PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATES

1962

(March-April-May Session)

Vol. I Nos. 23-32

(PART III)

Dated :

24th April, 1962
25th April, 1962
26th April, 1962
27th April, 1962
30th April, 1962
Ist May, 1962
2nd May, 1962
3rd May, 1962
4th May, 1962
7th May, 1962

Punjab Vidhan Sabha Debates

24th April, 1962

Vol. I No. 23.

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Tuesday, the 24th April, 1962

	PAGE
Starred Questions and Answers ..	(23)1
Adjournment Motion ..	(23)51
Calling attention to a matter of urgent public importance ..	(23)52
Announcement by the Secretary regarding a Bill ..	(23)52
Papers laid on the Table ..	(23)52
Bill (Leave to introduce)— The Punjab Laws (Extension No. 11) —, 1962 ..	(23)53
Demand for Grant— 19—General Administration (Resumption of Discussion) ..	(23)53
Personal Explanation by the Minister of State for Technical Education (Shri Harbans Lal) ..	(23)83
Demand for Grant— 19—General Administration (Resumption of Discussion) ..	(23)86
Observation by the Speaker ..	(23)99
Demand for Grant— 19—General Administration (concld.) ..	(23)99—101

Price: **Rs. 5.25 nP.**

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATES VOL. I NO: 23
DATED THE 24TH APRIL, 1962.

Read	*for*	*on page*	*line*
Clash	Class	(23)17	21
Table	floor	(23)31	14
Serial No.	erial No.	(23)34	4 Col. I
delete the word 'including'		(23)47	5, 6 from below
masonry	masonary	(23)14	4
tomorrow	c morrow	(23)52	24
ਤਰੀਕੇ	ਤਸੀਕੇ	(23)56	8
ਮੰਤਰੀ	ਮਤਰੀ	(23)58	15
ਚਾਹੁੰਦੇ	ਚਹੁੰਦਾ	(23)59	12th from below
ਸਰਕਾਰ	ਕਰਕਾਰ	(23)59	10th from below
ਹੁਕਮ	ਹਕਮ	(23)59	6th from below
delete the word	'ਦਲ'	(23)59	2nd from below
High	Higg	(23)69	26
Unparliamentary	Unparliamnacry	(23)82	8
Minister	Mini ter	(23)82	17
ਹਨ	ਨਹ	(23)92	2nd from below

PUNJAB VIDHAN SABHA

Tuesday, the 24th April, 1962

The Vidhan Sabha met in the Assembly Chamber, Sector 1, Chandigarh, at 9.00 a. m. of the Clock. Mr. Speaker (Shri Prabodh Chandra) in the Chair.

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

DISCRETIONARY GRANTS SANCTIONED BY MINISTERS

*26. **Comrade Ram Chandra :** Will the Chief Minister be pleased to state :—

(a) the details of the discretionary grants sanctioned by each Minister and Deputy Minister, separately during the year 1960-61 and 1961-62 ;

(b) the purpose for which each of the said grants was sanctioned together with the amount thereof and the particulars of the recepients of each ?

Sardar Darbara Singh : The time and labour involved in supplying the information will not be commensurate with any possible benefit to be obtained.

चौधरी देवी लाल : आन ए प्वाइंट आफ आर्डर, सर! (On a point of Order, Sir) क्या मिनस्टर उस सवाल के जवाब के बारे में जिसकी इजाज़त स्पीकर ने दे दी हो, यह कह सकतें हैं कि इसके लिए टाइम ज्यादा लगता है। क्योंकि यह तो स्पीकर पर हरफ आता है ?

Mr. Speaker : My Secretariat examines the notice of a question with a view to determining its admissibility under the Rules. The Government knows more than my office about the volume of information asked for in the question and the time and labour involved in collecting it .

In the past, Government have given such replies in some cases.

I can treat this question as an unstarred one and would suggest to the Government to give reply in due course. I think that would be better.

कामरेड राम प्यारा : जनाब, आपने यह रूलिंग दी है कि इसे अनस्टार्ड (unstarred) करके जवाब दिया जाए——

Mr. Speaker : That is my suggestion and I do hope the Government will give the *requisite information.

Comrade Ram Piara : Is that your suggestion or ruling ?

Mr. Speaker : It is a suggestion.

**Note.*—The requisite information in respect of this question was later on supplied by Government which has been kept in the Library.

GOVERNMENT ADVERTISEMENTS

*65. **Comrade Ram Chandra :** Will the Chief Minister be pleased to state the amount paid to each newspaper in and outside the State separately on account of Government advertisements between 1st April, 1961 and 28th February, 1962 ?

Sardar Partap Singh Kairon : Statements showing the amount on account of Government advertisements issued to each newspaper in and outside the Punjab State during the period from 1st April, 1961 to 28th February, 1962 are placed on the Table of the House.—

As the payment is made direct by the various Advertising Departments and the settlement of bills takes some time, it is, therefore, not possible to intimate the actual amount paid to each newspaper, hence the amount on account of advertisements issued to each newspaper is given in the statements.

Statement showing the amount of advertisements released to various newspapers of the Punjab State during the period from 1st April, 1961 to 28th February, 1962.

Serial No.	Name of newspaper	Place of publication	Amount
1	2	3	4
			Rs n.P.
	ENGLISH		
1	The Daily Tribune	Ambala Cantt.	1,09,726·25
2	The Weekly Peoples Guardian	Chandigarh	4,350·00
3	The Weekly Challenge	Simla	52·00
4	The Weekly Punjab Standard	Gurgaon	1,874·00
5	The Weekly Blizzard	Kapurthala	195·00
6	The monthly Asian Industry	Chandigarh	1,392·00
7	The monthly Touch Stone	Jullundur	180·00
	HINDI		
1	The daily Hindi Milap	Jullundur	22,189·05
2	The daily Vir Partap	Do	10,666·00
3	The daily Sunehri Bharat	Gurgaon	7,030·00
4	The daily Hindi Mewat	Do	7,094·68
5	The weekly Chetna	Bhiwani	3,492·00
6	The weekly Hariyana Sandesh	Hissar	3,145·57
7	The weekly Gram Sahyogi	Faridabad	3,130·00

Serial No.	Name of newspaper	Place of publication	Amount
1	2	3	4
			Rs nP.
8	The weekly Giyanudey	Hissar	24·00
9	The weekly Anand Bhoomi	Do	945·20
10	The weekly Haryana Kesari	Do	182·50
11	The fortnightly Him Kesri	Simla	96·00
12	The monthly Vishwa Jyoti	Hoshiarpur	255·00
13	The monthly Mukti Path	Ferozepore	340·00
14	The monthly Panch Bhoomi	Amritsar	200·00
15	The monthly Bharat Jyoti	Jullundur	161·48
16	The monthly Jyotish Mati	Solan	178·50
17	The monthly Bharat Bhoomi	Hissar	65·00
	PUNJABI		
1	The daily Ajit	Jullundur	18,374·30
2	The daily Akali Patrika	Do	16,439·50
3	The daily Ranjit	Patiala	15,918·85
4	The daily Parkash	Chandigarh	14,856·25
5	The daily Sikh	Amritsar	5,029·54
6	The daily Ranjit	Bhatinda	10,897·32
7	The daily Nawan Zamana	Jullundur	803·25
8	The daily Doctor	Amritsar	394·00
9	The weekly Mauji	Jullundur	4,026·00
10	The weekly Mel Milap	Chandigarh	5,304·30
11	The weekly Nia Sama	Ludhiana	2,486·00
12	The weekly Sukh Jeewan	Do	1,972·70
13	The weekly Samrat	Jullundur	2,354·60
14	The weekly Siyasat	Ludhiana	172·00
15	The weekly Shamsheer Hind	Patiala	2,478·00
16	The weekly Krumblan	Do	1,017·00
17	The Kamboj Samachar	Do	232·00
18	The weekly Daler Punjab	Do	1,628·50
19	The weekly Sacha Marg	Samana	332·00

[Chief Minister]

Serial No.	Name of newspaper	Place of publication	Amount
1	2	3	4
			Rs nP.
20	The weekly Punjabi Patrika ..	Ludhiana ..	862·60
21	The weekly Pauh Phutti ..	Patiala ..	2,033·50
22	The weekly Lok Yug ..	Chandigarh ..	2,309·00
23	The weekly Naresh ..	Bhatinda ..	460·15
24	The weekly Riyasti Dunia ..	Barnala ..	68·00
25	The weekly Punjabi Panch ..	Amritsar ..	125·00
26	The weekly Adhure Supne ..	Mukatsar ..	156·00
27	The weekly Kundan ..	Jullundur ..	2,880·00
28	The weekly Ranjit Nagara ..	Chandigarh ..	776·00
29	The monthly Preet Lari ..	Preet Nagar (Amritsar)	773·50
30	The monthly Nawan Chanan ..	Jullundur ..	162·00
31	The monthly Kavita ..	Amritsar ..	169·50
32	The monthly Panch Parmeshwar ..	Ludhiana ..	360·00
33	The monthly Giyan Amrit ..	Amritsar ..	160·00
34	The monthly Jeewan Preeti ..	Patiala ..	153·60
35	The monthly Kanwal ..	Amritsar ..	114·75
36	The monthly Rishman ..	Patiala ..	76·50
37	The monthly Alochana ..	Ludhiana ..	119·00
38	The monthly Roop Rang ..	Chandigarh ..	212·50
39	The monthly Bal Darbar ..	Ludhiana ..	141·00
40	The monthly Bal Sandesh ..	Amritsar ..	255·00
41	The weekly Sarpanch ..	Samana ..	130·00
	URDU		
1	The daily Vir Bharat ..	Jullundur ..	19,737.12
2	The daily Milap ..	Do	16,293.90
3	The daily Pratap ..	Do	9,007.00
4	The daily Hind Samachar ..	Do	224.00
5	The daily Pradeep ..	Do	2,292.00
6	The daily Sadaqat ..	Ludhiana ..	2,593.02

Serial No.	Name of newspaper	Place of publication	Amount
1	2	3	4
			Rs nP.
	URDU—CONTD		
7	The daily Tarjman	.. Ludhiana	2,610.00
8	The daily Samaj	.. Do ..	243.00
9	The daily Rohjan	.. Do ..	2,177.00
10	The daily Mewat	.. Gurgaon ..	2,018.68
11	The weekly Punjab Samachar	.. Phagwara ..	1,974.00
12	The weekly Punjab Congress Patrika	.. Chandigarh ..	6,802.19
13	The weekly Takkar	.. Jullundur ..	808.50
14	The Hariyana Tilak	.. Rohtak ..	1,724.25
15	The weekly Kisan	.. Ferozepore ..	880.50
16	The weekly Doaba	.. Jullundur ..	853.50
17	The weekly Lalkar	.. Dharamsala ..	1,000.50
18	The weekly Roshni	.. Sonepat ..	811.50
19	The weekly Bharat Nirman	.. Rohtak ..	497.50
20	The weekly Karnal Times	.. Karnal ..	520.00
21	The weekly Jat Gazette	.. Rohtak ..	991.50
22	The weekly Tufan	.. Batala ..	1,226.50
23	The weekly Janam Bhoomi	.. Karnal	816.00
24	The weekly Punjabi Yodha	.. Kapurthala ..	441.50
25	The weekly Harijan	.. Jullundur ..	760.00
26	The weekly Paigham	.. Sonepat ..	195.00
27	The weekly Arya Gazette	.. Jullundur ..	319.50
28	The weekly Chittan	.. Ferozepore ..	853.50
29	The weekly Amrit	.. Karnal ..	460.50
30	The weekly Lok Hitkari	.. Jullundur ..	181.25
31	The Bharat Tek	.. Rohtak ..	437.00
32	The weekly Preet	.. Jullundur ..	906.00
33	The weekly Lok Jagat	.. Moga ..	340.00
34	The weekly Haq Prasat	.. Kaithal ..	164.00
35	The weekly Hindu	.. Jullundur ..	786.00

[Chief Minister]

Serial No.	Name of newspaper	Place of publication	Amount
1	2	3	4
			Rs nP.
36	The weekly Hindustan ..	Jullundur ..	1,341.00
37	The weekly Belag ..	Karnal ..	265.00
38	The weekly Intkhab ..	Batala	268.00
39	The weekly Chingari ..	Ferozepore ..	406.00
40	The Vishav Sewak ..	Jullundur ..	92.00
41	The weekly Khari Bat ..	Chandigarh ..	208.00
42	The weekly Paighame Wattan ..	Palwal ..	142.00
43	The weekly Iman ..	Bhatinda ..	78.00
44	The weekly Desh Punjab ..	Ludhiana ..	208.00
45	The monthly Qanoon ..	Amritsar ..	127.50
46	The weekly Sachi Sada ..	Ludhiana ..	340.00
47	The weekly Samachar ..	Do ..	208.00
48	The weekly Badr ..	Qadian (Hoshiarpur)	15.00
49	The weekly Meo Gazette ..	Gurgaon ..	15.00

Statement showing the amount of advertisements released to various newspapers outside the Punjab State during the poriod from 1. 4. 1961 to 28. 2. 1962

Serial No.	Name of newspaper	Place of publication	Amount
	ENGLISH		Rs nP.
1	The daily Hindustan Times ..	New Delhi ..	64,134.00
2	The daily Statesman ..	Ditto	67,679.00
3	The daily Indian Express ..	Ditto	45,261.00
4	The daily Times of India ..	Delhi ..	1,02,915.00
5	The daily Hindu ..	Madras ..	3,296.00
6	The daily Amrit Bazar Patrika ..	Calcutta ..	1,538.00
7	The daily Search Light ..	Patna ..	424.00
8	The daily National Herald ..	Lucknow ..	336.00
9	The daily Pioneer ..	Do	400.00
10	The daily F. P. Journal ..	Bombay ..	300.00
11	The weekly Link ..	New Delhi ..	8,724.00
12	The weekly Delhi Times ..	Delhi	3,783.00
13	The weekly Indian Times ..	Do	4,825.00
14	The weekly Indian Observer ..	Do	23,355.60
15	The weekly Spokesman ..	New Delhi ..	5,023.00

Serial No.	Name of newspaper	Place of publication	Amount
	ENGLISH—CONCLD		
			Rs nP.
16	The weekly Indian Worker	New Delhi	2,392.44
17	The Shanker's Weekly	Ditto	1,380.95
18	The weekly National Sentinel	Ditto	4,824.00
19	The weekly News Reel	Delhi	302.00
20	The weekly Yojna	Do	533.00
21	The weekly Himachal Times	Dehra Dun	450.00
22	The weekly Calcutta Bulletin	Calcutta	100.00
23	The monthly Sports Writer	Delhi	150.00
24	The monthly Socialist Congressman	New Delhi	481.00
25	The monthly Marg	Bombay	400.00
26	The Savdhan	New Delhi	200.00
27	The Harijan	Delhi	150.00
28	The Gandhi Marg (Quarterly)	New Delhi	495.00
29	The March of India (Annual)	Delhi	400.00
30	The Kurukshetra	Do	250.00
31	Missionary	New Delhi	150.00
32	The Cadet	Delhi	150.00
33	The Onlooker (Annual)	Bombay-7	450.00
34	The Commerce and Industry	Bombay	200.00
	HINDI		
1	The daily Navbharat Times	Delhi	17,282.50
2	The daily Hindustan	New Delhi	16,291.00
3	The daily Aj	Benaras	660.00
4	The weekly Amar Bharat	Delhi	3,561.00
5	The weekly Sewagram	Do	4,162.00
6	The weekly Hindi Times	New Delhi	4,739.35
7	The monthly Jagat	Delhi	1,138.50
8	The monthly Saraswati	Allahabad	85.00
9	The monthly Jyotish Vigyan	New Delhi	114.75
10	The monthly Narmada	Gwalior	100.00
11	The monthly Nai Sadi	Delhi	42.50
12	The monthly Vishva Vijay Panchag	—	170.00

[Chief Minister]

Serial No.	Name of newspaper	Place of publication	Amount
1	2	3	4
	PUNJABI		Rs. nP.
1	The daily Desh Darpan ..	Calcutta ..	1,347.88
2	The weekly Quami Ekta ..	New Delhi ..	7,201.70
3	The weekly Fateh ..	Delhi ..	6,903.60
4	The weekly Panth ..	New Delhi ..	5,575.35
5	The weekly Ranjit ..	Bombay ..	127.50
6	The weekly Nawan Hindustan ..	Delhi ..	679.31
7	The weekly Navjiwan ..	Singapur ..	8,953.60
8	The monthly Pritam ..	Delhi ..	357.00
9	The monthly Arsee ..	Do	340.00
10	The monthly Chetna ..	Do	338.75
	URDU		
1	The daily Savera ..	Delhi ..	8,595.95
2	The daily Tej ..	Do	8,205.00
3	The daily Aljamiat ..	Do	15.00
4	The daily Nai Dunia ..	Do	15.00
5	The Bi-weekly Madina ..	Bijnaur ..	15.00
6	The weekly Tehrik ..	Delhi ..	42.50
7	The weekly Dost ..	Do	52.00
8	The weekly Atalique ..	Do	42.00
9	The weekly Daure Heyat ..	Bombay ..	200.00
10	The weekly Jagat ..	Delhi ..	12,565.72
11	The weekly Sher-i-Punjab ..	Do	4,441.00
12	The weekly Lalkar ..	Do	3,556.25
13	The weekly Naujawan Mazdoor ..	Do	994.00
14	The weekly Reformer ..	Do	529.94
15	The weekly Chitra ..	Do	353.60
16	The weekly Nai Siyast ..	Do	227.50
17	The monthly Biswin Sadi ..	Do	255.00
18	The monthly Mastana Jogi ..	Do	340.00
19	The weekly Kalakar ..	Do	156.00

कामरेड राम प्यारा : स्पीकर साहिब, यह स्टेटमेण्ट मुझे अभी मिली है।

Mr. Speaker : Did the hon. Member get a copy of the statement just now?

Comrade Ram Piara : I got it only a few minutes ago.

Mr. Speaker : Then, supplementary questions can be put in the next sitting.

कामरेड राम प्यारा : क्या चीफ मिनिस्टर साहब बतलाएंगे कि कुछ वीकलीज ऐसे हैं जिनका नाम भी सुनने में नहीं आता लेकिन उन को एडवरटाइज़मैंट दिया जाता है। इस की क्या वजह है?

मुख्य मंत्री : मैं नहीं समझता कि ऐसा कोई weekly है। अगर है, तो आप लिख कर नाम भेज दीजिए, मैं देख लूंगा।

PERMITS ISSUED FOR CORRUGATED IRON SHEETS FROM JANUARY, 1961 TO FEBRUARY, 1962 IN THANA AMB, DISTRICT HOSHIARPUR

*112. **Pandit Mohan Lal Datta** : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the number of applications for the issue of permits for corrugated iron sheets received during the period from January, 1961 to September, 1961 and October, 1961 to February, 1962, separately, from the area of thana Amb, tehsil Una, district Hoshiarpur;

(b) the total number of permits issued, the names of persons to whom these were issued and the quantities for which each was issued?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) and (b) : A statement containing the requisite information is placed on the Table of the House.

Statement showing the number of applications, received from the residents of thana Amb, district Hoshiarpur, for permits of corrugated sheets number of permits issued and the names of persons to whom issued from January, 1961 to February, 1962

Period		*Number of applications*
(a) From January, 1961 to September, 1961		80
October, 1961 to February, 1962	..	130
Total	..	210
(b) Number of permits issued	..	142

[Chief Minister]

Serial No.	Name of the party	Quantity allotted in sheets
1	Shri Nathu Ram, village and post office Badoh, tehsil Una ..	10
2	Shri Dhani Ram, Sarpanch, Panchayat Dulehar, tehsil Una ..	25
3	Shri Hem Raj, Sarpanch Panchayat, village and post office, Badsali, tehsil Una ..	60
4	Shri Bhagat Ram, village and post office Kotla Khurd, tehsil Una	30
5	Shri Hans Raj, son of Phali Ram, village and post office Palkwal, tehsil Una ..	10
6	Shri Khushi Ram Gupta, Manager, Gandhi Janta High School, Thathal ..	20
7	Lt. Col. Rukman Singh, village and post office Nangal Nikku ..	20
8	Joginder Singh, son of Th. Sant Ram, village and post office, Lohran	15
9	Shri Kali Ram, son of Shri Sidhu Ram, village Gondpur Banchra	18
10	Shri Mathra Dass, village Gondpur Banchra ..	18
11	Shri Hans Raj, son of Munshi Ram, village and post office Meri, thana Amb ..	20
12	Shri Hukam Chand, village and post office Meri, thana Amb ..	20
13	Shri Bansi Lal, son of Parshotam Dass, village and post office Meri ..	30
14	Shri Dia Ram, son of Wazir Singh, village and post office Karari	20
15	Shri Jagat Ram, son of Shri Rodu Ram, village Bhadarkali ..	15
16	Shri Parkarm Singh, son of Jit Singh, village and post office Daulatpur, tehsil Una ..	15
17	Shri Om Parkash, son of Sher Ram, village and post office Daulatpur, tehsil Una ..	15
18	Dwarka Dass, son of Daulat Ram, village and post office Gagret	15
19	Shri Naranjan Singh, son of Ram Rakha, village and post office Espur, tehsil Una ..	15
20	Shri Ram Kishan, son of Ram Ditta, village Salarian ..	24
21	Shri Raja Ram, son of Shiv Ram, village and post office Daulatpur, tehsil Una ..	20
22	Shri Guru Datt, village and post office Mawa Kollan, tehsil Una	3
23	Shri Parkaram Singh, son of Shri Jit Singh, village and post office Daulat Pur ..	20
24	Om Parkash, son of Shiv Ram, village and post office Daulat Pur	20
25	Shri Girdhari Lal, Sarpanch, village and post office Mawa Kohlan	20
26	Shri Durga Dutt Sharma, village and post office Mubarkpur ..	20

Serial No.	Name of the party	Quantity allotted in sheets
27	Shri Swaya Ram, son of Prabh Dayal, village and post office Abhapur ..	20
28	Shri Ayudha Parshad, village and post office Kathian ..	15
29	Shri Dwarka Dass, son of Daulat Ram, Gagrett ..	20
30	Shri Kanshi Ram, son of Meher Nand, village and post office Ambota ..	15
31	Shri Nanak Singh, son of Udham Singh, village and post office Mubarkpur ..	20
32	Shri Hans Raj Sharma, Sarpanch, Panchayat Bhadaikali ..	25
33	Shri Harnam Singh, son of Ch. Sant Ram, village and post office Mubarkpur ..	20
34	Shri Chint Ram, son of Kaloo Ram, village and post office Ambota ..	10
35	Shri Hoshiara Ram, son of Achar Ram, village Guglehar ..	10
36	Shri Pars Ram, village and post office Gagrett ..	20
37	Shri Rattan Chand, son of Baboo Ram, village and post office Gagrett ..	20
38	Shri Mangat Ram, son of Reko Ram, village Samnoli, post office Chintpurni ..	20
39	Shri Roshan Lal, son of Gurditta Ram, village and post office Badholi ..	20
40	Shri Girdhari Lal, son of Rela Ram, village Mehalpur ..	10
41	Dia Ram, son of Wazir Singh, village and post office Karari ..	20
42	Parmeshri Dass, son of Gandhash Singh, village and post office Mawa Kohlan ..	20
43	Shri Hans Raj, son of Bhagat Ram, village Sukalan, post office Bharwian ..	6
44	Shri Gulwant Singh, village Bhadami, post office Hosoli ..	20
45	Shri Basant Ram, village and post office Meri via Amb ..	20
46	Shri Ram Chand, son of Sant Ram, village and post office Nari	15
47	Shri Tholu Ram, son of Parma Nand, village and post office Madi ..	15
48	Shri Babu Ram, son of Shiv Ram, village and post office, Madi	20
49	Shri Ganga Ram, son of Shri Duni Chand, village and post office Gagret ..	8
50	Shri Om Parkash, son of Bara Ram, village Kaloh ..	15
51	Kashmira Singh, son of Maksudan Singh, village Talera ..	20
52	Hans Raj, village Dathwalu, post office Dhamandri ..	8
53	Shri Tarlok Singh Jaswal, village Dangoh ..	20

[Chief Minister]

Serial No.	Name of the party	Quantity allotted in sheets
54	Shri Harsaran, son of Narain, village and post office Meri ..	12
55	Shri Gita Ram, son of Relu Ram, village and post office Oel ..	12
56	Gram Panchayat, Daulatpur, tehsil Una ..	30
57	Shri Ram Lok, son of Gopi Ram, village and post office Daulatpur	20
58	Ramsaran Dass Mahatam, village and post office Andor ..	25
59	Shri Pritam Singh, village Dangera, post office Birnoh, tehsil Una	15
60	Hardev Singh, village Dangera, post office Bunohi ..	10
61	Shri Khushi Ram, Vaccinator, Gagrett ..	20
62	Shri Jamail Singh, Gagrett ..	12
63	Gram Panchayat, Nagnoli ..	25
64	Shri Ram Dass, village Saloh ..	21
65	Swami Atma Puri, village Panjoa kalan, post office Panjoa ..	20
66	Shri Nand Lal, Sarpanch, Panchayat Mayri ..	20
67	Rama Mandu, Andora ..	20
68	Chinto Devi, Chintpurni ..	15
69	Shri Kanth Kalia, village and post office Chintpurni ..	20
70	Shambhu Nath Kalia ..	20
71	Lahori Ram, son of Basant Ram, village and post office Nangal Nikku ..	4
72	Havaldar Kaladhar ..	4
73	Shri Kishan Chand, son of Sher Singh ..	4
74	Shri Balwant Rai, son of Puran Mal, village and post office Mawa Kohlan ..	20
75	Shri Kishan Lal, Shopkeeper, village and post office Panjowar, tehsil Una ..	18
76	Shri Basant Singh, village Kaloh, post office Gagrett ..	18
77	Bishan Singh, village Kaloh ..	18
78	Nanak Chand, son of Shri Bhola Ram, Adharmi, village Telehar	10
79	Vidya Parkash Sud, village Amloh, tehsil Una ..	6
80	Ranjit Singh, son of Jai Dyal, village and post office Ghanari ..	12

Serial No.	Name of the party	Quantity allotted in sheets
81	Shri Amar Nath, son of Bhadwara Ram, village Prithipur, tehsil Una ..	15
82	Shri Jankan, son of Hans Raj, village Bhaangera, post office Barloh, tehsil Una ..	10
83	Shri Megh Raj, son of Dya Ram, village and post office Mawa-kaholan ..	25
84	Girdhari Lal, son of Bella Ram, village Mehtpur, post office Bass	8
85	Shri Lal Chand Kalia, village and post office Chintpurni ..	15
86	Shri Randhir Singh, son of Shri S. B. Agia Ram, village and post office Deoli ..	15
87	Shri Sachadev Singh, son of Rai Singh, village and post office Oel	25
88	Shri Jagat Ram, son of Kupa Ram, village and post office Oel ..	15
89	Pt. Khushi Ram Vaid, son of Dhani Ram, village and post office Mawakohlan ..	15
90	Rikhi Ram, son of Kirpa Ram, village Ambota ..	10
91	Shri Agia Ram, son of Gajar Ram, village and post office Gagrett	10
92	Sat Pal Singh, son of Sansar Chand, village and post office Sangh-nal ..	15
93	Dhani Ram, son of Dullo Ram, village and post office Gagrett ..	12
94	Shri Balwant Singh, son of Baboo Ram, village and post office Badoh ..	8
95	Shri Pritam Chand, son of Shri Baloo Ram, village and post office Badoh ..	10
96	Shri Mehar Chand, son of Baloo Ram, village and post office Badoh ..	10
97	Shri Bakshi Ram, son of Baboo Ram, village and post office Badoh ..	10
98	Shri Kartar Singh, Teacher, village and post office Mubarakpur ..	12
99	Shri Doolo Ram Dogra, village Rajpur Jaswan ..	8
100	Shri Dasondhi Ram Dogra, village Rajpur Jaswan ..	8
101	Shri Salig Ram, village and post office Ghanari ..	10
102	Shri Dharam Chand, son of Vijay Ram, village and post office Gagrett ..	10
103	Shri Brahmi Dass, son of Tilok Chand, village Kunarian, post office Barsh ..	10
104	Shri Lachman Singh, village and post office Deoli ..	10
105	L. Kishan Dass, son of Shri Puran Chand, village and post office Daulatpur ..	12

[Chief Minister]

Serial No.	Name of the party	Quantity allotted in sheets
106	Shri Jagat Ram, village and post office Mawa Kohlan ..	20
107	Shri Jagdish Singh, son of Thakar Nathoo Ram, village Kaloh ..	8
108	Shri Girdhari Lal, Sarpanch, village Mawa Kaholan ..	10
109	Shri Krishan Chand, village and post office Mawa Kohlan ..	10
110	Thakar Inder Singh, Mawa Kohlan ..	20
111	Shri Karam Chand, son of Milkhi Ram, village and post office Dher ..	20
112	Sub. Prem Singh, village and post office Chalet ..	16
113	Shri Sher Singh Rana, village and post office Dangoh ..	12
114	Pt. Roshan Lal, son of Khushi Ram, village and post office Mawa Kohlan ..	12
115	Shri Roshan Lal Shastri, village and post office Pirthipur ..	12
116	Shri Karam Chand, son of Gurditta Ram, village and post office Badoh ..	8
117	Shri Amin Chand Sharma, Mawa Kaholan ..	12
118	Shri Jaishi Ram, son of Nand Lal, village and post office Chalet	5
119	Shri Rama Nand, son of Hakoo Ram, village and post office Nangal Nikku ..	25
120	Shri Ram Singh, son of Kharak Singh, village and post office Mubarakpur ..	10
121	Shri Jagdish Ram, village Badhau, post office Guglehra ..	8
122	Shri Bakhtawar Singh, son of Harnam Singh, village Chanouli ..	12
123	Shri Rattan Chand, village Kaloli, police station Amb ..	5
124	Pt. Jaganath Sharda, D.A.V. Higher Secondary School ..	25
125	Charan Dass, son of Chura Ram, village and post office Daulatpur	6
126	Shri Pohlo Ram, village Dema, post office Diara, tehsil Una ..	6
127	Shri Manohar Lal, son of Shri Gian Chand Kaloli ..	6
128	Shri Madan Mohan Prasher, son of Salip Ram, village and post office Gagrett ..	6
129	Gurdev Chand, village and post office Gagrett ..	6
130	Puran Chand, village and post office Panjawar ..	6
131	Shri Roshan Lal, village and post office Daulatpur ..	6
132	Prabh Dyal, village and post office Daulatpur ..	6
133	Hakhabli Ram, village and post office Gondpur Banehra ..	6

Serial No.	Name of the party		Quantity allotted in sheets
134	Ram Chand, son of Pohlo Ram, village and post office Bhera	..	6
135	Daulat Ram, village and post office Kotla Khurd	..	6
136	Achhar Singh, village Deoli, tehsil Una	..	6
137	Baldev Singh, village Deoli, tehsil Una	..	6
138	Jaishi Ram, village Banshera	..	6
139	Daya Ram, village Chalet	..	6
140	Gajraj Singh, village and post office Chalet	..	6
141	Om Parkash, village and post office Khad	..	6
142	Gram Panchayat Halwall, tehsil Una	..	25

पंडित मोहन लाल दत्त : यह परमिट ईश्यू करने के लिए कोई कायदा कानून बनाए गए हैं या नहीं ?

मुख्य मन्त्री : आपने यह तो पूछा ही नहीं ।

पंडित मोहन लाल दत्त : मैं यह allegation लगाता हूं कि कांग्रेसी उम्मीदवार ही परमिट लेते रहे और कोई नहीं ले सका । मेरी यह शिकायत है कि इलैक्शन के दौरान इंडस्ट्री आफिसर से दस्तखत करा के जेब में परमिट रख लिए गए और फिर बांटे जाते रहे ।

Mr. Speaker : Can the hon. Member give one instance where the Congress candidate had written "Please give the permit to such and such person"?

डाक्टर बलदेव प्रकाश : स्पीकर साहिब, क्या साइन की हुई चीज़ पेश करने के साथ साथ कोई एलीगेशन लगाई जा सकती है ? क्या ऐसी बात सप्लीमेंट्री क्वैश्चन में नहीं पूछी जा सकती ? आप को खुद पता है कि यहां पर टैलीफोन पर ऐसी बातें होती हैं और आपने टेपरिकार्ड लगा कर भी देखा है । तो जनाब जब यह बातें यहां हों और उन को अगर हाउस में बगैर किसी signed डाकुमेंट के पेश करने की इजाज़त न दी जाए, तो यह अच्छी बात नहीं है ।

पंडित मोहन लाल दत्त : स्पीकर साहिब, मेरी यह allegation है कि Industrial Officer के permit पर signature करवा कर वहां Congress के उम्मीदवार ने अपनी जेब में रखे और गांव गांव में वोट लेने के लिये लोगों में बांटता रहा । क्या Government इस बात की enquiry करवाने के लिए तैयार है ।

Chief Minister : It is a baseless allegation. I think it is most irresponsible statement.

गृह मन्त्री : आप लिख कर allegation लगाएं । फिर हम देख लेंगे ।

ELECTION CLASHES

*153. **Pandit Chiranji Lal Sharma :** Will the Home Minister be pleased to state whether any election clashes occurred during the last general elections ; if so, the names of places where these occurred together with the details thereof ?

Shri Mohan Lal : Yes, 12. A statement showing places and details is laid on the Table.

STATEMENT SHOWING DETAILS AND NAMES OF PLACES

1. *Village Boharwadala, district Gurdaspur.—Case F.I.R. No.* 6, *dated* 15*th January*, 1962, *under section* 506, *I.P.C., police station Kalanaur.*—In this case, Dalip Singh, son of Sunder Singh, resident of the village, threatened Shri Denial, driver of the jeep and Shri Waryam Singh with death in case the latter visited again that village for canvassing.

2. *Village Bharot, district Gurdaspur.—Case F.I.R. No.* 19, *dated* 20*th February*, 1962, *under section* 452/506, *I.P.C., police station Srihargobindpur.*—In this case Mst. Pritam Kaur and her husband Gurbachan Singh were threatened and caused simple injuries by Bhajo, son of Saudagar Singh and Dhian Singh jats for the formers had refused to cast vote in favour of Shri Gurnam Singh Dhirowal, a C.P.I. candidate.

3. *Batala, district Gurdaspur.—Case F.I.R. No.* 18, *dated* 21*st February*, 1962, *under section* 324, *I.P.C., police station City Batala.*—In this case, one Surrinder Singh Gunman received minor injuries on his hand. He could not identify the culprits from whom he was said to have received the said injury.

4. *Tanda, district Hoshiarpur.—Two cross cases F.I.R.s Nos.* 8 *and* 9, *dated* 26*th February*, 1962, *under sections* 452/148/149, *I.P.C. and* 342, *I.P.C., respectively, police station Tanda.*—These cross cases were registered as a result of clash between the supporters of Giani Kartar Singh and Dr. Jagjit Singh Tanda who contested from Dasuya Constituency on Congress and Independent tickets respectively. 5 persons from Giani group and 2 including the Dr. from the other groups are involved in these cases. Members of both the groups received simple injuries caused with blunt weapon. The cases are under investigation by a D.S.P. The version of Doctor's group was that Gianiji's supporters entered his house with knife and sticks while that of Gianiji's supporters is that they were coming from village Chamiari in a jeep to participate in the procession of Gianiji since declared successful. When they passed in front of the house of Doctor, they were dragged in the house of the Doctor by his supporters and beaten.

5. *Village Baraula, district Ambala.—Case F.I.R. No.* 4, *dated* 22*nd February*, 1962, *under section* 148/149/427/34, *I.P.C., police station Mubarikpur.*—The clash occurred, in village Baraula on 21st February, 1962 when the supporters of Ch. Sadhu Ram, M.L.A., who was contesting the election on congress ticket were taken there in a procession, some members of an opposite party who were supporting an independent candidate Shri Jagjit Singh, attacked them with lathies, as a result of which 4 persons received simple injuries.

6. *Village Jhallian Kalan, district Ambala.—Case F.I.R. No.* 4, *dated* 9*th February*, 1962, *under section* 326, *I.P.C., police station Chamkaur Sahib.*—Akalis had held a public meeting in village Jhallian Kalan in connection with the election. One Ajaib Singh stood up to address the audience and started shouting anti-Congress slogans. One Surjan Singh, a congressite, forbade him from doing so whereupon, one Harpal Singh inflicted a Kirpan blow on his head. 3 other persons also gave him lathi-blows.

7. *Ambala Cantt.—Case F.I.R. No.* 38, *dated* 24*th February*, 1962, *under section* 307, *I.P.C., police station Ambala Cantt.*—One Sirdar Singh of Ambala Cantt was asked by 3 unknown persons to vote for Jan Sangh. On the former's refusal the persons concerned took him aside and asked him at the point of pistol to vote for Jan Sangh. He promised to do so to save his skin.

8. *Village Budhali, district Ambala.—Case F.I.R. No:* 13, *dated* 20*th February*, 1962, *under section* 324, *I.P.C., police station Kharar.*—When one Surjit Singh of Budhali was asking his nephew to vote for Congress, one Arjan Singh of the same village, who was supporting Akali candidate, forbade him from doing so, whereupon Arjan Singh and others attacked them with lathis and kirpan as a result of which both Surjit Singh and Mohinder Singh received simple injuries.

9. *Village Menia, district Ferozepore.—Case F.I.R. No.* 18, *dated* 21*st February*, 1962, *under section* 307/326, *I.P.C. and No.* 19, *dated* 22*nd February*, 1962, *under section* 326/324, *I.P.C., police station Nihalsinghwala.*—These cross cases were registered as a result of a clash between the supporters of Congress on the one hand and those of Communists on the other. As a matter of fact, a dispute existed between Sardar Singh etc. (Congress group) and Lal Singh (Communist supporters) over some issue of land. The election phobia precipitated the matter when on 20th February, 1962 evening, the C.P.I. supporters shouted pro-communist slogans in front of the house of Sardara Singh who retaliated with pro-congress slogans. The Communist supporters Gindi Singh, Lal Singh, Maghar Singh and Mohinder Singh inflicted injuries to Sarjota Singh, Jowahar Singh, Kaka Singh and Mohinder Singh with gandasas, and barchhas and kirpans. The Communist supporters also sustained injuries at the hands of the complainant party.

10. *Village Mallowal, district Ferozepore.—Case F.I.R. No.* 35, *dated* 22*nd February*, 1962, *under section* 307/34, *I.P.C., police station Mamdot.*—This was a clash between the supporters of Shri Jaswant Singh and Shri Bakhtawar Singh contesting elections from Guruharsahai constituency, in which Anoop Singh, a member of the Congress Party, was alleged to have fired two shots from his 12 bore licenced gun and injured five persons. The culprits escaped in a tractor.

11. *Amritsar.—Cases F.I.R's. Nos.* 28 *and* 29 *under section* 147/149 *I.P.C., police station 'D' Division, Amritsar.*—These two cross cases were registered as a result of class between Jan Sangh and Congress supporters. Some Congress lady workers were canvassing in some locality when one B.J.S. supporter used some offensive language against the ladies. 7 B.J.S. and 3 congressites received minor injuries. 6 B.J.S. and five congressites were arrested in these cases.

12. *District Kapurthala.—Case F.I.R. No.* 34, *dated* 8*th February*, 1962, *under section* 324 *I.P.C., Phagwara.*—Dispute arose over casting of vote. Wattan Singh, Gurdial Singh, Gurdip Singh and two others of Narangshapur inflicted injuries on Birkha Singh for the latter wanted to give vote to Congress.

CASES OF BREACH OF PEACE REGISTERED IN AMRITSAR DISTRICT DURING JANUARY/FEBRUARY, 1962

***178. Sardar Makhan Singh Tarsikka** : Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether any reports regarding any apprehended breach of peace were registered in any of the police stations of district Amritsar during the months of January and February, 1962; if so, their number ;

(b) the number of reports mentioned above in which police took action, police station-wise ?

(c) whether any persons were arrested in connection with the said reports, if so, their number, police station-wise ?

Shri Mohan Lal : A statement containing the requisite information is laid on the Table of the House.

(a) 108 complaints were recorded.

(b)

Police Station		
Police Station 'A' Division	..	1
Police Station 'B' Division	..	3
Police Station 'C' Division	..	3
Police Station 'D' Division	..	1
Police Station 'E' Division	..	6
Police Station Civil Lines	..	1
Police Station Sadar	..	11
Police Station Majitha	..	11
Police Station Kathunangal	..	1

[Home Minister]

Police Station Patti	..	4
Police Station Bhikhiwind	..	6
Police Station Jandiala	..	1
Police Station Beas	..	1
Police Station Khalra	..	1
Police Station Valtoha	..	1
Police Station Jhabal	..	5
Police Station City Tarn Taran	..	11
Police Station Sadar Tarn Taran	..	1
Police Station Sirhali	..	3
Police Station Verowal	..	1
Police Station Ramdass	..	1
Police Station Lopoke	..	4
Total	..	78

(c) Time and labour involved will not be commensurate with any possible benefit to be obtained.

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : Complaints ਜਿਹੜੀਆਂ record ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਉਹ 108 ਸਨ ਮਗਰ challan ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 78 ਦੇ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਕੀ ਮੈਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਕੀ ਵਜਾਹ ਹੈ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਸਾਰੇ cases ਦੀ ਜਾਂਚ ਪੜਤਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ *prima facie* cases establish ਹੁੰਦੇ ਹੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ challan ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਕਾਮਰੇਡ ਮਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਥਾਣੇ ਜੰਡਿਆਲੇ ਵਿਚ 506 ਦਾ ਪਰਚਾ January ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਥੇ D.S.P. ਸਾਹਿਬ ਖੁਦ ਆਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਰਿਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਚਾ ਝੂਠਾ ਹੈ। ਕੀ ਉਸ ਥਾਣੇਦਾਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸਰਕਾਰ action ਲੈਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਤੁਸੀਂ ਲਿਖ ਕੇ ਦਿਉ ਅਸੀਂ enquiry ਕਰ ਲਾਂਗੇ।

Chaudhri Inder Singh Malik : How many persons were bound down for keeping peace ?

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या Home Minister साहिब बतायेंगे कि क्या पुलस वाले किसी case को court के अन्दर put up न कर के अपने आप decide कर के drop कर सकते हैं ?

मन्त्री : जो case साबत न हो और cancel करने वाला हो वह cancel हो जाता है। Case को S.H.O. investigate कर के drop भी कर सकता है अगर वह साबत न हो।

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਮੈਂ definite question put ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜੰਡਿਆਲੇ ਦੇ S.H.O. ਨੇ . . . .

श्री अध्यक्ष : आप इस बारे में लिख कर दें। (The hon. Member should give it in writing.)

ਸਰਦਾਰ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਕਮ ਅਜ਼ ਕਮ ਇਸ ਸਵਾਲ ਨੂੰ unstarred question treat ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

Mr. Speaker : I think the hon. Member should contact the Minister in this case also. If he is not satisfied, then he can raise the point.

Pandit Chiranji Lal Sharma : Is the S.H.O. registering a case competent to cancel it himself or has he to move the Ilaqa Magistrate ?

Home Minister : This is a procedural thing. If there is a registration of a crime, then he has to take the order of the Magistrate incharge of that Ilaqa.

EMBEZZLEMENT AND MISAPPROPRIATION IN CO-OPERATIVE SOCIETIES

*190. **Sardar Kulbir Singh** : Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether any complaints regarding the embezzlement and misappropriation of funds of various co-operative societies were received from the Assistant Registrar, Thrift and Credit Co-operative Societies, Tarn Taran, district Amritsar, for the registration of cases under section 406/409, I.P.C., during 1961;

(b) the total amount alleged to have been embezzled/misappropriated in the cases mentioned in part (a) above ;

(c) the addresses of the persons against whom the said cases have been registered ;

(d) the dates when each of the said cases was registered and the name of the police station where each case was registered ;

(e) whether any investigation was held by the police in any of the said cases ; if so, with what result ?

Shri Mohan Lal : (a), (b), (c), (d) and (e) A statement containing the requisite information is laid on the Table of the House.

STATEMENT

S. No.	Addresses of persons against whom complaints were received	Total amount embezzled/misappropriated	Case registered or not	Dates on which cases were registered along with police station	Result of investigation
	(a)	(b)	(c)	(d)	(e)
1	Shri Didar Singh, President of Jhabal Kalan, M/P Society Ltd., tehsil Tarn Taran	A case of misappropriation of books	Under enquiry	..	Pending enquiry. Record not yet available.
2	Shri Sewa Singh, son of Khem Singh, ex-Secretary of Lalu Ghuman Co-operative Society, village Pandori	Misappropriation of Rs 109	Ditto	..	Pending enquiry. Record not yet made available.
3	Shri Phool Chand, son of Nanak Chand, Harijan of village Dhand, police station Jhabal	Rs 650.00 nP.	Case registered	F.I.R. No. 19, dated 2nd February, 1962, under section 409, I.P.C., police station Kotwali, Amritsar	The case is being put in the court for trial.
4	Shri Nazar Singh, son of Kesar Singh, ex-President, Margindpura Co-operative Thrift and Credit Society, tehsil Patti	Rs 703.49 nP.	Under enquiry	..	Enquiries are in progress.
5	Shri Major Singh, son of Kundan Singh, ex-Cashier of Naushehra Co-operative Thrift and Credit Society, post office Margindpura	Rs 2,700.00 nP.	No	..	No case made out.
6	Shri Hans Raj, son of Kansi Ram, resident of Bhikhiwind	A case of misappropriation of books	No	..	The case has since been settled by the person complained against with the department.

7	Shri Charan Dass, son of Shambu Nath, Brahmin, resident of village Jhabal Kalan, tehsil Tarn Taran	..	No	..	No case made out.
8	Shri Surat Singh, son of Gurbux Singh, Goldsmith of the ex-Servicemen Co-operative Society, Bhikhiwind	Rs 1,060.00 nP.	No	..	Pending enquiry. Records not yet made available.
9	Embezzlement of Public Fund	Rs 1,507.56 nP.	No	..	Ditto

सरदार कुलबीर सिंह : क्या Home Minister साहिब बतायेंगे कि case को register किये बगैर उस की enquiry किस तरह होती है ?

मंत्री : किसी particular case के मुताल्लिक आप अगर पूछना चाहते हों तो लिख कर notice दे दें । जवाब दे दिया जावेगा । इस वक्त मुझे किसी खास case का पता नहीं है ।

सरदार कुलबीर सिंह : इस सवाल के पहले भाग में इस का ज़िक्र किया हुआ है लेकिन इस का जवाब नहीं दिया गया ।

मन्त्री : इस में कोई unusual चीज़ नहीं है क्योंकि अगर पहले case *prima facie* बन जाए तो report दर्ज कर के enquiry की जाती है और अगर allegation साबत न हो तो case को drop कर दिया जाता है ।

सरदार कुलबीर सिंह : इस case में तो Registrar ने S.S.P. को लिखा था लेकिन फिर भी इस को register कर के इस का चालान court में पेश नहीं किया गया ।

मन्त्री : इस में कोई हर्ज वाली बात नहीं है ।

श्री बलराम जी दास टंडन : क्या police किसी case की उसे register किये बगैर भी enquiry कर सकती है ?

श्री अध्यक्ष : *Prima facie* case की बिना पर police enquiry कर सकती है । (The police can make investigations on the basis of a *prima facie* case.)

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या मनिस्टर साहिब बतायेंगे कि अगर कोई case किसी departmental enquiry की बिना पर police के पास भेजा गया हो तो क्या वह उस case को register किये बगैर उस की investigation कर सकती है ?

Home Minister : The case has since been settled by the person complained against with the Department.

EMBEZZLEMENT AND MISAPPROPRIATION OF FUNDS OF FERTILIZING DEPOTS IN TARN TARAN AND AMRITSAR

***191. Sardar Kulbir Singh** : Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether any complaint regarding the embezzlement or misapproperiation of funds of fertilizer's depots (Khad Depots) were received by the Senior Superintendent of Police, Amritsar, from the Assistant Registrar, Co-operative Societies, Tarn Taran and Amritsar, respectively, during 1961; if so, when and against whom ;

(b) the addresses of those against whom the said complaints were received together with the amount involved in each case ;

[Sardar Kulbir Singh]

(c) the orders, if any, passed on each of the complaints referred to in part (a) above by the S.S.P., Amritsar, with the date in each case ;

(d) the date when the said cases were sent by the S.S.P. to the police station concerned for their registration and the date on which these were actually registered ; if these were not registered, the reasons therefor ;

(e) the amount involved in each of the said cases ;

(f) whether any investigation has been held in any of the said cases ; if so, with what result ?

Shri Mohan Lal : (a), (b), (c), (d), (e) and (f) A statement containing the requisite information is laid on the Table of the House.

STATEMENT

S. No.	No. and date of receipt of complaints in S.S.P., Amritsar's Office	Addresses of the persons against whom complaints were received	Orders passed by S.S.P., Amritsar	Dates on which complaints were sent to S.H.Os. for registration	Total amount involved	Result of investigation
	(a)	(b)	(c)	(d)	(e)	(f)
					Rs nP.	
1	11632-C, dated 28th March, 1961	Shri Partap Singh, Salesman of Fertilizer Depot of Sohal	Sent to S.P., Border, for enquiry	29-3-61	1,748 .00	Pending investigation. The necessary records have not been made available by the department concerned
2	11633-C, dated 28th March, 1961	Shri Saudagar Singh, Salesman of Fertilizer Depot, Chhapa	Ditto	29-3-61	570.00	Ditto
3	11764-C, dated 29th March, 1961	Shri Anokh Singh, Salesman of Fertilizer Depot, Mano-Chabal	Ditto	31-3-61	246.00	Ditto
4	18937-C, dated 20th May, 1961	Shri Ujagar Singh, son of Sant Singh, Fertilizer Depot, tehsil Tarn Taran	..	..	270.00	No cognizable offence was made out
5	19086-C, dated 27th May, 1961	Shri Harbans Lal Sharma, Salesman, Fertilizer Depot	..	..	..	Ditto
6	19526-C, dated 27th May, 1961	Shri Tarseem Lal, ex-Cashier of Goindwal Co-operative Society (Fertilizer)	..	..	350.00	The amount of Rs 350 has been recovered

7	44885-C, dated 9th November, 1961	Shri Mangal Singh, Cashier of Chhina Bidi Chand (Fertilizer Depot)	..	..	267.29	The amount has been recovered
8	44886-C, dated 9th November, 1961	Shri Nazar Singh, son of Kundan Singh, Cashier of Fertilizer Depot, Naushehra	..	..	650.00	No cognizable offence was made out
9	14225-C, dated 20th April, 1961	Shri Kalwant Singh, Salesman of Fertilizer Depot of Bhakana Kalan	..	..	798.00	The amount has been recovered*
10	35682-C, dated 15th September, 1961	Shri Thakar Singh, Salesman of village Raniwala (Sub-agency of Fertilizer)	..	..	2,930.00	Shri Thakar Singh has deposited the amount

* No cognizable offence was made out

ਸਰਦਾਰ ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਇਸ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਨੰਬਰ ਤੇ ਦਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ 2,700 ਰੁਪਏ ਦੀ embezzlement ਹੋਈ ਸੀ ਮਗਰ ਕੋਈ case ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਤਫਸੀਲ ਨਹੀਂ ਦਸੀ ਗਈ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਉਸ ਨੇ ਉਹ ਰਕਮ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਸਰਦਾਰ ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਇਸ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਰੁਪਿਆ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੋਈ ਹਦਾਇਤ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਅਗਰ ਕੋਈ ਰਕਮ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਤੇ case ਨਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਵੇ ?

मंत्री : इस में लिखा है No case made out, अगर किसी की bad intention न हो और जुर्म साबित ना होता हो तो अगर उस पर case न चलाया जाये तो कोई बुरी बात नहीं।

श्री बलरामजी दास टंडन : जो गबन का अलज़ाम लगाया गया है और उस की enquiry होती रही है क्या वह crime के अन्दर नहीं आता है ?

मन्त्री : मैं ने पहले भी अर्ज़ कर दिया है कि अगर criminal जुर्म साबत हो जाता है तो शायद compromise का सवाल पैदा नहीं होता। ज़ाहर होता है कि crime establish नहीं हुआ और उन्होंने आपस में compromise कर लिया ।

ਸਰਦਾਰ ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਨੰਬਰ 9 ਬਾਰੇ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਕੌਣ ਆਦਮੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਬਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਮੈਂ ਇਸਦਾ ਪਤਾ ਕਰਕੇ ਦਸ ਦਿਆਂਗਾ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਾਮ ਕੇਸ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੀ ਹੋਇਆ ਨਾ ਹੋਵੇ।

श्री बलरामजी दास टंडन : स्पीकर साहिब जो information हाउस में नहीं दी जाती और कहा जाता है कि बाद में दी जाए गी उस का क्या procedure है ?

मन्त्री : जो undertaking हम देते हैं उस बारे में हम information लेकर आपको भेज देते हैं जिस तरह आप मुनासिब समझें वह information मैम्बर साहिब को दे दें ।

Mr. Speaker : As and when my Secretariat gets the information, it is supplied to the hon. Member concerned.

श्री बलरामजी दास टंडन : मेरी अर्ज़ यह है कि जो information बाद में दी जाए उस बारे में supplementaries पूछने का क्या procedure है। इस की भी इजाज़त दी जाए।

Mr. Speaker : As I have stated, when we get the information from the Government, it will be supplied to the Member concerned.

ਸਰਦਾਰ ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਨੰਬਰ ਇਕ ਬਾਰੇ ਫਿਰ ਇਹ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ case ਬਗੈਰ register ਹੋਏ ਵੀ enquiry ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ?

Mr. Speaker : The hon. Minister has already stated that if there is a *prima facie* case the enquiry can be instituted even without the registration of the case.

ਸਰਦਾਰ ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਲੇਕਿਨ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਬ S.S.P. ਦੇ ਤਾਂ ਇਸ ਲਈ orders ਵੀ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹਨ।

Mr. Speaker : The case has not been registered. It has been sent to the S.P. Border to find out whether there is a *prima facie* case or not.

ਸਰਦਾਰ ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਨੰਬਰ 6 ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗਬਨ ਸ਼ੁਦਾ ਰੁਪਿਆ recover ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਫੇਰ ਉਹੋ ਗੱਲ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਗਬਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਰੁਪਿਆ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਕੀ case ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਰੁਪਿਆ ਵਾਪਸ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਹੀ case withdraw ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਬਲਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੀ ਨੀਅਤ ਕੀ ਸੀ, ਜੁਰਮ ਦੀ ਨੌਈਅਤ ਕੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕੀ bad faith ਨਾਲ ਗਬਨ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਸਰਦਾਰ ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਨੰਬਰ 5 ਤੇ 8 ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਕੀ action ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ?

श्री बलरामजी दास टंडन क्या इस बात का भी ध्यान रखा जाता है कि गबन करने वाला कांग्रेस पारटी का है या नहीं ?

Mr Speaker : No please this is not a supplementary.

Sardar Gurnam Singh : Sir may I know whether there can be embezzlement with good faith?

Home Minister : Sir, there is no question of good faith and embezzlement.

MURDERS COMMITTED SINCE 1957

***199. Comrade Ram Piara** : Will the Home Minister be pleased to state the total number of murders committed in the State, district-wise during the period from 1st January, 1957, to-date year-wise?

Shri Mohan Lal : A statement containing the requisite information is laid on the table of the House.

STATEMENT

Serial No.	Name of District		1957	1958	1959	1960	1961	1st January, 1962 to 31st M rch, 1962
1	Hissar	..	59	54	46	43	50	7
2	Rohtak	..	27	38	32	24	20	7
3	Gurgaon	..	17	15	18	20	15	1
4	Karnal	..	26	31	36	32	49	10
5	Ambala	..	22	15	27	22	28	2
6	Simla	..	1	4	..	2	4	..
7	Kangra	..	7	8	8	7	6	1

[Home Minister]

Serial No.	Name of District	1957	1958	1959	1960	Ist January, 1962 to 31st March, 1962
8	Hoshiarpur ..	22	21	20	19	26	4
9	Jullundur ..	46	48	55	40	47	8
10	Ludhiana ..	31	38	45	32	30	5
11	Ferozepore ..	94	94	91	83	98	14
12	Amritsar ..	63	60	25	37	37	2
13	Gurdaspur ..	27	22	28	22	18	7
14	Patiala ..	39	36	28	30	24	3
15	Sangrur ..	63	59	50	50	33	5
16	Bhatinda ..	46	41	69	61	37	8
17	Narnaul ..	7	4	10	6	6	1
18	Kapurthala ..	6	8	6	14	14	..
19	Lahaul and Spiti ..	..	..	1	..	..	..
	Total ..	603	596	595	544	542	85

कामरेड राम प्यारा : क्या मन्त्री साहिब फरमायेंगे कि करनाल ज़िला में इतने ज़्यादा कत्ल होने की क्या वजह है, क्या वहां पर हालात कत्ल होने के ज़्यादा favourable हो गए हैं ?

मन्त्री : Murders के बारे में यह बात कहना बड़ा मुश्किल हैं। हालात कई बार favourable होते हैं और कई बार unfavourable होते हैं। इस लिये कोई वजह इस चीज़ के लिये मखसूस करना बड़ा मुश्किल है।

कामरेड राम प्यारा : क्या सरकार उन हालात पर काबू पाने की कोशिश कर रही है जिन की वजह से वहां पर कत्ल की तादाद बढ़ी है ?

मन्त्री : 107 और 151 के केस बढ़ने का मतलब यही है कि सरकार precautionary measures लेती है ताकि murders की वारदात को रोका जा सके ।

कामरेड राम प्यारा : क्या मिनिस्टर साहिब फरमायेंगे कि इन इकदाम के करने से कुछ असर पड़ा है, क्या इन की वजह से कत्ल की तादाद कुछ कम हुई है ?

मन्त्री : इन का positively अच्छा असर पड़ा है।

कामरेड राम प्यारा : Murders की इतनी ज़्यादा तादाद बढ़ने का क्या कारण है, कौन से abnormal हालात पैदा हो गए हैं ?

मन्त्री : मैम्बर साहिब ने स्टेटमैंट देखी होगी, कत्ल की तादाद बढ़ी नहीं बल्कि कम हुई है। लेकिन किसी ज़िले में कत्ल की तादाद घट जाना या किसी ज़िले में बढ़ जाना abnormal नहीं कहा जा सकता ।

डाक्टर बलदेव प्रकाश : मन्त्री महोदय ने फरमाया है कि कई बार हालात murders के favourable होते हैं और कई बार हालात murders के unfavourable होते हैं। क्या वे फरमायेंगे कि आजकल हालत favourable हैं या unfavourable हैं ? और इस की क्या वजह है ?

मन्त्री : कत्ल की तादाद कम हो रही है इस लिये यह कहा जा सकता है कि पोज़ीशन under control है ।

कामरेड राम प्यारा : मिनिस्टर साहिब ने फरमाया है कि murders की तादाद कम हो रही है। जहां तक दूसरे इज़ला का ताल्लुक है यह ठीक है कि वहां पर कत्ल की तादाद कम हो रही है। लेकिन करनाल में पहले 26 फिर 31 और बाद में 36, इस तरह से कत्लों की तादाद ज्यादा होती गई इस की क्या वजह है ? क्या उन के इल्म में कोई इस प्रकार की complaints हैं जिस की वजह से कत्ल की तादाद बढ़ रही है ?

मन्त्री : नहीं मुझे कोई इल्म नहीं है।

FIRING INCIDENT IN VILLAGE MOHAMED PUR, DISTRICT GURGAON

***257. Shri Banwari Lal :** Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether any person was hit with a bullet fired by a Tehsildar in village Mohamedpur, district Gurgaon, in the month of March, 1962 ; if so, the circumstances in which the bullet was fired ;

(b) whether any case has been registered by the police in connection with the incident referred to in part (a) above?

Shri Mohan Lal : (a) Yes. A gun carried by the Tehsildar, who was member of a hunting party, went off accidently, causing minor injuries to one person.

(b) Yes. The case is under investigation.

श्री बनवारी लाल : क्या वज़ीर साहब बताएंगे कि गोली अचानक लगी थी या चलाई गई थी ?

मन्त्री : Case under investigation है, मेरे लिये इस वक्त कोई राय देना मुनासब नहीं ।

श्री बनवारी लाल : क्या वज़ीर साहिब यह बतायेंगे कि जिस आदमी के गोली लगी थी उस के घर के आदमियों को भी उस से मिलने नहीं दिया गया इस का क्या कारण है ?

मन्त्री : मुझे यह पता नहीं ।

FUNDS FOR PANCHAYATS IN BHOLATH BLOCK FOR BRIDGE OVER BAINI

***99. Sardar Lakhi Singh Chaudhari** (put by **Sardar Lachhman Singh Gill**) : Will the Minister for Community Development be pleased to state—

(a) whether Government have placed any funds recently at the disposal of any Panchayats in the Bholath Block for construction of a bridge over Baini ; if so, the names of such Panchayats and the amount and funds placed at the disposal of each ;

[Sardar Lakhi Singh Chaudhri]

(b) whether the funds mentioned above have been utilized, if not, the reasons therefor?

Sardar Darbara Singh : (a) Yes. Rs 4,000 were given to Awan Panchayat out of the Discretionary Fund of the former Irrigation and Power Minister.

(b) The funds could not be utilized as considerably more funds were required for the building of the bridge.

Sardar Lachhman Singh Gill : Sir, may I know the reasons for not utilizing the funds?

Mr. Speaker : The hon. Minister has already given the reason in his reply.

Sardar Lachhman Singh Gill : May I know that, Sir?

Mr. Speaker : The hon. Minister has said that more funds are required for the building of the bridge.

सरदार लछमन सिंह गिल : More funds कब तक available हो सकेंगे ?

ਸਮੂਹਿਕ ਵਿਕਾਸ ਮੰਤ੍ਰੀ : 4,000 ਰੁਪਿਆ discretionary fund ਵਿਚੋਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਪਲ ਤੇ 20.000 ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਰੁਪਿਆ ਦੇਣਾ under consideration ਹੈ।

सरदार लछमन सिंह गिल : कितनी देर लगेगी, मैं ने यह सवाल पूछा है ।

Mr. Speaker : They are exploring the possibilities of more funds.

UTILIZATION OF FUNDS ALLOTTED BY UNION GOVERNMENT FOR WATER SUPPLY SCHEMES

***124. Shri Babu Dayal Sharma :** Will the Minister for Community Development be pleased to state whether the sum of Rs 22.5 lakhs allocated to the State by the Union Government for Local Development (Water Supply Scheme) has since been utilized; if so, the names of places where the said schemes have been implemented and the amounts spent in each case?

Sardar Darbara Singh : Out of the total sum of Rs 22.5 lakhs, allotted to the thirteen Districts for Local Development Works (Water Supply Schemes), a sum of Rs 22,45,900 was utilized during the year 1961-62.

A * statement, showing the places where the schemes have been implemented and the amounts spent, in each case, is also laid on the table of the House.

---

*Statement kept in the library.

ANTI-EROSION SCHEMES IN KANGRA DISTRICT

*79. **Shri Rup Singh Phul :** Will the Minister for Agriculture and Forests be pleased to state—

(a) the details of the anti-erosion schemes undertaken by Government tehsil-wise, in district Kangra during the current financial year and the estimated expenditure of each ;

(b) the details of such schemes proposed to be undertaken, tehsil-wise in the said district during the next financial year and the estimated expenditure of each?

Sardar Gurbanta Singh : Expenditure figures and physical targets for anti-erosion measures undertaken by the Forest Department are maintained Division-wise and not tehsil-wise. Hence it is regretted that it is not possible to furnish the requisite information tehsil-wise.

(a) & (b) A statement (Division-wise) is laid on the floor of the House.

Achievements made during 1961-62

Serial No.	Name of Scheme	Name of Division	Expenditure up to February, 1962	Particulars	Physical targets achieved up to February, 1962
			Rs in lakhs		Acres
1	Soil and water conservation in River Valley Project Sutlej catchment	Seraj	2·15	Treatment of forest lands	481
				Treatment of agricultural lands	231
				Treatment of grass lands	1,076
				Treatment of other lands	56
		Beas	1·22	Treatment of forest lands	663
				Treatment of agriculture lands	57
				Treatment of grass lands	240
				Treatment of other lands	22
2	Soil and water conservation in river valley project Beas catchment	Kulu	1·23	Treatment of forest lands	113
				Treatment of agriculture lands	97
				Treatment of grass lands	758
				Treatment of other lands	33

[Agriculture & Forests Minister]

Serial No.	Name of Scheme	Name of Division	Expenditure up to February, 1962	Particulars	Physical targets achieved up to February 1962
			Rs in lakhs		Acres
		Seraj	0·53	Treatment of forest lands	283
				Treatment of agricultural lands	54
				Treatment of grass lands	245
				Treatment of other lands	29
		Kangra	0·72	Treatment of forest lands	300
				Treatment of agriculture lands	69
				Treatment of grass land	35
				Treatment of other lands	16
		Pathankot	0·09		..
		Northern W. Plan	0·02		..
		Beas	0·28	Treatment of forest lands	392
				Treatment of agricultural lands	23
				Treatment of grass lands	106
				Treatment of other lands	4
	Soil conservation pilot demonstration in Sutlej and Beas catchments	S. C. D.	2·61	Treatment of forest lands	295
				Treatment of agricultural lands	125
				Treatment of grass lands	180
				Treatment of other lands	20
	Total for Kangra District		8·85	Treatment of forest lands	2,527
				Treatment of Agricultural lands	656
				Treatment of grass lands	2,640
				Treatment of other lands	180

Proposed for the year 1962-63

Serial No.	Name of Scheme	Name of Division	Proposed for 1962-63 excluding C—Establishment	Particulars	Targets fixed for 1962-63
			Rs in lakhs		Acres
1	Soil and water conservation in river valley project Sutlej catchment	Seraj	3·34	Treatment of forest lands	790
				Treatmnet of agricultural lands	230
				Treatment of grass lands	820
				Treatment of other lands	95
		Beas	3·12	Treatment of forest lands	645
				Treatment of agricultural lands	270
				Treatment of grass lands	570
				Treatment of other lands	65
	Soil and water conservation in river valley project Beas catchment	Kulu	1·80	Treatment of forest lands	415
				Treatment of agricultural lands	130
				Treatment of grass lands	425
				Treatment of other lands	65
		Seraj	1·00	Treatment of forest lands	250
				Treatment of agricultural lands	70
				Treatment of grass lands	235
				Treatment of other lands	30
		Kangra	1·19	Treatment of forest lands	280
				Treatment of agricultural lands	90
				Treatment of grass lands	290
				Treatment of other lands	25

[Agriculture & Forests Minister]

erial No.	Name of Scheme	Name of Division	Proposed for 1962-63 exclud-ing C—Estab-lish-ment	Particulars	Targets fixed for 1962-63
			Rs in lakhs		Acres
		Pathankot ..	0.26	Treatment of forest lands	70
				Treatment of agricultural lands	10
				Treatment of grass lands	70
				Treatment of other lands	15
		Beas .	1.95	Treatment of forest lands	275
				Treatment of agricultural lands	220
				Treatment of grass lands	270
				Treatment of other lands	4
3	Soil conservation pilot demonstration in Sutlej and Beas catchments	S. C. D. ..	3.10	Treatment of forest lands	410
				Treatment of agricultural lands	150
				Treatment of grass lands	320
				Treatment of other lands	20
	Total for Kangra District		15.76	Treatment of forest lands	3,135
				Treatment of agricultural lands	1,170
				Treatment of grass lands	3,000
				Treatment of other lands	360

श्री रूप सिंह फूल : क्या वज़ीर साहिब फरमायेंगे कि जहां तक part (a) का ताल्लुक है जो स्कीमें बनाई गई हैं उन में सरे दस्त कहां तक progress हो चुकी है ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਇਹ ਸਟੇਟਮੈਂਟ ਵਿਚ ਜਿੰਨਾ ਜਿੰਨਾ ਖਰਚ ਹੋਇਆ ਹੈ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਇਸ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹ ਲਉ ।

श्री रूप सिंह फूल : इस वक्त तक जो progress हो गई है मैं उस के मुताल्लिक पूछता हूं ।

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਫਰਵਰੀ ਤਕ ਜਿਹੜਾ ਖਰਚ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹ ਸਟੇਟਮੈਂਟ ਵਿਚ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ next year ਵਾਸਤੇ ਖਰਚ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤਾ ਉਹ ਵੀ ਸਟੇਟਮੈਂਟ ਵਿਚ ਦਿਤਾ ਹੈ। Progress ਦੇ figures ਅਜੇ ਮਿਲੇ ਨਹੀਂ । ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਮਿਲ ਜਾਣਗੇ ਦੇ ਦਿਆਂਗਾ ।

Mr. Speaker : These are only expectations. How can the hon. Minister give assurance.

EFFECT OF DHUSSI BUND ON PRIVATE VILLAGES

***15. Principal Rala Ram :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) whether Dhussi Bund on river Beas on the Pathankot-Gurdaspur side is at present under construction ;

(b) if the reply to part (a) above be in affirmative, whether the effect of the said bund on the riverine villages on the Mukerian side have been studied and guarded against; if so, how?

Chaudhari Ranbir Singh : (a) No such bund is being constructed on the right side of river Beas. Only creeks near villages Gullalrah and Pasowal in Gurdaspur District are being closed.

(b) Does not arise.

CANAL OUTLETS CONSTRUCTED ON UPPER BARI DOAB CANAL RAJBAHAS

***28. Comrade Makhan Singh Tarsikka :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) the number of canal outlets ordered to be constructed on the Rajbahas of the Upper Bari Doab canal during the months of January and February, 1962 ;

(b) the number of outlets actually constructed on the said Rajbahas during the said period and the places where they are located?

Chaudhri Ranbir Singh : The reply is placed on the table of the House.

(a) Only one new outlet at R. D. 40132-Right, Jamarai Distributary meant for the village Dhan Dhiawala and covering a chak area of 90 acres was sanctioned.

(b) This outlet was fixed at site in March, 1962, during the closure of the Distributary.

Besides sanction of the above said new outlet, alteration forms for certain outlets were also sanctioned as given below during January and February, 1962, out of which 6 were adjusted at the places noted against each during the said period :—

		Sanctioned	*Constructed*	*Places where adjusted*
1.	Remodelling of outlets for extending and improvement of irrigation under the Scheme "Extension of non-perennial irrigation in Upper Bari Doab Canal tract"	96	3	Rasulpur Distributary R. D. 47835—Left Patti Distributary R.D. 56900—Right Patti Distributary R. D. 92313—Right

[Irrigation & Power Minister]

	Sanctioned	Constructed	places where adjusted
2. Adjustment of outlet Chaks ..	4	..	No change in size is required
3. Shifting of site of outlets as requested by the cultivators	18	2	Khwaspur Distributary R. D. 42336—Left Khwaspur Distributary R. D. 42018—Left
4. Transfer of area from one outlet to another to improve command on the request of the cultivators	14	1	Rasulpur Distributary R. D. 24880—Right
Total ..	132	6	

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਕੀ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਫਤਹਿਆਬਾਦ ਵਿਚ ਖੇਰੇ ਅਤੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਜਗਾਹ ਹੋਰ 11 ਮੋਘੇ ਫਰਵਰੀ ਵਿਚ ਲਾਏ ਗਏ ਅਤੇ ਮਾਰਚ ਵਿਚ ਪੁਟ ਲਏ ਗਏ ਉਹ ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਏ ?

मन्त्री : मैं ने अर्ज़ किया है कि 6 लगे हैं। 132 की मन्जूरी हुई, वे लगाए जाएंगे। कई किस्म का काम है। एक तो remodelling होगी, non-perennial supply करनी है कुछ में tracts transfer होंगे। कुछ shifting की दरखास्तें हैं।

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਰਜਵਾਹਾ ਹੈ । ਪੱਤੀ, ਫਤਿਹਆਬਾਦ, ਖੇਰਾ ਤੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਹੋਰ ਜਗਾਹ ਹਨ । 11 ਮੋਘੇ ਫਰਵਰੀ ਵਿਚ ਲਾਏ ਗਏ ਤੇ ਮਾਰਚ ਵਿਚ ਪੁਟ ਲਏ ਗਏ, ਉਹ ਇਸ ਲਿਸਟ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਏ ?

Mr. Speaker : The hon. Member is giving information rather than seeking it.

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਕੀ ਇਹ ਗਲ ਦਰੁਸਤ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮੋਘੇ ਪਹਿਲੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਔਰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਪੁੱਟੇ ਵੀ ਗਏ ?

मन्त्री : जहां तक लगाने का ताल्लुक है 132 मोघों के अहकाम जारी हैं। 6 में तबदीलियां की गईं।

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : ਕੀ ਕੋਈ ਮੋਘੇ ਉਖਾੜੇ ਵੀ ਗਏ ; ਜੇ ਉਖਾੜੇ ਗਏ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਕੀ ਵਜਾਹ ਸੀ ?

मंत्री : मैं ने पहले ही बता दिया है कि जो information मेरे पास है उसके मुताबिक 132 मोघों की sanction थी जिन में 6 के अन्दर कुछ adjustments की गईं।

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਇਤਨੀ ਜਲਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਕਿਉਂ ਪਈ ?

मंत्री : मैं ने पहले ही अर्ज़ किया कि non-perennial supply देनी है। पानी ज़्यादा या कम होने पर adjustments की ज़रूरत पड जाती है।

ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ : ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਾਣੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਕੀ ਫਰਵਰੀ ਮਾਰਚ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਪਾਣੀ ਦੀ ਕਿਲਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ?

मंत्री : आपने शायद मेरी बात को समझा नहीं। एक phased programme होता है। हमारा अन्दाज़ा है कि अगली खरीफ की फसल तक पहुंचने में पानी बढ़ेगा। जब पानी बढ़ जाए तो ऐन उसी वक्त sanction होनी मुश्किल होती है। Plan के मुताबिक administrative sanction होती है, फिर financial sanction होती है तब जाकर उस की execution होती है। इसमें कुछ वक्त तो लग ही जाता है।

कामरेड मक्खन सिंह तरसिक्का : मैं मनिस्टर साहिब से definite तौर पर जानना चाहता हूं कि क्या यह हकीकत नहीं है कि वह 13 मोघे फरवरी के महीने में लगाए गए और मार्च के महीने में 'पुट' लिए गए? अगर यह ठीक है तो उन्हें इस list में क्यों नहीं लिया गया?

मंत्री : सवाल में आपने जनवरी फरवरी के महीने की बाबत जो इत्तलाह मांगी वह आप को दे दी गई है।

कामरेड मक्खन सिंह तरसिक्का : मेरे सवाल का जवाब आप categorically नहीं दे रहे। मैं यह पूछ रहा हूं कि क्या आप फरमाएंगे कि जो मोवे फरवरी में लगाए गए क्या उन्हें मार्च में तोड़ नहीं दिया गया? इस की क्या वजह थी?

श्री अध्यक्ष : जिन places का आपने नाम लिया वह उस list में नहीं हैं जो मेरे पास है (*interruptions*)। आप का मतलब यह है कि ये मोघे elections के वक्त लगाए गए और मार्च में उखाड़ लिए गए। It appears to be an aspersion on the Government. (The names of the places mentioned by the hon. Member are not included in the list which is before me (*interruptions*). He means to say that these outlets were provided on the eve of elections and removed in the month of March.) It appears to be an aspersion on the Government.

मंत्री : मुझे नहीं मालूम कि hon. Member ने यह खबर कहां से ली। मैं तो यही समझता हूं कि यह सिर्फ aspersion ही है।

श्री अध्यक्ष : क्या इस में कोई सच्चाई है? (Is there any truth in it. ?)

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਮੈਂ challenge ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾ ਕੇ ਦਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਥੇ ਪਹਿਲੇ ਮੋਘੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਪੁੱਟੇ ਗਏ। ਪੁੱਟਿਆ ਹੋਇਆ cement ਅਜੇ ਤਕ ਉਥੇ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

श्री बलराम जी दास टंडन : स्पीकर साहिब, वह 132 राजबाहों का सवाल नहीं कर रहे। उन्होंने सिर्फ यही सवाल किया है कि जो 13 राजबाहे फरवरी के महीने में लगाए गए क्या यह सच नहीं कि बाद में उन्हें तोड़ दिया गया ? अगर यह बात सच है तो क्या मन्त्री महोदय इस बारे में कार्यवाही करने को तैयार हैं ?

Mr. Speaker : He says that no 'Moghas' have been removed.

Shri Balramji Dass Tandon : Sir, the hon. Member, Sardar Makhan Singh Tarsikka, has put a definite question and the Minister has said that there is no such thing. He (Minister) has not categorically contradicted what the hon. Member has said. I, therefore, request that let the hon. Minister check up and see the things for himself.

श्री अध्यक्ष : जो main question है उसमें सिर्फ यह पूछा गया है कि कितने मोघे लगाए गए। अब इन्हों ने यह पूछा है कि कितने लगाए गए और कितने remove किए गए। यह एक बिल्कुल अलग सवाल है। (In the main question only the number of outlets constructed has been enquired. Now the hon. Member wants to know the number of such outlets as were constructed and then removed. This is absolutely a separate question). The hon. Member may, if he so desires, give notice of a short-notice question on the subject.

मंत्री : अध्यक्ष महोदय, पता नहीं इन्हें information कहां से मिली है। अगर यह सही होगी तो enquiry करवा ली जाएगी। गालबन यह information गलत है।

Mr. Speaker : I have already said that the hon. Member may, if he likes, ask a short-notice question. The hon. Minister cannot give all this information without notice.

TUBE-WELLS SUNK BY GOVERNMENT

***49. Pandit Mohan Lal Datta :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) the number of tube-wells sunk by Government district-wise during the past five years and the cost thereof;

(b) whether there is any scheme under the consideration of Government for providing tube-wells in those backward areas in the State where no tube-wells have been sunk so far, if so, the time by which such scheme is likely to be implemented ;

(c) the steps, if any, proposed to be taken by Government to irrigate the barani tracts of tehsil Una, district Hoshiarpur.

Chaudhri Ranbir Singh : (a) (i) 143 Tube-wells have been sunk at the cost of Rs 46.31 lacs during the past 5 years.

(ii) 22, 43, 7 and 3 Irrigation Tube-wells have been sunk in Ambala, Karnal, Sangrur and Patiala Districts, respectively, at the cost of Rs 41.25 lacs, in addition to it 68 Shallow Tube-wells have been sunk under anti-water logging schemes in Amritsar District at the cost of Rs. 5,06 lacs.

(b)&(c) None at present. Question of time does not arise.

पंडित मोहन लाल दत्त: क्या मन्त्री जी यह बताने की कृपा करेंगे कि सारे पंजाब में इतनी तादाद में tube-wells लगाए गए हैं तो तहसील ऊना क्यों tube-well scheme से महरूम रखा गया है ?

मंत्री : अध्यक्ष महोदय, tube-wells लगाने से पहले सरकार अंदाज़ा लगाती है कि पानी मीठा कहां पर available होगा फिर इस के लिए tube-well exploratory wing है। अभी तक ऊना के अन्दर इतनी कार्रवाई नहीं हुई।

पंडित मोहन लाल दत्त : क्या exploratory tube-well के सम्बन्ध में Una में अभी तक प्रयत्न नहीं किया गया कि वहां पर tube-wells लगा कर लोगों के दुखों को दूर किया जाए ?

मंत्री : अध्यक्ष महोदय, tube-well लगाना दूसरी बात है और exploratory experiment करना दूसरी बात है। तीसरी पांच-साला प्लान में 15 लाख रुपए की रकम रखी गई है। और Second Plan में भी यह exploration हुई थी। पानी मीठा मिलने पर ही यह scheme implement की जाती है।

Mr. Speaker: Whether the Government carries on these exploratory experiments with a view to sinking tube-wells?

Minister for Irrigation and Power: With a view to finalising the strata.

कामरेड राम प्यारा : क्या Irrigation Minister साहिब बतायेंगे कि जो tube-wells लगाए गए हैं वह irrigation facilities extend करने के लिए हैं या water-logging को compact करने के लिए ?

मंत्री : दोनों के लिए ।

पंडित मोहन लाल दत्त : क्या Third Five-Year Plan में यह उचित नहीं समझा गया कि इतने बड़े ऊना के इलाके में प्रयत्न किया जाए और मालूम किया जाए कि tube-wells की scheme कामयाब हो सकती है या कि नहीं ?

Mr. Speaker: This is a suggestion for action.

मंत्री : ऊना तहसील के बारे में भी पता करेंगे।

कामरेड राम प्यारा : क्या वजीर साहिब बतायेंगे कि जिन इलाकों में ऐक्यूट वाटर लौगिंग प्राबलम है क्या वहां पर और टयूब-वैल्ज़ लगाने के लिए पैसा रखा हुआ है ?

मंत्री : तजवीज़ें हैं ।

चौधरी नेत राम : जिला हिसार में भिवानी के लिये स्कीम मन्जूर हुई थी वहां पर टयूब-वैल्ज़ न लगाने के क्या कारण हैं ?

मुख्य मंत्री : वह स्कीम फेल हो गई है, वहां पर पांच सात सौ फुट पर पानी नहीं मिला ।

चौधरी नेत राम : वहां पानी मीठा है फिर भी टयूबवैल्ज़ नहीं दिए गए।

मुख्य मंत्री : यह पीने के पानी का सवाल नहीं है ।

कामरेड मक्खन सिंह तरसिक्का: क्या वजीर साहिब फरमाएंगे कि जिला अमृतसर में जो anti-water-logging स्कीम चलाई गई है उस के तहत टयूबवैल्ज डराई एरिया में क्यों लगाए गए हैं ऐक्यूट वाटर लागिंग वाले इलाके में क्यों नहीं लगाए गए ?

मंत्री : मैंने तो इतना कहा है कि अमृतसर में वाटर लौगिंग (water-logging) को हटाने के लिए शैलो टयूबवैल्ज़ (shallow tube-wells) लगाए हैं ।

श्री अध्यक्ष : वह भी तो आप के ही जिले में हैं । (But these are in his District.)

कामरेड मक्खन सिंह तरसिक्का : जनाब, सिरहाली में लगाए गए हैं ।

श्री अध्यक्ष : आप की हर तान सिरहाली पर आकर टूटती है । (The hon. Members burden of song is always Sirhali.)

DEWATERING OPERATIONS IN FLOODED VILLAGES OF ROHTAK DISTRICT

***58. Chaudhri Hardwari Lal** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) whether there are any villages in Rohtak District which were flooded during the 1961 monsoons and which have not yet been completely dewatered ; if so, their number and names ;

(b) if the answer to part (a) above be in the affirmative the reasons why dewatering operations have not yet been completed ;

(c) whether the dewatering of the said villages is expected to be completed before the next monsoons ;

(d) whether there are any villages in districts other than Rohtak where post-flood dewatering operations have either not been started or completed ; if so, the names of such districts and the number of such villages in each ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) Yes. 33 villages in Rohtak District have not yet been completely dewatered. The names of these villages are given in appendix 'A'.

(b) Dewatering operations started in some tracts had to be stopped abruptly after December, 1961, as the Government of India excluded such expenditure from the purview of Control Subsidy sanctioned for

flood relief funds. The Revenue Department has been requested to approach the Central Government to revise their policy. Meanwhile instructions have been issued to start operations and debit the expenditure to the Irrigation Department till final decision is taken by the Central Government.

(c) Most of the areas except some deep depressions and Bhindwas Lake are expected to be cleared before the monsoons set in.

(d) Yes. There are 18 affected villages other than those in Rohtak District. The names of these villages and the District are given in Appendix 'B'.

Appendices A & B are placed on the Table.

APPENDIX 'A'

Rithal Tract

(i) Rithal (ii) Mungan (iii) Asan (iv) Kansala (v) Samchana (vi) Nayabas (vii) Kheri Sampla.

Bahadurgarh Tract

(i) Asoda (ii) Sarai Aurangabad (iii) Kasar (iv) Bir-Barkatabad.

Ghillaur Tract

(i) Ghillaur Kalan (ii) Ghillaur Khurd (iii) Jasia (iv) Kahni (v) Bahamanwas (vi) Chamari (vii) Makrauli (viii) Dhamar.

Isapurkheri Garwal Tract

(i) Butana (ii) Kohla (iii) Banwasa (iv) Baroda (v) Ahulana (vi) Kathura.

Bhindwas Tract

(i) Dhani (ii) Marot (iii) Khetawas (iv) Bilochpura (v) Kohlpuri (vi) Shahjamanpur (vii) Kunjia and (viii) Kanwah.

APPENDIX 'B'

Villages	District
(i) Safidon .. (ii) Sink .. (iii) Bahadurpur .. (iv) Dadwara .. (v) Barsola ..	These villages are in Sangrur and Karnal Districts.
(vi) Mitnual (vii) Dhigot (viii) Aurangabad (ix) Karna (x) Alika (xi) Khirbi (xii) Sondh (xiii) Dadka (xiv) Borka (xv) Punhana Tek (xvi) Lafuri (xvii) Dadola (xviii) Aundhki.	Gurgaon District

Chaudhri Hardwari Lal : When were the instructions actually issued ?

Minister: The instructions were issued when the new ministry took over.

Chaudhri Hardwari Lal : What is the progress registered since the issue of the instructions ?

Minister : Dewatering operations are being carried on in Rithal, Asan, Kheri Sampla, Kasar, Chamari, Dhamar, etc.

Chaudhri Hardwari Lal : Sir, my question was has any progress been made in dewatering the villages referred to in the answer given by the hon. Minister ?

मंत्री : वहां पानी निकाला जा रहा है, progress कौन बता सकता है।

Chaudhri Hardwari Lal : Has the hon. Minister ever visited the villages flooded during the 1961 monsoons but have not yet been completely dewatered ?

Minister : I have visited those areas several times but I doubt if the hon. Member has visited that area even once.

Chaudhri Hardwari Lal : Why were the instructions for dewatering operations not issued early when the matter was so serious that it involved lives and property of many people ?

Minister : Sir, I have already stated that the Irrigation Department conveyed their views to the Revenue Department. Therefore this question may be asked from the Minister for Revenue and not from me.

Mr. Speaker : This is not the proper way to answer the question. At the most the hon. Minister could have asked for notice to answer the question.

Chaudhri Hardwari Lal : Sir, may I know the reasons why the instructions could not be issued earlier than in March ?

Minister : At that time the position was that dewatering expenditure had to be debited to the Flood Relief Fund. But unfortunately the Government of India issued instructions in the end of December, 1961, that this expenditure could not be debited to the Flood Relief Fund. Therefore, the Revenue Department has been requested to approach the Central Government to revise their policy and in the meanwhile instructions have been issued to debit the expenditure to the Irrigation Department for the present.

Chaudhri Hardwari Lal : May I take it, Sir, that the Department or the Government will continue to move with the same speed in such serious matters in future ?

Minister : We definitely try to expedite matters but sometimes certain difficulties do arise which cause a little delay.

कामरेड राम प्यारा : वज़ीर साहिब ने फरमाया है कि जो Centre से इमदाद आ गई थी वह फौरन बन्द हो गई।

Mr. Speaker : There is no question of help from the Government of India having been received. The hon. Minister has stated that the Government of India excluded such expenditure from the purview of the Central Subsidy sanctioned for flood relief.

कामरेड राम प्यारा : मैं वजीर साहिब से यह पूछना चाहता हूं कि जो रुपया इस्तेमाल नहीं हुआ इस की क्या वजूहात थीं ?

Mr. Speaker : No, please. The hon. Minister has stated that the Central Government had said that the amount could not be utilised for dewatering purposes.

Chaudhri Hardwari Lal : Sir, may I request the hon. Minister to let us know some broad details of the dewatering operations being carried on in the villages ?

Minister : Sir, I have just now mentioned some of the villages where dewatering operations are being carried on, in reply to an other supplementary question.

Chaudhri Hardwari Lal : How are those villages being dewatered ?

Minister : They are being dewatered by electrical pumps which have been installed there.

Chaudhri Hardwari Lal : Sir, the hon. Minister has stated that now the expenditure is being debited to the Irrigation Department. May I, therefore, take it, Sir, that the District Officers are free to take action in the matter independently ?

Mr. Speaker : It is a matter of procedure.

Chaudhri Hardwari Lal : May I know what is that procedure, Sir ?

Minister : The Irrigation Department has been entrusted with the work of dewatering. So that department is free to take any action either at the suggestion of my hon. Friend or at the suggestion of the subordinate offices, etc.

चौधरी नेत राम : स्पीकर साहिब, मैं यह जानना चाहता हूं कि आया यह बर्तानवी पालियामैंट है कि इस में अंग्रेजी भाषा बोलनी ज़रूरी है ? क्या यह हिंदी नहीं बोल सकते ताकि जो हाऊस में बात हो वह सब की समझ में आये ?

ਕਾਮਰੇਡ ਦੀਦਾਰ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਮੈਂਬਰ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣ ਜਾਂ ਹਿੰਦੀ ਬੋਲਣ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।

मंत्री : अगर आप कहें तो, स्पीकर साहिब, मैं सवाल का भी तर्जमा कर देता हूं।

Mr. Speaker : Some of the hon. Members say that they are not able to understand English. Therefore, I would request the hon. Member, Chaudhri Hardwari Lal and the hon. Minister to ask, if possible, the supplementary questions in Hindi or in Punjabi and similarly to answer them in one of these languages.

(At this stage Chaudhri Net Ram rose to speak) (*interruptions*).

Mr. Speaker : I would request the hon. Member to please resume his seat.

चौधरी नेत राम : स्पीकर साहिब, मुझे बिल्कुल समझ नहीं आ रहा आखिर इतनी देर से इस House में हो क्या रहा है ?

श्री अध्यक्ष : मैं भी तो उन्हें यही कह रहा हूं कि आप हिंदुस्तानी बोलने की कोशिश करें। (I am also asking them that they should try to speak in Hindustani.)

चौधरी नेत राम : शुक्रिया, जनाब ।

सरदार लछमन सिंह गिल : स्पीकर साहिब, मेरा प्वाइंट आफ आर्डर है कि पांच मिनट से हाउस का वक्त ज़ाया किया जा रहा है—

Mr. Speaker : It is not for the hon. Member to decide. It is for the Chair to decide whether more supplementary questions should be allowed or not.

सरदार लछमन सिंह गिल : जनाब, मेरी बात तो सुन लीजिए। आपने मेरी बात तो सुनी नहीं और पहले से ही snub करना शुरू कर दिया ।

श्री अध्यक्ष : आप बैठ जाइए । (The hon. Member may resume his seat.)

Chaudhri Hardwari Lal : Sir, certain villages in the Punjabi Region of the State might have also been flooded during the monsoons of 1961. May I know whether any preferential treatment was shown to those villages in the matter of dewatering ?

Minister for Irrigation and Power : Sir, I may inform the hon. Member that to the best of my knowledge the dewatering operations have to be carried on in the Hindi Region alone.

श्री निहाल सिंह : क्या वज़ीर साहब अपना काम चौधरी हरद्वारी लाल को सौंपने के लिए तैयार हैं ताकि डिवाटरिंग का काम वह कर दें ?

Chief Minister: Sorry, he can't.

COMPENSATION FOR LAND ACQUIRED FOR BEAS PROJECT

*94. **Sardar Lakhi Singh Chaudhri** (put by S. Lachman Singh Gill) : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) the area of land acquired by Government for the construction of the Beas Dam and the total amount proposed to be paid as compensation for the same ;

(b) the total amount of compensation payable for the land mentioned in part (a) above ;

(c) whether the said compensation has been paid in full, if not, the amount so far paid and the reasons why the balance has not been paid yet ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) and (b) (i) An area of 1,696.77 acres of land has been acquired for construction of Beas Dam.

(ii) A sum of Rs 20,66,412.42 nP. has been assessed as compensation for the land and the same is payable.

(c) Compensation amounting to Rs 17,12,434.33 nP. has already been paid and the balance of Rs 3,53,978.09 nP. has been deposited in Government Treasury as the claimants have either not accepted the award or did not turn up to receive payment. The same will be paid to them by the Revenue Authority on demand.

सरदार लछमन सिंह गिल : जितना रुपया वज़ीर साहब ने बताया कि डिपाजिट में रखा गया है, उस के इलावा क्या सारा क्लेम पूरा दे दिया गया ?

मंत्री : कम्पैनसेशन की रक़म 20 लाख से ऊपर है। उसमें से 17 लाख से ऊपर दे दिया गया है। बकाया रकम खज़ाने में जमा है। आप वहां से निकलवा लें।

सरदार लछमन सिंह गिल : क्या जितना रुपया देना प्रामिज़ किया गया था वह दे दिया गया था ? ਕੀ ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ court ਤੋਂ award ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ payment ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਐਸਾ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜੇ ਕਿਤੇ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ action ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਉਸ Officer ਦੇ ਖਿਲਾਫ।

कामरेड राम प्यारा : जब compensation दिया जाता है तो जिन ज़मीनों पर tenant बैठे होते हैं उन की payment ज़मीन के मालक को की जाती है या tenants को की जाती है ?

Chief Minister : जो entitle होते हैं उन को की जाती है।

VARIATION IN WATER-SUPPLY RATES OF GRAY CANAL AND SHAH NAHAR CANAL

*102. **Sardar Lakhi Singh Chaudhri** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) the rate of abiana for the Ferozepur Gray Canal and the Shah Nahar Canal, Mukerian, separately ;

(b) if there is a variation between the rates mentioned in para (a) above, the reasons therefor and the steps, if any, being taken to bring them at par ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) Schedule of rates of abiana on both the channels is mentioned in annexure 'A' which is laid on the Table.

(b) The variation between the rates is due to the fact that conditions of water-supply on Gray Canals have not improved which might justify the upward revision of rates.

As regards the latter part of (b) the matter is under active consideration of the Government.

[Irrigation and Power Minister]

ANNEXURE 'A'

SHAH NAHAR CANAL

Authority	Class	Nature of crops	Rate per acre — Flow	Rate per acre — Lift	per
			Rs A. P.	Rs A. P.	
I.B 20 No. 2442-R/108749, dated 10th March, 1951	I	Deleted			
	II	Sugarcane ..	13 11 7	6 13 9½	Crop
	III	Water-Nuts ..	11 8 5½	5 12 2¾	Do
I.B. No. 3763-Rev/1087/49, dated 23rd September, 1953	III-A	Rice ..	9 14 1	4 15 ½	Do
	IV	Indigo and other dyes, tobacco, poppy spices and drugs	8 3 8½	4 1 10½	Do
	IV-A	Cotton ..	6 9 4½	3 4 8¼	Do
	V	Gardens and orchards and vegetables except turnips (excluding of Rabi crops)	8 3 8½	4 1 10¼	Gardens and orchards per half year, the rest per crop
	VI	Deleted ..	..	..	..
	VII	Melons, fibers (other than cotton) and all crops not otherwise specified	6 9 4½	3 4 8¼	Crop
	VII-A	Maize ..	5 0 10	2 8 5	Do
	VIII	Oil seeds except Rabi oilseeds on kharif channels	6 9 4½	3 4 8¼	Do
I.B. No. 4446-Rev/1397/48, dated 13th November, 1953	IX	All Rabi crops except wheat and gram on kharif channels (including gardens, orchards vegetables and fodder)	3 4 8	1 10 4	Gardens and orchards per half year the rest per crop
	IX-A	Wheat and gram on kharif channels	3 0 3¼	1 8 1⅖	Crop
	X	Bajra and pulses	4 15 0	2 7 6	Do
	XI	Jowar, cheena, grass which has received two or more waterings and all fodder crops including turnips	3 4 8	1 10 4	Grass per half year the rest per crop

Authority	Class	Nature of crops	Rate per acre Flow	Rate per acre Lift	Per
			Rs A. P.	Rs A. P.	
	XI-A	Deleted ..	..	..	..
	XII	(a) Watering for ploughing not followed by a crop in the same or succeeding harvest	i 10 4	0 13 2	Acre
		(b) Village and District Board Plantations	1 10 4	0 13 2	
		(i) Any number of watering in kharif	1 10 4	0 13 2	Half year
		(ii) One watering in Rabi	1 10 4	0 13 2	Ditto
		(iii) Two or more watering in Rabi	3 4 8	1 10 4	Ditto
		(c) Grass a single watering in Kharif or Rabi	1 10 4	0 13 2	Ditto

Note.—(1) Grass given two or more watering falls under class IX. Hemp, Indigo, Guara, Jantar and Arhar ploughed in as green manure before 15th September are not assessed to water rates.

Authority			Flow	Lift	Per
I. B. No. 44613-R/ 18 1/50, dated 30th September, 1950	(2) An additional charge specified in the table below will be levied with effect from Rabi, 1950-51, if any extra watering is allowed after the 31st October, on Kharif channels.				
			1 1 7	0 8 9½	For all Rabi crops except for fodder crops including turnips for Rabi crops including
			0 1 5	0 2 2½	For Rabi fodder crops including turnips only

[Minister for Irrigation and Power]

2. SCHEDULE OF MISCELLANEOUS RATES

Purpose for which supplies	Rate Rs	A.	P.	
Brick making and pise wall building (laying)	0	4	6	Per hundred cubic feet
Concrete and brick or stone masonary ..	0	3	0	Ditto
Metalling roads ..	15	0	0	Per mile
Consolidation of Kucha Service Road ..	45	0	0	Per mile per annum for maximum of 8 waterings in the 10 months December-September
Water supplied in bulk ..	1	8	0	Area 2,500 cubic feet
Watering roads side or avenue tree ..	3	12	0	Per canal mile of 5,000 feet for kharif crop
	7	8	0	Per canal mile of 5,000 feet for rabi crop
Sprinkling water on roads in the kharif season	7	8	0	Per mile
Sprinkling water on roads in the Rabi season	15	0	0	Ditto

Proviso.—Except within the limits of civil station, cantonment and municipalities, no charge shall be made for water used for the manufacture of bricks not subsequently burnt in a kiln or for pise wall building if taken from water course or tank lawfully supplied from a canal.

No charge additional to Rs 45 for flooding per mile should be levied for sprinkling water on kucha service road.

No charge will in practice be levied for sprinkling water on roads where the amount of water used is negligible.

Water supplied in bulk to Municipalities (including Notified Area and Small Town Committees) and other public bodies , for use by the public in general for drinking and washing purposes (but not for commercial purpose), is to be charged at the rate of 6,000 cubic feet per Rs 1-8-0.

No charge shall be made for water used for watering avenue or road trees grown by villagers along side water courses, fields and village roads, and within the village abadi.

3 *rate leviable from all owners of water mills*

Category A — Rs 100 per stone per annum. It includes all gharats near Mukerian and head reach of Shah Nahar Canal.

Category B .. Rs 80 per stone per annum. It includes gharats on the river canal. Other gharats on Shah Nahar Canal, gharats on Nallah Chichian and Shanharwala Distributary.

Category C — Rs 60 per stone per annum gharats on tail reach of Shah Nahar Canal on Choe Maingowal. Pooro Chak.

PUNJAB GAZETTE, PART I

PUBLIC WORKS DEPARTMENT,

IRRIGATION DEPARTMENT

NOTIFICATION

The 8th December, 1954

No. 5196/Rev/1087/49.—In part supersession of Irrigation Branch Notification No. 3763/Rev/1087/49, dated 21st/23rd September, 1953 and in exercise of the powers conferred by section 75 of the Northern India Canal and Drainage Act VIII of 1873, as amended, the Governor of the Punjab is pleased to substitute the following for the existing Classes X and XI in the Schedule of occupier's rates applicable to Shah Nahar Canal in the Hoshiarpur District with effect from Rabi, 1954-55.

Class	Crop	Rate per acre		Per
		Flow	Lift	
		Rs A. P.	Rs A. P.	
X	Bajra and pulses excluding mung if sown mixed Bajra or Chari and used as green fodder	4 15 0	2 7 6	Crop
XI	Jawar, Cheena, mung, if sown mixed with Bajra or Chari and used as green fodder, grass which has received two or more waterings and all fodder crops including turnips	3 4 8	1 10 4	The grass per half year and the rest per crop

L. S. GUPTA,
Secretary to Government, Punjab,
P.W.D., Irrigation Branch.

V. P. GOYAL,

Under-Secretary to Government, Punjab,
P. W. D., Irrigation Branch. Punjab.

PUNJAB GAZETTE, PART I

PUBLIC WORKS DEPARTMENT

IRRIGATION BRANCH

NOTIFICATION

The 15th June, 1956

No. 2272/Rev/400/50.—In exercise of the powers conferred by section 75 of the Northern India Canal and Drainage Act VIII of 1873, as amended, the Governor of the Punjab is pleased to direct that the following schedule of occupiers' rates shall be

[Irrigation and Power Minister]

enforced with effect from Kharif, 1956, on the areas irrigated by the Gray Canals in Ferozepore District both where they receive supplies direct from river only or where these supplies are supplemented from the Sidhwan Branch :—

Serial No.	Class	Crop	Rate per acre Flow Rs	A.	P.	Lift Rs	A.	P.	Per
1	I	Rice ..	7	4	2	3	10	1	Crop
2	II	Sugarcane, water-nuts, cotton neel and other colours, Tobacoo, Poppy, Chillies, etc., Garden, Vegetables in Kharif, Carrot, etc.	5	7	1	2	11	6½	Garden per half year; the rest per crop
3	III	Maize, melon, sag, bajra, 3 grains, Dals, Wheat, Barley, Oats, alsi, toria, sarson, tara-mira, etc. and other articles not mentioned elsewhere		10	1	1	13	½	Crop
4	IV	Mattar, lobia, jawar, China, Fodder crops, etc. and other crops Kharif and Rabi	3	0	5	1	8	2½	Do
5	V	Ploughing village and District Board Plantations in Kharif Grass in Rabi and Kharif uncultivated Rauni transferred from Kharif and Rauni Rabi before 15th October	1	3	4	0	9	8	Half year
6	VI	Rabi crops cultivated in place of Kharif (wadh wattar)	1	3	4	0	9	8	Crop
7	VII	Lands irrigated after 15th of October in Rabi crops	0	9	8	0	4	10	Half year

A. C. MALHOTRA,
Secretary to Government, Punjab,
P. W. D., Irrigation Branch,
Simla.

(Sd·) . . .
Under Secretary to Government, Punjab,
P. W. D., Irrigation Branch.

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣੇ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ supplementary ਕਲ ਪੁਛਣ ਦੀ ਅਜਾਜ਼ਤ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ।

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਠੀਕ ਹੈ। ਕਲ ਨੂੰ ਪੁਛ ਲੈਣਾ। (All right; the hon. Member may ask the supplementaries tomorrow.)

L. I SMALKHA MINOR OF WESTERN JUMNA CANAL

*117. **Pandit Chiranji Lal Sharma** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) whether he is aware of the fact that L. I Smalkha Minor of the Western Jumna Canal is not functioning properly and that no water is being discharged therefrom for the last one and half years ;

(b) if the reply to part (a) above is in the affirmative the reasons therefor ;

(c) if the reply to part (a) above be in the negative, the quantity of water discharged from the said minor during the last one year and the total area irrigated by it ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) Yes.

(b) There are 30 tube-wells in Sonepat-Panipat area where canal chaks and tubewell chaks overlap. It was decided to withdraw canal irrigation from this area and put it on to tube-well irrigation from last year.

(c) Does not arise.

Mr. Speaker : Question hour is over now.

ADJOURNMENT MOTION

Mr. Speaker : There is an adjournment motion given notice of by Comrade Makhan Singh Tarsikka about some happenings in village Ramana Chak (Jandiala Constituency, Amritsar). It is ruled out of order on the ground that the Demand relating to General Administration, being under discussion, the matter would be referred to by the Chief Minister while replying to the debate. I would request the Chief Minister to touch upon this point at that time.

सरदार लछमन सिंह गिल: स्पीकर साहिब, आप जरा इसे हाउस के सामने पढ़ तो दीजिए ।

श्री अध्यक्ष : इस का subject matter यह है कि पुलिस द्वारा Jandiala constituency के गांव Ramana Chak में गोली चलाई गई और एक परिवार के आदमियों को जलूस में नंगा मार्च करवाया गया । (The subject matter of this Adjournment Motion is that the police resorted to firing in village Ramana Chak of Jandiala constituency and forced men of one family to march naked in a procession.)

कामरेड मक्खन सिंह तरसिक्का : औरतों को भी साथ ले जाया गया ।

सरदार लछमन सिंह गिल : आप तरजमा कर रहे हैं आप वैसे ही पढ़ दीजिये ।

Mr. Speaker : These are the allegations contained in this adjournment motion.

बाबू अजीत कुमार : आप पढ़ ही दीजिये ।

Mr. Speaker : Although it is not obligatory for the Chair to read it out yet in deference to your wishes I will do so. It is like this—

> "Comrade Makhan Singh Tarsikka, M.L.A., to ask for leave to make a motion for the adjournment of the business of the House to discuss a definite matter of urgent public importance, namely, the brutal atrocities committed by Jandiala Police officials and inhuman firing on peaceful citizens of village Ramana Chak (Jandiala Constituency, Amritsar) on 21st April, 1962, at about 4 p.m. and after which men and women folk of one family were forced to march nakedly in a procession".

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬੜਾ ਹੀ serious ਮਸਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਤੇ ਬਹਿਸ ਕਰਨ ਦਾ ਪੂਰਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

Mr. Speaker : I have already given my ruling. I hope the hon. Chief Minister will touch upon this subject in his reply because it is taxing the mind of the people.

कामरेड मक्खन सिंह तरसिक्का : आप ने कल भी मुझे वक्त नहीं दिया था । वह हमारे ज़िले का बहुत serious मसला है । इस पर ज़रूर बोलने का मौका दिया जाये । कल मुझे इस पर बोलने से रोक दिया गया था ।

Mr. Speaker : I stopped the hon. Member because he was talking irrelevant. I have requested the hon. Chief Minister to touch upon this subject in his reply and I hope that he will do so.

CALLING ATTENTION TO A MATTER OF URGENT PUBLIC IMPORTANCE

Mr. Speaker : I have received the following call attention notice from Sardar Gurbakhsh Singh M.L.A.:—

> "I want to move herewith a call attention notice to discuss the situation created by the murder of S. Swarn Singh, Lecture Assistant on 20th April, 1962 while working as a Supervisor in the Bearing Union Christian College, Block 2, University Examination Hall at Batala, by certain examinees, and the failure of the Government to maintain peaceful atmosphere which is essential for the examination and the persons concerned."

I do not agree with the second part of the motion. But because it is an important matter, the Government may make a statement in this behalf.

Home Minister Sir, I will make a statement in this connection omorrow.

श्री अध्यक्ष : क्योंकि आज का दिन Demand for General Administration के लिये है और बहुत सारे मैम्बर बोलना चाहते हैं ? इस लिये मेरा ख्याल है कि 10 या 15 मिनट time limit लगा दी जाये । (Since the Demand for General Administration is to be discussed today and most of the hon. Members are keen to speak on it I think it would be better if some time limit either for 10 or 15 minutes be fixed.)

ANNOUNCEMENT BY THE SECRETARY REGARDING A BILL

Mr. Speaker : Now the Secretary will make an announcement.

Secretary : Sir, under rule 2 of the Punjab State Legislature (Communications) Rules, 1959, I have to inform the House that the Punjab Agricultural Produce Markets (Amendments) Bill, 1962, which was passed by this Sabha on the 20th of April, 1962, and transmitted to the Punjab Legislative Council has been agreed to by the said Council without any amendment on the 23rd of April, 1962.

PAPERS LAID ON THE TABLE

Minister for Labour and Taxation (Shri Ram Saran Chand Mittal) : Sir, I beg to lay on the Table Notification No. 1193-E&T (IV)-62/1372, dated

the 9th March, 1962, issued under section 30 of the Punjab Entertainments Duty Act, 1955, as requird under section 3(4) *ibid.*

Minister for Agriculture and Forests (Sardar Gurbanta Singh): Sir, I beg to lay on the Table the Punjab Fruit Nurseries Rules, 1962, as required under section 19 (4) of the Punjab Fruit Nurseries Act, 1961.

BILLS

(Leave to introduce)

THE PUNJAB LAWS (EXTENSION NO. 11) BILL, 1962.

Home Minister (Shri Mohan Lal): Sir, I beg to move for leave to introduce the Punjab Laws (Extension No. 11) Bill, 1962.

Mr. Speaker: Motion moved—

> That leave be granted to introduce the Punjab Laws (Extension No. 11) Bill, 1962.

Mr. Speaker: Question is —

> That leave be granted to introduce the Punjab Laws (Extension No. 11) Bill, 1962.

The motion was carried.

Home Minister (Shri Mohan Lal): Sir, I beg to introduce the Punjab Laws (Extension No. 11) Bill, 1962.

DEMAND FOR GRANT (RESUMPTION OF DISCUSSION)
19—GENERAL ADMINISTRATION

Mr. Speaker: Giani Zail Singh was in possession of the House when it adjourned yesterday. He may please continue his speech.

ਜੇਲ੍ਹ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਨ ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ (ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ): ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਬ, ਮੈਂ ਕਲ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੌਸਲੇ ਪਸਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਤੇ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਹੈ। ਜਮਹੂਰੀ ਨਿਜ਼ਾਮ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ 3 ਗਲਾਂ ਨਾਲ ਪਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਵਕਤ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਹੈ ਉਹ ਚੂੰਕਿ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਨਾਲ ਬਣੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਖਾਹਸ਼ ਮੁਤਾਬਕ ਆਪਣੀ ਪਾਲੀਸੀ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਤੋ ਪਹਿਲੀ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਉਸ ਪਾਲੀਸੀ ਨੂੰ **faithfully carry out** ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਦੂਜੀ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਉਸਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਮਿਲ ਵਰਤਣ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਤੀਜੀ ਗਲ ਇਹ ਕਿ ਜੋ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਪਲੈਨਿੰਗ ਦੇ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਇਹ 3 ਗਲਾਂ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਕੀ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਤੇ ਇਸਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ 3 ਗਲਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਤੇ ਲਿਆਕਤ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ *(noise)*

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ: ਤੁਸੀਂ ਠੀਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਜਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ? *(noise & interruptions)*

ਜੇਲ੍ਹ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਨ ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਕਾਲੀ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁਮੱਤ ਦੇਵੇ (*interruptions*) ਮੈਂ ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਕਹਿਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਥੇ ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਦੋਸਤ, ਕਮਿਉਨਿਸਟ ਤੇ ਦੂਜੇ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਾਲੇ ਦੋਸਤ ਬੜੇ ਤਹਮੱਲ ਨਾਲ ਸੁਣ ਰਹੇ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਗਰਮੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ (ਹਾਸਾ)। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਤਹਮੱਲ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੀ ਗਲ ਵੀ ਸੁਣੋ। ਮੈਂ ਪਰਾਰਥਨਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਤੇ ਇਸਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਇਤਨਾ ਮਿਲਵਰਤਣ ਲਿਆ ਹੈ ਜਿਤਨਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਮਿਲਵਰਤਣ ਦੇ ਕੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਵਿਚ ਸਕੂਲ ਬਣਾਏ ਹਨ ਅਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮੀਲ ਸੜਕਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ, ਹਸਪਤਾਲ ਬਣਾਏ ਹਨ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਘਰ ਬਣਾਏ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲੇ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਲੈਨ ਵਿਚ ਜੋ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਤੇ ਇਸਦੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਨੇ ਪਲੈਨ ਦੇ ਚੌਥੇ ਸਾਲ ਵਿਚ ਹੀ ਪੂਰਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੰਨਣਾ ਪਏਗਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜੋ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਹਨ ਉਹ ਪੂਰੇ ਹੌਸਲੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਾਂ ਗਾ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਮੁਨਾਸਬ ਮਾਨ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਮਿਲਵਰਤਣ ਦਿਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਿਆਕਤ ਦੀ ਦਿਤੀ ਹੈ ਉਸਦੀ ਮਿਸਾਲ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗੀ। ਇਨਕਲਾਬ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਸਾਡਾ ਦੇਸ਼ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਦੇ ਹਥ ਵਿਚ ਆਇਆ ਤਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਐਸੇ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਪਰਸਤ ਸਨ, ਜਿਹੜੇ ਫਿਰਕਾਪਰਸਤ ਸਨ, ਜਿਹੜੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੂੰ ਏਥੇ ਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬਦਲਾ ਨਹੀਂ ਲਿਆ (ਸਰਕਾਰੀ ਪਖ ਵਲੋਂ ਪਰਸ਼ੰਸਾ) ਬਲਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਦਾ ਜਜ਼ਬਾ ਦੇਖ ਕੇ ਸੇਵਾ ਲਈ। (ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ ਵਲੋਂ ਵਿਘਨ)

Mr. Speaker : The hon. Member Sardar Lachhman Singh is interrupting the proceedings time and again. I would request him to desist from doing so. If he wants to say anything, he should rise on a point of order.

सरदार लछमन सिंह गिल : On a point of order, Sir, मैं यह पूछना चाहता हूं कि अगर कोई Minister हाउस में wrong statement देता है तो उस को check करने का क्या प्रोसीजर है ?

Mr. Speaker : The hon. Member can bring a substantive motion. But this thing equally applies to comrade Makhan Singh Tarsikka and the hon. Member himself. (*Interruption*)

कोई भी मैम्बर, न तो आपोज़ीशन की तरफ से और न ही Treasury Benches की तरफ से wrong statement कर सकता है। (No hon. Member either from the Opposition or from the Treasury Benches can make a wrong statement on the floor of the House.)

कामरेड मक्खन सिंह तरसिक्का : स्पीकर साहिब, मैं चैलेंज करता हूं कि जो स्टेटमैंट मैं ने दी है वह ठीक है।

Mr. Speaker : Is the hon. Member prepared to resign if the statement made by him turns out to be incorrect ?

कामरेड मक्खन सिंह तरसिक्का : स्पीकर साहिब, जो स्टेटमैंट आप ने पिछले सात मार्च को दी थी वह मैं पढ़ कर सुनाता हूं। (विघ्न)

Mr. Speaker : The hon. Member can discuss this thing with me in my Chamber privately.

सरदार लछमन सिंह गिल : स्पीकर साहिब, आप ने मेरे लिए और तरसिक्का साहिब के लिये कुछ remarks पास किये हैं। मैं आप की चेयर की respect करता हूं क्योंकि यह हाउस की चेयर है लेकिन यह ज़रूर इल्तजा करूंगा कि किसी किस्म के remarks पास करने से पहले आप देख लिया करें कि किसी मैम्बर के feelings injure न हों।

Mr. Speaker : I do not want aspersions to be cast on the Chair. If the hon. Member Shri Lachhman Singh is not satisfied with the ruling given by the Chair, there are suitable remedies for that.

बाबू बचन सिंह : On a point of order, Sir. स्पीकर साहिब, क्या आप किसी मैम्बर को सिर्फ उस का नाम ले कर पुकार सकते हैं या श्री या सरदार भी साथ कहना चाहिए ?

Mr. Speaker : I had used the word 'Shri'.

ਜੇਲ੍ਹ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਨ ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ : ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗਵਰਨਰ ਬਣੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀਆਂ ੨ ਪੋਸਟਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਏਸੇ ਹੀ ਹਾਊਸ ਦੇ ਇਕ ਆਨਰੇਬਲ ਮੈਂਬਰ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਮੁੜ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚੋਂ elect ਹੋ ਕੇ ਏਥੇ ਆ ਗਏ ਹਨ। ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੌਂਸਲਾ ਟੁੱਟਿਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਦੇ ਹਿੰਮਤ ਨਾ ਪੈਂਦੀ ਕਿ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਵੋਟਾਂ ਲੈ ਸਕਦੇ। ਜੇ ਹੌਂਸਲਾ ਨਹੀਂ ਟੁੱਟਿਆ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਨਹੀਂ ਟੁੱਟਿਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦਾ ਨਹੀਂ ਟੁੱਟਿਆ। ਹੌਂਸਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਟੁੱਟੇ ਹਨ ਜੋ ਏਥੇ ਫਿਰਕਾਪਰਸਤੀ ਦਾ ਜਹਾਦ ਕਰਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੌਂਸਲੇ ਟੁਟੇ ਸਨ। ਹੌਂਸਲਾ ਟੁਟਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਏਥੇ ਰਾਜ ਸਭਾ ਲਈ ਚੋਣ ਹੋਈ ਤਾਂ ਜਿਹੜੇ ਭਰਾ ਓਧਰ ਬੈਠੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 35 ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਰਹਿ ਗਏ ਤੇ ਬਾਕੀਆਂ ਨੇ ਓਧਰਲੇ ਪਾਸਿਓਂ ਉਠ ਕੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਕੈਂਡੀਡੇਟ ਨੂੰ ਵੋਟਾਂ ਪਾ ਦਿਤੀਆਂ। (ਸਰਕਾਰੀ ਪਖ ਵਲੋਂ ਪਰਸ਼ੰਸਾ) (ਵਿਘਨ)

ਅਜ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਬੜਾ ਜ਼ੋਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਬੜੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਰੇਸ਼ੋ ਨਾਲ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਇਮਾਨਦਾਰ ਬੰਦੇ ਵਸਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਰੇਸ਼ੋ ਨਾਲ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਫਿਰਕਾਪਰਸਤ ਤੇ ਬੇਈਮਾਨ ਆਦਮੀ ਵਸਦੇ ਹਨ ਉਸ ਰੇਸ਼ੋ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਚੰਗੇ, ਮੰਦੇ, ਬੇਈਮਾਨ ਤੇ ਕੁਰਪਟ ਸਾਰੇ ਹਨ। ਜੋ ਹਿਸਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੋਟਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਹਿਸਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵੋਟਾਂ ਪਾ ਕੇ ਦਿਤਾ ਹੈ ਉਸ ਹਿਸੇ ਮੁਤਾਬਕ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਐਸੇ ਆਦਮੀ ਹੋਣਗੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ। ਕੋਈ ਮਿਸਾਲ ਦਸ ਦੇਵੋ ਕਿ ਕਿਸੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਤਕ ਨੂੰ ਪਕੜ ਲਿਆ ਹੋਵੇ।

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : Question. ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਜ਼ਾਤੀ ਦੁਸ਼ਮਨੀ ਹੈ।

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : On a point of order, Sir. ਇਕ ਐਸਾ ਕੇਸ ਜਿਹੜਾ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ ਅਤੇ sub-judice ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਏਥੇ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਮੈਂ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਹੈ। (I have asked the hon. Minister of State not to refer to it.)

ਜੇਲ੍ਹ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਨ ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ : ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਬ, ਮੈਂ ਵਿਰੋਧੀ ਦਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਬੜੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਜੋ ਕੁਛ ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਉਹ ਕਹਾਂਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਤੁਹਾਡੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਕਰਨਗੇ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਬੜੀ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਰਿਸ਼ਵਤਖੋਰੀ ਬਹੁਤ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਰਿਸ਼ਵਤਖੋਰੀ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਲਈ, ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਜੋ ਕਦਮ ਉਠਾਏ ਹਨ ਉਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਬਿਹਤਰ ਰਸਤਾ ਸਾਡੇ ਵਿਰੋਧੀ ਦਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਨਹੀਂ ਦਸਿਆ। ਸਿਰਫ ਐਨੀ ਗਲ ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੁਰੱਪਸ਼ਨ ਬੜੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਜੋ ਫਿਨਾਂਸ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਨੇ 'Punjab on the March' ਭੇਜੀ ਹੈ ਇਹ ਉਸਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਲੈਂਦੇ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਸ ਤਸੀਕੇ ਨਾਲ, ਕਿਸ ਸੁਚੱਜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਵਤ ਖੋਰੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ 1,500 ਸ਼ਕਾਇਤਾਂ ਆਈਆਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 78 ਰੰਗੇ ਹਥ ਫੜੇ ਗਏ। 297 ਸਰਕਾਰੀ ਕਸਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ 93 ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਰਵਿਸ ਵਿਚੋਂ ਕਢ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਵਡਾ ਹੋਰ ਯਤਨ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਸੁਝਾਓ ਆਨਰੇਬਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ। ਉਹ ਗੌਰ ਕਰਨ। "ਓਥੇ ਸਚੋ ਹੀ ਸਚ ਨਿਬੜੈ ਚੁਣ ਵਖ ਕਢੇ ਜਜਮਾਲਿਆ। ਥਾਉਂ ਨਾ ਪਾਇਨ ਕੂੜਿਆਰ ਮੂੰਹ ਕਾਲ੍ਹੈ ਦੋਜ਼ਖ ਚਾਲਿਆ"।

Sardar Gurcharan Singh : It is not a Gurdwara. It is an Assembly Hall.

ਜੇਲ੍ਹ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਨ ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਹਾਲਾਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਵਿਰੋਧੀ ਦਲ ਦੇ ਜੋ ਅਕਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਧਰਮ ਤੇ ਪੂਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਲਗਦੇ।

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : On a point of order Sir, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਸੀਂ ਫੈਸਲਾ ਦਿਤਾ ਸੀ ਕਿ ਹਰ ਮੈਂਬਰ 10 ਜਾਂ 15 ਮਿੰਟ ਬੋਲੇਗਾ। ਇਹ ਕਲ ਵੀ 15 ਮਿੰਟ ਬੋਲੇ ਹਨ ਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲਦਿਆਂ 15 ਮਿੰਟ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।

Mr. Speaker : Is it a point of Order ? The hon. Minister spoke only for five minutes yesterday and I have verified it from the records.

ਜੇਲ੍ਹ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਨ ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ: ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਬ, ਮੇਰਾ ਟਾਈਮ ਤਾਂ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਰਡਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਮਹਾਨ ਕਵੀ ਦਾ ਸ਼ੇਅਰ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਕੋਈ ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਸ਼ੇਅਰ ਨਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਏ।

सरदार लछमन सिंह् गिल : On a point of order, Sir. जनाब, इन्होंने मेरे religion में दखल दिया है, मेरे feelings को injure किया है। आप इन को कहें कि यह अपने अलफाज़ वापिस लें।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਮਝ ਲਓ। (According to him let the hon. Minister consider it as "Gurbani)"

ਜੇਲ੍ਹ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਨ ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਹਰ ਗਲ ਮੰਨਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਲਫਜ਼ ਵਾਪਸ ਲਵਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਲਫਜ਼ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਵਾਂਗਾ।

ਇਕ ਆਵਾਜ਼ : ਤੁਸੀਂ ਲਫਜ਼ ਵਾਪਸ ਲਉ।

ਜੇਲ੍ਹ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਨ ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਲਫਜ਼ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਏ ਹਨ ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਾਂਗ ਕਿ ਵਿਰੋਧੀ ਦਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਗਿਲ ਸਾਹਿਬ ਆਪ ਵੀ ਗੁਰਮਤ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਗੁਰਵਾਕ ਹੈ :—

ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਇਰ ਏਵ ਕਹਿਤ ਹੈ

ਪਰ ਮੇਰੇ ਇਤਨੀ ਗਲ ਕਹਿਣ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। (*Interruptions*)

Mr. Speaker : The time taken on these points of order will be excluded from the time of the hon Minister.

ਜੇਲ੍ਹ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਨ ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਹਰ ਗਲ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਕਿ ਇਥੇ ਸਚਾਈ ਨਾਲ ਨਬੇੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਚਾਈ ਨੂੰ ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਕਰਕੇ ਜੋ ਵਿਰੋਧੀ ਦਲ ਵਾਲੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਝੁਠਲਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜ ਜੋ ਵਿਰੋਧੀ ਦਲ ਦੇ ਬੈਂਚਾਂ ਤੇ ਬੈਠੇ ਹਨ ਕਲ ਇਨਾਂ ਬੈਂਚਾਂ ਤੇ ਵੀ ਬੈਠ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸਰਦਾਰ ਹੁਕਮ ਸਿੰਘ, ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ, ਸਰਦਾਰ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਰਾੜੇਵਾਲਾ ਬੜੇ ਲਾਇਕ ਤੇ ਸਿਆਣੇ ਸਨ ਅਤੇ ਪੰਥ ਦੇ ਭਾਰੀ ਲੀਡਰ ਸਨ। ਅਜ ਉਹ ਅਸਾਡੇਨਾਲ ਆ ਗਏ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਆ ਜਾਣਗੇ (ਵਿਘਨ)। ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਲ ਆਪ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਸਾਨੂੰ irritate ਕਰਦੇ ਹਨ; ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ interrupt ਨਾ ਕਰੋ।

ਜੇਲ੍ਹ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਨ ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਕਲ ਉਹ ਬਦਲ ਗਏ ਹਨ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਬਦਲ ਸਕਦੇ ਹੋ। (ਵਿਘਨ)

ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੋਧੀ ਦਲ ਦੇ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਇਜ਼ਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਕਦੀ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਮੰਦਾ ਕਹਾਂ। ਜੇਕਰ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੋਟਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਜ਼ਤ ਨਾ ਕਰਨਾ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣਤਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਿਰੋਧੀ ਦਲ ਦੇ ਨੇਤਾ ਚੌਧਰੀ ਦੇਵੀ ਲਾਲ ਜੀ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਇਜ਼ਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਜੋ ਕੁਝ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸਮੇਂ ਬਹਿਸ ਹੇਠ ਲਿਆ ਰਹੇ ਹਾਂ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪਾਲਿਸੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਹ ਆਪ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਰਹਿਕੇ support ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਮੇਰੀ ਗਲ ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸਾਂ ਕਿ ਅਕਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਟਿਕਟ ਤੇ ਜਾਕੇ ਇਹ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਸੁਤੰਤਰ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਥੇ ਵੀ ਕੋਈ ਵਡੀ ਗਲ ਨਹੀਂ।

(Babu Bachan Singh rose on a point of Order.)

(Interruptions)

Mr. Speaker : Before the hon. Member raises a point of Order, I would like to ask the hon. Members that points of Order should not be made so cheap. We will be making ourselves a laughing stock before others.

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : On a point of Order, Sir. ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਬ, ਕੀ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਜਾਂ ਮਨਿਸਟਰ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਪਾਰਟੀ ਤੇ ਗਲਤ allegations ਲਗਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਜੋ ਕੁਝ ਇਹ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਇਹ ਇਕ wrong statement ਹੈ ਅਤੇ we protest against it. (*Interruptions*)

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਆਪ wind up ਕਰੋ । (The hon. Minister of State may please wind up).

ਜੇਲ੍ਹ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਨ ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ : ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਅਤੇ ਮਾਣ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਜ਼ਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਗਲ ਕਹੀ ਸੀ, ਜੇਕਰ ਇਹ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਇਤ-ਰਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਨਹੀਂ ਛਡਣਗੇ ਅਤੇ ਪੱਕੇ ਰਹਿਣਗ

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : ਤੁਹਾਡੀ ਦਲੀਲ ਦੀ ਸਾਨੂੰ ਲੋੜ ਨਹੀਂ । (ਵਿਘਨ)

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ : On a point of Order, Sir. ਕੀ ਕਿਸੇ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਪਾਲਿਸੀ ਦੇ ਮੁਤਲਿਕ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਡੀਮਾਂਡ ਨੰਬਰ 9 ਨਾਲ ਜੋ General Administration ਹੇਠਾਂ ਹੈ, ਕੀ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਕੀ ਇਹ ਗਲ ਇਸ ਡੀਮਾਂਡ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੈ ?

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਕਲ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਬੋਲਦੇ ਸੀ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਅਜ ਉਹ ਜਵਾਬ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ । (Yesterday when the hon. Member was speaking he said similar things and today the hon. Minister is replying to those things.)

ਜੇਲ੍ਹ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਨ ਰਾਜ ਮਤਰੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, relevancy ਦੋ ਗਲਾਂ ਨਾਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਗਲ ਕਿਸੇ ਦੂਜੀ ਗਲ ਨਾਲ relevancy ਰਖਦੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਦੂਜਾ ਉਹ ਜੋ ਕੁਝ ਵਿਰੋਧੀ ਦਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਲੋਂ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਬਾਰੇ ਪਰਕਾਸ਼ ਪਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਚਾਨਣ ਸੁਟਿਆ ਜਾਵੇ । Treasury Benches ਦੀ ਇਹ duty ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਵਿਰੋਧੀ ਦਲ ਦੇ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਲੋਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦਾ ਮੁਨਾਸਿਬ ਜਵਾਬ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ । ਮੈਂ ਇਸ ਲਈ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ irrelevancy ਹਾਊਸ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦੀ । ਇਹ ਪਹਿਲੇ ਤਾਂ ਵਿਰੋਧੀ ਦਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ । ਇਕ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਦੀ ਕਦਰ ਸਰਕਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ । ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਰੁਪਏ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਜ਼ਾਇਆ ਕਰ ਦਿਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸਤਿਕਾਰ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹੋਣ । ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਤਨਾ ਹੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਗਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਅਨਜਾਣਤਾ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੈ । ਲਿਖਾਰੀ ਅਤੇ ਕਵੀ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਮਾਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਇਕ Welfare State ਵਿਚ ਲਿਖਾਰੀ, ਕਵੀ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦਾ ਬੇਹਤ-ਰੀਨ ਅੰਗ ਹਨ । ਚਿਤ੍ਰਕਾਰ, ਲਿਖਾਰੀ, ਕਵੀ, ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਇਹ ਇਕ ਮਹਾਨ ਅੰਗ ਹਨ ਸਮਾਜ ਦਾ ।

ਇਕ ਆਵਾਜ਼ : ਪਰ ਉਹ ਖਦਰ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ।

ਜੇਲ੍ਹ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਨ ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਲ ਕਰਨੀ ਮੁਨਾਸਿਬ ਨਹੀਂ । ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਚੰਗੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ ਕਿ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਦਾ ਮਾਣ ਇਥੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਇਹ ਇਕ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਕਦਮ ਹੈ । ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗਲ ਪਸੰਦ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਈ ।

ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਇਕ ਆਨਰੇਬਲ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਮਕਾਨ ਨਹੀਂ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ । ਮੈਂ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸਲਾਹ ਦਿਤੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਮਕਾਨਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕੀ ਦਿਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਕਾਨ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਇਹ ਕੇਵਲ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ । (ਵਿਘਨ)

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਕੀ ਕੋਈ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਗਲਤ statement ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਮਕਾਨ ਨਾ ਦਿਉ ਬਲਕਿ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ.........

Mr. Speaker : This is not a point of order. The hon. Member should have risen on a point of personal explanation at the appropriate time.

ਜੇਲ੍ਹ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਨ ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ : ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਗਲਤ ਬਿਆਨੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪ ਉਸ ਗਲ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਪੂਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ ਨਾਲ ਗਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਜੋ ਕਝ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਸਰਕਾਰੀ ਰੀਕਾਰਡ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਬਿਨਾ ਤੇ ਇਹ ਗਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਜ਼ਿਮੇਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ।

ਫਿਰ ਇਕ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਇਕ ਸਿਨਮਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਇਸ ਤੇ ਕੀ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਆਲੀ-ਸ਼ਾਨ ਬਿਲਡਿੰਗਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਖੜੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੀ ਬਾਕੀ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ?

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : ਇਹ ਕਿਸ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ?

ਜੇਲ੍ਹ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਨਰਾਜ ਮੰਤਰੀ : ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰੇ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਸਾਹੂਕਾਰ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ 22 ਸਿਨਮੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕੀ ਅਸੀਂ ਉਸ ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਕਈ ਆਦਮੀ ਆਪਣੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਗਰੀਬ ਤੋਂ ਅਮੀਰ ਬਣ ਗਏ ਹਨ (ਵਿਘਨ) ਚੰਗਾ ਮੈਂ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਇਥੇ ਹੀ ਛਡਦਾ ਹਾਂ।

ਮੈਂ ਤਾਂ ਵਿਰੋਧੀ ਦਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਇਨਾਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਜਿਸ ਵੇਲੇ criticise ਕਰਨ, ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਇਮਾਨਦਾਰ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਨਾ ਕਰਨ। ਪਰ ਕਿਸੇ ਇਮਾਨਦਾਰ ਨੂੰ ਹਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਇਮਾਨਦਾਰ ਨੂੰ ਬੇਈਮਾਨ ਕਹੇ। ਇਸ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰਾਂ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੋਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਵਿਰੋਧੀ ਦਲ ਦੇ Member ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ decentralization ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਾਮਯਾਬੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਇਖਤਿਆਰਾਤ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜਾਦੂ ਉਹ ਜੋ ਸਿਰ ਚੜ੍ਹ ਬੋਲੇ, ਜੇ D.C. ਪਾਸ Chief Minister ਨਾਲੋਂ ਇਖਤਿਆਰਾਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਨ ਫੇਰ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ decentralisation ਹੋਰ ਕੀ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਨ ? ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਖਤਿ-ਆਰਾਤ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰੱਖੇ ਬਲਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਸਥਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। (ਤਾਲੀਆਂ) ਅਜ ਲੋਕੀ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਸਦਕੇ ਪਿਡ ਦੀਆਂ ਸੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਬੈਠਕੇ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਇਸ ਕਰਕਾਰ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਨਾ ਕਰਨੀ ਕਿਤਨੀ ਗ਼ਲਤੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਸਾਫ picture ਅੱਜ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਰਹੀ ਹੈ।

Mr. Speaker : Please wind up now.

ਜੇਲ੍ਹ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਨ ਰਾਜ ਮਤਰੀ : ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਝ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿਕੇ ਸਮਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਸੀ। ਜੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮੈਂ ਤਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖੀਆਂ ਹਨ ਇਹ ਮੇਰਾ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮਨਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਬਜ਼ਿੱਦ ਰਹਿਣ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਅਪਣਾ ਰਸਤਾ change ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਹੋ ਹੀ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਬੜੀ ਖਲ੍ਹ ਮਿਲੀ ਹੈ ਵਿਰੋਧੀ ਦਲ ਦਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਪਰਵਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮੱਝ ਬਖਸ਼ੋਗੇ। ਮੈਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਤਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹੋ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ

[ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ]

ਨੇ ਪੰਚਾਇਤ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਕਰਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ co-operation ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਬਲਕਿ ਪੰਚਾਇਤ ਰਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਹੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਲਈ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੂਬਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਇਸ ਸੂਬੇ ਨੂੰ Agriculture, ਸੜਕਾਂ, ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਅਤੇ ਸਕੂਲਾਂ ਆਦਿ ਵਿਚ ਅੱਗੇ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰੀ ਇਹੋ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਰੋਧੀ ਦਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਇਸ ਗੱਲ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਮਾਰਨ ਅਤੇ ਕੋਈ ਤਾਮੀਰੀ programme ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਣ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਰੱਕੀ ਪਸੰਦ ਖਿਆਲਾਂ ਨੂੰ welcome ਕਰਾਂਗੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ ਕੋਈ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਗਲਤੀ ਵੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ।

चौधरी देवी लाल (फतेहाबाद) : मोहतरिम स्पीकर साहिब, आज विधान सभा में जनरल ऐडमिनिस्ट्रेशन के तहत 2,39,90,770 रुपए की डिमांड पर बहस हो रही है। इस करोड़ों रुपए की मद के नीचे खराबी का पहला सबूत इसी हाउस में दिखाई देता है। विज़ीटर्ज़ गैलरी और सारे मुअज़िज़ मैम्बरान हाथों में कागज़ और किताबें पकड़े बैठे हैं। पसीना आ रहा है और वह हवा दे रहे हैं। यह एक सबूत है इस सरकार के नाकस इंतज़ाम का।

आज पंजाब की ऐडमिनिस्ट्रेशन लूज़ हो चुकी है। जब भी हम इस हाउस से बाहर जाते हैं तो हजारों की तादाद में लोग खड़े मिलते हैं। वजीरों के कमरों के सामने लोगों की कतारें खड़ी हुई मिलती हैं। इस की वजह यह है कि जो काम तहसील लैवल पर हो जाने चाहिएं वह बिना वज़ीर साहिब के मिले नहीं हो पाते। उन बेचारे गरीब लोगों को वजीर साहिबान के दरवाज़े खटखटाने के लिए यहां तक आना पड़ता है। और बदकिस्मती यह है कि सैशन के दिनों के इलावा वज़ीरस्तान बिल्कुल खाली रहता है। उन दिनों तो यहां पर कबायली लोग भी नहीं रहते। मेरी मुराद उन लोगों से है जो वजीरों की कोठियों या न्यू और ओल्ड होस्टलों में आ कर ठहरते हैं। इस तरह के routine काम करवाने के लिए भी लोगों को इस तरह से तकलीफ उठानी पड़ती है। इस की वजह क्या है? वजह यह है कि services में भारी demoralisation आ चुकी है। हर छोटे बड़े काममें वजीरों की तरफ से interference की जाती है, इन की तरफ से टैलीफून, तारें और चिट्ठयां जाती हैं। इस तरह से हर एक महकमा का अफसर फाइलें रोकता है ताकि वह किसी वज़ीर के कहने पर उसे oblige कर सके और इस की आड़ में अपने भी कुछ नाजायज़ काम कर डाले। जो ऐडमिनिस्ट्रेशन का हाल है वह आप ने अखबारों में पढ़ा होगा। फाजिलका तहसील के गांव हीरांवाली में एक रात पाकिस्तान से एक दर्जन डाकू आए वहां पर गोली चलती रही और हमारी पुलिस को बावजूद इत्तलाह के काफी देर तक वहां पहुंचने की हिम्मत न हुई। मुझे यह लैटर आज ही वहां से मिला है। लिखने वाले ने अपना नाम तो नहीं लिखा मगर हालात लिखे हैं। वह लिखता है :

"ईश्वर करे आप बखैरीयत हों। मवर्रखा तीन अप्रैल और चार अप्रैल की दरमियानी रात मौजा हीरांवाली थाना फाजिलका के मौज़ा में रात के 11 बजे के करीब तकरीबन एक दर्जन पाकिस्तानी गुंडों ने गांव पर हमला किया। छः घरों को बुरी तरह से लूट कर आराम से पाकिस्तान के इलाका में दाखिल हो गए। ईस्टर्न ग्रे कैनाल के साथ २ इन डाकुओं ने छः सात मील का फासला सरहद पाकिस्तान तक बगैर किसी रुकावट और मज़ाहमत के

तय कर लिया । इस गांव के लम्बरदार मसम्मी दूल्हा राम जी के पास लाइसैंस की बारह बोर बन्दूक है और उन्होंने अपने मकान पर खड़े हो कर जायद अज पचास फायर किये। और मुकाबला में इन गुंडों ने तकरीबन दो सौ फायर किए। मेरे कहने का मतलब यह है कि पाकिस्तान की सरहद के साथ २ हिन्दोस्तानी इलाका में गवर्नमेंट की तरफ से जो महकमा पी० ए० पी० की चौकियां हैं उन चौकियों में से मौज़ा शहतीरवाला की चौकी और मौज़ा शिवाना की चौकी इन दोनों चौकियों के दरमियान में से यह गुंडे गुजर कर इलाका पाकिस्तान में दाखिल हो गए। लेकिन बावजूद रात के वक्त इस कदर ज्यादा फायरिंग होने के इन चौकियों की तरफ से किसी किस्म की नाका बन्दी सरहद पर न की गई।

मज़ीद बरां यह कि मौज़ा हीरांवाली से जो आदमी भाग कर मौज़ा रामकोट उर्फ भेडगोट पहुंचे उन की जबानी समाचार सुन कर राएकोट के राइफलों वाले जवानों ने हीरांवाली का रुख किया और एक शख्स मुसम्मी केहर सिंह घोड़ी पर सवार हो कर मौज़ा शहतीरवाली की चौकी में पहुंचा। और तमाम हालात से चौकी वालों को आगाह कर दिया। लेकिन अफसोस कि चौकी वालों ने कोई ऐसा कदम न उठाया जिस से कि इन पाकिस्तानी गुंडों को घेरे में लिया जा सकता। बल्कि केहर सिंह की मेजबानी ज़रूर इन लोगों ने की और कहा कि अगर वह ज़रूरत समझे तो चारपाई ले लेवे और सो जावे। बाकी इंतज़ाम हम खुद कर लेंगे। चौधरी साहिब आए दिन हम अखबारों में पढ़ते हैं कि कांग्रेस हकूमत सरहदों का हर तरह से बेहतर इंतजाम किए हुए है। क्या इसे बेहतर इंतज़ाम कहा जा सकता है कि पाकिस्तान के चंद गुंडों ने हिन्दुस्तानी इलाका में सात मील घुस के एक गांव को लूट लिया और उन्हें रास्ता में किसी ने भी न रोका? गरीब परवर, इन चौकियों में जो पच्चीस तीस तनखाह खोर इकट्ठे कर रखे हैं क्या इन के ज़िम्मा कोई ज़िम्मादारी भी है या यह लोग सिर्फ गार्ड आफ आनर पेश करने के लिये ही इकट्ठे कर रखे हैं? हकूमत के खजाना में से न मालूम कितना रुपया हर माह इन लोगों की जेब में चला जाता है और इन लोगों को देहातियों की तरफ से इत्तलाह मिलने के बावजूद सरहद की पूरी २ नाकाबन्दी तो रही एक तरफ यह टस से मस न हुए और समाचार देने वाले केहर सिंह को सिर्फ सो जाने के लिए कहा। लेकिन वह बेचारा कैसे सो सकता था। इलाका के अन्दर इस वारदात से एक दहशत फैल चुकी है और लोग इस कद्र डर गए हैं कि हर शख्स सहमा हुआ नज़र आता है। जहां सुनो यही तजकरा है कि इन सरहदी देहातों का रखवाला सिर्फ भगवान ही है। ऐसा मालूम होता है जैसे इन चौकियों में रहने वाले सिपाहियों और अफसरों का काम सिर्फ तनखाह हासिल करना और लोगों को यह दिखाना मकसूद हो कि हकूमत ने अपनी सरहदों की रखवाली के लिए, मुनासिब इंतजाम कर रखा है......

श्री अध्यक्ष : चौधरी साहिब यह इतना लम्बा लैटर है। (It is such a lengthy letter.)

चौधरी देवी लाल : मतलब यह है कि रात के 11 बजे (घंटी की आवाज़) स्पीकर साहब, टाइम की वजह से आप भी हकबजानिब हैं कि मुझे यह चीज़ पढ़ने से रोकें लेकिन मैं आप को यह बतला रहा था कि हालात यह हैं।

गृह मन्त्री : यह तो anonymous letter है।

चौधरी देवी लाल : मैं उन्हें personally जानता हूं।

श्री अध्यक्ष : जब उस पर नाम किसी का नहीं तो वह valid document कैसे हो सकता है ? (When it has no signatures, how can it be called a valid document?)

चौधरी देवी लाल : बात असली यह है स्पीकर साहब कि नाम लिखने की हिम्मत न रखना, यह हद से ज्यादा दर्जे की demoralisation है और इसका कारण यह है कि सरकार पावर को अपने हाथ में centralise करती जा रही है। और पावर जो है that makes a man corrupt. लोग दिन दिन भर क्यू में खड़े रहते हैं लेकिन उन को अपनी बारी नहीं मिलती। जनाब जो जो बातें यह सरकार करती है उस के लिए स्पीकर साहिब आपने खुद बदइंतज़ामी के खिलाफ किताबें लिखीं और टेपरिकार्डर सुने। लेकिन आपने भी उस के बाद एक ऐसी जगह चुनी जहां बहुत कम बोलना पड़े। जब कोई चीज़ सरकार से पूछी जाती है कि कितने क्राइम हुए तो फिगर्ज़ बनी बनाई कोट कर दी जाती है। क्योंकि serious किस्म के केसिज़ को withdraw करवाया जाता है और दफा 1 51 जैसे केसिज़ लाइट में आते हैं जहां पर कि गवर्नमैंट उन के पेशेनज़र यह कह सके कि हमने preventive measures लिए हैं। जहां तक कत्ल और dacoities का कम होने का सवाल है, वह तो इस लिए भी कम हो गई हैं कि ज़माना बहुत आगे बढ़ गया है। पहले लोग अपने पास पैसा रखे रहते थे और डाकू या कातिल आकर वह रुपया ले जाते थे लेकिन अब लोग बैंकों में रुपया जमा करना जान गए हैं इस लिए लूट-पाट का सवाल ही पैदा नहीं होता। अब क्यों लूटपाट, मारधाड़ होती है उसका एक कारण है कि यह गवर्नमैंट नाजायज़ तौर पर लोगों को दबाती है जिस से लोग भड़क उठते हैं और क्राइम करते हैं।

इस के बाद मैं एक बात के लिये सरकार को suggestion देना चाहता हूं कि लोगों को चंडीगढ़ न आना पड़े। इस के लिए ताकत का decentralisation होना ज़रूरी है ताकि लोगों को locally ही तकलीफ दूर करवाने का मौका मिल सके। अभी जैल सिंह जी ने बड़े तमतराक से कहा कि कमिश्नर या एस० पी० को कहीं किसी ने पकड़ा। मैं कहता हूं कि उसे पकड़ने की जुर्रत ही किस में है क्योंकि वह लोग वही काम करते हैं जो चीफ मिनिस्टर चाहते हैं। तो इस तरह से एक आदमी का रूल बनाया जाना इस डैमोक्रेसी के लिए ठीक नहीं है।

पिछले दिनों लुधियाना और अमृतसर के कोटा होल्डर्ज़ ने सरदार अजमेर सिंह को पार्टी दी और यह कहा कि उन के ऊपर जो छापा मारा गया और जो लोग उस की ज़द में आ गए उन के लिए वे कुछ करें। तो मैंने अखबार में पढ़ा कि सरदार अजमेर सिंह ने उन्हें यकीन दिलाया कि वे कोशिश करेंगे और चीफ मिनिस्टर साहब से भी कहेंगे। जहां मिनिस्टीरियल लैवल पर यह कहा जाए तो कहां तक ठीक है? अगर कहीं कोई गड़बड़ी होती है तो छापा मारा जाता है लेकिन उस में भी एक मिनिस्टर उन की मदद करने की बात कहे यह कहां तक मुनासिब है ?......

Chief Minister : It is a general habit.

चौधरी देवी लाल : आप की भी यह habit है कि लोगों में जाकर आप कहते हैं कि काम उसी का होगा जो मेरे साथ रहे।

मुख्य मंत्री : कभी नहीं, कभी नहीं।

चौधरी देवी लाल : मैंने खुद सुना है। यह मिसालें देते हैं और ऐसी मिसालें देते हैं जैसे एक मां से उस के बेटे ने कहा कि मां, फलां आदमी लम्बरदार बन गया। उसने कहा, ठीक है। फिर लड़के ने कहा, कि मां, अब की बार फलां बन गया और तीसरी बार किसी तीसरे का नाम बताया और चौथी बार भी किसी चौथे का नाम बताया कि वह भी लम्बरदार बन गया। तो मां कहने लगी बेटा चाहे सारा गांव लम्बरदार बन जाए लेकिन तू लम्बरदार नहीं बनना। यहां सर सिकन्दर हयात खां ने हकूमत की, खिज़र हयात खां चीफ मिनिस्टर रहे, डा० गोपी चंद और सच्चर साहब भी चीफ मिनस्टर रहे—

मुख्य मंत्री : देवी लाल नहीं होगा ।

चौधरी देवी लाल : तो जब चीफ मिनिस्टर अपनी स्पीच दें और ऐसी बातें कहें तो ऐडमिनिस्ट्रेशन कैसे चल सकता है। तो स्पीकर साहिब मैं यह अर्ज़ कर रहा था कि जब चीफ मिनिस्टर साहब इस ढंग से Public officers के सामने act करें और इस किस्म का impression दें तो वहां कैसे अच्छी administration चल सकती है जिस पर यह सरकार करोड़ों रुपये खर्च कर रही है।

तो स्पीकर साहब, मैं हाउस का ज्यादा time न लेता हुआ यह दोबारा अर्ज़ करूंगा कि जहां तक हमारी administration का ताल्लुक है, इस को centralize करने की बजाये इसे decentralize किया जाये ताकि लोगों की रोज़मर्रा की शिकायतें दूर हों और जब तक उन की शिकायतें दूर न होंगी उन्हें यहां दौड़ना पड़ेगा। इस के साथ ही मैं यह भी अर्ज़ करूंगा कि जब तक उन की यह शिकायतें दूर न होंगी तब तक हम बुनियादी सवालात की तरफ तवज्जुह नहीं दे सकेंगे। यह कह कर, स्पीकर साहब, मैं आप का शुक्रिया अदा करता हूं कि आप ने चीफ मिनिस्टर साहब के बार-बार interrupt करने के बावजूद भी मुझे बोलने का time दिया है।

कामरेड राम प्यारा (करनाल) : स्पीकर साहिब, General Administration की demand आज हमारे सामने है। इस में से corruption को दूर करने के लिये हमारी गवर्नमेंट ने जो steps उठाये हैं मैं उन की सराहना करता हूं लेकिन सराहना करते हुए मैं यह भी महसूस करता हूं कि हमारी कुछ policies की वजह से public में unrest बढ़ती जा रही है। इस लिये मैं सुझाव देता हूं कि अगर हम थोड़ा सा अपनी policies को तब्दील करें तो हो सकता है कि यह unrest घट जाय और इस के घटने से हमारी गवर्नमेंट की अहमियत और बढ़े और इस की बदनामी कम हो ।

जहां तक Secretariat का ताल्लुक है, जिस वक्त भी आप जायें, आप देखेंगे कि हजारों आदमी वहां पर पास बना रहे होते हैं। ठीक है कि लोगों की कुछ तकलीफात होती है और तकलीफ को दूर करने के लिये हर आदमी भागता है और यहां democratic set up है जिस में लोगों को आज़ादी भी है कि वे अपनी तकलीफें दूर कराने के लिये गवर्नमेंट के पास आयें। लेकिन मैं इस बारे में एक सुझाव देता हूं और गवर्नमेंट से पूछता हूं कि क्या इस ने इस बात की कभी पड़ताल की है कि लोगों को यहां क्यों आना पड़ता है। इस की वजह साफ ज़ाहिर है कि या तो उन आदमियों को नीचे

[कामरेड राम प्यारा]

के अफसरों से या बड़े अफसरों से इनसाफ नहीं मिलता या उन्हें इनसाफ मिलता है तो वे लेना नहीं चाहते। अगर उन लोगों को नीचे के अफसरों से इनसाफ नहीं मिलता तो क्या कभी गवर्नमेंट की तरफ से उन की पूछ ताछ हुई है। तो मैं अर्ज़ करूंगा कि यह तांता दो तरीकों से बन्द होना चाहिये। या तो लोगों को lower level पर इनसाफ मिलना चाहिये या higher level पर उन अफसरों के खिलाफ action लिया जावे जो उन्हें इनसाफ नहीं देते। इस सिलसिले में मैं एक चीज़ अपनी गवर्नमैंट के notice में लाना चाहता हूं कि जिस से लोगों में unrest बढ़ती है और वह यह है कि गवर्नमेंट जो ज़मीन acquire करती है उस का मुआवज़ा सिर्फ मालिक को दिया जाता है और मुज़ारे को कुछ नहीं दिया जाता है। मैं हैरान हूं कि यह policy हमारी गवर्नमेंट ने क्यों बना रखी है। इस तरह से ज़मीन का मुआवज़ा सिर्फ मालिक को देना और मुज़ारे को कुछ न देना, यह उन लोगों में unrest create करने के लिए एक बहुत बड़ा कदम है और उन गरीब मुज़ारों के साथ बेइनसाफी है। अगर यह चीज़ ठीक हो जाये तो tenants की unrest बहुत हद तक दूर हो जायेगी।

इस के बाद मैं Vigilance Department के बारे में कुछ चीज़ें गवर्नमेंट के notice में लाना चाहता हूं और मैं इस Department की तारीफ करता हूं कि यह बड़ी ईमानदारी से काम करता है लेकिन जो corrupt हैं या चोर हैं वे मिनिस्टरों के पास सज़ा से बचने के लिये भागते हैं। वक्त की कमी की वजह से मैं इस बारे में सिर्फ एक मिसाल हाउस के सामने रखता हूं?। सवाल नं. 6062 के जवाब में 22 नं. पर एक Shri Budh Singh S. D. O. जो Irrigation Department का है, का नाम है। उस में दिया हुआ है कि Inquiry has been finalized and the case has been substantiated लेकिन जनाब higher level पर वह case file हो गया है हालांकि गवर्नमेंट ने मेरे सवाल के जवाब में खुद लिख कर दिया है कि Inquiry has been finalized and the case has been substantiated लेकिन फिर भी case file हो जाता है। इस का नतीजा यह होता है कि जिन्होंने enquiry की उन को मायूसी होती है, जिस ने complaint की वह बेचारा परेशान फिरता है और वह चालाक अफसर उन को धमकियां देता है। इस लिये मैं चाहूंगा कि गवर्नमेंट इन चीज़ों में दखल न दे।

इसी तरह से एक S.O. श्री राम नारायण थे जिन पर चीफ मिनिस्टर साहब ने खुद छापा मारा था और उस की transfer के order कर दिये थे। उस पर सही छापा पड़ा था और उस के बारे में भी Vigilance Department की यही report थी कि Inquiry has been finalised and the case has been substantiated लेकिन वह case भी file हो गया है। मैं हैरान हूं कि अगर यही सिलसिला चलता रहा तो गवर्नमैंट की बदनामी बढ़ती जायगी और इस तरह से हमारी administration loose होगी।

स्पीकर साहिब, आप को मालूम होगा कि यहां इसी हाउस में एक सवाल कई बार जलालां बीरां के मुताल्लिक पूछा जाता रहा है । उस case के मुताल्लिक enquiry होती रही है और 30 हज़ार रुपया उस inquiry पर खर्च आया है और चार पांच Gazetted Officers के खिलाफ charge sheet दिया है और उस में लिखा है

"Why the amount of Rs 22,000 should not be recovered from their pockets proportionately?

लेकिन मैं अब apprehend कर रहा हूं कि यह case भी file होने वाला है हालांकि इस के मुताल्लिक Chief Minister साहब ने लिख कर जवाब दिया हुआ है कि charge-sheet लगाया गया है और case भी साबत हो चुका है, और allegations substantiate हो गए हैं । इस लिये मैं कहूंगा कि अब किसी political आदमी के दबाव से उन्हें दबना नहीं चाहिये ।

फिर उस दिन चीफ मिनिस्टर साहब ने फरमाया था कि वह सैनिक स्कूलों में लड़कों को वज़ीफे देने के लिये फख्र महसूस करते हैं । लेकिन मुझे अफसोस है कि जब कि गरीब लोगों को रोटी भी मुयस्सर नहीं होती तो अमीरों के लड़कों को वज़ीफे देना socialistic pattern of society में कहां तक ठीक है। (cheers from Opposition) इस policy में कुछ कमी है । मैं चीफ मिनिस्टर साहब से request करूंगा कि इस चीज़ पर गौर कर के इस policy में तब्दीली लाने की कोशिश करें ।

फिर स्पीकर साहिब, सवाल नं. 6462 के जवाब में एक श्री ब्रजेन्द्र सिंह के बारे में बताया गया था कि The officer swore a false affidavit यानी वह court में गलत हलफिया बयान देता है और इस के साथ यह भी लिखा हुआ जवाब मिला था कि the officer has been asked to explain the position लेकिन मुझे समझ नहीं आती कि उस के खिलाफ अभी तक कोई action लिया भी गया है या नहीं लिया गया । मैं चाहूंगा कि चीफ मिनिस्टर साहब या Home Minister साहब इस के मुताल्लिक रोशनी डालें ताकि पता चल जाये कि कोई action उस के खिलाफ लिया जा रहा है या कि नहीं । अगर कोई action लिया जा रहा है तो मैं इन्हें मुबारकबाद दूंगा और अगर नहीं लिया जा रहा तो अब लिया जाये ।

स्पीकर साहब, अभी 24th February, 1962 को Supreme Court में एक case का फैसला हुआ है और उस में लिखा है...

This is very much to be regretted that before the written statement was filed by the Deputy Commissioner he had not cared to ascertain facts correctly and instructed his lawyer to make admission. The written statement of the Deputy Commissioner was erroneous.

मुझे तो शर्म आती है जब मैं देखता हूं कि आये दिन Supreme Court और High Court हमारे officers के खिलाफ strictures दे रही हैं और फिर भी यह move नहीं हुए । मैं चाहूंगा कि ऐसे officers के खिलाफ action लिया जाये ।

[कामरेड राम प्यारा]

11-00 a.m.

अच्छे अफसरों की हमें कदर करनी चाहिये। एक अफसर के बारे में अर्ज़ करता हूं कि हमारी गवर्नमैंट ने उसे foreign country में भेजा, उस पर खर्च किया लेकिन वह अब personal grounds पर इस्तीफा दे कर service छोड़ कर चला गया है। मैं हैरान हूं कि वह personal grounds क्या हो सकती हैं। एक अफसर को हम बाहर भेजते हैं, हज़ारों उस पर खर्च करते हैं लेकिन वह वापिस आ कर इस्तीफा दे कर नौकरी छोड़ जाता है तो मैं समझता हूं कि इस बात से हमारी गवर्नमेंट पर अच्छा reflection नहीं पड़ता।

स्पीकर साहिब, यहां पर Social Welfare Department है। आप फरमायेंगे कि मैं limits exceed कर रहा हूं लेकिन मुझे अफसोस है लड़कियों के दुख और उन के मोटे मोटे आंसू देख कर . . .

Mr. Speaker : No please, No.

कामरेड राम प्यारा : आप सुन तो लें। उन की इज्ज़त बचाना मेरा फर्ज़ है।

श्री अध्यक्ष: इस का मतलब यह नहीं है कि आप लेडीज़ को बहस में लाएं। (It does not mean that the hon. member should bring ladies under discussion.)

Comrade Ram Piara : I am not going to bring the ladies under discussion. मेरे पास complaint है, अगर आप हुक्म देंगे तो I will lay it on the table of the House और अगर हुक्म देंगे तो अपने पास रख लूंगा।

श्री अध्यक्ष : आप चीफ मिनिस्टर साहिब को दे दें। (He may please hand it over to the Chief Minister.)

कामरेड राम प्यारा: उन के पास रिपोर्ट पहुंच चुकी है। मैं ज्यादा नहीं कहना चाहता सिर्फ इतना ही कहना चाहता हूं कि जो साबिका डिप्टी मिनिस्टर वेलफेयर थे उन के खिलाफ कुछ हरिजनों ने. . . . .

Mr. Speaker : I would make a personal request to the hon. Member not to bring ladies under discussion on the floor of the House.

कामरेड राम प्यारा : वे हाउस के मेम्बर हैं. . . . . .
She can rise on a point of Personal explanation and explain the position.

Mr. Speaker: I would again request the hon. Member not to bring in ladies during the course of his speech.

कामरेड राम प्यारा : जिन्होंने complaint की थी उन्होंने चीफ मिनिस्टर को भी approach किया। मेरे पास positive सबूत है कि उन्होंने वाक्यात भी पूछे. . . . .
(*Interruption*)

मैं यह दरखास्त करूंगा कि अगर सोशल वेलफेयर डिपार्टमेंट की लड़कियां गलत कहती हैं तो उन को डिपार्टमेंट में से निकाल देना चाहिये ताकि गवर्नमेंट का महकमा बदनाम न हो और अगर वे सच कहती हैं तो action must be taken againt the Deputy Minister जिस के खिलाफ शिकायत है (*cheers*) मैं चाहता हूं कि सरकार loose administeration को tighten करे ताकि बदनामी न हो।

हमारे यहां एक honorary Sub-Registrar को 30 जनवरी, 1959 को गवर्नमेंट के हुकम के मुताबिक *suspend* किया गया। गवर्नमेंट ने लिखा :

"But in the endorsement forwarding a copy of the suspension order to him the Deputy Commissioner, Karnal, was asked to send the report of the Enquiry Officer within six weeks".

अब जनाब छः हफ्तों की बजाए तीस महीनो के बाद रिपोर्ट यहां पर पहुंची है एक सवाल के जवाब में बताया गया कि "The Enquiry officer has since sent his report".

इस मामले में मैं सिर्फ इतनी ही विनती करना चाहता हूं कि जिस अफसर ने यह रिपोर्ट देर से भेजी है उस की पूछ ताछ होनी चाहिये कि इतनी लेट क्यों रिपोर्ट भेजी है। जिन्होंने suffer किया उन का कोई कसूर नहीं। ऐसे वाक्यात गवर्नमेंट को बदनाम करते हैं। अगर गवर्नमेंट इस बदनामी से अपने आप को बचा सके तो मुझे बड़ी खुशी होगी।

Mr. Speaker : Please wind up.

कामरेड राम प्यारा : जनाब, मैं एक दो बातें और कर के अपनी स्पीच खत्म कर दूंगा। गवर्नमेंट को एक Inspector of Government Industrial Schools for Boys की ज़रूरत थी। इस मतलब के लिए पोस्ट advertise की गई। उस में यह qualifications मांगी गई :

B. Sc (Mech. or Electrical Engineering) from a recognised Indian or Foreign University or Part A & B in Mechanical (Electrical Engineering.)

मैं सारा सवाल तो नहीं पढ़ता, बहुत लम्बा है लेकिन यह बताना चाहता हूं कि सवाल नम्बर 6799, तिथि 25-2-61 के जवाब में यह कहा गया कि जो आदमी रखा गया उस की qualifications बिलकुल non-technical हैं। ज़रूरत तो टैक्निकल आदमी की थी। फिर 600 रुपये की बजाए उस को advance increment दे कर 800 रुपया तनखाह दी गई। उन का नाम मेजर नरेन्द्र सिंह है.....

Mr. Speaker: That man must have been recruited through the Public Service Commission.

Comrade Ram Piara : I doubt it, Sir. The Government may be in a position to throw some light on it. जनाब, मैं कहना चाहता हूं कि technical posts पर non-technical आदमी लगाने से हमारी स्टेट की industry suffer करती है। मैं निहायत अदब से आप के द्वारा सरकार से प्रार्थना करना चाहता हूं कि technical posts पर non-technical अफसर नहीं मुकर्रर करने चाहिये। इस स्टेट की तरह बेहतरी नहीं होती। इन अलफाज के साथ मैं आप का शुक्रिया अदा करता हूं।

पंडित मोहन लाल दत्त (अम्ब) : स्पीकर साहिब, इतने थोड़े समय में मैं तमाम बातें अंधेरगरदी की तो नहीं बता सकता लेकिन चन्द बुनियादी बातें आप के द्वारा ज़रूर सदन में रखना चाहता हूं। बड़ी खतरनाक बात यह है कि यहां पर एक ही महापुरुष के हाथ में बेशुमार ताकत आ गई है। यह बात नहीं है कि चीफ मिनिस्टर साहिब सिर्फ उसी महकमे में

[पंडित मोहन लाल दत्त]

काम करें जो कि उन के पास है : यह बात नहीं है कि जो महकमा उन के चार्ज में है वे उसी में सुधार करें या General Administration की तरफ ध्यान दें बल्कि हर एक महकमें में उन का दखल होता है। इस सम्बन्ध में मैं एक बड़ी शर्मनाक बात सदन में रखना चाहता हूं। पिछले दिनों election के दौरान अपने एक चहेते कांग्रेसी उम्मीदवार के कहने पर दो गरीब टीचरों को इल्ज़ाम लगा कर ट्रांसफर कर दिया। एक गरीब हरिजन है उस को बिना किसी वजह के अपने ज़िले से दूसरे ज़िले में भेज दिया। उनका कोई misconduct नहीं था। चीफ मिनिस्टर साहिब का अपना महकमा भी नहीं था। महकमा तालीम मुख्य मन्त्री का महकमा नहीं था लेकिन उन्होंने न तो शिक्षा मन्त्री को पूछा, न डी० पी० आई० को पूछा और न ही डी० डी० पी० आई० को पूछा और उन की ट्रांसफर कर दी। यहां बैठे बैठे टैलीफोन कर देते हैं, टेलीग्राम दे देते हैं, यह बड़ी खतरनाक बात है। लोकतन्त्र, जिस की इतनी रट ये लगाते हैं, यह उस के बिलकुल मनाफी बात है। सारा संसार हमारी तरफ देख रहा है कि हम यहां पर democratic तरीके से socialism ला रहे हैं, यह बड़ा महान प्रयोग है। लेकिन हमारे मुख्य मन्त्री हमारे प्राइम मिनिस्टर और दूसरे महापुरुषों के प्रयत्न पर जो कि वे यहां पर लोक तन्त्र पद्धति को कायम करने के लिये कर रहे हैं, कुल्हाड़ा मार रहे हैं। यह बड़े अफसोस की बात है। जब मैं उन की खिदमत में पेश हुआ, पांच मार्च को जब मैं उन की सेवा में हाज़िर हुआ और मैं ने कहा कि सरदार साहिब यह बड़ी गलत बात है बड़ा अनर्थ हुआ है, उन की वापिस ट्रांसफर होनी चाहिये तो उन्होंने अच्छा कह कर टिक मार्क कर दिया। मुझे पता नहीं कि उन्होंने क्या लिखा लेकिन यह कह दिया कि ट्रांसफर कर दें लेकिन आज तक नहीं हुई। जब मैं ने फिर सरदार साहिब से पूछा कि ट्रांसफर तो नहीं हुई तो कहने लगे कि पता नहीं क्यों नहीं हुई। मुझे अब इस बात की समझ आई है कि चीफ मिनिस्टर साहिब दबाते ही नहीं बल्कि टरकाते भी हैं। यह बड़ी खतरनाक बात है। आज कल पंजाब में तीन प्रकार की सरकार काम कर रही हैं। एक तो usual सरकार, साधारण सरकार है जिसे मंत्रि-मंडल और नौकरशाही की सरकार कहते हैं। दूसरी सरकार पंचायत राज है जो कि आजकल गांव में लागू कर दिया गया है। इन दोनों के इलावा एक तीसरी बड़ी खतरनाक सरकार चलती है। वह यह कि हर एक ज़िले में एक एक कांग्रेसी लीडर इतने अख्तियार रखता है कि वह super S.P. है और Super D.C. है जो चाहे उन से काम करवा सकता है। खिलाफे कानून, खिलाफे ज़ाबता और जम्हूरियत का गला घोंट कर, जम्हूरियत की मिट्टी पलीद कर के हर एक ज़िले में कांग्रेसी लीडरी की एक parallel government बनी हुई है। यह non-official सरकार हर एक जिले के अन्दर चल रही है। यह एक बड़ी खतरनाक बात है। मैं आप के द्वारा मन्त्रिमण्डल से पूछना चाहता हूँ कि क्या आप इस तरह से मुल्क को जम्हूरियत की तरफ ले जा रहे हैं ?

अगली बात मैं taxation की बाबत करना चाहता हूँ। हमारी इस खर्चीली सर-कार की वजह से जनता पर दो किस्म के taxes लगे हुए हैं—एक जायज़ taxes हैं और दूसरे नाजायज़ taxes। नाजायज taxes हैं relief funds, Red Cross Funds और इसी तरह के 33 सौ taxes हैं जिन्हें लोगों पर नाजायज़ तौर पर दबाव डालकर, उन पर रौब डाल कर सरकारी कर्मचारियों के द्वारा वसूल किया जाता है। इतना ही नहीं, स्पीकर

साहिब, मैं आप की तवज्जुह इस तरफ भी दिलाना चाहता हूँ कि उस रुपए का किस बुरी तरह से दुरुपयोग किया जा रहा है। वह रुपया जो गरीबों की भलाई के लिए इस्तेमाल किया जाना चाहिए हेराफेरी से दूसरे ही कामों पर सर्फ होता है। इस सम्बन्ध में मैं आप के सामने Annual Audit Report of Local Audit Department Punjab का भी हवाला देना चाहता हूँ। इसके सफा 222 पर बताया गया है कि यह Relief Fund किस तरह से सर्फ होता है। Chief Minister's Relief Fund की बाबत इसमें लिखा है :—

"(i) Chief Minister's Relief Fund Chandigarh.—Donations to the tune of Rs. 29,779.39 were received without issuing any reciepts although printed receipt books were in the stock.

(ii) Erstwhile Pepsu's Chief Minister's Flood Relief Fund, Kapurthala.—Out of 250 receipt books got printed in February, 1955 disposal of 218 receipt books was not shown and only 32 receipt books were made available in Audit.

On the eve of the merger of the Punjab and Pepsu, Rs. 3,375 were irregularly distributed from the Fund amongst the whole of the staff attached to and working in the Chief Minister's Secretariat, including the Accountants, Stenos, Drivers, Gunman, Farash, etc. in the form of honorarium for the work put in by them for the maintenance of accounts, etc.,

आगे चल कर इस में यह भी लिखा है :—

"Although the fund was meant exclusively for rendering relief to the flood stricken people, Rs. 7,773.22 were spent on unauthorised objects like medical treatment of a journalist's son, marriage expenses of the daughter of the 'Farash' working in the Chief Minister's Secretariat, payment made to the Headmaster of a Higg School situated in Hissar which was outside the jurisdiction of the Pepsu area, price of a cycle supplied to a person whose leg was defective tuition-fees of a student of the D. A. V. College, Ambala, etc."

तो आप खुद अन्दाज़ा लगाएं कि किस तरह से गरीब लोगों से पैसा इकट्ठा कर के नाजायज़ तरीके से बेजा कामों पर सर्फ किया जाता है न कि deserving लोगों की relief के लिए खर्च होता है।

इसी तरह एक और अन्धेरगर्दी की बात मैं सदन के सदस्यों के नोटिस में लाना चाहता हूं। Political sufferers के लिए relief का भी सरकार ने प्रबन्ध कर रखा है। लेकिन इसमें भी political motives को सामने रखा जाता है। अपने आदमियों को ही थोड़ी बहुत मदद करने के लिए, उन्हें खटाने के लिए या favour करने के लिए कितना रुपया नाजायज़ तौर पर दिया गया उसकी बाबत भी इसी किताब के सफा 234 पर लिखा है।

"(7) Charitable-Endowment Fund, Punjab. Chandigarh—Financial aid to the tune of Rs. 16,742.22 was granted out of the National workers Relief Fund to certain persons who were later on found to be undeserving during investigation proceedings against them."

ऐसा क्यों किया जाता है? इतनी बड़ी बड़ी amounts undeserving आदमियों को क्यों दी जाती हैं? कांग्रेसी M.L.A. और Ministers के अपने आदमियों को कुछ न कुछ दिलाने के लिए, अपनी पार्टी के संगठन को मज़बूत रखने के लिए कुछ आदमियों को favour किया जाता है। यह भी एक बेजा बात है।

[पंडित मोहन लाल दत्त]

यहां पर colossal type की corruption का भी जिक्र किया गया । मैं निवेदन करूं कि जो corruption छोटे तबके के कर्मचारियों में, पटवारियों में चलती है वह इतनी खतरनाक नहीं जितनी खतरनाक political corruption है । छोटे मुलाज़मों के अन्दर फैली हुई corruption को रोकने के लिए, उन्हें पकड़ने के लिए तो आपने Vigilance Department बना रखा है लेकिन जो political corruption है, स्यासी बद-दयानती है जिसकी आड़ में कोटे, परमिटों, भट्टों के licenses और coal depots वगैरह का सिलसिला चलता है क्या यह कम corruption है ? आप छोटे मुलाज़मों की बाबत तो झट टूट पड़ते हैं कि वह corrupt हैं लेकिन क्या आप ने कभी इस का कारण जानने का भी यत्न किया है कि वह छोटे आदमी corruption क्यों करते हैं ? आपने अपने लिए तो इतने बड़े बड़े बजट बनाकर रख लिए, बड़े बड़े अफसरों के लिए तो इतनी बड़ी बड़ी amounts रखलीं लेकिन क्या कभी यह भी सोचा कि उन छोटे मुलाज़मों के लिए भी कुछ किया जाए जो भूखे हैं और भूखे इसलिए हैं कि थोड़ी थोड़ी तन्खाहों में उनका गुज़ारा नहीं होता । जब वह भूखे रहते हैं तो अपनी भूख मिटाने के लिए corruption में पड़ जाते हैं । आप उनकी तरफ ध्यान नहीं देते कि उनको रोटी दें ताकि उनके पेट भरें और वे corruption न करें । सही इलाज तो आप करते नहीं । अगर आप इतने महान् मन्त्रिमण्डल को कम करें, अफसरों की तन्खाहें घटाकर वह पैसा छोटे मुलाज़मों को दें तो वह क्यों इन बुराइयों में पड़ें । स्पीकर साहिब, इन छोटे मुलाज़मों के आगे मेरा सिर आदर के साथ झुकता है । यही वह लोग हैं जो बधाई के पात्र हैं, थोड़े २ मुआवज़े पर इतनी मेहनत के साथ काम कर रहे हैं । हज़ारों की तादाद में ऐसे कर्मचारी हैं जो 70 और 80 रुपए माहवार से भी कम तनखाह लेते हैं । मैं पूछता हूं कि मन्त्री महोदय बताएं कि इस महंगाई के जमाने में उन का इस थोड़ी सी तनखाह में कैसे गुज़ारा होता होगा । मैं आपके द्वारा मंत्रिमण्डल से इतना निवेदन ज़रूर करूंगा कि जिस तरह Central Government ने अपने मुलाजमों का D.A. बढ़ा दिया है इसी तरह से कम से कम पंजाब में छोटे मुलाज़मों का Dearness Allowance तो ज़रूर बढ़ा दिया जाए ।

इसके अलावा बड़े अफसोस के साथ कहना पड़ता है कि इस गवर्नमेंट ने देहात में रहने वाले गरीब आदमी, tenants, agricultural labourer और backward areas की तरफ कोई ध्यान नहीं दिया । वास्तव में यह तो पूंजीपतियों की सरकार है; पूंजीपतियों के अधिकारों की रक्षा के लिए बनी हुई है । यह तो, मैं अर्ज़ करूँगा कि जागीर-दार और पूंजीपतियों की unholy alliance है । दोनों मिलकर पंजाब के जनसाधारण का शोषण कर रहे हैं । मैं या इधर बैठने वाले Opposition के साथी ही नहीं बल्कि खुद Treasury Benches के साथी भी यही महसूस करते हैं और उन्होंने आप के सामने इतने वाक्यात रखे हैं कि जिन से साफ ज़ाहिर होता है कि न तो आपने अभी तक ठीक तौर पर agrarian reforms की हैं, न आपने land का मसला हल किया है, न छोटे मुलाज़मों को कोई relief दिया है, न आपने देश में से गुरबत को दूर किया है और न ही आप democracy के तरीके पर चल रहे हैं । Opposition की तरफ से अगर ये बातें कही जाएं फिर तो कहा जा सकता है कि द्वेष की भावना से कहा जाता है, नुक्ताचीनी की खातिर नुक्ताचीनी की जाती है गो असल में यह भावना नहीं होती लेकिन जब खुद Treasury Benches की तरफ से भी यही बातें सरकार के notice में लाई जाएं तो opposition

के शकूक को भी पुष्टि मिल जाती है । ये सब बातें आप के ही भाइयों ने, आपके ही नेक साथियों ने सदन के सामने रखी हैं (घण्टी) स्पीकर साहिब, मैं तो उन आदमियों में से हूँ जो नेकनीयती से कहते हैं कि कांग्रेस का राज चले मगर कांग्रेस वाले अपनी कबर आप खोद रहे हैं । मैं यह नुक्ताचीनी इसलिए करता हूँ ताकि कांग्रेस का यह राज सुधरे, अच्छा राज बने, उत्तम राज बने। मैं नहीं कहता कि सब खराब हैं, बहुत अच्छे महान् पुरुष भी हैं, भले मन्त्री भी हैं दूसरे भी हैं लेकिन power politics में आकर सिर्फ गद्दी पर बिराजमान रहने की जो भावना है उसकी वजह से इनसान के दिमाग में एक किस्म का फतूर चढ़ जाता है जिससे वह नेकी और बदी की तमीज़ भूल जाता है। इसलिए आखिर में मैं एक कवि के शब्दों में यही कहूँगा कि—

"मानो न मानो हज़रते दिल आपको अख्तियार है
हम नेक-ओ-बद हज़ूर को समझाए जाते हैं।"

प्रिंसिपल रला राम (मुकेरियां) : अध्यक्ष महोदय, जनरल ऐडमिनिस्ट्रेशन पर बोलते हुए इस सदन में भ्रष्टाचार बारे कई बातें कही गईं। कोई भी व्यक्ति इस बात से इनकार नहीं कर सकता कि भ्रष्टाचार को रोकने के लिए हमारी सरकार ने बहुत प्रयत्न किए हैं। यह प्रयत्न आज से नहीं बल्कि कई सालों से कम से कम पिछले पांच सालों से जारी हैं। जब कभी दूसरे प्रांतों के लोगों से बात चीत करने का मौका आता है तो हर एक को मुझे विशेष कर यह सुन कर बहुत प्रसन्नता होती है कि दूसरे प्रांतों के मुकाबले में—उन प्रांतों का नाम लेना मैं उचित नही समझता—हमारा प्रांत किसी तरह से पीछे नहीं है तो मेरा सर फख्र से ऊंचा हो जाता है। यहां पर standards बहुत ऊंचे हैं। यहां की दयानतदारी, integrity और clean ऐडमिनिस्ट्रेशन को किसी तरह से नजरअंदाज़ नहीं किया जा सकता। मैं यह दावा नहीं करता कि हमारा सूबा अब perfect हो गया है, इस में कई दोष अब भी हैं मगर इस बात से भी इनकार नहीं किया जा सकता कि इस सूबे में से भ्रष्टाचार को समाप्त करने के लिए विशेष प्रयत्न किए गए हैं। बीसियों ऐसे व्यक्ति हैं जिन को भ्रष्टाचार के दोष में हर साल सज़ा दी जाती है। उन की dismissals होती हैं, supersession होती हैं और दूसरी तरह की सज़ाएं भी दी जाती हैं। इस सब के बावजूद मैं यह बात कहना चाहता हूं कि यह एक बड़ा ही deep rooted रोग है और अगर हम यह समझें कि केवल ऐडमिनिस्ट्रेशन ही अपने प्रयत्नों से इस को रोक पाएगी तो यह महज़ एक खाब ही रह जायगा। आप ने देखा होगा कि कई ऐसे केसिज होते हैं जिन में सरकार तो corrupt लोगों को सज़ा देना चाहती है मगर जब इस काम में पब्लिक से कोआपरेशन मांगी जाती है तो यह नहीं मिलती, उन की तरफ से जानकारी नहीं दी जाती, सबूत और गवाही नहीं मिलती। मुझे इस बात का ज़ाती तजरुबा है। एक आफिश्यल के खिलाफ कुछ लोगों ने मेरे पास शिकायतें कीं। मैं ने उन को ऊपर पहुंचा दिया। और सरकार ने कमिश्नर साहिब को वह केस सौंप दिया कि वह जांच पड़ताल करें। जब कमिश्नर साहिब वहां आए तो जिन लोगों ने मुझे कहा था कि यह आदमी रिश्वत लेता है उन्हीं लोगों ने कहा कि यह ऐम० ऐल० ए० तो एक खास कम्यूनिटी से ताल्लुक रखता है और इस ने फिरकादाराना स्पिरिट में आ कर यह शिकायत की है। नतीजा यह हुआ कि वह बात सिरे न चढ़ सकी। मुझ से गलती यह हुई कि मैं ने उन से लिखवा कर न लिया। उन लोगों ने कमिश्नर साहिब के सामने कह दिया कि यह तो फिरका दाराना जज़बे के तहत शिकायत की गई है और यह बिल्कुल निराधार है। इस तरह यह पता चलता है कि जब तक हम इस चीज़ के असली कारण और पहलू

[प्रिंसिपल रला राम]

पर भी ध्यान न देंगे तब तक इस बीमारी को जड़ से उखाड़ा न जा सकेगा। जहां सरकार और प्रयत्न करती है वहां इसे इस बात की ओर भी ध्यान देना चाहिए कि नैशनल करैक्टर (national character) को भी शिक्षा वगैरह के जरिए ऊंचा करे। इस के बगैर सरकार के प्रयत्न सफल नहीं हो सकते। जहां सरकार इस बुराई को रूट आऊट (root out) करने का प्रयत्न करती है वहां लोगों को भी निडर होकर सहयोग देना चाहिए। स्कूलों और कालिजों में नैशनल करैक्टर (national character) को ऊपर उठाने की ओर ज्यादा ध्यान दिया जाना चाहिए। इस लिए सारे प्रयत्न के लिए महज़ सरकार को जिम्मेदार ठहराना असली तसवीर को आंखों के सामने आने से रोकता है। इस बात को मैं मानता हूं कि सरकार ने करप्शन को रोकने के लिए सराहनीय कदम उठाए हैं मगर हायर क्वार्टर्ज़ (higher quarters) में भी कहीं कहीं अभी करप्शन है, इस से इनकार नहीं किया जा सकता। इस को दूर करने के लिए सावधानी और प्रयत्न की जरूरत है ताकि लोग यह अनुभव करने लगें कि वाकई भ्रष्टाचार यहां से निकल गया है। लोगों में यह भाव अभी पैदा नहीं हुआ। इस के पैदा करने के लिए सरकार को और प्रयत्न करने होंगे और मैं समझता हूं कि हम बतौर एक ऐम० ऐल० ए० के इस दिशा में काफी सहायता कर सकते हैं। हमें इस बात को भी मानना पड़ता है कि हमारी सर्विसिज में कई निहायत ही ईमानदार आदमी बैठे हैं और कहीं कहीं करप्ट लोग भी। मगर सब को एक ही ब्रश से टारनिश करना ठीक न होगा। इस से सर्विसिज़ डीमौरलाइज़ होती है। सदन में यह बात मानी जानी चाहिए कि हम इन ईमानदार कर्मचारियों पर फख्र कर सकते हैं। जो भ्रष्ट लोग हैं उन को निकालने में हमें सरकार की मदद करनी चाहिए। इस के बगैर ऐडमिनिस्ट्रेशन का लेवल ऊंचा नही हो सकता।

इस बहस में कई प्वायंट्स उठाए गए और कहा गया कि चुनावों में तरफदारी की खास कर सरकारी मुलाज़मों ने। आज भी इस बात को उठाया गया। मैं समझता हूं कि सरकार की तरफ से इस किस्म की हिदायत दिए जाने का तो प्रश्न भी नहीं उठता। मगर मैं इस बात को जानता हूं कि कहीं कहीं ऐसे सरकारी मुलाज़म हैं जिन्होंने फिरकादाराना या कम्यूनिस्ट पार्टी की मदद की। मगर यह तो उन के इंडीविजुअल (individual) झुकाव की बात है। सदन में यह कहना कि यह सरकार की किसी पालिसी के मुताबिक हुआ, ठीक नहीं है। यह कहना कि उन को कहा गया था एक पालिसी के मुताबिक कि वह कांग्रेसी उम्मीदवार की मदद करें यह बिल्कुल गलत है। जहां तक हमारी मिनिस्ट्री और ऐडमिनिस्ट्रेशन का ताल्लुक है, यह ठीक है कि इसने बड़ी इम्पारशलीटी (impartiality) दिखाने का प्रयत्न किया है। और बुर्दबारी से काम लिया है। मेरे हल्के में एक जगह चीफ मिनिस्टर साहिब एक मीटिंग ऐड्रैस कर रहे थे कि एक उम्मीदवार इलैक्शन के दौरान इतने गंदे नारे लगाता हुआ वहां से निकला कि उन को मैं दुहरा नहीं सकता और यहां तक कि एक शरीफ आदमी को उनके सुनने में भी शर्म आती है। लेकिन हमारे चीफ मिनिस्टर साहिब उन नारों को सुनकर भी ठंडे पानी की तरह पी गए। इससे ज्यादा बुर्दबारी मैंन इन पावर (man in power) से क्या ऐक्सपैक्ट (expect) की जा सकती है?

मैं चीफ मिनिस्टर साहिब का ध्यान एक बात की तरफ दिलाना चाहता हूं कि अगर पेपर्स की डिसपोज़ल (disposal) शीघ्र होने लगे, चाहे लोगों को हां या ना में ही जवाब मिले, लेकिन जल्दी

मिलने लगे तो मैं समझता हूं कि यह चीज़ जनरल ऐडमिनिस्ट्रेशन को ज्यादा tone up करेगी लोगों में गवर्नमेंट के प्रति आदर का भाव उत्पन्न करेगी और उन्हें विश्वास हो जाएगा कि यह एडमिनिस्ट्रेशन वाकई अच्छा है ।

Sardar Gurnam Singh (Raikot) : Mr. Speaker, I do not propose to criticise either any individual Minister or any other officer. Enough has been said from both the sides of the House about the officers as well as the Ministers. Therefore, I do not propose to cite any instances of mal-administration. I am, however, reminded of one thing, i.e. Parkinson's Law and which has been cited with approval by our Prime Minister several times. According to this law, Mr. Speaker, the tendency in the present atmosphere is to increase expenditure as well as to multiply Government jobs. In fact, it is said that multiplication of Government jobs has become our national industry. Here, I will not repeat anything because enough has been said about it before. I will cite the instance of the size of our Ministry. For the first time, we have appointed a large number of Ministers in this State. When this was criticised, the Members, were informed that on account of increase of work it had become necessary to increase the number of Ministers. I will not argue this with the Treasury Benches. I will only appeal to them and earnestly appeal to the Leader of the House to search his mind to think over the matter coolly and decide whether there is any justification for this large sized Ministry. This, to my mind, is robbing the tax-payer of his money. Several times Members from the Treasury Benches talked about old feudalism. I think, we have changed the pattern giving place to new feudalism. We had Maharajas, Rajas, Jagirdars and Biswedars. Many of them were generous to a fault. But now we have got a team of Ministers/ Ministers of State/Deputy Ministers and Secretaries. Have we not changed the old pattern ? Previously a Maharaja used to get a privy purse and the Political Department was always watchful to see that he did not go beyond that. Now we have nobody to watch, what the Ministers do in the State ? It may be said that there is a Congress High Command to watch it. But I say that the Congress High Command, as far as the States are concerned and as far as the size of the Ministry is concerned, has proved to be ineffective. I remember the Prime Minister talking about large size Ministry and disapproving of it. But I find that there has been no effect on the size of the Ministry as far as we are concerned. I would, therefore, again appeal to the Leader of the House that now after stabilisation of his party there is ample justification to reduce the size of the Ministry. Mr. Speaker, neither we can be convinced nor the public at large is convinced by the reasons given by the Treasury Benches about the number of Ministers in this State. We have to repeat it. We will go on repeating it till this thing is remedied. Therefore, I will again ask the Leader of the House to think and re-think over the matter. Indeed, it was stated by a member from one of the front Treasury Benches that the Ministry which was said to be broad-based was not broad-based but in fact depicted or showed the weakness of the party. I will not go beyond this. Again, Sir, there are several things. There is a discretionary fund at the disposal of the hon. Ministers. I would like that this fund should be stopped because it is arbitrarily used by the Ministers. I will not use any undesirable word but will say that there is no check on the hon. Ministers in using tax-payers' money, which they use at their free will. This should be stopped.

Mr. Speaker : Should this be stopped during the elections or even after the elections ?

Sardar Gurnam Singh : This is an undemocratic method of giving money. I am not concerned with the elections, because enough has already been said about them.

Sir, Ministers, when questioned here about the issue of arms licences, took shelter behind a public policy. They said that it was not in the public interest to disclose the number of arms licences or the names of persons to whom they were granted.

As far as I can understand, in a democratic country it is the right of every citizen except those who are anti-social elements to get a licence. I do not see how it is in the public interest not to disclose the information regarding the issue of arms licences to our people unless something has to be concealed.

The insinuation made during the Question Hour was that during the elections a large number of arms licences were issued at the instance of the Government to those who would support the Congress Party. I think it was in the interest of the Government itself to give the information about the issue of licences. It was said that there are anti-social elements in the State and therefore it was not proper to disclose that information. May I humbly say that if there are anti-social elements, then let those anti-social elements know that people are largely armed so that those anti-social elements dare not commit any anti-social act. I feel that the information was kept concealed deliberately by the Government because of the insinuation to which I have already made a reference.

Now, Mr. Speaker, I want to draw the attention of the Leader of the House to one more point. It has come to our notice that pensions of some political sufferers have been forfeited. The reason for the forfeiture of their pensions is that some of them participated in constitutional struggles and some of them perhaps gave the impression that they were believers in the constitutional methods of struggles by the public. I would request the Leader of the House and the Government to examine all those cases. After all, who are political sufferers ? They are your comrades in arm. They were your comrades in arm. They fought the battle of Independence side by side with you. They acted in the national interest. Their services were recognised by our National Government. Then, why on account of their particpation in one struggle which was constitutional and in which they were entitled to participate, have their pensions been forfeited ? It may be a right struggle or a wrong a struggle but I am not concerned with that. I would request the Leader of the House to examine those cases and decide them on merits. I feel that there is no justification for forfeiture of the pensions of political sufferers just because they have participated in a particular struggle. I leave the matter here and I hope and believe that the Government will consider it in a proper mood.

As I said earlier, I do not wish to refer to any individual hon. Minister. Unfortunately one of the Ministers who spoke a little while ago and who has left the House made some observations which were personal. I often repeated when I spoke in the past that there was some sort of Akali phobia to the Treasury Benches. Out and in season, they speak of the Akalis and in this error fell the hon. Minister Giani Zail Singh. I will not take long to dispose of his contention. To start with, he stated that the opposition Members are unjustifiably attacking the services and that there is

no corruption in the services. After saying this, the hon. Minister quoted certain figures showing how many of the officers have been dismissed from service on account of corruption and how many of them were dealt with in some other manner. In these circumstances, it does not require any effort to answer Giani Zail Singh. I will, however, refer here about the corruption and maladministration in our State. There are no two opinions about the existence of corruption in our State. Members from the Treasury Benches and Members from the Opposition side have agreed that there is corruption. So, let us face it honestly. I do not say that Government is mainly responsible for the corruption. There are so many elements which induce corruption. For example, people may be uneducated ; people may be poor ; and people may be ill-paid. There are so many causes of corruption. But I will say that corruption does exist in this State. There are good officers ; there are bad officers ; there are strictly honest officers and there are others who are corrupt. I am not concerned with individuals. I am concerned with finding out the method by which we can remove that corruption from this State. It is not the concern of the Government alone ; it is the concern of the Opposition as well. It is the concern of the people also to see that corruption is removed from this State. But the difference lies in one thing. If the Government appreciates the effort of a person who wants to bring a corrupt officer to book, it would be all right. But the trouble, Mr. Speaker, arises when the Government shows discrimination in this matter.

Mr. Speaker : I would request the hon. Member to please wind up his speech now.

Sardar Gurnam Singh : All right, Sir. I was speaking about discrimination. It is a hard fact. I request the Leader of the House to examine it. Probably he is a wide-awake person and he knows most of the things which are happening in the State. Mr. Speaker, if a Congress man goes and complains against even an honest officer, action is very likely taken. But if some other public man goes and complains against a corrupt officer, the action is delayed.

Chief Minister : It is wrong.

Sardar Gurnam Singh : Well, I am pointing it out to the Government. It may be wrong. Even if it is wrong, I request the Government through you, Mr. Speaker, to enquire into the matter. If you examine it, Sir, and tell us that it is not true, nobody will be more happier than I am. But unfortunately, I know of certain cases and if you mean to remove corruption, I can bring such cases to your notice. It will give us an idea whether the Government is really anxious to remove corruption from the State. Mr. Speaker, Sir, corruption in the services is on account of various reasons. Some employees of the Government are ill-paid. My experience as a judicial officer is that whenever a man was sent for corruption to the Court, he was either a Patwari, or a Chaprasi or a Clerk. No higher officer is sent to the Court for corruption. I suggest that corrupt officers should be sent to the Court in order to set example for others. In fact, in one of the judgments of the Lahore High Court, I found that a subordinate official was leniently dealt with. It was common knowledge that his superior officers were corrupt and, therefore, he was tempted to fall in corruption. I would, therefore, Mr. Speaker, request the Government to go to the root of corruption. They should not look at small men who are ill-paid. They may be tempted to

[Sardar Gurnam Singh]

fall in corruption because they may have large families to support. But there are others who have no reason to fall into corruption and of whom the Government does not take any notice. I don't say, Mr. Speaker, here that the services, as a rule, are corrupt. But there are men here who need correction. That correction, Mr. Speaker, is necessary. That correction, I will say, should not be given in an arbitrary manner. If a man is corrupt, he may be given some chance to explain.We are not here to condemn him. He should be given a chance to explain his position and that is, Mr.Speaker, an ordinary rule of justice-natural justice. Mr.Speaker, Sir, here I may not be understood to say that I am maligning the Administration of the State. We have agreed--both sides of the House have agreed that there is mal-administration. I would, therefore, through you, Mr. Speaker, appeal to the Government to appoint a commission to go into the cases of corruption and mal-administration. We must have some sort of Committee for this purpose. Mr. Speaker, here I am reminded of Scandanavian country. There is an *Amdus man*—a man of integrity and ability. He is selected by the Government to look into the complaints of the people. It does not matter if the highest Judicial Tribunal has given the verdict or the highest Executive authority has decided that case. That man has the power to look into all those cases and give justice to the people. Complaints have been made in this House by the hon. Members that injustice is being done in the State. I would, therefore, say in the interest of the Administration and in the interest of the Government to appoint somebody—may be of several men or a team of Judicial Officers to look into the complaints about injustice. That will meet the requirements. It will also satisfy the people or at least it will satisfy reasonable people. I am not concerned with unreasonable people. It will satisfy reasonable people in this State that those complaints were either true or false. If they are true it becomes the duty of the Government to deal with those people against whom complaints are found to be true.

Mr. Speaker : The hon. Member should please wind up as there are quite a number of hon. Members who are anxious to speak on this Demand for Grant.

Sardar Gurnam Singh : Sir, one point more and I have done. Now I come to the District Administration. I am not conversant with the Coordination Committees which are functioning at the district level. I am told that some people from the public are associated with the Government Officers in the District Co-ordination Committees. I think this is fundamentally wrong. As far as officers of the Government are concerned, nobody should be allowed to interfere with their work. I am not here concerned whether only the Congressmen are associated in those Committees or men from other parties are also taken on those Committees. It is not my concern. It is a question of principle with me. What I want to say is that by allowing publicmen to interfere in the administration of the District, the prestige of the officers is lowered. If the prestige is lowered, then the officers are not in a position to do justice. In any case, Sir, Governments are run on prestige. It is not the number of people who are running the Government, It is the prestige which makes them obey the orders of the Government. I would, therefore, say that sooner we remove those people from interfering with the administration of the Districts, better it would be. (*bells*).

All right, Sir. I had many more points to speak on but I respect your wishes and close my speech. I, however, thank you, Sir, for giving me opportunity to speak on the Demand for Grant in respect of General Administration.

ਟੈਕਨੀਕਲ ਵਿਦਿਆ ਰਾਜ ਮੰਤ੍ਰੀ (ਸ੍ਰੀ ਹਰਬੰਸ ਲਾਲ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਇਕ ਦੋ ਗਲਾਂ ਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿ decentralisation ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਤਾਈਦ ਵਿਚ ਇਕੋ ਹੀ ਚੀਜ਼ ਬਾਰ ਬਾਰ ਕਹੀ ਗਈ ਕਿ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਬੜਾ ਖਰਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਬਹੁਤ ਲੋਕ ਏਥੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਮਨਿਸਟਰਾਂ ਦੇ ਦਫਤਰਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮਜਮੇ ਲਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੜਾ ਕੰਮ ਹੇਠਾਂ ਤਹਿਸੀਲ ਜਾਂ ਸਬ ਡਵੀਜ਼ਨ ਵਿਚ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਉਹ ਏਥੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਠੋਸ ਕਦਮ ਉਠਾਏ ਹਨ। Institutional ਔਰ functional changes ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਲੋਂ decentralisation ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਲੇਕਿਨ ਕੋਈ ਸੁਝਾਓ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਕਿ ਕਿਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ institutional changes ਹੋਰ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ decentralisation ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ democratic decentralisation ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਹ three powered ਸਿਸਟਮ ਹੈ—ਪੰਚਾਇਤ, ਪੰਚਾਇਤ ਸੰਮਤੀ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲਾ ਪਰੀਸ਼ਦ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀਆਂ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਠੋਸ ਕਦਮ ਉਠਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਦ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੀਆਂ ਅਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਹੋਈਆਂ ਤੇ ਐਡਮਨਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਤੇ ਕਾਫੀ ਬੋਝ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਜ ਨਾਲ development ਤੇ administration ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ, ਅਦਾਲਤੀ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ decentralisation ਹੋਈ ਹੈ। ਪਿੰਡ, ਬਲਾਕ ਤੇ ਜ਼ਿਲੇ ਦੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਉਹ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਪਾਸੋਂ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਉਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਹੋਰ ਕਦਮ ਵੀ ਉਠਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਰੇ ਅਖਤਿਆਰਾਤ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਪਾਸ ਸਨ। Development ਦਾ ਕੰਮ ਵਧ ਜਾਣ ਨਾਲ ਡੀ. ਸੀ. ਕੋਲ ਕੰਮ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ। ਲੋਕਲ ਬਾਡੀਜ਼ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੈ ਕਿ ਤਹਿਸੀਲ ਪੱਧਰ ਤੇ ਸਬ-ਡਵੀਜ਼ਨ ਬਣਾਏ ਜਾਣ। ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ, within limitation ਇਹ ਸਬ-ਡਵੀਜ਼ਨ ਬਣਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। S. D. Ms. ਨੂੰ revenue ਤੇ executive ਦੀਆਂ powers ਹਨ ਫੈਸਲੇ ਕਰਨ ਦੀਆਂ। ਜੋ ਡਿਸਟਰਿਕਟ ਦੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਸ਼ਕਾਇਤਾਂ ਹਨ ਉਹ ਸਬ-ਡਵੀਜ਼ਨ ਦੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਚਲੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਠੋਸ ਕਦਮ ਕੋਈ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ decentralisation ਦਾ। ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਜ਼ਰੂਰਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਹਿਸੀਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸਬ-ਤਹਿਸੀਲ ਬਣਾ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤਾਕਿ ਇਹ decentralisation ਦਾ ਕੰਮ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਚਾਲੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਦੋ ਕਿਸਮ ਦੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਅਖਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਡੀ. ਸੀ. ਕੋਲ ਕੋਈ ਅਖਤਿਆਰ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਦੋ ਤਿੰਨ institutional changes ਦੇ ਬਾਅਦ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਰਹਿ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਯਾ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਲੋਂ ਨਹੀਂ ਆਈ ਕਿ ਕਿਸ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਹੋਰ decentralisation ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। Administration tone up ਕਰਨ ਲਈ ਦੋ ਤਿੰਨ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਏਥੇ ਬਾਹਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਜਮੇਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ

[ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ]

ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਕਾਇਤਾਂ ਦਸਣ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ਬਲਕਿ ਬਜਟ ਸੈਸ਼ਨ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇਖਣ ਵਾਸਤੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸੁਣਨ ਵਾਸਤੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਗੇ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਸਾਲ ਵਿਚ ਹਰ ਵਕਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਕੋਈ ਤਬਦੀਲੀ ਕਰਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਕੋਈ ਤਬਦੀਲੀ ਕੈਂਨਸਲ ਕਰਾਉਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਦਫਤਰਾਂ ਤੇ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਸਿਰਫ ਅਪਰੈਲ ਵਿਚ ਹੋਣਗੀਆਂ ਤਾਕਿ ਉਹ ਆਦਮੀ ਠੀਕ ਇਕ ਸਾਲ ਵਾਸਤੇ ਜਮ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਏ। ਉਸ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੋ ਜਾਏ ਕਿ ਇਕ ਸਾਲ ਤਕ ਕੋਈ ਤਬਦੀਲੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗੀ। ਇਹ administration ਠੀਕ ਚਲਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਹੈ।

ਚੌਧਰੀ ਦੇਵੀ ਲਾਲ: ਕੀ ਇਸ ਤੇ ਅਮਲ ਵੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ?

ਟੈਕਨੀਕਲ ਵਿਦਿਆ ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ: ਇਸ ਤੇ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਅਮਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਮਾਣ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦਫਤਰਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਘੰਟੇ ਵਧਾ ਦਿਤੇ ਹਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਨੇ ਲੀਡ ਦਿਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦਮ ਚੁਕਿਆ ਹੈ ਤਾਕਿ ਦਫਤਰਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋ ਸਕੇ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਲ ਵਿਚ 200 ਘੰਟੇ ਵਧ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਐਡਮਨਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਡੀਵੈਲਪਮੈਂਟ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਾਣ ਲਈ ਅਤੇ ਸਮਾਂ ਬਹੁਤਾ ਦੇਣ ਲਈ ਇਹ ਇਕ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਕਦਮ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ।

ਫਿਰ decentralisation ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਧਰ ਤੇ ਇਹ ਕੰਮ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੌਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸੇ ਲਈ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਧਰ ਤੇ co-ordination committees ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮਨਿਸਟਰ, ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਆਪ ਜਾਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮੀਟਗਾਂ conduct ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਸਰਕੂਲਰ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰੀਪੋਰਟ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਕਿ ਕੀ action ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਲਈ ਹੀ ਤਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਧਰ ਤੇ ਇਹ ਕਮੇਟੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੇ ਦਫਤਰ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਤੇ ਜਾਣ ਜਾਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਾ ਆ ਸਕਣ? ਇਹ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਦਮ ਹੈ ਜੋ decentralisation ਵਲ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਉਠਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਕਿ ਇਸ ਪਧਰ ਤੇ ਐਡਮਨਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਚੰਗੀ ਅਤੇ ਬਿਹਤਰ ਹੋ ਸਕੇ, ਫਿਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਕ ਇਤਰਾਜ਼ ਇਹ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਕੁਰੱਪਸ਼ਨ ਬਹੁਤ ਹੈ। Distinctly ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਦਸੀ ਗਈ। ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਐਡ-ਮਨਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਨੂੰ tone up ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਪ੍ਰਬੰਧ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ ਨੂੰ ਨਾ ਨਿਭਾਏ ਉਸ ਲਈ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਆਰਟੀਕਲ 311 ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਇਕ ਲੰਮਾ ਤਰੀਕਾ ਸੀ, ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਨ ਲਈ ਸਬੂਤ, ਤਹਿਕੀਕਾਤ ਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਕੁਰੱਪਸ਼ਨ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ Vigilance Committee, Flying Squad ਤੇ Enquiry Officers ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅਜੇਹੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ

ਮੁਅੱਤਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਾਂ dismiss ਕਰਵਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਕ ਹੋਰ ਤਰੀਕਾ ਇਖ- ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤਸੀਲਦਾਰ ਅਤੇ ਨਾਇਬ-ਤਸੀਲਦਾਰ ਜੋ key posts ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 10 ਸਾਲ ਦੀ ਸਰਵਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੇਕਰ ਉਹ ਬੇਈਮਾਨੀ ਕਰਕੇ ਪਕੜਿਆ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀ reputation ਠੀਕ ਨਾ ਰਹੇ ਤਾਂ Financial Commissioner ਨੂੰ ਇਖਤਿਆਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ compulsarily retire ਕਰ ਦੇਵੇ । ਇਸ ਤੇ ਅਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਲਗਾਤਾਰ ਦਸ ਸਾਲਾਂ ਤਕ ਅਫਸਰ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੈਨਸ਼ਨ ਤੇ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ । ਪਰ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਹਵਾ ਦੇਣੀ ਮੁਨਾਸਿਬ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਅਫਸਰ ਦੀ reputation ਠੀਕ ਨਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿਵਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਲੋਂ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਵੀ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਐਡਮਨਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਨੂੰ tone up ਕਰਨ ਦਾ ਅਸੀਂ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਤਰੱਕੀਆਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ ਉਸ ਵਿਚ promotion by merit-cum-seniority ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਵਿਸਾਂ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਸੀਨੀਆਰਣੀ ਨੂੰ ਹੀ ਸਾਹਮਣੇ ਨਾ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ ਸਗੋਂ ਬਾਕੀ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ । ਕੀ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਹੋ ?

ਫਿਰ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਕਈ ਅਫਸਰਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਇਥੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ demoralise ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੇ ਸਜਨਾਂ ਨੂੰ ਅਜ ਦੀ ਡੈਮੋਕਰੇਸੀ ਵਿਚ self-restraint ਵਰਤਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਦਸਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਫਿਰ ਕਈ ਗਲਤ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਅਫਸਰ ਆ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਦਸਦੇ ਹਨ ਇਹ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਲਤ ਗਲਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਹਵਾ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਰਵਿਸਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਦੂਰ ਰਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵੇਰ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਅਜਿਹੇ ਅਫਸਰ ਆਪਣੇ ਕੇਸ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੀਕਾਰਡ adverse ਹੁਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਈ reverse action ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਪਰ ਉਹ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਦਸਦੇ ਸਗੋਂ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਾਲੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਜੇਕਰ ਅਜਿਹੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਵੇ ਕਿ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਾਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਉਠਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸਰਵਿਸਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ confusion ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸਰਵਿਸਾਂ demoralise ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ। Administration ਵਿਚ interference ਬਾਰੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਕਲਰਕੀ ਰਾਜ ਹੈ, red tapism ਹੈ । ਮਨਿਸਟਰ ਜਾਂ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਜਾਂ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰ ਪਾਸ ਲੋਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਾਲੀ ਫਲਾਂ ਥਾਂ ਤੇ ਲਗਾ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਸਾਡੀ ਜ਼ਮੀਨ acquire ਕਰ ਲਈ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਜਦ ਉਹ ਵਾਪਸ ਹੈਡ- ਕੁਆਰਟਰਜ਼ ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਫੌਰਨ ਫਾਈਲ ਮੰਗਵਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਤਾਂ ਕਲਰ- ਕੀ ਰਾਜ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਨਾਲ ਤਾਂ efficiency ਵਧਦੀ ਹੈ। ਫੀਲਡ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਸੁਣਦੇ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਡੈਮੋਕਰੇਸੀ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣੀਆਂ ਜਾਣ ਅਤੇ ਇਕ ਜ਼ਾਬਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕੀ ਇਸ ਨੂੰ ਇਹ red tapism ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ

[ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ]

interference ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਭੰਡਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ।

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ (ਰੋਪੜ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਸੂਬੇ ਦੇ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਤੇ ਅਜ ਬਹਿਸ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਗੱਲਾਂ ਕਹੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਇਸ ਸਦਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਦਸਿਆ ਜਾ ਚੁਕਿਆ ਹੈ। ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਜੋ ਪਿਛੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਕੋਈ ਤਬਦੀਲੀ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ। ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ, ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਦੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਚਲਾਣ ਲਈ ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾਣ ਲਈ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਲਈ ਉਹ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਨੇ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਨ ਵਿਚ ਜੋ ਰੋੜੇ ਅਟਕਾਏ ਉਹ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹਨ । ਸਾਡੇ ਹੁਕਮਰਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਰਾਜ ਵਿਰਸੇ ਵਿਚ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਰਾਣੀ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹੀ, ਅਫਸਰ ਸ਼ਾਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਰਾਜ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਅਜ ਤਕ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਹ ਸਾਡੇ ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ ਲੈ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 14, 15 ਸਾਲ ਤੋਂ ਇਹ ਰੀਕਾਰਡ ਤੁਰਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਨੀਤੀ ਤੇ ਅਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਕੌਮੀ ਲਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਕੌਮੀ ਕਦਰਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕਾਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰਾਂ ਦੀ ਇਹ ਨੀਤੀ repressive ਨੀਤੀ ਹੈ । ਇਸ ਦੀ ਜੋ ਤਸਵੀਰ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦੇ ਯੁਗ ਵਿਚ undemocratic ਅਤੇ Dyer ਸ਼ਾਹੀ ਰਾਜ ਹੈ ਜਾਂ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ ਦੀ ਡਾਇਰ ਨੀਤੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਸਾਡਾ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਜ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਕੀ ਕੀਤਾ ਹੈ, repressive ਪਾਲਿਸੀ ਦੀਆਂ ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਮਿਸਾਲਾਂ ਦੇਵਾਂ ਕਿ ਕਈ cognizable offences ਨੂੰ non-cognizable offences ਕਰਾਰ ਦੇ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ bailable offences ਨੂੰ non-bailable ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਇਕ short notice question ਦਿਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਇਕ ਜ਼ਿਮਨੀ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਅਸਾਂ ਕੋਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਈ ਦਫਾਤ ਨੂੰ non-cognizable ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਦੇ ਹੋ ਜਾਣ ਅਤੇ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਾਂ ਕਿ ਚੋਣਾਂ ਅਨਿਆਂ ਭਰੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਨਾ ਹੋਣ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਝੂਠ ਬੋਲਿਆ ਸੀ . . . (ਵਿਘਨ)

12 noon

Mr. Speaker : The word 'Jhuth' is unparliamentary and the hon. Member should withdraw it.

Comrade Shamsher Singh Josh : Sir, I withdraw this word. ਮੈਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਨਾਂ ਨੇ ਗਲਤ ਬਿਆਨੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਗਲਤ ਗੱਲ ਕਹੀ ਸੀ । 13-3-1961 ਦੇ ਨੋਟੀਫੀਕੇਸ਼ਨ ਵਿਚ ਇਹ ਦਰਜ ਹੈ ਕਿ ਇਹ 26-3-1962 ਤਕ ਲਾਗੂ ਰਹੇਗਾ ਤੇ ਹੁਣ 16-3-1962 ਨੂੰ ਇਹ ਲਿਖ ਦਿਤਾ ਕਿ ਇਕ ਸਾਲ ਤਕ ਇਹ ਨੋਟੀਫੀਕੇਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਰਹੇਗਾ । ਪਹਿਲੀ ਜੋ ਤਰਮੀਮ ਸੀ ਉਹ 26-3-1962 ਤਕ ਜਾਰੀ ਰਹਿਣੀ ਸੀ ਤੇ ਫਿਰ

ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਇਹ ਨੋਟੀਫੀਕੇਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ repressive laws ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਕੇ powers ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਜ ਤਕ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ ਸਾਰੇ ਹੀ repressive nature ਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ 107/151 ਦੇ ਕੇਸ ਬਣਾਏ ਗਏ ਤਾਂ ਪੋਲੀਟੀਕਲ ਵਰਕਰਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 107/151 ਦੇ 62,000 cases ਚਲਾਏ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਤਨੇ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਏ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰੀ ਰੀਕਾਰਡ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਰੁਪਿਆ ਜ਼ਾਇਆ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਰਾਜ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਦੀ ਖਾਤਰ। ਹੁਣੇ ਏਥੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਰਾਜ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਸਥਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਏਥੇ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿ ਦੇਣਾ ਮੈਂ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਪਿੰਚਾਇਤ ਰਾਜ ਗਿਆ ਹੈ ਓਥੇ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜ਼ੈਲਦਾਰੀ ਨਜ਼ਰਬੱਟੂ ਵੀ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿੰਡ ਪਿੰਡ ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਹੁਣ ਉਹ ਇਖਿਤਿਆਰ ਕਰਾਉਣਗੇ। ਏਥੇ ਅੱਜ ਇਕ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸੈਂਕੜੇ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰੀ ਅੱਜ ਥਾਣਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਹਨ ਅਤੇ ਓਥੇ ਆਪੋ ਆਪਣਾ ਰਾਜ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਏਥੇ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦਾ ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ ਕਿ ਇਨਸਾਫ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਕਿਸੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਵਰਕਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਹਿਮਾਇਤੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕੋਈ ਗੱਲ ਜਾਂਦੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਝਿਜਕ ਦੇ ਦਬਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਏਥੇ ਬਹੁਤੀ ਦੂਰ ਨਾ ਜਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੇ ਹਲਕੇ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਹਲਕਾ ਦੇ S. D. M. ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਫਿਜੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਕਿ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਿਆ small savings fund ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਇਕਠਾ ਕਰ ਕੇ ਦਿੱਤਾ, ਅੱਜ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਬਿਨਾ ਤੇ transfer ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਸੰਤ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਸਿੰਘ ਆਜ਼ਾਦ ਨੂੰ ਸਰਹਾਲੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ 34 ਵੋਟਾਂ ਤੇ ਵੀ ਜਿਤਣ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਇਲਜ਼ਾਮ ਵਿੱਚ ਨਾ ਸਿਰਫ transfer ਹੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਬਲਕਿ demote ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਹਲਕੇ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਬਾ ਦਬ ਤਬਾਦਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਧਮਕੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਏਥੇ ਹੀ ਬੱਸ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਐਸੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਪਰਵਰਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ 302 ਦੇ ਮੁਲਜ਼ਮ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਕੋਠੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਾਲਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਸਬੂਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਆਦਮੀ ਨੇ ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ ਨੂੰ ਭੁੱਚੋ ਮੰਡੀ welcome address ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਜਥੇਦਾਰ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਨਿਥਾਨਾ ਹੈ, ਉਹ 302 ਦਾ ਮੁਲਜ਼ਮ ਸੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰਬੰਸ ਲਾਲ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰ ਦੀ ਕੋਠੀਓਂ ਗਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਏਥੇ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

Mr. Speaker: The hon. Member should try to be relevant.

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹੋ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਥੇਦਾਰ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਨਿਥਾਨਾ ਜਿਸ ਨੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ welcome address ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਕ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰੀ ਮੁਜਰਮ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਗਰਿਫਤਾਰ ਵੀ ਇਸ Cabinet ਦੇ Deputy Minister ਦੀ ਕੋਠੀ ਤੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਟੈਕਨੀਕਲ ਵਿਦਿਆ ਰਾਜ ਮੰਤ੍ਰੀ (ਸ੍ਰੀ ਹਰਬੰਸ ਲਾਲ) : On a point of order, Sir. ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ hon. Member ਨੇ ਮੇਰੇ ਮੁਤਾਲਿਕ ਕਿਹਾ ਹੈ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਅਤੇ ਝੂਠ ਹੈ ।

Sardar Lachhman Singh Gill : Sir, it is not a point of Order.

(*Interruptions from the Opposition Benches*).

Mr. Speaker : There should be no interruptions in the House. The hon Minister of State (Shri Harbans Lal) is requested to withdraw the word 'Jhuth' because it is unparliamnetary.

Minister of State (Shri Harbans Lal) : Sir, I withdraw this word.

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਮੈਂ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ 302 ਦਾ ਮੁਲਜ਼ਮ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰ ਦੀ ਕੋਠੀ ਪਰ ਇਕ ਮਹੀਨਾ ਰਿਹਾ ਔਰ ਇਹ ਵੀ ਲੁਕਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਇਕ ਇਕਤਰਤਾ ਵਿੱਚ welcome address ਲਿਆ ।

Mr. Speaker : Order please.

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : On a point of order, Sir. ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅੱਜ ਹੀ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ ਬੋਲ ਰਹੇ ਸਨ ਆਪ ਨੇ ਇਕ ਰੂਲਿੰਗ ਦਿਤੀ ਸੀ ਕਿ ਅਗਰ ਕੋਈ hon. Member personal explanation ਦੇਣਾ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਓਹ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰ ਦੀ speech ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

Mr. Speaker : When I allowed the hon. Minister of State (Shri Harbans Lal), he rose on a Point of Order.

Babu Bachan Singh : Sir, was it a point of order

Mr. Speaker : But he rose on a point of order.

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪੰਜਾਬ ਦੀ administration ਵਿੱਚ party politics ਦੀ ਬਿਨਾ ਤੇ ਦਖਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ stunt ਰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਪੁਰਾਣੇ ਕਾਂਗਰਸੀ dissident M.L.As ਹਨ, ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸਲੀ M. L. As. ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਹੋ, ਜੇ ਇਹ ਥੋੜੇ ਚਿਰ ਲਈ ਬਣ ਵੀ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਤੇ ਹੀ services ਨੂੰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਧਮਕੀਆਂ ਅਤੇ ਦਬਾਉ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਹ administration ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ mal-administration ਹੈ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੋਂ ਤਕ administration ਦਾ ਤਅਾਲੁਕ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ services ਦਾ ਤਾਅਾਲੁਕ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ demoralise ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੇਲੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਗੱਲ services ਨੂੰ ਕਹੀ ਕਿ ਇਹ ਕਾਲੀਆਂ ਭੇਡਾਂ ਹਨ (*Voices of Shame. shame from Opposition Benches*) ਇਥੇ ਹੀ ਬਸ ਨਹੀਂ, Subordinate Services ਦੀ Union ਦੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ 10 demands ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਰੱਦ ਕੀਤਾ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ democratic ਮੁਲਕ ਦੀਆਂ services ਦੇ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਠੇਸ ਪਹੁੰਚਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ services ਤੇ ਇਕ ਤਰਾਂ ਨਾਲ ਚੋਟ ਤੇ ਚੋਟ ਮਾਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ demands ਇਹ ਸਨ।

Mr. Speaker : The hon. Member cannot read the whole thing. He should now wind up his speech.

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਇਹ 10 ਡਿਮਾਂਡਜ਼ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ Section Officers ਦੀ scheme ਨੂੰ ਤੋੜ ਦੇਓ। ਦੂਸਰੀ ਇਹ ਕਿ pay scales of Class III Government employees ਦੀ revision ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਕ ਇਹ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਅਲਾਊਂਸ ਵਧਾਇਆ ਜਾਵੇ। Union ਨੂੰ recognise ਕਰਨ ਦਾ ਵੀ ਇਕ ਇਥੇ ਮਤਾ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਲੈ ਕੇ ਜਿਹੜਾ deputation ਮਿਲਿਆ ਸੀ 27 ਨਵੰਬਰ, 1961 ਨੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਫੁਰਸਤ ਵੇਲੇ ਗੱਲ ਕਰਾਂਗੇ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਫੇਰ ਪੰਜਾਬ ਮਨਿਸਟਰੀ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਗੱਲ ਲਿਆ ਦੇਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ demands ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

PERSONAL EXPLANATION BY THE MINISTER OF STATE FOR TECHNICAL EDUCATION (SHRI. HARBANS LAL)

ਟੈਕਨੀਕਲ ਵਿਦਿਆ ਰਾਜ ਮੰਤ੍ਰੀ (ਸ੍ਰੀ ਹਰਬੰਸ ਲਾਲ) : On a point of personal explanation, Sir. ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਜੋ ਨਥਾਣਾ ਬਲਾਕ ਸੰਮਤੀ ਦੇ ਪਿੰਡ ਪੂਲਾ ਦਾ ਸਰਪੰਚ ਹੈ ਉਸਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਕੋਠੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਉਥੇ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਗਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੁਰ ਜ਼ੋਰ ਤਰਦੀਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਨਾ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਨਾ ਉਹ ਮੇਰੀ ਕਾਰ ਵਿਚ ਆਇਆ, ਅਤੇ ਨਾ ਮੇਰੀ ਕੋਠੀ ਵਿੱਚ ਆਇਆ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ। (*Interruptions*) ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਏਥੇ ਬਿਲਕੁਲ ਗ਼ਲਤ ਬਿਆਨੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ record ਦੀ ਬਾਤ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਖਸ ਮੇਰੀ ਕੋਠੀ ਵਿਚੋਂ ਗਰਿਫਤਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਬਲਕਿ ਖੁਦ ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ record ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : ਇਹ ਗ਼ਲਤ ਗੱਲ ਹੈ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਦੋਂ I.G. ਨੇ ਸਾਰੀ investigation ਦੀ ਇਤਲਾਹ ਭੇਜੀ ਤਾਂ ਇਹ ਖੁਦ ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ ਗਏ।

ਟੈਕਨੀਕਲ ਵਿਦਿਆ ਰਾਜ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਬਿਲਕੁਲ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਅਤੇ ਗ਼ਲਤ ਹੈ। (*Interruptions*)

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : ਮੈਂ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ challenge ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਦੀ ਤਹਿਕੀਕਾਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

(*At this stage the hon. Chief Minister was called upon to speak*)
(*Interruptions*)

Sardar Lachhman Singh Gill : On a point of order, Sir....

Mr. Speaker : The hon. Member should please resume his seat.

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਬ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਬੋਲਣ ਦਾ time ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤਾ ਮੈਂ general discussion on administration ਵਿਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ?

Mr. Speaker : Sardar Lachhman Singh Gill should please sit down. This is the last warning. He should not unnecessarily interrupt.

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, General Administration ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ time ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ । 19 ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਸਾਡਾ ਸਿਰਫ ਇਕ ਆਦਮੀ ਹੀ ਬੋਲਿਆ ਹੈ । ਇਹ subject ਬਹੁਤ important ਹੈ ।

Mr. Speaker : I would request the hon. Member not to interrupt.

Sardar Lachhman Singh Gill : I have already been punished by not being allowed to participate in the discussion on General Administration.

Mr. Speaker : I am sorry the hon. Member is not worthy of the leniency I am showing to him.

Sardar Lachhman Singh Gill : Sir, this was a very important subject and I have not been allowed to speak on it. Only one hon. Member from our party has been given time.

Mr. Speaker : I will not allow any discussion on this. If the hon. Member does not want to sit he should please go out of the House.

(*Interruptions*)

Mr. Speaker : The hon. Member, Sardar Lachhman Singh Gill should either keep silent or he should please withdraw from the House.

ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ : On a point of order, Sir. ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਕ ਮਸਲੇ ਤੇ ਦੋ ਮੁਤਜ਼ਾਦ ਬਿਆਨ ਆਏ ਹਨ । ਸਰਦਾਰ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ Deputy Minister ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਕਿਹਾ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਚਾਈ ਨਤਾਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰ enquiry ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ।

Mr. Speaker : I will see to it.

(*Interruptions*)

Mr. Speaker : If the hon. Member, Sardar Lachhman Singh Gill wants to be respected, he should respect others.

(*Interruptions*)

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਗਲ ਦੀ enquiry ਕਰਵਾਈ ਜਾਵੇ; ਜਿਹੜਾ ਝੂਠਾ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇ he should resign from the House.

Mr. Speaker : No, interruptions, please. I will not allow the hon. Members to behave in this manner.

DEMAND FOR GRANT 19-GENERAL ADMINISTRATION (RESUMPTION OF DISCUSSION).

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਇਨਸਾਫ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ walk out ਕਰਦਾ ਹਾਂ। (*noise*)

Mr. Speaker : Then will the hon. Member please withdraw from the House ?

(*At this stage Sardar Lachhman Singh Gill staged a walk-out*).

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : On a point of order, Sir. ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਬ, ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਦੋ minute time ਦਿਉਗੇ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ time ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

Mr. Speaker : I never said that. I am afraid the hon. Member is making a wrong statement. What I said was that the hon. Chief Minister would touch upon this point while replying to the debate on the Demand for General Administration.

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : On a point of order, Sir. ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਦੋਂ adjournment motion ਪੇਸ਼ ਹੋਈ ਸੀ ਤਰਸਿੱਕਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਹ assurance ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 2 minutes ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ।

Mr. Speaker : I never made such a promise. If, however, the hon. Member wants to satisfy himself then I can call for the record of proceedings of the House relating to that matter. What I said was that the hon. Chief Minister would touch upon this point while replying to the debate.

Comrade Shamsher Singh Josh : Sir, you definitely promised to give time to Sardar Makhan Singh Tarsikka.

Mr. Speaker : No, please. I never made such a promise.

(*Interruptions*)

Mr. Speaker : I will not permit this type of attitude on the part of the Members. The dignity of the House has to be maintained.

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਆਪਣਾ ਵਾਅਦਾ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ walk out ਕਰਦਾ ਹਾਂ। (*noise*)

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਵਾਅਦਾ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ time ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੇ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਇਨਸਾਫ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ walk-out ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਸਰਦਾਰ ਹਰਦਿਤ ਸਿੰਘ ਭੱਠਲ : ਇਹ House ਤੋਂ ਬਾਹਿਰ ਹੀ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾਉਣ ਗਿਝੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਹਾਊਸ ਦੇ ਵਿਚ ਅੰਧੇਰਗਰਦੀ ਨਹੀਂ ਚਲਣ ਦੇਣੀ। ਸਾਡੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਨਾਲ ਬੇ-ਇਨਸਾਫੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ walkout ਕਰਦੇ ਹਾਂ। (*noise*)

(*At this stage the members of the Communist group staged a walkout*)

19—GENERAL ADMINISTRATION (RESUMPTION OF DISCUSSION)

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ) ਸਪੀਕਰ ਸਾਾਹਬ, ਜਿਹੜੇ ਹਾਊਸ ਦੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਾਂਭੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਇਹ ਬਾਹਰ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹੋਣਗੇ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੰਡਿਆਲੇ ਦੇ ਬਾਰੇ, ਬਟਾਲੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਹਰਾਂਵਾਲੀ ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ ਦੇ ਬਾਰੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਪੂਰੀ information ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚੀ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਹੋਮ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਲ ਨੂੰ ਸਾਰੀ information ਇਕਠੀ ਕਰਕੇ ਹਾਊਸ ਦੇ ਵਿਚ Statement ਦੇ ਦੇਣ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਜਿਤਨੀ information ਅਜੇ ਤਕ ਆਈ ਹੈ ਉਹ ਅਧੂਰੀ ਹੈ ਔਰ ਜੇਕਰ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਹ ਦਸ ਤਾਂ ਦੇਵਾਂਗਾ ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਕੁਝ ਮਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗਾ।

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਤੁਸੀਂ ਦਸ ਦਿਉ। (The hon. Chief Minister may give that information.)

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਬਹੁਤ ਅੱਛਾ ਜੀ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਮੈਂ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਜਿਹੜੀ ਅਜ ਸਪੀਚ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਦਿਲੋਂ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਦੂਸਰੇ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਜਿਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਤਕਰੀਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਜਿਤਨਾ ਸਾਡਾ ਖਰਾਬ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਤੁਸੀਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਲੇਕਿਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਪੀਚ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਉਹ ਸਭ ਗੱਲਾਂ ਭੁਲ ਗਿਆ ਹਾਂ ਔਰ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਦੂਸਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਘਟੀਆ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਤਕਰੀਰਾਂ ਕਰਕੇ ਵਕਤ ਜ਼ਾਇਆ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਸ ਦੀ ਕੀਮਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੱਕੋ ਸਪੀਚ ਨੇ ਹੀ ਮੋੜ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਉਹ ਜਿਤਨੇ ਸਿਆਣੇ ਔਰ ਕਾਬਲ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਉਸੇ ਢੰਗ ਦੇ ਨਾਲ ਕਹੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵੀ ਆਦਮੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੱਤੇ ਬਗੈਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਲੜਾਈ ਲੜੀ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਹੁਣ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਨਾਲ ਇਖਤਲਾਫ ਰਖਦੇ ਹਨ ਔਰ ਉਹ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਗਏ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਬੰਦ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਦੋਬਾਰਾ ਗੌਰ ਕਰੇ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਵੀ ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਲਤੀ ਕਤੀ ਹੈ ਜੇ ਉਹ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਕਹਿ ਦੇਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਫੇਰ consider ਕਰਾਂ। ਲੇਕਿਨ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਜਿਸ ਢੰਗ ਦੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਅੱਖਰ ਆਖੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਂ ਇਤਨਾ ਪਰਭਾਵਤ ਹੋਇਆ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਖਿਆਲ ਵੀ ਛਡਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਮੰਨਣ।ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਯਕੀਨ ਦਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੇਸ consider ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ। ਬਾਕੀ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨ ਅਜੇ ਤਕ reconcile ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਤਾਂ ਬਹੁਤੇ ਸਿਆਣੇ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਹਇਆ ਔਰ ਦੂਸਰੇ ਉਹ ਵੈਸੇ ਵੀ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੇ ਵਿਚ ਹਨ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਲਟਿਕਸ ਵਿਚ ਆਇਆਂ ਬਹੁਤੀ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਹਈ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਨਤਾ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਤ ਦਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਨਿਰਾ ਬਰਾਦਰੀਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵੰਡਿਆ, ਬਲਕਿ ਫਿਰਕਿਆਂ, areas ਵਿਚ ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿਤੇ ਮਾਲਵਾ, ਕਿਤੇ ਮਾਝਾ, ਕਿਤੇ ਹਰਿਆਨਾ, ਕਿਤੇ ਪਹਾੜੀ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਮੈਦਾਨੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦਾ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ। ਮੇਰਾ ਕਹਿਣ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਲੀਰੂ ਲੀਰੂ ਕੀਤਾ ਹਇਆ ਸੀ। ਏਸੇ ਲਈ ਏਥੇ ਤਹਿਰੀਕਾਂ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਟੁਕੜਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡੋ। ਲੇਕਿਨ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਜਿਹੜਾ ਬੀਜ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਏਥੇ ਬੀਜ ਗਿਆ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਅਸਰ ਅਜੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ 77 ਫੀ ਸਦੀ ਜਨਤਾ

ਅਜੇ ਅਨਪੜ੍ਹ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਜੇ ਕਿਸੇ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਮਨਿਸਟਰ ਨਾ ਬਣੇ ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਜਿਥੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਖਿਆਲ ਹੋਵੇ ਕਿ ਸਾਡੇ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਕਿਹੜਾ ਵਜ਼ੀਰ ਹੈ, ਸਾਡੀ ਬਰਾਦਰੀ ਦਾ ਕਿਹੜਾ ਵਜ਼ੀਰ ਹੈ ਤੁਹਾਡੀ ਬਰਾਦਰੀ ਦੇ ਕਿਤਨੇ ਤੇ ਸਾਡੀ ਬਰਾਦਰੀ ਦੇ ਕਿਤਨੇ ਹਨ ਉਥੇ local elements ਨੂੰ satisfy ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕੁਝ ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਲੀਡਰ ਹਨ ਅਨਪੜ੍ਹ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਬਰਾਦਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਉਕਸਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਭੋਲੀ ਭਾਲੀ ਜਨਤਾ ਦੀ ਡੋਰ ਇਨ੍ਹਾਂ disintegrating forces ਦੇ ਹਥ ਵਿਚ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦੇਣੀ। ਇਸੇ ਲਈ ਹੀ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਲੀਡਰ ਜਵਹਿਰ ਲਾਲ ਦੇਸ਼ ਦੀ integration ਲਈ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ ਤਾਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ forces ਦਾ upper hand ਨਾ ਰਹੇ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਰਕਬੇ ਵਿਚ ਭਰਾਤਰੀ ਭਾਵ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸਤੋਂ ਅੱਧੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨਾਲ ਕੰਮ ਚਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਜਿਤਨਾ ਕੰਮ ਇਥੇ ਵਧਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਤਨੇ ਉਸਾਰੀ ਦੇ ਕੰਮ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਸਚ ਮੁਚ ਕੰਮ ਵਧਿਆ ਹੈ। 133 ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸਾਲ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਦਸੋ ਕਿ ਕੀ ਅਸੀਂ ਸਿਰਫ ਦਸਤਖਤ ਕਰਕੇ ਹੀ ਇਤਨਾ ਰੁਪਿਆ ਸਾਂਭ ਲਵਾਂਗੇ। ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਦੀ ਵੰਡ ਵਲ ਵੀ ਵੇਖੋ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਤਨੀ decentralisation ਹੋਈ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਅਜ ਤਕ ਇਹੋ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਤਾਕਤ ਹਥੋਂ ਨਹੀਂ ਛਡਦਾ ਹੈ। ਲਉ ਭਾਈ ਹੁਣ ਤੁਹਾਡੇ ਹੀ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਤਾਕਤ ਦੇ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੈਂਚਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ। ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਕਬਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਆਏ ਹੋ ਜਿਥੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਮਿਨਿਸਟਰ ਨਹੀਂ ਸਾਡਾ ਡਿਪਟੀ ਮਿਨਿਸਟਰ ਨਹੀਂ, ਸਾਡਾ ਉਹ ਨਹੀਂ ਤੇ ਸਾਡਾ ਉਹ ਨਹੀਂ। ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵੀ deal ਕਰਨਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਸਾਡੇ 77 ਫੀਸਦੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜੇ ਅਣਪੜ੍ਹ ਹਨ ਉਂਗਲੀ ਤੇ ਨਚਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਜ਼ਬਾਤ ਨੂੰ ਉਭਾਰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ 77 ਫੀ ਸਦੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਥ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਜਿਹੜੇ ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਰੀਜਨਲ ਬੇਸਜ਼ ਤੇ ਗਲਾਂ ਕਰਕੇ ਕੁੜਤਣ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। (cheers) ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਰਾਜ ਕਸਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਕ ਦੋ ਆਦਮੀ ਹੀ ਰਾਜ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਥੇ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਰਾਜ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦਾ ਵੀ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਸਵਾਲ ਹੈ। ਠੀਕ ਹੈ ਮੈਂ ਅਜੇ experiment ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਹ experiment ਠੀਕ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਸਾਬਤ ਕਰੀਏ ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਸ experiment ਨੂੰ ਜਨਤਾ ਦੇ ਭਲਾਈ ਲਈ ਚੰਗਾ ਸਾਬਤ ਕਰਨ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਡੈਮੋਕਰੇਸੀ ਚਾਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਚਲਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਨਤਾ ਦਾ ਪਿਆਰ, ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਤੀਜੇ ਭਲੇਮਾਣਸਾਂ ਦੀ ਹੌਸਲਾਅਫਜ਼ਾਈ ਚੋਥੇ ਮਾੜਿਆਂ ਤੇ ਰੋਭ। ਇਹ ਚਾਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕਰ ਲਉ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਡੈਮੋਕਰੇਸੀ ਪਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਵਧਦੀ ਫੁਲਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਡੈਮੋਕਰੇਸੀ ਨੂੰ ਤਗੜਾ ਕਰਨ ਲਈ......

चौधरी देवी लाल : On a point of order, Sir. क्या चीफ मनिस्टर साहिब इस तरह से सीधा हाउस को address कर सकते हैं या इन्हें chair के through address करना चाहिये ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਮੇਰਾ ਹਕ ਨਹੀਂ ਪਰ ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਹਾਸਾ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀ ਗਲ ਕਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]
ਡੈਮੋਕਰੇਸੀ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ grievances ਨਿਆਏ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਦੂਰ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖ ਕੇ ਇਹ co-ordination ਕਮੇਟੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਮੇਰੇ ਮਿੱਤਰ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਚਮੁਚ ਆਪਣੇ ਨਿਆਏ ਕਾਰੀ ਔਹਦੇ ਦੇ ਨੁਕਤੇ ਨਾਲ ਸਹੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਪਬਲਕ ਦੇ ਨੁਕਤੇ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪਨੂੰ ਸਹੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਦਖਲ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ, ਸਰਕਾਰ ਦੀ prestige ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦਾ ਰੋਬ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ । ਇਹ idea ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਢੰਗ ਨਾਲ correct ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਡੈਮੋਕਰੇਸੀ ਦੇ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟ ਲੋਕ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਲੈਕੇ ਆਉਣ ਤਾਂ ਕੀ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਨਾ ਨਹੀਂ ? ਇਸੇ ਚੀਜ਼ ਲਈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ co-ordination ਕਮੇਟੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਤਾਕਿ ਪਬਲਕ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਰਫਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ । ਜਿਸ ਸੰਸਥਾ ਵਲੋਂ ਅਸੀਂ ਟਿਕਟ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜਿਸ ਪਬਲਕ ਦਾ trust ਲੈਕੇ ਅਸੀਂ ਆਏ ਹਾਂ ਉਸਨੂੰ satisfy ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਅਸੀਂ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤਾਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਨਿਆਏ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਦੂਰ ਹੋਣ । ਜੋ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਪਈਆਂ ਰਾਹੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਢ ਕੇ ਦੱਸ ਸਕਦੇ ਹਾਂ । ਜੇਕਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਬੈਠੋ । ਜ਼ਿਲਾ ਹੈਡ ਕੁਆਟਰਜ਼ ਵਿਚ 15 ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂ ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਇਕ ਦਿਨ ਬਿਠਾ ਦੇਵਾਂਗੇ ਅਤੇ ਜੋ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਦਸ ਦੇਵਾਂ ਗੇ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਸਾਡੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਅਫਸਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਡੀ ਪੜਤਾਲ ਹੈ । ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਦਸੋ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ਵਿਚ ਕਿਤਨੀ ਦੇਰ ਲਗਾਈ ਹੈ । ਮੈਂ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕਮੇਟੀਆਂ ਜੋ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਪਬਲਕ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਰਖੇ ਹਨ ਉਹ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ ਹੀ ਹਨ । ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਦੂਜੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ associate ਕਰਨ ਲਈ ਪੁਛਿਆ ਸੀ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਨਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ........

ਡਾਕਟਰ ਬਲਦੇਵ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ : ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਪੁਛਿਆ ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਰਾਏ ਲਈ ਸੀ ਪਰ ਮੈਂ ਪਤਾ ਕਰ ਲਵਾਂਗਾ । ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਸਲੇ ਵਿਚ ਪੁੱਛਿਆ ਹੋਵੇ ਗਾ ਲੇਕਨ ਮੈਨੂੰ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਪੁਛਿਆ ਜ਼ਰੂਰ ਸੀ । ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕਹੀਏ ਤਾਂ ਮੰਨਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ ਅਤੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ propaganda ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਥੇ ਕਿਸੇ ਇਕਲ੍ਹੇ ਅਫਸਰ ਨਾਲ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ D. C. ਬੈਠਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਮਿਨਿਸਟਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਬਾਕੀ ਇਕ ਜਾਂ ਦੋ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਲਿਆ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਅਸੀਂ ਅਫਸਰਾਂ ਕੋਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਏ ਪੁਛਦੇ ਹਾਂ, ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨੀ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਮੰਨ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੜੀ ਛੇਤੀ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਬਣਨ ਤੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਦਾ ਹਲ ਲਭਣ ਵਿਚ ਮਦਦ ਮਿਲਦੀ ਹੈ । ਸਿਰਫ ਉਹੋ ਦੂਜੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਆਦਮੀ ਜੋ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਟੀਕਾ ਟਿਪਣੀ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦੂਜੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬਿਠਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ ਬਸ਼ਰਤੇਕੇ ਉਹ ਆਦਮੀ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਨਾ ਕਰਨ । ਨਾ ਹੀ ਮੈਂ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਣ ਦੇਵਾਂ ਗਾ । ਉਹ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਲੈ ਆਉਣ ਪਰ ਫੇਰ ਨਹੀਂ ਬੋਲਣ ਦਿਆਂਗਾ । ਹਾਂ ਜਵਾਬ ਅਫਸਰ ਹੀ ਦੇਣਗੇ । ਇਕ ਆਨਰੇਬਲ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਜੋ ਖੁਦ

service ਵਿਚ ਰਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ co-ordination ਕਮੇਟੀਆਂ ਰਾਹੀਂ demoralisation ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਲੇਕਨ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਹੌਸਲਾ ਦੇਣ ਲਈ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਕਤ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਾਣ ਲਈ, ਆਪਣੇ ਫਰਾਇਜ਼ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਾਣ ਲਈ ਅਤੇ ਹੱਲਾ ਸ਼ੇਰੀ ਦੇਣ ਲਈ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਸ ਗਲ ਵਿਚ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਅਫਸਰ ਜਾਂ ਪਬਲਕ ਸਜ਼ਾ ਨਾਲ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੇ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇਈਏ ਕਿ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਹੋਵੋ ਅਤੇ ਅਫਸਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਜਵਾਬ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰੋਗੇ। ਇਸਦਾ ਵਧ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਬਲਕ ਤੇ ਅਫਸਰਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲਵਰਤਣ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਡੈਮੋਕਰੇਸੀ ਵਲ ਕੋਈ ਉਂਗਲੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇਗਾ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਲੋਕ ਬਹੁਤ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਹੁਦੇ ਹਨ। ਦਰਅਸਲ ਪੰਜਾਬੀ ਸਫਰ ਕਰਨ ਦਾ ਆਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਪਾਰਟੀਸ਼ਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਸਫਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿਉਂ ਕਿ ਉਸਨੂੰ rehabilitation ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਭਜ ਦੌੜ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਦੂਰ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਸਦੀ ਉਹ ਆਦਤ ਪੱਕ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਮੂਲੀ ਮਾਮੂਲੀ ਗੱਲ ਲਈ ਭਜਣ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਦੂਜੇ ਸੂਬਿਆਂ ਨਾਲ rail road ਦੇ ਕਿਰਾਇਆਂ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਵੇਖ ਲਉ। ਸਾਡੇ ਜਿਤਨੀ ਸਫਰ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਹੈ ਇਤਨੀ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਲੇਕਨ ਇਹ ਕੋਈ ਬਹਾਨਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਆਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਏਥੇ ਆਉਣ। ਕੋਆਰਡੀਨੇਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀਆਂ ਇਸ ਦਾ ਹਲ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 15 ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਯਾ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਹੈਡਕੁਆਟਰ ਤੇ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਜਿੰਨੀ ਦਿਨੀਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਗਲ ਕੀਤੀ ਸੀ ਓਨੀਂ ਦਿਨੀਂ rush ਹਟ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਸੈਸ਼ਨ ਹੈ। ਸੈਸ਼ਨ ਵਿਚ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਹੀਂ ਨਿਭ ਸਕਦੀਆਂ। Off-session ਵਿਚ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਸੈਸ਼ਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫਿਰ ਓਹੀ ਚੀਜ਼ ਚਲਾਵਾਂਗੇ। ਜਿੰਨਾਂ rush ਏਥੇ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਇਹ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿਚ ਹੋਏਗਾ। ਏਹੋ ਹੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁਦੇ ਹਾਂ। ਜਦੋਂ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਦਰਜਣਾਂ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਆਉਂਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਕਹਿਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ categorise ਕਰ ਲਓ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ particulars ਦੇਖ ਲਓ, 15 ਦਿਨ ਵਿਚ ਜਵਾਬ ਭੇਜਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵੀਰ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਲੋਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਤੇ ਜੋ ਏਧਰੋਂ ਓਧਰ ਦੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ discourage ਨਾ ਹੋਵੇ। ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਜੋ ਚੰਗੀ ਗਲ ਕਹਿਣ ਅਸੀਂ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਉਹ ਸਹੀ ਗਲਾਂ ਦਸਣ। ਪਰ ਇਸ encouragement ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੁਖ ਹੈ। ਇਸ ਤਰਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦੁਖ ਦੂਰ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰਿਆਂ ਤੇ ਰੌਸ਼ਨੀ ਹੈ, ਮਾਯੂਸੀ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਯੂਸੀ ਹੈ ਜੋ ਦੋ ਦੋ ਸਾਲ ਪਾਣੀ ਦਾ ਮੋਘਾ ਲਵਾਉਣ ਲਈ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਯੂਸੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ 15 ਥਾਂ ਬਿਜਲੀ ਲਈ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਤੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਮਾਯੂਸੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ mind ਨਾ ਕਰੇ। ਉਸ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਗਲ ਕਰਾਂਗੇ। ਘਰ ਵਿਚ, ਟਬਰ ਵਿਚ ਜੇ ਕੋਈ ਮਾੜਾ ਲੜਕਾ ਹੋਵੇ, ਸੁਸਤ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਪੇ ਤੇ ਭਰਾ ਕੰਮ ਲਾਉਣਾ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਪਰਜਾ ਵਿਚੋਂ ਆਏ ਹਾਂ। ਕੋਈ ਸੋਨੇ ਯਾ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਚਮਚੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਨਹੀਂ ਜੰਮੇ। ਰਗੜੇ ਖਾ ਕੇ ਜਨਤਾ ਵਿਚੋਂ ਆਏ ਹਾਂ। ਅਫਸਰ ਵੀ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘੂਰ ਕੇ ਵੀ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣਾ last resort ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ personally ਏਥੋਂ ਤਕ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ਆਦਮੀ ਗਲਤੀ ਕਰਕੇ ਮੁੜ ਕੇ ਨੇਕ ਦਿਲੀ ਨਾਲ ਚਲ ਪਏ ਤਾਂ ਉਸ ਬਾਰੇ lenient view ਲਓ। ਕਿਸੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਵਿਰੁਧ in power ਆ ਕੇ ਬਦਲਾ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ, ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਪਹੁਚਾਉਣਾ।

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]

ਕੌਮਿਊਨਿਸਟ ਭਾਈਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਭੇਡਾਂ-ਆਖਿਆ ਹੈ। ਈਸਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਕੇ ਭੇਡਾਂ ਦਸਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ rhetoric ਹੈ। ਉਸ rhetoric ਨੂੰ ਉਸ ਲਹਿਜੇ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਆਦਮੀ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਬੋਲਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਵੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ 9 ਸਾਲ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ churches ਦੀ ਬੋਲੀ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ rhetoric speeches ਹੁਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਹਨ। ਉਹ ਘਰ ਦੇ ਬਾਲ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਭੇਡਾਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਾਂ। ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵੱਡੇ ਬਣੇ ਤਾਂ ਲਿਆਕਤ ਨਾਲ ਬਣੇ। ਉਹ ਆਦਮੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਲੋਕ ਭਲਾਈ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਲੀਆਂ ਭੇਡਾਂ ਕਹਿ ਦਿਤਾ। ਇਹ rhetoric speech ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਗੁਸਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ rhetoric ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਬਾਬੇ ਬਕਾਲੇ ਤਕਰੀਰ ਕਰਕੇ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਇਹ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਆਖਿਆ। ਮੈਂ ਆਖਦਾ ਹਾਂ.........(ਵਿਘਨ) (ਸ਼ੋਰ)

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : On a point of order, Sir ਜੇ ਕੋਈ ਮਨਿਸਟਰ ਏਥੇ ਗਲਤਬਿਆਨੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਐਕਸ਼ਨ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹੋ ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ sheep ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਮੈਂ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਲੀਡਰ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛਡੋ। ਬਤਖਾਂ ਦੇ ਬਚੇ ਜਿਧਰ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੁਰੇ ਜਾਣ ਦਿਓ।

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : On a point of order, Sir. ਕੀ ਇਹ ਐਡਰੈਸ ਕਰਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ? I object to the aspersions made by the hon. Chief Minister. The hon. Chief Minister may be asked to withdraw these words.

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਡਿਸਟਰਿਕਟ ਕੋਆਰਡੀਨੇਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਟੇਟ ਕੋਆਰਡੀਨੇਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ ਵੀ ਹੈ। ਇਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਕਿੰਗ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਈ। 70 ਫੀ ਸਦੀ ਪੈਸਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਜੋ ਇਨਾਮ ਦੇਣੇ ਹਨ ਉਹ ਉਸ ਕੋਆਰਡੀਨੇਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ। ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਛੇਤੀ ਦੇਣ ਲਈ, ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੇ ਹਕਾਂ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਕਿਸੇ ਪਾਸਿਓਂ ਨੁਕਸ ਵਾਲਾ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਇਹ ਵੀ ਸਟੇਟ ਕੋਆਰਡੀਨੇਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ ਕਰੇਗੀ। ਉਹ ਸਟੇਟ ਬੇਸਿਜ਼ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰੇਗੀ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨੁਕਸ ਦੱਸੋ। ਅਸੀਂ ਤਿਆਰ ਹੋਵਾਂਗੇ, ਕੋਈ ਹਲ ਕਢ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਾਂਗੇ। ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਇਸ ਪਹਿਲੂ ਤੋਂ ਦੇਖੇ। ਅਸੀਂ ਬਾਹਰਲੇ ਐਲੀਮੈਂਟ ਨਾਲ ਕੋਈ ਖਰਾਬੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪਦਾ ਹੋਣ ਦੇਣੀ। ਜੇ ਸਰਵਿਸਿਜ਼ ਨੂੰ ਇਹ ਲੋਕ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨਗੇ ਤਾਂ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਪਿਛਲੀਆਂ ਤਹਿਰੀਕਾਂ ਵਿਚ ਡੈਮੋਕਰੈਸੀ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਕੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਫੜਦੇ ਫਿਰਾਂਗੇ। ਅਜਿਹੇ ਨੁਕਸ ਹਨ ਜਿਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਟੇਟ ਕੋਆਰਡੀਨੇਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰੇ ਤੇ ਡਿਸਟਰਿਕਟ ਕੋਆਰਡੀਨੇਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ ਵੀ ਕਰੇ। ਇਹ ਇਸ ਹਿਦਾਇਤ ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜਨਤਾ ਦੇ ਦੁਖ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਹੜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਬਰਖਿਲਾਫ ਆਦਮੀ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦ ਕੇ ਪੁਛੋ। ਜੋ ਕੁਛ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿਓ। ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘੱਲ ਛਡੋ। ਉਹ agenda ਘਲਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਸਰਕੂਲੇਟ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪੇਪਰ ਪੁਟ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਡਿਸਕਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਦਸੋ ਇਸ ਵਿਚ ਕੀ ਨੁਕਸ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਦੇਖੀ ਹੋਣੀ ਹੈ। ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਦੋ ਚਾਰ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਇਕ

ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਇਤਬਾਰ ਹੋਵੇ, ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸ਼ਕ ਹਟਾ ਦਿਓ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗਾ ਆਦਮੀ ਕਿਹੜਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਨੀਆਂ ਸ਼ਕਾਇਤਾਂ ਲੋਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘਲ ਦੇਣਗੇ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਲੈਣ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਬੈਠ ਜਾਣ ਤੇ ਅਸੀਂ ਦੇਖ ਲਵਾਂਗੇ। (ਵਿਘਨ) ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਇਹ ਲਭਣ, ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਆ ਕੇ ਬੈਠਣ, ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛਣ। ਮੈਂ ਐਨੀ ਗਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਗਲ ਹੈ ? ਫਿਰ ਬਾਈਬਲ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਗਲ ਫਰਿਸ਼ਤਾ ਕਹੇ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਜਿਹੜੇ ਖੁਦਾ ਦੇ ਔਲੀਏ ਨੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੈਂ ਨਾਉਂ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ, unparliamentary ਨਾ ਹੋ ਜਾਏ, ਉਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਮਾੜੀ ਗਲ ਹੈ। ਮੈਂ ਨਾਉਂ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ unparliamentary ਨਾ ਆਖ ਦਿਓ, ਮੈਂ ਏਥੇ ਹੀ ਛਡ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਤਰੀਕਾ ਵਰਤਿਆ ਹੈ।

ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਯਕੀਨ ਰਖੋ ਕਿ ਮੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਵਧ ਖਾਹਸ਼ਮੰਦ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਹੋਵੇ ਮੈਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੁਰਖਰੂ ਨਾ ਹੋਵਾਂ। ਇਹ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਈ ਵੇਰ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਜਜ ਬਣਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਬੇਸ਼ਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ decision ਦੇ ਦਿਉ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਕੇਸਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦੀ ਕਿ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਅਸਾਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਹੋਵੇ। ਪੰਜ ਪੰਜ ਸਤ ਸਤ ਜਾਂ ਦੋ ਦੋ ਫਾਈਲਾਂ ਉਹ ਮੰਗਵਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਨੋਟ ਲਗਾ ਕੇ ਭੇਜਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸਲ ਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਇਹ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਹੀ ਮੰਨ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗਲਤੀ ਉਸ ਕੇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਹੀਂ।

ਇਕ ਆਵਾਜ਼ : ਤਰਨਤਾਰਨ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਵੀ ਦਸ ਦਿਉ।

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਉਹ ਵੀ ਦਸ ਦਿਆਂਗਾ ਜਿਨੇ ਪਹਿਲਵਾਨ ਹਨ ਸਾਰੇ ਵੇਖ ਲਵਾਂਗਾ। ਉਸ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਹੋਣੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਲਫਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਕੁਝ ਸਜਨ ਜਿਹੜੇ ਥੋੜੇ ਗੁਸੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਸਾ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਬਾਕੀਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਪੁਲੀਟੀਕਲੀ ਡੀਲ ਕਰਨਾ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅਸਲੀਅਤ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਤੌਖਲੇ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਕੋਈ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਘਟ ਵਰਕਰ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਕੰਮ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਪੈਰਾਂ ਤੋਂ ਹਿਲਾ ਕੇ ਕਰਵਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜਨਤਾ ਦਾ ਇਕ ਵਰਕਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਕਿ District Co-ordination Committees ਤੇ State Co-ordination Committee ਇਸੇ ਲਈ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰੋ ਮੈਂ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੋ ਤਿੰਨ ਦਰਜਨ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਲੋਕਾਂ ਪਾਸੋਂ ਲੈ ਕੇ ਵੇਖੋ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਅਸਲੀਅਤ ਕੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਥੇ ਤਕ ਵੀ ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਕ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਰਗਾ ਸਿਆਣਾ ਆਦਮੀ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਰਹੇ ਤਾਂ ਹਾਊਸ ਦੀ dignity ਨੂੰ ਉਹ ਬਣਾਈ ਰਖ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਅਜ ਬਣੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਰੌਲਾ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਦਰਜਨਾਂ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਵੇਖੋ, ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਬੈਠ ਜਾਉ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਾਉ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਅਸਲੀਅਤ ਕੀ ਹੈ। ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕਦੀ ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਲਤੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ। ਮੈਂ ਸਰਦਾਰ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਹੈ ਤੇ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਗੁਸੇ ਵਿਚ ਗਵਾਚਾ ਹੋਊ ਤਾਂ ਵੀ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਤਾਂ ਉਸ ਪਾਸ ਰਹਿ ਹੀ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ (ਹਾਸਾ) ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਦਿਲ ਵਿਚ ਖੁਭ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਸਿਆਣੇ

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]

ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਯਕੀਨ ਰਖਦੇ ਹਨ ਜੇਕਰ ਉਹ ਕੁਝ ਗਲਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਲੈ ਆਉਣ ਤਾਂ ਜੇਕਰ ਉਹ ਚਾਹੁਣ ਤਾਂ judicious ਆਦਮੀ ਵੀ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਫਿਰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵਹਿਦੇ ਕੀਤੇ ਸਨ ਪਰ ਤਾਕਤ ਛਡਣ ਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ । ਮਨਿਸਟਰਾਂ ਨੂੰ redicule ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਸਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਕ ਵੀ ਮਹਿਕਮੇ ਦਾ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮਨਿਸਟਰ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਵਿਚ independently ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ, ਸਰਾਬਾ ਅਤੇ ਹੋਰ 27 ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਹੁਕਮ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਵਲੋਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਦਾ ਦਾਖਲਾ ਨਾ ਕਰੋ। ਇਸ ਦਾ ਇਲਮ ਨਾ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਨੂੰ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਮਨਿਸਟਰ ਨੂੰ ਸੀ।

ਇਕ ਆਵਾਜ਼ : ਇਹ ਤਾਂ sign of inefficiency ਹੈ ।

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਤੁਹਾਡੇ ਵਲੋਂ ਇਸ ਗਲ ਵਲ ਮੇਰਾ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਹੋਏ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾ ਸੀ ਜਦ ਕਿ ਇਕ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਆਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਫੌਰਨ ਪਤਾ ਕਰਵਾਇਆ ਤਾਂ ਇਹ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਹੁਣੇ ਹੀ ਸਰਕੂਲਰ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਦਾਖਲਾ ਬੰਦ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਬਚੇ ਦਾਖਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਪੈਸਾ ਅਸੀਂ ਹੋਰ ਦਿਆਂਗੇ, ਜੇਕਰ ਟੀਚਰ ਲਭਣ ਵਿਚ ਦਿਕਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਥਲੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ promote ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਨਵੇਂ ਲਗਾ ਦਿਆਂਗੇ ਇਸ ਲਈ ਇਨਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਦਾਖਲੇ ਲਈ ਖੁਲਾ ਜ਼ਰੂਰ ਰਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਵੇਗੀ (ਪ੍ਰਸੰਸਾ) ਹਰ ਕੰਮ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਅਫਸਰਾਂ ਤੇ ਛਡਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਮੁਦਾਖਲਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਹੋਰੀ ਸਿਆਣੇ ਹਨ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ਜਿਥੇ ਕਿ ਸੰਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਕਿਉਂ ਜੰਡਿਆਲੀ ਤੇ ਕੌਹਾੜੇ ਵਿਚ ਫਰਕ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਇਕ ਸਕੂਲ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਾਂਗੇ ਤਾਂ ਦੂਜਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਰਕ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਿਸੇ ਲਈ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਪਬਲਿਕ ਦਾ ਆਦਮੀ ਹਾਂ ਇਹ ਅਫਸਰ ਪਬਲਿਕ ਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਰੁਪਿਆ ਪਬਲਿਕ ਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਕਿਉਂ ਦੋ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਇਸੇ ਗਲ ਤੇ ਲੜਾਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਨਿਗੂਣੀ ਜਿਹੀ ਗਲ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਲੜਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਫਿਰ ਜਿਥੇ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਅੜੀ ਪੈ ਜਾਣ ਤਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨਿਆਣਿਆਂ ਨੂੰ ਰਾਜ਼ੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਨਿਆਣਿਆਂ ਨੂੰ ਰਾਜ਼ੀ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਉਸ ਨੂੰ ਤੇ ਦੂਜੀ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਜੰਡਿਆਲੀ ਤੇ ਕੌਹਾੜਾ ਪਿਛੇ ਲੜਾਈ ਕਰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਇਹ ਨਾ ਕਰੋ। ਮੈਂ ਤਰੱਕੀ ਵਾਲੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਝਗੜਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਇਕ ਨੂੰ ਟੈਕਨੀਕਲ ਤੇ ਇਕ ਨੂੰ ਦੂਜਾ ਬਣਾ ਦਿਆਂਗਾ।

ਚੌਧਰੀ ਦੇਵੀ ਲਾਲ : ਕੋਈ ਬਾਤ ਹਿਸਾਰ ਦੀ ਭੀ ਕਰੋ।

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਹਿਸਾਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੀ ਕਰਾਂ ਜਿਥੇ ਦੇ ਇਹ ਆਪ ਨਮੂਨੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਪੜ੍ਹਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ (ਹਾਸਾ) ਇਹ ਤਾਂ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਫਤਿਹਾਬਾਦ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਖਿਆਲ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੀਡਰੀ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਤੇ ਖੁਸ ਜਾਵੇਗੀ। ਵੇਖ ਲਉ ਕਿ ਕਿੰਨੇ ਪੈਸੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਈ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਇਕ ਕਰੋੜ 50 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਬਚਾ ਲਿਆ ਤਾਂ ਵੇਖਣਾ ਕੀ ਤਰਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਵਿਘਨ)

ਮਨਿਸਟਰਾਂ ਬਾਰੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਹ ਮੈਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਪਰ ਕੰਮ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਧ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਮੁਕ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। (ਸ੍ਰੀ ਚਰੰਜੀ ਲਾਲ ਵਲੋਂ ਵਿਘਨ) ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵੀਰ

ਚਰੰਜੀ ਲਾਲ ਨੂੰ ਕਹਾਂ ਗਾ ਕਿ ਉਹ ਨਵੇਂ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਆਏ ਹਨ ਇਸ ਤੋਂ ਕੁਝ ਚਿਰ ਸਿਖਣ ਮੈਂ ਆਪ ਵੀ ਇਥੋ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗਲਾਂ ਸਿਖੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਨਵੇਂ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਇਥੇ ਆਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਸਿਖਿਆ ਲੈਣ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸਪੀਚਾਂ ਅਜ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਬਾਦ ਮਿਲਾ ਕੇ ਵੇਖਣ ਕਿ ਕਿਨਾ ਫਰਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਸਪੀਚਾਂ ਵਿਚ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਪੀਚਾਂ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ। (ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ ਵਲੋਂ ਵਿਘਨ) ਇਹ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਨ ਇਸ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਆਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ। ਨਾ ਤਿੰਨਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਤੇਰਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਟੋਕਰੇ ਦੇ ਬੇਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂ ਕੋਈ ਛਜ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਟੋਕਰੇ ਵਿਚ (ਹਾਸਾ) ਠੇਕੇਦਾਰੀ ਕਰਦੇ ਆਏ ਹਨ।

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : On a point of order, Sir. ਕੀ ਕੋਈ ਵਜ਼ੀਰ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਟੋਕਰੇ ਢੋਣ ਵਾਲਾ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ। (ਵਿਘਨ)

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਮੈਂ ਇਸ ਮੁਤਲਿਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਗਿੱਲ ਦਾ ਠਠਾ ਕਿਉਂ ਬਣਾਂਦੇ ਹੋ ਇਹ ਨਵੇਂ ਆਏ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਾ ਆਉਂਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਜਜ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਐਂਵੇ ਹੀ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਆਪਣੇ ਮੌਅਕਲ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾ ਸਕੇ ਕਿ ਵਕੀਲ ਬੜਾ ਸਿਆਣਾ ਹੈ। (ਹਾਸਾ) ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦੇਵਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਪਾਸੋਂ ਸਿਖਣ ਮੈਂ ਵੀ ਕਈ ਚੰਗੀਆਂ ਗਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਸਿਖਾਂਗਾ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ particularise ਕੀਤਾ ਹੈ ਮੈਂ ਇਸ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਕਰੋ। ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ breach of ਡੈਮੋਕਰੇਸੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਲਈ ਅਸੀਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ speed ਦੇਣ ਲਈ District Co-ordination Committes ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ। ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ

1-00 p.m.

ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਬੈਠੇ ਬੈਠੇ ਗੱਲਾਂ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਵੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਹੈ ਬਗੈਰ ਸੋਚੇ ਸਮਝੇ ਬੋਲ ਦੇਓ, ਖਬਰ ਨਹੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੀ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਅਜੇ ਹੁਣੇ ਆਏ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਜੇ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਵੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਿੱਖੋ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਕੋਲੋਂ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਕ ਇਕ ਲਫਜ਼ ਵਿਚ ਵਜ਼ਨ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਖੀ ਹੋਈ ਗੱਲ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਸਿੱਖੋ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ co-operation ਦੇਓ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨਸਾਫ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਾਇਤਾਂ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ Democracy ਵਿਚ ਇਨਸਾਫ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਅਜੇ speed ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ co-operation ਦੇ ਰਹੇ ਹੋ ਕੀ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਇਨਸਾਫ ਮਿਲਣ ਵਿਚ ਸਪੀਡ ਵਧਦੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਦੇਖੋ ਕਿ breach of Democracy ਹੁੰਦੀ ਕਿੱਥੇ ਹੈ। ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਨੁਕਸ ਨਹੀਂ ਦੂਰ ਕਰੋਗੇ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸੇ ਹਨ, ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਤੱਕ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪਾਸ ਇਸ ਵਕਤ 1,33,000 employees ਹਨ, ਅਤੇ ਇਹ ਦਿਨ ਬਦਿਨ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੇ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਮੈਂ ਇਸ ਖਿਆਲ ਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਹਿੰਗਾ ਰੋਵੇ ਇਕ ਵਾਰ ਅਤੇ ਸਸਤਾ ਰੋਵੇ ਬਾਰ ਬਾਰ। ਕੰਮ ਜਿਤਨਾ ਵਧੇ ਅਫਸਰ ਉਤਨੇ ਹੀ ਵਧਾਉ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹਰਜ ਨਹੀਂ।

ਇਕ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ : ਤਨਖਾਹਾਂ ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਵਧਾਓ।

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਤਨਖਾਹਾਂ ਵੀ ਵਧਾ ਦਿਆਂਗੇ ਪਰ ਇਹ ਅਸੀਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦੇ ਆਖੇ ਨਹੀਂ ਵਧ ਕਰਨੀਆਂ । (ਹਾਸਾ)

ਪੰਡਤ ਚਰੰਜੀ ਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ : ਐਜੀਟੇਸ਼ਨ ਬਗੈਰ ਨਹੀਂ ਵਧਾਉਣੀਆਂ ।

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਵਕੀਲ ਹੋ ਚਿਰੰਜੀ ਲਾਲ ਜੀ ਕਾਹਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹੋ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਅਲੱਗ ਗੱਲ ਕਰ ਲੈਣਾ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀਆਂ ਵੀ ਇਸ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਦੋ ਕਿਸਮਾਂ ਹਨ, ਇਕ ਤਾਂ ਉਹ ਜਿਹੜੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮ ਖੁਸ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹਰ ਕੰਮ ਨੂੰ ਜੀਉ ਆਇਆਂ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਹਰ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਵਾਸਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ receive ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਲੋਕ progressive ਖਿਆਲਾਂ ਦੇ ਹਨ । ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਅਫਸਰ ਕੰਮ ਵੀ ਬੜੀ ਅਣਥਕਤਾ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੱਲੋ ਮੱਲੀ ਇਮਦਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਹੋ ਜੇਹੇ ਅਫਸਰ ਵੀ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਸਟਾਫ ਨੂੰ ਬੜੇ ਕਰੜੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੇ ਹਰ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਮਾਤਹਿਤਾਂ ਵਾਸਤੇ ਹੁਕਮ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਇਹ ਆਦਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਅੱਜ ਦੀ ਨਹੀਂ ਇਹ ਪੁਰਾਣੇ ਸਾਮਰਾਜਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਦੀ ਹੈ , ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਆਹਿਸਤਾ ਆਹਿਸਤਾ ਨਿਕਲਦੀ ਜਾਵੇਗੀ । ਜਿਸਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਦੂਰ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਮੈਂ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ Administration ਵਿਚ ਵੀ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਹੋਣ । ਪਰ ਇਹ ਅਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ circumstances ਵਿਚ ਪਿਛਲੇ 100 ਸਾਲ ਤੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਦੇ ਤਾਸਰਾਤ ਨੂੰ ਇਤਨੀ ਛੇਤੀ ਕਿਸਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਕਾਲ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਇਸ ਨੂੰ ਅਜੇ ਹੋਰ ਵਕਤ ਲਗਣਾ ਹੈ ।

ਏਥੇ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਕਹੀ ਕਿ education ਵਿਚ quantity ਵਧੀ ਹੈ quality ਨਹੀਂ ਵਧੀ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵੀ ਅਸੀਂ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਆ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਏਥੇ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਾਕਫੀਅਤ ਲਈ ਦੱਸ ਦਿਆਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਪ੍ਰਾਈਮਰੀ ਸਕੂਲ ਇਸ ਵੇਲੇ run ਕਰਦੇ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਸ ਸਾਲ 10% ਜਾਂ 20% ਸਕੂਲਜ਼ ਨੂੰ good schools ਵਿਚ turn ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗੇ । ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਵਿਚ ਵੀ 20 ਜਾਂ 15% ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਹੋਰ ਬੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ । ਅਸੀਂ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਸਟੇਜ ਦਰ ਸਟੇਜ ਬੜ੍ਹਾਉਣੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜਿਸਤਰ੍ਹਾਂ ਬੱਚਾ ਤੀਸਰੀ, ਚੌਥੀ, ਪੰਜਵੀ ਜਮਾਤ ਪਾਸ ਕਰਦਾ ਅੱਗੇ ਵਧਦਾ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਸ ਹਰ ਜਮਾਤ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਆਹਿਸਤਾ ਆਹਿਸਤਾ ਸਾਰਿਆਂ ਸਕੂਲਜ਼ ਨੂੰ good schools ਵਿਚ turn ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਕਰਾਂਗੇ There will be more number of schools which will be good schools.

ਇਕ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ : ਛੱਤਾਂ ਦੀ ਵੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜਾਂ ਦਰਖਤਾਂ ਹੇਠ ਖੋਲ੍ਹੋਗੇ ?

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਬਿਲਡਿੰਗਾਂ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਦੇਣੀਆਂ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਵਿਦਿਆ ਦੇਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਇਮਾਰਤਾਂ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਸਾਡਾ ਤਾਂ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਜਿਤਨੀ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਤੇ ਵਧੀਆ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਦੇਈਏ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਹ ਦੇਸ਼ ਇਕ ਗ਼ਰੀਬ ਦੇਸ਼ ਹੈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਕਾਬਲ ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮਕਾਨਾਂ ਤੇ ਪੈਸਾ ਲਾਈਏ ।

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਇਹ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੇ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਖਰਚ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਇਹ ਗ਼ਰੀਬ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਹੈ.........

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਤੁਸੀਂ ਰੂਸ ਵੱਲ ਹੀ ਦੇਖੋ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਢਾਈ ਕਰੋੜ ਬੰਦਾ ਮਰ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਥੇ ਅੱਜ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਾਸਕੋ ਵਿਚ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਹੈ । ਤੁਸੀਂ ਜੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਹੋ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਕਾਬਲੇ ਫਖਰ ਚੀਜ਼ ਬਣੀ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਦੀ technique ਤੇ pride

ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਪਰ ਮੈਂ ਸਮਝਾਵਾਂ ਕਿਸ ਨੂੰ, ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਏਥੇ ਭਾਵੇਂ 5 ਸਾਲ ਵੀ ਗੁਜ਼ਾਰ ਦੇਓ ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਣਾ। ਫੇਰ ਇਹ ਅਲਜ਼ਾਮ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਬਲਵੰਤ ਗਾਰਗੀ ਤੇ ਅਮਰੀਕਨ ਨਵਾਜ਼ੀ ਦਾ, ਜਿਸ ਦੇ ਕਿ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਡਰਾਮੇ ਕੇਸਰੋ ਤੇ ਹੀਰ ਰਾਂਝਾ ਮਾਸਕੋ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਭਵਨ ਵਿਚ ਖਾਸ ਸੱਦੇ ਨਾਲ ਖਿਲਾਏ ਗਏ। ਅੱਜ ਬਲਵੰਤ ਗਾਰਗੀ ਵਰਗੀ ਮਾਇਆਨਾਜ਼ ਹਸਤੀ ਤੇ ਰੂਸੀ ਫਖਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਭਰਾ ਉਹ ਨੂੰ ਨਿੰਦਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨੇ ਰੰਗ ਮੰਚ ਇਕ ਲੋੜ੍ਹੇ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਲਿਖੀ, ਜੇ ਕਿਸੇ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਸਿਲ-ਸਲਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਿਆ ਇਨਾਮ ਮਿਲਣਾ ਸੀ ਪਰ ਇਸ democratic ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਐਸੇ ਗੁਣੀ ਆਦਮੀ ਦਾ ਆਦਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ। ਪਰ ਜੋਸ਼ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਬੁਰਾ ਲੱਗਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੁਖ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੁੰਦੀ ਕਿਉਂ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਆਦਮੀ ਹਨ ਜੇ ਮਾਉਸੇ ਤੁੰਗ ਤੇ ਕਰੁਸਚੇਵ ਦਾ ਵੀ ਨਾਂ ਲਈਏ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਉਂ ਪੁਕਾਰਦੇ ਹੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ.........

ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ: On a point of order, Sir. ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਏਥੇ ਦੋ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਖਸ਼ੀਅਤਾਂ ਦਾ ਨਾਉਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਦੋ states ਦੀਆਂ Heads ਹਨ। ਕੀ ਇਹ ਏਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ discuss ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ? (ਹਾਸਾ)

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਉਸੇਤੁੰਗ ਅਤੇ ਕਰੂਸਚੇਵ ਦੇ ਨਾਉਂ ਲੈਣ ਤੋਂ ਵੀ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੈ ? ਇਹ ਇਕ ਖਬਰ ਨਹੀਂ ਨਵਾਂ ਧਰਮ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ। (ਹਾਸਾ) ਇਸ ਆਜ਼ਾਦ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਚੁਕਣ ਵਾਲਿਓ ਕੋਈ ਗਲ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜ਼ਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਕਰਿਆ ਕਰੋ।

ਏਥੇ ਸੈਨਿਕ ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਕਿ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਬੱਚੇ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਾਸਤੇ ਵਜ਼ੀਫਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੀ ਮੁੰਡੇ ਪੜ੍ਹਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਰੰਟੀ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਉਹ ਤਾਲੀਮ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਦ ਆਪਣੀਆਂ liabilities ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦੇਣ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇਸ ਮੁਲਕ ਨੂੰ ਅਰਪਣ ਕਰ ਦੇਣ। ਜੇ ਕੋਈ ਅਜ ਪੈਸੇ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਨ੍ਹਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਮਾਂ ਬਾਪ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਰਜ਼ਾ ਲੈ ਕੇ ਇਤਨੀ ਤਾਲੀਮ ਦਵਾਈ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਗੱਲ ਉਸ ਦੀ ਕਾਬਲੇ ਤਸਲੀਮ ਨਹੀਂ। ਅੱਜ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਐਸੇ ਆਦਮੀ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮੁਲਕ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਾਸਤੇ ਅਰਪਣ ਕਰ ਦੇਣ। ਅਜ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ਾ ਦੇਕੇ ਇਸ ਲਈ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਬਣਾ ਕੇ ਮੁਲਕ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਕੰਮ ਲਈਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਰਚ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ 600 ਜਾਂ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ individualism ਖਤਮ ਕਰਕੇ nationalism ਦਾ ਮਾਦਾ ਭਰ ਰਹੇ ਹਾਂ (ਤਾੜੀਆਂ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਛਡ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ ਢਾਂਚੇ ਵਿਚ ਢਾਲਣਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਵਸੀਲੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਅਰਪਣ ਕਰਨੇ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਮਹਿੰਗੀ ਪੈਣੀ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਧਨ ਹਨ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਏਥੋਂ ਤੱਕ ਹਕ ਵਿਚ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਕੂਲ ਐਸੇ ਚਲਾਵੇ ਜਿਥੇ board and lodging ਦਾ ਖਰਚਾ ਸਰਕਾਰ ਦੇਵੇ (ਤਾੜੀਆਂ) ਪਰ ਇਹ ਅਜੇ back ground ਬਣੀ ਨਹੀਂ ਅਸੀਂ ਆ ਏਸੇ ਪਾਸੇ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਕਹੋ ਅਮੀਰਾਂ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਇਹ ਵੀ ਗਲਤ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਿਕੀ ਨਿਕੀ ਗਲ ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਾ ਕਰੋ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਏਡੇ ਸੁਹਣੇ ਮਜ਼ਮੂਨ ਦਾ ਨਿਰਨਾ ਕਰਾਉਣਾ ਸੀ ਤਾਂ

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]

ਕਿਸੇ ਚੰਗੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿਣੀਆਂ ਸਨ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਏਥੇ ਦਫਤਰਾਂ ਦੇ ਵਕਤ ਦੇ ਬਾਰੇ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਟਾਇਮ ਦੀ ਵਜਾਹ ਕਰਕੇ ਬੜੀ ਦਿੱਕਤ ਪੇਸ਼ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਟਾਈਮ ਬਦਲੇ ਸੀ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਅਫਸਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਔਖੇ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਤਜਰਬੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਉਹ ਚੀਜ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਔਰ ਦੋ ਸਾਲ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਜੋ ਤਕਲੀਫਾਂ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਕੁਝ ਚੰਗੀ ਅਦਲਾ ਬਦਲੀ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ 80 ਫੀ ਸਦੀ ਲੋਕ ਖੁਸ਼ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਹੁਣ ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਐਸੀ ਗਲ ਪੇਸ਼ ਆਵੇਗੀ ਤਾਂ ਉਹਵੀ ਠੀਕ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗੇ । ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੇ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਸਰ ਛੋਟੂਰਾਮ ਅਤੇ ਸਰ ਸਕੰਦਰ ਹਯਾਤ ਨੇ ਦੁਕਾਨਾਂ ਇਕ ਦਿਨ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਬੜੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕੀਤੀ ਲੇਕਿਨ ਹੁਣ ਸਭ ਖੁਸ਼ ਹਨ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਕ ਦਿਨ ਐਸਾ ਆਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਫੈਕਟਰੀ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਹਫਤੇ ਵਿਚ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਛੁਟੀ ਦੇਣੀ ਪਵੇਗੀ ਤਾਕਿ ਉਹ recreation ਕਰ ਕੇ ਜਦੋਂ ਵਾਪਿਸ ਆਉਣ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਣ। ਬਾਕੀ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਨਾਲੋਂ ਸਾਡਾ ਬਹੁਤਾ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਨੀਚਰਵਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਉਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬੈਠਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਿਰਫ ਸਿਵਲ ਆਫਸ ਹੀ ਬੈਠਦਾ ਹੈ। ਅਖੀਰੀ ਹਫਤੇ ਉਹ ਵੀ ਛੁੱਟੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਾਲੇ ਸਾਲ ਦੇ ਵਿਚ 28 ਛੁੱਟੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਲੇਕਿਨ ਸਾਡਾ ਛੁੱਟੀਆਂ ਦਾ ਪੈਟਰਨ ਸੈਂਟਰਲ ਸੈਕਰੇਟੇਰੀਏਟ ਦਾ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਸ਼ਾਇਦ 22 ਛੁੱਟੀਆਂ ਰਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਕੁਝ optional ਛੁੱਟੀਆਂ ਵੀ ਹਨ । ਸਾਡਾ ਸੈਂਟਰਲ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤਾ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਇਕ ਦਿਨ ਛੁਟੀ ਹੁੰਦੀ ਔਰ ਕਿਸੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਹੁਣ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੀਆਂ ਛੁਟੀਆਂ ਹੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਰਦਾਰ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਸੱਜਣ ਸਿੰਘ ਤੇ 51 ਮੁਕਦਮੇ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਪਤਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਸਿਰਫ ਪੰਜ ਜਾਂ ਛੇ ਮੁਕਦਮੇ ਹਨ।

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਸਰਦਾਰ ਸੱਜਣ ਸਿੰਘ ਤੇ ਨਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ 90 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਬਾਪ ਦੀ ਗਲ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਸੱਜਣ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਦੇ 90 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਬਾਪ ਤੇ ਵੀ ਮੁਕਦਮਾ ਬਨਾਉਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰਹੇ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਸਾਰੀ history ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਗਲ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਆਦਮੀ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸੰਤਾ ਸਿੰਘ ਸੀ ਉਸ ਨੇ ਸਰਦਾਰ ਸੱਜਣ ਸਿੰਘ ਦੇ ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਮਤਵੰਨਾ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਸੰਤਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦੋ ਭਰਾ ਹੋਰ ਸਨ ਉਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਉਸ ਮਤਵੰਨੇ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਮਿਲੇ । ਲੇਕਿਨ ਉਸ ਮਤਵੰਨੇ ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਲਵਾ ਕੇ ਫੇਰ ਆਪਣੇ ਅਸਲੀ ਬਾਪ ਦੇ ਨਾਮ ਲਗਵਾ ਦਿੱਤੀ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਤੋਂ ਝਗੜਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਜਿਹੜੇ ਵਾਹੀ ਕਰਦੇ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੱਜਣ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਉਠਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਫਾ 107/150 ਥਲੇ ਦਾਅਵਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਵਿਚ ਪੁਲੀਸ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ, ਉਹ ਸਾਰਾ ਮਾਮਲਾ ਕੋਰਟ ਨੂੰ ਹੀ ਸੌਂਪ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਿਸ ਵਿਚ ਚਾਰ ਮੁਕਦਮੇਂ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਾਰਾ ਕੇਸ ਕੋਰਟ ਦੇ ਹਥ ਵਿਚ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਸਿਰਫ ਇਤਨਾ ਹੀ ਦਸ ਸਕਦੇ ਹਾਂ । (ਸ੍ਰੀ ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਬੋਲਣ ਲਈ ਉਠੇ)

ਸਰਦਾਰ ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਰਹੇ ਹੋ। ਕੀ ਹੋਇਆ ਜੇ ਹੁਣ ਜਨ ਸੰਗ ਵਲ ਚਲੇ ਗਏ ਹੋ। Round hole ਵਿਚ square peg ਨਹੀਂ ਫਸ ਸਕਦਾ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ retirement ਬਾਰੇ ਕਹੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਵੇਲੇ 25 ਸਾਲ ਦੀ ਸਰਵਿਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੂਰੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ retire ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਲੇਕਿਨ ਅਸੀਂ ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸਰਵਿਸ 10 ਸਾਲ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ ਮਗਰ ਉਸ ਦਾ ਰੀਕਾਰਡ ਭੈੜਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ reasonable chance ਦੇਵਾਂਗੇ ਜਿਸ ਦਾ ਕਿ ਉਹ ਜਵਾਬ ਦੇਵੇਗਾ। ਇਹ ਗਜ਼ਟਿਡ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਦਸ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਇਕ ਸਟੈਂਡਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚ ਚੀਫ ਸੈਕਟਰੀ, ਇਕ ਹੈਡ ਆਫ ਦੀ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਔਰ ਇਕ vigilance ਦਾ ਸੀਨੀਅਰ ਅਫਸਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਹ ਉਸ ਜਵਾਬ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ refer ਕਰਨਗੇ। ਉਹ ਉਸ ਤੇ ਗੌਰ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਰੀਪੋਰਟ ਦੇ ਕੇ ਕੈਬਨਿਟ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦੇਣਗੇ। ਫੇਰ ਉਥੇ ਜੇ ਮੁਨਾ-ਸਿਬ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਰੀਟਾਇਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ non-gazetted ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਇਕ ਸਟੈਂਡਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੂੰ reasonable chance ਦੇਵੇਗੀ ਔਰ ਉਸ ਦੇ ਬਾਅਦ ਫੈਸਲਾ ਕਰੇਗੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਰੀਟਾਇਰ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਫੈਸਲਾ ਵੀ ਕੈਬਨਿਟ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੇ ਕੋਈ 11 ਸਾਲ ਦੀ ਸਰਵਿਸ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਫੇਰ 15 ਸਾਲ ਤਕ ਨਹੀਂ ਪੁਛਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। 15 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੀ ਸਰਵਿਸ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਰੀਕਾਰਡ ਖਰਾਬ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਫੇਰ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ chance ਦੇਵਾਂਗੇ ਔਰ ਸਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ repeat ਕਰਾਂਗੇ।

ਫੇਰ ਜਿਹੜੇ non-gazetted ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ screaning ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਸਰਦਾਰ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਹੁਰੀ ਜਿਹੜੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਰਹੇ ਕਿ corruption ਦੂਰ ਕਰਨੀ ਹੈ ਹੁਣ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਐਸੀ ਨੁਕਤਾ ਚੀਨੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਮੌਕਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ 25 ਸਾਲ ਤਕ ਅਸੀਂ ਉਸਨੂੰ ਮੌਕਾ ਦੇਵਾਂਗੇ.................

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿਕਾ : ਸਰਦਾਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਦਾ ਵੀ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿਉ।

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਤਰਸਿਕਾ ਸਾਹਿਬ ਤੁਸੀਂ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ allegation ਲਾਈ ਸੀ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਤਰਸਿਕਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਸਚ ਮੁਚ ਬਹੁਤ ਹੀ serious ਹੈ (noise and interruptions)

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ definite ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਜੇਲ ਵਿਚ ਰਿਹਾ ਹੈ। (noise)

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਜੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫੇਰ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਜੇਕਰ 100 ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਕੀਆਂ ....(noise)

Mr. Speaker: Please avoid it and leave this matter.

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਖੈਰ ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਵਰਨਾ ਮੈਂ ਸਭ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ worker ਹੈ, ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਚੇ ਖਿਆਲਾਂ ਦਾ ਹੈ, ਹਰੀਜਨ ਬਰਾਦਰੀ ਦਾ ਹੈ ਅਤੇ socialism ਤਾਂ ਉਸਨੇ

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]

ਸਰਦਾਰ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਚਬਾਰੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਿਖਿਆ ਹੈ (ਹਾਸਾ) ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਨਾ ਕਰੋ। ਮੈਂ ਤਾਂ public service commission ਵਿਚ ਵੀ ਇਕ ਹਰੀਜਨ ਲੈਣਾ ਹੈ। ਆਖਰ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਕ ਦੇਣਾ ਹੀ ਹੈ। ਉਹ ਅਸੂਲ ਦਾ ਆਦਮੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਉਸ ਵਿਚ ਕਦੇ ਕੋਈ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਆ ਗਈ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਵੀ ਭੁਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨਹੀਂ। ਈਸਾ ਦੀ ਇਕ ਗੱਲ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰਖੋ ਕਿ ਬਜਾਏ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕਹਿਣ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਝਾਤੀ ਮਾਰੋ.............. (noise and interruptions) ਜਾਦੂ ਉਹ ਜੋ ਸਿਰ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਬੋਲੇ (cheers) ਹੁਣ ਸਿਰ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਜਾਦੂ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਤਲਿਆਂ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਹੈ ਉਹੋ ਬੋਲੇ ਹਨ ਬਾਕੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਬੋਲਿਆ ਹੈ (ਹਾਸਾ) ਮੈਂ ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਦਸਦਾ ਤੁਹਾਡੀ ਤਾਰੀਖ, ਘਬਰਾਉ ਨਹੀਂ। ਜਦ ਵੀ ਦਸਾਂਗਾ ਜਨਤਾ ਵਿਚ ਦਸਾਂਗਾ, ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਦਸਦਾ। ਹੁਣ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਗਲਾਂ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹਨ ਪਰ ਵਕਤ ਬਹੁਤ ਥੋੜਾ ਹੈ। ਹਾਂ ਇਕ ਗੱਲ ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਕਹੀ ਗਈ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ 1960 ਵਿਚ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਆਈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਪੈਸੇ ਦੇ ਰਹੇ ਹੋ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਅਜੇ ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਜ਼ਿੰਦਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਡੀ. ਸੀ. ਨੂੰ ਪੜਤਾਲ ਲਈ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਪੜਤਾਲ ਕਰਕੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਸਫਰਰ ਨਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਕ ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਅਗੇ ਕਿਸੇ ਕਤਲ ਵਿਚ ਉਮਰ ਕੈਦ ਵੀ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਖਿਆਲ ਆਇਆ ਕਿ ਉਹ ਅੰਡੇਮਾਨ ਵੀ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿਤੇ ਉਥੇ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਕੋਈ ਮਰਡਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਪਤਾ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕਰੋ ਕਿ ਕੀ ਉਸ ਨੇ ਕੋਈ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਮਰਡਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮਰਡਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਜਥੇਦਾਰ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਵੇਖੋ ਗੱਲ ਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਕਿਹੜਾ ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਦਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਭਿਖੀ ਵਿੰਡ ਵਾਲਾ ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਪਧਰੀ ਵਾਲਾ ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਹੈ। ਉਸੇ ਵਕਤ ਅਸੀਂ ਇਹ case ਬੋਰਡ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦਾ ਅਤੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਗਲਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਭਿਖੀ ਵਿੰਡ ਵਾਲਾ ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਸਮਝਦੇ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਉਸ ਗਲਤੀ ਨੂੰ ਦਰੁਸਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸੇ ਵਕਤ ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਭਿਖੀ ਵਿੰਡ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦੇਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤੇ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹੋਰ ਵੀ ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਦਸੋਂ ਜਦੋਂ ਵੀ ਅਰਜ਼ੀ ਆਵੇਗੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਲ ਬਿਠਾ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ। ਜਿਸ ਸੂਰਮੇ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੂੰ ਕਢਣ ਵਾਸਤੇ ਸਿਰਧੜ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਲਾ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਜਿਸਦਾ ਇਕ ਭਰਾ ਫਾਂਸੀ ਲਗ ਗਿਆ ਕੀ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਿਤਕਰਾ ਕਰਾਂਗੇ। ਇਹ ਤਾਂ ਭਲੇਖਾ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਡਰੇਨਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਵੀ ਸੁਣ ਲਉ। ਪਹਿਲਾਂ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਡਰੇਨਾਂ ਦੇ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਦੇਣੇ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਹੁਣ 1961 ਵਿਚ ਸ਼ਾਇਦ ਅਗਸਤ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਅਸੀਂ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ common pool ਵਿਚੋਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨਿਕਲੀਆਂ ਹਨ ਉਸਦੇ ਪੈਸੇ ਦਿਉ। ਫੇਰ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ ਜੋ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਉਸਦਾ ਫੈਸਲਾ ਵੀ ਇਸ ਮਾਰਚ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪੈਸੇ ਦਿਉ। ਅਸੀਂ ਸਾਰਾ 11 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਦੇਣਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ 3 ਲਖ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ।

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ cases ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸ ਬਾਰੇ ਵੀ ਦਸ ਦਿਉ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਤੁਸੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਹੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕੋਈ individual case ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਦਸਿਆ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ case ਵੀ ਭੇਜ ਦਿਉ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਭੇਜੋਗੇ ਤਾਂ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਵੇਖ ਲਵਾਂਗੇ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸਹੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਦੱਸੋ ਤਾਕਿ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਇਸ ਕਾਂਗਰਸ ਜਮਾਤ ਨੂੰ ਸੁਰਖਰੂ ਕਰੀਏ ਅਤੇ ਲੋਕ ਵੀ ਸਮਝ ਜਾਣ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਸੁਕਾ ਰੌਲਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ ਹੋ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਦੁਗਣੀ ਤਿਗਣੀ ਖਾਹਸ਼ ਰਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਕਰੀਏ। ਇਹ ਜੋ ਰੁੱਸੇ ਹੋਏ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਇਹ ਤਾਂ ਰੇਤ ਦੇ ਮਕਾਨ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਦੇ ਵੀ ਢਹਿ ਜਾਣਗੇ (ਹਾਸਾ) ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਤੁਹਾਡੀ ਇਹ administration ਸਾਰੇ ਹਿੰਦਸਤਾਨ ਵਿਚ ਕਾਬਲੇ ਫਖਰ ਹੈ ਕਾਬਲੇ ਮਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਇਤਨੀ masses ਦੀ ਚੁਣੀ ਹੋਈ ਡੈਮੋਕਰੇਟਿਕ ਸਰਕਾਰ ਹੋਰ ਕਿਧਰੇ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਜੋ ਦੋ ਚਾਰ ਫਜ਼ੂਲ ਹਰਿਆਣੇ ਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਸ਼ੋਰ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਇਹ ਵੀ ਛੇਤੀ ਮੁਕ ਜਾਣਗੇ। (cheers)

OBSERVATION BY THE SPEAKER

Mr. Speaker : Before I put the cut-motions to the vote of the House I would like to inform the House that a question was raised to-day that while dealing with the notice of Adjournment Motion a promise was given to the hon. Member, Sardar Makhan Singh Tarsikka, to speak on the Demand the mind for Grant in respect of General Administration.

I have seen the relevant portion of the record of the proceedings of the Assembly and find that there is no such mention. I, however, requested the hon. Minister to touch upon this point while replying to the debate on the Demand for Grant in respect of General Administration because it is taxing the mind of the people. No assurance was given to the hon. Member Sardar Makhan Singh Tarsikka.

DEMAND FOR GRANT—19—GENERAL ADMINISTRATION (*concld*)

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs 100.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs 100.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re 1.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs 100.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs 100.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Now I will put cut-motion No. 8 which stands in the name of Thakur Mehar Singh.

Thakur Mehar Singh : Sir, I beg to withdraw my cut-motion.

Mr. Speaker : Has the hon. Member the leave of the House to withdraw his cut-motion ?

Some hon. Members : Yes.

Some hon. Members : No.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs 100.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs 5.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs 100.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs 100.

The motion was lost.

Mr. Speaker : The last cut-motion (No. 12) is from Shri Amar Nath Sharma.

Shri Amar Nath Sharma : Sir, I beg to withdraw my cut-motion.

Mr. Speaker : Has the hon. Member the leave of the House to withdraw his cut-motion.

Some hon. Members : Yes.

Some hon. Members : No.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re. 1.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 2,39,90,770 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 79,34,730 already voted on account) in respect of charges under head 19—GENERAL ADMINISTRATION.

After ascertaining the votes of the Members by voices, Mr. Speaker said, "I think the Ayes have it". This opinion was challenged and division was claimed. Mr. Speaker after calling upon those Members who were for "Aye" and those who were for "No", respectively, to rise in their places and on a count having been taken, declared that the motion was carried.

The motion was carried. (*Cheers*)

1-38 p.m.

(*The Sabha then adjourned till* 9.0 *A.M. on Wednesday, the 25th April,* 1962)

17341PVS—370—10-10-62—C,P&S,Pb, Chandigarh

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATES

25th April, 1962

Vol. I No. 24

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Wednesday, the 25th April, 1962

		PAGES
Supplementaries on Starred Questions No. 65 & 117	..(24)	1
Starred Questions and Answers	..(24)	4
Unstarred Questions and Answers	..(24)	54
Short Notice Question and Answer	..(24)	55
Statement by the Speaker	(24)	58
Calling Attention to a matter of urgent public importance	..(24)	60
Message from the Governor	. (24)	61
Question of Privilege	..(24)	61
Statement by the Home Minister	..(24)	62
Demand for Grant — 35- Industries (Contd.)	..(24)	66-107
Annexure		i to iv

Punjab Vidhan Sabha, Secretariat, Chandigarh

Price : Rs.8.45

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATES

Dated the 25th April, 1962,

Vol. 1, No. 24

Read	*For*	*Page*	*Line*
employed	emploped	(24) 13	8
ਮੈਂ	ਮਂ	(24) 30	2nd from last.
district	distictr	(24) 31	17
Add "ਸੰਧੂ"	*after* ਸਰਦਾਰ ਜਸਦੇਵ ਸਿੰਘ	(24) 51	29
Delete "ਸੰਧੂ"	*after* कामरेड राम प्यारा	(24) 51	4th from below
of	af	(24) 55	8
received	recevied	(24) 55	40
Annexure	Annexare	(24) 55	41
succeeded	succedeed	(24) 62	30
खर्च	खच	(24) 68	9
स्पीकर	स्पीव र	(24) 68	31
Electricity	Electircity	(24) 69	2
distribution	aistribution	(24) 69	9
desirable	desriable	(24) 70	1
concerns	cancerns	(24) 71	29
[श्री बलराम जी दास टंडन]	[श्री बलरामजी दास टंडम]	(24) 76	Top left
Sanitary	Sanitory	(24) 76	1
Measures	Measurcs	(24) 76	4
butcher	bucther	(24) 76	18
अब	अपब	(24) 78	Last but one
cinemas	cinemar	(24) 79	8
मुहतात	मुहतत	(24) 101	8
जिस	जिसे	(24) 101	27
Delete the word	यक	(24) 105	3rd from below
उनकी	उनका	(24) 105	5th from below

PUNJAB VIDHAN SABHA

Wednesday, the 25th April, 1962.

The Vidhan Sabha met in the Assembly Chamber, Sector I, Chandigarh, at 9.00 a. m. of the Clock. Mr. Speaker (Shri Prabodh Chandra) in the Chair.

†SUPPLEMENTARIES ON STARRED QUESTION NO. 65

Mr. Speaker : If any hon. Member wishes to ask supplementary questions on Starred Question No. 65, he may do so now.

कामरेड राम प्यारा : जो लिस्ट दी गई है उससे यह ज़ाहिर होता है कि कुछ daily और weekly अखबारात को advertisements के लिये बहुत ज्यादा रुपया दिया गया है और कुछ को बहुत कम। क्या चीफ मिनिस्टर साहिब बतायेंगे कि इनमें इतना फर्क होने की क्या वजूहात हैं ?

Mr. Speaker : The hon. Member may please mention the names of the dailies.

कामरेड राम प्यारा : Statement में बताया गया है कि पंजाबी अखबार.....

अजीत को	...	18,37.4.30 रुपए
अकाली पत्रिका को	...	16,439.50 रुपए
रंजीत को	...	15,918.85 रुपए
प्रकाश को	...	14,856.25 रुपए

और इसी तरह आगे और अखबारों को हजारों रुपए की advertisements दी गई लेकिन इसके मुकाबले में 'नया जमाना' को 803.25 रुपए और 'डेली डाक्टर' को सिर्फ 394.20 रुपए की advertisements दी गईं। क्या चीफ मिनिस्टर साहिब बतायेंगे कि कुछ dailies को तो बहुत ज्यादा रूपए की advertisements दी गईं और कुछ को बहुत कम इसकी क्या वजूहात हैं ?

मुख्य मन्त्री : गवर्नमेंट की पालिसी है कि जो anti-national papers होंगे, जो हर वक्त बदनाम करने की कोशिश करते रहेंगे और constructive criticism नहीं करते उनको advertisements नहीं दी जानी चाहिएं।

Note:—Starred Question No. 65 along with its reply appears in the P.V.S. Debate Vol. I No. 23, dated the 24th April, 1962

कामरेड राम प्यारा : चीफ मिनिस्टर साहिब ने फरमाया है कि जो अखबारात anti-national हैं उनको वह advertisements नहीं देना चाहते। जिनके मैंने नाम लिये हैं यानी 'अकाली पत्रिका' और 'अजीत वगैरा' यह तो सारी anti-national हैं लेकिन इनको हजारों रुपए की advertisements देने की क्या वजूहात हैं ?

मुख्य मन्त्री : यह anti-national नहीं हैं। यह अखबारों का हक है कि वह हर मामला पर अपनी अपनी राय प्रकट करें। लेकिन यह अखबारें फिरकाप्रस्त और anti-national नहीं हैं ।

कामरेड राम प्यारा : इसी तरह से उर्दू की अखबारें हैं। उनमें से........

वीर भारत को	...	19,737.12 रुपए
मिलाप को	...	16,293.90 रुपए
डेली प्रताप को	...	9,007.00 रुपए
हिन्द समाचार को	...	224.00 रुपए और
डेली प्रदीप को	...	2,292.00 रुपए

की advertisements दी गई। क्या चीफ मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि इनमें भी इतनी ज्यादा कमी बेशी होने की क्या वजह है ?

मुख्य मन्त्री: वजूहात वही हैं जो कि मैंने पहले बता दी हैं। इसके अलावा कुछ तो ऐसे papers हैं जो black mailing करते रहते हैं और कुछ ऐसे हैं जिन पर defamation के केस चले हैं ।

कामरेड राम प्यारा : क्या मुख्य मन्त्री जी बताएंगे कि black mailing का फैसला करने के लिये क्या criteria रखा गया है ?

मुख्य मन्त्री : Court में भी जिन के खिलाफ केस चले हों और जिनको सज़ा भी हुई हो वह black mailing में आते हैं ।

श्री बलरामजी दास टंडन: क्या मुख्य मंत्री जी बतायेंगे कि जिन पर केस चल रहे हों और जिनके खिलाफ कोई फैसला Court ने अभी तक न दिया हो क्या उनको भी बलैक करने वाला समझ लिया जायेगा ?

मुख्य मन्त्री: बलैक मेलर ।

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या चीफ मिनिस्टर साहिब फरमाएंगे कि उनको बलैक मेलर इसलिये समझा जाता है क्योंकि वह गवर्नमैंट के साथ eye to eye नहीं देखते ?

मुख्य मन्त्री : यह तो आप बलैक मेलिंग के कानून को देख लीजिए। जिनके खिलाफ defamation के केस चलते हों उन्हें आप कैसे कह सकते हैं कि वह पब्लिक में कबूल होने वाले पेपर हैं ?

ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ: ਕੀ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਅਖਬਾਰ "ਨਵਾਂ ਜ਼ਮਾਨਾ" ਵੀ anti-national ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੇਰੀ ਨਿਗਾਹ ਵਿਚ anti national ਹੀ ਹੈ ।

कामरेड राम प्यारा : चीफ मिनिस्टर साहिब ने बताया है कि कुछ अखबारात को इसलिये advertisements कम मिलीं क्योंकि वह anti national हैं। क्या वह बताएंगे कि इन anti national अखबारात को इश्तेहारात दिये ही क्यों जाते हैं ?

मुख्य मन्त्री : उनको बिल्कुल मार ही नहीं देना, उनको सुधारना भी है।

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या चीफ मिनिस्टर साहिब फरमायेंगे कि जब तक कोई कोर्ट उनके केसिज़ पर फैसला नहीं देती तब तक गवर्नमेंट उन के बारे में कैसे अपनी राय बनाती है ?

श्री अध्यक्ष : वह हाईकोर्ट में भी convict हो चुके हैं। (They have been convicted in the High Court also.)

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या मुख्य मन्त्री जी बतायेंगे कि अखबार "प्रदीप" कौन सी हाईकोर्ट में convict हो चुका है ?

श्री अध्यक्ष : "प्रदीप" को 2000 रुपए से ज्यादा के इश्तेहार दिए गए हैं। (The daily Pradeep has been given advertisements worth more than two thousand rupees.)

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या मुख्य मन्त्री जी बताएंगे कि इसका क्या कारण है कि 'वीर भारत' जैसे अखबार को, जिसकी circulation एक हज़ार तक भी नहीं 9,000 रुपए की advertisements दी गई लेकिन "प्रदीप" को सिर्फ 2,000 रुपए की advertisements दी गई। क्या वज़ीर साहिब बताएंगे कि प्रदीप को कम advertisements क्यों दी गई हैं ?

Chief Minister : I will take note of it.

कामरेड राम प्यारा : क्या चीफ मिनिस्टर साहिब बतायेंगे कि आया यह भी इस सरकार की duty है कि जो anti national अखबार हों उन्हें भी encouragement दी जाए। इन्होंने फरमाया है कि उन्हें मार तो नहीं देना तो क्या यह हमारी पालेसी है कि उन्हें खुराक दी जाए ? Is it the policy of the Government?

Mr. Speaker : No Please.

Comrade Ram Piara : Sir, it is a policy matter and I want to know the policy of the Government.

Mr. Speaker . No please. The hon. Minister is not prepared to give any reply.

Comrade Ram Piara: Should I presume that there is no reply ?

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ: ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਗੌਰਮੈਂਟ ਦੀ ਪਾਲਸੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ 'ਰਣਜੀਤ ਨਗਾਰਾ' ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ Deputy District Public Relation Officer ਨੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਦਿਤੇ ਹਨ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ: ਵੇਖ ਕੇ ਦਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ; notice ਦਿਉ ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ: ਜਿਹੜੇ ਅਖਬਾਰ Government of India ਨੇ ਦਿਲੀ ਵਿਚ approve ਨਹੀ ਕੀਤੇ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਗੌਰਮੈਂਟ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ?

Mr. Speaker : The Punjab State Government is not guided by the Delhi Government.

SUPPLEMENTARIES ON STARRED QUESTION No. 117*

पंडित चिरंजी लाल शर्मा: क्या सिंचाई मन्त्री साहिब बतायेंगे कि इस राजबाह के बंद होने से कितना effect होगा ?

सिंचाई तथा विद्युत मंत्री : 1430 एकड़ culturable area Tube-wells के चक में है। राजबाह के चक के लिये समय चाहिए।

पंडित चिरंजी लाल शर्मा : क्या राजबाह को दोबारा चालू करने का ख्याल है ?

मन्त्री : जहां तक इसका ताल्लुक है फसल खरीफ के लिये 15 जुलाई से लेकर October के आखिर तक राजबाह पिछले साल चलता रहा और इस साल भी चलेगा।

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

Draining out water from Village Binjour, District Karnal

***134. Shri Fateh Chand Vij**: Will the Minister for Irrigation & Power be pleased to state—

(a) the area of land of village Binjour, tehsil Panipat, district Karnal, which is still submerged under water ;

(b) the date since when the water is standing in the said village together with the arrangements, if any, made by the Government to drain out the water ?

Chaudhri Ranbir Singh: (a) Flood water which had collected in the low areas during the last monsoons has since dried up due to evaporation etc. from the fields.

(b) Does not arise.

*Note.—Starred Qustion No. 117 along with its reply appears in the P.V.S. Debate VOL. I No—23 Dated 24th April, 1962.

Contracts for Digging Drains in Amritsar District.

*151. **Comrade Makhan Singh Tarsikka** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state the names of the contractors who were given contracts for digging drains in Amritsar district, the extent of work done and the amount received by each of them ?

Chaudhri Ranbir Singh: A statement containing the requisite Information is laid on the Table of the House.

Statement showing names of Contractors who were given Contract for Digging of Drains in Amritsar District, Extent, of work done and Amount received by them during April, 1957 and February, 1962.

S. No.	Name of contractor.	Extent of work done by the contractors in lacs cft.	Amount paid
1	2	3	4
1.	Shri Jai Ram Contractor	3.00	3000.00
2.	Shri Khushi Ram Dhand Contractor	9.50	16000.00
3.	M/S Sher Jung Keso Ram Khanna	0.80	1100.00
4.	Shri Shankar Dass	8.40	13600.00
5.	Shri Khushi Ram Kakar	0.90	1560.00
6.	Shri Sadhu Singh	3.40	5500.00
7.	Shri Pritam Singh	8.04	15650.00
8.	Shri Siri Ram	1.40	2200.00
9.	Shri Thakar Singh	2.30	4450.00
10.	Shri K. N. Malhotra	2.00	1830.00
11.	Shri Likh Raj	5.40	8900.00
12.	Shri Madho Ram	2.40	1900.00
13.	M/s Ved Parkash Brij Nath	1.20	2100.00
14.	,, Gurdial Singh	2.20	3700.00
15.	,, Balwant Singh	11.40	19000.00
16.	,, Gurbax Singh Mehtab Singh	8.20	13400.00
17.	,, Swaran Singh	2.60	4100.00
18.	,, Suchha Singh Gill	4.30	10200.00
19.	,, Dilu Ram	1.80	3200.00
20.	,, Chanan Mal	1.30	2100.00
21.	,, Surrinder Mohan	3.54	7554.00
22.	,, Moola Singh Jauri	3.70	7305.00

[Irrigation and Power Minister]

S. No.	Name of contractor	Extent of Work done by the contractors In lacs cft.	Amount Paid
1	2	3	4
23.	M/s Hazara Singh	2.20	3800.00
24.	,, Charan Dass	5.60	10600.00
25.	,, Dharam Pal Bedi	7.50	11300.00
26.	,, Moola Singh Patti	9.60	23000.00
27.	,, Rachhpal Singh Bedi	7.62	11100.00
28.	,, Ajaib Singh & Sons	10.20	23000.00
29.	,, Bua Ram	5.40	9600.00
30.	,, Jagdev Singh	3.00	4300.00
31.	,, Kasturi Lal	6.50	11000.00
32.	Shri Madan Lal	4.00	5600.00
33.	Shri Nidhan Singh	3.00	4900.00
34.	Shri Jagi and Bros	6.20	12400.00
35.	Shri Gian Chand	9.40	15600.00
36.	Shri Anant Ram	10.40	12500.00
37.	Shri Dalip Singh	4.30	6600.00
38.	Shri Ramesh Kumar	7.00	13000.00
39.	Shri Birbal Bodh Singh	8.50	11600.00
40.	Shri Charan Singh	2.16	3900.00
41.	Shri Bhola Singh Kundan Lal	9.20	14000.00
42.	Shri Birbal Singh	2.50	3800.00
43.	Shri Krishan Kumar	5.00	8900.00
44.	Shri Inder Singh	15.50	23500.00
45.	Shri Gurdit Singh Durga Dass	1.10	1500.00
46.	Shri Bhan Singh	6.00	9900.00
47.	Shri Madan Mohan	1.50	2200.00
48.	Shri Brij Nath	1.20	2000.00
49.	Shri Bahadar Singh	7.50	10600.00
50.	Shri Swaran Singh	3.80	5300.00
51.	Shri Acchar Singh	1.80	3000.00
52.	M/s Acchar Singh Tehal Singh	5.20	9500.00
53.	Shri Mangal Dass	2.50	4500.00
54.	Shri Moola Singh	8.50	15000.00
55.	Shri Milkhi Ram	6.00	10000.00

S. No.	Name of contractor	Extent of Work done by the contractors in lacs cft.	Amount Paid
1	2	3	4
56.	Shri Tehal Singh	2.15 1.00	4500.00 1500.00
57.	M/S Surat Singh Gurcharan Singh	6.10	8200.00
58.	Shri Khushi Ram	6.50	8600.00
59.	Shri Sujja Singh	2.90	3600.00
60.	Shri Jassa Singh	1.52	2132.00
61.	Dewan Chand Sharma	3.54	6300.00
62.	Surat Singh Hazara Singh	8.20	11200.00
63.	Shri M/S Pari Lal Ram Nath	2.40	3500.00
64.	Shri Gurbax Singh	1.35	1820.00
65.	Bhagwan Singh	1.06	9326.00
66.	Piara Lal Dhir	7.00	9326.00
67.	Swad Singh	1.60	2270.00
68.	Bhagwan Singh	8.55	15681.00
69.	Hari Dev.	24.19	37482.00
70.	Shri Durga Dass Prithpal	1.11	1718.00
71.	Shri Khushi Ram	12.03	20422.0
72.	Shri Sohan Singh	3.13	6373.00
73.	Shri Thakar Singh	17.17	30269.00
74.	Shri Waryam Singh	6.71	10119.00
75.	Puran Singh	1.91	4349.00
76.	Shri Nanak Singh Harbans Singh	8.06	15665.00
77.	Shri Bishamber Nath	1.13	2155.00
78.	Shri Gurbax Singh Mehtab Singh	20.22	38576.00
79.	Shri Kasturi Lal	6.09	10640.00
80.	Shri Mehtab Singh	1.15	4350.00
81.	Shri Sukhdev Singh	13.98	24753.00
82.	Shri Rai Sahib	2.09	3636.00
83.	Shri Baljit Singh	7.34	11014.00
84.	Shri Dewan Singh	5.21	8199.00
85.	Baldev Ram	1.93	3105.00
86.	Shri Dewinder Singh Jolly	5.40	8805.00
87.	Shri Purdaman Singh	11.60	20256.00

[**Irrigation and Power Minister**]

S. No.	Name of contractor	Extent of Work done by the contractors in lacs cft	Amount Paid
1	2	3	4
88.	Shri Nidhan Singh	16.03	30070.00
89.	Shri Y. P. Sareen	6.75	10783.00
90.	Shri S. J. Bhandari	4.94	8090.00
91.	Shri Partap Singh	6.44	10503.00
92.	Shri Surat Singh	0.58	753.00
93.	Shri Behari Lal	2.24	2899.00
94.	Shri Satish Chander	3.39	6383.00
95.	Shri Charan Singh	0.52	672.00
96.	Shri Ram Nath	0.21	251.00
97.	Shri Tara Singh	0.28	507.00
98.	Shri Atma Singh	0.22	310.00
99.	Shri Om Parkash	1.68	2365.00
100.	Shri Inder Singh	1.33	1826.00
101.	Shri Sujan Singh	0.50	682.00
102.	Shri Jaswant Pal Sharma	0.60	840.00
103.	Shri Rattan Singh	0.35	450.00
104.	Shri Amarjit Singh	0.36	475.00
105.	Shri Nawab Singh	4.42	8798.00
106.	Shri Madan Lal	3.14	7057.00
107.	Shri Krishan Kumar	12.22	20445.00
108.	Shri Madan Lal	5.13	6675.00
109.	Shri Bant Singh	6.18	8102.00
110.	Shri Thakar Singh	21.11	34778.00
111.	Shri Acchar Singh	15.26	29754.00
112.	Shri Tehal Singh	6.94	12453.00
113.	Shri Sohan Singh	12.46	17817.00
114.	Shri Sohan Lal	23.43	39608.00
115.	Shri Foja Singh	5.38	9186.00
116.	Shri Rai Sahib Mehta	3.97	5904.00
117.	Shri Surat Singh	11.28	17589.00
118.	Shri Nidhan Singh	31.18	52071.00
119.	Shri Sham Dutt	8.19	14793.00

S.No.	Name of contractor	Extent of Work done by the contractors in lacs cft	Amount Paid
1	2	3	4
120.	Shri Brij Nath	3.54	6380.00
121.	Shri Babu Ram	1.98	2917.00
122.	Shri Kewal Krishan	6.52	8471.00
123.	Shri Dalip Singh Thothian	5.10	7550.00
124.	Shri Majitha Co-op L/C	0.54	1000.00
125.	Balkishan Singh	2.10	3680.00
126.	Om Parkash	0.53	743.00
127.	Shri Ram Nath	2.51	3931.00
128.	Shri Surat Singh	2.80	1600.00
129.	Shri Gopal Dass	5.93	9140.00
130.	Shri Balwant Singh	1.93	309[illegible].00
131.	Shri Mehtab Singh	3.03	5835.00
132.	Shri Mahna Singh	0.93	1348.00
133.	Shri Ram Singh	0.53	799.00
134.	Shri Santa Singh	0.65	983.00

SUJANPUR BIRBAGERA ROAD IN DISTRICT KANGRA

*42. **Shri Rup Singh Phul**: Will the Minister for Public work be pleased to state—

(a) the progress so far made in the construction of the Sujanpur Birbagera road in district Kangra ;

(b) the estimated cost of the said road and the time by which it is expected to be completed ;

(c) whether the said road is expected to be metalled ?

Sardar Niranjan Singh Talib: (a) (i) Earthwork completed 80 %

(ii) Culverts completed 90 %

(b) Rs. 1,41,200. During Third Five Year Plan period subject to availability of funds.

(c) No. please.

श्री रूप सिंह फूल : क्या मन्त्री महोदय बतायेंगे कि यह road motorable होगी कि नहीं ?

राज्य मन्त्री : यह bridle road होगी ।

श्री रूप सिंह फूल : क्या मैं पूछ सकता हूँ कि जब दूसरे लोग चांद सितारों को जाने की बातें सोच रहे हैं तो इस को motorable road और पक्की न करने के क्या कारण हैं ?

Mr. Speaker: This is not a supplementary question.

Shri Rup Singh Phul: Sir, may I know why these roads are not converted into motorable roads?

Minister of State: For want of funds.

श्री रूप सिंह फूल : क्या मन्त्री महोदय बतायेंगे कि जब इसके लिये 5 लाख रुपया रखा गया था तो यह अब एक लाख रुपया क्यों रह गया है ?

Mr. Speaker : The hon. Member is giving information. He may ask proper supplementary question.

श्री रूप सिंह फूल : क्या उनके इल्म में है कि इस सड़क के लिये पहले 5 लाख रुपया रखा गया था अब आपके जवाब से ज़ाहर होता है कि सिर्फ एक लाख मन्जूर हुआ है ?

Mr. Speaker: I am sorry, the supplementary question is again not in the proper form.

श्री रूप सिंह फूल : क्या यह हकीकत है कि पहले पांच लाख रुपया मन्जूर हुआ था ?

राज्य मन्त्री : इसके लिये नोटिस दें ।

कामरेड राम प्यारा: क्या मन्त्री महोदय यह बतायेंगे कि इस सड़क पर क्या उतना ही रुपया खर्च किया गया जितना कि sanction हुआ था ?

श्री अध्यक्ष : इसके लिये उन्होंने नोटिस मांगा है । (The hon. Minister has said that he requires notice for it.)

CONSTRUCTION OF ROADS IN ROHTAK DISTRICT

*60. **Chaudhri Hardwari Lal**: Will the Minister for Public Works be pleased to state—

(a) the names of the roads sanctioned in Rohtak district during the past five years which were either not constructed or which have not been completed so far, separately, together with the reasons therefor ;

(b) the amounts sanctioned for the roads mentioned in part (a) above ;

(c) the time by which the roads mentioned in part (a) above are likely to be completed ?

Sardar Niranjan Singh Talib The required information is given in the statement which is placed on the Table of the House.

STATEMENT

Roads Sanctioned in Rohtak district during the Past Five Years which were either not constructed or which have not been completed so far

S. No.	Name of Road	Sanctioned amount in lacs	Reasons for non-completion	Time by which these roads are likely to be completed
1	2	3	4	5
1	Gurgaon Jhajjar Road	8.144	Non availability of funds to the full extent during the 2nd Five year Plan Period	During the Third Five Years Plan period subject to availability of fund
2	Ganaur Shahpur Road section Khubru to Shahpur	4.334		
3	Gohana Lakhan Majra Road	10.241		
4	Gohana Jind Road	7.948		
5	Matenhail-Jharli Bahu Road	5.680		
6	Rohtak Jind Road	8.205		
7	Bhainswal Gohana Road	5.166		
8	Chhara Bahadurgarh Road	5.138		
9	Reconditioning Chuchakwas Salahwas Kosli Road	4.971		
10	Reconditioning Beri Mehm Road	4.270		
11	Nohar to Lukhi Road	0.60		

Chaudhri Hardwari Lal: Sir, may I know from the hon. Minister of State for Public Works whether the programme of road making each year bears any relationship with the availability of funds ?

राज्य मन्त्री : आपने सैकन्ड प्लैन के बारे पूछा है। पहले 18 करोड़ रुपया रखा गया था मगर प्लैनिंग कमिशन नें इसे 9 करोड़ कर दिया। इस तरह हमें 50 फीसदी खर्च कम करना पड़ा। सड़क तो पैसों के होने पर ही बनाई जा सकती है।

Mr. Speaker : While replying to questions about the construction of roads a proviso about the availability of funds is added.

राज्य मन्त्री : प्लैन बनाने के वक्त पता नहीं होता कि कितना रुपया sanction होगा । सैंटर से curtail हो जाता है ।

Chaudhri Hardwari Lal : Sir, may I know whether anything has been spent on these roads?

Minister of State : Yes.

Chaudhri Hardwari Lal : What is the amount?

Minister of State : I need notice.

Chaudhri Hardwari Lal : Sir, may I know whether the Minister of State for Public Works is aware that it is a highly wastefull practice to complete the earthwork of the roads and then to forget the whole thing for two years ?

Minister of State : There is no question of forgetting. We are preparing roads as far as passible. It all depends on the availability of funds.

कामरेड राम प्यारा : जनाब part (b) में साफ तौर पर पूछा गया है (The amounts sanctioned for the roads.........) रुपए की बात करते हुए इन्होंने कहा कि 50 फीसदी खर्च किया गया । जो 50 फीसदी प्लैन के मुताबिक खर्च होता था वह हुआ या कि नहीं ?

Mr. Speaker : It is a question of detail. How can the hon- Minister give this information off hand ? In the main question, the amount that was sanctioned has been asked for.

कामरेड राम प्यारा : उन्होंने फरमाया है कि जो roads के लिये रुपया provide किया गया था उसमें से 50 फीसदी खर्च हुआ है । May I know whether the remaining 50% has been spent on roads or not ?

Minister of State : I Can't say off hand please.

Chaudhri Hardwari Lal : May I know whether the Government has a system of priority for road-making in the State and if so, where does that programme stand ?

Minister of State : I cannot say off hand. I need notice.

Chaudhri Hardwari Lal: I do not want details. What I want to know is whether the Government has a system of priorities ?

Minister of State : Yes please.

DRIVERS AND CONDUCTORS EMPLOYED IN THE PUNJAB ROADWAYS AND THE PEPSU ROAD TRANSPORT CORPORATION IN JANUARY AND FEBRUARY, 1962.

***190. Comrade Makhan Singh Tarsikka** : Will the Minister for Public Works be pleased to state the total number of drivers and conductors with their addresses employed on temporary basis in the Punjab Roadways and the Pepsu Roadways, separately, in the months of January and February, 1962 ?

Sardar Niranjan Singh Talib : Punjab Roadways.

Drivers..........................44

Conductors.........................66

Pepsu Road Transport Corporation, Patiala.

Drivers..........................12

Conductors.........................16

A statement giving detailed particulars is laid on the Table of the House.

STATEMENT OF DRIVERS RECRUITED IN JANUARY/FEBRUARY, 1962.
PUNJAB ROADWAYS SERVICES

Serial No.	Name	Full Address
1.	Shri Jeet Ram	S/o Shri Mir Singh, V. & P. O., Gurgaon.
2.	Shri Kidar Nath	S/o Jagan Nath, H. No. 230, Anand Parwat Karol Bagh, Delhi
3.	Shri Chuna Ram	S/o Chitra V. & P. O., Radwal, District Alwar.
4.	Shri Hardyal Singh	S/o Shri Rup Narain, V. Jatawas, tehsil Rewari, district Gurgaon.
5.	Shri Nazir Singh	Village Wakilan wala, P. O. Zira (Hoshiarpur).
6.	Shri Ishar Singh	C/o Mulkh, Shop No. 95, Main Market, Nangal Township, Nangal.
7.	Shri Charat Singh	Village Bahlol Pur, Tehsil Kharar (Ambala)
8.	Shri Gurnam Singh	Village Kalam, Tehsil Fateh Garh (Patiala).
9.	Shri Saroop Chand	Village Mokond Pur, P. O. Guram, (Ludhiana).
10.	Shri Durga Dass	Village Chakol, P. O. Baij Nath (Kangra).
11.	Shri Santa Singh	Village Naranjanpur, P. O. Khalchia (Amritsar).
12.	Shri Krishan Lal	Village & P. O. Nalagarh (Ambala).

[Minister of State]

Serial No.	Name	Full Address
13.	Shri Kewal Krishan	H. No. 399/Ward 2, Ambala City.
14.	Shri Joginder Singh	Village & P.O. Sahnewal (Ludhiana).
15.	Shri Sher Singh	Village & P.O. Pather Kalan (Jullundur).
16.	Shri Pushp Raj	Village Sahalpur, P.O. Chhappar (Ambala).
17.	Shri Bhola Singh	Village Siahi Majra, P.O. Bachere (Ambala)
18.	Shri Chanan Singh	Village Wakilan Wala, P. O. Zira (Ferozepur).
19.	Shri Bikram Singh	Village & P. O. Patti (Hoshiarpur)
20.	Shri Jagir Singh	Village Bawani Kalan, P. O. Mianpur (Ambala).
21.	Shri Amar Singh	Village & P.O. Kotha Shamshpur (Ludhiana).
22.	Shri Tara Singh	Village Haider Pur, P.O. Lalardi (Ambala).
23.	Shri Vasdev Singh	Village Damunda, P. O. Kandola (Jullundur).
24.	Shri Mukhtiar Singh	House No. 932, D. Mohalla Kaith Majri, W-I, Ambala City.
25.	Shri Nasib Singh	Village Bara Pind, P. O. Bhart Garh (Ambala).
26.	Shri Narinjan Singh	C/o Amar Singh, Central Majha Farm Bhar Sadian, Murtzapur.
27.	Shri Mohinder Singh	Village Rajgarh, P.O. Pakhowal (Ludhiana)
28.	Shri Ram Karan	Village Ranghuwal, P.O. Nalagarh, Ambala.
29.	Shri Joginder Singh	Village & P. O. Jika Ladana, *Via*, Banga, tehsil Nawan Sher, (Jullundur).
30.	Shri Narinjan Singh	Village Bande Mahal, P.O. Jhelian Kalan, Ambala.
31.	Shri Santokh Singh	S/o Shri Surjan Singh, Village & P. O. Seron, Tehsil Tarn Taran district Amritsar.
32.	Shri Achhar Singh	S/o Shri Atma Singh, House No. 3402, Multani Gate, Ferozepur.
33.	Shri Jeet Singh	S/o Shri Harnam Singh, Village and P. O. Padhri Kalan, Tehsil Tarn Taran, district Amritsar.
34.	Shri Gurdial Singh	S/o Shri Bagga Singh, Village and P. O. Chola Sahib, district Amritsar.
35.	Shri Bachittar Singh	S/o Shri Paul Singh, Village Boharwala, P.O. Mohan Bhandarian, tehsil Ajnala, district Amritsar.
36.	Shri Gurmukh Singh	S/o Shri Chaman Singh, Village Mall Chak, P. O. Kung, tehsil Tarn Taran, district Amritsar.

Serial No.	Name	Full Address
37.	Shri Arjan Singh	S/o Shri Bishan Singh, House No. 122, Ward No. 6, Kot Kapura, Tehsil Faridkot.
38.	Shri Dalbir Singh	S/o Inder Singh, Village Udowal, P. O. Dayal Garh, Tehsil Batala, District Gurdaspur.
39.	Shri Mukhtar Singh	S/o Shri Palla Singh, Karan Pura, Nai Abadi, Amritsar c/o Mangal Singh Shop keeper.
40.	Shri Mukhtar Singh	S/o Harbans Singh, Village and P. O. Heir tehsil and District Amritsar.
41.	Shri Piara Singh	S/o Santa Singh, Village Chhina Karam Singh, tehsil Ajnala, district Amritsar.
42.	Shri Pritam Singh	S/o Shri Mahan Singh, Village and P. O. Nushera Panuwan, tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
43.	Shri Kundan Singh	S/o Shri Kala Singh, Village Kandiala, P. O Kairon, tehsil Patti, District Amritsar.
44.	Shri Harjit Singh	S/o Shri Ganga Singh, Village P. O. Chhajal, Widi, Tehsil and District Amritsar.

PUNJAB ROADWAYS SERVICES

STATEMENT OF CONDUCTORS RECRUITED IN JANUARY/FEBRUARY, 1962.

Serial No.	Name	Full Address
1.	Shri Manohar Lal	S/o Shri Nand Lal, House No. 61, Ward No. 3, Rohtak.
2.	Shri Ram Kanwar	S/o Amar Singh Village Kalan P. O. Sangali, Distt. Rohtak.
3.	Shri Rameshwar Dass	S/o Shri Chella Ram, Hodal District Gurgaon.
4.	Shri Krishan Lal	S/o Shri Ganesh Dass Mahila Asharam District Rohtak.
5.	Shri Wazir Chand	S/o Dharam Chand Village and P.O. Chari Police Station Mem, District Rohtak.
6.	Shri Risar Singh	S/o Shri Sultan Singh, Village Maya Bas P.O. Sampla, District Rohtak.
7.	Shri Parsa Ram	S/o Banawar Singh Village and P. O. Mohina, district Rohtak.
8.	Shri Ram Parkash	S/o Shri Ghissa Ram Village and Post Office Hodal, district Gurgaon.
9.	Shri Desh Raj	S/o Tara Chand, House No. 138, Block No. 5, Mohala Durga Bhiwani, Rohtak.

[Minister of State]

Serial No.	Name	Full Address
10.	Shri Sewa Ram	S/o Dulat Ram, Village Malar, P. O. Safidon, district Sangrur.
11.	Shri Sajan Singh	S/o Bajitar Singh, Village and Post Office Rachhin, district Ludhiana.
12.	Shri Sher Singh	S/o Shri Daya Ram, Village Balangwar, district Gurgaon.
13.	Shri Hawa Singh	S/o Mattu Ram, Village and Post Office Dhaana Kalan, District Hissar.
14.	Shri Sobha Ram	S/o Shri Ram Narian, Village and Post Office Gurgaon.
15.	Shri Karnail Singh	S/o Shri Hari Singh Village and P.O. Garh Shankar, District Hoshiarpur.
16.	Shri Ram Singh	S/o Nagina Singh, Village Lallin, P.O. Garh Shankar, District Hoshiarpur.
17.	Shri Mohinder Singh	Mehmowal P. O. Barsi Daulat Khan, District Hoshiarpur.
18.	Shri Avtar Singh	Village Dakha, P. O. Dakha, District Ludhiana.
19.	Shri Harkeerat Singh	House No. 72/C, Mohalla Jogian, Ambala, District Ambala.
20.	Shri Gurnam Singh	Village Haryali, P. O. Raipur, District Ambala.
21.	Shri Bachittar Singh	Village and P. O. Manak Khurd, District Hoshiarpur.
22.	Shri Darshan Singh	Mohalla Kusali, District Hoshiarpur.
23.	Shri Mohan Singh	Village Nurpur, District Patiala.
24.	Shri Faquir Singh	Village Saprula, P. O. Masit Pal Kot, District Hoshiarpur.
25.	Shri Bhup Singh	Village Kabool Pur, P. O. Rohtak, District Rohtak.
26.	Shri Amar Singh	District Ambala.
27	Shri Satis Kumar	Narain Garh, District Ambala.
28.	Shri Devinder Singh	House No. 7853, Ward No. 4, Naddi Mohalla, Ambala City.
29.	Shri Walaiti Lal	House No. 7617, Ward No. 4, Ambala City.
30.	Shri Onkar Singh	House No. 7361, Ward No. 4, Ambala City.
31.	Shri Surinder Pal Gupta	Post Office Rajwan, District Amritsar.
32.	Shri Jagir Singh	Village and Post Office Amupur, Tehsil & District Karnal.
33.	Shri Prem Chand	Purin Mandi, Mahaer Bazar, House No. 5688/2/Ambala Cantt.

Serial No.	Name	Full Address
34.	Shri Ved Parkash	Village Kharam Kalan, Post Office Banur, District Patiala.
35.	Shri Surat Singh	Arya Samaj, Patiala.
36.	Shri Gurmel Singh	Village and Post Office Baddowal, District Ludhiana.
37.	Shri Bal Krishan	Village and Post Office Kahar Mara, Distt. Ambala.
38.	Shri Gian Chand	Railway Road, Kalka.
39.	Shri Surmukh Singh	Village Nawan Masana, Post Office Khampur, District Karnal.
40.	Shri G. G. Stephen	District Ambala.
41.	Shri Karnail Singh	Village and Post Office Kota Kalan, District Jullundur.
42.	Shri Tarsem Lal	Village Piliwali, P.O. Talwandi Bhar, Distt. Ferozepur.
43.	Shri Pritam Singh	Harsi Pind, Tehsil Dasuya, District Hoshiarpur.
44.	Shri Prithvi Raj	Garg Oil Flour Mill, Ladwa, District Karnal.
45.	Shri Deep Singh	District Patiala, P.O. Shaklalapur.
46.	Shri Surinder Singh	42/22 D, Chandigarh.
47.	Shri Narain Dass	Khurd Mandi, Sarafan Bazar, Karnal.
48.	Shri Dev Raj	Kali Mandi, District Rohtak.
49.	Shri Siri Ram	Village and P.O. Narnaund, District Hissar.
50.	Shri Surjit Singh	Kulandri Gate, House No. 256 D, Karnal.
51.	Shri Shangara Singh	S/o Shri Puran Singh Village and P. O. Thatta, District Kapurthala.
52.	Shri Bhopinder Singh	S/o Shri Bhag Singh, Village and P.O. Sansa Kalan, District Ambala.
53.	Shri Chaman Singh	S/o Shri Maghar Singh, Village Farida Nagar, P.O. Mirthad, Tehsil Pathankot, District Gurdaspur.
54.	Shri Tarlok Singh	S/o Shri Sahib Singh, Village Mamruh, P.O. Batala Sadar, Tehsil Batala, District Gurdaspur.
55.	Shri Gurdial Singh	S/o Shri Pritam Singh, Village Kiri Afghanan, P.O. Pindu Rori, Tehsil Batala, District Gurdaspur.
56.	Shri Shabeg Singh	S/o Shri Gurpal Singh, Village None, P. O. Bundala, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
57.	Shri Mehal Singh	S/o Shri Sardara Singh Village and P.O. Kairon, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.

[Minister of State]

Serial No.	Name	Full Address
58.	Shri Dhir Singh	S/o Bakshish Singh, Village and P. O. Panjwar, District Amritsar.
59.	Shri Gurnam Singh	S/o Shri Fuja Singh, Muktsar, District Ferozepur.
60.	Shri Gurcharan Singh	S/o Kundan Singh, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
61.	Shri Bakshish Singh	S/o Sulakhan Singh, Village Jaura, Tehsil Tarn Taran District Amritsar.
62.	Shri Sham Singh	S/o Waryam Singh, Village Raja Sansi, Tehsil and District Amritsar.
63.	Shri Om Parkash	S/o Hukum Chand, Patti, Ward No. 7, House No. Care of Chahgali Chowk Laxman Sar, Amritsar.
64.	Shri Sohan Lal	S/o Dheru Ram, P.O. Phagwara, District Kapurthala.
65.	Shri Joginder Pal	S/o Lal Chand, E.J.S.O. Kot-Pakshian, Jullundur.
66.	Shri Satwant Singh	S/o Ghasita Singh, Village Chandu Wala, Naushera Panuan, District Amritsar

PEPSU ROAD TRANSPORT CORPORATION, PATIALA

LIST OF DRIVERS EMPLOYED DURING THE MONTHS OF JANUARY AND FEBRUARY, 1962

Serial No.	Name and Address
1	Shri Gurdev Singh III, son of Shri Amar Singh, c/o Shri Ajaib Singh Gill, Superintendent of Police, Anti Corruption, Patiala
2	Shri Sat Dev, son of Shri Hakam Dass, H. No. 4965 Malian Street, Patiala
3	Shri Hardam Singh son of Shri Amar Singh Village and P. O. Mohie, Distt. Ludhiana.
4	Shri Joginder Singh, VI, son of Shri Piara Singh, village Hasat Khan, post office Bahadurpur, Bhian District Hoshiarpur
5	Shri Narinder Singh son of Shri Santa Singh V. & P. O. Badowal, Distt. Ludhiana
6	Shri Mohan Lal, son of Shri Ramk Lal, care of Shri Manphul Singh, Advocate Palwal District Gurgaon.
7	Shri Sardul Singh, son of Shri Bakhtawar Singh, V. & P. O. Gujjarwal, District Ludhiana

Serial No.	Name and Address
8	Shri Khayna Singh son of Shri Attar Singh, care of Hindustan Wireless & Electricals, 1210 Dharampura, Patiala, Punjab
9	Shri Gurbax Singh IV, son of Shri Rattan Singh, Village Kanpur, post office Ghawadi, District Ludhiana
10	Shri Jagir Singh II, son of Shri Kishan Singh, Khatra Lala Bani Parshad Mohindroo, Kalka
11	Shri Sadhu Singh son of Shri Partap Singh, Village & post office Paroo Mahna, Tehsil Moga, District Ferozepur
12	Shri Gurcharn Singh son of Shri Babu Singh village & Post office Ghalouti, District Patiala

PEPSU ROAD TRANSPORT CORPORATION, PATIALA

LIST OF CONDUCTORS EMPLOYED DURING THE MONTHS OF JANUARY AND FEBRUARY, 1962

Serial No.	Name and Address
1	Shri Krishan Gopal, son of Shri Hardial Kalia, village Balrampur, post office Panchata, District Kapurthala
2	Shri Mohan Lal Pathak, son of Shri Jagdish Rai, village & post of Samrala, District Ludhiana
3	Shri Harbans Singh IV, son of Shri Teja Singh village & post office Kairon, District Amritsar
4	Shri Sukhwinder Singh, son of Shri Shamsher Singh, village & post office Alamgir, District Ludhiana
5	Shri Achhar Singh, son of Shri Teja Singh, village Lapar, post office Bilaspur, District Patiala
6	Shri Harbans Lal, Son of Thakar Dass, H. No.9756, Aqal Srai, Ambala City
7	Shri Gurcharan Singh IV, son of Shri Jarnail Singh, Lajpat Nagar, 16/112, Ludhiana
8	Shri Gajjan Singh, son of Shri Sahib Singh, village Jherkhollen Kheri, post office Bassi Pathana, district Patiala
9	Shri Jarnail Singh II, son of Shri Hussan Lal, village & post office Bham, district Hoshiarpur

[Minister of State]

Serial No.	Name and Address
10	Shri Onkar Singh, son of Ujjagar Singh, village & post office Sudhana, district Jullundur
11	Shri Prem Parkash, son of Shri Kirpa Ram, 55/12/2, inside Sethi Gate, Kucha Beli Ram, Amritsar
12	Shri Kewal Krishan, son of Shri Thakar Dass, Katra Sahib Singh, Gali Tara Chand, Patiala
13	Shri Sukhdev Singh III, son of Shri Budh Singh village & post office Datewas, Tehsil Mansa, District Bhatinda
14	Shri Ram Rattan, son of Shri Labhu Ram, care of Shri Amar Nath Gupta, Iron Merchants Talab Bazar, Ludhiana
15	Shri Shamsher Singh, son of Shri Hakem Singh, care of Shri Mani Singh M. A., Assistant, P.W.D., B. & R. Office, Patiala
16	Shri Raj Paul, son of Shri Phul Chand, care of Shri Sat Paul Sharma, Model Town, Patiala

ਕਾਮਰੇਡ ਮਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿਕਾ: ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਦਸਣ ਦੀ ਖੇਚਲ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਜਨਵਰੀ, ਫਰਵਰੀ ਵਿਚ 140 ਡਰਾਈਵਰ ਅਤੇ Conductor ਰਖੇ ਗਏ ਹਨ, ਕੀ ਉਹ S. S. Board ਰਾਹੀਂ ਰਖੇ ਗਏ ਹਨ ?

ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ: ਪੈਪਸੂ ਰੋਡਵੇਜ਼ ਦੇ ਰੂਲਜ਼ ਐਸੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪਣੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਆਪ ਰਖਦੇ ਹਨ ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਰੋਡਵੇਜ਼ ਵਿਚ ਡਰਾਈਵਰ ਉਹ ਖੁਦ ਰਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ Conductors Subordinate Services Selection Board ਰਾਹੀਂ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿਕਾ: ਜਿਹੜਾ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ 40 ਰਖੇ ਗਏ ਹਨ ਕੀ ਉਹ S. S. S. Board ਰਾਹੀਂ ਰਖੇ ਗਏ ਹਨ ?

ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ: Hon'ble Member ਨੇ temporary basis ਤੇ appoint ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ position ਪੁਛੀ ਸੀ, ਮੈਂ ਉਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿਤਾ ਹੈ।

LOANS SANCTIONED BY INDUSTRIES DEPARTMENT

*388 **Shri Rup Singh Phul** (on behalf of Shrimati Sarla Devi): Will the Chief Minister be pleased to state the amount of loans sanctioned by the Industries Department to various Industries in each district during the year 1960-61 and 1961-62

Sardar Partap Singh Kairon: The required information is placed on the Table of the House in the enclosed statement.

STATEMENT

Name of the District	1960-61	1961-62
1	2	3
Rohtak	.. 2,13,000	3,07,900
Gurgaon	.. 1,17,000	1,68,000
Simla	.. 43,400	40,000
Ambala	.. 2,27,600	2,29,350
Hissar	.. 2,22,000	1,62,700
Karnal	.. 2,68,800	2,35,000
Ludhiana	.. 2,81,800	2,56,000
Jullundur	.. 2,51,500	2,59,000
Amritsar	.. 1,97,300	2,71,000
Ferozepur	.. 1,11,600	1,74,000
Kangra	.. 1,16,100	1,84,000
Hoshiarpur	.. 1,67,400	1,70,000
Patiala	.. 2,11,000	1,32,000
Kapurthala	.. 1,23,000	56,500
Mohindergarh	.. 2,38,500	69,500
Sangrur	.. 2,49,850	1,92,500
Bhatinda	.. 3,71,500	1,15,500
Gurdaspur	.. 1,88,500	2,87,000
Total	.. 35,99,850	32,99,950

RESIGNATIONS BY CERTAIN OFFICERS OF INDUSTRIES DEPARTMENT

*457. **Comrade Ram Piara**: will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether any of the Director, Joint Directors or Deputy Directors of Industries, Punjab, has recently resigned ; if so, their names together with their qualifications and the dates of resignations in each case ;

(b) the reasons, if any, given by the officers mentioned in part (a) above for their resignations ;

[**Comrade Ram Piara**]

(c) whether any of the officers mentioned in part (a) above had been sent abroad ; if so, their names, the period for which each stayed abroad and the type of training for which each was sent?

Professor Yashwant Rai (Deputy Minister): (a) Yes. Dr. J. N. Thadani, M. A., Ph. D. (Director, Industrial Projects and Schemes) resigned from the Indian Administrative Service with effect from the 1st May, 1962 and the resignation has been accepted by the Government of India.

(b) The resignation was submitted on personal considerations.

(c) Yes. Dr. J. N. Thadani, I.A.S. Ten months. Deputed for study in Development Economics in U. S. A.

Comrade Ram Piara: Sir, may I know from the Deputy Minister the considerations on which Shri Thadani resigned?

Deputy Minister: He resigned on personal considerations.

Comrade Ram Piara: What are those personal grounds and specific grounds?

Deputy Minister: The personal considerations are best known to the Officer who has resigned.

Chief Minister: Personal considerations are his family circumstances. He said that he did not want to remain in service. I persuaded him but he said that he was not enamoured of I.A.S.

Mr. Speaker: But he went abroad at State expense.

Chief Minister: He did. स्टेट सरकार किसी I. A. S. अाफिसर के लिये bond नहीं लेती। और वह बंधा हुआ नहीं होता । इसीलिये उसने कहा कि मैं सर्विस ही छोड़ रहा हूँ और resignation देकर चला गया ।

Mr. Speaker: The hon. Member perhaps wants to know whether any efforts were made by the Government to realise the amount spent on him?

Home Minister: So far as I think, Sir, the Officer concerned was sent abroad at the expense of the Government of India. It was a Government of India sponsored scheme and not the State Government Scheme under which he was sent abroad and his resignation has also been accepted by the Government of India who must have kept this thing in view.

Comrade Ram Piara: Sir, my question is as to what are the reasons, any, given by the Officer concerned for resigning from the Govern-

ment service और गवर्नमैंट ने साथ ही अपने खर्चे पर हाल में ही उसे abroad भेजा और आने के बाद जब वह यहां stay नहीं करता तो मैं पूछना चाहता हूँ कि इसकी क्या वजह है ?

Mr. Speaker : It has been stated that the Officer was sent under the Government of India scheme and his resignation has also been accepted by that Government. Therefore, the Punjab Government does not come in.

Comrade Ram Piara : No doubt, Sir, he was an officer of the Indian Administrative Service, but he was on the list of the State Government and he submitted his resignation to the Punjab Government. Therefore, Sir, may I know the reasons why has he resigned ?

Chief Minister : The Officer has stated that he did not want to remain in Government service.

Comrade Ram Piara : May I know whether the Government got any bond executed from the Officer when he was sent abroad ?

Home Minister : He went under the Government of India sponsored scheme and it was for that Government to have any such bond executed if one was required.

Chaudhri Hardwari Lal : Was that Officer paid any salary by the State Government during the period of his deputation abroad ?

मुख्य मन्त्री : Salary तो पंजाब सरकार की होगी, यह ठीक है लेकिन जब आदमी नौकरी नहीं करना चाहता तो सरकार ने सोचा कि जबर्दस्ती उसको रख के क्या करेंगे इसलिये उसका इस्तीफा मंजूर कर लिया। जो पैसे की बात है, वह Government of India जाने क्योंकि उसी की sponsor की हुई स्कीम के तहत उसे बाहर भेजा गया था। अगर वह सर्विस में रहता तो यह हो सकता था कि पंजाब में न रहता और किसी स्टेट में रहता लेकिन मिस्टर थडानी ने तो यह कहा कि मैं I. A. S. सर्विस में ही नहीं रहना चाहता।

Chaudhri Hardwari Lal : Sir, the hon. Chief Minister has stated that while the Officer was under training abroad he was paid his salary. In view of this does it not become the responsibility of the State Government to decide whether he should be permitted to resign or not ?

Chief Minister : Though the main responsibility to accept resignation is that of the Government of India but it was up to us. कि मैं उसको इजाजत दूं कि न दूं लेकिन जो दिल से ही सर्विस छोड़ना चाहता है उसको मजबूर करके हम नहीं रखना चाहते।

Shri Ram Partap Garg : May I know, Sir, whether the Government of India consulted the State Government before accepting the resignation of the Officer concerned, and if so, what were the views given by the Punjab Government ?

पंडित चिरंजी लाल शर्मा : जब एक अफसर को बाहर भेजा गया और उसे सरकारी खर्चे पर भेजा गया और बाद में वही अफसर यहां नहीं रह सका, तो क्या ऐसी गलती सरकार आइंदा तो नहीं होने देगी ?

मुख्य मन्त्री : यह सरकार की कोई गलती नहीं है।

कामरेड राम प्यारा : क्या जो I. A. S. Officer बाहर ट्रेनिंग के लिये भेजे गए हैं उनमें से किसी से भी bond नहीं भरवाया गया ?

मुख्य मन्त्री : नहीं भरवाया गया ।

Chaudhri Hardwari Lal : Will the Government consider the desirability of making such Officers to excute necessary bonds before they are sent to foreign countries for training ?

मुख्य मन्त्री : जो जाना चाहता है, वह चला जा सकता है।

Chaudhri Hardwari Lal : Does the Government not realise that the payment of salary to an Officer during the period of his deputation abroad involves expenditure to Government and itself indicates the desirability of making such officers to execute some kind of bonds ?

मुख्य मन्त्री : मैं समझता हूँ कि किसी आदमी को हथकड़ी लगा के नहीं रखना चाहिए ।

श्री बलरामजी दास टण्डन : क्या मुख्य मंत्री जी बतलायेंगे कि यह अफसर पंजाब गवर्नमैंट के आर्डर से बाहर भेजा गया था ?

मुख्य मन्त्री : गवर्नमैंट आफ इंडिया की स्कीम के तहत पंजाब गवर्नमैंट की तरफ से भेजा गया था। यह गवर्नमैंट आफ इंडिया की अपनी मर्जी थी, अगर वह चाहती तो चाहे जितने अफसर पंजाब से भेज देती ।

कामरेड राम प्यारा : क्या चीफ मिनिस्टर साहब बतलायेंगे कि क्या उस अफसर ने as a protest against the policy of Punjab Government resign किया है ?

मुख्य मन्त्री : ऐसी कोई बात नहीं है ।

डाक्टर बलदेव प्रकाश : क्या मैं जान सकता हूं कि Thandani साहिब ने मुख्य मंत्री के Industry का portfolio लेने के बाद resign किया था या पहले किया था ?

मुख्य मन्त्री : मुझे यह याद नहीं है । आप notice दें।

———

UPGRADING CERTAIN MIDDLE SCHOOLS IN DISTRICT SANGRUR

***439. Sardar Pritam Singh Sahoke** : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether Government have formulated any scheme to upgrade some of the Middle Schools of Sub-Tehsil Sunam, district Sangrur, to Higher Secondary Schools this year;

(b) if the answer to part (a) above be in the affirmative, whether Government Middle Schools in villages (i) Bhai-ki-Pishaur, (ii) Andana, (iii) Ghore Nab in district Sangrur are also included in the list of schools to be upgraded?

Shrimati Om Prabha Jain (Deputy Minister) : (a) Yes, Government have formulated a scheme for the upgrading of schools of the State under a phased programme.

(b) No.

ਸਰਦਾਰ ਪਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਸਾਹੋਕੇ : ਕੀ Deputy Minister ਸਾਹਿਬਾ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਪਸੌਰ ਭਾਈ ਕਾ ਦਾ school Higher Secondary ਬਣਾਉਣ ਲਈ Chief Minister ਸਾਹਿਬ ਦੇ order ਹੋਏ ਹਨ ?

उपमंत्री : इसके लिये आप अलहदा notice दें ।

UPGRADING OF CERTAIN GOVERNMENT HIGH SCHOOLS IN DISTRICT SANGRUR

***440. Sardar Pritam Singh Sahoke** : Will the Chief Minister be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to upgrade the Government High Schools for Boys at Moonak and at Bhiwanigarh, district Sangrur, to Degree College, if so, when ?

Shrimati Om Prabha Jain (Deputy Minister) : No.

M.A. CLASSES IN GOVERNMENT COLLEGE, DHARAMSALA

***458. Shri Rup Singh Phul** : Will the Chief Minister be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to start M. A. classes in the Government College, Dharamsala; if so, the subjects in which and the time by which the said classes are likely to be started?

Shrimati Om Prabha Jain (Deputy Minister) : Yes. As the proposal is still under consideration, it is premature to say whether or when the classes are likely to be started.

UPGRADING OF SCHOOLS IN CERTAIN VILLAGES OF TEHSIL SONEPAT

***503. Pandit Chiranji Lal Sharma** : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether Government propose to upgrade the schools in the following villages in tehsil Sonepat in 1962-63. :—

Pniana, Ghulkana, Khizarpur, Ahir, Ahulana, Tajpur and Sanperra;

(b) if the reply to part (a) above be in the negative, the reason therefor?

Shrimati Om Prabha Jain (Deputy Minister) : (a) No.

(b) Non-availability of funds.

Pandit Chiranji Lal Sharma : Is the hon. Minister aware of the fact that the State Minister for Education (Shri Yash Paul) visited village Baru and gave an assurance to the people that the school there will be upgraded and that the.......

Mr. Speaker : The hon. Member is giving information.

Pandit Chiranji Lal Sharma : Sir, my question was not complete. The hon. Minister visited certain villages and gave assurances for upgrading the schools but now the Government has given a reply in the negative.

Chief Minister : The hon. Member should give a separate notice and we will find out whether any assurance was given. It cannot be remembered off hand. There must be an address presented by the people in reply to which assurance can be given. We will have to look up the papers before giving any reply over here.

Pandit Chiranji Lal Sharma : What is the criteria for upgrading the schools ?

Chief Minister : It is altogether a different question, Sir. Therefore, separate notice will be required to answer this question.

COLLEGE AT ZIRA

***515 Sardar Jagjit Singh** : Will the Chief Minister be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to open a college at Zira; if so, when ?

Shrimati Om Prabha Jain (Deputy Minister) : No.

HARIJAN STUDENTS IN ENGINEERING COLLEGES

***504. Pandit Chiranji Lal Sharma** : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the number of Harijan students at present studying in the Government Engineering Colleges in the State;

(b) whether there is any proposal under the consideration of Government to reserve places in the said colleges for students coming from the backward Hindi-speaking districts of the State ?

Sardar Niranjan Singh Talib : (Minister of State)

(a) Ninety one.

(b) Ten per cent of the seats are already reserved in Government Engineering Colleges for students permanently residing in backward areas in the State as per terms of Punjab Government letter No. 15595-WG-56/4174, dated the 7th September, 1956, as subsequently amended.

Pandit Chiranji Lal Sharma : Can the hon. Minister give the total number of students admitted in the engineering colleges or that could be admitted there ?

ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ : ਆਪ ਨੇ ਸਵਾਲ ਵਿਚ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਪੁਛੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਜੋ intake ਹੈ students ਦੀ ਉਹ ਮੈਂ ਦਸ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ । ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ Engineering College ਵਿਚ 240 ਲੜਕੇ ਲਏ ਜਾਣੇ ਹਨ ਔਰ State Architect College ਵਿਚ 40 ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

श्री अध्यक्ष : सवाल में तो हरिजन students के मुताल्लिक पूछा गया है ।
(In the question information regarding the Harijan students only has been asked for.)

मंत्री : वह तो पहले दे दी गई है ।

ENFORCEMENT OF ORDERS UNDER SECTION 144, CR. P.C. IN THE STATE

*432. **Comrade Harnam Singh Chamak** : Will the Home Minister be pleased to state—

(a) the names of towns and districts in the State where orders under section 144, Cr. P.C. were enforced during the last ten years; together with the reasons therefor in each case;

(b) the names of places and the districts where the said orders are in force at present together with the reasons therefor in each case ?

Shri Mohan Lal : (a) The time and labour involved in collecting the information will not be commensurate with any possible benefits to be obtained.

(b) At present section 144, Cr. P.C. is in force in district Sangrur (excluding Jind Sub-Division) for two months only with effect from 5th March, 1962. This was enforced on account of tension amongst various groups due to general elections. In Jind Sub-Division it was withdrawn from 15th March, 1962

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚਮਕ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜੀ 144 ਦਫਾ ਲਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕੀ ਕਿ Deputy Commissioner ਆਪ ਲਗਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਹ ਪਹਿਲੇ Home Department ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰ ਕੇ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : D.C. ਨੂੰ ਵੀ 144 ਦਫਾ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਅਖਤਿਆਰ ਹੈ ਔਰ ਗੌਰਮਿੰਟ ਭੀ ਲਗਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ।

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚਮਕ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਸੰਗਰੂਰ ਵਿਚ 144 ਦਫਾ ਕਿਸ ਨੇ ਲਗਾਈ ਸੀ ।

मंत्री : आप इस के लिए notice दे दें ।

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚਮਕ : ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਲਈ ਸੰਗਰੂਰ ਵਿਚ 144 ਦਫਾ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਕੀ ਵਜਾ ਸੀ?

ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਦੇ ਲਈ notice ਦੇ ਦਿਉ । ਪਤਾ ਕਰਕੇ ਦਸ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚਮਕ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਸੰਗਰੂਰ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਜਦ 144 ਦਫ਼ਾ ਲਗੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤਾਂ ਜੀਂਦ sub division ਵਿਚੋਂ ਕਿਉਂ ਇਹ ਹਟਾ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ ? ਇਤਨਾ ਤਾਂ ਦਸ ਦਿਉ । ਇਹ ਤਾਂ detail ਦੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ।

मन्त्री : यह चीज़ तो हालात पर depend करती है। जिस वक्त इसकी ज़रूरत महसूस की गई उस वक्त 144 दफा किसी जगह पर लगा दी जाती है और जिस वक्त ज़रूरत नहीं रहती उस वक्त हटा दी जाती है। जींद में इसके जारी रखने की ज़रूरत महसूस नहीं हुई होगी इसलिये वहां से हटा दी गई है।

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚਮਕ : ਇਸ ਵਕਤ ਕੀ ਹਾਲਾਤ ਐਸੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰ ਕੇ ਅਜੇ ਵੀ ਸੰਗਰੂਰ ਵਿਚ 144 ਦਫ਼ਾ ਲਗੀ ਹੋਈ ਹੈ ?

मंत्री : तफसील के लिये notice दीजिये ।

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚਮਕ : ਮੈਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਤਫਸੀਲ ਦੇ ਮੁਤਲਿਕ ਸਵਾਲ ਪੁਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ 144 ਦਫਾ ਕਈ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿਚ ਲਗਾਈ ਹੋਈ ਹੈ ।

ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ reasons ਤਾਂ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਦਸ ਦਿਤੇ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਜੋ ਆਪ ਨੇ ਤਫਸੀਲ ਪੁਛੀ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਵਕਤ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਨੋਟਿਸ ਦੇ ਦਿਉ । ਦਸ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚਮਕ : Reasons ਪੁਛਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤਫ਼ਸੀਲ ਦਸੀ ਜਾਵੇ ।

ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਵੇਖਣ ਦੀ ਕਦੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਕਿਸੇ ਥਾਂ 144 ਦਫਾ ਠੀਕ ਜਾਂ ਗਲਤ ਲਗਾਈ ਗਈ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਦੇਖਣ ਵਾਲੀ ਗਲ ਨਹੀਂ। 144 ਦਫਾ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। (ਹਾਸਾ)

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚਮਕ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਦਿਮਾਗ ਦਰਸਤ ਹੈ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਜਵਾਬ ਦਿਤਾ ਹੈ ? (ਹਾਸਾ)

ਕਾਮਰੇਡ ਮਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿਕਾ : ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਵਿਚ 144 ਦਫਾ ਲਗਾਈ ਗਈ ਹੈ....

Mr. Speaker : I have allowed sufficient number of supplementary questions to Sardar Harnam Singh Chamak, who has asked this question, and when he is satisfied I donot think any scope is left for the hon. Member to ask any supplementary question.

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚਮਕ : ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸ਼ਾਹਿਬ ਇਹ ਸਾਰੀ ਤਫਸੀਲ ਦੇਣਗੇ ਅਤੇ ਕੋਈ statement ਇਸ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਕਰਨਗੇ ?

Mr. Speaker : He will give you the reply.

चौधरी इन्दर सिंह मलिक : On a point of order, sir, तरसिक्का साहिब ने एक सवाल पूछा था उसका जवाब अभी वज़ीर साहिब ने नहीं दिया है ।

Mr. Speaker : I can not force the Government to give reply.

ਕਾਮਰੇਡ ਮਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿਕਾ : ਮੇਰੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੇ ਇਸਦੀ ਕੀ ਵਜਾ ਹੈ ?

Mr. Speaker : Government is not ready to give the reply,

मन्त्री : मैंने पहले ही बता दिया है कि स्वाए संगरूर जिला के और कहीं दफा 144 लागू नहीं है ।

Mr. Speaker : Unless I call upon the hon. Member. Sardar Makhan Singh Tarsikka, he should not ask the supplementary question.

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਹਾਡੀ ਆਵਾਜ਼ ਸਾਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਸੁਣਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਨੁਕਸ ਹੈ । ਸ਼ਾਇਦ mike ਵਿਚ ਕੋਈ ਨੁਕਸ ਹੈ । ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਤੁਹਾਡੀ ਆਵਾਜ਼ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਇਸਦਾ ਕੋਈ ਇਨਤਜ਼ਾਮ ਕਰੋ ।

श्री अध्यक्ष : कहीं न कहीं नुक्स होगा । (There might be some defect somewhere.)

CASES REGISTERED IN POLICE STATION PHUL, DISTRICT BHATINDA

*483. **Comrade Babu Singh, Master**: Will the Home Minister be pleased to state—

(a) the number of cases registered in police station, Phul, district Bhatinda, during the years 1958-59, 1959-60, 1960-61 and 1961-62;

(b) the names of persons against whom the said cases were registered;

(c) the details of offences under which each of the said cases was registered;

(d) the number and names of persons arrested in connection with the cases referred to in part (a) above and the date of each arrest;

(e) the number and names of the persons mentioned above who were convicted/acquitted ?

Shri Mohan Lal : (a, b, c, d, e) The time and labour involved in collecting the information will not be commensurate with any possible benefit to be derived.

ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ : ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਸਵਾਲ ਦੇ part (a) ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਤਨੀ labour ਤੇ time ਖਰਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਇਕ ਪੁਲੀਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੀ information ਮੰਗੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਲਈ ਕਿਤਨਾ ਵਕਤ ਤੇ ਮਿਹਨਤ ਖਰਚ ਹੋਵੇਗੀ ?

ਮੰਤਰੀ : ਤੁਸੀ ਸਾਰਾ ਸਵਾਲ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਵੇਖੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਤਨੀ ਲੰਮੀ ਚੌੜੀ information ਮੰਗੀ ਹੈ।

ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ : ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ part (a) ਲਈ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਵਿਚ ਕੀ ਦਿੱਕਤ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਤੇ ਕਿਤਨਾ time ਤੇ labour ਖਰਚ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ?

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇ ਹਨ।

ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਵਿਚ ਸਵਾਲ ਪੁਛਣ ਦਾ question ਹੀ arise ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਜਵਾਬ ਦਿਤਾ ਹੈ। We have not collected any information in regard to this question as the information asked for is too voluminous. In

---

NOTE .—Later on under instructions of the Chair the Home Minister supplied the requisite information relating to para (a) of this question which may be seen at page 31 infra.

part (a) of the question the number of cases registered in police station Phul has been asked for; in part (b) the names of the persons against under whom cases were registered; and in part (c) the details of offences which each of the said cases was registered, have been asked for.

Mr. Speaker : So far as parts (b) and (c) of the question are concerned, I fully agree with the Government but so far as part (a) is concerned the hon. Minister could have supplied the information without much difficulty.

Minister : All right, Sir, if the hon. Member wants information in regard to part (a) of the question I will have no hesitation in supplying the same.

Mr. Speaker : Then I would request the hon. Minister to supply the information asked for in part (a) of the question.

Minister : As desired by the Hon'ble Speaker, information regarding part (a) of the above-mentioned Assembly Question has been collected and is given below.

(a) Number of cases registered in police station Phul, distictr Bhatinda, during the years 1958-59, 1959-60, 1960-61, and 1961-62 :—

1958-59	... 97
1959-60	... 63
1960-61	... 113
1961-62	... 123

WOOD AND CHARCOAL EXPORT FROM NURPUR TEHSIL

***290. Comrade Ram Chandra** : Will the Home Minister be pleased to state whether Government have recently received any representation from the Nurpur area protesting against the restrictions placed on the export of Wood and Charcoal from Nurpur Tehsil; if so, the action taken or proposed to be taken in the matter ?

Shri Mohan Lal: No.

SHADOW N. E. S. BLOCKS

***421. Sardar Jasdev Singh Sandhu** : Will the Minister for Community Development be pleased to state the names of shadow N. E. S. Blocks in the State at present and the time by which these are likely to start functioning ?

Sardar Darbara Singh : A statement showing the names of the shadow blocks in the State is laid on the Table. According to the phased programme 15 will be started by the end of April, 1962; 14 in October, 1962; and 6 in April, 1963.

STATEMENT

[Community Development Minister]

LIST OF SHADOW BLOCKS IN THE PUNJAB STATE

Serial No.	Name of Shadow Block	District
1.	Ambala	Ambala
2.	Bilaspur	Do
3.	Panuhana	Gurgaon
4.	Ratia	Hissar
5.	Bhiwani	Do
6.	Bara Gudha	Do
7.	Assandh	Karnal
8.	Smalkha	Do
9.	Beri	Rohtak
10.	Mundlana	Do
11.	Jandiala	Amritsar
12.	Majitha	Do
13.	Verka	Do
14.	Malaut	Ferozepur
15.	Lambi	Do
16.	Khuian Sarwar	Do
17.	Fazilka	Do
18.	Narot Jaimal Singh	Gurdaspur
19.	Dorangla	Do
20.	Bhunga	Hoshiarpur
21.	Hoshiarpur II	Do
22.	Anandpur Sahib	Do
23.	Mukerian	Do
24.	Jullundur East	Jullundur
25.	Mukandpur	Do
26.	Nagrota	Kangra
27.	Mangwal	Do
28.	Nadaun	Do
29.	Sujanpur	Do

Serial No.	Name of Shadow Block	District
30.	Budhladha	Bhatinda
31.	Badhra	Mohindergarh
32.	Ghanaur	Patiala
33.	Bhnerheri	Do
34.	Uchana	Sangrur
35.	Kalayat	Do
	Total	35

ਸਰਦਾਰ ਜਸਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ 15 shadow blocks ਅਪ੍ਰੈਲ ਦੇ end ਵਿਚ, 14 October ਵਿਚ ਅਤੇ 6 ਅਪ੍ਰੈਲ 1963 ਵਿਚ ਚਾਲੂ ਹੋਣਗੇ। ਕੀ ਮੈਂ ਪੁਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਖੁਲ੍ਹਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ select ਕਰਨ ਲਈ ਕੀ criteria ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਜਿਹੜਾ criteria ਪਹਿਲੇ ਮੁਕੱਰਰ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਹੀ start ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ।

ਸਰਦਾਰ ਜਸਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਕੇ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਪਹਿਲੇ Shadow Blocks ਕਿਥੇ ਕਿਥੇ ਖੋਲ੍ਹੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਕਿਥੇ ਕਿਥੇ ਖੁਲ੍ਹਣਗੇ ?

ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਦਾ separate notice ਦਿਉ ।

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚਮਕ : Shadow Blocks ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀ limit ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : Limit ਤੋਂ ਕੀ ਮੁਰਾਦ ਹੈ ?

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚਮਕ : ਦੋ ਸਾਲ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਸਾਲ, ਕਿਤਨਾ ਅਰਸਾ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : 15 Shadow Blocks April ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣਗੇ, ਇਹੋ limit ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ ।

NATIONAL INSTITUTE FOR COMMUNITY DEVELOPMENT, MUSSORIE

***423 Sardar Jasdev Singh Sandhu**: Will the Minister for Community Development be pleased to state—

(a) the number of seats allocated to the State Government for the training of Non-officials at the National Institute for

[Sardar Jasdev Singh Sandhu]

Community Development at Mussorie and other places where such training is given during 1961-62 ;

(b) the names of non-officials, if any, who were sent by Government for training in the said Institutions during 1961-62 ?

Sardar Darbara Singh:

(a) (i)	National Institute for Community Development, Mussorie	..	8 seats
(ii)	Orientation and Study Centre, Nilokheri	..	62 seats
(iii)	Orientation and Study Centre, Udaipur	..	8 seats
	Total	..	78 seats

(b) (i) National Institute of Community Development, Mussoorie — Sarvshri Darbara Singh, M.L.A., Abdul Ghaffar Khan M.L.A., Srikrishan Vaid, M.L.A., Virendra, M.L.C. Achhar Singh, M.L.A., and Attar Singh, M. L. A., were deputed but none was able to attend the course.

(ii) Orientation and Study Centre, Nilokheri —

1. Shri Girdhari Ram, Member Panchayat, Murthal, Sonepat Block, district Rohtak
2. Shri Gurparshad, Member Panchayat, Jawali, Nurpur Block, district Kangra
3. Shri Pritam Chand, Sarpanch, Ichhi, Shahpur Block, district Kangra
4. Shri Arjan Singh Sandhu, village Marhana, Chola Sahib Block, district Amritsar
5. Shri Bachittar Singh, Member Block Advisory Committee, Bhatinda
6. Shri Harnek Singh, Gill, Gram Panchayat, Bhatinda Block.
7. Shri Gurnam Singh, Pancha Khara, Chola Sahib Block, district Amritsar
8. Shri Teja Singh, Sarpanch, village Dharar, Khadur Sahib Block, district Amritsar

(ii) Orientation and Study Centre, Nilokheri	9. Shri Siri Ram Verma, Development Block Rewari, P.O. Bikaner, Gurgaon
	10. Shri Surinderpal Singh Gill, village Thamanwal, P. O. Bilga, Development Block Nurmahal, district Jullundur
	11. Shri Charan Dass, Development Block Nakodar, district Jullundur
	12. Shri Partap Singh, Fatehabad Block, district Hissar
(iii) Orientation and Study Centre, Udaipur	Nil.

ਸਰਦਾਰ ਜਸਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ: ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਇਹ ਸੀਟਾਂ avali ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ?

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਦਮੀ ਉਥੇ ਗਏ ਨਹੀਂ (The hon. Minister has replied that the persons concerned did not attend the course).

ਸਰਦਾਰ ਜਸਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਨੀਲੋਖੇੜੀ ਲਈ 62 ਸੀਟਾਂ ਮਿਲੀਆਂ ਤੇ 12 ਗਏ, ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਗਏ ।

ਸਰਦਾਰ ਜਸਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਨੀਲੋਖੇੜੀ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 62 ਸੀਟਾਂ ਲਈਆਂ ਸਨ, ਉਹ 62 ਬੰਦੇ ਨਾ ਭੇਜਣ ਦਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਜਿਹੜੇ ਬੰਦੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕੇ ਉਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਤਾਂ ਓਹੀ ਦਸ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਦਸ ਸਕਦੇ ।

Mr. Speaker : What the hon. Member wants to know is that 62 seats were allocated to the State Government but only 12 persons were sent.

Minister : I shall let the hon-Member know after proper enquiry.

कामरेड राम प्यारा : क्या वजीर साहिब बतलाएंगे कि यह जो non-officials के नाम select किए हैं, selection के वक्त कौन कौन से points सामने रखे जाते हैं ? क्या उनकी consent ली जाती है ?

ਮੰਤਰੀ : ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਜ਼ਿਲੇ ਵਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਉਂ recommend ਕਰਕੇ ਭੇਜਦੇ ਹਨ ।

ਸਰਦਾਰ ਜਸਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਜਦੋਂ ਨਾਉਂ recommend ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਤਲਾਹ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ inform ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ attend ਕਰਨਾ ਹੈ ।

Shri Ram Partap Garg : Sir, may I know whether the people were not available or the Government could not make proper arrangements ?

Mr. Speaker : Members were deputed but they could not attend the course.

ਸਰਦਾਰ ਜਸਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : ਮੇਰੇ ਪੁਛਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ consent ਪਹਿਲਾਂ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ?

ਮੰਤਰੀ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ consent ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜੇ ਨਾ ਜਾਣ ਤਾਂ ਗੌਰਮੈਂਟ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੀਟਾਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਲੈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ।

कामरेड राम प्यारा : क्या वजीर साहिब बतलाएंगे कि non-officials में legislators के नाम चले गए हैं, Deputy Commissioner legislators के नाम recommend करता है या दूसरों के ही करता है ?

ਮੰਤਰੀ : ਅਗਰ ਤੁਸਾਂ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗੇ ਗਾ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਮਸੂਰੀ ਭੇਜੇ ਗਏ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਉਂ state level ਤੇ ਲਏ ਗਏ ਸਨ । ਇਹ M. L. As. ਤੇ M. L. Cs. ਸਨ । ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ avail ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ।

Shri Rup Singh 'Phul' : Sir, may I know whether any funds were provided by the Government ?

Mr. Speaker : Next question please.

JOINT FARMING CO-OPERATIVE SOCIETIES

*422. **Sardar Jasdev Singh Sandhu** : Will the Minister for Community Development be pleased to state—

(a) the names of Joint Farming Co-operative Societies formed in the State during 1961-62 with the number of members of each;

(b) the details of the loans, grants and subsidies given by Government to each of the said societies during the said period ?

Sardar Darbara Singh : (a) and (b) A statement is laid on the table of the House.

ANNEXURE I

List of Co-operative Joint Farming Societies registered during 1961-62 along-with their membership

S. No.	Name of the Society	Membership
1.	The Sarhali Co-operative Joint Farming Society Ltd., Sarhali district Jullundur ..	13
2.	The Basi Co-operative Joint Farming Society Ltd. Sarhali, district Jullundur ..	12
3.	Dhesian Sang Co-operative Joint Farming Society Ltd., Dhesian Sang, district Jullundur ..	12
4.	The Daduwal Co-operative Joint Farming Society Ltd., Daduwal, P. O. Samrai, district Jullundur ..	12
5.	The Taggar Co-operative Joint Farming Society Ltd., Tagga P.O. Pasla, district Jullundur ..	12
6.	The Bhatian Co-operative Joint Farming Society Ltd., district Jullundur ..	12
Hoshiarpur East		
7.	The Kandhla Jattan Co-operative Joint Farming Society ..	12
8.	The Kandhla Sheikha Co-operative Joint Farming Society ..	15
9.	Dhadiala Co-operative Joint Farming Society Ltd., P. O. Tanda ...	12
10.	The Gidderpindi Joint Farming Society, P. O. Loharro, district Hoshiarpur ..	12
11.	The Khokhar Co-operative Joint Farming Society, P. O. Tanda ...	12
12.	The Jaja Co-operative Joint Farming Society district Hoshiarpur ..	14
13.	The Dakala Co-operative Joint Farming Society, district Patiala ..	13
14.	The Sundar Farm Alipur Arian Co-operative Joint Farming Society Ltd., district Patiala ..	13
15.	The Bajwa Kauli Co-operative Joint Farming Saciety Ltd., Kauli, district Patiala ..	10

[Community Development Minister]

S. No.	Name of the Society	Membership
16.	The Tarheri Jattan Co-operative Joint Farming Society Ltd., P. O. Kauli, district Patiala ..	10
17.	The Hari Farms Co-operative Joint Farming Society Ltd., Dadlan, district Patiala ..	16
18.	The Ablowal Co-operative Joint Farming Society Ltd., Ablowal, district Patiala ..	12
19.	The Taraori Co-operative Joint Farming Society Ltd., district Karnal ..	12
20.	The Bhutana Co-operative Joint Farming Society Ltd., district Karnal ..	11
21.	The Tarori Raj Co-operative Joint Farming Society Ltd. district Karnal ..	12
22.	The Barsal Janta Co-operative Joint Farming Society Ltd., district Karnal ..	12
23.	The Ashoka Co-operative Joint Farming Society Ltd., Ramba, district Karnal ..	12
24.	The Lal Khera Co-operative Joint Farming Society Ltd., Lal Khera, district Karnal ..	11
25.	The Kot Basawa Singh Co-operative Joint Farming Society, Ltd., district Ambala ..	12
26.	The Habihtpur Co-operative Joint Farming Society Ltd., district Ambala ..	30
27.	The Balauli Harijan Co-operative Joint Farming Society, Ltd., district Ambala ..	11
28.	The Bharthal Young Farmers Co-operative Joint Farming Society Ltd., district Ambala ..	11
29.	The Barika Jasbir Co-operative Joint Farming Society Ltd., district Ferozepur ..	11
30.	The Tut Co-operative Joint Farming Society Ltd., district Ferozepur. ..	13
31.	The Barar Co-operative Joint Farming Society Ltd., Chand Purana, district Ferozepur ..	11
32.	The Peheewala Co-operative Joint Farming Society Ltd., Talwandi Bhai, district Ferozepur ..	13
33.	The Preet Kokri Kala Co-operative Joint Farming Society Ltd., Kokri Kalan, district Ferozepur ..	11

S. No.	Name of the Society	Membership
34.	The Barar Co-operative Joint Farming Society Ltd., Kotla, Rai Ka, district Ferozepur ..	13
35.	The Bhambewala *urf* Lande Co-operative Joint Farming Society Ltd., district Ferozepur ..	13
36.	Thc Chhanga Kalan Co-operative Joint Farming Society Ltd., district Ferozepur ..	23
37.	The Habibke Co-operative Joint Farming Society, district Ferozepur ..	29
38.	The Ghall Khurd Ex-Servicemen Co-operative Joint Farming, Society Ltd., district Ferozepur ..	13
39.	The Kot Mohd. Khan Co-operative Joint Farming Society Ltd., district Amritsar ..	15
40.	The Sandhu Co-operative Joint Farming Society Ltd., Bhurj Deva Singh, district Amritsar ..	11
41.	The Saidpur Co-operative Joint Farming Society Ltd., district Amritsar ..	13
42.	The Mughlani Co-operative Joint Farming Society Ltd., district Amritsar ..	14
43.	The Patti Co-operative Joint Farming Society Ltd., district Amritsar ..	11
44.	The Bhogan Co-operative Joint Farming Society, P. O. Balarhwala, district Amritsar ..	32
45.	Shahzada bad Co-operative Joint Farming Society, Ltd., district Amritsar. ..	11
46.	The Badhai Khurd Co-operative Joint Farming district Amritsar. ..	31
47.	The Bala Lambe Darya Co-operative Joint Farming Society, Ltd., district Ambala ..	70
48.	The Gulgarh Co-operative Joint Farming Society Ltd., district Amritsar ..	25
49.	The Sherpur Co-operative Joint Farming Society Ltd., district Amritsar ..	26
50.	The Awan Harijan Co-operative Collective Farming Society Ltd., Awan district Amritsar. ...	21
51.	The Bindhi Nain Co-operative Joint Farming Society, P.O. Jasruar; district Amritsar ..	15

[Community Development Minister]

S. No.	Name of the Society	Membership
52.	The Fateh Co-operative Joint Farming Society Ltd., Fateh, P.O. Jasruar, district Amritsar ..	13
53.	The Dadian Co-operative Joint Farming Society, P.O. Gago Mal, district Amritsar. ..	50
54.	The Sanyana Co-operative Joint Farming Society, Ltd. district Hissar. ..	14
55.	The Devsar Co-operative Joint Farming Society, Ltd., district Hissar ...	
56.	The Mansar Ka Bas Co-operative Joint, Farming Society Ltd., district Hissar. ..	12
57.	The Fartia Tal Co-operative Joint Farming Society, Ltd., district Hissar ..	18
58.	The Smain Model Co-operative Joint, Farming Society Ltd., district Hissar ..	15
59.	The Hansi Nagpal Co-operative Joint Farming Society Ltd., Hansi ...	12
60.	The Bandahri Nihal Co-operative Joint Farming Society Ltd., Hansi ..	11
61.	The Hazrawan Khurd Co-operative Joint Farming Society Ltd., district Hissar ..	16
62.	The Murthal Co-operative Joint Farming Society Ltd., Murthal district Rohtak ..	16
63.	The Mohmadpur Joint Farming Society Ltd., Mohmmadpur, district Rohtak ...	12
64.	The Ism lia Joint Farming Society Ltd., district Rohtak ...	11
65.	The Ladhian Joint Farming Society Ltd., district Rohtak ..	17
66.	The Barahm Niwas Co-operative Joint Farming Society district Gurgaon ..	11
67.	The Bhola Co-operative Joint Farming Society, village Panhera Kalan, district Gurgaon ..	13
68.	The Sadhpur Co-operative Joint Farming Society Ltd., P. O. Farrukhi Naiar, district Gurgaon ..	11
69.	The Patti Jagat Singh Co-operative Joint Farming Society Ltd., Pulrawas, district Gurgaon ...	12

S. No.	Name of the Society	Membership
70.	The Pirthala Co-operative Joint Farming Society Ltd., Pirthala, district Gurgaon ..	13
71.	The Jatwara Co-operative Joint Farming Society, Ltd., Bawal, district Gurgaon ..	11
72.	The Andhop Co-operative Joint Farming Society Andhop, district Gurgaon ..	12
73.	The Dholgarh Co-operative Joint Farming Society, Andhop, district Gurgaon ..	12
74.	The Khalsa Khiranwala Co-operative Joint Farming Society Ltd., Khiranwala, district Kapurthala ..	12
75.	The Kala Sanghian Co-operative Joint Farming Society Ltd., Kala Sanghian, district Kapurthala ..	13
76.	The Dughwindi Co-operative Joint Farming Society Ltd., Dughwindi, district Kapurthala ..	12
77.	The Habibwala Co-operative Joint Farming Society Ltd., Habibwal, district Kapurthala ..	14
78.	The Phagwara Saini Co-operative Joint Farming Society Ltd., district Kapurthala ..	13
79.	The Munan Kalan Co-operative Joint Farming Society Ltd., Kahnuwan district Gurdaspur ..	12
80.	The Sahur Patti Piarawala Co-operative Joint Farming Society Ltd., district Gurdaspur ..	11
81.	The Khuthi Co-operative Joint Farming Society Ltd., district Gurdaspur ..	10
82.	The Bala Tajowal Co-operative Joint Farming Society Ltd., district Hoshiarpur ..	12
83.	The Nangal Abiana Co-operative Joint Farming Society Ltd., Bajrur, district Hoshiarpur ..	10
84.	The Chandpur Rurki Co-operative Joint Farming Society Ltd., district Hoshiarpur ..	15
85.	The Ramdaspur Kang Co-operative Joint Farming Society Ltd., P. O. Rupowal, district Hoshiarpur ..	12
86.	The Pandori Bibi Co-operative Joint Farming Society Ltd., district Hoshiarpur ..	14

[Community Development Minister]

S. No.	Name of the Society	Membership
87.	The Kaloya Randhawa Co-operative Joint Farming Society Ltd., district Hoshiarpur ..	12
88.	The Pandori Co-operative Joint Farming Society Ltd., P. O. Jhanwan, district Hoshiarpur ..	12
89.	The Jhikar Co-operative Joint Farming Society Ltd., district Kangra ..	12
90.	The Raman Co-operative Joint Farming Society Ltd., district Bhatinda ..	15
91.	The Dhillon Co-operative Joint Farming Society Ltd., district Bhatinda ..	11
92.	The Missriwala Co-operative Joint Farming Society Ltd., district Bhatinda ..	11
93.	The Satike Co-operative Joint Farming Society Ltd., district Bhatinda ..	12
94.	The Gotwali Co-operative Joint Farming Society Ltd., district Bhatinda ..	12
95.	The Rampura Co-operative Joint Farming Society Ltd., district Bhatinda ..	10
96.	The Jhirianwali Joint Farming Society Ltd., district Bhatinda ..	12
97.	The Kalerian Preet Model Co-operative Joint Farming Society Ltd., Kalera, district Jullundur ..	11
98.	The Bharsinghpur Co-operative Joint Farming Society Ltd., Bharsinghpur district Jullundur ..	15
99.	The Doaba Co-operative Joint Farming Society Ltd., Chak Mai Dass, district Jullundur ..	15
100.	The Dhillon Co-operative Joint Farming Society Ltd., Badbar, district Sangrur ..	11
101.	The Gogewal Co-operative Joint Farming Society Ltd., district Sangrur ..	13
102.	The Raman Co-operative Joint Farming Society Ltd., district Sangrur ..	13
103.	The Bhutal Kalan Co-operative Joint Farming Society Ltd., district Sangrur ..	16
104.	The Jamni Co-operative Joint Farming Society, Ltd., district Sangrur ..	19

S. No.	Name of the Society	Membership
105.	The Balera Co-operative Joint Farming Society, Ltd. Distt. Sangrur ..	12
106.	The Cheeka Prem Co-operative Joint Farming Society, Ltd. Distt. Karnal ..	11
107.	The Chandana Co-operative Joint Farming Society, Ltd., Distt. Karnal ..	11
108.	The Binjual Model Co-operative Joint Farming Society, Ltd., Distt. Karnal ..	12
109.	Rajpura Co-operative Joint Farming Society, Ltd., Distt. Karnal ..	14
110.	The Durali Co-operative Joint Farming Society, Ltd., Distt. Ambala ..	13
111.	The Attari Bet Co-operative Joint Farming Society Ltd., Distt. Ambala ..	11
112.	The Lukhi Co-operative Joint Farming Society Ltd., Distt. Mohindergarh ..	14
113.	The Amlota Co-operative Joint Farming Society Ltd., Distt. Mohindergarh ..	12
114.	The Ramila Co-operative Joint Farming Society Ltd., Distt. Mohindergarh ..	11
115.	The Khoajke Co-operative Joint Farming Society Ltd., Distt. Ludhiana ..	16
116.	The Dhotar Co-operative Joint Farming Society Ltd., Distt. Ludhiana ..	13
117.	The Sargodha Co-operative Joint Farming Society Ltd., Saleem Tabri, Distt. Ludhiana ..	12
118.	The Khera Co-operative Joint Farming Society Ltd., Distt. Ludhiana ..	12
119.	The Sirthala Co-operative Joint Farming Society Ltd., Distt. Patiala ..	12
120.	The Pyal Mohalla Rain Majra Co-operative Joint Farming Society Ltd., Distt. Patiala ..	11
121.	The Nagla Farm Harijanan Co-operative Collective Farming Society Ltd., Distt. Karnal ..	21
122.	The Kawatra Co-operative Collective Farming Society Ltd., P.O. Siwan, Distt. Karnal ..	37
123.	The Addo Majri Co-operative Collective Farming Society Ltd., Distt. Ambala ..	21
124.	The Miani Co-operative Collective Farming Society Ltd., Mian Distt. Hoshiarpur ..	30

Community Development Minister

S. No.	Name of the Society	Membership
125.	The Puranwala Co-operative Collective Farming Society, Distt. Gurdaspur ..	23
126.	The Bharog Co-operative Collective Farming Society, Distt. Ambala ..	14
127.	The Sangat Pur Ex-Servicemen Collective Farming Society, Distt. Amritsar ..	21
128.	The Urlana Khurd Co-operative Collective Farming Society, Distt. Karnal ..	25
129.	The Chadiala Co-operative Collective Farming Society Ltd., Distt. Ambala ...	42
130.	The Sundh Co-operative Collective Farming Society Ltd., Distt. Gurgaon ..	34
131	The Kamalpur Co-operative Collective Farming Society Ltd., Kamalpur, Distt. Karnal ..	37
132.	The Taraori Dera Nikka Singh Co-operative Collective Farming Society, Distt. Karnal ..	17
133.	The Panipat Ex-Servicemen Co-operative Collective Farming Society Ltd., Panipat ..	11
134.	The Gharaunda Ex-Servicemen Co-operative Farming Society, Distt. Karnal ..	14
135.	The Panipat Co-operative Collective Farming Society Panipat ..	25
136.	The Panipat Progressive Ex-Servicemen Co-operative Collective Farming Society Ltd., Panipat ..	11
137.	The Nagla Farm, Co-operative Collective Farming Society Ltd., Nagla Farm, Distt. Karnal ..	21
138.	The Kambipur Co-operative Collective Farming Society, P. O. Jagdev Kalan, distt. Amritsar ..	11
139.	The Sangatpura Ex-Servicemen Co-operative Collective Farming Society Ltd., Distt. Amritsar ..	21
140.	The Irazi Saharan Co-operative Collective Farming Society, P.O. Ramdas, Distt. Amritsar ..	52
141.	The Irazi Kasowahla Co-operative Collective Farming Society, Distt. Amritsar ..	21
142.	The Sundh Co-operative Collective Farming Society Ltd., Distt. Gurgaon ..	15
143.	The Mogwan Co-operative Joint Farming Society Ltd., Distt. Patiala ...	13
144.	The Manoharpur Co-operative Joint Farming Society Ltd., Distt. Gurdaspur ..	12

S. No.	Name of the Society	Membership
145.	The Sirah Co-operative Joint Farming Society Ltd., Distt. Gurdaspur ..	14
146.	The Purana Wallah Co-operative Collective Farming Society Ltd., Distt. Gurdaspur ..	23
147.	The Dhian Singhpura Co-operative Collective Farming Society Ltd., Distt. Amritsar ..	15
148.	The Mithra Co-operative Joint Farming Society Ltd., Distt. Jullundur ..	12
149.	The Mahodipur Arian Hira Co-operative Joint Farming Society, Distt. Jullundur ..	11
150.	The Naugza Co-operative Joint Farming Society Ltd., Distt. Jullundur ..	12
151.	The Chak Karian Kalan Jantak Co-operative Joint Farming Society Ltd., Distt. Jullundur ..	17

ANNEXURE

List of Co-operative Joint Farming Societies of Pilot

Serial No.	Name of Co-operative Farming Society formed during 1961-62 and given financial assistance	Numbur of members	Assis- Share Capital
1	2	3	4
1	The Dhabwal Co-operative Joint Farming Society, tehsil Phillaur	11	2,000
2	The Sarhali Co-operative Joint Farming Society, tehsil Amritsar	13	2,000
3	The Dabwal Co-operative Joint Farming Society, tehsil Jullundur	12	2,000
4	The Bhatian Co-operative Joint Farming Society, tehsil Phillaur	12	2,000
5	The Taggar Co-operative Joint Farming Society, tehsil Phillaur	12	2,000
6	The Bassi Co-operative Joint Farming Society, tehsil Phillaur	12	2,000
7	The Jaja Co-operative Joint Farming Society, tehsil Dasuya	14	1,000
8	The Dhadiala Co-operative Joint Farming Society, tehsil Dasuya	12	2,000
9	The Kandhala Sheikhan Co-operative Joint Farming Society, tehsil Dasuya	15	2,000
10	The Giddar Pindi Co-operative Joint Farming Society, tehsil Dasuya	12	2,000
11	The Khekhan Co-operative Joint Farming Society, tehsil Dasuya	12	2,000
12	The Bulana Co-operative Joint Farming Society, tehsil Karnal	12	2,000
13	The Taraori Co-operative Joint Farming Society, tehsil Karnal	12	2,000
14	The Ashoka Co-operative Joint Farming Society, tehsil Karnal	12	2,000
15	The Baissal Jaula Co-operative Joint Farming Society, tehsil Karnal	12	2,000
16	The Taraori Raj Co-operative Joint Farming Society, tehsil Karnal	12	2,000
17	The Tasheri Jattan Co-operative Joint Farming Society, tehsil Patiala	10	2,000
18	The Bajwa Kauli Co-operative Joint Farming Society, Ltd., Post Office Kauli, tehsil Patiala	10	2,000
19	The Sunder Farms Alipur Raian Co-operative Joint Farming Society, tehsil Patiala	13	2,000
20	The Ablowal Co-operative Joint Farming Society, Patiala	12	2,000
21	The Dakala Co-operative Joint Farming Society, tehsil Patiala	14	2,000

ii

Project Areas assisted in the State during 1961-62.

TANCE	SANCTIONED			
Medium-term loan	Loan for godown	Subsidy for godown	Managerial Subsidy	Total
5	6	7	8	9
4,000	3,750	1,250	500	11,500
4,000	3,750	1,250	500	11,500
4,000	3,750	1,250	500	11,500
4,000	3,750	1,250	500	11,500
4,000	3,750	1,250	500	11,500
4,000	3,750	1,250	500	11,500
4,000	3,750	1,250	500	10,500
4,000	3,750	1,250	500	11,500
4,000	3,750	1,250	500	11,500
4,000	3,750	1,250	500	11,500
4,000	3,750	1,250	500	11,500
4,000	3,750	1,250	500	11,500
4,000	3,750	1,250	500	11,500
4,000	3,750	1,250	500	11,500
4,000	3,750	1,250	500	11,500
4,000	—	—	500	6,500
4,000	3,750	1,250	500	11,500
4,000	3,750	1,250	500	11,500
4,000	3,750	1,250	500	11,500
4,000	3,750	1,250	500	11,500
4,000	3,750	1,250	500	11,500

LIST OF CO-OPERATIVE JOINT FARMING SOCIETIES ASSISTED IN THE STATE DURING 1961-62

Serial No.	Name of the Co-operative Joint Farming Society formed dusing 1961-62 and given financial assistance	Name of District	Number of Members	Medium-term Loan	Loan for godown	Subsidy for godown	Managerial Subsidy	Total
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	Purana Wahla ..	Gurdaspur	23	—	3,750	1,250	500	5,500
2	Saidpur ..	Amritsar	13	4,000	3,750	1,250	500	9,500
3	Dadian ..	Do	106	—	3,750	1,250	500	5,500
4	Kat Mohd Khan ..	Do	15	4,000	3,750	1,250	500	9,500
5	Burj Deva Singh Sandhu ..	Do	11	4,000	3,750	1,250	500	9,500
6	Patti ..	Do	11	4,000	3,750	1,250	500	9,500
7	Bhai Singhpura ..	Jullundur	15	4,000	3,750	1,250	500	9,500
8	Kabran Preet Model ..	Do	11	—	3,750	1,250	500	5,500
9	Kala Singhian ..	Kapurthala	13	4,000	3,750	1,250	500	9,500
10	Dadwindi ..	Do	15	4,000	3,750	1,250	500	9,500
11	Mohdipur Arya Hira ..	Jullundur	11	4,000	3,750	1,250	500	9,500
12	Brarala Chand Purana ..	Ferozepur	11	4,000	3,750	1,250	500	9,500
13	Peehawali ..	Do	13	4,000	3,750	1,250	500	9,500
14	Brar ..	Do	13	4,000	3,750	1,250	500	9,500

15	Berike Jasbir	..	Do	11	4,000	3,750	1,250	500	9,500
16	Bhambewala	..	Do	13	4,000	3,750	1,250	500	9,500
17	Bela Tejowal	..	Hoshiarpur	12	4,000	3,750	1,250	500	9,500
18	Jhikkar	..	Kangra	12	4,000	3,750	1,250	500	9,500
19	Khaunwala Atlopar	..	Ambala	11	4,000	3,750	1,250	500	9,500
20	Bhamanwas	..	Gurgaon	11	4,000	3,750	1,250	500	9,500
21	Bhola	..	Do	12	4,000	3,750	1,250	500	9,500
22	Bhutal Kalan	..	Sangrur	15	4,000	3,750	1,250	500	9,500
23	Galiwali	..	Bhatinda	18	4,000	3,750	1,250	500	9,500
24	Roman	..	Do	15	4,000	3,750	1,250	500	9,500
25	Khuthi	..	Gurdaspur	10	4,000	3,750	1,250	500	9,500
26	Nunaw Kalan	..	Do	12	4,000	3,750	1,250	500	9,500
27	Shahur Patti Parawal	..	Do	11	4,000	3,750	1,250	500	9,500
28	Binghal	..	Karnal	12	4,000	3,750	1,250	500	9,500
29	Pazapur	..	Do	14	4,000	3,750	1,250	500	9,500
30	Dhalaghat	..	Gurgaon	13	4,000	3,750	1,250	500	9,500
31	Mahaudpur Mula Ram	..	Rohtak	15	—	3,750	1,250	500	9,500
32	Dhillai	..	Sangrur	11	4,000	3,750	1,250	500	9,500
33	Raman	..	Do	13	—	3,750	1,250	500	5,500
34	Payal Mohalla Rai Majra	..	Patiala	11	4,000	3,750	1,250	500	9,500
35	Sirthala	..	Do	12	4,000	3,750	1,250	500	9,500

Serial No.	Name of Co-operative Joint Farming Society formed during 1961-62 and given financial assistance	Name of District	Number of Members	Medium-term Loan	Loan for godown	Subsidy for godown	Managerial Subsidy	Total
1	2	3	4	5	6	7	8	9
36	Jodhpur ..	Patiala	10	4,000	3,750	1,250	500	9,500
37	Nagawan ..	Do	13	4,000	3,750	1,250	500	9,500
38	Dhillan ..	Bhatinda	10	4,000	3,750	1,250	500	9,500
39	Jharianwali ..	Do	12	4,000	3,750	1,250	500	9,500
40	Satike ..	Do	12	4,000	3,750	1,250	500	9,500
41	Balian ..	Sangrur	12	4,000	3,750	1,250	500	9,500
42	Nangal Abiana ..	Hoshiarpur	12	4,000	3,750	1,250	500	9,500
43	Chudana ..	Karnal	15	4,000	3,750	1,250	500	9,500

ਸਰਦਾਰ ਜਸਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਕੀ ਰਜਿਸਟਰਾਰ ਨੇ ਸਰਕੂਲਰ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ 20 ਤੋਂ ਘਟ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਸੋਸਾਈਟੀ ਰਜਿਸਟਰ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ?

ਮੰਤਰੀ : ਪਤਾ ਕਰਕੇ ਦਸ ਦਿਆਂਗਾ ।

Mr. Speaker : This supplementary question is not in the proper form.

कामरेड राम प्यारा : क्या वजीर साहिब बतलायेंगे कि ये जो societies register हुई हैं इनको बहुत बड़ी बड़ी grants दी गई हैं, क्या गवर्नमैंट की यह policy है कि जो कोई भी joint farming society बनाए उसको grant देनी है या कोई criteria सामने रखा जाता है ?

श्री अध्यक्ष :Rules के मुताबिक grant दी जाती है । (The grant is given according to the rules.)

Comrade Ram Piara : Sir, may I know whether all the societies formed in that period have been granted subsidies or some of them have been selected, if so, what criteria have been adopted by the Government ?

ਮੰਤਰੀ : ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੋਸਾਈਟੀਆਂ ਨੂੰ loans ਤੇ grants ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ check up ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਠੀਕ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ । ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ sure ਹੋ ਕੇ ਗਰਾਂਟ ਜਾਂ loan ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਸਰਦਾਰ ਜਸਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਕਿਤਨੇ ਅਰਸੇ ਵਿਚ ਇਹ ਵੇਖ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ co-operative societies ਠੀਕ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ।

ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਖਾਸ period ਨਹੀਂ fix ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਜਿਸ ਵਕਤ society register ਹੋਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਵਕਤ formelities ਪੂਰੀਆਂ ਕਰ ਲਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । During the time of their working they are watched and looked after properly ਔਰ ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ grants ਅਤੇ subsidies ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਸਰਦਾਰ ਜਸਦੇਵ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਕੁਝ Co-operative Societies ਅਜਿਹੀਆਂ ਵੀ ਹਨ ਜਿਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸੇ ਮਹੀਨੇ loans ਔਰ grants ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਜਿਸ ਮਹੀਨੇ ਉਹ ਬਣੀਆਂ ?

ਮੰਤਰੀ : ਜੇ details ਲੈਣੀਆਂ ਹੋਣ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਲਈ notice ਦਿਉ।

कामरेड राम प्यारा ਸੰਧੂ : जो statement table पर रखी गई है उसमें बताया गया है कि कुछ Co-operative Farming Societies ऐसी हैं जिन्हें उसी वक्त loans और grants दे दी गई जिस वक्त कि वह बनी थीं । क्या मैं जान सकता हूँ कि इसकी क्या वजूहात हैं ?

ਮੰਤਰੀ: ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮੁਕੰਮਲ information ਲੈਣੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ separate notice ਦਿਉ ।

चौधरी इन्दर सिंह मलिक : क्या वजीर साहिब फरमायेंगे कि वह कितनी Co-operative Societies हैं जिन्होंने ठीक तौर पर इन loans और grants का इस्तेमाल किया और ठीक काम कर रही हैं ?

ਮੰਤਰੀ: ਇਸ ਲਈ ਵੀ fresh notice ਦਿਉ । (Interruptions)

कामरेड राम प्यारा : स्पीकर साहिब, जो statement table पर रखी गई है उसमें साफ तौर पर बताया गया है कि सन् 1961-62 में जो societies register हुईं उनमें से कई एक को उसी वक्त loans और grants दे दी गई। मैं यह जानना चाहता हूँ कि इसकी क्या वजूहात हैं कि उन्हें उसी वक्त यह रुपया दे दिया गया ।

ਮੰਤਰੀ: ਇਸ ਲਈ ਅਲਗ Notice ਦਿਉ ਮੈਂ ਦਸ ਦਿਆਂਗਾ ਕਿ ਕੀ ਵਜਹਾਤ ਹਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ grant ਵਗੈਰਾ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ ਵੈਸੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਸਭ ਕੁਝ verify ਕਰਕੇ subsidy ਔਰ loan ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ ।

कामरेड राम प्यारा : पहले यह फरमाया गया था कि काम satisfactory होने पर यह grants और subsidies दी जाती है। लेकिन इन cases में उसी वक्त grants दी गईं । It is contradictory to the first reply.

Mr. Speaker : If the hon. Member is keen to have full details about this case, he may please give separate notice.

Comrade Ram Piara Sir, I am asking the question about the policy and not about the details. May I know whether it is the policy of the Government that grants and subsidies are granted to the Co-operative societies at the time of their formation ?

Mr. Speaker : The hon. Minister says that the hon. Member should give fresh notice for this question.

Chaudhri Hardwari Lal : Does the hon. Minister agree that his reply as it stands is self-contradictory ?

Minister : No please.

Mr. Speaker : Next question please.

TREES ON SHAMLAT AREA IN KANGRA DISTRICT

*387 **Shrimati Sarla Devi**: Will the Minister for Community Development be pleased to state—

(a) whether it is a fact that Shamlat Deh and Tikkas in Kangra District vest in the Gram Panchayats under the Punjab Village Common Lands (Regulation) Act, 1953;

(b) whether the trees in Shamlat areas referred to in part (a above still belong to Government,

(c) whether Government proposes to hand over the said trees to the respective panchayats with a view to raising their income, if so, the steps taken by Government in this behalf ?

Shri Chand Ram (Minister of State): (a) Yes. The Shamlat Deh and Shamlat Tikkas vest in the Gram Panchayats in Kangra District under the Punjab Village Common Lands (Regulation) Act, 1961.

(b) Yes.

(c) There is a proposal to transfer the management of un-demarcated and un-classed forests to the Gram Panchayats on experimental basis and it is receiving the attention of Government.

Shri Rup Singh Phul: May I know by what time will this be done?

Minister of State: As soon as possible,

EXPENDITURE OF SUKHNA LAKE AT CHANDIGARH

***456. Comrade Ram Piara**: Will the Minister for Capital and Health be pleased to state—

(a) the total amount so far spent on the Sukhna Lake in Chandigarh and the amount which was originally estimated for the construction or completion of the said lake separately;

(b) the date when the construction of the said lake was started and the date of its completion;

(c) whether any more expenditure is likely to be incurred on the said lake; if so, how much ?

Shri Brish Bhan: (a) The total expenditure incurred so far is Rs. 79,58,697.00 The original estimate for the construction of the lake was in the amount of Rs. 58,00,000.00

(b) The construction work was started in 1954 and the Lake Pond was completed in the year 1955. Certain works on the Dam are still in progress.

(c) Yes, Rs. 11,39,000.00

कामरेड राम प्यारा : क्या वजीर साहिब बतायेंगे कि original estimate 58 लाख था तो इस वक्त तक 79 लाख कुछ हजार खर्च हो चुके हैं। इसकी क्या वजूहात हैं ?

मन्त्री : कुछ काम बढ़ जाने की वजह से और कुछ extensions की वजह से खर्च ज्यादा हुआ ।

कामरेड राम प्यारा : क्या एक वजह rates के बढ़ जाने की भी थी?

मन्त्री : हां rates भी बढ़ गए हैं ।

कामरेड राम प्यारा : यह जो इतना ज्यादा खर्च हुआ है उसके बारे में पहले जो estimates बने थे क्या उनमें कुछ items add की गई हैं ?

Minister : I require notice for it. (interruption).

कामरेड राम प्यारा : वजीर साहिब ने बताया है कि काम बढ़ जाने से खर्च बढ़ गया है और फिर कहा है कि estimates बाढ़ गए हैं । तो दोनों में कौन सी बात ठीक है ?

Minister: Sir, if the hon. Member wants to have full details, he should better give a separate notice and I will definitely supply the information.

चौधरी इन्दर सिंह मलिक : क्या वजीर साहिब बताएंगे कि क्या काम ज्यादा बढ़ गया है ?

मन्त्री : आप notice दें तो बता दूंगा ।

कामरेड राम प्यारा : Sir, my submission is कि पहले इन्होंने बताया था कि खर्च बढ़ गया है और अब specifically बताया है कि items include की गई हैं तो कौन सी बात ठीक है ?

श्री अध्यक्ष : उन्होंने जवाब दिया है कि काम भी बढ़ गया है और rates भी बढ़ गए हैं । (The hon. Minister has replied that the work as well as the rates have increased).

कामरेड राम प्यारा : जनाब, मैं तो सिर्फ यह जानना चाहता था कि items include हुई हैं या नहीं ?

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

ELECTRIFICATION OF VILLAGES IN TEHSIL AJNALA, DISTRICT AMRITSAR

98. Major Sardar Harinder Singh : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state the names of villages in tehsil Ajnala, district Amritsar, which are proposed to be electrified during the Third Five Year Plan period ?

Chaudhri Ranbir Singh : Only one village, viz. Talla in Ajnala Tehsil has been electrified during the year 1961-62.

One hundred and thirty villages are proposed to be electrified in Amritsar District during Third Five-Year Plan out of which 20 will be electrified during the year 1962-63. The names of villages in the Ajnala Tehsil to be electrified during the remaining 3rd Five-Year Plan period are under finalisation.

10 a. m.

SHORT NOTICE QUESTION AND ANSWER

DAMAGE BY FIRE AT VILLAGE KHILLANWALA TEHSIL JAGADHRI

*611. **Comrade Shamsher Singh Josh** : Will the Chief Minister be pleased to state —

(a) whether he is aware of the fact that as a result of a devastating fire which broke out on the 14th April at village Khilan Wala near Khizrabad, tehsil Jagadhri, district Ambala, Udhmi aged 60 years was burnt alive while seven heads of cattle were destroyed ;

(b) whether Government have received any official report about the loss of 245 huts in the said village as a result of the fire and 700 persons having been rendered homeless;

(c) if the answer to paras (a) and (b) above be in the affirmative, the steps taken by the District Authorities to render help to the affected villagers together with the details of relief so far given or proposed to be given by the Government ?

Sardar Ajmer Singh : (a) Yes.

(b) Yes.

(1) Number of huts or houses burnt .. 242

(2) Number of families rendered shelterless .. 107

(c) A statement is laid on the table of the House.

STATEMENT

DETAILS OF THE RELIEF GIVEN TO THE FIRE-SUFFERERS IN VILLAGE KHILAN-WALA, TEHSIL JAGADHRI, DISTRICT AMBALA

The following articles were distributed by the Revenue Staff amongst victims of fire in order to afford them immediate relief. These articles were donated by Dr. Herbert, Superintendent, Mission Hospital, Jagadhri :—

(a) Wheat flour ... 110 bags (each bag containing 20 seers).

Note :—Unstarred Question No. 100 has been received late from the Government and it is Printed as Annexure at the end of this debate, along with the question.

Minister

(b) Powdered milk .. 40 cases (each case containing 54 lb)

(c) Soya beans .. 3 Mds.

(d) Gur .. 2 bags (each containing 1 Md)

(e) Chillies .. 20 seers

(f) Salt .. 2 Mds

The Sub-Divisional Officer, Jagadhri, contacted other organisations and appealed to them to come to the rescue of the sufferers. He wa able to collect the following things which were distributed amongsts the fire-sufferers :—

1. Rotary Club and Congress Committee, Jagadhri,

(a) Cloth ... 1,000 yards

(b) Degchies ... 100

2. Jain Mandir, Jagadhri

(i) Atta ... 10 bags

(ii) Dal ... 1 Md

(iii) Salt ... 20 Seers

3. Sobha Ram Khazan Singh Trust

(i) Ballies ... 100 (worth Rs. 525)

4. District Relief Fund

Ballies worth Rs. 525 were supplied to the sufferers to enable them to build their huts.

5. Forest Deptt.

The Divisional Forest Officer has allowed the fire-sufferers to cut the trees from the nearby forest to rebuild their huts.

Cloth worth about Rs. 1,000 and a sum of Rs 1,000 in cash have also been collected by the public of Jagadhri and are being distributed amongst the victims of fire.

3. It may be mentioned that practically everything which the fire-sufferers had demanded to rehabilitate themselves has been supplied to them.

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਜਿਤਨਾ ਨੁਕਸਾਨ Government ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਇਹ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਇਆ ਉਸਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ Grant relief ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕੀ ਗੌਰਮੈਂਟ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਸਮਝਦੀ ਹੈ ?

Minister : All relief has been afforded according to rules.

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਮੈਂ ਇਹ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਇਆ ਇਹ relief ਪਿੰਡ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਯਾ ਹੋਰ agencies ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ?

Minister : The relief was given through the proper agencies.

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या मैं पूछ सकता हूँ कि proper agency से वजीर साहिब का क्या मतलब है ?

Minister : Official Agency.

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਮੈਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਜਾਨਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਪੰਚਾਇਤ official agency ਨਹੀਂ ਹੈ ?

Minister : This is Semi Official Agency.

श्री बलरामजी दास टंडन : Official agency से उनका किस खास अफसर से मतलब है ?

Minister : The expression 'official agencies' does not mean officers.

Chief Minister : Revenue agency includes all persons right from the Deputy Commissioner to the Naib-Tehsildar.

श्री बलरामजी दास टंडन: इन्होंने सब अफसरों के नाम गिना दिये हैं डिप्टी कमिश्नर से लेकर पटवारी तक मैं पूछना चाहता हूँ कि यह रिलीफ किस अफसर के जरिये दिया गया ?

Chief Minister : The hon. Member did not ask this question. He simply asked "What is official agency" and I gave him the reply. If he wants to know the officers who distributed it, I require a notice to answer this question.

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਕ 60 ਸਾਲ ਦਾ ਬੁਢਾ ਜਿਹੜਾ ਅੱਗ ਵਿਚ ਜਲ ਕੇ ਮਰ ਗਿਆ ਕੀ ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਸਮਝਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ relief ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਐਸਿਆਂ ਦੀ ਜਿਤਨੀ ਵੀ ਇਮਦਾਦ ਹੋ ਸਕੇ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ । ਇਹ ਕੋਈ 70,000 ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ 20,320 ਦਾ relief ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗੇ ਕਿ ਪੈਸਾ ਦਿਉ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੁਖ ਜੋ ਵੰਡਾਉਣਾ ਸੀ, Supplementaries ਦੀ ਬਜਾਏ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਆਕੇ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ।

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਸਾਨੂੰ ਨਸੀਹਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ?

श्री रूप सिंह फूल : क्या वजीर साहिब बतायेंगे कि क्या उन मुसीबतज़दा लोगों को मकान बनाने के लिये रियायत पर टीन दी जायेगी ?

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਸਚਮੁਚ ਜੇ ਉਥੇ ਟੀਨ ਸਪਲਾਈ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦਾ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਪਰਬੰਧ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਮਦਾਦ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਤਿਆਰ ਹੈ।

STATEMENT BY THE SPEAKER

Mr. Speaker: Before we proceed further, I have to make a statement.

Honourable Members, it is with deep regret that I have to take you back to the unseemly behaviour of some Members in the House yesterday when the hon. Chief Minister was called upon to speak to wind up the debate on the Demand for General Administration. This Demand had been before the House for two days. Ten Members from the Opposition Benches and six Members from the Treasury Benches and two Ministers had already taken part in the debate speaking for 229 and 125 minutes, respectively.

2. I have, in all these weeks, as you all know, weighted the allotment of time in favour of the Opposition because of my realisation of the role which the Opposition has to play in the working of the democratic Assembly. I have given them more than their legitimate due, actuated as I was with the desire that they should build themselves into a healthy and responsible Opposition Party. Even when there was a genuine doubt in my mind about any matter being within their rights, I gave them the benefit of doubt, notwithstanding the complaints that were constantly made against this leniency, verging on partiality, that reached me from the Members of the Treasury Benches. I disregarded these complaints so that the Opposition might make itself useful and justify the ambitions that I had about its future. Although I have every reason to pay compliments to the restraint and dignity shown by the Leader of the Opposition, the Leader of the Akali Party, the Leader of the Communist Party and the Leader of the Jan Sangh Party, Yet I am deeply pained to have to say that my leniency has unfortunately been misinterpreted as weakness. What else should I say when certain Members, throwing decorum to the winds, continued shouting even when I was on my legs ? Instead of consideration being shown to me in the conduct of the business of the House, every conceivable effort. even to the point of misrepresentation was made by some Members of the Opposition to obstruct the business of the House. Obstruction in the House or disorderly behaviour I shall not permit, for I am occupying the exalted Chair, to which you have raised me, to protect and safeguard the dignity of this House and by that means to safeguard democracy. I have a weighty duty to perform and in performing it I am entitled to the co-operation and consideration of all sections of this House. But what dignity can I protect, what rights can I safeguard, what democracy can I further, when certain Members of this House made a studied attempt to thwart its normal working ? Let me tell you,

Honourable Members, that I shall leave no stone unturned in protecting the dignity of this Chair, whoever might get hurt in that process. Any affront, direct or oblique, offered to the Chair is an affront to your collective rights and privileges because the Chair symbolizes all that it is good and beautiful in the democratic process, the rights and privileges of Members. No one Member or a few of them will be allowed to besmirch the sacredness of this citadal of our democracy. So long as I am here, I shall let nothing happen which might even in the least impair the excellence of this Chair. (*Cheers from the Treasury Benches*). Would I not be justified now, if I no longer extend those favours to the recalcitrant Members of the Opposition that I have with a lavish hand been giving to them so far ? They have abused my trust, confidence and regard. They have exhausted my patience. Therefore, they have dissipated every desire in me to show them consideration. We come here to argne, to debate and in that civilized way to convince, not to shout in primeval fashion. What will the people who have sent us here say when they learn about the kind of exhibition we gave of ourselves yesterday. However, I am wiser today, wiser than I was yesterday, and in my newly found wisdom, I take this opportunity of informing you that no longer shall I lean more on the side of certain sections of the Opposition if this attitude on their part persists (*Again cheers from the Treasury Benches*). In that event, I shall weigh everything with relentless, mathematical accuracy—all this because I have, with the utmost unwillingness, been driven to do so. But may be, my hope of a change in the attitude of certain Members is vain because only yesterday some of them, no matter what party they belong to, are reported to have met and decided to create disturbance in this House today. Let me warn them that this kind of conduct will not bring them any dividends. While you may win me over with dignified behaviour, any resistance to discipline in this House, I shall be the last to tolerate. (*Again cheers from the Treasury benches*).

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਕਿੱਤ ਸਿੰਘ ਭੱਠਲ: ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਾਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਹ ਕੀ ਹੈ ।

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼: ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਲ, ਜਦੋਂ ਏਥੇ walk out ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਾਡਾ House ਦੀ dignity ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਜਾਣ ਦਾ ਕੋਈ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਸੀ ।

Mr. Speaker: No discussion, please.

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼: ਮੈਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਕੋਈ discussion ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ । ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਹਾਊਸ ਦੀ dignity ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਹਾਂ ।

Chief Minister: There cannot be any discussion on the statement made by the hon. Speaker.

श्री बलरामजी दास टंडन : जो आपने स्टेटमेंट दी है उसमें कहा है कि मैम्बरान ने disorder create करने के लिये फैसला किया है । इस का क्या basis है ?

Chief Minister: No discussion here, please. The hon. Member can see the hon. Speaker in his office.

Dr. Baldev Parkash: We have also got some dignity. No such decision was.... (interruption)

Mr. Speaker: I will not allow any discussion now.

Shri Balramji Dass Tandon: But what is the basis of your allegations, Mr. Speaker.

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ: ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਇਕ ਮੰਨੀ ਹੋਈ ਰਵਾਇਤ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸਪੀਕਰ ਕੋਈ ਰੂਲਿੰਗ ਦੇ ਦੇਵੇ ਜਾਂ ਕੋਈ ਸਟੇਟਮੈਂਟ ਦੇ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਤੇ ਬਹਿਸ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਗਿਲਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਮਰੇ ਦੇ ਵਿਚ ਗਲ ਬਾਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

Shri Balramji Dass Tandon: This is not a statement.

Pandit Chiranji Lal Sharma: On a point of Order, Sir.

Mr. Speaker: No point of Order, please.

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਭੱਠਲ: ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਾਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਵਿਚ ਬੋਲ ਕੇ ਦਸੋ।

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ: ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਇਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ। (I have got it in English only.)

ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ: ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਾਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। (ਸ਼ੋਰ)

CALLING ATTENTION TO A MATTER OF URGENT PUBLIC IMPORTANCE

Sardar Gurnam Singh: Mr. Speaker, I have to raise some question of Privilege.

Mr. Speaker: Wait please. I have raceived a Calling Attention Notice from Sardar Shamsher Singh Josh, M.L.A. and it reads as under:—

> "I hereby give notice to move a call attention notice regarding unjustified large-scale transfers of Policemen, Head Constables and Assistant Sub-Inspectors and other low grade staff outside their home districts to other districts all over the State thus affecting hundreds of low-grade employees while no such orders have been issued in case of high police officials posted in their home districts. This discriminatory treatment to low grade employees in dlstinction to high-grade employees has spread great unrest in police force and other services which requires immediate attention of Punjab Government".

I will examine it and inform the House about it later.

सरदार लछमन सिंह गिल: On a point of order, Sir. आज जब यह sitting शुरू हुई तो मैंने आपके notice में यह बात लाई थी कि आप का जो loud-speaker है इसमें कोई defect है तो आपने फरमाया था कि कहीं न कहीं

कुछ defect है। मैं यह जानने की कोशिश करूँगा कि कहीं Chair के दिमाग पर कुछ इसका असर तो नहीं है जो मैंने कल कहा था ?

Mr. Speaker : The defect is Somewhere. It may he in you or in me.

सरदार लछमन सिंह गिल : मैंने यह पूरी ईमानदारी से कहा था।

श्री अध्यक्ष : मैं यह समझता हूँ कि यह बात ईमानदारी से कही गई थी। मैं यहां हरेक hon. Member को बड़ा ईमानदार और honest समझता हूँ। (I think that it was said in all sincerity and I consider every hon. Member to be sincere and honest.)

कामरेड मक्खन सिंह तरसिक्का : On a point of order, Sir.

Mr. Speaker : No point of order now.

MESSAGE FROM THE GOVERNOR

Mr. Speaker : I have received D. O. letter No. 3376 dated the 19th/ 23rd April, 1962, from Shri N. V. Gadgil, Governor, Punjab which reads as follows : —

> "I am in receipt of your D. O. letter No. 20-LA-62/12012, dated the 4th April, 1962, together with a copy of the Motion of Thanks passed by the Punjab Vidhan Sabha on the 4th April, 1962, for the Address I delivered to both the Houses on the 15th March, 1962.
>
> I am grateful to the Punjab Vidhan Sabha for their Motion of Thanks".

QUESTION OF PRIVILEGE

Sardar Gurnam Singh : Mr. Speaker, each one of us has a book on the table entitled "The Punjab State. Live and Kicking". This is a private publication. I do not know who has distributed this book in this August House. Firstly, Sir, I would like to have information from you as to who is responsible for distributing this publication in the House. This is obviously a propaganda book for the Congress Party.

Mr. Speaker : I do not know anything about it. I will make an enquiry in the matter. However, I want to make it clear that I will not permit such publications to be distributed in the House.

Sardar Gurnam Singh : Sir, after I have heard from you, I will raise a question of Privilege. This is clearly a breach of Privilege.

STATEMENT BY THE HOME MINISTER

Mr. Speaker: The Home Minister will now make a statement.

Home Minister: Sir, I rise to make a statement regarding the three incidents about which the Chief Minister promised on 24th April, 1962 to provide detailed facts. These incidents are (a) clash with the police in village Romana Chak, P. S. Jandiala, district Amritsar, (b) murder of Shri Swarn Singh at Batala, and (c) dacoity by the Pakistan raiders......

Sardar Gurcharan Singh: On a point of Order, Sir.

Mr. Speaker: No point of order, please.

Sardar Gurcharan Singh: Sir, I want to raise a point of order.

Mr. Speaker: I say, let the hon. Minister complete his statement first.

Home Minister : Mr. Speaker, I was saying (c) dacoity by the Pakistan raiders in village Hiranwali, district Ferozepur. The facts with regard to them are as mentioned hereinafter :—

(a) Clash with the Police in village Romana Chak, P.S. Jandiala district Amritsar.

At 5.30. p. m. on 21st April, 1962, S. I. Sajjan Singh, S.H.O., Jandiala, district Amritsar, along with two A,S. IS. one Constable and some respectables, raided the house of Kartar Singh and Ajaib Singh, etc., in village Romana Chak, P. S. Jandiala. He had received information that Kartar Singh and his associates had kept lahn and liquor in their house. On seeing the Police, Shrimati Balwant Kaur and Kartar Singh tried to remove two pitchers of lahn from the house, the Police party, however, apprehended them. On this, nine other persons related to Kartar Singh and Balwant Kaur, who were working in the fields closeby, came rushing to the spot. They were armed with sickles and dangs. They assaulted the police party. A.S.I. Kundan Singh had to fire a revolver shot in self-defence which hit Ajaib Singh in the thigh. The Police succedeed in arresting six assailants but five of them absconded. In this incident three policemen and four assailants received injuries. On the police side, two A. S. Is. received one injury each caused with a sharp edged weapon and one Constable received a simple injury caused with a blunt weapon. On the side of the assailants, Ajaib Singh received one bullet injury (consisting of an entry and an exit wounds). In addition, he along with his three companions received some simple injuries with blunt weapons. The allegations that women were molested and dishonoured and villagers were tortured by the police are baseless. The police actually acted with great restraint in the face of extreme provocation.

(b) Murder of Swaran Singh at Batala.

On 19th April, 1962 Shri Tarlochan Singh, s/o Shri Lachhman Singh, police station Batala, was detected copying from notes and text books while appearing in an Uni versity Examination at Batala. He had brought the notes and the text books surreptitiously with him in the examination Hall. He was detected while resorting to these unfair means by Shri Swaran Singh

an invigilator in the hall, who was employed as a Laboratory Assistant in the Government College, Gurdaspur. The matter was reported by him to the Superintendent of the Centre who turned out Shri Tarlochan Singh from the Examination Hall. On the following day (20th April, 1962), Shri Tarlochan Singh caused fatal injuries to Shri Swarn Singh with a small dagger resulting in his death while the latter was walking along the road leading to the College. The assailant afterwards escaped. The police is vigorously investigating this case under the supervision of the Superintendent of Police, Gurdaspur, who is camping at Batala. The weapon of offence has been recovered. All-out efforts are being made to arrest the culprit.

Sir, since then I have received information that the accused has himself appeared in a court at Amritsar and he has been sent to jail.

The incident is really unfortunate and regrettable. Adequate steps have been taken to restore confidence amongst the supervisory staff, examinees and the general public. The Examination is proceeding smoothly and in the normal way. I, myself, accompanied by the Supdt. of police, Gurdaspur, and S. D. O. Batala paid a visit to the College and addressed the students, their parents, college staff and other respectable citizens to restore confidence among them. Efforts are being made to give financial help to the family dependents of the deceased and provide other facilities for education, etc., of his children. The Punjab University has also been requested for providing financial help and educational facilities to the children of the deceased.

(c) Dacoity by Pakistan nationals in village Hiranwali, P. S. Sadr Fazilka, district Ferozepore.

An armed dacoity was committed by Pak. nationals in V. Hiranwali situated 8 miles south-east of Fazilka, district Ferozepore, on the night between 3rd/4th April, 1962. This village is at a distance of 5½ miles from the West Pakistan-Punjab border. The dacoits were 8 in number and were armed with two rifles, one. 12 bore gun, one revolver and one sword. They raided six houses and looted property worth nearly Rs. 15,000. On receipt of information, the police rushed to the spot and tried to intercept the dacoits but without success. The tracks of the dacoits clearly went into the Pak territory. A shirt which is a part of the stolen property was also recovered from inside the Pak territory near the border. The senior police officers reached the spot without delay to supervise the investigation of the case. The Pak police officers were also contacted and urged to round up the culprits and restore the stolen property. Investigation made by Ferozepore police reveals that the Pak gang was led by Faizi Mohar of P. S. Haveli, district Montgomery and Shahabu of P. S. Donga Bonga, District Bahawalnagar. They had contacts with four Indian bad characters who have been rounded up. It appears probable that the culprits in this case are Pakistani smugglers. The Inspector-General of Police has carried out an extensive tour of border areas in Ferozepore District including the scene of occurrence in this case. He was given suitable directions for taking additional precautionary measures against the Pakistan raiders and infiltrators. Firearms under the Home Defence Scheme have also been issued to the inhabitants in the border villages. I. G. Police, West Pakistan, has also been addressed to ensure that the

[Home Minister]

culprits are arrested expeditiously and the stolen property is restored. The villagers living in the vicinity of the scene of dacoity showed signs of panic to some extent immediately after the commission of the crime, but vigorous investigation carried out by the police and the additional precautionary measures taken in the area have had a reassuring effect and the morale of the people living along the border now is high.

2. The above-mentioned three cases are at present under investigation and are likely to be put in courts shortly. It would not be appropriate for me at this stage to make more detailed comments with regard to them.

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ: ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਹੁਣੇ ਜਿਸ ਕਿਤਾਬ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ruling ਦਿਤਾ ਹੈ ਉਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਸੰਤ ਫ਼ਤਿਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਦਿਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਥਲੇ ਕੁਝ ਬਕਵਾਸ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਤਸਵੀਰ ਨੂੰ ਸਾਨੂੰ ਵਿਖਾ ਵਿਖਾ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਰਦਾਰ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ tease ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

(Noise and interruptions)

Mr. Speaker: I will make an enquiry about that book.

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ: ਮੈਂ ਜੋ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਉਹ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਤੇ ਸਰਦਾਰ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪਨੂੰ ਬੜਾ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਸਨੂੰ ਵਿਖਾ ਕੇ ਸਾਨੂੰ tease ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

(Noise and interruptions)

Mr. Speaker: All this has passed between you and him. I have already made it clear that I will not permit such publications to be distributed in the House.

No papers can be distributed in the House without the permission of the Secretary.

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ: On a point of order, Sir. ਕੀ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ visitor ਗੈਲਰੀ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

Mr. Speaker : Nobody can take notice of the persons sitting in the galleries.

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ: ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਪੁਛਿਆ ਹੈ ਕੀ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ visitors ਗੈਲਰੀ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਆਦਮੀ ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

Mr. Speaker: I have very clearly stated that that is not to be done. It should not be repeated.

Sardar Gurnam Singh : Sir, you have given a ruling that such a book cannot be distributed.

Mr. Speaker : No book can be distributed here.

Sadar Gurnam Singh : I would, therefore, suggest to you......

Mr. Speaker : The hon. Member should give me sometime to enquire into the matter.

Sardar Gurnam Singh : Sir, I am suggesting something else. I suggest that you may kindly collect copies of this book through your officers.

Mr. Speaker. I cannot force any Member to return the book.

कामरेड मक्खन सिंह तरसिक्का : On a point of order, Sir. अभी Home MInister साहब ने जो हाउस में statement पढ़ी हैं वह मेरे हल्का के चक रोहाणा के मुताल्लिक है। और यह बिल्कुल mis statement है। मैं इस पर आधे घण्टे की discussion चाहता हूँ और मैं challenge करता हूँ।.........

Mr. Speaker : I would request the hon. Members not to make points of order too cheap. During the last sitting, about 20 points of order were raised by the Opposition and only one or two by the Treasury Benches.

Babu Bachan Singh : On a point of order, Sir.

Mr. Speaker : The hon. Member should resume his seat.

Babu Bachan Singh : On a point of order, Sir.

Mr. Speaker : Let the hon. Member who has already raised a point of order state his point.

ਕਾਮਰੇਡ ਮਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, Home Minister ਨੇ House ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ statement ਦਿਤੀ ਹੈ ਉਹ mis-statement ਹੈ। ਇਸ ਤੇ ਅਧਾ ਘੰਟਾ discussion ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

(ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ ਬੈਠੇ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਖੜੇ ਹੀ ਰਹੇ।)

MR. Speaker : The hon. Member must maintain the dignity and decorum of the House. When I rise, the hon. Member standing should resume his seat.

This is not the appropriate time to raise a discussion on the statement. The hon. Member should give notice in the proper form and I will consider it.

बाबू बचन सिंह : On a point of order, Sir. Mr. Speaker जब कोई hon. member point of order raise करने के लिये खड़ा हो तो उसका point of order सुनने से पहले ही क्या स्पीकर साहब कोई ruling दे सकते हैं ?

Mr. Speaker : Past is a guide for the future.

बाबू बचन सिंह : आप क्या किसी के point of order raise करने से पहले ही फैसला कर सकते हैं ?

Mr. Speaker : I have already observed that vague points of Order are raised.

DEMAND FOR GRANT
35—INDUSTRIES

Chief Minister : I beg to move—

That a sum not exceeding Rs. 1,89,14,200 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs. 51,11,900 already voted on account) in respect of charges under head 35—INDUSTRIES.

Mr. Speaker : Motion moved—

That a sum not exceeding Rs. 1,89,14,200 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs. 51,11,900 already voted on account) in respect of charges under head 35—INDUSTRIES.

Cut motions given notice of by various hon. Members in respect of this demand will be deemed to have been read and moved.

DEMAND NO. 22

1. **Comrade Shamsher Singh Josh :**

   That the demand be reduced by Rs. 100.

2. **Shri Balramji Dass Tandon :**

   That the demand be reduced by Rs. 100.

3. **Shri Roop Lal Mehta :**

   That the demand be reduced by Rs. 100.

4. **Pandit Mohan Lal Datta :**

   That the demand be reduced by Rs. 100.

5. **Babu Ajit Kumar :**

   That the demand be reduced by Re. 1.

6. **Comrade Harnam Singh Chamak :**

   That the demand be reduced by Rs. 100.

7. **Shri Amar Nath Sharma :**

   That the demand be reduced by Re. 1.

8. **Principal Rala Ram :**

   That the demand be reduced by Re. 1.

9. **Shri Babu Dayal Sharma :**
That the demand be reduced by Rs. 100.

10. **Chaudhri Ram Parkash :**
That the demand be reduced by Rs. 100.

श्री बलरामजी दास टंडन : (अमृतसर शहर पश्चिम) स्पीकर साहिब, आज इंडस्टरी के बारे में जो डिमांड चीफ मिनिस्टर साहिब ने हाउस में पेश की है उसके बारे में मैं अपने विचार आपके द्वारा सरकार तक पहुँचाना चाहता हूँ। किसी भी देश की progress इस बात पर depend करती है कि वहां की सरकार ने तरक्की के दो अहम पहलुओं में अर्थात् Industry और Agriculture में कितनी तरक्की की है। इन दो पहलुओं को देख कर judge किया जा सकता है कि किसी देश ने कितनी तरक्की की है। जैसे इन दो पहलुओं की तरक्की को देख कर किसी भी देश की तरक्की का अंदाजा लगाया जा सकता है इसी तरह से पंजाब की तरक्की का अंदाज़ा भी इन दो पहलुओं को देख कर लगाया जा सकता है। मुझे निहायत अफसोस के साथ कहना पड़ता है कि जहां तक पंजाब की तरक्की का ताल्लुक है जितना कुछ हकूमत को पंजाब में इंडस्टरी की तरक्की के लिये करना चाहिए था उतना कुछ नहीं किया। हमारी हकूमत रोज़ इस बात के लिये कहती है कि सेंटर से अपील की जानी चाहिए कि जो कुछ वहां से हमें प्लान की शकल में रुपये की allocation होती है उसको बढ़ाया जाना चाहिए। सभी sectors से इस बात की अपील की जाती है कि सब लोग इकट्ठे होकर Treasury Benches पर भी बैठे हुए और आपोज़ीशन में भी बैठे हुए जो माननीय सदस्य हैं वे सब लोग सैंट्रल गवर्नमेंट से कहें कि जो allocation उन्होंने प्लान में पंजाब के लिये की है उसके अंदर बढ़ोतरी की जाए। लेकिन अफसोस के साथ कहना पड़ता है कि अगर पिछली दो प्लान का जायज़ा लिया जाए तो बहुत निराशा होती है कि इन दो पहलुओं में, जिन पर पंजाब की तरक्की का आधार है सरकार ने कुछ काम नहीं किया। आपको यह जान कर हैरानी होगी कि Second Five Year Plan के अन्दर इंडस्टरी के लिये 9.34 करोड़ रुपया रखा गया था। इससे भी ज्यादा रुपया रखा जाना चाहिए था। यह ठीक है कि जितना ध्यान इंडस्टरी की तरफ दिया जाना चाहिए था वह नहीं दिया गया। जब कि सारा बजट 170 करोड़ रुपये का था तो उसमें से 9.34 करोड़ रुपया इंडस्टरी के लिये बहुत थोड़ा था। इसके बावजूद भी आप देखें कि उस की performance कितनी हुई। जो आंकड़े हाउस के अंदर सभी मैंबरों को बांटे गये, वह पंजाब के कोने कोने में भी पहुँचे होंगे और अखबारात के ज़रिये भी लोगों को उनकी जानकारी हुई होगी, उनसे पता चलता है कि 9.34 करोड़ रुपये में से पांच करोड़ आठ लाख रुपया खर्च किया गया। जो रकम allocate की गई उसका भी ठीक ढंग से प्रयोग नहीं किया गया। तो इस बात की अपील करना कि हाउस के सभी section सेंट्रल गवर्नमेंट के पास दरखास्त करें कि इंडस्टरी के सम्बन्ध में रुपये की allocation ज्यादा होनी चाहिए कहां तक उचित है। पंजाब का हर व्यक्ति चाहता है कि देश तरक्की करे, सारा देश तरक्की करे और पंजाब आगे बढ़े। अफसोस इस बात का है कि आज इस सदन में जो सरकार बैठी है, जो पंजाब की हकूमत को चला रही है उसने जितनी performance की है

[श्री बलरामजी दास टंडन]
और खास तौर पर इंडस्टरी के बारे में जितनी performance की है वह संतोषजनक नहीं है। कितनी अजीब बात है कि Third Five Year Plan में, जिसका कुल बजट 225 करोड़ था, इंडस्टरी के लिये 14 करोड़ 40 लाख रुपया रखा गया। इस रखी गई रकम में से 1961-62 जो साल complete हो गया है उसमें सिर्फ 1 करोड़ 67 लाख रुपया खर्च किया गया है। इसकी performance अगर देखी जाए तो कहना पड़ेगा कि Second Five Year Plan के मुकाबले में बहुत थोड़ा खर्च किया गया। जो स्पीड इन्होंने पकड़ी है अगर उसी पर चलते रहे तो जितना रुपया Third Five Year Plan में इंडस्टरी के लिये रखा है उसमें से बहुत थोड़ा खर्च होगा। कुल आठ करोड़ रुपया अगले पांच सालों में खर्च होगा। Third Five Year Plan में साढ़े चौदह करोड़ रुपया रखा गया है सारी स्टेट में इंडस्टरी की तरक्की के लिये और उसको भी पूरी तरह से खर्च करने के लिये ध्यान नहीं दिया जा रहा, यह बड़े अफसोस की बात है। पंजाब के बजट में इंडस्टरी को सरकार कौन सी जगह देती है ? अगर पिछले पांच छः सालों के बजट को देखा जाए तो मालूम होता है कि सरकार ने इंडस्टरी की तरफ बिल्कुल ध्यान देना नहीं चाहती, इस की तरक्की के लिये कुछ भी काम करना नहीं चाहती । हमारी सरकार जो allocation इंडस्टरी के लिये करती रही है वह ऐसे है। 1956-57 में कुल बजट था 38.14 करोड़ का और इंडस्टरी के लिये केवल 42 लाख रुपया खर्च किया गया । इसका मतलब हुआ कि कुल बजट का 1.1 परसेंट खर्च इंडस्टरी पर किया गया। 1957.58 में कुल बजट 43.87 था और उसमें से 54 लाख रुपया इंडस्टरी पर खर्च किया गया यानी 1.25 परसेंट खर्च इंडस्टरी पर किया गया। 1958-59 में कुल बजट 50.72 था और उस में से इंडस्टरी के लिये 55 लाख रुपया खर्च किया गया यानी कुल बजट का 1.1 परसेंट इंडस्टरी पर खर्च हुआ। इसी तरह से 1959-60 में इंडस्टरी पर 1.2 परसैंट खर्च हुआ। 1960-61 में 2.12 परसेंट इंडस्टरी पर खर्च हुआ। 1961-62 में 2.30 इंडस्टरी के हिस्से में आया । और अब 87 करोड़ रुपये के बजट में से दो करोड़ चालीस लाख रुपया रख कर 2.75 परसेंट की provision इंडस्टरी के लिये की है। इतने थोड़े provision से देश इंडस्टरी में तरक्की नहीं कर सकता। अगर हम दूसरे देशों के सम्बन्ध में देखें तो वहां पर दस परसेंट से लेकर पन्द्रह परसेंट और बीस परसेंट तक इंडस्टरी पर खर्च किया जाता है। मैं निवेदन करना चाहता हूँ कि अगर हकीकत में पंजाब गवर्नमेंट इंडस्टरी को फ़रोग देना चाहती है तो उसको अपनी पालिसी revise करनी चाहिए और इंडस्टरी के लिये कम से कम आठ दस परसेंट कुल बजट का allocate करना चाहिए और भविष्य में इससे भी ज्यादा allocation करने की कोशिश करनी चाहिए। स्पीकर साहिब, मैं आपके द्वारा सरकार का ध्यान कुछ बातों की तरफ दिलाना चाहता हूँ। मुझे उम्मीद है कि सरकार इस तरफ सही कदम उठाने की कोशिश करेगी। जहां तक इंडस्टरी की डिवैल्पमेंट का ताल्लुक है इसके दो अहम पहलू हैं: एक लेबर और दूसरा कैपिटल। जब तक सरकार इन दोनों पहलुओं के आपसी ताल्लुकात सुधारने की कोशिश नहीं करेगी तब तक मैं नहीं समझता कि पंजाब में इंडस्टरी तरक्की कर सकती है। इन दोनों पहलुओं को मैं आपके ज़रिये सरकार

के सामने रखूंगा। जहां तक कैपिटल का ताल्लुक है, इसके तीन चार हिस्से बनते हैं। उनकी तरफ सरकार को ध्यान देने की ज़रूरत है। यह हैं: Loans, Electircity, कोयला और proper guidance। यह बहुत अहम चीज़ें हैं जो कि हमारी इंडस्टरी को ठीक तरह से चला सकती हैं। इनका साधन नहीं बन रहा। इनके रास्ते में बहुत सी अड़चनें हैं जिन को खत्म करने की ज़रूरत है। सरकार की इंडस्टरी को जितनी help देने की नीति है वह नहीं मिल रही। जहां तक loans का ताल्लुक है उसके लिये ज़राये भी बनाये हैं लेकिन सब से मुश्किल बात जो देखने को मिलती है वह यह है कि कई बार industrialists loans के लिये apply भी करते हैं, उसके बावजूद उन्हें कोई पैसा नहीं मिलता, वक्त पर मदद नहीं मिलती। इन loans की distribution के लिये सरकार ने दो तीन ढंग बनाये हुए हैं। एक ढंग तो यह है कि एक और दो हजार रुपये तक का loan हर ज़िला में चुने हुए मैंबरों की कमेटी वितरण करती है। लेकिन स्पीकर साहिब, बड़े अफसोस के साथ कहना पड़ता है और मैं अपने पिछले पांच साल के experience के आधार पर यह बात सदन के notice में ला रहा हूँ कि ज़िला अमृतसर में लोगों ने तीन तीन साल से दरखास्तें दे रखी हैं उसके बावजूद उनकी बारी नहीं आ रही। एक दो बार District Industries Officer से तारें भी दिलवाई गई कि सरकार के प्रबन्ध के मुताबिक District Industries Officer के नीचे काम करने वाले Inspectors के ज़रिये सभी formalities भी पूरी हो चुकी हैं लेकिन loans नहीं मिले। अगर एक दो हजार रुपया भी तीन तीन साल तक न मिले तो आप अन्दाज़ा लगाएं कि छोटी २ industries को इस सरकार के अधीन क्या प्रोत्साहन मिल सकता है। इतने लम्बे अर्सा से वह मुंह उठाकर देख रहे हैं कि सरकर की तरफ से अभी रुपया मिला, अभी मिला लेकिन आज तक उनको loan नहीं मिल पाया। आखिर सरकार छोटी २ industries की तरक्की के लिए कर क्या रही है? इसलिये आज मैं आपके द्वारा स्पीकर साहिब मुख्य मन्त्री से निवेदन करूंगा कि funds की allocation करते हुए छोटे छोटे industrialists की सहायता के लिये अपनी policy को revise करें और साथ ही साथ यह भी कोशिश करें कि जो लोग तीन तीन साल से मुंह उठाकर उनकी तरफ देख रहे हैं उनको loans मिल सकें ताकि जो दो चार हज़ार रुपया का अपना असासा लगाकर उन्होंने मशीनें वगैरा खरीद की हैं वह यूं ही समाप्त न हो जाएं। सरकार को इस तरफ फौरी तौर पर ध्यान देना चाहिए।

इस loans की scheme का दूसरा पहलू यह है कि industrialists 20/25 हज़ार रुपये का loan State Government से और उससे ऊपर इस सम्बन्ध में जो corporation बनी हुई है उससे ले सकते हैं। दुख की बात यह है कि इस सारे सिलसिले के अन्दर एक ही बीमारी है कि loans बहुत देर से दिये जाते हैं क्योंकि उसके लिये सरकार ने बड़ी लम्बी चौड़ी formalities बनाई हुई हैं जिन्हें पुरा करते हुए एक एक साल दो दो साल, लग जाते है। सबसे बड़ी बात तो यह है कि loans देते वक्त pick and choose की policy को सामने रखा जाता है industries की तरक्की का ध्यान नहीं रखा जाता। Priority सिर्फ उन्हीं लोगों

[श्री बलरामजी दास टंडन]

को दी जाती है जो सरकार के अपने ख्याल में desriable व्यक्ति हों, जो इनके अपनी party से सम्बन्ध रखते हों। कई बार ऐसे लोगों को loans देते वक्त formalities को भी ध्यान में नहीं रखा जाता और उनकी applications "by hand" treat करने की कोशिश की जाती है और दूसरी सभी formalities complete करने के बावजूद चूंकि वह सरकार की निगाह में undesirable आदमी होते हैं, दूसरी party से ताल्लुक रखने वाले होते हैं उनकी application सालहासाल तक यूं ही पड़ी रहती है। मैं समझता हूँ कि industrial development के लिये यह अच्छी बात नहीं है और सरकार की तरफ से नाजायज़ और गलत ढंग से लोगों को अपने पांव के नीचे दबाए रखना industries की तरक्की में बड़ी घातक बात है। हो सकता है कि इस तरह कुछ लोग, कांग्रेस party के लोग गलत ढंग से इसका फायदा उठा जायेंगे और कुछ कांग्रेस के नए मेंबर भी बनने के लालच में आ जायेंगे लेकिन इन सब बातों को देखते हुए आम आदमी को इसके लिये यकीन नहीं दिलाया जा सकता कि सरकार सच्चे दिल से industries की तरक्की करने का ध्येय अपने सामने रखे हुए है। इसलिये मैं समझता हूँ कि जहां तक industrial विकास के लिये loans देने का सम्बन्ध है सरकार को इसमें party point of view से नहीं देखना चाहिए बल्कि बिला लिहाज़ लोगों की, deserving लोगों की speedy मदद करनी चाहिए। इसमें pick and choose की नीति सरकार को शोभा नहीं देती।

इसी सिलसिले में एक बात और है और वह यह कि सरकार जानती है कि पंजाब सारे देश में बाकी सूबों के मुकाबला में Small scale Industries के मामला में, सब से आगे है। इसलिये भी आवश्यक है कि विशेषकर Small Scale Industries के विकास के लिये सरकार ज्यादा से ज्यादा facilities provide करे। ठीक है कि इस सम्बन्ध में सरकार loans देती भी है, गो belated लेकिन एक दो बातें जरूर अर्ज करना चाहता हूँ कि छोटी २ industries में जहां 20-30 आदमी काम करते हैं और जिनकी लागत एक या दो लाख रुपये तक है उनको कम से कम interest पर loan दिये जायें। कहीं से 3 प्रतिशत और कहीं से 5 प्रतिशत interest पर loans मिल जाता है। लेकिन इन industrialists को सारे इखराजात डालकर 9 प्रतिशत interest पर लेना पड़ता है। इतना बड़ा rate of interest उन industries की तरक्की में बड़ा भारी drawback डालने वाला सिद्ध हो रहा है जो कि in competition हैं और जो industries neighbouring states में भी है। इससे cost of production पर लाज़मी तौर पर बड़ा असर पड़ता है और वह नुक्सान में जाती हैं। इस सारी स्थिति को देखते हुए सरकार इस बात पर गौर करे कि यह rate of interest कितना कम किया जा सकता है। Services के अन्दर आप करोड़ों रुपया खर्च करते हैं जहां से आप को कोई return नहीं होती। मैं नहीं समझ पाया कि जब वह loan का सारा रुपया सरकार के पास वापस आ जाना

है, पंजाब में मजमूई तौर पर industries की तरक्की होनी है और उससे कई allied problems को solve करने में मदद मिलनी है तो क्यों rate of interest में बाकी के अखराजात को भी include किया जाता है। मैं समझता हूँ कि अगर rate of interest को कम करने में सरकार को घाटा भी पड़ता है तो यह कदम उठाने में उसे संकोच नहीं करना चाहिए। पंजाब की industrial development को सामने रखते हुए, पंजाब के industrial और economic interests सामने रखते हुए मैं आशा करता हूँ कि सरकार small scale industries के लिये rate of interest को कम से कम सतह पर लाने का फैसला करेगी। इसलिये present policy को revise करने की जरूरत है।

इसके अलावा जहां तक State Aid to Industries Corporation Private Ltd. का ताल्लुक है उसका एक ही centre है और वह बटाला में है। industrial centres जो कि दूसरी जगहों पर हैं वहां से लोग बटाला की तरफ भागते हैं। इसमें उनको बहुत तकलीफ होती है। इसलिये जरूरी है कि लुध्याना, अमृतसर, जगाधरी, भिवानी वगैरा में भी इसके units होने चाहिएं ताकि वहां के लोगों को भी फायदा पहुंच सके।

अगली महत्वपूर्ण जरूरत जो industrial development के लिए होती है वह है electricity। हमारे पंजाब के अन्दर electricity की पैदावार काफी ज्यादा है मगर बड़े अफसोस के साथ कहना पड़ता है कि जहां तक industries को बिजली मुहैया करने का ताल्लुक है कई centres ऐसे हैं जहां पर बिजली हासिल करने के लिये लोगों को सालहासाल लग जाते हैं। कई ऐसी जगह हैं जहां पर मशीनरी लगी हुई है, buildings बनी हुई हैं, metres लगे हुए हैं लेकिन connections नहीं मिल रहे। उनकी तरफ सरकार का कोई ध्यान नहीं गया। खास तौर पर उन लोगों को नज़र अन्दाज़ किया जाता है जो कि सरकार के नज़दीक हैं और जो unproductive अदारे हैं उन्हें बिना किसी restriction के बिजली दी जाती है।

Chief Minister : Quote some specific instances. Otherwise, it is unfair.

श्री बलरामजी दास टंडन : अमृतसर में Cold Storage है, वहीं पर Cinema है; उन्हें सभी priorities को छोड़ कर बिजली के connection दिए गए। तीन तीन Horse Power बिजली अगर industrial cancerns को दी जाती तो 16-16 आदमियों की तीन चार shifts भी लगाई जाएं तो आप अन्दाज़ा लगा लें कि कितने आदमियों को रोज़गार मिल सकता है। कितने समय से उन लोगों की applications पड़ी है उनकी तरफ कोई ध्यान नहीं दिया गया लेकिन Cold Storage के लिये 115 Horse Power बिजली within a few days दी जाती है। इसके अलावा Cinema के लिये कितने Horse Power का connection अलग दिया जाता है। क्या यह अफसोस की बात नहीं कि किस तरह industries के interests को ignore किया जा रहा है?

एक माननीय सदस्य : Cinema किस का है ?

श्री बलरामजी दास टंडन : कैरों साहब के साहबजादे का है ।

Mr. Speaker : No aspersions please.

(*Interruptions*) (Noise)

श्री बलरामजी दास टंडन : स्पीकर साहब, मैं तो इसे avoid ही करना चाहता था लेकिन अफसोस से कहना पड़ता है कि जब सवाल किये जाते हैं तो उनकी तरफ से जवाब नहीं मिलता, उसे avoid किया जाता है, by pass किया जाता है कोई proper reply नहीं दी जाती। जहां तक बिजली का ताल्लुक है लाखों K.W. बिजली पंजाब के अन्दर पैदा होती है। Economics के "demand and supply" के नियम के मुताबिक भी industrialists यह उम्मीद करते थे कि जब बिजली इतनी ज्यादा पैदा होनी शुरू हो गई है तो उन्हें कम rates पर ज्यादा बिजली मुहैय्या की जाएगी मगर इसके उलट न सिर्फ यह कि उन्हें बिजली दी ही नहीं जा रही बल्कि बिजली के rates भी बढ़ाए गए। इससे हमारे पंजाब की industry को बहुत भारी set back लगा है। और खास कर ऐसी industries जिनका मुकाबला साथ वाले राज्यों से हो वह किस तरह से खत्म हो रही हैं। दूसरे कारणों के साथ साथ यह भी एक कारण है कि बिजली नहीं मिलती और अगर मिलती है तो बड़ी महंगी मिलती है। पंजाबियों ने अपनी हिम्मत से सनअत को तरक्की दी है। इस को बरकरार रखने के लिये यह ज़रूरी है कि सरकार भी उनकी हर तरह से मदद करे। दूसरी सहूलतों के साथ साथ बिजली के रेट्स भी कम किये जाएं। इस पर duty कम की जाए।

बिजली के बारे में मैं यह बात भी कहना चाहता हूँ कि जो weekly rest है, जो एक दिन हफ्ते में बिजली बंद रहती है यह भी खत्म होनी चाहिए और जो बिजली की मिकदार बढ़ी है उसे ठीक ढंग से तकसीम करना चाहिए।

फिर कुछ जगह पर दिन और रात बिजली दी जाती है जबकि दूसरी जगह सिर्फ रात की शिफ्ट ही allow की जाती है। Day shift नहीं दी गई। इससे जहां लोगों को नुकसान होता है वहां सरकार का भी नुकसान होता है। जिन लोगों को दिन में बिजली नहीं मिलती वह किसी किसी ना तरह छोटे मोटे अमले से मिल मिला कर उनको थोड़े बहुत पैसे देकर बिजली दिन में भी लेने की कोशिश करते हैं इससे सरकार को उस बिजली का कुछ नहीं मिलता। इसलिये कहूँगा कि जिस तरह दो तीन जगह day shift भी दी जाती है इसी तरह बाकी लोगों को भी दिन के वक्त बिजली दी जाए।

Mr. Speaker : For how much time the hon. Member would like to speak ?

Shri Balramji Dass Tandon : Sir, for half an hour.

Chief Minister : Sir, he has already spoken for 25 minutes.

Mr. Speaker : The hon-Member has already spoken for 25 minutes. He should try to cut short his speech as there are many other hon. Members who are anxious to speak on this Demand.

श्री बलरामजी दास टंडन : जहां तक कोयले का ताल्लुक है वह किसी भी देश के लिये सनअती तरक्की के लिये एक बहुत बड़ा साधन होता है। मैं आम कोयले की बात नहीं कर रहा बल्कि कारखानों के लिये जो कोयला चाहिए उसका ज़िक्र कर रहा हूँ। इसकी बहुत ज्यादा कमी पंजाब में महसूस की जा रही है। इस सिलसिले में जो लोगों की मुश्किलात हैं वह हमें उनसे मिलने की वजह से पता लगती रहती हैं। हमें अफसरों से भी इस बारे में मिलने का मौका मिलता रहता है। मैं चाहूँगा कि वज़ीर साहब इस ओर खास ध्यान दें। एक अच्छा सा efficient अफसर collieries पर लगाएं, रेल मंत्री को approach करें और इस काम को आगे बढ़ाएं। उन्होंने पहले ही wagons बढ़ाने की बात तो कर दी है मगर पता नहीं इसका हालत पर अच्छा असर होगा या नहीं। यह बात सभी मानते हैं कि अगर कोयले की सप्लाई की यही हालत रही तो इंडस्ट्री को नुक्सान होगा। कई कारखाने तो कोयले की जगह पर लकड़ी जलाने की वजह से घाटा पड़ने पर बंद हो गए हैं। इसके लिये मैं कहूँगा कि जिन सालों में कोयले की कमी नहीं होती उन दिनों सनअती सैंटरों के पास कोयले के dump कायम किए जायें जहां से कोयला, तोड़ा आने की सूरत में, कारखानों को दिया जाए। मगर इस काम में भी हेराफेरी होती है। बावजूद इस बात के कि लोगों के पास स्टीम कोयले के परमिट होते हैं उनको मजबूर किया जाता है कि वह कोयले के लिये स्पैशल परमिट्स जारी करावायें और ऐसा करने में अपने दोस्तों की मदद की जाती है और इस तरह से दूसरे लोगों का कांग्रेस के पास आने और इनकी मदद करने के लिये मजबूर किया जाता है।

Chief Minister : Question.

श्री बलरामजी दास टंडन: यह तो असलियत है। लोगों को बावजूद रैगुलर परमिट्स होने के स्टीम कोल और हार्ड कोल नहीं मिला। यह तो देखने में आया है। चंद सिफारिशियों को कोयला मिल जाता है बाकी के लोग मुंह देखते रह जाते हैं। इस तरह से लोगों को indirect तौर पर कांग्रेस की मदद करने के लिये कहा जाता है।

Mr. Speaker : The hon. Member was speaking in a very good tone. But now he has gone off the track.

Chief Minister : Sir, what the hon. Member has said is totally wrong.

श्री बलरामजी दास टंडन : यह बात नहीं है उन्होंने खुले जलसे में यह बात कही कि जितने परमिट लेने हों लो, और भी जो चीज़ लेनी है लो मैं अमृतसर को बम्बई बना दूंगा.....

Chief Minister : I deny it.

श्री बलरामजी दास टंडन : यह इस sacred House में खड़े होकर झूठ बोल रहे हैं..........(विघ्न)..........यह इस हाउस में झूठ बोलते हैं......

Mr. Speaker : The word 'Jhuth' being unparliamentary should be withdrawn.

(Interruptions and Noise) (Voices of Shame, Shame from the Opposition Benches).

Mr. Speaker : There should be no interruptions. I request the hon. Member (Shri Balramji Dass Tondon) to withdraw the word 'Jhuth'.

श्री बलरामजी दास टंडन : स्पीकर साहब बात यह है कि चीफ मिनिस्टर साहिब ने जो बात कही है वह तो अखबारों में छपी है.......... (विघ्न)

Mr. Speaker : The hon. Member should first withdraw the word 'Jhuth'. He can say, "It is wrong". He can express himself by using some milder word. The word 'Jhuth' is unparliamentary and the hon. Member should withdraw it.

श्री बलरामजी दास टंडन : बात यह है कि......

Mr. Speaker : No arguments, please.

श्री बलरामजी दास टंडन : जनाब, मैं arguments नहीं दे रहा मैं एक सही बात बता रहा हूँ जो इन्होंने खुले इजलास में तीस हजार लोगों के सामने कही और अखबारों में छपी ....(विघ्न) हर एक आदमी को कहा। और यह भी नहीं कहा कि पंजाब गवर्नमेंट देगी या कांग्रेस गवर्नमेंट देगी बल्कि यह कहा कि मैं दूंगा। (विघ्न)

Chief Minister : Sir, I deny it.

Mr. Speaker : Whatever the merits, the hon. Member should withdraw the word 'Jhuth'. I will not permit him to proceed further unless he withdraws the word 'Jhuth'.

Irrigation and Power Minister : Sir, this part of the proceedings should be expunged, if he does not withdraw the word 'Jhuth'.

श्री बलरामजी दास टंडन : आप ही बता दें कि जो बात झूठ हो उसे किस तरह से express किया जाए। जो लफ्ज़ आप मुझे बताएंगे मैं वही प्रयोग करूँगा। मगर यह है बिल्कुल झूठ।

Mr. Speaker : If the hon. Member insists, I will not allow him to proceed further. Whatever the facts of the matter, he should withdraw the word 'Jhuth'.

श्री बलरामजी दास टंडन : अगर यह लफ्ज यहां पर use नहीं करना चाहिए तो मैं इसको वापस लेकर कह देता हूँ कि यह गलत कहते हैं।.......(विघ्न)........

जनाब, चौथा पहलू यह है कि guidance अपने आफिस से नहीं मिलती । यह बड़े

11-00 A. M.

अफसोस की बात है जब कि विदेशों से दूसरे लोग अपने आफिसिज़ खोल कर इंडस्ट्रीज़ के अन्दर guidance देने के लिये तैयार हैं तो इनके पास इंडस्ट्रीज़ के लिए कोई आदमी guidance के लिये नहीं है । Proper guidance न मिलने की वजह से लोगों को लाखों रुपये लगाने के बावजूद इंडस्ट्रीज़ में नुकसान हुआ है और उन्हें काम बन्द करने पड़े । मैं, स्पीकर साहब, आपके द्वारा गवर्नमेंट को यह request करना चाहता हूँ कि guidance देने के लिये साधन मुहैया किये जाएं ।

जनाब स्पीकर साहब, सरकार कहती है कि हम जगह जगह पर industrial estates बना रहे हैं लेकिन Industrial Estates खोलने के बावजूद भी industries की progress बहुत धीमी है । जो कारखाने शहर के अन्दर चल रहे हैं उनके कारण जनता की सेहत खराब होती है और गंदगी शहर में फैलती है । उनको बाहर ले जाने का सरकार को प्रबन्ध करना चाहिए । कुछ कारखाने सरकार ने शहर से बाहर ले जाने की कोशिश की है लेकिन वह सिर्फ इतनी दूर पर लगाये गए हैं कि 5-6 साल के बाद शहर के बढ़ जाने से फिर शहर के बीच में ही आ जाते हैं । इसलिये उनको ऐसी जगह ऐसी योजना के अन्दर लगाया जाना चाहिए कि 5-7 साल के बाद शहर की आबादी बढ़ जाने के बाद भी वह शहर के अन्दर न आ सकें । क्योंकि अमृतसर में जहां industrial estate बनाई जा रही है वह ऐसी जगह बनाई जा रही है कि अब से 5 साल के बाद वह जगह बिल्कुल शहर के बीचों बीच आ जाएगी । इस सिलसिले में मैं एक बात और कहना चाहता हूँ कि जो इसके लिये members nominate किये जा रहे हैं वह politicians nominate किये जा रहे हैं जिनको industries के नाम पर a, b, c भी नहीं आती है । मैं यह गुजारिश करूँगा कि सभी shades के लोगों की nomination होनी चाहिए । और industrial estates को develop करने के लिये जितनी जल्दी से जल्दी हो, उतनी जल्दी करनी चाहिए । साथ ही अगर यह industrial estates किसी corporation या अन्य बाडीज़ के द्वारा बनाई जा रही हो और वे इस योग्य न हों कि इस कार्य को speed up कर सकें तो सरकार को उनकी इमदाद करनी चाहिए ।

एक विशेष बात जिसकी वजह से लोग तंग हैं वह यह है कि आज कोई भी ऐसी इंडस्ट्री नहीं है कि जिसके visit करने के लिये 12-12, 13-13 inspectors अलग अलग किस्म के न जाते हों । केवल लिखे पढ़े आदमी industries के बारे में सारी बातें जान लें ऐसी बात नहीं है । जिनको industries के काम को check करने की खास किस्म की training न हो तब तक उनका visit करने का फायदा ही क्या है । जहां एक आदमी या दो आदमी जो expert हों, काम देख सकते हैं वहां 12-12, 13-13 आदमियों को different departments में रख कर उन पर खर्च किया जा रहा है । एक एक इंडस्ट्री के इतने अफसर बढ़ रहे हैं कि जिनको गिनती देख कर

[श्री बलरामजी दास टंडन]

रोना आता है। Health Inspector, Factory Inspector, Sanitory Inspector, Excise Inspector, State Insurance Inspector, Boiler Inspector, Industrial Inspector, Sales Tax और Income Tax , Weights and Measures Inspectors-ग़र्ज़ यह कि कोई 12 या 13 किस्म के Inspectors हैं जो इंडस्ट्रीज़ को visit करते हैं। मैं सरकार को यह request करना चाहता हूँ कि इस procedure को simplify करना चाहिए और visit करने वाले थोड़े लोग होने चाहिए। एक ही आदमी को थोड़ी थोड़ी सभी किस्म की ट्रेनिंग देकर काम बांट दिया जाना चाहिए (घंटी)—अब मैं, स्पीकर साहब, कुछ बातें लेबर के बारे में अर्ज़ करके बैठ जाऊंगा। लेबर को रिहायश की दिक्कत आ रही है इसलिये उनकी रिहायश की तरफ ध्यान देना चाहिए, साथ ही उनके rates थोड़े हैं, और महंगाई ज्यादा है इसलिये उनको गुज़ारे भर के rates मुकर्रर करने में सरकार को सहायता देनी चाहिए। साथ ही लेबर लैजिस्लेशन को simplify करना चाहिए। एक बात और है, वह यह कि जहां पर सिर्फ 30 आदमी काम करते हैं उनको और जहां पर 2 हज़ार आदमी काम करते हैं उनको एक तरह से ही treat किया जाता है, ऐसा नहीं होना चाहिए। Level अलग अलग होना चाहिए।

आज लेबर को industries से मनमर्ज़ी के मुताबिक निकाल कर बाहर कर दिया जाता है, जिससे उनको hardship हो जाती है। इसकी तरफ सरकार को ध्यान देना चाहिए ताकि लेबर की families तबाह होने से बच सकें और वे bucther होने से बच सकें। जो temporary लेबर है, जो 10-10 साल तक temporary ही बना रहता है, उसके लिये भी कोई न कोई law बनना चाहिए। (घंटी)—

मैं अमृतसर की बात लेना चाहता हूँ। अमृतसर जो हिन्दुस्तान भर में सबसे मशहूर शहर woollen goods के लिये है वहां के लिये wool combing plant के लिये लोगों ने डैपूटेशन लेकर सरकार से प्रार्थना की कि एक प्लांट वहां के लिये मिलना चाहिए लेकिन देखने की बात यह है, स्पीकर साहब, कि लुधियाना जो अमृतसर के मुकाबिले में वूल की इंडस्ट्री में बहुत पीछे है उसके लिये तो इज़ाज़त दे दी गई मगर न जाने अमृतसर के लिये क्यों नहीं दी गई। अमृतसर के लोगों ने यहां तक कहा कि हम सरकार के साथ collaborate करके इसको चलायेंगे लेकिन सरकार ने उस डैपुटेशन की बात नहीं मानी। स्पीकर साहब, इस इंडस्ट्री के महकमे के अन्दर जो पालिटीकल करप्शन चल रही है उसको जल्दी से जल्दी दूर करना चाहिए। इस सरकार को चाहिए कि इस political corruption को दूर करने की कोशिश करे लेकिन आज अफसोस से कहना पड़ता है कि सरकार का ऐसा नज़रिया होने के कारण industry ठीक तरीके से तरक्की नहीं कर रही और सरकार इस तरीके पर फख्र करती है जिस को देख कर शरम आती है।

स्पीकर साहब, यह कितनी हैरानी की बात है कि पहले सरकार ने यह order निकाला कि कुछ कारखानों को black-list किया जा रहा है और black-list करने के बाद जब election के लिये उन लोगों से यह रुपये इकट्ठे कर लेते हैं तो सरकार की तरफ से दूसरा order निकलता है .....

Mr. Speaker: Can the hon. Member cite any specific instance?

Shri Balramji Dass Tandon: Yes, Sir. I was rather waiting for the time when the hon. Speaker would ask for the production of documents. यह है वह circular letter जो T.M.A. ने लिखी थी। इसके अन्दर उन्होंने कहा है--

"Copy of Memo No. D-28/543-96 dated 5th April, 1961 from the District Industries Officer, Amritsar to all the Textile Associations in the District.

Subject: Black-listing of certain Textile Units of Amritsar District.

It has been decided to black list the firms given in the enclosed list by the Punjab Government. Therefore, you are advised not to issue any kind of quota to your black listed members. If any kind of discrepancy occurred, your Association would be held responsible for the same.

उसके साथ यह list दी है। I place it on the Table* of the House.

श्री अध्यक्ष: क्या कोई 'white list' भी दी है? (Is there some 'white list' also?)

श्री बलरामजी दास टंडन: 'White list' भी है और इसके बाद इसके अन्दर दिया है--

"that such and such industries have been white-listed and that their quotas are not to be with-held. Their required quotas should be given to them as before.

I lay a copy† of that also on the Table of the House.

तो इसके साथ उन्होंने यह भी दिया है। अभी elections हुए। Elections के दौरान अमृतसर की सब से बड़ी industry की association जो T. M. A. है उसने एक circular निकाला कि सरकार को elections के लिये पैसे देने हैं। वह circular इस तरह है--

"Dear Friends,

I have received a request for contribution to the Congress Fund for meeting the expenses of the Congress candidates for election to the Punjab Legislative Assembly which is scheduled to be held on the 24th February, 1962.... ....

Voices from the Opposition Benches: Shame, Shame.

Mr. Speaker: There is no reference to the Government. It is the Congress party which had asked for funds.

---

*Note.—List relating to Black-listing of certain Textiles Units of Amritsar District kept in the Library.

†Copy of letter No. EC/Policy/7749—7855, dated 17th May, 1961 from the District Industries Officer, Amritsar, placed in the Library.

श्री बलरामजी दास टंडन : स्पीकर साहब, मैं आप के द्वारा House को बताना चाहता हूँ कि वह कांग्रेस पार्टी कोई दूसरी नहीं है। वहां के District Congress कमेटी के Secretary या President वहां उनसे जा कर चन्दा नहीं लेते हैं यह तो यही मिनिस्टर साहिबान जाकर मांगते हैं।

Mr. Speaker: There is a distinction between the Congress Party and the Government.

श्री बलरामजी दास टंडन : हालांकि यह बिल्कुल गलत बात उन्होंने कही है जोकि permitted नहीं है।

"......... ... Although the demand was for double the amount, but I have agreed to contribute Rs 50,000, which I would request the members to contribute as per amounts noted against their names. The cheques may be made payable to the Punjab Pradesh Congress Committee. I am informed that this is an admissible item of expenditure under the Indian Income-tax Act."

इसमें आगे एक एक mill का नाम दिया हुआ है और उसके आगे रुपये लिखे हुए हैं जो उन मिल वालों से लिये गये हैं। किसी से दो हजार और किसी से तीन हजार लिये गये हैं। यह सब उनके नाम के आगे दिये हुए हैं। फिर कहा है—

"Since the demand of the Congress is rather urgent in view of the electioneering being already in full swing, members are requested to remit the cheques within the next few days. Cheques may please be sent to this office and not direct.

and I place it * on the Table of the House.

श्री अध्यक्ष : देखिए, इसमें कहां गवर्नमैंट का reference है ? यह तो पार्टी की चीज़ है इसमें गवर्नमैंट का कहां ज़िक्र है ? (But the hon. Member may please listen. Where is in it any reference to the Government ? It concerns a political party and there is no reference about the Government in it.)

श्री बलरामजी दास टंडन : स्पीकर साहब, मेरी बात आप पूरी हो लेने दें आपको सब पता चल जावेगा। जब हम उनके पास पहुंचे तो श्री दीवान सी महरा हमें कहने लगे कि वह कभी किसी political party को चन्दा नहीं देते वह तो हमेशा गवर्नमैंट को पैसे देते हैं। वह हम से कहने लगे कि आप 1947 से पहले का record निकलवा कर देख लें हमने कभी किसी दूसरी पार्टी को चन्दा नहीं दिया, हमतो हमेशा party in power को देते आए हैं। (*Interruptions.*)

स्पीकर साहब, मेरे कहने का मतलब यह है कि आज सारी की सारी industry को black mail करने की कोशिश की जा रही है। यहां पर कुछ एक industries ऐसी हैं जिन्हें अपब personal बनाया जा रहा है, जो किसी खास family

*Kept in the Library.

के मैम्बरों तक ही सीमित की जा रही हैं। जैसे cinema की industry और cold storage की industry हुई जो एक मिनिस्टर साहब के साहबजादों की industry बन गई है और इस पर लाखों रुपया खर्च होता है जो pistol के point पर लोगों से हासल किया जाता है, लोगों से मुफ्त material लिया जाता है। आप ज़रा गौर कीजिये, लोग चीखते चिलाते हैं कि उन्हें बिजली नहीं मिलती, cement नहीं मिलता, ईंटें नहीं मिलतीं लेकिन यहां कैरों family को सब कुछ मिल जाता है और ऐसा मालूम होता है कि कैरों family की एक अलग five-year plan चल रही है। जगह जगह पर cinemar बन रहे हैं। पटियाला के अन्दर cinema, करनाल के अन्दर cinema बन रहा है लेकिन, स्पीकार साहब, आप सुन कर हैरान होंगे कि एक cinema हिसार में भी बन रहा है और मैं जब वहां गया तो देखा कि वहां Municipal Committee की जगह पर कब्जा करके उस पर cinema बनाया जा रहा है और वहां पर public के लिये जिस रास्ते से पानी जाता था वह बन्द कर दिया गया और लोगों को तीन दिन तक पानी नहीं मिला। उसके बाद नये रास्ता से उन्हें पानी दिया गया है। और चीज़ों को तो आप छोड़ दें, इससे ज्यादा गिरावट की बात और क्या हो सकती है कि municipal land पर कब्ज़ा कर लिया गया है।

Mr. Speaker: The hon. Member should not bring in personal things.

श्री **बलरामजी दास टंडन** : बस जी मैं खत्म करने लगा हूँ। आज जगह जगह पर यह discussion होती है और यहां lobbies में यह बात आम कही जा रही है कि पहले तो साहनी साहब से रूट permits ले लिये हैं और अब उनसे फायदा उठाने के लिये उन्हें Director of Industries लगाया जा रहा है। आज से चन्द साल पहले दो सौ रुपये की नौकरी के लिये जो लड़के मारे मारे फिरते थे वह अब कितने cinemas के मालक बन गये हैं।

Mr. Speaker: I would request the hon. Member not to bring in Officers who cannot defend themselves, during the course of discussion on the floor of the House. He should wind up now.

श्री **बलरामजी दास टंडन** : स्पीकर साहब, गवर्नमैंट officers को तो यहां defend किया जा सकता है लेकिन जो आदमी यहां आ नहीं सकते गवर्नमैंट उनका जिक्र भी कर देती है। (घंटी की आवाज़)

Mr. Speaker: That is also not a healthy practice.

श्री **बलरामजी दास टंडन** : स्पीकर साहब, मैं बस एक minute में समाप्त करता हूँ। मैं अब यह ज़रूर कहना चाहता हूँ कि सरकार इन बातों की तरफ ध्यान दे। अगर यह चाहते हैं कि पंजाब के अन्दर industry तरक्की करे तो इन्हें इस तरह से political corruption करके इस तरक्की में रुकावट नहीं डालनी चाहिए। जो लोग industry को चलाने वाले हैं, अगर आप पंजाब के अन्दर industry को ऊँचा

[श्री बलरामजी दास टंडन]

देखना चाहते हैं तो उन सब की मदद होनी चाहिए। यह किसी एक आदमी की personal property नहीं है, किसी एक पार्टी के लोगों की personal property नहीं है, यह यहां की जनता का सूबा है और यहां की जनता को personal level से ऊंचा उठ करके पंजाब की industry को चलाने की और इसे आगे ले जाने की ज़रूरत है। जो लोग पंजाब से दूसरे सूबों में गए हैं और वहां industries लगाई हैं उन्हें यहां वापस लाने की ज़रूरत है ताकि हमारा पंजाब industry के मामला में खूब तरक्की कर सके। इन शब्दों के साथ मैं अपनी speech समाप्त करता हूँ।

श्री ज्ञान चंद (शिमला) : स्पीकर साहिब, सन् 1961-62 में जो total expenditure industries पर किया गया वह एक करोड़ साठ लाख था। इसके मुकाबले में 1962–63 में जो रकम खर्च होने वाली है वह दो करोड़ चालीस लाख है। इंडस्ट्रीज़ डिपार्टमैंट की इस हैरत अंगेज़ तरक्की के लिये मैं अपनी सरकार को मुबारिकबाद पेश करता हूँ। जहां तक production का ताल्लुक है उसमें भी हैरत अंगेज़ तरक्की हुई है। 1960-61 में पेपर की production में पचास फीसदी इज़ाफा हुआ। Hosiery में 50 फीसदी का इज़ाफा हुआ। Machine tools की production में 40 फीसदी का इज़ाफा हुआ। Sports goods में 25 फी सदी का इज़ाफा हुआ। Cycles के manufacture में 20 फीसदी का इज़ाफा हुआ और इसी तरह से पीतल के बरतनों की production में दस फीसदी का इज़ाफा हुआ। स्पीकर साहिब, 1962–63 में large scale और small-scale industries के लिये सरकार ने तीन करोड़ 45 लाख रुपये की provision की है जो कि एक बहुत बड़ी रकम है। इस रकम में से पहाड़ी इलाकों के लिये एक करोड़ 22 लाख रुपया रखा गया है। देखने को यह रकम पहाड़ी इलाकों के लिये बहुत बड़ी लगती है। लेकिन इसमें एक करोड़ रुपया कांगड़ा में जो पेपर मिल लग रही है वह भी शामिल है। एक प्राइवेट concern में इतना बड़ा share खरीदना बड़ा serious matter है। मुझे पैप्सु में P.A.C. के Chairman के तौर पर काम करने का मौका मिला। मुझे तजुरबा है कि Pepsu सरकार ने बहुत सा रुपया private limited companies में invest कर रखा था। उनमें कई कम्पनियां ऐसी थीं जिन में कि सौ रुपये के share की कीमत एक रुपया भी नहीं रह गई थी। तो इतनी बड़ी investment जो हमारी सरकार कर रही है इसमें नुकसान होने की possibility है। स्पीकर साहिब, मैं आपके ज़रिये सरकार का ध्यान पहाड़ी इलाके की डिवैल्पमैंट की तरफ दिलाना चाहता हूँ। 1961–62 में दस Rural Industrial Centres खोले गये लेकिन पहाड़ी इलाके में कोई नहीं खोला गया। चार new Urban Industrial Estates खोली गई लेकिन पहाड़ी इलाके में कोई नहीं खोली गई। 1962-63 में तीन Small-Scale Industries के मातहत सात additional Urban Industrial Estates, पन्द्रह Rural Industrial Estates, तीन Urban Development Centres और पन्द्रह Rural Development Centres खोले गए लेकिन दुख के साथ कहना पड़ता है कि पहाड़ी

इलाके में एक भी ऐसा सैंटर नहीं खोला गया। मैं आपके द्वारा पंजाब सरकार से यह दरखास्त करना चाहता हूँ कि जहां तक Industrial Development Centres खोलने का ताल्लुक है इनको पहाड़ी इलाकों में खोलने की तरफ खास ध्यान देना चाहिए। यह बदकिस्मती की बात है कि आज पहाड़ी इलाके में इंडस्टरी बिलकुल तरक्की नहीं कर रही और न ही पंजाब सरकार इस तरफ ध्यान दे रही है। सरकार को चाहिए कि कोई ऐसी स्कीम चालू करे जिसके मातहत वहां पर लोगों को industry के बारे में guidance दी जाय। कोई agency वहां पर कायम की जानी चाहिए जोकि लोगों को इस बारे में शिक्षा दे। वहां पर copper, zinc और brass की allotment local आदमियों को दी जाए। मैदानों में बहुत सी इंडस्टरी कायम है। यह ठीक है कि वहां पर हमारे भाई बसते हैं। अमृतसर, लुधियाना और जालन्धर में भी हमारे ही भाई बसते हैं लेकिन चूंकि हमारी सरकार का यह फैसला है कि पहाड़ी इलाकों की तरक्की करनी है वह तभी हो सकती है अगर पहाड़ी इलाकों के लोगों को proper guidance दी जाए। डिवैल्पमैंट की स्कीमों में वहां के रहने वालों को representation मिले। Industries Department वालों ने कोई ऐसा step नहीं लिया कि जो सैंटर पहाड़ी इलाकों में खोलने हैं उनके बारे में कुछ जानकारी वहां के लोगों को दी जाए। धर्मपुर में एक industrial estate खोली गई लेकिन वहां पर भी कोई ऐसी कार्रवाई नहीं की गई। कंडाघाट में किसी आदमी को किसी प्रकार का कोटा नहीं दिया गया। न वहां पर कोई कारखाना खोला गया है और न ही किसी को training दी जा रही है। इंडस्टरीज़ डिपार्टमैंट की तरफ से एक किताब मैम्बरों को सप्लाई की गई जिसमें लिखा है कि मुख्तलिफ इज़ला में कितना loan इंडस्टरी के लिये दिया गया। ऐसी मद के मातहत, जिसके तहत District Industries Officer दो हज़ार रुपया loan दे सकता था 17 लाख 48 हजार रुपया दिया गया लेकिन कितने दुख की बात है कि इतनी बड़ी रकम में से एक पैसा भी शिमला के जिले को नहीं मिला। फिर दूसरी मद, जिसके मातहत एक पार्टी पांच हज़ार रुपया loan ले सकती थी उसके मातहत सारे पंजाब में आठ लाख पांच हजार रुपया कर्जा दिया गया लेकिन शिमला को फिर भी एक पैसा नहीं मिला। एक और मद, जिसके मातहत पांच हजार से भी ऊपर कर्जा दिया जाता है, उसके मातहत 1959-60 में 6 लाख 67 हजार रुपया कर्जा दिया गया, उसमें से भी एक पैसा शिमला को नहीं दिया गया। यह सारी रकम 33 लाख रुपया बनती है लेकिन इसमें से एक पैसा भी शिमला ज़िला को नहीं दिया गया। अगर दूसरी मदों की रकमें भी इसमें शामिल कर ली जाएं तो सारे पंजाब की 42 लाख 66 हजार रुपया बनता है जो कि loan के तौर पर तकसीम किया गया लेकिन इसमें से एक पैसा भी जिला शिमला के हिस्से में नहीं आया। स्पीकर साहिब, आप जानते हैं कि शिमला एक international city था, बहुत मशहूर शहर था लेकिन आज उसकी बड़ी खस्ता हालत है। लोग छोड़ कर दूसरी जगहों पर जा रहे हैं। Industry का काम भी गिरता जा रहा है, नई buildings बहुत कम बन रही हैं। सरकार की तरफ से यह कहा जाता है कि सरकार पहाड़ी इलाके

[श्री ज्ञान चन्द]

को आम तौर पर और शिमला को खास तौर पर तरक्की देना चाहती है। मैंने अभी बताया है जो कि Industries Department की तरफ से issue की गई अपनी किताब में लिखा हुआ है कि दो साल पहले चालीस लाख रुपये के करीब पंजाब में इंडस्टरी के लिये loan दिया गया लेकिन शिमला के हिस्से में एक पैसा भी नहीं आया। मैं पंजाब सरकार के नोटिस में यह बात लाना चाहता हूँ कि जहां तक शिमला का ताल्लुक है हिमाचल प्रदेश की सरकार की यह कोशिश है कि वहां का सारा कारोबार पहाड़ी इलाका में चला जाए। शिमला की सारी तजारत वह पहाड़ के अंदर ले जाना चाहती है। मिसाल के तौर पर मैं कहना चाहता हूँ कि शिमला में sales tax है लेकिन हिमाचल प्रदेश में sales tax नहीं है। इसलिये भी शिमला की तजारत आहिस्ता आहिस्ता पास के पहाड़ी इलाकों में चली जा रही है। हालत दिन बदिन बिगड़ती जा रही है। इंडस्टरी के महकमे के ज़रिये आप ज़रूर शिमला की मदद कर सकते हैं। Khadi and Village Industries Commission की तरफ से उनकी working पर एक रिपोर्ट आई। उसमें उन्होंने बताया कि 1960-61 में पंजाब में 273 कोआप्रेटिव सोसाइटीज़ खोली गईं जोकि village industries और छोटी छोटी सनअतो हरफत की तरक्की के लिये हैं। पहाड़ी इलाके में कहा जा सकता है कि large-scale industries कायम नहीं हो सकतीं क्योंकि वहां पर raw material available नहीं है, technical experts नहीं हैं और finances भी available नहीं हैं। लेकिन छोटी छोटी इंडस्ट्रीज़ तो कायम की जा सकती है। उनके बारे में तो यह दलील नहीं दी जा सकती। इन co-operative societies में से एक भी मेरे जिले में नहीं खोली गई। उन्होंने 1960-61 में 12 लाख 59 हजार रुपया बतौर कर्जे के दिया और 6 लाख 33 हजार रुपया बतौर ग्रांट के दिया। लेकिन दुख की बात है कि इस 19 लाख रुपये की रकम में से एक पैसा भी ज़िला शिमला को नहीं दिया गया। जहां तक पहाड़ी इलाके का ताल्लुक है पिछले सालों में कोई Production, Demonstration & Training Centre न तो कांगड़ा में और न ही शिमला में खोला गया है। यह बात मैं अपनी तरफ से नहीं कह रहा बल्कि जो किताब महकमा ने खुद छापी है उसमें यह बात लिखी हुई है। खादी की production बढ़ाने के लिये किसी प्रकार का कोई step इस सम्बन्ध में नहीं लिया गया। शिमला और कांगड़ा में flying centre भी कोई नहीं खोला गया। 1961-62 में पहाड़ी इलाका की डिवैल्पमैंट के लिये 18.97 लाख रुपये की allocation की गई थी। मुझे पता नहीं कि कांगड़ा के जिला में क्या खर्च हुआ लेकिन शिमला जिला में एक पैसा भी खर्च नहीं हुआ।

(*At this stage Shri Ram Partap Garg, a Member of the Panel of Chairmen, occupied the Chair*)

जहां एक तरफ मुझे इस बात की बड़ी खुशी होती है कि पंजाब मजमूई तौर पर industries की field और खास तौर पर Small-Scale Industries के अन्दर production में हैरत अंगेज तरक्की कर रहा है वहां इसका अफसोस भी है कि

पंजाब सरकार ने पहाड़ी इलाकों और खास तौर पर शिमला की तरफ कोई तवज्जो नहीं दी। सरकार ने असूली तौर पर माना है कि उसने hilly और backward areas की development करनी है, economic और educational तौर पर उनको ऊपर उठाना है। लेकिन आपके जरिये मैं पंजाब सरकार से दरखास्त करूँगा कि industrial development के जरिए भी पहाड़ी इलाकों की बहुत ज्यादा development हो सकती है। वहां पर लोग बारह, बारह पंद्रह पंद्रह मील तक अपने सिर पर मन मन, दो दो मन लकड़ी और घास उठाकर पेट के लिये रोटी पैदा करते हैं। उन्हें छोटी छोटी industries से काफी मदद मिल सकती है। अभी पिछले हफ्ते मैंने एक सवाल किया था जिसके जवाब में चीफ मनिस्टर साहिब ने फरमाया था कि तीसरी Five-Year Plan में शिमला के अन्दर दो Rural Industrial Estates खोल रहे हैं। मैं दरखास्त करूँगा कि उनमें से एक Rural Industrial Estate तो इसी साल खोल दी जाए और दूसरी अगले साल कायम कर दी जाए। इसके अलावा जो चार Urban Industrial Estates इस साल पंजाब के अन्दर खोलनी हैं उनमें से एक शिमला में जारी की जाए।

पंडित चिरंजी लाल शर्मा (गनौर) : चेयरमैन साहिब, आज House में Industries की Demand पर discussion हो रही है। मेरे ख्याल में इस सिलसिले में House के सामने details रखने में माननीय मेम्बर श्री बलरामजी दास टंडन ने कोई कसर नहीं छोड़ी। मैं भी दो तीन बातें आप की विसातत से House के सामने रखना चाहता हूँ।

चेयरमैन साहिब, आज हमारे देश के सामने सब से बड़ा मसला बेरोज़गारी का मसला है। जब तक बेरोज़गारी का मसला हल नहीं होता हम नहीं कह सकते कि हमारा देश तरक्की कर रहा है। वह मसला किस तरह से हल होगा? उसका सिर्फ एक ही तरीका है कि हम देश को और खास तौर पर अपने प्रान्त को industrialise करें। जब industries establish की जाती हैं तो कुछ labour को भी वहां पर काम मिलता है। लेकिन जहां तक industries को establish करने का सवाल है इस सिलसिले में मैं House का ध्यान उन इज़ला की तरफ दिलाना चाहता हूँ जिन्हें हरियाणा कहते हैं। कुछ भाईयों को न मालूम क्यों इस नाम से चिढ़ सी हो गई है। हरियाणा कोई हौवा नहीं है। हरियाणा उस इलाके का नाम है जो करनाल, गुड़गांव, रोहतक, हिसार, जींद का इलाका, महेंद्रगढ़ और अम्बाले के कुछ हिस्से पर मुश्तमिल है। ये वह इज़ला हैं जिन्हें मोटे हरुफ़ में हरियाणा कहा जाता है। लेकिन ज्यूं ही हरियाणे का सवाल आता है और हम House से निकल कर कुछ देर के लिये lobbies में बैठते हैं तो कुछ भाई पूछते हैं कि हरियाणा क्या बला है और कब तक यह चर्चा चलती रहेगी। मैं कहता हूँ कि ऐ खुदा के बन्दो! अगर कई इज़ला का अलग अलग नाम लेने की बजाए सिर्फ एक ही लफ्ज़ में उन्हें "हरियाणे" के नाम से पुकार लिया जाये तो इसमें कौन सा पाप हो जाता है; इससे आपको दुख क्यों होता है? हम कोई separation नहीं मांगते हम मुतहिदा पंजाब से अलहदगी नहीं मांगते लेकिन Industries की Demand पर अपने ख्यालात

[पंडित चिरंजी लाल शर्मा]

का इज़हार करते हुए मैं यह कहना चाहता हूँ कि इस सिलसिले में मौजूदा set up में, मौजूदा हकूमत में इस इलाके को डेढ़ आंख से देखा जाता है। ठीक है कि पंजाब में industrial estates कायम की जा रही हैं, development centres कायम किये जा हैं, training centres कायम किये जा रहे हैं लेकिन अगर इन इज़ला की तरफ नज़र दौड़ाई जाए तो मुझे यह बयान करते हुए दुख होता है कि न तो वहां पर industrial training centres हैं, न वहां पर development colonies हैं, न वहां पर small-scale industries की development के लिए centres खोले गए हैं। बावजूद इसके बड़े तमतराक के साथ यह कह दिया जाता है। कि फरीदाबाद में यह हो रहा है, सोनीपत में यह हो रहा है, बहादुरगढ़ में यह हो रहा है मिसाल के तौर पर ही इन दो तीन कसबों के नाम गिना कर यह कहा जाता है कि हरियाणे के अन्दर industry बराबर तरक्की कर रही है। जहां तक फरीदाबाद का ताल्लुक है मैं यह कहने की जुर्रत कर सकता हूँ कि वहां पर जो industrial establishments हैं मेरे ख्याल में उनमें हरियाणे का हिस्सा रुपये में एक आने के बराबर भी नहीं है। वहां किन लोगों ने industries establish की हुई हैं ? या तो दिल्ली वाले लोग वहां जाकर बसे हुए हैं या अमृतसर और गुरदासपुर के लोगों ने उन पर कब्जा किया हुआ है। वहां पर जो industrial establishments हैं उनमें फरीदाबाद के लोगों का 2 या 3 per cent हिस्सा भी नहीं है। जहां तक सोनीपत का ताल्लुक है उसे एक industrial town बनाने की योजना सरकार के सामने थी। जहां तक buildings का ताल्लुक है अगर industrial area में देखा जाए तो वाकई कुछ buildings नज़र आती हैं लेकिन वहां पर सही मायनों में industrial development बिल्कुल नहीं हुई। वहां पर लोगों ने काफी रुपया लगा कर सामान fit किया, industries establish करने के लिये buildings बनाई लेकिन जब industrial establishments की requirements का सवाल पैदा हुआ, quotas का सवाल पैदा हुआ, iron and steel, copper या जो चीज़ manufacturing में ज़रूरी थी उसका सवाल पैदा हुआ तो सरकार की तरफ से कोई मदद उन को न मिली। जब वह अपनी demand गवर्नमैंट के सामने रखते हैं तो जवाब सिफर मिलता है। इससे पहले Industries का महकमा पंडित मोहन लाल जी के पास था। वह खास तौर पर सोनीपत के चक्कर लगाते रहते थे और industrialists को भी मिलने जाया करते थे। उन्होंने खुद देखा होगा कि उस इलाके में सिवाय buildings के और कुछ नज़र नहीं आता। आखिर कारण क्या ? जैसा कि मैंने पहले अर्ज़ किया industries चलेंगी तब जब कि उनके चलाने के लिये मसाला दिया जाए। छोटी छोटी industries चालू करने के लिये quotas चाहिएं, permits चाहिएं। आज हम देखते हैं कि हमारे उस इलाके के लोग रोजाना सैंकड़ों की तादाद में चंडीगढ़ भागे हुए आते हैं। हमारे सामने रोते हैं कि हमने वहां पर buildings खड़ी कर दी हैं, जमीन पर रुपया खर्च कर दिया, मशीनरी fit कर दी है लेकिन जब कोटे और permit का सवाल आता है तो हमारे लिये दरवाजे बन्द

कर दिये जाते हैं। चेयरमैन साहिब, आप सोनीपत की तरफ देखें तो वहां आज सुनसान पड़ी हुई है। ठीक है, मैं मानता हूँ कि वहां पर Atlas Cycle Industry ज़रूर develop कर रही है। इसके अलावा सोनीपत के main industrial area को अगर आप जाकर देखें तो आपको इस बात का एहसास हो जाएगा कि बड़ी बड़ी बातें कह कर गवर्नमैंट की तरफ से लोगों की आंखों में धूल डालने की कोशिश की जा रही है। इस बात का पूरे ज़ोर से propaganda किया जा रहा है कि Sonepat के अन्दर industrial estate कायम की जा रही है, Government इसे patronise कर रही है। इस सम्बन्ध में, चेयरमैन साहिब, मैं एक concrete proposal गवर्नमैंट के सामने पेश करता हूं। अगर आप नेक नीयती से चाहते हैं कि उस इलाके को ऊपर उठाया जाए, उसकी कुछ उन्नति हो, तरक्की हो, बेरोज़गारी के मसले को हल करने के लिये लोगों की तकलीफें दूर हों तो वहाँ पर सनअतों को कायम करने के लिए हमारी ज़रूरतों को पूरा करें। आप देखें कि वहां जो सनअतें लगाई गई हैं वह वहां के रहने वालों ने नहीं लगाईं बल्कि उनको लगाया है गुरदास पुर के लोगों ने, जालंधर, लुध्याना और अमृतसर के लोगों ने, वहां के तीन चार local residents ने कारखाने लगाने की जुर्रत की। एक उनमें मैसर्ज सुरजा मल बैजनाथ है जो कि तहसील झज्जर के रहने वाले हैं। उन्होंने काफी रुपया खर्च किया मगर आज वहां पर मोर बोलते हैं। (विघ्न) सरदार बचनसिंह जी ने दुरुस्त कहा है कि वहां उल्लू बोलते हैं। वजह यह है कि इंडस्ट्रीज़ डिपार्टमैंट में ऊपर से लेकर नीचे तक कोई भी आदमी हमारी सुनने वाला नहीं है। कोई कोटे और परमिट देने वाला नहीं है बल्कि वह तो हमारा मज़ाक उड़ाते हैं। तो वहां पर इंडस्ट्री कैसे पनप सकती है? अब चीफ मिनिस्टर साहिब ने इस महकमा को अपने हाथ में लिया है और लोगों को दिखाने के लिये शुरु शुरु में छापे भी मारे गए हैं कि जो लोग कोटे का नाजायज़ इस्तेमाल करते हैं, बलैक में बेचते हैं उनको पकड़ा जाए मगर मैं जानता हूँ कि थोड़ी देर के बाद हम देखेंगे कि यह सारी की सारी कार्यवाही कागज़ पर ही रह जायगी। जब action लेने का सवाल पैदा होगा तो यहां से wire pulling होगी और कोई action न होगा। बहादुरगढ़ तहसील झज्जर में एक पिछड़ा हुआ इलाका है। उसको इंडस्ट्रियल एरिया करार दिया गया। वहां पर इमारतों पर इमारतें खड़ी हो रही हैं मगर हम महल्लात को क्या करें जब वहां पर कोई काम धंधा नहीं, material नहीं, उनको कोई परमिट न दिये जाएं तो वहां पर क्या काम होगा। Industrial Estates कायम करने के मुताल्लिक भी ऐसा ही हाल है। यहां पर सवालात पूछे गए जिनके गोल मोल जवाब भी दिये गए। जहां तक देहात का ताल्लुक है मैं देखता हूँ कि हमारे उन पांच छे जिलों में small-scale industry को बढ़ावा देने के लिये कोई ठोस कदम नहीं उठाया गया। हरिजनों को सब्ज बाग दिखाए जाते हैं और कहा जाता है कि काटेज इंडस्ट्री जारी करो सरकार रुपया देगी। मगर जब वह दरखास्त देते हैं तो उनको ऐसी उलझन में डाला जाता है कि वह उसी में फंस कर रह जाते हैं जैसे कि टंडन जी ने कहा था कि एक एक दरखास्त का फैसला तीन तीन साल तक नहीं होता। सोनीपत एक बैकवर्ड एरिया है और सरकार ने नोटीफिकेशन की कि इस इलाके में industry

[पंडित चिरंजी लाल शर्मा]

establish करने के लिए कर्ज दिये जायेंगे, कोटे देंगे। मगर जब इसके लिए दरखास्तें दी जाती हैं तो उनको दफ़न कर दिया जाता है। बलाक गनौर के 27 गांव बैकवर्ड हैं। वहां के एक गांव मलिकपुर से इस इलाके की वाहद एक दरखास्त आई जो शायद नंदलाल ने दी। उसकी चक्की चलती है। उसने कहा कि मैं यहां पर काम शुरु करना चाहता हूँ मुझे कर्ज दिया जाए। उस पर बाकायदा recommendation हुई मगर वह दरखास्त डिस्ट्रिक्ट इंडस्ट्रीज़ आफिसर के दफ्तर में कई महीने से ठंडी पड़ी है। जब पूछते हैं कि क्यों आगे नहीं भेजी जाती तो शायद कोई ऐसी हिदायत है कि जहां पांच हजार रुपए से ज्यादा कर्ज देना हो वह डायरैक्टर के पास जायगी और उस पर ऐडवाइज़री कमेटी सिफारिश करेगी। मैंने पता किया और कहा कि हमारे इलाके से तो एक आध ही अर्जी आती है मगर उसमें भी सरकार मदद नहीं करती। पता चला कि ऐडवाइज़री कमेटी की मीटिंग नहीं बुलाई गई। मगर इसमें उस अर्जी देने वाले का क्या कसूर है? वह कब होगी —1962 में होगी, 1963 में होगी या कब होगी। मैं तो वजीर साहिब से कहूँगा कि वह इस सारे मामले की जांच करवायें। बैकवर्ड इलाके के लोगों को भी दफ्तरों के चक्कर काटते महीने लग जाते हैं। मगर दरखास्तों को रद्दी की टोकरी में फेंक दिया जाता है। लोग मजाक उड़ाते हैं कि एक तो धक्के खाता फिर रहा है तुम लगाओगे इंडस्ट्री। सरकार को इस तरफ ध्यान देना चाहिए।

इसके अलावा बिजली के Connections मिलने भी आसान नहीं हैं। जैसा कि टंडन साहिब ने कहा। (घंटी) मुझे पांच मिनट और दे दें तो जारी रखूं। मैं गनौर की ही एक मिसाल देता हूँ। चौधरी रनबीर सिंह जी तशरीफ ले गये। मैंने आपके सामने अफगानपुर का एक आदमी पेश किया। उसने 15, 20 हजार रुपया लगाकर एक कारखाना कायम किया है। सारी formalities पूरी कीं और ऐस्टीमेट बना कर S.D.O. को भेज दिया मगर सवा साल से वह शख्स धक्के खाता फिर रहा है उसको Connection नहीं मिलता। Sureties पेश कर दीं मगर उसकी तसदीक तहसीलदार साहिब करेंगे कि वह हैसियत भी रखती हैं। अगर कोई लोहार कारखाना लगाना चाहे तो उसकी surety साहिबे जमीन लोग देने को तैयार नहीं हैं, वह अपने मकान की surety देता है। तहसीलदार साहिब कहते हैं कि जब तक मेरे पास जमीन की फर्द न हो मैं sanction नहीं कर सकता। ऐसे हालात में कौन किसी की surety दे सकता है? और जब तक तहसीलदार साहिब verify न कर लें दरखास्त आगे नहीं जा सकती। अगर यह हिदायतें हैं तो तहसीलदार को हिदायतें भेजी जाएं कि वह इस शर्त को उड़ा दें कि जब तक जमाबंदी न पेश की जाए दरखास्त की तसदीक न होगी। मैंने यह मिसाल दी है कि वह शख्स सवा साल से धक्के खा रहा है। 20, 25 हज़ार रुपया लगा कर काम किया है लेकिन उन लोगों को अभी तक Connection नहीं मिला है। यह हालत है हमारे इलाके की। सरकार चाहती है कि वह छोटी छोटी इंडस्ट्रीज़ में भी सफल न हों और कूप मंडूक बने रहें।

Industrial Estate मे देखा जाए तो लेबर के साथ बड़ा अत्याचार होता है।

उन्हें बिल्कुल temporary basis पर रखा जाता है और वह भी 2, 3 महीने के बाद कान पकड़ कर निकाल दिया जाता है। मैं चीफ मिनिस्टर साहब से दरखास्त करूँगा कि वे इस तरह के अत्याचार को दूर करें। (घंटी)

अखीर में मैं एक suggestion देना चाहता हूँ कि जहां पर industries हैं और अगर सरकार चाहती है कि हमारा देश develop करे तो मैं कहना चाहता हूँ कि मालकान के साथ लेबर का हिस्सा रख दिया जाए तो वे ज्यादा दिलचस्पी के साथ काम करेंगे और प्राडक्ट बढ़ेगी। इस तरह से रोज़ रोज़ होने वाली हड़तालें और झगड़े भी खत्म हो जायेंगे। इन शब्दों के साथ मैं, जनाब, आपका शुक्रिया अदा करता हूँ।

सिंचाई तथा विद्युत मंत्री (चौधरी रनबीर सिंह) : सभापति महोदय, अभी मेरे पहले के वक्ता महोदय ने बिजली के बारे में जिक्र किया और एक खास केस का जिक्र किया जो उनके हलका का है। मैं इस सम्बन्ध में यह कहना चाहता हूँ कि मैं उनके साथ गया और मालूम किया कि क्या बात है। मैं, सभापति महोदय, यह बताना चाहता हूँ कि उस आदमी ने Connection चोरी से दूसरे आदमी से लेकर इस्तेमाल किया। हमारी सरकार ने लोगों पर एतबार करके जरूरत के मुताबिक Connection दिये हैं लेकिन कई लोग दूसरे को गलत तौर पर Connection दे देते हैं। उनमें से एक यह है जिसने किसीसे गलत Connection लिया। इसलिये इस चीज़ को discourage करने के लिये महकमे ने थोड़ी देर तक कड़वी नज़र से उसको देखा। और सरकार यह चाहती भी है कि जो लोग ऐसा करते हैं उनको सजा मिले। लेकिन इसके बावजूद भी मैंने माननीय सदस्य के सामने उनको यकीन दिलाया कि आपको मांग सही है चाहे तरीका गलत हो, इसलिये आपको Connection मिल जायेगा।

जहां तक बिजली और इंडस्ट्री की डिवैल्पमैंट की बात है मैं कह सकता हूं कि पिछले 10 साल में पंजाब ने जो तरक्की की है, वह सारे हिन्दुस्तान में किसी स्टेट ने नहीं की। और मैं कह सकता हूँ.....(बाबू बचनसिंह : नहीं हुई।) हां, आपको पता होना चाहिए कि जो generators हैं वह बाहर से मंगाने पड़ते हैं इसलिये देर हो जाती है। वह न तो यहां बनते हैं और न पीलीभीत में बनते हैं। (विघ्न) मैं, टंडन साहब की बात भी बतलाना चाहता हूँ कि यह किसको तरक्की कहते हैं। यह कहते हैं कि अगर किसी जनसंघी ने कारखाना लगा लिया, और उसको बढ़ावा दिया गया तब तो सरकार ने अच्छा किया और वह तरक्की का काम कहला सकता है लेकिन अगर किसी और ने, जो जनसंघी नहीं है, उसने कारखाना लगाया तो वह कारखाना भी नहीं है। अगर सरकार जनसंघी की मदद करती है तब तो सरकार अच्छी है अगर किसी और की मदद करती है तो अच्छी नहीं हो सकती। यह दलील मेरी समझ में नहीं आती। उन्होंने कोल्ड स्टोरेज की बात कही कि इस तरफ सरकार ज्यादा ध्यान दे रही है। मैं उन्हें बतलाना चाहता हूँ कि मनुष्य की पहली जरूरत है स्वच्छ हवा और फिर पानी और उसके बाद खुराक। अगर वह बच रहती है और सड़ने गलने नहीं पाती तो उससे हमारे देश का बहुत भला हो सकता है। इसीलिये इस तरफ सरकार का ज्यादा ध्यान है क्योंकि हमारे देश की पैदावार में मोटे तौर पर देखा जाये तो आम की पैदावार बहुत ज्यादा होती है लेकिन वह सड़ जाता है। अगर हम उसको बचा लें तो हमारे देश की आमदनी बढ़ सकती है।

[सिंचाई तथा बिद्युत मंत्री]

एक उन्होंने वज़ीर के बेटों की बात कह दी। मैं कहना चाहता हू कि आज जो भी खतरा उठाना जानता है वह आगे बढ़ सकता है। बिड़ला या दूसरे बड़े बड़े इंडस्ट्रियलिस्ट किसी वज़ीर के बेटे नहीं थे लेकिन उन्होंने खतरा उठाया और आगे बढ़े। अगर टंडन साहब खतरा नहीं उठा सकते तो इसके लिये क्या किया जा सकता है। आज भी कई कारखानेदार जो तरक्की कर रहे हैं उनका कोई रिश्तेदार मैं समझता हूँ कि न तो वजारत में है न सरकार का कोई अंग है।

हमारे भाई चिरंजीलाल ने कहा कि हमारे इलाके के लोगों को काम बढ़ाने के लिये हौसला नहीं दिया जाता, जो काम हुआ है तो यह उन्होंने अपने हौसला से किया है।

12-00 Noon

मेरे भाई श्री चिरंजीलाल शर्मा ने यह गिला किया है। क्या मैं उन्हें बताऊं, जालंधर में जो सब से बड़े कारखानेदार हैं जो industry का काम और दूसरा ढलाई का काम करते हैं, और कलकत्ते में भी उनका काम है वह इनके इलाके के ही रहने वाले हैं। यहीं नहीं, हरियाना के कई लोग बंगाल के सूबा में और बाकी भारत के कई हिस्सों में अपना कारोबार कर रहे हैं। क्या मेरे भाई उन्हें रोहतक में ही बन्द करके रखना चाहते हैं? जब तक मेरे भाई चिरंजीलाल का हौसला न होगा वह यह काम कर ही नहीं सकते। क्या वे उन लोगों की तरक्की चाहते हैं या तनज्ज़ली चाहते हैं? अगर तरक्की चाहते हैं, रोहतक की तरक्की चाहते हैं, हरियाना की तरक्की चाहते हैं तो इन्हें हौसला करना चाहिए। सरकार का तो सिर्फ इतना ही फर्ज़ है कि वह इन्हें बढ़ावा दे। अगर आप यह हौसला न करें तो सरकार क्या कर सकती है। मुझे इस बात पर बड़ा फख्र है कि अज सारे सूबा में, बल्कि देश में या सारे एशिया में साइकलों का सब से बड़ा कारखाना इस वक्त सोनीपत के अन्दर लगा हुआ है। (श्री चिरंजीलाल शर्मा: वह तो वहां के लोगों का नहीं है।) अगर ऐसी बात है तो कलकत्ते के अन्दर हमारे सूबा के जो करोड़पति काम करते हैं इनका मतलब है कि उन्हें भी कान से पकड़ कर बाहर निकाल दिया जाये। मैं भी चाहता हूँ कि हरियाना की तरक्की हो। मेरे गांव सांघी की तरक्की हो, फिर मेरे ज़िला रोहतक की तरक्की हो, हरियाना तरक्की करे और उससे आगे पंजाब तरक्की करे। लेकिन मेरी इसमें खाहिश की तभी जगह हो सकती है अगर मैं इसके लिये कोशिश करूँ। मैं तो इनके लिये यही कह सकता हूँ कि भगवान् इन्हें सद्बुद्धि दे। यही नहीं, यह तो आप की जानकारी के लिये एक सवाल है, सीखना चाहें तो सीखें और न सीखना चाहें तो दूसरा कोई इसमें क्या कर सकता है। आं जनाब को हौसला नहीं हुआ तो क्या पंजाब और दिल्ली की तरक्की को बन्द कर दिया जाये। यही नहीं, एक माननीय सदस्य ने यह कहा कि उस इलाका ने बड़ी तरक्की की है जिसे पंजाबी region कहते हैं। मैं उन्हें बताना चाहता हूँ कि पंजाबी रिजन के अन्दर अगर बटाला, अमृतसर और लुधियाना को निकाल दिया जाये तो कहां तरक्की है। कुछ इलाके हैं जिन्होंने industry में तरक्की कर ली है लेकिन उनके आस पास के इलाकों में कोई तरक्की नहीं हुई। आप बटाला को लीजिये। बटाला शहर से 3 मील दूर वैसा ही पछड़ा हुआ इलाका है जैसा कि हमारे सोनीपत शहर के बाहर का इलाका है। (*interruptions*) (एक आवाज़.—आप बजट को देखिये।) मुझे मालूम है—मैं आप से ज्यादा बजट को समझता हूँ। आपको बजट को सीखने के लिये अभी तीन साल लगेंगे (*interruptions*).

यह बात नहीं । वक्त आने पर मैं इन्हें बतलाऊंगा । आप यहां जो टीका टिप्पणी करते हैं यह सही तरीका को टीका टिप्पणी नहीं है । इनको तो बजट के समझने के लिये तैयार रहना चाहिए ।

श्री सभापति : मैं बता रहा था कि सोनीपत में आज इतनी पैदावार हो रही है और बल्लभगढ़ के इलाके में जो पैदावार होने जा रही है, वहां जो एक एक कारखाना पैदावार करेगा उतनी पैदावार न सारे बटाला के कारखाने, न अमृतसर के कारखाने और न ही लुधियना के कारखाने कर सकेंगे । (एक आवाज़ : आप फरीदाबाद की बात कर रहे हैं या बल्लभगढ़ की ?) दोनों एक ही इलाका में हैं ।

बाबू बचन सिंह : बिजली की कोई बात बताईये ।

सिंचाई तथा विद्युत मंत्री : मैं बिजली की बात बताने के लिये ही खड़ा हुआ हूँ । अगर आप हौसला रखेंगे तो एक एक बात बताऊंगा । जहां तक हिन्दी रिजन का ताल्लुक है मैं यह चाहता हूँ कि हरियाना का इलाका तरक्की करे । और मैं यह मानता हूँ कि यह तरक्की कर रहा है और मैं यह भी मानता हूं कि जिन में हौसला है वह इस तरक्की में हिस्सेदार हैं लेकिन दूसरी तरफ मेरे भाई श्री चिरंजीलाल हैं जिन्हें कोई हौसले वाला आदमी नजर नहीं आता । इसके अलावा मेरे भाई श्री बलरामजी दास हैं, उन्हें हौसले वाले आदमी से गिला है । मैं उन्हें कहता हूँ कि अगर पंजाब को ऊपर उठाना है तो बड़े हौसले का सबूत देना होगा । अगर कोई किसी वज़ीर का लड़का या किसी वजीर का रिश्तेदार हौसला करके कोई काम कर लेता है तो इसमें क्या कोई बुरी बात है । इस सदन के जो मैम्बर हैं या वज़ीर हैं वे सारे के सारे माननीय सदस्य हैं लेकिन ऐसा कोई सदस्य नहीं जिसे आम शहरी जैसा अधिकार न रहता हो ।

श्री सभापति : अब आप wind up करें । (The hon. Minister may please wind up now.)

सिंचाई तथा विद्युत मंत्री : फिर यहां पर एक माननीय सदस्य ने पार्टी के चन्दे का ज़िक्र किया था । मैं उन्हें बताऊं क्या । अब जो Central Government का बजट छपा है मैंने उसे पढ़ा है । मैं उन्हें बताना चाहता हूँ कि जितनी companies हैं उनके ऊपर income tax बढ़ा है । तो मैं यह निवेदन करना चाहता हूँ कि जो tax की चोरी की कमाई हो या धोखे की कमाई का रुपया हो वह रुपया हमारी कांग्रेस पार्टी नहीं लेना चाहती । हम चोर बाजारी के रुपये से election नहीं लड़ना चाहते । हम तो उन लोगों को शाबाश देते हैं जो देश और पंजाब की तरक्की के लिये बेताब रहते हैं । हम उनसे चार चार आने मांग कर उस रुपये से election लड़ना चाहते हैं । हम चोर बाजारी से कमाया हुआ पैसा चन्दे में नहीं लेना चाहते । (*Interruptions*) आप अब चिढ़ क्यों गए हैं । शान्ति से सुनिये ।

सभापति महोदय, मैं अर्ज़ करना चाहता हूँ कि शायद माननीय सदस्य को यह मालूम नहीं है कि कारखानों को चलाने के लिये जो रकम loan में मिलती है उसके लिये

[सिचाई तथा विद्युत मंत्री]

State Finance Corpcration और Industrial Finance Corporation बने हुए हैं जिन के अन्दर सरकार का दखल नहीं होता है। पांच हजार से पांच लाख तक और 5 से 10 लाख तक के loan की दरखास्तें इन corporations के पास जाती हैं। Minister for Industries तो सिर्फ यही तसदीक करता है कि यह आदमी यह काम करता है। इसी तरह से Central Finance Corporation है। जो कर्ज़े वह देता है उसमें किसी political party का दखल नहीं होता। मैं माननीय सदस्य से कहूँगा, जिन्होंने इस बारे में एतराज़ उठाया है कि वह ऐसे आदमियों की list पेश करें जिन्हें किसी political consideration पर loan दिया गया हो। मैं challenge करता हूँ कि उन्हें एक भी ऐसा case नहीं मिलेगा जिसको सिर्फ इस ख्याल से loan मिला हो कि वह कांग्रेस पार्टी से ताल्लुक रखता हो क्योंकि हमने जो कारखाने बनाने का फैसला किया है वह किसी party के basis पर नहीं किया है। जब हिन्दुस्तान का विधान बना था तब हम........ (*Interruptions*)

Pandit Chiranji Lal Sharma: I request the hon. Minister to talk of Punjab alone.

सिचाई तथा विद्युत मंत्री: मेरे दोस्त श्री बलरामजी दास हैं। वे जब तक चीफ मिनिस्टर को टेढ़े तरीके से बुरा भला कह न लें तब तक उन्हें आराम नहीं मिलता। (*Interruptions*) सरदार प्रतापसिंह एक ऐसे शख्स हैं इस सदन के अंदर जो 1937 से लगातार चुने जा रहे हैं। (*Interruptions*) अकाली पार्टी वाले एलान करते थे कि सरदार प्रतापसिंह नहीं जीतेंगे। मैं उनसे पूछता हूँ कि उनका कोई पुराना मैंबर है। (*Interruptions*) पंजाबी रिजन से सरदार प्रतापसिंह सब से ज्यादा पुराने मैम्बर बैठे हैं और हिन्दी रिजिन का सब से ज्यादा पुराना मैम्बर यहां बैठा है। (*Interruptions*) मुझे बताएं कि आपोज़ीशन का कौनसा पुराना मैम्बर यहां पर बैठा है? (*Interruptions*) हम कारखाने चलाना चाहते हैं लेकिन इमानदारी से, हम इंडस्टरी को बढ़ावा देना चाहते हैं लेकिन इमानदारी से। लेकिन ईमानदारी पर अमल करते हुए इन लोगों की सिफारिशात मंजूर नहीं होतीं। सभापति महोदय, मैं क्या बताऊँ कि कौनसी सिफारिशें हमारे पास आती हैं और क्या क्या वे चाहते हैं, यह बताना अच्छा नहीं लगता। बाबू बचन सिंह जी ने बिजली की बात की है। मैं बताना चाहता हूँ कि 1951 में पंजाब के अंदर 551 लाख किलोवाट बिजली कारखानों के लिये खर्च होती थी। 1960-61 में छोटे बड़े कारखाने चलाने के लिये 37,90 लाख किलोवाट बिजली खर्च आने लगी। दस साल के अंदर बिजली का खर्च कारखाने चलाने में सात गुना बढ़ गया। जहां तक उनके connections का ताल्लुक है 1951 में 2,062 industrial connections थे लेकिन 1960-61 में यही connections 4,123 हो गए। इस का नाम अगर तरक्की नहीं है तो फिर किस चीज़ का नाम तरक्की है? श्री बलरामजी दास मुझ से गिला करते हैं। मैं कहता हूँ कि मुझे उनसे भी ज्यादा गिला है। (*Interruptions*) खेती करने वालों की तादाद ज्याद

है। यहां पर नुमाइंदे भी ज्यादा खेती करने वालों के हैं, उनके रिश्तेदार भी खेती करते हैं, लेकिन agricultural connections की तादाद इतनी ज्यादा नहीं बढ़ी है। 1960-61 में agricultural connections की कुल तादाद 12,106 थी। 1951 में इनके लिये चार लाख 90 हजार किलोवाट बिजली खर्च होती थी। अब सात लाख 48 हजार किलोवाट बिजली खर्च आती है। बिजली और सिंचाई का महकमा एक ही वज़ीर के पास है, एक ही सैक्रेटरी के पास है। लेकिन irrigation के काम के लिये जो बिजली दी जाती है उस पर rate ज्यादा लिया जाता है और कारखानेदारों से कम rate लिया जाता है। मुझे तो गिला हो सकता है लेकिन बलराम जी दास जी को गिला नहीं होना चाहिए। उनको तो हमें शाबाश देनी चाहिए। हम मानते हैं कि पंजाब की तरक्की के लिये यह जरूरी है कि कारखानों की तरक्की को जाए और इस काम के लिये बिजली देनी होगी और अगर हमें पंजाब की तरक्की के लिये घाटा भी उठाना पड़े तो हम उठायेंगे। हम चाहते हैं कि पंजाब तरक्की करे।

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚਮਕ (ਮਹਿਲ ਕਲਾਂ) : ਮਾਨਯੋਗ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਇੰਡਸਟਰੀ ਤੇ ਅਜ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਬਹਿਸ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਹੁਣੇ ੨ ਸਾਡੇ ਵਜ਼ੀਰ ਬਿਜਲੀ ਨੇ ਕੁਝ ਗਲਾਂ ਕਹੀਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਬਜਟ ਏਥੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਸਮਝਣ ਲਈ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬਜਟ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬਜਟ ਤੇ ਬੋਲਦੇ ਹਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅਨਜਾਣ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਕਰ ਜਾਈਏ ਤਾਂ ਉਸ ਗਲਤੀ ਲਈ ਸਮਝਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਮੁਤਾਬਕ ਸਾਡਾ ਅਨਜਾਣਪੁਣਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖੁਦ ਬੋਲਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਬਜਟ ਦੇ ਉਤੇ ਕੁਛ ਬੋਲਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਨਾਲ ਤਅਲੁਕ ਸੀ ਉਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਘਟ ਬੋਲਿਆ ਹੈ, ਹੋਰ ਹੀ ਲੈਕਚਰ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ। ਉਸ ਲੈਕਚਰ ਵਿਚ ਸਿਖਣ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜੇ ਉਹ ਬਜਟ ਤੇ ਬੋਲਦੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਸਿਖਦੇ। (ਉਪ ਮੰਤਰੀ ਸਰਦਾਰ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਵਿਘਨ) ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਤੋਂ ਸਿਖਿਆ ਲੈਣੀ ਕੋਈ ਗੁਨਾਹ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨ ਲਗਿਆ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਜਦ ਤੋਂ ਬਜਟ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਹੈ ਸਨਅਤੀ ਕੇਂਦਰਾਂ ਵਿਚ ਖੁਦ ਗਿਆ ਹਾਂ, ਪਿਛਲੀਆਂ ਛੁਟੀਆਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਆਪਣੇ problems ਹਨ, ਸਨਅਤ ਕਿਥੇ ਕਿਥੇ ਅੜੀ ਖੜ੍ਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਕੀ ਕੀ ਅੜਿਕੇ ਹਨ, ਕੀ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਹਨ। ਇਸ ਨੂੰ ਬਜਟ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਸਨਅਤਕਾਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਛੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਛੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਆਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਜਿਹੜੇ ਨੁਕਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝਾਏ, ਜਾਂ ਮੇਰੇ ਪੁਛਣ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਸੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਮੁਖਤਸਿਰ ਤੌਰ ਤੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਿਆ ਹੈ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ। ਚੌਧਰੀ ਰਣਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਬਿਜਲੀ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਠੋਸ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰੋ। ਮੈਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਠੋਸ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਤੇ ਪਹੁੰਚਾਂ ਮੈਂ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਪਿਛੇ ਜਾ ਕੇ ਦੂਸਰੀ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕੁਛ ਗਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਜਿਹੜੀ ਦੂਸਰੀ ਯੋਜਨਾ ਖਤਮ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਸਨਅਤ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਵਾਸਤੇ ਜਿਹੜੇ

[ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚਮਕ]

ਕਦਮ ਚੁਕਣ ਲਈ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਰਖੀਆਂ ਸਨ, ਸਕੀਮਾਂ ਪਾਸ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ, ਫੇਰ ਅਗੇ ਚਲਾਂਗਾ । ਐਸ ਵੇਲੇ ਅਸੀਂ ਤੀਜੀ ਯੋਜਨਾ ਵਿਚ ਚਲ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਤੀਜੀ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਸਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੈ । ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੂਜੀ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਖਤਮ ਹੋ ਚੁਕੇ ਤੇ ਇਕ ਸਾਲ ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਦਾ । ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਸੱਤਵੇਂ ਸਾਲ ਵਿਚ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਇਸ ਯੋਜਨ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਬਾਕੀ ਹਨ । ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ 3 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਸਨਅਤੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਿਚ, ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਪਾਉਣਾ ਹੈ ।

ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਲ ਝਾਤੀ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਨਅਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਅਸੀਂ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਹੈ ਇਸ ਬਾਰੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੀ ਰਾਏ ਵਿਚ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਬੈਂਚਾਂ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿਚ ਫਰਕ ਹੋਵੇ ਪਰ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੇਵਲ ਛੋਟੀਆਂ ਸਅਨਤਾਂ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕੇ ਹਾਂ । ਕੁਝ ਤਰੱਕੀ ਦਰਮਿਆਨੀ ਸਅਨਤਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਹੋਈ ਹੈ ਪਰ ਵਡੀਆਂ ਸਨਅਤਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਤਰਕੀ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ । ਵਡੀ ਸਨਅਤ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਸਨਅਤਾਂ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਮਿਲਦੀ ਅਤੇ ਮਦਦ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ।

ਇਸ ਪੱਖ ਵਿਚ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਕਿਤਾਬ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ 'Statistical Abstract of Punjab.' ਇਸ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿੰਨੇ registered ਕਾਰਖਾਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ 1958 ਤਕ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਵਿਚ ਕਿੰਨੀ ਵਸੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਕਿੰਨੇ ਆਦਮੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਲਗੇ ਹੋਏ ਸਨ । ਇਸ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ 1958 ਤਕ 559 registered ਕਾਰਖਾਨੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਿਨੇ ਆਦਮੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ, 41974 । ਸਿਰਫ 41974 ਆਦਮੀ ਸਨ ਇਨ੍ਹਾਂ registered ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾਂ ਇਹ ਕਹਿ ਲਉ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਵਸੋਂ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਵਿਚ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਮਾਮੂਲੀ ਇਕ ਨਿਗੂਣੀ ਜਿਹੀ ਵਸੋਂ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਸਟੇਟਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਬਿਹਾਰ ਬਾਰੇ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ 369 registered ਕਾਰਖਾਨੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ 1958 ਵਿਚ ਜੋ ਆਦਮੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਤੇ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 125587 ਸੀ । ਸਾਡੇ 559 ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕੇਵਲ 41974 ਆਦਮੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਬਿਹਾਰ ਦੇ 369 ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਵਿਚ 125587 ਆਦਮੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਇਸ ਤੋਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਕੇਵਲ ਦਰਮਿਆਨੇ ਜਾਂ ਛੋਟੇ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਤਰਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਸੂਰ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ 1958 ਵਿਚ 190 ਕਾਰਖਾਨੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ 72130 ਆਦਮੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜਿਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ 559 ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਵਿਚ ਕੇਵਲ 41974 ਆਦਮੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਕੀਆਂ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾ [illegible]ਦਾ ਹੈ । ਮੇਰਾ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਛੋਟੀਆਂ ਸਨਅਤਾਂ ਵਿਚ ਤਰਕੀ

ਕਰ ਸਕੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਸਨਅਤਕਾਰ ਐਸੇ ਹਨ ਜਿਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਹਿੰਮਤ ਨਾਲ ਅਤੇ ਨਕਲ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਤਰਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ proper guidance ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੋਈ guidance ਲਈ institution ਖੋਲ੍ਹੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਥੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿਤੀ ਜਾ ਸਕੇ ।

ਅਸੀਂ ਸਨਅਤ ਵਿਚ ਪਛੜੇ ਹੋਏ ਹਾਂ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੜੀ rosy picture ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ ਤਿਆਰ ਕਰ ਕੇ ਦਸੇ ਗਏ ਹਨ । ਪਰ ਅਸਲੀਅਤ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਾਰੀ ਹੀ ਵਸੋਂ ਅਜੇ ਤਕ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਨਿਸਬਤ 100 ਪਿਛੇ ਚਾਰ ਆਦਮੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਸਨਅਤ ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਦੂਸਰੀ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਸਨਅਤੀ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ । ਇਸ ਲਈ ਇੰਨਾਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਨਿਰਭਰ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਤੇ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਅਜ ਦੂਜੀ ਪਲਾਨ ਦੇ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੇ ਤੀਜੇ ਪਲਾਨ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸਾਲ ਵਿਚ ਹਾਂ । ਤੀਜੀ ਪਲਾਨ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਗਿਆਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਰੁਪਿਆ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਰਖ ਰਹੇ ਹਾਂ ਪਰ ਇਸ ਨਾਲ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੂਜੀ ਪਲਾਨ ਵਿਚ ਇਸ ਪਾਸੇ ਹੋਈ ਅਸਫਲਤਾ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਣਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪਛੜੇਪਨ ਨੂੰ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਸਾਰੀ ਗਲ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਕਿਸ ਤੇ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਜੀਦਗੀ ਨਾਲ ਸੋਚਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਇਸ ਨੁਕਤੇ ਦਾ ਤਅੱਲਕ ਹੈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਦੂਜੀ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਵਿਚ 934 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਸਨਅਤ ਤੇ ਲਾਣ ਲਈ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜੇ ਕਰ 934 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਖਰਚ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਜਿੰਨੀ ਦੂਜੀ ਪਲਾਨ ਸੀ ਉਹ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹ ਗਈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੂਜੀ ਪਲਾਨ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖ ਕੇ ਅਗੇ ਤੀਜੀ ਪਲਾਨ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਪਰ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੂਜੀ ਪਲਾਨ ਵਿਚ ਜੋ ਸਨਅਤ ਲਈ ਟੀਚਾ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਉਹ ਅਸੀਂ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ । ਅਸੀਂ ਇਸ 934 ਲਖ ਵਿਚੋਂ ਕੇਵਲ 508 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਹੀ ਖਰਚ ਕਰ ਸਕੇ ਹਾਂ । ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਿੰਨੀ ਤਰੱਕੀ ਪਹਿਲੀ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਵਿਚ ਕਰਨੀ ਸੀ ਉਸ ਤੋਂ ਅਧੀ ਕਰ ਸਕੇ ਹਾਂ । ਅਤੇ ਮੈਂ ਹੁਣ ਇਹ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਕਸਰ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਘਾਟੇ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਕਿਸ ਤੇ ਹੈ, ਕੌਣ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ ? ਕੀ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਹ ਪਲਾਨ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਸੀ ? ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਵੀਰ ਉਠ ਕੇ ਕਹਿ ਦੇਵੇ ਕਿ ਪਲਾਨ ਤੇ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਪਲਾਨ ਨੂੰ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ explain ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹੋ, ਨਕਸ਼ੇ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹੋ ਪਰ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਪਲਾਨ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਗੋਂ ਪਲਾਨ ਨੂੰ ਅਮਲ ਵਿਚ ਲਿਆਣ ਵਿਚ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ । ਇਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਕਿਸ ਤੇ ਹੈ ? ਇਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ, ਇਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਪਛੜੇਵੇਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਦੂਜਿਆਂ ਵਲ ਨਹੀਂ ਧਕ ਸਕਦੇ ।

[ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚਮਕ]

ਹੁਣ ਮੈਂ ਕੁਝ ਅਰਜ਼ ਤੀਜੀ ਪਲਾਨ ਬਾਰੇ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਇਸ ਪਲਾਨ ਵਿਚ ਤਾਂ ਪੈਸਾ ਬਜਟ ਵਿਚ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਮੇਰੇ ਵਲੋਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ figures ਹੀ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਪਿਛਲੀਆਂ ਪਲਾਨਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਕਮਾਂ lapse ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਤੁਸੀਂ lapse ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹੋ । ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਬਹਾਨਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਰੁਪਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਇਸ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਤੀਜੀ ਪਲਾਨ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਕੁਝ ਠੋਸ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਤੀਜੀ ਪਲਾਨ ਲਈ ਸਨਅਤੀ ਪਛੜੇਵੇਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਜੋ ਰੁਪਿਆ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ । ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਪੂਰਾਂ ਖਰਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਅਧਾ ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਖਰਚ ਵਿਚ ਬਚਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਜੋ ਘਾਟਾ ਸਨਅਤ ਨੂੰ ਪਏਗਾ ਇਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੋਗੇ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਆਸ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਖਰਚ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰ ਸਕੋ ਇਸ ਤੀਜੀ ਯੋਜਨਾਂ ਵਿਚ । ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਪੱਖ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਨਾ ਸਮਝ ਲਿਆ ਕਰੋ ਕਿ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਾਲੇ ਤਾਂ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਮੰਦਾ ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਹਰ ਚੰਗੀ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਵੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਾਲੇ ਤੁਹਾਡੇ ਹਰ ਚੰਗੇ ਕਦਮ ਦੀ ਉਸਤਤ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਨ । ਤੁਸੀਂ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤਸੀਂ ਕਾਂਗੜੇ ਵਿਚ ਅਖਬਾਰੀ ਕਾਗਜ਼ ਦੀ ਸਨਅਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨੀ ਹੈ । ਉਥੇ ਇਕ ਸੀਮਿੰਟ ਦੀ ਇੰਡਸਟਰੀ ਚਾਲੂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪੰਜੌਰ ਵਿਖੇ ਇਕ ਮਸ਼ੀਨ ਟੂਲ ਇੰਡਸਟਰੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਲੋੜ ਸੀ। ਇਹ ਕਦਮ ਬਹੁਤ ਚੰਗੇ ਚੁਕੇ ਗਏ ਹਨ । ਬੇਸ਼ਕ ਸਾਰੇ ਕਦਮ ਇਕੋ ਵੇਰ ਨਹੀਂ ਚੁਕੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਦਮ ਜ਼ਰੂਰ ਸਟੇਟ ਲਈ ਫਾਇਦੇਮੰਦ ਹੋਣਗੇ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਾਲੇ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਹੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਸਨਅਤੀ ਪਛੜੇਵੇਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ heavy industry ਨੂੰ ਚਾਲੂ ਕਰਨ ਦੀ ਬਹੁਤ ਲੋੜ ਹੈ ।

ਇਕ ਗਲ ਬੜੇ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਾਡੇ ਸਰਕਾਰੀ ਬੈਂਚਾਂ ਤੇ ਹੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਟੇਟ ਵਿਚ ਭਾਰੀ ਸਨਅਤ ਦੇ ਕੋਟੇ ਵਿਚ ਸੈਂਟਰ ਨੇ ਸਾਡੇ ਹਿਸੇ ਨੂੰ ignore ਕੀਤਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੈਂਟਰ ਤੇ ਇਸ ਗਲ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ heavy Industry ਦਾ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਹਿਸਾ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਮਿਲੇ । ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਹਿਯੋਗ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ । ਸੈਂਟਰ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲੋਂ ਜ਼ੋਰ ਪਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਕਿਉਂ ਭਾਰੀ ਸਨਅਤ ਵਿਚ ਪਛੜਿਆ ਰਹੇ ਅਤੇ ਕਿਉਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਇਸ ਗਲ ਲਈ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਹ ਕਚਾ ਮਾਲ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਦੂਜੀਆਂ ਸਟੇਟਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜਦਾ ਰਹੇ ।

Mr. Chairman: The hon. Member has taken sufficient time. He should please wind up now.

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚਮਕ: ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕ ਤਜਵੀਜ਼ ਰਖਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਏਥੇ ਟੰਡਨ ਜੀ ਨੇ ਕੁਝ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਕੁਝ ਠੋਸ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਰਖਣੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ fit

ਬੈਠਣ । ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸ light ਵਿਚ ਲੈਣ ਪਰ ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਇਹ ਹਨ । ਬਹਰਹਾਲ ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਦੋ ਸਾਲਾ, 4 ਸਾਲਾ, 5 ਸਾਲਾ ਜਾਂ ਸਤ ਸਾਲਾ ਹਨ ਇਹ ਏਥੇ ਬੇਸ਼ਕ ਚਲਦੀਆਂ ਰਹਿਣ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਵੀ ਤਿਆਰ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਸਕੀਮਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਰਲ ਕੇ ਚਲਾਉਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਵਿਚ ਸੈਂਟਰ ਤੋਂ ਸਰਮਾਇਆ ਲੈ ਕੇ ਲਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਪੰਜਾਬ ਸਟੇਟ ਵੀ ਸਰਮਾਇਆ ਲਾਵੇ, ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਰਮਾਇਆ ਵੀ ਲਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੀਮਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਲਾਇਆ ਜਾਵੇ । ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਚਾਰੇ ਤਾਕਤਾਂ ਬੈਠ ਕੇ ਕਰਨ ਅਤੇ ਐਸੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਣ ਜਿਸ ਨਾਲ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਹੋ ਸਕੇ । ਅੱਜ ਤੁਸੀਂ ਕਹੋਗੇ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਹੋ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹੋ ਪਰ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਹਾਲਾਤ ਤੋਂ ਘਬਰਾ ਕੇ ਭਜਣ ਨੂੰ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਖਰਾ ਖਲੋਣ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕਹੇਗਾ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਥੇ public sector ਲੈਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਉਥੇ private sector ਵੀ ignore ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਇਸ ਲਈ ਜਿਹੜੀਆਂ ਲੰਮੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਅਸੀਂ ਬਣਾਈਏ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣਾਉਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਥੇ ਖੇਤੀ–ਬਾੜੀ ਦਾ ਕੱਚਾ ਮਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੇ ਉਸ ਦੀ ਖਪਤ ਦੇ ਉਥੇ ਹੀ ਕਾਰਖਾਨੇ ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਣ ਤਾਂ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਫਾਇਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । Agri-cultural produce ਵਿਚ ਵੀ ਵਾਧਾ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਕੱਚੇ ਮਾਲ ਦੀ ਸਨਅਤ ਵਿਚ ਵੀ ਵਾਧਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਧਾਗਾ ਕਿਤੇ ਵੀ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਮੰਗਵਾਉਣ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਬਾਹਰ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਏਥੋਂ ਰੂਈ ਬਾਹਰ ਭੇਜਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਧਾਗਾ ਬਾਹਰੋਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਅੱਜ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ ਇਤਨੀਆਂ ਸਨਅਤਾਂ ਲਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਖਾਸ ਮੁਨਾਫਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਉਹ ਏਧਰ ਉਧਰ ਖਿੰਡਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਧਾਗੇ ਦੀ ਕਮੀ ਹੈ । ਜੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਧਾਗਾ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਅਸੀਂ ਫੈਕਟਰੀ ਚਾਲੂ ਕਰ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਇਹ ਕਮੀ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਦੂਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਜੇ ਕੋਈ ਫੈਕਟਰੀ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਲਾਈ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਖਪਤ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਉਸ ਥਾਂ ਬਾਹਰੋਂ ਮੰਗਵਾ ਕੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਦੂਹਰਾ ਫਾਇਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਅੱਜ ਤੁਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹੋ ਕਿ ਜਿਥੇ ਖੰਡ ਦੀਆਂ ਮਿਲਾਂ ਲਗੀਆਂ ਹਨ ਜਦੋਂ ਦਾ ਉਥੇ ਗੰਨਾ ਬੀਜਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਹੈ ਗੰਨੇ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਤਨਾ ਗੰਨਾ ਵਧ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸੁਣ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਵੋਗੇ ਕਿ ਉਹ ਮਿਲਾਂ ਸਾਰਾ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੀਆਂ । ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਜੇ ਐਸੀਆਂ ਸਨਅਤਾਂ ਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ ਜਿਹੜੀਆਂ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ, ਇਸ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਫਾਇਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

Mr. Chairman: Please wind up.

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚਮਕ: ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਤਾਂ time ਦੀ ਕਮੀ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤੀ details ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਬਲਕਿ ਕੁਝ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਦੇਣੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਜਿਤਨਾ ਵਕਤ ਦੂਸਰੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਡੀਮਾਂਡ ਤੇ ਬੋਲਣ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

[ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚਮਕ]

ਇਕ ਗੱਲ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਬਾਰੇ ਵੀ ਚੌਧਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕੀਤੀ ਸੀ । ਮੈਂ ਇਤਨੀ ਤਫਸੀਲ ਵਿਚ ਪੈਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਕੁਨੈਕਸ਼ਨ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਮਿਲਦਾ ਵੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਏਥੇ ਇਹ ਹੀ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਚਾਲੂ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਹ ਥਰਮਲ-ਪਲਾਂਟ ਲਾ ਕੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਰਮਾਇਆ ਲਾ ਕੇ ਪੂਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਬਾਰੇ ਆਜ਼ਾਦ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਬੜੇ ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਤਜਰਬੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖ ਲੈਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ । ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਵੀ ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਘਰਾਟ ਚਲਦੇ ਹਨ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਡਾਇਨਮੋ ਲਾ ਕੇ ਇਸ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਘਾਟ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਪੈਪਸੂ ਵਿਚ ਇਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਲਾਂਟ ਨਿਦਾਮ ਪੁਰ ਲਗਾ ਕੇ ਵੀ ਤਜਰਬਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸ਼ੁਰੂ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਮਹਾਰਾਜਾ ਪਟਿਆਲਾ ਨੇ ਲਾਇਆ ਸੀ, ਉਹ ਕੁਝ ਅਰਸਾ ਬੰਦ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਅਰਸਾ ਚਲਦਾ ਵੀ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਘਾਟ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਲਾਂਟ ਲਾ ਕੇ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਚਾਲੂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਘਾਟਾ ਵੀ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਜਗ੍ਹਾ ਜਗ੍ਹਾ ਕਾਫੀ ਹਦ ਤਕ ਪੂਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਫੀ ਬਚਤ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਨਅਤਾਂ ਛੋਟੀ ਸਕੇਲ ਤੇ ਜਾਰੀ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ । ਜਿਵੇਂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਚੇ ਮਾਲ ਦੀ ਖਪਤ ਹੋਵੇਗੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਾਡੀ ਨਾਲ ਦੀ ਨਾਲ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਘਾਟ ਵੀ ਪੂਰੀ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਵੀ ਦੂਰ ਹੋਵੇਗੀ । ਧਾਗਾ ਬਨਾਉਣ ਦੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਬਾਹਰੋਂ ਮੰਗਵਾਈਆਂ ਜਾਣ ਉਹ ਏਥੇ ਹੀ ਬਨਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਹੀ ਸਨਅਤ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਵੇਂ ਖੰਡ ਦੀਆਂ ਮਿਲਾਂ ਵੀ ਏਥੇ ਲੱਗ ਗਈਆਂ ਹਨ ਪਰ ਬਹੁਤਾ ਖ਼ਰਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਮੰਗਵਾਉਣ ਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਮਿਲਾਂ ਦੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਏਥੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਲਗਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੈਂਟਰ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਾਡੀ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਇਮਦਾਦ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੈ ।

ਮੈਂ ਕੁਝ ਕੋਇਲੇ ਦੀ ਥੁੜ ਬਾਰੇ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਪਾਸੇ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਇਹ ਕਮੀ ਲੁਦਿਹਾਣੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਬੜੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਬੜੇ ਕਰੜੇ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿ ਮੈਂ ਏਥੇ ਬਿਆਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਸਨਅਤਾਂ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਕੋਇਲੇ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਸ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਕੰਮ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਵੀ ਖ਼ਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਇਲੇ ਦੇ ਡੀਪੂ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਵਾਸਤੇ ਖੋਲ੍ਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਸਨਅਤਾਂ ਵਾਸਤੇ ਵਖਰੇ ਡੀਪੂ ਖੋਲ੍ਹੇ ਜਾਣ । ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ industrialists ਨੂੰ ਲੋਹੇ ਦੀ ਵੀ ਬੜੀ ਹੀ ਘਾਟ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਰੀਜ਼ਰਵ ਸਟੋਰ ਖੋਲ੍ਹੇ ਜਾਣ ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ

ਮੌਕੇ ਸਿਰ ਲੋਹਾ ਮਿਲੇਗਾ ਤਾਂ ਹੀ ਉਹ ਕੰਮ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡੀ ਦਿੱਕਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੱਚੇ ਮਾਲ ਦੀ ਖ਼ਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਪਰਮਿਟ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਵਿਚ ਵਚਾਲੇ ਦਾ ਸਿਸਟਮ ਹੈ ਇਹ ਖ਼ਤਮ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਇਲਾ, ਲੋਹਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਕਚੇ ਮਾਲ ਦਾ ਪਰਮਿਟ ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਉਸ ਮਾਲ ਦੀ ਖ਼ਪਤ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਮਿਟ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਉਹ ਮਾਰਕਿਟ ਵਿਚ ਵੇਚੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵੇਖਦਾ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਬਲੈਕ-ਮਾਰਕਿਟ ਵਿਚੋਂ ਖ਼ਰੀਦਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਹਿੰਗਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਭਾਅ ਲੈਕੇ ਹੋਰਨਾ ਫ਼ਰਮਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਆਪਣ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਮਾਲ ਵੇਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਇਹ ਉਸ ਦੀਆਂ ਖ਼ਾਸ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਦੂਰ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ਾਂ ਹਨ । ਜੇ ਇਨ੍ਹ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਖ਼ਾਸ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਨਅਤਾਂ ਵਿਚ ਕਾਫ਼ੀ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਲੋਹਾ ਫ਼ੈਕਟਰੀ ਲਾਈ ਜਾਵੇ, Re-rolling Mill ਅਤੇ Calcium Carbide Mill ਲਾਈ ਜਾਵੇ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਅੰਬਾਲੇ ਹੋਵੇ । ਕਾਂਗੜੇ ਵਿਚ ਕਾਗਜ਼ ਫ਼ੈਕਟਰੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਲਕੜੀ ਦੇ ਕਾਰਖ਼ਾਨੇ ਲਾਉਣ ਦੀ ਵੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਦੀ ਵੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਜਲੰਧਰ ਵਿਚ ਮੋਟਰਾਂ ਤੇ ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਦੇ ਪੁਰਜ਼ੇ ਤਿਆਰ ਕਰਨ, ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ machine tools factory ਲਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਹੜੀ ਟੈਕਨੀਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਕਮੇਟੀ ਇਸ ਸੂਬੇ ਵਲੋਂ ਬਣਾਈ ਗਈ, ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਅਤੇ 50,000 ਟਨ ਕਾਗ਼ਜ਼ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕਾਰਖਾਨਾ ਕਾਂਗੜੇ ਵਿਚ ਲਗ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਾਫ਼ੀ ਕਮੀ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ sulphide ਅਤੇ celluloid ਦੀਆਂ ਮਿਲਾਂ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾਣ, ਦੀਆ-ਸਿਲਾਈ ਦੇ ਕਾਰਖ਼ਾਨੇ ਲਗਾਏ ਜਾਣ, ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਸਨੂਈ ਰੇਸ਼ਮ ਦੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਲਗਾਏ ਜਾਣ । ਇਹ ਜਿਹੜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੁਝਾਉ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਅਗਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਅਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਸਨਅਤ ਦੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵਾਧਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਮੇਨ ਲਾਈਨ ਤੇ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਵੀ ਜ਼ੋਰ ਲਗਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਤਕ ਇਸ ਨੂੰ ਮੇਨ ਲਾਈਨ ਤੇ ਨਾ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਤਕ ਏਥੇ ਸਨਅਤ ਨੇ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਛੋਟੇ ਪੈਮਾਨੇ ਦੀਆਂ ਸਨਅਤਾਂ ਨੂੰ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਆਰਥਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ।

गृह मन्त्री (श्री मोहन लाल) : चेयरमैन साहब, debate का जवाब तो चीफ मिनिस्टर साहब देंगे—

बाबू अजीतकुमार : फिर बैठ जाओ ।

गृह मन्त्री : लेकिन मैं इस महकमे का 6 साल से इंचार्ज रहा हूँ और मैम्बर साहब को क्या पता, यह तो अभी बच्चे ही हैं । तो मैं, चेयरमैन साहिब, आपकी मार्फत मैम्बर साहबान को बतलाना चाहता हूँ कि उद्योगीकरण एक ऐसी चीज़ है जिसमें दो राएं नहीं हो सकतीं । यह हमारी आर्थिक उन्नति का सबसे बड़ा आधार है और हर आदमी अपने देश की उन्नति चाहता है । इसलिये इस में कोई पालिटिक्स या और किसी की बात नहीं है । यहां बैठे हुए हर सैक्शन की यह कोशिश होनी चाहिए कि पंजाब में

[गृह मन्त्री]

उद्योग कैसे तरक्की कर सकता है और लोगों को कैसे फायदा हो सकता है।

अभी जो बातें चमक साहब ने फरमायीं वह सभी ठीक है। उनकी सही analysis है। पंजाब ने छोटे उद्योगों में तरक्की की है। मैं इसमें अपने लिये कोई credit नहीं मांगता क्योंकि लोगों ने अपनी हिम्मत से काम लिया है। लेकिन Large Scale Industries में पंजाब अभी बहुत पिछड़ा हुआ है। पेपर इंडस्ट्री, शुगर इण्डस्ट्री, क्लाथ इंडस्ट्री और सीमेंट में तो कुछ हमने तरक्की की है लेकिन अभी लार्ज स्केल इंडस्ट्रीज़ में हम नुमायां तरक्की नहीं कर सके हैं।

हमने कुछ दिन पहले पंजाब के Industrialists को incentive देने के लिये स्कीम बनाई है और हम किसी हद तक कामयाब भी हो सके हैं। और हम लार्ज स्केल इंडस्ट्रीज़ के map of India पर आने शुरू हो गए हैं। अब खुशी की बात है कि यह महकमा चीफ मिनिस्टर साहब के पास गया है जिसमें कि वे खुद बहुत दिलचस्पी लेते हैं। अब आप देखेंगे कि कितनी जल्दी हमारा पंजाब लार्ज स्केल इंडस्ट्रीज़ में नुमायां तरक्की कर सकेगा। (Thumping)। यह भी हो सकता है कि चीफ मिनिस्टर साहब ने पंजाब के बड़े बड़े industrialists को बुलाने के लिये और incentive देने के लिये कोई स्कीम सोची हो। और वे लोग और ज्यादा इधर की ओर attract हो सकें।

मैं टंडन साहब की कुछ बातों का जवाब देना चाहता था। अब वह यहां पर बैठे नहीं हैं लेकिन मैं उनकी वाकफियत के लिये कहना चाहता हूँ कि loan के मुताल्लिक एक procedure होता है जो कि बहुत अहम है। सरकार different levels पर loan देती है। सबसे पहले तो जो लोग 1000, रुपये का loan लेने वाले हैं उनको कर्ज़ा दिया जाता है और सिर्फ उनकी सख्शी ज़मानत ही ली जाती है। कुछ certificate M. L. As. साहबान से या किसी और Gazetted Officers से इस कर्ज़े के लिये ली जाती है। एक हज़ार तक वह loans लिये जाते हैं जो district level तक मिलते हैं। इसके बाद दो हज़ार के loans भी district level तक disburse होते हैं और इन के लिये हर ज़िले के लिये एक Advisory Committee मुकर्रर की हुई है जो applications पर सोच कर फैसला करती है। इस Advisory Committee में District Industries Officer के अलावा उस ज़िला के तमाम legislators होते हैं और वे सब मिल कर फैसला करते हैं। तो इसमें किसी किस्म का कोई एतराज नहीं हो सकता। इसमें कोई objective दरखास्तें नहीं हो सकतीं। हां, एक बात टण्डन साहब ने कही थी कि जहां तक एक हज़ार रुपये की हद तक के कर्ज़ों का सवाल है उनमें पूरी रकम नहीं मिलती और उनकी दरखास्तें काफी देर तक पड़ी रहती हैं और पड़ी भी हुई हैं। यह बात सही है। जितनी दरखास्तें आती हैं, जितनी sanction होती हैं या जो इस वक्त तक मुकम्मल हो चुकी हैं loans advance करने के लिये उन सब को उतना loan नहीं दिया जा सकता क्योंकि इसमें funds की shortage है जैसा कि आप देखेंगे कि तकरीबन 40 या 45

लाख रुपये के करीब हम loans advance करते हैं। यह एक खासी रकम है। आप मुलाहिज़ा करें पहले सिर्फ चार या पांच लाख रुपये का हमारे पास fund था जिसमें से loan की शक्ल में पैसे दिये जाते थे लेकिन आज 40 या 45 लाख रुपया सिर्फ सरकार की तरफ से हम loan advance करते हैं। तो मैं बता रहा था कि loans की different categories हैं। दो हज़ार से 5 हज़ार तक के loans, Director of Industries देता है। Application तो process नीचे district level पर होती हैं लेकिन यह sanction Director of Industries करता है। (सरदार लछमन सिंह गिल: क्या इस के लिये भी कोई Advisory कमेटी है?) नहीं इसके लिये कोई कमेटी नहीं है। पांच हज़ार रुपये से लेकर 20 हज़ार तक या 50 हज़ार रुपये तक के loans के लिये एक State Industries Board बना हुआ है और इस Board के खुद Minister of Industries मैम्बर होते हैं और इसके अलावा इस हाउस के तीन चुने हुए मैम्बर इस Board के मैम्बर होते हैं। तीन legislators को यह हाउस चुन कर उस Board में भेजता है जिसकी periodically meetings होती रहती हैं। पांच हज़ार से 20 हज़ार या 50 हज़ार तक के loans की applications यह Board sanction करता है। जैसा कि मैंने पहले कहा है कि इस Board के 3 मैम्बर्ज़ हमारा यह हाउस चुन कर भेजता है। आप इसी Session में ही शायद तीन मैम्बर साहिबान की election इस Board के लिये करेंगे जैसा कि पहले सरदार आत्मासिंह जी इस Board में लगातार जाते रहे हैं। तो इस तरह Board का जो फैसला होता है उसके लिये बाकायदा meetings में case बनता है और जो नीचे से recommendations होती हैं उन पर गौर होता है और उस फैसले को गवर्नमैंट मंजूर करती है और रुपया advance करती है। इसलिये मैं आप की वाकफियत के लिये यह अर्ज़ करना चाहता हूँ कि दोनों stages ऐसी हैं जिनमें legislators खुद शामिल होते हैं। इसमें politics नहीं आती और न ही सरकार का किसी किस्म का मन कभी रहा है और न है और न ऐसा हो सकता है। जो सरकार अपने सूबे की तरक्की की खाहां है वह कैसे industries में direct या indirect तरीका से कोई politics ले जा सकती है और न ही industries की तरक्की के लिये इसे लाना मुनासिब है। तो मैं विश्वास दिला सकता हूँ कि जहां तक उद्योगीकरण का ताल्लुक है हमारे पास हर political party के applicants आते हैं, उनको हम loans ज्यादा से ज्यादा देते हैं, बिजली जल्दी से जल्दी sanction करते हैं और raw material भी देते हैं। मेरे पास कई दूसरी political parties के applicants आते रहे हैं जिनके लिये मैंने बिजली और raw material personally मंजूर किये हैं। मैं instances देना मुनासिब नहीं समझता। हमारी तरफ से कोई direct या indirect दखल नहीं होगा, क्योंकि हम ज़िम्मेदारी से चाहते हैं कि हमारा पंजाब industry में तरक्की करे। 50 हज़ार से लेकर दस लाख तक के loan Punjab Finance Corporation advance करता है जिस की अपनी Constitution है। उसका अपना

[गृह मन्त्री]

एक Managing Director होता है और उसके जितने मैम्बर हैं वे तमाम independent हैं और मुख्तलिफ जो Industrial Associations हैं वे उन के भेजे हुए हैं और सरकार अपने Finance Secretary को उसका मैंबर nominate करती है। यह Corporation एक तरह की autonomous body है जिसमें न तो गवर्नमेंट का हाथ है और न किसी political पार्टी का ताल्लुक है। इसलिये loans की advancement करने में कोई political दखल नहीं होता है।

दस लाख के ऊपर के कर्ज़े Central Government से मिलते हैं। 10 लाख तक के कर्ज़े पंजाब से मिलते हैं और 10 लाख से ऊपर के कर्ज़े Centre से मिलते हैं। इसलिये जहां तक loans का सम्बन्ध है मैं यह दोबारा मैम्बर साहिबान से वसूक के साथ कह सकता हूँ कि इनके देने में या इन की realization में या किसी दूसरी बात में politics का कोई दखल नहीं होता। शिमला के मैम्बर श्री ज्ञानचंद ने अपनी स्पीच में कहा है कि शिमला में loans advance नहीं किये गये। सिर्फ शिमला की बात नहीं, और भी ऐसे इलाके हैं जहां loans कम मिले हैं। जहां loans कम मिले हैं अगर उस में हमारी जिम्मेवारी हो तो मैं उससे इनकार नहीं करता लेकिन ज्यादातर ज़िम्मेवारी लोगों की अपनी है। मैं अगर यह बात कहता हूँ तो मैं हकीकत बयान कर रहा हूँ क्योंकि हमने district wise allocations की हुई होती हैं।

चौधरी इन्द्रसिंह मलिक : On a point of order, Sir. महाशा जी सोए हुए हैं। क्या वह यहां हाउस में सो सकते हैं?

गृह मन्त्री : जहां तक कर्ज़ों का सवाल है हर ज़िला के लिये इस 40 या 45 लाख रुपये की रकम में से कुछ खास रकम allocate कर देते हैं। मुश्किल यही होती है कि कर्ज़ एक ऐसी चीज़ है जो किसी पर force नहीं की जा सकती। वहां का applicant आये और कर्ज़ा मांगे तो कर्ज़ा दिया जा सकता है। इसी लिये तीन चार साल से मैं लगातार Department की तरफ से हर legislator को इस बारे में चिट्ठियां भिजवाता रहा हूँ, जहां जहां disbursement नहीं होती वहां वहां चिट्ठियां भिजवाता रहा हूँ। लेकिन न applications आईं और न disbursement हुई। हम लिखते रहे हैं कि हमारी मदद करिये लेकिन न applications आईं और न किसी को वहां loan मिला। बदकिस्मती से allocation के मुताबिक हर ज़िले से applications नहीं आती रही हैं। इसलिये re-allocate कर के दूसरे ज़िलों में, जहां से ज्यादा डिमांड होती थी, transfer करना पड़ता था। (Interruptions) लुधियाना को बहुत ज्यादा हिस्सा मिलता है। अकेले लुधियाना पर पच्चास फीसदी से ज्यादा खर्च होता है क्योंकि वहां डिमांड ज्यादा है।

1-00 p.m.

कामरेड राम प्यारा : दो हज़ार से ऊपर वाले कर्ज़े की बाबत है या कम के बारे में?

गृह मन्त्री : जो एक हजार या दो हजार की हद तक कर्ज़े हैं वहां हमारे funds दरखास्तों के मुताबिक available नहीं हैं। वह बात ठीक है। हमने percentage मुकर्रर कर रखी है। चूंकि एक हजार रुपये के कर्ज़े तक हम बगैर किसी security के देते हैं इसलिये इनकी मांग बहुत ज्यादा है । मैं यह भी कह सकता हूँ बगैर किसी destructive नुक्ताचीनी के कि उनमें बहुत ज्यादा applications होती हैं। यह ज़रूरी नहीं कि इंडस्टरी की utilisation के लिये आएं। कुछ ऐसी भी होती हैं कि ज़ाती अगराज़ के लिये रुपया लेकर इंडस्टरी पर नहीं बल्कि दूसरी जगहों पर खर्च किया जाए। इसलिये हमें बहुत मुहतत होना पड़ता है। इस स्कीम के लिये हमें रुपया Government of India से लेना पड़ता है इसलिये हमें यह रुपया return करना होता है। इसमें recovery essential factor है। यह ज़रूरी है कि इस स्कीम को जारी रखने के लिये recoveries होती रहें। अभी टंडन जी ने कहा था कि सरकार को अगर नुकसान उठा कर भी rate of interest low करना पड़े तो करना चाहिए। Rate of Interest पहले ही बहुत low है। इस से ज्यादा low और कोई rate of interest नहीं हो सकता। कोआप्रेटिव सोसाइटीज़ से अढ़ाई परसेंट में मिलता है और individual से तीन परसेंट में मिलता है। इसके साथ ही जो losses होते हैं खाह principal में या interest में, कुछ loss होता है जो bad debt बन जाता है, उसमें पंजाब सरकार और Government of India fifty, fifty suffer करती है। इसलिये जहां तक इस कर्ज़े का सम्बन्ध है rate of interest बहुत low है और losses और subsidies, grants सरकार पहले ही देती है। इसी कारण से हम एक हजार की हद तक जो सारी applications sanction होती हैं उनको रुपया नहीं दे सकते। एक तो हम ने पहले छोटे छोटे कर्जों पर दस per cent allocation मुकर्रर की थी अब 20 per cent allocation है । हमारी loan amount की जो total allocation है वह तकरीबन 20 परसेंट district level पर है। अगर इससे ज्यादा allocation करें तो industry को फायदा नहीं होता, बल्कि नुकसान होता है। इसके बाद industrial coal की कमी के बारे में कहा गया। मैं मानता हूँ कि यहां पर कोयले की बहुत कमी रही है। हर किस्म के कोयले की कमी रही है जिसे से बहुत सी industries ने suffer किया और individual industry ने भी suffer किया । लेकिन इसमें बहुत ज्यादा जिम्मेदारी हमारी स्टेट गवर्नमेंट की नहीं है। जैसे कि मैम्बर साहिबान को वाकफियत होगी, हमें allocation के मुकाबले में Government of India की तरफ से बहुत कम सप्लाई कोयले की होती है। (*At this stage Deputy Speaker occupied the Chair*) मैम्बर साहिब ने कहा था कि इस समस्या को personal level पर हल किया जाना चाहिए। उनका कहना बजा है। लेकिन मैं यकीन के साथ कह सकता हूँ कि हमने कोयले को हासिल करने के लिये जितनी कोशिश personal level पर interest लेकर की है शायद ही किसी और काम के लिये की हो। मैं एक बार नहीं खुद कई बार रेलवे मिनिस्टर साहिब से, Fuel Minister साहिब से अपने लेवल पर मिला

[गृह मन्त्री]

डिप्टी मिनिस्टर साहिब, डायरेक्टर साहिब, सैक्रेटरी और दूसरे कर्मचारी हर एक महीने में एक दो बार सेंट्रल गवर्नमैंट के पास जाते हैं और जाते रहे हैं। लेकिन वहां मुगल सराए से ऊपर ट्रांस्पोर्ट की मुश्किलात हैं, bottle necks है। बड़ी bottle necks हैं। इस लिये कोयले की सप्लाई एक वजह से या दूसरी वहज से हमें पूरी नहीं होती। एक सिस्टम उन्होंने सप्लाई का निकाला है जिससे कुछ रिलीफ हुआ, अगर और हो जाए तो अच्छा है। कभी कोई मूवमैंट होती है और कभी कोई मूवमैंट होती है इसलिये कोयले की मूवमैंट पर असर पड़ता है। कोल dump के मुताल्लिक मेम्बर साहिब ने कहा। हम देर से इस बात पर विचार कर रहे हैं। गवर्नमैंट आफ इंडिया से मिल कर हमने फैसला भी किया है और केन्द्रीय सरकार ने coal dumps create करने में agree भी कर लिया है। थोड़ी सी कसर रहती थी कि coal dumps स्टेट की तरफ से create किये जायें, किसी agency की तरफ से create किये जाएं या किसी और ढंग से create किये जाएं। इस काम के लिये टैंडर भी लिये गये थे, लम्बी बात चलती रही और फैसला अभी तक नहीं हो सका। असूल के तौर पर हमने मान लिया था कि मुख्तलिफ जगहों पर coal dumps create किये जाने चाहिएं ताकि कोयला जमा किया जा सके और off season में हम उसे इस्तेमाल कर सकें। टंडन साहिब ने कहा कि initial stage पर technical guidance न होने से इंडस्टरी तरक्की नहीं कर सकती और शायद यह बात भी सही है कि जितनी technical guidance आज मिलनी चाहिए उतनी नहीं मिल रही। लेकिन यह नहीं कहा जा सकता कि स्टेट गवर्नमैंट या केन्द्रीय सरकार ने इस सम्बन्ध में कुछ ध्यान ही नहीं दिया। पंजाब गवर्नमैंट ने सेंट्रल गवर्नमैंट के साथ मिल कर टैक्निकल गाइडेंस का प्रबन्ध किया है। गवर्नमैंट आफ इंडिया की बहुत सी जगहों पर industrial branches हैं। जो कि बहुत मुफीद काम कर रही हैं। स्टेट गवर्नमैंट की बहुत सी स्कीमें चालू हैं। यह बहुत लम्बी बात होगी अगर मैं बताऊं जो कि इंडस्ट्रियल ट्रेनिंग की बहुत सी स्कीमें हैं। quality marking की जो स्कीम है वह भी इसकी ही एक कड़ी है, Essential Centres खोल रखे हैं, वह भी technical guidance की एक कड़ी हैं। फिर testing और finishing centres जो जगह जगह पर खुले हुए हैं वह भी technical guidance की एक कड़ी हैं। उन सब का ज़िक्र करना मैं जरूरी नहीं समझता। फिर भी हम महसूस करते हैं कि technical guidance और होनी चाहिए और पंजाब के लिये तीन highly paid experts रखे हैं।— एक Mechanical Engineer, एक Chemical Engineer और एक Production Engineer। इनमें से दो रखे जा चुके हैं और एक के बारे अभी प्रबन्ध नहीं हो सका क्योंकि इतनी बड़ी तन्खाह देने के बावजूद technical experts नहीं मिलते। फिर भी हम पूरी कोशिश कर रहे हैं ताकि mechanical, chemical और production की बाबत हमारे industrialists को बेहतरीन किस्म की technical advice मिल सके। मैं मानता हूँ कि अभी भी technical advice का जो प्रबन्ध होना चाहिए उसमें कमी है, technical guidance की

कमी है लेकिन हालात के मुताबिक जितना हम कर सकते थे उसकी तरफ ध्यान दिया गया है ।

Industrial Estates और industrial areas के मुताल्लिक भी ज़िक्र किया गया । कहा गया कि इनकी planning करते वक्त हम इस बात का ध्यान नहीं रखते कि उनकी further expansion भी होगी इसलिये कम जगह acquire की जाती है । यह मेरे दोस्तों का ख्याल गलत है । इन सभी चीज़ों पर हम पूरी तरह से गौर करते हैं कि शहरों में जो industrial areas या industrial estates हैं वह बढ़ेंगी । उसकी expansion के लिये गुंजायश रखी जाती है । कई industrial areas हैं जिनको हम expand कर भी रहे हैं । लेकिन यह नहीं हो सकता कि सभी industries की हम एक ही जगह पर concentration करते जाएं । ऐसा मुनासिब नहीं है क्योंकि गवर्नमैंट की यह policy है कि ज्यादा से ज्यादा dispersal of industries की जाए । Industries न सिर्फ एक ही शहर में बल्कि शहर शहर में और गांव गांव में लगें । इसी basis पर हमने rural industrialisation की schemes बनाई हैं । मैं आशा करूँगा कि चीफ मिनिस्टर साहिब इस सम्बन्ध में तफसील के साथ House को बतलायेंगे कि गवर्नमैंट ने क्या किया है और क्या करने का विचार रखती है । Dispersal of industries के पीछे भावना ही यह है कि गांव गांव में, छोटे छोटे कसबों में industries बिखर जाएं और कुछ एक शहरों में ही concentrate न हों । (*Interruptions*)

Deputy Speaker : The hon. Minister should please wind up now. (*Interruptions*)

Chief Minister : It is the most important Department and let the hon. Minister for Home speak for sometime more.

गृह मन्त्री : जो जो points बहस के दौरान में उठाए गए हैं मैं तो सिर्फ उन्हीं का जबाव दे रहा हूँ । जिस वक्त आप हुक्म देंगी मैं बैठ जाऊंगा ।

बाबू बचन सिंह : अगर चीफ मिनिस्टर साहिब की जगह पर आप ही जवाब दे दें तो क्या बात है ।

मुख्य मन्त्री : दे दें, कोई डर नहीं ।

गृह मन्त्री : तो, डिप्टी स्पीकर साहिबा, अब मैं मुख्तसिर तौर पर points का जवाब ही देता जाऊंगा, तफसील में नहीं जाऊँगा । उन्हीं मैंबर साहिब ने labour की बाबत बात कही । उन्होंने फरमाया कि इसमें बड़ी hardship है कि जब तक कोई केस 45 फीसदी labour से sponsor न हो वह tribunal को refer नहीं हो सकता । इस बात को मैं भी मानता हूँ कि यह एक बड़ी hardship है । लेकिन यह हाईकोर्ट की judgment है । सरकार का इस फैसले में कोई दखल नहीं है ।

सरदार गुरनाम सिंह : Judgment किसी law पर based होगी ।

गृह मन्त्री : आप जरा मेरी बात को सुन लें । मैं इस सम्बन्ध में हाऊस को बता दूं कि इस सवाल पर All–India level पर विचार हुआ, State level पर विचार हुआ । इस पर बड़ी देर से सोच विचार की जा रही है कि उसको amend करके law को codify कर दिया जाए ताकि 45 per cent की शरत उड़ा दी जाए और एक reasonable percentage मुकर्रर की जाए, मेरा ख्याल है कि लेबर मिनिस्टर साहिब उस Bill को बहुत जल्दी इस हाउस में पेश करने वाले हैं ।

Wool Combing Plant की बाबत भी शिकायत की गई कि यह अमृतसर को क्यों नहीं मिला । उसके मुताल्लिक मैंने पहले भी जवाब दे दिया था । मैं उसको दुहराने की ज़रूरत महसूस नहीं करता ।

मुख्य मन्त्री : फिर दुहरा दो ताकि उनको शिकायत करने का मौका न मिले ।

गृह मन्त्री : जहां तक इसका ताल्लुक है मैंने बताया था कि गवर्नमैंट आफ इंडिया की तरफ से इसका लाईसेंस दिया जाता है । उन्होंने अपनी पलैन में जो सारे हिन्दुस्तान के लिये allocation कर रखी है उसी में से पंजाब को हिस्सा मिलना है । इसलिये इस सिलसिले में जो लाइसेंस issue होता है वह गवर्नमैंट आफ इंडिया की तरफ से होता है । चंडीगढ़ के लिये गवर्नमैंट आफ इंडिया ने लाइसेंस issue किया । जहां तक लुध्याना के Wool Combing Plant का सवाल है उसके लिये उन्होंने यह शर्त लगा रखी थी कि वह लाइसेंस सिर्फ कोआप्रेटिव सोसाइटी को रजिस्टर होने के बाद दिया जाएगा । चुनांचि वह कोआप्रेटिव सोसाइटी लुध्याना में बन गई और उसको गवर्नमैंट आफ इंडिया ने हमारे मशविरे से लाइसेंस दिया । यह बात नहीं है कि हमने अमृतसर की मदद नहीं की । सवाल यह है कि उन्होंने पंजाब में एक ही Wool Combing Plant के लिये लाइसेंस देना था । वह लुध्याना में कायम हुआ । अब लुध्याना पंजाब में सब से बड़ा industrial centre है । हौजिरी में भी और दूसरी industries में भी लुध्याना एक मशहूर centre है । अमृतसर और लुध्याना हमारे लिये दोनों एक बराबर हैं । लुध्याना में बहुत सी इंडस्ट्रीज़ हैं, काफी लेबर है, छोटे छोटे कारखाने हैं । उन सभी interests ने मिलकर यह कोआप्रेटिव सोसाइटी बनाई और इसलिये जो लाइसेंस पंजाब को मिलना था वह लुध्याना को मिल गया । हाल ही में Textiles Commissioner अमृतसर में आए हुए थे । वहां के लोग उनको मिले थे और उन्होंने उनके साथ वायदा किया था कि अमृतसर को भी Wool Combing Plant का एक लाइसेंस देंगे । T.M. वालों की तरफ से हमारे पास भी एक representation अभी अभी आया हुआ है और हम भी अमृतसर की बाबत Textiles Commissioner को recommendation भेजेंगे और हमारा ख्याल है कि अमृतसर को भी इस किस्म का लाइसेंस मिल जायेगा ।

मुख्य मन्त्री : उनको इन सभी बातों का पता था । उन्होंने तो वैसे ही यह point यहां पर उठा दिया ताकि credit मिल जाये ।

गृह मन्त्री : इसके अलावा श्री ज्ञानचन्द जी ने News Print फैक्टरी में स्टेट की तरफ से 1,00,00,000 रुपए की financial collaboration की बाबत कहा। उन्होंने अपने साबका तजरुबे की बिना पर यह राए जाहिर की कि यह फैसला risky है, मुनासिब नहीं है। मैं समझता हूँ कि आजकल जो industrialisation का latest trend है वह उससे वाकिफ नहीं है। शायद उनकी वाकफियत up-to-date नहीं है। मैं आपके जरिये उनको बताना चाहता हूँ कि हर स्टेट को सनअती तरक्की के लिये स्टेट गवर्नमैंट की तरफ से financial collaboration एक निहायत important factor है। वह इसलिये कि जो भी कम्पनी या पार्टी कारखाना लगाना चाहती है जिस से उसकी prestige बढ़ जाती है कि उसमें स्टेट भी हिस्सेदार है। जब यह एक trend चल पड़ा है तो लाजमी तौर पर वह वहां पर अपना पैसा लगाना पसन्द करेंगे जहां पर स्टेट भी हिस्सेदार बने। इस वक्त इस सम्बन्ध में industrialists को अपनी अपनी स्टेट में खैंचने का सारे हिन्दुस्तान में एक तरह से competition सा चल रहा है। उन पार्टीज़ को जहां पर स्टेट की तरफ से financial collaboration हो वहां पर कारखाने establish करने में कुदरती तौर पर incentive मिलता है। इसलिये अगर पंजाब ऐसे industrialists को financial collaboration न दे, incentive न दे तो हमारा सूबा industrialisation की दौड़ में बाकी सूबों की निसबत बहुत पीछे रह जाएगा। बल्कि मैं तो यह समझता हूँ कि financial collaboration के लिये हमने जो fund और provision रखा है वह बहुत थोड़ा है। इस News Print Factory में आठ नौ करोड़ रुपया invest होने वाला है। एक Private Firm आठ, नौ बल्कि दस करोड़ रुपया उसमें invest करने जा रही है और वहां स्टेट का हिस्सा तो सिर्फ एक करोड़ रुपया ही है। आप अन्दाज़ा लगायें कि इससे पंजाब की economy में कितना फर्क पड़ेगा, कितनी labour को काम मिलेगा। इसलिये इसमें स्टेट के लिये कोई risk वाली बात नहीं है। अगर उनको कोई पुराना तजरुबा है तो यह पुराने ज़माने की बात होगी। ठीक है कि पैप्सू में जो financial collaboration स्टेट की तरफ से की गई थी वह बहुत सूरतों में unsuccessful रही, कामयाब नहीं हुई, लेकिन उसके क्या कारण थे यहां पर मैं समझता हूँ कि उन बातों में relevancy नहीं है। पैप्सू सरकार ने जो बहादुरगढ़ में piston rings के कारखाने में collaboration की है वहां बड़ी अच्छी तरह से काम हो रहा है। इसलिये यह ठीक न होगा कि अगर एक दो जगह यह चीज़ कामयाब न रही हो तो इस चीज़ को बिल्कुल बंद ही कर दिया जाए। यह बड़ी important बात है और इसे जारी रखा जाना चाहिए। (विघ्न)

चमक साहिब ने कई छोटी छोटी बातों का जिक्र किया। उनको मैं छोड़ता हूँ। इन्होंने धागे का जिक्र किया। वह बड़ी जरूरी बात है। और मैं उनसे इस बात में इत्तफाक करता हूँ। यक जहां तक कपड़ा मिल्ज का ताल्लुक है पंजाब शुरू से ही काफी पीछे रहा है। हमारी ज्यादा तर काटन सूबे से बाहर भेजी जाती है बम्बई, अहमदाबाद वगैरह को। इस लिए spinning mills को लगाने की यहां बड़ी ज़रूरत है। इस सिलसिले में अर्ज

[गृह मन्त्री]

है कि हमें जितनी स्पिंडल्ज़ पिछले प्लैन में allocate हुई वह ढाई लाख थीं। इसमें से शायद हमने दो लाख इस्तेमाल कर लीं हैं और हम parties recommend कर चुके हैं। हिंद सरकार से उनको लाइसेंस मिल जायेंगे और आशा है कि यह बहुत जल्दी set up हो जायेंगे। बाकी को जो थोड़ी से स्पिंडल्ज़ रहती हैं उनके बारे parties recommend करनी बाकी हैं। वह भी शायद जल्दी ही हो जाएं।

(एक आवाज : बस करो।) (विघन) बहुत अच्छा जी। मैंने, जनाब, कुछ ज्यादा ही वक्त ले लिया है इसलिये बैठ जाता हूँ। आपका शुक्रिया।

चौधरी राम सरूप (साम्पला) : साहिबे सदर, आपकी मारफत मैं चीफ मिनिस्टर साहिब की तवज्जुह सिर्फ एक point की तरफ दिलाना चाहता हूँ। उनको फख्र है कि उनको देहात के हालत से बड़ी अच्छी तरह से वाकफीयत है। ठीक है वह देहात से वाकिफ हैं मगर आप जानते हैं कि महात्मा गांधी जिन्हें कि फादर आफ दी नेशन कहा जाता है का यह ख्याल था कि अगर देहात तरक्की करेंगे तो ही हिन्दोस्तान तरक्की कर पाएगा। देहात में देश की 80 फीसदी आबादी रहती है उसकी तरक्की की तरफ ध्यान देना होगा। साहिबे सदर, सभी इस बात को जानते हैं कि देहात के लोगों का गुजारा आम तौर पर सिर्फ खेतीबाड़ी पर है। मगर यह भी असलियत है कि खेती का काम साल में सिर्फ चार महीने रहता है—दो महीने एक फसल पर और दो महीने दूसरी फसल पर। बाकी के आठ महीने किसान खाली रहता है और जो कुछ वह उन चार महीनों में कमाता है वही वह साल के बाकी के आठ महीने बैठ कर खा लेता है। यही वजह देहात की गुरबत, पसमांदगी की है और यही वजह है कि देहाती लोग गरीब हैं। शहर में आपको कोई ऐसा आदमी नहीं मिलेगा जो साल में चार महीने कमाता हो और बाकी के आठ महीने बैठ कर खाता हो। तो देहात की इस बेकारी को दूर करने के लिये आपको कोई न कोई जरिये ढूंडने होंगे अगर आप मुल्क की तरक्की चाहते हैं। वजीरे खजाना ने बड़ा जिक्र किया कि हम देहात में इंडस्ट्री चालू करना चाहते हैं। मगर यह नहीं बताया कि कहां कहां यह खोलने का इरादा है और क्या क्या काम खोले जायेंगे साहिबे सदर, आपको मालूम है कि देहात वालों के रास्ते में बड़ी बड़ी मुश्किलें हैं। वहां सड़कें नहीं हैं। बिजली नहीं और उन लोगों के पास सरमाया भी नहीं। इसलिये इस मामले में सरकार को खास इकदामात करने पड़ेंगे। इस काम के लिये कोई स्पैशल अफसर लगा दिया जाए जो यह देखे कि देहात में इंडस्ट्री को किस तरह से बढ़ाया जा सकता है और देहातियों की बेकारी को कैसे दूर किया जा सकता है। यह इस काम के लिये कोई कमेटी बना दी जाए। वह सोचे कि देहाती चाहे कोई काम करते हों या किसी काम से ताल्लुक रखते हों उनकी बेकारी को कैसे दूर किया जा सकता है और उनके वक्त को जाया होने से कैसे बचाया जा सकता है।

एक बात जो चालू ग्रांट है उसके मुताल्लिक अर्ज कर दूं। यह सरकार ने बड़ी मेहरबानी की है कि दो इंडस्ट्रीज़ देहात वालों के लिये चालू की हैं। एक तो है मुर्गी पालन और दूसरी है मछली पालन की। (हंसी) आपने बड़ी मेहरबानी की कि यह दो इंडस्ट्रीज़ हमारे इलाके में चालू की हैं मगर आप जानते हैं कि हमारे इलाके के लोग इन इंडस्ट्रीज़ को पसंद नहीं

करते। इसलिये बेहतर हो अगर आप यह दोनों ही इंडस्ट्रीज़ पंजाबी रिजन को ही दे दें हमें इनकी जरूरत नहीं। (हंसी)

गृह मंत्री : सरकार आपको फिर तगड़ा कैसे करेगी। (हंसी)

चौधरी राम सरूप : आपको, पंडित जी, मालूम होना चाहिए कि जितनी नफरत हरियाणा का ब्राह्मण मीट से करता है उतनी आप नहीं करते। (विघ्न) जब आप कोई सवाल करें तो फिर जवाब का भी इंतज़ार करना चाहिए। आप हरियाना के पंडित चिरंजी लाल से कुश्ती कर लें अगर वह आप से जीत जायें तो आपको मान लेना चाहिए कि मीट खाने वाले दूसरों से तगड़े नहीं होते।

Deputy Speaker : The House stands adjourned till 9 a.m. tomorrow. (The hon. Member Chaudhri Ram Sarup was still in possession of the House when the House adjourned.)

1-30 p.m.

(*The Sabha then adjourned till 9-00 a.m. on Thursday, the 25th April, 1962.*)

ANNEXURE

(Please see foot-note at page (1) 55 of this debate, Vol., I, No. 24, dated the 25th April, 1962)

LOANS/GRANTS DISBURSED BY DISTRICT INDUSTRIES OFFICERS SINCE MARCH, 1962.

100. Comrade Ram Piara : Will the Chief Minister be pleased to state :—

(a) the total amount drawn by each District Industries Officer in the month of March, 1962, for disbursement as industrial loans and grants separately for their respective areas, the amount of loans/grants so far disbursed in each district and the dates of disbursement in each case;

(b) whether any amount is still lying undisbursed with any of the District Industries Officer, if so, how much with each officer ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) The total amount of industrial loans drawn in March, 1962 by each District Industries Officer, the amount disbursed out of the same and the date of disbursement are given below.

Grants are not awarded. Only subsidies are given. The amounts of subsidies are drawn in the Directorate of Industries and disbursed to the parties concerned by R.T. Rs through the District Industries Officer concerned.

(b) The amounts of undisbursed loans in the various districts are shown in the statement.—

INDUSTRIAL LOANS

	Name of the district		Total Amount drawn during March, 1962	Amount of loan disbursed		Date of disbursement	Amount of undisbursed loan, if any
			Rs.	Rs,	Rs.		Rs.
1.	Sangrur	..	—	—	—	—	—
2.	Gurgaon	..	6,200	4,600	3,900	11-4-62	1,600
					700	19-4-62	
3.	Karnal	..	37,850	35,100	2,250	30-3-62	2,750
					6,000	2-4-62	
					2,750	4-4-62	
					2,250	5-4-62	
					6,750	6-4-62	
					1,000	9-4-62	

	Name of the district	Total amount drawn during March, 1962	Amount of loan disbursed		Date of disbursement	Amount of undis-bursed loan, if any
		Rs.	Rs.	Rs.		Rs.
	Karnal—concld			2,250	10-4-62	
				3,250	11-4-62	
				500	12-4-62	
				5,350	16-4-62	
				2,250	18-4-62	
				500	25-4-62	
4.	Mohindergarh ..	..	..	..	..	..
5.	Amritsar ..	7,300	7,300	900	14-3-62	..
				250	15-3-62	
				4,000	16-3-62	
				600	20-3-62	
				250	30-3-62	
				2,000	..	
6.	Rohtak ..	..	..	..	..	..
7.	Bhatinda ..	350	350	350	9-4-62	..
8.	Kangra ..	4,000	4,000	4,000	5-4-62	..
9.	Hissar ..	11,500	10,500	500	5-3-62	..
				2,000	9-3-62	
				500	13-3-62	
				2,000	23-3-62	
				2,500	26-3-62	
				3,000	30-3-62	
10.	Gurdaspur ..	1,47,000	1,47,000	10,500	23-3-62	..
				17,500	26-3-62	
				300	27-3-62	
				7,700	28-3-62	
				19,700	30-3-62	
				5,200	2-4-62	
				15,200	3-4-62	
				12,400	4-4-62	
				7,900	5-4-62	
				8,400	6-4-62	
				2,300	9-4-62	
				6,700	10-4-62	
				6,850	11-4-62	
				3,100	12-4-62	
				3,900	16-4-62	
				2,000	18-4-62	
				1,000	19-4-62	
				2,000	20-4-62	
				1,650	23-4-62	
				6,000	26-4-62	
				1,000	28-4-62	

	Name of the district	Total amount drawn during March, 1962	Amount of loan disbursed		Date of disbursement	Amount of undisbursed loan, if any
		Rs.	Rs.	Rs.		Rs.
10.	Gurdaspur—concld			600	1-5-62	
				2,000	3-5-62	
				1,100	8-5-62	
				1,000	9-5-62	
				1,000	11-5-62	
11.	Ferozepur ..	17,050	15,050	800	6-3-62	2,000
				2,000	12-3-62	
				1,400	14-3-62	
				2,700	16-3-62	
				500	19-3-62	
				400	26-3-62	
				1,300	27-3-62	
				4,350	28-3-62	
				500	29-3-62	
				1,100	2-4-62	
2.	Patiala ..	20,100	20,100	2,000	15-2-62	—
				2,000	16-2-62	
				1,000	28-2-62	
				5,200	1-3-62	
				2,000	7-3-62	
				2,000	12-3-62	
				2,900	13-3-62	
				2,000	26-3-62	
				1,000	29-3-62	
13.	Ludhiana ..	31,500	29,500	3,000	9-3-62	Rs 2,000
			800	2,000	15-3-62	(Refunded
			30,300	2,000	20-3-62	into Govt.
				19,600	30-3-62	treasury as
				1,700	3-4-62	the party
				400	6-4-62	did not turn
				400	1-5-62	up to
				400	16-5-62	receive the
						amount)
14.	Jullundur ..	9,600	9,600	1,300	2-4-62	—
				2,000	3-4-62	
				2,500	6-4-62	
				2,200	10-4-62	
				600	18-4-62	
				1,000	20-4-62	
15.	Simla ..	21,500	20,100	7,350	29-3-62	1,400
				6,750	30-3-62	
				500	31-3-62	

Name of the district	Total amount drawn during March, 1962	Amount of loan disbursed		Date of disbursement	Amount of undis-bursed loan, if any
	Rs.	Rs.	Rs.		Rs.
15. Simla—concld			2,000	4-4-62	
			2,000	11-4-62	
			1,500	12-4-62	
16. Hoshiarpur ..	65,900	61,600	1,700	6-3-62	4,300
			1,500	14-3-62	
			1,500	15-3-62	
			5,000	19-3-62	
			3,000	23-3-62	
			4,000	26-3-62	
			6,800	27-3-62	
			8,300	28-3-62	
			12,900	29-3-62	
			14,400	30-3-62	
			2,500	31-3-62	
17. Kapurthala ..	..	..	..	..	..
18. Ambala ..	31,650	32,650	1,800	27-3-62	
			5,300	28-3-62	
			4,900	29-3-62	
			10,050	30-3-62	
			3,300	3-4-62	
			2,000	19-4-62	
			800	3-5-62	
			500	29-5-62	
			1,500	31-5-62	
			1,500	..	

602—22-11-62—380—C., P. and S., Pb., Patiala.

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATES

26th April, 1962

Vol. I—No. 25

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Thursday, the 26th April, 1962	Page
Starred Questions and Answers	(25) 1
Unstarred Questions and Answers	(25) 72
Papers laid on the Table—	
Supplementary Note on Starred Question No. ?22	(25) 76
Questions of Privilege	(25) 78
Calling Attention to matters of urgent public importance	(25) 81
Notice for raising Half-an-Hour Discussion	(25) 82
Resolution (s)—	
(i) Regarding construction of suitable residential houses for Government Officials at District and Tehsil headquarters in the State (Resumption of Discussion)	(25) 83
(ii) Regarding liberation of Goa	(25) 110-120

Price : Rs. 9.40

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA, DEBATES,

Vol. I, No. 25,

DATED THE 26TH APRIL, 1962

Read	*for*	*on page*	*line*
of	af	(25) 2	17
*452	before Chauhdri Hardwari Lal	(25) 3	24
Mr. Speaker	Mr. Sepaker	(25) 9	18
वज़ीर	वजौर	(25) 10	11
*522	522	(25) 10	6th from below
ਸਾਹਿਬ	ਸਾਰਿਬ	(25) 12	11th from below
*489	489	(25) 12	4th from below
Police	Poiice	(25) 16	column No. 4 heading
Pehowa	Pohewa	(25) 17	1
Gharaunda	Gharunda	(25) 17	10
Starred Questions and Answers	Starred Qucstions and Adswers	(25) 19	Heading
26th April, 1962	26th Apri, 1962	(25) 20	Heading
Delete "नहीं"	before "आई"	(25) 20	4th from below
Starred Ques-tions and Answers	Starred Questions and Answhrs	(25) 21	Heading
Committee	Commttee	(25) 21	22
Section	Scction	(25) 22	3
Missra	Missar	(25) 24	12
Starred Ques-tions and Answers	Starred Qucstions and Answers	(25) 25	Heading
please	pleasc	(25) 31	4th from below

Read	*for*	*on page*	*line*
recepient	receipent	(25) 33	5
recepient	recipient	(25) 34	2
President	Presidedt	(25) 34	4
Amritsar	Amrisar	(25) 34	13, S. No. 19
Municipal	Muncipal	(25) 34	S. No. 27
recepient	recipient	(25) 35	8, 10
Airmen's Board	Airmen Board	(25) 35	S. No. 1
recepient	recipient	(25) 36	2
recepient	recipient	(25) 37	First
charges	chargcs	(25) 37	S. No. 50, col. 4
recepient	recipient	(25) 38	2
Airmen's	Airmen	(25) 38	S. No. 63, col. 2
efficient	effi-ciet	(25) 39	S. No. 74, col. 4
prize	prive	(25) 40	S. No. 93, col. 4
recepient	recipient	(25) 41	First
Academy	Acedemy	(25) 41	S. No. 108, col. 2
ports	sport	(25) 41	S. No. 13, col. 2
Punjabi	Punjab	(25) 56	S. No. 104, col. 3
Departmental	Department	(25) 57	S. No. 121
Matric	Matrie	(25) 59	S. No. 145
Matric	Matrlc	(25) 59	S. No. 149
class	clas	(25) 71	Last but one
accommodation	accommation	(25) 73	3
campaign	compaign	(25) 74	17th from below
pests	pess	(25) 74	16th from below
CALLING	CAILING	(25) 81	13

Read	*for*	*on page*	*line*
in	in in	(25) 81	6–7th from below
discussion	discuseion	(25) 82	10th from below
question	questlon	(25) 82	9th from below
Thanking	Thankiug	(25) 82	6th from below
ਮਸਲੇ	ਮਸਲ	(25) 83	Last
खर्च	खच	(25) 88	13th from below
की	को	(25) 90	14th from below
ਕੋਈ	ਕੇਈ	(25) 95	21
April	Aprii	(25) 106	Heading
हिन्दोस्तान	हिन्तोस्तान	(25) 114	12
पार्लियामेंट्री प्रोसीजर	लियमेंट्री पोप्रासीजर	(25) 117	14
उपाध्यक्ष	श्री उपाध्यक्ष महोदय	(25) 121	6
ਬਾਬੂ	ਬਾਬ	(25) 126	1

PUNJAB VIDHAN SABHA

Thursday, the 26th April, 1962.

The Vidhan Sabha met in the Assembly Chamber, Sector 1, Chandigarh, at 9.00 A. M. of the Clock. Mr. Speaker (Shri Prabodh Chandra) in the Chair.

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

HOSPITAL AT ZIRA

*516. **Sardar Jagjit Singh** : Will the Minister for Capital and Health be pleased to State whether there is any proposal under the consideration of Government to extend the present hospital building at Zira to accommodate the increased number of patients; if so, to what extent and when ?

Shri Brish Bhan : No. It is a Municipal and not Government Hospital.

ਸਰਦਾਰ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਚੂੰਕਿ ਜ਼ੀਰਾ ਹੁਣ Sub-division ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਕੀ ਉਥੇ Municipal Hospital ਨੂੰ ਬਦਲ ਕੇ ਸਰਕਾਰੀ ਹਸਪਤਾਲ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਏਗਾ ?

ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਤੇ ਗ਼ੌਰ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : Sub-Division ਦਾ ਹੋਣਾ ਕੋਈ ਸ਼ਰਤ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਉਥੇ ਹਸਪਤਾਲ ਹੋਵੇ ।

ਸਰਦਾਰ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ : ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ Sub-division ਦਾ ਹੋਣਾ ਕੋਈ ਸ਼ਰਤ ਨਹੀਂ । ਉਹ ਬਹੁਤ ਵਡੀ ਤਹਿਸੀਲ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਥੇ ਹਸਪਤਾਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਉਹ ਅਲਗ ਸਵਾਲ ਹੈ, Sub-division ਕਰ ਕੇ ਨਹੀਂ ।

HEADQUARTERS OF THE DIVISIONAL FOREST OFFICER, HOSHIARPUR

***459 Shri Rup Singh Phul** : Will the Minister for Agriculture and Forests be pleased to state whether the headquarters of the Divisional Forest Officer, Hoshiarpur, have recently been shifted from Hoshiarpur to Nangal Township; if so, the reasons therefor ?

Sardar Gurbanta Singh : No.

श्री रूप सिंह फूल : Reasons नहीं बताए गए।

ਮੰਤਰੀ : ਉਹ headquarters ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਇਸ ਲਈ Reasons ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।

Chaudhri Hardwari Lal : Is there any proposal to shift the head-quarters ?

ਮੰਤਰੀ : ਨਹੀਂ ਜਨਾਬ, ਕੋਈ proposal ਨਹੀਂ ।

MILK SUPPLY IN CHANDIGARH

*475. **Chaudhri Ram Parkash** : Will the Minister for Agriculture and Forests be pleased to state—

(a) the details of arrangements made for supply of milk at Chandigarh ;

(b) whether it is a fact that milk supply centres have been opened only in some sectors of the town; if so, the reasons therefor;

(c) whether there is any proposal under the consideration of Government to allow the residents to keep milch cattle at Chandigarh; if so, details thereof and the time by which it is likely to be implemented ?

Sardar Niranjan Singh Talib : (a) The Government have set up a Milk Supply Scheme for supplying wholesome milk to the residents of Chandigarh Town. The main factory af the undertaking is located in the Industrial Area and is fed by a milk collection-cum-chilling centre at Morinda. The milk which is collected from the selected villages around Morinda and, to some extent, from villages near about Chandigarh, is pasteurised and bottled in the main factory and thereafter distributed through Distribution Depots specifically set up for this purpose. The initial handling capacity of the Dairy is 250 mds. of daily milk but can be raised to 400 mds. daily in due course.

(b) Yes. Each Distribution Depot is supposed to receive and distribute 5 mds. of milk daily. The initial handling capacity of the undertaking being only 250 mds. of milk daily, 50 Distribution Depots were set up. These were located in Sector Nos. 7,16,18,19,20,22,23 and 27 as the population of the town, at the time of their construction, was mostly concentrated in these Sectors.

(c) No, except in a case where cow-shed of a standard design is constructed as provided in rule 29 of the Punjab Capital (Development and Regulation) Building Rules, 1952 and a licence is obtained as required under bye-law 2 (a) of the bye-laws for the regulation and control of stables and cow-sheds in Chandigarh.

ELECTRIFICATION OF VILLAGES IN KANGRA DISTRICT

*452. **Shrimati Sarla Devi** : Will the Mininster for Irrigation and Power be pleased to state whether there is any proposal to provide electricity to the villages in Kangra District during the current year; if so, the names of the villages included in this proposal ?

Chaudhri Ranbir Singh : Yes, 23 villages are proposed to be electrified in Kangra District during the current financial year.

A list containing names of these villages is placed on the Table of the House.

LIST

1. Bhaletha
2. Sansi
3. Malag
4. Blota
5. Panaper
6. Arla
7. Chobin
8. Dehan
9. Sagur
10. Kharot
11. Kaknal
12. Mathirna
13. Bashist
14. Dada Siba
15. Dhemeta
16. Bharoli
17. Ludrate
18. Kohala
19. Bhadrini
20. Kulohan
21. Ani
22. Delesh
23. Chawai.

*452. **Chaudhri Hardwari Lal** : Has the list been drawn in consultation with the Government ?

Minister: Sir, it is the State Electricity Board which draws up the list.

NAZOOL LANDS SOCIETIES IN TEHSIL MALERKOTLA

*464. **Comrade Bhan Singh Bhaura**: Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) the total number of Nazool Land Societies in tehsil Malerkotla;

(b) the number of villages having Nazool Lands in the said tehsil which have not been brought under the said Societies;

(c) whether there is any Nazool Land in village Bardwal, tehsil Malerkotla ?

Sardar Ajmer Singh:

(a) 16

(b) 2

(c) Yes.

ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ: ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਕੁਝ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਆਈਆਂ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਹ ਡੀਮਾਂਡ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਨਹੀਂ ਬਣੀਆਂ ?

Minister: I have no notice of that.

ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ: ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਡੂਲਡ-ਕਾਸਟ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਹੈ ?

Minister: I require a notice to answer this question.

CONSTRUCTION OF ROAD FROM GANAUR MANDI TO KHERI GUJAR IN TEHSIL SONEPAT, DISTRICT ROHTAK

*502. **Pandit Chiranji Lal Sharma**: Will the Minister for Public Works be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government for the construction of a road from Ganaur Mandi to Kherri Gujar in Tehsil Sonepat, District Rohtak, if so, the estimated cost thereof and the time by which the said road is likely to be completed?

Chaudhri Tayyab Hussain Khan (Deputy Minister for Health)

No please;

Question does not arise.

FEROZEPORE-MAKHOO ROAD

*517. **Sardar Jagjit Singh**: Will the Minister for Public Works be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to convert the Kacha road from Ferozepur to Makhoo into a metalled one; if so, the time by which it is likely to be implemented ?

Chaudhri Tayyab Hussain Khan (Deputy Minister for Health): No please; at least not in the III Five Year Plan.

ਸਰਦਾਰ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ: ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਲਾਕਾ ਬੈਕਵਰਡ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਰਡਰ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਥੇ ਸੜਕ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ?

ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਤਾਲਿਬ): ਇਹ ਸੜਕ 25 ਮੀਲ ਲੰਮੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤੇ 20 ਲਖ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਹੋਣਾ ਹੈ । ਇਤਨਾ ਰੁਪਿਆ ਇਸ ਪਲਾਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਕਢਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਇਸ ਲਈ ਅਗਲੀ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਵਿਚ ਇਸ ਸੜਕ ਬਾਰੇ ਸੋਚਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

NEW VEHICULAR SERVICE ROUTES

*414. **Shri Rup Singh Phul**: Will the Minister for Public Works be pleased to state—

(a) the number and names of new routes released for vehicular traffic in the State during 1961-62;

(b) the number and names of routes mentioned in part (a) above on which bus services are actually plying at present ?

Sardar Niranjan Singh Talib:

(a) As per list 'A' laid on the Table.

(b) As per list 'B' laid on the Table.

LIST 'A'

(a) **The number and names of the new routes released for vehicular traffic in the State during 1961-62 :—**

Jullundur Region 49.

1. Nangal—Chauki Maniar.
2. Nangal—Awah Devi *via* Bhakra Patta.
3. Nangal—Nadian *via* Dhundal Pir Saluhi.
4. Awah Devi Patiandar *via* Hamirpur, Sujanpur.
5. Hoshiarpur—Sujanpur *via* Bara.
6. Nangal—Talmehra *via* Una, Chauki Maniar.
7. Sujanpur—Chandigarh *via* Nangal.
8. Nangal—Kangra *via* Una, Amba, Dehra.
9. Hoshiarpur—Nadaun *via* Arlu and Pir Saludhi.
10. Pathankot—Chadiar and Pathankot-Rey *via* Dhameta.
11. Tarn Taran—Bhikhiwind *via* Manochahal Shahbazpur.
12. Nantal—Jahu *via* Bhakra.
13. Jullundur—Ferozepur *via* Kapurthala.
14. Tanda—Chandigarh *via* Hoshiarpur Garhshankar Balachaur Rupar route.
15. Badal—Malaut.
16. Badal—Dabwali.
17. Badal—Gidderbaha.
18. Nangal—Jahu *via* Bhota.

[Minister of State]

19. Ludhiana—Bhundri *via* Sidhwan Bet.
20. Jagraon—Bhundri.
21. Hoshiarpur—Jawalamukhi—Khundian—Thil—Bahri.
22. Dharamsala—Naura.
23. Palampur—Naura,
24. Khundian—Aerla—Nagrota—Malan—Dhad—Dharamsala,
25. Nagrota—Samloti—Aerla—Kandi *via* Sarotri Sunni,
26. Dharamsala—Kangra—Broh—Khundian,
27. Nangal—Uhl *via* Bhakra—Barsar—Hamirpur,
28. Hamirpur—Chandruhi *via* Dera Bhareri,
29. Jowalamukhi Road—Bhareri *via* Dera Gajjian,
30. Jahu—Nadaun *via* Bhota Hamirpur,
31. Nangal—Nadaun *via* Barsar—Glore.
32. Hoshiarpur—Patlander *via* Bara—Choru—Sujanpur.
33, Pathankot—Hamirpur *via* Mangwal Dehra.
34. Dharmsala—Dhad—Malan—Palampur—Banuri—Saliana—Ghandiar.
35. Hoshiarpur—Dhabiri—*via* Bijhri.
36. Ludhiana—Kurali—Rupar.
37. Ludhiana—Shahkot.
38. Ludhiana—Mandi *via* Apra.
39. Gurdaspur—Siri Hargobindpur.
40. Hoshiarpur—Pathankot.
41. Mukerian—Pong Dam.
42. Fazilka—Chotala.
43. Mukatsar—Ferozepur *via* Sadiq Katcha.
44. Muketsar—Guru Harsahai.
45. Talwara—Hajipur—Budhawar—Harsamansar—Pathankot.
46. Amritsar—Bhatinda *via* Talwandi, Faridkot.
47. Kangra—Khundian—Mohadava.
48. Jawalamukhi—Dehra—Nagrota Sorian.
49. Gaggal—Nirhana *via* Tihara Lunj.

Ambala Region 20

1. Kurali—Balabhagarh—Tigaon—Manjauli—Faridabad.
2. Manjholi—Tigaon—Balabhagarh—Pali—Dhonj—Sohna—Gurgaon.
3. Kurali—Tigaon—Balabhagarh—Hodel.
4. Balabhagarh—Mohna—Palwal.
5. Tosham—Behl.

6. Jind—Pehowa *via* Kaithal.
7. Kaithal—Deoband—Rajaund.
8. Hissar—Loharu *via* Hansi—Bhiwani.
9. Kaithal—Patiala *via* Gabla.
10. Bapoli—Sink *via* Panipat.
11. Bapoli—Urlana Kalan.
12. Ismailabad—Pehowa.
13. Kurali—Balabhgarh—Palwal-Hodel.
14. Hissar—Tosham *via* Kanwari—Khanak.
15. Pundri—Jund *via* Kaithal
16. Nuh—Hodal.
17. Gurgaon—Farukh Nagar.
18. Hissar—Saharwa *via* Manjoli—Talwandi Roka.
19. Tosham—Siwana.
20. Khanda Kheri—Barwala *via* Naranaund.

Patiala Region 3

1. Nalagarh—Ghamrola—*via* Ramsher,
2. Barnala—Moga *via* Ramgarh,
3. Narwana—Kaithal,

LIST 'B'

(b) **The number and names of routes mentioned in Part (a) on which bus services are actually plying at present :—**

Jullunder Region 16

1. Khundian—Aerla—Nagrota—Nadaun—Dhad—Dharamsala,
2. Dharamsala—Kangra—Broh—Khundian,
3. Jowalamukhi Road—Bhareri *via* Dera Gajjian,
4. Pathankot—Hamirpur *via* Mangwal, Dehra,
5. Dharamsala—Dhad—Malan—Palampur—Banuri—Saliana—Chadiar,
6. Ludhiana—Kurali—Rupar,
7. Ludhiana—Shahkot,
8. Ludhiana—Mandi *via* Apra,
9. Gurdaspur—Siri Hargobindpur,
10. Hoshiarpur—Pathankot,
11. Mukerian—Pong Dam,
12. Fazilka—Chotala,
13. Mukatsar—Ferozepur *via* Sadiq,
14. Mukatsar—Guru Harsahai,
15. Amritsar—Bhatinda *via* Talwandi, Faridkot.
16. Hoshiarpur—Jowalamukhi—Thil Bahri,

[Minister of State]

Ambala Region 7

1. Jind—Pehowa *via* Kaithal,
2. Kaithal—Deoban—Rajaund,
3. Hissar—Loharu *via* Hansi—Bhiwani,
4. Ismailabad—Pehowa,
5. Pundri—Kaithal—Jind,
6. Nuh—Hodel,
7. Gurgaon—Farukh Nagar,

Patiala Region 3

1. Nalagarh—Ghamrola *via* Ramsher,
2. Barnala—Moga *via* Ramgarh,
3. Narwana—Kaithal,

श्री रूप सिंह फूल : जो route मन्ज़ूर कर दिये थे उनमें से जो बाकी रह गए हैं और अब तक नहीं चलाए गए उन्हें कब तक चलाने की उम्मीद है ?

ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਤਾਲਿਬ) : ਪਹਿਲੀਆਂ R. T. As. ਤੋੜ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਹੁਣ ਬਣ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਰੂਟ ਜਲਦੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ।

HINDU SUCCESSION ACT, 1956.

***521. Sardar Tara Singh Lyallpuri** : Will the Chief Minister be pleased to state whether Government have sent any proposal to the Government of India to amend the Hindu Succession Act, 1956; if so, the details thereof ?

Sardar Ajmer Singh : (a) No.

(b) Question does not arise.

ਸਰਦਾਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਲਾਇਲਪੁਰੀ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਮੈਂ ਜਿਸ ਤਰਮੀਮ ਬਾਰੇ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਨਹੀਂ ਵਿਚ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰਮੀਮ ਦੇ ਬਾਰੇ ਤਾਲਿਬ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਲੁਧਿਆਨੇ ਵਿਚ ਤਕਰੀਰ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਿੰਦੂ ਸਕਸੈਸ਼ਨ ਐਕਟ ਵਿਚ ਤਰਮੀਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ?

Mr. Speaker : The hon. Member is giving information and not asking a supplementary question.

ਸਰਦਾਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਲਾਇਲਪੁਰੀ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਕੀ ਹਿੰਦੂ ਸਕਸੈਸ਼ਨ ਐਕਟ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਕਮੇਟੀ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ?

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਜੀ ਹਾਂ ।

ਸਰਦਾਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਲਾਇਲਪੁਰੀ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ Opposition ਵਲੋਂ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਜਾਂ ਸ੍ਰੀ ਟੰਡਨ ਵਗੈਰਾ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ?

ਮੰਤਰੀ : ਉਹ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ।

ਸਰਦਾਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਲਾਇਲਪੁਰੀ : ਕੀ ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ?

ਮੰਤਰੀ : ਨਹੀਂ ।

FINANCIAL AID TO POLITICAL SUFFERERS IN AMRITSAR DISTRICT

***Comrade Makhan Singh Tarsikka** : Will the Chief Minister be pleased to State :—

(a) the names of Political sufferers in Amritsar District to whom financial aid was given during the period from 1950 to 31st March, 1962 yearwise together with the amount given in each case ;

(b) the names of the political sufferers in Amritsar District to whom financial aid was stopped at any time during the period mentioned in part (a) above and the reasons therefor in each case ?

Professor Yashwant Rai (Deputy Minister) : The time and labour involved in collecting the information will not be commensurate with any possible benefit to be obtained.

Mr. Sepeaker : It may be treated as an unstarred question and the information sent.

Note :—Treated as Unstarred Question

RESERVATION OF SEATS IN GOVERNMENT MEDICAL COLLEGES

***505. Pandit Chiranji Lal Sharma**: Will the Chief Minister be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government for reserving any seats for admission in the Medical Colleges in the State for students belonging to the backward Hindi speaking districts in the State ?

Sardar Nirajnan Singh Talib : No. However ten percent of the seats are already reserved for candidates belonging to notified backward areas of the State as a whole.

SETTING UP OF A PAPER MILL IN STATE

***480. Chaudhri Ram Prakash** : Will the Chief Minister be pleased to state :—

(a) whether there is any proposal under the consideration of Government to set up any Paper Mill in the State; if so, when and where ;

(b) the manner in which the said Mill is proposed to be financed ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes. Government have sponsored a scheme for the establishment of a Paper Mill in the Private Sector at Panipat. As this project is, at present, only in a preliminary stage, it is pre-mature to say when the Mill, will be set up.

(b) The Mill is to be financed by the private firm to whom a licence has been issued by the Government of India. The State Government have decided to assist them in the matter by under-writing the capital issue to the extent of Rs 1·25 Crores.

कामरेड राम पयारा : क्या वज़ीर साहब बताएंगे कि क्या उस private firm ने survey शुरू कर दी है ?

मुख मंत्री : हां, की है । दूसरी preliminaries जैसे ज़मीन वगैरह लेने की भी वह पूरी कर रहे हैं ।

CONSTRUCTION OF ROOMS IN GOVERNMENT HIGH SCHOOL, LEHRA (DISTRICT SANGRUR).

*441. **Sardar Pritam Singh Sahoke** : Will the Chief Minister be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to construct the incompleted rooms in the Government High School at Lehra, district Sangrur; if so, when ?

Sardar Partap Singh Kairon : (1) No, because the building of Government High School, Lehra is not Government owned.

(2) The question does not arise.

REPAIRS TO GOVERNMENT HIGH SCHOOL FOR BOYS AT VILLAGE DIRBA, DISTRICT SANGRUR

*442. **Sardar Pritam Singh Sahoke**: Will the Chief Minister be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government for the repair of the building of the Gevernment High School for boys at village Dirba, district Sangrur; if so, the time by which it is likely to be finalised ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) No, as the school building is owned by the panchayat and is not Government property.

(b) Question does not arise.

TOTAL EXPENDITURE UPTO 19TH MARCH, 1962

522. **Sardar Lakhi Singh Chaudhri**: Will the Minister for Finance be pleased to state the total expenditure incurred upto the 19th March, 1962, grant-wise, in respect of those estimates for which Supplementary Grants (Second Instalment) were voted by the Vidhan Sabha?

Shri Mohan Lal: The Accounts are kept in the office of the Accountant General, Punjab on monthly basis and not on daily basis.

These are then supplied to the Finance Department during the first week of the month next but one following that to which the Accounts relate. Accordingly, a statement showing the expenditure incurred during 1961-62 up to the end of February, 1962 in respect of the estimates for which Supplementary Grants (Second Instalment), 1961-62 were voted by the Vidhan Sabha, is laid on the Table of the House as the Accounts for the month of March have not yet become available.

STATEMENT

No. of Grant	Major Head included in Demand	Expenditure incurred during 1961-62 up to the end of February, 1962
	I—SUPPLEMENTARY DEMANDS	
		(in thousands of Rs.)
1.	7—Land Revenue	2,28,83
2.	8—State Excise Duties	21,07
4.	10—Forests	1,01,16
6.	12—A-Sales Tax	9,18
9.	25—General Administration	2,93,26
11.	28—Jails	64,10
12.	29—Police	5,00,31
13.	36—Scientific Departments	2,01
15.	38—Medical	2,13,90
18.	42—Co-operation	66,30
22.	47—A-Community Development Projects, N.E.S. and Local Development Works	1,86,44
..	51—A-Interest on Capital Outlay on Multi-purpose River Schemes	..
25.	51—B-Other Revenue Expenditure connected with Multi-purpose River Schemes	91,96
26.	54—Famine	2,22,06
27.	55—Superannuation Allowances and Pensions	1,45,42
28.	56—Stationery and Printing	85,95
29.	57—Miscellaneous	3,75,97
31.	61—Construction of Irrigation, Navigation, Embankment and Drainage Works	3,89,21
32.	71—Capital Outlay on schemes of Agricultural Improvement and Research	13,56
33.	72—Capital Outlay on Industrial Development	12,62

[Home Minister]

No. of Grant	Major Head included in Demand	Expenditure incurred during 1961-62 up to the end of February, 1962.
		(in thousands of Rs.)
34.	79—Expenditure on New Capital of Punjab at Chandigarh	1,36,89
35.	80—A-Capital Outlay on Multi-purpose River Schemes	5,28.99
36.	81—Capital Account of Civil Works outside the Revenue Account	3,15,22
39.	82—B-Capital Outlay on Road and Water Transport Schemes	42,69
42.	Loans to Local Funds, Private Parties	7,50,10
..	Public Debt	7,61,08
	II TOKEN DEMANDS	
7.	XVII—Irrigation Receipts Deduct Working Expenses	1,15,55
7.	18—Other Irrigation Expenditure financed from ordinary Revenue	1,53,11
14.	37—Education	9,87,70
16.	40—Agriculture	1,27,68
17.	41—Animal Husbandry	65,08
23.	50—Civil Works	3,46,42

ਸਰਦਾਰ ਲੱਖੀ ਸਿੰਘ ਚੌਧਰੀ । ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ information A. G. ਦੇ Office ਵਿਚੋਂ Schedule of expenditure ਤੋਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ?

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਤੁਸੀਂ ਇਹ information personal knowledge ਦੀ ਬਿਨਾ ਤੇ ਦੇ ਰਹੇ ਹੋ ।(The hon. Member is giving this information on the basis of his personal knowledge.)

FIRE-ARMS LICENCES IN GURGAON DISTRICT

489. **Shri Babu Dayal Sharma**: Will the Home Minister be pleased to state—

(a) the number of licences for fire-arms issued in Gurgaon district during 1961-62 ;

(b) the number of the applicants with their addresses who applied for the said licences, tehsilwise ;

(c) the number of applications rejected with the addresses of the applicants, tehsilwise and the reasons for the rejection of the same ?

Shri Mohan Lal : (a) It is not in public interest to disclose the information asked for. However, any specific case brought to the notice of Government will be duly looked into.

(b-c) The time and labour involved in collecting the information will not be commensurate with the benefits sought to be derived by the Member. However, an enquiry will be made by Government into any particular case that the hon. Member may wish to bring to their notice.

MURDERS COMMITTED IN HINDI REGION DURING 1960 AND 1961

***523. Comrade Ram Piara** : Will the Home Minister be pleased to state:—

(a) the total number of murders which were committed in the years 1960 and 1961 in the Hindi Region of the State, with the names of villages/ towns where committed;

(b) the names of the police stations where the cases mentioned in part (a) above were registered and the date when each challan was put in the Courts?

Shri Mohan Lal : The time and labour involved in furnishing the requisite information will not be commensurate with any possible benefit to be obtained. However, if the information regarding any specific case, or cases is desired by the Hon'ble Member, the same will be supplied.

कामरेड राम प्यारा : स्पीकर साहिब, मेरी submission यह है कि अगर मेरा question unstarred कर दिया जाये तो मुझे कोई एतराज़ नहीं है । मगर मुझे इस के मुतअल्लिक पूरी पूरी information मिलनी चाहिए ।

मन्त्री : यह सारे Hindi-Region के मुतअल्लिक information है; अगर कोई Specific-District या Police Station हो तो यह information दी जा सकती है ।

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਰਨਾਲ district ਬਾਰੇ information ਦੇ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕੀ ਤੁਸੀਂ satisfied ਹੋ ? (Will the Hon'ble Member be satisfied if the information relating to Karnal District is supplied to him ?)

---

*Reply to part (a) of St. Q. No. 523 was supplied by the Govt. later on under instructions from the hon. Speaker. Please refer to page 15 infra.

ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਹ information ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੰਗੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ Hindi Region ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਤਲ ਹੋਏ ਹਨ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ: ਕੋਈ ਖਾਸ ਕੇਸ ਬਾਰੇ information ਮੰਗ ਲਉ ।
(The hon. Member can ask information about any specific case.)

ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਖਾਸ case ਬਾਰੇ ਪੁਛਣ ਨਾਲ ਤਾਂ ਮੈਂ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣ ਜਾਵਾਂਗਾ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ: ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ District ਦੀ information ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ।
(The hon. Member may be given the information about his District.)

ਮੰਤਰੀ : ਦੇ ਦਿਆਂਗੇ ਜੀ ।

STATEMENT

Statement showing the Murder cases committed in Karnal district during the years 1960 and 1961

Serial No.	F.I.R. No.	Date of Registeration of case	Name of village/town where Murder was committed and police Station	Date when the Challan was put up in court
1	2	3	4	5
1	2	9.1.60	Mast Garh P.S. Guhla	12.6.60
2	11	13.1.60	Habri P. S. Pundri	22.3.60
3	9	27.2.60	Shri Nagar P.S. Thaska	24.5.60
4	23	24.2.60	Sewa P.S. Samalkha	7.7.60
5	20	3.3.60	Dacher P.S. Nissing	20.5.60
6	15	29.3.60	Asmelabad P. S. Thaska	21.6.60
7	34	14.4.60	Alewa P.S. Rajaund	9.7.60
8	50	4.5.60	Pharal P.S. Pundri	4.7.60
9	52	18.5.60	Ditto	19.7.60
10	103	27.5.60	Sabhalka P.S.,S. Karnal	9.1.61
11	104	27.5.60	Barauta Goan P.S.,S. Karna	2.1.61
12	47	13.6.60	Khanda P.S. Rajaund	13.8.60
13	88	14.6.60	Chandana P.S. Kaithal	10.10.60
14	27	23.6.60	Hassanpur P.S. Gharaunda	25.8.60
15	66	27.6.60	Budhanpur P.S. Nissing	9.11.60
16	57	26.6.60	Assandh P.S. Assandh	16.8.60
17	68	2.7.60	Bansa P.S. Nissing	21.9.60
18	146	14.7.60	Newal P.S.S. Karnal	8.12.60
19	32	26.7.60	Azmatpur P.S. Thaska	25.10.60
20	33	30.7.60	Gharaunda P.S. Gharaunda	26.9.60
21	53	28.7.60	Seon Majra P.S. Guhla	11.11.60
22	154	1.8.60	Karnal P.S. Sadar KNL	6.1.61

[Home Minister]

Serial No.	F.I.R. No.	Date of Registration of case	Name of village/town where Murder was committed and Police Station	Date when the Challan was put up in court
1	2	3	4	5
23	79	13.8.60	Panipat P.S.,S.Panipat	Cancelled
24	40	21.9.60	Panauri P.S. Ghauranda	Untraced
25	73	24.9.60	Gittalpuri P.S. Butana	23.12.60
26	150	16.10.60	Pisawal P.S. Kaithal	23.2.61
27	61	10.10.60	Mehmoodpur P.S. Guhla	17.2.61
28	91	25.10.60	Thanesar P.S. Thanesar	14.3.61
29	111	8.11.60	Saungal P.S. Pundri	20.1.61
30	119	29.11.60	Kanauda P.S. Pundri	10.3.61
31	65	18.12.60	Bahupur P.S. Guhla	15.2.61
32	51	2.12.60	Rajaheri P.S. Radaur	17.2.61

YEAR 1961

Serial No.	F.I.R. No.	Date of Registration of Case	Name of village/ town where murder was committed and police station	Date when the challan was put up in court
1	2	3	4	5
1	10	5.2.61	Bakhli, P.S. Pohowa	10.4.61
2	9	19.2.61	Padha, P.S. Gharaunda	26.6.61
3	4	25.2.61	Thol, P. S. Thaska	Untraced
4	12	5.3.61	Bagtbala, P. S. Thanesar	20.7.61
5	10	19.3.61	Shera, P. S. Urlana	2.6.61
6	22	26.3.61	Hansala, P. S. Thanesar	29.7.61
7	59	8.4.61	Ghogripur, P. S. S. Karnal	28.7.61
8	47	22.4.61	Barsalu, P. S. Butana	14.6.61
9	29	26.4.61	Pundri, P. S. Gharaunda	19.8.61
10	32	3.5.61	Barbarpur, P. S. Gharunda	31.8.61
11	31	8.5.61	Panipat, P. S., S. Panipat	Under Investigation
12	14	20.5.61	Bhartauli, P. S. Radaur	12.8.61
13	41	21.5.61	Mondigarh, P. S. Gharaunda	28.8.61
14	39	22.5.61	Panipat, P. S., S. Panipat	Untraced
15	40	17.5.61	Kachrana, P. S. Rajaund	26.7.61
16	66	31.5.61	Kaithal, P. S. Kaithal	26.7.61
17	87	5.6.61	Hasak, P. S. Pehows	24.8.61
18	72	9.6.61	Kheri Gulamali, P.S. Kaithal	Untraced
19	88	5.6.61	Gumthala, P. S. Pehowa	31.7.61
20	58	1.7.61	Nandkaran Majra, P.S. Pundri	5.1.62
21	76	5.7.61	Ajrana Kalan, P.S. Shahabad	19.9.61
22	54	7.7.61	Guhda, P. S. Gharaunda	31.8.61
23	108	7.7.61	Civil Lines, P. S., S Karnal	Untraced
24	38	13.7.61	Bandh, P. S. Urlana	20.10.61
25	45	19.7.61	Tharail, P. S. Thaska	19.9.61

[Home Minister]

1	2	3	4	5
26	76	22.7.61	Palwal, P. S. Thanesar	18.10.61
27	65	21.7.61	Jhala, P. S. Assandh	Untraced
28	16	1.8.61	Dharana, P. S. Rajaund	9.6.61
29	82	1.8.61	Baghthala, P. S. Thanesar	Under investigation
30	58	2.8.61	Panipat, P. S. City Panipat	Cancelled
31	102	20.8.61	Ram Nagar, P.S. Shahabad	Under investigation
32	87	27.6.61	Kaithal, P. S. Kaithal	24.8.61
33	81	31.8.61	Dhatrat, P. S. Rajaund	6.2.62
34	43	11.9.61	Lakhbari, P. S. Ladwa	Under Investigation
35	56	18.9.61	Garhpur Chharian, P. S. Indri	25.11.61
36	91	18.9.61	Basi, P. S. Rajaund	7.12.61
37	94	22.9.61	Panipat, P. S., S. Panipat	31.1.62
38	54	7.10.61	Azmatpur, P. S. Thaska	22.1.62
39	99	6.10.61	Malikpur, P.S. Assandh	Under investigation
40	84	15.10.61	Budhanpur, P. S. Samalka	21.11.61
41	98	18.10.61	Fatehpur, P. S. Pundri	27.1.62
42	204	12.11.61	Model Town, Karnal, P. S. Sadar Karnal	Under investigation
43	150	25.11.61	Shahabad, P, S. Shahabad	Under investigation
44	63	26.11.61	Seenkh, P. S. Urlana	Ditto
45	65	1.12.61	Asmailabad, p. S. Thaska	Ditto
46	221	16.12.61	Jamna Camp, P.S., S. Karnal	Ditto
47	164	15.12.61	Panawa, P. S. Pehowa	6.2.62
48	102	23.12.61	Karns, P. S. Samalkha	Under investigation
49	198	31.12.61	City Karnal P. S.	Ditto

DISTRICT SPORTS OFFICERS

*424. **Sardar Jasdev Singh Sandhu** : Will the Minister for Planning be pleased to state—

(a) the number of District Sports Officers appointed during the year 1961-62 ;

(b) whether any applications were invited and any interview or test was held for the said posts ;

(c) if the answer to part (b) above be in the affirmative, whether the said appointments were made according to merit ?

Sardar Harcharan Singh Brar (Deputy Minister) : (a) Nineteen (including 3 Lady District Sports Officers.)

(b) The posts were advertised in the leading newspapers. As many as 447 male and 22 female candidates applied for the posts. After careful screening, 82 male and 18 female applicants were called for the interview by a Selection Committee, duly approved by the Council of Ministers, consisting of Financial Commissioner, Development as Chairman and Director of Panchayats and Director of Sports & Youth Programmes as members.

(c) The appointmen ts were made on the basis of merits.

ਸਰਦਾਰ ਜਸਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਆਇਆ ਕੋਈ District Sports Officers ਬਗ਼ੈਰ interview ਤੋਂ ਵੀ appoint ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ?

ਉਪ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ) : ਹਾਂ ਜੀ, ਇਕ ਸਰਦਾਰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਸੋਢੀ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ।

ਸਰਦਾਰ ਜਸਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : ਜਦੋਂ applications invite ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਤਾਂ ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀਆਂ applications ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਪਹੁੰਚ ਗਈਆਂ ਸਨ ?

ਉਪ ਮੰਤਰੀ : ਨਹੀਂ ਜੀ ।

Chaudhri Hardwari Lal : May I know whether the recommendations of the Selection Committee were accepted in all the cases ?

ਉਪ ਮੰਤਰੀ : ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ categories ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ— A, B and C, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ A category ਵਾਲੀਆਂ consider ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ।

Chaudhri Hardwari Lal : My question is "Were the recommendations of the Selection Committee accepted in all cases" ?

Deputy Minister : Not in all cases.

ਸਰਦਾਰ ਜਸਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ applications ਦੀ category-wise selection ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ । A Category ਵਾਲੀਆਂ applications consider ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ । ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦੋ ਬੰਦੇ applications in time ਨਾ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਵੀ ਲਏ ਗਏ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਜਵਾਬ ਸਹੀ ਹੈ ?

ਉਪ ਮੰਤਰੀ : Appointments merit ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ information ਵੀ ਹੋਵੇ ਕਿ ਹੋਰ ਵੀ ਐਸੇ candidates ਹਨ ਜਿਹੜੇ merit ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੋਢੀ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਲਏ ਗਏ ਹਨ ।

Chaudhri Hardwari Lal Were these two persons also considered by the Selection Committee or by the Government ?

Deputy Minister : By the Government.

Pandit Chiranji Lal Sharma : The hon. Deputy Minister has not been able to define the 'Government'. May I seek the definition through you, Sir ?

ਸਰਦਾਰ ਜਸਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : ਇਨ੍ਹਾਂ candidates ਨੂੰ ਹੀ ਕਿਵੇਂ ਇਹ ਸਮਝ ਲਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਹਨ ਜਦ ਕਿ ਹੋਰ applications ਨਹੀਂ ਆਈਆਂ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਇਹ International repute ਦੇ ਖਿਲਾੜੀ ਸਨ ਇਸ ਕਰਕੇ ।

Comrade Ram Piara : Sir, my question is this. Did the Selection Committee make recommendations for the whole State excluding the two Districts or for all the Districts of the State ?

ਸਰਦਾਰ ਜਸਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ outstanding quality ਗੌਰਮਿੰਟ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਆਈ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਜਿਹੜਾ player international repute ਦਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

कामरेड राम प्यारा : क्या वज़ीर साहब बतलायेंगे कि इन दो के नाम ही क्यों Selection कमेटी के सामने न आए और गवर्नमैंट ने उन्हीं को क्यों appoint किया जब और भी बहुत सी applications नहीं आईं ?

Chief Minister : Governmet is competent to do so. अगर कोई players international fame के हों तो उन्हें लगाया जा सकता है and they are given preference.

MEETINGS OF DIVISIONAL HEALTH ADVISORY COMMITTEES

***426. Sardar Jasdev Singh Sandhu** : Will the Minister for Capital and Health be pleased to state--

(a) the number of meetings held by each Divisional Health Advisory Committee in the State during 1961-62 ;

(b) the number of recommendations made by each of the said Committees during the above-mentioned period together with the action taken by Government thereon?

Shri Brish Bhan : A statement is laid on the Table of the House.

STATEMENT LAID ON THE TABLE OF THE PUNJAB VIDHAN SABHA IN ANSWER TO STARRED QUESTION NO. 426 BY SHRI JASDEV SINGH SANDHU

(a) *Name of the Divisional Advisory-Committee for hospitals and Dispensaries*	*Number of Meeting held during 1961-62*
(i) Ambala Division	2
(ii) Jullundur Division	3
(iii) Patiala Division	6

	(b) *Recommendation made by each Committee*	*Action taken by Government*
Advisory Commttee, Ambala Division	(i) One member of the Committee be allowed to visit a hospital or a dispensary with the exception of those attached to the Medical Colleges at Patiala and Amritsar	The recommendation has been accepted as an experimental measure
	(ii) The dispensaries which are without doctors should be provided with the Medical Officers	Efforts are being made to man the dispensaries which are without doctors.
Advisory Committee, Jullundur Division	(i) Jullundur Division being thrice in size of the Patiala, Division, three more members to the Committee be added	In proportion with the larger number of hospitals and dispensaries etc., in Jullundur Division, it has been decided to add one more member to the committee of this Division.
	(ii) The Health Centres set up in rural areas, the dispensaries run by the various District Boards and Ayurveda Department should also be visited by the members of the Committees	Under consideration of Government.

[Capital and Health Minister]

		Recommendation	Action taken
	(iii)	The wives of the doctors should also be active members of hospital welfare section of Red Cross	Necessary instructions in this behalf have been issued to the Civil Surgeons and District Medical Officers of Health.
	(iv)	The Committee may be authorized to enquire into the complaints of the patients locally	The Committee can entertain the complaints and forward them to the Department with their comments.
Advisory Committee, Patiala Division	(i)	Provision of additional accommodation for indoor patients at Samana made	No additional accommodation could be provided for want of funds.
	(ii)	A doctor be posted at Civil Hospital, Kular	A. P. C. M. S. doctor has been posted.
	(iii)	City Branch dispensary, Patiala, is located in a very highly congested area of the town and it also requires repairs	The recommendation could not be implemented for want of funds.
	(iv)	A doctor should be posted at Rural Dispensary, Bhairupa	A doctor has since been posted.
	(v)	A Nurse Dai should be posted at Primary Health Centre, Bhagta	No post of Nurse Dai is sanctioned for that Centre.

DENTAL TREATMENT FOR GOVERNMENT SERVANTS

*478. **Choudhri Ram Parkash**, : Will the Minister for Capital and Health be pleased to state :—

(a) whether it is a fact that medical treatment is given free to Government employees ;

(b) whether it is also a fact that dental treatment is not given free ; if so, the reasons therefor ?

Shri Brish Bhan : (a) Yes. (b) No. Dental treatment to the Punjab Government servants and members of their families is given free to the extent as provided in rule iv (a) and (b) of the Punjab Dental Treatment Rules, 1952.

———

PINGALWARAS

*479. **Choudhri Ram Parkash** : Will the Minister for Capital and Health be pleased to state —

(a) whether Government is giving any kind of help to Sant Puran Singh's Pingalwara at Amritsar and Jullundur ; if so, what ;

(b) whether there is any proposal under the consideration of Government to open such Pingalwaras of its own in the State; if so, when and where ?

Shri Brish Bhan:

(a) Grant-in-aid at Amritsar Rs. 4,000 per annum
Jullundur nil.

(b) No.

कामरेड राम प्यारा : क्या मैं जान सकता हूँ कि पिंगलवाड़ों को इमदाद देने का क्या criteria है ?

श्री अध्यक्ष : जो deserve करते हैं उनको मदद दी जाती है। (Those who deserve get the necessary financial help.)

कामरेड राम प्यारा : मैं, जनाब, सरकार की तरफ से reply चाहता हूँ।

मन्त्री :—अमृतसर का पिंगलवाड़ा बहुत मशहूर है। वहां पर भगत पूरन सिंह जी बहुत अच्छा काम कर रहे हैं। इसलिये वहां help दी गई है। जालंधर में अभी तक help नहीं दी गई।

Comrade Ram Piara: Was any application received by the Government from the Jullundur Pingalwara?

Minister: At present, I have not got that information.

Shri Ram Partap Garg : May I know if it is the policy of the Government to give grants-in-aid to all the Pingalwaras in the State ? If so, will the Government consider the desirability of giving such grant to the Pingalwara in Patiala ?

Minister: If an application is made, it can be considered.

Shri Ram Partap Garg : May I know if the Minister is aware of the fact that in Patiala there is a Pingalwara having more than one hundred beds ?

मुख्य मन्त्री : सिर्फ अर्जी दे देनी ही काफी नहीं। देखना यह होता है कि वहां पर scientific तरीके से बीमारों की देखभाल भी की जाती है या नहीं।

कामरेड राम प्यारा : जो रुपया दिया जाता है क्या Government उस के खर्च की जांच भी करती है ?

मुख्य मन्त्री : हां जी।

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚਮਕ : ਕੀ ਪਟਿਆਲੇ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਜਾਲੰਧਰ ਵਾਲਾ ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਸੰਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਹੋਰੀਂ ਨਹੀਂ ਚਲਾ ਰਹੇ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਪਏ ਚਲਾਂਦੇ ਹੋਣ । ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਵੇਖਣਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਇਆ ਉਥੇ ਬੀਮਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਫਾਈ ਨਾਲ ਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ । ਜੇ ਉਥੇ ਵੈਸੇ ਹੀ ਬੀਮਾਰ ਸੁਟੇ ਹੋਏ ਹੋਣ ਔਰ ਬਜਾਏ ਬੀਮਾਰੀ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੇ ਬੀਮਾਰੀਆਂ spread ਕਰਦੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਥੇ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ।

DIRECTOR OF AYURVEDIC, PUNJAB

***506. Pandit Chiranji Lal Sharma** : Will the Minister for Capital and Health be pleased to state the educational qualifications of the Director of Ayurveda, Punjab, posted at present at Patiala and his present salary ?

Shri Brish Bhan : (i) Shri Kanti Narain Missar, Director of Ayurveda, Punjab, possesses the following educational qualifications:—

(a) Non-technical : Matric.

(b) Technical
1. Vaidya Shastri of Ayurved Vibhag, Patiala.
2. A.L.I.M. of Madras.
3. D. Sc. (Ayurveda) of Jhansi University.
4. Ayurvedacharya M. A. M. S. from S.D.P.G. Ayurvedic College (Lahore), New Delhi.
5. Vaidya Martand (Honorary) from Gurukul Kangri,

(ii) Present salary : Rs. 1,050 per mensem in the scale of 900-50-1,250 *plus* Rs 150 per mensem as non-practising allowance.

SUPPLY OF METHYLATED SPIRIT TO DISPENSARIES

***507. Comrade Babu Singh Master** : Will the Minister for Capital and Health be pleased to state—

(a) whether it is a fact that Government have issued instructions that Methylated Spirit will be supplied to individual dispensaries from the Depot at Hamira;

(b) the reasons why bulk supplies are not obtained at District Headquarters by Civil Surgeons and the needs of different dispensaries met therefrom;

(c) the extra expenditure, if any, involved in carrying out the instructions mentioned in part (a) above ?

Shri Brish Bhan : (a) No.

(b) and (c) Question does not arise.

ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ individual dispensaries ਨੂੰ methylated spirit supply ਕਰਨ ਦਾ ਕੀ procedure ਹੈ ।

मन्त्री : Government Medical Stores को Karnal Depot से spirit दिया जाता है । वहां से दूसरी dispensaries को supply किया जाता है ।

NEW FOREST RANGES

***460. Shri Rup Singh Phul :** Will the Minister for Agriculture and Forests be pleased to state whether any new forest ranges have been created in the State during the last financial year; if so, the names and number thereof ?

Sardar Gurbanta Singh : Yes. Regarding particulars of ranges, the requisite information is placed on the Table of the House.

1. Pattan Range
2. Spiti Range
3. Parbatti Range
4. Soil Conservation Range, Ani
5. Soil Conservation Range, East Kangra
6. Soil Conservation Range, West Kangra
7. Soil Conservation Range, Jwali
8. Soil Conservation Range, Lunkhar Khad
9. Soil Conservation Range, Sirkhad
10. Soil Conservation Range, Lower Ghamber Khad
11. Soil Conservation Range, Chandigarh
12. Upper Ghamber Khad Range
13. Mansa Range
14. Samana Range
15. Loharu Range
16. Fatehbad Range
17. Satnali Range
18. Moga Range
19. Dadri Range
20. Rewari Range
21. Communications Unit Range
22. Mechanical Unit Range

श्री रूप सिंह फूल : क्या मिनिस्टर साहब बतायेंगे कि वे कौन सी वजुहात हैं जिन की बिना पर नई forest ranges बनाई गई हैं ?

मन्त्री : इसकी बहुत सारी वजुहात हैं। एक तो यह है कि सड़कों, नहरों और रेलवे लाईन के इर्दगिर्द forests लगाने शुरु कर दिये गये हैं। इसके अलावा soil conservation का काम भी बढ़ गया है। यह भी एक वजह है।

FOREST TRAINING SCHOOL, PINJAUR

*525. **Shri Rup Singh Phul** : Will the Minister for Agriculture and Forests be pleased to state the total number of trainees with the number of Harijans among them who have completed their training course in the Forest Training School, Pinjaur, so far ?

Sardar Gurbanta Singh : Seventy-Seven, including 7 Harijans.

MANDI KALAN RAJBAH

*508. **Comrade Babu Singh Master** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether he is aware of the fact that the Mandi Kalan Rajbah has been closed; if so, since when and the reasons therefor ?

Chaudhri Ranbir Singh : Yes, it has been closed since 17th April, 1962, as various branches have to be run in rotation according to the approved programme, taking into account the priority fixed for various branches.

ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਜਿਹੜੀ ਬੰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ ਉਹ ਕਦੋਂ ਤੋਂ ਕਦੋਂ ਤਕ ਰਹੀ ਹੈ ?

मंत्री : 18 मार्च से 16 अप्रैल तक पानी चला था। उसके बाद पानी बन्द हुआ है।

ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇਹ ਰਜ-ਬਾਹਾ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਕੀ ਇਹ ਸਮਝ ਕੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ?

मंत्री : मैंने बताया है कि यह बाकायदा programme के मुताबिक बन्द किया गया था क्योंकि दूसरे राजबाहों को भी पानी देना होता है।

ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇਹ ਰਜ-ਬਾਹਾ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਕੀ ਇਹ ਸੂਏ ਵਿਚ ਨੁਕਸ ਪੈਣ ਕਰਕੇ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ?

श्री अध्यक्ष : यह तो इन्होंने पहले बता दिया है । (The hon. Minister has already given this information.)

DAMAGE TO CROP BY HAIL-STORM IN PATIALA DISTRICT DURING 1962

*425. **Sardar Jasdev Singh Sandhu** : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) the names of villages which have been affected by hail-storm in 1962 in district Patiala with the extent of damage to the Rabi crop in each ;

(b) the details of the relief so far given as well as the details of relief proposed to be given to the affected people ?

Sardar Ajmer Singh : (a) A statement is laid on the table of the House.

(b) A note showing the details of relief decided to be given to the affected people is also placed on the table of the House.

List of villages affected by the hail-storm in district Patiala with the extent of damage to Rabi, 1962

Serial No.	Name of Tahsil	Name of village	Extent of damage
1.	Rajpura	Kathahar	96 %
2.	Do	Rasulpur	92 %
3.	Do	Salempur Jattan	91 %
4.	Do	Haripur Jhungian	67 %
5.	Do	Jarik Pur	67 %
6.	Do	Ghanuri Khera	53 %
7.	Do	Almadi pur	50 %
8.	Do	Hari Garh	49 %
9.	Do	Chaper	43 %
10.	Do	Sarala Khurd	39 %
11.	Do	Majoli	35 %
12.	Do	Roorkee	20 %
13.	Patiala	Sanaur	19 %
14.	Do	Umed Pur	52 %
15.	Do	Khansa	72 %
16.	Do	Hiragarh	10 %

[Revenue Minister]

Serial No.	Name of Tahsil	Name of village	Extent of damage
17.	Patiala	Fatehpur Rajpuran	53 %
18.	Do	Kule Majra	7 %
19.	Do	Balam Garh	60 %
20.	Do	Ghnaur	95 %
21.	Do	Kahna Heri	56 %
22.	Do	Bhankhar	15 %
23.	Do	Lalina	24 %
24.	Do	Gagroli	51 %
25.	Do	Gagraula	35 %
26.	Do	Shadipur	90 %
27.	Do	Dadherian	7 %
28.	Do	Moran	17 %
29.	Do	Ballan	16 %
30.	Do	Khuddga	91 %
31.	Do	Shadipur	18 %
32.	Do	Devi Garh	79 %
33.	Do	Bahadur Pur Faqiran	100 %
34.	Do	Dudhan Sadhan	25 %
35.	Do	Nurpur Frashwala	18 %
36.	Do	Dudhan Gujran	25 %
37.	Do	Akbarpur Afghanan	16 %
38.	Do	Bishan Nagarkotla	13 %
39.	Do	Jahllan Jagir	8 %
40.	Do	Rohar Jagir	6 %
41.	Do	Mehon	92 %
42.	Do	Hazipur	65 %
43.	Do	Ibrahim Pur	48 %
44.	Do	Adalti Wala Naraingarh	Nil
45.	Do	Julkan	53 %
46.	Do	Bhabhoan	52 %
47.	Do	Chuhat	8 %
48.	Do	Kapuri	96 %
49.	Do	Badli	12 %
50.	Do	Badla	39 %
51.	Do	Shekhupur	37 %

Serial No.	Name of Tahsil	Name of village	Extent of damage
52.	Do	Barkat Pur	26 %
53.	Do	Bangran	23 %
54.	Do	Pipal Kheri	32 %
55.	Do	Khatauli	5 %
56.	Do	Roshan Pur	10 %
57.	Do	Nizampur	7 %
58.	Do	Surastigarh	15 %
59.	Do	Gohar Pur	4 %
60.	Do	Pilakha	14 %
61.	Nabha	Kakrala	21 %
62.	Patiala	Jhill	10 %
63.	Do	Alipur Araian	15 %
64.	Do	Rasulpur Saidan	15 %
65.	Do	Hasanpur Parohtan	10 %
66.	Do	Chaura	15 %
67.	Do	Rain Majra	23 %
68.	Do	Ablowal	19 %
69.	Do	Tirpuri	8 %
70.	Do	Seohna	35 %
71.	Do	Ronghla	23 %
72.	Do	Jassowal	27 %
73.	Do	Sidhuwal	39 %
74.	Do	Uncha Gaon	77 %
75.	Do	Ase Majra	30 %
76.	Do	Lehal	Nil
77.	Do	Guthmara	33 %
78.	Do	Dhandia	38 %
79.	Do	Naraingarh	13 %
80.	Do	Katakheri	12 %
81.	Do	Bishan Garh	24 %
82.	Do	Khakat Khurad	19 %
83.	Do	Kalhorri	11 %
84.	Do	Dalanpur	12 %

[**Revenue Minister**]

NOTE GIVING THE DETAILS OF THE RELIEF DECIDED TO BE GIVEN TO THE PEOPLE AFFECTED BY HAIL-STORM IN 1962.

1. *Remission of Land Revenue and Abiana and postponement of recovery of taccavi loans.*—These should be allowed according to the existing Government instructions in practice already.

2. *Remission of Electricity Charges for irrigation by Tube-wells.*—It has been decided to grant gratuitious relief by way of full remission of Electricity charges to all consumers of electricity on tube-wells to the extent of electricity charges paid by them in respect of the hail-damaged area where the damage was 50% or above and half remission, where the damage was between 25 % to 49%.

3. *Supply of seed for sowing Kharif harvest.*—It has been decided that taccavi loans may be advanced for this purpose liberally to persons whose crops were damaged by hail-storms.

4. *Damage caused to fruit trees, loss to cattle-head etc. etc.*—Deputy Commissioners may consider such deserving cases out of their District Relief Fund or they may advanee Taccavi in such cases.

5. *Gratuitious relief in the form of free wheat for food.*—In order to enable the people to tide over the period till the next harvest, free wheat for food should be given as follows :—

(a) For individual cultivators (landowners, tenants and Siris) where the loss due to hail-storms was 25% to 49% half-a-maund per member of the family.

(b) For Cultivators where the loss is 50% or above—One maund per member of the family.

(c) All Harijans, landless agricultural labourers and others depending on agriculture where the extent of damage to crops was 25 per cent. or more—One maund of wheat per member of the family.

6. It has further been decided that the persons who have already got wheat for food on account of damage caused to their Kharif 1961 crops by the summer floods of 1961 as well as hail-storms of October/November, 1961, should not be debarred from this relief if they are otherwise entitled to such relief under above instructions.

ਸਰਦਾਰ ਜਸਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਤਕਾਵੀਆਂ ਲਈ, ਬੀਜਾਂ ਲਈ ਕਿਤਨਾ ਰੁਪਿਆ earmark ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ?

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : Hon. Members ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਰੁਪਿਆ earmark ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ । ਹਣ ਤਾਂ ਜਿਤਨੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੋਵੇ ਉਤਨਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

———

NAZUL LAND IN VILLAGE RAIDHARANA, DISTRICT SANGRUR

***433. Sardar Pritam Singh Saboke :** Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) whether there is any Nazool land in village Raidharana, sub-tehsil Sunam, district Sangrur;

(b) if the answer to part (a) above be in the affirmative, whether the same is with the Panchayat or somebody else at present ?

Sardar Ajmer Singh : (a) Yes

(b) The same is in possession of the Harijan Co-operative Society of the village.

ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਸਾਹੋਕੇ: ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਪਹੁੰਚੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਉਥੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਅਜੇ ਤਕ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਹੈ ?

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ: ਕੀ ਸਾਰੀ ਸਟੇਟ ਬਾਰੇ ਪੁਛਦੇ ਹੋ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਗੱਲ ਪੁਛਦੇ ਹੋ ?

ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਸਾਹੋਕੇ: ਮੈਂ ਸਬ ਤਹਸੀਲ ਸੁਨਾਮ ਦੇ ਪਿੰਡ ਰਾਏ ਧਰਨਾ ਬਾਰੇ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਥੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ੂਲ ਜ਼ਮੀਨ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ: ਉਸ ਦੇ ਮੁਤੱਲਕ ਇਸ ਵਕਤ ਮੇਰੇ ਪਾਸ information ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਸਾਹੋਕੇ: ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਆਪਣੇ ਸਵਾਲ ਵਿਚ ਪੁਛੀ ਹੋਈ ਹੈ ।

ਮੰਤਰੀ: ਇਸ ਵਿਚ ਇਕ co-operative society ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਕੁਝ ਜ਼ਮੀਨ ਰਹਿਣ ਹੈ । ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵੀ ਅਲਾਟ ਕਰਨੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵੀ ਅਲਾਟ ਕੀਤੀ ਹੈ ।

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ: ਤੁਸੀਂ ਕਿਹੜੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ?

ਮੰਤਰੀ: ਜਿਸ ਪਿੰਡ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਹੈ (ਹਾਸਾ) ।

METALLING OF KACHA ROADS IN BHATINDA AND FEROZEPORE DISTRICTS.

***509. Comrade Babu Singh Master :** Will the Minister for Public Works be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to metal the following katcha roads—

(i) Baghapurana to Nathana; (ii) Rampura Phul to Mansa *via* Balloh and Chaoke; and (iii) Salabatpura to Nihal-Singh Wala in Bhatinda and Ferozepur districts ?

Chaudhry Tayyub Hussain Khan (Deputy Minister): (i) Baghapurana to Nathana road is already under construction.

(ii) and (iii) No please.

ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਉਸ ਸੜਕ ਦੀ construction ਦੀ date of start ਕੀ ਹੈ ਅਤੇ date of completion ਕੀ ਹੈ ?

ਉਪ ਮੰਤਰੀ: ਨੋਟਿਸ ਦੇ ਦਿਉ, ਪਤਾ ਕਰਕੇ ਦਸ ਦੇਵਾਂਗੇ ।

CONSTRUCTION OF ROADS IN TEHSIL SONEPAT.

*520. **Pandit Chiranji Lal Sharma :** Will the Minister for Public Works be pleased to state the total mileage of roads proposed to be constructed in the tehsil Sonepat during the year 1962-63 and the estimated cost thereof ?

Chaudhry Tayyub Hussain Khan (Deputy Minister): During 1962-63, work on 7 miles of roads in Sonepat Tehsil, estimated to cost Rs 3.70 lakhs will be taken in hand. The completion of these roads will however depend upon availability of funds and materials.

DISTRICT RELIEF FUNDS

*553. **Comrade Makhan Singh Tarsikka** ..Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the total amount of the District Relief Fund collected in Amritsar District during the year 1961-62 ;

(b) the amounts collected for the said Fund by each of the officers mentioned below together with their names :—

(1) the District Magistrates posted in the district ;

(2) Tehsildars and Naib-Tehsildars ;

(3) C.O.s, A.C.O.s and Girdawars ;

(4) the police officers from the rank of A.S.I.s up to the rank of S.S.P. ;

(c) the name of the Committee authorised to disburse amounts from the said fund ;

(d) the names of the persons to whom disbursements from the said Fund were made during the year 1961-62 and the basis on which such disbursements were made ;

(e) the amount of the fund mentioned in part (a) above collected during the years 1957-58, 1958-59, 1959-60 and 1960-61 year-wise, together with the details of the amounts disbursed and the names of the recipients ?

Professor Yashwant Rai (Deputy Minister) : (a) Rs 42,921.77 N.P.

(b) Nil.

(c) District Relief Fund Committee, Amritsar.

(d) A list containing the requisite information is laid on the table of the House.

(e) The requisite information is being collected and will be supplied as soon as it is available.

LIST

The Names of the persons to whom disbursements from the District Relief Fund were made during the year 1961-62 and the basis on which such disbursements were made :—

Serial No.	Name of the receipent	Amount given	Basis for the financial help
		Rs	
1.	District Nazir, Amritar	36.12	Carriage charges of card board boxes (for collection of the Fund) to various schools
2.	Indian Academy of Fine Arts Amritsar	2,000.00	As financial help for running the Academy which caters to the long felt need of the people
3.	Smt. Tej Kaur, w/o S. Dalip Singh of village Makhanwindi whose husband was completely incapacitated	126.00	On account of cost of a Sewing Machine given to her for making a livelihood
4.	Smt. Raj Kumari Bajaj, Hall Gate, Amritsar, who was neglected by her husband	126.00	Ditto
5.	Shri Chainchal, s/o Waziria of village Ramsinghwala, tehsil Patti	100.00	To help him in distress, when his house had been burnt
6.	Honorary Secretary Indian Council of Child Welfare, Amritsar Branch	500.00	As financial help to run the Society efficiently
7.	Shri Amar Nath, the famous Player of Cricket	1,000.00	To help him in distress in his old life
8.	Secretary Bharat Scouts and Guides, Amritsar	500.00	As financial help for running the organisation more efficiently
9.	Secretary District Red Cross Society, Amritsar	11,190.70	Fifty per cent of the net collections for 1960-61, as prescribed by Government
10.	Honorary General Secretary, Saket Council, Chandigarh	447.63	Two per cent of the net collections for 1960-61, as prescribed by Government
11.	Personal Assistant to the Chief Minister, Punjab, Chandigarh	1,074.31	Ten per cent of the remaining net collections after meeting Nos. 9 and 10 for Chief Minister's Relief Fund, as prescribed by Government
12.	Honorary Secretary, Institute for the Blind, Amritsar	1,000.00	As financial help for running the institution more efficiently
13.	Founder, Pingalwara, Amritsar	500.00	Ditto
14.	Medical Superintendent, Punjab Mental Hospital, Amritsar	500.00	For helping destitute patients in the hospital
15.	Secretary, District Library Committee, Amritsar	500.00	For purchase of books for the libraries in the district

[Deputy Minister]

S. No.	Name of recipient	Amount given	Basis for the financial help
16.	Presidedt, Bhartiya Grammeen Mahila Samiti, Amritsar	1,000.00	For efficient functioning of the Samiti
17.	S. S. P., Amritsar	1,000.00	For the Police Welfare Fund
18.	Finance Secretary, District Sports Association, Amritsar	5,000.00	For helping the Associations etc.
19.	Shri Mohindar Singh of Amritsar (injured in Punjabi Suba Agitation in Amrisar)	200.00	For his treatment in the hospital
20.	Major Hira Singh, Station Commander, Punjab Home Guards, Amritsar	100.00	For performance of the funeral ceremonies of a home guard who was run over by a train, while on duty in the Punjabi Suba Agitation and to help the heirs
21.	M/s National Book Binding Works, Amritsar	199.21	Cost of 3,000 card board boxes prepared for District Relief Fund collections through voluntary students, including carriage expenses
22.	Madan Printing Agency, Amritsar	30.00	Publicity charges for the collection drive, including cost of paper for posters
23.	M/s. National Book Binding Works, Amritsar	32.50	Cost of 500 cardboard boxes prepared for District Relief Fund Collections including carriage expenses
24.	Shri Piara Singh a T. B. patient in Dharampore Sanatorium	100.00	For treatment
25.	Punjab State Lawn Tennis Association, Amritsar	1,500.00	For financing the Punjab State Annual Lawn Championships held at Amritsar
26.	President, D. S. S. and A. B., Amritsar	400.00	To finance the re-union of ex-soldiers
27.	Muncipal Committee, Amritsar	32.05	On account of cost of electric charges in connection with the Russian Troupes Variety Show
28.	Rama Art Press, Amritsar	17.50	On account of cost of getting 20 receipt books prepared for District Relief Fund Collections

(c) Total amount of the District Relief Fund collected in Amritsar District during—

	Rs.
1957-58.	.. 60, 661
1958-59	.. 54,842
1959-60	.. 2,108.00
1960-61	.. 22,381.41.

The details of the amounts disbursed from the District Relief Fund, Amritsar, during the years 1957-58, 1958-59, 1959-60, and 1960-61, and the names of recipients, are given below :—

S. No.	Name of actual recipient	Amount disbursed	Purpose for which disbursed
	1957-58	Rs.	
1.	Secretary, District Soldiers, Sailors and Airmen Board, Amritsar	500.00	For meeting the expenditure of annual reunion of ex-soldiers
2.	Smt. Atma Devi	250.00	Financial help. It was recouped from the Chief Minister's Relief Fund
3.	Smt. Nihal Kaur	50.00	Ditto
4.	Shri Boota Ram of T. T.	462.19	Cost of one D.B.B.L. gun, won as a lucky Prize
5.	Shri Ajit Singh of Lakhuwal	149.50	Cost of one sewing machine, won as a lucky prize
6.	Shri Sadagar Singh of V. Khiala Kalan	136.75	Cost of one bicycle, won as a lucky prize
7.	Chairman, Project Implementation Committee, Amritsar	750.00	As financial help for efficient running of the Committee and Social Welfare Organisation
8.	Hony. Secretary, Red Cross Society Amritsar	13,933.00	50% of the net collections as prescribed by Government.
9.	Private Secretary to the Chief Minister, Punjab	13,93.00	Five% of the net-collections as prescribed by Government.
10.	Secretary, Child Welfare Council, Amritsar	500.00	As annual financial aid for running the organisation efficiently
11.	Secretary, Saint John Ambulance Association, Amritsar	500.00	Ditto
12.	Secretary, District Library Committee, Amritsar	1000.00	For purchase of books for libraries in the district.
13.	Secretary, Institute for the Blind, Amritsar	500.00	As annual financial aid for running of Institution efficiently
14.	President, Indian Academy of Fine Arts, Amritsar	2000.00	As annual financial aid for running of Institution efficiently
15.	Superintendent, Nari Niketan. Amritsar	1000.00	Ditto

[Deputy Minister]

S. No.	Name of actual recipient	Amount disbursed	Purpose for which disbursed
		1957-58—*concld*	
16.	Finance Secretary, District Sports Association, Amritsar	2000.00	As financial help to promote the cause of sports in the district
17.	President, Hospital Relief Society, Amritsar	500.00	As financial help for relief of the patients etc.
18.	Superintendent, Refugee Women Home, Amritsar	250.00	As financial help for the displaced women
19.	Rama Art Press, Amritsar	6.57	Cost of preparation of 20 receipt books
20.	Thakar Baijnath Singh, District Nazir	3.00	On account of carriage expense of a drum used for raffles drawal
21.	Kiran Studio, Amritsar	6.00	Cost of photograph at the time of lucky tickets drawal
22.	M/s Kewal Printing Press, Amritsar	174.82	Printing charges of District Relief Fund tickets
23.	The Pioneer Press, Amritsar	150.00	Ditto
24.	Hony. General Secretary, Punjab Lawn Tennis Association, Amritsar	1,000.00	As grant-in-aid for running the Association efficiently
25.	Smt. Shanti Mathur, Radio Artist, Amritsar	50.00	Charges for performance at the District Relief concert held on 20th January, 1958
26.	Shri Channan Singh of V. Bhindi Aulakh	208.37	Cost of one Scooter, won as lucky prize
		1958-59	
27.	Smt. Amarjit Kaur of Butala	504.69	Cost of one D.B.B.L. Gun, won as lucky prize
28.	Shri Kartar Singh of V. Fatehpur Rajputan	166.40	Cost of one sewing machine, won as lucky prize
29.	Shri Kailash Nath of Putlighar	133.00	Cost of one table fan won as prize
30.	Constable Hardeep Singh	154.00	Cost of one cycle, won as lucky prize
31.	S. Sham Singh of Rice Merchants Association, Amritsar	318.75	Cost of one radio, won as lucky prize
32.	Shri Kundan Lal of Gago Mahal ..	100.24	Cost of one wrist watch, won as lucky prize
33.	Giani Harbans Singh and Shri Rattan Chand, D.C.s office	34.37	Cost of one Thermos Bottle given as prize to Harbans Singh and of one table lamp given to Shri Rattan Chand D.N.
34.	Dewan Sawan Mal, P. C. S. A.D.M.	83.53	Cost of one attache-case and one pen given as prizes (The Attache case was given to Dewan Sawan Mal and fountain pen to Shri M.L. Grover P.C.S.
35.	Shri M. L. Grover, P.C.S.		

S.No.	Name of actual recipient	Amount disbursed	Purpose for which disbursed
		1958-59—*contd*	
36.	Shri Harbans Singh, Tehsildar	111.00	Cost of one wrist watch, won as lucky prize
37.	Shri Hari Singh of Varowal	29.75	Cost of one pocket watch, won as a lucky prize
38.	Shri Bhagwan Dass, Petition Writer	27.62	Cost of one Time-piece won as a lucky prize
39.	Shri Ralla Ram of V. Tanel	20.81	Cost of one tea set, won as lucky prize
40.	Shri Hari Chand, Tehsildar, Tarn Taran	21.00	Cost of one table lamp, given as prize
41.	D. N. Amritsar	1.50	On account of printing charges
42.	Ditto	0.25	Carriage charges of radio
43.	Ditto	0.37	Carriage charges of Sewing Machine
44.	Ditto	0.87	Carriage charges of drum for raffles drawal
45.	Ditto	0.75	Carriage charges of a drum for its return
46.	Ditto	5.00	Charges for green painting of the drum
47.	Shankar Singh Manadiwala	6.00	Publicity charges by beat of drum
48.	Khanna Furniture House-Amritsar	68.50	Hire charges of tents and Kanats for raffles drawal
49.	Kanwar Radio Co.	22.00	On account of hire charges of loud-speaker etc.
50.	M/s Prem Printing Press	29.50	On account of printing charges of D.R.F. tickets
51.	Private Secretary to Chief Minister, Punjab	3,000.00	On account of annual contribution from the District Relief Fund to the Chief Minister's Relief Fund
52.	M/s Sohan Singh and Co. Hall Gate, Amritsar c/o D.N., Amritsar	3.00	On account of cost of two rubber stamps for stamping D.R.F. tickets
53.	S.S.P., Amritsar	800.00	Financial aid to the District Police Welfare Fund
54.	Secretary, Punjab State Council for Child Welfare, Amritsar	607.00	As financial help for running the Organisation efficiently

[Deputy Minister]

S.No.	Name of actual recipient	Amount disbursed	Purpose for which disbursed
	1958-59—*cantd*	Rs.	
55.	Secretary, District Red Cross Society, Amritsar	[illegible]0,330.00	Annual contribution 50% of the net collections for 1957-58
56.	D. M. O. H., Amritsar	2,500.00	Cost of medicines to be used for flood relief
57.	M/s Kewal Printing Press, Amritsar	87.41	On account of Printing charges
58.	Finance Secretary, District Sports Association, Amritsar	3,000.00	As financial aid for efficient functioning of the organisation
59.	President, Hospital Relief Society, Amritsar	1,000.00	Ditto
60.	President Indian Academy of Fine Arts, Amritsar	2,000.00	Ditto
61.	Hony. Secretary, Institute for the Blind, Amritsar	1,000.00	Ditto
62.	Founder, All-Indian Pingalwara, Amritsar	1,000.00	Ditto
63.	Secretary, D. S. S. & Airmen Board, Amritsar	500.00	For meeting the expenditure of annual reunion of ex-soldiers
64.	Secretary, District Library Committee, Amritsar	1,000.00	For purchase of books for the libraries in the districts
65.	Chairman, Project Implementation Committee, Amritsar	1,000.00	As financial help for running the organisation efficiently
66.	President, Punjab State Council for Child Welfare, Amritsar	500.00	Ditto
67.	Medical Superintendent, Punjab Mental Hospital, Amritsar	500.00	Ditto
68.	Chairman, Nari Niketan, Amritsar	1,000.00	Ditto
69.	Hony. Secretary Refugee Women Home, Amritsar	500.00	Ditto
70.	Secretary, Bharat Scouts and Guides, Amritsar	1,000.00	Ditto
71.	General Secretary, Youth Welfare Organisation	500.00	Ditto
72.	Secretary, Wild Life Conservation Association, Amritsar	1,000.00	Ditto

S. No.	Name of actual recipient	Amount disbursed	Purpose for which disbursed
	1958-59—*concld*	Rs.	
73.	New Suraj Printing Press, Amritsar	95.00	On account of printing charges of D. R. F., tickets etc.
74.	Secretary, Punjab Lawn Tennis Association	1,000.00	As financial aid for efficiet functioning of the association
75.	Manager, Metro Printing Press, Amritsar	423.00	On account of printing charges of D. R. F. tickets etc.
76.	District Public Relations Officer, Amritsar	177.50	On account of cost of getting published posters for the D. R. Fund Collections from the Rama Art Press, Amritsar and also pasting charges
	1959-60		
77.	Shri Rattan Chand	24.96	Cost of cash box for keeping D. R. Fund Collections
78.	Manager, Bharat-Box Factory, Amritsar	4,500.00	Cost of 50,000 Cardboard boxes got prepared for D. R. Fund Collections
79.	D. P. R., O., Amritsar	27.00	On account of hiring of loud-speaker and tongas for publicity of the collection drive
80.	Rama Art Press, Amritsar	780.50	Printing charges of D.R. Fund Labels and badges, posters, etc.
81.	Manager, Bhart Box Factory, Amritsar	543.00	Cost of cardboard boxes got prepared for D. R. Fund collections
82.	District Nazir, Amritsar	125.50	On account of carriage charges of cardboard boxes to various school and colleges in the district
83.	Finance Secretary, District Sports Association, Amritsar	2,000.00	As financial help for efficient functioning of the organisation
84.	Shri Jamna Dass of Patti	535.00	Cost of one D. B. B. L., gun, won as lucky prize
85.	Shri Narain Dass Aggarwal	304.95	Cost of one Radio, won as lucky prize

[Deputy Minister]

S. No.	Name of actual recipient	Amount disbursed	Purpose for which disbursed
	1959-60—*contd*	Rs.	
86.	Shri Chanan Singh of Jhabal	171·34	Cost of one cycle, won as lucky prize
87.	Shri Gajjan Singh of Bagarian	166·40	Cost of one sewing machine, won as lucky prize
88.	Shri Sant Singh Narang	92·00	Cost of one table fan own as lucky prize
89.	Secretary, District Red Cross Society, Amritsar	123·05	Cost of one Wrist watch, won as lucky prize
90.	Shri Malook Singh of village Mari Mehar Singh	107·00	Cost of one clock won as a lucky prize
91.	Secretary, District Red Cross Society, Amritsar	31·72	Cost of one pen and one pencil, won as lucky prize
92.	Secretary, District Red Cross Society, Amritsar	28·86	Given as undelivered as the prize winner was not available
93.	Shri Jit Singh of village Fatehabad	12·48	Cost of torches, won as lucky prive
94.	Shri Rattan Chand, D. N., D. C.'s Office, Amritsar	30·70	Cost of one tea set given as prize for keeping accounts of the D. R. Fund Collections
95.	Shri Kuldip Singh, Assistant Nazir, D. C.' Office, Amritsar	21·84	Cost of one attache-case given as prize for keeping accounts of the D. R. F. Collections
96.	Shri Surjit Rai, Assistant Nazir, D. C's Office, Amritsar	24·25	Cost of one tea set given as prize for keeping accounts of the D. R. Fund Collections
97.	Khanna Furniture House, Amritsar	8·75	Hire charges of tents and Kanats, etc., for holding the raffles drawal function
98.	D. N. Amritsar	5·00	Polishing charges of two drums used for drawal of lucky tickets
99.	Secretary, Refugee Women, Amritsar	3,000·00	As financial aid for running the organisation efficiently
100.	Dr. Alexendar	50·00	As financial help in distress

S.No.	Name of actual recipient	Amount disbursed	Purpose for which disbursed
	1959-60—*concld*	Rs.	
101.	Secretary, District Red Cross Society, Amritsar	28,421.00	On account of 50% of the net collections in the D.R.F. for 1958-59, as fixed by Government
102.	Honorary Secretary, Saket Council, Chandigarh	1,097.00	On account of 2% of net collections as fixed by Government
103.	P. A. to C. M., Punjab, Chandigarh	2,632.00	On account of share fixed for the Chief Minister's Relief Fund
104.	Founder, All-India Pingalwara, Amritsar	1,000.00	As financial aid for efficient running of the institution
105.	Honorary Secretary, Institute for the Blind, Amritsar	1,000.00	Ditto
106.	Medical Superintendent, Punjab Mental Hospital, Amritsar	1,000.00	Ditto
107.	Secretary, District Library Committee, Amritsar	1,500.00	As financial help to the libraries in the District in the form of books etc.
108.	President, Indian Acedemy of Fine Arts, Amritsar	2,004.00	As financial help for running the institution efficiently
109.	Secretary, D. S. S. and Airmens Board, Amritsar	500.00	Ditto
110.	Chairman, Project Implementation Committee, Amritsar	1,000.00	As financial help for running the institution efficiently
111.	Chairman, Nari Niketan, Amritsar	1,000.00	Ditto
112.	Secretary, District Bharat Scouts and Guides, Amritsar	1,000.00	Ditto
113.	Finance Secretary, District Sport Association, Amritsar	1,500.00	Ditto
114.	Harijans of V. Rajoke	200.00	For installation of hand-pump in the Harijan abadi
115.	Shri Avtar Singh, Nimak Mandi, Amritsar	664.65	Cost of boxes got manufactured for collection of D.R Fund
	1960-61		
116.	Shri Attar Singh, Namak Mandi, Amritsar	400.00	Ditto
117.	President, District Hockey Association, Amritsar	500.00	To meet the expenditure of Punjab Hockey Champion ships
118.	Dr. Wolfgang of West Germany	25.00	Financial help in distress

[Deputy Minister]

S. No.	Name of actual recipient	Amount disbursed	Purpose for which disbursed
	1960-61—*concld*	Rs.	
119.	District Nazir, Amritsar ..	72.48	On account of carriage charges of cardboard boxes
120.	Ch. Attar Singh ..	3,135.95	Cost of boxes prepared for D.R.F. collections
121.	Shri Sewa Singh ..	250.00	As financial help in distress when his son was killed in a motor accident
122.	Secretary, D.S.S. and Airmen's Board, Amritsar	500.00	For welfare of disabled ex-servicemen etc.
123.	Shri Dalip Singh ..	100.00	As compensation for his crops damaged in consequence of digging of a drain through his fields
124.	Shri Lachhman Singh of Attari	250.00	By way of relief to compensate him for his buffalo run over by a Govt. vehicle
125.	Panchayats of village Tharn, Noordi, Kot Dharam Chand Khurd and Kot Dharam Chand Kalan	250.00	On account of cost of tea etc. served to voluntary labour engaged in digging a drain
126.	Village Panchayat of Kot Dharam Chand Kalan	224.00	On account of cost of 28 drums, supplied as a flood relief measure
127.	Secretary, Red Cross Society, Amritsar	1,054.00	Fifty per cent of the net collection for 1959-60 as fixed by Government
128.	Honorary General Secretary, Saket Council, Chandigarh	42.15	Two per cent of the net collections for 1959-60 as fixed by Government
129.	P. A. to Chief Minister, Punjab, Chandigarh	101.18	Ten per cent of the remaining collection 1959-60 as fixed by Government.
130.	Secretary D.S.S. and A. Board, Amritsar	400.00	For meeting the expenditure on account of annual reunion of ex-soldiers
131.	Shri Siri Ram of Bharat Box Factory, Amritsar	390.00	As cost of card board boxes prepared
132.	Shrimati Deepo widow of Tara Singh, Ex-employee of Mental Hospital, Amritsar	138.14	Financial help in the form of sewing machine
133.	Shrimati Swaran Kaur, a widow ..	50.00	As financial help in distress
134.	Shri Bhan ..	50.00	As financial help in distress when his sugercane crop was stolen
135.	Shri Bahadar Singh ..	40.00	As financial help in distress when his Chari crop was burnt
136.	D.P.R.O., Amritsar ..	27.47	On account of publicity charges for publication the appeal for D.F.R. in newspapers
137.	Shri Ram Kanwar, Blind Teacher ..	500.00	As financial help for studies abroad in U.S.A.

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸੱਕਾ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ District Relief Fund Committee ਵਿਚ ਕੌਣ ਕੌਣ ਮੈਂਬਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ?

ਉਪ ਮੰਤਰੀ : Official ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ non-official ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : non-official ਕੌਣ ਕੌਣ ਇਸ ਵਿਚ ਹਨ ?

ਉਪ ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਲਈ ਨੋਟਸ ਦਿਉ ।

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਜੋ list ਮੈਨੂੰ ਮਿਲੀ ਹੈ ਉਸਦੇ 18 ਨੰਬਰ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ District Sports Association ਨੂੰ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਾਰਖਾਨੇਦਾਰ ਹਨ 5 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਖੇਲਾਂ ਖੇਡਣ ਲਈ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਰੁਪਿਆ ਜੋ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਵਿਚ ਗਰੀਬਾਂ ਤੋਂ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਮੀਰਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ ?

Deputy Minister : The reasons are given in the statement.

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਨੰਬਰ 25 ਤੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ tennis association ਨੂੰ 1,500 ਰੁਪਿਆ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਇਸ ਵਿਚ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਗਰੀਬਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਵੀ tennis ਖੇਲਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਰੁਪਿਆ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਇਹ relief ਸਿਰਫ ਖੇਲਾਂ ਲਈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਬਲਕਿ ਜਿਥੇ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿਚ sports ਲਈ ਵੀ ਉਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । Tennis ਜੋ national game ਹੈ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਾਲਾਨਾ ਖੇਲਾਂ ਲਈ ਜੇ ਰੁਪਿਆ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੀ ਦਿਤਾ ਹੈ ।

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਕੀ ਕਿਸੇ ਸਕੂਲ ਨੂੰ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਬਹੁਤ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿਤਾ ਹੈ ।

ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ : ਕੀ ਕਿਸੇ ਐਸੀ associations ਤੋਂ ਵੀ ਜੋ ਗਰੀਬਾਂ ਦੀਆਂ ਹਨ relief ਲਈ applications ਆਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ relief ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਨੋਟਸ ਦੇ ਦਿਉ ।

SMALL-SCALE INDUSTRIES FOR HARIJANS

*481. **Chaudhri Ram Prakash**: Will the Chief Minister be pleased to state whether Government have given any help to Harijans in the State for setting up Small-Scale Industries, if so, the nature of such help and the industries for which it has been given ?

Sardar Partap Singh Kairon : The Industries Department, ordinarily gives financial assistance in genuine cases, which include the cases of Harijans too, who are otherwise given preference. A subsidy of Rs 375 to each of 160 passed out trainees belonging to scheduled castes and backward classes was sanctioned during the year 1960-61 under the Centrally-sponsored "Economic Uplift Scheme", to enable them to set up small-scale industries. The rural industrialisation schemes of the Department are primarily aimed at the betterment of the weaker sections of the community living in rural areas and Harijans can also derive benefits under these schemes. Other things being equal due preferential consideration is given to the Harijans and members of Backward Classes in establishment of new Industries.

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਚੀਫ਼ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ Scheduled Castes ਨੂੰ Subsidies ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਪੁਛਦਾਂ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਐਨਿਆਂ ਪੈਸਿਆਂ ਨਾਲ ਕੋਈ industry ਕਾਇਮ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ: ਚੂੰਕਿ ਉਹ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਧੰਦੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ knowledge ਵਿਚ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਹੜੇ ਧੰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਐਨੇ ਛੋਟੇ amount ਨਾਲ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ: ਐਨੇ ਪੈਸਿਆਂ ਨਾਲ ਵਡਾ ਧੰਦਾ ਤੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਛੋਟਾ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਨੋਟਿਸ ਦਿਉ ਤਾਂ detail ਦਸ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

INDUSTRIAL ESTATE AT DHUDHIKE

***530. Sardar Gurbaksh Singh** : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether there is a proposal under the consideration of Government to establish a Rural Industrial Estate at Dhudhike, district Ludhiana ;

(b) if the answer to part (a) above is in the affirmative the time by which it is likely to be implemented and area of land proposed to be acquired for the purpose ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) A rural Indusrial Estate is proposed to be set up at village Dhudhike (District Ferozepur) during 1962-63. There is no Dhudhike Village in district Ludhiana.

(b) The Scheme will be implemented during 1962-63 and a piece of land measuring 3 acres (Approx.) will be required for it.

MANOHAR INDUSTRIES, JANDIALA GURU, DISTRICT AMRITSAR

*554. **Comrade Makhan Singh Tarsikka**: Will the Chief Minister be pleased to state whether industrial loans were given by Government to Manohar Industries, Jandiala Guru, district Amritsar ; if so, the amounts thereof together with the purpose for which these were given each time ?

Sardar Partap Singh Kairon: No please

UPGRADING OF SCHOOLS IN BHATINDA DISTRICT

*511. **Comrade Babu Singh, Master** : Will the Chief Minister be pleased to state the number and names of Government Primary, Middle and High Schools for Boys and Girls separately, which are proposed to be upgraded in district Bhatinda in the year 1962-63 ?

Sardar Partap Singh Kairon : (i) There is no provision to upgrade any primary school to middle standard during 1962-63.

(ii) Three Government Middle Schools, i.e., Maur Mandi (Girls) Chauke and Kalyan Sukha (Boys) have been upgraded to Higher Secondary Standard in Bhatinda District during 1962-63.

(iii) Government Girls High School Mansa has been converted to Higher Secondary School during 1962-63.

ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ: ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਨਸਾ ਵਿਚ ਲੜਕੀਆਂ ਦਾ ਸਕੂਲ higher secondary convert ਕਰਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਹੈ, ਕੀ ਮੈਂ ਪੁਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਨੌਵੀਂ ਜਮਾਤ ਦੇ ਦਾਖਲੇ ਤਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਉਸ ਨੂੰ convert ਕਦੋਂ ਕਰਨਾ ਹੈ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ: ਨਵਾਂ ਸਾਲ ਅਸਲ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਅਪ੍ਰੈਲ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਨੋਟਿਸ ਦਿਉ ਤਾਂ ਪਤਾ ਕਰ ਕੇ ਦਸ ਦਿਆਂਗਾ।

GOVERNMENT HIGH SCHOOL, PATTI

*534. **Shri Babu Dyal Sharma**: Will the Chief Minister be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to convert the Government High School, Patti, district Amritsar, into a Higher Secondary School, if so, the time by which it is likely to be finalised.

Sardar Partap Singh Kairon: Yes, it is expected that the school would be converted to Higher Secondary pattern by April, 1963.

APPOINTMENT OF HONORARY MAGISTRATES

*367. **Comrade Ram Piara** (on behalf of Shri Ram Chandra Comrade): Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether there is any proposal under the consideration of Government to appoint Honorary Magistrates in the State; if so, the qualifications, if any, fixed for the purpose ;

(b) the names with educational qualifications and addresses district-wise of Honorary Magistrates so far appointed ?

Shri Mohan Lal: The requisite information is laid on the table of the House.

———

INFORMATION (REGARDING HONORARY MAGISTRATES) ASKED FOR IN STARRED ASSEMBLY QUESTION NO. 367 ASKED BY COMRADE RAM CHANDRA, M. L. A.

(a) Yes. The minimum qualifications required for appointment as Honorary Magistrates are as under :—

(i) *Age*: —The person to be appointed shall not be less than 30 years of age on the 1st day of January of the year in which the selection is made.

(ii) *Educational Qualifications* :—He shall have passed an examination equivalent to or higher than the Matriculation Examination of any recognised University and should be able to record evidence and write judgement in Urdu (in Persian script) Punjabi, Hindi or English in his own hand and be capable of appreciating the evidence and forming a reasoned judgement.

(iii) *Reputation* :—He shall have good reputation and be a person of such character as to command the confidence of the public.

(iv) *Indebtedness* :—He shall not be heavily indebted. In determining whether the indebtedness is so heavy as to be a disqualification, regard shall be had to his assets and ability to pay off the debts.

Note :—Any person who has held any judicial post under the Union or a State shall normally be given preference in the matter of appointment as Honorary Magistrate over a person who has not held any such post. Women with requiste qualifications shall also be eligible for appointment as Honorary Magistrates.

(b) No appointment has so far been made.

———

PANCHAYAT RAJ IN THE STATE

*510. **Comrade Babu Singh Master**: Will the Minister for Community Development be pleased to state—

(a) the details of expenditure recently incurred, district-wise on the oath-taking ceremonies of the Panches and Sarpanches in the State ;

(b) the expenditure incurred, block-wise, in connection with the Panchayat Raj Training Camps held in the State till March 31, 1962 ?

Shri Chand Ram (Minister of State): (a) A statement is laid on the table of the House.

(b) This information is not readily available at the State Headquarters but has to be collected by reference to Block Officers. The time and labour involved in collecting the information will not be commensurate with any possible benefit to be obtained.

Details of expenditure recently incurred districtwise on the oath-taking ceremonies of the Panches and Sarpanches in the State.

			Rs.
1.	Amritsar	..	1,100
2.	Jullundur	..	1,150
3.	Gurdaspur	..	1,150
4.	Hoshiarpur	..	1,150
5.	Patiala	..	1,150
6.	Ambala	..	2,370
7.	Hissar	..	1,150
8.	Gurgaon	..	2,650
9.	Kapurthala	..	1,050
10.	Bhatinda	..	1,100
11.	Kangra	..	3,150
12.	Karnal	..	1,100
13.	Rohtak	..	1,150
14.	Narnaul	..	1,100
15.	Sangrur	..	2,150
16.	Ferozepore	..	1,150
17.	Ludhiana	..	1,150
18.	Simla	..	1,050

ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ : ਜ਼ਿਲਾ ਸੰਗਰੂਰ ਵਿਚ 2,150 ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਬਾਕੀ ਕੁਝ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿਚ ਘਟ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਇਸ ਦੀ ਕੀ ਵਜਾਹ ਹੈ ?

राज्य मंत्री (श्री चांद राम) : इसके लिए notice चाहिए ।

LITTERATEUR HONOURED BY LANGUAGES DEPARTMENT

612. Chaudhri Satya Dev : Will the Minister for Planning be pleased to state—

(a) the names of litterateurs honoured by the Language Department, Punjab since its inception by the award of prizes or by presenting addresses etc. ;

(b) the criteria kept in view while giving prizes, presenting addresses or extending financial assistance to the litterateurs mentioned in part (a) above ?

Shri Chand Ram (Minister of State) : (a) A statement is laid on the table of the House.

(b) The criteria adopted for the selection of litterateurs to be honoured every year are that they should be renowned writers of the State and should have rendered long meritorious services to the cause of the particular language and its literature.

STATEMENT SHOWING THE NAMES OF THE LITTERATEURS HONOURED BY THE LANGUAGES DEPARTMENT

S. No.	Year of Honouring	Name of the Litterateurs	Nature of Honour
1.	1957-58	Shrimati Amrita Pritam (Punjabi) Shri Jai Chander Vidyalankar (Hindi)	A purse of Rs 1,100 each with a robe of honour and an address.
2.	1958-59	Shri Balwant Gargi, (Punjabi) Swami Satya Dev Parivarajak (Hindi)	Ditto
3.	1959-60	Gyani Hira Singh 'Dard (Punjabi) Shri Sudarshan (Hindi)	Ditto
4.	1960-61	Dr. Gopal Singh Dardi (Punjabi) Shri Sant Ram (Hindi) Shri Labhu Ram Josh (Urdu)	Ditto
5.	1961-62	Shri Kartar Singh Duggal (Punjabi) Shri Satya Vrat (Hindi) Shri Tilok Chand Mahroom (Urdu)	Ditto

OFFICIALS IN LANGUAGE DEPARTMENT, PUNJAB

*614. **Chaudhri Satya Dev** : Will the Minister for Planning be pleased to State—

(a) the academic qualifications of the officials, both gazetted and non-gazetted, appointed in the Language Department since its inception and the work entrusted to each one of them ;

(b) the qualifications required for appointment for each class of officials ;

(c) whether all the aforesaid posts were advertised in the newspapers before making the said appointments ;

(d) the names of the posts of the said department which are filled by the Subordinate Services Selection Board, and the Punjab Public Service Commission, separately ?

Shri Chand Ram (Minister of State) : The requisite information is laid on the table of the House.

The academic qualifications of the Officers-officials Gazetted-Non-gazetted of the Language Department and work entrusted to them are as under :—

Sr. No.	Name of Officer/ Official	Designation	Qualifications	Work entrusted
		OFFICERS		
1.	Shri Lal Singh	Director General of Languages	M.A. Pol. Sc., M.A. Punjabi, Hons. in Punjabi, Proficiency in Hindi	Administration, supervision and co-ordination of technical work
2.	Dr. Jit Singh Sital	Director, Punjabi	Ph. D., M. A. Persian M.A. Punjabi M.O.L. Hons. in Persian, Hons. in Punjabi	Administration, supervision of technical work and editing of literary journals
3.	Dr. Parmanand	Director, Hindi	Ph. D., M. A. (Sanskrit), M. O. L. Giani Shastri Punjab and U. P., Hons. in Hindi	Ditto
4.	Shri Prem Parkash Singh	Assistant Director	M. A. (Punjabi, Sanskrit, Hindi Part I) Hons. in Sanskrit/ Hindi/Punjabi M. O. L.	Lexicography
5.	Shri Rajnish Kumar	Assistant Director	M.A. (Hindi), Sahitya Rattan; Hons. in Punjabi; Hons. in Hindi; Sampadan-Kala Visharad (Journalism)	Terminology

[Minister of State]

Serial No.	Name of Officer/ Official	Designation	Qualifications	Work enstrusted
	OFFICERS—concld.			
6.	Shri Krishan Murari Lal	Assistant Director	M. A. Hindi; M. A. Punjabi	Supervision of the Translation work
7.	Shri Joginder Singh	Ditto	M.A.Persian; M.O.L.	Lexicography
8.	Shri Partap Singh	Editor	M.A. Punjabi; L.L.B.	Editing and publication of departmental works
9.	Shri Dalip Singh	Ditto	B. Sc., Hons. in Punjabi; Diploma I. F. T.	Editing of Encyclopaedia etc.
10.	Shri Tirloki Nath	Ditto	M.A. Hindi and Punjabi Part I. Hons. in Sanskrit, Hindi and Punjabi	Editing of departmental publications
11.	Shri Sadhu Ram	Development Officer	M. A., Hindi and Punjabi	Implementation of Hindi Development Schemes
12.	Shri Pritam Singh	Ditto	M. A. (Punjabi) ; M.A. (Geog.); Giani; B.Sc.	Implementation of Punjabi Development Schemes
	NON—GAZETTED (Technical)			
1.	Shri Satindra Kumar	Research Assistant	M. A. Hindi	Editing of Manuscripts (Hindi)
2.	Shri Shamsher Singh	Ditto	Matric ; Hons. in Punjabi; Hons. in Hindi	Editing of Manuscripts (Punjabi)
3.	Shri Piara Singh	Ditto	Hons. in Punjabi; Hons. in Hindi, F. A. (English)	Compilation of lexicons.
4.	Shri Kapur Singh	Ditto	M.A. Punjabi; Persian (B. A.)	Revision and vetting of translation
5.	Shri Rajinder Singh	Ditto	M. A. Punjabi: M.A. Hindi (Part I) ; Hons. in Hindi	Ditto
6.	Shri Saran Singh	Ditto	M. A. Punjabi ; M.A. English; Hons. in Hindi; B. T.	Ditto
7.	Shri Harcharan Singh	Ditto	M. A. Punjabi; Rattan (Hindi)	Ditto

S.No.	Name of Officer/ Official	Designation	Qualifications	Work entrusted
	NON-GAZETTED (Technical)—*contd.*			
8.	Shri Harminder Singh	Research Assistant	M.A. Punjabi; Hons. in Punjabi; B. A. (Persian); Hindi (Language Department Test)	Coinage of technical terms
9.	Shri Karam Singh	Ditto	M. A. Punjabi; M. A. English; M. A. Hindi; Hons. in Hindi; Hons. in Urdu	Revision and vetting of translation
10.	Shri Paramjit Singh	Ditto	M.A. Punjabi; L.L. B. Hons. in Punjabi	Ditto
11.	Shri Rajinder Singh Shastri	Ditto	M. A. in Hindi; Hons. in Sanskrit; Hons. in Hindi; Hons. in Punjabi; M.A. Sanskrit (Part I)	Ditto
12.	Shri Amar Nath	Ditto	Hons. in Hindi; Hons. in Punjabi; High Proficiency in Sanskrit	Compilation of lexicons
13.	Shri Hardev Singh	Ditto	M. A. English; M. A. Punjabi; B. T.	Revision and vetting of translation
14.	Shri Bhagwan Singh	Ditto	B. A., LL. B., Hons. in Punjabi	Ditto
15.	Shri Anokh Singh	Ditto	B. A., LL. B., Hons. in Punjabi	Ditto
16.	Shri Amar Singh	Ditto	B. A., LL. B. Hons. in Punjabi; M. A. Punjabi (Part I)	Ditto
17.	Shri Mohinder Singh Semhi	Ditto	M. A. (Political Science, LL. B., Hons. in Punjabi; Rattan	Ditto
18.	Shri Kundan Singh	Ditto	M. A. B. Ed., Hons. in Persian; Hons. in Punjabi; O. T.	Compilation of lexicons
19.	Shri Balwant Singh Grover	Ditto	M. A. Punjabi; M. A. Hindi; Hons. in Persian, Hon. in Hindi; Hons. in Punjabi; B.A. Additional, Sanskrit; Diploma in journalism	Ditto
20.	Shri Inder Singh Chakarwarti	Ditto	Sampardai Giani	Collection of folk literature
21.	Shri Darshah Singh Awara	Ditto	Expert in Dialects	Ditto
22.	Shri O. P. Bhardwaj	Ditto	M. A. Hindi; M. A. Punjabi; (Prabhakar and Shastri)	Revision and vetting of translation

Minister of State

S. No.	Name of Officer/ Official	Designation	Qualifications	Work entrusted
			NON-GAZETTED (Technical)—*contd.*	
23.	Shri H. C. Prashar	Research Assistant	M. A. Hindi; M. A. Punjabi and Philosophy, Hons. in Hindi, Hons. in Punjabi., B. Ed.	Revision and vetting of translation
24.	Shri Kaushal Kumar	Ditto	M. A. Hindi., M. A. Sanskrit., M. O. L. Shastri., Hons. in Hindi	Terminology
25.	Shri Pitamber Dutt	Ditto	M.A. Hindi., Prabhakar, Sahit Rattan, M. A. Sanskrit (Part I)	Revision and vetting of translation
26.	Shri Nanak Chand	Ditto	M. A. Hindi, B. Ed., Hons. in Urdu	Ditto
27.	Shri Bhim Sen	Ditto	M. A. Hindi,, M. A. Punjabi, Hons. in Hindi	Lexicography
28.	Shri Ved Parkash	Ditto	M. A. Hindi and Sanskrit M. O. L., LL. B., Shastri	Revision and vetting of translation
29.	Shri Krishan Chander	Ditto	B. A., LL. B., Hons. in Hindi	Ditto
30.	Miss Laxmi Devi	Ditto	M. A. Hindi, LL. B., J. A. V., Prabhakar, Budhimani	Ditto
31.	Shri Om Parkash Anand	Ditto	M. A. Hindi, Hons. in Hindi, Hons, in Punjabi, Hons. in Urdu, B. Ed.	Lexieography
32.	Shri Tirlok Singh	Artist	Diploma in Art	Designing and sketching in Departmental work
33.	Shri Kaushal Pal Singh	Statistician	M. A. Statistics, M. A. Economics, B. Sc.	Collection of data for introduction of Punjabi and Hindi
34.	Shri Khazan Singh	Translator	B. A. (Giani)	Translation
35.	Shri Charanjit Singh I	Do	M. A. Punjabi, Hons, in Punjabi	Do
36.	Shri Wadhawa Singh	Do	M. A. Punjabi, Hons. in Punjabi, Departmental Test	Do
37.	Harbax Singh	Do	B. A., Departmental Test in Hindi and Punjabi	Do

Serial No.	Name of Officer/ Official	Designation	Qualifications	Work entrusted
	NON-GAZETTED (Technical)—*contd.*			
38.	Shri Sham Parkash	Translator	M. A., B. Ed., Hons. in Punjabi	Translation
39.	Shri Gian Singh	Do	M. A. English, Hons. in Punjabi	Do
40.	Shri Charan jit Singh II	Do	M. A. English, Hons. in Punjabi	Do
41.	Shri Prem Bhushan	Do	M. A., B. Ed., Hons. in Punjabi, Hons. in Hindi	Do
42.	Shri Baljit Singh	Do	M. A. History, Hons. in Punjabi	Do
43.	Shri Sarup Singh	Do	M.A. History, B. T., Hons. in Punjabi	Do
44.	Shri Balraj Singh	Do	M. A. English, Hons. in Punjabi, B. T.	Do
45.	Shrimati Kusambir Kaur	Do	M. A. English, Hons. in Punjabi	Do
46.	Shri Satyawan	Do	M. A. Hindi., M. A. Punjabi	Do
47.	Shri Satnam Singh	Do	B. A., LL. B., Hons. in Punjabi	Do
48.	Shri Mohinder Singh Bajaj	Do	B. Sc., Hons. in Punjabi, Hons. in Hindi	Do
49.	Shri Mohinder Singh Makkar	Do	M. A. Punjabi, M.A. English, Hindi Departmental Test	Do
50.	Shri Ajit Singh	Do	M. A. Political Science, Hons. in Punjabi, Hindi Inter Opt., Standard	Do
51.	Shri Sukhdev Singh	Do	M. A. Hindi, B. T., Hons. in Punjabi, Hons. in Urdu	Do
52.	Shri Narain Datt	Do	M. A. History, B. T., Hons. in Punjabi, Hons. in Urdu	Do
53.	Shri Gurbachan Singh	Do	M. A. History, Hons. in Punjabi	Do
54.	Shri Gurdial Singh	Do	M. A. Economics, Hons. in Punjabi	Do
55.	Shri Chaman Lal	Do	M. A. History, B. T., Hons. in Punjabi	Do

[Minister of State]

Serial No.	Name of Officer/ Official	Designation	Qualifications	Work entrusted
		NON-GAZETTED (Technical)—*contd.*		
56.	Shri Bhupinder Singh	Translator	M. A. Political Science, B. T., Hons. in Punjabi	Translation
57.	Shri Kulwant Singh	Do	M. A. Political Science B.T., Hons. in Punjabi	Do
58.	Shrimati Upinderjit Kaur	Do	M. A. Economics, Hons. in Punjabi	Do
59.	Shri Krishan Kumar	Do	M.A. Hindi, M.A. English (Part I), Honours in Punjabi, Hons. in Hindi, B. T.,	Do
60.	Shri Manmohan Singh	Do	B. A., LL. B., Hons. in Punjabi, Departmental Examination Hindi	Do
61.	Shri Hari Krishan	Do	M. A. History, B. T., Honours in Punjabi	Do
62.	Shri Hans Raj Rahi	Do	M. A. Political Sc., M. A. History, B. T., Hons. in Punjabi	Do
63.	Shri Wariam Singh	Do	M. A. Punjabi, Hons. in Punjabi, Hindi Rattan	Do
64.	Shri Sher Singh	Do	B. A., LL. B., Hons. in Punjabi	Do
65.	Shri Harbir Singh	Do	M. A. (Eco.), Hons. in Punjabi	Do
66.	Shri Satpal Gupta	Do	F. A. (English), Prabhakar	Do
67.	Shri Prem Parkash	Do	M. A. Hindi, B. T., Hons. in Hindi, High Proficiency in Sanskrit	Do
68.	Shri Krishan Kumar	Do	M. A. Hindi, Sahitya Rattan, B. A. (Sanskrit)	Do
69.	Shri Sani Lal	Do	M. A. Hindi, B.A. with Sanskrit, Inter with Punjabi	Do
70.	Shri Rajinder Sarup	Do	M. A. History, Bachelor of Teaching, Hons. in Hindi and Urdu	Do
71.	Shri Surinder Lal	Do	M. A. (Political Sc.), Hons. in Hindi	Do

Serial No.	Name of Officer/ Official	Desisnation	Qualifications	Work entrusted
		NON-GAZETTED (Technical)—*contd*		
72.	Shri Amar Nath	Translator	M. A. Hindi, B. Sc.	Translation
73.	Shri Tarloki Nath	Do	M.A. Hindi, B. T., Hons. in Urdu, Hons. in Hindi and Punjabi, B.A. Additional History, Persian	Do
74.	Shri Jagat Priya	Do	M.A. Sanskrit, Sahitya Rattan, D.C.E. (Bombay Govt.), Vedalankar	Do
75.	Shri Molu Ram	Do	M.A. Political Sc., Hons. in Hindi	Do
76.	Shri Hans Raj	Do	M.A. Sanskrit, Shastri, Hons. in Hindi	Do
77.	Shrj Kishori Lal	Do	M.A. Political Sc., B.T., Hons. in Hindi	Do
78.	Shri Kanwar Lal	Do	M.A. Hindi and History	Do
79.	Shri Shakti Parkash	Do	M. A. Punjabi, Hons. in Punjabi, Hons. in Hindi, O. T.	Do
80.	Miss Krishana Devi	Do	M.A. English, Hons. in Hindi	Do
81.	Shri Ishwar Paul	Do	M. A. Linguistics and Philosophy, Hons. in Hindi	Do
82.	Shri Jagdish Chander	Do	M. A. Punjabi, Hons. in Hindi, Hons. in Punjabi	Do
83.	Shri Satya Paul	Do	M.A. Political Science, B. T.	Do
84.	Shrl Niranjan Dass	De	M. A. Political Science, Hons. in Hindi	Do
85.	Shri Krishan Chander	Do	M.A. English, B.A., Hons. in Sanskrit, Hons. in Hindi	Do
86.	Shri Sant Ram	Do	M.A. Economics, B.T., Hons. in Punjabi, Hons. in Hindi	Do
87.	Shri Krishan Gopal	Do	M.A. Hindi, B.Ed. (Basic), Hons. in Hindi	Do
88.	Shri Ram Sarup	Librarian	M.A. (History Part I), Diploma in Library Science	To organise the Library and maintenance of the Library Books, and also accession registers
89.	Shri Kirpal Singh	Punjabi Organiser	M. A., B. Ed., Hons. in Punjabi B. Com.	Organisation of development schemes

[Minister of State]

Serial No.	Name of Officer/ Official	Designation	Qualifications	Work entrusted
		NON-GAZETTED	(Technical)—*contd*	
90.	Shri Mangat Ram	Urdu Organiser	M.A. Urdu, B.T., Rattan, Hons. in Punjabi	Implementation of Development Scheme
91.	Shri Santokh Singh	Cameraman	Hons. in Punjabi, F.A. English., J. B. T. Course. Drawing Master Course	Microfilming
92.	Shri Vijay Kumar	Do	Matric	Do
93.	Shri Gobind Singh	Assistant Lexicographer	M. A. in Punjabi., Hindi Matric. Standard of Language Department	To assist in Lexicography work
94.	Shri Gurcharan Singh	Ditto	B.A., Giani.	Ditto
95.	Shri Baldev Singh	Ditto	B.A., Hons. in Punjabi High Proficiency in Urdu	Ditto
96.	Shri Major Singh	Ditto	B.A., Hons. in Punjabi	Ditto
97.	Miss Narinder Cheema	Ditto	M.A. Punjabi	Ditto
98.	Shri Surjit Singh	Ditto	B. A., Hons. in Punjabi	Ditto
99.	Shri Prem Nath	Ditto	M. A. Hindi, Hons. in Hindi	Ditto
100.	Shri Manohar Lal	Ditto	M.A. Hindi., B.A. (Sanskrit Elective)	Ditto
101.	Shri Premjit Singh	Proof Reader	B.A., Hons. in Punjabi	Proof Reading
102.	Shri Sarbdyal Singh	Ditto	B. A., B.T., Hons. in Punjabi	Ditto
103.	Shri Sohan Singh	Ditto	B. A., Hons. in Punjabi, Optional Hindi	Ditto
104.	Shri Kartar Singh	Ditto	B.A., Hons. in Punjab.	Ditto
105.	Shri Inderjit Singh	Ditto	M.A., B. Ed.	Ditto
106.	Shri Davinder Singh.	Ditto	B.A. (with Punjabi)	Ditto

Serial No.	Name of Officer/ Official	Designation	Qualifications	Work entrusted
	NON-GAZETTED (Technical)—*concld*			
107.	Shri Shamsher Singh.	Proof Reader	B. A.(with Punjabi)	Proof Reading
108.	Shri Sarup Singh	Ditto	B.A., Hons. in Punjabi	Ditto
109.	Shri Asha Nand	Ditto	M.A. Hindi Part I, Hons. in Hindi, Hons. in Punjabi	Ditto
110.	Shri Suresh Chander	Ditto	M.A. Hindi; Hons. in Hindi and Sahitya Rattan	Ditto
111.	Shri Satya Parkash	Ditto	B.A., Hons. in Hindi	Ditto
112.	Shri Sukhinder Singh	Development Assistant	M.A. (Punjabi). Part I, Hons. in Punjabi and B. T.,	To execute Development schemes (Punjabi)
113.	Shri Krishan Chander	Ditto	M. A. (Hindi) B.T. (Hons. in Hindi)	To execute Development schemes (Hindi)
114.	Shri Ram Rakha	Copyholder	Matric	To assist Proof Reader.
115.	Shri Sardara Singh	Do	Do	Ditto
116.	Shri Pritam Singh	Do	Matric; Hons. in Punjabi	Ditto
117.	Shri Devinder Singh	Do	Matric, Hons. in Punjabi.	Ditto
118.	Shri Mohan Singh	Do	Matric, Hindi Department test.	Ditto
119.	Shrimati Surinder Kaur	Do	Matric., Hons. in Punjabi	Ditto
120.	Shri Baldev Krishan	Do	Matric	Ditto
121.	Shri Amar Nath	Do Do	Matric., Hons. in Hindi	Ditto
122.	Shri Rameshwar Dass.	Do	Shastri, Matric (English only)	Ditto
	NON-GAZETTED CLASS III (CLERICAL)			
123.	Shri Balwant Singh	Superintendent	F.A. (English only), Hons. in Punjabi.	Office Superintendent
124.	Shri Rabinder Singh	Supervisor	F.A. (English only), Hons. in Punjabi	Supervision of Stenography classes

[Minister of State]

Serial No.	Name of Officer/ Official	Designation	Qualifications	Work entrusted
		NON-GAZETTED CLASS III (Clerical—*contd*		
125.	Shri Birhad Bal	Instructor	Matric	To impart instructions in Punjabi Stenography and typewriting
.26.	Shri Joginder Singh	Do	Do	Ditto
127.	Shri Darshan Singh	Do	B.A., Hons. in Punjabi	Ditto
128.	Shri Mohinder Singh	Do	Matric, Hons. in Punjabi	Ditto
129.	Shri Bhag Singh	Do	F.A. (English); Hons. in Punjabi	Ditto
130.	Shri Suraj Parkash	Do	B.A. (English), Hons. in Punjabi	Ditto
131.	Shri Sushil Kumar	Do	F.A.	To impart instructions in Hindi stenography and typewriting
132.	Shri Ganpat Ram	Do	F. A. Hons. in Hindi	Ditto
133.	Shri Brij Bhushan	Do	M. A. (Hindi)	Ditto
134.	Shri Des Raj	Do	Matric	Ditto
135.	Shri Hardyal Sharma,	Head Clerk	B. A., Hons. in Urdu	Head Clerk
136.	Shri Narinder Kumar	Do	B.A., Hons. in Punjabi	Ditto
137.	Shri Kirat Singh Kohli	Assistant	B.A., Hons. in Punjabi B.A. (Urdu)	Clerical
138.	Shri Narain Datt		B.A. Hons. in Punjabi	Do
139.	Shri Sher Singh	Ditto	Matric	Do
140.	Shri Mahesh Chander	Stenographer	Do	Do
141.	Shri Ram Kishan Madan	Assistant	Do	Do

Serial No.	Name of Officer/ Official	Designation	Qualifications	Work entrusted
	NON-GAZETTED CLASS III (Clerical)—*contd*			
142.	Shri Kartar Singh	Assistant	Matric	Clerical
143.	Shri Krishan Kumar	Clerk/Typist	Do	Do
144.	Shri Rajinder Singh	Ditto	Matric (English only) Hons. in Punjabi	Do
145.	Shri Dev Raj Singh	Ditto	Matrie	Do
146.	Shri Om Parkash	Ditto	F.A. (English) Hons. in Hindi and Sanskrit	Do
147.	Shri Gurbax Singh	Ditto	Budhimani	Do
148.	Shri Gurbachan Singh	Ditto	Matric, Hons. in Punjabi	Do
149.	Shri Rajinder Singh	Ditto	Matric, Hons. in Punjabi	Do
150.	Shri Hari Singh	Ditto	Matric	Do
151.	Shri Harbans Singh	Ditto	Do	Do
152.	Shri Jagbinder Singh	Ditto	F.A. (English only), Hons. in Punjabi	Do
153.	Shri Jamadar Singh	Ditto	Martic	Do
154.	Shri Balak Ram	Ditto	Matric (English only) Hons. in Hindi	Do
155.	Shri Sardara Singh	Ditto	B.A., Hons. in Punjabi.	Do
156.	Shri Charanjit Singh	Ditto	Matric, Hons. in Punjabi	Do
157.	Shri Harbhajan Siugh I	Ditto	B.A. English., Hons. in Punjabi	Do
158.	Shri Prithvi Raj	Ditto	Matric	Do
159.	Shri Harbhajan Singh II	Ditto	F.A. (English) Hons. in Punjabi	Do
160.	Shri Rajinder Nath	Ditto	Matric	Do
161.	Shri Seva Singh	Ditto	Do	Do
162.	Shri Nand Lal	Ditto	Do	Do
163.	Shri Roshan Lal	Ditto	Do	Do
164.	Shri Tarsem Kumar	Ditto	F.Sc.	Do
165.	Shri Arjan Dass	Ditto	F.A.	Do

[Minister of State]

Serial No.	Name of Officer/ Official	Designation	Qualifications	Work entrusted
	NON-GAGETTED CLASS III (Clerical)—*contd*			
166.	Shri Om Parkash	Clerk/Typist	Matric	Clerical
167.	Shri Ramesh Chander	Ditto	Do	Do
168.	Shri Suraj Bhan	Ditto	Do	Do
169.	Shri Jai Ram	Ditto	Do	Do
170.	Shri Kishori Lal	Ditto	Do	Do
171.	Shri Sarwan Singh	Ditto	F.A. (English) Vidwani	Do
172.	Shri Munshi Ram	Ditto	F.A., Hons. in Hindi	Do
173.	Shri Shambhu Nath	Ditto	Matric	Do
174.	Shri Lal Chand	Ditto	Do	Do
175.	Shri Baldev Krishan	Ditto	F.A.	Do
176.	Shri Gurdev Singh	Ditto	Matric	Do
177.	Shri Harbans Lal	Ditto	F.A., Hons. in Urdu	Do
178.	Shri Kundan Lal	Ditto	Matric	Do
179.	Shri Vir Sain	Ditto	Do	Do
180.	Shri Ranjit Singh	Ditto	F.A., Hons. in Hindi	Do Do
181.	Shri Ram Gopal	Ditto	Matric	Do
182.	Shri Nirmal Singh	Ditto	Do	Do
183.	Shri Prem Sagar	Ditto	F.A.	Do
184.	Shri Rajinder Pal	Ditto	Do	Do
185.	Shri Mukand Lal	Ditto	Matric	Do
186.	Shri Tahal Singh	Ditto	Do	Do
187.	Shri Parkash Chand	Ditto	Do	Do
188.	Shri Balbir Singh I	Ditto	F.A.	Do
189.	Shri Joginder Singh	Ditto	Matric	Do
190.	Shri Bant Singh	Ditto	Do	Do
191.	Shri Gurbachan Singh	Ditto	Matric, Hons. in Punjabi	Do

Serial No.	Name of Officer/ Official	Designation	Qualifications	Work entrusted
	NON-GAZETTED CLASS III (Clerical)—*contd*			
192.	Shri Sucha Singh	Clerk-cum-Typist	Matric	Clerical
193.	Shri Gurbax Singh	Ditto	Do	Do
194.	Shri Hans Raj	Ditto	Do	Do
195.	Shri Lok Nath	Ditto	Do	Do
196.	Shri Sucha Singh	Ditto	Do	Do
197.	Shri Balbir Singh	Ditto	F.A.	Do
198.	Shri Piara Lal	Ditto	Matric	Do
199.	Shri Sukhdev Singh	Ditto	F.A.	Do
200.	Shri Gurdev Singh II	Ditto	Do	Do
201.	Shri Narinderjit Singh	Ditto	Matric	Do
202.	Shri Dharam Singh	Ditto	Matric, Hons. in Punjabi	Do
203.	Shri Avtar Singh	Ditto	Matric	Do
204.	Shri Niranjan Singh	Ditto	B.A.	Do
205.	Shri Hans Raj	Ditto	F.A.	Do
206.	Shri Joginder Singh	Ditto	Matric, Hons. in Punjabi	Do
207.	Shri Mohinder Singh	Ditto	F.A. (English) Hons. in Punjabi	Do
208.	Shri Harnam Singh	Ditto	Matric, Hons. in Punjabi	Do
209.	Shri Amrik Singh	Ditto	Matric	Do
210.	Shri Baldev Singh	Ditto	Do	Do
211.	Shri Sham Lal	Ditto	F.A. (English) Widwani	Do
212.	Shri Gurbachan Singh	Ditto	Matric, Hons. in Punjabi	Do
213.	Shri Mohinder Singh	Ditto	Matric	Do
214.	Shri Pritam Singh	Ditto	Do	Do
215.	Shri B. K. Kaushal	Ditto	Do	Do
216.	Shri Rajinder Parshad	Ditto	Do	Do
217.	Shri Puran Chand	Ditto	Matric, F. A. (English) Hons. in Hindi	Do
218.	Shri Dev Ram	Ditto	Matric	Do
219.	Shrimati Amarjit Kaur	Ditto	F.A. (English) Hons. in Punjabi	Do
220.	Shri Hardial Singh	Ditto	Matric	Do
221.	Shri Harbax Singh	Restorer	Vernacular final, Departmental Test in Punjabi	Restoring the books

[Minister of State]

(b) The details of the qualifications required for appointment for each class of Officers/Officials are as under:—

(i) **Gazetted Class I Technical.**

Director General.

(a) M. A. in Punjabi/Hindi/Sanskrit/Urdu or in any subject or LL.B. with Hons. in Punjabi/Hindi/Sanskrit.

(b) Ten years' experience as an officer in a Class II service including experience of Translation/Lexicography/Terminology/Editing and at least three years' administrative experience.

(c) Knowledge of Hindi and Punjabi up to Matriculation standard.

(ii) **Gazetted Class II Techanical.**

Director, Panjabi and Hindi.

(a) M. A. in Panjabi/Hindi/Sanskrit/Persian/Urdu or in any subject or LL.B. with Hons. in Punjabi/Hindi/Sanskrit.

(b) Seven years' experience as Class II Gazetted Officer in the Department.

Assistant Directors, etc.

(a) M.A. in Punjabi and Hons. in Sanskrit/English/Persian/Hindi or M.A. in Sanskrit/English/Hindi or LL.B.

(b) Five years' experience of Translation/Lexicography/Terminology/Editing in some Government Department or recognised institution.

OR

(a) M. A. in Hindi and Hons. in Sanskrit/English/Punjabi or M. A. in Sanskrit/English/Punjabi or LL. B.

(b) Five years' experience of Translation/Lexicography/Terminology/Editing in some Government Department or recognized institution.

Non-Gazetted Class III Technical.

Research Assistants/Revisors (Hindi/Punjabi).

(a) M. A. in English with Hons. in Sanskrit/Hindi.

(b) M. A. in Hindi/Sanskrit with Hons. in English.

(c) Law Graduate with Hons. in Hindi/Sanskrit or M. A. in Hindi/Sanskrit.

(d) M. A. in some subject with Hons. in Hindi/Sanskrit/ Persian or M. A. in Hindi/Sanskrit/Persian.

(e) M. A. in Hindi/Sanskrit/or LL. B. or M. Sc. with Hons. in Sanskrit/Hindi/ Punjabi.

(f) Three years' experience of Lexicography/Translation/Terminology/Editing in some Government Department/Recognized Institution OR Some Research/Literary work to his credit essential.

OR

(a) M. A. in English with Hons. in Punjabi.

(b) M. A. in Punjabi with Hons. in English.

(c) Law Graduate with Hons. in Punjabi or M. A. in Punjabi.

(d) M. A. in some subject with Hons. in Punjabi/Persian or M. A. in Punjabi/ Persian.

(e) M. A. in Punjabi or LL. B., or M. Sc. with Hons. in Punjabi/Hindi.

(f) Three years' experience of Lexicography/Translation/Terminology/Editing in some Government/Recognized Institution. OR Some Research/ Literary work to his credit essential.

Artist

Diploma in painting from some recognised Institution. Two years' experience of practical work in design painting and postal shade.

Translators (Hindi and Punjabi.)

(a) M. A. in English with Hons. in Sanskrit/Hindi.

(b) M. A. in Hindi/Sanskrit with Hons. in English.

(c) Law Graduate with Hons. in Hindi/Sanskrit or M. A. in Hindi/Sanskrit.

(d) M. A. in any subject with Hons. in Hindi/Sanskrit or M. A. in Hindi/ Sanskrit.

(e) M. A. in Hindi/Sanskrit or LL. B. or B. Sc. with Hons. in Hindi/Sanskrit.

(f) Three years' experience of Translation/Laxicography/Terminology/Proof-Reading in some Government Department/Recognised Institution preferred.

OR

(a) M. A. in English with Hons. in Punjabi.

(b) M. A. in Punjabi with Hons. in English.

(c) Law Graduate with Hons. in Punjabi or M. A. in Punjabi.

(d) M. A. in any subject with Hons. in Punjabi or M. A. in Punjabi.

(e) M.A. in Punjabi or LL. B. or B.Sc. with Hons. in Punjabi.

(f) Three years' experience of Translation/Lexicography/Terminology/Proof-Reading in some Government Department/Recognised Institution preferred.

Librarian.

Graduate, Diploma/Certificate in Library Science. Two years' practical experience in some library of repute. Knowledge of Hindi/Punjabi and Urdu essential.

Statistician.

(a) M. A. Statistics or M. A. in Economics with Statistics or M. A. in Mathematics with Statistics.

(b) Experience of data collection in the field preferred.

Organiser (Hindi/Punjabi/Urdu).

Hindi

(a) M. A. in Hindi with Knowledge of Punjabi up to Matric standard.

(b) Three years' office experience.

[Minister of State]

Punjabi

(a) M. A. in Punjabi with knowledge of Hindi/Sanskrit up to Matric standard.

(b) Three years' office experience.

Urdu

(a) M. A. in Urdu/Persian with knowledge of Hindi and Punjabi up to Matric standard.

(b) Three years' office experience.

Cameraman.

(a) Matric and qualified Photographer, conversant with both colour, and black and white photography.

(b) Three years' practical experience in some recognized institution or a commercial concern of repute.

(c) A graduate to be preferred.

Assistant Lexicographer (Hindi and Punjabi).

(a) B. A. with Punjabi as elective subject and Hons. in any other language or B. Sc./B. A. with Hons. in Punjabi.

(b) Two years' experience of Lexicography/Translation in some Government Department/Recognised Institution.

(c) M. A. in Punjabi preferred .

OR

(a) B. A. with Hindi/Sanskrit as elective subject and Hons. in any other language or B. Sc./B. A. with Hons. in Hindi/Punjabi.

(b) Two years' experience of Lexicography/Translation in Government Department/Recognised Institution.

(c) M. A. in Hindi preferred.

Proof-Reader (Hindi And Punjabi.)

(a) B. A. with Hindi/Sanskrit as elective subject and Hons. in any other language or B. Sc./B. A. with Hons. in Hindi/Sanskrit.

(b) Two years' experience of Proof-Reading in some Government Department/ Recognised Institution.

(c) M. A. in Hindi/Sanskrit preferred.

OR

(a) B. A. with Punjabi as elective subject and Hons. in any other Language/ or B. Sc./B. A. with Hons. in Punjabi.

(b) Two years' experience of Proof-Reading in some Government Department/ Recognised Institution.

(c) M. A. in Punjabi preferred.

Development Assistant (Hindi and Punjabi)

(a) Graduate with Hons. in Punjabi and experience of Development of field work.

(b) M. A. in Punjabi preferred.

OR

(a) Graduate with Hons. in Hindi/Sanskrit and experience of Development of field work.

(b) M. A. in Hindi preferred.

Computor.

Matriculate essential; capable of handling tabulating and calculating machine. Graduate preferred.

Copy Holder.

Matriculation with Hindi/Punjabi as one of the subjects or Matric (English only) with Hons. in Hindi/Punjabi.

Tape-Recorder.

(a) Matriculation with capability to handle tape-recorder.

(b) Two Years' experience of handling tape-recorder.

Non-Gazetted Class III.—Clerical.

(a) Matriculate.

(b) Must have qualified Assistant's Test held by the Subordinate Services Selection Board.

Supervisor Stenography (Hindi and Punjabi).

(a) Matric with Hons. in Punjabi/Hindi; qualified Stenographer in Panjabi/ Hindi and English.

(b) Three Years' experience as Instructor, in Punjabi/Hindi Stenography.

(c) Five Years' experience as Stenographer.

(d) Research in Punjabi/Hindi Stenography preferred.

Instructor Stenography (Hindi and Punjabi)

(a) Matriculate with Hons. in Punjabi/Hindi.

(b) Qualified Stenographer in Punjabi/Hindi with at least one years' experience as *Instructor in Punjabi/Hindi* Stenography. Three years' experience as Stenographer. One knowing Hindi/Punjabi Stenography to be preferred. Type speed 40 and shorthand speed 120 essential.

Head-Clerk.

(a) Matriculate.

(b) Must have qualified Assistant's Test held by the Subordinate Services Selection Board.

Stenographer.

(a) Matriculate.

(b) Must have qualified Stenographers' Test held by the Subordinate Services Selection Board.

Assistant/Sales Assistant

(a) Matriculate.

[Minister of State]

(b) Must have qualified Assistant's Test held by the Subordinate Services Selection Board.

Accountant

(a) Matriculate.

(b) Must have qualified Assistants' Test held by the Subordinate Services Selection Board.

Stenographer

(a) Matriculate.

(b) Must have qualified Stenographer's Test held by the Subordinate Services Selection Board.

Clerk-Typists.

(a) Matriculate

OR

Matriculate with Hindi/Punjabi as elective subject.

(b) Matriculate (English only) with Hons. in Hindi/Punjabi.

(c) Minimum type speed of 30 words per minute.

Scribe.

(a) Matriculation with Hindi/Punjabi as elective subject.

(b) Matriculate (English only) with Hons. in Hindi/Punjabi.

Restorer.

(a) Middle Standard—knowledge of at least two languages, namely, Punjabi/Hindi/Urdu essential.

(c) Yes, except in the cases of departmental promotions.

(d) The posts mentioned under (a) above, at serial No. 1 to 12 (Gazetted Officers) and 1 to 33 (non-gazetted) are filled in through the Punjab Public Service Commission and at serial numbers 34 to 220 through the Subordinate Services Selection Board, Punjab.

PRIMARY HEALTH CENTRE, NURPUR BEDI, TEHSIL UNA

*540. **Chaudhri Baloo Ram**: Will the Capital and Health Minister be pleased to state whether it is a fact that no doctor is posted in the Primary Health Centre, Nurpur Bedi, tehsil Una, district Hoshiarpur; if so, since when together with the time by which a doctor is expected to be posted there?

Shri Brish Bhan: Yes, since 18th May, 1960. A proposal to post a fresh recruit is under the consideration of Government.

चौधरी बालू राम : वह कब तक लग जायेगा ?

मंत्री : इस दफा लग जाएगा ।

SUPPLY OF CANAL WATER TO CERTAIN VILLAGES FROM BHAKRA MAINS

*446. **Sardar Pritam Singh Sahoke**: Will the Irrigation and Power Minister be pleased to state whether Government received any suggestion from the Executive Engineer, Narwana, Bhakra Main Line Circle Patiala,—*vide* No. 4726, dated 13th December, 1961 regarding the supply of canal water to 26 villages of Nali Par from the Bhakra main instead of from the Dhanauri Distributary of the Narwana Branch; if so, the action taken or proposed to be taken by Government in the matter ?

Chaudhri Ranbir Singh: No such suggestion has been received by the Government from the Executive Engineer, Narwana, Bhakra Main Line Circle, Patiala,—*vide* No. 4726, dated 13th December, 1961 and as such the question of taking any action in this regard does not arise.

PAYMENT OF COMPENSATION FOR THE DAMAGE CAUSED BY CHARANGANGA KHAD IN 1952—54

*536. **Chaudhri Baloo Ram** : Will the Irrigation and Power Minister be pleased to state—

(a) whether any amount of compensation on account of the damage caused to certain areas of lands near Anandpur Sahib by Charanganga Khad during the year 1952-53 or 1953-54, was assessed;

(b) if the reply to part (a) above be in the affirmative, whether any amount of compensation is still to be paid to the persons whose lands were affected; if so, how much and since when together with the reasons therefor ?

Chaudhri Ranbir Singh: (a) The amount of compensation for the damages caused to lands during the years 1953-54 and 1955-56 has been assessed.

(b) A sum of Rs 54,221 has been sanctioned for the purpose which will be paid as soon as the exact amounts due to individual land-owners have been determined in consultation with civil Authorities.

GRADES OF PAY OF TUBE-WELL OPERATORS

*543. **Comrade Bhan Singh Bhaura**: Will the Irrigation and Power Minister be pleased to state the grade of pay of Tube-well Operators ?

Chaudhri Ranbir Singh: Grades of pay of Tubewell Operators :—

The following grades of pay are being given to this class at present:

(*a*) *Borne on Work Charged Establishment.*

In Tube-well Division No. I, Delhi .. Fixed pay of Rs 50 *plus* usual dearness allowances

[Irrigation and Power Minister]

In Tubewell Division No. II, Ambala .. A pay grade of Rs 39½—1—59½ plus D. A.

For non matriculates .. Fixed pay of Rs 39.50

(*b*) *Borne on Regular Establishment.*

Rs 25—1—45 *plus* usual D. A., in all the Divisions of this circle.

ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ: ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ 1960 ਵਿਚ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਤਹਿਰੀਕ ਚਲੀ ਸੀ ਉਸ ਵਿਚ ਤਨਖਾਹਾਂ ਬਾਰੇ ਮੰਗ ਸੀ ?

मन्त्री: Notice दें ।

ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ: ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਐਨੀ ਥੋੜੀ ਤਨਖਾਹ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਸਮਾਲ ਸੇਵਿੰਗ ਵਿਚ ਕਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੁਝ ਕਰਾਏ ਵਿਚ ਕਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਿਵੇਂ ਚਲਦਾ ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ: Cumulative Deposit System ਇਕ ਨਵਾਂ system ਜਾਰੀ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਸੂਦ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਔਰ ਹਰ ਗਰੀਬ ਅਮੀਰ ਥੋੜੀ ਜਾਂ ਬਹੁਤੀ ਤਨਖਾਹ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਇਕੋ ਹੀ ਚੀਜ਼ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਥੋੜੇ ਥੋੜੇ ਪੈਸੇ ਆਪਣੇ ਨਾਂ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਾਂਦੇ ਚਲੇ ਚਲੋ ਤਾਕਿ ਜਦੋਂ retire ਹੋਵੇ ਉਦੋਂ ਤਕ ਕੁਝ ਪੈਸੇ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਕੁਝ ਗੌਰਮਿੰਟ ਵਲੋਂ ਮਿਲ ਜਾਣ । ਜੇ small savings ਦਾ ਮਤਲਬ cumulative deposit system ਨਾਲ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਗਲ possible ਹੈ, ਜੇ ਦੂਜੀਆਂ small saving schemes ਵਲ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਨੋਟਿਸ ਦਿਉ ਪੁਛ ਕੇ ਦਸਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

श्री मंगल सेन : क्या मुख्य मन्त्री महोदय बताएंगे कि जैसा उन्होंने फरमाया कि थोड़ी थोड़ी रकमें बचाने से फायदा होता है, उनके पास थोड़ी तन्खाह लेने वाले मुलाज़मीन की तरफ से कोई शिकायतें आई हैं कि जब हमारा रोटी का भी गुजारा नहीं होता तो इस तरह से small savings deposits के लिए हमें मजबूर न करो ?

मुख्य मन्त्री : मेरा ख्याल है कि सब से ज़्यादा शौक थोड़ा थोड़ी तन्खाहें लेने वाले इसमें रखते हैं क्योंकि थोड़ा भी तन्खाह का हिस्सा cumulative deposit में जमा कराने से उनको ज्यादा सूद और दूसरी रियायतें मिलती हैं ।

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਨ ਸਿੰਘ ਗਿਲ: ਕੀ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਉਹ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ team ਨੇ ਵੀ small savings ਵਿਚ ਕੋਈ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ ਹੈ ਜਾਂ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਲੈਕਚਰ ਦਿਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ? (*Interruptions*)

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ: ਅਸਲ ਵਿਚ ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰ M.L.A. ਆਪਣੀ ਤਨਖਾਹ ਦਾ 1/10 ਹਿੱਸਾ small saving ਵਿਚ ਲਗਾਏ। ਮੈਂ ਇਹ ਕੋਈ passing remarks ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਘਟ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਪਾ ਰਹੇ।

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ: ਕੀ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ knowledge ਵਿਚ ਹੈ ਕਿ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾ ਕੋਲੋਂ ਜਬਰੀ ਪੈਸੇ ਇੱਕਠੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ: ਜਬਰਨ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ। ਪਰੇਰ ਕੇ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਔਰ ਫੇਰ ਉਹ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ, small savings ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਮੁਕਰੱਰ ਸ਼ੁਦਾ agents ਹਨ। ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਮਿਲ ਕੇ, ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਪਰੇਰਨਾ ਦੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਹ ਸਲਾਹਵਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

WORKING HOURS ETC. OF TUBE-WELL OPERATORS

*544. **Comrade Bhan Singh Bhaura**: Will the Irrigation and Power Minister be pleased to state the working hours fixed for Tube-well Operators and the leave to which they are entitled ?

Chaudhri Ranbir Singh:

1. *Working hours fixed for the Tube-well Operators.*

The nature of work of Tube-well Operators and the requirements of the irrigators are such that no hard and fast duty hours can possibly be prescribed.

2. *Leave to which entitled.*

Earned leave is admissible as per Civil Services Rules, Volume I, Part I, and casual leave is admissible as per Punjab Government circular No. 4376-G-II-59/2767 dated 28th May, 1959, so far as these relate to Class IV Government Servants. Alternate Sundays are off days.

ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ: ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ tube-well operators ਕੋਲੋਂ 24 ਘੰਟੇ duty ਕਿਉਂ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ: ਇਹ ਕੰਮ ਹੀ ਐਸਾ ਹੈ ਔਰ ਜੇ ਸਚ ਪੁਛਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਪਿੰਡ ਵਿਚ tube-well ਹੋਵੇ ਉਸੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਆਦਮੀ ਉਥੇ ਮੁਕਰੱਰ ਕਰੀਏ। ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਜਲਦੀ ਇਸ ਫ਼ੈਸਲੇ ਤੇ ਆਵਾਂਗੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਕ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਚਾਰ ਪੈਸੇ ਵਧ ਦੀ ਕਮਾਈ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰਦਾ ਰਹੇਗਾ। ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ tube-wells ਲਈ ਪੱਕੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਭਰਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ tube-wells ਦਾ ਖਰਚ ਵੀ ਵਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਆਦਮੀ ਖੂਹ ਤੇ entries ਵੀ ਕਰਦਾ ਰਹੇਗਾ, ਉਸ ਦੀ ਦੇਖ ਭਾਲ ਵੀ ਕਰਦਾ ਰਹੇਗਾ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣੇ ਖੇਤ ਤੇ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕੇਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ duty 24 ਘੰਟੇ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤੇ 8 ਘੰਟੇ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚਮਕ: ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਬਾਕੀ ਸਾਰਿਆਂ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਵਿਚ ਸਰਵਿਸ ਦਾ ਟਾਈਮ ਮੁਕਰਰ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਦਾ ਵਕਤ ਕਿਉਂ ਮੁਕਰਰ ਨਹੀਂ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ: ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਟਾਈਮ ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੁਕਰਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਟਯੂਬ ਵੈਲਾਂ ਤੇ 50 ਜਾਂ 60 ਰੁਪਏ ਹਰ ਇਕ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਆਪਣਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਇੰਨੇ ਪੈਸੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਦੇਣੇ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹਨ । ਇਹ ਆਦਮੀ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਰਖੇ ਹੋਏ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਥੋਂ ਤਕ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਪਿੰਡ ਦਾ ਚੌਕੀਦਾਰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਕੰਮ ਤੇ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਕੋਈ technical ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕੇਵਲ ਪਾਣੀ ਹੀ ਦਰਜ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਸੀਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ, ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅਤੇ ਗਰੀਬਾਂ ਦੇ ਹਿਤ ਲਈ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ: ਕੀ ਇਹ ਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਹੈ ਕਿ 8 ਘੰਟੇ ਤੋਂ ਵਧ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਤੋਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ: ਇਸ ਕੰਮ ਦੀ nature ਹੀ ਅਜਿਹੀ ਹੈ । 150 ਰੁਪਏ ਕੇਵਲ ਪਾਣੀ ਲਿਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਲੋਕ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤਿੰਨ ਬੰਦੇ ਰਖ ਲੈਣ ਅਤੇ ਐਨਾਂ ਖਰਚ ਕਰ ਦੇਣ ਕੇਵਲ ਪਾਣੀ ਲਿਖਣ ਲਈ ?

ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ: ਕੀ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕਰੱਪਸ਼ਨ ਵਧ ਗਈ ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ: ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਤੇ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਦਸ ਦਿਉ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪਤਾ ਕਰਾਂਗਾ । I will be grateful to you.

ENQUIRY AGAINST EXECUTIVE ENGINEER (TUBE-WELLS), MALERKOTLA

***545. Comrade Bhan Singh Bhaura**: Will the Irrigation and Power Minister be pleased to state—

(a) whether any enquiry is/was held against the Executive Engineer, Tube-wells (Irrigation), Malerkotla;

(b) if the answer to part (a) above be in the affirmative, the result thereof ?

Chaudhri Ranbir Singh: (a) Yes.

(b) The enquiry has not so far been completed.

ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ: ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਕਿੰਨੀ ਜਲਦੀ enquiry ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ?

ਮੰਤਰੀ: ਜਿਤਨਾ ਸਮਾਂ ਚਾਹੀਦਾ ਹੋਵੇ ।

WATERLOGGED AREA IN SANGRUR DISTRICT

*571. **Comrade Harnam Singh Chamak**: Will the Irrigation and Power Minister be pleased to state—

(a) the area of land which stands affected at present by waterlogging in Sangrur District, tehsilwise;

(b) the area of land referred to in part (a) above in the Kanungo Circles of Sehna, Bhadaur, Mahal Kalan and Ahmedgarh in Barnala and Malerkotla Tehsils and the period during which this area has remained waterlogged;

(c) whether any drains have been demarcated in Sangrur district to solve the waterlogging problem; if so, their number and names;

(d) whether any of the drains mentioned in part (c) above have been completed, if so, their number and the time within which the others are expected to be completed ?

Chaudhri Ranbir Singh: Reply is placed on the table of the House.

(a) and (b) Information is being collected from the Revenue Department.

(c) Yes.

Sixteen drains have been demarcated in Sangrur district which are :—

(i) Rachhin Drain, (ii) Bassian Drainage system (Partly) (iii) Sehna Drainage System, (iv) Jaghera Drain, (v) Dhanaula Drain, (vi) Harigarh Drain, (vii) Lissara Nallah between Rly. Bridge No. 218 and 231, (viii) Lehragaga Drainage System, (ix) Sirhind Choe (Partly), (x) Canalizing Lissra Nallah (Partly), (xi) Mahorana Drain, (xii) Bahadursinghwala Drainage System, (Partly), (xiii) Dhuri Drain, (xiv) Sangrur Drain, (xv) Balian Drain, (xvi) Sink and Bahadurpur drain (Partly).

In addition there are a number of subsidiary and ditch drains provided in two anti-waterlogging, viz Sunam and Sangrur Pilot Schemes, most of which have also been demarcated.

(d) The pilot sections of almost all the above-mentioned drains have been completed which provided some relief. Masonry works are in progress.

Subject to the availability of funds the final phase of this programme which involves further deepening and widening is expected to be completed by the end of the Fourth Plan.

QUALIFYING SERVICE OF 'A' CLASS TEHSILDARS

*529. **Sardar Lakhi Singh Chaudhri**: Will the Revenue Mrnister be pleased to state whether any period of training in the case of 'A' clas Tehsildars in the State is counted as qualifying service for pension ; if not, the reasons thereof ?

Sardar Ajmer Singh: After an 'A' class Tehsildar has received a period of nine months' training—5 months in the Revenue Training School and 4 months in the district, he is posted as a regular Naib-Tehsildar for getting 2 years' further training in an officiating capacity. Thereafter he gets training under a stipendiary magistrate at the head-quarters under the orders of the Deputy Commissioner for not less than two months. Finally, he undergoes six weeks further training in a treasury.

2. The first nine months already referred to being a period of pre-appointment training, it is not counted as qualifying service for pension whereas all other further period of training is counted for pension.

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

REGISTRATION OF MURDER CASE OF SHRIMATI MARU IN NALAGARH POLICE STATION

101. Comrade Samsher Singh Josh: Will the Home Minister be pleased to state—

(a) the date when a case in connection with the alleged murder of Shrimati Maru of village Bhatian in Nalagarh Police Station, district Ambala, during the night of 15th/16th March, 1962 was registered;

(b) in case there was a delay in the registration of the said case, the reasons thereof ; and the action proposed to be taken against the official responsible for it ?

Shri Mohan Lal: (a) The case was initially registered under section 364, IPC on 28th March, 1962, when the report regarding the missing of the lady was lodged with the Police. On investigation, it was established that she had been done to death. Sections 302 and 201 of the I.P.C. were thereon added on 9th April, 1962.

(b) There was no delay on the part of Police.

13—TYPE GOVERNMENT HOUSES AT CHANDIGARH

102. Comrade Makhan Singh Tarsikka: Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether it is a fact that the 13-Type Government houses at Chandigarh are meant for Class IV Government servants ;

(b) if the answer to part (a) above be in the affirmative, whether the said houses have recently been alloted to persons other than class IV employees ; if so, the reasons therefor ;

(c) the total number of class IV employees at Chandigarh who have been allotted Government accommodation ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes.

(b) Yes. On account of acute shortage of Government-built residential accommodation at Chandigarh, some 13-type houses were allotted to Government officials who were in shared accommation. As Government houses were actually designed to accommodate one family each, certain amount of difficulty was/is being experienced by large families sharing accommodation. In order to alleviate this difficulty 13-type houses built in bulk recently were offered to some of the Class III officials and a few of them have occupied these.

(c) This information is not readily available and the time and labour involved in collecting it will not be commensurate with the benefit to be obtained. However, all Class IV Government employees who applied up to the dates shown as under have already been allotted Government accommodation:—

Category in the matter of allotment.	*Date*
I.	28th May, 1960
II.	14th March, 1960

ADVANCE INCREMENTS TO GOVERNMENT EMPLOYEES

103. **Comrade Makhan Singh Tarsikka**: Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether he is aware of the fact that two advance Increments are given to Government Servants whose basic pay is above Rs 100 per mensem; if so, the reasons, if any, for not giving the said advance increments to Government servants drawing a basic pay less than Rs 100 per mensem;

(b) whether Government are considering any proposal to grant the said advance increments to employees drawing a basic pay less than Rs 100 per month ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : (a) Government employees drawing a basic salary of Rs 100 per month and less are not allowed the temporary allowance which is in the form of advance increments.

The main reason for not allowing the temporary allowance to these Government servants was that the percentage of the dearness allowance at the revised rate on their basic pay was comparatively more than the rates of dearness allowance drawn by those drawing pay more than Rs 100 per mensem, Moreover, Government servants drawing pay up to Rs 100 per mensem, were given relief by way of revision of the scales of pay from time to time during the last few years.

(b) No. Sir.

DAMAGE CAUSED TO SUGARCANE AND PADDY CROPS BY PESTS ETC.

1C4. **Comrade Makhan Singh Tarsikka**: Will the Agriculture and Forests Minister be pleased to state—

(a) whether any steps have so far been taken by Government to check the diseases caused by pests to sugarcane and paddy crops in the State ; if so, the details thereof ;

(b) whether any assessment has been made of the loss caused to the said crops by diseases during the last five years ; if so, the details thereof, yearwise and acreagewise ?

Sardar Gurbanta Singh : (a) Yes, Sir. The steps taken by the Government are explained in the enclosed statement.

(b) No systematic assessment of the losses sustained as a result of sugarcane pests and diseases during the last five years has been made nor is it possible to work out the figures of such losses.

Statement showing the steps taken by Government to check the damage caused by pests to sugarcane and paddy crops.

(i) Investigations have been carried out about the life history and methods of prevention and control of various pests and diseases ;

(ii) Plant Protection Staff has been posted in all the districts to help the cultivators in the conduct of control operations. Plant protections equipment and pesticides have been stocked for giving to cultivators ,

(iii) In case of outbreaks, compaigns have been carried out for the control of pests and diseases. A big compaign was carried out against sugar cane borers in the Sugar Mills areas of Jagadhri, Dhuri and Bhogpur duing 1961-62 and 152,236 acreas of sugarcane were cleared of these pes s. Similarly pests were controlled over an area of 2,494 acres of paddy corps during 1961-62.

———

SMUGGLING, THEFT, ETC., CASES

110. **Comrade Makhan Singh Tarsikka**: Will the Home Minister be pleased to state—

(a) the total number of gold smugglers arrested, challaned and convicted, separately, in the State, districtwise, during the years 1956-57, 1957-58, 1958-59, 1959-60, 1960-61 and 1961-62, respectively;

(b) the total number of opium smugglers arrested, challaned and convicted, separately, in the State, districtwise, during each of the years mentioned in part (a) above;

(c) the total number of theft cases registered in various police stations in the State, districtwise, during the years mentioned in part (a) above together with the number of those cases in which the culprits were convicted ;

(d) the total number of reports regarding stray cattle registered in each police station, districtwise, in the State during the period mentioned in part (a) above ?

Shri Mohan Lal: (a), (b), (c) and (d) The time and labour involved in collecting the information will not be commensurate with any possible benefit to be derived. However, if the information regarding any specific case, or cases is desired by the Hon'ble member, the same will be supplied.

DEPARTMENT OF LANGUAGES, PUNJAB

113. **Chaudhri Satya Dev**: Will the Planning Minister be pleased to state the object of setting up Languages Department, Punjab and details of the work done by the said department so far ?

Giani Kartar Singh: The Department was set-up with the twin purpose of introducing Punjabi/Hindi in the administrative sphere and of developing and enriching these languages and their literature. As to the work done by the Department there are printed Annual Administrative Reports of the Department where full details are available. However, for the facility of the members it may be stated that the Department has so far made the following achievements: —

Introduction

Has translated 5,905 pages and 3,421 standard forms in Punjabi and 5,022 pages and 3,179 standard forms in Hindi; has coined, adopted and adapted 20,000 terms in Punjabi/Hindi; has provided instruction in Punjabi/Hindi to Government employees at eighty different centres in the State as a result of which 22,000 employees got themselves qualified in these languages, has started stenography and typewriting classes for imparting instruction to typists, steno-typists, and stenographers at 10 centres for Punjabi and at 8 centres for Hindi.

Development of Punjabi/Hindi

Has brought out two volumes of an exhaustive and authentic Punjabi-Punjabi Kosh, a Hindi-Punjabi Kosh, Pothohari Shabad Kosh, Puadhi Shabad Kosh and revised edition of the Mahan Kosh; has brought out/reproduced 110 important books, translations and transliterations of literary and linguistic value; has every year been organising 66 literary contests each in Punjabi and Hindi covering Debate, Drama and poetry at the District, Divisional and State level, has been editing 250 pages each of Punjabi and Hindi Manuscripts, has been awarding Merit and Research Scholarships to the students obtaining topmost Positions in Punjabi and Hindi in Matric, Inter, B. A., and M. A. Examinations of the Punjab University, has been awarding financial assistance to the value of Rs 10,000 each to private organisations/institutions/individuals for bringing out literary works in Punjabi and Hindi, has been providing financial assistance to the indigent

[Planning Minister]

writers/artists of the State, has been holding 3 Writers Seminars in Punjabi and Hindi, has been awarding prizes to the tune of Rs. 1500 each in Punjabi and Hindi for the best published literature; has been bringing out Common Readers Sections regularly of the Departmental journals; has been awarding prizes to the value of Rs. 6,000 each in Punjabi and Hindi to the best literary works of the year, has been organising Kavi Darbars/Sammalens at the important places of the State, has been celebrating the Jayantis of renowned litterateurs of the past and has been honouring litterateurs of repute at the Annual function in lieu of their meritorious services to the cause of Punjabi, Hindi and Urdu.

PAPERS LAID ON THE TABLE

SUPPLEMENTARY NOTE ON STARRED QUESTION NO. 222.

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, Starred Question No. *222 ਦੇ Supplementary ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਜੋ detailed ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਬਾਰੇ ਵਾਇਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਹ ਮੈਂ House ਦੀ Table ਤੇ ਰਖਦਾ ਹਾਂ ।

Subject.—Supplementary note on Starred Assembly Question Number 222 regarding Indiscipline amongst the students laid on the Table of the House.

Government are alive to the importance of the problem of indiscipline amongst students because it is in the educational institutions that foundations of character are laid which determine the behaviour and conduct of the future citizens. Steps have been taken from time to time to inculcate and develop proper sense of discipline and responsibiliy among the students community.

2. It is a matter of gratification that students in Punjab are more well behaved than the students in other States. There have been no strikes lately and students are realising that strike is no weapon to get their grievances redressed. There is better co-operation between students and teachers.

3. Indiscipline is a function of a variety of factors operating in the social, political, cultural life of society, and is also related to the trend of human civilization to break away from the old order. So, all cases of restlessness and impatience with the existing order and the moves are parts of the general awakening of human mind as the result of acquisition of new knowledge and techniques to control nature. Some part of such a behaviour has to be accepted as normal and a characteristic of the propensities of the youth. However, indiscipline which results in destructiveness or outrageous defiance of authority or undermining of established order is a menace and needs to be checked and controlled.

4. The following are the chief factors responsible for indiscipline in the educational institutions—.

(i) Theoretical curricula not in touch with the changing requirements of practical or everyday life.

(ii) Ineffective teaching.

(iii) Inadequate facilities.

(iv) Failure of education in assuring a job or vocation.

(v) Lack of opportunities for the channelising of energy of students in profitable and fruitful channels.

---

*Starred Question No. 222 along with its reply appears in the Punjab Vidhan Sabha Debate, Vol. I, No. 19 dated 18th April, 1962.

The Education Department has been taking steps to remove these basic causes of unrest among students.

5. Educational curriculum is not static, it is dynamic. The Education Department realises the importance of its constantnesion in the light of changing conditions. The syllabus in the Primary stage has been given a craft bias and efforts are being made to orientate all the Primary Schools towards basic pattern. Stress at this stage is on learning through doing. Similarly, at the secondary stage, the Mudaliar Commission recommended the revision of syllabus. This State adopted the new pattern from 1958. The higher secondary syllabus also is being examined in the light of experience gained during the last four years. Various Sub-Committees have been set up to revise the syllabus in Home Science, Agriculture, and other subjects. The syllabus of General Science has been re-cast in collaboration with the Ministry of Education, Government of India. Similarly, the syllabus of Social Studies is in the process of revision.

6. The Department is also trying to improve the quality of text-books because text-books are one of the most effective devices in teaching.

7. The question of giving technical bias to Education at the earliest possible stage is under active examination. Technical group is one of the elective streams in the higher secondary pattern. We are examining the possibility of giving technical bias to entire education so that other students may also be able to benefit. It is for the first time that technical education has been placed under one Ministry. Formerly it was controlled by different Ministries. This step at reorganisation is likely to accelerate the progress of technical education.

8. Steps have also been taken to improve teacher preparation. The duration of the J. B. T. course was raised to two years in 1957 so that the knowledge content of the teachers may be adequate. Regular courses in inservice have been instituted so that the teachers may be in touch with the latest teaching techniques. A Post-Graduate course in Science has been also instituted so that our B. Sc., B. T. M. may get one year's training in order to be able to handle the higher secondary schools. This course will commence from the first week of May, 1962. A new experiment of giving four years integrated course in Education has been tried at Kurukshetra and if this experiment proves successful, similar courses will be set up at other colleges also.

9. Various kinds of educational facilities are being provided in our institutions. Lavatories and water-pumps are being provided according to a phased programme. Adequate grants for the purchase of equipment and furniture are also given to schools. Libraries are also being replenished so that students may develop the habit of reading. Every year a substantial grant is earmarked for the construction of buildings and providing additional accommodation, but the requirements are so great that it is not possible to cope with the needs without the active co-operation of the public. I must say, the communities have responded favourably, still much more remains to be done in this direction.

10. Efforts are also made to plan training facilities on the basis of employment potential. Educational and Vocational Guidance Bureau has been set up and Assistant Counsellors have been appointed at Divisional Headquarters so that information regarding the various avenues open to students going in for higher education, should be fully known to them. Science, Commerce, Agriculture Home Science, Fine Arts groups have been started in higher secondary schools so that students of different aptitudes may find proper outlet for their innate urges.

11. More and more emphasis is being placed on the development of co-curricular activities to utilise surplus energy of the youngsters. Steps have been taken to make co-curricular activities an integral part of the education programme in our institutions. Physical Education has been made compulsory and the question of making it an examination subject, is under active consideration. Students are encouraged to take part in debates, declamations, dramatics, etc., so that there may be proper opportunity for their efflorescence.

12. The recommendations made by the Committee set up by the Government of India to consider the question of moral and religious education is also under consideration. Both in schools and colleges, we have got N. C. C. Units and every effort is being made to expand these activities. At places, there are separate units for navals/air wing and Rifles. We have A. C. C. also in schools so that a very large number of students may be covered. National Discipline Scheme is proving effective in inculcating a sense of discipline through mass drill and other activities.

[Chief Minister]

13. The State Government is in touch with the latest thinking on the educational problems, with the Government of India. The scheme of introducing compulsory manual labour is also being examined.

14. The organisation of the students unions in colleges has been overhauled and now these unions are functioning very satisfactorily.

15. The schools and colleges are humming with activities. The students are being made to feel responsible for creative and constructive activities so that they do not fritter their energies in useless or destructive activities. Efforts have also been made to foster stronger ties between the teachers and the taught through the tutorials and the old boys associations.

16. These remedial measures have been taken to remove the basic causes which lead to unrest and ultimately to indiscipline. It is expected that many of the problems will disappear with the proper provision of adequate amenities, teaching aids and properly qualified staff, better equipped to meet new challenges and problems of changing times.

QUESTION OF PRIVILEGE

10.00 a. m.

Sardar Gurnam Singh : Mr. Speaker, I requested you to find out as to who distributed the *unauthorised book in the House yesterday. Have you been able to do so ?

Mr. Speaker : I did try but I have not so far been able to lay my hands on anybody. I am sorry that this thing has happened. But I assure the hon. Member that there will be no repetition of such a thing.

Sardar Gurnam Singh : Mr. Speaker, your staff was here. They can tell who distributed the book or it would be nice if somebody responsible for it comes out and tells us about it.

Mr. Speaker : I am not sure as to who has done it. I have not been able to lay my hands on anybody. I, however, assure the hon. Member that there will be no repetition of such a thing.

Sardar Gurnam Singh : Sir, I am just now informed that the publication which was distributed in the House has been purchased and paid for by the Government. May I ask through you, Mr. Speaker, if they are responsible for the distribution of this book in the House ?

Chief Minister : I will find out. It is not to my knowledge.

Sardar Gurnam Singh: Will you inform us afterwards ?

Chief Minister : I will inform the hon. Speaker, if so desired. For everything done in the House, the reply should go to the Speaker and through the Speaker to the hon. Member.

Sardar Gurnam Singh : All right. The hon. Speaker should be informed about it.

---

*NOTE.—Please refer to Punjab Vidhan Sabha Debate, Vol. I, No. 24, dated 25th April, 1962, wherein the question of privilege regarding distribution of a pamphlet to the members in the House was raised in the first instance.

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : *Then there is a privilege motion by Chaudhri Mukhtiar Singh. ਇਸ ਬਾਰੇ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਅਖਬਾਰ ਵੀ ਵੇਖੀ ਹੈ ਅਤੇ official record ਵੀ ਵੇਖਿਆ ਹੈ । ਇਹ ਇਕ ਮਾਮੂਲੀ ਗਲਤੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਦਰੁਸਤ noting ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਹੋਈ ਹੈ, Hon'ble Member ਨੇ ਜਿਹੜਾ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਹ ਕੋਈ ਖਾਸ ਨਹੀਂ, Privilege Motion ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ । 'ਗਾਉਂ' ਦੀ ਬਜਾਏ 'ਕੂਏਂ' ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । I, therefore, do not give consent to this question. (Then there is a Privilege Motion by Chaudhri Mukhtiar Singh. In this regard I may say that I have gone through the newspaper as well as the official record. It is just an ordinary mistake due to wrong noting. Otherwise it is not a matter on which a question of privilege may be raised. Instead of 'Villages' the word 'Wells' was taken down. I, therefore, do not give consent to the raising of this question of privilege).

चौधरी मुख्तियार सिंह : जनाब मैंने तो कूओं का नाम तक नहीं लिया, मैंने तो गांवों के बारे में बात की थी ।

श्री अध्यक्ष : यह लफ्ज़ बदल गया है । इससे कोई disrespect Show करने की intention ज़ाहिर नहीं होती । (There has been just a change of a word and There was no intention of showing any disrespect to the hon. Member).

Mr. Speaker : I have received notice of yet another question of breach of privilege of the House from Camrade Shamsher Singh Josh, which reads—

> "I hereby give notice to move a motion of breach of privilege of the House by Sardar Ajmer Singh, Revenue Minister. By his disclosure to a correspondent of the Times of India, a New Delhi newspaper, on 24th April, 1962 of a policy statement regarding the appointment of Legislators' Committee to go into the question of redemarcation of District Borders and enlist public opinion before taking any final decision. As a matter of course he should have first made this statement on the floor of the House as the House happens to be in session. The Minister had withheld this information while answering questions put to him in this House on this subject. As such a clear breach of privilege of the House has been committed."

It does not involve any breach of privilege of the House. It is a Government policy. It is an executive action and the Government can do it through a notification and for that the consent of the House is not required. Therefore, no breach of privilege is involved and I do not give consent to this question being raised in the House.

---

* I hereby give the notice of following Privilege Motion to be moved in the House : —

> "That my speech delivered in the House dated 23rd April, 1962 was wrongly reported in 'The Tribune' dated 24th April, 1962. There are passages in the said paper which I never said in the House. Such wrong reporting and misquoting can do lot of damage. I want the issue to be referred to the Privilege Committee to examine it in full and action to be recommended."

MUKHTIAR SINGH,
M. L. A.

25th April, 1962.

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ privilege motions U. P. ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਵੀ ਆਏ ਹਨ ।

ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿ ਉਥੋਂ ਦੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਨੇ ਇਹ statement ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਾਨ੍ਹਪੁਰ ਵਿਚ ਇਕ High Power Committee for Sugar Industry ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ U. P. ਦੇ Minister for Information ਨੇ ਵੀ ਇਕ policy statement ਦਿੱਤਾ ਸੀ ।

ਇਸ ਬਾਰੇ ਉਥੋਂ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਨੇ 23 ਅਪ੍ਰੈਲ ਦੇ ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਆਪਣੀਆਂ findings ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਦੇ statement ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ ਇਹ ਇਸ ਕਰਕੇ breach of the privilege of the House ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ statement ਉਸ ਨੇ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ statement ਦੇ continuation ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਸੀ । ਪਰ ਜਿਥੋਂ ਤਕ Minister for Information ਵਲੋਂ policy ਨੂੰ out ਕਰਨ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ Breach of the Privilege of the House ਦੇ Border ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ, ਜਨਾਬ, paper ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ U. P. ਦੇ Speaker ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹੋ ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਕ policy statement ਹਾਊਸ ਦੀ information ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, Times of India, New Delhi ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਿਹੜੀ 24 April, 1962 ਦੇ paper ਵਿਚ ਛਪੀ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ Legislators ਦੀ Committee appoint ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਜਿਹੜੀ ਕਿ District Borders ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇਗੀ । ਇਹ breach of the privilege of the House ਹੈ ।

Mr. Speaker :All that the hon. Member can say is that it is a question of propriety and not that of a breach of privilege. It would have been better if the hon. Minister had informed the House before its publication. All the statements that are made by the Ministers of the Government officials are not subject to the scrutiny of the House. So no question of privilege is involved.

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਮੈਂ ਆਪਣੇ Communist ਵੀਰਾਂ ਦਾ ਏਥੇ ਹੀ ਭੁਲੇਖਾ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਤਾਂ ਮਹਿਜ਼ ਆਪਣੀ opinion ਹੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਬਾਰੇ Cabinet ਹੀ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿਆਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਵੀ ਕਮੇਟੀ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਣੀ ।

Mr. Speaker : I would request the Chief Minister to ask the Ministers not to make statements which are in contradiction of the Government policy.

Chief Minister : Somebody might have suggested that. Anything coming in the newspapers might be on the way. The question is of the

personal inclinations of the man who might be jotting it down. I, therefore, say, that it has long been decided that the cabinet will consider the entire proposal which has come to us through the Commissioners. It is not going to be taken up through anybody else.

Mr. Speaker : I think that will embarass the Government.

ਮਾਲ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਜੋ ਮੇਰਾ statement ਆਇਆ ਹੈ ਇਸ ਬਾਰੇ ਨਾ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਮੈਂ ਕੋਈ ਐਸਾ ਬਿਆਨ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੈਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜੇਕਰ ਇਹ ਖਬਰ ਗ਼ਲਤ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਸਰਕਾਰ Times of India ਦੇ correspondent ਦੇ against ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ ?

Mr. Speaker : It is for the Minister concerned to decide.

CALLING ATTENTION TO MATTERS OF URGENT PUBLIC IMPORTANCE

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਸਰਦਾਰ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੁਹਾਡੇ Call Attention Notice* ਦੇ subject ਦਾ ਇਕ ਸਵਾਲ admit ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਇਸ House ਵਿਚ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, therefore, there is no need of your calling Attention notice. (Let me tell Comrade Shamsher Singh Josh that a question on the same subject on which he has given Calling Attention Notice has already been admitted, reply to which will be given in this House. Therefore, there is no need of his calling Attention Notice.)

Mr. Speaker : There is another call attention notice from Sarvshri Makhan Singh Tarsikka and Babu Singh which reads—

> "We want to move herewith a motion to discuss the remarks of the Chief Minister made in the House yssterday on 25th April, 1962, about Daily Nawan Zamana, Jullundur, calling it an anti-national paper."

It is a matter of opinion.

Chief Minister : If I have said so, it is a question of my opinion.

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : On a point of personal explanation, Sir. Chief Minister ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਨਵਾਂ ਜ਼ਮਾਨਾ ਅਖਬਾਰ ਨੂੰ anti-national ਕਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਅਖਬਾਰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰਖਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ.........

---

*I hereby give notice to move a call attention notice regarding unjustified large-scale transfers of policemen, Head Constables and Assistant Sub-Inspectors and other low-grade staff outside their home districts to other districts all over the State thus affecting hundreds of low-grade employees while no such orders have been issued in in case of high police officials posted in their home districts. This discriminatory treatment to low-grade employees in distinction to high grade employees has spread great unrest in police force and other services which requires immediate attention of Punjab Government.

SHAMSHER SINGH JOSH,
M.L.A.

Mr. Speaker : If a particular paper concerns you then how the House or I am concerned with it ?

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, anti-national ਕਹਿ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਮੈਂ....

Mr. Speaker : This is not a point of personal explanation.

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : On a point of order, Sir, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਕ call attention motion ਦਿਤੀ ਸੀ ਕਿ ਨਵੇਂ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਨੇ ਜਿਹੜੇ remarks ਕੀਤੇ ਹਨ . ...

Mr. Speaker : The hon. Member can bring a substantive motion.

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, House ਨੂੰ ਇਸ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ anti-national ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ । ਇਹ ਆਪ anti-national ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

Mr. Speaker: That has already been placed before the House. I thought that the hon. Member had become wiser by experience but he is where he was.

NOTICE FOR RAISING HALF-AN-HOUR DISCUSSION

श्री अध्यक्ष: सरदार जसदेव सिंह सन्धू की half-an-hour discussion के लिये* motion है। मैंने record देखा है। इस सिलसिले में बहुत से supplementary questions हो चुके हैं। So there is no need of half-an-hour discussion on this matter. (There is a notice for raising half-an-hour discussion by Sardar Jasdev Singh Sandhu. I have consulted the record. I feel that quite a number of supplementary questions have been asked on this matter. So there is no need of raising half-an-hour discussion on this matter.)

---

*The Hon'ble Speaker,
Punjab Vidhan Sabha,
Chandigarh.

Sir,

I hereby give notice to raise half an hour's discuseion on an important matter arising out of the answer given to starred question No. 422 on 25th April, 1962 on the subject of the Joint Farming Co-operative Societies.

It is requested that the time may kindly be fixed for the purpose.

Thankiug you,

Yours faithfully,
Sd/—

Dated 25.4.62.

(Jasdev Singh Sandhu)
M. L. A.

RESOLUTION
REGARDING CONSTRUCTION OF SUITABLE RESIDENTIAL ACCOMMODATION FOR THE OFFICIALS AT DISTRICT AND TEHSIL HEADQUARTERS IN THE STATE

Mr. Speaker : Before I call upon Sardar Bachan Singh to resume his speech on the resolution I want to inform the House that I have received notices of following amendments to the resolution which will be deemed to have been read and moved.

Shri Balram Ji Dass Tandon,

Dr. Baldev Parkash,

Sardar Bhan Singh Bhaura,

1. At the *end, add* "and to provide rent free accommodation to all the employees with a pay below Rupees 200 per month."

Sardar Bhan Singh Bhaura,

2. In line 6, for "officials" *substitute* "class three and class four employees."

3. In lines 6—7, *for* "district and tehsil headquarters" *substitute* "with all schools."

Sardar Makhan Singh Tarsikka,

4. In line 7, *between* "headquarters" *and* "in" *insert* the following :—

"and also to take immediate steps for the construction of residential accommodation for the teachers and teachresses employed in schools both for boys and girls from primary to high standard in every city and village and for all the officials concerned and subordinates stationed at Block Development Headquarters."

Shri Mangal Sein,

5. In line 2, *for* "officials" *substitute* "Government employees".

6. In line 6, *for* "its officials" *substitute* "Government employees".

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ (ਲੁਧਿਆਣਾ, ਉੱਤਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿਲਾ ਅਤੇ ਤਹਿਸੀਲ ਹੈਡਕਵਾਟਰਾਂ ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਆਪ ਮਕਾਨ ਬਣਾ ਕੇ ਦੇਵੇ ਇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਦੇਖਣਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਇਆ ਇਹ ਮੰਗ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਚੰਦ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਹੀ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਖ਼ੁਦ ਵੀ ਇਹ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਮਕਾਨ ਬਣਾ ਕੇ ਦੇਵੇ । ਮੈਂ ਪਿਛਲੀ ਵਾਰੀ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੁਝ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਪੁਛਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਪਾਰਟੀਸ਼ਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਨੂੰ ਮਕਾਨ ਦੇਣ ਦੇ ਮਸਲ ਵਲ ਧਿਆਨ

[ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ]

ਦਿੰਦੀ । ਅਸੀਂ ਪਿਛਲੇ 15/16 ਸਾਲ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਕਟਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਅਗਰ ਹੁਣ ਭੀ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਦੇ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮਸ਼ਕੂਰ ਹੋਵਾਂਗੇ । ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਮੰਗ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਹਾਊਸ ਦੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਦੋ ਰਾਇਆਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਡੀਮਾਂਡ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਹ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਮਕਾਨ ਮਹੱਈਆ ਕਰਨ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਤਾਂਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਡਿਊਟੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਿਭਾ ਸਕਣ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਹੂਲਤ ਵੀ ਮਿਲ ਸਕੇ । ਬਾਕੀ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਏਸ ਕੰਮ ਤੇ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਘਾਟਾ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ revenue expenditure ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ । ਇਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ capital expenditure ਹੋਵੇਗਾ। ਅਗੇ ਜਿੱਥੇ ਸਰਕਾਰ ਅਰਬਾਂ ਰੁਪਿਆ ਭਾਖੜੇ ਉਤੇ ਅਤੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੇ ਲਗਾ ਰਹੀ ਹੈ ਉਥੇ ਜੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਹੋਰ ਕਰਜ਼ਾ ਲੈ ਲਏ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਘਾਟਾ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਕਾਨ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਬਾਅਦ ਜਿਹੜਾ ਕਰਾਇਆ ਆਉਣਾ ਹੈ ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਸੂਦ ਦੀ ਰਕਮ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਮੰਗ ਸਰਕਾਰੀ ਬੈਂਚਾਂ ਤੇ ਬੈਠੇ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੀ ਤਾਈਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਸੂਬੇ ਦੇ ਭਲੇ ਵਿਚ ਹੈ ਜਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਵਿਚ ਹੈ । ਜੇ ਇਹ ਸੂਬੇ ਦੇ ਭਲੇ ਵਿਚ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਕਰਕੇ ਇਸ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਸਮਝੇ ਕਿ ਇਹ ਸੂਬੇ ਦੇ ਭਲੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਨੁਕਸ ਦਸਣ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਗਜ਼ਟਿਡ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ 15/15 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ਮਕਾਨ ਬਣਾ ਕੇ ਦਿਤੇ ਹੋਏ ਹਨ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਛੋਟੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਕਾਨ ਬਣਾ ਕੇ ਦੇਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਨਾ ਤਾਂ ਇਤਨੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਹੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤਾ ਕਿਰਾਇਆ ਦੇ ਕੇ ਚੰਗੇ ਮਕਾਨ ਲੈ ਸਕਣ ਔਰ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਤਨਾ ਰਸੂਖ ਜਾਂ ਦਬਾਉ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਕਾਨ ਮਿਲ ਸਕੇ । ਸਰਕਾਰ ਨੇ P.C.S. ਅਫਸਰਾਂ ਲਈ ਜਾਂ ਹੋਰ ਗਜ਼ਟਿਡ ਅਫਸਰਾਂ ਲਈ ਮਕਾਨ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਮੈਂ ਇਸ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਲੇਕਿਨ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਹੁਣ ਅਗੇ ਵੀ ਵਧਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਔਰ ਜਿਹੜੇ ਤੀਸਰੇ ਜਾਂ ਚੌਥੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਵੀ ਮਕਾਨ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਜਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪਾਰਟੀਸ਼ਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰੇਲਵੇ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਕੰਮ ਮਕਾਨ ਮਹੱਈਆ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ । ਲੇਕਿਨ ਹੁਣ ਸੈਂਟਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਰੇਲਵੇ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਲਈ ਇਕ ਲਖ ਦੇ ਕਰੀਬ ਕਵਾਰਟਰ ਬਣਾਏ ਹਨ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋ ਗਏ ਹਨ । ਏਸ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਮਕਾਨਾਂ ਦੀ shortage ਦਾ ਮਸਲਾ ਵੀ ਹਲ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੋਸਟ ਐਂਡ ਟੈਲੀਗਰਾਫ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਮਕਾਨਾਂ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਸਾਨੂੰ ਸੈਂਟਰਲ ਗੌਰਮੈਂਟ ਦੇ ਚੰਗੇ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਸਬਕ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਏਸ ਵੇਲੇ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਇਹ ਨਾਅਰਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਏਥੇ Welfare State ਬਣਾਉਣੀ ਹੈ ।

ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ welfare State ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਕੰਮ ਕਰਵਾਉਣਾ ਹੈ ਪਹਿਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ welfare ਕਰਨਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ । ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਮਸਲੇ ਤੇ dispassionately ਗ਼ੌਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਟ ਨੂੰ ਫੇਰ ਅਦਬ ਨਾਲ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਏਸ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਮਕਾਨ ਬਣਾ ਕੇ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ।

(*At this stage Major Harinder Singh, a member of the panel of Chairmen Occupied the Chair.*)

ਸਰਦਾਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਲਾਇਲਪੁਰੀ (ਨਾਗੋਕੇ, S.C.): ਮਾਨਯੋਗ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਜ਼ਿਲਾ ਅਤੇ ਤਹਿਸੀਲ ਹੈਡਕੁਆਰਟਰਾਂ ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਲਈ ਮਕਾਨ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਬੈਂਚਾਂ ਤੇ ਬੈਠੇ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਹੈ ਮੈਂ ਇਸ ਦੀ ਤਾਈਦ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ । ਇਹ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਭਲਾਈ ਦੇ ਮਤੇ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਜਿਹੜੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਵਾਪਿਸ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਏਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਨੂੰ ਵਾਪਿਸ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਮੈਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਏਸ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਨਾ ਲੈਣ ਔਰ ਇਹ ਸਰਬ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਵਾਲੇ ਇਹ ਨਾਅਰਾ ਲਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸਾਡੇ ਹਥਾਂ ਵਿਚ ਰਾਜ ਆਵੇਗਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕੁੱਲੀ, ਗੁੱਲੀ ਅਤੇ ਜੁੱਲੀ ਦੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਹਲ ਕਰਾਂਗੇ । ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਏਥੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪਰਾਬਲਮਜ਼ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆਂ ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਇਹ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮਸਲਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਮਕਾਨ ਬਣਾ ਕੇ ਸਸਤੇ ਕਰਾਏ ਤੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ । ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਵਿਚ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ 10% ਕਰਾਏ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਦੇ ਨਾਲ ਮਕਾਨ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾਂ ਤਹਿਸੀਲਾਂ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਕਾਨ ਬਣਾ ਕੇ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ । ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਹੜੇ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਮਾਸਟਰ ਹਨ ਜਾਂ ਮਾਸਟਰਨੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਮਕਾਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ ਔਰ ਉਹ 10/10 ਮੀਲਾਂ ਦੀ ਦੂਰੀ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਆਪਣੀ ਡਿਊਟੀ ਤੇ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੇ । ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਸਿਪਾਹੀ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਦੋ ਰੁਪਏ ਮਹੀਨਾ ਕਰਾਏ ਵਜੋਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਦੋ ਰੁਪਏ ਮਹੀਨੇ ਤੇ ਅਜ ਕਲ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਕਾਨ ਕਰਾਏ ਤੇ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਕਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਜੋ ਰਿਆਇਤਾਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਉਹੋ ਰਿਆਇਤਾਂ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਦੇ ਹੈਡ ਕੁਆਰਟਰਜ਼ ਵਿਚ ਜੋ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣ । ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਜੋ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਮਕਾਨ ਦੇ ਕੇ ਗੱਲ ਮੁਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਬਲਕਿ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਲਈ ਮਕਾਨ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ । ਮੈਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀ 100 ਰੁਪਏ ਮਹੀਨਾ

[ਸਰਦਾਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਲਾਇਲਪੁਰੀ]

ਤਕ ਤਨਖਾਹ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕੋਈ ਮਕਾਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਉਹ 100 ਰੁਪਏ ਵਿਚ ਰੋਟੀ ਕਪੜਾ ਹੀ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਮਕਾਨ ਦਾ ਕਿਰਾਇਆ ਕਿਥੋਂ ਦੇਣ। ਇਸ ਲਈ ਤੰਗ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੀ ਹੇਰਾ ਫੇਰੀ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਾਲ ਬਚੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਛਡਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਬਚੇ ਉਹ ਇਸ ਲਈ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਛਡਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਵਡਾ ਮਕਾਨ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਲਈ ਲੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਲਈ ਛੋਟਾ ਮਕਾਨ ਜਾਂ ਇਕ ਅੱਧਾ ਕਮਰਾ ਲਭਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅਕੱਲੇ ਨੂੰ ਮਹੱਲੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮਕਾਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਜਿਸ ਗਰੀਬ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਕੋਲ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕੋਈ ਮਕਾਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸੇ ਫਿਕਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਕੰਮ ਕੀ ਕਰੇਗਾ। ਫੇਰ ਜੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬਾਲ ਬੱਚੇ ਪਿੰਡ ਛਡਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਤਾਲੀਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਪਿਛੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਇਕ ਮੁਲਾਜ਼ਮ transfer ਹੋ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਕਾਨ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬੜੀ ਦਿੱਕਤ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਚਿਆਂ ਦੀ ਤਾਲੀਮ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਤਬਾਦਲੇ ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਛੋਟੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨਾਲ transfers ਤੇ ਮਕਾਨਾਂ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਧੱਕਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਮਕਾਨ ਵਡੇ ਵਡੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਅਫਸਰਾਂ ਦਾ ਤਬਾਦਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਫਟਾ ਫਟ ਜਾ ਕੇ ਕੋਠੀਆਂ ਵਿਚ ਸਜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਛੋਟੇ ਗਰੀਬ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਮਕਾਨਾਂ ਲਈ ਮਾਰੇ ਮਾਰੇ ਧੱਕੇ ਖਾਂਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਕਾਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਬਚੇ ਕਿਧਰੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਸਾਮਾਨ ਕਿਧਰੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪ ਕਿਧਰੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਘਰੇਲੂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਮਕਾਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਕਿਰਾਇਆ ਉਹ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਮਕਾਨ ਕਰਾਏ ਤੇ ਲੈਂਦਾ ਵੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹੇਰਾ ਫੇਰੀ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤਾਂ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਮਕਾਨਾਂ ਦਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ਗਰੀਬ ਛੋਟੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਧਾਉ ਤਾਂ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਜਵਾਬ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਹਨ ਕਿ ਇਤਨੀ ਤਨਖਾਹ ਦੇ ਸਕੀਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਤੇ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਧ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨਾਂ ਨੂੰ ਮਕਾਨ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹੋ ਵਜਾਹ ਹੈ ਕਿ ਇਤਨੀ ਕੁਰੱਪਸ਼ਨ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਇਹ ਜਵਾਬ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਤਨੀ ਭਾਰੀ ਫੌਜ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੀ ਰਖੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਧੜਾ ਧੜ ਕੋਠੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕਾਰਾਂ ਖਰੀਦੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਜੋ ਵਜ਼ੀਰ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਵੀ ਕੋਠੀਆਂ ਅਤੇ ਵਡੇ ਵਡੇ ਅਫਸਰਾਂ ਲਈ ਵੀ ਕੋਠੀਆਂ ਲੇਕਿਨ ਜੋ ਗਰੀਬ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਮਕਾਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਬਹੁਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਸਿਰਫ ਵਡੇ ਵਡੇ ਅਫਸਰਾਂ ਤੇ ਅਮੀਰ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਹੀ ਮਦਦ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਸ਼ਾਹਦ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਛੋਟੇ ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਹੀ ਬਚਾਇਆ ਹੈ। ਵਡੇ ਵਡੇ

ਜਰਨੈਲ ਤਾਂ ਪਿਛੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਲੈਨ ਹੀ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਫਰੰਟ ਤੇ ਸਿਪਾਹੀ ਹੀ ਸੀਨਾ ਤਾਣ ਕੇ ਲੜਦਾ ਹੈ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਜੋ ਵਡੇ ਵਡੇ ਅਫਸਰ ਹਨ ਇਹ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਦਸਖਤ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅਸਲੀ ਕੰਮ ਕਲਰਕ ਵਗੈਰਾ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਫੇਰ ਸਰਕਾਰ ਪਰਾਈਵੇਟ ਮਕਾਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ loan ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਮੇਰੀ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਰਾਏ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰੁਪਿਆ ਸਿਰਫ ਆਪਣੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਤੇ ਕਾਂਗਰਸੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਤਜਵੀਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਕਰਜ਼ੇ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਇਹ ਘਟੋ ਘਟ ਦੋ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਤਕ ਦੇਣੇ ਬੰਦ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਸ ਰੁਪਏ ਨਾਲ ਛੋਟੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਲਈ ਮਕਾਨ ਬਣਾਏ ਜਾਣ । ਮੈਂ ਤਜਵੀਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਕ ਕਮਿਸ਼ਨ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜੋ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰੇ ਕਿ ਛੋਟੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ਛੋਟੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਮਕਾਨਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਰਚਾ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਕਰਨ ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਰਮਚਾਰੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਲ ਬਚੇ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਰਹਿ ਸਕਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਮਕਾਨਾਂ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ । ਇਹ ਇਕ ਐਸਾ ਮਸਲਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤੇ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਾਲੇ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਬਿਲਕੁਲ ਸਹਿਮਤ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਮਤੇ ਦੇ ਪਾਸ ਹੋਣ ਤੇ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ । ਮੈਂ ਇਸ ਮਤੇ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਜਣ ਨੂੰ ਵੀ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਸ੍ਰੀ ਰੂਪ ਸਿੰਘ ਫੂਲ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਮਤੇ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਹੀ ਨਾ ਲੈ ਲੈਣ । ਸ੍ਰੀ ਰੂਪ ਸਿੰਘ ਫੂਲ ਨੇ ਜੋ ਮਤਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਸ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਾਫੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਤਕਰੀਰ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਸਰਲਾ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਕਾਫੀ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ ਲੇਕਿਨ ਆਖਰ ਵਿਚ ਉਹ ਮਤਾ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਿਆ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਨਾ ਕਰਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਸ ਮਤੇ ਦੀ ਤਾਈਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਵੀ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲਾਤ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ।

डाक्टर बल्देव प्रकाश (अमृतसर, शहर पूर्व) : चेयरमैन साहब, यह प्रस्ताव जो इस समय हाउस के सामने है मैं समझता हूँ कि सारा हाउस इस के बारे में unanimous है और इस बारे में बहुत कुछ कहने की गुंजायश नहीं है। सभी मैम्बर यह महसूस करते हैं कि district level पर और तहसील level पर गवर्नमेंट के जो employees हैं उनके लिये रिहायशी मकान बनाने चाहियें । लेकिन, चेयरमैन साहब, जो बात मैं कहना चाहता हूँ वह यह है कि हम जो इस प्रस्ताव पर वक्त लगा रहे हैं, यह जो गैर-सरकरी प्रस्ताव पर समय व्यय कर रहे हैं इसकी कोई कीमत नहीं है एक गैर-सरकारी प्रस्ताव पर हम पिछले हफ्ते, उससे पिछले हफ्ते और उस से भी पिछले हफ्ते बहस करते रहे । तीन दिन हमने उस प्रस्ताव पर लगाये और इस हाऊस के अन्दर एक भी मैम्बर ऐसा न था जिसने उस प्रस्ताव का समर्थन न किया हो या यह कहा हो कि यह प्रस्ताव वापिस ले लेना चाहिए, इस की जरूरत नहीं है। उस प्रस्ताव पर unanimity के बारे में कोई दो राये नहीं थीं और उस पर इसी वजह से दो तीन बार closure motion भी move किया गया था और उस प्रस्ताव पर सारे का सारा हाउस मुतफिक था लेकिन चेयरमैन साहब, यह जान कर हैरानी होती है कि 152 आदमी इस हाउस के हों और उनमें से एक मैम्बर भी ऐसा न हो जिसने यह कहा हो कि यह प्रस्ताव वापस ले लिया

[डाक्टर बल्देव प्रकाश]

जाये, तीन दिन तक लगातार उस पर बहस होती रहे फिर उस मैम्बर को जिसने यह प्रस्ताव रखा हो वापस लेने पर मजबूर किया जाये मैं समझता हूँ कि विधान सभा को रवायात की जो हम कायम करना चाहते हैं हत्या है। अगर यह resolution भी उसी तरह से withdraw होना है तो इस पर बहस करने की क्या ज़रूरत है । इसकी जगह पर सरकारी काम कर सकते हैं। हम यहां पर आयें, सारा खर्च हो, बहस हो और इस के बाद अगली दफा भी यही हो और उसके पश्चात् यह प्रस्ताव वापस ले लिया जाये तो इस से ज्यादा कम अकली की कोई और चीज हो नहीं सकती । इसलिये, चेयरमैन साहब, मैं आपके द्वारा Treasury Benches पर बैठे हुए सदस्यों से दरखास्त करूँगा कि हम ने अच्छी democratic Convention को कायम करना है और इसके अन्दर नई परम्परायें कायम करनी हैं तो हमें broad minded होना पड़ेगा।

सरकार माने या न माने, हाउस को इसे पास तो करने दें और कम से कम ज़ोर डाल कर ऐसे प्रस्ताव को ये withdraw करवाने की कोशिश तो न करें। यह बात साबत करती है कि सरकार लोगों की भावनाओं की कदर नहीं करती । Majority पार्टी के जो लीडर हैं वह जो बात किसी से मनवाना चाहें ज़ोर से, जबर से वे मनवा लेते हैं। मैं समझता हूँ कि democracy को सिर्फ ढोंग बना कर कायम नहीं रखा जा सकता । इसके पीछे सही भावना होनी चाहिए ।

मकानों के बारे में कहा गया है। Government Benches से मन्त्री महोदय जवाब देंगे और कहेंगे कि रुपया नहीं है, हमारे लिये बड़ी मुश्किलात हैं। बजट के अंदर और प्रोविज़न करेंगे, पहले कुछ मकान बना रहे हैं और भी बनाएंगे अपने stand को किसी न किसी तरह से गोल मोल जवाब देकर justify करने का प्रयत्न करेंगे। लेकिन हकीकत हमारे सामने है कि सरकार ने करोड़ों नहीं बल्कि अरबों रुपए ऐसी buildings बनाने पर खर्च किये हैं जिन को कोई utility नहीं है। गरीब कर्मचारियों के लिये घर बनाने पर खर्च नहीं किये । इस हाउस की मिसाल हमारे सामने आई। इसके बारे में बहुत कुछ कहा गया । मैं और ज्यादा इस सम्बन्ध में कुछ नहीं कहना चाहता लेकिन इतना ज़रूर कहूँगा कि अगर हमारी सरकार यह बात सोचती है कि हमने जनता की बेहतरी करनी है तो क्या यही करोड़ों रुपये खर्च करके अपने employees के लिये रहने के वास्ते quarters नहीं बनवा सकती थी। करोड़ों रुपये खर्च करके यह भवन बना दिया है जिसमें मारे गर्मी के बैठा भी नहीं जाता। अंदर आएं तो ऐसा मालूम होता है कि मानों कैदखाने में आ गए। बाहर से देखें तो कोई शोभा नहीं है । मुख्य मन्त्री जब बोलते हैं तो पंजाब की तारीफ़ करते हैं कि यह ऋषियों मुनियों की धरती है और यहां के लोग बड़े बहादुर हैं! पंजाब सरकार ने करोड़ों रुपये लगा कर यह इतनी बड़ी building बनाई है। बाहर से जो आदमी इसे देखने के लिये आते हैं वह यहां से क्या impression लेकर जाते होंगे । अंदर आकर देखते हैं तो जूतियों के नल लटकते दिखाई देते हैं। उनको ऋषि मुनियों की तो कोई चीज दिखाई नहीं देती । मैं उनसे पूछता हूँ कि क्या यहां पर

हरि सिंह नलवा नहीं हुए, महाराजा रणजीतसिंह नहीं हुए ? क्या और बड़े बड़े महापुरुष इस धरती पर नहीं हुए ? हम स्वतन्त्रता प्राप्ति के बाद पंजाब का नव निर्माण कर रहे हैं। हम यह भी महसूस करते हैं कि हमारा देश ऋषि मुनियों की धरती है। यह भी मानते हैं कि यहां पर बहादुर लोग रहते हैं तो क्या हमारी buildings के अंदर उन महापुरुषों की मूर्तियां नहीं लटकाई जानी चाहिएं जिन को देख कर लोगों में उत्साह पैदा हो ? अगर आप पंजाब को ऊपर उठाना चाहते हैं तो यहां पर जूतियों के तले लटकाने की क्या ज़रूरत थी ? मैं अपनी तरफ से कहूँ तो यह बुरा मान जायेंगे। हमारी केन्द्रीय सरकार ने प्लान प्रोजेक्ट कमेटी बनाई थी। उसकी रिपोर्ट मैं आप के सामने रखना चाहता हूँ।

"Hundreds of crores of rupees which are spent on the construction of buildings by the Union and state Governments are spent without proper assessment of their functional utility and are thus a colossal waste of national money."

चेयरमैन साहिब, जहां पर अरबों रुपये buildings बनाने के लिये खर्च किये जाते हैं वहां पर हमारे employees के लिये रहने के वास्ते कोई मकान नहीं है। इन हालात में क्या हम कह सकते हैं कि यह सरकार समाजवादी ढांचे का निर्माण करना चाहती है ? यह बात हमारी सरकार के सोचने की है कि एक एक अरब रुपये का हमारा बजट है, करोड़ों रुपये लगाकर हम buildings बनाते हैं लेकिन न तो उनकी कुछ utility है, न शोभा है, न उसमें पुरानी परम्परा दिखाई देती है और न ही architectural beauty होती है। फिर सरकारी कर्मचारियों के सिर छुपाने के लिये कोई जगह नहीं है। मैं बताता हूँ कि इस रिपोर्ट में आग जाकर क्या लिखा है। यह रिपोर्ट तो आपोज़ीशन ने तैयार नहीं की। यह केन्द्रीय सरकार द्वारा नियत की गई कमेटी की रिपोर्ट है जोकि इसलिये बनाई गई थी कि वह देखे कि जो अरबों रुपया देश में खर्च किया जा रहा है वह ठीक किया जा रहा है या नहीं। उन्होंने लिखा–

"The report points out that building and construction work has not received proper attention although out of the total Second Plan outlay of Rs. 47,00 crores nearly Rs. 2,000 crores were spent on construction works."

4700 करोड़ रुपये में से 2,000 करोड़ रुपया जो buildings पर खर्च किया गया उसकी कुछ utility नहीं है। इसमें आगे जा कर लिखा है कि एक बिल्डिंग बनाने के लिये पहले एक लाख रुपये का अनुमान लगाया जाता है फिर उसी को बढ़ा कर पन्द्रह लाख और बाद में उसी को बीस लाख बना दिया जाता है। सरकार सोचे कि मन्त्रियों की इतनी बड़ी फौज भरती को हुई है, मन्त्रियों का क्या काम है। मन्त्रियों का काम तो यही होता है कि वह सारी बात को सोचें, administration की जांच करें कि कहीं पर जनता का पैसा गलत खर्च तो नहीं हो रहा। अगर एक लाख रुपये का अनुमान बना कर बाद में उस पर एक करोड़ रुपया हो खर्च करना है तो मैं समझता हूँ कि मन्त्रिमंडल अपने कामको ठीक ढंग से नहीं कर रहा। मैं नाम नहीं लेता। यही मन्त्री यहां पर खड़े होकर कहते रहे कि यह building ठीक नहीं बनी, न बाहर से इसकी शोभा है और न ही अंदर से अच्छी दिखाई देती है, भूल भुलियां बना दी गई हैं। जब यह बात वे कहते हैं तो क्या यह ठीक नहीं है कि जो कुछ उन्होंने महसूस किया है वही कहा है। अगर यह बात है तो उनके अंदर हौसला होना चाहिए कि खड़े होकर कहें कि हम से गलती हुई है, यह बिल्डिंग

[डाक्टर बलदेव प्रकाश]

ठीक नहीं बनी है और दोबारा ऐसी गलती नहीं होगी। अगर दुनियां में सब से ज्यादा important कोई चीज़ है तो वह है moral courage। महात्मा गांधी में यह गुण था। यह courage उनमें था कि चाहे चालीस करोड़ जनता उनको बुरा भला कहे लेकिन वे खड़े होकर कहते थे कि यह मेरी गलती है। जमहूरियत के मंत्रिमंडल में यह जुरअत होनी चाहिए। यह कहें कि यह अनुमान गलत लगाया गया है, इससे जनता के हित को नुकसान पहुंचा है। आगे ऐसी बात नहीं होगी। जनता को इस बात का विश्वास दिलाएं। लेकिन जो गलती हुई है उसको यह किसी न किसी तरह justify करने की कोशिश करेंगे। कहेंगे कि गलती नहीं हुई। यह ठीक बात नहीं है। इसके अलावा मैं यह कहना चाहता हूँ कि जहां पर सरकार की अपनी buildings नहीं हैं वहां पर उसने लोगों से किराये पर ली हुई हैं, उनको requisition किया हुआ है। उन buildings का किराया हमारी सरकार बीस पच्चीस साल से दे रही है। मैं अमृतसर का उदाहरण देता हूँ। D. C. की कोठी किराये पर है, वहां पर S.S.P. की कोठी किराये पर है और कितने ही दफ्तरों के लिये buildings किराये पर ली हुई हैं। अगर इतने सालों का किराया इकट्ठा किया जाये तो तीन तीन मकान बन सकते हैं। जितना किराया सरकार दे चुकी है अगर वह सब जोड़ा जाए तो सरकार तीन तीन मकान अपने बनवा सकती है। आप देखिए कि सरकार की कितनी unplanned economy है। वज़ीरों के लिये नई कोठियां बनाई जा रही हैं, नई कारों के खरीदने के लिये बिल लाये जा रहे हैं। लेकिन दूसरी तरफ मकानों की कीमतों से दो दो गुना और तीन तीन गुना ज्यादा किराया सरकार प्राइवेट मकानों का दे चुकी है लेकिन अपने मुलाज़मों के लिये मकान नहीं बनाये। एक और पहलू है इस बात का। जिन लोगों के मकान सरकार ने requisition किये हुए हैं आज से बीस साल पहले उनके परिवार छोटे थे। अब उनके बच्चों की शादियां हो गई हैं, उनके आगे बाल बच्चे हो गए, इसलिये वे भी बड़े तंग हैं। उनको अपने इस्तेमाल के लिये मकान चाहिएं लेकिन सरकार मकान खाली करने को तैयार नहीं है। जब लोन्ज़ देने के लिये स्कीमें हैं तो सरकार क्यों नहीं अपने मकान बनाती और लोगों के मकान खाली करती ताकि छोटे मुलाज़मों को रहने के लिये मकान मिल सकें? जो छोटे मुलाज़म हैं, चपड़ासी और क्लर्क हैं, सरकार का फ़र्ज़ बनता है कि उनको रहने के लिये मकान बगैर किराये के दे। बड़े बड़े अफसर तो free accommodation में रहते हैं, वज़ीर free accommodation में रहते हैं तो छोटे मुलाज़मों से क्यों किराया लिया जाता है? सरकार का फ़र्ज़ है कि उनको रैंट फ्री मकान दे। इन शब्दों के साथ मैं कहूँगा कि पिछले non-official resolution की तरह इसे भी withdraw न कर लिया जाय। Ruling Party को broad minded होना चाहिए और हाउस में इस प्रस्ताव को पास करना चाहिए।

श्री मुलतान सिंह (बुटाना) : चेयरमैन साहिब, यह जो resolution House के सामने आया है यह एक खासा innocent सा resolution है लेकिन अगर इस पर गहराई से विचार किया जाए तो यह निहायत ज़रूरी भी है। जहां तक छोटे मुलाज़मीन का ताल्लुक

है, जिनकी तन्खाह 50 रुपये, 60 रुपये या 100 रुपये माहवार है अगर 10% of the pay के हिसाब से किराये का अन्दाज़ा लगाया जाए तो उससे एक मकान क्या एक कमरा भी मिलना मुश्किल है। बड़ी बड़ी तन्खाहें लेने वाले अफसर तो किसी न किसी तरह से अच्छे मकान हासिल कर सकते हैं लेकिन जो class IV और class III के employees हैं उनको मुसीबतों का आप अच्छी तरह से अन्दाज़ा लगा सकते हैं। जब गवर्नमैंट चाहती है, हम खुद चाहते हैं कि welfare state बने, और socialistic pattern of society को अमली जामा पहनाना है तो इस resolution पर ज्यादा discussion की ज़रूरत भी नहीं। बजाय इसके कि इसे talk out किया जाए सारे House को चाहिए कि इसे unanimously पास किया जाए ताकि हम अपने ख्यालात की बाबत अमली सबूत दे सकें। सब से बड़ी बात यह है कि जिस वक्त मुलाज़मों को transfers किसी दूसरी जगहों पर होती हैं तो वह उसको रुकवाने की कोशिश करते हैं। उसकी सब से बड़ी वजह यह होती है कि उन्हें इस बात का डर होता है कि शायद नई जगह जाकर उनको रिहायश के लिये मकान न मिलें और वह और उनके बच्चे मारे मारे फिरें। इसलिये वह ऐसे मौकों पर अपना अपना असरोरसूख इस्तेमाल करते हैं ताकि उनकी transfers रुक जायं यह बीमारी हर department में, हर जगह पर आ गई है और ज़रूरी है कि इसको दूर करने के लिये सरकारी quarters का मुनासिब इन्तज़ाम किया जाए। Resolution के अन्दर इस बात की मांग की गई है कि हर जिला और तहसील head quarters पर सरकारी मुलाज़मों के लिये accommodation का प्रबन्ध किया जाए। मैं तो इससे थोड़ा सा और आगे जाना चाहता हूँ कि जहां जहां गांव के अन्दर schools हैं, हस्पताल हैं, यह Block officers हैं या Police stations हैं वहां भी इनका इन्तज़ाम होना चाहिए ताकि जो मुलाज़म पंद्रह, पंद्रह, बीस, बीस मील से आकर अपनी duty पर हाज़िर होते हैं और छुट्टी के बाद जिन्हें फिर दुबारा वापिस जाना होता है उनकी दिक्कत दूर हो सके। जब तक teachers के लिये रिहायश का इन्तज़ाम नहीं होगा हम बच्चों को सही शिक्षा नहीं दे सकेंगे। इसी तरह पटवारी लोग हैं। हम अकसर देखते हैं कि ज्यादातर पटवारी उसी गांव में नहीं रहते बाहर से आते हैं। सब मुलाज़मों को इधर उधर से आना पड़ता है। इससे काम में inefficiency आ जाती है। इसलिये इस दिक्कत को दूर करने के लिये ज़रूरी है कि district headquarters पर तहसील headquarters पर, थानों में कसबों में या गांव में, हर जगह पर छोटे मुलाज़मों के लिये रिहायशी इन्तज़ाम सरकार की तरफ से किया जाना चाहिए। जब गवर्नमैंट दूसरे महकमों के कामों के लिये करोड़ों रुपया कर्ज़ लेकर काम कर रही है तो इस काम को पूरा करने के लिये भी अगर उसे कर्ज़ लेना पड़े तो ज़रूर लेना चाहिए। जब housing का सवाल हल हो जाएगा तो लाज़मी तौर पर उन मुलाज़मों के काम में efficiency आएगी। वह महसूस करेंगे कि यह गवर्नमैंट हमारी है। उन्हीं की वजह से यह गवर्नमैंट कायम है। जैसा कि एक भाई ने कहा था, मुल्क की हिफाज़त सिपाही करता है। इसलिये उस सिपाही को, छोटे मुलाज़मों को खुश रखना निहायत ज़रूरी है। हमारी जनता की 80 प्रतिशत आबादी देहातों में रहती है और वह गरीब आबादी है। शहरों में रहने वाले 90 प्रतिशत लोग गरीब

[सुलतान सिंह]

तबके के हैं। उन गरीब आदमियों का सरकारी machinery में अगर किसी के साथ contact होता है तो छोटे मुलाज़मों से होता है। बड़े २ अफसरों के साथ तो 2 या $1\frac{1}{2}$ प्रतिशत लोगों का contact होता है। वह हर वक्त उनके पास जाकर अपना शिकवा शिकायत करते हैं और अपनी तकालीफ बताते हैं। उन तकालीफों को दूर करने के लिये और welfare state को अमली जामा पहनाने के लिये जरूरी है कि उनको मुतमयन रखें। जहां जहां ज़रूरत महसूस की जाती है मकानात का फौरी तौर पर प्रबन्ध होना चाहिए। जहां तक local bodies के employees का ताल्लुक है उनको भी housing के लिये कर्ज़े दिये जाने का इन्तज़ाम होना चाहिए ताकि वह लोग इस problem से निजात पाकर आराम की ज़िन्दगी गुज़ार सकें। इसलिये ज्यादा न कहता हुआ मैं state मिनिस्टर साहिब से कहूँगा कि इस मामला पर वह इखलाकी जुरत से काम लें क्योंकि यह एक innocent सा resolution है और इसके पास करने में गवर्नमेंट को कोई नुक्सान नहीं होता। इसलिये इस resolution को unanimously पास किया जाना चाहिए। इन अलफाज के साथ मैं आपका शुक्रिया अदा करता हूँ।

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ (ਰੋਪੜ): ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਜਿਹੜਾ Resolution ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਸਬੰਧ ਇਕ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮਸਲੇ ਨਾਲ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਗੌਰਮੈਂਟ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦਿੰਦੇ ਅਤੇ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਇਕ ਐਕਟ ਲਿਆਂਦੇ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਅਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਲਈ District level ਤੇ ਜਾਂ ਤਹਿਸੀਲ level ਤੇ ਮਕਾਨ ਉਸਾਰਨ ਬਾਰੇ ਸੋਚਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਬੁਰੀ ਤਰਾਂ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੁਰਾਣੀ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਵਡੇ ਵਡੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਲਈ ਤਾਂ ਵਡੀਆਂ ਵਡੀਆਂ ਬਿਲਡੰਗਾਂ ਅਤੇ ਕੋਠੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਵਲ ਸਰਕਾਰ ਧਿਆਨ ਦੇ ਕੇ ਪੁਰਾਣੇ ਤਰੀਕੇ ਤੇ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਵਧਾ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਲਈ ਖ਼ਰਚ ਮੰਗ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਾਂ ਸੁਝਾਵ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਕਈ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਵਿਚ ਵਧਾ ਲਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ housing problem ਸਦਾ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਹੀ। ਪਰ ਜਿਥੋਂ ਤਕ low grade employees ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਤਹਿਸੀਲ ਪਧਰ ਤੇ ਕਲਰਕਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਜੋ ਜ਼ਿਲਾ ਪਧਰ ਤੇ ਹਨ ਜਾਂ ਹੋਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਵਿਚ ਕਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ housing ਸਮੱਸਿਆ ਵਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ। ਕਿੰਨੀ ਅਜੀਬ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ Socialistic Pattern ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗਲ ਇਹ ਆਪ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਠੀਕ ਉਲਟ imperialist ਤਰੀਕੇ ਅਪਣਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ housing ਦੀ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭਾਰੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਜੋ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਕਿਰਾਇਆ ਖਰਚ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ afford ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਲਈ ਹਰ ਤਰਾਂ ਦੇ ਮਕਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬਨਾਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਕੀਮਾਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ

ਪਰ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲਖਾਂ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਭਾਰੀ ਖਰਚਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਥਲੇ ਦਬੇ ਪਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਮਕਾਨ ਦੇਣ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਗਲ ਨਹੀਂ ਸੋਚੀ ਜਾ ਰਹੀ, ਉਪਾ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਹਲ ਕਰਨ । ਇਸ ਪਖ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਥੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਪਲਾਨ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਗਲ ਵਲ ਧਿਆਨ ਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਵਸਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਵੀ ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਲਈ ਵੀ ਮਕਾਨ ਬਨਾਣ ਵਲ ਪਹਿਲ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰੂਸ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ ।

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਸੀਂ ਕਿਥੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹਾਂ । ਜਿਹੜੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਚਲਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜੇ ਤਕ ਮਕਾਨ ਵੀ ਬਣਾ ਕੇ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੇ । ਹਾਲਾਤ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਮਹਿੰਗ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਤਨਖਾਹ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਰਾ ਇਸ ਤੇ ਗੌਰ ਕਰੋ । ਇਕ ਚਪੜਾਸੀ ਨੂੰ 60 ਜਾਂ 65 ਰੁਪਏ ਮਹੀਨਾ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਇਕ ਸਿਪਾਹੀ ਨੂੰ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ 70 ਰੁਪਏ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਕ ਆਮ ਕਲਰਕ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ 100 ਰੁਪਏ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ prices ਦਾ index ਪਿਛਲੇ 10,12 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਅਗੇ ਨਾਲੋਂ 5 ਗੁਣਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਗਰੇਡ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਪੇਟ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਾਲ ਸਕਦੇ । ਏਸੇ ਹੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਸੈਂਟਰ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਵੀ ਉਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਲਰਕਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਗਰੇਡ ਹਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਲਰਕਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਗਰੇਡ ਹਨ । ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਐਸਿਸਟੈਂਟਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਗਰੇਡ ਹਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਐਸਿਸਟੈਂਟਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਗਰੇਡ ਹਨ । ਕੰਮ ਭਾਵੇਂ ਦੋਵੇਂ ਤਿੰਨਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੇ ਇਕੋ ਹਨ ਪਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਵਿਚ 20 ਰੁਪਏ ਮਾਹਵਾਰ ਦਾ ਫਰਕ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਵਿਚ 25 ਰੁਪਏ ਮਾਹਵਾਰ ਦਾ ਫਰਕ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਵਿਚ 40 ਰੁਪਏ ਦਾ ਫਰਕ ਹੈ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਫਰ ਖਰਚ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਫਰਕ ਹੈ । ਏਥੇ ਜੇ ਅਸੀਂ ਵੇਖੀਏ ਕਿ ਜੋ ਕਰਾਇਆ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹੋਰ ਵੀ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਇਕ ਸਿਪਾਹੀ ਨੂੰ ਇਕ ਰੁਪਿਆ, ਹਵਾਲਦਾਰ ਨੂੰ ਢਾਈ ਰੁਪਏ ਅਤੇ A.S.I. ਨੂੰ 5 ਰੁਪਏ ਕਿਰਾਇਆ ਮਾਹਵਾਰੀ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਰਗੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਇਕ ਰੁਪਏ ਵਿਚ ਜੇ ਕੋਈ ਗਧਾ ਬੰਨ੍ਹਣ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਜਗਾ ਮੰਗੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਢਾਈ ਰੁਪਏ ਮਹੀਨਾ ਤੇ ਏਥੇ ਕੋਈ ਮੰਜਾ ਰਖਣ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ, ਮਕਾਨ ਤਾਂ ਕੀ ਮਿਲਣਾ ਸੀ । ਜੇ ਕੋਈ ਕਹੇ ਕਿ ਮੈਨੂੰ 5 ਰੁਪਏ ਵਿਚ ਸੌਣ ਲਈ ਥਾਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਕਬੂਲ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ । ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਲੋਕੀਂ ਜਿਹੜੇ ਦੂਰ ਦੂਰ ਬੈਠੇ ਹਨ ਆਪਣੇ ਟਬਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਦੇ । ਇਤਨੀ ਥੋੜੀ ਤਨਖਾਹ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦਾ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪਾਲੀਸੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ

[ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼]

ਦੂਰ ਦੂਰ ਬਦਲੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਅਸੀਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਪੰਜ ਛੇ ਸੌ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀਆਂ ਧੜਾ ਧੜ ਬਦਲੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਉਹ ਆਪਣਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਟੱਬਰਾਂ ਦਾ ਖਰਚ ਇਸ ਮਹਿੰਗਾਈ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਚਲਾਉਣਗੇ ਜਦੋਂ ਕਿ ਵਡੀਆਂ ਵਡੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਾਲੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਓਥੇ ਹੀ ਬੈਠੇ ਹਨ ਜਿਥੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਹਨ, ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਛੋਟੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਤੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਤਬਾਦਲੇ ਦੀ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ Sword of Democles ਲਟਕਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡਰ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਬਦਲੀ ਹੋ ਗਈ ਤਨਖਾਹ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਰੀ ਖਰਚ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਅਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਾਂਗੇ । ਫੇਰ ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਰਗੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਕਿ ਕਰਾਏ ਤੇ ਵੀ ਮਕਾਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਮੁਸੀਬਤ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਕਰਾਂਗੇ, ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਾਂਗੇ । ਫੇਰ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪੰਚਾਇਤ ਰਾਜ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚਾਲੂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਜਿਹੜੀਆਂ ਨੌਜਵਾਨ ਲੜਕੀਆਂ ਗਰਾਮ ਸੇਵਕਾਂ, ਨਰਸਾਂ ਤੇ teachers ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦੀ ਖਾਤਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੋਈ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਜਿਹੜੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀਆਂ ਹਨ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ Service ਲਈ ਜਗ੍ਹਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਓਥੇ ਜਾਣਾ ਵੀ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ, ਉਹ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦਾ ਕੋਈ ਪੱਕਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ । ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਸਹੀ ਪੰਜਾਬ ਵਸਦਾ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਭਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਜਿਹੜੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਲਾਏ ਜਾਣਗੇ ਉਹ ਜੇ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਹੀ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਭਲਾ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਉਤਸ਼ਾਹ ਜਨਕ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਹਿਮ ਸਵਾਲ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਇਸ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ । ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਵਖਾਵੇ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ Model ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਅਮਲੀ ਕਦਮ ਚੁਕਣ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਸ਼ਹਿਰ ਤੇ 17–18 ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕਰਕੇ Model ਸ਼ਹਿਰ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਇਸ ਪੈਸੇ ਦਾ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਤਦ ਹੀ ਠੀਕ ਸੀ ਜੇ ਪਹਿਲੇ 5 ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ employees ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੱਲ ਕਰਦੇ । ਫੇਰ ਕੋਈ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਰਗੇ ਸ਼ਹਿਰ ਤੇ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਪਰ ਇਹ ਜਿਹੜੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਅਜੀਬ ਹਨ । This is putting horse before the cart. ਇਹ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਘੋੜੇ ਦੇ ਮੂਹਰੇ ਗੱਡੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਜਨਤਾ ਦੀ ਸਹੀ ਤਕਲੀਫ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦੇ । ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਤਕਲੀਫ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇਹ ਜਗ੍ਹਾ ਜਗ੍ਹਾ Show-piece ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਬਾਹਰੋਂ ਆਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਏਥੋਂ ਦੀ ਸਹੀ ਹਾਲਤ ਦਾ ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਹਾਲਤ ਕੀ ਹੈ । ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਹੀ ਹਾਲਤ ਕੀ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਧਾਨ-ਸਭਾ ਵਰਗੀਆਂ ਬਿਲਡੰਗਾਂ ਤੇ ਦੋ ਦੋ ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਲਾ ਜ਼ਰੂਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਹਿਮ ਸਨ ਪਿਛੇ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਅੱਛੀ ਬਿਲਡਿੰਗ ਬਣ ਗਈ, ਸ਼ਾਨਦਾਰ Show-piece ਬਣ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕੀ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਦਾ Standard ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 14 ਸਾਲ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉੱਚਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਵੇਖਣਾ ਹੈ । ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਬੜੇ ਹੀ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਰਕਾਰ

ਹੁਣ ਤਕ ਲੋਕਾਂ ਦਾ Standard ਵੀ ਉੱਚਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ । ਏਥੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਦੇ ਜ਼ਰਾਏ ਵਧਾਉਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ Standard ਉੱਚਾ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ । ਜੇ ਏਥੇ ਹਰ ਪਹਿਲੂ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ-Agriculture ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ, Industry ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਤੇ education ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਤਾਂ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ Standard ਉੱਚਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿਆਂ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਧੋਖਾ ਬੇਸ਼ਕ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ ਉਹਲੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਹ ਜਹਾਨ ਨੇ ਤਾਜ ਮਹਿਲ ਆਪਣੀ ਪਿਆਰੀ ਬੇਗਮ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਬਣਾਇਆ ਸੀ, ਅੱਜ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਇਕ Master piece ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਤਾਰੀਖ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਵੀ ਗਵਾਹ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਕੀ ਹਾਲਤ ਸੀ, ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਖਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਭੁਖੇ ਤਿਹਾਏ ਮਾਰਕੇ ਇਹ ਇਮਾਰਤ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ, ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਵੀ ਤਾਰੀਖ ਗਵਾਹ ਹੈ । ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਾਜ ਮਹਿਲ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਤਾਂ certificate ਲੈ ਲਿਆ ਪਰ ਇਹ Certificate ਤਾਂ ਤਾਰੀਖ ਦੇਵੇਗੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਸ ਤਰਾਂ ਲਖਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਭੁਖੇ ਮਾਰ ਕੇ ਇਹ ਮਹਿਲ ਉਸਾਰੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਬਨਾਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਅਜ ਪਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਗੁਰਬਤ ਫੈਲਾ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹਸਰਤਾਂ ਨੂੰ ਕੁਚਲ ਕੇ ਇਹ ਵਡੀਆਂ ਵਡੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ ਤੇ ਉਸਾਰੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਇਹ ਪੈਸਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਢੰਗਾਂ ਰਾਹੀਂ ਟੈਕਸ ਲਗਾ ਕੇ ਵਸੂਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਤਾਰੀਖ ਝੁਠਲਾ ਨਹੀਂ ਸਕੇਗੀ । ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਅਜ ਬਰਬਾਦ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਲੁਟਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ first things should be first ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਸਨ ਪਰ ਇਹ ਅਜੇ ਉਹ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਾਰ ਲੈਂਦੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਾਰ ਲੈਂਦੇ ਜਿਹੜੇ ਟੈਕਸਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਕਾਜ ਚਲਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਪੈਸਾ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਭਾਖੜਾ ਵਰਗੇ ਡੈਮ ਉਸਾਰ ਕੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਲੈ ਜਾਣ ਲਈ ਯਤਨ ਕੀਤਾ, ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਕੰਮ ਦੀ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨਿੰਦਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾਂ, ਕੋਈ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ । ਪਰ ਅੱਜ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਸ਼ਹਿਰ ਵਸਾ ਕੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਇਕ up-to-date ਸ਼ਹਿਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਇਕ ਵਡੀ ਭਾਰੀ ਭੁਲ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਏਥੇ ਵੱਡੀਆ ਵਡੀਆਂ ਤੇ ਲੰਮੀਆਂ ਚੌੜੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਲਿਆਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਅਵਾਮ ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਵਾਮ ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ ਤੋਂ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ । ਪਿੰਡ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ Teachers, Nurses ਅਤੇ ਗਰਾਮ ਸੇਵਕ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਸਲੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਲ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ ਪਰ ਇਹ ਇਸ ਪਾਸੇ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਇਮਦਾਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਮਸਲੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਹੱਲ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ । ਪਿੰਡ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ, ਮਿਊਨਿਸਪਲ ਕਮੇਟੀਆਂ ਨੂੰ loan ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤਾਕਿ ਉਹ ਸਸਤੇ ਭਾ ਤੇ ਮਕਾਨ ਉਸਾਰਨ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੇ ਜਾਣ ।

[ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼]

ਬਜਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਪੈਸਾ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ਵਡੀਆਂ ਵਡੀਆਂ ਬਿਲਡਿੰਗਾਂ ਉਸਾਰੀਆਂ ਜਾਣ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਲਈ ਸਸਤੇ ਭਾਉ ਦੇ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੁਆਟਰ ਉਸਾਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ।

11-00 A.M.

ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿਲਾ ਪੱਧਰ ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮਕਾਨ ਉਸਾਰ ਕੇ ਉਥੋਂ ਦੇ ਮਕਾਮੀ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਵੇ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਵਿਚ 7 ਹਜ਼ਾਰ ਕਵਾਟਰ ਉਸਾਰੇ ਹਨ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਲਾ ਅਤੇ ਤਹਿਸੀਲ ਹੈਡਕਵਾਟਰਾਂ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੀ ਮਾਲੀਅਤ ਨਾਲ ਮਕਾਨ ਬਣਾ ਕੇ ਦੇਵੇ । ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਪੈਸਾ ਕਿਥੋਂ ਆਵੇਗਾ । ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਅਰਬਾਂ ਰੁਪਿਆ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਉਸਾਰਨ ਲਈ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਪੰਜ ਛੇ ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਲਈ ਮਕਾਨ ਉਸਾਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ? ਇਹ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਲੇਕਿਨ ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਰੁਖ ਕਰੇ ਔਰ ਏਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਦਿਲੋਂ ਕਰਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਬਣਾਵੇ । ਅਜ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਹ ਬਹੁਤ ਸੁਹਣਾ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਹੈ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਜਿਹੜੇ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਨੂੰ ਵਾਪਿਸ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਿਹੜੇ ਦੋ ਦਿਨ ਇਸ ਤੇ ਬਹਿਸ ਕਰਨ ਵਿਚ ਲਾਏ ਹਨ ਉਹ ਜ਼ਾਇਆ ਹੋਏ ਸਮਝੇ ਜਾਣਗੇ । ਇਸ ਮਤੇ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਜੇ ਸਰਕਾਰੀ ਬੈਂਚਾਂ ਵਾਲੇ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰ ਲੈਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਦੇਵਾਂਗਾ । ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਛੋਟੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਲਈ ਅਜ ਮਕਾਨਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵਡਾ ਮਸਲਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਏਥੋਂ ਦੇ ਟੀਚਰਾਂ ਦੀਆਂ, ਚਪੜਾਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਧਾਉਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਏਸ ਸੂਰਤ ਦੇ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਤਕ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਕਾਨ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਕੇ ਦਿੰਦੀ ਉਦੋਂ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਆਰਜ਼ੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਕੁਝ ਕਮੀ ਹੋਵੇ । ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਤਰਫੋਂ ਸੁਝਾਉ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਤਨਖਾਹ ਦਾ 10% ਕਿਰਾਇਆ ਲੈ ਕੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮਕਾਨ ਦੇ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਲੇਕਿਨ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦਾ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਜਦੋਂ ਅੰਬਾਲੇ ਵਿਚ ਬਦਲ ਕੇ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਥੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਮਕਾਨ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਥੇ ਅਜੇ ਤਕ ਮਕਾਨ ਨਹੀਂ ਬਣਾਏ । ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਵਿਚ ਉਸ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਨੂੰ 15 ਰੁਪਏ ਮਹੀਨੇ ਤੇ ਮਕਾਨ ਮਿਲਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅੰਬਾਲੇ ਵਿਚ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਕਾਨ 30 ਰੁਪਏ ਮਹੀਨੇ ਤੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਇਹ ਤਜਵੀਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੂਸਰੀਆਂ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਭੇਜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਰਜ਼ੀ ਤੌਰ ਤੇ compensatory allowance ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੁਝ ਮਦਦ ਹੋ ਸਕੇ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਛੋਟੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੇ ਗਰੇਡ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਨ ਉਦੋਂ ਭਾ ਬਹੁਤ ਘਟ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਹੁਣ ਮਹਿੰਗਾਈ ਬਹੁਤ ਵਧ ਗਈ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਰਜ਼ੀ ਤੌਰ ਤੇ compensatory allowance

ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਮਕਾਨਾਂ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹਲ ਹੋ ਸਕੇ । ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਬੋਲਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਅੰਤ ਵਿਚ ਮੁੜ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗਰੀਬ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀ ਮਾੜੀ ਹਾਲਤ ਤੇ ਰਹਿਮ ਕਰੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਕਾਨਾਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਹਲ ਕਰੇ । ਕੋਈ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਜਿਸ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਾ ਹੋਣ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਚਲਾ ਸਕਦੀ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁਢਲੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਮਕਾਨਾਂ ਦੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਅਜ ਤੋਂ 14 ਸਾਲ ਪਹਿਲੇ ਨਜਿਠਣਾ ਚਾਹੀਦਾਂ ਸੀ । ਪਰ ਖੈਰ ਜੇ ਉਦੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਹੁਣ ਹੀ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ । ਅਸੀਂ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਰਬਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਇਸ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ । ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਵਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਦੇ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਮੰਤਵ ਦਸੇ ਗਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਅਮਲ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰੇਗੀ । ਬਸ ਮੈਂ ਇਤਨਾ ਕਹਿ ਕੇ ਆਪ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ।

गृह निर्माण राज्य मंत्री (श्री रामकिशन) : चेयरमैन साहब, इस हाउस में श्री भागीरथ लाल जी ने जो प्रस्ताव पेश किया है, उसके अन्दर जो भावना है, सरकार उसकी कद्र करती है। इस प्रस्ताव पर ट्रैज़री बैंचिज और आपोज़ीशन के मैम्बर साहबान ने तकरीरें करते हुए जो सुझाव दिये हैं, मैं उनकी भी कद्र करता हूँ। मुझे खुशी है कि इस प्रस्ताव पर बोलते हुए पालिटिक्स को दाखिल नहीं किया गया है। लेकिन कुछ बातें ऐसी की गई हैं जिनका इस प्रस्ताव से सम्बन्ध नहीं था। बाबू बचनसिंह ने चंडीगढ़ का ज़िक्र किया, डाक्टर बलदेव प्रकाश ने कुछ असैम्बली का और सारे हिन्दुस्तान की बिल्डिंग्ज का ज़िक्र किया, हालांकि इन बातों का इस प्रस्ताव से सम्बन्ध नहीं था। इसी तरह से सरदार लछमन सिंह ने यह कहा कि बाहर के देश जापान, चीन, जर्मनी आदि ने अपने यहां हाउसिंग प्राबलिम को दूर कर दिया है और अगर यह सरकार पांच साल के अन्दर हाउसिंग प्राबलिम को दूर नहीं करती तो यह रहने की मुस्तहक नहीं है। मैं, चेयरमैन साहब, आपकी वसातत से हाउस के मैम्बर साहबान की बातों का जवाब देना चाहता हूँ और यह बतला देना चाहता हूँ कि किसी भी वैलफेयर स्टेट के लिये यह ज़रूरी है कि वह अपने लोगों को अच्छी खुराक, स्वास्थ्य और मकान की व्यवस्था करे और इस लिहाज से इस सरकार का यह फर्ज़ है कि वह मकानों का और शैल्टर का बन्दोबस्त करे लेकिन देखना यह है कि हम किस हद तक इस आशा की पूर्ति कर सके हैं। और किस हद तक पूरे उतरेंगे। सरकार यह महसूस करती है कि सरकारी मुलाज़िमों को satisfy करे और उन्हें सारी amenities मुहैया करे। लेकिन देखना यह है कि देश के फाइनैंशल रिसोर्सिज़ कहां तक इजाजत देते हैं। आज सवाल सिर्फ पंजाब या देश का नहीं बल्कि अगर हम सारी दुनिया का नकशा देखें —

बाबू बचन सिंह : यह तो सिर्फ सरकारी मुलाज़िमों की बात है।

राज्य मंत्री : मैं उसी बात पर आ रहा हूँ। जो बातें सरदार लछमन सिंह ने विदेशों के बारे में कहीं, मैं उनकी वाकफियत के लिये, चेयरमैन साहिब, आपकी मार्फत यह कहना चाहता हूँ कि सबसे बड़ा देश दुनिया के अन्दर डिवलपमेंट के लिहाज से Russia गिना जाता है।

[राज्य मंत्री]

लेकिन, चेयरमैन साहब, उस देश को आज़ाद हुए 45 साल हो गये और 45 साल के बाद उस देश में आज यह हालत है कि वहां पांचवा, छटा Five Year प्लान housing के लिये चल रहा है और आज भी वहां housing की problem इतनी acute है और वह इसे अभी तक हल नहीं कर पाये। मैं आपकी विसातत से इस हाउस को बताना चाहता हूँ कि उस देश के आजाद होने के बाद आज 45 साल हो गये हैं, वहां 38 साल socialist society को बने हुए हो गये हैं और आज वहां Soviet Russia ने एक कानून पास किया है कि जो चाहे private property बना सकता है हालांकि वहां पहले यह law होता था कि जितनी property होगी वह सरकार की होगी और जो मकानात वहां बनेंगे वह सरकार बनायेगी लेकिन क्योंकि वहां मकान की shortage अभी बड़ी acute है इसलिये मकानात के बनने को बढ़ावा देने के लिये वहां की सरकार ने यह एक नया law बनाया है और private मकानात के बनाने की इजाजत दी है। हां इसकी वजह यही है कि वहां अभी houses की बड़ी shortage है। चेयरमैन साहिब, मैं आपकी विसातत से इस हाउस की तवज्जुह इस तरफ दिलाना चाहता हूँ क्योंकि बहुत मैम्बरों की तरफ से यहां पर दूसरे मुल्कों के हवाले दिये गये और कहा गया कि दूसरे मुल्कों ने housing की problem को हल कर दिया है। मैं अर्ज़ करता हूँ कि अगर आप सारे संसार के नक्शे को देखें और उसके मुकाबला में सारे हिन्दुस्तान के नक़शा को भी देखें जो पिछले 10 सालों में बना है तो पता चलेगा कि दुनियां में सिर्फ 4 या 5 मुल्क हैं जिन्होंने वहां की housing problem को हल करने की कोशिश की है। मैं इस बारे में रूस का ज़िक्र करता हूँ जोकि बड़ा advanced country है। वहां 1956-57 में एक हज़ार की आबादी के पीछे 7 मकान बन रहे थे और जब उनका 5th Five Year Plan चल रहा था तो वहां एक हज़ार की आबादी के पीछे 10 मकान बन रहे थे। और अब जबकि उनका 6th/7th Plan चल रहा है इसमें वे एक हज़ार की आबादी के पीछे 14 मकान बना पायेंगे।

चेयरमैन साहब, मैं आप की विसातत से इन सदस्यों से यह अर्ज़ करना चाहता हूँ कि जो Western Europe के बड़े advanced countries हैं उनकी हालत देखें। वहां एक हज़ार की आबादी के पीछे 6.4 मकान बन रहे हैं। जहां तक जर्मनी का सम्बन्ध है जिसका ज़िक्र सरदार लछमनसिंह ने किया है, ठीक है कि वह इस मामले में बड़ा advanced है फिर भी वहां एक हजार की आबादी के पीछे 10.9 मकानात बने हैं। इसी तरह से Norway, Ireland और Sweden की figures भी मैं सदन के सामने रख सकता हूँ। आप U. K. की हालत देखें। वहां एक हज़ार की आबादी के पीछे 6.2 मकान बनेंगे। अगर आप सारे संसार के नक्शा को देखें तो पता चलता है कि सारी दुनिया में housing problem बड़ी acute है और जहां तक हमारे देश का संबंध है और जहां तक इस प्रान्त का संबंध है जैसा कि डाक्टर बलदेव प्रकाश ने यहां ज़िक्र किया था कि हमारे Second Five Year Plan में कुल 47 सौ करोड़ रुपया खर्च किया गया था। (Interruptions) यह ठीक है कि इस चीज़ का इस प्रान्त के साथ कोई ताल्लुक नहीं लेकिन जो point उन्होंने

उठाया उसका जवाब देना मेरा फ़र्ज है। यह ठीक है कि 4700 करोड़ रुपये में से 2 हज़ार करोड़ रुपया सारे भारत के अन्दर Second Five Year Plan में बड़ी बड़ी buildings बनाने पर खर्च किया गया था। चेयर मैन साहब, कौन नहीं जानता कि पिछले पांच साल के अन्दर हमने अपने देश को एक economic state बनाने के लिये तीन चार steel plants लगाये, कई laboratories बनाईं, कितने ही Medical colleges और Engineering Colleges खोले हैं, उन सब के लिये बड़ी buildings और laboratories भी चाहिएं थी। चेयरमैन साहब, हमने 282 करोड़ रुपया पिछले Plan के अन्दर बड़ी २ buildings और housing की schemes पर खर्च किया क्योंकि यहां industrial economy बनाई जा रही है, हिन्दुस्तान का भविष्य बनाया जा रहा है। सारे हिन्दुस्तान में 27 या 28 के करीब Engineering Colleges और Medical colleges बने हैं। उनके लिये laboratories और दूसरे equipment की ज़रूरत थी। मेरे Opposition वाले साथी अपनी जगह पर सवाल उठा देते हैं और हंगामा दे देते हैं। लेकिन जब जवाब सुनने का वक्त आता है तो वह उनसे बर्दाश्त नहीं होता। इसलिये, चेयरमैन साहब, मैं आपकी विसातत से opposition के साथियों से अर्ज करना चाहता हूँ कि अगर आप कोई बात सुनाना चाहते हैं तो जवाब सुनने के लिये हिम्मत रखें और जवाब को सुन कर बर्दाश्त करें। (Interruption) जहां तक पंजाब का ताल्लुक है मैं वह भी बताता हूँ। इन्होंने जो जो points उठाए हैं मैं थोड़ा २ उसका जवाब दूंगा। चेयरमैन साहब, जहां तक इस प्रस्ताव का सम्बन्ध है, इसकी spirit यही है कि जो district head quarters और तहसील headquarters हैं वहां पर जो सरकारी अफसर transfer होकर आता है (एक आवाज़: अफसर नहीं मुलाज़म) जो सरकारी मुलाज़म transfer होकर आता है उसके लिये residential quarter का प्रबंध होना चाहिए। जहां तक इस सम्बन्ध में पंजाब सरकार का सवाल है न सिर्फ यह कि वह इस प्रस्ताव की भावना की कदर करती है और इसकी spirit की हमायत करती है बल्कि यह इस प्रस्ताव के एक २ शब्द को मंजूर करती है। चेयरमैन साहब, इतने पर ही बस नहीं; यह सरकार तो इस प्रस्ताव पर पहले ही अमल कर रही है। मैं इस बारे में आपकी विसातत से इस हाउस के सामने कुछ figures रखना चाहता हूँ कि इस बारे में पंजाब सरकार ने क्या कुछ किया है और आने वाले वक्त में वह क्या २ करने का प्रोग्राम रखती है ताकि सदन को पता चल जाये कि वह किस तरह से इस प्रस्ताव की भावना और spirit से सहमत है। चेयरमैन साहब, Government of India और Planning Commission ने Second Five Year Plan में Rental Housing Scheme को मंजूर किया था जिसके मुताबिक यह था कि जो सरकारी मुलाज़म एक जगह से दूसरी जगह पर तब्दील होकर जाते हैं उनके लिये भी मकानात बनाये जायें। हमारे पंजाब में पहली बार Second Five Year Plan में 1959-60 के अन्दर $2\frac{1}{2}$ लाख रुपया इस मतलब के लिये मंजूर किया गया था। (Interruption—एक आवाज़—खर्च कितना किया गया वह भी बताईये।) मैं वह भी बताऊंगा। तो मैं बता रहा था कि 1959-60 में ढाई लाख रुपया पहली बार इस काम के लिये मंजूर किया गया था। फिर 1960-61 के अन्दर पंजाब

[राज्य मंत्री]

सरकार ने 20 लाख रुपया इस बात के लिये मंजूर किया। फिर इस के बाद 1961-62 में 30 लाख मंजूर कया और अब 1962-63 के लिये भी 30 लाख रुपया पंजाब सरकार ने मंजूर किया है। 1959-60 से लेकर अब तक आप पिछले तीन सालों का नक्शा देखें। 1959 में $2\frac{1}{2}$ लाख रुपये से शुरु हुआ था और अब 30 लाख तक आये हैं। तो इससे पता चलता है कि पंजाब सरकार के इरादे क्या हैं और इसकी भावना क्या है। पंजाब सरकार ने इस सम्बन्ध में कितना खर्च किया है मैं इस बारे में पिछले सालों के आंकड़े आप की विसातत से हाउस के सामने रखता हूँ। 4-2-1962 को Financial Commissioner की सदारत में Gazetted Officers की meetting हुई थी जिसमें सारे प्रोग्राम के बारे में गौर किया गया था कि ऐसे अफसर और मुलाजम जिनकी तनखाह 250 रुपये से लेकर 750 रुपये तक है उनकी जब एक जगह से दूसरी जगह पर तब्दीली हो तो उनके लिये वहां रहने के लिये मकानात बनाये जायें और इस संबंध में 48 लाख 75 हज़ार रुपये खर्च करने का फैसला किया था। (Interruption) इस वक्त तक सारे पंजाब के अन्दर जो मकानात बने हैं, जहां तक first phase का सम्बन्ध है मैं अर्ज़ करना चाहता हूँ कि एक A type के और दूसरे B type के मकान हैं। हिसार ज़िले के अन्दर A type के दस और B type के पांच मकान बने हैं। अमृतसर के अंदर A type के दस और B type के 5, जालन्धर में भी यही पोज़ीशन है। ज़िला गुड़गांवा में A type के दस और B type के पांच मकान complete हो चुके है। कुछ के अंदर electricity लगने वाली है। अम्बाले के अंदर 10 मकान A type के और पांच B type के, सब complete हो चुके हैं। नाभा के अंदर A type के दो मकान बने हैं और B type के तीन-चार quarters बनने जा रहे हैं। गुरदासपुर में A type के 10 मकान मुकम्मल हो चुके हैं और B type के पांच शायद थोड़े दिनों में complete हो जायेंगे। इसी तरह से Second Phase भी है। उसके मातहत रोहतक में A type के 10 quarters practically सारे के सारे complete हो चुके हैं। B type के 5 quarters की construction शुरू की गई है। करनाल में A type के 10 quarters पर काम शुरू है और B type के भी पांच बन रहे हैं। जहां तक अमृतसर का ताल्लुक है वहां पर Second Phase के अन्दर A type के 10 मकानात बन रहे हैं और B type के 10 मकानात में progress हुई है। जालन्धर में भी A type के 10 मकानात, और B type के 5 और बनने जा रहे हैं। लुधियाना में A type के 10 के लिये और B type के 5 के लिये नये सिरे से काम शुरू हो रहा है। कुल्लू में A type के 10 मकानों के लिये tenders call किये हुए हैं, जल्दी ही काम शुरू हो जायगा।

हाउस में Police Staff के लिये मकानात का जिक्र किया गया। मैं अर्ज़ करूँ कि हम Police officials को, Inspectors, Sub-Inspectors, Asstt. Sub-Inspectors, Head Constables और constables को accommodation provide करने के लिये जो कुछ हो सकता है कर रहे हैं। (Interruptions) इस वक्त

की जो position है वह ऐसे है। जहां तक A. S. Is. या lower subordinates का सम्बन्ध है पहले practice यह थी कि 10 प्रतिशत Staff के लिये married quarters बनाये जाते थे । मैं मानता हूँ कि यह बहुत नाकाफी हैं। इन से काम नहीं चलता। काफी तकलीफ होती थी। हालात के मुताबिक गवर्नमैंट की पालिसी में तबदीली आई और यह फैसला हुआ कि ज्यादा से ज्यादा quarters बनने चाहिएं। Police की तादाद में भी इज़ाफा हुआ। 1955 में Police Housing Scheme introduce की गई। गवर्नमैंट की तरफ से उसके मातहत 1956-57 से लेकर 1960-61 तक 34 लाख 71 हजार रुपया Sanction हुआ और 1961 तक जो quarters बने वे इस तरह थे-- Gazetted Officers के लिये 23, Inspectors के लिये 74, Sub-Inspectors के लिये 380, A.S. Is. के लिये 182, Headconstables के लिये 395 और Constables के लिये 1061 मकानात बनाये गए। लेकिन इससे भी तसल्ली नहीं हुई। 1961-62 के अंदर जो construction हो रही है उसके मुताबिक inspectors के लिये 3 मकानात A. S. Is. के लिये 145, S. Is. के लिये 58, Head Constables के लिये 76 और Constables के लिये 332 Quarters तैयार किये गये। जैसा कि मैंने शुरू में अर्ज़ किया 1956-57 से लेकर 1960-61 तक 3471 हज़ार रुपया मंजूर किया था । 1961-62 में 60 लाख रुपये के करीब मंजूर हुआ। इस से आप गवर्नमेंट की भावना का अंदाज़ा लगा सकते हैं। ज्यों ज्यों funds available होते जाते हैं त्यों त्यों ज्यादा quarters बनाते जा रहे हैं। हम staff को ज्यादा से ज्यादा सुविधाएं देना चाहते हैं। 1962-63 में जो quarters बनाये जा रहे हैं उनकी detail इस तरह से है :-- Inspectors के लिये 44, Sub-Inspectors के लिये 121, A.S. Is. के लिये 156, Head Constables के लिये 182, और Constables कि लिए 989 quarters और बढ़ा रहे हैं। इससे भी सारा काम चलने वाला नहीं है। हमें constables से लेकर Higher Officers तक के लिये quarters बनाने के वास्ते चालीस लाख रुपया एक साल में चाहिए। अगर opposition के मैम्बर साहिबान Budget का मुताल्या करें तो देखेंगे कि पुलिस के लिए एक करोड़ रुपये की provision रखी गई है। Police Commission appoint किया गया है। वह कमिशन अपनी सिफारशात करेगा। क्या सिफारशात करेगा, कुछ नहीं कहा जा सकता। लेकिन मेरा ख्याल है कि जहां तक छोटे मुलाज़मीन को सहूलतें देने का ताल्लुक है, कमिशन हमदर्दाना गौर कर रहा है। जिस वक्त रिपोर्ट आएगी इस बात का पता लग जाएगा। At present हमें A. S. Is के लिये 1000 के करीब married quarters की ज़रूरत है, 2400 Head Constables के लिये और 10400 मकानात constables के लिये चाहिएं। जैसे कि मैंने अर्ज़ किया, इस तरफ तवज्जोह दी जा रही है, 20 लाख रुपया इस काम के लिये provide किया गया है। रिपोर्ट को देख कर सारे हालात का जायजा लिया जायगा । ज्यों २ sources बढ़ते हैं त्यों त्यों इस तरफ तवज्जोह दी जा रही है। यहां पर चंडीगढ़ का भी ज़िक्र किया गया । इस सम्बन्ध में भी मैं कुछ बातें आप की विसातत से अर्ज़ करना चाहता हूँ। इस समय चण्डीगढ़ में 8927 के करीब मकानात मौजूद हैं। 590 के करीब ऐसे मकानात हैं जो कि छोटे मुलाज़मीन के लिये हैं। यह तो मैंने आपको दूसरी पांच साला प्लान की बाबत अर्ज़ किया। अब तीसरी पांच साला प्लैन में अगले साल यानी सन्

[राज्य मंत्री]

1962-63 में हम एक करोड़ रुपया इस सम्बन्ध में खर्च करने जा रहे हैं। इसका provision किया गया है और इस तरह से चंडीगढ़ के अन्दर तीसरी प्लैन के दौरान कोई एक हजार houses बनाने जा रहे हैं।

बाबू बचन सिंह : डिस्ट्रिक्ट हैडक्वार्टर और तहसील हैडक्वार्टर की बाबत भी तो कुछ बतायें।

राज्य मंत्री : चूंकि चंडीगढ़ का जिक्र किया गया इसलिये मैंने उसकी बाबत पोजीशन हाउस के सामने रखी है।

बाबू बचन सिंह : तो फिर जर्मनी और जापान का भी जिक्र कर दो।

राज्य मंत्री : बाबू बचन सिंह जी ने अपनी स्पीच के अन्दर चंडीगढ़ में छोटे मुलाजमों को चीप रेट पर मकान देने का भी ज़िक्र किया। मैं अर्ज़ करूँ कि चंडीगढ़ के अन्दर एक हजार के करीब ऐसे मकान बनाने हैं, कुछ बना रहे हैं, कुछ तैयार हो रहे हैं। वह मकान गवर्नमैंट सरकारी मुलाजमों को देने के लिये कदम उठा रही है और इसके लिये उन्हें जो facilities देने का निश्चय किया गया है वह यह कि जो मुलाज़िम सौ रुपया माहवार तक तन्खाह लेते हैं उन्हें इस सम्बन्ध में कर्जे के लिये कोई interest न देना पड़ेगा, जिनकी तन्खाह 101 रुपये से लेकर 300 रुपये तक है उनको एक फीसदी interest देना पड़ेगा और जिनकी तन्खाह 300 रुपये से लेकर 500 रुपये तक है उनको दो फीसदी interest देना पड़ेगा।

जहां तक डिस्ट्रिक्ट और तहसील हैडक्वार्टरज़ का सम्बन्ध है गवर्नमेंट उनकी सभी जरूरतों को पूरा करना चाहती है। उन के लिये ज्यादा से ज्यादा मकानात बनाना चाहती है लेकिन उसके अन्दर सबसे बड़ी दिक्कत funds की है, पैसे की है। जितने जल्दी से जल्दी funds मिल पायें उन्हें ज्यादा से ज्यादा तादाद में गवर्नमैंट उस तरफ divert करना चाहती है। (*At this stage Deputy Speaker Occupied the Chair*) सिर्फ डिस्ट्रिक्ट या तहसील हैडक्वार्टरज़ पर ही नहीं, बल्कि हम तो यह समझते हैं कि सारी स्टेट के अन्दर कोई भी सरकारी मुलाजिम ऐसा न रहे जिसके पास accommodation न हो। वह सिर्फ इसलिये नहीं कि वह सरकारी मुलाजिम हैं बल्कि इसलिये भी कि वह भी हमारे देश के बाशिन्दे हैं और citizens होने के नाते हमारा फ़र्ज़ है कि हम पूरी तरह से उनकी तकालीफ को दूर करने की कोशिश करें। डिप्टी स्पीकर साहिबा, यही नहीं कि हम उनको residential accommodation ही मुहैया करना चाहते हैं बल्कि उनको हर तरह की facilities देना चाहते हैं। लेकिन आप जानते हैं कि इस सारे काम को एकदम पूरा नहीं किया जा सकता। गवर्नमैंट के हाथ में कोई अलादीन का चिराग नहीं कि रातों रात सब को मकान मुहैया किये जा सकें। कौन नहीं जानता, डिप्टी स्पीकर साहिबा, कि बड़े बड़े देशों को इस समस्या को हल करते हुए चालीस चालीस साल हो गये हैं लेकिन वह अभी तक मकानों की problem को हल नहीं कर पाए, इसमें कामयाब नहीं हो सके। इसके अलावा, डिप्टी

स्पीकर साहिबा, मैं National Council of Applied Economic Research के उस नोट की तरफ आपका ध्यान दिलाना चाहता हूँ जो कि उन्होंने प्लैनिंग कमिशन को पेश किया। उसमें उन्होंने यह target रखा है कि सन् 1981 तक यानी आज से 19 या 20 साल के बाद सारे देश के अन्दर हर एक आदमी की income double हो जायगी। उन्होंने कहा है कि उस वक्त देश में कोई unemployment नहीं होगी, हरेक आदमी को shelter मिलेगा, हरेक को न सिर्फ प्राइमरी या हायर सैकंडरी तक बल्कि अच्छे लैवल की तालीम मिलेगी और देश के अन्दर all round development हो चुकी होगी। आप अन्दाज़ा लगायें कि इससे बढ़ कर खुशी की और क्या बात हो सकती है कि हमारे देश के अन्दर इतनी तरक्की हो जाए। मैं नहीं कहता कि यह सब कुछ पांच चार साल के अन्दर हो जाएगा क्योंकि कोई भी बात ऐसी नहीं कहनी चाहिए जो कि प्रैक्टिकल न हो। मैं इस बात में आकर galleries को play नहीं करना चाहता, अखबारों के प्रापेगण्डा में नहीं जाना चाहता। हमारा एक practical ध्येय है कि हम सारे पंजाब के अन्दर, शहर में हो या देहात में, हर एक आदमी को मकान की सहूलियत मुहैया करना चाहते हैं। लेकिन जैसा कि मैंने अर्ज़ किया उसके लिये वक्त लगेगा और ज्यूं ज्यूं funds available होते जायेंगे हम उस मंज़िल की तरफ आगे बढ़ते चले जायेंगे। डिप्टी स्पीकर साहिबा, आज मकानों की क्या हालत है? सिर्फ पंजाब में ही नहीं बल्कि सारे देश के अन्दर जहां तक प्लैनिंग का ताल्लुक है, housing wing ने प्लैनिंग कमिशन को दी गई अपनी रिपोर्ट में बताया कि सन् 1951 तक देश की आबादी इतनी बढ़ गई कि सारे हिन्दुस्तान के अन्दर सिर्फ 5.5 per cent मकानों की समस्या को हल किया गया था और अगर इसी रफ्तार से आबादी बढ़ती गई और इसको रोक न पाया गया तो housing problem और भी ज्यादा acute हो जायगी। तो मैं आप की विसातत से हाउस के सामने यह निवेदन करना चाहता हूँ कि दस साल के बाद आप हिन्दुस्तान के नक्शे को देखें और इसके साथ ही पंजाब के नक्शे को भी देखें तो आपको पता लगेगा कि सारे सूबे के अन्दर 20 लाख के करीब मकान बने हैं। जैसा कि श्री बलरामजीदास टंडन ने बताया मैं मानता हूँ कि सरकार को मकानों को requisition भी करना पड़ा और असल में कई जगहों पर मकान काफी अर्सा से requisition किये हुए हैं और हम चाहते भी हैं कि जितनी जल्दी हो सके उनको de-requisition कर दें। हम कभी भी नहीं चाहते कि उनको ज्यादा देर तक अपने पास रखा जाय लेकिन जैसा कि मैंने पहले भी अर्ज़ किया हमारी भी कुछ दिक्कतें हैं और funds की दिक्कत सब से बड़ी है। सरकार इस बात के लिये पूरी तरह से alive है कि सूबे म बसने वाले हर आदमी को, चाहे वह टीचर हो या पुलिस का सिपाही, पटवारी हो या छोटा मुलाज़िम, शहरी हो या दिहाती, उसे न सिर्फ मकान रहने के लिये मिलना चाहिए बल्कि उसकी बाकी ज़िन्दगी की ज़रूरतों, तालीम, अनाज और कपड़े की ज़रूरतों को भी पूरा किया जाये।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, आपकी विसातत से इस सम्बन्ध में जो गवर्नमैंट की पोजीशन है उसको मैंने हाउस के सामने रखने की कोशिश की है। जो प्रस्ताव पंडित भागीरथ लाल जी ने पेश किया मुझे खुशी है कि उसकी सभी तरफ से पूरी तरह हिमायत की गई। इधर

[राज्य मंत्री]

के मैम्बरों ने भी सराहना की और आपोजीशन के साथियों ने भी उसको स्पोर्ट किया। मैं इस प्रस्ताव को मंजूर करता हूँ। इसमें यह बात नहीं कि इस तरह से गवर्नमेंट को कोई directive दिया जा रहा है बल्कि पंजाब सरकार पहले ही इसमें जो बातें रखी गई हैं उन पर अमल कर रही है। उसके लिये बाकायदा तौर पर एक प्रोग्राम बनाया हुआ है और हर साल इस मद में रुपया बढ़ाया जा रहा है। मैं इस बात को मानता हूँ कि इस हकूमत में हर सरकारी मुलाजिम को रहने के लिये जगह मिले। हर डिपार्टमेंट में सम्बन्धित कर्मचारियों के लिये मकान मुहैया करने की कोशिश की जा रही है। अगर वह Electricity के दफ्तर में हैं तो Electricity Board उनके लिये मकान बना रहा है, अगर वह मैडिकल कालेज में हैं तो वहां उनको यह facility provide करने की कोशिश की जा रही है, गर्जे कि हर तरफ इस काम को हाथ में लिया गया है। हमारा Rural wing देहातों के अन्दर इस तरफ तवज्जो दिये हुए है। जहां जहां जितना पैसा मिलता जा रहा है। हम इस समस्या का हल करने का प्रयत्न करने में लगे हुए हैं। हम एक ऐसा पंजाब बनाने में लगे हुए हैं जिसमें पूरी तरह से लोग खुशहाल हों, बेरोजगारी का नाम न हो, literacy हो, लोगों को shelter मिले और employment की पूरी facilities हों। प्रस्ताव के अन्दर जिन भावनाओं को वर्णन किया गया है सरकार उनकी कदर करती है और उनके साथ पूरी तरह से सहमत है। मैं पंजाब सरकार की तरफ से हाउस को यकीन दिलाना चाहता हूँ कि वह न सिर्फ इसकी तरफ तवज्जो ही देगी बल्कि पहले ही इस पर अमल कर रही है और आगे के लिये इससे ज्यादा तेजी से अमल करेगी। ज्यूं ज्यूं हमें funds मिलते जायेंगे हम उन्हें इस तरफ divert करते जायेंगे। इन अलफाज के साथ मैं चाहूँगा कि हाउस इस प्रस्ताव को इत्तफाक राए से पास करे।

श्री मंगल सैन : उपाध्यक्ष महोदया, मेरा एक संशोधन था, मैंने वह आपको भेज दिया है और वह आप के पास आ गया है। वह मैं पेश करना चाहता हूँ।

उपाध्यक्ष महोदया : संशोधन का वक्त निकल चुका है। (The stage for moving an amendment has passed.)

राज्य मंत्री (श्री राम किशन) : यह reply दिए जाने के बाद अमेंडमेंट कैसे पेश कर सकते हैं ?

उपाध्यक्ष महोदया : यही तो मैं कह रही थी आप बीच में ही बोल पड़े। (That is what I was saying. The hon. Minister has interrupted me.)

श्री मंगल सैन : मैं अब बोलने के लिये खड़ा हुआ हूँ क्योंकि मुझे बाद में बोलने का वक्त नहीं मिलेगा।

उपाध्यक्ष महोदया : procedure यह है कि वजीर साहिब के जवाब के बाद प्रस्तावक महोदय ही जवाब दे सकते हैं। मुझे अफसोस है, अब आप नहीं बोल सकते। Your

amendment will be voted upon. (The procedure is that only the Mover has the right to speak after the Minister's reply. I am sorry, the hon. Member cannot speak now. His amendment will be voted upon.)

पंडित भागीरथ लाल (पठानकोट) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैंने यह प्रस्ताव 19 तारीख को छोटे सरकारी कर्मचारियों के लिये उचित रिहायशी मकानों का प्रबन्ध किये जाने के लिये पेश किया था । मैंने अर्ज़ किया था कि पंजाब ने हर दिशा में तरक्की की है, यहां तक कि सिर्फ दस साल पहले जहां इसका बजट 17 करोड़ का था आज यह बढ़ कर 87 करोड़ का हो गया है। काम बढ़ा है तो आवश्यक ही था कि इसके साथ ही साथ कर्मचारियों की गिनती भी बढ़े। तो उनके लिये रिहायशी मकान भी चाहिएं। मैं बता चुका हूँ कि खाने पीने और पहनने के साथ ही साथ अच्छे रिहायशी मकान की भी ज़रूरत हर एक व्यक्ति को होती है । यह प्रस्ताव अच्छे मकानों के सिलसिले में था और मुझे खुशी है कि इसे आपोजीशन के भाइयों ने भी सराहा है और इसका स्वागत किया है। हालांकि यह भी ठीक है कि उन्होंने कुछ इधर उधर की बातें करके सरकार के काम पर नुक्ताचीनी करने की भी कोशिश की। डिप्टी स्पीकर साहिबा, हमने वज़ीर साहिब की स्पीच सुनी कि इस दिशा में कितना काम हो चुका है और हो रहा है। (विघ्न) मैं अर्ज कर रहा था कि मकानों की बड़ी ज़रूरत है। सरकार कई स्कीमों के तहत जैसे कि low income group housing Scheme वगैरह के तहत मकान बनवाती है और लोगों को पैसा देकर उनको प्रेरणा देती है मगर यह बड़े दुख की बात है कि कई लोगों ने पैसा सरकार से लेकर उसका दुरुपयोग किया और उसे दूसरे ही कामों में लगाया । (विघ्न) उनमें कांग्रेसी भी हो सकते हैं, जनसंघी और अकाली और भी ज्यादा हो सकते हैं। (विघ्न)

उपाध्यक्ष महोदया : आप motion तक रहिये, इधर उधर न जाइये। (The hon Member should confine his speech to the motion and not go wide of the mark.)

बाबू बचन सिंह : On a point of order, Madam । जो रैज़ोल्यूशन है वह ज़िला और तहसील हैडक्वार्टर पर सरकारी कर्मचारियों के लिये क्वार्टरों का प्रबन्ध करने के मुताल्लिक है। यह चले गए low income group housing Scheme की तरफ। इनको कहिए कि यह रहें। (विघ्न)

पंडित भागीरथलाल: डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं तरमीम देता हूँ कि बाबू बचनसिंह जी का उपनाम 'point of order' रख दिया जाए। (विघ्न)

डा० बलदेव प्रकाश : On a point of order, Madam पंडित जी ने बोलते हुए कहा है कि बाबू बचन सिंह जी का उपनाम point of order रख दिया जाए । इनसे यह लफ्ज़ withdraw करायें। (विघ्न)

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿਕਾ: On a point of order, Madam, ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਨੇ ਸਰਦਾਰ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਾਸਤੇ ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਜੋ ਲਫਜ਼ ਕਹੇ ਹਨ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਇਹ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲੈਣ । ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਉਂ point of Jhootha order ਰਖ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ (ਹਾਸਾ)

(*At this stage, Sardar Gurnam Singh, a Member of the panel of Chairmen occupied the chair.*)

Minister for Revenue: On a point of Order, Sir. can the word "Jhootha" be used in any context in the House. One hon. Member has just now said that he (Pandit Bhagirath Lal) is a "point of Jhootha Order".

Mr. Chairman: Such words should not be used.

डा० **बलदेव प्रकाश** : तो इनका नाम ग़लत ब्यान ग्रार्डर रख दिया जाए।

पंडित भागीरथ लाल: मैंने इस प्रस्ताव के जरिए जो प्रार्थना की है उसके बारे में वज़ीर साहिब ने यकीन दिलाया है कि सरकार पहले ही इस बात को ध्यान में रख रही है और बहुत कुछ काम कर चुकी है और आगे को करेगी । मुझे इस बात की खुशी है कि गवर्नमेंट पहले से ही बहुत कुछ काम कर रही है और आगे करने के लिये तजवीज़ रखती है। तो गवर्नमेंट ने सरकारी कर्मचारियों के क्वार्टर्स बनाने के लिये जो यकीन दिलाया है उसके लिये मैं गवर्नमेंट का शुक्रिया अदा करता हूँ। मैं यह जानता हूँ कि यह विश्वास बिल्कुल सत्य है क्योंकि हमारी गवर्नमेंट की यह पालिसी है कि "सत्यमेव जयते नानृतं"। इसलिये मैं आपोजीशन के भी मैम्बर साहबान को यह प्रार्थना करता हूँ कि वे भी कामरेड रामकृष्ण जी का शुक्रिया अदा करें—(विघ्न) मेरा मतलब है सरकार का शुक्रिया अदा करें और सरकार के कृतज्ञ हों क्योंकि उन्होंने न सिर्फ कर्मचारियों के मकान बनाने के लिये ही कहा है बल्कि यहां तक कहा है कि सरकार किसी भी गरीब आदमी को बिना मकान के नहीं रहने देगी । मैं फिर उनका एक बार शुक्रिया अदा करता हूँ और उम्मीद करता हूँ कि उन्होंने जो यकीन दिलाया है उसके मुताबिक जल्दी से जल्दी कार्यवाही करेंगे ।

Mr. Chairman: There is an amendment by Shri Balramji Dass Tandon, Dr. Baldev Parkash etc. I will put it to the Vote of the House.

Question is—

> At the end, add "and to provide rent free accommodation to all the employees with a pay below Rs. 200/- per month."

The Assembly then divided:

AYES. 34

NOES. 46

26th April, 1962.

AYES

1. Ajit Kumar, Babu
2. Bachan Singh, Babu
3. Baldev Parkash, Dr.
4. Balramjidas Tandon, Shri
5. Bhan Singh Bhaura, Comrade
6. Chiranji Lal Sharma, Shri
7. Didar Singh, Sardar
8. Fakiria, Shri
9. Fateh Chand, Shri
10. Gurmej Singh, Sardar (Fatehgarh)
11. Gurbuksh Singh Dhaliwal, Comrade
12. Gurcharan Singh, Sardar
13. Hardit Singh Bhathal, Comrade
14. Hari Singh, Sardar
15. Harnam Singh Chamak, Comrade
16. Jagan Nath, Shri
17. Jagjit Singh, Sardar (Zira)
18. Jangir Singh Joga, Comrade
19. Kartar Singh, Sardar
20. Lachhman Singh Gill, Sardar
21. Makhan Singh Tarsikka, Comrade
22. Mangal Sein, Shri
23. Manphul Singh, Shri
24. Mohan Lal Dutt, Shri
25. Mukhtiar Singh, Shri
26. Net Ram, Shri
27. Nihal Singh, Shri
28. Om Parkash, Shri
29. Ram Sarup, Shri
30. Sat Dev, Shri
31. Shamsher Singh, Sardar
32. Tara Singh, Sardar
33. Teja Singh, Sardar
34. Tek Ram, Shri

NOES

1. Ajmer Singh, Sardar
2. Amar Nath, Shri
3. Babu Dayal, Shri
4. Benarsi Dass Gupta, Shri
5. Bhagirath Lal, Pandit
6. Brish Bhan, Shri
7. Chandi Ram, Shri
8. Chandrawati, Shrimati
9. Dina Nath, Shri
10. Gian Chand, Shri
11. Gulab Singh, Sardar
12. Gurmej Singh, Sardar (Gumanpura)
13. Guran Dass Hans, Bhagat
14. Gurbanta Singh, Sardar
15. Gurmail, Shri
16. Harbans Lal, Shri
17. Harchand Singh, Sardar
18. Harinder Singh, Sardar
19. Hira Lal, Shri
20. Jagat Ram, Shri
21. Jagir Singh, Sardar
22. Jasdev Singh Sandhu, Sardar
23. Kesara Ram, Shri
24. Khurshed Ahmed, Shri
25. Mohan Lal, Shri
26. Narain Singh, Sardar (Shahbazpuri)
27. Narinjan Singh 'Talib', Sardar
28. Om Prabha Jain, Shrimati
29. Parkash Kaur, Shrimati
30. Parsani Devi, Shrimati
31. Prem Singh 'Prem', Sardar
32. Ram Kishan, Shri
33. Ram Partap Garg, Shri
34. Ram Piara, Shri
35. Ram Parkash, Shri
36. Ram Rattan, Shri
37. Ram Saran Chand Mittal, Shri
38. Ranbir Singh, Chaudhri
39. Ran Singh, Shri
40. Roop Lal, Shri
41. Rulya Ram, Shri
42. Rup Singh 'Phul', Shri
43. Sagar Ram, Shri
44. Sita Ram, Shri
45. Surinder Nath, Shri
46. Yusuf Zaman Begum, Shrimati

12-00 noon.

Mr. Chairman: Question is—

In line 6, *for* "officials" *substitute* "class three and class four employees".

The motion was lost.

Mr. Chairman: Question is—

in lines 6-7, *for* "district and tehsil headquarters" *subtitute* "with all schools"

The motion was lost.

Mr. Chairman: Question is—

In line 7, between "headquarters" and "in" *insert* the following :—

"and also to take immediate steps for the construction of residential accommodation for the teachers and teachresses employed in Schools both for boys and girls from primary to high standard in every city and village and for all the officials concerned and subordinates stationed at Block Development Headquarters."

The motion was lost.

Mr. Chairman: Question is—

In line 2, *for* "Officials" *substitute* "Government employees".

The motion was lost.

Mr. Chairman: Question is—

In line 6, *for* "its officials" *substitute* "Government employees".

The motion was lost.

Mr. Chairman: Question is—

In order to obviate the hardship caused to officials on their transfers in the matter of finding suitable residential accommodation, this House recommends to the Government to take early steps for the construction of suitable residential houses for its officials at district and tebsil headquarters in the State.

The motion was carried. (*Cheers*)

II. REGARDING LIBERATION OF GOA

Mr. Chairman: I call upon Shri Amar Nath Sharma to move the next resolution on the Agenda.

Shri Amar Nath Sharma (Kangra): Sir I beg to move—

> This House places on record its deep appreciation of the military action in Goa and the liquidation of the last foreign pockets from the Indian soil. The speed and efficiency with which the entire operation was carried out by our Armed Forces entitle them to genuine admiration and thankfulness on our part. It is a matter of pride for Punjab that two of her illustrious sons, Major Shiv Dev Singh Sidhu and Captain V. M. Sehgal laid down their lives for liberating the people of Goa from the yoke of foreign rule. The House expresses its full sympathy with the members of the bereaved families and suggests that two minutes' silence may be observed as a mark of respect to the memory of the departed heroes.

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : On a point of order, Sir ਜਿਹੜਾ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ਇਹ ਸਰਦਾਰ ਜੈਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਉਂ ਤੇ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਉਂ ਤੇ ਤਾਂ ਨੰਬਰ 4 ਵਾਲਾ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਹੈ । ਇਹ ਇਸ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਨੂੰ move ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ।

Mr. Chairman: The hon. Member who has moved the resolution has got the authority to do so.

Some Hon. Members : No. No. Only a question can be put by one hon. Member on behalf of the other hon. Member.

Mr. Chairman: Rule 199 of the Rules of Procedure and Conduct of Businees in the Punjab Legislative Assembly reads—

> "A member in whose name a resolution stands on the list of business shall, except when he wishes to withdraw it, when called on, move the resolution in which case he shall commence his speech by a formal motion in the terms appearing on the list of business:
>
> Provided that the member may, with the permission of the Speaker authorise in writing any other member to move it on his behalf, and the member so authorised may move it accordingly.

The Speaker has already authorised the hon. Member (Shri Amar Nath Sharma) to move the resolution.

श्री अमरनाथ शर्मा : चेयरमैन साहिब, इस प्रस्ताव के तीन हिस्से हैं। पहला यह कि खुशी का मकाम है कि सदियों के बाद गोआ जो कि हमारे देश का हिस्सा है आज़ाद हुआ। इस सम्बन्ध में यह अर्ज़ करूं कि अंग्रेज़ जाते हुए कुछ रियास्तें छोड़ गए थे। फौलादी इनसान सरदार पटेल के तदब्बर की वजह से वे रियास्तें केन्द्रीय सरकार के कंट्रोल में आ गईं लेकिन फिर भी हिन्दोस्तान के कुछ हिस्सों पर विदेशी सरकार का कब्जा रहा। हमारी सरकार की नीति थी कि किसी के साथ लड़ाई नहीं लड़नी बल्कि पंचशील के प्रोग्राम पर अमल करना है। हमारे महबूब नेता पंडित जवाहर लाल नेहरू सारे संसार को शान्ति और अमन का पैगाम देते रहे हैं। वे चाहते थे कि लड़ाई से नहीं बल्कि तमाम मसलों का हल प्राचीन संस्कृति के अनुसार और भारतीय संस्कृति के अनुसार किया जाए।

वे चाहते थे कि जो इलाके विदेशी हकूमतों के नीचे दबे हुए हैं। उनका उद्धार भी negotiations के द्वारा ही किया जाए। देश के आज़ाद होने से 15 साल बाद तक हमारे नेता पुर्तगाल के साथ गुफ्तगू करते रहे, negotiate करते रहे कि किसी तरह से पुर्तगाल वालों को यह समझ आ जाए और इस मसले का हल शान्तिपूर्वक तरीके से कर पायें। हम चाहते थे कि गोआ जो कि भारत का अंग है वहां के रहने वाले भी विदेशी गुलामी से आज़ाद हो जाएं और हमारी आज़ादी के माथे पर जो छोटा सा दाग़ बाकी रह गया है वह भी दूर हो जाए। लेकिन इसके बावजूद पुर्तगाल वालों ने अकलमंदी का सबूत नहीं दिया, दानाई न दिखाई। तो हुआ क्या। हमारे गोआनी भाइयों ने भी उसी हथियार को अपनाया जो कि महात्मा गांधी ने भारत वर्ष से अंग्रेज़ों को निकालने के लिये अपनाया था। वह हथियार था अहिंसा, सत्य और शान्ति का। और इसी हथियार का आश्रय लेकर स्वतन्त्रता प्राप्ति की राह पर आगे बढ़ना शुरु किया। लेकिन पुर्तगाल वालों ने उन पर तरह तरह के ज़ुल्म ढाने शुरू किये। पुर्तगाल वाले उनको अपनी गुलामी में ही रखना चाहते थे। आखिर हिन्दुस्तान की फौज के बहादुर सिपाहियों ने 17 और 18 दिसम्बर की रात को गोआ की तरफ चढ़ाई शुरू की। क्योंकि यह डर पैदा हो गया था कि अगर उस समय भी गोआ को आज़ाद न करवाया गया तो हिन्दुस्तान को भी फौजी खतरा पैदा हो सकता था। उन सरमायादार जमातों से हमारे देश को भी खतरा पैदा हो गया था जो कि हमारी तरफ बुरी निगाह से देखते हैं। वे देश तरह तरह के लालच देकर और यहां पर तरह तरह की पोलिटिकल पार्टियां पैदा करके हमारे देश को दोबारा गुलामी की ज़ंजीरों में जकड़ना चाहते थे। उस समय फौजी जरनैल, जिसके लिये पंजाब वालों को फ़ख्र है और जिसका जन्म लुधियना के जिला में हुआ, उस ने हमारी फौज की अगवाई की। उनका खानदान बहुत नेक था और उनके पूज्य पिता जी ने गुरद्वारों की मूवमैंट में हिस्सा लेते हुए अंग्रेज़ों की कैद में काफी साल बिताये। उनका नाम था सरदार महेन्द्र सिंह। चेयरमैन साहिब, उनके सुपुत्र, पंजाब के वीर, न सिर्फ पंजाब के बल्कि हिन्दोस्तान के बहादुर सिपाही मेजर शिवदेव सिंह को अगवाई में पुलिस ऐक्शन के लिये हमारी सेना ने मार्च शुरू कर दिया। मेजर शिवदेव सिंह को छोटी उम्र में ही जबकि वह 19 साल की उम्र में कालेज में पढ़ते थे कमिशन मिल गया था। 1947 में आप को जापान भेजा गया। जब वे वापस लौटे तो देश आज़ाद हो चुका था और काश्मीर का मसला हिन्दुस्तान के सामने दरपेश था। हमारे वीर सिपाही को काश्मीर भेजा गया। हमें सब से पहली मिसाल मिलती है कि हमारे बहादुर सिपाही ने बारह हजार फीट की बुलंदी पर पहुंच कर पंजाबी सिपाहियों की सहायता से टिड्डी दल की तरह लद्दाख में बढ़ते हुए पाकिस्तानियों को रोक कर लद्दाख को बचा लिया। मेजर शिवदेव सिंह को बहादुरों का दिमाग मिला था। उसके बाद उनको पूना में ट्रेनिंग क्लास का इन्चार्ज लगा दिया गया। आखिर वह दिन आया जबकि उन्होंने गोआ की तरफ मार्च किया और चंद ही घंटों में पंजिम पहुंच गये। पुर्तगालियों ने सफेद झंडा दिखा दिया। यह सब पंजाबी नौजवानों की हिम्मत और हौसले का ही नतीजा था। पुर्तगालियों ने सफेद झंडा दिखाकर शिकस्त कबूल करने का इशारा दिया, मेजर साहब के पास पहुंचे और उनको खत पेश किया। इसी असना म हमारे आदमी पोलिटिकल कैदियों को छुड़ाने के लिये आगे बढ़े। उनके साथ उनका दोस्त पंजाब का सपूत बहादुर कैप्टन विजय

[श्री अमर नाथ शर्मा]

कुमार सहगल भी था। वह पंजाब के एक प्रोफैसर का साहिबजादा था। उसको भी नौजवानी में ही कमिशन मिल गया था। जब श्री सहगल आगे बढ़े तो पुर्तगालियों ने धोखे से, आगे मैं क्या कहूँ उन शब्दों को कहने को जुरअत मेरे अंदर नहीं है, लेकिन कहना पड़ता है कि उन ज़ालमों ने अपनी ज़ालिमाना तबियत का सबूत देते हुए उस नौजवान साथी को जो कि मेजर साहिब के दोस्त थे और पंजाब के सपूत थे इतने जख्म लगाये कि वह जानबर न हो सका और रात के एक बजे 18 तारीख को कैप्टन सहगल शहीद हो गया। जब वे लोग हिन्दी पोलिटकल कैदियों को छुड़ाने के लिये किले की तरफ बढ़ रहे थे। हो सकता था कि मेजर शिवदेव सिंह अपनी जान बचाने के लिये उस वक्त पीछे चले जाते लेकिन पंजाब के उस सच्चे सपूत ने मौत से न डरते हुए, हिन्दु और सिक्ख के सवाल पर विचार न करते हुए पंजाब की इज्जत, यकजहती और हिन्दुस्तान की शान को दुबाला किया। उसको कहा गया कि आप अभी पीछे हट जाओ, अभी गवा को फतेह करना है, हिन्दुस्तान में उसे शामिल करने के लिये और मुकाबला करना है लेकिन उन्होंने बहादुरी का सबूत देते हुए यही जवाब दिया कि ऐसा नहीं हो सकता, मेरा एक साथी जख्मी पड़ा हुआ है और मैं पीछे हट कर अपनी जान बचाऊं, यह नहीं हो सकता। उसी रात मेजर शिवदेव सिंह पर fire किया गया, वह जख्मी हो गए और सूबे की आन और शान के लिये वीर गति को प्राप्त हुए--शहीद हुए।

एक foreign हकूमत ने हमारे हिन्दुस्तान की सर ज़मीन पर जो एक नौ आबादी बनाई हुई थी उसको आज़ाद कराने की जद्दोजहद में पंजाब के दोनों वीर योद्धा शहीद हुए। जहां उस हिस्से के अपने मुल्क में मिल जाने पर हर पंजाबी फ़ख्र करता है, खुशी महसूस करता है और इन शहीदों की कुरबानी पर नाज़ महसूस करता है जिन्होंने न सिर्फ पंजाब का नाम ऊंचा किया, देश का नाम ऊंचा किया, हिन्दु सिख एकता को ऊंचा किया जिसके लिये आज हमारे महबूब नेता अपनी बीमारी और सेहत की चिन्ता न करते हुए भी देश के सब मज़ाहब को एक जगह इकट्ठा करने की कोशिश में लगे हुए हैं, इन दोनों शहीदों ने गवा की भूमि में जाकर हिन्दु सिक्ख एकता की लाजवाब मिसाल कायम की। चेयरमैन साहिब, इस resolution की बाबत House के अन्दर न ruling party का सवाल है, न opposition party का यह तो सूबे की बहादुरी का सवाल है। यहां हम मिलकर आज अपनी defence forces को बधाई दें जिन्होंने काश्मीर का मोर्चा फतेह किया, हैदराबाद में कामयाबी के साथ police action किया, जूनागढ़ और गवा में कब्ज़ा किया और पूरे तौर पर हिन्दुस्तान को आज़ाद कहलवाया। आज हम बहुत खुश हैं, उन बहादुरों के कारनामों पर खुशी से फूले नहीं समाते। जहां उनका हम धन्यवाद करें मैं प्रार्थना करता हूँ कि सारा House दो मिनट के लिये खड़ा होकर पंजाब के इन दो शहीदों --मेजर शिवदेव सिंह और कैप्टन विजयकुमार सहगल के चरणों में श्रद्धा के फूल भेंट करें, उनके लवाहकीन को-मेजर शिवदेव सिंह के बूढ़े माता पिता और कैप्टन विजय कुमार सहगल के बूढ़े पिता को जो इस उम्र में भी गवर्नमेंट कालेज में प्रोफैसर हैं--House की तरफ से मातमी प्रस्ताव भेजें। यह प्रस्ताव उन्हीं को ही क्यों भेजें, मैं तो समझता हूँ कि हर पंजाबी भाई और बहन को भेजें

क्योंकि उनकी शहादत पर हर पंजाबी भाई और बहन दुखी है लेकिन उनकी बहादुरी की तारीफ किये बिना नहीं रह सकता। मैं इन शब्दों के साथ इस प्रस्ताव को House में पेश करता हूँ और आशा करता हूँ कि हम इसे इसी सूरत में पास करके अपनी योग्यता और एकता का सबूत देंगे।

Mr. Chairman: Motion moved—

> This House places on record its deep appreciation of the military action in Goa and the liquidation of the last foreign pockets from the Indian soil The speed and efficiency with which the entire operation was carried out by our Armed Forces entitle them to genuine admiration and thankfulness on our part. It is a matter of pride for Punjab that two of her illustrious sons, Major Shiv Singh Sidhu and Captain V.M. Sehgal laid down their lives for liberating the people of Goa from the yoke of foreign rule. The House expresses its full sympathy with the members of the bereaved families and suggests that two minute's silence may be observed as a mark of respect to the memory of the departed heroes.

Mr. Chairman : Notices of some amendments have been received. They will be deemed to have been read and moved. They are—

Comrade Bhan Singh Bhaura:

1. In line 8, for two substitute 'three'.
2. In line 9, after 'sons' add 'Sardar Karnail Singh Issru'.

Shri Mangal Sein:

3. In line 2, between 'the' and 'Military' insert 'liberation movement in the year 1954 and'
4. In line 8, for 'two' substitute 'three'.
5. In line 9, after 'sons' add 'Sardar Karnail Singh'.

सरदार गुरदियाल सिंह ढिल्लों (तरनतारन): चेयरमैन साहिब, जो प्रस्ताव पंडित अमरनाथ जी शर्मा ने गवा के सम्बन्ध में आज House के सामने रखा है उसके सिलसिले में मैं यकीन से कह सकता हूँ कि इसमें कभी भी दो राएं नहीं हो सकतीं। कौन सा हिन्दुस्तानी है, कौन सा पंजाब वासी है जो इस बात पर फ़ख्र महसूस नहीं करता कि गोआ में जो गवर्नमेंट ने action लिया वह जायज़ action था और उसके मुकम्मल करने में पंजाब के बहादुर सुपूतों ने बढ़ चढ़ कर हिस्सा लिया ?

हिन्दुस्तान की आज़ादी के बाद गोआ में foreign imperialism का कयाम देश के इतिहास पर एक बदनुमा धब्बा था। हिन्दुस्तान की जंगे आज़ादी कोई हथियारों से नहीं लड़ी गई बल्कि ऐसे साधनों से लड़ी गई जिनका इनहिसार इखलाक पर, सब्र और शांति पर था। यह एक ऐसी जबरदस्त ताकत थी जिसने दुनिया के सब से बड़े साम्राज्य को जड़ों

[सरदार गुरदियाल सिंह ढिल्लों]

से उखाड़ दिया। हिन्दुस्तान गुलामी की जंजीरों को तोड़ कर आज़ाद हुआ। उसके बाद जो बाकी ताकतें यहां पर रह गई उनमें से फ्रांस ने अपने फर्ज को पहचानते हुए आज़ादाना तौर पर इस देश में अपनी नौआबादियात को छोड़ दिया। सिर्फ पुर्तगाल ही एक ऐसी ताकत रह गई थी जिसने हिन्दुस्तान के पिछले इतिहास पर, जंगे आज़ादी के तरीकों और साधनों पर नजर डालते हुए भी इस ओर से आंखें बन्द कर रखी थीं।

पुर्तगाल ने दूसरे मुल्कों के साथ इस बात में शामिल होने से इनकार कर दिया। वह इस ख्याल में थे कि जिस तरह से उन्होंने मोज़ाम्बिक और अंगोला में ज्यादतियां की हैं वही मियार वह गोआ वगैरह में भी चालू कर सकेंगे और यह सब एक ऐसे ज़माने में जब इतना ज्यादा मेल मिलाप हो, आमदोरफ्त हो और देशों को एक दूसरे की इतनी आवश्यकता हो। अब तो यह एहसास सब को हो चुका है कि जंग एक पुराना और दकियानूसी तरीका है और इसको छोड़ना चाहिए। मगर पुर्तगाल ने इन बातों को नज़रअंदाज़ किया और अपने पुराने तरीके की ज्यादतियों को जारी रखा। हिन्तोस्तान ने बहुत ज्यादा प्रोवोकेशन के सामने भी बहुत सब्र से काम लिया और हर जायज़ तरीका से इस मामले को सारे देशों के सामने रखा मगर जब और कोई चारा न रहा तो मजबूर होकर उसे ऐक्शन लेना पड़ा। तब दुनिया ने देखा कि अगर भारत आज तक इस बारे में बातचीत से ही काम लेना चाहता था तो इसकी वजह कमज़ोरी नहीं थी बल्कि इसकी वजह सिर्फ इखलाकी थी। आपको पता है कि सारा ऐक्शन कोई 25–26 घंटों में खत्म हो गया और मैंने सुना है कि 18 से ज्यादा जानें इस ऐक्शन में काम नहीं आईं और इसमें भी पंजाबी जवानों और अफसरों का ज्यादा हिस्सा है। मेजर शिवदेव सिंह और मेजर सहगल ने जिस बहादुरी और दलेरी का सबूत दिया वह सारी जनता के सामने है। मेजर शिवदेव सिंह के पिता श्री महेन्दर सिंह को मैं 30 साल से जानता हूँ। वह पंजाब की सियासियात में मेरे देरीना साथी थे और शिरोमणि कमेटी में भी सालहासाल तक मेरे साथी रहे। उनके बच्चों ने भी देश-भक्ति का जज़बा अपने पिता से विरसा में पाया। मुझे मेजर शिवदेव सिंह को बचपन से ही जानने का मौका मिला था। वह निहायत ही ज़हीन, काम करने वाला, सुलझा हुआ और देशभक्ति के रंग में रंगा हुआ नौजवान था। मैंने सुना है कि मेजर सहगल भी बचपन से ही अपने देश के लिये प्यार रखते थे और हर वक्त अपने देश की रक्षा के लिये कठिन से कठिन मौका पर सेवा करने की तलाश में रहते थे। मेजर शिवदेवसिंह तो ऐसे मौके खुद पहुंच कर लेते थे। कभी काशमीर तो कभी आसाम। आम तौर पर लोग ऐसी जगह ट्रांस्फर हो जाने पर कोई दकीका फ्रोगुज़ाश्त नहीं उठा रखते कि उनकी यह तब्दीली किसी तरह से रुक जाए मगर यह दोनों अफसर ऐसे थे जो खुद ढूंढ कर कठिन कामों वाली जगहों पर भेजे जाने के लिये दौड़धूप किया करते थे ताकि वह तजरुबा हासिल कर सकें जो बाद में देश के बचाव के लिये उनके काम आ सके। इसी तरह से उन्होंने पहुंच कर गोआ के लिये अपना नाम भिजवाया। मैंने सुना है कि यह दोनों अफसर सारी रात और सारा दिन काम करते रहे। यह दोनों साथी इकट्ठा रहना चाहते थे मगर इनको दो अलग अलग काम दिये गए और इनको कहा गया कि वह इकट्ठे न रहें, आगे पीछे रहें। मगर उन दोनों ने

फ्रंट पर इकट्ठे ही जाने का मौका पैदा किया। इस तरह से इन दोनों बहादुरों में इस बात की होड़ 26 घंटे तक लगातार चलती रही कि देखें पहले कौन कब्जा लेता है। जब इनकी शहादत हो गई तो मेजर शिवदेव सिंह की जेब से पुर्तगाली जबान में पुर्तगाली कमांडर के हाथ का लिखा हुआ एक रुक्का मिला। यह सबूत था कि किस अफसर को पहले सरैंडर दिया गया। पंजाब वाले इस सदमा को महसूस करते हैं, इन बहादुरों के वालदैन भी इस सदमा को महसूस करते हैं मगर साथ ही हमें इस बात का फख्र भी है कि इन पंजाब के सपूतों ने पंजाब का सिर जो पहले ही इन बातों के लिये ऊंचा है और भी बुलंद कर दिया है, पंजाबी नौजवानों की शान को कायम रखा। गवा की बात दूसरे देशों में कहीं किसी तरह और कहीं किसी तरह से पेश की गई मगर इस ऐक्शन को जंग नहीं कहा जा सकता। मैं समझता हूँ कि हिन्दुस्तानी फौज का वहां जाना पुर्तगालियों के लिये भी अच्छा था क्योंकि यह अगलब था कि उनके जब्रो तशदद से तंग आए हुए गवा के लोग शायद उनको एक एक करके खत्म कर देते। आपने शायद यह अखबारों में इन्दरा गांधी जी का बयान पढ़ा होगा। पुर्तगेज़ों को अपनी फौजों और हथियारों का बड़ा मान था और उंगली के नीचे छुप जाने वाला यह देश हिन्दुस्तान जैसे बड़े देश को अपने कब्जा में ताकत के जरिये रखना चाहता था। वह हमारी अमन पसंदी को हमारी कमजोरी समझता था मगर दुनियां ने देख लिया कि एक दिन और एक रात में उनका क्या हश्र हुआ। इसको जंग नहीं कहा जा सकता, पुलिस ऐक्शन कहा जा सकता है। 15, 20 आदमी तो बार्डर क्लैश में एक ही रात में कत्ल हो जाते हैं। जंग में इतने कम आदमी नहीं मारे जाया करते।

चेयरमैन साहिब, पिछले साल अमरीका से वापस आते हुए मुझे अफरीका के देशों का दौरा करने का मौका मिला। कोई हिन्दुस्तानी पुर्तगाली बस्तियों जैसे मोज़म्बिक, अंगोला वगैरह में दाखिल नहीं हो सकता। मुझे अफसोस है कि इस ऐक्शन के बाद वहां पर जो हिन्दुस्तानी अबाद हैं उनके assets freeze कर लिये गए। अब वह कुछ भी करें अपने आप को बहुत बड़ी ताकत समझने वाले मुल्क को हिन्दुस्तान ने 26 घंटे के अन्दर नंगा करके रख दिया।

पुर्तगाल दूसरे देशों की शह पर कायम है। अपनी ताकत पर वह कभी कायम नहीं रह सकता था। गोवा में भारत सरकार ने जो ऐक्शन लिया उससे हमारे पड़ौसी देशों-चीन और पाकिस्तान को यह अन्दाज़ा लगा लेना चाहिए कि यह ठीक है हम अमनपसन्दाना तरीकों को अपनाते हैं लेकिन अगर ताकत पर आ गए तो हिन्दुस्तानी फौजों ने जो सबूत गोआ में दिया है, किसी भी अहम मौके पर फिर वही सबूत देंगे (प्रशंसा) पंजाब के नौजवानों की बहादुरी और दिलेरी के सामने हमारी श्रद्धा बढ़ती है और उनके कारनामों के सामने हमारा सर सम्मान में झुक जाता है।

जैसा कि पंडित अमरनाथ जीने फरमाया कि उनके परिवार और सम्बन्धियों के पास इस हाउस का इज़हारे अफसोस पहुंचना चाहिए, मैं उनके साथ सहमत हूँ और जब यह प्रस्ताव इस हाउस में आया है तो हाउस से सभी मैम्बर साहिबान को उपस्थित होना चाहिए था ताकि बड़ी तादाद में इस प्रस्ताव को पास करके इन शहीदों के परिवारों को श्रद्धांजलि पेश करते। मेरी इच्छा अबी भी यही है कि अगर आज यह पास नहीं होता

[सरदार गुरदियाल सिंह ढिल्लों]

तो अगले वक्त पर बड़ी से बड़ी तादाद में उपस्थित होकर इसे पास करें । मैं समझता हूँ कि इस कार्य में सारा हाउस, सारा पंजाब और सारा देश सहमत होगा । इन अल्फाज के साथ मैं अपनी तकरीर खत्म करता हूँ ।

(At this stage the Deputy Speaker occupied the chair)

श्री मंगल सैन (रोहतक) : डिप्टी स्पीकर महोदया, इस हाउस में आज सरदार जयइन्दरसिंह जी ने एक प्रस्ताव दिया है जिसको पंडित अमरनाथ जी ने पेश किया है लेकिन मूल प्रस्ताव उनका था । इसमें जो विचार व्यक्त किये गए हैं भारत मां का कोई भी लाल इन भावों के साथ सहमत हुए बिना नहीं रह सकता ।

आज़ादी के पश्चात् इस भारतभूमि पर गुलामी का जो पैबन्द बचता था उसको उखाड़ फेंकने के लिये 17-18 दिसम्बर को भारत सरकार की सेना ने गोवा में मार्च करके उसको पुर्तगाली दरिन्दों से बचा लिया है । इसी लड़ी में, डिप्टी स्पीकर साहबा, मैंने अपने 2, 3 संशोधन रखे हैं और एक यह है कि जहां गोवा में सैनिक कार्यवाही की हमने प्रशंसा करनी है और शहीद सेनानियों को श्रद्धांजलि देनी है, इसके साथ ही वहां उन लोगों की भी सराहना करनी है जिन लोगों ने सन् 1954 में सरकार की कमजोर नीति को देख कर मजबूर होकर गोवा मुक्त करने का आन्दोलन चलाया था और 15 अगस्त को अभियान किया था उसमें हमारे पंजाब के शहीद कर्नैल सिंह भी गए थे । इसलिये जहां मेजर शिवदेव सिंह और कैप्टेन विजय सहगल को हम श्रद्धांजलि अर्पित करते वहां सरदार कर्नैलसिंह की भी सराहना करें अन्यथा उस हुतात्मा के साथ अन्याय होगा ।

विदेशी हकूमत के प्रति हमारी सरकार ने जो पालिसी अपनाई है मैं समझता हूँ कि यह बहुत कमजोर पालिसी है कि शत्रु बातचीत से कब्ज़ा किया हुआ भाग छोड़ जायेगा । डिप्टी सपीकर साहबा, आप भी कई बार जेल गई हैं और अच्छी तरह से जानती हैं कि लातों के भूत बातों से नहीं मानते । और हमारी सरकार है कि जिसको बावजूद सन् 1954 में सारे देश में गोवा के प्रति आन्दोलन होने के, अब तक यह ख्याल नहीं आया कि विदेशी बातों से नहीं जा सकेंगे । अब जबकि बम्बई में पिछले दिनों श्री कृष्णा मैनन का इलैक्शन होने वाला था और इनको डर था कि कहीं हार न जाएं तो इस कांग्रेस सरकार ने गोआ में यह ऐक्शन इसलिये किया ताकि देश में उठ रहा विश्वास फिर से जम जाए और इनको वोट मिल सकें.........

कई आवाजें : बिल्कुल गलत । It is wrong...........यह बिलकुल गलत है ।

उपाध्यक्ष महोदया : मंगलसैन जी, इसमें श्री कृष्णा मैनन कहां आते हैं ? आप मेहरबानी करके रैलैवेंट बोलिये । (How is Mr. Krishna Menon concerned here ? The hon. Member should please speak relevant.)

श्री मंगलसैन : मैं, डिप्टी स्पीकर महोदया, आपको यह समझाने की कोशिश कर रहा हूँ कि यह ऐक्शन अभी क्यों किया गया, पहले क्यों नहीं किया गया।

उपाध्यक्ष महोदया : मैं सब समझती हूँ आप मुझे समझाने की कोशिश न कीजिये। सिर्फ रलेवंट रहिये। (I understand everything. The hon. Member should not try to make me understand. He should be relevant.)

श्री मंगलसैन : मैं, डिप्टी स्पीकर महोदया, सिर्फ यह बताना चाहता हूँ कि बहुत पहले यह ऐक्शन हो जाना चाहिए था। (घंटी)—जब इस देश के लोगों ने उस सल्तनत को जिसमें कहीं सूरज नहीं डूबता था, यहां से उखाड़ फैंका तो फिर पुर्तगाल—एक कहावत है 'क्या पिद्दी क्या पिद्दी का शोरबा' इसको तो कभी का निकाल फैंका होता। लेकिन उस वक्त इस डर से कि credit कोई और न ले जाए, इसलिये 14 साल तक हमारी सरकार चुपचाप बैठी रही लेकिन जब देखा कि अब कोई चारा नहीं है.......

सरदार गुरदियाल सिंह ढिल्लों : On a point of order. यह प्रस्ताव बड़े ही नाजुक ढंग से यहां आया है। जैसा कि लियामेंट्री पोप्रासीजर प्रचलित है उसके मुताबिक ऐसे प्रस्ताव पर किसी इलैक्शन या किसी पार्लियामैंट के मैंबर पर reflection नहीं होना चाहिए, ना ही कोई motives impute किये जाने चाहिएं। जो पंजाब के बहादुर गोवा में शहीद हुए हैं उनकी श्रद्धांजलि तक सीमित रहना चाहिए।

उपाध्यक्ष महोदया : ढिल्लों साहब ने बहुत मुनासिब बात की है। मंगलसेन जी, आप अपनी अमेंडमेंट पर बोलिये। (Sardar Gurdial Singh Dhillon has pointed out aptly. Shri Mangal Sain should speak on his amendment.)

श्री मंगलसैन : डिप्टी स्पीकर साहबा, मैं ढिल्लों साहब की बात से इत्तिफाक करता हूँ। डिप्टी स्पीकर महोदया, ढिल्लों साहब ने बड़ी मुनासब बात की है और मैंने भी इसी ढंग से बात की है और आगे भी इसी तरीका से करूँगा। डिप्टी स्पीकर महोदया, पण्डित अमरनाथ जी ने कुछ शब्द ऐसे इस्तेमाल कर दिये जिनके बारे में मुझे मजबूरन यह बात कहनी पड़ी। उन्होंने यह कह दिया था कि जब भारत का चप्पा चप्पा ज़मीन आजाद हो गई है.....

उपाध्यक्ष महोदया : अगर किसी मैम्बर ने कोई गलत बात की है तो यह ज़रूरी नहीं है कि आप भी गलत बात कहें। आप इन बातों में वक्त जाया न करें। (There is no justification for the hon. Member to do a wrong thing simply because another hon. Member has done so. He should not waste the time like this.)

श्री मंगल सैन : मैं तो उन शहीदों को श्रद्धांजलि पेश करता हूँ जो ....

श्री अमरनाथ शर्मा : On a point of order, Madam. मेरा point of order यह है कि मैं ने जो यह कहा कि देख लीजिये कि हिन्दुस्तान का चप्पा चप्पा आज़ाद हो गया है.....

उपाध्यक्ष महोदया : यह point of order नहीं है। Personal explanation देने की कोई ज़रूरत नहीं है। (This is no point of order. There is no need of giving any personal explanation.)

श्री मंगलसैन : डिप्टी स्पीकर महोदया, मैं यह निवेदन कर रहा था कि देश की आज़ादी के बाद जिन लोगों ने गोआ की आज़ादी के लिये कुरबानियां दीं, बलिदान दिये और कैद काटी और 1954 में जब सारे देश में और पंजाब ने भी गोआ को आज़ाद कराने के लिये आंदोलन चलाया था और उस आंदोलन में भी जिन वीर पुरुषों ने शहीदियां दी हैं, मैं आपके द्वारा यह कहना चाहता हूँ कि उनको भी श्रद्धांजलि देनी चाहिए। जिस माननीय मैम्बर ने यह प्रस्ताव पेश किया है और उन महानुभावों के नाम दिये हैं जिन्होंने गोआ की आज़ादी के लिये अपने जीवन बलिदान किये हैं मैं उन के परिवारों से सहानुभूति करता हूँ और उनके नाम के साथ मैं उन शहीदों का नाम लगाना चाहता हूँ जिनके लिये हमारा मन ऊंचा उठता है। मैं इस सम्बन्ध में इतना ही निवेदन करना चाहता हूँ कि पंजाब की धरती पर पैदा होने वाले हमेशा जब देश के किसी भी कोने पर संकट आये तो उसका मुकाबला करने में अग्रसर रहते हैं। जब कभी भी पंजाब पर संकट आया या भारत के किसी और कोने पर संकट आया तो यहां के बहादुरों ने हमेशा आगे बढ़ कर हिस्सा लिया। डिप्टी स्पीकर महोदया, आपको याद होगा कि जब बंगाल में कहत पड़ा था तब भी पंजाब के लोगों ने वहां के लोगों को सहायता देने में बढ़ चढ़ कर भाग लिया था। डिप्टी स्पीकर साहिबा, आप ने भी हिस्सा लिया था। इसलिये मैं इस प्रस्ताव में संशोधन पेश करता हूँ कि इस प्रस्ताव में प्रस्तावक महोदय ने जो नाम दिये हैं उनके साथ सरदार करनैल सिंह जी का नाम भी शामिल कर लिया जाये। जहां पर लिखा है.........

"..........It is a matter of pride for Punjab that two of her illustrious sons, Major Shiv Dev Singh Sidhu and Captain V. M. Sehgal........"

वहां पर इनका नाम भी जोड़ दिया जाये। इन शब्दों के साथ मैं प्रस्तावक महोदय को, जो इस प्रस्ताव के move करने वाले हैं, यह निवेदन करता हूँ कि सरदार करनैलसिंह भी शहीद हैं इसलिये उनका नाम भी इसमें आना चाहिए। यह तो मैं कह नहीं सकता कि 1954 में सरकार ने गलती की थी। मैं इस समय इस चीज़ को न छेड़ता हुआ यही कहता हूँ कि इन शहीदों में सरदार करनैल सिंह का नाम भी शामिल करना चाहिए। मुझे यह देख कर दुःख हुआ है कि हमारे मुख्य मंत्री जी और दूसरे सरकारी बैंचों के सज्जन कहीं सैर सपाटे के लिये चले गये हैं। उन्हें इन शहीदों को श्रद्धांजलि देने के लिये यहां रहना चाहिए था।

पंडित चिरंजीलाल शर्मा (सोनीपत) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, जो resolution श्री अमरनाथ जी शर्मा ने आज हाउस में पेश किया है इसके बारे में मेरे ख्याल में कोई दो

opinions नहीं हो सकतीं । जो संशोधन डाक्टर मंगल सैन जी ने अभी हाउस के सामने पेश किया है मैं भी उसकी support में दो शब्द कह कर अपनी seat resume करूंगा । गोआ की आज़ादी के सिलसिले में कोई नई बात नहीं थी । आज़ादी मांगने से नहीं मिलता । इसके लिये बड़े बड़े त्याग करने पड़ते हैं, कुरबानियां करनी पड़ती हैं और कैदें काटनी पड़ती हैं । जब एक देश गुलाम होता है तो उसकी आज़ादी हासिल करने के लिये बड़ी लड़ाइयां लड़नी पड़ती हैं लेकिन हिन्दुस्तान ने एक अजीब और निराले ढंग से आजादी हासल की । मगर दुख इस बात का है कि हिन्दुस्तान जैसे बड़े देश के सामने गोआ का मामला, एक छोटे से खित्ते का मामला 14, 15 साल तक ऐसे ही लटकता रहा । यह एक कलंक का टीका था और यह हमारे इतने बड़े देश के माथे पर कलंक था । इतना बड़ा देश हो आबादी के लिहाज से और area के लिहाज से और 14, 15 साल तक गोआ को पुर्तगाल जैसे छोटे देश की गुलामी से मुक्त न करा सके, मैं कहूँगा कि यह बुरी बात थी । पण्डित अमरनाथ जी ने अपनी स्पीच में पण्डित जवाहरलाल नेहरू का हवाला दिया और कहा कि वह हमेशा शान्ति का पैगाम देते रहे । यह ठीक है और वह अब भी शान्ति का पैगाम देते हैं लेकिन History इस चीज़ का सबूत है कि आज़ाद होने के बाद कशमीर में हमने कशमीर को आज़ाद कराने के लिये अपनी बहादुर फौजें भेजीं, इसी तरह से हैदराबाद में police action किया और जूनागढ़ को आजाद करवाने के लिये फौजें भेजीं, तो फिर जब हमारी फौजें कशमीर में, हैदराबाद में और जूनागढ़ में police action या फौजी कार्रवाई कर सकती थीं तो गोआ जो एक छोटे से देश पुरतगाल की गुलामी में था, वहां भी फौजें भेज कर पहले क्यों आज़ाद न कराया गया और 14, 15 साल तक क्यों इन्तज़ार की गई ? इस चीज़ का अफसोस ज़रूर है कि 14, 15 साल के अर्सा के लिये हमारी भारत सरकार ने चुप साध रखी और वह action पहले न लिया जो पिछले साल लिया है जबकि हमारे देश-वासियों के सब्र का पैमाना लिबरेज़ हो चुका था । इसलिये मैं निवेदन करता हूँ कि जब गोआ में action लिया गया था तो वहां मेजर शिवदेव सिंह और श्री सहगल शहीद हुए थे । उनके लिये जब मैं खराजे अकीदत पेश करता हूँ वहां मैं यह चाहता हूँ कि गोआ की आज़ादी के लिये हमारे बहुत से नौजवानों ने कैदें काटीं, अनेकों त्याग किये और अपने जीवन बलिदान किये उनको भी मैं श्रद्धांजलि पेश करता हूँ ।

1-00 P. M.

मैं ज्यादा कुछ न कहता हुआ आपसे निवेदन करना चाहता हूँ, जैसा कि मुझसे पहले बोलने वालों ने फरमाया कि इस रेज़ोल्यूशन को पास करते वक्त हाउस को full होना चाहिए । यह अफसोस की बात है । माननीय सदस्यगण जानते थे कि आज हाउस के सामने यह रेज़ोल्यूशन आ रहा है तो उन का फर्ज़ मनसबी था बल्कि मैं तो कहूँगा कि उनका धर्म था कि ऐसे शहीदों को श्रद्धांजलि पेश करने के लिये हाउस में हाजिर रहते । खैर, मैम्बरान को आज़ादी है । उनको लगाम नहीं लगाई जा सकती । ताहम मैं यह महसूस करता हूँ कि कई दफा हमारे मैम्बर साहिबान जरूरी बातों का भी अहसास नहीं करते । जो तरमीम डाक्टर मंगल सेन ने पेश की है उस के साथ रेज़ोल्यूशन की ताईद करता हुआ मैं जान पर खेल कर गोआ की आजादी में हिस्सा लेने वाले शहीदों को श्रद्धांजलि पेश करता हूँ ।

ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ (ਧੂਰੀ S.C.): ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਗਰੁਪ ਵਲੋਂ ਇਸ ਮਤੇ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਲਈ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਸਾਡਾ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਗੋਆ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਭੇਟ ਕਰੀਏ। ਜਦੋਂ ਮਤੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇੰਝ ਪਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਤਾ ਰਖਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਤੰਗਦਿਲੀ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਜ਼ਰਾ ਪਿਛੇ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਦੌੜਾਈਏ। 15 ਅਗਸਤ, 1947 ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਗੋਆ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਾਉਣਾ ਕੋਈ ਵਡੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਢਿਲੜ ਪਾਲਿਸੀ ਨੇ ਗੋਆ ਨੂੰ ਐਨੀ ਦੇਰ ਬਦੇਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਰਖਿਆ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਲਹਿਰਾਂ ਚਲਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਮੈਂ ਫਖਰ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਮਿਉਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗੋਆ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਅਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕੀਤੀ। 1955 ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ ਸਰਦਾਰ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਾਥੀ ਪੰਡਤ ਕਸ਼ੋਰੀ ਲਾਲ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਗੋਆ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚੋਂ ਪਹਿਲਾ ਜਥਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅਗੇ ਵਧਣੋਂ ਰੋਕਿਆ। ਚਾਹੀਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਗੋਆ ਅਜ਼ਾਦ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਸਾਥ ਦਿੰਦੀ ਪਰ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੁਝ ਇਹੋ ਜਹੀਆਂ ਗਲਾਂ ਕਹੀਆਂ ਕਿ ਇਹ international ਪਾਲਿਸੀ ਦੇ ਉਲਟ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਗਲਾਂ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟਾਲ ਮਟੋਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਜਦੋਂ ਗੋਆ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਇਆ ਫਿਰ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ international ਤੌਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਲਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। 15 ਅਗਸਤ, 1955 ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਸਰਦਾਰ ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਮਤੇ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਦਾ ਡਾਕਟਰ ਮੰਗਲ ਸੈਨ ਨੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਮੇਰੀ ਵੀ ਇਹੋ ਤਰਮੀਮ ਹੈ। ਸਰਦਾਰ ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਵਾਨੀ ਗੋਆ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਵਾਰੀ। ਉਸ ਨੌਜਵਾਨ ਨੇ, ਜਿਹੜਾ ਟੀਚਰ ਲਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਹਿੰਦੂਸਤਾਨ ਦੀ ਅਣਖ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਗੋਆ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਿੱਤੀ। ਉਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵੀ ਇਸ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਵਿਚ ਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਗੋਆ ਆਜਾਦ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਆਰੂਨਾ ਆਸਫ ਅਲੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦੀ ਰਹੀ। ਜਿਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਭੇਟ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਉਥੇ ਉਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ, ਜਿਨਾਂ ਨੇ ਗੋਆ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਵਾਸਤੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ, ਸਾਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦ ਕਹਿ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਗੋਆ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜੇ 1955 ਵਿਚ ਗੋਆ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਮੇਜਰ ਸ਼ਿਵਦੇਵ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸਹਿਗਲ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾ ਦੇਣੀ ਪੈਂਦੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਗੋਆ ਵਿਚ ਮਰੇ ਉਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀਆਂ ਨਾ ਦੇਣੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ। ਇਹ ਜਿੰਨੀਆਂ ਵੀ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਇਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰ ਹੈ। ਜੇ ਗੋਆ ਪਹਿਲਾਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਨਾ ਦੇਣੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ। (ਵਿਘਨ) ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਨਾਂ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਭੇਟ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਉਂ ਇਸ ਮਤੇ ਵਿਚ ਪਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇ।

सरदार गुरदयाल सिंह ढिल्लों : डिप्टी स्पीकर साहिबा, हाउस में यह आवाज़ उठाई गई है कि इस प्रस्ताव को उस वक्त पास किया जाना चाहिए जब कि हाउस full हो। इत्तफाक की बात है कि अगला जो Non-official day आ रहा है उसके लिये जो

agenda रखा गया है उसमें Public Service Commission की रिपोर्ट है। उसके बाद सैशन खत्म हो जायगा और कोई दूसरा non-official day नहीं आएगा। इसलिये मैं समझता हूँ कि अगर आज इसको हाउस में पेश किया गया है तो आज ही इसे पास कर दिया जाए। वैसे तो इसके बारे में कोई दो राए नहीं हो सकतीं ; सब को सिर झुका कर इसे पास कर देना चाहिए।

श्री उपाध्यक्ष महोदय : अगला जो non-official day होगा उस में full हाउस होगा। उस समय श्रद्धांजलि अर्पित करके इस प्रस्ताव को पास किया जायगा। (The House will be full on the next non- official day and this resolution will then be passed)

राज्य मन्त्री (श्री राम किशन): उपाध्यक्ष साहिबा, पंडित अमरनाथ जी ने जो प्रस्ताव पेश किया है जहां में उसकी पुरजोर ताईद करता हूँ और जिन शहीदों ने गोआ की आज़ादी के लिये अपनी जानें दीं उनके लिये श्रद्धांजलि पेश करता हूँ वहां मैंने दो तीन बातें और भी कहनी हैं अगर आप इज़ाजत दें। डाक्टर मंगलसेन और श्री चिरंजी लाल जी ने हाउस में फरमाया कि गोआ के सिलसिले में हमारी सरकार की बहुत कमजोर पालिसी रही है। यही वजह है कि पन्द्रह साल तक हमारी सरकार गोआ को विदेशी सरकार से अजाद न करवा सकी। मैं चाहता हूँ कि हाउस के मैम्बरान, जिन्होंने ऐसी तकरीरें कीं, गोआ के सवाल को अच्छी तरह से समझने की कोशिश करते। गोआ को आज़ाद करवाने का सवाल कोई मामूली सवाल नहीं था। वह एक अन्तर्राष्ट्रीय सवाल था। इसी सवाल पर लड़ाई छिड़ सकती थी। मैं इस सम्बन्ध में कुछ पृष्ठभूमि बताना चाहता हूँ। आजसे 451 साल पहले पुर्तगाल के शहजादे के साथ इंग्लैंड की शहजादी की शादी हुई। इंग्लैंड के बादशाह ने पुर्तगाल के शहज़ादे को जहेज़ में गोआ, दमन और देव दे दिया। साथ में एक डाकूमेंट भी दिया। वह डाकूमेंट क्या था ? वह डाकूमेंट यह था कि अगर कोई ताकत, कोई पावर उस इलाके की तरफ निगाह उठाकर भी देखेगी तो इंग्लैंड पूरी तरह से उसकी हिफाज़त करेगा। इसका मतलब यह हुआ कि गोआ के सवाल पर इंग्लैंड भी पूरी तरह से लड़ाई करने को तैयार था। जब आजादी की लड़ाई लड़ी जा रही थी तो हम गोआ के लिये भी आवाज बुलंद करते थे। 15 अगस्त, 1947 का दिन आया तो हमारी कांग्रेस ने गवर्नमेंट से मुतालबा किया कि गोआ का इलाका भी साथ ही दिया जाए जिससे सारा देश आज़ाद हो जाए। इसी तरह से चंद्र नगर, पांडीचरी और माही के लिये फ्रांस से भी मुतालबा किया। उनसे यह मुतालबा किया गया कि यह शहर भी आज़ाद होने चाहिएं। उसके बाद हमने गोआ, दमन और दिऊ के सम्बन्ध में U. N. O. में सवाल उठाया, negotiate किया। चार पांच साल तक यह सवाल हम उठाते रहे। Security Council का भी दरवाज़ा खटखटाया। फ्रांस वाले तो अपने मकबूज़ात हिन्दुस्तान के हवाले कर गये लेकिन डाक्टर सालाज़ार गोआ, दमन और दिऊ के सिलसिले में नहीं माने।

पुर्तगाल के डिक्टेटर डाक्टर सालाज़ार ने उससे इनकार कर दिया। इसके बावजूद U. N. O. के Sessions में Security Council में हमारे representative

[राज्य मंत्री]

ने बार बार सवाल उठाया। इसके अलावा, डिप्टी स्पीकर साहिबा, आपकी विसातत से मैं एक और बात की तरफ House का ध्यान दिलाना जरूरी समझता हूँ। वह यह कि जहां तक गवा, दमन और दिऊ का सवाल है वहां की आबादी का अगर जायजा लिया जाए तो आपको मालूम होगा कि वहां की 40 % आबादी Christians की है और वह रोमन कैथोलिक हैं। रोमन कैथोलिक्स Christianity की सबसे पुरानी कौम है। सारी world के अन्दर Christianity के दो बड़े गिरजों को सब से ज्यादा मान्यता दी जाती है। जैसे मुसलमानों के लिये मक्का और मदीना है, सिख भाइयों के लिये दरबार साहिब है, हिन्दुओं के लिये बद्रीनाथ का तीर्थ और हरिद्वार है इसी तरह उनमें दो में से एक गिरजा गोआ के अन्दर है जोकि रोमन कैथोलिक्स का धार्मिक स्थान है। तो जब जब भी गवा का सवाल उठाया जाता था तो दुनिया के बड़े बड़े मुल्क जिनमें स्पेन, पुर्तगाल, बराज़ील और अर्जेनटाइना वगैरा शामिल हैं उन तमाम की governments हमारे खिलाफ आवाज़ उठाती थीं। सभी एक आवाज़ होकर यही नारा लगाते थे कि गवा पर जबरदस्ती कब्जा करके हिन्दुस्तान दुनिया में Christianity को खत्म कर देना चाहता है, रोमन कैथोलिक्स के चर्च को नेस्तोनाबूद कर देना चाहता है। इस तरह दुनिया के अन्दर बड़ी बड़ी powers के religious sentiments को उभारा जाता था। इस तरह साम्प्रदायिकता और धर्म के बीच में पड़ कर यह सवाल एक international problem बन गया था। बहर हाल मैं यह बता रहा था, डिप्टी स्पीकर महोदया, कि U. N. O. के level पर बार बार यह सवाल उठाया जाता रहा। हिन्दुस्तान के अन्दर गवा, दमन और दिऊ को आजाद कराने के लिये एक जबरदस्त agitation चलती रही। न सिर्फ हिन्दुस्तान में बल्कि African countries में इसकी बाबत बड़ी हलचल रही। ऐसी हालत में एक वक्त आ पहुंचा था कि जब पुर्तगाल मजबूर हो चुका था कि हिन्दुस्तान के अन्दर से ही नहीं बल्कि दूसरी जगहों पर भी अपने मकबूज़ात को छोड़ दे। उस वक्त जब कि हालत इतनी डांवांडोल हो चुकी थी पुर्तगाल की राजधानी लिज़बन के अन्दर डाक्टर सालाजार ने Parliament में एक बिल पेश किया जिसमें यह पास किया गया कि गवा, दमन और दिऊ पुर्तगाल की colonies नहीं बल्कि provinces हैं। Province का मतलब यह कि यह pockets जो कि हिन्दुस्तान में वाक्या हैं पुर्तगाल के प्रान्त हैं ठीक उसी तरह से जैसे पंजाब हिन्दुस्तान का एक प्रान्त है, U.P. हिन्दुस्तान का एक प्रान्त है। इसके साथ ही साथ कुछ अर्सा पहले पुर्तगाल ने एक ऐसी बात की जिसका मैं House में नाम नहीं लेना चाहता। उन्हीं दिनों world के अन्दर कुछ military pacts हुए SEATO और N. A. T. O. दूसरों की बाबत इस वक्त मैं details में नहीं जाना चाहता। जहां तक North Atlantic Treaty Organisation का ताल्लुक है इसमें सपेन, इटली, जर्मनी, पुर्तगाल, इंग्लैण्ड वगैरह सभी member countries के दरम्यान यह मुआइदा हुआ कि अगर इन मुमालिक में से किसी पर भी कोई unfriendly country हमला करता है तो तमाम मेम्बर मुल्क पूरे तौर पर एक दूसरे का साथ देंगे। जैसा कि मैंने House को बताया कि पुर्तगाल की Parliament ने एक बिल पास किया जिसकी रू से गवा, दमन और दिऊ को पुर्तगाल के provinces treat किया तो उस military pact

के नतीजे के तौर पर अगर हिन्दुस्तान की गवर्नमेंट गोआ पर हमला करती तो वह सिर्फ गवा पर हमला न समझा जाता बल्कि N.A.T O. के सभी मुमालक पर हमला समझा जाता और इस तरह world के अन्दर world war का खतरा पैदा हो जाता । जब वहां पुर्तगाल में वह बिल पास हुआ तो हमने उसके खिलाफ सख्त protests किये--सिर्फ protest ही नहीं किए हमारे नुमाइन्दे ने Security Council के अन्दर आवाज़ उठाई, U. N. O. के अन्दर आवाज़ उठाई और जितना Afro-Asian Powers हैं सब के साथ बात की। यही नहीं बल्कि China के border के साथ भी उनकी जिन pockets पर उसका कब्जा था; उनसे भी इस सम्बन्ध में विचार किया। जहां जहां भी पुर्तगाल के मकबूजात थे उन सब को confidence में लेकर साथ मिलाने की कोशिश की ताकि moral force तैयार की जा सके और शांतिपूर्वक उपायों से इस complicated problem को हल किया जाए। एक तरफ जहां diplomatic तौर पर इस समस्या को हल करने की कोशिश जारी थी। वहां U. N. O. और Security Council में भी पूरे जोर पर इस सवाल को उठाया जाता रहा। तो मेरे कहने का मतलब यह है कि गवा का सवाल कोई तीन चार लाख आदमियों को आजाद कराने का ही सवाल नहीं था बल्कि इसके पीछे एक जबरदस्त अन्तर्राष्ट्रीय इतिहास छिपा हुआ था। उस वक्त हम एक ऐसे मोड़ पर अड़े हुए थे जहां हमारी कौम के लिये, हमारे मुल्क के लिये ज़िन्दगी और मौत का सवाल बना हुआ था। इसके अलावा आपको यह भी मालूम है, डिप्टी स्पीकर साहिबा, कि पाकिस्तान जिसके साथ हमारे ताल्लुकात अच्छे नहीं कहे जा सकते, पूरी तरह से गवा के मामले में पुर्तगाल की मदद कर रहा था। इसके साथ ही, डिप्टी स्पीकर साहिबा, 15 अगस्त, 1947 को हिन्दुस्तान आजाद हुआ। उस वक्त integration of States का भी एक बड़ा जबरदस्त मामला था। इस सम्बन्ध में भी श्री वी० पी० मैनन ने अपनी किताब के अन्दर गवा का जिक्र करते हुए बताया कि उस वक्त अन्दर ही अन्दर गवा का इलाका निजाम हैदराबाद के हाथों में सौंपने की बातचीत चल रही थी। उस वक्त यह मुआइदा होने जा रहा था कि निज़ाम हैदराबाद उसके बदले में 30 लाख पौंड पुर्तगाल को देगा। निज़ाम वहां पर एक base कायम करना चाहता था। सो मेरे कहने का भाव यह है कि पसे पर्दा position बड़ी complicated हो चुकी थी (Interruptions) बहरहाल मैं आपको बता रहा था कि जब गवा, दमन और दिऊ को पुर्तगाल की colonies की जगह province बनाये जाने का उन्होंने फैसला किया तो हमने U. N. O. के अन्दर साफ तौर पर कह दिया कि हम उस position को मानने के लिये हरगिज़ तैयार नहीं। खैर वह वक्त गुज़र गया। हमने फिर कोशिश की कि गोआ, दमन और दिऊ की transfer शान्तिपूर्वक ढंग से भारत में हो जाए। वह न माने। मैंने पहले ही बताया कि वहां की 40 प्रतिशत आबादी Roman Catholics की है। जब २ यह सवाल उठता रहा Roman Catholics के church का सवाल बीच में घसीट लिया जाता। हालत काफी नाज़ुक हो चुकी थी वह वक्त भी गुज़र गया। सन् 1955 आया। हिन्दुस्तानियों की भावनाओं में जबरदस्त उबाल आया हुआ था। एक जबरदस्त मगर शान्तिपूर्वक सत्याग्रह की लहर चली जिसमें हमारे पंजाब के सरदार करनैल सिंह भी शहीद हुए। ठीक है कि उसमें कामयाबी नहीं हुई लेकिन इसका मतलब यह नहीं कि अगर हम नाकामयाब हुए हों तो अपने aim से, ध्येय

[राज्य मंत्री]
से, लक्ष्य से ही मुंह मोड़ लेते। गवा को हिन्दुस्तान के साथ आज़ाद कराने के लिये देशवासियों के दिल में, उनके नेताओं के दिल में एक तड़प थी एक कौमी वलवला था। आज़ाद हिन्दुस्तान में गवा का एक foreign power के हाथ में रहना, एक बदनुमा धब्बा था। उसको हमने दूर करना था। साल के बाद साल गुज़रते गए। हमने एक एक के दरवाज़े खटखटाये ताकि शान्तिपूर्वक ढंग से इस समस्या को हल करने के उपाय सोचे जायें। लड़ाई के तरीके से नहीं co-existance के तरीके से हम इसका हल सोचना चाहते थे।

बाबू बचन सिंह : यह पंजाब असेम्बली है, आप Parliament में foreign policy पर नहीं बोल रहे।

राज्य मंत्री : जब आपोज़ीशन की तरफ से ऐसे points raise किए गए तो उस हालत में उनका जवाब न दूं तो क्या करूँ? जब आप बातें कहते हैं तो उस वक्त अपने आपको relevant समझते हैं लेकिन जब उन्हीं बातों का जवाब दिया जाता है तो आप उसको tolerate करने को तैयार नहीं होते। मैं आपोज़ीशन के दोस्तों को साफ तौर पर बता देना चाहता हूँ कि जो जो बातें आप कहेंगे उनका जवाब जरूरी तौर पर दिया जाएगा अब आप सब्र के साथ सुनने की कोशिश करें। तो मैं अर्ज़ कर रहा था कि यह कोई मामूली बात नहीं थी। यह एक international सवाल बन गया हुआ था। एक वक्त आया जबकि हमें इस सम्बन्ध में थोड़ी सी कोशिश करनी पड़ी। सारी world के अन्दर उसका reaction हुआ। इसके लिए diplomatic negotiations के ज़रिये हमें ground तैयार करनी थी। Peacefull methods को हमने आखिरी दम तक नहीं छोड़ा और उसका नतीजा यह हुआ, जैसा कि House को याद ही होगा, कि जिस दिन गवा में 'action' हुआ उससे पहले अरजैनटाईना, बराज़ील, सपेन और South America की States, रोमन कैथोलिक मुल्कों को भी विश्वास हो चुका था कि भारत के लोगों की, हिन्दुस्तान की सरकार की ऐसी कोई भावना नहीं कि वह वहां गवा के अन्दर रोमन कैथोलिक चर्च को या Christianity को खत्म करने के मनसूबे रखती हो। आज से पहले ये सभी foreign powers गवा के मामला पर क्या U.N.O. में और क्या U.N.O. के बाहर हिन्दुस्तान को मुखालफत करती थी। लेकिन, डिप्टी स्पीकर साहिब कौन नहीं जानता कि गवा में military action होने के आठ दस रोज पहले अरजैनटाइना के Finance Minister बराज़ील के मिनिस्टर हिन्दुस्तान आए और उन्होंने अपनी आंखों से जब गवा, दमन और दिऊ की हालत देखी तो उन्होंने भी इस बात को माना कि हिन्दुस्तान के लिये अब सिवाय इस बात के और कोई चारा नहीं कि वह इन pockets की liberation के लिये military action करे। वैसे तो यह action चार पांच दिन पहले हो जाने वाला था लेकिन कुछ ऐसे हालात बन गये कि इसे चार पांच दिन के लिये मुलतवी करना पड़ा। हमें पता लगा कि पुर्तगाल वाले दूसरे मुल्कों से negotiations कर रहे थे और इस बात के लिये negotiations कर रहे थे कि हिन्दुस्तान के साथ लड़ाई छिड़ जाने की सूरत में उनकी फौजों और supplies को रास्ता दिया जाए। उन्होंने U. A. R. से negotiations कीं, इंडोनेशिया से negotiations की, सीलोन से और न्यूज़ीलैंड से negotiations कीं। उन्होंने U.A.R.

से कहा कि हमारे जहाज़ और supplies को नहर स्वेज़ से गुज़र जाने दिया जाए। लेकिन सब देशों ने उनकी मदद करने से इनकार कर दिया कि हम फौजों और जंगी जहाज़ों को अपने इलाके में से नहीं निकलने देंगे। इसी तरह से इन देशों से बात करने की हमें भी जरूरत महसूस हुई। U. A. R ने कहा कि हम पुर्तगालियों के जंगी जहाजों को नहर स्वेज में से नहीं निकलने देंगे। तब वक्त आया और हमें फौजी कार्यवाही करनी पड़ी। इस सिलसिले में आपकी तवज्जुह इस बात की तरफ दिलाना चाहता हूँ कि 18 और 19 दिसम्बर की दरमियानी रात के पांच बजे ऐक्शन होने वाला था। 18 दिसम्बर की शाम से बम्बई से पंजिम को जाने वाली सड़क पर पुरतगेज़ों ने सुरंगें और डायनामाइट फैलाना शुरू कर दिया ताकि हिन्दोस्तान की फौज तबाह हो जाए। इस वजह से हमारे सिपाहियों को गवा से पंजिम तक का 25 मील का रास्ता भारी बोझों को उठा कर तय करना पड़ा। उनको अपनी गाड़ियां पीछे छोड़नी पड़ीं। इसके बावजूद हमारे बहादुर सिपाहियों ने वक्त मुकर्रर पर यानी सुबह पांच बजे गवा, देव और दमन पर हमला कर दिया। (तालियां) यह जो हमारे नौजवान शहीद हुए यह धोके से मारे गए। सफेद झंडी दिखा कर पुर्तगालियों की तरफ से कहा गया कि हम सुलह करना चाहते हैं। इस तरह धोके से इनको मारा गया। मगर शुक्र है कि इनकी शहीदी की वजह से भारत की आज़ादी मुकम्मल हुई है। यह बात आने वाले इतिहास में सदा अमर रहेगी। यह कहना ठीक नहीं कि हमने कमज़ोरी दिखाई या कि यह काम श्री कृष्णा मैनन को जिताने के लिये किया गया। यह तो मौके की बात है कि हमें ऐक्शन लेना पड़ा वरना बातचीत का मौका भी तो आया था, युनाइटिड नेशनज़ में भी तो बात चीत चली थी। जब वहां पर यह बात चली तो दुनिया के कुल मैम्बर देशों में से, जो 101 हैं, एशिया और अफरीका के 56 के 56 मुल्कों ने, सिवाए पाकिस्तान के, हमारा साथ दिया। पहले अमरीका और इंगलैंड ने पुर्तगाल को उकसाया था। मगर इस के बाद उनको वहां पर रेज़ोल्यूशन लाने की हिम्मत नहीं हुई। इस सवाल के साथ तो सारी दुनिया का अमन लटक रहा था, गुलाम मुल्कों की उम्मीदें वाबस्ता थीं, गोआ, दमन और दिऊ की ज़िन्दगी और मौत का सवाल था। इन शब्दों के साथ में इन शहीदों को श्रद्धांजलि पेश करता हूँ जिन्होंने अपना बलिदान देकर दुनिया के दूसरे देशों के अमन को बचाया और दूसरे दबे हुए देशों को रास्ता दिखाया। इस सिलसिले में यह तो सभी जानते हैं कि हिन्दुस्तान ने दुनिया को पहले भी कई बार रास्ता दिखाया है मगर मैं आशा करता हूँ कि इस रास्ते पर चलते हुए दुनिया के दबे हुए देश अपनी हालत को सुधार पाएंगे। इन शब्दों के साथ मैं इस अहम प्रस्ताव की ताईद करता हूँ और इन बहादुरों को हार्दिक बधाई देता हूँ। (तालियां)

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ (ਸਿਧਵਾਂ ਬੇਟ S.C.) ਇਹ ਜਿਹੜਾ Resolution ਗੋਆ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਬਾਰੇ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦੋ ਸ਼ਹੀਦਾ ਨਾਲ ਤਲੱਕ ਰਖਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਲਈ ਇਸ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਮਾਣ ਹੈ। ਇਸ ਖਿਆਲ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਇਹ Resolution ਆਉਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਪਰ ਜੋ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਨੇ Amendment ਦਿਤੀ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਆਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੋਆ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਬੋਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਮਤੇ ਦੀ ਤਾਰੀਫ ਕੀਤੀ ਹੈ।

[ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ]

ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇਸ Resolution ਉਤੇ ਇਤਫਾਕ ਰਾਏ ਰਖਦੇ ਹਾਂ । ਸਾਰੇ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਹੋਕੇ ਇਕ ਅਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਇਹ Resolution ਪਾਸ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਦਮ ਚੁਕਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਕਦਮ ਪੂਰੇ 14 ਸਾਲ ਬਾਦ ਚੁਕਿਆ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਚੁਕਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ । ਇਤਨਾ ਅਰਸਾ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ U. N. O. ਵਿਚ ਭੇਜਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤ ਬਣਾਉਂਦੇ ਰਹੇ । ਇਹ ਕੋਈ justification ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਹੀ action ਲੈਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ 14 ਸਾਲ ਬਾਦ ਕੀਤਾ ਜੋ 1950 ਵਿਚ ਹੀ ਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਜਿਹੜਾ military action ਸਾਨੂੰ ਹੁਣ ਆ ਕੇ ਲੈਣਾ ਪਿਆ । (Babu Ajit Kumar was still in possession of the House when it adjourned.)

1.30 p.m.

The Sabha then adjourned till 9 a. m on Friday, the 27th April, 1962.

603/PVS—30-8-62—380—C.,P. & S., Pb., Patiala.

PUNJAB VIDHAN SABHA

DEBATES

27th April, 1962

Vol. I—No. 26

OFFICIAL REPORT
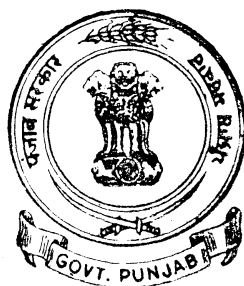
CONTENTS

Friday the 27th April, 1962

	Page
Starred Questions and Answers ..	(26) 1
Unstarred Questions and Answers ..	(26) 26
Bill (s) (Leave to introduce)—	
The Punjab Security of Land Tenures (Amendment and Validation)———, 1962 ..	(26) 31
The Pepsu Tenancy and Agricultural Land (Amendment and Validation)———, 1962 ..	(26) 31
Demand for Grant—	
35—Industries (Resumption of discussion—*concld.*) ..	(26)31—80
Annexure ..	i to x

Price : Rs 6

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATES
Vol. I No. 26

DATED THE 27TH APRIL, 1962

Read	*for*	*on page*	*line*
Dirba	Diba	(26) 1	9
Advanced	Advance	(26) 6	15
को	की	(26) 8	20
order	roder	(26) 10	21
Filed in the	filed the	(26) 12	10
Committee	committe	(26) 12	26
Mere	more	(26) 20	last but one
and	aad	(26) 23	19
तो वह	ता ह	(26) 34	7
concerned	concened	(26) 35	10
ਇਕ	ਕਿਸੇ	(26) 35	15th from below
ਕਰੇ	ਕਰਨ	(26) 37	21
ਪਲੈਨ	ਲੈਨ	(26) 39	4th from below
ਵਿਚਾਰ	ਵਿਚਾਹ	(26) 42	17
ਬਰਸਰੇ ਇਕਤਦਾਰ	ਬਰਸਰੇ ਇਕਾਤਦਾਰ	(26) 44	19
ਸਨਅਤ	ਸਅਨਤ	(26) 44	last
Demand	demad	(26) 45	Heading
Frustration	exploitation	(26) 48	11th from below
ਮੁਸਤਸਨਾ	ਮੁਸਤਨਾ	(26) 52	16, 17
ਖਾਦ	ਖਾਣ	(26) 52	26
Industrial	Iudustrial	(26) 57	7
Machine	Machin	(26) 59	13

Read	*for*	*on page*	*line*
ਵਿਚ	ਵਿ	(26) 59	7th from below
Textile	tertile	(26) 60	4
ਨੇੜੇ	ਨੇੜੇਂ	(26) 61	3
ਲੋਹਾ	ਲੋਹਾਰ	(26) 61	23
ਦਿੱਕਤ	ਦਿੱਕਤੇ	(26) 62	last but one
Delete the word ਚੋ		(26) 63	9th from below
ਭਾਂਡੇ	ਭ ਡੇ	(26) 64	2
Delete the word 'ਦਿਨ'		(26) 65	21
ਫਲ ਫੁੱਲ	ਫਲ ਫਲ	(26) 65	26
Material	M terial	(26) 67	11
ਸਮਾਂ	ਸਜਾਂ	(26) 71	11th from below
ਹੈ	ਹੋ	(26) 72	18
ਘਟੀਆ	ਘਟਿਆ	(26) 75	5
ਲਭੇ	ਲੱਭ	(26) 75	last but one
Be	he	(26) 80	5

PUNJAB VIDHAN SABHA

Friday, the 27th April, 1962.

The Vidhan Sabha met in the Assembly Chamber, Sector 1, *Chandigarh, at* 9.00 *a.m. of the Clock. Mr. Speaker (Shri Prabodh Chandra) in the Chair.*

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

CONSTRUCTION OF CERTAIN ROADS IN SUB-TEHSIL SUNAM

*444. **Sardar Pritam Singh Sahoke :** Will the Minister for Public Works be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to construct roads from (i) Lehra to Diba, (ii) Lehra to Patran; (iii) Lehra to Khanauri Kalan; (iv) Khanauri Kalan to Rampura Gujran *via* Andana; (v) Lehra to Badhlada *via* Daska; and (vi) Dirba to Samana Mandi in sub- tehsil Sunam, district Sangrur; if so, when ?

Sardar Niranjan Singh Talib : No please; not at least in the III Five-Year Plan excepting a five miles length of road No. (i) from Lehra Gaga side.

BADHLADA MANDI-PATRAN ROAD IN BHATINDA DISTRICT

*445. **Sardar Pritam Singh Sahoke :** Will the Minister for Public Works be pleased to state—

(a) whether it is a fact that a road from Badhlada Mandi, district Bhatinda to village Patran *via* Lehra was proposed to be constructed during the Second Five Year Plan period;

(b) if the reply to part (a) above be in the affirmative, whether the said road was not constructed as scheduled; if so, the reasons therefor ?

Sardar Niranjan Singh Talib: (a) No please.
(b) Question does not arise.

BUS SERVICE ON PAKHOKE-RAMGARH-MOGA ROAD

*538. **Comrade Harnam Singh Chamak :** Will the Minister for Public Works be pleased to state whether Government is considering a proposal to sponsor a bus service on the Pakhoke-Ramgarh-Moga Road if so, the time by which it is likely to be implemented ?

Sardar Niranjan Singh Talib : Services are already operating between Moga and Barnala *via* Pakhoke and Ramgarh.

PUBLIC RELATIONS OFFICERS

***616. Chaudhri Satya Dev** : Will the Chief Minister be pleased to state the total number of Public Relations Officers working in the Public Relations Department at present and the qualifications kept in view while making their appointments together with the duties assigned to them ?

Sardar Gulab Singh (Chief Parliamentary Secretary) : Twenty eight including Editors, Public Relations Officer (Research and Reference) and District Public Relations Officers.

As regards qualifications kept in view while making direct recruitment of Public Relations Officers it may be stated that normally graduates of a recognised university with five years' experince in the line are appointed as provided in Clause 8 (vi) of Punjab Public Relations Department (Gazetted) Service Rules, 1958. The condition of five years' experience is sometimes relaxed in those cases of promotions of officials who are otherwise considered suitable from amongst the various categories of officials in the Department. Such cases of appointments are, however, got approved from the Punjab Public Service Commission.

DUTIES OF PUBLIC RELATIONS OFFICERS

The Public Relations Officers issue press-notes, cover official functions, collect material for talks of Ministers, Secretaries and Heads of Departments, draft official statements on their behalf, write articles and manuscripts of pamphlets pertaining to the activities of the departments assigned to them and prepare messages on behalf of Ministers concerned. The Public Relations Officers English, Hindi and Punjabi edit their respective papers while Public Relations Officer, (Research and Reference) looks after the collection of statistics and their presentation in suitable forms.

DUTIES OF DISTRICT PUBLIC RELATIONS OFFICERS

The District Public Relations Officers are in-charge of publicity in their respective districts and are required to cover local functions. They supervise the work of Rural Publicity Supervisors, Rural Publicity Organisers, Drama Parties, Dhadi Jathas and Rural Publicity Workers. They are provided with Mobile Cinema Units to carry out publicity through cinema shows. They organise public meetings and conferences in their districts and look to the proper maintenance of old and installation of new Community Listening Sets in their areas. They also maintain contacts with local pressmen and issue press notes etc., regarding various development activities in their districts.

श्री बलरामजी दास टण्डन : स्पीकर साहिब, यह जवाब बहुत lengthy है।

Mr. Speaker : I have already requested the Government that lenghty answers should be laid on the Table of the House.

श्री बलरामजी दास टंडन : वह तो ठीक है लेकिन इतना लम्बा जवाब इतनी जल्दी पढ़ने से मैम्बर साहिबान follow भी नहीं कर सकते ।

चौधरी सत्य देव : जनाब, इस जवाब की समझ नहीं आई ।

श्री बलरामजी दास टंडन : चीफ मिनिस्टर साहब ने बतलाया है कि Public Relations Officer लगाने के लिये 5 साल का तजरुबा होना चाहिए । यह 5 साल का तजरुबा किस काम का देखते हैं ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੇ ਐਡੀਟਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ journalism ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਹੋਵੇ, articles ਲਿਖਦੇ ਹੋਣ, ਕਿਸੇ ਅਖਬਾਰ ਨੂੰ ਸਿਧੇ ਜਾਂ ਐਡੀਟਰ ਲਗ ਕੇ ਚਲਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹੋਣ । ਪਬਲਿਕ ਰੀਲੇਸ਼ਨਜ਼ ਅਫਸਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਪੰਜ ਸਾਲ ਰਹੇ ਹੋਣ ।

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या Public Service Commission के बगैर भी appointments कर सकते हैं ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਵੇਲੇ ਯਾਦ ਨਹੀਂ, ਨੋਟਿਸ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਦਸ ਦਿਆਂਗਾ । ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਪਬਲਿਸਿਟੀ ਅਫਸਰ, organiser ਤੇ ਸੁਪਰਵਾਈਜ਼ਰ ਵਲ ਹੈ। ਜੇ ਇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਨੋਟਿਸ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਪਤਾ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ ।

श्री बलरामजी दास टंडन : District Public Relations Officer के बारे पूछा है ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਯਾਦ ਨਹੀਂ, ਨੋਟਿਸ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ । ਇਹ ਤਕਰੀਬਨ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ।

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਨ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਤਕਰੀਬਨ ਬੀ. ਏ. ਰਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਮਤਲਬ ਹੈ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਤਕਰੀਬਨ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਰਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਦੂਜਾ ਤਜਰਬਾ ਹੋਵੇ, ਦੂਜਾ ਤਜਰਬਾ ਕਿਹੜਾ ਹੈ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਕੰਮ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਹੋਵੇ ।

AID TO POLITICAL SUFFERERS

***617. Chaudhri Satya Dev :** Will the Chief Minister be pleased to

[Chaudhri Satya Dev]

state the names and addresses of the Political Sufferers who have been granted aid during the period from 1st January, 1961, to date together with the form thereof ?

Sardar Gulab Singh (Chief Parliamentary Secretary) : The time and labour involved in collecting the information will not be commensurate with any possible benefit to be obtained. The lists of Political Sufferers are, however, available in office and can be seen by the honourable Member.

Chaudhri Inder Singh Malik : Sir, may I know how much time will the hon. Chief Minister take ?

Mr. Speaker : But he is not going to reply this question.

ਕਾਮਰੇਡ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਜੋਗਾ : On a point of Order, Sir. ਮੈਂ ਇਹ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ notice ਹਿੰਦੀ ਔਰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਹਿੰਦੀ ਔਰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ colleagues ਨੂੰ ਦਸ ਦਿਆਂ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਜਵਾਬ English ਵਿਚ ਤਿਆਰ ਹੋਏ ਹੋਏ ਹੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਰਜਮਾ ਹਿੰਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕਰ ਦਿਆ ਕਰਨ ।

DEPOSITS IN NATIONAL SAVINGS SCHEME BY OFFICERS

***631. Comrade Ram Piara** : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) with reference to the reply to unstarred question No. 3710, printed in the list of questions for 21st September, 1961, the amount which has been deposited by the Gazetted Officers drawing salaries of Rs 1,000 or more per month in the National Savings Scheme as a result of the appeals issued in January, 1960 and May, 1960, together with the dates of deposits in each case;

(b) the names of the Officers referred to in para (a) above with their designations;

(c) whether any circular or appeal or reminder has been issued to the Gazetted Officers after May, 1960; if so, a copy thereof be laid on the Table;

(d) whether any action has been taken against any Gazetted Officer in the State for not responding to the appeals issued, if so, what; if not, the reasons therefor ?

Sardar Partap Singh Kairon : The time and labour involved in Collecting the information will not be commensurate with any possible benefit to be obtained.

कामरेड राम प्यारा : स्पीकर साहिब, वैसे तो चपड़ासियों तक से जबर्दस्ती पैसे लिए गए और लिये जाते हैं लेकिन मैंने तो सिर्फ उन्हीं अफसरों की बाबत पूछा है जिनकी तनखाह एक हज़ार रुपया से ज्यादा है।

मुख्य मन्त्री : मैं यकीन दिलाता हूँ कि किसी से compulsory तौर पर नहीं लिया ।

कामरेड राम प्यारा : स्पीकर साहिब, इस सिलसिले में Government की तरफ से बाकायदा instructions issue की हुई हैं। मैं यह जानना चाहता हूँ कि जिनकी तनखाह एक हजार रुपये से ऊपर है उनसे भी इस मकसद के लिये पैसा लिया जाता है या उनकी duty सिर्फ छोटे मुलाजमों को persuade करने की ही लगी हुई है? क्या वह भी देते हैं या नहीं ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤ੍ਰੀ: ਮੈਂ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ । ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ।

Shri Balramji Dass Tandon : Sir, it is a very important question which relates to the general policy of the Government. I would, therefore, request you to ask the Government to reply to this question.

Comrade Ram Piara : Sir, when should I expect this information ?

Mr. Speaker: This information is not to be given to the hon. Member on the floor of the House.

LICENCES FOR SETTING UP COTTON TEXTILE MILLS IN THE STATE

***542. Chaudhri Baloo Ram :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether any licences for setting up Cotton Textile Mills in the State were granted by Government during the year 1961-62; if so, the names of the parties to whom these were granted together with the number of spindleage allotted to each;

(b) whether the parties referred to in (a) above have started production in the said mills or commenced constructing the mills; if not, the number of those who have not yet started the construction thereof and the reasons therefor ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) No.

(b) Question does not arise.

INDUSTRIAL LOANS ADVANCED IN HISSAR DISTRICT

***621. Shri Hunna Mal :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the amount of industrial loan advanced during the period from April, 1952 to 31st March, 1962, in Hissar District,

[Shri Hunna Mal]

the names of the parties to whom the said loan was given and the amount of loan given to each;

(b) the amount of the loan mentioned in part (a) above so far recovered;

(c) the names of the parties from whom the said loan has been recovered and the amount recovered from each;

(d) the names of the parties from whom the said loan is due and the amount due from each;

(e) whether the loan mentioned in part (a) above has been utilised for the purpose for which it was advanced; if not, the reasons therefor together with the action, if any, taken by the Government against the defaulting loanees:

(f) the names of the persons on whose recommendations loans of Rs. 5,000 or more were advance ?

Sardar Partap Singh Kairon : A sum of Rs 10,60,650 has been advanced as loan to 844 parties during the period from 1st April, 1952 to 31st March, 1962, in Hissar District. A sum of Rs. 1,96,421 has been recovered up to 31st December, 1961. It is not in public interest to disclose the names of the loanees and the defaulting parties.

The time and labour involved in compiling the remaining information would not be commensurate with the advantage sought to be derived therefrom.

ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ: ਕੀ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਕੁਝ ਅਜਿਹੀਆਂ parties ਵੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਰੁਪਿਆ overdue ਹੈ ਔਰ ਉਹ recover ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤ੍ਰੀ: ਅਸਲ ਵਿਚ ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਇਸ ਵਕਤ ਮੈਨੂੰ ਪੂਰਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ । ਸ਼ਾਇਦ ਹੋਣਗੇ ਪਰ ਉਹ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਦਸੇ ਜਾ ਸਕਦੇ । ਕੋਈ ਉਕੱੜ ਦੁੱਕੜ case ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬੇਸ਼ਕ ਉਹ ਮੇਰੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਲਿਆਓ, ਮੈਂ information ਦੇ ਦਿਆਂਗਾ ।

ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ: ਕੀ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ recoveries ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਇਹ ਰੁਪਿਆ recover ਕਰਨ ਲਈ ਕੀ steps ਲਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ?

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ: ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਤਰੀਕੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਦੇ ਹਾਂ । ਪਰ ਜੇ ਕੋਈ ਇਕ ਅੱਧਾ ਤੁਆਡੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਦਸ ਦਿਓ । ਪਤਾ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ ।

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ: ਕੀ ਇਹ fact ਨਹੀਂ ਕਿ ਕੁਛ political parties ਵਲ ਵੀ ਬਹੁਤ ਰੁਪਿਆ ਹੈ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ: ਬੜਾ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਸਵਾਲ ਕਰੋ ।

Mr. Speaker : This supplementary question does not arise. The hon. Member is casting aspersions by asking this supplementary question.

PROFESSORS OF GOVERNMENT COLLEGES IN THE STATE

*556. **Comrade Makhan Singh Tarsikka** : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the present scale of pay of lecturers and professors in the Government colleges in the State;
(b) whether all the professors and lecturers of Government Colleges in the erstwhile Pepsu State were declared as Gazetted Officers before merger and whether they still continue as Gazetted Officers ?

Shri Yash Paul :

(a) Lecturers ... Rs 200—15—320/20—500
Senior Lecturers .. Rs 250—25—550/25—750.
Professors .. Rs 350—40—750/40—950—50—1,200

(b) They have been gazetted since 1st September, 1948 and still continue as Gazetted Officers.

UPGRADING PRIMARY SCHOOL IN VILLAGE AAGAUND, SUB-TEHSIL GULAH DISTRICT KARNAL

*579. **Sardar Piara Singh** : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether it is a fact that a building has been constructed and furniture purchasesd for upgrading the Primary School in village Aagaund in sub-tehsil Gulah in district Karnal;

(b) if the answer to part (a) above be in the affirmative, whether there is any proposal under the consideration of Government for upgrading the said school ?

Shri Yash Paul : (a) Yes.
(b) The case of this school was considered in 1961-62 but it could not be selected owing to limited funds. The question of upgrading this school is likely to be considered during the current financial year.

ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਤਾਲੀਮ ਇਹ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਅਪਗਰੇਡ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਹੈਡ ਮਾਸਟਰ ਲਗੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ promotion ਲਈ ਨੰਬਰ ਵੀ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਜਾਏ ਉਸੇ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਹੈਡ ਮਾਸਟਰ ਲਗਾਉਣ ਦੇ ਉਸ ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਕਿਉਂ shift ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕੀ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪਾਲੀਸੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਹੈਡ ਮਾਸਟਰ ਨੂੰ ਉਥੇ ਨਾ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ?

Mr. Speaker : This supplementary does not arise.

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ: ਜਨਾਬ, ਜੇਕਰ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤੌਖਲਾ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਵਾਂ। ਇਹ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਈ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਆਈ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਨਰੇਬਲ ਸਬੰਧਤ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਵੇਖਣ ਕਿ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਅਪਗਰੇਡ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰੀਏ ਜੇ ਕਰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗੇ ਕਿ ਉਸ ਸਕੂਲ ਦੇ ਹੈਡ ਮਾਸਟਰ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹਿੰਮਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਹਿਤ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਬਲ ਵੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਥੇ ਹੀ ਰਹਿਣ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕੋਈ difficulty ਵੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ overcome ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਣ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ।

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या चीफ मनिस्टर साहिब बताएंगे कि जो schools upgrade किए जाते हैं उनके लिये कौनसा criteria सामने रखा जाता है ?

Mr. Speaker : This supplementary question does not arise.

Shri Balramji Dass Tandon : Sir, it is a general question.

Mr. Speaker : But the main question is about one particular school.

Shri Balramji Dass Tandon : Sir, I am asking a question on the general policy of the Government.

Mr. Speaker : The hon. Member may, if he so desires, give a separate notice asking about the criteria . This question is confined to one particular school.

श्री बलरामजी दास टंडन : जनाब, मैं तो सिर्फ यह जानना चाहता हूँ कि Schools की upgrade करते समय क्या criteria सामने रखा जाता है?

Mr. Speaker : That will not help. If the reply is given off hand, the hon. Member will come before the House that the reply given by the hon. Chief Minister was not correct. The hon. Member may therefore, give a separate notice if he wants a definite reply.

चौधरी इन्द्रसिंह मलिक : क्या वज़ीर साहिब बतायेंगे कि जहां schools select किये गए Building तैयार करवा ली गई और order भी चले गए लेकिन schools upgrade नहीं किए गये इसके क्या कारण हैं ?

मुख्य मन्त्री : आप notice दोगे तो बता दूंगा ।

FIELD FIRING AREA

***577. Comrade Harnam Singh Chamak** : Will the Home Minister be pleased to state—

(a) the rules and regulations for declaring an area as a Field Firing Area by the Armed Forces;

(b) whether Kalanaur Thana of district Gurdaspur has been declared as a Field Firing Area;

(c) whether Government is aware of the fact that a lot of damage is done to the crops in the area where Field Firing Practice is undertaken by the Armed Forces;

(d) if the answer to parts (b) and (c) above be in the affirmative, whether Government propose to compensate those whose crops have suffered on account of Field Firing Operations in the said Area ?

Shri Mohan Lal : (a) There are no rules and regulations under which Armed Forces can declare an area as field firing area. The State Government can, however, do so under sections 2 (1) and (9) (1) of the Manoeuvres, Field Firing and Artillery Practice Act, 1938 at the instance of the military authorities.

(b) Yes.

(c) Yes.

(d) Yes.

कामरेड हरनाम सिंह चमक : क्या वजीर साहिब बताएंगे कि नुकसान कितना हुआ है और मुआवजा कितना दिया गया है ?

गृह मंत्री : यह तो पूछा नहीं था, इसके लिये नोटिस दें ।

कामरेड शमशेर सिंह जोश : क्या वजीर साहिब बतायेंगे कि सरकार किस एजेंसी पर इस मामले में एतबार करती है ?

मन्त्री : Collector पर ।

REPRESENTATION AGAINST OFFICIATING EXECUTIVE OFFICER-CUM-PRESIDENT, MUNICIPAL COMMITTEE, AMRITSAR

***574. Dr. Baldev Parkash** : Will the Home Minister be pleased to state whether Government or the Commissioner, Jullundur Division, has recently received any representation from a member of the Municipal Committee, Amritsar, against the officiating Executive Officer-cum-President about his sanctioning a building plan which was refused by the Provincial Town Planner; if so, the action taken thereon ?

Shri Mohan Lal : Yes, Sir, a complaint was received in the office of the Commissioner, Jullundur Division in July, 1961. The Commissioner informed the complainant that the sanction to the construction of the building in question was legally in order. They sent another complaint in November, 1961, containing the same allegations and this was filed by the Commissioner.

श्री बलरामजी दास टंडन : उन्होंने यह जो कहा है कि वह in order था वह किस आधार पर था ?

मंत्री : कमेटी ने जो इनफरमेशन दी उसके आधार पर ।

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या वजीर साहिब उन के दिए हुए आधार को explain करेंगे ?

मन्त्री : जो बिल्डिंग बनी है उसकी सैंक्शन कमेटी ने दी थी। इस लिए यह in order थी।

श्री बलरामजी दास टंडन : यह बिल्कुल गलत बात है। Provincial Town Planner ने कहा था कि सिर्फ Housing purpose के लिये ही बिल्डिंग बन सकती है मगर वहां पर गवर्नर के आर्डर के खिलाफ कोल्ड स्टोरेज की इजाजत दे दी। (विघ्न)

Home Minister : Sir, can an hon. Member make a statement during the 'Question Hour' ?

Mr. Speaker : I would request the hon. Member not to make a speech. How does it help him ?

Shri Balramji Dass Tandon : Sir, I challenge the facts stated by the Home Minister in his reply.

Mr. Speaker : The hon. Member should know that it is not the time to make a statement.

Home Minister : Sir, my answer is absolutely in accordance with the information supplied by the Municipal Committee. The matter relates to the internal administration of the Municipal Committee and the Municipal Committee itself has sanctioned a particular plan.

डाक्टर बलदेव प्रकाश : On a point of roder, Sir. जो सूचना वज़ीर साहिब ने दी है उसे मैम्बर साहिब ने challenge किया है। क्या यह मुनासिब न होगा कि आप रिकार्ड देख कर फिर रूलिंग दें ? (विघ्न)

Mr. Speaker : I have no jurisdiction to go into this matter. The Government can give any answer whatever they consider to be correct.

डाक्टर बलदेव प्रकाश : अगर इन की तरफ से गलत सूचना दी जाए तो इस का क्या इलाज है ?

श्री बलरामजी दास टंडन : यह internal matter नहीं है। गवर्नर साहिब का आर्डर था।

Mr. Speaker : I admit that the Punjab Government is a superior authority and they can definitely interfere to some extent if a local authority takes a decision against the regulations etc.

श्री बलरामजी दास टंडन : छोटी छोटी बातों पर ऐगज़ैक्टिव अफसर, मैम्बरों और दूसरों को disqualify कर दिया जाता है....

Mr. Speaker : I cannot do anything but other remedies are available to the hon. Member.

पण्डित चिरंजी लाल शर्मा : On a point of order, Sir, जब हाउस में ऐसी पोज़ीशन हो जाए कि वजीर साहिब कुछ कहें और मैम्बर साहिब कुछ कहें तो इस बात का कुछ इलाज तो होना चाहिए।

Mr. Speaker : The hon. Member is perhaps aware that the Rules of Procedure and Conduct of Business in the Punjab Legislative Assembly provide a remedy. If the hon. Member is not satisfied with the replies given by a Minister or if he feels that the information supplied by an hon. Minister is not based on facts, he can give notice for half an hour discussion; and if he is able to convince me about that then I will definitely permit him to raise half-an-hour discussion.

श्री बलरामजी दास टंडन : स्पीकर साहिब, मैं आपको इस बात की justification दे सकता हूँ।

Mr. Speaker : I have already given my ruling.

REPRESENTATION FROM GURGAON BEOPAR MANDAL REGARDING INCREASE IN OCTROI DUTY ON SUGAR

***610. Shri Babu Dayal Sharma** : Will the Home Minister be pleased to state whether Government have recently received any representation from the Gurgaon Beopar Mandal against the increase in the octroi duty charged by the Municipal Committee, Gurgaon, from -/2/- per maund to -/8/- per maund on sugar; if so, the action taken thereon ?

Shri Mohan Lal : Yes. It has been received in the Office of Deputy Commissioner, Gurgaon, who has been asked to send it to Government with his comments. It will be considered when received.

श्री बाबू दयाल शर्मा : मैं वज़ीर साहिब से यह पूछना चाहता हूँ कि जो representation Deputy Commissioner Gurgaon को दिया गया था क्या वह Government को मिल गया है ?

मन्त्री : वह अभी Deputy Commissioner को मिला है Government के पास नहीं पहुँचा। यह representation Government ने मांगी है। जब आ जायेगी तो विचार किया जायेगा।

श्री बाबू दयाल शर्मा : जब यह representation आप को मिली नहीं तो आप को कैसे पता चला ?

मंत्री : श्री बाबू दयाल जी, आपके सवाल करने के बाद ही D. C. को representation भेजने के लिये लिखा गया था।

कामरेड राम प्यारा : मैं, जनाब, यह पूछना चाहता हूँ कि आया Deputy Commissioner, Government का part and parcel है या नहीं ?

CIVIL WRIT FILED BY SHRI RAM LAL, PRESIDENT, MUNICIPAL COMMITTEE, KARNAL

***632. Comrade Ram Piara :** Will the Home Minister be pleased to state —

(a) with reference to the reply to Starred Question No. 6061 printed in the list of questions for 15th November, 1960, whether the writ against the appointment of Shri Bhagwant Singh was filed the High Court by Shri Ram Lal, President, Municipal Committee, Karnal, in his personal capacity or by the Municipal Committee, Karnal, through Shri Ram Lal, President ;

(b) the total amount spent by the Municipal Committee, Karnal on the filing of the said writ if the same was filed by the Municipal authorities ;

(c) whether before filing the writ in the High Court the Municipal Committee obtained the permission of the Government; if so, when and the terms in which permission was given ?

Shri Mohan Lal : (a) The writ against the appointment of Shri Bhagwant Singh as Executive Officer Municipal Committee, Karnal, was filed in the High Court by the Municipal Committee, Karnal, through its President, Shri Ram Lal.

(b) The Committee incurred total expenditure of Rs 369.45 on filing the said writ petition.

(c) No permission was obtained from the Government by the Committe before the writ was filed.

कामरेड राम प्यारा : क्या Home Minister साहिब बतायेंगे कि आया यह ज़रूरी नहीं कि rules के मुताबिक writ करने से पहले Government से permission ली जाती है ?

मन्त्री : मेरे ख्याल में कोई ज़रूरत नहीं ।

कामरेड राम प्यारा : अगर Government के notice में rules लाये जायें जिन की वजह से यह ज़ाहिर हो कि उसे permission लेनी चाहिए थी तो क्या Government इस पर गौर करने के लिये तैयार है ।

मंत्री : अगर आप हमारे notice में कोई ऐसी चीज़ लायेंगे तो हम इस पर ग़ौर कर लेंगे ।

कामरेड राम प्यारा : क्या यह बात सही है कि श्री भगवंतसिंह की writ petition दाखल करते वक्त नकलों की कीमत श्री राम लाल President Municipal Committee ने अपनी तरफ से जमा करवाई थी ?

मन्त्री : इसके लिये आप separate notice दें ।

कामरेड राम प्यारा : क्या वजीर साहिब यह बतायेंगे कि आया यह चीज़ Government के notice में है कि President Municipal Committee, Shri Ram Lal ने जब नक़लों की कीमत अपनी जेब से दी और writ petition किसी दूसरे की करवाई थी तो क्या इसकी शिकायत writ करने से पहले गवर्नमैंट के पास पहुँचाई गई थी ? उसे Government से इजाज़त लेनी चाहिए थी या कि नहीं?

श्री अध्यक्ष : उन्होंने अपना ख्याल ज़ाहिर किया है आप इसके लिये बाकायदा notice दें । (The hon. Minister has expressed his view let the hon. Member give a regular notice for this.)

कामरेड राम प्यारा : क्या यह information [after the session available होगी ?

श्री अध्यक्ष : आप पहले regular notice दें । (Let the hon. Member first give a regular notice for this).

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या Minister साहिब बतायेंगे कि आया Government ने Municipal Committee के president को writ दायर करने से पहले मना किया था ?

मंत्री : इसके लिये आप separate notice दें तो बताया जा सकता है ।

RECOVERY OF T.A. FROM EX-PRESIDENT, KARNAL MUNICIPAL COMMITTEE

*633. **Comrade Ram Piara** : Will the Home Minister be pleased to state —

(a) with reference to the reply to unstarred question No. 3686— printed in the list of questions for 20th September, 1961, whether any notice was issued to the Ex-President Municipal Committee, Karnal for the recovery of Rs 113.92 before the amount was recovered; if so, the date of the notice ;

(b) whether any interest was charged on the said recovery for the late payment; if so, what ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes. On 19th December, 1960.

(b) No.

कामरेड राम प्यारा : यह जो नोटिस दिया गया है क्या वज़ीर साहब बतलायेंगे कि उसमें कोई time-limit थी ?

मन्त्री : मेरे पास इसकी information नहीं है, अगर आप नोटिस देंगे तो मैं देख लूंगा ।

MEHAL KALAN SHADOW BLOCK

***572. Comrade Harnam Singh Chamak :** Will the Minister for Community Development be pleased to state whether it is a fact that the Chief Minister made a declaration on the 19th January, 1962, in village Mangewal to convert the Mehal Kalan Shadow Block into a full-fledged block; if so, the action, if any, taken in the matter ?

Sardar Darbara Singh : Part I. No record is available to show that such an assurance was given by the Chief Minister.

Part II. Mehal Kalan Block has already been converted into an active block with effect from December, 1961.

Chaudhri Hardwari Lal : May I know, Sir, how these shadow blocks are converted into full-fledged blocks ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਇਸਦੀਆਂ ਤਿੰਨ stages ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਨ੍ਹਾਂ Shadow Blocks ਨੂੰ Block Development area ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚਮਕ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ Shadow Blocks ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ । ਕੀ ਮੈਂ ਪੁਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਥੇ ਕੋਈ Block Development Officer ਲਗਾ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਜਿਥੇ ਨਹੀਂ ਲਗੇ ਉਥੇ ਲਗਾ ਦਿਆਂਗੇ ।

EXPENDITURE IN TARN TARAN AND KHADUR SAHIB BLOCKS

***630. Sardar Tara Singh Lyallpuri:** Will the Minister for Community Development be pleased to state—

(a) the amount of expenditure incurred on the development of the area included in Tarn Taran Block and Khadur Sahib Block respectively, from 1957 to date ;

(b) whether a separate provision has existed for the welfare and development of Harijans in the said blocks, if so, the details thereof;

(c) the amount out of the expenditure mentioned in part (a) above incurred on the welfare and development of Harijans in each ofthe said blocks ?

Sardar Darbara Singh :

		Grant Rs	*Loans* Rs
(a)	Tarn Taran Block:	.. 4,03,760	69,920
	Khadur Sahib Block	.. 6,26,740	2,08,460

(b) No.

(c) Question does not arise.

ਸਰਦਾਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਲਾਇਲਪੁਰੀ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ grants ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਉਹ ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਆਦਮੀ ਹਨ ? ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸੀ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਾਪਿਸ ਕੀਤੇ ਹਨ ਕਿ ਨਹੀਂ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : Notice ਦਿਉ ਮੈਂ ਪਤਾ ਕਰਕੇ ਦਸ ਦੇਵਾਂਗਾ ।

SHIFTING OF LANGUAGES DEPARTMENT TO CHANDIGARH

***615. Chaudhri Satya Dev :** Will the Minister for Planning be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to shift the Languages Department, Punjab from Patiala to Chandigarh, if so, the date by which it is likely to be implemented ?

Giani Kartar Singh : No such proposal is under consideration of Government.

FINANCIAL ASSISTANCE FOR CERTAIN SAHITYA SABHAS

***640. Comrade Harnam Singh Chamak :** Will the Minister for Planning be pleased to state :—

(a) whether it is a fact that financial assistance is being given by the Language Department to some registered Sahitya Sabhas of Jullundur, Barnala, Moga and Rampur (district Patiala)l; if so, the names of such Sabhas and amount of financial assistance given in each case during the last three years;

(b) the purpose for which the said financial aid is being given ?

Giani Kartar Singh : (a) Yes. As to the amount of financial assistance in each case a statement is laid on the Table of the House.

(b) Financial aid is given to encourage the production of literary works in Punjabi and Hindi.

[Minister for Planning]

Statement showing the Financial Assistance given to various Literary Institutions, Organisations, etc.

Sr. No.	Name of the Organisation/Institution		Amount given as financial aid
	1959-60		Rs
1.	Kendri Panjabi Lekhak Sabha, Jullundur	..	1,500
2.	Punjabi Sahit Samikhia Board, Panj-Pir, Jullundur	..	1,700
3.	Punjabi Sahit Sabha, Barnala	..	1,700
4.	Punjabi Sahit Sabha, Rampur	..	750
5.	Punjab Pardeshak Hindi Sahitya Sammelan, Jullundur	..	3,000
6.	Punjab Hindi Sahitya Akademy, Jullundur	..	2,500
7.	Punjab Pardeshik Sahitya Sangam, Jullundur	..	2,000
8.	Hindi Sahitya Akademy, Jullundur	..	2,500
	1960-61		
1.	Hindi Sahitya Sangam, Jullundur	..	1,000
2.	Punjabi Sahitya Samikhia Board, Jullundur	..	1,000
3.	Punjabi Likhari Sabha, Rampur -Doraha	..	800
4.	Kendri Punjabi Lekhak Sabha, Jullundur	..	2,000
5.	Punjabi Sahit Sabha, Barnala	..	800
6.	Lekhari Sabha, Moga	..	250
7.	Nav Kala Parkashan, Barnala	..	200
8.	Punjab Pradeshak Hindi Sahitya Sammelan, Jullundur	..	2,700
9.	Punjab Hindi Sahitya Akademy, Jullundur	..	2,000
10.	Punjab Pradeshik Hindi Sahitya Sangam, Jullundur	..	1,250
11.	Hindi Sahitya Parishad, Jullundur	..	1,000
	1962-63		
1.	Punjabi Sahit Samikhia Board, Jullundur	..	950
2.	Punjabi Likhari Sabha, Rampur Doraha	..	950
3.	Punjabi Sahit Sabha, Barnala	..	650
4.	Punjab Pradeshak Hindi Sahitya Sammelan, Jullundur	..	1,500
5.	Punjab Pradeshak Hindi Sahitya Sangam, Jullundur	..	500
6.	Hindi Sahit Parishad, Jullundur	..	900
7.	Hindi Sahitya Sangam, Jullundur	..	475

RECOMMENDATIONS OF THE AGRICULTURAL ADMINISTRATION COMMITTEE

*557. **Comrade Makhan Singh Tarsikka** : Will the Minister for Agriculture and Forests be pleased to state whether any steps have so far been taken by Government to implement the recommendations of the Agricultural Administration Committee set up by the Government of India, if so, what ?

Sardar Gurbanta Singh : A list of the recommendations finally accepted and now in process of implementation is laid on the table of the House.

List of the recommendations of Agricultural Administration Committee accepted by the Government

(i) Conversion of Temporary posts into permanent ones.

(ii) **Revision of scales of pay of Agricultural Services—**

(a) Conversion of 7½% of permanent posts of Agricultural Inspectors into Selection Grade.

(b) Conversion of 10% posts of Agricultural Sub-Inspectors into Selection Grade.

(c) Conversion of four permanent posts of P.A.S. Class II into Selection Grade.

(iii) Creation of 36 posts of Subject Matter Specialists (District Level).

(iv) Creation of additional 10% of the total strength of Agricultural Inspectors as training reserves.

(v) Holding of six week refresher courses twice a year at the Government Agricultural College, Ludhiana.

(vi) Creation of the posts of Extension Subject-Matter Specialists at the Government Agricultural College, Ludhiana.

(vii) Creation of training reserve for foreign training.

(viii) Creation of training reserve for in service training.

(ix) Creation of the posts of Steno Typists for Deputy Directors of Agriculture/ District Agricultural Officers.

(x) Setting up of an Evaluation Unit at the Hqrs.

(xi) Preparation of Departmental Manual.

(xii) Creation of a Soil Conservation Cell in the Agricultural Department.

SALES TAX REALISED IN SIMLA

*588. **Shri Gian Chand** (Put by Shri Nihal Singh): Will the Minister for Labour and Taxation be pleased to state —

(a) the total amount of Sales Tax realized from district Simla during the years 1959-60 and 1960-61, respectively;

(b) whether he is aware of the fact that in the areas adjoining Simla which are in Himachal Pradesh there is no Sales Tax;

[Shri Nihal Singh]

(c) if the answer to part (b) above be in the affirmative, whether Government intend to take up this matter with the Himachal Pradesh Government ?

Shri Ram Saran Chand Mittal :
(a) 1959-60 Rs. 7,15,950.75 1960-61 Rs. 6,94,262.80

(b) Yes, Sir. There is no sales tax in Himachal Pradesh except on luxury goods.

(c) Government has already taken up the matter.

श्री निहाल सिंह : क्या मैं जान सकता हूँ कि Himachal Pradesh के साथ कब negotiate किया गया था?

Minister : If the hon. Member wants to know the exact date then I will require notice. But I may inform him that the correspondence is going on for a pretty long time.

CONSTRUCTION OF A BRIDGE BETWEEN ROREWALA AND HARIGARH

***447. Sardar Pritam Singh Sahoke :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether Government have recently received any representation from the residents of villages Harigarh and Rorewala for construction of a bridge between Rorewala and Harigarh, district Sangrur on Minor No. 4 of Kotra Distributary; if so, the action taken thereon ?

Chaudhri Ranbir Singh : No. Question does not arise.

COMPENSATION FOR LAND/CROPS COVERED BY LEHRA GAGA DRAIN IN SANGRUR DISTRICT

***448. Sardar Pritam Singh Sahoke :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state :

(a) whether it is fact that no compensation has so far been paid to the farmers on the Lehra Gaga Drain, district Sangrur for their lands and crops which have come under the drain;

(b) if the answer to part (a) above be in the affirmative, whether any compensation is intended to be paid; if so, when ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) Yes.

(b) Compensation for both crops and lands will be paid during the current financial year.

DISTRIBUTION OF CANAL WATER FROM CERTAIN DISTRIBUTARIES IN DISTRICT SANGRUR

*449. **Sardar Pritam Singh Sahoke** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state wether Government have recently received any complaints against the inequitable distribution of canal waters from the Dhanauri Distributary, Narwana Branch and the Lad banjara Distributary in district Sangrur; if so, the action, if any, taken thereon ?

Chaudhri Ranbir Singh : (i) Yes.

(ii) As regards Dhanauri Minor, the distribution of the supply is not equitably regulated due to the pipe outlets. It is proposed to remedy this defect by fixing A.P.M. or flume type outlets, which will be done on the completion of the Chakbandi. As regards, Ladbanjara Distributary, equitable distribution of water will be ensured when the remodelling of outlets with an uniform water allowance of 2.4 cusecs per hundred acres and chakbandi are finalised.

ਸਰਦਾਰ ਪਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਸਾਹੋਕੇ: ਕੀ ਮੈਂ ਪੁਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਥੋਂ sunks remove ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਹੜਾ Government ਨੇ order ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਉਸ ਤੇ ਹੁਣ ਤਕ ਅਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ: Notice ਦਿਉ, ਮੈਂ ਪਤਾ ਕਰਕੇ ਦਸ ਦੇਵਾਂਗਾ ।

WASHING AWAY OF BRIDGE NEAR JAGADHRI AREA

*567. **Sardar Kulbir Singh** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to State—

(a) whether the bridge constructed on the Jamuna Canal in the Jagadhri area was washed away during the last fortnight on the very first day of the release of water;

(b) if the reply to part (a) above be in the affirmative, the action, if any, taken against the officers found responsible for the bad construction of the bridge ?

Chaudhri Ranbir Singh (a) No, water reached Damla fall site on the 15th evening. 80 ft. Left down-stream earthen embankment and 50 ft. upstream earthen embankment were washed away on the 16th evening and 18th morning respectively. Later, at 4 p.m. on the 20th, scour appeared in the reinforced concrete floor slab on upstream side of the Bridge and within 15 minutes some piers subsided and cracks appeared, but roof concrete slab of the bridge, glacies and cistern downstream remained in tact.

(b) Inquiry into the causes of the damage is being conducted and necessary action will be taken against those who are found at fault.

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या मिनिस्टर साहब बतायेंगे कि जिस आदमी को इसकी enquiry करने के लिये लगाया गया है वह कौन है ?

मन्त्री : इस की enquiry करने के लिये तीन आदमियों की एक कमेटी बनाई गई है जिन में से एक S.E. Western Jamuna Canal Circle हैं, एक S.E. Tube well Circle और तीसरे हैं Director General, Designs.

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या वज़ीर साहब बतायेंगे कि क्या इस enquiry को complete करने के लिये कोई time रखा है ?

कामरेड राम प्यारा : क्या मिनिस्टर साहब बतायेंगे कि जिन दो S. Es. का जिक्र उन्होंने किया है क्या यह दोनों वही S. Es. हैं जिन्होंने पहली बार भी जब एक शिकायत की गई थी, मौका पर पहुँच कर enquiry की थी ? क्या उन S. Es. न अपनी report Government के पास भेजी थी ?

मन्त्री : जी हां, उन्होंने अपनी report सरकार के पास भेजी थी। इसी माननीय सदस्य ने प्रश्न किया था और उस पर enquiry कराई गई थी।

श्री अध्यक्ष : अगर माननीय मिनिस्टर को इस बारे में कुछ याद है तो बता दें। (If the hon. Minister remembers anything about that enquiry, then he may give information to the hon. Members.)

मन्त्री : एक शिकायत आई थी और उस शिकायत पर enquiry की गई थी। उस शिकायत में यह कहा गया था कि दीवार के अन्दर दरार आ गई है लेकिन enquiry के अन्दर यह बात बिल्कुल झूठ साबत हुई थी। अब भी मैं माननीय मैम्बर को invite करता हूँ कि वह मौका पर जाकर दखें वह दीवार जिसमें यह तरेड़ बताते थे बिल्कुल ठीक खड़ी है।

कामरेड राम प्यारा : स्पीकर साहब, मेरे पास 24-2-61 का अखबार है जिस म Table of the House पर lay करना चाहता हूँ । इसमें जिक्र किया गया है कि गवर्नमैंट के पास शिकायत पहुँची थी और गवर्नमैंट ने दो S. E.s enquiry करने के लिये depute किये थे.......

श्री अध्यक्ष : यह तो वे मानते हैं कि complaint गवर्नमैंट के पास पहुंची थी but as regards the news, it is not clear whether it is based on a Government communication या किसी के mind की conjecture है। (The hon. Minister admits that a complaint was received but as regards the news, it is not clear whether it is based on a Government Communication or is a more conjecture of some body's mind.)

कामरेड राम प्यारा : स्पीकर साहब, एक तरफ तो यह कहते हैं कि वह complaint गलत साबत हुई थी और दूसरी तरफ कहते हैं कि पानी पुल पर आ गया था ।

श्री अध्यक्ष : जहां तक शिकायत के आने का सवाल है वह तो मिनिस्टर साहब मानते हैं कि complaint आई थी but so far as this particular point is concerned he says that it was wrong. (The hon. Minister admits that the complaint was received but as regards the other particular point he has told that the allegation was false.)

मन्त्री : स्पीकर साहब, इस बारे में मुझे बतला लेने दें । पहली दफा जुलाई में पुल के नीचे पानी छोड़ा गया था तब वह पुल ठीक रहा और बाद में जब Western Jamuna Canal March के महीने में बन्द रही थी तो नहर जहां से गुजर रही थी, उस पर मिट्टी डाली गई और 15 तारीख को यह बांध शुरू हुआ और 20 तारीख को यह हादसा हुआ है । जहां तक इस अखबार का सवाल है सरकार ने इस अखबार की खबर पर enquiry नहीं कराई । इसने तो उस शिकायत की बिना पर enquiry कराई है जो इसके पास लिखी हुई आई थी ।

कामरेड राम प्यारा : क्या वज़ीर साहिब बताएंगे कि वह शिकायत किस आदमी ने की थी जिसकी enquiry हो रही है ?

मन्त्री : इसके लिए मुझे नोटिस चाहिए । मैं कैसे off hand बता सकता हूँ ।

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या वज़ीर साहिब बताएंगे कि इस enquiry के सिलसिले में किसी officer या official को suspend किया गया है ?

मन्त्री : जहां तक मझे पता है किसी को suspend नहीं किया गया है ।

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਤਿੰਨ ਆਦਮੀ enquiry ਲਈ ਲਗਾਏ ਗਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੋ S. E. ਹਨ ਮੈਂ ਜਾਨਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਐਸਾ S. E. ਵੀ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਉਸ ਪੁਲ ਦੀ construction ਕੀਤੀ ਹੈ ?

मन्त्री : इस के लिए नोटिस दें पता कर लेंगे ।

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਨ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : ਮੇਰਾ ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੋ S. E. ਉਸ ਪੁਲ ਦੀ construction ਦੇ ਵਕਤ incharge ਸੀ ਕੀ ਉਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਤਾਂ enquiry ਲਈ ਨਹੀਂ ਲਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ?

मन्त्री : मैंने अर्ज़ किया है कि नोटिस दें पता करके बता देंगे ।

चौधरी इन्द्रसिंह मलिक : इस पुल पर कितना खर्च हुआ था और कितना नुकसान हुआ है ?

मन्त्री : इस पर तकरीबन $1\frac{1}{4}$ लाख रुपया खर्च हुआ था जिसमें से कुछ पैसा दिया जा चुका है और कुछ देना बाकी है। जहां तक नुकसान का ताल्लुक है मैं अभी उसका अंदाजा नहीं दे सकता लेकिन जितना नुकसान माननीय दोस्त समझते हैं उतना नहीं. हुआ है जैसा कि मैंने बताया है कि आठ pillars में से चार को दरारें आई हैं। जहां तक छत का ताल्लुक है सीमिंट की छत बिल्कुल ठीक है। पुल के नीचे की तरफ जो construction है वह सही है । जो पुल के ऊपर की सतह है उसमें एक छोटा सा गढ़ा बन गया है ।

कामरेड राम प्यारा : क्या वज़ीर साहिब बतायेंगे कि यह दामला bridge कहां वाकिया है, किस circle में है और कौन S. E. उसका incharge था ?

मन्त्री : जनाबे आली देहली के दो circles हैं एक Western circle और दूसरा Eastern circle । तो यह पुल पूर्वी सरकल में वाक्या है । कौन सा S.E. उसका incharge था इसके लिये पता करना पड़ेगा ।

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : ਕੀ ਇਹ ਦਰੁਸਤ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਪਹਿਲਾਂ enquiry ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੋਵੇ ਕਿ ਇਤਨੇ ਰੁਪਏ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ?

मन्त्री : इसके लिये नोटिस चाहिए ....नहीं मुझे गल्ती हुई है। इनक सवाल का जबाव यह है कि कोई नुकसान नहीं हुआ है।

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : ਹੁਣੇ ਤੁਸੀਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਅਜੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਹੈ ।

मन्त्री : जो अब नुकसान हुआ है उसका पता नहीं लगा है ।

GARHSHANKER-NURPUR BEDI ROAD

*541. **Chaudhri Baloo Ram** : Will the Minister for Public Works be pleased to state—

(a) the date when construction work on the Garhshanker-Nurpur Bedi Road was started, the total mileage thereof and the approximate time by which the road is expected to be completed;

(b) whether the said road is proposed to be metalled up to village Abiana.

Chaudhri Tayyab Hussain Khan (Deputy Minister): (a) March, 1956, 23.08 miles, likely to be completed during the next financial year.

(b) Yes.

KASAULI-KALKA BRIDLE ROAD

*586. **Shri Gian Chand** : Will the Minister for Public Works be pleased to state whether any provision for making the Kasauli-Kalka bridle path as a motorable road has been made in the Third Five-Year Plan, if so, the total amount allocated for the purpose with the amount to be spent out of the said allocation during 1962-63 ?

Chaudhri Tayyab Hussain Khan (Deputy Minister): Yes. The work has been included in the III Five Year Plan at an estimated cost of Rs. 13,94,700. Provision for Rs 20,000/. has been made for expenditure on this work during 1962-63.

ROUTE PERMITS FOR TRUCKS IN THE STATE

*555. **Comrade Makhan Singh Tarsikka** : Will the Minister for Public Works be pleased to state —

(a) the names of the holders of route permit for trucks in the State at present;

(b) the criteria kept in view while issuing the said route permits;

(c) the names of the holders of route permit mentioned in part (a) above who are themselves the owners of trucks ?

Sardar Niranjan Singh Talib : (a aad c) Time and labour involved in collecting the information will not be commensurate with any possible benefit to be obtained .

(b) Whosoever is in possession of a mechanically fit vehicle.

ਕਾਮਰੇਡ ਮਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਜਨਾਬ, ਇਹ ਪਾਲਿਸੀ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਜ਼ਰੂਰ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ : ਸਟੇਟ ਵਿਚ 6,000 trucks ਹਨ ਇਹ ਸਭ ਦੀ list ਮੰਗਦੇ ਹਨ ਇਹ ਬਹੁਤ ਲੰਮਾ ਕੰਮ ਹੈ ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ : ਇਹ ਜਿਹੜੇ truck permits ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਕੀ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਨਾ ਖੁਦ drive ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹ trucks own ਕਰਦੇ ਹਨ ?

ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ : ਪਿਛਲੇ permits ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਇਹ ਗਲ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ।

चौधरी इन्द्रसिंह मलिक : कितने बेनामी trucks यहाँ पर चल रहे हैं ?

(No reply)

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ : ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਨਾ ਤਾਂ ਮਾਲਕ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਖੁਦ drive ਕਰਦੇ ਹਨ ਕੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ permits cancel ਕੀਤੇ ਜਾਣ ?

ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ: ਨਵਾਂ ਫੈਸਲਾ ਤਾਂ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਆਦਮੀ ਹੱਥ ਨਾਲ drive ਕਰੇ ਉਸ ਨੂੰ permit ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ । ਪੁਰਾਣਿਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਪਤਾ ਕਰ ਕੇ ਦਸ ਦਿਆਂਗਾ।

Mr. Speaker : What the hon. Member wants to know is " Is it the policy of the Government to withdraw the permits of those who do not ply the trucks themselves"?

ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ: ਜੋ ਖੁਦ ਚਲਾਵੇ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਆਦਮੀ ਨਾਲ ਬੈਠੇ ਉਸ ਦਾ permit ਰਹਿਣ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ: ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਕਿੰਨੇ Assembly ਦੇ Members ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ permits ਹਨ ?

ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ: ਕਿਸੇ ਦੇ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਕਿਸੇ M. L. A. ਨੂੰ permit ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਪਹਿਲੇ ਹੈ ਸਨ ਉਹ cancel ਕਰ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ ।

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚਮਕ: ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ 6,000 ਦੀ ਲੰਮੀ ਫਹਿਰਿਸਤ ਹੈ । ਕੀ ਮੈਂ ਪੁਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ record ਨਹੀਂ ਹੈ ?

ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ: Record ਹੈ ।

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚਮਕ: ਕੀ ਉਹ ਨਕਲ ਨਹੀਂ ਕਰਾ ਸਕਦੇ ?

ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ: ਨਕਲ ਕਰਾਉਣੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ ।

चौधरी इन्द्रसिंह मलिक : क्या वज़ीर साहिब बतायेंगे कि कितने ऐसे आदमियों के पास trucks के permits हैं जो खुद चला नहीं रहे?

Mr. Speaker : It is not charitable to mention their names here.

चौधरी इन्द्रसिंह मलिक : जनाब, मैं नाम बताने के लिये तैयार हूँ ।

मुख्य मन्त्री : आप भी बीच में शामिल होंगे ।

चौधरी इन्द्रसिंह **मलिक** : मैं भी शामिल हूँ । लेकिन उनका पता लगना चाहिए ।

Mr. Speaker : Do you want to place the list on the Table of the House ?

Chaudhri Inder Singh Malik : Mr. Speaker, I have got the information and I will show it to you in your chamber.

डाक्टर बलदेव प्रकाश : वज़ीर साहिब ने फरमाया है कि M.L.A.s को permits नहीं दिये जाते। क्या मैं पूछ सकता हूँ कि जो deserving M.L.A.s हैं उनको भी permits नहीं दिये जाते ?

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼: ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ M.L.A. ਨੂੰ ਟੱਰਕ ਦਾ ਪਰਮਿਟ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ । ਜਿਸ ਕੋਲ ਪਹਿਲਾਂ ਪਰਮਿਟ ਹੋਵੇ ਤੇ ਹੁਣ M.L.A. ਬਣ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਕੀ ਉਸ ਦਾ ਪਰਮਿਟ ਕੈਨਸਲ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ ?

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ: ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਏਹੀ ਕਰਦੇ ਪਏ ਹਾਂ ।

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ: ਕੀ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਜੈਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਪਰਮਿਟ ਹੈ ? ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਸਬੂਤ ਹੈ ।

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ: ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ।

ਸਰਦਾਰ ਜੈਇੰਦਰ ਸਿੰਘ: ਮੈਂ transfer ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

Minister of State (Shri Niranjan Singh Talib) : Not to my knowledge.

Chaudhri Hardwari Lal : Mr. Speaker, Sardar Gurnam Singh has pointed out certain categories of permit-holders. May I know whether the Government is prepared to take any action if such cases are brought to the notice of the Government ?

ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ: ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਆਦਮੀਆਂ ਪਾਸ ਪਹਿਲਾਂ ਪਰਮਿਟ ਹਨ ਉਹ cancel ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ ।

Chaudhri Hardwari Lal : Mr. Speaker, my question is "Is the Government prepared to take any action cases of the type mentioned by Sardar Gurnam Singh are brought to its notice ?

Minister of State : I have already said that action will be taken accordingly.

कामरेड राम प्यारा : On a point of order. एक hon. Member ने एक hon. Member का नाम लिया है। आपने फरमाया है कि नाम न लिया जाए। क्या जो मैम्बर House में हाज़र हैं उनका नाम लेने की भी मनाही है ? Mr. Speaker, I am not concerned with the permit. My point is that we under the rules are entitled to name those persons who are present in the House.

Mr. Speaker : Courtesy demands that we should not wash dirty linen in the House. I will bring it to the notice of the Government.

हमारी एक convention है कि हाऊस के Member के बारे में अगर कोई बात हो, तो अच्छा है कि उसका नाम न लिया जाए। अगर कोई गलती है तो मुझे बताया जाए ताकि आपस में कोई ऐसी बात न हो ।

This convention exists not only in Punjab but all over the country and the world as well. That should be brought to the notice of the Government either direct or through the Chair. (Courtesy demands that we should not wash dirty linen in the House. I will bring it to the notice of the Government. There is a convention here that if there is anything against a Member of this House, then it is better not to mention his name. If anything wrong has been done by him, it should be intimated to me to avoid mutual recrimination among them. This convention exists not only in the Punjab but all over the country and the world as well. That should be brought to the notice of the Government either direct or through the Chair.)

Pandit Chiranji Lal Sharma : Mr. Speaker, you have just been pleased to say that names should not be mentioned on the floor of the House....

श्री अध्यक्ष : अगर किसी Member के खिलाफ कोई चीज़ है तो आपस में बात की जा सकती है बजाए इसके कि House ऐसी चीजों का अखाड़ा बन जाए। (If there is something against an hon. Member the matter can be discussed amongst ourselves instead of making the House a forum for ventilation of such things.)

चौधरी इन्द्रसिंह मलिक : On a point of order. जनाब ने convention के बारे में फरमाया है। गवर्नमैंट को कहें कि गलत information न दें।

चौधरी इन्द्रसिंह मलिक : On a point of order, Sir. सरदार मक्खन सिंह तरसिक्का ने एक M. L. A. का नाम लेकर पूछा था कि क्या उनके पास permit है और उन्होंने कहा—"I have transferred that permit". May I know which of the informations is correct ?

Mr. Speaker : Both the things are correct.

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

TOUR BY DEPUTY COMMISSIONER KAPURTHALA DURING JANUARY AND FEBRUARY, 1962

106. Sardar Surjit Singh Theri: Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the names of the places visited by the Deputy Commissioner, Kapurthala in the district during January and February, 1962 with the total amount of T.A./D.A. and other expenses incurred on these tours.

(b) the cost of petrol which was consumed in the Government vehicle used by the said Deputy Commissioner for the tours referred to in part (a) above.

(c) the names of the officials who accompanied the Deputy Commissioner during the tours referred to in para (a) above ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) (i) The requisite information is enclosed as Annexure A and B.

(ii) Rs 497.25

(b) Rs 317.25

(c) Sarvshri Sham Lal, Stenographer, Niranjan Singh, Gunman and Gopal Singh, Jeep Driver.

ANNEXURE A

List of villages visited by the Deputy Commissioner, Kapurthala during the month of January, 1962

1. Nabha
2. Jullundur
3. Nabha
4. Phagwara
5. Khati
6. Wadala
7. Tahli
8. Allikalan
9. Sultanpur
10. Phagwara
11. Kalasanghian
12. Khiranwali
13. Tibba
14. Sultanpur
15. Khera Dona
16. Phagwara
17. Rawalpindi
18. Phagwara
19. Narur
20. Panchhat
21. Phagwara
22. Choladha
23. Ahli
24. Talwandi Chaudhrian and Sultanpur

[Chief Minister]

ANNEXURE 'B'

List of villages visited by the Deputy Commissioner, Kapurthala during the month of February, 1962

1. Phagwara
2. Bhullaraì
3. Dhapaì
4. Aujla
5. Nathuchahal
6. Phagwara
7. Bhanokì
8. Hadìbad
9. Rehana Jattan
10. Saìdowal
11. Pajìan
12. Dhìlwan
13. Nadala
14. Bholath
15. Dìdwìndì
16. Sultanpur
17. Khìranwalì
18. Kanjlì
19. Sultanpur
20. Kalasanghìan
21. Wattanwalì
22. Sultanpur
23. Talwandì Chaudhrìan
24. Sujokalìa
25. Burewal
26. Phagwara
27. Rehana Jattan
28. Panchhat
29. Qadupur
30. Dìalpur
31. Mustafabad
32. Mudowal
33. Bholath
34. Ramìdì
35. Parveznagar
36. Ucha
37. Fattu Dhìnga
38. Sujokalìa
39. Sultanpur
40. Dalla
41. Dìdwìndì
42. Kheradona
43. Balerkhanpur
44. Dhapaì
45. Subhanpur
46. Ramìdì
47. Dhìlwan
48. Mudowal
49. Nadala
50. Talwara
51. Bholath
52. Dhama
53. Kanjlì
54. Khìranwalì
55. Ucha
56. Fattu Dhìnga
57. Burewal
58. Sultanpur
59. Dalla
60. Dìdwìndì
61. Khera Dona
62. Nathu Chahal
63. Balerkhanpur
64. Phagwara
65. Rawalpìndì
66. Rehana Jattan
67. Bhagana
68. Chachokì

LAND-OWNERS

107. Sardar Gurdarshan Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state :

(a) the total number of land owners in the following categories in 1950-51, 1955-56 and 1960-61 in the erstwhile Punjab and Pepsu States separately:—

(i)	those owning land not exceding	10 standard acres
(ii)	those owning land between	10 and 20 standard acres
(iii)	Ditto	20 and 30 „ „
(iv)	Ditto	30 and 40 „ „
(v)	Ditto	40 and 60 „ „
(vi)	Ditto	60 and 100 „ „

(vii) those owning more than 100 standard acres;

(b) the total area of land owned by each category of landowners mentioned in part (a) above during each of the said years?

Sardar Ajmer Singh : It is regretted that the time and labour involved in collecting the information will not be commensurate with any possible benefit to be obtained.

EXCESS PAYMENT OF GODOWN RENTS IN DISTRICT GURDASPUR

108. Comrade Ram Piara : Will the Home Minister be pleased to state —

(a) whether any excess payment of rent for godowns taken for the Provincial Reserve Centres in district Gurdaspur was made in the year 1950-51 and 1951-52, if so; how much and in how many cases;

(b) the names of the officers/officials with their parentage who were held responsible for the said excess payments;

(c) whether the amounts mentioned in para (a) above have since been recovered from the officers/officials, concerned, if so, to what extent and the dates of recovery in each case?

Shri Mohan Lal : (a) Yes. An excess payment of Rs 120 was made to the District Rent Officer, Gurdaspur in 1951-52 for godown No. 79 (evacuee property) through oversight. This amount was adjusted against the rent due to the Custodian, Evacuee Property, at the time of final settlement of rent of evacuee property in 1957.

(b) and (c) As no loss had occurred to the Department and the excess payment was adjusted against the outstanding dues of the District Rent Officer, no Officer/Official was held responsible.

ENQUIRIES ENTRUSTED TO VIGILANCE DEPARTMENT IN KARNAL DISTRICT

112. Comrade Ram Piara : Will the Home Minister be pleased to state—

(a) with reference to the reply to Starred Question No. 7139 printed in the list of Starred Questions for 20th March, 1961 whether any action has so far been taken against any of the officials mentioned at serial numbers 1—13 in the statement attached thereto; if so, the details thereof; if not, the reasons therefor;

(b) the date when the enquiry against each of the said official was started ?

Shri Mohan Lal : (a) and (b) The statement containing the requisite information is laid on the table of the House.

S. No.	Name and designation of the officer/ official involved in the enquiry	Date on which enquiry started	Details of action taken or if not, the reason thereof
1.	Shri Suraj Bhan, S. O., Pegan	24-6-60	During the departmental proceedings the official raised certain pleas in his explanation to the charge-sheet. Now the case is with the punishing authority for final action.

[Home Minister]

S. No.	Name and designation of the officer/ official involved in the enquiry	Date on which enquiry started	Details of action taken or if not, the reason thereof
2.	Shri Ram Narain Singh, Settlement Officer	7-7-60	Filed.
3.	Shri Paras Ram Mate and Overseer, Jind	8-8-60	During the departmental proceedings the official delayed the submission of explanation. The same has since been received and the case is now pending for final action.
4.	Shri Rati Ram, P.E.S., District Inspector of Schools, Karnal	13-8-60	Investigation completed. Departmental action recommended under rule 7 of (Punishment and Appeal) rules.
5.	Shri Baij Nath, Naib-Tehsildar, Panipat	14-8-60	Allegations not substantiated. Filed.
6.	Shri Jai Dayal, Headmaster, Government High School, Adhayan.	20-8-60	Investigation completed. Departmental action recommended under rule 7 of (Punishment and Appeal) rules.
7.	Shri Puran Chand, Irrigation Booking Clerk, Kaithal	22-8-60	Departmental proceedings have been completed. The Show Cause Notice for dismissal has been served by the punishing authority to this official.
8.	Shri Jarnail Singh, A.S.I., C.I. D. Staff, Kaithal	6-9-60	Filed as allegations not substantiated.
9.	Officials of Irrigation Branch, Thaneser Division, Karnal.	6-9-60	Report sent to the Department for taking such action as deemed fit against the officials involved
10.	Shri Bhagwan Singh Clerk, Office of the District Inspector of Schools, Karnal	10-9-60	The official was warned by the Director of Public Instruction, Punjab
11.	Shri Jagdish Lal, Revenue Patwari, Assan Kalan	10-9-60	The Collector, Karnal punished the official with the stoppage of three increments with cumulative effect
12.	Shri Tarlok Singh, Deputy Superintendent of Police, C.I.D., Punjab	—	Allegations not substantiated. Filed
13.	Shri Krishan Kumar, Block Development Officer, Panipat	8-4-60	The department has since ordered the recovery of the amount involved regarding the misuse of Government Jeep by the official

N. B. Replies to Unstarred Questions Nos. 109 and 111, having been received late from the Government, are being printed at the end of this debate as an Annexure.

DEMAND FOR GRANT

BILLS

(Leave to Introduce)

THE PUNJAB SECURITY OF LAND TENURES (AMENDMENT AND VALIDATION BILL, 1962

10 a. m.

Minister for Revenue (Sardar Ajmer Singh) : Sir, I beg to move for leave to introduce the Punjab Security of Land Tenures (Amendment and Validation) Bill.

Mr. Speaker . Motion moved—

> That leave be granted to introduce the Punjab Security of Land Tenures (Amendment and Validation) Bill.

Mr. Speaker : Question is—

> That leave be granted to introduce the Punjab Security of Land Tenures (Amendment and Validation) Bill.

The leave was granted.

Minister for Revenue (Sardar Ajmer Singh) : Sir, I beg to introduce the Punjab Security of Land Tenures (Amendment and Validation) Bill.

THE PEPSU TENANCY AND AGRICULTURAL LANDS (AMENDMENT AND VALIDATION) BILL, 1962

Minister for Revenue (Sardar Ajmer Singh): Sir, I beg to move for leave to introduce the Pepsu Tenancy and Agricultural Lands (Amendment and Validation) Bill.

Mr. Speaker : Motion moved —

> That leave be granted to introduce the Pepsu Tenancy and Agricultural Lands (Amendment and Validation) Bill.

Mr. Speaker : Question is—

> That leave be granted to introduce the Pepsu Tenancy and Agricultural Lands (Amendment and Validation) Bill.

The leave was granted.

Minister for Revenue (Sardar Ajmer Singh) : Sir, I beg to introduce the Pepsu Tenancy and Agricultural Lands (Amendment and Validation) Bill.

DEMAND FOR GRANT

35 INDUSTRIES

RESUMPTION OF DISCUSSION—(Concld.)

Mr. Speaker : The hon. Member, Chaudhri Ram Sarup, may resume his speech.

चौधरी राम सरूप (साम्पला) : साहिबे सदर, परसों मैं industries की demend पर बोलते हुए बता रहा था कि देहात में पंजाब की 80 फीसदी आबादी रहती है

[चौधरी राम सरूप]

लेकिन जो सलूक देहात के साथ किया जाना चाहिए वह सलूक गवर्नमैंट की तरफ से नहीं किया जा रहा । इसको वजूहात भी अगर आपके सामने बयान कर दूं तो कोई हर्ज नहीं होगा । सबसे पहली बात तो यह है कि देहात वालों के पास न press है, न platform इसलिये तीसरा तरीका यही है कि उनकी तकालीफ को House के ज़रिये बयान किया जाए । यहां के सदस्यों की बहुत सी तादाद देहात से आई हुई है । लेकिन बड़े अफसोस के साथ कहना पड़ता है कि जो भाई Treasury Benches पर जा बैठे हैं वह एक तरह से देहात से कट गए हैं । जैसे फारसी का एक शेअर है :—

हरके दरकाने नमक रफ्त ओ नमक शुद"

जो वहां जा बैठता है वह उनका ख्याल करना भी भूल जाता है जिन्होंने उसे यहां भेजा । उनको ज्यादा ख्याल अपनी गवर्नमैंट को कायम रखने का ही रहता है। मुझे बड़े अफसोस के साथ कहना पड़ता है कि अगर गवर्नमैंट की policy देहात के लिये नुक्सानदेह हो तो वह उस पर अमल करने के लिये तैयार रहते हैं लेकिन अगर कोई बात देहात को फायदा पहुंचाने वाली हो तो उसकी तरफ ध्यान नहीं दिया जाता। मिसाल के तौर पर मुल्क की जो तरक्की की गाड़ी है उसके दो पहिए हैं—एक agriculture और दूसरा industries इस गवर्नमैंट की policy ने agriculture वाले पहिए को महदूद कर दिया यानी agriculture से देहात को जहां से कमाई होती थी उस जमीन की हद मुकर्रर कर दी । लेकिन उस नुकसान को compensate करने की तरफ सरकार ने कोई ध्यान नहीं दिया । ज़ाहिरा तौर पर देहात की तरफ सरकार discrimination की policy इस्तेमाल कर रही है । जब इसके उलट Father of the Nation महात्मा गान्धी का यह ख्याल था कि जब तक देहात की आबादी को ऊपर नहीं उठाया जाएगा तब तक देश की तरक्की नहीं हो सकती ।

अब आप industries को ले लीजिये। गांव में कई जगह बिजली भी चली गई है लेकिन क्या कोई बता सकता है कि गांव के अन्दर कोई कारखाना लगाया गया ? गांव में industries के लिये सब से ज़रूरी requirement labour बहुत तादाद में मिल सकती है क्योंकि वहां पर साल के अन्दर आठ महीने लोक बेकार पड़े रहते हैं। Labour वहां बहुत cheap मिल सकती है । यही नहीं बल्कि जहां तक law and order का ताल्लुक है इन लोगों को काम मिल जाने से सूबे में उसकी हालत भी अच्छी हो सकती है। आठ महीने बेकार रहने से "idle man's brain is devil's workshop" वाली बात हो जाती है। यही कारण है कि जब खेती पर काम न हो तो जमीन के मामलों पर ही गांव में झगड़े और खूनखराबे हो जाते हैं। पानी की बारी पर झगड़े हो जाते हैं। इसलिये उन बेकारों को काम पर लगाने से आप सूबे में law and order की हालत में भी सुधार कर सकते हैं। मगर स्पीकर साहिब, क्या कहूँ, हमें इस बात का बड़ा दुख होता है कि जब कोई मैम्बर यहां पर खड़ा होकर हरयाणे का जिक्र करता है, कहता है कि हरयाणा backward है तो हमारे मिनिस्टर साहब

उठ कर कह देते हैं कि ये बड़ी तंगदिली की बातें हैं । जब देहात की बाबत कहा जाता है तो कहते हैं कि कोई न कोई ऐसा सवाल पैदा किया जाता है जिससे एक दूसरे के खिलाफ तलखी पैदा हो । साहिबे सदर, जिस आदमी के साथ बुरा सलूक होता हो, जिसका कोई ख्याल न करता हो उसकी तरफ जब तवज्जो दिलाई जाए तो बजाए इसके कि उस पर गौर से सोचा जाए; हमें यह कहकर टरखा दिया जाता है कि ऐसे तंगदिली के सवालों को House में नहीं उठाया जाना चाहिए। कितने अफसोस की बात है कि जिस आदमी का नुक्सान हुआ हो उसे तो compensate न किया जाए और उसके मुकाबले में जिसका कोई नुकसान न हुआ हो उसे और facilities दी जाएं तो कुदरती बात है कि उसे गिला हो सकता है। जहां तक शहरी आबादी का ताल्लुक है उनका गुजारा मकानात और दुकानदारी वगैरह पर होता है, business पर होता है । उसके लिये सरकार ने कोई हद मुकर्रर नहीं की । मैं किसी के खिलाफ नहीं बोलता लेकिन जब एक दूसरे के दरम्यान इतना भारी फर्क रखा जाए, कि एक आदमी जो पहले ही काफी फायदा उठा रहा हो उसे और फायदा पहुंचाया जाए और जो गरीब हो, दुखी हो उसको और ज्यादा दबाया जाए तो मेरे ख्याल में यह इन्साफ की बात नहीं। जिन लोगों के पास पहले ही आमदनी के अनेकों जरिये हैं उनके लिये किसी किस्म की कोई हद न मुकर्रर की जाए, industries भी उन्हीं को दी जाएं तो यह कोई वाजब बात नहीं है।

हमारे चीफ मिनिस्टर साहब देहात से ताल्लुक रखते हैं और हमारे बिजली और नहर के मन्त्री तो खास तौर से इस बात का दावा करते हैं कि उन जैसा देहात का खैरखाह कोई नहीं है। जैसा वह कहा करते हैं अगर अपने आप को practical तौर पर वैसा ही साबत करें तो उनके लिये भी अच्छा होगा और हमारे लिये भी अच्छा होगा। जब देहात के भले की बात हो तो उन्हें चाहिए कि मन्त्रिमण्डल का ध्यान उस तरफ दिलाया करें ।

साहिबे सदर, यहां पर देहात के अन्दर democratic set up की बाबत बड़ा जोर दिया जाता है। आपकी विसातत से मैं House के notice में यह बात लाना चाहता हूँ कि जिला परिषदों में जो industries की grants का हिस्सा रखा गया है वह बहुत कम है। मैं जिला रोहतक की मिसाल आपके सामने रखता हूँ— मिसाल के लिये में रोहतक और लुधियाना जिला के आंकड़े House में पेश करता हूँ । जिला रोहतक की आबादी तो है 14,16,915 और जो वहां की इंडस्ट्रीज़ पर खर्च रखा है वह है 16,25,817 रुपया मगर इसके मुकाबले में लुधियाना की आबादी तो रोहतक से कम है यानी 10,21,190 मगर उस जिले में खर्च करने के लिये रुपया बहुत ज्यादा दिया जा रहा है यानी 39,45,000 रुपया । जब हम इन बातों की तरफ सरकार का ध्यान दिलाते हैं, हरयाणा से हो रही बेइन्साफी का जिक्र यहां करते हैं तो हमें तंग दिल कह कर टालने की कोशिश की जाती है।

मगर मैं समझता हूँ कि असल सवाल तो है सर्विसिज़ का । जिनका हिस्सा सर्विसिज़ में ज्यादा होगा उनकी शुनवाई होगी दूसरों को कोई नहीं पूछता क्योंकि यह सब कुछ

[चौधरी राम सरूप]

तो सरकारी मशीनरी ने करना होता है, administration ने इन्हें देखना होता है। यहां पर ज्ञानी करतार सिंह जी और डा० गोपी चंद भार्गव जी ने यह साबत करने की कोशिश की कि सरकार हरयाणा के इलाके पर बहुत ज्यादा रुपया खर्च कर रही है मगर मुलाजमों के बारे में उन्होंने कोई बात नहीं कही। जनाब, हरयाणा की आबादी कुल पंजाब की आबादी का 45 फीसदी है मगर उनका सर्विसिज़ में हिस्सा 10 फीसदी से भी ज्यादा नहीं है बल्कि कहीं कहीं पर तो ह 5 फीसदी है और कई जगह एक फीसदी भी नहीं है। यह बहुत ही अफसोस की बात है। सरकार को इस तरफ जल्दी से जल्दी ध्यान देना चाहिए। हमारा वह इलाका बहुत बैकवर्ड है। आप की पालिसी है कि उस को ऊपर उठाना है, महात्मा गांधी जी का भी यही उद्देश्य था कि ऐसे इलाकों की हालत सुधारी जाए इसलिये कहूँगा कि इस इलाके के लोगों को ऊपर उठाने की तरफ पूरा पूरा ध्यान दें। इतना ही कह कर मैं आपका शुक्रिया अदा करता हूँ और अपनी जगह पर बैठता हूँ।

Minister for Labour and Taxation (Shri Ram Saran Chand Mittal): Sir, the main Demand under discussion relates to Industries but certain hon. Members, particularly those from Amritsar City, West and Ganaur touched upon certain problems relating to labour and with your permission, Sir, I rise to make certain observations in regard to those problems.

As regards the question of rates of wages, under the Minimum Wages Act, we have fixed wages for certain Industries. I do not want to take much time of the House because the Industries which are dealt with under this Act are well known to all. We are extending its scope and we are bringing some more industries under the Act.

As regards labour legislation, most of the Acts which we have to administer are Central Acts and amendments to those Acts can be made by the Parliament. So far as we are concerned, we are trying to simplify the procedure. As regards temporary employees, I do realise that at times certain managements do indulge in malpractices. Whenever such instances come to our notice and we find that they can be adequately dealt with, we refer them as industrial disputes to Industrial Tribunals. But we have got no such machinery, no such legislation, by which all these malpractices can be adequately dealt with.

Babu Bachan Singh : In that case legislation should be brought before the House .

Minister for Labour and Taxation : We are doing that.

In regard to those matters where reference to Industrial Tribunals requires 40 per cent backing of Unions, certain courts have delivered judgments and we are obtaining copies of those judgments As pointed out by the hon. Home Minister the other day, we will try to bring legislation to remedy the defects so that even in individual cases some remedy may be available.

As regards housing, I may inform the House that though housing is not dealt with under labour, still the Government has provided and is

providing quarters, though on a moderate scale. So far, we have got subsidized quarters for more than 2000 labourers at different places. I do not want to go into the entire list. Then we also give loans to the employers and they have built houses. The allocation of these Houses is being made by the Labour Commissioner. Then, through Registrar, loans are being advanced to the Cooperative Societies. The housing problem is rceeiving our attention. It is a big problem and cannot be dealt with overnight.

Last of all, I beg to submit that so far as the labour problem is con ce ned, we try to maintain industrial peace so that labourers get their due and the industrial progress of the State is also not checked in any way by labour troubles.

In a nutshell, the interests of labour are being well looked after by the Department.

Sir, I do not want to take much time of the House on this Demand which relates to Industries. So, I close my observations.

ਸ਼੍ਰੀ ਦੀਨਾ ਨਾਥ ਅੱਗਰਵਾਲ (ਲੁਧਿਆਣਾ ਸ਼ਹਿਰ): ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਏਥੇ ਜਿਹੜੀ Industry ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਇਕ Demand ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਮੈਂ ਕੁਝ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਜਿਤਨੀ ਤਰੱਕੀ Industry ਦੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੋਈ ਹੈ ਇਤਨੀ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਜਗਾਹ ਹੋਈ ਹੋਵੇ। War-days ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ industry ਇਸ ਕਰਕੇ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ raw material ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲਦਾ। ਕਪੜੇ ਦੀਆਂ ਮਿਲਾਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਧਾਗਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲਦਾ। ਭਾਵੇਂ ਹੋਰ ਸਾਰਾ ਸਾਮਾਨ **ਸੀ**, ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਸਨ ਪਰ ਧਾਗਾ ਨਾ ਮਿਲਣ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਨਾਲ ਇਹ ਕਾਰੋਬਾਰ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਕੜੀ ਦੇ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਵਿਚ ਲਕੜੀ ਦੀ ਕੋਈ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਮਸ਼ੀਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਸਾਰਾ ਸਾਮਾਨ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕੋਲ Tape ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ industry ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਹਰ ਪਾਸੇ ਤਰੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਏਥੇ ਜੋ ਮੁਖਤਲਿਫ ਸੂਬੇ Industry ਤੇ ਪੈਸਾ ਖਰਚ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ percentage ਵੇਖੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਿਵਾਏ ਕਿਸੇ ਖਾਸ State ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ State ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਖਰਚ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਏਥੇ Industry ਦੇ ਬਜਟ ਨੂੰ compare ਕਰਕੇ ਦਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੋ Total expenditure on Industry ਹੈ ਉਸ ਦੀ percentage ਕੀ ਹੈ :—

Punjab	.. 4.1
West Bengal	.. 2.5
Maharashtra	.. 1.4
Madras	.. 3.7
Kerala	.. 1.6
Bihar	.. 3.0
Mysore	.. 18.1
U. P.	.. 4.4
Jammu & Kashmir	.. 3.0
Andhra Pradesh	.. 1.0

[ਸ੍ਰੀ ਦੀਨਾ ਨਾਥ ਅੱਗਰਵਾਲ]

Rajasthan	.. 0.41
Gujarat	.. 0.51
Orissa	.. 1.2

ਤੁਸੀਂ ਵੇਖੋਗੇ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ industry ਤੇ ਕਾਫੀ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਅਗਰ ਇਸ ਦੀ per-capita ਔਸਤ ਕਢੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ :—

Punjab	.. 223
West Bengal	.. 120
Maharashtra	.. 40
Madras	.. 99
Kerala	.. 45
Bihar	.. 78
Assam	.. 91
Mysore	.. 777
U.P.	.. 93
Jammu & Kashmir	.. 114
Andhra Pradesh	66
Gujarat &	.. 50
Orissa	.. 43

ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ Industry ਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ industry ਬਹੁਤ flourish ਹੋਈ ਹੈ । ਸਾਡੇ ਭਾਰਤ ਦੇ Prime Minister ਜਦੋਂ ਦੂਸਰੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਦੀ industry ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਤਾਰੀਫ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲੁਧਿਆਣੇ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦਾ Manchester ਕਹਿਕੇ ਪੁਕਾਰਦੇ ਹਨ ।

ਇੰਡਸਟਰੀ ਦੇ ਵਧਣ ਨਾਲ patriotism ਵੀ ਵਧਦੀ ਹੈ । ਜੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਹਿਸਟਰੀ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਇੰਡਸਟਰੀ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਵੀ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ । ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ industrialist ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ patriot ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਮੁਲਕ ਦੇ ਵਿਚ law and order ਖਰਾਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਇੰਡਸਟਰੀ ਨੂੰ ਸਟ ਵਜਦੀ ਹੈ ਇਸ ਵਾਸਤੇ industrialist ਹਮੇਸ਼ਾ ਅਮਨ ਦਾ ਹਾਮੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਔਰ ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਖਾਹਿਸ਼ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਤਰੱਕੀ ਕਰੇ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅਗਰ ਅਸੀਂ ਪਲਾਨ ਨੂੰ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਜੋ ਕੁਝ ਇੰਡਸਟਰੀ ਲਈ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਦੂਸਰਿਆਂ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਕੇ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲੋਂ ਅਗੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਦੂਸਰੇ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਦੇ ਵਿਚ ਟੋਟਲ ਬਜਟ ਦਾ ਅਸੀਂ 3.4% ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਮਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ 2.7% ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ 2.3% ਕੀਤਾ ਸੀ । ਹੁਣ ਤੀਸਰੇ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲੇ 3.4% ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਵਧਾ ਕੇ 6.2% ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਨਾਲੋਂ ਅਸੀਂ ਇੰਡਸਟਰੀ ਤੇ ਦੂਣਾ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਬਿਹਾਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ 4.2% ਕੀਤਾ ਹੈ, ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ 6.2% ਕਰਨਾ ਹੈ, ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਵਾਲਿਆਂ

ਦਾ 4.08 ਹੈ । ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯੂ. ਪੀ. ਦਾ 4.3% ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਂਕੜਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਇੰਡਸਟਰੀ ਤੇ ਦੂਸਰਿਆਂ ਸੂਬਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਰਚ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੂਸਰੇ ਮੁਲਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਭੇਜੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਜੋਂ ਸਾਨੂੰ ਬਾਹਿਰ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ foreign exchange ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਏਸ ਵੇਲੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ 501 ਲਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਸਾਈਕਲਾਂ ਦੇ parts ਦੀ production ਹੈ, ਕਪੜੇ ਸੀਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ 211 ਲਖ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ, ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 475 ਲਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਹੌਜ਼ਰੀ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਸੌ ਚਾਰ ਲਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਖੇਲਾਂ ਦਾ ਸਾਮਾਨ, 1,000 ਲਖ ਰੁਪਏ ਦਾ cotton ਟੈਕਸਟਾਈਲ ਦਾ ਸਾਮਾਨ, 600 ਲਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਉੱਨ ਦਾ ਕਪੜਾ, 100 ਲਖ ਰੁਪਏ ਦੇ surgical instruments ਬਣਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 66 ਲਖ ਦੇ embroidered fabrics, ਪਾਣੀ ਦੇ ਨਲਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਨਾਲਾਂ 142 ਲਖ ਦੀਆਂ, machine tools 748 ਲਖ ਦੇ, ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਦੇ ਔਜ਼ਾਰ 600 ਲਖ ਰੁਪਏ ਦੇ, ਆਰਟ ਸਿਲਕ 738 ਲਖ ਦਾ, non ferrous 738, ਕੌਟਨ ਬੇਲ 3,200, ਖੰਡ 97,600 ਟਨ, ਪੇਪਰ 25,000 ਟਨ, ਔਰ ਸੀਮਿੰਟ 637 ਲਖ ਟਨ ਸਾਲ਼ਾਨਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਬਾਕੀ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਇਤਨੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਜਿਤਨੀਆਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇੰਡਸਟਰੀਅਲ ਟਰੇਨਿੰਗ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ ਹਨ ਜਿਥੇ ਲੜਕਿਆਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਥੋਂ ਟਰੇਨਿੰਗ ਲੈ ਕੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਆਉਣਗੇ ਤਾਂ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇੰਡਸਟਰੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰੇਗੀ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਕੋਲੇ ਦੀ ਕਮੀ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕੋਲੇ ਦੇ ਘਟ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ wagons ਦੀ ਕਮੀ ਕਰਕੇ ਟੋਟ ਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵੈਗਨ ਲੈਣ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰਨ ਔਰ ਜੇਕਰ ਵੈਗਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਟਰੱਕਾਂ ਵਗੈਰਾ ਤੇ ਕੋਲਾ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਕਾਰਖਾਨੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅਗਰ ਕੋਲਾ ਥੋੜਾ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਗਲ ਨਹੀਂ, ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ raw material ਥੋੜਾ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਵੀ ਕੋਈ ਗਲ ਨਹੀਂ ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਚੀਫ਼ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗੁਜ਼ਾਰਿਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਕਰਕੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਪਹਿਲੇ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹੋ ਹੁਣ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ law and order ਜ਼ਰੂਰ ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ ।

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ: ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਸਾਫ਼ ਹੈ ਕਿ law and order ਦੀ ਹਾਲਤ ਖਰਾਬ ਹੈ ।

ਸ੍ਰੀ ਦੀਨਾ ਨਾਥ ਅਗਰਵਾਲ: ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਮਨ ਜ਼ਰੂਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਐਜੀਟੇਸ਼ਨਾਂ ਹੋਈਆਂ ਸੀ ਤੁਸੀਂ ਉਦੋਂ ਦੇ ਆਂਕੜੇ ਕਢ ਕੇ ਦੇਖੋ ਕਿ ਕਿਤਨਾ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦੇ ਵਿਚ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਐਜੀਟੇਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਜਿਤਨਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ Industrialist ਹੀ ਜਾਣ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਜਿਹੜੇ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਆਦਮੀ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਕਦਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਜਿਤਨਾ ਕਿ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਏਥੇ ਸ੍ਰੀ ਟੰਡਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ industry ਦੀ guidance ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਸਬੰਧ

[ਸ੍ਰੀ ਦੀਨਾ ਨਾਥ ਅਗਰਵਾਲ]

ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੋਈ ਇੰਡਸਟਰੀ ਲਗਾਉਣੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੋ ਦੋ ਸੌ ਸਫਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਮੁਫਤ ਮਿਲ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਸਾਰੀਆਂ details ਲਿਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਔਰ ਇਹ ਤਫ਼ਸੀਲ ਦੇ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਹੜੀ ਸਨਅਤ ਵਾਸਤੇ ਕਿਹੜੀ ਕਿਹੜੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਔਰ ਉਹ ਕਿਥੋਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਜੇ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਪੈਸੇ ਖਰਚ ਕਰ ਕੇ ਇੰਡਸਟਰੀ ਨਾ ਲਗਾ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ hire purchase basis ਤੇ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਵੀ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਸ਼ਾਇਦ 10% ਜਾਂ 25% ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਬਾਕੀ ਜੇ ਕੋਈ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਏਥੇ ਨਾ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਵੀ import ਕਰਕੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਸਰਕਾਰ ਨੇ demonstration centres ਖੋਲ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਉਹ ਛੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਲਈ ਥਾਂ ਥਾਂ ਜਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਟਰੇਨਿੰਗ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ guidance ਦੀ ਕੋਈ ਕਮੀ ਨਹੀਂ । ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹਰਿਆਨੇ ਦੇ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਥੇ ਸੋਨੀਪਤ ਵਿਚ ਸਾਈਕਲ ਫੈਕਟਰੀ ਵਾਲੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਕੰਮ ਕਰਵਾ ਕੇ ਬਾਹਿਰ ਕਢ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਔਰ ਦੋ ਚਾਰ ਦਿਨ ਦੇ ਬਾਅਦ ਫੇਰ ਲਗਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤਾਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫੈਕਟਰੀ ਦੇ ਵਿਚ ਅੱਡਾ ਨਾ ਜਮ ਸਕੇ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਲੇਬਰ ਵਾਸਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਚਾਰਾਜੋਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਗਲ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਇਕ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ woollen spindles ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੀ ਬਜਾਏ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਵਿਚ ਲਗਾਏ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਨਿਸਬਤ woollen yarn ਦੀ consumption ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਉਥੇ ਇਸ ਦੀ ਬਹੁਤੀ ਲੋੜ ਸੀ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਏਥੇ ਇਕ ਇਹ ਇਤਰਾਜ਼ ਉਠਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਫੈਕਟਰੀ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਫੰਡ ਇਕਠੇ ਕਰਕੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਹੜ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ relief ਦੇਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਵੀ ਅਸੀਂ ਪੈਸੇ ਇਕਠੇ ਕਰਕੇ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ । ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਕਿਤੇ ਕਹਿਤ ਪੈ ਜਾਵੇ ਉਦੋਂ ਵੀ ਅਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਵਾਲੇ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਜੇ ਕਾਂਗਰਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਫੰਡ ਇਕਠੇ ਕਰਕੇ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਉਸ ਦੇ ਬਦਲੇ ਵਿਚ ਕੁਝ ਲੈਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਬਲਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਕ ਦੇਸ਼ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਹੈ ਔਰ ਉਹ ਏਥੇ ਅਮਨ ਚੈਨ ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰਖਦੀ ਹੈ ।

Mr. Speaker : The hon. Member should please try to wind up his speech as there are quite a large number of Members who are anxious to speak on this Demand.

(At this stage Sardar Gurnam Singh, a Member of the Panel of Chairmen occupied the Chair)

ਕੁਝ ਕਾਂਗੜੇ ਦੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੇ industry ਬਹੁਤ ਘਟ ਹੈ ਅਤੇ ਉਥੇ industries ਲਗਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਗੁਜ਼ਾਰਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ select ਤਾਂ ਕਰੋ ਕਿ ਕਾਂਗੜੇ ਵਿਚ ਕਿਹੜੀ industry ਲਗ ਸਕਦੀ ਹੈ। Switzerland ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਠੀਕ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਉਥੇ ਜੇ ਉਹ ਸੜਕਾਂ ਪੁਟਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਰੋੜੀ ਕੁਟਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਹੋਰ ਵਡੇ ਵਡੇ ਇੰਜਣ ਬਣਾਉਂਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਕਾਮਯਾਬ ਨਾ ਹੁੰਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ watch making ਦੀ industry ਨੂੰ ਹੀ ਚਲਾਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਇਸਦਾ know how ਤੇ raw material ਹੈ । ਲੋਨ ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਆਪਣੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦਾ ਕੋਈ ਹਥ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਨਿਰਪਖ ਕਮੇਟੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ (ਘੰਟੀ) । ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਬ, ਆਖਰ ਵਿਚ ਮੈਂ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ raw material ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ industry ਦਾ ਇਤਨਾ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਤਨਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ law & order ਦੇ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ law and order ਰਹੇ ਅਤੇ peace ਰਹੇ ਤਾਕਿ industrial development smoothly ਚਲਦੀ ਰਹੇ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾ ਨਾਲ ਮੈਂ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ।

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ (ਸਿਧਵਾਂ ਬੇਟ ਸ਼.ਕ.): ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਬ, ਅਸੀਂ industry ਦੀ ਮਦ ਤੇ ਬਹਿਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੋ ਕਾਂਗਰਸੀ ਬੈਂਚਾਂ ਤੋਂ ਇਕ ਸਜਨ ਬੋਲੇ ਹਨ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਾਫੀ ਵਡੇ industrialist ਹਨ, ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਉਹ industry ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚੰਗੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ suggestions ਦੇਣਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦਸਤਕਾਰੀ ਉਚੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਆ ਸਕੇਗੀ । ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਜਾਏ ਕੋਈ ਸੁਝਾਉ ਦੇਣ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੋਲ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਰਟੀ ਹੋਈ ਤਕਰੀਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਵਜ਼ੀਰ ਬਹਿਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ । ਸਾਡੀ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਬੜਾ ਦਾਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦਸਤਕਾਰੀ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਖੁਦ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਤੇ ਅਜੇ ਤਕ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚੀ ਕਿ ਦਸਤਕਾਰੀ ਕਿਹੜੀ ਵਧਾਣੀ ਹੈ--ਆਇਆ small scale industry ਵਧਾਣੀ ਹੈ ਜਾਂ large scale industry ਵਧਾਣੀ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਇਥੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ large scale industry ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਲਗਾਈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਪਾਸੇ ਹੁਣ ਬਹੁਤ ਧਿਆਨ ਦੇਵਾਂਗੇ । ਜਦੋਂ small scale industry ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਦੇਵਾਂ ਗੇ ਲੇਕਿਨ ਤਵੱਜ਼ੁਹ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫੋਕੀਆਂ ਗਲਾਂ ਹੀ ਗਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਜਿਹੜੀ ਸਰਕਾਰ ਦੂਜੇ ਪਲੈਨ ਵਿਚ ਜਿਤਨਾ ਰੁਪਿਆ ਦਸਤਕਾਰੀ ਲਈ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਅੱਧਾ ਰੁਪਿਆ ਵੀ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਤੀਜੇ ਲੈਨ ਦਾ ਦੂਜਾ ਸਾਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਪੂਰਾ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ, ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਦਸਤਕਾਰੀ ਦਾ ਤੱਲਕ ਹੈ, ਬੜੀ ਨਾਅਹਿਲ ਹੈ । ਜਿਹੜੀ ਸਰਕਾਰ ਦੂਜੇ ਪਲੈਨ ਦਾ ਪੂਰਾ ਰੁਪਿਆ ਨਹੀਂ ਖਰਚ ਸਕੀ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਪਲੈਨ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸਾਲ ਲਈ ਰਖਿਆ ਰੁਪਿਆ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਖਰਚ ਕਰ ਸਕੀ ਉਸ

[ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ]

ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਬਤੌਰ ਦਸਤਕਾਰੀ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰ ਜੇਕਰ ਇਹ ਕਹਿਣ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦਸਤਕਾਰੀ ਦੀ ਬਹੁਤ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਜਿਹੜੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅਗੇ ਲੈ ਜਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਜਿਥੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਦਸਤਕਾਰੀ ਲਗਾਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ ਉਥੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਸਮਾਲ ਸਕੇਲ ਇੰਡਸਟਰੀ, ਕਾਟੇਜ ਇੰਡਸਟਰੀ ਵਗੈਰਾ ਲਗਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੀ 77 ਫੀ ਸਦੀ ਆਬਾਦੀ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਵਸਦੀ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਤੁਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦਿਹਾਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾ ਕੇ ਵੇਖੋ ਕਿ ਜੋ ਛੋਟੇ ਕਿਸਾਨ, scheduled castes ਅਤੇ ਹੋਰ ਪਛੜੇ ਹੋਏ ਤਬਕੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖੇਤੀ ਵਿਚ ਸਾਲ ਵਿਚ 3 ਜਾਂ 4 ਮਹੀਨੇ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਫੇਰ ਵਿਹਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇੰਨਤਜ਼ਾਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਤਾਕਿ ਉਹ ਲੋਕ ਵੀ national production ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਪਾ ਸਕਦੇ ਅਤੇ industry ਨੂੰ ਵਧਾ ਸਕਦੇ। ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਪਾਸੇ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਖਾਦੀ ਗ੍ਰਾਮ ਉਦਿਯੋਗ ਰਾਹੀਂ ਤੇ Community Development ਰਾਹੀਂ ਦਸਤਕਾਰੀ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਜਿਹੜੀ ਸਰਕਾਰ ਦਸਤਕਾਰੀ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਪੰਜ ਛੇ ਜਗ੍ਹਾਂ ਤੇ ਵੰਡ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਫੇਰ ਉਮੀਦ ਰਖੇ ਕਿ 6 ਵਜ਼ੀਰ ਤੇ 6 ਸੈਕਟਰੀ co-ordination ਕਰਕੇ ਇਸ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਤਾਂ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੀਅਤ ਤੇ ਸ਼ਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਇਆ ਉਹ ਸਹੀ ਮਾਇਨਿਆਂ ਵਿਚ ਪੇਂਡੂ ਦਸਤਕਾਰੀ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਇਥੇ ਸਾਬਕ ਦਸਤਕਾਰੀ ਵਜ਼ੀਰ ਪੰਡਤ ਮੋਹਣ ਲਾਲ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ large scale industry ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੇ ਪਰ ਹੁਣ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸੇ ਲਈ ਹੀ ਇਹ ਮਹਿਕਮਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਖੋਹਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਸ ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੇ। ਚੀਫ਼ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਦਸਤਕਾਰੀ ਬਹੁਤ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਗਈ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਵੇਖ ਕੇ ਹੀ ਸਮਝ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਹੁਤ ਤਰੱਕੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਹਕੀਕਤ ਵਿਚ ਨਾਮ ਮਾਤਰ ਤਰਕੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ industrial estate ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਲੇਕਿਨ ਅਜ ਤੁਸੀਂ ਜਾਕੇ ਵੇਖ ਲਉ ਉਲੂ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪਲਾਟ ਤਾਂ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਲੇਕਿਨ raw material ਦਾ ਪਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਜੋ ਮਾਲ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸਦੀ ਖਪਤ ਦਾ ਕੋਈ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕੋਈ facilities ਨਹੀ ਦਿੰਦੇ। ਲੋਕ ਇਥੋਂ ਛਡ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਥੇ industrialist ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਰਿਆਇਤਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਚੀਫ਼ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਬ ਬਾਹਰ ਜਾਕੇ ਬੜੀਆਂ ਅਪੀਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆਉ ਤੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਲਗਾਉ ਲੇਕਿਨ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ facility ਸਵਾਏ ਪਲਾਟ ਦੇ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋਕੇ ਫੇਰ ਵਾਪਸ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਦਸਤਕਾਰੀ ਦੇ ਕੋਟੇ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਉਸਦੀ ਹਾਲਤ ਸਟੇ ਵਰਗੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਣਕ ਦੀਆਂ ਬੋਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪਰ ਲਖਾਂ ਦੇ ਸੌਦੇ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕੋਟਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਉਹ ਵੀ ਇਸ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਕਾਰਖਾਨੇ ਚਲਾਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਕੋਟੇ black ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਵਾਰੀਆਂ ਕੋਲੋਂ ਖਰੀਦ ਕੇ ਕੰਮ ਚਲਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਕੋਟੇ ਦੇਣ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪਾਲੀਸੀ

ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਆਦਮੀ ਪਿਛਲੇ 3 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਦਸਤਕਾਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਹੀ ਕੋਟਾ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲੋਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਸ ਕੋਲ raw material ਦਾ ਕੋਈ ਕੋਟਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹ 3 ਸਾਲ ਤਕ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਮ ਚਲਾਵੇ ਗਾ ਅਤੇ ਇਹ ਸ਼ਰਤ ਪੂਰੀ ਕਰੇ ਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਾਫ ਜ਼ਾਹਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ black ਵਿਚ ਖਰੀਦ ਕੇ ਹੀ ਪਹਿਲਾਂ 3 ਸਾਲ ਕੰਮ ਚਲਾਉ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਹਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕੋਟੇ ਦੇ ਕੇ ਫੇਰ black ਵਿਚ ਵਿਕਵਾ ਕੇ ਪੈਸੇ ਖਟਾਂਦੀ ਹੈ। ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਵਿਚ silk yarn ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਦਾ ਕਾਫ਼ੀ ਕੰਮ ਹੈ। ਉਥੇ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ ਕੋਟੇ ਦਾ ਮਾਲ ਆਉਂਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਜਿਤਨੇ ਕੋਟੇ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਹ ਬਿਲਟੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਥੋਂ ਬਿਲਟੀਆਂ ਵਾਪਸ ਜਾ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਤੇ ਬੰਬਈ ਵਿਕਦੀਆਂ ਹਨ । ਕੋਟੇ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਆਪਣੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਣੇ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਬਲੈਕ ਵਿਚ ਵਿਕਦੇ ਹਨ । ਕਿਤਨੇ ਦੁਖ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ industrialist ਸਜਨ ਬੋਲੇ ਕਿ raw material ਬੇਸ਼ਕ ਨਾ ਦਿਉ ਲੇਕਿਨ law and order ਠੀਕ ਰਖੋ। ਠੀਕ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਕੇ ਕਾਫੀ ਰੁਪਿਆ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਫਿਕਰ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤੇ ਤੰਗ ਆਏ ਹੋਏ ਮਜ਼ਦੂਰ ਖਰਾਬੀ ਨਾ ਕਰਨ । ਇਹ ਹਾਲਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਂਗਰਸੀ industrialists ਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਦਾਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦਸਤਕਾਰੀ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਫੇਰ ਜਿਹੜਾ pig iron ਭਿਲਾਈ ਦੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਚੋਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਇਤਨਾ ਨਾਕਸ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਤਕਰੀਬਨ 30 ਫ਼ੀ ਸਦੀ waste ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਹਿੰਗਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । Indian Iron & Steel ਦਾ ਦੇਗੀ ਲੋਹਾ ਦਿਲੀ ਵਿਚ ਤਾਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਇਥੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਸਾਡੇ industrialists ਇਹ ਦਿਲੀ ਤੋਂ ਬਲੈਕ ਵਿਚ ਖ਼ਰੀਦਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਭਾਉ ਵਧ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦੇਗ ਦਾ ਲੋਹਾਂ 8 ਜਾਂ 9 ਰੁਪਏ ਕੰਟਰੋਲ ਤੇ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਕੰਟਰੋਲ ਰੇਟ ਤੇ ਬਹੁਤ ਘਟ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਲੋਕ, ਜਿਹੜੇ ਕੋਟੇ ਦੇ ਪਰਮਿਟ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਝੁਗੀਆਂ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਬਲੈਕ ਵਿਚ ਵੇਚਦੇ ਹਨ । ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ 15, 16 ਰੁਪਏ ਮਣ ਬਲੈਕ ਵਿਚ ਵੇਚਦੇ ਹਨ । ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਕੋਟਾ ਨਹੀਂ ਵਰਤਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਟਾ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਲੈਕ ਵਿਚ ਲੈਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਦਸਤਕਾਰੀ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਬਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਅਖਾਂ ਵਿਚ ਧੂੜ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ । ਏਥੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਸਤਕਾਰ ਬਨਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਇੰਡਸਟਰੀਅਲ ਟਰੇਨਿੰਗ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਮੈਨੂੰ ਬੜੇ ਦੁਖ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਾਰੀ 5 ਸਾਲਾ ਯੋਜਨਾ ਵਿਚ ਇਸ ਟਰੇਨਿੰਗ ਵਾਸਤੇ 3 ਕਰੋੜ 9 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਰਖਿਆ ਹੈ । ਕਦੇ ਵੀ ਦਿਮਾਗ ਨਾਲ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ, ਪਿੰਡਾਂ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਦੇਖੋ ਕਿ ਬੇਕਾਰੀ ਕਿੰਨੀ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ । Employment Exchange ਵਿਚ figures ਦੇਖੇ ਜਾਣ । ਹਰ ਸਾਲ ਚਾਰ ਚਾਰ, ਪੰਜ ਪੰਜ, ਦਸ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਲੋਕ ਵਿਹਲ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਬੇਕਾਰੀ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ । ਦਸਵੀਂ ਤਕ ਜਾਂ ਐਫ. ਏ. ਤਕ ਜਿਹੜੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਬੇਕਾਰਾਂ ਦੀ ਲਿਸਟ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਤਾਲੀਮ ਦਾ ਢਾਂਚਾ ਐਸਾ ਹੈ । ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਬੇਕਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀਆ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਹਨ । ਜਿੰਨੇ ਹਰ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਉਥੋਂ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਬੇਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਅਨਪੜ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇਕਾਰੀ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਜੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਲਿਖਿਆਂ ਦੀ ਬੇਕਾਰੀ ਵਧ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਨਕਲਾਬ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖਿਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਬੁਧੂ ਨਹੀਂ

[ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ]

ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇੰਡਸਟਰੀ ਵਲ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ । ਸਰਕਾਰ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਲਈ ਨਾਅਰਾ ਲਾਉਂਦੀ ਹੈ । ਜ਼ਮੀਨ ਕੋਈ ਫੁਟਬਾਲ ਜਾਂ ਟਿਊਬ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਨੇ ਵਧ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਰਬੜ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਨੇ ਵਧ ਜਾਣਾ ਹੈ । ਜਿਹੜੀ ਸਰਕਾਰ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਬੋਝ ਨਹੀਂ ਉਠਾਉਂਦੀ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕਦੇ ਭਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ । ਇਹ ਬੋਝ ਇੰਡਸਟਰੀ ਤੇ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਜਿਹੜੀ ਸਰਕਾਰ ਇੰਡਸਟਰੀ ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀ ਦਿੰਦੀ ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਭਲਾਈ ਕਰਨ ਵਿਚ ਈਮਾਨਦਾਰ ਨਹੀਂ । ਜ਼ਮੀਨ ਨੇ ਤਾਂ ਵਧਣਾ ਨਹੀਂ, ਘਟਣਾ ਹੀ ਹੈ ।

ਏਥੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਰਜ਼ੇ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਕਰਜ਼ੇ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਫ਼ਿਨਾਨਸ਼ਲ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਬਣਾਈ ਹੈ । ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਿਲਾਂ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਾਂ । ਬੜੇ ਦੁਖ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਵਡੀਆਂ ਇੰਡਸਟਰੀਆਂ ਵਿਚ ਹਿਸੇਦਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਹਨ । ਉਹ 10, 10, 20, 20 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੇ ਸ਼ੇਅਰ ਪਾ ਕੇ ਰੁਪਏ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹੀ ਵੋਟਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਸ਼ੇਅਰ ਨਹੀਂ । ਜ਼ਰੂਰਤ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਪਰਾਫਿਟ ਲਈ ਹਿਸੇਦਾਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦੇ । ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਵਿਚ dissatis-faction ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ । ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰੇ ਅਤੇ ਇਸ ਹਾਲਤ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇ । ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਇੰਡਸਟਰੀ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ । ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਇੰਡਸਟਰੀ ਨੂੰ ਫਰੋਗ ਦੇਣਾ ਅਛਾ ਸਮਝਿਆ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀਆਂ pockets ਬਣਾ ਕੇ ਰੁਪਿਆ ਦਿਤਾ ਕਿ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦੀ ਡੀਵੈਲਪਮੈਂਟ ਕਰਾਂਗੇ । ਮੈਂ ਦਾਅਵੇ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਰੇ ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਚ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜਿੰਨਾਂ ਇੰਡਸਟਰੀਆਂ ਲਈ ਰੁਪਿਆ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਦਾ 0.23 % ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ Scheduled Castes ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ । ਸਰਕਾਰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਬਹੁਤ ਕੁਛ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਇਹ 100 ਰੁਪਏ ਤੋਂ 300 ਤਕ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਚਲਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਸਬਸਿਡੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । 300 ਰੁਪਏ ਨਾਲ ਤਾਂ ਆਰਾਂ ਤੇ ਰੰਬੀਆਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਖਰੀਦ ਸਕਦੇ, ਉਹ ਮਸ਼ੀਨ ਨਹੀਂ ਖਰੀਦ ਸਕਦੇ । Scheduled Castes ਯਾ Backward Classes ਦਾ ਆਦਮੀ ਇਸ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਕੰਮ ਚਲਾ ਲਏਗਾ ? ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਇਕ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ, ਮੈਂ ਦਸਤਕਾਰੀ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰ ਦੀ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਸਾਲ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਪੜ੍ਹੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣਾ ancestral ਪੇਸ਼ਾ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰਨ । ਸਰਕਾਰ ਬੜੇ ਬੜੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਆਪਣਾ ਪੇਸ਼ਾ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ । ਕਾਰਖਾਨੇ ਲਈ ਵੀ ਬਿਜਲੀ ਤੇ ਕੋਲੇ ਦੀ ਬੜੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਈਟੀਆਂ ਰਾਹੀਂ B.D.Os ਦੇ through ਤੇ District Industries Officer ਦੇ through ਜਿਹੜਾ ਰੁਪਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚੋਂ Scheduled Castes ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਮਹਿਕਮਾ ਕੋਈ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਚੁਕ ਰਿਹਾ । ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਸਮਝਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜ਼ਬਾਨੀ ਕਲਾਮੀ ਸਾਰ ਲੈਣਾ ਹੈ । ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਇੰਡਸਟਰੀ ਵਿਚ ਕਿਹੜੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ? ਵਡੇ ਆਦਮੀਆਂ

ਦੀ ਤਰਕੀ ਵਲ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਤਵੱਜੁਹ ਹੈ, ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਕੋਈ ਤਵੱਜੁਹ ਨਹੀਂ। ਅਜ ਦਸਤਕਾਰੀ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਦਦ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। Scheduled Castes ਤੇ Backward Classes ਨੂੰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਭੈੜੇ ਤੋਂ ਭੈੜਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ੇ ਦਿਤੇ ਜਾਣ। ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ Scheduled Castes ਨੂੰ ਵੈਲਫੇਅਰ ਸਕੀਮ ਦੇ ਤਹਿਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੋ ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਦਿਤਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਿਆ ਫਿਨਾਨਸ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਤੇ District Industries Officers ਦੀ disposal ਤੇ ਦੂਜੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਲਈ ਹੈ। ਅੱਜ ਸਰਕਾਰ ਵੱਡ ਆਦਮੀ ਬਣਾ ਰਹੀ ਹੈ ਯਾ ਬਿਲਕੁਲ ਛੋਟੇ ਆਦਮੀ ਬਣਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਸਿਰਫ ਆਪਣੇ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਵਸਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਵਲ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਦੇਖ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਸਮਝ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵੋਟਾਂ ਲੈਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਬੜੇ ਵਾਅਦੇ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਵੋਟਾਂ ਲੈਣੀਆਂ ਹਨ ਓਨਾਂ ਚਿਰ ਬੜੇ ਵਾਅਦੇ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਹਥ ਲਾਉਣ ਤਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਬਣਾ ਦਿਓ ਅਸੀਂ ਇਕ ਸਾਲ ਵਿਚ ਭਲਾਈ ਕਰ ਦੇਣੀ ਹੈ, ਵਡੇ ੨ ਕਾਰਖਾਨੇ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿਆਂਗੇ। ਵੋਟਾਂ ਲੈਣ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਤਵੱਜੁਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਚੇ ਰੋਟੀ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਨੂੰ ਤਰਸਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਗਲ ਕਹੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸੈਂਟਰਲ ਗੌਰਮੈਂਟ ਦੀ ਸਕੀਮ ਦੇ ਤਹਿਤ ਏਥੇ ਮਸ਼ੀਨ ਟੂਲ ਫੈਕਟਰੀ ਲਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸੂਰਜਪੁਰ ਸੀਮਿੰਟ ਫੈਕਟਰੀ ਲਗੀ ਸੀ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਜ਼ਮੀਨ acquire ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਜੜਨਗੇ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਸਾਏਗੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਦੇਏਗੀ। ਹੁਣ ਇਹ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਉਜੜ ਰਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਸਾਇਆ ਨਾ ਜਾਵੇ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮਸ਼ੀਨ ਟੂਲ ਫੈਕਟਰੀ ਲਗ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੁਰੀ ਹਾਲਤ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੀ ਦਸਤਕਾਰੀ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਚੰਦ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿਣੀਆਂ ਹਨ। ਕੋਈ ਵੀ ਦਸਤ–ਕਾਰੀ ਓਨਾ ਚਿਰ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਗਾਹ ਨਾ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ, ਰਾ ਮੈਟੀਰੀਅਲ ਦਾ ਕੋਟਾ ਨਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ, ਕਰਜ਼ੇ ਨਾ ਦਿਤੇ ਜਾਣ ਤੇ ਕੋਲਾ ਨਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਮੋਲਡਿੰਗ, ਢਲਾਈ ਕੋਲੇ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਲੇਕਿਨ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਇਸ ਗਲ ਵਲ ਤਵੱਜੁਹ ਨਹੀਂ। ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ ਜਿੰਨੀਆਂ ਵੀ ਮੋਲਡਿੰਗ ਦੀਆਂ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਕੋਲੇ ਦੀਆਂ ਗਡੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਲੈਕ ਵਿਚ ਵੇਚਣੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਢਾਂਚਾ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਕਾਂਗਰਸ ਵਾਸਤੇ ਫੰਡ ਮੰਗਦੀ ਹੈ, ਕਾਂਗਰਸ ਵਾਸਤੇ ਰੁਪਿਆ ਮੰਗਦੀ ਹੈ। (ਵਿਘਨ) ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਢਾਂਚਾ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਯੋਗ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ੇ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਰਾ ਮੈਟੀਰੀਅਲ ਤੇ ਕੋਲਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਬਲੈਕ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਉਹ ਲੋਕ ਮਾੜਾ ਮੋਟਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਚੰਦੇ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

[ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ]

ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਇਹ ਚੰਦਾ ਲੈਣ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਉਹ ਇਸ ਕਾਬਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ ਕਿ ਆਪਣੀਆਂ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀਆਂ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਵੀ ਮੋੜ ਸਕਣ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਫਿਰ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਰੋਹਬ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਤਰਾਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਕੋਟਾ ਹੋਲਡਰਾਂ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਛਾਪੇ ਮਾਰੇ ਗਏ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਕਿਸ ਪਾਸ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਕੋਟਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਜੇਕਰ ਉਹ ਸਹੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਕੋਟੇ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ । ਪਰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੀ ਇਕ ਬੜੀ ਵਡੀ ਪੋਲੀਟੀਕਲ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਹੈ ਤਾਕਿ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਇਸ ਆੜ ਹੇਠ ਐਕਸ਼ਨ ਲੈ ਸਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿਛਲੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਵੋਟਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ । ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਸਬੂਤ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਇਹ ਛਾਪੇ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਆਦਮੀਆਂ ਪਾਸ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜਾ ਕੇ ਪਾਰਟੀਆਂ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਵਿਚ ਘਬਰਾਣ ਦੀ ਗਲ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਗਲ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਲੋਕੀਂ ਲਖਾਂ ਰੁਪਏ ਦਾ ਗਬਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਛਾਪੇ ਤੋਂ ਡਰ ਗਏ, ਚਲੋ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਹ ਆਪ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਪਾਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲਿਆਉ ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਚੰਦਾਂ 20 ਹਜ਼ਾਰ ਜਾਂ 25 ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਦਿਉ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਹ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਚੰਦਾ ਇਕਠਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਬਾਰੇ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਚੰਦਾ ਦਿਉਗੇ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਬਰਸਰੇਇਕਤਦਾਰ ਰਹੀ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਲੁਟਣ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਮਿਲ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਹਰ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਹਨੇਰ ਤੁਸੀਂ ਪਾ ਸਕੋਗੇ । ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ।

ਫੰਡ ਇਕਠਾ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਕ ਇਕ ਆਨਾ ਇਕਠਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਲਈ । ਕਿੰਨੀ ਦੇਸ਼ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਜਮਾਤ ਹੈ । ਪਰ ਮੈਂ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਗੁਜ਼ਾਰਿਸ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਜਦ ਇਹ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨਹੀਂ ਸਨ ਬਣੇ ਤੇ ਵਜ਼ੀਰ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਦਤ ਸੀ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਚਿਠੀਆਂ ਲਿਖ ਦੇਣੀਆਂ ਕਿ ਫਲਾਂ ਥਾਂ ਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਜਲਸਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ 200 ਰੁਪਏ ਚੰਦਾ ਭੇਜੋ ਜਾਂ ਫਲਾਣੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਲਈ 500 ਰੁਪਏ ਦੇ ਦਿਉ । ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੁਰਾਣੀ ਆਦਤ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਛਡੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ । ਇਸ ਆਦਤ ਨੂੰ ਛਡਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

ਆਖਿਰ ਵਿਚ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਕਿ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸ਼ੇਰ ਕਹਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ironman ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਆਪਣਾ ਆਇਰਨਪੁਣਾ ਅਤੇ ਸ਼ੇਰਪੁਣਾ ਜ਼ਰਾ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਵੀ ਵਿਖਾਇਆ ਕਰਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਪਲਾਨਿੰਗ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਲਈ allocation ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਪੰਜਾਬ ਲਈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਹਿਸਾ ਨੀਅਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ੇਰਪੁਣੇ ਨੂੰ ਵਿਖਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਪਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸੂਬੇ ਲਈ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਫੰਡਜ਼ allocate ਕਰਨ ਤਾਂ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਅਨਤ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕੇ । (ਘੰਟੀ)

ਮੈਂ ਤਾਂ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਸਨ ਮੈਨੂੰ ਕਲ ਵੀ ਵਕਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਿਆ ਮੈਂ ਇਕ ਅਧ ਮਿੰਟ ਵਿਚ ਹੀ ਖਤਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ Hire Purchase System ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਦੇਣ ਲਈ ਇਹ ਸਿਸਟਮ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਦਲਾਲੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲਖਾਂ ਤੇ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਕਮਾ ਗਏ ਹਨ। ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਇਨੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦਰਕਾਰ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ quotations ਇਨ੍ਹਾਂ ਫਰਮਾਂ ਪਾਸੋਂ ਮੰਗਵਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਇਸ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ 5 ਦੀ ਥਾਂ 7 ਹਜ਼ਾਰ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਸਬੂਤ ਮੈਂ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਜੇਕਰ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿਉ ਤਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੂਬੇ ਦਾ ਰੁਪਿਆ ਜ਼ਾਇਆ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਰੁਪਿਆ ਦਲਾਲ ਕਮਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ hire purchase system ਵਿਚ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮਹਿਕਮਾ ਖੋਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਥੋਂ ਲੋੜਵੰਦ ਨੂੰ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਮਿਲ ਸਕੇ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਕੀਮਤ ਘਟ ਹੋਵੇ ਸਰਕਾਰ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਆਪ ਖਰੀਦ ਕਰ ਲਏ। ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਮੇਰੀ ਇਹ ਤਜਵੀਜ਼ ਪਸੰਦ ਨਾ ਆਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਦਲਾਲੀ ਕਮਾਣ ਵਾਲੇ ਜੇਕਰ ਨਾ ਰਹੇ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ funds ਕਿਥੋਂ ਮਿਲਣਗੇ। ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੁਟ ਵਿਚ ਇਹ ਆਪ ਕਿਸਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਸਕਣਗੇ।

ਇਕ ਗਲ ਸਰਕਾਰ ਕਈ ਵੇਰ ਕਹਿ ਚੁਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਦੁਹਰਾ ਚੁਕੇ ਹਨ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦਾ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਖਿਆਲ ਰਖਦੇ ਹਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ੇ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਦੀ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਹੀ ਘਟ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਅਸਲ ਗਲ ਇਹ ਨਹੀਂ। ਅਸਲ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ੇ ਲੈਣ ਵਿਚ ਸਹੂਲਤਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀਆ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਜੇਰਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਦੀ ਰਕਮ ਦੇਣੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਮੰਗ ਉਸ ਪਾਸੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਾ ਅਤੇ ਚਾਰ ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਦੀਆਂ sureties ਲੈ ਕੇ ਆ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹਰੀਜਨ ਕਿਸਤਰਾਂ ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਦੀ surety ਲਿਆ ਸਕਦੇ ਹਨ ਇਸ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲਖਾਂ ਰੁਪਏ ਕਰਜ਼ਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਇਕ ਪੈਸਾ ਵੀ recover ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਧੀਕੀ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਕਿ ਜਾ ਲਿਆ ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਦੀ surety। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਸਹੀ ਮਾਇਨਿਆਂ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ। ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ surety ਦੀ ਹਦ ਨੂੰ ਘਟਾ ਦੇਣ ਤਾਂ ਜੋ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚ ਸਕੇ।

ਸਰਦਾਰ ਜੈਇੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਸਈਆਂ ਭਏ ਕੋਤਵਾਲ, ਅਬ ਡਰ ਕਾਹੇ ਕਾ (ਵਿਘਨ)

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਹ ਕਿਉਂ ਵਿਘਨ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਸਲ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸਲ ਇਨਡਸਟਰੀ ਮਨਿਸਟਰ ਚੀਫ਼ ਮਨਿਸਟਰ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸਰਦਾਰ ਜੈਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੈ ਜਾਂ ਗੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਐਵੇਂ ਹੀ ਬੈਠੇ ਬੈਠੇ ਔਖੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ।

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : On a point of order Sir. ਸਰਦਾਰ ਜੈਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਚੇਅਰ ਦੇ ਬਾਰੇ ਬੈਠੇ ਬੈਠੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ 'ਸਈਆਂ ਭਏ ਕੋਤਵਾਲ ਅਬ ਡਰ ਕਿਸਕਾ' ਕੀ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੇਅਰ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ ।

ਸ੍ਰੀ ਚੇਅਰਮੈਨ (ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ): ਹਰ ਕੋਈ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਸਮਝ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹੀ ਗਲ ਕਹਿ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । (Every body says things according to his own light.)

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ: ਅਜ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਥੇ Power break down ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ stand by Thermal Plants ਰਖਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ Industrial development ਨਾ ਰੁਕੇ । ਮਜ਼ਦੂਰ ਜੋ ਭੁਖੇ ਮਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਹ ਰੁਪਏ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਉਨਾਂ ਵਿਚ ਅਸ਼ਾਂਤੀ ਫੈਲਦੀ ਹੈ ਇਸ ਅਸ਼ਾਂਤੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਵੇਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਥਰਮਲ ਪਲਾਂਟ ਰਹਿਣ ਤਾਂ ਜੋ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਹੋਵੇ ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ Cotton Spinning ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਅਤੇ raw material ਲਈ ਪਰਮਿਟ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਸ਼ਰਤ ਨਾਲ ਲਗਾਈ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਿਟ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਜੋ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਤੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕੁਰੱਪਸ਼ਨ ਵਧ ਗਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਮਿਟ ਕੇਵਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਵਾਸਤੇ ਫੰਡ ਦਿਤੇ ਹੋਣ ਜਾਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹੋਣ । ਜਦੋਂ ਫੰਡਜ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਪਈ ਚੀਫ਼ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਚਿਠੀ ਲਿਖ ਦਿਤੀ ਕਿ ਫਲਾਂ function ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਕਾਂਗਰਸ ਵਾਸਤੇ ਫੰਡ ਦਿਉ ; ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ industry ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ corruption ਫੈਲਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਢਿਡ ਭਰਨ ਲਈ ਗਰੀਬਾਂ ਦੀਆਂ ਆਂਦਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲਹੂ ਕਢਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਰ ਦਾ ਘਰ ਭਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਚਿਤਾਵਨੀ ਵੀ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕੀਂ ਇਸ ਹਾਲਤ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆ ਜਾਣਗੇ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਕ ਭਾਰੀ ਖਤਰਾ ਬਣ ਜਾਣਗੇ ਜਿਸ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਣਗੇ । ਮੈਂ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਇਨਾ ਕਹਿ ਕੇ ਆਪ ਪਾਸੋਂ ਖਿਮਾ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ ।

ਸਰਦਾਰ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਰਾੜੇਵਾਲਾ (ਸਿਰਹੰਦ) ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਨਡਸਟਰੀ ਦੀ ਮਦ ਤੇ ਬਹਿਸ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਕ ਗਲ ਫੈਸਲਾ ਸ਼ੁਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਕੋਈ ਰਿਆਸਤ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਜੇਕਰ ਉਥੇ ਦੀ ਇਨਡਸਟਰੀ ਨੂੰ ਫਰੋਗ ਨਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ । ਸਾਡਾ ਦੂਜੀ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਤਕ ਇਸ ਗਲ ਤੇ emphasis ਸੀ ਕਿ agriculture ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧੇ ਲੇਕਿਨ ਹੁਣ ਸਹੀ ਤੌਰ ਤੇ ਜਿਸ ਗਲ ਤੇ ਅਹਿਮੀਅਤ ਦਿਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਉਹ ਇਨਡਸਟਰੀ ਹੈ । ਤੀਜੀ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਧਿਆਨ ਇਸ ਗਲ ਵਲ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ

ਮੁਸਤਕਬਿਲ ਨੂੰ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਇਨਡਸਟਰੀ ਨੂੰ develop ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਦਿਆਂ ਕਿ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਪ੍ਰਾਪੇ-ਗੰਡਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਦੂਜੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਹੈ । ਹੁਣ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਸਟੇਟ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਸਨਅਤ ਦੀ ਬਹੁਤ ਤਰੱਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਨਅਤੀ ਤਰੱਕੀ ਇੰਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਉਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਕਿਤੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਫਟਕ ਸਕਦਾ ਪਰ ਉਥੇ ਦੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਸਬਕ ਸਿਖੋ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਸਮਾਲ ਸਕੇਲ ਇਨਡਸਟਰੀ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਜਾਲੰਧਰ, ਲੁਧਿਆਨਾ ਅਤੇ ਬਟਾਲਾ ਵਿਖੇ ਕਾਟੇਜ ਅਤੇ ਸਮਾਲ ਸਕੇਲ ਇਨਡਸਟਰੀਆਂ ਚਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਪਖ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਅਸੀਂ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਭੁਲ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਨਅਤੀ ਤਰੱਕੀ ਤਾਂ ਮੁਸਤਕਬਿਲ ਵਿਚ ਹੈ ਪੰਜ ਜਾਂ ਦਸ ਸਾਲ ਤੋਂ ਬਾਦ heavy industry ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ । ਇਹ ਓਥੋਂ ਤਕ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤਕ Heavy Industry ਮੁਲਕ ਅੰਦਰ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ । ਇਹ ਮੈਂ ਤਸਲੀਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ Small Scale Industry ਦੀ product ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਚਲ ਓਦੋਂ ਤਕ ਰਹੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤਕ ਬਦੇਸ਼ੀ ਮੁਲਕਾਂ ਤੋਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਜਦੋਂ ਕੋਈ Heavy Industry ਇਥੇ ਲੱਗ ਗਈ ਤਾਂ ਯਕੀਨ ਜਾਣੋ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ Industry ਤੇ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਸੱਟ ਵਜੇਗੀ ਜਿਸ ਦਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਅਜ ਮਾਣ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਇਸ ਗਲ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੋ ਬੜੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪੰਜੌਰ ਇਕ Heavy Tools Factory ਲਗ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਂਗੜੇ ਵਿੱਚ News print Paper Mill ਲਗ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਹ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਇਹ ਦੋ ਵੱਡੀਆਂ Heavy Industries ਹਨ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਰੱਕੀ ਹਾਸਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਤੇ ਹੀ ਇਕਤਫਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਹੋਰ ਸੂਬੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਵੀਂ Industries install ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਕਰਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਵਕਤ ਬਹੁਤ ਤੰਗ ਹੈ, ਇਹ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਹੁਣ ਤੱਕ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ।

11 a.m.

ਮੈਂ ਪੈਪਸੂ ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਅਰਜ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਇਕ ਗੱਲ ਜਿਹੜੀ ਇਥੇ regions ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਕਹੀ ਸੀ ਵਾਜ਼ੇਹ ਕਰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਇਕ ਜਿਸਮ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਸਾਡਾ region ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ ਇਸ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਦੂਸਰੇ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਰਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਹ ਤਾਂ ਮਹਿਜ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ । ਜਿਸਮ ਦਾ ਜੇ ਕੋਈ ਵੀ ਹਿਸਾ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਅਸਰ ਸਾਰੇ ਜਿਸਮ ਤੇ ਹੀ ਪੈਣਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਬਜਾਏ ਇਸ ਦੇ ਉਹ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਖਿਤੇ ਨੂੰ develop ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਕਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਮੁਚੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ development ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ । ਜਿਹੜੀ ਦੂਸਰੀ ਪੰਜ ਸਾਲਾ Plan ਸੀ, ਇਸ ਦੇ ਪੈਪਸੂ ਦੇ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਦੀ development ਵਾਸਤੇ ਕੁਝ ਫੈਸਲੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸੀ । ਇਨ੍ਹਾਂ

[ਸਰਦਾਰ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਰਾੜੇਵਾਲਾ]

ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵੱਡੀ Industries ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਲੇਕਿਨ ਮੈਨੂੰ ਬੜੇ ਅਫ਼ਸੋਸ ਨਾਲ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਸਿਰੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹ ਸਕੀਆਂ, ਕੋਈ ਵੀ ਨਵੀਂ industry ਉਥੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗੀ। ਫੈਕਟਰੀ area Patiala ਤੇ ਫਗਵਾੜਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਤਨੀ ਨਾ ਗੁਫਤਾ ਬੇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਐਸੀ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕਿਸੇ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੋਵੇ। ਨਾ ਕੋਈ ਓਥੇ ਨਵੀਂ industry ਹੀ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਇਨ੍ਹਾਂ areas ਨੂੰ facilities ਮੁਹਈਆ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਅਗਰ ਜ਼ਰਾ wider view ਲੈਂਦੇ ਹੋਏ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਜਿਥੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ erstwhile Pepsu ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪਟਿਆਲਾ ਡਵੀਜ਼ਨ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਾਰਾ ਇਲਾਕਾ princely states ਵਾਲਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਸ਼ਖਸੀ ਰਾਜ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਕਾਇਮ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਹ ਇਲਾਕਾ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਤਵੱਜੋ ਦਾ ਮੁਹਤਾਜ ਹੈ। ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਵੀ ਕੋਈ industry ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕਿਉਂਕਿ Rulers ਦਾ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਇਥੇ ਜੇ ਕੋਈ industry ਕਾਇਮ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਤਬਕੇ ਨੂੰ ਸੰਗਠਤ ਹੋਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਮਹਾਜ਼ ਕਾਇਮ ਕਰਨਗੇ, strikes ਕਰਨਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਇਲਾਕਾ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਪਸਮਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਖ਼ਪਤ ਬਾਰੇ ਵੀ ਕਈ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਜੇਕਰ ਪਟਿਆਲਾ Division ਦਾ ਔਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਅੰਬਾਲਾ Division ਦੀ ਬਿਜਲੀ ਦੀ Supply ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਕਿ ਅੰਬਾਲਾ Division ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਪਟਿਆਲਾ Division ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਘਟ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਖਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਵਜਾਹ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਇਹ area Princely States ਨਾਲ ਤਾਲੁਕ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ Backward ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਵਜਾ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਆਖਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ Schemes ਜਿਹੜੀਆਂ erstwhile Pepsu Government ਨੇ ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ ਉਹ further execute ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਕਰ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਕਾਫੀ exploitation ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜ਼ਿਲਾ ਮਹਿੰਦਰ ਗੜ੍ਹ ਦਾ ਮੈਂ ਇਥੇ ਖਾਸ ਕਰ ਕੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਜ਼ਿਲੇ ਵਾਸਤੇ specially ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਚੂੰਕਿ ਇਥੇ minerals ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ Iron ore, Lime Stone and Mica ਵਗੈਰਾ। ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ exploit ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ machinery ਦਾ ਇਸਤਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਰ ਇਸ ਵਕਤ ਤੱਕ ਭਾਵੇਂ private ਆਦਮੀਆਂ ਵਲੋਂ Lime Stone ਨੂੰ exploit ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਕੋਈ ਤਵੱਜਾ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਗਈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਕ ਹੋਰ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਜਿਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਈ industry ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਥੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਇਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ Raw-material ਵੀ ਉਸ industry ਲਈ ਬਾਅਫਰਾਤ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। Second Five Year Plan ਵਿਚ ਦੁਰਾਹੇ ਇਕ Sugar mill provide

ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਜਗ੍ਹਾ ਇਕ ਮੌਜੂ-ਤਰੀਂ ਜਗ੍ਹਾ ਹੈ ਇਸ industry ਲਈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਥੇ ਅਤੇ ਇਰਦ ਗਿਰਦ Sugar cane ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੇਰੀ ਹੀ ਰਾਏ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ experts ਦੀ ਰਾਏ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਧੂਰੀ Sugar mill ਲਗਾਈ ਗਈ ਸੀ ਉਹ ਵੀ ਦੁਰਾਹੇ ਲਾਉਣੀ ਸੀ ਪਰ ਚੰਦ ਇਕ political differences ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਬਜਾਏ ਧੂਰੀ ਲਾਈ ਗਈ। ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੁਰੂ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਇਸ ਧੂਰੀ Sugar mill ਨੂੰ ਕਾਮਿਆਬ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਕਿੰਨੀਆਂ practical difficulties ਆਈਆਂ ਪਰ ਮੈਂ ਇਸ ਦੀ detail ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਦੁਰਾਹੇ Sugar Mill ਲਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ। private ਲੋਕ ਸਰਮਾਇਆ ਖਰਚ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ, ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਰਖਾਸਤ ਤੇ ਪੂਰੀ ਸੁਨਵਾਈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਸਰਮਾਇਆ ਲਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਾਉਣ ਦਾ Licence ਵਗੈਰਾ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੋਰ ਕਈ ਮਿਲਾਂ ਚਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਲੇਕਿਨ ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ Sugar cane product ਦਾ area ਮਖਸੂਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਦੁਰਾਹੇ ਤੋਂ ਫਗਵਾੜਾ Sugar mill ਵੀ ਉਤਨੀ ਹੀ ਦੂਰ ਹੈ ਜਿਤਨਾ ਕਿ ਧੂਰੀ Sugar Mill ਅਤੇ ਇਤਨੀ ਹੀ ਦੂਰ ਦੁਰਾਹੇ ਤੋਂ ਮੁਰਿੰਡਾ Sugar mill ਹੈ। ਇਸ ਕਾਇਦੇ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਇਥੇ ਇਕ Sugar Mill ਲਾ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਇਹ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ Central place ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਵੀ ਕੋਈ ਖਾਸ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਜੇ ਕੋਈ ਅਜੇ ਵੀ ਮੌਜੂੰ steps ਨਾ ਉਠਾਏ ਗਏ ਤਾਂ ਏਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕ ਗੰਨੇ ਕੀ ਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨਾ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਬਦਲੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹੋਰ ਲਾਭਦਾਇਕ ਫਸਲ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਬਸੀ ਪਠਾਣਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੁਝ ਘਰ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਲੋਹਾਰ ਪੁਣੇ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ Sawing Tools ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ parts ਬੜੇ useful ਹਨ ਅਤੇ ਬੜੀ ਦੂਰ ਦੂਰ ਤਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਸਰਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੀ। ਅਜੀਤ ਨਗਰ ਉਥੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੀ ਇਕ ਗਾਉਂ ਹੈ ਜਿਥੇ Sawing Tools ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਸ ਪਾਸੇ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਕਿਉਂ ਕੋਈ ਤਵੱਜੋ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ Small-scale-Industry ਅਸੀਂ ਦਿਹਾਤ ਦੇ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਲੇਕਿਨ ਦੂਸਰੀ ਤਰਫ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਕਰ ਕੇ ਇਹ Industries ਚਲਾਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਇਮਦਾਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਐਸੇ ਕਈ ਗਾਉਂ ਹਨ ਜਿਥੇ Small Scale Industry, Cottage Industry ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਹ ਬਾਰ ਬਾਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਕੋਈ ਤਵੱਜੋ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਗਈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਰਜਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਬਸੀ ਪਠਾਣਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸੈਂਟਰਲ ਸਰਵਿਸਜ਼ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ। ਉਹ ਚੀਜ਼ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮੰਨ ਵੀ ਲਈ ਸੀ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਮੈਨੂੰ ਇਲਮ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰੁਪਿਆ ਵੀ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬੋਰਡ ਨੇ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ approve ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਹੋਇਆ ਉਹ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਅਜ ਤਕ ਉਥੇ ਨਹੀਂ ਬਣਾਈ ਗਈ। 20 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਬੱਸੀ ਪਠਾਣਾਂ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲੇ ਗਏ। ਉਥੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ

[ਸਰਦਾਰ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਰਾੜੇਵਾਲਾ]

ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਖਾਤਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖਿਦਮਤ ਵਿਚ Representation ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਸੱਲੀ ਦਵਾਈ ਔਰ ਵਾਦਾ ਫਰਮਾਇਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਤੁਸੀਂ ਇਹ representation ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਭੇਜੋ ਔਰ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦੁਆਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਤਸੱਲੀ ਬਖ਼ਸ਼ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ 7 ਮਈ 1960 ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ representation ਰਜਿਸਰਟੀ ਕਰ ਕੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਖਿਦਮਤ ਦੇ ਵਿਚ ਭੇਜਿਆ। ਲੇਕਿਨ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਜ ਤਕ ਉਸ ਤੇ ਕੋਈ ਐਕਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਅਗਰ ਇਹ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਅਜ ਤਕ ਉਥੇ ਕਾਇਮ ਹੋ ਗਈ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਕਾਰੀਗਰ ਜਿਹੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਇਸ ਵਕਤ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ quality ਇਸ ਵੇਲੇ ਤਕ ਬਹੁਤ improve ਹੋ ਜਾਣੀ ਸੀ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਏਸ ਪਾਸੇ ਵਲ ਫੌਰੀ ਤਵੱਜੋ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੈਪਸੂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੋਰ ਵੀ ਐਸੀਆਂ ਜਗ੍ਹਾ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਤਵੱਜੋ ਦੀਆਂ ਹਕਦਾਰ ਹਨ। ਬਠਿੰਡਾ ਇਕ ਐਸੀ ਜਗ੍ਹਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਕਿ ਕਪਾਸ ਅੱਛੀ ਤੋਂ ਅੱਛੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਗਰ ਉਥੇ ਕੋਈ ਕਪੜਾ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਮਿਲ ਲਗਾ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ feed ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਚੰਗੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਕਪਾਸ ਉਥੋਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵਲ ਬਿਲਕੁਲ ਤਵੱਜੋ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਗਈ। ਗੌਰਮੈਂਟ ਦੀ ਤਰਫ਼ੋਂ 'Annual report on the working of the Department of Industries for the year 1959-60 ਛਪੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਜਿਹੜਾ annexure-7 ਹੈ, 'list of new large scale Industrial undertakings-licences during 1959-60' ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ 31 ਯੂਨਿਟਸ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਖੋਲ੍ਹੇ ਜਾਣੇ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਵੀ ਇਸ ਏਰੀਏ ਦੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਖੋਲਿਆ ਜਾਣਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ 31 ਯੂਨਟਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸਕੀਮ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਇਲਮ ਨਹੀਂ। ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਰੀਪੋਰਟ ਦੇ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਦਰਜ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਇਲਾਕਾ ਹੈ ਇਕ ਬਹੁਤ ਪਸਮਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਜੇ ਤਕ ਉਥੇ ਕੋਈ ਵਡੀ ਇੰਡਸਟਰੀ ਨਹੀਂ ਲਗਾਈ ਗਈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਪੁਰਜ਼ੋਰ ਲਫ਼ਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਅਗੇ ਅਗਰ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਵਲ ਤਵੱਜੋ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਹੁਣ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਵਲ ਪੂਰੀ ਤਵੱਜੋ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਬਸੀ ਪਠਾਣਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਫਿਰ ਇਕ ਵਾਰੀ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਥੋਂ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਕਾਰੀਗਰ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੌਸਲਾ ਅਫ਼ਜ਼ਾਈ ਕਰਨ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਉਥੇ ਜਲਦੀ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ। ਸਾਡੇ ਹੋਮ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਹਾਦਰਗੜ੍ਹ ਫੈਕਟਰੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿ Foreign collaboration ਦੇ ਨਾਲ ਲਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਪਿਸਟਨ ਅਤੇ ਰਿੰਗ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਫੈਕਟਰੀ ਬੜੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਦੇ ਨਾਲ ਕਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ information ਲਈ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਦੇਵਾਂ ਕਿ ਉਹ ਅਗਰ ਉਸ ਫੈਕਟਰੀ ਦੇ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਗਲ ਬਾਤ ਕਰਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਦੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪਤਾ ਲਗ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਗਰ ਇਹ ਫੈਕਟਰੀ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੀ ਜਗ੍ਹਾ ਹੁੰਦੀ ਜਿਥੋਂ ਸਾਨੂੰ ਮੁਕੰਮਲ facilities ਮਿਲ ਸਕਦੀਆਂ

ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੁੰਦੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ production ਨੂੰ ਤਿਨ ਗੁਣਾਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਸਾਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਤਰਫੋਂ facilities ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਹੀਆਂ । ਬਹਾਦਰ ਗੜ੍ਹ ਦੀ ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਫੈਕਟਰੀ ਹੈ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਇਦ ਦੋ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਰਿੰਗ ਅਤੇ ਪਿਸਟਨ ਤਿਆਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੁਲਕ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨੂੰ ਮਦੇਨਜ਼ਰ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਅਗਰ ਇਸ ਫੈਕਟਰੀ ਦੀ extension ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਬਹੁਤ ਫਾਇਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਔਰ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ foreign exchange ਵੀ ਬਚਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ । ਹੁਣ ਮੈਂ ਬਹੁਤਾ ਵਕਤ ਨਾ ਲੈਂਦਾ ਹੋਇਆ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਿਰਫ ਇਕ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਵਲ ਤਵੱਜੋ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਸਰਕਾਰ ਜਿਹੜੇ ਇੰਡਸਟਰੀ ਲਈ ਕਰਜ਼ੇ ਵਗੈਰਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ignore ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਪਟਿਆਲੇ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਦੇ ਨਾਲ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਯੁਗ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਬਸ ਇਤਨਾ ਹੀ ਕਹਿ ਕੇ ਮੈਂ ਇਕ ਵਾਰੀ ਫਿਰ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ।

चौधरी राम प्रकाश : On a point of order, Sir. चेयरमैन साहिब, चंद hon. Members अभी इस सदन में ऐसे हैं जिन्हें किसी मौके पर भी सैशन में बोलने के लिये time नहीं दिया गया। इसलिये मेरी आप से यह दरखास्त है कि सभी को आप time दें।

श्री सभापति : यह कोई point of order नहीं है। (This is no point of order.)

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ (ਲੁਧਿਆਣਾ ਉੱਤਰ) : ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ industrial estate ਵਿਚ ਕੁਝ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਅਲਾਟ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਲੇਕਿਨ ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਿਜਲੀ ਦੇ connections ਦੇਣ ਦਾ ਕੋਈ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਜਿਹੜੇ ਅਲਾਟੀ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਇਹ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਬਿਜਲੀ ਦੇ connection ਦੇਣ ਦਾ ਕੋਈ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ production ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ । ਉਸ ਵਕਤ ਮਹਿਕਮਾ ਦਸਤਕਾਰੀ ਵਲੋਂ ਫਰਜ਼ੀ ਕੋਟੇ ਲਾ ਦਿਤੇ ਗਏ ਔਰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਕਿਰਾਇਆ ਪੈਣਾ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਕੋਟੇ ਨੂੰ ਵੇਚ ਕੇ ਪੂਰਾ ਕਰ ਲਉ । ਜੇਕਰ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬਿਜਲੀ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਪਰ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਕੋਟੇ ਦੇ ਦਿਤੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਸਾਫ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਖੁਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੁਟੀ ਦੇ ਦਿਤੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਟਿਆਂ ਨੂੰ ਬਲੈਕ ਵਿਚ ਵੇਚ ਲਉ । ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਕਿਆਤ ਦੀ ਤਰਦੀਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਚੈਲੰਜ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਕਿਆਤ ਦੀ ਬਾਕਾਇਦਾ enquiry ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ । ਜਿਹੜੇ ਸਾਡੇ ਵਜ਼ੀਰ ਮਾਲ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਥੇ industrial estate ਵਿਚ ਬੁਲਾ ਕੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ

[ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ]
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਬਿਜਲੀ ਦੇ connections ਨਹੀਂ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਕੋਟੇ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਚਣ ਤੋਂ ਉਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੁਕ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਦੂਸਰੀ ਗੱਲ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ 2 industrial areas ਕਾਇਮ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਿਉਂਸਿਪਲ ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ ਹਦਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸਨ ਲੇਕਿਨ ਹੁਣ ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਵਧ ਗਈਆਂ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਹਦਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ areas ਵਿਚ ਜੋ registered ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ urban property tax ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਜੋ unregistered ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਟੈਕਸ ਦੇ notices ਜਾਰੀ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਹੁਣ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਇਆ ਉਹ ਜਿਹੜੇ industrial areas ਕਾਇਮ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਵਡੀਆਂ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਾਪਰਟੀ ਟੈਕਸ ਤੋਂ ਮੁਸਤਸਨਾ ਕਰਾਰ ਦੇਣਾ ਸੀ ਜਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦਾਨਾ ਸਲੂਕ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਵਕਤ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਟੈਕਸ ਦੇ ਨੋਟਸ ਜਾਰੀ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਹਾਊਸ ਟੈਕਸ ਦੇ ਵੀ ਹੁਕਮ ਲਏ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਲਤ ਪਾਲੀਸੀ ਦਾ ਨਤੀਜਾ। ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰਖਦੇ ਲੇਕਿਨ ਜੇਕਰ ਅੰਦਰ ਲਿਆਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਵਿਤਕਰੇ ਦੇ ਸਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪਰਾਪਰਟੀ ਟੈਕਸ ਤੋਂ ਮੁਸਤਨਾ ਕਰਦੇ। ਲੇਕਿਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ registered ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮੁਸਤਨਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਪਰ ਜਿਹੜੀਆਂ unregistered ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ: Industrial area ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਜ਼ਾਮੰਦੀ ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ: ਲੇਕਿਨ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਰਾਸੀ ਵਰਗਾ ਸਲੂਕ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਰਾਸੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਰੱਬਾ ਮੰਗੀ ਸੀ ਹੇਠਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਮਿਲ ਗਈ ਉਪਰ ਨੂੰ ਇਹੋ ਹਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਹਾਸਾ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ agree ਤਾਂ ਕੁਝ ਸਹੂਲਤਾਂ ਲੈਣ ਲਈ ਕੀਤਾ ਸੀ ਨਾਕਿ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਗੇ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵਧ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਖੜੀਆਂ ਹੋ ਜਾਣ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜ਼ਰਾਇਤ ਦੀਆਂ 2 ਬੁਨਿਆਦਾਂ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਤੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਤੇ ਖਾਣ ਦਾ ਮੁਨਾਸਬ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜ਼ਰਾਇਤ ਤਰੱਕੀ ਕਰੇਗੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਸਤਕਾਰੀ ਦੀਆਂ ਵੀ 2 ਬੁਨਿਆਦਾਂ ਹਨ ਬਿਜਲੀ ਤੇ building material। ਕੀ ਚੀਫ਼ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਬ ਦਸ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਦਸਤਕਾਰੀ ਨੂੰ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ expand ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਕੀ ਉਹ ਦਸ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਤਨੇ ਐਸੇ ਨਵੇਂ ਕਾਰਖਾਨੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਿਜਲੀ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਤਨੇ ਐਸੇ ਨਵੇਂ ਕਾਰਖਾਨੇ ਲਗੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ oil engines ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਬਿਜਲੀ ਸਪਲਾਈ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਫੇਰ ਉਹ ਇਹ ਦਾਵ੍ਹਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਦਸਤਕਾਰੀ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਸ ਵਕਤ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸਾਰੀਆਂ ਦਸਤਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ building industry ਸਭ ਤੋਂ ਵਡੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ brick kilns ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਜੋ

ਹਾਲਤ ਹੈ ਉਹ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਛੁਪੀ ਹੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਲਾ ਮਿਲ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਵਕਤ ਮੂੰਗਫਲੀ ਦੇ ਛਿਲਕੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਲਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਹਕੀਕਤ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਕਤ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਰਗੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਇੱਟਾਂ 60 ਰੁਪਏ ਹਜ਼ਾਰ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਕੰਟਰੋਲ ਰੇਟ 30 ਰੁਪਏ ਹਜ਼ਾਰ ਦਾ ਮੁਕੱਰਰ ਹੈ । ਮੈਂ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਦਸਤਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦੋ ਬੇਸਿਕ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਿਜਲੀ ਤੇ construction ਲਈ ਇੱਟਾਂ ਨਾ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹੋਣ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ । ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, 3 ਹਫਤਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਤਵਾਰ ਨੂੰ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ industrial area A ਵਿਚ ਇਕ ਗ੍ਰਹਿ ਪਰਵੇਸ਼ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਗਿਆ । ਮੇਰਾ ਪਹਿਲਾਂ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਉਥੇ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਕਾਰਖਾਨਾ ਚਾਲੂ ਹੋਣਾ ਹੋਵੇਗਾ ਲੇਕਿਨ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਥੇ ਗਿਆ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਓਹ ਕਿਸੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਲਕਿ ਇਕ ਮਕਾਨ ਦਾ ਮਹੂਰਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਮੈਂ ਦਰਿਆਫਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਮਕਾਨ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹੋ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਕਾਰਖਾਨਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲਗਾਂਦੇ ਹੋ । ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਮਕਾਨ ਵੀ ਨਾ ਬਣਾਈਏ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਪਲਾਟ resume ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਾਰਖਾਨਾ ਅਸੀਂ ਲਗਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕੋਈ ਸਹੂਲਤਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਦਸਤਕਾਰੀ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਹੋ ਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿਉ । ਮੈਂ ਇਕ ਗੱਲ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਵਕਤ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਬਹੁਤ ਦਾਵ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦਿਹਾਤੀ ਦਸਤਕਾਰੀ ਦੀ ਬਹੁਤ ਮਦਦ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਦਦ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਮੈਂ ਦਸ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ । ਕੁਝ industrialists ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿਸੇ ਮਿਊਂਸਿਪਲ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਹਦ ਦੇ ਇਕ ਅਧ ਮੀਲ ਦੇ ਫਾਸਲੇ ਤੇ ਕੋਈ ਦਸਤਕਾਰੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਗੌਰਮਿੰਟ ਤੋਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਧਰ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਵੀ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਪਾਲੀਸੀ ਬਣਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਕਾਫੀ study ਦੀ ਬਿਨਾ ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ congestion ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਅਤੇ slums ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਵਡੀਆਂ ਵਡੀਆਂ industrial estates ਲੁਧਿਆਣਾ, ਜਗਾਧਰੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਬਟਾਲਾ ਵਗੈਰਾ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਲ 5 ਜਾਂ 7 ਮੀਲ ਦੇ ਵਿਚ satellite industrial towns ਬਣਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ । ਜੇਕਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ industrial satellite towns plan ਕਰੋਗੇ ਤਾਂ ਹੀ ਦਿਹਾਤੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕਾਇਮ ਰਹੇਗੀ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਦਸਤਕਾਰੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰੇਗੀ ।

ਇਕ ਗਲ ਵਲ ਮੈਂ ਹੋਰ ਤਵੱਜੁਹ ਦਿਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ ਇੰਡਸਟਰੀਅਲ ਏਰੀਆ 'B' ਵਿਚ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਵਾਸਤੇ ਕੁਛ ਕੁਆਰਟਰ ਬਣਾਏ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਏ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਦਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਗੌਰਮੈਂਟ officials ਕੋਲ ਵੀ ਗਏ ਹਨ । ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ quarters ਨੂੰ ਖੁਦ ਖਰੀਦਣ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਕੁਆਰਟਰ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੇ ਬਣਾਏ ਹਨ ਅਗਰ ਮਜ਼ਦੂਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਰੀਦਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੋਣ ਤਾਂ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੂੰ welcome ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਨਾਲ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੂੰ ਇਕ ਮੌਕਾ ਮਿਲੇਗਾ, ਜਿੰਨੇ ਕੁਆਰਟਰ

[ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ]

ਗੌਰਮੈਂਟ ਵੇਚ ਦੇਏਗੀ ਓਨੇ ਕੁਆਰਟਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਬਣਾਏਗੀ, ਜਿਥੇ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੋਏਗੀ ਓਥੇ ਬਣਾਏਗੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੌਰਮੈਂਟ ਦਾ ਸਰਮਾਇਆ ਮੁੰਜਮਿਦ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਇਹ ਜਗਾਹ ੨ ਕਢਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਅਗੇ forward advance ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਗੌਰਮੈਂਟ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ buildings ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ ਇਸ ਤਰਾਂ ਕਰੇ ; ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਮਾਡਲ ਟਾਊਨ ਬਣਾਏ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਖਰਚ ਨਾਲ nucleus ਟਾਊਨ ਕਾਇਮ ਕੀਤੇ। ਲੇਕਿਨ ਜਦੋਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਜੁਰਅਤ ਆਈ, ਹੌਸਲਾ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਏ ਤੇ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੇ ਵੇਚ ਦਿਤੇ। ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮਾਡਲ ਟਾਊਨ ਇਕ ਅਛੇ ਮਾਡਲ ਟਾਊਨ ਬਣ ਸਕੇ। ਇਸ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਫਖਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਠੀਕ ਤਰਾਂ ਪਲੈਨਿੰਗ ਹੋਈ ਹੈ ਓਥੇ ਅਛੀ ਚੀਜ਼ ਬਣੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਜਿਹੜੇ ਗੌਰਮੈਂਟ ਦੀ ਹਰ ਗਲ ਗੈਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੌਰ ਤੇ criticise ਕਰਨ। ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਗੌਰਮੈਂਟ ਦੀ ਤਵੱਜੁਹ ਇਸ ਪਾਸੇ ਦਿਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਖਾਹਸ਼ਾਤ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀਆਤ ਨੂੰ ਮੱਦੇ ਨਜ਼ਰ ਰਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। (ਘੰਟੀ) ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਕ ਗਲ ਹੋਰ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਹੋਮ ਮਨਿਸਟਰ ਜਿਹੜੇ ਸਾਬਕਾ ਇੰਡਸਟਰੀ ਮਨਿਸਟਰ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖਿਦਮਤ ਵਿਚ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਦਿਆਂ ਕਿ ਇਕ ਸ਼ਰਤ ਲਾਓ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਕੁਆਰਟਰ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਉਹ 5 ਸਾਲ ਵਾਸਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਵੇਚੇਗਾ।

ਗ੍ਰਿਹ ਮੰਤ੍ਰੀ: ਕਾਨੂੰਨਨ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਸਕਦੇ।

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ: ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ legislation ਲਿਆਵੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਹ ਹੋਵੇ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਕੁਆਰਟਰ ਗੌਰਮੈਂਟ ਬਣਾ ਕੇ ਦੇਵੇਗੀ ਉਹ 5 ਸਾਲ ਵਾਸਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਵਾਸਤੇ ਹੋਣਗੇ। ਵੇਚਣ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ।

ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਕ ਗਲ ਹੋਰ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਲੁਧਿਆਣਾ ਸ਼ਹਿਰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ premier industrial city ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਚ ਗੌਰਮੈਂਟ ਲੋਕਲ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਦਾ ਕੋਈ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ। ਜਿਹੜਾ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੇ ਹੁਣ ਇੰਤਜ਼ਮ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਹ ਨਿਹਾਇਤ ਗੈਰ ਤਸੱਲੀ ਬਖਸ਼ ਹੈ। ਅਗਰ ਸਰਕਾਰ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ congestion ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ 5, 10 ਮੀਲ ਦੇ ਚਕਰ ਵਿਚ ਗੌਰਮੈਂਟ ਦੀਆਂ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਬਸਾਂ ਚਲਣ ਤਾਕਿ ਲੋਕ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਕਾਜਾਂ ਤੇ ਆ ਜਾ ਸਕਣ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਇਸ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਇੰਡਸਟਰੀਅਲ ਸਟੇਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਹਿੰਮਤ ਹੈ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਜੁਰਅਤ ਹੈ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ initiative ਹੈ। ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੋ ਗਲਾਂ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰੇ। ਇਸ ਵਕਤ ਬਿਜਲੀ ਤੇ ਬਿਲਡਿੰਗ ਮੈਟੀਰੀਅਲ ਦੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲੋੜ ਹੈ। ਜੇ ਇਹ ਦੋ ਚੀਜ਼ਾਂ available ਹੋਣ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੰਮ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਅਗਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ bottle neck create ਹੋਈ ਹੈ ਇਸ ਨਾਲ ਇੰਡਸਟਰੀ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਇਕਾਨਮੀ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚ ਰਿਹਾ ਹੈ ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ

ਜਿਹੜੀਆਂ ਗਲਾਂ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਲਾਈਟ ਵਿਚ ਜਿਸ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਤੇ ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ, ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ criticise ਕਰਨ ਦਾ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ, ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਲਾਂ ਵਲ ਤਵੱਜੁਹ ਦੇਵੇ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਲ ਸੋਚੇ ।

श्रीमती सरला देवी (बरसड़) : मान्यवर चेयरमैन साहिब, आज हाउस के सामने इंडस्ट्री की डिमांड पर बहस चल रही है। इंडस्ट्री इनसान की ज़िन्दगी के साथ बड़ा भारी सम्बन्ध रखती है। मुझे खुशी है और मैं यह बात कहे बगैर नहीं रह सकती कि हमारे जो पहले इंडस्टरी के मिनिस्टर थे उनके ज़माने में हमारे प्रदेश में इंडस्टरी ने बहुत ज्यादा तरक्की की है। इस बात पर मैं मिनिस्टर साहिब को बधाई देती हूँ। मैं महसूस करती हूँ कि पंजाब में इंडस्टरी के तरक्की करने से इनसान की रोज़ी का मसला बहुत हद तक हल हो रहा है। जैसे कि मेरे भाई सरदार ज्ञानसिंह जी राड़ेवाला ने कहा है पंजाब के अंदर पहले इंडस्टरी की निस्बत खेती बाड़ी की तरक्की की तरफ ज्यादा ध्यान दिया जाता था। न सिर्फ पंजाब के अंदर ही बल्कि सारे हिन्दोस्तान के अंदर अंग्रेज़ों की साम्राज्यशाही ने इंडस्टरी की तरफ ध्यान नहीं दिया। परन्तु जब हमारा देश विदेशी शासन से मुक्त हुआ तो हमारे देश के नेताओं के सामने पहला निशाना यही था कि देश में इंडस्टरी की तरक्की हो ताकि लोगों की गुर्बत दूर हो और समाजवाद का आगमन हो। इस सम्बन्ध में मैं कुछ बातें कांगड़ा के बारे में सदन के सामने रखना चाहती हूँ। मैं पहले भी अर्ज़ कर चुकी हूँ कि ज़िला कांगड़ा में कुदरत ने raw material भी दिया है और मानव शक्ति, इनसानी शक्ति भी दी है। इसके साथ ही बिजली भी ईश्वर ने वहां के रहने वालों को दी है। लेकिन एक ही हमारी बदकिस्मती है कि वहां के लोगों को पैसा नहीं मिला जिससे वे इंडस्टरी कायम कर सकें और अपनी गुरबत दूर कर सकें। आजकल हमारे सामने एक बड़ी भारी समस्या है। वह यह है कि जब हम दफ्तर में जाते हैं और किसी अफसर से मिलते हैं तो वे कहते हैं कि हिन्दोस्तान की गवर्नमेंट ने ऐसी पालिसी बनाई है कि 1959 या 1960 से पहले जो आदमी कोई कोटा लेता था और किसी किस्म की इंडस्टरी चला रहा था उसी को अब कोटा दिया जायेगा। किसी नये आदमी को कोई कोटा नहीं दिया जाएगा। मैं कहना चाहती हूँ कि कांगड़ा ज़िला में पहले लोगों को इंडस्टरी का इतना शौक नहीं था। उनके पास इंडस्टरी लगाने के लिये पैसा भी नहीं था। अगर वहां पर इंडस्टरी कायम की जाय तो लोगों की रोज़ी की समस्या बहुत हद तक हल हो सकती है। इसलिये कांगड़ा के ऐसे लोगों को कोटा मिलना चाहिए जोकि वहां पर नई इंडस्टरी कायम करना चाहते हैं। हमीरपुर सब डिविजन में कोई तीन लाख के करीब आबादी है। पंजाब की सारी बार्डर पर जो फौजी भाई इस वक्त बैठे हैं उनमें से ज्यादा तादाद हमीरपुर की रहने वाली है। लेकिन उनके बच्चों के खाने के लिये रोटी नहीं है। जिनके पास खाने को रोटी नहीं है उनके पास पढ़ने का क्या साधन हो सकता है? बड़े दुख की बात है कि बिजली तो हम पैदा करते हैं:

बिजली देने के लिये तो यह भाखड़ा मशहूर रहे,
जिस से जुलमतकदा मुल्क तो पुरनूर रहे,

[श्रीमती सरला देवी]

बाहरे नाकामी यह नूर हम से दूर रहे,
कुटलैड़ फिर भी अंधेरे में बदस्तूर रहे,
चारागर दहर में नहीं कोई बेचारों का,
हक छीना जाता है किस शान से हकदारों का ।

चेयरमैन साहिब, आप जानते हैं कि भाखड़ा बना है । आपने देखा भी होगा । जो बिजली पंजाब में पैदा होती है यह सब हमीरपुर के एरिया में से पैदा हो रही है। साथ ही बिलासपुर का इलाका भी लगता है । दुख की बात तो यह है कि हम दूसरों को तो रौशनी देते हैं लेकिन खुद अंधेरे में हैं। जब तक हमारे इलाके में बिजली नहीं दी जाती तब तक वहां पर दस्तकारी कायम करने का सवाल ही पैदा नहीं होता। जहां तक small scale industries का सम्बन्ध है मैं चंद अल्फाज raw material की बाबत भी कहना चाहती हूँ। जालंधर में जो Sports goods का काम हो रहा है, जिससे चंद लोग ही फायदा उठा रहे हैं उसके लिये सारे का सारा raw material कांगड़ा डिस्ट्रिक्ट से आता है। sports के लिए लकड़ी सारी की सारी हमीरपुर sub-division से जाती है। सो मेरे कहने का भाव यह है कि raw material होने के बावजूद वहां के लोग इसलिये उससे फायदा नहीं उठा सकते क्योंकि उनके पास पैसा नहीं है। आवश्यक है कि दस्तकारी के centres हमारे जिला कांगड़ा में भी खोले जाएं जिससे हमारे जिला के बच्चे मेहनत करके वहीं पर रोटी कमा सकें।

इसके अलावा कागज़ की मिल्ज़ कांगड़ा में लगाने का फैसला किया गया था। Central Government ने वह मिल्ज़ जिला कांगड़ा के नाम से मंजूर की थी। लेकिन मुझे शक है कि उसे जिला कांगड़ा की बजाए नंगल में ले जाने की कोशिश हो रही है। थापड़ साहब तो अब इस संसार में नहीं हैं, मगर उनकी कम्पनी से इस सम्बन्ध में खतो-किताबत चल रही है । इसे नंगल या तलवाड़ा में लगाए जाने की बात चल रही है। इसी तरह मैंने सुना है कि Cement Factory लगाने वाली कम्पनी के लोग भी कहते हैं कि इसके लिये धर्मशाला ठीक जगह नहीं। मैं प्रार्थना करूंगी कि इसे नादौन और ज्वालामुखी के दरम्यान लगाया जाए क्योंकि ज्वालामुखी से रेलवे स्टेशन भी बिल्कुल नज़दीक है और raw material भी पास में ही मिल जाता है। मैं समझती हूँ कि चीफ मिनिस्टर साहिब के जिम्मे जिला कांगड़ा को आगे ले जाने की जिम्मेदारी है। वह नूरपुर के अन्दर शालदुशाले बनाने के लिये काश्मीर से लोगों को लाए। लेकिन इससे हमारे जिला की भूख का मसला हल नहीं होगा । मैं प्रार्थना करूँगी कि दोनों factories को जिला कांगड़ा में ही रखने का प्रबन्ध किया जाए नहीं तो जिला कांगड़ा के लोगों में panic फैल जाएगी और कोई बड़ी बात नहीं होगी अगर वह एक agitation की शक्ल, अख्तियार कर जाए।

इसके अलावा तीसरी बात मैं industrial estates के सम्बन्ध में कहना चाहती हूँ। मैंने एक सवाल किया था कि क्या नादौन में भी कोई industrial estate कायम की जा रही है तो जवाब में बताया गया कि अभी गवर्नमेंट के सामने ऐसी कोई plan

नहीं है। चेयरमैन साहिब, मैं आपके जरिये गवर्नमेंट का ध्यान इस बात की ओर दिलाना चाहती हूँ कि पिछले Industries Minister साहिब ने हमारे इलाके में नादौन का दौरा किया, वहां पर meeting भी बुलाई गई। वहां उन्हों ने जनता के साथ वायदा किया था कि नादौन के इलाके के अन्दर एक Industrial estate कायम की जाएगी। मुझे समझ नहीं आती कि जब industries Minister जनता के साथ वायदा करके आते हैं तो फिर गवर्नमेंट के सामने यह plan क्यों नहीं है। जब नादौन में जगह भी है, बिजली भी है, raw material भी है तो मैं प्रार्थना करूँगी कि वहां पर iudustrial estate कायम की जानी चाहिए।

(At this stage Shri Ram Partap Garg, a Member of the Panel of Chairmen, occupied the Chair.)

चेयरमैन साहिब, शरीर के किसी अंग में कोई बीमारी हो, कमजोर हो और यह समझ लिया जाए कि सारे का सारा शरीर ठीक ही है तो यह बात जचने वाली नहीं है। पंजाब स्टेट के अन्दर industry हर लिहाज से बहुत तरक्की कर रही है, scooters बन रहे हैं, मशीनें बन रही हैं, तरह तरह के कारखाने लगे हुए हैं। लेकिन कांगड़ा ज़िला इस तरक्की की दौड़ में बिल्कुल पीछे है। मैं निवेदन करूँगी कि वह ज़िला इससे वंचित नहीं रहना चाहिए। मेरे भाई श्री दीनानाथ ने जिला कांगड़ा में scooters बनाने की बात की। मैं समझती हूँ कि अगर raw material मिल जाए तो कौन सी ऐसी चीज है जो वहां तैयार नहीं की जा सकती। स्विटज़रलैंड, स्वीडन के पहाड़ी इलाकों ने industries के लिहाज़ से बड़ी तरक्की की है। मैं प्रार्थना करूँगी कि हमारे ज़िला कांगड़ा के लोगों को इन small scale industries की training के लिये वहां भेजा जाए ताकि जब वह training लेकर वापस आएँ तो अपने ज़िला की सारी situation को देखते हुए, raw material की position को देखते हुए इन industries को चालू करने में technical guidance दे सकें। अगर ऐसा किया गया तो मैं समझती हूँ कि हम भी स्विटज़रलैंड से कम नहीं रहेंगे।

आखिर में मैं एक बार फिर प्रार्थना करूँगी कि जो कहा जाता है कि पुराने quota holders को ही कोटा मिलेगा, नए आदमियों को नहीं मिलेगा, इस सम्बन्ध में कांगड़ा वालों के साथ ज्यादती होगी। कांगड़ा ज़िला के लिये गवर्नमेंट ज़रूर अपनी इस policy को बदले ताकि वहां पर भी लोग industries लगा सकें। इसके अलवा दोनों factories को कांगड़ा से बाहर न लगाया जाय और नदौन में industrial estate कायम की जाए। इन शब्दों के साथ मैं आप का धन्यवाद करती हूँ कि आपने मुझे time दिया।

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ (ਰੋਪੜ): ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਇਨਡਸਟਰੀ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਜਿਥੇ ਹੋਰ ਗਲਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਉਥੇ industrial peace ਦੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। Industrial development ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ industrial peace ਹੋਵੇ। ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਹਕੀ ਮੰਗਾਂ, genuine demands ਨੂੰ ਮੰਨਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹਕੀ ਮੰਗਾਂ ਅਤੇ ਜਾਇਜ਼ ਤਹਿਰੀਕਾਂ ਨੂੰ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਦਬਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

[ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼]

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਅਮਨ ਇਨਡਸਟਰੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ । ਇਨਡਸਟਰੀਅਲ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡੀ ਲੋੜ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਸਅਨਤ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ minimum wages, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਉਜਰਤ basic wages ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ ਲਿਆਂਦੀ ਜਾਵੇ । 1938 ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਜਿਥੇ real income 100 ਸੀ ਤਾਂ ਹੁਣ ਵੀ 100 ਹੀ ਹੈ ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਵਿਚ 32% ਆਮਦਨੀ ਵਧ ਗਈ ਹੈ। ਅਜ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੀ earnings ਵਿਚ 2½ ਫੀ ਸਦੀ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ 32% । ਇਸ ਲਈ ਅਸ਼ਾਂਤੀ ਫੈਲਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤਕ basic wage ਨਹੀਂ ਵਧਾਈ ਜਾਂਦੀ ਤਦ ਤਕ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨਾਲ ਇਨਸਾਫ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਕ ਹੋਰ ਗਲ ਹੈ ਕਿ Minimum Wages Act ਸਾਰਿਆਂ ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ । ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ cotton industry, textile industry ਵਗੈਰਾ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ 10 ਹਜ਼ਾਰ ਆਦਮੀ ਸਿਰਫ ਕਾਟਨ ਮਿਲਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ Minimum Wages Act ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸੁਝਾਵ ਦੇਵਾਂਗਾ ਕਿ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਵਿਚ different categories of workers ਅਤੇ ਜੋ ਕਾਟਨ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ Minimum Wages Act ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਐਕਟ ਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ categories ਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੀ industrial labour ਨੂੰ justice ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ Employees State Insurance Scheme ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਸਰਵਿਸ ਸਿਸਟਮ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਕ ਸਰਵਿਸ ਸਿਸਟਮ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਨਅਤੀ ਕੇਂਦਰਾਂ ਵਿਚ ਚਾਲੂ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਭਵਾਨੀ, ਸੋਨੀਪਤ, ਧਾਰੀਵਾਲ, ਫਗਵਾੜਾ ਅਤੇ ਫਰੀਦਾਬਾਦ ਵਿਚ ਸਰਵਿਸ ਸਿਸਟਮ ਹੈ । ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਡਾਕਟਰੀ ਬੀਮਾ ਸਿਸਟਮ ਨਹੀਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਸਨਅਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇਣ ਲਈ ਡਾਕਟਰੀ ਬੀਮਾ ਸਿਸਟਮ ਵੀ ਇਨਾਂ ਸਨਅਤੀ ਕੇਂਦਰਾਂ ਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ 50 ਤੋਂ ਘਟ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਿਥੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੋਣ ਉਸ ਕਾਰਖਾਨੇ ਵਿਚ ਲੇਬਰ ਐਕਟ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਕਾਫੀ ਤਾਦਾਦ ਵਿਚ ਹਨ ਅਤੇ ਸਨਅਤੀ ਖੇਤਰ ਵਿਚ peace ਤਾਂ ਹੀ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਜੇਕਰ ਲੇਬਰ ਲਾਜ਼ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਤੇ ਵੀ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ । ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਗਲ ਵਿਚ ਫੈਸਲਾ ਦੇ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੋਵੀਡੈਂਟ ਫੰਡਜ਼ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਲੇਬਰ ਨੂੰ contractors ਵੀ ਦੇਣ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੀ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਭਾਰੀ ਗਿਨਤੀ ਲੱਖਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਜੋ contractors ਪਾਸ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਨੂੰ ਵੀ ਇਨਸਾਫ ਮਿਲ ਸਕੇਗਾ ।

ਇਕ ਇਹ ਸ਼ਰਤ ਰਖੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ 40% ਲੇਬਰ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਕੇਸ labour courts ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰ

ਨੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੁਸ਼ਮਣ ਪਾਲੇਸੀ ਇਖਤਿਆਰ ਕਰ ਲਈ ਹੈ । ਇਸ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਇਨਸਾਫ ਲੇਬਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ । ਇਸ ਨਾਲ ਲੇਬਰ ਜਮਾਤ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਲਾਹਬਾਦ ਹਾਈਕੋਰਟ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਹਦ ਨੂੰ ਘਟਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਈ ਲੇਬਰ ਨੂੰ ਸਹੂਲਤ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਵੀ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਲੇਬਰ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਪਖ ਵਿਚ ਕੋਈ ਬਿਲ ਲਿਆਣਗੇ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਪਖ ਵਲ ਧਿਆਨ ਫੌਰੀ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । 40 per cent labour ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਦਾ ਜੋ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕੋਈ ਖਾਸ ਮੁਫੀਦ ਨਹੀਂ । ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ policy ਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਗੌਰ ਕਰਕੇ ਇਸ ਪਾਬੰਦੀ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ industry ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿ ਦੇਣੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ industrialise ਕਰਨ ਲਈ ਕਈ ਇਕ master plans ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ । ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਹਿਸੇ ਦੀ ਕੋਈ heavy industry ਲਗਵਾਉਣ ਵਿਚ ਵੀ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ । ਮਹਿਜ਼ ਇਕ ਪੰਜੌਰ ਵਿਚ Hindustan Machin Tools Factory ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤੇ ਮਹਿਜ਼ 8 ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਆਉਣਾ ਹੈ। ਜਦੋਂਕਿ U. P. ਸਰਕਾਰ ਸਹਾਰਨਪੁਰ ਵਿਚ 20 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ factory ਲਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਏਸ ਤਰਾਂ ਭੂਪਾ ਲ ਵਿਚ 32 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਇਕ ਕਾਰਖਾਨਾ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਏਥੇ ਜਿਤਨਾ ਵੀ ਸਰਮਾਇਆ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ Public Sector ਤੋਂ ਹੀ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । Private Sector ਦਾ ਧਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ । Nangal Fertilizer Factory ਲਾਈ । ਇਹ 8 ਕਰੋੜ ਦਾ ਕਾਰਖਾਨਾ ਲਾਇਆ ਜਿਹੜਾ ਮਹਿਜ਼ Public Sector ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ । ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿਚ ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਲਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਾਉਣ ਵਿਚ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋਈ ਹੈ । ਇਸ ਪਾਸੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਉਚੇਚਾ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਠੋਸ ਕਦਮ ਚੁਕਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਤੇ tax ਤਾਂ ਵਧਾਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਸੂਬੇ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਧਾਉਣ ਦੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਸੋਚ ਰਹੇ । ਚੀਨ ਵਿਚ ਜਿਤਨੀ ਵੀ income industry ਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ 92 per cent public sector ਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਇਸ ਸੂਬੇ ਵਿਚ 92 per cent private sector ਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਏਥੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ industries ਖੁਲ੍ਹ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ । ਏਥੇ ਜਿਤਨੀਆਂ ਵੀ industries ਖੁਲ੍ਹਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ private sector ਵਿਚ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਡੇ ਵਡੇ ਅਮੀਰ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ public sector ਵਿ industry ਨੂੰ develop ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਹੁਣ ਤਕ ਜਿਹੜੀ industry private sector ਵਿਚੋਂ develop ਹੋਈ ਹੈ ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੈ ! ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ public sector ਵਿਚ ਹਿਸਾ ਪਾਕੇ ਲੋਕ ਰਾਜ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ policy adopt ਕਰਨ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਨਾਂ ਤਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ industry develop ਹੀ ਹੋ ਸਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜੀ agricultural labour ਹੈ ਉਹ ਕੋਈ ਵੀ ਕੰਮ ਨਾ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵੱਲ ਆ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੇਤ

[ਕਾਮਰੇਡ ਸਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼]

ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹਲ ਕਰਨਾ ਨਿਹਾਇਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਏਥੇ ਤਿੰਨ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ industries ਲਗਾਈਆਂ ਜਾਣ । ਪਹਿਲੀ Tertile Industry ਦੂਸਰੀ Engineering Industry ਅਤੇ ਤੀਸਰੀ Small Scale Industry.

ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸਮਸਿਆ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ Textile industry ਲਾਉਣ ਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਕਿਤਨੇ ਅਫ਼ਸੋਸ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ Central ਸਰਕਾਰ ਹਰ ਸੂਬੇ ਵਿਚ Textile Mills ਲਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ; ਤਿੰਨ ਪੰਜਸਾਲਾ plans ਖਤਮ ਹੁੰਦੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਹੁਣ ਤੱਕ ਇਕ ਵੀ Textile Mill ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ । ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬ 25,000 spindles ਅਤੇ 600 looms Textile ਦੀ ਖਪਤ ਵਾਸਤੇ ਦੇਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ Third Five Year Plan ਵਿਚ ਜੋ survey techno-economic ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਆਉਂਦੇ ਦ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ 20 ,000 spindles ਅਤੇ 5,000 looms ਦੇਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ । ਮੈ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਐਸੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਏਥੇ Textile Industry ਦਾ ਹੋਣਾ ਨਿਹਾਇਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ । ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵੀ Textile Industry ਵਧਾਉਣ ਬਾਰੇ ਬੜਾ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਸਰਦਾਰ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਰਾੜੇਵਾਲਾ ਨੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਕਈ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ failure ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਸੇ ਤਰਾਂ Techno-Economic Survey ਵਾਲਿਆ ਦਾ cotton seed crushing plant ਬਾਰੇ ਵੀ ਇਹੋ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਏਥੇ ਇਕ ਦੀ ਬਜਾਏ ਐਸੇ 8 plants ਲਗ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ industry ਦੀ development ਵਾਸਤੇ ਇਤਨਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਜਿਤਨਾ ਕਿ ਵਿਖਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

(At this stage Mr. Speaker occupied the Chair).

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਸੂਬੇ ਵਿਚ Art Silk Yarn ਦੀ ਬੜੀ ਵਡੀ industry ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਇਹ industry ਅਜਕਲ੍ਹ ਯਾ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿਚ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਹੈ ਅਤੇ ਜਾਂ ਬੰਬਈ ਹੈ ਯਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਨੁਕਸ ਇਹ ਹੈ ਕਿ silk yarn ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਵੀ manufacture ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਇਹ Italy ਤੋਂ ਮੰਗਵਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । Foreign exchange ਤੇ ਸਾਡਾ ਬਹੁਤ ਖਰਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹਿੰਗਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਜੇਕਰ ਕੋਈ art silk factory ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਦੇ ਨਾਲ ਸਾਡੀ foreign exchange ਵੀ ਬਚ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ factories ਨੂੰ art silk ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਰਹੇਗਾ ਕਈ ਵਾਰ ਅਸੀਂ foreign exchange ਵੀ ਭਰਦੇ ਹਾਂ ਬਦੇਸ਼ੀ ਮੁਲਕ ਫੇਰ ਵੀ ਮਾਲ ਦੇਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਇੰਡਸਟਰੀ ਨੂੰ ਫਰੋਗ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਬੜੇ ਵਡੇ ਪੈਮਾਨੇ ਤੇ ਰੇਸ਼ਮ ਦੇ ਕੀੜੇ ਪਾਲਣ ਦਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਇਸ ਇੰਡਸ-ਟਰੀ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਹੋਵੇ ।

ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ woollen industry ਦਾ ਹਾਲ ਹੈ । Long staple wool

ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਕਿਉਂ ਕਿ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ wool ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਭੇਡਾਂ ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹਨ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਇਹ ਭੇਡਾਂ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਵਿਚੋਂ ਲਿਆ ਕੇ ਕਾਂਗੜਾ, ਅੰਬਾਲਾ, ਹੋਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਅਤੇ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਦੇ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕੇ ਤੇ ਪਾਲੀਆ ਜਾਣ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਲਖਾਂ ਮਣ wool ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ industry ਨੂੰ ਫ਼ਰੋਗ ਮਿਲ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਦੀ ਗਰੀਬੀ ਦੂਰ ਹੋਵੇਗੀ । ਮੇਰੀ ਇਹ ਰਾਏ ਹੈ ਕਿ ਚੰਗੀਆਂ ਭੇਡਾਂ ਬਾਹਰੋਂ ਮੰਗਾ ਲਿਆ ਕੇ ਬੜੀ ਵਡੀ ਸਕੇਲ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਕਾਇਮ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ।

12.00 Noon

ਏਸ ਤਰਾਂ engineering ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਵੀ ਕੋਈ ਖਾਸ ਤਰਕੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ । ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ ਕੁਝ cycle parts, sewing machine parts ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਦੇ parts ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਤੇ ਬਟਾਲਾ ਵਿਚ ਵੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਹਾਦਰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅਣਥੱਕ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਇਸ industry ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰਖਿਆ ਹੈ ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਦੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ help ਤਾਂ ਕੀ ਕਰਨੀ ਸੀ Centre ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੋਹੇ ਦੀ supply ਘਟਾ ਦਿਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਹੇ ਤੇ tax ਵਧਾ ਕੇ 5% ਤੋਂ $5\frac{1}{2}$% ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਲਿਖਾ ਪੜ੍ਹੀ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਦੂਰ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆ ਹਨ । Art silk ਮੰਗਵਾਉਣ ਤੇ ਵੀ foreign exchange ਦਾ ਬੋਝ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਮਸਲਾ ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਹੀ ਹਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । Mineral research ਲਈ ਮਹਿਜ਼ 20 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਬੜੀ ਹੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਰਕਮ ਹੈ, Centre ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਹਿਕੇ ਹੋਰ ਰਕਮ ਮੰਗਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਦੇ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚ ਬੜੇ national wealth ਦੇ store houses ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਕਿ ਪਿੰਡ ਸੀਸਵਾਂ ਦੇ ਲੋਹਾਰ ਹੁਣ ਤਕ ਵੀ ਕੱਚਾ ਲੋਹਾਰ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਹੋਰ ਖੋਜ ਕਰਕੇ minerals ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਜਾਰੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾਂ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਰੋਪੜ ਦੇ ਹਲਕੇ ਬਾਰੇ ਇਕ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤ ਪਛੜਿਆ ਹੋਇਆ ਇਲਾਕਾ ਹੈ । ਸਾਡੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 117 ਇੰਡਸਟਰੀਅਲ ਐਸਟੇਟਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਰੋਪੜ ਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਵੀ ਨਾਹੀਂ ਖੋਲੀ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ discrimination ਰੋਪੜ ਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ । ਉਥੇ ਕਿਸੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੇ ਵਿਚ ਰੂਈ ਦੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਨਅਤ ਚਲਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ । ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਵਿਚ ਲੱਖਾ ਟਨ ਰੇਤ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਕਿ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਚਲਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਨਾਲ ਲਗਦਾ ਬਰੋਜ਼ਾ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਥੇ ਬਰੋਜ਼ੇ ਦੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਵੀ ਖੋਲ੍ਹੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਰੋਪੜ ਨੂੰ ਇੰਡਸਟਰੀਅਲ ਐਸਟੇਟ ਜ਼ਰੂਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਪਛੜੇ ਹੋਏ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਨਾਲ ਇਨਸਾਫ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਉਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕ ਟੈਕਸ ਉਤਨਾ ਹੀ ਅਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਤਨਾ ਕਿ ਦੂਸਰੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਲੋਕ ਅਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਬਸ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲੋਂ ਇਹ ਆਸ ਰਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰੀਆਂ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਤੇ ਗੌਰ ਕਰਨਗੇ ਔਰ ਰੋਪੜ ਦੇ ਹਲਕੇ ਨਾਲ ਇਨਸਾਫ ਕਰਨਗੇ ।

ਸਰਦਾਰ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਕਿਰਤੀ (ਜਲੰਧਰ ਛਾਉਣੀ): ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਜ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਮੈਂ ਵੀ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਵਲ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦੇ ਵਿਚ ਕਾਫ਼ੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਔਰ small scale industry ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਬਹੁਤ ਉਚਾ ਹੈ। ਏਥੇ ਕਈ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇੰਡਸਟਰੀ ਲਈ power, capital ਔਰ raw material ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ ਇਸ ਦੇ connection ਦੇਣ ਦਾ ਕੰਮ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੱਚਾ ਮਾਲ ਅਤੇ ਹੈਵੀ machinery ਜਿਹੜੀ ਹੈ ਇਹ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਿਰ ਤੋਂ ਹੀ ਮੰਗਵਾਉਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਸਾਰੇ ਇੰਡਸਟਰੀ ਵਾਲੇ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਹੀ depend ਕਰਦੇ ਹਨ । ਬਿਜਲੀ ਦੇਣ ਦਾ ਕੰਮ ਅਤੇ ਕੱਚਾ ਮਾਲ ਦੇਣ ਦਾ ਕੰਮ ਸਰਕਾਰੀ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਥੇ ਕਾਰਖਾਨੇਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਪੜਤਾਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਉਥੇ ਜਿਹੜੇ ਅਫਸਰ ਕੋਟੇ ਵਗੈਰਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵੀ ਪੜਤਾਲਾਂ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਸਹੀ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਂਝਾਂ ਤੋੜਦੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਇਹ ਪੁਰਜ਼ੋਰ ਲਫ਼ਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇੰਡਸਟਰੀ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਦੀ ਪੁਛ ਗਿਛ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਕਈ ਐਸੇ ਬਲਬ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਫੀਊਜ਼ ਹੋਏ ਹੋਏ ਹਨ । ਉਹ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਲਾਈਟ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਔਰ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਲਾਈਟ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਲੈ ਲਉ ਉਥੇ ਕੋਈ ਕਾਰਖਾਨੇ ਵਾਲਾ ਸਿੱਧਾ ਮਾਲ ਨਹੀਂ ਮੰਗਵਾ ਸਕਦਾ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਮਹਿਕਮੇ ਵਾਲੇ ਸਰਟੀਫੀਕੇਟ ਵਗੈਰਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੇਸ ਬਣਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਸਰਟੀਫੀਕੇਟ ਵਗੈਰਾ ਬਣਾ ਕੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਪੁਛ ਗਿਛ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਤਕ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਇੰਡਸਟਰੀ ਨਹੀਂ ਫੈਲਦੀ ਉਦੋਂ ਤਕ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਬੋਝ ਨਹੀਂ ਹਟ ਸਕਦਾ ਔਰ ਅਸੀਂ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਮਾਲ ਬਣਾਉਣਾ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਉਸ ਮਾਲ ਦੀ ਖਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਖ਼ੁਦ ਉਹ ਮਾਲ ਖ਼ਰੀਦ ਕੇ ਵੇਚਣ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਤਾਂ ਹੀ ਫਾਇਦਾ ਹੈ ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਚਕੇ ਉਸ ਦੇ ਪੂਰੇ ਪੈਸੇ ਮਿਲ ਸਕਣ । ਇਸ ਲਈ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੂੰ ਕੋਈ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰਨਾ ਪਏਗਾ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਲ ਦੀ ਖਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਤਜਵੀਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਪਿੰਜੌਰ ਦੇ ਵਿਚ ਫੈਕਟਰੀ ਲਗਣੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਲਾਇਸੈਂਸ ਨਾ ਦਿਤੇ ਜਾਣ ਔਰ ਉਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪਿੰਡਾ ਦੇ ਵਿਚ ਬਣਵਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਪਲਾਈ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਹੈਵੀ ਇੰਡਸਟਰੀ ਇਤਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਦੂਸਰੇ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵਡੀਆਂ ਵਡੀਆਂ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਕੁਝ ਪਾਰਟਸ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਲੈ ਕੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਵੇ ਤਾਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਖਪਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦਿਕੱਤੇ ਨਾ ਆਵੇ ।

ਬਸ ਮੈਂ ਇਤਨਾ ਕਹਿ ਕੇ ਆਪਦਾ ਧਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਪੰਡਤ ਮੋਹਣ ਲਾਲ ਦੱਤ (ਅੰਬ): ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਜੋ ਦਸਤਕਾਰੀਆਂ ਬਾਰੇ planning ਹੈ ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਦੋ ਚਾਰ ਮਿਟ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪਾਲੀਸੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ planning most unplanned ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਧਾ ਧੁੰਦ planning ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ planning ਦੀ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ village industry ਨੂੰ small scale industries ਖਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ small scale industries ਨੂੰ ਅੱਗੇ large scale industries ਖਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਰਾੜੇ ਵਾਲਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ small scale industries ਦਾ ਬੜਾ ਗਰਵ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਤਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ large scale industries ਖਾ ਜਾਣਗੀਆਂ ਇਸਦੀ ਵਜਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ planning ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਤਰੀਕੇ ਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

ਹੁਣ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਊਨੇ ਦੇ ਪਹਾੜੀ ਪਛੜੇ ਇਲਾਕੇ ਬਾਰੇ ਕੁਛ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕੁਛ ਲੋਕ ਅਛੂਤ ਹਨ ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਵਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਾਡੀ ਤਹਿਸੀਲ ਊਨਾਂ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਅਛੂਤ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਤਰੱਕੀ ਨਾ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਅਛੂਤਾਂ ਵਾਲਾਂ ਸਲੂਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਉਥੇ ਨਾ transport ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਵਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਹੈ ਅਤੇ industry ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ large scale industry ਦੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੀ ਛਡੋ small scale industry ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਨਾਮੋ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਮੈਂ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਨੂੰ ਬੜੇ ਅਦਬ ਨਾਲ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਜੋ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਾਈ ਬਾਪ ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹੈਡ ਹੋਣ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਇਸ ਵਕਤ ਇਸ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਾਈ ਬਾਪ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਤੌਰ ਮਾਈ ਬਾਪ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜੋ ਤਹਿਸੀਲ ਊਨਾ most backward ਇਲਾਕਾ ਹੈ ਉਸ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਨ । ਮੈਂ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਕੁਝ ਤਜਵੀਜ਼ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਨੇ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਗਲ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਥੇ ਗਗਰੇਟ ਰੇਜ਼ਨ ਫੈਕਟਰੀ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਉਦਘਾਟਨ ਹੋਏ ਨੂੰ 5 ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਸਵਾਏ ਉਦਘਾਟਨ ਦੇ ਉਥੇ ਉਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਚਾਲੂ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੈ । ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਥੇ raw material ਬਹੁਤ ਘਟੀਆ ਹੈ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਿਆਣੇ ਆਦਮੀ ਹੀ ਘਟੀਆ ਚੀਜ਼ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਚੀਜ਼ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਮੇਰੀ ਤਹਿਸੀਲ ਢੋ ਤੇ ਖਡਾਂ ਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਖੜਕਾਨਾ ਵਗੈਰਾ ਬਹੁਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਉਸਦਾ ਜੇ ਹੋਰ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਗੱਤੇ ਦੀ ਫੈਕਟਰੀ ਤਾਂ ਖੁਲ ਹੀ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਚ Director of Industries ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੁਛ ਨਾ ਕੁਛ ਕਰੋ ਅਤੇ ਗੱਤੇ ਦੀ ਫੈਕਟਰੀ ਹੀ ਖੋਲ ਦਿਉ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਖੋਲ ਤਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਉਸ ਲਈ ਪੈਸ਼ਾ ਬਹੁਤ ਲਗਦਾ ਹੈ ਪਰ ਪਹਾੜੀਆਂ ਕੋਲ ਐਨੇ ਪੈਸੇ ਕਿਥੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਕੋਲ man power ਤਾਂ ਵਧੇਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਛ ਥੋੜੇ ਪੈਸੇ ਹੀ ਲੋਕ ਦੇ ਦੇਣ ਗੇ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਪੈਸੇ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਪਾਉ ਅਤੇ Cooperative basis ਤੇ ਹੀ ਕੁਛ ਕਰੋ ਅਤੇ ਗੱਤੇ ਦੀ ਫੈਕਟਰੀ ਲਗਾ ਦਿਉ । ਇਸ ਵਕਤ ਬੇਰੋਜ਼ਗਾਰੀ ਕਰਕੇ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡ ਉਜੜ ਰਹੇ

[ਪੰਡਤ ਮੋਹਣ ਲਾਲ ਦੱਤ]

ਹਨ । ਨੌਕਰੀ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਸਵਾਏ ਇਸਦੇ ਕਿ ਬਾਹਰ ਅਮੀਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭ ਡੇ ਹੀ ਮਾਂਜਦੇ ਹਨ ਪਰ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਭਾਂਡੇ ਮਾਂਜਣ ਦੀ industry ਵੀ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪੈਸੇ ਬਹੁੱਤ ਦੇਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨੌਕਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ । ਫੇਰ ਮੇਰੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਪੱਥਰ ਬਹੁਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਕ ਐਸਾ ਪੱਥਰ ਉਹ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਲਾਲਾ ਤਾਂ ਉਥੋਂ ਪੱਥਰ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫੈਕਟਰੀ ਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਸਾਡੇ ਇਸਦੀ ਫੈਕਟਰੀ ਲਾਣ ਵਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਥੇ ਗਲਾਸ ਫੈਕਟਰੀ ਕਾਇਮ ਕਰੇ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਥੇ ਇਕ ਖਾਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸਫੈਦ ਪਥਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਕਰਾਕਰੀ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਮੈਂ Bawa Glass Works ਵਿਚ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਾਹਰ ਤੋਂ ਸਫੈਦ ਪੱਥਰ ਲਿਆ ਕੇ ਚੀਨੀ ਦੇ ਬਰਤਨ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੇ ਜਿਥੇ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰਾ raw material ਮੌਜੂਦ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਕ ਸਵਾਲ ਪੁਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਤੁਸੀਂ industrial survey ਕਰਾਇਆ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਪੱਕਾ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ industrial survey ਤਾਂ ਕਰਾਉ ਕਿ ਕਿਥੇ ਕਿਹੜੀ industry ਲਗ ਸਕਦੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ 15 ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਅਜ ਤਕ survey ਨਹੀਂ ਕਰਾਇਆ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਜਵਾਬ ਇਹ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਰਾਂਗੇ ਪਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦੋਂ ਕਰਨਗੇ । ਸਾਡੇ ਬਗੜ ਘਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਉਥੇ ਇਕਠਾਂ ਕਰਕੇ ਜਗਾਧਰੀ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਥੇ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਫੈਕਟਰੀ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਾਡੇ ਅੰਬ, ਹਰੜ, ਬਹੇੜੇ ਆਮਲੇ, ਗਲਗਲ, ਨਿੰਬੂ ਵਗੈਰਾ ਬਹੁਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਜੋ ਬੜੇ ਬੜੇ ਅਮੀਰ ਲੋਕ ਹਨ ਉਹ ਉਥੋਂ ਕਚਾ ਮਾਲ ਲੈ ਜਾਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਰਗੇ ਵਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਅਚਾਰ ਮੁਰੱਬੇ ਚਟਣੀਆਂ ਵਗੈਰਾ ਬਣਾ ਕੇ ਵੇਚ ਕੇ ਲਖਾਂ ਰੁਪਏ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਸਾਡੇ ਕੱਚੇ ਮਾਲ ਦਾ ਇਕ ਰੁਪਿਆ ਦੇ ਕੇ ਉਥੇ 20 ਰੁਪਏ ਖਟਦੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਾਡੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਇਸ ਦਸਤਕਾਰੀ ਨੂੰ ਚਲਾਉਂਦੇ ਤਾਕਿ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਮਿਲੇ । ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਪਾਸੇ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਕਿਉਂਕਿ power politics ਵਿਚ ਫਸੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਫੇਰ ਜੇ ਲੋਕ ਝੋਲੀ ਚੁਕ ਨਾ ਹੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੀ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ਅਸੀਂ ਚੂੰਕਿ ਝੋਲੀ ਚੁਕ ਨਹੀਂ.........

Mr. Speaker: Please wind up now.

ਪੰਡਤ ਮੋਹਣ ਲਾਲ ਦੱਤ: ਮੈਂ ਤਾਂ ਅਜੇ ਬਹੁਤ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਮੈਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਬੜੇ ਅਦਬ ਨਾਲ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵੇਖੋ ਕਿਤਨੇ industrial areas ਬਣਾਏ ਹਨ । ਜੇਕਰ ਇਕ ਅਧ industrial area ਸਾਡੇ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਤਾਂ ਕੀ ਹਰਜ ਸੀ ਪਰ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਕਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਤਰਕੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਲੇਕਿਨ ਅਮਲੀ ਤੌਰ ਤੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਵੀ industrial area ਸਾਡੇ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ । ਇਹ ਬੜੀ ਧਕੇ ਸ਼ਾਹੀ ਸਾਡੇ ਇਲਾਕੇ ਨਾਲ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਨੂੰ

ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਥੇ ਸਾਡੇ ਵੀ industrial area ਬਣਾਉ ਅਤੇ ਜੋ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਮੈਂ ਦਸੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਖੋਲ੍ਹੋ । ਇਹ ਜੋ ਹੁਨਰ ਸਿਖਾਉਣ ਦੇ training centres ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਖੋਲੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹ ਵੀ ਮੇਰੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਗਿਆ । ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ centres ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਖੁਲ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਲੇਕਿਨ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਹਾਲੀ ਵਿਚ ਇਕ industrial training institute ਖੋਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਸਰਹਾਲੀ ਵਿਚ ਖੁਲ੍ਹ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਤਹਿਸੀਲ ਦੇ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਖੁਲ੍ਹ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਲੜਕੀਆਂ ਲਈ industrial training institute ਖੋਲੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ ਵੀ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ training centres ਖੋਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਰਹੇ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਸਾਡੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਬਾਕੀਆਂ ਲਈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਘਟੋ ਘਟ ਹਰੀਜਨਾਂ ਤੇ ਹੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ । ਸਾਡੇ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਗਰੀਬ ਲੋਕ ਹੁਨਰ ਸਿਖਣ ਲਈ ਬਾਹਰ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਗੈਰਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ । stipends ਤਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹੋ ਲੇਕਿਨ stipends ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਘੰਟੀ) ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕੋਈ polytechnic institutes ਹੀ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿਉ । ਮੈਂ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਨੂੰ ਬੜੇ ਅਦਬ ਨਾਲ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਕਰੋਧ ਨਾ ਕਰਨ ਕਿ ਮੈਂ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਦੀ ਖਾਤਰ ਹੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਉਹ ਜ਼ਰਾ ਠੰਡੇ ਦਿਲ ਨਾ ਸੋਚਣ ਕਿ ਜੋ ਵਾਕਿਆਤ ਮੈਂ ਰਖੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਚਾਈ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ । ਮੈਂ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੈ ਬਲਕਿ ਅਸਲੀਅਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖੀ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਲਾਂ ਵਲ ਜੋ ਮੈਂ ਦਸੀਆਂ ਹਨ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਦੇਣਗੇ । ਲੇਕਿਨ ਜੇਕਰ ਉਹ ਮੇਰੇ ਇਲਾਕੇ ਲਈ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਾਂਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਿਆਦਰਿਸ਼ਟੀ ਸਾਡੇ ਇਲਾਕੇ ਵਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਬੁਧਵਾਰ ਦਾ ਦਿਨ ਦਿਨ ਤੇ ਅਜ ਦਾ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਇਸ ਹਾਊਸ ਨੇ industries ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਹੈ । Industry ਦੇਸ਼ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਤੋਂ ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਰਕੀ ਨਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਨੂੰ ਜੇਕਰ industry ਨਾਲ ਜੋੜੀਏ ਤਾਂ ਉਹ ਇਤਨਾ ਹੀ ਜੁੜਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਮੁਢ ਹੈ ਤਾਂ industry ਉਸਦੇ ਟਹਿਣੇ ਤੇ ਫਲ ਫਲ ਹਨ । ਜੇ ਕੋਈ ਇਹ ਆਖੇ ਕਿ ਜ਼ਰਾਇਤ ਉਤੇ ਖਰਚ ਕਿਉਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਬਗੈਰ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਤੁਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ । ਸਿਰਫ ਇਕ ਸਾਲ ਲਈ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ, ਜ਼ਰਾਇਤ ਅਤੇ ਜ਼ਰਾਇਤ ਦੇ ਸਬੰਧੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ 'ਰਆਇਤ ਮਿਲੀ ਹੈ ਥੋੜੀ ਬਹੁਤ । ਇਸ ਨਾਲ ਵੀ ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ । ਇਸ ਤੇ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਹੁੰਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਪਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਐਨੀਆਂ ਰਿਆਇਤਾਂ ਦਿਤੇ ਬਗੈਰ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕੀਤੇ ਬਗੈਰ ਅਸੀਂ ਅਗੇ ਤੁਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ । ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਕਰਨਾ ਸੀ । ਇੰਡਸਟਰੀ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਏਥੇ ਇੰਡਸ-ਟਰੀ ਲਈ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਯਾ ਪਹਿਲੇ ਸਾਲ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਕਿਉਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ । ਪਹਿਲੇ ਸਾਲ ਕਾਰਖਾਨੇ ਲਾਉਣ ਲਈ ਕਿਉਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ । ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਰੋਟੀ ਲਭੋ । ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਤੋਂ ਕੀ ਕਰੋਗੇ ਜੇ

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]

ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ । ਕਾਰਖਾਨੇ ਕਿਸ ਲਈ ਜੇ ਖਾਣ ਲਈ ਅੰਨ ਨਹੀਂ, ਜਿਥੇ ਗਰੀਬ ਰਹਿ ਨਾ ਸਕਣ, ਮਜ਼ਦੂਰ ਰੋਟੀ ਖਾ ਨਾ ਸਕਣ ਤੇ ਸੁਖ ਲੈ ਨਾ ਸਕਣ ਉਥੇ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ ਹੈ ? ਕਾਰਖਾਨੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧਾਉਣੇ ਹਨ ਤਾਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮੁਹੱਯਾ ਹੋ ਸਕਣ । ਹੁਣ ਤਕ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਜ਼ਰਾਇਤ ਵਿਚ ਖਾਸੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਸਾਨੂੰ ਮਾਣ ਹੈ । ਪਰ ਐਨੀ ਤਰਕੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਮਝ ਲਈਏ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਜ਼ਰਾਇਤ ਵਿਚ ਹੋਰ ਤਰਕੀ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ । ਮੁਆਫ ਕਰਨਾ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਜ਼ਰਾਇਤ ਵਿਚ ਵਧ ਪਰੋਡਕਸ਼ਨ ਕੀਤੀ । ਜੇ ਕੋਈ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ yield per acre ਇਹ ਪਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਜਿੰਨੀ ਨਹੀਂ । ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਇਸ ਵਲ ਲੋਕ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ । ਉਹ ਨਵੇਂ ਤਰੀਕੇ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ਜਿਹੜੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚੋਂ ਦੂਸਰੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਗਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਥੋਂ ਦੇ ਵਸਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਤ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਅਜੇ ਓਨੀ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਅੰਗੂਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਿਚ, ਚੌਲ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਿਚ, ਮਾਲਟੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮਾਤ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਥੋਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਜਿਹੜੇ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਨਵੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਨਵੇਂ ਹਲ, ਨਵੇਂ ਫਰਟੇਲਾਈਜਰ ਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਉਥੋਂ ਦੇ ਬੈਂਕ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕਰੈਡਿਟ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਉਥੋਂ ਦੇ ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਲ ਭਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਲਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਵੇਚਦੇ । ਆਪਣੀ ਉਪਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਜ਼ਰਾਇਤ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਮੈਂ ਇੰਡਸਟਰੀ ਤੇ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੇ ਹੋਇਆਂ ਕਿਉਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ? ਇਸ ਦਾ ਇੰਡਸਟਰੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਚਾਰ ਗੁਣਾ ਹੋਏਗੀ । ਮੈਂ ਦਾਅਵੇ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਜ਼ਰਾਇਤ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ । ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਢੰਗ ਸਖਾਉਣੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜੇ ਐਨੀ ਮੁਕੰਮਲ ਵਾਕਫੀਅਤ ਨਹੀਂ । ਜ਼ਰਾਇਤ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਵਲੋਂ ਢਿਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੇ । ਤੁਸੀਂ ਦੇਖੋ ਰੂਸ ਨੇ ਕਿੰਨੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਚੰਦ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਰਹੇ ਹਨ । ਰੂਸ ਵਿਚ ਹਰ ਦੂਜੇ ਸਾਲ ਸੁਪਰੀਮ ਸੋਵੀਅਟ ਵਿਚ ਜ਼ਰਾਇਤ ਸਬੰਧੀ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਉਤੇ ਥਲੇ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਅਜੇ ਵੀ ਉਹ ਏਥੋਂ ਤਕ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ । ਰੂਸ ਅਤੇ ਚੀਨ ਵਿਚ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਹੈ । ਚੀਨ ਵਾਲੇ ਇਕ ਏਕੜ ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰ ਖੇਕ ਚਾਉਲ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਕਾਹਲੇ ਨਾ ਪੈਣ । ਮੈਂ ਨਿੰਦਣ ਦੀ ਖਾਤਰ ਨਹੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿੰਦਾ । ਸਾਡੇ ਉਪਜ ਕਿਉਂ ਘਟ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਨ-ਪੜ੍ਹਤਾ ਹੈ । ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਖੇਤੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮੌਜੂਦਾ ਜ਼ਰੀਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਹੋਵੇ । ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦਿਆ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਉਨ੍ਹਾ ਦੇ ਦਿਮਾਗੀ ਅਸਰ ਨਾ ਬਦਲਣ, ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੌਜੂਦਾ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨਾ ਨਾ ਆ ਜਾਵੇ ਉਪਜ ਨਹੀਂ ਵਧ ਸਕਦੀ । ਕਮਾਦ ਛੋਟਾ ਛੋਟਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸੁਕੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮੌਜੂਦਾ ਗੰਨੇ ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਇਹ ਖਿਆਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਪਸ਼ੂ ਇਸ ਦਾ ਗੁੜ ਖਾ ਲਏਗਾ ਉਸ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਜਾਏਗਾ, ਜਿਹੜਾ ਆਦਮੀ ਖਾ ਲਏਗਾ ਉਹ ਜਵਾਬ ਦੇ ਜਾਏਗਾ । ਦੇਸੀ ਕਣਕ ਵਿਚ ਬੜੀ ਤਾਕਤ

ਹੈ । ਮੈਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਹੈ। ਅਜੇ ਘੌਨੀ ਕਣਕ ਬੀਜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਅਜੇ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਜ਼ਰਾਇਤ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਕਰਨੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਐਵੇਂ criticise ਕਰਨ ਦੀ ਗਲ ਨਾ ਕਰੋ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਵਿਚ ਕਿੰਨਾ ਹਿਸਾ ਪਾਇਆ ਹੈ । ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਤਕ ਜ਼ਰਾਇਤ ਨਹੀਂ ਵਧਦੀ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਤਕ ਇੰਡਸਟਰੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵਧੇਗੀ । ਮੈਂ ਪੰਡਤ ਜੀ ਨੂੰ ਆਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਲਿਆ ਹੈ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਥੋੜੀ ਬਹੁਤ ਕਸਰ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਲੈਕਚਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਆਨਰੇਬਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾ ਕੇ ਦਿਖਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ । ਠੀਕ ਹੈ ਵਡੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਪਬਲਿਕ ਸੈਕਟਰ ਵਿਚ ਲਗਾਏ ਜਾਣ ਯਾ ਪਰਾਈਵੇਟ ਸੈਕਟਰ ਵਿਚ । ਪਰਾਈਵੇਟ ਸੈਕਟਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਕਹਿ ਦੇਈਏ ਕਿ ਉਨੇ ਵਿਚ ਕਾਰਖਾਨੇ ਲਗਾਓ, ਹਮੀਰ ਪੁਰ ਵਿਚ ਲਾ ਦਿਓ । ਪਰਾਈਵੇਟ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਤਾਂ ਓਥੇ ਲਾਉਣਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ communication ਅਛੀ ਹੈ, raw m terial ਨੇੜਿਓਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਹੋਰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ । ਉਹ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਬੜਾ ਜ਼ੋਰ ਲਗਾ ਦਿਆਂ । ਦਿਲੀ ਤੋਂ ਉਰਲੇ ਪਾਸੇ ਐਨੀ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਜਿੰਨੀ ਗੁੜਗਾਉਂ, ਫਰੀਦਾਬਾਦ, ਹੋਡਲ ਅਤੇ ਬਲੱਭ ਗੜ੍ਹ ਵਲ ਹੋਣੀ ਹੈ । ਜਿੰਨੀ ਤਰਕੀ ਰੋਹਤਕ ਅਤੇ ਦਿਲੀ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਹੋਣੀ ਹੈ ਓਨੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਜਲੰਧਰ, ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਅਤੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਵਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ । ਜਿੰਨੀ ਤਰੱਕੀ ਸੋਨੀਪਤ ਅਤੇ ਪਾਨੀਪਤ ਵਿਚ ਹੋਣੀ ਹੈ ਓਨੀ ਏਧਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ । ਅਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਚ ਨਹੀਂ, ਇਹ criticism ਕਰਨਾ ਜਾਣਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇੰਡਸਟਰੀ ਲਗਾਓ । ਲੋਕ ਇਹ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਬਾਰਡਰ ਦਾ ਸੂਬਾ ਹੈ । ਇਹ ਏਥੇ ਹਿੰਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਝਗੜਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਸੂਬੇ ਦਾ ਝਗੜਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਜਿਸ ਨੇ ਲਖਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਹੈ ਉਹ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਦੇਖੇਗਾ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਨਰੇਬਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਛਡੋ ਇਸ ਝਗੜੇ ਨੂੰ । ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਸਾਡੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ । ਸ੍ਰੀ ਦੀਨਾ ਨਾਥ ਅਗਰਵਾਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਲਾ ਐਂਡ ਆਰਡਰ ਇੰਡਸਟਰੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਹੈ । ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕਿੰਨੀ ਤਰਕੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਲੁਧਿਆਨੇ ਦੇ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਕਿੰਨੀ ਤਰਕੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਕੀ ਕੁਝ ਬਣਿਆ ਹੈ । ਜਗਾਧਰੀ ਨਵਾਂ ਉਠਿਆ ਹੈ, ਜਮਨਾ ਨਗਰ ਨਵਾਂ ਉਠਿਆ ਹੈ । ਬਹਾਦਰ ਗੜ੍ਹ ਨਵਾਂ ਉਠਿਆ ਹੈ । ਸੋਨੀਪਤ, ਗੁੜਗਾਉਂ ਵਿਚ ਕਿੰਨੀ ਤਰੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇੰਡਸਟਰੀ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਓਥੇ ਜਾ ਕੇ ਲਗਣਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਉਸ ਲਈ ਯੋਗ ਹਵਾ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਉਸ ਲਈ ਸਹੂਲਤਾਂ ਹਨ । ਲੋਕ ਬਾਰਡਰ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਇਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਜਦੋਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਹੋਣ । ਜਿਹੜੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬਾਹਰ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਮਿਹਨਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੈਸਾ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਵਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਬਾਹਰ ਜਿਹੜੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ ਓਥੇ ਦਫਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਕਿੰਨੀ ਕਿੰਨੀ ਦੂਰ ਤੋਂ ਜਾ ਕੇ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ । ਜਿਸ ਨੇ ਏਥੇ ਨਹੀਂ ਲਾਉਣਾ ਉਹ ਤਾਂ ਕਲਕੱਤੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਇਥੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਉਹ ਉਥੇ ਇੰਡਸਟਰੀ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਉਥੇ ਰਹਿਣਾ ਹੈ । ਜਿਹੜੇ ਆਦਮੀ ਏਥੇ ਇੰਡਸਟਰੀ ਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਏਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕ ਬਾਹਰ ਭੇਜਦੇ ਹਨ । ਇੰਡਸਟਰੀ ਬਗੈਰ ਜੀਵਨ ਨਹੀਂ । ਜੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਤਰਕੀ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਜੇ ਮੇਰੇ ਇਸ ਦੇਸ ਵਿਚ ਤਰਕੀ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਜੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਰੁਤਬਾ ਕਾਇਮ ਰਖਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਵਡੀ ਇੰਡਸਟਰੀ ਨਾਲ ਹੋਏਗਾ । ਵਡੀ ਇੰਡਸਟਰੀ ਲਈ ਪਬਲਿਕ

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]

ਸੈਕਟਰ ਅਤੇ private ਸੈਕਟਰ ਹਨ। ਪਰਾਈਵੇਟ ਸੈਕਟਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਦਿਲ ਕਰੇ ਲਾਉਣ, ਨਾ ਜੀਅ ਕਰੇ ਨਾ ਲਾਉਣ। ਜੇ ਪਰਾਈਵੇਟ ਸੈਕਟਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਰਿਆਇਤਾਂ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਵਧ ਰਿਆਇਤਾਂ ਦੂਜੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਾਲੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਭੋਂ ਹੈ। ਕਾਂਗੜੇ ਵਿਚ ਲਖਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਦੀ ਭੋਂ ਹੈ। ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਭੋਂ ਹੈ। ਜੰਗਲ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ 12 ਫੀ ਸਦੀ ਜੰਗਲ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ 22 ਫੀ ਸਦੀ ਜੰਗਲ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਲਾਉਂਦੇ ਨਹੀਂ ਤੇ ਅਗਲੇ ਨੂੰ ਕਟਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਲਕੜੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਦੂਸਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਜੰਗਲ ਹੋਣ ਉਥੇ ਬੜੇ ਬੜੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਲਗ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜੰਗਲ ਵਾਲੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪੇਪਰ ਮਿਲ ਲਈ ਲਕੜੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ।

ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਨੇ ਆਪਣੀ ਲੋੜ ਵੇਲੇ ਜੰਗਲਾਂ ਦੇ ਜੰਗਲ ਕਟ ਕੇ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿਤੇ। ਸਮੁੰਦਰੀ ਜਹਾਜ਼ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਲਕੜ ਇੰਗਲੈਂਡ ਭੇਜ ਦਿਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਕੰਗਾਲ ਕਰ ਕੇ ਰਖ ਦਿਤਾ। ਹੁਣ ਜੰਗਲਾਤ ਵਾਲੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲਕੜੀ ਅਸੀਂ ਵਧ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਇਸ ਲਈ ਜੇਕਰ ਸਮੁਚੀ ਝਾਤ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਹੈ ਕੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਾਸ, ਪਥਰ ਜਾਂ ਪਾਣੀ। ਤੇ ਇਸ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬਰਕਤ ਨਾਲ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵਸਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਨਹਿਰਾਂ ਕੱਢੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪਰ ਰਸਤੇ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਰਖੇ ਗਏ। Natural ਰਸਤੇ ਨਹੀਂ ਰਖੇ ਗਏ। ਇਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਠੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਕਮੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਥੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। 3 ਲਖ 33 ਹਜ਼ਾਰ ਕਿਲੋਵਾਟ ਬਿਜਲੀ ਅਸੀਂ use ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਦੂਜੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਜਿੰਨੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਸੀਂ ਉਹ ਸਾਰੀ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ; 11 ਲਖ 20 ਹਜ਼ਾਰ ਕਿਲੋਵਾਟ ਬਿਜਲੀ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਨੰਗਲ ਫੈਕਟਰੀ ਨੂੰ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਏਥੇ ਫਰਟੇਲਾਇਜ਼ਰ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਸਾਨੂੰ ਲੋੜ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਨਾ ਬਣੇ ਜਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਇਤਨੀ ਬਿਜਲੀ ਕਿਉਂ ਦਿਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਜੋ heavy water ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਭਵਿਖ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਭਵਿਸ਼ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ 1 ਲਖ 20 ਹਜ਼ਾਰ ਕਿਲੋਵਾਟ ਬਿਜਲੀ ਅਸੀਂ ਇਸ ਕਾਰਖਾਨੇ ਨੂੰ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕੁਝ ਬਿਜਲੀ ਅਸੀਂ ਇਸ ਵੇਲੇ ਰਾਜਿਸਥਾਨ ਨੂੰ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। 7 ਹਜ਼ਾਰ ਕਿਲੋਵਾਟ ਬਿਜਲੀ ਅਸੀਂ ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਰਾਜਿਸਥਾਨ ਜਿਸ ਨੂੰ 13 ਹਜ਼ਾਰ ਕਿਲੋਵਾਟ ਬਿਜਲੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਕੇਵਲ 7 ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਅਸਾਡੇ ਪਾਸ ਨੱਪ ਘੁਟ ਕੇ ਇਕ ਲਖ 50 ਹਜ਼ਾਰ ਕਿਲੋਵਾਟ ਬਿਜਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਵੀ ਜਿਥੇ ਨਪ ਘੁਟ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਮੈਂ ਬਾਜ਼ਾਰੀ ਗਪਾਂ ਮਾਰਨ ਵਿਚ ਵਿਸਵਾਸ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਵੀਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਗਲਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਾ ਇਸ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਨੂੰ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ constructive criticism ਕਰਨ ਬਜਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਇਹ ਪੁਛਣ ਕਿ ਬਿਜਲੀ ਕਿੰਨੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਪੁਛ ਸਕਦੇ ਹੋ, ਸਪੀਚ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੇਸ਼ਕ ਪੁਛ ਲਿਆ ਕਰੋ ਤਾਂ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਤਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਕਿੰਨੀ ਬਿਜਲੀ ਕਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਖਰਚ ਕੀਤ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ constructive ਸਲਾਹ

ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦੇ ਸਕੋ । ਮੈਂ ਇਸ ਸਾਰੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਦੂਜਿਆਂ ਸੂਬਿਆਂ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਉਖੜ ਕੇ ਆਏ ਸਾਂ ਅਤੇ ਇਕ ਇਕ ਕਦਮ ਪੈਰ ਚਲ ਕੇ ਇਸ ਤਰੱਕੀ ਤਕ ਪਹੁੰਚੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਹਿੰਮਤ ਨਾਲ ਆਪ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜੋ ਕੁਝ ਅਸੀਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਹਿਸੇ ਦਾਰ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇਵਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੌਲਾ ਪਾ ਕੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿਚ ਬਰਖਲਾਫ਼ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਵਾਧਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ ਸਗੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕੁਝ ਸਜਨਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਸੂਬਿਆਂ ਨੇ ਖਿਚ ਲਿਆ ਹੈ ਉਹ ਬਾਹਰ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ (ਵਿਘਨ) ਇਹ ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਿਆਉਣਾ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਹੀਂ ਜੇਕਰ ਤੇਰੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਮੈਲ ਨਾ ਰਹੇ, ਨੀਅਤਾਂ ਸਾਫ ਹੋ ਜਾਣ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਈਏ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਹਰ ਪਖ ਤੋਂ ਤਰੱਕੀ ਕਰਨੀ ਹੈ।

ਇਥੇ 154 ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼. ਹਨ । ਤੁਸੀਂ ਮਨ ਬਣਾ ਲਉ ਕਿ ਆਪਣੀਆ constituencies ਵਿਚ ਘਟੋ ਘਟ ਇਕ ਕਾਰਖਨਾ ਖੋਲ ਦੇਣਾ ਹੈ, ਪੈਸੇ ਦੀ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ, ਪੈਸੇ ਮੈਂ ਦਿਆਂਗਾ, ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਦੇਵੇਗੀ ਆਪ ਮੂਹਰੇ ਲਗੋ ਜਾਂ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਲਵਾ ਦਿਉ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਣ ।

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਬਿਜਲੀ ਕਿਥੋਂ ਮਿਲੇਗੀ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਗਲ ਵਲ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ । ਅਜੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪੌਣਾ ਘਟਾ ਹੋਰ ਬੋਲਣਾ ਹੈ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਾਰੋ ਵਾਰੀ ਲਵਾਂਗਾ । ਮੈਂ ਹਰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਜਾਂ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਲਈ ਦੇਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹਿੰਮਤ ਕਰੋ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਕਰੋ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਥੋਂ ਤਕ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ 10 ਲਖ ਤੋਂ ਉਪਰ ਦੀ ਜੇਕਰ ਫੈਕਟਰੀ ਲਗਾਈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਲਈ ਇਕ ਵਖਰੇ ਥਰਮਲ ਪਲਾਂਟ ਦੀ import ਦਾ ਲਾਇਸੰਸ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਿਵਾਂ ਦਿਆਂ ਅਤੇ ਜੋ ਖਰਚ ਥਰਮਲ ਪਲਾਂਟ ਰਾਹੀਂ ਵਧ ਜਾਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਪੂਰਾ ਕਰ ਦਿਆਂ (ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ) ਕਿਉਂਕਿ ਹਾਇਡਰੋ ਨਾਲੋਂ ਡੀਜ਼ਲ ਤੇ ਥਰਮਲ ਪਲਾਂਟ ਰਾਹੀਂ ਬਿਜਲੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਖਰਚ ਵਧ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਇਹ ਖਾਹਿਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਾਧੂ ਖਰਚ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ subsidy ਮੁਕਰਰ ਕਰ ਦਿਆਂ ਤਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਨਅਤ ਤਰੱਕੀ ਕਰੇ । (ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ)

ਫਿਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਵੇਂ ਕੁਨੈਕਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ । ਇਹ ਗ਼ਲਤ ਹੈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਪਾਸੇ ਪੂਰੀ ਤਵੱਜੋ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ । 150 ਲਖ ਕਿਲੋਵਾਟ ਬਿਜਲੀ ਅਸੀਂ ਨੱਪ ਘੁਟ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਲਈ ਰਖੀ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋਰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਵੀ ਦੇ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ । ਲੁਧਿਆਨਾ ਜਾਲੰਧਰ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਹੁਕਮ ਸੀ ਕਿ ਕਾਰਖਾਨੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਚਲਾਏ ਜਾਣ ਫਿਰ ਵੀ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਠਗੀ ਮਾਰ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਬੇਇਮਾਨੀ ਨਾਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਦਿਨੇ ਵੀ ਚਲਾ ਲੈਂਦਾ ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਪਾਬੰਦੀ ਜੋ 31 ਦਸੰਬਰ 61 ਤਕ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਹੁਣ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ 1 ਜਨਵਰੀ 62 ਤੋਂ ਇਹ ਕਾਰਖਾਨੇ ਦਿਨੇ ਚਲ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜੋ ਨਵੇਂ ਕੁਨੈਕਸ਼ਨ 1 ਜਨਵਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਬਿਜਲੀ ਦਿਨੇ ਵੀ ਵਰਤੋ ਜੇਕਰ ਪਾਣੀ

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]

ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਘਟ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਵਸ ਨਾ ਚਲੇ, ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਹਥ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨੁਕਸ ਉਪਰ ਪੈ ਗਿਆ ਤਾਂ ਫਿਰ ਮਜਬੂਰਨ ਤੰਗੀ ਵਿਚ ਦਿਨ ਕਟਣੇ ਪੈਣਗੇ ਤੇ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਫਿਰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਬਿਜਲੀ ਵਰਤਨ ਦੀ ਇਜ਼ਾਜਤ ਹੋਵੇਗੀ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 31 ਦਸੰਬਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਕੁਨੈਕਸ਼ਨ ਲਏ ਹੋਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਛੇੜਨਾ, ਦਸੰਬਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗੇ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਔਕੜਾਂ ਹਨ। ਕੋਲਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਕੋਲਾ ਬੇਹਦ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕੋਲਾ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਵਲ ਵੇਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਲੋਹਾ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਹੈ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਕਾਬਲ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਲੋਹਾ ਮਿਲ ਸਕੇ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਹਿੰਮਤ ਨਾਲ ਅਤੇ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਨਾਲ ਲੋਹਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਹੇ ਦਾ ਭਾ ਹਰ ਥਾਂ ਤੇ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਲੋਹਾ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਹੈ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਲੋਹਾ ਵਰਤਣ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਹੈ।

ਸਰਦਾਰ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਰਾੜੇਵਾਲਾ ਮੇਰੇ ਬੜੇ ਮਿੱਤਰ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਹਿੰਦਰਗੜ੍ਹ ਦੇ minerals ਵਲ ਧਿਆਨ ਦਵਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਲੋਹਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ quality ਕੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗ ਸਕਿਆ ਕਿ ਕਿਸ quality ਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਮਹਿੰਦਰਗੜ੍ਹ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਜਦੋਂ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤਾਂ ਹੀ ਸਾਰੀਆਂ minerals ਨੂੰ ਠੇਕੇ ਤੇ ਦੇ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਰਤਾਂ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਰ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਬੇਬਸ ਹਾਂ ਅਤੇ ਅਰਦਾਸਾ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮਰੇ ਜਾਂ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਹਥ ਪੈ ਸਕੇ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਐਕਸ਼ਨ ਲੈ ਸਕੀਏ ਤਾਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਜ਼ੋਰ ਉਨ੍ਹਾਂ minerals ਨੂੰ exploit ਕਰਨ ਵਲ ਲਗਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਹੀ ਦਿਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਠੇਕੇ ਤੇ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਮਹਿੰਦਰਗੜ੍ਹ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਰਾਜਸਥਾਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਹਨ ਅਤੇ minerals ਹਨ। ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ exploit ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਇਹ ਸਾਡੀਆਂ future hopes ਹਨ। ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਤਾ ਲਗਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਹਾ ਬੇਅੰਤ ਹੈ ਅਤੇ Copper Stratas ਮਿਲੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਸੀਂ quality ਪਤਾ ਲਗਣ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ exploit ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ। ਫਿਰ ਸ੍ਰੀ ਮੋਹਣ ਲਾਲ ਦਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨਾ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲਾਂਦੇ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਬੜਾ ਪਥਰਾਂ ਨਾਲ ਸਿਰ ਮਾਰਿਆ ਹੈ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਪਰ ਕੁਝ ਹਥ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਉਥੇ ਤਾਂ ਕਿੰਨੇ ਹਜ਼ਾਰ ਫੁਟ ਤਕ ਚਲੇ ਗਏ ਸਾਂ ਪਰ ਉਥੇ ਤਾਂ ਗੈਸ ਵੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦੀ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਸਦਾ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਧੇ ਫੁਲੇ ਤਰੱਕੀ ਕਰੇ। ਤੁਸੀ ਆਪਣੀਆਂ ਗਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹੋ ਮੇਰੇ ਵਰਗਾ ਦਿਲ ਦੁਖੀ ਤੁਹਾਡਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਹੀਂ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਦੂਜਿਆਂ ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਸਨਅਤੀ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਅਗੇ ਵਧਦਾ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਖਿਆਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਅਗੇ ਵਧ ਰਹੇ। ਮੇਰਾ ਸੂਬਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲੋਂ ਘਟ ਨਹੀਂ। ਹਿੰਮਤ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜੇ ਕਰ ਤੁਸੀਂ ਰਿਆਇਤਾਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਰਿਆਇਤਾਂ ਲਉ ਪੈਸੇ ਲਉ ਤੇ ਇਨਡਸਟਰੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੋ। 10 ਲਖ ਜਾਂ 5 ਲਖ ਜਾਂ ਇਕ ਲਖ ਤੋਂ ਉਪਰ ਦੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਲਗਾਉ। ਆਪ ਹਿੰਮਤ ਕਰੋ ਮੈਂ ਮਦਦ ਕਰਾਂਗਾ। ਇਹੋ ਹੀ ਗਲ ਮੈਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਕਹੀ ਸੀ ਤੇ ਕਿੰਨਾ ਚੀਕਣਾ ਪਿਆ ਸੀ ਕਿ

ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਬੋਜੇ ਵਿਚ ਪਰਮਿਟ ਪਾਈ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ਮੈਂ ਤਾਂ ਅਜ ਵੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਥਰਮਲ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਪਰਮਿਟ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸੋਂ ਦਿਵਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ । ਹੋਰ ਹਰ ਤਰਾਂ ਨਾਲ ਮਦਦ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਹਾਂ। ਤੁਹਾਡੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਸੂਬੇ ਦੀ ਸਨਅਤੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਹੁਬ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾਉ ਤੇ ਤਿਆਰ ਕਰੋ ਹਿੰਮਤੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿ ਉਹ ਅਗੇ ਆਉਣ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਚਾਲੂ ਕਰਨ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਜੋ ਮਜ਼ਦੂਰ ਅਧ ਭੁਖੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਅਤੇ ਜੋ semi-unemployment ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਮਿਲੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਜਾਨ ਮਾਰਕੇ ਸਨਅਤੀ ਤਰੱਕੀ ਵਲ ਲਗ ਜਾਣਗੇ । ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਅਜਿਹੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਲਾਉਣਾ ਚਾਹੋ ਤਾਂ ਜਿੰਨੀਆਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ । ਜਿੰਨੀ machinery needed ਹੈ ਜਿਨੀਆਂ Buildings needed ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਕੁਲ ਖਰਚ ਦਾ ਪੰਜਵਾਂ ਹਿਸਾ ੨੦% ਗਰਾਂਟ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ । ਜਿਥੋਂ ਤਕ Small Scale Industries ਦਾ ਤਅੱਲਕ ਹੈ ਜਿੰਨੀ ਕੁਲ ਰਕਮ ਹੈ ਉਸ ਦਾ 1/2 ਹਿਸਾ rural areas ਲਈ ਅਤੇ 1/2 ਹਿਸਾ urban areas ਵਿਚ ਖਰਚ ਕਰਾਂਗਾ । ਪਰ ਕੁਝ ਦੂਜੇ ਘਾਟੇ ਵੀ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਜਦ ਤਕ ਕੁਦਰਤ ਮਦਦ ਨਾ ਕਰੇ ਕੰਮ ਪੂਰੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਸਤਲੁਜ ਬਿਆਸ ਲਿੰਕ ਦਾ ਕੰਮ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤੁਹਾਡਾ ਆਪਣਾ ਈ ਪੈਸਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤਰੱਕੀ ਵੀ ਤੁਹਾਡੀ ਹੀ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਕਈ ਵੀਰ ਮਿਹਣੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਲੈਣ ਦੀ ਇਛਾ ਨਹੀਂ । ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਾਤ ਲਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਥੋੜੇ ਜਿਹੇ ਕਪੜੇ ਅਤੇ ਸੁਕੀ ਮਿਸੀ ਰੋਟੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਰਕੀ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੀ ਇਹੋ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਿਉ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਆਉਣ ਦਿਓ । ਇਹ Industrial Schemes ਕਾਹਦੇ ਲਈ ਹਨ ? Hindustan Machine tools ਦੀ ਅਜੇ ਇਕ unit ਬਣਾਈ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਲਈ 50 units ਹੋਰ workers ਦੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ, ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ workers ਤਿਆਰ ਕਰੋ ਜਿਹੜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਦੇ Tools ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਸਿੱਖਣ । ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਉ ਇਹਦੇ ਲਈ ਕਿਤਨੇ ਆਦਮੀ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ । ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਉ ਕਿਤਨੇ ਆਦਮੀ ਲਾਭ ਉਠਾ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਅਜੇ ਜ਼ਿਦ ਕਰਨ ਦਾ ਸਜਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਅੱਜ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਨੰਗੇ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਭੁਖੇ ਹਾਂ, ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਰਲ ਕੇ ਹੰਬਲਾ ਮਾਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ industry ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸਬੰਧਤ raw-material ਇਥੇ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਇਸ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ Technical side ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ । ਇਕ ਹੋਰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਘਾਟੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਵਡੀ scale ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ । ਬਲਕਿ ਉਹ ਕੱਲਾ ਕੱਲਾ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਕੋਈ Cooperative ਜਾਂ private Limited firms ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ । ਅੱਜ ਜੇ ਮਹਾਂਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿਚ ਕਿਰਲੋਸਕਰ ਵਰਗਾ ਕੋਈ ਇੰਜਨ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰਖਾਨਾ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਕੋਈ ਐਸੇ steps ਉਠਾਉ । ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਰਗੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਤਾਂ ਅਜੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਛੋਟਾ ਨਹੀਂ । ਮੈਂ Centre ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਗਲ ਬਾਤ ਕਰ ਕੇ ਇਮਦਾਦ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ ।

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]

ਤੁਸੀਂ ਰਲ ਕੇ ਵਡੀਆਂ ਵਡੀਆਂ Machines Manufacture ਕਰਨਾ ਸਿਖੋ, ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਉ । ਜੇ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਜੈਸੀ State ਵਿਚ ਵਡੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ manufacture ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਵਜ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ factory ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਪਰ ਇਹ ਤਦ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਰਲ ਕੇ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਰੋ ਇਕਲੇ ਇਕਲੇ ਨਾ ਆਉ । ਇਹ ਠੀਕ ਆਖਿਆ ਹੈ ਸਰਦਾਰ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿ ਅਜ ਛੋਟੀ industry ਦਾ ਭਵਿਖ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਚ ਹੈ ਪਰ Heavy Industry ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਲਾਉਣੀ । ਇਹ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਰਲ ਕੇ ਲਾਉਣੀ ਹੈ । ਸਰਕਾਰ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਚਲਾਏ ਹੋਏ ਕੰਮ ਵਿਚ ਇਮਦਾਦ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਤੁਸੀਂ ਦਸਦੇ ਵੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਫੇਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਸਾਡੀ ਇਮਦਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ । ਤਾਂ ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਦਸੋ ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਸ ਦਾ ਕਸੂਰ ਹੈ । ਤੁਸੀਂ ਆਉ ਰਲ ਕੇ ਆਉ ਅਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਤੁਹਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਠੋਸ ਕਦਮ ਚੁਕਦੇ ਨਹੀਂ ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਤੁਹਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੀਏ ।

ਇਥੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਵੀ ਬੜੀ ਚਰਚਾ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਕਾਵੀਆਂ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ, ਕਰਜ਼ੇ ਨਹੀਂ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ । ਪੰਡਿਤ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਦੱਤ ਨੇ ਵੀ ਕਾਫੀ ਪਤੇ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਪਰ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇ ਮੁਤਾਲਿਕ ਜਦੋਂ ਆਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਉਹੀ ਸਵਾਲ ਸੀ । ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਠੋਸ ਦਲੀਲ ਰਾਹੀਂ convince ਨਹੀਂ ਕਰਾ ਸਕੇ ।

ਇਕ ਗੱਲ ਇਥੇ ਮੈਂ ਹੋਰ clear ਕਰ ਦਿਆਂ । ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕੋਈ ਜਨ ਸੰਘੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਫਿਰਕੇਦਾਰਾਨਾ ਖਿਆਲਾਤ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਇਹ ਕਹੇ ਕਿ ਉਹ industry ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਉਸ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਹੈ । ਹਮੇਸ਼ਾ advanced ਖਿਆਲਾਤ ਵਾਲਾ ਹੀ industry ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਕਿਸੇ cooperative views ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਹੀ ਇਸ ਪਾਸੇ ਹਥ ਵਧਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਐਸਾ ਆਦਮੀ ਹੀ ਕੋਈ radical change ਲਿਆ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਹ ਆਦਮੀ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਹਰ ਪਾਸੇ ਮਿਲਵਰਤਣ ਰਖੇ ਬਿਲਾ ਲਿਹਾਜ ਮਜ਼ਹਬੋ ਮਿਲਤ ਦੇ । ਉਹ ਆਦਮੀ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਇਹ ਖਿਆਲ ਹੋਵੇ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਜਨ ਸੰਘੀ ਹੈ ਜਾਂ ਇਹ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦਾ ਹੈ ਮੇਰੀਆਂ ਇਹਦੇ ਨਾਲ dealings ਕਿਉਂ ਹੋਣ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਆਲਾਤ ਰਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ industry ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ approach ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਹੈ ।

ਅਜ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਮਦਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ । ਪਰ ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਇਕ ਕੰਮ ਵਿਚ ਰਲ ਕੇ ਤਾਂ ਆਉ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਰੇ ਭੁਲੇਖੇ ਦੂਰ ਕਰ ਦਈਏ । ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੀ ਹਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਮਦਾਦ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਕਈ ਸਜਣਾਂ ਦੇ ਮੰਨ ਵਿਚ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਕੁਝ ਹਨ । ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਸਾਰੇ ਹੀ ਐਸੇ ਹਨ, ਪੰਜੇ ਉਂਗਲਾਂ ਇਕਸਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ । ਕਈ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਦਰੁਸਤ ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਆਖੀਆਂ ਹਨ । ਅਸੀਂ ਇਹ ਗੱਲ ਜ਼ਰੂਰ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ Small Scale Industry ਹੈ ਪਰ ਕਦੇ ਇਹ ਵੀ ਵਿਚਾਰਿਆ ਹੈ ਕਿ Small Scale Industry ਕਹੀ ਕਿਥੋਂ

ਤਕ ਜਾਂ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਬਾਹਰ 10 ਲੱਖ ਤਕ Small Scale Industry ਹੈ, 10 ਲੱਖ ਤੋਂ $1\frac{1}{2}$ ਕਰੋੜ ਤਕ Medium Scale Industry ਅਤੇ $1\frac{1}{2}$ ਕਰੋੜ ਤੋਂ ਉਪਰ ਦੀ Industry ਨੂੰ Heavy Industry ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਇਥੇ 1 ਲੱਖ ਤੋਂ 5 ਲੱਖ ਤਕ Small Scale Industry, ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰ 5 ਲਖ ਤੋਂ 10 ਲਖ ਤਕ Medium Scale Industry ਅਤੇ 10 ਲਖ ਤੋਂ ਉਤੇ ਦੀ Heavy Industry ਗਿਣਦੇ ਹਨ ਜਾਂ Large Scale Industry ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜੇ ਸਾਰੀਆਂ Industries ਗਿਣੀਆਂ ਜਾਣ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ 442 ਦੇ ਕਰੀਬ ਹਨ । ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ Industries ਲਈ period ਮੁਕਰਰ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ period ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ flourish ਕਰਨਾ ਹੈ ।

ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭੱਠਿਆਂ ਲਈ ਕੋਲਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, Cement ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਮਿਸਾਲਾਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੀਆਂ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿਸੇ individual ਦੀ ਗਲ ਕਰਕੇ । ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ individualism ਨੂੰ ਛਡਦੇ ਹੋਏ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਰੋ, ਤੁਸੀਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹੋ ਕਲਿਆਂ ਕਲਿਆਂ ਹੋ ਕੇ, ਮੈਨੂੰ ਮੁਆਫ ਕਰੋਗੇ ਇਹ ਇਕ fact ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਝੁਠਲਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਕੰਮ ਹਨ ਇਹ ਜਨਤਾ ਦੇ ਕੰਮ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਰ-ਖਾਨੇ ਲਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ । Government ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਮਦਾਦ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ constructive suggestion ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਕਿ ਲੱਖਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬੇ-ਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਦੂਰ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਮੁਲਕ ਦੀ Industry ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਹੋਵੇ । ਇਥੇ ਤਾਂ ਸ਼ਕਾਇਤਾਂ ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕਿ ਕੋਇਲਾ ਥੋੜਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਸਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਜਿਥੇ ਤਕ ਇਹ ਨੁਕਤਾ ਨਜ਼ਰ ਹੈ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨਾ ਕਿਸੇ ਦੀ ਰਿਆਇਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਖਸ ਨੂੰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਉਹ ਹਰ ਪਾਸੇ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਆਲਾਤ ਉਠਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਕੋਈ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ । ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਤਾਂ ਇਕ ਹਥ ਲੜਾਈ ਲਈ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਹਥ ਜੋੜਨ ਲਈ ਰਖਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੱਲਾਂ ਸਮਝਾਉਣ ਵਿਚ ਲਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਭਵਿਖ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਜਿਹੜੇ ਸੱਜਣ ਕਿ ਸਾਨੂੰ criticise ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਸਮਝਣ, ਮਹਿਜ਼ Criticise ਕਰਨ ਨਾਲ industry ਨੇ ਵਧ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ।

ਫਿਰ ਇਥੇ Public-sector ਅਤੇ Private Sector ਦੀਆਂ ਵੀ ਬੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ । ਪਰ ਮੇਰੀ ਇਹ ਦਿਲੀ ਖਾਹਸ਼ ਹੈ, ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ Industry ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ public ਦਾ ਹੀ ਹਥ ਹੋਵੇ । ਇਹ ਯੂ. ਪੀ. ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਬਾਹਰਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਰਲ ਕੇ ਅੱਗੇ ਆਉਣ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਮਦਾਦ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਾਂ । ਜੋ ਗੱਲਾਂ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਹਦੂਦ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ Centre ਤਕ ਜਾਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਾਂ । ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕਾਰਖਾਨੇ ਲਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਲਾਈਨ ਵਿਚ ਖਲੋ ਕੇ ਮੰਗ ਕਰਨ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਮਦਾਦ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]

ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ technical ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਵਜ਼ੀਫੇ ਵੀ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ । ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਜੋ ਦਸਵੀਂ ਤੋਂ ਬਾਦ ਮਿਸਤਰੀਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ ਅਸੀਂ ਓਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਮਦਾਦ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਹੋਰ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਮੁਲਕ ਲਈ ਸਹਾਈ ਹੋਣ । ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਦੂਜਿਆਂ ਸੂਬਿਆਂ ਵਾਂਗ ਵੀ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਾਰ– ਖਾਨੇ ਲਾ ਦਿਆਂਗਾ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ground ਤਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰੋ ਜਿਸ ਰਾਹੀ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਖ ਸਕਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸੂਬਾ ਜ਼ਰੂਰਤਮੰਦ ਹੈ Centre ਇਸ ਦੀ ਇਮਦਾਦ ਕਰੇ । ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਇਮਦਾਦ ਲਈ ਹਰ ਪਾਸੇ ਜਾਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਾਂ । ਜਿਥੋਂ ਵੀ ਜੋ ਕੁਝ ਮਿਲੇ ਮੈਂ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ । ਮੇਰੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਮੇਰੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਕੰਮ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਚਲਣੇ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਅਮਲੀ ਕਦਮ ਉਠਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ।

Some Hon. Members: Sir, We request that the time of the sitting may be extended today.

Mr. Speaker: I am sorry, It may not be possible to do so.

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ: ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰੀ ਨਿਗਾਹ ਦੇ ਵਿਚ ਵਡੀ ਇੰਡਸਟਰੀ ਉਹ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਇਕ ਕਰੋੜ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉਪਰ ਦੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਬਗੈਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਨੇ ਛੋਟੀਆਂ ਇੰਡਸਟਰੀਆਂ ਲਾਈਆਂ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਭਵਿੱਖ ਨਹੀਂ ਹੈ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿੱਲਾਂ ਦੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ । ਇਹ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਜਾਂ ਢਾਈ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆਂ ਦੀ ਇਕ ਵਿਕਦੀ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਅਜ ਕੋਈ ਛੇ ਸੌ ਰੁਪਏ ਨੂੰ ਲੈਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੀ ਕਵਾਲਿਟੀ ਘਟਿਆ ਹੋ ਗਈ ਹੈ । (ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਆਵਾਜ਼ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਸੁਨਾਈ ਦਿੰਦੀ) ਮੈਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸੈਕਟਰੀ ਸਾਹਿਬ, ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਏਥੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਮਾਈਕ ਲਗਵਾ ਦੇਣ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਐਡਰੈਸ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਵੇਲੇ ਜੇ ਮੈਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਵਲ ਧਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਦੂਸਰੇ ਬੰਨੇ ਵਲ ਨਹੀਂ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦਾ । ਹਾਂ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤਕ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ precision ਨਹੀਂ ਲਿਆਉਂਦੇ ਉਦੋਂ ਤਕ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । ਇਕ ਰੁਪਏ ਦਾ ਲੋਹਾ ਲਾ ਕੇ ਜੇ ਸੌ ਰੁਪਏ ਦਾ ਮਾਲ ਨਾ ਨਿਕਲੇ ਤਾਂ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਰਕਾਰ ਨੂੰ ਨਿਰਾ ਗਾਲਾਂ ਕਢਣ ਤੇ ਹੀ ਨਾ ਰਹੋ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਯੂਨਟ ਸਵਿਟਜ਼ਰਲੈਂਡ ਦੇ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਖੁਲਣਾ ਹੈ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਮਿਲੇ । ਅਸੀਂ ਸਰਵੇ ਕਰਾਕੇ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਮਿਲੇ । ਅਸੀਂ ਜਵਾਲਾਜੀ, ਆਦਮਪੁਰ ਅਤੇ ਹੋਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੀਆਂ ਖੱਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੋਜ ਕਰਵਾਕੇ ਦੇਖੀ ਹੈ ਉਥੇ ਕਿਥੇ ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਗੈਸ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ ਬਾਕੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਥੇ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਆਸ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਗੈਸ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ 50 ਕਰੋੜ ਦਾ ਕਾਰਖਾਨਾ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗਾ ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜਾ raw material ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਉਹ ਮੈਂ ਟਿਲ ਲਾ ਕੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਪਾਣੀ ਦੇ

ਵਿਚੋਂ ਹਾਈਡਰੋਜਨ ਕਢ ਕੇ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਦਰਿਆ ਬਹੁਤ ਹਨ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਮਿਹਨਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਔਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤਿਆਰ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਕੰਮ ਚਲਣ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਘਟਿਆ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਣਾਉਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਪਾਣੀਪਤ ਦੇ ਵਿਚ ਉੱਨ ਦਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖਰਾਬ ਮਾਲ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਕਿੱਲਾਂ ਦੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਦੀ ਮਸਾਲ ਦੇ ਚੁਕਾ ਹਾਂ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਏਥੇ quality ਵਲ ਤਵੱਜੋ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਮੇਰੇ ਇਕ ਦੋਸਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ 9 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਪਰੋਵੀਜ਼ਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਖਰਚ ਸਿਰਫ 4 ਕਰੋੜ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਲਤ ਆਂਕੜੇ ਲਏ ਹਨ । ਉਹ ਸਾਰਾ 8 ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਸੀ । ਉਸ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਕਰੋੜ 78 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਖਾਦੀ ਦਾ ਖਰਚ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ (ਸ਼ੋਰ) । ਪਲੈਨਿੰਗ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਸਾਨੂੰ 8 ਕਰੋੜ 81 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਦੇਣਾ ਮੰਨਿਆਂ ਸੀ । ਉਸ ਦੇ ਵਿਚੋਂ 6 ਕਰੋੜ 70 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਅਸੀਂ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ 76 ਫ਼ੀ ਸਦੀ ਬਣਦਾ ਹੈ । 24% ਸਾਡਾ ਕਸੂਰ ਸਮਝ ਲਉ ਪਰ ਇਹ ਸਾਡੇ ਵਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਜਦੋਂ ਇਹ ਰੁਪਿਆ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਇਹ ਸ਼ਰਤ ਸੀ ਕਿ ਕੁਝ ਰੁਪਿਆ ਅਸੀਂ ਵਡੀਆਂ ਵਡੀਆਂ ਇੰਡਸਟਰੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਲ ਕੈ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਲੇਕਿਨ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਵਡੀਆਂ ਇੰਡਸਟਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕੀਆਂ ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹੋ ਰੁਪਿਆ ਸਾਨੂੰ ਛੋਟੀ Industry ਤੇ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦੀ ਅਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਔਰ ਉਹ ਰੁਪਿਆ ਵਾਪਸ ਮੰਗ ਲਿਆ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁਝ ਰੁਪਿਆ quality marking ਅਤੇ import ਲਈ ਰਖਿਆ ਸੀ । ਲੇਕਿਨ ਜਦੋਂ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦਾ ਵੇਲਾ ਆਇਆ ਤਾਂ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਕਹਿਣ ਲਗੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ import ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਕਿਉਂਕਿ foreign exchange ਦੀ ਹਾਲਤ ਖਰਾਬ ਹੈ । ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਦਸੋ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਰਚ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸੀ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਰਕਾਰ ਸਾਰੀ ਜਨਤਾ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਹੈ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ individual ਦਾ ਮਕਾਨ ਪਿਆਰਾ ਨਹੀਂ । ਮੈਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮਕਾਨ ਬਹੁਤੇ ਪਿਆਰੇ ਹਨ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਸਾਰਾ ਕੋਲਾ ਬਚਾ ਕੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਕਿ ਅਸੀਂ ਸਰਕਾਰੀ ਬਿਲਡਿੰਗਾਂ ਬਣਾ ਲਈਏ ਔਰ ਸਾਡਾ ਰੁਪਿਆ lapse ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ 76% ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਿਹੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਅਸੀਂ ਮਜਬੂਰੀ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਕਰ ਨਹੀਂ ਸਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਸੂਰ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਤਾਕਿ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾ ਆਵੇ ਔਰ ਉਹ ਅਗਲੀ ਵਾਰੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ । ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਬਾਤ ਪੁਛ ਲਿਆ ਕਰੋ ਤਾਕਿ ਹਾਊਸ ਦਾ ਕੀਮਤੀ ਵਕਤ ਜ਼ਾਇਆ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ । ਹੁਣ ਤਕ ਤੁਸੀਂ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ

1.00 P. M.

ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਦਸਦੇ ਰਹੇ ਬਲਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਨਿੰਦਦੇ ਹੀ ਰਹੇ ਹੋ । ਖੈਰ; ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਨਾ ਕਰੋ । ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਚੀਜ਼ ਹੀ ਲਵਾਂ ਜੇ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਚੀਜ਼ ਲੱਭ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਵੀ ਭਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਵੀ ਭਲਾ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਡੀ

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]

ਕੋਈ Constructive ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਹੋਰ ਚੁਸਤੀ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਕਰ ਸਕਾਂ ਗਾ। ਲੇਕਿਨ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਹੀ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਵੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸਾਧ ਨੇ ਸੇਵਾ ਹੀ ਕਰੀ ਜਾਣੀ ਹੈ ਤੇ ਬਿਛੂ ਨੇ ਡੰਗ ਹੀ ਚਲਾਈ ਜਾਣਾ ਹੈ (ਹਾਸਾ) ਕੋਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪੱਥਰ ਦਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਬਣਾਉ । ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਵੀ ਬਣਾ ਦੇਵਾਂਗਾ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਕਰ ਦਿਉ, facts and figures ਦਿਉ, ਕਿਸੇ ਗਲਾਸ ਫੈਕਟਰੀ ਦਾ ਪਤਾ ਕਰ ਦਿਉ ਜਿਹੜੀ ਉਥੇ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰਖਦੀ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਜਿਥੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਮੈਂ ਭੇਜ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਖੁਦ ਕੁਛ ਹਿੰਮਤ ਵੀ ਤਾਂ ਕਰੋ ਐਵੇਂ ਸ਼ੋਰ ਨਾ ਪਾਈ ਜਾਉ (Interruptions) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਸਰਵੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਸਰਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਰਾ ਹੀ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸੂਏ ਚੋਭੇ ਹਨ ਪਰ ਜੇ ਤੁਹਾਤੀ ਧਰਤੀ ਵਿਚੋਂ ਪੱਥਰ ਹੀ ਨਿਕਲਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ.....

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ: ਤੁਹਾਡੀ ਕਿਸਮਤ ਵਿਚ ਪੱਥਰ ਹੀ ਹਨ (ਹਾਸਾ)

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ: ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਮੇਰੀ ਕਿਸਮਤ ਚੰਗੀ ਹੋ ਹੈ । ਜੇ ਮੈਂ ਪੰਡਤ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ glass ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲਉ । ਮੈਂ ਆਦਮੀ ਭੇਜ ਦੇਵਾਂਗਾ, ਤੁਹਾਡੇ ਪੱਥਰ ਰੇਤ ਦਾ chemical examination ਕਰਾਂ ਦੇਵਾਂਗਾ ਪਰ ਕੋਈ ਪਤਾ ਤਾਂ ਕਰੋ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਆਦਮੀ ਇਸ ਕੰਮ ਦਾ expert ਦਿਲਚਸਪੀ ਰਖਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਲਿਆਉ ਸਰਕਾਰ ਸਾਰਾ ਖਰਚ ਕਰੇਗੀ, ਪੂਰੀ ਇਮਦਾਦ ਦੇਵੇਗੀ । ਤੁਸੀਂ 154 ਮੈਂਬਰ ਹੋ । ਪੰਜਾਂ ਪੰਜਾਂ ਛੇਆਂ ਛੇਆਂ ਦੀਆਂ ਟੋਲੀਆਂ ਬਣਾ ਲਉ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿਉ ਕਿ ਅਸੀਂ ਫਲਾਣੀ ਫਲਾਣੀ ਫੈਕਟਰੀ ਫਲਾਣੀ ਫਲਾਣੀ State ਵਿਚ ਵੇਖਣ ਜਾਣਾ ਹੈ ਕਿਰਾਇਆ ਦੇ ਦੇਵਾਂਗੇ । Study ਕਰਕੇ ਆ ਜਾਉ ਅਤੇ ਫੇਰ ਸਾਨੂੰ ਦਸੋ ਕਿ ਕੀ ਕਰੀਏ ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਇਮਦਾਦ ਦੇਵਾਂ ਗਾ । ਲੇਕਿਨ ਆਪ ਵੀ ਘੁਮੋ ਫਿਰੋ ਤੇ ਹਿੰਮਤ ਕਰੋ ਮੇਰੇ ਜ਼ਿਮੇ ਹੀ ਕਿਉਂ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਪਾਉਂਦੇ ਹੋ । ਸ਼ਾਇਦ ਤੁਹਾਡੀ ਸਮਝ ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਵੇ (ਹਾਸਾ) । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸੋਚੋ study ਕਰੋ ਅਤੇ ਫੇਰ ਠੋਸ suggestions ਦਿਉ। ਜੇ ਫੇਰ ਮੈਂ ਕੁਛ ਨ ਕਰਾਂ ਤਾਂ ਉਲਾਂਭਾ ਦਿਉ । ਮੈਨੂੰ ਤੁਸੀਂ profitable concern ਸਾਬਤ ਕਰੋ ਕੋਈ interested ਪਾਰਟੀ ਲਿਆਉ ਅਸੀਂ ਸਭ ਕੁਛ ਕਰਾਂਗੇ risk ਵੀ ਲਵਾਂਗੇ ਕਿਉਂਕਿ risk ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਤਾਂ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਉੱਦਮ ਕਰੋ 6 ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਫੇਰ ਇਕਠੇ ਹੋਵਾਂਗੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਐਟਮ ਬੰਬ ਹੀ ਨਾ ਸੁਟਿਓ (ਹਾਸਾ) ਕੋਈ ਠੋਸ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਲੈ ਕੇ ਆਇਉ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਆਪਣਾ Geological Department ਮੈਨੂੰ ਦੇ ਦਿਉ ਅਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ Geological Department ਦੇ students ਨੂੰ study ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜੋ ਤਾਕਿ ਜੇਕਰ ਕੁਝ ਲਭਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਲਭਣ । ਮੈਂ ਸਾਰਾ ਖਰਚ ਦੇਵਾਂਗਾ । ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਹਿਮਾਲੀਆ ਵਿਚ ਤੇਲ ਬਹੁਤ ਹੈ, ਸ਼ਿਵਾਲਕ ਵਿਚ ਗੈਸ ਬਹੁਤ ਹੈ । ਭਾਈ ਮੈਂ ! ਕਦੋਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਪਰ ਇਹ ਹਿਮਾਲੀਆ ਜੋ ਕੰਧ ਬਣਾ ਕੇ ਖੜਾ ਹੈ ਤੇਲ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਰਿਆਵਾਂ ਵਿਚ ਮਿਟੀ ਭੇਜ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵਾਲਕ ਰੇਤ ਮਿਟੀ ਭੇਜ ਭੇਜ ਕੇ ਸਵਾਂ ਨੂੰ ਚੌੜਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਗੈਸ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਮੈਂ ਵੀ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗੈਸ ਵੀ ਬਹੁਤ ਹੈ ਪੈਟਰੋਲ ਵੀ ਬਹੁਤ ਹੈ ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਅਸੀਂ

ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਸੂਏ ਠੋਕ ਰਹੇ ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਤਾਂ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦਾ ਪਰ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਅਸੀਂ ਵਧੇਰੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਭੂਚਾਲ ਆਉਣ ਨਾਲ ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਗੈਸ ਤੇ ਤੇਲ ਬਣਦਾ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ displacement ਹੋਈ ਹੈ । ਕਿਤੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਤੇ ਮਿਲਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਹ ਤਾਂ ਧਰਤੀ ਦੀ ਰਗ ਹੈ । Scientific ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰ ਜੋ ਕੁਝ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ । ਅਸਟ ਗੁਹੀਆਂ ਮਨਾ ਕੇ ਜੇ ਕਰ ਤੁਸੀਂ ਕੁਛ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਕਰਕੇ ਵੇਖ ਲਉ (ਹਾਸਾ) ਸ਼ਾਇਦ ਤੁਹਾਨੂੰ ਛੇਤੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਮਿਲੇ । Timber ਠੀਕ ਹੈ ਵਧੇਰੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸਦੀਆਂ ਕੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਣ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਤੁਸੀਂ ਪਤਾ ਕਰ ਕੇ ਦਸ ਦਿਉ ਕਿ ਕਿਹੜੀ industry ਲਗ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਤੁਸੀਂ study ਕਰੋ ਕਿਰਾਇਆ ਮੈਂ ਦੇ ਦੇਵਾਂ ਗਾ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲਉ ਅਤੇ ਖੋਜ ਕਰ ਕੇ ਦਸੋ । ਜਿਹੜੇ ਸਰਵੇ ਦੀ ਤੁਸੀਂ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹੋ ਉਹ ਵੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਹ ਜੰਗਲਾਤ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਯੂਕਲਿਪਟਸ ਦਾ ਦਾ ਦਰਖਤ ਬਹੁਤ ਕਾਰਆਮਦ ਹੈ । ਇਹ ਲੰਬਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਛੇਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਲੰਬੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸੇਮ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਖਿਚਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਜਿਥੇ salive water ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਲਗਾਂਦੇ ਹਨ । ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਕਾਗਜ਼ ਦੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਦੀ ਗਲ ਕਰਦੇ ਹੋ ਜੇ ਕਰ ਇਸ ਨੂੰ ਲਾ ਦਿਉ ਤਾਂ ਕਈ ਕਾਗਜ਼ ਦੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਚਲ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਸਪਰੂਸ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਯੂਕਲਿਪਟਸ ਦੇ ਤੇਲ ਦੀ industry ਵੀ ਚਲ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਬੀਜੋ, ਪੈਸੇ ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ । ਪੌਦੇ ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਲੇਕਿਨ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਲਗਾਂਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਕਾਂਗੜੇ ਦੇ ਭਾਈਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹੋ ਉਥੇ ਜੜੀਆਂ ਬੂਟੀਆਂ ਹੀ ਪੈਦਾ ਕਰ ਲਉ । ਮਟਰ ਬੀਜੋ ਟਮਾਟਰ ਬੀਜੋ ਅਤੇ ਫੇਰ canning ਕਰੋ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ੋਰ ਪਾਉਣ ਨਾਲ ਤਾਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਣਨਾ ਕੁਝ ਅਮਲੀ ਕਦਮ ਉਠਾਉ । ਬੀਬੀ ਸਰਲਾ ਦੇਵੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਨਾਦੌਣ ਵਿਚ industrial estate ਬਣਾ ਦਿਉ । ਪੰਡਤ ਮੋਹਣ ਲਾਲ ਤੇ ਜੋਸ਼ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਪਹਾੜੀ ਆੜ ਲਈ industrial estate ਮੰਗਦੇ ਹਨ । ਜੇ ਸ਼ੌਕ ਹੈ ਤਾਂ 20 ਆਦਮੀ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਕੇ ਅਰਜ਼ੀ ਪਰਚਾ ਦਿਉ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਸਕੀਮ ਬਣਾ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਦਿਉ ਅਸੀਂ ਉਸ ਤੇ ਪੂਰਾ ਗ਼ੌਰ ਕਰਾਂਗੇ । ਜੇ ਕਰ ਸਕੀਮ ਕਾਰਆਮਦ ਹੋਈ ਤਾਂ ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਮਗਰ ਮਗਰ ਭਜਾਂਗੇ ਕਿ ਆਉ industrial estate ਬਣਾਈਏ । ਪਰ ਸਾਡੇ ਪੱਲੇ ਤਾਂ ਕੁਝ ਪਾਉ । ਐਵੇਂ ਕਿਹੜੀ industrial estate ਬਣਾ ਦਈਏ । ਜੇ ਸਾਡੇ ਪੱਲੇ ਕੁਝ ਪਾਉਗੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਖ਼ੁਦ ਤੁਹਾਡੇ ਮਗਰ ਮਗਰ ਭਜਣਾ ਹੈ । ਜੇ ਕਰ ਬਗੈਰ study ਕੀਤੇ ਹੀ ਅਖਾਂ ਮੀਟ ਕੇ ਇਕ ਸਾਲ industrial estate ਬਣਾ ਦੇਵਾਂਗੇ ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਸਾਲ ਤੁਸੀਂ ਕਹੋਗੇ ਕਿ ਉਥੇ ਹੁਣ ਉੱਲੂ ਬੋਲਦੇ ਹਨ । ਫੇਰ ਮੈਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਾਂਗਾ ਜਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਲੂ ਉਡਾਵਾਂਗਾ (ਹਾਸਾ)

Comrade Shamsher Singh Josh : We are saying this in right earnest.

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ: ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ 15/20 ਪਾਰਟੀਆਂ ਬਣਾਕੇ ਸਾਰੀ study ਕਰੋ ਅਤੇ ਸਕੀਮਾਂ ਬਣਾ ਕੇ ਦਿਉ । ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਮਗਰ ਮਗਰ ਭਜਾਂਗਾ ਕਿ ਆਉ industrial estate ਬਣਾ ਕੇ ਦੇਵਾਂ ਲੇਕਿਨ ਮੇਰੇ ਹਥ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕੁਝ ਦਿਉ, ਫੋਕੇ ਫਾਇਰ ਹੀ ਨਾ ਕਰੋ । (Interruption by Shri Balramji Dass Tandan).

Mr. Speaker : If the hon. Member wants to say anything he should first go to his seat.

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ: ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ, ਜੋ ਇੰਡਸਟਰੀਅਲ ਏਰੀਆ ਡਿਕਲੇਅਰ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਇਸ ਹਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ। ਇੰਡਸਟਰੀਅਲ ਏਰੀਏ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਇਮਾਰਤਾਂ ਬਣਾ ਕੇ ਦੇਣੀਆਂ ਪੈਣਗੀਆਂ। ਜਿਹੜਾ ਇਮਾਰਤ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਨਾ ਵਸੇ ਸਾਨੂੰ ਦੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੋਸ਼ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਸਾਰੇ ਜ਼ੋਰ ਲਗਾਓ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਦਸੋ। ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਆਦਮੀ ਹੋਣ। ਜਿਹੜੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਲਾਉਣੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਐਨਾ ਮਾਲ manufacture ਕੀਤਾ ਜਾਏ, ਮੈਂ ਕਰਜ਼ੇ ਵੀ ਦਿਆਂਗਾ, ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਕੁਨੈਕਸ਼ਨ ਵੀ ਦਿਆਂਗਾ ਅਤੇ industrial estate ਵੀ ਬਣਾਵਾਂਗਾ। (ਸਰਕਾਰੀ ਪਖ ਵਲੋਂ ਪਰਸ਼ੰਸਾਂ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਸਿਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਉਹ ਕੰਮ ਸਿਖਣ। ਆਪਣੇ ਆਦਮੀ ਰਖ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਾਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਾਂਗੇ, ਮਸ਼ੀਨ ਲਈ ਮਦਦ ਕਰਾਂਗਾ (ਸ੍ਰੀ ਬਲਰਾਮ ਦਾਸ ਟੰਡਨ ਵਲੋਂ ਵਿਘਨ)। ਕਦ ਤਾਂ ਐਨਾ ਮੋਟਾ ਹੈ। ਇੰਡਸਟਰੀ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਐਨੇ ਮੋਟੇ ਸ਼ਰੀਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਸੀਟ ਤੇ ਚਲੇ ਜਾਓ ਤੇ ਉਥੋਂ ਬੋਲੋ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਥੋਂ ਦੀ ਗਲ ਓਧਰ ਸੁਣਦੀ ਨਹੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਗੁਸਾ ਕੀ। ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਇਹ 10,000 ਵੋਟਾਂ ਤੇ ਜਿਤੇ ਤੇ ਹੁਣ 2,000 ਤੇ ਜੇ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇਕ ਲੈਕਚਰ ਹੋਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਥਲੇ ਪਏ ਹੁੰਦੇ (ਸਰਕਾਰੀ ਪਖ ਵਲੋਂ ਪਰਸ਼ੰਸਾ) ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਫੀਲਡ ਵਿਚ ਮਾਰੋ ਜਾਂ ਕਹੋ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੀ ਦਿਤਾ ਹੈ।

चौधरी देवी लाल : On a point of order, Sir. जनाब, मैं पूछना चाहता हूँ कि आया चीफ मिनिस्टर हाउस में ऐसे कह सकते हैं कि मैं यह दूंगा या मैं यह नहीं दूंगा ? (विघ्न) (Interruptions)

आवाजें : हां कह सकते हैं। Yes, he can.

चौधरी देवी लाल : एक और point की clarification मैं चाहता हूँ। क्या यह इस तरह से हाउस को address कर सकते हैं या कि इनको स्पीकर को ही address करना चाहिए। इन points पर मैं आपकी रूलिंग चाहता हूँ।

Mr. Speaker : He is already addressing the Chair. By "मैं" the hon. Chief Minister means "my Government".

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ: ਮੈਂ ਤਾਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾਂ ਹਾਂ ਕਿ ਦੂਜੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਗਲਾਂ ਸੁਣੀਆਂ ਹਨ, ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੇ ਲੀਡਰ ਦੀ Industry ਵਿਚ ਕੀ Contribution ਹੈ।

I assure you, Sir, that with the help and co-operation of both sides of the House as also of the people outside, we will be able to develop industries in the State. I am grateful to you, Mr. Speaker, for giving me an opportunity to speak.

Mr. Speaker : I will now put cut-motions to the vote of the House. The First cut-motion stands in the name of Comrade Shamsher Singh Josh.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs. 100

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs. 100

The motion was lost.

Mr. Speaker : The cut-motion at No. 3 stands in the name of Shri Roop Lal Mehta.

Shri Roop Lal Mehta : Sir, I beg to withdraw my cut--motion.

Mr. Speaker : Has the hon. Member the leave of the House to withdraw his cut-motion.

Some Hon. Members : Yes.

Some Hon. Members : No.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs. 100

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is —

That the demand be reduced by Rs. 100

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re. 1

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs. 10

The motion was lost.

Mr. Speaker : Cut-motion No. 7 has been given notice of by Shri Amar Nath Sharma.

Shri Amar Nath Sharma : Sir , I beg to withdraw my cut-motion.

Mr. Speaker : Has the hon. Member the leave of the House to withdraw his cut-motion ?

Some Hon. Members : Yes.

Some Hon. Members : No.

Mr. Speaker : Question is —

That the demand be reduced by Re. 1

The motion was lost.

Mr. Speaker : The next cut-motion (No. 8) stands in the name of Shri Rala Ram.

Principal Rala Ram : Sir, I beg to withdraw my cut-motion.

Mr. Speaker : Is it the pleasure of the House that the hon. Member he allowed to withdraw his cut-motion ?

Some Hon. Members : Yes.

Some Hon. Members : No.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs. 100

The motion was lost.

Mr. Speaker : Cut-motion No. 9 has been given notice of by Shri Babu Dayal Sharma.

Shri Babu Dayal Sharma : Sir, I beg to withdraw my cut-motion.

Mr. Speaker : Is it the pleasure of the House that the hon Member be permitted to withdraw his cut-motion ?

Some Hon. Members : Yes.
Some Hon. Members : No.
Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Now I will put cut-motion No. 10 which is the last cut-motion and which stands in the name of Shri Ram Parkash.

Chaudhri Ram Parkash : Sir, I beg to withdraw my cut-motion.

Mr. Speaker : Has the hon. Member the leave of the House to withdraw his cut-motion ?

Some Hon. Members : Yes.

Some Hon. Members : No.

Mr. Speaker: Question is —

That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs. 1,89,14,200 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs. 51,11,900 already voted on account) in respect of charges under head 35-INDUSTRIES.

The motion was carried (Cheers)

1.20 P.M.

(The Sabha then adjourned till 2.0 p.m. on Monday, the 30th April, 1962).

604PVS—C. P. and S. Pb., Patiala

ANNEXURE

(Please refer to the Foot Note at page No. (26)30 of the debate dated the 27th April, 1962 Vol. I No. 26)

PUBLICITY SUPERVISORS ETC. IN THE PUBLIC RELATIONS DEPARTMENT

111. Sardar Surjit SinghTheri : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the total strength of Publicity Supervisors, Organisers, Rural Publicity Workers and Drama Parties in the Public Relations Department during each of the year 1958-59, 1959-60, 1960-61 and 1961-62 together with the increase or decrease in the staff, if any, district-wise ;

(b) the amount of T.A./D.A. and Salaries and other emoluments drawn by the officials mentioned in part (a) above during the above mentioned period, districtwise ;

(c) the total amount paid to Dhadi Jathas and Poets engaged by the Publicity Department during each of the years mentioned in part (a) above ?

Sardar Partap Singh Kairon: The required information is placed on the table of the House.

S.No.	District	Years	Total Strength of: Rural Publicity Supervisors	Total Strength of: Rural Publicity Organisers	Total Strength of: Rural Publicity Workers
1	2	3	4		
1.	Hissar	.. 1958-59	3	2	10
		1959-60	3	2	11
		1960-61	4	3	11
		1961-62	3	2	14
2.	Rohtak	.. 1958-59	2	1	11
		1959-60	2	1	10
		1960-61	2	1	11
		1961-62	4	1	9
3.	Gurgaon	.. 1958-59	2	1	6
		1959-60	2	1	7
		1960-61	2	2	8
		1961-62	4	2	8
4.	Karnal	.. 1958-59	1	1	6
		1959-60	3	1	9
		1960-61	4	2	10
		1961-62	3	3	10
5.	Ambala	.. 1958-59	2	4	12
		1959-60	2	2	12
		1960-61	2	3	12
		1961-62	6	4	15
6.	Simla	.. 1958-59	—	—	—
		1959-60	—	—	—
		1960-61	1	1	1
		1961-62	—	1	—
7.	Kangra	.. 1958-59	2	1	12
		1959-60	2	2	11
		1960-61	4	3	10
		1961-62	4	4	10
8.	Hoshiarpur	.. 1958-59	2	—	10
		1959-60	2	4	10
		1960-61	2	4	14
		1961-62	3	4	12
9.	Jullundur	.. 1958-59	3	1	14
		1959-60	3	1	16
		1960-61	5	2	16
		1961-62	5	5	22
10.	Ferozepur	.. 1958-59	2	2	*Varies* 7 to 12
		1959-60	3	2	8 to 12
		1960-61	4	2	9 to 10
		1961-62	4	3	9 to 11
11.	Ludhiana	.. 1958-59	3	1	8
		1959-60	3	1	10
		1960-61	3	1	11
		1961-62	4	4	14
12.	Amritsar	.. 1958-59	*Varies* 2 to 1	*Varies* 1 to 2	*Varies* 14 to 15
		1959-60	2 to 3	1 to 3	14 to 16
		1960-61	2 to 4	3	15 to 20
		1961-62	5 to 6	2 to 4	19 to 22

Drama Parties	Salaries and O.A. and H. paid to			
	Rural Publicity Supervisors	Rural Publicity Organisers	Rural Publicity Workers	Drama Parties
		5		
	Rs.	Rs.	Rs.	Rs.
—	15,447.00	—	12,635.63	—
—	15,383.48	—	10.371.99	—
1	22,646.95	—	8,443.20	5,104.34
1	20,019.90	—	10,352.65	9,306.71
1	7,610.59	2,352.00	10,090.23	9,123.54
1	7,456.24	1,960.00	9,251.08	12,285.04
1	7,580.80	2,470.73	10,419.33	3,979.91
1	16,809.32	2,352.00	6,505.00	9,275.87
—	4,100.00	2,350.00	4,230.13	—
—	4,380.80	2,352.00	7,496.07	—
—	10,718.33	3,834.23	6,904.35	—
1	11,862.86	4,704.00	9,038.30	9,917.49
—	4,132.50	1,710.00	6,272.11	—
—	9,476.93	2,350.69	8,037.72	—
—	11,405.86	3,038.27	1,030.78	—
1	12,294.52	5,422.46	9,573.59	9,116.23
—	4,820.00	6,040.00	10,075.21	—
—	7,800.00	4,560.00	9,984.13	—
—	5,020.00	5,320.00	11,362.49	—
1	10,140.00	7,720.00	11,451.95	7,468.99
—	—	—	—	—
—	—	—	—	—
—	5,580.00	1,181.00	640.00	—
1	—	3,156.00	—	10,082.38
—	9,270.80	—	11,341.82	—
—	12,115.26	—	10,937.83	—
—	18,606.63	—	9,688.85	—
1	22,620.82	—	9,236.84	8,478.60
—	8,398.06	—	8,285.00	—
—	7,136.38	5,342.33	10,570.00	—
1	7,916.00	8,027.86	12,578.62	5,005.12
1	11,885.28	8,517.40	11,074.10	10,164.69
1	10,499.49	570.00	8,561.96	11,277.29
1	11,488.56	2,280.00	14,545.23	11,110.71
1	15,996.00	4,524.50	14,793.35	9,971.20
1	16,994.00	7,688.49	12,336.08	9,421.86
—	12,205.00	4,508.00	8,519.00	—
—	12,240.00	4,704.00	10,505.00	—
—	17,150.00	4,704.00	9,784.00	—
1	12,595.00	2,940.00	9,300.00	10,117.00
1	11,054.87	2,352.00	10,591.78	9,403.68
1	11,855.24	1,966.32	9,903.69	9,452.20
1	12,219.17	1,707.10	10,120.83	3,780.30
1	16,467.99	3,055.42	13,933.15	9,296.84
—	6,810.08	2,268.13	14,057.11	—
—	8,422.70	5,306.13	15,002.54	—
1	12,862.02	7,050.53	15,756.80	6,354.36
1	23,073.84	5,845.79	18,441.64	13,370.33

S.No.	District	Years	T. A./D.A. PAID TO	
			Rural Publicity Supervisors	Rural Publicity Organisers
1	2	3	6	
			Rs.	Rs.
1.	Hissar ..	1958-59	1,830.77	—
		1959-60	1,029.10	—
		1960-61	1,900.89	—
		1961-62	2,594.94	—
2.	Rohtak ..	1958-59	777.95	380.73
		1959-60	713.75	342.77
		1960-61	1,640.42	758.12
		1961-62	1901.39	516.10
3.	Gurgaon ..	1958-59	696.12	—
		1959-60	487.47	—
		1960-61	1,491.06	—
		1961-62	1,741.74	—
4.	Karnal ..	1958-59	658.27	385.38
		1959-60	852.42	257.62
		1960-61	979.50	510.50
		1961-62	1,000.17	398.72
5.	Ambala ..	1958-59	310.00	255.16
		1959-60	1,400.00	824.91
		1960-61	952.00	723.61
		1961-62	980.12	710.00
6.	Simla ..	1958-59	—	—
		1959-60	—	—
		1960-61	—	—
		1961-62	—	—
7.	Kangra ..	1958-59	1,596.92	—
		1959-60	1,798.83	—
		1960-61	3,596.06	—
		1961-62	2,246.05	—
8.	Hoshiarpur ..	1958-59	594.40	—
		1959-60	463.58	180.14
		1960-61	2,767.33	3,749.93
		1961-62	1,792.14	1,882.18
9.	Jullundur ..	1958-59	218.05	76.32
		1959-60	671.99	228.19
		1960-61	922.40	517.05
		1961-62	649.41	146.92
10.	Ferozepore ..	1958-59	1,232.00	400.00
		1959-60	1,000.00	300.00
		1960-61	1,733.00	678.00
		1961-62	1,546.00	164.00
11.	Ludhiana ..	1958-59	879.72	309.80
		1959-60	1,981.44	26.05
		1960-61	2,374.00	60.59
		1961-62	1,859.87	642.75
12.	Amritsar ..	1958-59	302.26	—
		1959-60	964.98	293.88
		1960-61	1,454.88	484.31
		1961-62	2,180.43	602.75

	Amount Paid to		
Rural Publicity Workers	Drama Parties	Dhadi Jathas	Poets
			7
	Rs.	Rs.	Rs.
—	—	3,834.00	210.00
—	—	3,900.00	230.00
—	—	3,894.60	490.00
—	1,800.39	5,500.50	10,100.00
—	2,419.35	—	315.00
—	2,557.59	—	326.00
—	1,651.10	1,625.00	310.00
—	1,312.11	5,716.30	1,260.00
—	—	—	280.00
—	—	—	875.00
—	—	—	715.00
—	1,960.33	1,090.32	7,246.00
—	—	—	518.00
—	—	—	239.00
—	—	639.17	750.00
—	1,779.04	4,287.20	3,017.00
—	—	3,900.00	956.00
—	—	3,307.02	1,026.00
—	—	3,900.00	1,056.00
—	1,923.00	3,900.00	16,172.95
—	—	—	—
—	—	—	—
—	—	1,956.00	726.00
—	1,800.00	3,889.81	2,400.00
—	—	3,659.28	—
—	—	3,455.83	20.00
—	—	3,862.75	150.00
—	1,800.79	3,459.98	3,315.00
—	—	—	588.00
—	—	—	726.00
—	1,391.28	2,149.19	813.00
—	1,800.35	8,634.67	22,894.82
—	2,965.29	3,900.00	242.00
—	678.56	3,938.42	1,699.00
—	3,613.35	3,900.00	2,577.00
—	2,060.04	4,434.68	21,863.00
—	—	—	558.00
—	—	—	1,016.00
—	—	3,207.00	3,833.00
—	1,799.00	9,069.00	26,548.00
—	2,108.88	3,853.87	819.00
—	1,960.09	3,713.55	590.00
—	862.08	4,813.79	3,474.00
—	1,199.14	8,496.68	16,543.00
—	—	3,868.55	757.46
—	—	3,900.00	919.44
—	1,097.25	3,900.00	1,640.00
—	1,710.63	8,429.04	23,263.00

S.No.	District		Years	Total Strength of		
				Rural Publicity Supervisors	Rural Publicity Organisers	Rural Publicity Workers
1	2		3	4		
13.	Gurdaspur	..	1958-59	1	1	6
			1959-60	2	2	6
			1960-61	3	4	7
			1961-62	6	4	11
14.	Patiala	..	1958-59	2	1	9
			1959-60	2	2	10
			1960-61	4	3	9
			1961-62	3	4	10
15.	Kapurthala	..	1958-59	2	1	6
			1959-60	2	1	7
			1960-61	3	1	8
			1961-62	3	3	11
16.	Sangrur	..	1958-59	2	—	12
			1959-60	2	1	12
			1960-61	2	2	12
			1961-62	4	2	12
17.	Narnaul	..	1958-59	1	—	3
			1959-60	1	—	4
			1960-61	2	2	3
			1961-62	2	2	4
18.	Bhatinda	..	1958-59	3	—	8
			1959-60	3	—	7
			1960-61	3	2	8
			1961-62	4	3	10

Salaries and O. A. and H. Paid to

Drama Parties	Rural Publicity Supervisors	Rural Publicity Organisers	Rural Publicity Workers	Drama Parties
		5		
—	4,357.74	2,352.59	5,724.00	—
—	7,578.06	3,856.77	5,724.00	—
—	11,550.67	7,402.27	6,148.00	—
1	16,918.06	6,025.20	8,342.01	9,583.74
1	9,215.75	2,280.00	6,125.65	2,835.00
—	10,005.50	3,605.49	8,323.96	—
—	11,787.99	5,235.09	8,627.37	—
1	13,185.91	7,250.84	8,113.91	10,476.83
—	4,689.96	2,288.45	2,263.25	—
—	9,893.72	2,328.00	5,200.57	—
—	11,602.16	739.75	5,895.83	—
1	9,751.08	4,433.85	6,975.44	7,677.21
—	6,620.10	—	7,520.76	—
—	7,731.45	1,798.36	10,872.94	—
1	11,893.96	2,595.89	10,771.38	7,800.03
1	12,873.59	2,653.30	11,440.22	9,686.45
—	1,126.51	—	2,585.03	—
—	2,730.00	—	3,904.47	—
—	5,556.65	1,605.94	2,862.00	—
1	5,655.18	4,704.00	4,052.20	6,311.12
—	6,635.48	—	2,817.18	—
—	9,116.80	—	6,176.94	—
—	13,027.06	3,136.00	7,191.00	—
1	13,167.20	5,842.05	7,257.41	9,189.66

S.No.	District	Years	T. A. /D. A. Paid to Rural Publicity Supervisors	Rural Publicity Organisers
1	2	3	6	
			Rs.	Rs.
13.	Gurdaspur	.. 1958-59	793.25	360.26
		1959-60	551.14	327.51
		1960-61	969.11	573.85
		1961-62	1,093.13	553.70
14.	Patiala	.. 1958-59	874.64	382.02
		1959-60	1,525.23	306.94
		1960-61	2,425.91	622.33
		1961-62	1,490.24	1,230.84
15.	Kapurthala	.. 1958-59	—	185.86
		1959-60	100.50	181.67
		1960-61	806.53	160.24
		1961-62	343.62	148.45
16.	Sangrur	.. 1958-59	784.74	—
		1959-60	750.27	—
		1960-61	2,173.76	364.95
		1961-62	1,731.03	325.81
17.	Narnaul	.. 1958-59	—	—
		1959-60	308.87	—
		1960-61	995.61	196.79
		1961-62	882.40	719.74
18.	Bhatinda	.. 1958-59	581.68	—
		1959-60	483.83	—
		1960-61	2,016.39	219.00
		1961-62	1,308.40	578·32

Rural Publicity Workers	Drama Parties	Dhadi Jathas	Poets
		Amount Paid to	
		7	
	Rs.	Rs.	Rs.
—	—	3,900.00	359.00
—	—	3,900.00	530.00
—	—	3,900.00	738.98
—	1,380.09	4,518.34	13,654.00
—	782.10	—	664.00
—	—	—	115.00
—	—	954.03	953.00
—	1,310.81	3,825.18	15,690.00
—	—	—	358.00
—	—	2,033.85	731.00
—	—	2,606.10	1,355.00
—	685.89	4,150.61	9,347.00
—	—	—	225.00
—	—	1,289.17	1,256.00
—	1,607.47	4,456.91	3,849.00
—	1,873.22	8,326.93	26,470.00
—	—	2,767.00	280.00
—	—	4,553.00	155.00
—	—	3,900.00	205.00
—	2,003.80	3,780.65	6,467.00
—	—	—	845.00
—	—	3,543.87	735.00
—	—	3,533.32	2,830.00
—	1,309.67	5,585.00	8,210.00

PUBLICITY VANS OF KAPURTHALA DISTRICT

109. Sardar Surjit Singh Theri : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the names of places where the publicity vans of Kapurthala district toured on 17th January, 1962 with the mileage covered and petrol consumed by each van together with the purpose of each visit ;

(b) the names of the officials of the Publicity Department who travelled in the said vans on the said dates?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) There are two vans in Kapurthala District—one attached to the District Public Relations Officer, Kapurthala for publicity purposes and the other to the Drama Party of the district. On 17th January, 1962 the publicity Van attached to the District Public Relations Officer, toured Kala Sanghian, Khiranwali, Tibba, Sultanpur and returned to Kapurthala the same day. It covered a total distance of 89 miles and consumed 35 litres of Petrol. The purpose was to keep the van readily available for possible announcements in connection with law and order as a stand by arrangement. The other van attached with drama party was not on tour on 17th January, 1962.

(b) Shri G. S. Sodhi, District Public Relations Officer, Shri Bhagwan Singh, Operator, Shri Jai Ram, Driver and Shri Joginder Singh, Cleaner travelled in the aforesaid Publicity Van on the said date.

PUNJAB VIDHAN SABHA

DEBATES

30th April, 1962

Vol. I No. 27

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Monday, the 30th April, 1962

	PAGE
Starred Questions and Answers	(27) 1
Announcement by the Secretary regarding a Bill	(27) 8
Bill (Leave to introdouce)—	
The Punjab Land Revenue Special Assessment (Exemption)————,1962	(27) 9
Demand for Grant—	
31—Agriculture	(27)9-68

Price : Rs. 5

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA, DEBATES,

Vol. 1, No. 27

DATED THE 30TH APRIL, 1962

Read	*for*	*on page*	*line*
April	Apri	(27) 12	heading
ਇਹ	ਇਹੋ	(27) 13	16
ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ	ਫੀਰੋਣਪੁਰ	(27) 16	16
ਦੇਸਾਂ	ਦੇਜਾ	(27) 20	6
ਆਮ	ਆਪ	(27) 22	10
ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ	ਸਕਦੀਆਂ	(27) 24	18
ज़मीनों	जमीना	(27) 28	10
किया	किका	(27) 28	12
हवाले	हावले	(27) 29	12
पंजाब	नजाब	(27) 30	3
खरीदे	रूरीदे	(27) 30	14
पैदावार	पैदार	(27) 34	12
ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ	ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ	(27) 62	14
ਅਗਾਂਹ ਵਧੂ	ਅਗਾਂਹ ਵਧ	(27) 67	4

PUNJAB VIDHAN SABHA

Monday, the 30th April, 1962

The Vidhan Sabha met in the Assembly Chamber, Sector 1, Chandigarh, at 2.00 p.m. of the Clock. Mr. Speaker (Shri Prabodh Chandra) in the Chair.

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

COPIES OF PUNJABI BOOK ENTITLED 'RANG MANCH' PURCHASED BY GOVERNMENT

***560. Comrade Makhan Singh Tarsikka** : Will the Chief Minister be pleased to state —

(a) whether Government have recently purchased the copies of Punjabi Book entitled 'Rang Manch'; if so, their number;
(b) the price, per copy and the name of the publisher of the book referred to in part (a) above;
(c) whether any amount was advanced by Government to the writer of the said book, if so, what ?

Shri Yash Paul (Minister of State) : (a) Yes, one thousand and forty copies.

(b) Rs 24/- per copy and the publishers of the book are M/s Nav Yug Publishers, Chandni Chowk, Delhi.

(c) Yes,—Rs. 7,900/-

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਕੀ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਖਰੀਦਨ ਵਿਚ ਕੋਈ discount ਵੀ ਲਿਆ ਗਿਆ ?

ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ : ਜੋ ਕੀਮਤ ਅ[illegible] ਕੀਤੀ ਗਈ ਉਹ ਲਿਖ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ।

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਕੀ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਕੀਮਤ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਵੀ ਉਹੀ ਹੈ ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ? ਇਹ open market ਵਿਚ 25 per cent discount ਤੇ ਵਿਕਦੀ ਹੈ ।

ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ, open market ਵਿਚ ਇਹ ਕੀ ਭਾ ਵਿਕਦੀ ਹੈ ।

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या मन्त्री महोदय बतायेंगे कि सरकार ने किताब को खरीदते वक्त इस सम्बन्ध में business terms settle नहीं की थीं ? क्या यह फैसला नहीं किया गया था कि discount मिलेगा या नहीं ?

राज्य मंत्री : एक बात इस सम्बन्ध में मैं स्पष्ट कर दूं कि जो किताब हम खरीदते हैं वह कोई business के लिये नहीं खरीदते। यह किताब हमने इसलिये खरीदी कि बहुत अच्छी किताब थी और हम इसे patronise करना चाहते थे। इसमें business का कोई सवाल पैदा नहीं होता।

श्री बलराम जी दास टंडन: मनिस्टर साहिब ने बताया है कि यह किताब business के लिए नहीं खरीदी गई। मैं पूछना चाहता हूँ कि किताब खरीदते वक्त क्या business terms का भी ख्याल नहीं किया गया कि बाजार से तो यह सस्ती मिल सकती थी और यहां से इसे महँगे दाम पर खरीदा गया ?

मुख्य मन्त्री: पंजाब सरकार ने इसमें कोई discount नहीं लिया; न ही इसका कोई मुझे इल्म है। Government have paid full price of the copies of this book without getting any discount, and I, as member of the Education Board, do not know if such a discount was being given.

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚਮਕ : ਕੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਪਿਛੋਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਖਰੀਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਨੇ discount ਨਹੀਂ ਲਿਆ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਲਈ notice ਦਿਉ। As I am a new man to this Department I do not know. I will, however, find it out if the hon. Member gives a separate notice for that.

कामरेड राम प्यारा : क्या मनिस्टर साहिब या चीफ मिनिस्टर साहिब बतायेंगे कि गवनमैंट ने जब कोई किताब खरीदनी होती है तो उससे पहले publishers के साथ कोई इस किस्म की बातचीत नहीं की जाती कि कोई discount या commission भी दी जाएगी ?

मुख्य मन्त्री: इस किताब के सिलसिले में बता दिया गया है। बाकियों के मुतल्लिक अगर पूछना चाहें तो notice दें, दें पता करके बताया जा सकता है। इस किताब की जो value लिखी है वही इसकी face value भी है।

INDUSTRIAL AREA AT PHAGWARA, DISTRICT KAPURTHALA

***636. Shri Om Parkash Agnihotri** : Will the Chief Minister be pleased to state —

(a) whether any land has been acquired by Government for the establishment of an Industrial Area at Phagwara, district Kapurthala; if so, the date when it was acquired ;

(b) the nature of industries proposed to be set up in the said Industrial Area ;

(c) whether plots in the said Industrial Area are to be allotted to individual owners or to Industrial Co-operative Societies only ?

Sardar Partap Singh Kairon :

(a) Yes, the land was acquired in the year 1954-55 by the erstwhile Pepsu Government.

(b) All types of prospective industries would be accommodated.

(c) Both will be eligible.

श्री ओम प्रकाश अग्निहोत्री : क्या चीफ मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि सन् 1954 में जो ज़मीन acquire की थी वह अब तक किसी को क्यों नहीं दी गई इसके क्या कारण हैं ?

Chief Minister : The hon. Member may please give me a separate notice and I will find it out.

श्री ओम प्रकाश अग्निहोत्री : क्या मुख्य मन्त्री जी बताएंगे कि जिस कीमत पर यह ज़मीन पहले खरीद ली गई थी उससे कई हिस्से ज्यादा सरकार को बाद में अदा की गई; यह किस की गलती से हुआ ?

मुख्य मन्त्री : इसका मुझे इल्म नहीं। Notice दे दें।

CHALLANS PUT BY BALLABGARH POLICE IN COURTS

***570. Sardar Kulbir Singh :** Will the Home Minister be pleased to state —

(a) the number of challans pertaining to village Lalpur which were put up in courts by the Ballabgarh Police during the years 1960-61 and 1961-62;

(b) the number of cases out of those referred to in part (a) above in which the accused were punished;

(c) whether in any of the cases referred to in part (b) above, strictures were passed by the courts against the investigating police officers; if so, the action, if any, taken against them ?

Shri Mohan Lal ;

	1960-61	*1961-62*
(a)	3	3
(b)	Nil	Nil
(c)	Nil	Nil

GRANT/LAND GIVEN TO HARIJANS IN SUB-TEHSIL GULAH, DISTRICT KARNAL

***581. Sardar Piara Singh** (Put by Comrade Ram Piara on his behalf): Will the Minister for Planning be pleased to state —

(a) whether the Harijan Welfare Board distributed any grant or allotted any area of agricultural land to the Harijans in sub-tehsil Gulah, district Karnal; if so, the amount of grant, if any, given and the area of land , if any, allotted;

(b) the names of the villages in the said Sub-Tehsil where grant/ land was given ?

Giani Kartar Singh : (a) & (b) The Harijan Welfare Boards at Divisional and State levels do not distribute any grants or allot any areas of land to the Harijans. No grants or lands were given particularly to the Harijans in sub-tehsil Gulah. However, such concessions were made available to the Harijans in tehsil Kaithal as a whole, detailed as follows :—

1.	Land Purchase Scheme.	..	Land purchased for 63 families at V. Rawanhera
2.	Sch. Castes Colony	..	Kaithal—29 houses
3.	Vimukat Jatis Colony	..	V. Badhnara—13 houses V. Kheri Raowali—7 houses V. Rawanhera—21 houses
4.	House-sites	..	V. Barot—8 Plots
5.	Wells	..	V. Rawanhera V. Baghiana V. Bahri. V. Birthebari V. Munahera V. Jadaula
6.	Community Centres	..	V. Assandh

CHEAP HOLIDAY HOMES AT SIMLA

***589. Shri Gian Chand** : Will the Minister for Agriculture and Forests be pleased to state whether Government decided in 1961-62 to open cheap Holiday Homes at Simla; if so, the time by which such Homes are likely to be opened ?

Sardar Gurbanta Singh : Yes , Sir. It has been decided to convert the out-houses of 'Ravenswood', Simla into a cheap Holiday Home. The work has been entrusted to a contractor and it is likely to be completed by the 15th June, 1962, when the Holiday Home would be opened for use.

Shri Gian Chand : What is the total amount that has been earmarked by the Government for this purpose ?

Minister : Rs 19,000/-

डा० बलदेव प्रकाश : क्या मन्त्री महोदय यह बताएंगे कि Cheap Holiday Home जो आप Simla में खोल रहे हैं इसमें किस rate पर accommodation मिलेगी और क्या सुविधाएं मिलेंगी ?

मन्त्री : आप notice देंगे तो जवाब दे दूंगा।

DEVA MINOR IN HISSAR DISTRICT

***625. Shri Hunna Mal :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether the Deva Minor which was under construction for irrigating villages Chowdhry, Waras, Barhwah, Jawachhi, etc,. in Hissar District has been completed; if not, the reasons therefor, together with the date by which it is likely to be completed ?

Chaudhri Ranbir Singh : About 80% work on the Deva Minor has been completed and the remainig work will be done by the end of May, 1962.

LAND FOR TUEB-WELL IN TEHSIL PHAGWARA, DISTRICT KAPURTHALA

***635. Shri Om Parkash Agnihotri :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state —

(a) the total area of land acquired for the installation of tube-wells in tehsil Phagwara, district Kapurthala;

(b) the amount of compensation assessed for the said land and the amount so far paid as such ?

Chaudhri Ranbir Singh :

(a) 0.898 acres.

(b) (i) About Rs 898.00
(ii) Not yet paid.

श्री ओम प्रकाश अग्निहोत्री : क्या वजीर साहिब बताएंगे कि जिन किसानों से टयूबवैल्ज़ के लिये जमीन ली गई है और उनसे लगान लिया जा रहा है, क्या वह उनको यह रकम रिफंड कराने की कोशिश करेंगे ?

श्री अध्यक्ष : पौना एकड़ तो ज़मीन ली गई है। इसका मालिया 12, 14 आने तो होगा। (The land acquired measures only 3/4 of an acre and its land revenue will be about Re. -/12/-or -/14/-only.)

सिंचाई तथा विद्युत मन्त्री : जब कलक्टर का फैसला हो जायगा और सैक्शन 6 के तहत हमें जमीन का कब्जा मिल जाएगा तो उसी वक्त पैसा दे दिया जायगा। जमीन की कीमत तकरीबन एक हज़ार रुपया फी एकड़ है।

श्री ओम प्रकाश अग्निहोत्री : उनको मुआवजा किस तारीख तक दे दिया जायगा ?

श्री अध्यक्ष : उन्होंने कहा है कि जब सारी formalities पूरी हो जाएंगी कोई आठ सौ के करीब तो रुपया मिलेगा। (He has replied that the payment will be made when all the formalities have been completed. The amount will be about Rs 800/- only.)

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚਮਕ: ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਹੁਣ ਜ਼ਮੀਨ ਕਿਸ ਦੇ ਪਾਸ ਹੈ ?

मन्त्री : मालिकों के पास है। सरकार ने section 4 के तहत acquisition का नोटिस दिया है और section 6 के तहत कार्यवाही हो रही है। ज्यों ही D. C. का award आ जाएगा उनको पैसा दे दिया जायगा।

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚਮਕ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਦ ਤੋਂ ਨੋਟਿਸ ਦੇ ਕੇ ਜ਼ਮੀਨ ਲਈ ਜਾ ਚੁਕੀ ਹੈ ?

मन्त्री : इस के लिए नोटिस दें।

ਸਰਦਾਰ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚਮਕ : ਇਸ ਵੇਲੇ ਮਾਲੀਆ ਕੌਣ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ?

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : 12, 14 ਆਨੇ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਮਾਲੀਆ ਬਣਦਾ ਹੈ। (The land revenue comes to about Re -/12/- or Re -/14/- only.)

INSTALLATION OF TUBE-WELLS IN VILLAGE LADDI, TEHSIL SANGRUR

***644. Comrade Hardit Singh Bhathal :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether Government have recently received any request from the Panchayat of village Laddi, tehsil Sangrur for the installation of tube-wells in the said village; if so, the details of the action taken thereon ?

Chaudhri Ranbir Singh: No.

ELECTRIFICATION OF VILLAGES INCLUDED IN SEWAN GULAH PROJECT

***582. Sardar Piara Singh** (Put by Comrade Ram Piara on his behalf): Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state the names of villages in Karnal District which have been included in the Sewan Gulah Project for purposes of electrification together with the time by which electricity is expected to be supplied therein ?

Chaudhri Ranbir Singh : The list containing names of villages which have been included in the sanctioned Sub-Project Estimate for the electrification of Gulah, Sewan and villages en-route in district Karnal is laid on the table of the House.

Village Sewan is proposed to be electrified during the year 1962-63 and the remaining villages by the end of 1969-70 subject to availability of funds.

LIST OF VILLAGES

Dhanpur, Khurana, Deohra, Aliwana, Firozepur, Malikpur, Dohar, Mandi, Rasulpur, Kangtholi, Bhuna, Pidhal, Kharaudi, Balbahra, Chika, Salampur, Gulah, Harigarh, Kinnan, Bhogal, Sotha, Sarta, Kheri-Galam Ali, Ladana, Chakku, Ramtholi, Kharak, Mastgarh, Paharpur, Jamedpur, Majri, Agaundh, Hansumajra.

कामरेड राम प्यारा : क्या मन्त्री महोदय बतायेंगे कि किसी प्राजैक्ट में रखे जाने वाले गांवों को इलैक्ट्रीफाई करने के लिये कोई वक्त की हद मुकर्रर की जाती है ?

मन्त्री : पहले तो यह देखा जाता है कि कोई गांव किस प्राजैक्ट में शामिल किया जाए। फिर खर्चे का अन्दाजा लगाया जाता है। उसके बाद जितना जितना पैसा मिलता जाता है उसके मुताबिक प्रोग्राम को चलाया जाता है।

कामरेड राम प्यारा : मेरा सवाल यह था कि उन्होंने जो गांवों के नाम बताये हैं उनमें से कुछ को 1962-63 में बिजली मिल जायगी और कुछ को 1966-67 में subject to availability of funds. मैं पूछना चाहता हूँ कि कया कोई टाइम लिमिट मुकर्रर की गई है कि जब तक कि यह सारे गांव इलैक्ट्रीफाई हो जायेंगे ?

मन्त्री : पैसे की बात है अगर पैसा पहले मिल गया तो जरूरी नहीं कि 1970 तक ही यह काम जायगा, पहले भी हो सकता है।

कामरेड राम प्यारा : क्या इनका यह मतलब है कि अगर पैसा आए तो यह गांव बिजली पा सकेंगे नहीं तो नहीं पा सकेंगे ?

Mr. Speaker: It is his expectation about the speed of availability of funds.

कामरेड राम प्यारा : क्या यह गांव 1962-63 से लेकर 1969-70 तक इलैक्ट्रीफाई होते रहेंगे ?

मन्त्री : हमारा यह अंदाजा है कि जैसे जैसे पैसा मिलता जायेगा, उसके मुताबिक प्रोग्राम मैंने बताया है। पैसे की रफ्तार के मुताबिक ही मैंने यह बात बताई है। हां अगर चौथी प्लेन में पैसा ज्यादा होगा तो काम जल्दी होगा।

Comrade Ram Piara : Sir, the answer to my question is not clear. May I know whether during the period from 1962-63 to 1969-70 the programme of electrification in these villages will continue ?

Minister : The programme of electrification will be continued.

GRADES OF EMPLOYEES OF PUNJAB ROADWAYS AND PEPSU ROAD TRANSPORT CORPORATION

***568. Sardar Kulbir Singh** : Will the Minister for Public Works be pleased to state —

(a) whether there was any difference in grades of employees of the Pepsu Road Transport Corporation and Punjab Roadways before merger;

(b) whether it is a fact that the said difference still exists even after the merger; if so, the reasons therefor ?

Sardar Niranjan Singh Talib : (a) Yes.

(b) Yes. The Corporation being an autonomous body the grades sanctioned by the erstwhile Pepsu Government in the case of Pepsu Roadways were allowed to continue since the scales of pay prevalent in the Punjab Roadways could not be made applicable to their employees automatically. However, the Corporation have taken steps to equate their grades of pay with the Punjab Roadways.

OPENING PUNJAB ROADWAYS DEPOT AT FEROZEPORE

***569. Sardar Kulbir Singh** : Will the Minister for Public Works be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to open a Punjab Roadways depot at Ferozepur; if so, when ?

Sardar Niranjan Singh Talib : There is no such proposal under consideration with the Government at present.

ANNOUNCEMENT BY THE SECRETARY REGARDING A BILL

Mr. Speaker :Now there is an announcement by the Secretary.

Secretary : Under Rule 2 of the Punjab State Legislature (Communications) Rules, 1959, I have to inform the House that the Punjab University (Amendment) Bill of 1960, passed by the Punjab Legislative Council on the 26th April has been received.

I lay a copy of this Bill on the Table of this House.

Bill (Leave to Introduce)

THE PUNJAB LAND REVENUE SPECIAL ASSESSMENT (EXEMPTION) BILL, 1962

Minister for Revenue (Sardar Ajmer Singh) : Sir, I beg to move for leave to introduce the Punjab Land Revenue Special Assessment (Exemption) Bill, 1962.

Mr. Speaker : Motion moved—

That leave be granted to introduce the Punjab Land Revenue Special Assessment (Exemption) Bill, 1962.

Mr. Speaker : Question is —

That leave be granted to introduce the Punjab Land Revenue Special Assessment (Exemption) Bill, 1962.

The motion was carried.

Minister for Revenue (Sardar Ajmer Singh) : Sir, I beg to introduce the Punjab Land Revenue Special Assessment (Exemption) Bill, 1962.

DEMAND FOR GRANT

31—AGRICULTURE

Minister for Agriculture and Forests (Sardar Gurbanta Singh): Sir, I beg to move—

That a sum not exceeding Rs 2,11,98,240 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 70,66,080 already voted on account) in respect of charges under head 31—AGRICULTURE.

Mr. Speaker : Motion moved —

That a sum not exceeding Rs 2,11,98,240 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 70,66,080 already voted on account) in respect of charges under head 31—AGRICULTURE.

Mr. Speaker : Notices of certain cut motions to this demand have been received. These will be deemed to have been read and moved. They are—

1. **Babu Ajit Kumar :**

   That the demand be reduced by Rs 100/-.

2. **Comrade Shamsher Singh Josh :**

   That the demand be reduced by Rs 100/-.

3. **Comrade Hardit Singh Bhathal :**
4. **Comrade Jangir Singh Joga :**
5. **Comrade Makhan Singh Tarsikka :**

   That the demand be reduced by Rs 100/-.

6. Shri Roop Lal Mehta :

That the demand be reduced by Rs. 1/-.

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ (ਜੰਡਿਆਲਾ ਗੁਰੂ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਅਜ ਦੀ ਖੇਤੀ ਸਬੰਧੀ ਕੁਝ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੁਝਾਉ ਪੇਸ਼ ਕਰਨੇ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਔਰ ਮੈਂ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਖੇਤੀ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬਾਨ ਸਾਡੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ suggestions ਨੂੰ ਮੰਨ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਖੇਤੀ ਸਬੰਧੀ ਕੁਝ ਠਿਗਰ ਕਦਮ ਚੁਕਣਗੇ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕੁਲ 87 ਕਰੋੜ 15 ਲੱਖ ਦੇ ਬਜਟ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਖੇਤੀ ਸਬੰਧੀ ਕੰਮਾਂ ਅਤੇ ਮਦਾਂ ਲਈ 8 ਕਰੋੜ 65 ਲੱਖ ਔਰ 65 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਜਦੋਂ ਖੇਤੀ ਸਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰ ਮੁਤੱਲਕਾ ਨੇ ਖੇਤੀ ਦੀਆਂ ਜਿਨਸਾਂ ਦੇ ਟੀਚੇ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖੇ ਸੀ । ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਟੀਚੇ ਜਿਹੜੇ 63 ਲੱਖ ਟਨ ਦੇ ਦੱਸੇ ਸਨ ਅਜੇ ਤਕ ਪੂਰੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇ । ਇਸ ਸਾਲ ਫਿਰ 66 ਲੱਖ 35 ਹਜ਼ਾਰ ਟਨ ਅਨਾਜ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੇ ਟੀਚੇ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖੇ ਗਏ ਹਨ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਪਿਛਲੀਆਂ ਲੀਹਾਂ ਤੇ ਹੀ ਚਲਦੀ ਗਈ ਤਾਂ ਪਿਛਲਿਆਂ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਜਿਹੜੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹਰ ਸਾਲ ਨਿਘਰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਉਹ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਸੁਧਾਰੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਬਜਟ ਦੇ ਵਿਚ ਖੇਤੀ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਜਿਹੜੇ ਉਚੇਚੇ ਅਤੇ ਠਿਗਰ ਕਦਮ ਚੁਕੇ ਹਨ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਔਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਵਜ਼ੀਰ ਮੁਤੱਲਕਾ ਸਾਹਿਬ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਕਾਮਿਆਬ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਨਗੇ । ਜਿਹੜਾ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇਹ ਸ਼ਲਾਘਾ ਯੋਗ ਕਦਮ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹਿਸਾਰ ਦੇ ਵਿਚ ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਕਾਲਜ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਮੁੱਖ ਮੰਗ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਹ ਵੀ ਚੰਗਾ ਕਦਮ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ package programme ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਹ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰੇਗਾ । ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਫਸਲਾਂ ਦੇ ਬੀਮੇਂ ਕਰਨ ਦੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਵਡੀ ਮੰਗ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਸਾਲ ਸਾਡੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਕਦੀ ਹੜ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਕਦੀ ਸੇਮ ਦੇ ਨਾਲ, ਕਦੀ ਫਸਲਾਂ ਦੀਆਂ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦੇ ਬੀਮੇਂ ਕਰਨ ਦੀ ਸਕੀਮ ਜੋ ਚਲਾਈ ਗਈ ਹੈ ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਚੰਗਾ ਕਦਮ ਹੈ । ਪੰਜਾਬ ਦੀ 80 ਫੀ ਸਦੀ ਆਬਾਦੀ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਰੋਟੀ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਔਰ ਬਾਕੀ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ 20 % ਦੇ ਕਰੀਬ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਵੀ ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਹੀ depend ਕਰਦੇ ਹਨ । ਉਸ ਦੀ ਵਜਾਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਡੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਵਪਾਰਕ ਫਸਲਾਂ ਬਣ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੜਾ ਗਹਿਰਾ ਸਬੰਧ ਹੈ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਮੁੱਖ ਤਕਲੀਫਾਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਲ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਚੇਚੇ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਚੁਕੇ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਤਨਾਂ ਚਿਰ ਤਕ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਹਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਤਕ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਪਰ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ

ਵਿਚ ਇਹ ਮਸਲਾ ਉਥੇ ਦਾ ਉਥੇ ਹੀ ਖੜਾ ਹੈ । ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ 30 ਲੱਖ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਬੰਜਰ ਪਈ ਹੈ । ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਹਲਵਾਹਕਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਲਈ ਅਜੇ ਤਕ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਚੁਕਿਆ ਗਿਆ । ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਗੱਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਥੋੜੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਜਟਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਖੋਹ ਕੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਣੀਆਂ ਹਨ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 30 ਸਟੈਂਡਰਡ ਏਕੜ ਦੀ ਸੀਲਿੰਗ ਲਗਾ ਕੇ ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਕਢਣੀ ਸੀ ਉਹ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਜੇ ਤਕ ਨਹੀਂ ਕਢਾਈ । ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਵਿਚ ਇਹ ਆਇਆ ਸੀ ਕਿ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਲਖ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਸਾਨੂੰ ਫਾਲਤੂ ਮਿਲਣੀ ਹੈ ਮੈਂ ਆਂਕੜੇ ਦੇਖੇ ਹਨ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ 1956 ਦੇ ਵਿਚ ਪੰਡਤ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ ਭੜੋਲੀਆਂ ਨੇ ਸਵਾਲ ਨੰਬਰ 3233 ਰਾਹੀਂ ਇਕ ਸਵਾਲ ਪੁਛਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਵਜ਼ੀਰ ਮੁਤੱਅਲਕਾ ਨੇ ਦਸਿਆ ਸੀ ਕਿ 16 ਲਖ 98 ਹਜ਼ਾਰ 257 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਨਿਕਲੇਗੀ, ਲੇਕਿਨ ਸਾਨੂੰ ਇਸਦਾ ਕੋਈ ਨਤੀਜਾ ਨਹੀਂ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਿਹਾ । ਸਗੋਂ ਅਸੀਂ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵੀ ਖੁਸਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕੀ ਮਿਲਣੀ ਹੈ । ਹਲ ਵਾਹੁਣ ਵਾਲੇ ਜਿਹੜੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਹੀ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਇਸ ਪਾਸੇਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਗਲ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਨੇ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਉਪਜ ਨੂੰ ਵਧਾਇਆ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੁਝਾਵਾਂ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਦੀ ਜਿਹੜੇ ਮੈਂ ਦਸੇ ਹਨ ਤਾਂ ਅਜ ਜਿਹੜਾ ਅਨਾਜ ਬਾਹਰ ਤੋਂ ਮੰਗਵਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੰਗਵਾਉਣਾ ਪੈਣਾ । ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡਾ ਮਸਲਾ ਸੇਮ ਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਮਸਲਾ ਅਜੇ ਤਕ ਉਥੇ ਦਾ ਉਥੇ ਹੀ ਖੜਾ ਹੈ । ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਇਰੀਗੇਸ਼ਨ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਿਹੜੀ ਸਪੀਚ ਕੀਤੀ ਸੀ ਉਹ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਕੁਲ ਵਗਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚੋਂ ਦੀ 93 ਲੱਖ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਸੇਮ ਵਿੱਚੋਂ 33 ਲੱਖ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਬਿਲਕੁਲ ਪਾਣੀ ਦੇ ਨਾਲ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਈ ਹੈ । ਉਥੇਂ ਕੁਝ ਵੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਂਕੜਿਆਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਇਤਨੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨਾਕਾਰਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ । ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਖੁਦ ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਹਰ ਸਾਲ ਏਨੀ ਜ਼ਮੀਨ ਸੇਮ ਦੀ ਵਜਾਹ ਕਰਕੇ ਖਰਾਬ ਹੋਣ ਕਰਕੇ 33-34 ਕਰੋੜ ਸਾਲ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਉਪਜ ਵਜੋਂ ਆਉਣਾ ਸੀ ਘਾਟਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਜੇ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਸੇਮ ਦੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਹਲ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਅਜ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹੀ ਸ਼ਕਲ ਹੁੰਦੀ । ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸੇਮ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਹੜਾ ਮਾਸਟਰ ਪਲੈਨ ਬਣਾਇਆ ਸੀ ਉਸ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਦੇ ਨਾਲ 61 ਜਾਂ 62 ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ । ਲੇਕਿਨ ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੇਮ ਨੂੰ war basis ਤੇ ਖਤਮ ਕਰਨ ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ । ਹਰ ਸਾਲ ਥੋੜਾ ਬਹੁਤਾ ਪੈਸਾ ਕਢ ਕੇ ਸੇਮ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਜੋ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਥੋੜਾ ਬਹੁਤ ਤਾਂ ਫਾਇਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਹਰ ਸਾਲ ਹੜ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜਿਹੜਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਰੀਲੀਫ ਦੇਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਮੇਰਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਹੈ ਕਿ 10-12 ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਹਰ ਸਾਲ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਮਗਰ ਜਿਹੜੀ ਬੀਮਾਰੀ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਹੈ ਉਹ ਫੇਰ ਵੀ ਉਥੇ ਦੀ ਉਥੇ ਹੀ ਹੈ । ਜੇ ਸਰਕਾਰ 61 ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਇਕੋ ਵਾਰੀ ਖਰਚ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਤਾਂ ਅਜ ਨੂੰ ਸੇਮ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ

[ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ]

ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹੜ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੀਲੀਫ ਦੇਣ ਲਈ ਜਿਹੜਾ ਅਜ ਤਕ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੇ ਉਸ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਲਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਰਕਮ 61 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਬਹੁਤੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸ਼ਾਖ਼ਾਂ ਨੂੰ ਛਡ ਕੇ ਜੜ ਨੂੰ ਫੜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਹੈ ਉਥੇ ਸੇਮ ਨੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਉਪਜਾਊ ਗਰਮੀ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਔਰ ਉਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਵਿਚ ਨਰਮੇ ਅਤੇ ਤਿਲਾਂ ਦੀ ਫਸਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਗਰਮੀ ਮੰਗਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਥੇ ਫਸਲਾਂ ਦੀਆਂ ਬੀਮਾਰੀਆਂ 1955 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤਕ ਬਹੁਤ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਹਰ ਸਾਲ ਲੱਖਾਂ ਏਕੜ ਝੋਨੇ ਦੀ ਫਸਲ ਝੋਨੇ ਦਾ ਘੋੜਾ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਵੱਢ ਕੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਵਿਚ ਦਬ ਦਿਉ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਹ ਹੋਰ ਕੋਈ ਇਲਾਜ ਨਹੀਂ ਦਸਦੇ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹਰ ਸਾਲ ਕਣਕ ਦੀ ਉਗਦੀ ਫਸਲ ਨੂੰ ਹੀ ਭੱਬੂ ਕੁੱਤਾ ਖਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਅਤੇ ਸੰਗਰੂਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿਚ ਕਮਾਦ ਦੀ ਫਸਲ ਨੂੰ ਵੀ ਸੇਮ ਨੇ ਬਹੁਤ ਤਬਾਹ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਬੋਰ ਨੇ ਲੱਖਾਂ ਏਕੜ ਗੰਨੇ ਦੀ ਫਸਲ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮਹਿਕਮਾ ਜ਼ਰਾਇਤ ਵਾਲੇ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਖਾਤਰਖਾਹ ਇਲਾਜ ਨਹੀਂ ਲਭ ਸਕੇ । ਮੈਂ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੰਨੇ ਦੀ ਫਸਲ ਖਰਾਬ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਇਲਾਜ ਦੱਸੋ । ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਆਖਣ ਲਗੇ ਕਿ ਇਕ ਇਕ ਗੰਨੇ ਨੂੰ ਟੀਕਾ ਲਗਵਾਉ । ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉ ਕਿ ਇਕ ਇਕ ਗੰਨੇ ਨੂੰ ਟੀਕਾ ਲਾਉਣਾ ਕਿਤਨੀ ਹਾਸੋਹੀਣੀ ਅਤੇ ਨਾਮੁਮਕਿਨ ਗਲ ਹੈ ।

ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਖੇਤੀ ਮਹਿਕਮਾ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਅਸਮਰਥ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਖੇਤੀ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਤੇ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਲਖਾਂ ਰੁਪਏ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਉਹ ਰੁਪਏ ruling party ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਖੇਤੀ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਹੀ ਵਧੇਰੇ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਮ ਕਿਸਾਨ ਦੀਆਂ ਜੋ ਫਸਲਾਂ ਤਬਾਹ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ । ਖੇਤੀ ਦੀ ਜੇਕਰ ਉਪਜ ਵਧੀ ਹੈ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਦੇ ਜੇਕਰ ਟੀਚੇ ਵਧੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਉੱਦਮ ਨਾਲ ਤੇ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਹੀ ਵਧੇ ਹਨ ਜਾਂ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਇਮਦਾਦ ਨਾਲ ਵਧੇ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੁਝ ਖਾਸ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਉਠਾਏ ਹਨ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਰੂੜੀ ਖਾਦ ਦਾ ਤਅਲੱਕ ਹੈ ਉਸਦੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤ ਸੁਣ ਚੁਕੇ ਹੋ ਕਿ ਕਿਤਨੀ ਹੇਰਾ ਫੇਰੀ ਇਸ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਗਲ ਕਿਸ ਤੋਂ ਗੁਝੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਖਾਂ ਮਣ ਰੂੜੀ ਜ਼ਾਇਆ ਕਰ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਬਟਾਲੇ ਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ 90 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰੂੜੀ ਵੰਡੀ ਗਈ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਉਸਦੇ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਵਸੂਲੀ ਦਾ ਵਕਤ ਆਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਲਭਦਾ ਹੈ । ਰੂੜੀ ਦੀਆਂ 3 ਗਡੀਆਂ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਤੋਂ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਗਡੀ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਪਕੜੀ ਗਈ ਲੇਕਿਨ ਬਾਕੀ ਦੋ ਦਾ ਅਜ ਤਕ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਥੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਬਾਰੇ ਕੀ ਕਾਰਵਾਈ ਹੋਈ ਹੈ । ਮੈਂ ਹੁਣ ਮੰਡੀਆਂ ਦੇ ਮਸਲੇ ਵਲ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ । ਮੰਡੀਆਂ ਵਿਚ ਜੋ ਲੁਟ ਮਚੀ ਹੈ

ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਅਜੇ ਤਕ ਖਾਤਰ ਖਾਹ ਹਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਵਕਤ ਸਾਡੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਇਥੇ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹਨ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲਾਤ ਇਸ ਮਸਲੇ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਚੇਤੇ ਕਰਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਜੇ ਉਹ ਇਥੇ ਹੁੰਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਤੁਹਾਡੇ ਉਸ ਵਕਤ ਇਹ ਖਿਆਲਾਤ ਸਨ ਤੁਸੀਂ ਚੇਤੇ ਕਰੋ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਪੀਚਾਂ ਪੜ੍ਹਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ । ਮੰਡੀਆਂ ਦੀ ਜੋ ਲੁਟ ਖਸੁੱਟ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਘਰ ਫਸਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਭਾਉ ਸਸਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਸੂ ਕੱਤਕ ਵਿਚ ਖੁਦ ਬੀਜ ਲਈ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਭਾਉ ਮਹਿੰਗਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਅੰਕੜੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸਾਨ ਤੋਂ ਸਸਤੇ ਭਾਉ ਤੇ ਜਿਣਸ ਲੈ ਕੇ ਫੇਰ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸਮੇਂ ਮਹਿੰਗੇ ਭਾਉ ਤੇ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। 1954 ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਕਣਕ ਨਿਕਲੀ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਭਾਉ 9 ਰੁਪਏ ਮਣ ਸੀ । ਲੇਕਿਨ ਜਦੋਂ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਬੀਜ ਲਈ ਲੋੜ ਪਈ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਭਾਉ 14 ਰੁਪਏ ਮਣ ਸੀ । 1957 ਵਿਚ ਉਸ ਤੋਂ 13 ਰੁਪਏ ਮਣ ਖਰੀਦੀ ਗਈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬੀਜ ਲਈ 16 ਰੁਪਏ ਮਣ ਮਿਲੀ । 1958 ਵਿਚ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ 13 ਰੁਪਏ ਮਣ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਦਿਤਾ ਲੇਕਿਨ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਜਨਵਰੀ ਫਰਵਰੀ ਵਿਚ ਲੋੜ ਪਈ ਤਾਂ ਉਹੋ ਕਣਕ 22 ਤੋਂ 26 ਰੁਪਏ ਮਣ ਤਕ ਵੇਚੀ ਗਈ । ਇਹੋ ਜੋ ਇਤਨਾ ਬੜਾ ਘਾਟਾ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਚਕਾਰ ਦਾ ਵਪਾਰੀ ਤਬਕਾ ਹੀ ਖਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਖਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਵਿਭਾਗ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਥ ਵਿਚ ਲੈ ਲਵੇਗੀ ਲੇਕਿਨ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹੜੇ vested interest ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਉਠਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਠੋਸ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਪਹਿਲੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਕਿਸਾਨ ਦੀਆਂ ਜਿਣਸਾਂ ਦੇ ਭਾਉ ਵਕਤ ਸਿਰ ਮੁਕਰਰ ਕਰੇ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਲਾਗਤ, ਪੈਦਾਵਾਰ ਅਤੇ ਆਮ ਜਿਣਸਾਂ ਦੇ ਭਾਉ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ । ਦੂਜੇ ਸਰਕਾਰ ਖੁਦ ਏਸੇ ਭਾਉ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਿਣਸਾਂ ਨੂੰ ਖਰੀਦੇ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਸਰਕਾਰ ਅਨਾਜ ਦਾ ਕਾਫੀ ਸਟਾਕ ਖਰੀਦ ਕੇ ਰਖੇ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਮਾਰਕੀਟ ਵਿਚ ਭਾਉ ਵਧ ਜਾਣ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਉਸ ਸਟਾਕ ਸ਼ੁਦਾ ਅਨਾਜ ਨੂੰ ਮਾਰਕਿਟ ਵਿਚ ਸੁਟ ਕੇ ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਵਧਣ ਤੋਂ ਰੋਕੇ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿਚ ਅਨਾਜ ਦੇ ਬੈਂਕ ਖੋਲ੍ਹੇ ਜਾਣ ਜਿਥੇ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਆਪਣੀ ਜਿਣਸ ਰਖ ਕੇ ਉਸਦੀ 75 ਫੀਸਦੀ ਕੀਮਤ ਪੇਸ਼ਗੀ ਲੈ ਸਕਣ ਅਤੇ ਉਸ ਰੁਪਏ ਨਾਲ ਮਾਲੀਆ ਤੇ ਹੋਰ ਟੈਕਸ ਅਦਾ ਕਰ ਸਕਣ । ਫੇਰ ਜਦੋਂ ਭਾਉ ਠੀਕ ਹੋਣ ਉਸ ਵਕਤ ਆਪਣੀ ਜਿਣਸ ਵੇਚ ਲੈਣ । ਇਸ ਵਕਤ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰਨ ਆਪਣੀ ਜਿਣਸ ਸਸਤੇ ਭਾਉ ਤੇ ਵੇਚਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਮਾਲੀਆ ਤੇ ਟੈਕਸ ਦੇਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਜਿਥੋਂ ਤਕ tube wells, pumping sets, tractors ਬਾਗਬਾਨੀ ਖੇਤੀ ਦਾ ਤਅਲੱਕ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਜੋ ਪੈਸੇ ਰਖੇ ਗਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨੀ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਫਾਇਦਾ ਹੋਵੇ-ਗਾ ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਪੈਸਾ ਯੋਗ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਵਰਨਾਂ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ । ਹੁਣ ਤਾਂ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ruling party ਦੇ ਆਦਮੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖੱਦਰ ਦੀਆਂ ਝੱਗੀਆਂ ਪਾਈਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਫਿਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਹੋ ਹੀ ਇਹ ਸਾਰਾ ਰੁਪਿਆ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਸਬੰਧੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਟੈਕਸ ਨੀਤੀ ਬਾਰੇ ਇਕ ਠੋਸ

[ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ]

ਤਜਵੀਜ਼ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਹੜੀ ਕਿ 1938 ਤੋਂ ਸਾਡੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਖੁਦ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਆਏ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੇ ਮਾਲੀਆ income tax ਦੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨੀ ਤੇ ਸਿਰਫ ਇਕੋ ਇਕ ਟੈਕਸ ਲੱਗੇ । ਮੈਂ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਲਾਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 1938 ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਉਹ ਡਿਸਟਰਿਕਟ ਕਿਸਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਆਗੂ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 20 ਜੁਲਾਈ 1938 ਨੂੰ ਉਚੇ ਪੁਲ ਦੇ ਮੋਰਚੇ ਵੇਲੇ ਆਪਣੀ ਤਕਰੀਰ ਵਿਚ ਇਹ ਨਾਹਰਾ ਲਗਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸਾਨੀ ਤੇ ਇਕੋ ਇਕ ਟੈਕਸ ਹੋਵੇ । ਇਸ ਵੇਲੇ ਅਣਗਿਣਤ ਟੈਕਸ ਕਿਸਾਨੀ ਤੇ ਹਨ । ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਦੂਜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਕਾਰਖਾਨੇਦਾਰਾਂ ਤੇ ਵਪਾਰੀਆਂ ਤੇ ਟੈਕਸ ਹੋਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਗਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਵਿਤਕਰਾ ਹੈ ਇਹ ਖਤਮ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੇ ਕਿਤਨੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਟੈਕਸ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਆਬਿਆਨਾ, water advantage rate, ਨਹਿਰੀ ਆਬਿਆਨਾ, ਲੋਕਲ ਰੇਟ, betterment levy, surcharge special surcharge, ਲੰਬਰਦਾਰਾਨਾ, ਚੌਕੀਦਾਰਾਨਾ ਵਰਗੇ ਅਣਗਿਣਤ ਟੈਕਸ, ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮੋਟਰ ਟੈਕਸ ਚੁੰਗੀਆਂ, ਕਚਹਰੀਆਂ ਦੇ ਟੈਕਸ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੇਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਹੁਣ registration fee ਵੀ 3 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵਧਾ ਕੇ 13 ਰੁਪਏ ਸੈਂਕੜਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਲਾਊਡ ਸਪੀਕਰ ਫੀਸ ਇਕ ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵਧਾ ਕੇ 5 ਰੁਪਏ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ । ਫੇਰ ਪਰਾਪਰਟੀ ਟੈਕਸ, ਚੁਲ੍ਹਾ ਟੈਕਸ, ਮਰਲਾ ਟੈਕਸ ਗਰਜ਼ੇਕਿ ਹਰ ਪਾਸੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਟੈਕਸ ਹੀ ਟੈਕਸ ਹਨ । ਹੁਣ ਇਕ ਨਵਾਂ ordinance ਜਾਰੀ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਤੇ ਵੀ 15 ਨਵੇਂ ਪੈਸੇ ਫੀ ਕੁਇੰਟਲ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਟੈਕਸ ਲਗੇਗਾ ਇਕ ਕਿਸਾਨ ਜੇ ਕਰ ਇਕ ਏਕੜ ਵਿਚ ਗੰਨਾ ਬੀਜਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਹਿਰੀ ਪਾਣੀ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਇਕ ਸਾਲ ਵਿਚ 73 ਰੁਪਏ ਉਸ ਤੇ ਟੈਕਸ ਹੀ ਦੇਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਇਹ ਕਿਸਾਨੀ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਭਾਰੀ ਧਰੋਹ ਹੈ । ਮੈਂ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਹੋ ਸ਼ਬਦ ਚੇਤੇ ਕਰਾਉਣੇ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ 20 ਜੁਲਾਈ, 1938, ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਉਚੇ ਪੁਲ ਤੇ ਇਕ ਰੁਪਏ ਮਗਰ ਦੋ ਪੈਸੇ ਮਾਲੀਆ ਵਧਾਉਣ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਮੋਰਚਾ ਲਗਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੇ ਲਾਠੀ ਚਾਰਜ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਹੇ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਜਲਿਆਂਵਾਲੇ ਬਾਗ ਵਿਚ ਜੋ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ meeting ਹੋਈ ਸੀ ਉਸ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਹੱਕੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਠੁਕਰਾ ਕੇ ਸਿਕੰਦਰ, ਛੋਟੂ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਜੀਠੀਏ ਨੇ ਲਾਠੀ ਚਾਰਜ ਕਰ ਕੇ ਅਨਰਥ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਲਾਠੀਆਂ ਵਾਲੀ ਸਰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ । ਫ਼ੇਰ 21 ਜੁਲਾਈ 1938 ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਚੌਧਰੀ ਕਰਿਸ਼ਨ ਗੋਪਾਲ ਦੱਤ ਨੇ ਇਸ ਲਾਠੀ ਚਾਰਜ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ Adjournment motion ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਇਸ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਜੋ ਸਪੀਚ ਕੀਤੀ ਸੀ ਉਹ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਸਨ ਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਹੱਕੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਲਾਠੀਆਂ ਨਾਲ ਕੁਚਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਕ ਰੁਪਏ ਮਗਰ ਦੋ ਪੈਸੇ ਮਾਲੀਆ ਵਧਾ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅਨਰਥ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਕਿਸਾਨੀ ਇਹ ਵਾਧਾ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀ । ਇਹ ਲਾਠੀਆਂ ਵਾਲੀ ਸਰਕਾਰ ਅਜ ਵੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਕਲ੍ਹ ਵੀ ਨਹੀਂ । ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅਜ ਵੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਕਲ੍ਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੇਕਿਨ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਉਸਦੇ ਸਿਟੇ ਵੀ ਉਹੋ ਨਿਕਲਣਗੇ । ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮੈਂ

ਉਹ ਵਾਕਿਆ ਵੀ ਚੇਤੇ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਜਦੋਂ 26 ਜੁਲਾਈ, 1938 ਨੂੰ ਅਜਨਾਲੇ ਦੇ ਥਾਣੇ ਅਗੇ ਲਾਠੀ ਚਾਰਜ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧੱਕਾ ਦੇ ਕੇ ਛੱਪੜ ਵਿਚ ਸੁਟ ਦਿਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੀਰ ਮਕਬੂਲ ਦੇ ਗੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਕੀ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਇਕੋ ਇਕ ਟੈਕਸ income ਟੈਕਸ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਲਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਖੁਦ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਵਪਾਰੀਆਂ ਤੇ ਤਾਂ 3,200 ਦੀ ਜਾਂ 3,600 ਦੀ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਹਦ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਇਕ ਮਰਲਾ ਵੀ ਬੀਜੀਏ ਤਾਂ ਵੀ ਟੈਕਸ ਲਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਹਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ 22 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਟੈਕਸ ਸਬੰਧੀ ਇਸ ਅਸੈਂਬਲੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਸੀ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਸਵਾਗਤ ਲਾਠੀਆਂ ਅਤੇ ਗੈਸਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਲਾਠੀਆਂ ਤੇ ਗੈਸਾਂ ਨੂੰ 1938 ਦੀਆਂ ਲਾਠੀਆਂ ਤੇ ਗੈਸਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜੋ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੋਹਰਾ ਕੇ ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਅਜ ਵੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਕਲ੍ਹ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ 1952 ਦਾ ਭਾਸ਼ਨ ਚੇਤੇ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਉਹ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਮਨਿਸਟਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ

> ".........To ask the people, for example, the people of Hariana to pay a betterment fee because their lands have improved due to the supply of water from Bhakra Dam, is in fact to do a great injustice to them. The Government is entitled to charge only Abiana from such persons and nothing more than that. If an hon. Minister or a parliamentary Secretary argues that because Bhakra Dam has been constructed by loan money there is justification for realizing betterment fee I would say that this argument is absolutely devoid of any sense. Such a levy is against all principles. At the most what the Government should do is this that it may charge the owners of lands concernd advance Abiana for two or three years and the same may be refunded to the people after the loans incurred on the project have been paid off. But, there is absolutely no justification for an additional levy. And in case any Minister, the Chief Minister or the Cabinet as a whole stands committed to the Central Government. in this connection. I can only say that they have done a most improper act. At any rate I do not find even an iota of sense in this levy. I most respectfully ask, is an additional fee charged from the owner of a house who is given an electric connection because his house becomes more comfortable or is the proprietor of a brick kiln entitled to charge a betterment fee from a house,owner who has built a pucca house by the use of bricks from his kiln ? All this is absurd. The only thing that the Government should do is, as I have already suggested that it should charge the landowners concerned advance Abiana for two or three years ...."

ਮੈਂ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਪੀਚ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਿਸਾਨੀ ਉਤੇ ਜਿਹੜੀ ਟੈਕਸ ਦੀ ਨੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮਾਲੀਆ ਲਾਉਣ ਦਾ ਢੰਗ ਹੁਣ ਵੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੇ ਵੇਲੇ ਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਢੰਗ ਨੂੰ ਬਦਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਿਸਾਨੀ ਉਤੇ ਇਕੋ ਟੈਕਸ ਲਾਉਣ ਦੀ ਨੀਤੀ ਅਪਣਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਕੋਈ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਚੁਕਦੀ। ਪਿਛੇ ਪੰਜਾਬ ਅਸੈਂਬਲੀ ਨੇ ਇਕ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜੇ 5 ਰੁਪਏ ਮਾਲੀਆ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਛਡ ਦਿਤਾ ਜਾਏਗਾ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਸ ਤੇ ਅਮਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ। ਮੁੱਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਜੀ ਕਈ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਗਏ। ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿਸ ਦੀ 5 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਮਾਲੀਆ ਮੁਆਫ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ। ਇਹ ਮਾਲੀਆ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੋਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਿਸਾਨੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਿਸਾਨੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਨੂੰ ਭਰਦੀ

[ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ [

ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਮਾਲੀਆ, ਆਬੀਆਨਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਟੈਕਸ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਸਾਰੇ ਟੈਕਸ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਪਾਸੇ move ਨਹੀਂ ਹੋਈ । ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਸਾਲ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੇ ਬੈਟਰਮੈਂਟ ਲੈਵੀ ਲਾਗੂ ਕਰ ਦਿਤੀ ਗਈ । struggle ਚਲੀ, ਦੱਸ ਤੋਂ ਵਧ ਮਾਵਾਂ ਭੈਣਾਂ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਈਆਂ । ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ । ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਹੋਈ । 25 ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਗਈ । ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਸ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਕਿਥੇ ਹੈ । ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ਾਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਅੱਜ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵਿਚ ਗੁਸਾ ਤੇ ਰੋਹ ਹੈ । ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚੀਆਂ ਹਨ । ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦੋਸਤ ਇਸ ਵਿਚ ਸਨ, ਦੋ ਮੈਂਬਰ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੇ ਸਨ, ਹੁਣ ਤੇ ਸਮਝ ਲਉ । ਸਰਦਾਰ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਕਾਂਗਰਸ ਪਰਧਾਨ ਉਸ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪਰਧਾਨ ਸਨ । ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਉਹ ਰਿਪੋਰਟ ਹੈ । ਉਹ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ । ਇਹ ਬੜੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਹਨ । ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬੈਟਰਮੈਂਟ ਲੈਵੀ ਕਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਹਟਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਕਿਸਾਨਾ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲਾਂ 103 ਕਰੋੜ, 50 ਕਰੋੜ ਤੇ ਫਿਰ 33 ਕਰੋੜ ਇਸ ਦੀ ਆਮਦਨ ਦਿਖਾਈ ਗਈ । ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਵੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ । ਇਹ nominal ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਸੈਂਟਰ ਨਾਲ ਗਲ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰਿਲੀਫ ਦਿਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਆਪ ਸਿਆਣੇ ਹਨ । ਇਹ ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹਨ । ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਤੇ ਹਰਿਆਣੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਬੈਟਰਮੈਂਟ ਲੈਵੀ ਨਾ ਦੇਣ ਕਰਕੇ ਗਰਿਫਤਾਰੀਆਂ ਤੇ ਕੁਰਕੀਆਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਲੋਕ ਰੋਹ ਵਿਚ ਆਏ ਹਨ । ਬੈਟਰਮੈਂਟ ਲੈਵੀ ਹਟਾਉਣ ਲਈ 25 ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਗਈ । ਉਸ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ । ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇਖਣ ਦਾ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ । ਇਹ ਕਮੇਟੀ ਜਨਵਰੀ, 1960 ਵਿਚ ਬਣਾਈ ਗਈ । ਢਾਈ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ । ਇਸ ਦੀਆਂ 9 ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਹੋਈਆਂ । ਇਹ ਸਰਬਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਪਾਸ ਹੋਈ । ਉਸ ਵਿਚ ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿਘ ਸੁਰਜੀਤ, ਸਰਦਾਰ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਲਾਇਲਪੁਰੀ ਤੇ ਪਰੋਫੈਸਰ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਸਨ । ਆਸ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਤੇ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਠੋਸ ਹਲ ਕਢਿਆ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ ਇਹ ਹਾਊਸ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰੇਗਾ । ਮੈਂ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ । ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਪਿਛਲੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਤੋਂ ਸਬਕ ਸਿਖ ਲਿਆ ਹੈ । ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਿਸਾਨੀ ਨੇ ਰੂਲਿੰਗ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਅਗੇ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦਿਤਾ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦੇਖ ਲਈ ਹੈ । ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਰੂਲਿੰਗ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਵੋਟ ਤਾਂ ਪਾਏ ਹਨ । ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਬੇਚੈਨੀ ਹੈ । ਮੋਟਰ ਟੈਕਸ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਟੈਕਸਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ 11 ਟੈਕਸ ਹਨ । 1 ਵਿਘਾ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ 11 ਟੈਕਸ ਹਨ । ਇੰਕਮ ਟੈਕਸ ਲਈ 3600 ਰੁਪਏ ਸਾਲਾਨਾ ਆਮਦਨ ਦੀ ਹਦ ਹੈ । ਇਹ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਿਸਾਨੀ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ । ਪੰਜਾਬ ਬੈਟਰਮੈਂਟ ਲੈਵੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪਰਧਾਨ ਸਰਦਾਰ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਏਥੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ । ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਅਮਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦਾ ਸਦਕਾ ਅਸੀਂ ਏਥੇ ਬੈਠੇ ਹਾਂ । ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਰਿਪੋਰਟ ਛੇਤੀ ਛਪਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਕਿ ਏਸੇ ਹੀ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਉਹ ਪਾਸ ਕਰਕੇ

ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰੀਏ । 25 ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਸਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਬੇਟਰਮੈਂਟ ਲੇਵੀ ਬਿਲਕੁਲ ਉੜਾ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਸੀਲੇ ਦੱਸੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਥੋਂ ਕਿਥੋਂ ਪੈਸਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇ । ਉਸ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਿਸਾਨੀ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਸ ਪਾਸੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਾ ਜਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਟੈਕਸ ਲਾ ਲਾ ਕੇ ਲੁਟਿਆ ਹੈ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਫਤਵਾ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਰੂਲਿੰਗ ਪਾਰਟੀ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੈਂਚਾਂ ਤੇ ਬੈਠੀ ਹੈ ਇਹ ਦੂਜੀਆਂ ਸ਼ਰੇਣੀਆਂ ਦਾ ਸਦਕਾ ਬੈਠੀ ਹੈ । ਜੇ 5 ਸਾਲ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਰਿਲੀਫ ਨਹੀਂ ਦੇਣਗੇ ਤਾਂ ਮੁੜ ਕੇ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੇ । ਬੰਜਰ ਜ਼ਮੀਨ 30 ਲੱਖ ਏਕੜ ਪਈ ਹੈ । ਜਿਹੜੀ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਬੰਜਰ ਪਈ ਹੈ ਉਹ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਲੱਖ ਏਕੜ ਹੈ । ਇਹ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸੋਚਣ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੋਂ ਮਾਲੀਆ ਲੈਣ ਦਾ ਢੰਗ ਕੀ ਹੈ । ਪਹਿਲੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੀ ਦੀ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਛਡਣ । ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੀ ਨੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੁਟਿਆ ਜਾਏ । ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੇ ਟੈਕਸ ਲਾਓ, ਤੁਹਾਡੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਲਾਓ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਇਕੋ ਟੈਕਸ ਲਾਓ । ਐਨੇ ਟੈਕਸ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਉਤੇ ਬੋਝ ਹੈ । ਇਸ ਪਾਸੇ ਵੀ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨਾਲ ਧਕਾ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਚੰਗੇ ਕਦਮ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ । ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰੇ ਜਿਹੜਾ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੈ, ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਟੈਕਸ ਨੀਤੀ ਤੇ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦੀ ਹਨੇਰ-ਗਰਦੀ, ਇਹ 4, 5 ਮਸਲੇ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਰੁਸਤ ਕਰੇ । ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਿਸਾਨੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਦੇ ਕੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਜਿਣਸ, ਖੁਰਾਕ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹਲ ਕਰੇਗੀ ।

ਹੁਣ ਮੈਂ ਇਕ ਮਿੰਟ ਵਿਚ ਫਾਰਮਾਂ ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਜਿਹੜੇ ਬੀਜ-ਫਾਰਮ ਲਏ ਹਨ ਇਹ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੈ । ਇਕ ਬੀਜ-ਫਾਰਮ ਦੀ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਰਿਪੋਰਟ ਹੈ । ਇਹ ਲੁਧਿਆਣੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਇਕ ਬੜੇ ਵਡੇ ਲੀਡਰ ਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਉਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ । ਉਸ ਤੋਂ 40 ਰੁਪਏ ਮਣ ਮੱਕੀ ਖਰੀਦੀ ਗਈ । ਹੁਣ 60 ਰੁਪਏ ਮਣ ਖਰੀਦਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ । ਇਹ ਜਨਰਲ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਦਾ ਫਾਰਮ ਹੈ ।

Mr. Speaker : Don't mention his name please.

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : 40 ਰੁਪਏ ਮਣ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਮੱਕੀ ਖਰੀਦੀ ਗਈ । ਇਹ ਬੀਜ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਸੀ । ਜਦ ਬੀਜ ਵਾਸਤੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਾ ਖਰੀਦੀ ਤਾਂ ਇਹ 10 ਰੁਪਏ ਮਣ ਵੇਚੀ । ਉਹ ਮੱਕੀ ਹੁਣ 60 ਰੁਪਏ ਮਣ ਬੀਜ ਵਾਸਤੇ ਖਰੀਦਣ ਦਾ ਠੇਕਾ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਕ ਪਿੰਡ ਜੁਗਿਆਣਾ ਹੈ । ਉਥੇ ਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਥਾਂ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੇ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਲਾ ਕੇ ਫਾਰਮ ਬਣਾਏ ਹਨ । ਮੇਰੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਇਕ ਪਿੰਡ ਮਾਨਾਂ ਵਾਲੇ ਤਿੰਨ ਇਕਠੇ ਬੀਜ ਦੇ ਫਾਰਮ ਹਨ । ਓਥੋਂ ਕੋਈ ਆਮਦਨੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ । ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਮਹਿਕਮੇਂ ਨੇ ਪੁਆੜਾ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਹੁਣ ਦਸ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੇ ਹਰ ਫਾਰਮ ਵਿਚ ਪੰਪ ਲਾਉਣ ਲਗੇ ਹਨ ।

ਉਪ ਮੰਤਰੀ (ਕੈਪਟਨ ਰਤਨ ਸਿੰਘ) : On a point of Order ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਕਾਮਰੇਡ ਮਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ ਕਿਸਾਨੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਕੀ ਇਹ ਦਰੁਸਤ ਲਫਜ਼ ਹੈ ?

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਉਸ ਫਾਰਮ ਤੋਂ ਮੱਕੀ ਖਰੀਦੀ ਗਈ ਹੈ । (ਵਿਘਨ) ਕਿਸਾਨ ਮੈਂ ਵੀ ਹਾਂ । ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਤੇ ਮੈਂ ਅਗੇ ਵੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕੀਤੀ ਸੀ । ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਵਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਿਸਾਨੀ ਵਾਸਤੇ ਬੜਾ ਹਨੇਰ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਸਰਦਾਰ ਪਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਦੇਉਲ, ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦਾ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਹੈ, ਬਿਲਕੁਲ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਦੋ ਸਾਲ ਲਈ ਹੋਰ ਰਖ ਲਿਆ ਹੈ । ਮੈਂ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੋਲ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ਚੰਗੇ ਕਦਮ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਸੀਂ ਸਰਾਹਨਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ।

ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਦੁੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰ ਸੇਮ ਨਾਲ ਇਲਾਕਿਆਂ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਹੋਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਬਚਾ ਰਹੀ । ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਜੰਡਿਆਲਾ ਤੋਂ ਪਠਾਨਕੋਟ ਤਕ ਦਾ ਇਲਕਾ ਜਿਥੇ ਕਿ ਨਹਿਰ ਟੁਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਲਈ ਤਾਂ ਕੋਈ ਪਾਈਲਾਟ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਸਕੀਮ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ 31 ਲੱਖ ਦੀ ਸਕੀਮ ਦੇ ਦਿਤੀ ਗਈ । ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸਕੀਮ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੇ ਸੇਮ ਨਾਲ ਇਲਾਕਾ ਤਬਾਹ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਪਾਸੇ ਵਲ ਧਿਆਨ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਇਨਜੀਨੀਅਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਡਰਾਈ ਏਰੀਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਥੇ ਸਕੀਮ ਦਿਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ-ਉਹ ਵੈਟ ਏਰੀਆ ਹੈ ਪਰ ਬਾਵਜੂਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀਆਂ ਰੀਪੋਰਟਾਂ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੇਮ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਲਈ ਕੋਈ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਵੈਟ ਏਰੀਏ ਵਿਚ ਸੇਮ ਹਟਾਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਾਈਲਾਟ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਦੀ ਸਕੀਮ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਰ ਦੂਜੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ, ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਡਰਾਈ ਹੈ, ਸਕੀਮ ਦੇ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਇਸ ਸਕੀਮ ਦਾ, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ, ਤਰਨਤਾਰਨ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਇੰਨਾਂ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਲਗਾ ਕਿਉਂ ਕਿ ਨਾ ਤਾਂ ਉਥੇ ਤਜਰਬਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਅਸਲ ਵਿਚ ਪਾਈਲਾਟ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਸਕੀਮ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰ ਪੰਜਗਰਾਂਈ ਨਹਿਰ ਪੱਕੀ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਂ ਟਯੂਬਵੈਲ ਲਗਾਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫ਼ਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਦਾ ਸੀ । ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੌਣ ਰਾਜਾ ਕੌਣ ਪਰਜਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕੀ ਇਹ ਵੀ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਨਹਿਰ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਤੇ ਇਸ ਤਰਾਂ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਜਾਇਆ ਹੋ ਜਾਣਗੇ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਮਨਿਸਟਰ ਇਨਚਾਰਜ ਪਾਸ ਦਰਖਾਸਤ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਇਨਜੀਨੀਅਰਜ਼ ਪਾਸੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ findings ਵੇਖਣ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਕਿ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਗ਼ਲਤ ਹੈ । ਇਸ ਪੱਖ ਵਿਚ ਭਾਰੀ ਅਣਗਹਿਲੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਡਰਾਈ ਏਰੀਏ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਤਜਰਬਾ ਨਹੀਂ ਉਥੇ ਸਕੀਮ ਦੇ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਮਹਿਕਮੇ ਵਾਲਿਆ ਵਲੋਂ ਰਕਮ ਜ਼ਾਇਆ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਸ ਤਰਾਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਸਾਨੀ ਬੈਠੀ ਰੋਏਗੀ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਦੋਹੀਂ ਹਥੀਂ ਲੁਟ ਰਹੇ ਹੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਲਗੀ । ਸੇਮ ਦੀ ਭਾਰੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਹੱਲ ਕੇਵਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਮਿਲਵਰਤਨ ਲਉ । ਪੰਜਾਬ ਕਿਸਾਨ ਸਭਾ ਤੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਇਸ ਸੇਮ ਦੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਹਲ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੋ । ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਸੇਮ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਸਕੀਏ ਤਾਂ ਸੂਬੇ ਦੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਰੱਕੀ ਹੋਵੇਗੀ । ਸਾਰੇ ਲੋਕੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਿਛਲੇ 15 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਸੇਮ ਵਧਦੀ ਹੀ ਗਈ ਹੈ ਇਸ ਤੇ 34 ਕਰੋੜ ਜਾਂ 90 ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਅ ਜ਼ਾਇਆ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ

ਇਸ ਪਾਸੇ ਜਿਨਾਂ ਵੀ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਉਸ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਸ ਰਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬਜਟ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਰੁਪਿਆ ਚੰਗੀਆਂ ਲੀਹਾਂ ਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। 15 ਕਰੋੜ ਜੋ ਤੀਜੀ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਨਾਲ ਤਾਂ ਸੇਮ ਹਟਣੀ ਨਹੀਂ। ਦੋ ਜਾਂ ਢਾਈ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਹਰ ਸਾਲ ਖਰਚ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕਖ ਨਹੀਂ ਬਣਨਾ। ਇਹ ਸਾਰਾ 60-61 ਕਰੋੜ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਤਰੱਕੀ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਬਾਹਰੋਂ ਅਨਾਜ ਮੰਗਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮੰਗਵਾਣਾ ਪਏਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਿਰਸਾਨੀ ਨਾਤੇ ਤੇ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਆਪ ਪਾਸੋਂ ਖਿਮਾਂ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿਲੋਂ : (ਤਰਨਤਾਰਨ) ਅਜ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੜੀ ਅਹਿਮ ਮਦ ਜ਼ੇਰੇ ਬਹਿਸ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਲਗਭਗ 70 % ਆਬਾਦੀ ਨਾਲ ਨਾਤਾ ਹੈ, ਇਕ ਸਬੰਧ ਹੈ। ਮੈਂ ਵੈਸੇ ਹੈਰਾਨ ਸਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਦਿਨ ਚੀਫ਼ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਬਾਰੇ ਸਪੀਚ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਮੈਂ ਪੰਡਤ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਤੋਂ ਮੰਗ ਕੇ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਤਨਾ ਅਛਾ ਮਹਿਕਮਾ ਜਿਸ ਦਾ 70 % ਦਿਹਾਤੀ ਜਨਤਾਂ ਨਾਲ ਤਅੱਲਕ ਹੋਵੇ, ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਬੇਹਤਰੀ ਅਤੇ ਬੇਹਬੂਦੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਨਅਤ ਨਾਲ ਬੜਾ ਗਹਿਰਾ ਸਬੰਧ ਹੋਵੇ ਮਾਸਟਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਇਨਡਸਟਰੀ ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਜਿਸ ਦਾ ਕੇਵਲ ਚੰਦ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਨਾਲ ਜਾਂ ਉਚੇ ਤਬਕੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਹੋਵੇ ਆਪਣੇ ਹਥ ਵਿਚ ਲੈ ਲੈਣਾ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਵੈਸੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਇਕ ਦਿਹਾਤੀ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਘਰੋਂ ਆਏ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਛਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਦਿਹਾਤੀ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਥ ਵਿਚ ਲੈਂਦੇ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਪੰਡਤ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਤੇ ਇਤਬਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤਾਂ ਮਾਸਟਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਨਅਤ ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਤਾਂ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਜੌਹਰ ਦਿਖਾਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਇਵੇਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਸਟਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਨੂੰ ਵੰਡਣ ਵੇਲੇ ਹਾਂ ਨਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸਗੋਂ ਮਹਿਕਮਾ ਲੈਣ ਦੀ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਹਾਰਦਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋਣ। ਇਕ ਗੱਲ ਮੈਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਮੇਹਨਤੀ ਹਨ ਅਤੇ ਇਕ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਮਾਨਦਾਰ ਵੀ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ drive ਅਤੇ dash ਦੀ ਬਹੁਤ ਲੋੜ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਦਾ ਢਾਂਚਾ ਬਿਲਕੁਲ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਲਾਇਲਪੁਰ ਵਿਚ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਕਾਲਜ ਛਡ ਕੇ ਆਏ ਸਾਂ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਇਕ ਲੁਧਿਆਨੇ ਵਿਚ ਤੇ ਇਕ ਹਰਿਆਨੇ ਵਿਚ ਰੋਹਤਕ ਵਿਚ ਵਧ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਅਛੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕਾਲਜ ਕਾਇਮ ਕਰ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦੀ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਆਲਾਤ ਮਨ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਦਾ ਸਬੰਧ ਸਰਕਾਰ ਦੀ agrarian policy ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਦਾ ਸਬੰਧ ਇਨਡਸਟਰੀ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਦਾ ਸਬੰਧ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਨਾਲ ਹੈ, ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਨਵੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਰਖੀਆ ਗਈਆਂ ਹਨ ਇਸ ਨਾਲ ਵੀ ਬਹੁਤ ਗਹਿਰਾ ਸਬੰਧ ਹੈ।

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿਲੋਂ]

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਥੇ ਦੂਸਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਨੂੰ ਬਹੁਤ study ਕੀਤਾ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਦੋਵੇਂ ਪਹਿਲੂ ਵੇਖੇ, Extensive ਅਤੇ intensive । ਜਿਥੋਂ ਤਕ Extensive Farming ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਮੈਂ ਬਜ਼ਾਤੇਖੁਦ ਆਸਟੇਰਲੀਆ ਵਿਚ, United States ਵਿਚ ਅਤੇ Canada ਦੇ ਕੁਝ ਹਿਸਿਆਂ ਵਿਚ Extensive Farms ਦੇਖੇ । ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਾਂ । ਉਥੇ ਮੈਂ ਇਕ ਦੋਸਤ ਨਾਲ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਫਾਰਮ ਦਾ size ਕਿਤਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਬੜਾ ਝਕ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਫਾਰਮ ਹੈ । ਮੈਂ ਖਿਆਲ ਕਰਦਾ ਸਾਂ ਕਿ ਬਹੁਤ ਮਾਮੂਲੀ ਜਿਹਾ ਕੁਝ ਏਕੜਾਂ ਦਾ ਫਾਰਮ ਹੋਵੇਗਾ ਪਰ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲਗਾ, Mr. Dhillon I have a very small farm of about fifteen hundred to two thousand acres. ਜਿਥੋਂ ਤਕ intensive farming ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਜਾਪਾਨ ਅਤੇ ਹਾਲੈਂਡ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸਾਲ ਹੋਏ ਜਾਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਜਾਪਾਨੀ ਫਾਰਮ ਵੇਖ ਕੇ ਭਾਵੇਂ ਫਾਰਮ ਦਾ size 20, 25 ਜਾਂ 30 ਏਕੜ ਹੈ ਪਰ ਕਿਸੇ ਫੈਮੀਲੀ ਦੇ ਘਰ ਜਾਉ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਸਕੂਟਰ ਵੀ ਹੈ, ਕਾਰ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਘਰ ਵੀ ਅਛਾ ਹੈ, ਸਭ ਸਹੂਲਤਾਂ ਘਰ ਵਿਚ ਹਨ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰਾ ਆਪਣਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਪਹਿਲੂ ਵੇਖ ਕੇ extensive ਅਤੇ intensive, ਕਿ ਫਾਰਮ ਦਾ size ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਫਿਰ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਪਾਲਸੀ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਅਤੇ ਟ੍ਰੇਡਿੰਗ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਹੈ ।

3 P.M.

ਇਕ ਚੀਜ਼ ਮੈਂ ਏਥੇ ਹੋਰ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਘਟ ਹੈ ਅਤੇ industry ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਕਈ ਅਮਰੀਕਨ ਫ਼ਾਰਮਜ਼ ਯੂਨੀਅਨਜ਼ ਦੀਆਂ figures study ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ , ਅੱਜ ਤੋਂ ਕੋਈ 40–50 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀਆਂ, ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਵੋਗੇ ਕਿ 50 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਓਥੇ 70% Agriculturist ਸਨ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਹੁਣ ਘਟਦੇ ਘਟਦੇ ਕੋਈ 10 ਫ਼ੀ ਸਦੀ ਹੋ ਗਏ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ set ਹੋਈ ਪਾਲੀਸੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਤਹਿਤ Agriculture ਤੋਂ ਲੋਕ ਆਹਿਸਤਾ ਆਹਿਸਤਾ ਇੰਡਸਟਰੀ ਵਲ ਆ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਸ ਦੀ ਵਜਾਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਤਨਾ ਵੀ rural area ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਮੁਲਕ ਦੀ economy ਦੇ ਨਾਲ ਬਰਾਹੇ ਰਾਸਤ ਤਅਾਲੁਕ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ industry ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਤਿਵੇਂ Agriculture ਦੀ labour ਦਾ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਭਾਰ ਘਟਿਆ ਹੈ । ਪਰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਨਾਲ ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਜਿਥੇ ਇੰਡਸਟਰੀ ਵਧੀ ਹੈ ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕ ਇਤਨੇ set ਹੋਏ ਹੋਏ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਉਹ ਕਿਥੇ ਖੜੇ ਹਨ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਓਹਾਈਓ ਸਟੇਟ ਵਿਚ ਜਿਸ ਦੇ ਪਾਸ 100 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਸੀ ਅਜ ਉਸ ਦੇ ਪਾਸ 700 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਇਸ ਦੀ ਵਜਾਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ Agriculture labour ਨੂੰ Small Scale Industry ਵਿਚ ਲਗਾ ਲਿਆ ਹੈ ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇ ਕਿਸੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ policy ਬਣਾ ਕੇ Switch-over ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਭੈੜਾ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ । ਪਰ ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਨਾ ਤਾਂ Agricultural labour ਹੀ ਕਿਤੇ settle ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਬੋਝ ਘਟਿਆ ਹੈ ਬਲਕਿ ਜੇ ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ 70% ਸੀ ਤਾਂ ਇਹ ਹੁਣ 75 % ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਜਿਸ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਨਹੀਂ ਆਏ । ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਛੱਡੀ ਗਈ ਫੇਰ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਹੋਣਾ ਅੱਛਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ labour ਨਾਲੋਂ Superior ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । Agriculturist ਨੂੰ labour class ਦੀ ਨਿਸਬਤ ਉਤਮ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਉਚਾ ਦਰਜਾ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਕਰ ਕੋਈ ਮਜ਼ਦੂਰ 7/– ਜਾਂ 6/– ਰੁਪਏ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਨਿਸਬਤ ਉਸ ਨੂੰ ਅਛਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ 6–7 ਵਿਘੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ । ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੀ ਇਹੋ ਏਥੇ ਖਾਹਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਨਾ ਕਿਵੇਂ ਜ਼ਮੀਨ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਭਾਵੇਂ ਉਹ Surplus ਵਿਚੋਂ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਉਸ ਦੇ ਪਾਸ ਭਾਵੇਂ ਦੋ ਵਿਘੇ ਜਾਂ 4 ਵਿਘੇ ਜ਼ਮੀਨ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਖਾਹਸ਼ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੋਵੇ । ਅਜ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਆਮਦਨੀ ਦਾ ਕੋਈ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਬਲਕਿ ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਉਚਾ ਦਰਜਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਹੀ ਗਲ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਸਮਾਈ ਹੋਈ ਹੈ । ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਏਥੇ uncertainty ਵਧਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਹਿਲਾ 100 ਏਕੜ ਤਕ ਹੱਦ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਗਈ ਫੇਰ ਇਹ 50 ਏਕੜ ਤੇ ਆ ਗਈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਇਹ 30 ਸਟੈਂਡਰਡ ਏਕੜ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਹੈ । ਭਾਵੇਂ ਇਤਨੀ ਘਟ ceiling ਦੀ ਹੱਦ ਤੇ ਅਸੀਂ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਹਾਂ ਪਰ ਇਸ ਦੀ percentage ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘਟੀ ਨਹੀਂ । Tenants ਔਰ Land Lords ਦੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਰੋਜ਼ ਝਗੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਦੀ percentage ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਆਇਆ । ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਪਾਸ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਉਹ ਕਿਸੇ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਘਟ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਮੌਕਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਆੜ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਦੇ ਨਾਉਂ ਰਜਿਸਟਰੀ ਕਰਵਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਸਾਡੀ Agrarian policy ਹੈ । ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ policy ਤੇ ਨੁਕਤਾ-ਚੀਨੀ ਕਰਾਂ ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ Agrarian policy ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜ਼ਰੂਰ ਚਲਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਮਾਸਟਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ Surplus labour absorb ਹੋ ਸਕੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਰਾਹੀ satisfy ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਜ਼ਰਾ ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕਾਂ ਦੀ History ਵੇਖੋ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ Agrarian Reforms ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ । ਕਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ Compulsory Co-operative Farms ਬਣਾਏ ਹਨ । ਪਰ ਸਾਡੇ ਤਾਂ ਇਕ ਨਾਗਪੁਰ Resolution ਦਾ ਹੀ ਵੇਖ ਲਓ ਕੀ ਹਸ਼ਰ ਹੋਇਆ ਹੈ ਹਰ ਚੌਥੇ, ਪੰਜਵੇਂ ਦਿਨ ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦਿਹਾਤ ਸੁਧਾਰ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਹਾਮੀ ਹਾਂ ਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ economic holding ਹੋਵੇ ਜਾਂ Farming ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਸਿਲਸਲਾ ਹੈ ਇਹ mechanised farming ਰਾਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਤਨੇ ਚਿਰ ਇਹ responsibility

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿਲੋਂ]

ਨਹੀਂ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । ਜਿਸ policy ਤੇ ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਚਲ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਵਿਚ practically ਕਾਮਿਆਬ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਹਾਂ ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ tractors ਰਾਹੀਂ ਖੇਤੀ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ Service Co-operatives ਵੀ ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ ਪਰ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ solve ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ । ਅਵਾਮ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਦੌਲਤ ਨੂੰ ਵਧਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿਵੇਂ ਉਹ Agriculture ਤੋਂ ਹੋਰ ਆਮਦਨੀ ਦੇ ਵਸੀਲੇ ਇਖਤਿਆਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਆਮ ਸਵਾਲ ਪੁਛਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਸੋ ਜੀ ਅਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਆਪਣੇ Agriculture ਦੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਨੂੰ ਫ਼ਰੋਗ ਦੇਈਏ । ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਹੈ ਵੀ ਠੀਕ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਇਕ ਵਕੀਲ ਵੀ ਹਾਂ, ਜਰਨਲਿਸਟ ਹਾਂ, ਪੜ੍ਹਿਆ ਲਿਖਿਆ ਵੀ ਹਾਂ ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਉਤਾਰ ਚੜ੍ਹਾਉ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਇਕ ਆਪ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਦੇ ਪਾਸ ਕਿਤਨੀ ਜ਼ਮੀਨ ਕਿਉਂ ਨਾਂ ਹੋਵੇ ਮੈਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਦਸੋ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਸਨੇਮਾ ਜਾਂ Cold-Storage ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਲਾ ਕੇ ਨਹੀਂ ਆਖਦਾ ਇਹ ਇਕ ਮੰਨੀ ਹੋਈ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝ ਹੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਉਹ ਜੇ ਕੋਈ ਐਸਾ ਕੰਮ ਕਰੇ ਤਾਂ ਕਿਵੇਂ ਕਰੇ । Small-Scale Industry ਤੇ ਸਰਮਾਇਆ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਕਰੇ । ਇਹ ਉਸ ਦੇ ਲਈ ਭਾਰੀ problems ਹਨ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਅਗਰ ਤੁਸੀਂ Agrarian Reforms ਦੇ ਮਸਲੇ ਦੇ ਵਿਚ Serious ਹੋ ਤਾਂ Small Holdings ਇਸ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਹਨ । Industry ਦਾ ਤਆਲੁਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ Raw material ਨਾਲ, ਅਤੇ raw material ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ ਦੇ ਹਥਾਂ ਰਾਹੀਂ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਤੁਹਾਡਾ ਕੰਮ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਕਾਬਲ ਬਣਾਉ ਕਿ ਉਹ ਇਸ raw material ਤੋਂ further ਲਾਭ ਉਠਾ ਸਕੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ development ਵਾਸਤੇ ਜਗ੍ਹਾ ਜਗ੍ਹਾ Agricultural college ਖੋਲੋ । ਅਜ਼ਰਾਈਲ ਦੀ ਆਬਾਦੀ 2 Million ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ ਉਥੇ 80 ਦੇ ਕਰੀਬ Local Agricultural Schools ਹਨ ਜਿਥੇ ਜਾ ਕੇ Training ਲੈਣੀ ਹਰ farmer ਲਈ Compulsory ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ Tipleson Co-operative Farms ਹਨ । ਉਹ ਲੋਕ ਇਤਨੇ ਸਮਝਦਾਰ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ Industries ਵੀ ਹਨ, Foreign ਥਾਵਾਂ ਨਾਲ dealings ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਬਲ ਹਨ, ਵੱਡਿਆਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਗ ਲਾਏ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਹਰ ਪਾਸੇ developed ਹਨ । ਅੱਜ ਜੋ Industry ਦੀਆਂ plans ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ Reservation ਹੈ ਮੈਂ ਇਸ ਦੀ ਕੋਈ justification ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ । ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਕੋਈ justification ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੀ । ਤੁਸੀਂ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੇ ਬਲਕਿ ਇੰਡੀਵਿਜੂਅਲ ਇੰਡਸਟਰੀ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇ ਰਹੇ ਹੋ । ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦਾਂ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਤੁਹਾਡੀ ਇਹੋ ਰਫ਼ਤਾਰ ਰਹੀ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਵੇਹਲੇ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਫ਼ੇਰ ਕਾਬੂ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾਣਾ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਭਣਾ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ । ਸ਼ੂਗਰ ਇੰਡਸਟਰੀ ਲਈ ਤੁਹਾਡਾ ਬੜਾ ਸ਼ੁਕਰੀਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਚਾਰ ਪੰਜ ਮਿੱਲਾਂ ਲਗਾ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ । ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ ਹੋਰੀਂ ਇਸ ਵੇਲੇ ਏਥੇ ਨਹੀਂ ਜਿਹੜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ

ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਸਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਵੀ ਇਹ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ੂਗਰ ਮਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੀ ਤੇ ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰ ਲੜਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਸ ਦਿਨ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸ਼ੂਗਰ ਮਿਲਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਮਨਿਸਟਰੀ ਦੇ ਵਿਚ ਫੁਟ ਪਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ । ਤੁਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਖਹਿੜਾ ਛਡੋ ਤੇ ਅਮਨ ਚੈਨ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹੋ । ਤੁਸੀਂ ਜੇ ਦਿਹਾਤੀ ਜਨਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਰਖਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਰਖਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਦਿਹਾਤਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਫਲਾਂ ਨੂੰ ਡਬਿਆਂ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਖੋਲੋ, ਹੌਜ਼ਰੀ ਦੇ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੋ । ਏਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਸੈਂਕੜੇ ਹੀ ਸਨਅਤਾਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ । ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਦੂਸਰਿਆਂ ਲਈ ਥਲੇ ਦੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਉਪਰ ਵਾਲੀ ' ਜਿਹੜੀ ਤੁਹਾਡੀ ਪਾਲੀਸੀ ਹੈ ਇਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚਿਰ ਚਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ । ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤਾ ਚਿਰ ਤਕ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ befool ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ । ਅਖੀਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ economic ਮਸਲੇ ਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਪੈਣਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਜਿਹੜਾ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਰੀਸਰਚ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਇਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਦਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਕੋਈ ਐਸਾ ਸਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚ ਕੁਦਰਤ ਸਾਡੇ ਖਿਲਾਫ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ, ਕਦੀ ਹੜ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕਦੀ locust ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਦੀ draught ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਤ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਸੇਮ ਦੀ ਵਜਾਹ ਕਰਕੇ ਫਸਲਾਂ ਨੂੰ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਲਗਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ । ਸਰਦਾਰ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ ਹੋਰਾਂ ਕਿਸਾਨੀ ਦਾ ਲਫਜ਼ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਏ ਕਿ ਕਿਸਾਨੀ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸਿਆ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਔਰਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ । (ਹਾਸਾ) । ਸ੍ਰੀ ਬਾਬੂ ਦਿਆਲ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਪੁਛਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਨਹੀਂ Peasantry ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦੇ ਫਾਇਦੇ ਦੀ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ research ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨੂੰ ਬਦਲ ਦਿਉ । ਮੈਂ ਖੁਦ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਹਾਂ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਦੋ ਤਿੰਨਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ, ਸਾਡੇ ਤੇ ਬਹੁਤ ਭਾਰੀ ਚੱਕਰ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਕਦੀ ਝੋਨੇ ਨੂੰ ਬੀਮਾਰੀ ਲਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਔਰ ਕਦੀ ਕਮਾਦ ਨੂੰ ਬੀਮਾਰੀ ਲਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਕੁਝ ਇਲਾਜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਿਆ । ਮੈਂ ਇਸ ਦਫਾ ਨਰਮੇ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਕਰਵਾਉਣੀ ਸੀ । ਲੇਕਿਨ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਮਹਿਕਮੇ ਵਲੋਂ ਤਜਵੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਦਸੀ ਗਈ ਕਿ ਉਥੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਗੁਜ਼ਾਰਿਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਦੋ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਕਾਲਜ ਹਨ, ਕੁਝ ਸਕੂਲ ਹਨ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਹੋਰ ਵੀ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹ ਰਹੇ ਹੋ । ਤੁਹਾਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ integrated unit ਬਣਾ ਕੇ extension service ਔਰ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰੋ । ਰੀਸਰਚ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਕੰਮ ਹੈ ਇਹ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਨਾਲੋਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਵਿਚ ਹੈ ਅਲਹਿਦਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

(*Interruption by Captain Rattan Singh, Deputy Minister*)

Sardar Gurdial Singh Dhillon : University and research work is different from other work of the Department.

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ]

ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ research section ਵਾਲੇ ਆਦਮੀ ਜੋ ਹਨ ਉਹ ਇਤਨੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਅਲਹਿਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਕਿ ਇਕ ਹਫਤੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਨਵੀਂ ਚੀਜ਼ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਵੇ । ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਰਾਏ ਦੇਵਾਂਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਅਤੇ Research section ਨੂੰ Co-ordinate ਕਰੋ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ livestock ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ artificial insemination centre ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਹਨ । ਇਹ ਅੱਛੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਸੂਬੇ ਦੀ demand ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਇਸ ਦਾ ਪੂਰਾ ਫਾਇਦਾ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ, ਬਲਾਕ ਸੰਮਤੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਇਕ ਯੂਨਿਟ ਬਣਾ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਚਲਾਉ ਤਾਕਿ ਸੂਬੇ ਦਾ ਸਮੁਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਫਾਇਦਾ ਹੋਵੇ । ਤੁਸੀਂ 'ਡਚ ਫਾਰਮਾਂ' ਦੇ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਦੇਖੋ । ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ bulls ਵੀ ਆਪਣੇ ਹਨ, ਆਪਣੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਟੈਲੀਫੂਨ ਹਨ ਔਰ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਮਿੰਟਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਹ ਬਹੁਤ cheap ਹਨ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਵਿਚ ਜਾਂ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਚ stock ਵਧਾਉਣ ਦਾ ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਕਿ ਅਸੀਂ stray cattle ਦੇ ਮਸਲੇ ਤੇ ਕਾਬੂ ਨਾ ਪਾ ਲਈਏ। ਸਾਡੇ ਕੁਝ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਐਸੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਡੀ ਆਰਥਕ ਹਾਲਤ ਤੇ ਬੁਰਾ ਅਸਰ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੀ ਖੇਤੀ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਅਜ ਅਵਾਰਾ ਪਸ਼ੂ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਕੀ ਬਲਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਚ ਇਤਨੇ ਵਧ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ । ਗਊਸ਼ਾਲਾ ਜਾਂ ਹੋਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਆਖਿਰ ਕਿਤਨੀਆਂ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ । ਏਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਯੋਗ ਢੰਗ ਲਭਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਚੀਜ਼ ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬਹੁਤਾ ਸਬੰਧ ਰਖਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਡੰਗਰਾਂ ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ stray cattle ਦੀ problem ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਵਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਥਾਂ ਥਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਇਹ ਡੰਗਰ ਤਬਾਹ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼ ਦੇ ਹੋਸਟਲ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

Mr. Speaker: Is the hon. Member talking of stray cattle in Chandigarh (Laughter)

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ: ਪੰਡਤ ਜੀ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੰਗ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਚੂਹੇ, ਗਿਦੜ, ਤੋਤੇ ਅਤੇ ਕਾਂ ਵਗੈਰਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਾਗਜ਼ੀ ਤੌਰ ਤੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਔਰ ਸਭ ਕੁਝ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਸਾਫ਼ ਦਸਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੈਕਸ਼ਨ ਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਤੇਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਮਲੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜ਼ਰਾਇਤ ਲਈ ਪੋਹਲੀ ਬੜੀ ਭਾਰੀ problem ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਜ਼ਰਾਇਤ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਕਤ ਇਹ ਹਰੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਜੇਕਰ ਹੁਣ ਹੀ

ਤੁਸੀਂ ਇਸਤੇ ਹੱਲਾ ਬੋਲ ਦਿਉ ਅਤੇ war level ਤੇ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕਟ ਦਿਉ ਤਾਂ ਹੀ ਇਹ ਖਤਮ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਵਰਨਾ ਜਦੋਂ ਇਹ ਪੱਕ ਜਾਵੇਗੀ ਤਾਂ ਇਹ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕੇਗੀ । ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਬੜੀਆਂ figures ਦਸੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਮੀਲਾਂ ਤਕ ਪੋਹਲੀ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਅਮਲੀ ਤੌਰ ਤੇ ਕੁਛ ਹੋਰ ਹੀ ਤਸਵੀਰ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਵਾਕਿਆ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਦਫਾ ਮੈਂ ਤੇ ਮਹਕਮੇ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਬ ਇਕ ਐਸੀ ਥਾਂ ਤੇ ਗਏ ਜਿਸ ਬਾਰੇ Agriculture Inspector ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਸੀ ਕਿ ਪੋਹਲੀ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਉਥੇ ਗਏ ਤਾਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਮੀਲਾਂ ਤਕ ਪੋਹਲੀ ਖੜੀ ਸੀ । ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ war level ਤੇ ਕੰਮ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, week ਮਨਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ duty ਲਗਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਅਜੇ ਕਹਿਣ ਲਈ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਕੁਛ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਵਕਤ ਥੋੜਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਤਨੀ ਗਲ ਕਰਕੇ ਹੀ ਖਤਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ raw material ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ industries ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਕੋਈ raw material ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਵੀ ਦਸਤਕਾਰੀ ਚਾਲੂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਬੇਰੋਜ਼ਗਾਰੀ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ ਉਸਦਾ ਹਲ ਹੋਵੇ । ਇਥੇ betterment levy ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਤਿਰਸਿੱਕਾ ਸਾਹਬ ਨੇ ਤਾਂ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚੋਂ ਵੀ quote ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਸਾਡਾ ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਸ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਕੀ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਿਪੋਰਟ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵੀ ਉਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਵਿਚਾਰ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਦੇ । ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਬ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਥੋਂ ਉਸ ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ ਲਭ ਲਿਆਏ ਹਨ । ਖੈਰ ਮੈਂ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਬ ਹੀ ਆਪਣੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਬਾਰੇ ਕੁਛ ਦਸਣਗੇ । Thank you very much.

चौधरी राम सिंह (जींद) : अध्यक्ष महोदय, आज जो demand agriculture की हाउस के सामने है उस पर मनुष्य मात्र ही नहीं बल्कि सारे प्राणी निर्भर हैं। यह इतनी ज़रूरी मद है कि इसकी तरक्की देश के लिये बहुत ज़रूरी है और खास तौर पर पंजाब के लिये जो कि भारतवर्ष की grainery है । इस पर बहुत कुछ कहा गया है। इस में जो नुक्स मेरी नजर में आये हैं उनमें से एक नुक्स तो यह है कि जो इस वक्त हकूमत चल रही है उसमें यह ज़रूरी है कि जिस महकमे का incharge मनिस्टर जो हो वह उस महकमे के काम में expert हो। किसी देश में किसी महकमा में तभी तरक्की हो सकती है जब उस महकमा का incharge जो हो वह उस महकमे के काम में expert हो जैसा कि फौज के महकमे के incharge के लिये यह ज़रूरी है कि वह फौज का एक बड़ा भारी तजरुबाकार जनरल हो। इसी तरह से agriculture के महकमे के incharge मनिस्टर के लिये भी बहुत ज़रूरी है कि वह agriculture के काम से वाकफ़ियत रखता हो क्योंकि इस वक्त हमें लाखों करोड़ों मन अनाज America और दूसरे देशों से मंगाना पड़ता है। लेकिन आज हम देखते हैं कि हमारी Ministry के अन्दर Agriculture का महकमा एक ऐसे आदमी को दिया गया है जिसको मेरी इतलाह के मुताबिक agriculture का कोई तजरुबा नहीं है ।

Mr. Speaker: Please don't cast aspersions.

चौधरी राम सिंह : स्पीकर साहब, यह aspersion नहीं है। यह तो fact है। जिस आदमी को excise का तजरुबा न हो उसे excise का महकमा देना और जिसे agriculture का तजरुबा न हो उसे agriculture का महकमा देना कोई समझदारी की निशानी नहीं है।

श्री अध्यक्ष : Excise के तजरुबे से आप की क्या मुराद है। क्या आप का यही मतलब है कि जो शराब पीने वाला हो उसे excise का महकमा देना चाहिए ? (What does the Hon. Member mean by the words "experience in excise? Does he mean to say that a person who is addicted to wine should be made incharge of this Department?) (Laughter).

चौधरी राम सिंह : स्पीकर साहब, मेरी प्रार्थना यह है कि चीफ मिनिस्टर साहब को चाहिए था कि वह यह महकमा agriculture के किसी expert आदमी को देते। मैं बताता हूँ कि क्या नुकसान होता है जब कोई महकमा उसके expert को न दिया जाये। इससे officialdom बढ़ती है। अगर मनिस्टर को उसके महकमा की working की वाकफियत ही न हो तो उस महकमे के काम का सारा भार उस महकमा के अफसरान पर पड़ जाता है जिस का नतीजा यह होता है कि अफसर अपनी मनमानी कार्यवाई करने लग जाते हैं। हमारे अफसरान हालांकि कौम प्रस्त हैं लेकिन क्योंकि वे election में से नहीं आये होते इस लिये वे public के सामने जवाब देह नहीं होते। जो public के elected मैम्बर होते हैं वह पूरी जिम्मेवारी के साथ काम करते हैं क्योंकि उन्हें मालूम होता है कि उन्हें पांच साल बाद फिर public के सामने election के लिये जाना होगा। इसलिये यह ज्यादा ज़रूरी है कि जो भी कोई आदमी किसी महकमे का incharge हो वह उसकी working की पूरी वाकफियत रखता हो।

इसके अलावा मेरी प्रार्थना है कि सब से पहले agriculture का ताल्लुक land reforms के साथ है। पंजाब में और पंजाब के साथ शामल किये गये पैप्सू के इलाके में कई तरह की land reforms की जाती रही हैं। मुझे खास तौर पर पैप्सू की land reforms से अच्छी वाकफियत है। वहां यह reforms 1952 में शुरू की गईं। वहां पर Pepsu Tenancy Act, Pepsu Land Utilisation Act और Pepsu Land Reclamation Act बनाये गये थे। मेरी प्रार्थना है कि यह जो तीनों कानून हैं यह political नुकता को मद्दे नज़र रख कर बनाये गये थे। क्योंकि कांग्रेस पार्टी जो है वह political रिश्वत पर निर्भर करती है......

Mr. Speaker : I am sorry, I will not permit any kind of aspersion

on any political party. The hon. Member can criticise the Government or the Ministry, but he should not cast aspersion on any political party.

Chaudhri Ram Singh : I won't do it, Sir. I was just using the idiom that they want to........

Mr. Speaker : No, please. The hon. Member is again repeating that. I would request him not to cast aspersion on any political party.

चौधरी राम सिंह : यह जितने Acts थे इनमें नारा ज्यादा था और हकीकत कम और इनके बनाने वालों को यह पता नहीं था कि इनके नतीजे के तौर पर सूबे की production बढ़ती है या घटती है। आप जरा गौर कीजिये कि पैप्सू land reforms के अन्दर 30 standard acres की holdings रखी गई है। यह एक family के लिये इन्होंने holding मुकर्रर की है लेकिन इन्होंने यह करते हुए इस बात के देखने की ज़रूरत भी महसूस नहीं की कि 30 standard acres की आमदन पर कितने आदमी गुजारा कर सकते हैं हालांकि इनके पास इतने पटवारी हैं और दूसरा Revenue staff था जिसके ज़रिये यह आसानी से पता लगवा सकते थे कि कितने acres की economic holding होनी चाहिए लेकिन इन्होंने तो 30 standard acres की per family की holding मुकर्रर कर दी है चाहे उस family के 20 मैम्बर हों चाहे एक हो। इस सिलसले में मेरे पास कई मिसालें मौजूद हैं। कुछ आदमी ऐसे हैं जिनकी उमर 70 या 80 साल की है और उनके तीन तीन या चार चार लड़के नौजवान हो चुके हैं बल्कि अपने अपने बाप से अलग हो चुके हैं और 20, 20 या 30, 30 साल से खेतीबाड़ी कर रहे हैं लेकिन इन कवानीन के बनाने वालों ने उनको notice दे दिया है कि यह ज़मीन उनके बाप की है उसे छोड़ दो। मैं अपनी सरकार से यह पूछना चाहता हूँ कि जो 70 या 80 साल का बूढ़ा हो उसके नाम पर तो ज़मीन छोड़ दी जाये लेकिन उसके चार नौजवान लड़कों के लिये जो 30 या 40 साल से खेतीबाड़ी करते आ रहे हैं उनसे ज़मीन छीन ली जाये तो क्या इससे अनाज की पैदावार में अजाफा होगा ? उनसे ज़मीन छीन ली गई है जो इतनी मुद्दत से उसे काश्त कर रहे थे और वह ज़मीन देने के लिये एक नये आदमी की तलाश की गई है और यह उस आदमी की तलाश कर रहे हैं जोकि हल चलाना भी नहीं जानता। ऐसे नये आदमी को उस ज़मीन पर बसाने की कोशिश की गई है। क्या इस तरह से हमारी production बढ़ेगी ?

इस तरह से production नहीं बढ़ेगी। जो surplus areas declare किये गये हैं उनसे कुछ भी फायदा नहीं होता। तजरुबाकार किसानों से ज़मीन छीन कर नातजरुबाकार आदमिओं को ज़मीन देने से उल्टा नुक्सान होगा, फायदा नहीं होगा। यह तो कौम के साथ द्रोह करने वाली बात है।

[चौधरी राम सिंह]

(At this stage the Deputy Speaker occupied the Chair.)

पांच साला प्लान के शुरु में लिखा हुआ है :

"..........predominance of small farms, redistribution of land in excess of any given level of ceiling was not likely to make available any large results in the shape of surplus land for distribution......"

इससे कोई अच्छा नतीजा नहीं निकलेगा। किसानों से, छोटे किसानों को मजबूर करके उनसे ज़मीन छीनते हैं और इस तरह से political gain लेना चाहते हैं। मैं कितनी मिसालें दूं। मध्य प्रदेश और उड़ीसा के अंदर भी एक Land Reforms Act बनाया गया था। वहां पर किसानों को छूट दी गई कि market price पर अपनी ज़मीन को बेचो। जो लोग खेती के अंदर interested हों, जिन के पास ज़मीन कम हो या न हो, उनके पास वे अपनी ज़मीन को market price पर बेच सकते हैं। जिन किसानों ने बासी रोटी खा खा कर पैसा जमा किया और दिन रात मेहनत करके ज़मीन खरीदी क्या आप उनको इतनी छूट भी नहीं देते कि वे अपनी ज़मीन को market price पर बेचें। ऐसे नकस कानून बन जाने से किसानों को यह भी विश्वास नहीं रहा कि हम सवेरे उठेंगे तो हम अपनी जमीन के मालिक होंगे। वे सोचते हैं कि आज कल असैम्बली का सेशन चल रहा है ना मालूम ज़मीन के बारे में ऐसा कानून पास कर दें कि सवेरे उठें तो हम अपनी ज़मीन के मालिक भी न रहें। जहां पर इस तरह से मालिक को अपनी चीज़ पर विश्वास न हो तो वह किस तरह से अपनी चीज़ पर मेहनत कर सकता है। मैं इस बात की background समझता हूँ। हमारी सरकार चाहती है कि इस तरह से ज़मीन के छोटे छोटे टुकड़े करके किसानों को तंग करो। वे खुद ही आयेंगे और गवर्नमैंट से कहेंगे कि इतनी थोड़ी ज़मीन से हमें कुछ आमदनी नहीं होती इस को हम क्या करें। इस तरह से जबरदस्ती लोगों पर नागपुर रेज़ोल्यूशन ठोंसना चाहती है। इसके अलावा हिन्दू विरासत ऐक्ट के होते consolidation of holding बेमतलब है। मैं यकीन के साथ कहता हूँ कि यह consolidation पंजाब के लिये हानिकारक है। दस पन्द्रह साल के बाद 45, 50 साल के बूढ़े मर जायेंगे। उनके बाद उनकी ज़मीन उनके लड़कों और लड़कियों में बराबर बराबर बंट जायगी। वह लड़कियां दूसरे आदमियों के पास वह जमीन बेच देंगी और आपकी consolidation खत्म हो जाएगी। आपके करोड़ों रुपये खर्च किये हुए किसी काम नहीं आएंगे। सैंटर के लीडर जानते हैं कि पिछली असेम्बली ने भी यह प्रस्ताव पास किया था कि इस एक्ट को बदलो, यह पंजाब के लिये मुफीद नहीं है। यहां पर कांग्रेसी लोग भी इसको बदलना चाहते हैं लेकिन उनके ऊपर डंडा है। ऊपर वाले लोग चाहते हैं कि अगर ज़मीनें छोटे छोटे टुकड़ों में बट जायेंगी तो joint farming की स्कीम कामयाब हो जायगी। लेकिन मैं अपनी सरकार को कहना चाहता हूँ कि अगर किसी मुल्क में मज़दूर न रहें तो कुछ हर्ज की बात नहीं होती, मजदूर

फिर पैदा हो जाते हैं। अगर अमीर लोग न रहें तो फिर अमीर भी दोबारा पैदा हो सकते हैं। लेकिन अगर किसी देश में मिडल क्लास peasantry नहीं रहती तो वह मुल्क तबाह हो जाता है। इस क्लास को वापस लाना बड़ा मुश्किल होता है। मिड्ल क्लास सोसायटी की (back-bone) होती है। इसके बगैर देश तरक्की नहीं कर सकता। हमारा देश इंग्लैंड नहीं है, रूस नहीं है और न ही अमरीका है। यहां पर अगर आप बीस कुनबों की जमीन छीन कर उस की joint farm बना देंगे तो जहां पर सौ आदमी काम करते थे वहां पर बीस आदमी काम करने लग जायेंगे बाकी के आदमी सब बेकार हो जायेंगे। उन मुल्कों में सनअत बहुत है वहा पर (men-power) की कमी है। हमारे हां सनअत की कमी है और (men-power) की ज्यादती है। Joint farming उन मुल्कों में हो सकती है, जैसे रूस में जहां पर एक एक कुनबे के हिस्से में पांच पांच सौ बीघे ज़मीन आती है। वहां पर दस दस हजार बीघे ज़मीन एक एक फार्म को अलाट कर देते हैं। यहां पर सौ आदमियों की ज़मीन दस आदमियों के हावले कर दी गई तो बाकी के नव्वे बेकार हो जायेंगे। वे लोग (law and order) को खराब करेंगे। देहात में इतने लड़के बेकार हैं कि अगर कोई अफसर फौज की भरती करने के लिये आ जाए तो सौ सौ लड़के एक एक गांव में इकट्ठे हो जाते हैं। उनको नौकरी नहीं मिलती। गवर्नमेंट उनको काम नहीं दिला सकती। दूसरे सूबों में भी Land Reforms Act बने लेकिन वहां पर यह (provide) किया गया कि तीस stan dard acres ज़मीन पांच आदमियों के एक कुनबे के लिये काफी है। उसके बाद फी आदमी के पीछे पांच एकड़ ज़मीन और दी जाए। मैं बिहार का हवाला देना चाहता हूँ।

> "Allowance made for size of family subject to an outside limit of twice the ceiling area."

उन्होंने कहा कि अगर कुनबा बड़ा है तो ज़मीन की सीलिंग भी बड़ी हो सकती है। खाने वालों की गिनती देखे बगैर ज़मीन अलाट करना कितनी गलती की बात है। केरल गवर्नमैंट ने यह (provision) की थी कि कुनबे के मेम्बर देख कर ज़मीन की सीलिंग मुकर्रर करनी चाहिए। मध्य प्रदेश, मद्रास, महाराष्ट्र, मैसूर, उड़ीसा, राजस्थान, दिल्ली और उत्तर प्रदेश में इस असूल को मद्दे नज़र रखा गया।

> "Allowance made at 8 acres of fair quality land for each member in excess of five subject to an outside limit of 64 such acres."

यू० पी० के अंदर फी आदमी आठ एकड़ ज़मीन रखी गई। वहां पर पांच एकड़ से भी ज्यादा ज़मीन रखी गई। लेकिन इस सूबे में ऐसी सीलिंग ज़मीन पर लगाई गई है जिससे देहात की Agricultural economy बिलकुल तबाह हो गई है। अगली problem पानी की है। मुझे याद है कि पिछली लड़ाई में चावल और गहूँ हिन्दोस्तान से बाहर के मुल्कों में जाते थे। आजकल यहां पर बिजली भी पैदा हो रही है। ट्यूबवैल भी लगे हुए हैं Agriculture Department भी पहले से दस गुना बड़ा हो गया है लेकिन इसके बावजूद हम चावल और गेहूं जापान, अमरीका और आस्ट्रेलिया से मंगवाते हैं। नुक्स कहां है? नुक्स किसान के अन्दर नहीं है। वह अनाज पैदा करना जानता है।

[चौधरी राम सिंह]

जितना गवर्नमैंट बताती है उससे भी ज्यादा जानता है। लेकिन नुक्स है political machinery में। वह उसके रास्ते में ऐसी तकालीफ पैदा कर देती है जिससे production कम होती है। मैंने पंजाब के अन्दर हजारों बीघे जमीन ऐसी देखी है जहां tube-wells हों तो वहीं ज़मीन सोना उगल सकती है। एक तरफ जहां अमृतसर और गुरदासपुर वगैरा के जिलों में नहरी पानी इतना जाता है वहां तो tube-wells भी लगा दिये हैं लेकिन जहां हरियाणे के इलाकों में पानी नहीं मिलता वहां tube-wells खोदने के लिये survey तक नहीं किया गया। अगर आप उनको सुविधाएं नहीं दोगे तो वह अनाज कैसे पैदा करेंगे। अफसोस इस बात का है कि agriculture के मामला में भी political नुक्ता निगाह को ही सामने रखा जाता है। Agriculture University लुध्याना में बनाई गई जब कि हरियाणे के इज़ला जैसी fertile land सारे पंजाब में नहीं मिल सकती। लेकिन इन पांचों ज़िलो को पानी तक नहीं पहुंचाया गया। सिर्फ भाखड़ा की एक नहर से एक जिले का कुछ हिस्सा सैराब होता है।

इसके अलावा यहां पर improved seeds का बड़ा propaganda होता है। ठीक है कि seed farms गवर्नमैंट ने खरीदे। अपने कुछ दोस्तों की कुछ हवारियों की ज़मीन गवर्नमेंट ने खरीदी और उसके बाद उसी जमीन को lease पर दे दिया। उससे जो बीज पैदा होता है वह गवर्नमैंट आगे किसानों में बांटने के लिए खरीद लेती है। लेकिन सवाल तो यह है कि इससे किसानों को क्या फायदा हुआ ? उनको अव्वल तो वह बीज मिलता ही नहीं और अगर मिलता भी है तो उस वक्त जब गेहूँ खेतों के अन्दर 6,6 इंच तक बढ़ गया होता है। एक नहीं हर जिले में ऐसा ही होता है। वक्त पर बीज बांटा ही नहीं जाता। वह बीज वाली गन्दम या तो बेचने के काम आती है या खाने के। Propaganda के लिये तो गवर्नमैंट ने seed farms और seeds के stores भी बना लिये लेकिन असल में वह किसी काम नहीं आते हैं।

इसके अलावा गवर्नमैंट ने utilization of waste land के लिए Act बनाया। Agriculture के लिये जमीन के बाद किसान के पास cattle-wealth होती है। वह डंगर पालता है, अच्छी नसल की गउएं और भैंसें पालता है लेकिन उनके पालने के लिये चरागाहों की ज़रूरत होती है। सरकार ने मुरब्बाबन्दी, Utilization of Waste Land और Reclamation के Act के तहत उन तमाम चरागाहों को तोड़ दिया। खत्म कर दिया। यह नहीं सोचा कि डंगरों को खाने के लिये घास बगैरा कहां से मिलेगा। इसका नतीजा यह हुआ है कि इस वक्त लाखों की तादाद में गाएं भैंसें पंजाब से कलकत्ता और बम्बई भेजी जाती हैं। गवर्नमैंट ने इसको बन्द करने के लिये कोई पाबन्दी नहीं लगाई। एक साल तो लोग वहां पर उनका दूध पीते हैं और बाद में उनका beaf के तौर पर इस्तेमाल किया जाता है। तो मेरे कहने का मतलब यह है कि इन Acts की वजह से हमारे सूबे की cattle weatlh खत्म होती जा रही है। जंगलात को खत्म कर देने के नतीजा के तौर पर किसानों को जलाने के लिये लकड़ी

नहीं मिलती । वह natural खाद का इस्तेमाल fuel के तौर पर कर रहे हैं। गांव के अन्दर से दूध और घी तो एक तरह से खत्म होता जा रहा है । अगर एक किसान दिन में एक सेर आटा खाता हो और उसे दूध घी मिल जाये तो उसका गुजारा आधा सेर अनाज से भी हो सकता है। गांव के अन्दर दूध घी खत्म होने से तमाम का तमाम pressure अनाज पर पड़ रहा है जिसके लिये हमारी गवर्नमैंट को भीख मांगने के लिये अमरीका और जापान जाना पड़ता है । (*Laughter*)

एक माननीय सदस्य : जापान को नहीं जाना पड़ता ।

चौधरी राम सिंह: कोई वक्त था कि पंजाब में दूध की नदियां बहा करती थीं । आज अमरीका से दूध का वह powder मंगाया जाता है जिसकी बाबत वहां कि Health Department ने यह राए दी कि वह अमरीकन बच्चों के पीने लायक नहीं । आज गांवों के अन्दर पंचायतों के जरिये वही दूध बच्चों में बांटा जाता है। क्या वजह है कि सूबे मे दूध नहीं रहा ? इसलिये कि गवर्नमेंट ने गांव के अन्दर चरागाहें नहीं छोड़ीं। डिप्टी स्पीकर साहिबा, पंजाब और खास तौर पर हरियाणे का इलाका अच्छी नसल के डंगरों के लिये मशहूर था लेकिन अफसोस से कहना पड़ता है कि 15 साल के इस सरकार के अहद में पंजाब की cattle wealth खत्म होती जा रही है फिर भी सरकार का इस तरफ ध्यान नहीं जाता। मैं आपके जरिये हकूमत से प्रार्थना करूँगा कि joint farming, co-operative farming, reclamation और tenancy के जितने भी कानून सरकार ने अब तक बनाये हैं हकीकत को सामने रख कर उन सब को modify किया जाए, किसानों को जलाने के लिये लकड़ी मुहैय्या की जाए ताकि वह खेतों में गोबर की खाद का इस्तेमाल कर सकें। आप कहेंगे कि खाद की फैक्टरी खोल रखी है। लेकिन तजरुबा यह बताता है कि जिसे किसान आम तौर पर अंग्रेजी खाद के नाम से पुकारता है इस खाद के साथ एक तो जमीन को पानी double देना पड़ता है और दूसरे इस खाद के इस्तेमाल से चार साल के अन्दर जमीन कमज़ोर पड़ जाती है..... (आवाजें : गलत, गलत) आपको इस बात का तजरुबा नहीं । (*Interruptions*) (घण्टी) ठीक है कि यह गवर्नमैंट Communism की तरफ जा रही है और यह चाहती है कि देश के अन्दर individual freedom को खत्म कर दिया जाए ।

Deputy Speaker: Please wind up now.

चौधरी राम सिंह : यह इसलिये नहीं कि वह जनता की भलाई के लिये कर रही है या लैनिन और स्टालिन की policy को अपना रही है बल्कि इसलिये कि देश के अन्दर middle class, किसान और traders को इस तरह से जकड़ दिया जाए कि elections के अन्दर सिवाय उसके किसी और party को vote न डालें । मैं कहता हूँ कि इस सरकार के मन्त्रियों को कुर्सीपरस्त नहीं, कौम परस्त बनना चाहिए। Co-operative farming और joint farming हमारे मुल्क के लिए unfit है ।

[चौधरी राम सिंह]

Tenancy Acts से मुज़ारों को कोई फायदा नहीं हुआ। मैं दावे से कह सकता हूँ कि जो हरिजन हमसे जमीन लेकर बोया करते थे हम उन्हें भाई समझते थे, वह हमारे मददगार थे हम उनके मददगार थे। आज खुद गवर्नमैंट ने अपने कवानीन की वजह से उनसे वह ज़मीन छीन ली है। जिनके पास जमीन थी भी वह कानून के डर से हरिजनों को जमीनें नहीं देना पसन्द करते। इस तरह से सदियों से एक जगह पर इकट्ठा काम कर रहीं communities को एक दूसरे के खिलाफ भड़काने में गवर्नमैंट का अपना हाथ है। आप हरिजनों से वायदा करते रहे हैं कि उन्हें जमीनें देंगे। जब पूछा गया कि कहां से दोगे तो बताया गया कि reclamation जब होगी तब देंगे, Land ceiling से जो surplus land मिलेगी उससे देंगे। (घण्टी) जैसा कि मैंने पहले बताया खुद Planning Commission इस बात को मानता है कि surplus land या reclamation of land से मुजारों का, landless labourers का सवाल हल नहीं होने वाला। मेरी यह प्रार्थना है कि प्रापेगण्डा को छोड़कर जनताप्रस्ती की तरफ आइए। और पंजाब में जो जरायत की हालत है उसे सुधारने की कोशिश करें। जिन लोगों ने पांच साला प्लैनज़ बनाई हैं वह (arm-chair politicians) हैं। उन्होंने बड़ी बड़ी किताबें ही पढ़ी हैं वह कभी खेत में नहीं आए। उनकी जिन्दगी बड़े २ होटलों में ही गुजरी है, किसानों से उनका ताल्लुक नहीं रहा। हम किसानों में रहते हैं.........

उपाध्यक्ष : चौधरी साहब घंटी का भी कुछ मतलब होता है। (The hon. Member may please pay heed to the riniging of the bell. It means something.)

चौधरी राम सिंह : बहुत अच्छा जी, मैं इतना ही कहकर और आप का शुक्रिया करके बैठ जाता हूँ।

श्री राम प्रताप गर्ग (पटियाला) : उपाध्यक्ष महोदया, पेशतर इसके कि मैं अपनी पंजाब सरकार को बधाई दूं मैं उन दो चार बातों का जवाब देना चाहता हूँ जो कि अभी मेरे से पहले स्वतंत्र पार्टी के नुमायंदे ने कही हैं।

पहली बात तो उन्होंने यह कही कि हमारे agriculture के वजीर साहिब को खेती बाड़ी का तजरुबा नहीं है। मैं उनको बताना चाहता हूँ कि इन वजीर साहिब को ज़ाती तौर पर खेती बाड़ी का तजरुबा है। इनके पास जमीन है.........(विघ्न)

उपाध्यक्ष : यह बेहतर होगा कि आप इन बातों का जवाब वजीर साहिब के लिये ही रहने दें। आप वह बात कहें जो आपने कहनी है। (आपोजीशन की तरफ से तालियां) (It would be better if the hon. member leaves these matters for the hon. Minister to reply. He may speak what he wishes to say.)

श्री राम प्रताप गर्ग: इन्होंने अभी कहा कि पैप्सू में जो 30 एकड़ की limit लगाई गई यह ठीक नहीं थी। मैं स्वतन्त्र पार्टी के नुमाइंदा को बताना चाहता हूं कि पंजाब और हिन्दुस्तान के अन्दर ज़मीन का एक बड़ा भारी मसला चला आता था। यहां की आबादी का 85 फीसदी हिस्सा इस पर गुज़र करता है। इसके देखते हुए और देश की हालत को सुधारने के लिये यह करना पड़ा कि कुछ लोगों की जमीन की बांट करनी पड़ी, कुछ को ज़मीन से उठाकर दस्तकारी में लगाना पड़ा। 30 एकड़ की हद इन सारी बातों को सोच समझ कर ही लगाई गई थी। इससे इन्होंने कहा कि किसानों की हालत खराब हो गई है। अगर तो इससे इनका मतलब बड़े बड़े land-lords से था जो कि हराम की कमाई खाते थे तब तो ठीक है उनकी हालत वाकई पहले से खराब है लेकिन अगर इनका मतलब छोटे छोटे किसानों से था जो कि आप ही खेती करते थे तो यह बात ठीक नहीं है।

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਨ ਸਿੰਘ ਗਿਲ: On a point of order, Madam. ਮੈਂ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ ਦੀ ਤਵੱਜੋਹ ਇਸ ਪਾਸੇ ਦਿਵਾਉਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਇਆ ਲਫਜ਼ ਹਰਾਮ parliamentary ਹੈ ਜਾ unparliamentry ਹੈ। ਇਹ clear ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ: ਭੈੜੇ ਲਫਜ਼ ਕਦੇ ਵੀ parliamentary ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ, ਸਰਦਾਰ ਜੀ, ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਾ ਹੀ ਕਰੋ ਤਾਂ ਅੱਛਾ ਹੈ। (Undesirable words are never considered to be parliamentary. It would be better if the use of such words is avoided.)

(श्री भागीरथ लाल खड़ा होना चाहते थे मगर पीछे से कोई उनको खींच रहा था।)

उपाध्यक्षा: यह क्या तमाशा हो रहा है? (What is all this ?)

श्री भागीरथ लाल: On a point of order, **Madam.** उन्होंने आराम की कमाई कहा था हराम की कमाई नहीं कहा था। यह मुग़ालता दूर हो जाना चाहिए।

उपाध्यक्षा: यह प्वायंट आफ आर्डर नहीं है। (This is not a point of order.)

श्री रामप्रताप गर्ग: 30 एकड़ की हद ज़मीन पर सारी आबादी जो गुज़ारा करती है उसके मसलों को हल करने के लिये लगाई गई है। हम समझते हैं कि इससे पैदावार बढ़ी है और किसानों की हालत अच्छी हुई है जो खुद खेती बाड़ी करते हैं। इन्होंने यह ख्याल ज़ाहिर किया कि कोआपरेटिव सोसाइटियां बनाने से और मशीनों से काम लेने से बहुत से आदमी surplus हो जायेंगे। मगर यह असलियत नहीं। हम समझते हैं कि Joint farming से, मशीनों के इस्तेमाल से जमीन की पैदावार बढ़ेगी, किसान की आमदनी बढ़ेगी और इस के बावजूद ज़मीन पर काम करने के लिये उसके पास काफी वक्त और

[श्री राम प्रताप गर्ग]

साधन होंगे । उसके पास काफी काम होगा । इसलिये इन्होंने जो यह कहा कि सीलिंग लगाने से किसान और मुल्क को नुकसान होगा मैं इससे इत्तफ़ाक नहीं करता । (विघ्न) डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं पंजाब सरकार को बधाई देना चाहता हूँ कि इसने 1939 में जो पैदावार 152 करोड़ की मालीयत की थी उसे बढ़ा कर आज 313 करोड़ कर दिया है यानी पैदावार दुगनी से भी ज्यादा हो गई है । यह सरकार की पालिसी के मुताबिक हुई है और इसके लिये कई किस्म के काम करने पड़े हैं । सिंचाई की कई स्कीमें चलाई गई हैं, भाखड़े जैसे बड़े बड़े डैम बनाये गए हैं । मुरब्बाबंदी के जरिये छोटे छोटे ज़मीन के टुकड़ों को इकट्ठा करके बड़े बड़े टुकड़े किये गए जिसे जिमींदार अच्छे ढंग से खेती कर सके और उनकी आमदनी बढ़ी । ट्यूबवैल लगाये गये और नई नई ज़मीन रीकलेम की गई है । तीसरी प्लैन के लिये इस काम के लिये 15.21 करोड़ रुपया रखा गया है । हमने जो पैदावार के निशाने दूसरी प्लैन के लिये मुकर्रर किये थे उनसे भी ज्यादा पैदावार को बढ़ाया तीसरी प्लैन के अर्से में हमने food-grain की पैदावार को 30 फीसदी बढ़ाने का टार्गेट बनाया है, oil-seeds की पैदावार को 62 फीसदी बढ़ाने का निशाना और काटन को 33 फीसदी बढ़ाने का फैसला किया है । इन सब निशानों को हासिल करने के लिये हमें काफी यत्न करने पड़ेंगे । इसी सिलसिले में हमारी सरकार ने खेतीबाड़ी की पैदावार को बढ़ाने के लिए रिसर्च करने वाले अदारे खोले हैं । उनका काम है कि बीज अच्छे किस्म के पैदा किये जायें और फिर किसानों में बांटे जायें ताकि उनकी फसलों की yield और भी बढ़ाई जा सके । इसके अलावा बढ़िया किस्म के implements भी तैयार किये जाते हैं, फसलों की बीमारियों की रिसर्च की जाती है और नई नई दवाइयां किसानों में बांटी जाती हैं ताकि वह अपनी फसलों को इन बीमारियों से बचा सकें । सरकार की इन कोशिशों की वजह से आज हर गांव में किसान बढ़ चढ़ कर दवाइयों का इस्तेमाल कर रहे हैं ।

इसके अलावा खेतीबाड़ी की एजुकेशन के अदारे भी ज्यादा कायम किये गये हैं । लुध्याना के कालिज में पहले एक सौ सीटें थीं । इनको बढ़ा कर अब 250 कर दिया गया है । इसके अलावा हिसार में एक नया ऐग्रीकल्चरल कालिज खोला जा रहा है । इसके लिये जमीन भी ले ली गई है । उम्मीद है इसमें इस साल दाखला भी शुरू हो जायगा । इसके अलावा लुध्याना में एक ऐग्रीकल्चरल यूनिवर्सिटी बनाई जा रही है इसके लिये 6.17 करोड़ रुपये का (provision) किया गया है । फिर किसानों की मदद के लिये कई किस्म के कर्जे भी सरकार देती है, तकावियां देती है ताकि किसान भाई ट्रैक्टर खरीद सकें या अपनी दूसरी ज़रूरतें पूरी कर सकें । इस तरह आप देखें कि सरकार पंजाब में खेतीबाड़ी की तरक्की के लिये करोड़ों रुपया खर्च करती है । इसनें किसानों को बढ़िया बीज देने के लिये 222 बीज फार्म भी खोल रखे हैं । लुध्याना में एक नई ही किस्म का तजरुबा किया जा रहा है जिसे (package-deal) का प्रोग्राम कहा जाता है । इसके मुताबिक यह होगा कि हर एक किसान के हर खेत के लिये जुदा प्रोग्राम बनाया जायगा, individual प्लैन बनेगा और उसे हर किस्म की सहूलतें दी जायेंगी । और जो दिक्कतें उनके रास्ते में हायल हों उनको

4 p. m.

दूर किया जायगा । डिस्ट्रिक्ट लुधियाना में (package deal) के बारे में जो प्लैन बनी है वह 20 हजार किसानों के फार्मज की प्लैन बनी है इसको आगे चल कर हम 50 हजार तक करेंगे। इसके बाद दूसरे डिस्ट्रिक्ट के किसानों को अपने फार्मज की प्लैन बनाने का मौका मिलेगा। और वे भी अपनी पैदावार को बढ़ा सकेंगे।

मैं अगली बात, डिप्टी स्पीकर साहिबा, यह कहना चाहता हूँ कि पंजाब के अन्दर (crop insurance) की स्कीम चल रही है जिससे किसानों को उन मुसीबतों के सिलसिले में जो नागहानि होती है, कुछ रिलीफ मिलेगा।

इसी तरह सरकार ने सर्विस कोआपरेटिव सोसाइटीज बनाई हैं जिनकी संख्या 9,400 के करीब है। जिनसे किसानों को फायदा हो रहा है। डिप्टी स्पीकर साहिबा, यह तो हुई पंजाब की तरक्की की बातें जिसकी तरफ यह सरकार बड़ी तेजी से चल रही है। इसके बाद मैं आपकी मार्फत कुछ सुझाव देना चाहता हूँ। पहला सुझाव यह है कि तकावी लोन जब चंडीगढ़ से चलता है तो उसे 3, या 4 महीने लग जाते हैं जब वह डिस्ट्रिक्ट लेवल पर पहुंच पाता है उसके बाद जो किसान हैं उसे वहां पर अफसरों वगैरह को खुश करने के लिये चक्कर लगाने पड़ते हैं। और कई कई चक्कर लगाने पर उनका जहां रुपया खर्च होता है, वहां टाइम भी खर्च होता है जिससे वह अपने काम का नुक्सान करते हैं। चूंकि उनके पास अपना रुपया होता नहीं और अफसरों को खुश करना जरूरी हो जाता है इसलिये जिन लोगों से लेना पड़ता है वह लोग बनिये होते हैं जो उन्हें ऊंची दरों पर रुपया उधार देते हैं। इस तरह से उनको 500 लेने के लिये 300 और 400 रुपए तक खर्च करने पड़ जाते हैं नतीजा यह होता है कि उधर से रुपया मिलता है और इधर बनिये ले लेते हैं उनको उसका कोई फायदा नहीं हो पाता उल्टे गवर्नमैंट का कर्ज़ और बढ़ जाता है। इसलिये मैं इस सम्बन्ध में मिनिस्टर साहब से यह दरखास्त करूंगा कि डिस्ट्रिक्ट लेवल पर ही तकावी लोन का इतना (speedy-method) तैयार किया जाए जिससे किसानों को सही अर्थों में फायदा हो सके और उनका टाइम व रुपया बच सके। वे अपनी दिहाड़ी भी बचा सकें।

इसी के साथ मैं यह भी कहना चाहता हूँ कि तकावी (recover) करने का जो तरीका है वह ऐसा है कि जिससे किसानों के ऊपर (arrear) बढ़ता चला जा रहा है। 5,5 साल हो गए लेकिन अफसरों ने अब तक परवाह नहीं की। अब वह रुपया इतना बढ़ गया है कि उसका चुकाना मुश्किल है और फिर एक बार में तो गैर मुमकिन है। इसलिये इसको (recover) करने के लिए भी यह होना चाहिए कि 2,2 साल का loan recover किया जाए ताकि लोगों को pay करने में सहूलत हो।

यह स्कीम जिस conception को लेकर आई थी वह बात अब नहीं रही। और जितनी क्रैडिट सोसाइटियां थीं उनको सर्विस कोआपरेटिव में (turn) कर दिया। जबकि सैंटर ने यह चाहा था कि जो गरीब किसान हैं उनकी सर्विस कोआपरेटिव सोसाइटी बनाई जाए और उनको tractors, खेती के इम्पलीमैंट्स, व बीज वगैरह distribute

[श्री राम प्रताप गर्ग]

किए जाएं। हम न तो अमेरिका की तरह सिस्टम adopt करना चाहते थे न ही रूस की तरह ज्वाइंट कोआपरेटिव सिस्टम। हमारा तो conception यही था कि किसानों की कोआपरेटिव सर्विस सोसाइटीज़ बनाई जाए लेकिन वह बात नहीं रही। अब जितनी क्रैडिट सोसाइटियां हैं वह सिर्फ खाद और बीज distribute करती हैं उसमें भी यह होता है कि अच्छे बीज को बाज़ार में महंगे भाव बेच देती हैं और बाज़ार से सस्ता बीज ले के किसानों को सप्लाई कर देती हैं। इस तरह से मैं समझता हूँ कि एग्रीकल्चर (develop) नहीं कर सकती। मैं मिनिस्टर साहब से अर्ज़ करूँगा कि वह इस तरफ ध्यान दें और इसकी वर्किंग को ठीक करवायें व किसानों को सहूलतें दिलवायें। इसी सिलसिले में एक बात यह है कि जो भी सीड मिलते हैं वह टाइम पर नहीं मिलते मसलन अब नर्मे के बीज का टाइम है लेकिन बीज नहीं मिल पा रहा है। मिनिस्टर साहब मेहरबानी करके इस बात की enquiry करवायें और यह देखें कि बीज वक्त पर किसानों को मिले। (घंटी) इन लफ्ज़ों के साथ मैं उम्मीद करता हूँ कि जो सुझाव मैंने दिये हैं उन पर मिनिस्टर साहिब गौर करेंगे।

ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ (ਬਿਆਸ): ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਡੀਮਾਂਡ ਨੰਬਰ 19 ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚ 2 ਕਰੋੜ 11 ਲਖ 98 ਹਜ਼ਾਰ 240 ਰੁਪਏ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਲਈ ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਰਕਮ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ ਇਹ ਬਹੁਤ ਥੋੜੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ 70 ਫੀ ਸਦੀ ਆਬਾਦੀ ਜ਼ਰਾਇਤ ਪੇਸ਼ਾ ਹੈ ਔਰ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 10% ਲੋਕ ਜਿਹੜੇ ਬੇਜ਼ਮੀਨੇ ਹਨ ਉਹ ਖੇਤੀ ਦੇ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਢਾਂਚੇ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਕੇਵਲ ਖੇਤੀ ਉਪਰ ਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਫਖ਼ਰ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਕਿਸਾਨ ਆਪਣੀ ਮਿਹਨਤ ਦੇ ਬਲਬੋਤੇ ਤੇ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਵਿਚ ਛਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਦੀ ਵਜਾਹ ਕਰਕੇ ਭਾਵੇਂ ਜ਼ਰਾਇਤ ਦਾ ਮਿਆਰ ਉਚਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਬਜਟ ਦੀ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਹਾਸੋਹੀਣੀ ਮਦ ਵੇਖ ਕੇ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਥੋੜੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਔਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਦੀਦਾ ਦਾਨਿਸਤਾ ਤੌਰ ਤੇ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ 5 ਮੋਟੀਆਂ ਮਦਾਂ ਦੇ ਆਂਕੜੇ ਆਪਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਦਿਹਾਤੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ। ਜ਼ਰਾਇਤ ਲਈ 2 ਕਰੋੜ 11 ਲਖ 98 ਹਜ਼ਾਰ 240 ਰੁਪਏ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਮਦਾਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਣ ਲੇਕਿਨ ਦਿਹਾਤੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਤੱਅਲੁਕ ਰਖਦੀਆਂ ਹਨ ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ Community Projects ਲਈ 2 ਕਰੋੜ 11 ਲਖ Co-operation ਲਈ 96 ਲਖ, Animal husbandry ਲਈ 98 ਲਖ ਅਤੇ Public Health ਲਈ 69 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਰਖਿਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਮਦਾਂ ਦੀ ਮੀਜ਼ਾਨ 6 ਕਰੋੜ 88 ਲਖ ਦੀ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਵੇਖੋ ਕਿ ਪਬਲਕ ਭਲਾਈ ਦੀਆਂ ਮਦਾਂ ਲਈ 7 ਕਰੋੜ ਤੋਂ ਵੀ ਘਟ ਰੁਪਿਆ ਰਖਿਆ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਇਕੱਲੀ ਮੰਗ ਲਈ 7 ਕਰੋੜ 28 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਖ਼ਰਚ ਹਣਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ

ਇਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ welfare State ਹੈ । ਇਹ ਚੀਜ਼ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਪੁਲੀਸ ਨਾਲ ਵਧ ਪਿਆਰ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਬਲਕਿ ਖੁਦ ਆਪਣੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜੋ 2 ਕਰੋੜ 98 ਲਖ ਦੀ ਮਦ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਤਕਰੀਬਨ 90 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਮੇਲਿਆਂ ਤੇ ਨੁਮਾਇਸ਼ਾਂ ਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਕਰੋੜ 8 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਨਵੀਆਂ ਕਾਢਾਂ ਤੇ ਖਰਚ ਹੋਣਾ ਹੈ । ਇਹ ਰਕਮ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੋ ਕਰੋੜ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਜੋ ਰਕਮ ਬਚਦੀ ਹੈ ਉਹ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਤੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਤੇ ਖਰਚ ਹੋ ਜਾਣੀ ਹੈ । ਤੁਸੀਂ ਦਸੋ ਕਿ ਜ਼ਰਾਇਤ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਤੇ ਬਾਕੀ ਕੀ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਹੋਵੇਗੀ? ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਮੇਲਿਆਂ ਨੁਮਾਇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਤੱਅਲਕ ਹੈ ਇਹ ਜੋ ਖਰਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਕਾਢਾਂ ਦਾ ਵੀ ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਤੋਂ ਜੋ ਕਿਸਮਾਂ ਅਨਾਜ ਦੀਆਂ ਚਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਉਹੋ ਚਲੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਖਾਸ ਨਵੀਂ ਕਿਸਮ ਨਹੀਂ ਕਢੀ ਹੈ । ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਮਾਡਲ ਫਾਰਮਾਂ ਦਾ ਤੱਅਲੁਕ ਹੈ ਇਹ ਇਕ ਫੀ ਸਦੀ ਵੀ ਮਾਡਲ ਫਾਰਮ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ ਹਨ । ਫੇਰ ਜੋ field staff ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਾਧਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਫੀ ਤਹਿਸੀਲ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਦੋ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਜ਼ਰਾਇਤ inspectors ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਿਮੇਂ 20 ਹਜ਼ਾਰ ਕੁੰਨਬਿਆਂ ਨੂੰ guidance ਦੇਣਾ ਹੈ । ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਦਸੋ ਕਿ ਇਕ inspector ਆਪਣੇ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਛੇ ਜਾਂ ਸੱਤ ਕੁੰਨਬਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰਾ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰਾ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਖੇਤੀ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਜੇਕਰ ਮੇਲਿਆਂ ਤੇ ਨੁਮਾਇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਖਰਚ ਨੂੰ ਬਚਾ ਕੇ field staff ਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਜ਼ਰਾਇਤ inspectors ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਵਧਾਈ ਜਾਂਦੀ ਤਾਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ guidance ਮਿਲ ਸਕਦੀ । Research ਲਈ ਇਕ ਕਰੋੜ 8 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ । ਸਮਝਦਾਰ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ partition ਤੋਂ ਬਾਅਦ research ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਘਟ ਕੰਮ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਅਨਾਜ ਦੀਆਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਵੇਲੇ ਦੀਆਂ ਪਰਚਲਿਤ ਕਿਸਮਾਂ ਹੀ ਚਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਜੋ ਰੁਪਿਆ ਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਉਹ ਫਜ਼ੂਲ ਖਰਚ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਮੈਂ ਤਜਵੀਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਕ ਕਮੀਸ਼ਨ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਭਾਵੇਂ ਉਸਦਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਵਜ਼ੀਰ ਮੁਤੱਲਿਕਾ ਹੀ ਹੋਵੇ । ਉਸ ਕਮੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਮੈਂਬਰ ਲਏ ਜਾਣ, ਇਕ I.A.S. ਅਫਸਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ retired ਅਫਸਰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਬਹਾਦਰ ਲਾਲ ਸਿੰਘ, ਸਰਦਾਰ ਬਹਾਦਰ ਲਾਭ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਰਦਾਰ ਬਹਾਦਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਹਨ, ਲਏ ਜਾਣ ਇਹ ਕਮੀਸ਼ਨ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸਾਰੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰੇ ਕਿ ਜੋ ਰੁਪਿਆ research ਤੇ ਖਰਚ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਤੇ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਕਿਤਨੀ ਤਰੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਇਹ ਰਿਪੋਰਟ ਫੇਰ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਤਾਲੀਮ ਦਾ ਤੱਅਲੁਕ ਹੈ ਇਹ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹਿਸਾਰ ਵਿਚ ਵੀ ਇਕ ਨਵਾਂ ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਕਾਲਜ ਖੋਲਣ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਹੈ । 3 ਲਖ ਰੁਪਿਆ boring ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਹੈ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਰਕਮ ਬਹੁਤ ਥੋੜੀ ਹੈ । ਇਸ ਮਦ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਬਿਜਲੀ ਦਾ

[ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ]

ਫੈਲਾਉ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ, tubewells ਲਗਾਣ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਕਿ ਪਰਾਈਵੇਟ ਅਪਰੇਟਰਜ਼ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਆ ਚੁਕੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਤਸੱਲੀ ਬਖਸ਼ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਹੁਣ ਮੈਂ Leader of the House ਦੀ ਤਵੱਜੋਹ ਆਪਣੇ ਹਲਕਾ ਬਿਆਸ ਵਲ ਦਿਲਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਉਹ ਮੇਰੇ ਹਲਕੇ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕਹਿਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦਰੇਗ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਨਮ ਮੇਰੇ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 1937 ਦੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਮੇਰੇ ਹਲਕਾ ਬਿਆਸ ਤੋਂ ਲੜੀਆਂ ਅਤੇ 1952 ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵੀ ਉਥੋਂ ਲੜੀਆਂ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਗਾਤਾਰ 15 ਸਾਲ ਤਕ ਉਸ ਹਲਕੇ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕੀਤੀ ਲੇਕਿਨ ਉਥੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਹਲਕੇ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤੋਂ ਹੀ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਮੇਰੇ ਹਲਕੇ ਦਾ ਆਏ ਸਾਲ ਹੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਤੋਂ ਆਏ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ¾ ਹਿਸਾ ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ¼ ਹਿੱਸਾ ਜੋ ਦਰਿਆ ਬਿਆਸ ਦੇ ਕੰਢੇ ਦਾ ਹੈ ਖੁਸ਼ਕਸਾਲੀ ਦੀ ਵਜਾਹ ਨਾਲ ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਾਡੀ ਤਾਂ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਸਰਦੀਆਂ ਵਿਚ ਨਹਰੀ ਪਾਣੀ ਗਵਾਂਢੀ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸਰਸਬਜ਼ ਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਪਲਾਈ ਕਰਦੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਇਕ ਇਕ ਕਤਰੇ ਲਈ ਤਰਸਦੇ ਹਨ । ਜਿਹੜੀ ਹਕੂਮਤ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਐਸੇ ਸਮਝੌਤੇ ਕਰੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਮੁਫਾਦ ਨੂੰ ਮੁਖ ਨਾ ਰਖੇ ਉਸ ਹਕੂਮਤ ਬਾਰੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੇ ਮੰਨ ਵਿਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਹਮਦਰਦੀ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਮਾਈਨਰ ਅਥਵਾਲ, ਧਰਦੇਵ, ਭਿੰਡਰ ਤੇ ਰਿਆੜਕੀ ਵਿਚ ਘਟੋ ਘਟ ਸੀਜ਼ਨ ਵਿਚ ਚਾਰ ਦਫਾ ਪਾਣੀ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਕੋਰੇ ਨਾਲ ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਬਚ ਸਕਨ । ਜੇ ਕਰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਰਾਇਤ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਦੇਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਡਰੇਨਾਂ ਖੋਦੀਆਂ ਜਾਣ ਤਾਕਿ ਫਸਲਾਂ ਨੂੰ ਸੇਮ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ । ਇਸ ਸਾਲ ਕਮਾਦ ਦੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਏਕੜ ਫਸਲ ਸਾਡੇ ਕੋਰੇ ਨਾਲ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਿਆ । ਇਸ ਪਾਸੇ ਛੇਤੀ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਫੇਰ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੁਝ ਐਸੇ ਫੈਸਲੇ ਕੀਤੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦੀ ਹੌਸਲਾਅਫਜ਼ਾਈ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੈ । ਨਾਗਪੁਰ resolution ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਇਹ ਪਾਲੀਸੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦਸੀ ਹੈ ਕਿ ਮਲਕੀਯਤ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਕੇ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸਾਂਝੀ ਵਾਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ । ਜਦੋਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪਾਲੀਸੀ ਵਾਜ਼ਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਆਇਆ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਉਸ ਕੋਲ ਰਹੇਗੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਲ ਲਾ ਕੇ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਾਲੀਸੀ ਵਾਜ਼ਿਆ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੌਸਲਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ individual units ਕਾਇਮ ਰਹਿਣਗੇ । ਫੇਰ ਹਿੰਦੂ ਕੋਡ ਬਿਲ ਨੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਸਮਾਜੀ ਤੇ ਇਕਤਸਾਦੀ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਰਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਬਾਪ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵਿਚੋਂ ਲੜਕੇ ਤੇ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਹਿਸਾ ਮਿਲੇ ਗਾ । ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਤਰਮੀਮ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਜੋ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ fragmentation ਦਾ ਖਤਰਾ ਹੈ ਉਹ ਟਲ ਸਕੇ ਅਤੇ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਦਿਲ ਲਾਕੇ ਉਸਾਰੀ ਕਰ ਸਕਨ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਾਡੇ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਜਿਥੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਥੇ ਕੁਝ ਐਸੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ

ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਗਲਤ ਫਹਿਮੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਬਾਬਾ ਬਕਾਲੇ ਵਿਚ ਜੋ conference ਹੋਈ ਉਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਕਿਸਾਨ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦੇਨਗੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਕਟਣ ਦੇਨਗੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੋ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਖੋਹ ਕੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇਗੀ । ਮੇਰੇ ਹਲਕੇ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਇਕ ਜਾਂ ਦੋ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਹੈਰਾਨ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕੀ ਇਹ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਖਿਆਲੀ ਤਕਰੀਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਖੋਹ ਕੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ । ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਜ਼ਾਹਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ (ਧਾਰੀਵਾਲ): ਕੀ ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਜ਼ਰਾਇਤ ਦੇ ਮਸਲੇ ਤੇ ਬਹਿਸ ਹੋ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਵਜ਼ੀਰ ਇਥੇ ਨਾ ਹੋਵੇ ?

ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ: ਹੜ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਕਢਣ ਦਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਆਏ ਸਾਲ ਹੜ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਫਸਲਾਂ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮੇਰੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਸਤੇ ਭਾ ਤੇ ਬੀਜ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ । ਜਿਥੇ ਨਹਿਰਾਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ ਉਥੇ ਟਿਊਬਵੈਲ ਦਾ ਪਾਣੀ ਸਸਤੇ ਰੇਟ ਤੇ ਸਪਲਾਈ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁਣੇ ਹੀ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਮੈਂ ਇਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਵਲ ਆਪ ਦੀ ਤਵੱਜੋਹ ਦਿਲਾਉਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਬਾਹਰ ਦੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਖਾਦ ਬੜੀ ਸਸਤੀ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ 7 ਯਾ 8 ਰੁਪਏ ਨੂੰ ਖਾਦ ਦੀ ਬੋਰੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਥੇ ਉਸ ਦੀ ਕੀਮਤ 35 ਜਾਂ 36 ਰੁਪਏ ਬੋਰੀ ਹੈ । ਜਿਸ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਇਸ ਖਾਦ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਉਹ ਕਿਸਾਨ ਇਸ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਉਠਾ ਸਕਦਾ । ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੈਂਟਰ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕਰਕੇ ਖਾਦ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਘਟਾਵੇ । (ਘੰਟੀ) ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਇਕ ਮਿੰਟ ਹੋਰ ਦਿਓ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੈਂਚਾਂ ਵਲੋਂ hybrid maize ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਕੁਝ ਚਰਚਾ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਗੌਰਮੈਂਟ 40 ਰੁਪਏ ਮਣ ਦੇ ਭਾ hybrid maize ਖਰੀਦਦੀ ਹੈ ਤੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਫਰੋਖਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਦੀ ਕੀਮਤ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ । ਸਰਦਾਰ ਮਖਣ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਦੀ ਕੀਮਤ ਹੋਰ ਦੇਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਪਰਚਲਤ ਨਾ ਜਾਵੇ, ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਇਸ ਦੀ ਕੀਮਤ ਘਟਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਕੀਮਤ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ । ਜ਼ਰਾਇਤ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਵਲ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਦੇਣ । ਇਸ ਦੀ ਕੀਮਤ 20 ਜਾਂ 25 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ । ਅਜ ਏਥੇ ਗੰਨੇ ਦੀਆਂ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਚਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਰਕਬਾ ਗੰਨੇ ਥੱਲੇ ਆ ਜਾਣਾ ਹੈ । Hybrid maize ਤਾਂ ਘਟ ਬੀਜੀ ਜਾਣੀ ਹੈ । ਇਸ ਦੀ ਕੀਮਤ ਵਧਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਨਾ ਕਰਨ । ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਦੋ ਚਾਰ ਲਫਜ਼ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ।

श्री बनवारी लाल (कनीना): डिप्टी स्पीकर महोदया, आज हाऊस में जिस चीज़ पर बहस हो रही है वह हमारे पंजाब के लिये काफी महत्वपूर्ण है । Agriculture

[श्री बनवारी लाल]

के सम्बन्ध में हो रही कुछ बातें अपने जिले महेन्द्रगढ़ के बारे में कहना चाहता हूँ। मैं तो हर एक item पर बोलना चाहता था लेकिन टाइम allot न होने की वजह से नहीं बोल सका। मैंने स्पीकर साहिब से अर्ज की थी कि हम नये आदमियों को बोलने के लिये टाइम दिया जाए। मैं अर्ज करना चाहता हूँ कि पैप्सू में महेन्द्रगढ़ backward area करार दिया गया था। सरदार ज्ञानसिंह राड़ेवाला ने अपनी स्पीच में इस बात का जिक्र किया था। मैं आपकी विसातत से यह कहना चाहता हूँ कि महेन्द्रगढ़ में सब प्रकार के टैक्स लगाये जाते हैं लेकिन उन लोगों को किसी प्रकार की सहायता देने के लिये गवर्नमैंट तैयार नहीं होती। वह जिला हर बात में पीछे है। वहां पर agriculture को बढ़ाने के लिये पानी की जरूरत है। यह बात ठीक है कि ज़मीन में टीले होने की वजह से वहां पर नहरें नहीं जा सकतीं लेकिन tube-wells के लिये बिजली दी जा सकती है। जब बिजली उस इलाके में जा चुकी है तो क्यों नहीं सरकार tube wells लगाने के लिये देती ? मैं गवर्नमैंट से appeal करता हूँ कि जल्दी से जल्दी देहात में बिजली सप्लाई करे ताकि खेती बढ़ सके।

दूसरी अर्ज मैं यह करना चाहता हूँ कि उस इलाके में खाद की बड़ी कमी है। वक्त पर लोगों को seeds भी supply नहीं होते। उनको खाद और seeds की supply वक्त पर होनी चाहिए ताकि वे खेतीबाड़ी का काम अच्छी तरह से कर सकें। मैं चाहूँगा कि सरकार इन बातों की तरफ विशेष ध्यान दे। उस जिले की सात हजार की आबादी है, बैकवर्ड इलाका होने के बावजूद भी लोगों पर तरह तरह के टैक्स लगाये जाते हैं जो गरीब हरिजन भाई दो रुपए रोज कमाता है उस पर भी Professional Tax लगाया जाता है। तो क्या वजह है कि उनके लिये सरकार पीने के पानी का भी प्रबन्ध नहीं करती ? जो हरिजन जमींदारों के साथ काम करते, रहे हैं जिनको खेती में interset है उन लोगों को ज़मीन दी जानी चाहिए। वहां पर पांच सौ बीघे ज़मीन वाला जमींदार देखें वह भी जो ज़मीन बंजर है उसे भी तोड़ कर आपस में बांट रहे हैं परन्तु अब उन गरीब हरिजनों को नहीं दी जा रही ताकि वह अपना गुजारा कर सकें और ग्रामों में इज्जत के साथ रह सकें। सो सरकार इस तरफ ध्यान दे। उसको भी एक एक बीघा करके आपस में बांट लिया जिससे हरिजन वंचित रह गये। गवर्नमैंट को इस तरफ ध्यान देना चाहिए और वह ज़मीन हरिजनों में तकसीम होनी चाहिए। इससे Socialistic Pattern कायम होने में मदद मिलेगी।

हमारे जिले में बहुत से मुसलमान भी रहते थे। पाकिस्तान बनने पर उनको अपनी ज़मीनें छोड़कर जाना पड़ा। बहुत से refugee भाई भी वहां आकर आबाद हो गए। मुसलमानों की बहुत सी ज़मीन तो refugees को allot हो गई लेकिन जो बाकी बची उसको हर साल ठेके पर दिया जाता है। मैं चाहता हूँ कि हरिजन भाइयों को वह ज़मीन distribute हो जानी चाहिए। यह गरीब लोग हैं यह खेतीबाड़ी का काम कर

रहे हैं तो सरकार यह ज़मीन इनको क्यों नहीं दे देती। इस तरह देश में अन्न अधिक उत्पन्न होगा, बेकारी दूर होगी और सरकार को लगान समय पर मिल सकेगा। मैं गवर्नमैंट से appeal करूँगा कि वह इस तरफ भी ध्यान दे। अगर वह भारतवर्ष में Socialistic Pattern of Society कायम करना चाहती है तो उसको हरिजनों को ऊपर उठाना चाहिए। इन शब्दों के साथ मैं अपना भाषण समाप्त करता हूँ। शुक्रिया।

श्री अमर सिंह (नारनौंद S. C.) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, आज हाऊस के अन्दर Agriculture के मसले पर बहस हो रही है और मैं अपने आपको बड़ा खुश किस्मत समझता हूँ कि आपने मुझे बोलने का समय दिया। ज़रायत एक ऐसा साधन है जिस पर हिन्दुस्तान की दो-तिहाई आबादी का इनहिसार है। किसी भी देश की तरक्की के लिये सिर्फ दो ही पहलू होते हैं---एक ज़रायत और दूसरा industries। लेकिन, डिप्टी स्पीकर साहिबा, जिस रफ्तार से हिन्दुस्तान की आबादी बढ़ रही है, देखने में आया है कि उस रफ्तार से उपजाऊ स्कीमें अमल में नहीं लाई जा रहीं। सरकारी कर्मचारियों द्वारा साल के बाद जो रिपोर्ट पेश की जाती है उसके अनुसार आबादी के लिहाज़ से ज़रई पैदावार नहीं बढ़ रही। देहात के अन्दर रहने वाले 35 फीसदी मज़दूर जो कि अपने खून पसीने से अनाज पैदा करते हैं उनकी तरफ सरकार ने अभी तक कोई ध्यान नहीं दिया। डिप्टी स्पीकर साहिबा, जो आदमी सुबह से लेकर शाम तक लगातार काम करता है उसको दो रुपए तक मज़दूरी मिलती है। मैं नहीं समझता कि वह इससे अपना और अपने पांच छः बच्चों का कैसे गुज़ारा कर सकता है। पहली पांच-वर्षीय योजना और दूसरी पांच-वर्षीय योजना इसी दलासे से गुजर चुकी हैं कि इस 35 फीसदी देहाती आबादी के लिये सरकार कोई ठोस कदम उठाएगी लेकिन मुझे बड़े अफसोस के साथ कहना पड़ता है कि उस आबादी का standard of living ऊपर उठाने के लिए, उसे भी दूसरों के बराबर लाने के लिये सरकार ने कोई ठोस कदम नहीं उठाए हैं। अगर उनकी असल में मदद नहीं करनी तो मैं यह कहूँगा कि elections के दौरान बड़े बड़े वायदे करके यह हकूमत हरिजनों के votes हासिल करने के लिए एक जाल ही बिछाती है। उस वक्त तो कहा जाता है कि हकूमत उनको बहुत ऊंचा उठाना चाहती है लेकिन असल में यह सिर्फ कागज़ी कार्रवाई ही होती है। उनकी uplift के लिये कोई ध्यान नहीं दिया जाता बल्कि जिस तरह मदारी डुगडुगी बजाकर मजमा इकट्ठा कर लिया करता है इसी तरह हमारी सरकार ने हरिजनों की बाबत ऐसा रवैया अख्तियार किया हुआ है जो बातों में तो कुछ है मगर तामीरी तौर पर constructive तौर पर कुछ और ही नज़र आता है।

इसके अलावा reclamation और utilization of waste land वगैरा के कानून पास करके हरिजनों को इस बात का हौसला दिया गया कि ज़मींदारों से ज़मीनें छीन कर तुम को दी जायेंगी लेकिन नतीजा क्या हुआ ? जो हरिजन पहले ज़मींदारों से बटाई पर ज़मीन लेकर बोते थे वह भी छीन ली गईं। उनकी बेरोज़गारी का मसला हल करते करते और भी ज्यादा बेरोज़गार बना दिया। दूसरी तरफ यह शोर

[श्री अमर सिंह]

मचाया जाता है कि हरिजनों के लिये यह किया जा रहा वह किया जा रहा है। अभी पिछले दिनों 15 अप्रैल को हमारे राज्य मन्त्री श्री चान्दराम गुड़गांव ज़िला में गए। वहां पर हरिजनों की कान्फ्रेंस में उन्होंने एलान किया कि सरकार 4 लाख एकड़ ज़मीन हरिजनों को दे रही है और इससे पहले भी दो पंच-वर्षीय योजनाओं में बहुत सी ज़मीन सरकार ने हरिजनों को दी। मैं नहीं समझ पाया कि वह कौन सी ज़मीन है जो सरकार ने अब तक हरिजनों को दी है। यह बात ज़रूर है कि Reclamation Act के तहत जिस बंजर ज़मीन को सरसब्ज़ बनाया जाता है या जहां से जंगलात काटने होते हैं वहां हरिजनों को मज़दूरों के तौर पर नौकर रखा जाता है लेकिन जब वह ज़मीनें नौतोड़ के बाद काबले काश्त हो जाती हैं तो अमृतसर से लोगों को लाकर वहां पर बसाया जाता है। हिसार में या जहां कहीं भी जंगलात को काटा गया, मैं दावे से कह सकता हूँ कि काटने वालों में 99 प्रतिशत हरिजन लगाये गए थे मगर जिन लोगों को वहां पर आबाद किया गया उनमें 99 प्रतिशत लोग ज़िला अमृतसर के हैं। तो यह नारा गलत है कि हरिजनों को ज़मीनें दी जा रही हैं। यह सिर्फ कागज़ी कार्यवाही है, constructive तौर पर हरिजनों के लिये कुछ नहीं किया जा रहा। ठीक है कि Ministers के लिहाज़ से मंत्रिमंडल में हरिजनों का कोटा पूरा है क्योंकि 31 Ministers में से पांच मिनिस्टर हरिजन हैं लेकिन चार पांच आदमियों को मिनिस्टर बनाकर ही हरिजनों का standard of living ऊंचा नहीं हो सकता। हरिजनों की तरक्की तो उसी शकल में हो सकती है जब उन्हें agricultural land दी जाए और side by side उनको small-scale industries पर लगाया जाए जिनसे उनकी रोज़ी का ज़रिया बन सके। पिछले दिनों हमारे चीफ़ मिनिस्टर साहिब ने एक सवाल का जवाब देते हुए बताया था कि हम हरेक हरिजन को दस्तकारी लगाने के लिये साढ़े तीन सौ रुपये देंगे ताकि वह अपना काम शुरू कर सकें। मैं नहीं समझ सकता कि वह कौनसी छोटी से छोटी industry है जो 350 रुपये से शुरू की जा सकती है। मैं समझता हूँ कि divide and rule की policy को लागू करके यह सरकार हरिजनों और जमींदारों को आपस में लड़ा कर अपना उल्लू सीधा करना चाहती है। (घण्टी) एक मिनट और लेना चाहता हूँ। डिप्टी स्पीकर साहिबा, क्या यह बेहतर नहीं होगा कि जिन जंगलात को सरकार हरिजनों से कटवाती है वह दूसरे लोगों को allot करने की बजाये इन्हीं को allot किये जाएं ताकि वह खेतीबाड़ी करके अपने और अपने बालबच्चों के लिये रोज़ी कमा सकें। लेकिन डिप्टी स्पीकर साहिबा, इसमें भी political pressure का इस्तेमाल किया जाता है। मैं मानता हूँ कि सरकार हरिजनों की मदद कर रही है लेकिन उन्हीं लोगों की मदद की जाती है जो हरिजन मिनिस्टरों के अपने नज़दीकी रिश्तेदार हों, उनकी अपनी community के लोग हों। आपकी विसातत से मैं House को बताना चाहता हूँ कि हरेक गांव में हरिजनों की तीन चार communities पाई जाती हैं यानी सांसी, बाल्मीकि, धानक, चमार। आज चमार community को ही हरेक facility provide की जाती है क्योंकि political field उनके हाथ में है। वही community हर तरफ आगे बढ़ी हुई है। मैं निवेदन करूँगा कि सरकार अपने इस रवैये को बदले और उन लोगों की भी मदद करे जिनकी

हालत आज भी उसी तरह से है जैसी कि आज से 14 साल पहले थी । सिर्फ एक community को आगे ले जाने से ही तमाम हरिजनों की तरक्की नहीं हो सकती । यह तो वही बात हुई कि जिस आदमी के पास पहले ही रहने के लिये मकान है, खाने के लिये रोटी है, पहनने के लिये कपड़ा है अगर उसी को और facilities provide की जाएं तो बाकी समाज और हरिजनों का भला कैसे हो सकता है ? इसलिये मैं आपकी मार्फत सरकार का ध्यान इस बात की तरफ दिलाना चाहता हूँ कि हरिजनों की समस्याओं पर पूरी तरह से गौर करने के लिये एक High Power Commission मुकर्रर किया जाए जोकि सारी हालत का survey करके अपनी report पेश करे जो इस House के अन्दर discuss हो और पता लगे कि services में और दूसरे अदारों में हरिजनों में भी किनको ज्यादा हिस्सा मिला हुआ है, किन को कम और general तौर पर हरिजनों को जो share मिलना चाहिए वह उन्हें मिला हुआ है या नहीं और अगर नहीं मिला हुआ तो उसे पूरा करने के उपाय सोचे जाएं । (घण्टी)

डिप्टी स्पीकर साहिबा, एक दो मिनटों में मैं अपने इलाके हांसी की बाबत कुछ अर्ज़ करके बैठ जाऊंगा । हांसी तहसील के अन्दर जो ज़मीन है वह production के लिहाज़ से सारे हरियाणे में नम्बर एक पर है । उसे सेम खा रही है । एक-तिहाई हिस्सा सेम के नीचे है एक-तिहाई पैदावार के लिहाज़ से अच्छा है मगर पानी मुहैया नहीं किया जा रहा । इसलिये मैं सरकार से निवेदन करूँगा कि हांसी की उस ज़मीन को सेम से बचाया जाए और जिस इलाके में पानी नहीं लगता उसे पानी दिया जाए । इसके अलावा हांसी तहसील में बहुत से गांव ऐसे हैं जिनके आसपास अनाज के लिये कोई मंडी नहीं है ताकि वह अपना अनाज वहां लेजाकर अच्छे भाव पर बेच सकें । इसलिये मैं समझता हूँ कि सरकार को इस तरफ ध्यान देना चाहिए । और हांसी में अलग अनाज मंडी ज़रूर कायम की जानी चाहिए । आजकल तो एक बाज़ार में सैंकड़ों गाड़ियां इकट्ठी हो जाती हैं, भीड़ हो जाती है और इस कारण मासूम बच्चे हादसों में मारे जाते हैं । मैं चाहता हूँ कि सरकार इस तरफ जल्दी से जल्दी ध्यान दें ।

अब मैं कुछ consolidation के बारे में अर्ज़ करना चाहता हूँ । (घंटी) एक मिनट और दें । consolidation भी ठीक ढंग से नहीं हुआ —जैसा कि होना चाहिए था ।

उपाध्यक्षा : पहले आप इधर उधर की बातें करते रहे हैं अब जब कि आपका वक्त हो गया है तो आपको हांसी की याद आई है । अब आप बैठिए ।— (The hon. Member has so far been beating about the bush and now when his time is almost over he has started talking about Hansi. He may please resume his seat now.)

ਸਰਦਾਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਲਾਇਲਪੁਰੀ (ਨਾਗੋਕੇ S. C.) : ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਆਪਦਾ ਅਤੀ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਜੋ ਆਪ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬੋਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ

[ਸਰਦਾਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਲਾਇਲਪੁਰੀ]

ਹੈ । ਇਸ ਵੇਲੇ Agriculture ਦੀ demand ਤੇ ਬਹਿਸ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ । Ruling Party ਵਲੋਂ ਅਤੇ Opposition ਵਲੋਂ, ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਤਕਰੀਰਾਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਗਵਾਹ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਕੋਈ ਸਨਅਤੀ ਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਇਹ ਇਕ ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਦੇਸ਼ ਹੈ । Aryans ਇਸ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਆਏ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਇਕ ਸਨਅਤੀ ਦੇਸ਼ ਹੈ ਬਲਕਿ ਉਹ ਇਸ ਲਈ ਆਏ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਇਕ ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਮੁਲਕ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਆਪਣਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਏਥੋਂ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਭੇਡਾਂ ਬਕਰੀਆਂ ਚਰਾ ਕੇ ਕਰਿਆ ਕਰਨਗੇ । ਅੱਜ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਇਆਂ ਇਤਨਾ ਅਰਸਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਵੀ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਥੋੜੀ ਬਹੁਤ Agriculture ਦੇ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਵੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਪਰ ਦੂਸਰੀਆਂ ਮਦਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਜਿਤਨਾ ਰੁਪਿਆ ਸਰਕਾਰ ਨੇ Agriculture ਦੀ ਮਦ ਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ । ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਇਕ fraud ਰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹ Agriculture ਨੂੰ ਉਚਾ ਚੁਕ ਰਹੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿ ਦੇਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ Agriculture ਦਾ ਮਸਲਾ ਹਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਇਸ ਨਾਲ ਮੁਲਕ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਮੁਲਕ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਦਾਰੋਮਦਾਰ ਹੀ Agriculture ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੈ । ਪਰ ਅਸਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਸ ਮੁਲਕ ਨੂੰ Agriculture ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਦੇਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ fraud ਰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜੋ ਮੁਲਕ ਨੂੰ ਅਗੇ ਵਧਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ । ਜਦੋਂ ਸਾਡਾ ਦੇਸ਼ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਕਰੀਬਨ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਚੀਨ ਦਾ ਮੁਲਕ ਵੀ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਇਆ ਸੀ ਪਰ ਚੀਨ ਨੇ ਜੋ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਉਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੂਰੇ ਦੋ ਸਾਲ ਦੇ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਲੋੜ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਇਤਨਾ ਚਾਵਲ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ । ਪਰ ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕਾਂ ਤੋਂ ਕਣਕ ਮੰਗ ਕੇ ਆਪਣਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਜ਼ਰੀਏ ਨਹੀਂ; ਜ਼ਰੀਏ ਤਾਂ ਹਨ ਪਰ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯੋਗ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ਪਰਚਾਰ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ Agriculture ਦੇ ਨੁਕਤਾ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ Schemes Government ਨੇ ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਤਲਬ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਮਹਿਜ਼ political ਨਜ਼ਰੀਏ ਨਾਲ ਕੰਮ ਲੈਣ ਦਾ ਹੈ । Tube-wells ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ Tractors ਚਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹ political ਨੁਕਤਾ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਹੀ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਮੁਲਕ ਦੇ ਭਲੇ ਦਾ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ । ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਕੋਈ ਲਾ ਕੇ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ, ਬਲਕਿ ਇਕ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ Tube-wells ਜਿਥੇ ਵੀ ਕਿਤੇ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਇਹ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਮਹਿਜ਼ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੇ ਹਨ ਜੋ Congress party ਨਾਲ ਤਆਲੁਕ ਰਖਦੇ ਹਨ ਦੂਸਰੀ party ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਰਿਆਇਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ । ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਫੈਸਲਾ ਸਰਕਾਰ Agriculture ਦੇ ਪਖ ਨਾਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਮੁਲਕ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਵਕਾਰ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖ ਕੇ ਆਪਣੀ ਇਕ-ਪੱਖੀ policy ਤੋਂ ਉਚਾ

ਉਠ ਕੇ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, 14 ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਇਸ ਮੁਲਕ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਇਆਂ ਪਰ ਅਜੇ ਵੀ ਸਾਡੀ ਇਕ ਭਿਖਾਰੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਸਾਲ ਆਪਣੇ ਮੁਲਕ ਲਈ ਬਾਹਰ ਤੋਂ ਕਣਕ ਮੰਗਣ ਲਈ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਕਿ ਚੀਨ ਨੇ ਇਹ ਮਸਲਾ ਮਹਿਜ਼ ਦੋ ਸਾਲ ਵਿਚ ਹੱਲ ਕਰਕੇ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਚਾਉਲ ਦੇਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਫੇਰ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿਆਂਗੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬੜਾ ਵੱਡਾ fraud ਰਚਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਢੰਗ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ exploit ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਭੜਕਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । Agriculturists ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ Agriculture ਦਾ ਮਸਲਾ ਹਰੀਜਨ ਨਹੀਂ ਹੱਲ ਹੋਣ ਦਿੰਦੇ ਅਤੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਖਿਲਾਫ exploit ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਵੀ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਇਸ ਪਾਲੀਸੀ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਨਾਲ 90 per cent ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਵੋਟਾਂ ਪਾਈਆਂ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਲੀਸੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਮੀਰ ਹੋਰ ਅਮੀਰ ਹੁੰਦਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਗਰੀਬ ਹੋਰ ਗਰੀਬ ਹੁੰਦਾ ਜਾਵੇ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਗ਼ਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ political ਨੁਕਤਾ ਨਿਗਾਹ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ । ਪਰ ਜੇ Government ਨੇ ਆਪਣੀ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ policy adopt ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਹੁਣ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ Government ਨੂੰ challenge ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਗਰ ਉਹ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੇ ਮਸਲੇ ਹੱਲ ਨਾਂ ਕਰ ਸਕੀ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਹੀ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਹ ਇਕ ਐਸਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖ ਕੇ exploit ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੀ allotment ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਅੱਜ 8-10 ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ allot ਕਰਦਿਆਂ ਪਰ ਅਜੇ ਤਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਪੱਕੀ allotment ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। Consolidation ਦੇ ਮਸਲੇ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਬੁਰੀ ਤਰਾਂ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋਈ ਹੈ, ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਉਸ ਨੂੰ ਪੱਕੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਰੂੜੀ ਪਾ ਕੇ, ਜ਼ਮੀਨ ਬਣਾ ਕੇ ਕਾਸ਼ਤ ਕਰੇ ਪਰ 10-12 ਸਾਲ ਤੋਂ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕੀਂ ਖੇਤੀ ਕਰਦੇ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਤਸੱਲੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਗਈ ਕਿ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਹੋਵੋਂਗੇ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਲੋਕ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਦਾਣੇ ਸੁਟ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਰੂੜੀ ਵਗੈਰਾ ਤਾਂ ਕੀ ਪਾਉਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਲਕ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਘਟਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦਿਨ ਬਦਿਨ ਖਰਾਬ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਗੱਲ ਸਿਰਫ਼ ਇਤਨੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ consolidation ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜੇ consolidation ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ 10-12 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ ਇਹ ਹੋਰ ਸਮੇਂ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀਆਂ ਤੇ ਕਾਇਮ ਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਅਨਾਜ ਦੀ ਕਿੱਲਤ ਵਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਮਹਿਜ਼ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਰਖਣ ਵਾਸਤੇ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਖਾਸ ਖਾਸ ਲਾਏ ਹੋਏ ਹਨ ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੱਕੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵੀ allot ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਇਮਦਾਦ ਦੇਣ

[ਸਰਦਾਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਲਾਇਲਪੁਰੀ]

ਵਾਸਤੇ ਮੁਜ਼ਾਰਾ Act ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਪਰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤੇ ਅਜ ਕਲ੍ਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਲੋਕ ਕਾਬਜ਼ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੌਕੇ ਦਰ ਮੌਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕੁਝ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਦਮੀ ਨੌਕਰੀਆਂ ਵਿਚ ਹਨ, ਉਹ ਮੁਜ਼ਾਰਾ Act ਦੀ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਚਾਲਾਕੀਆਂ ਨਾਲ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੰਦੇ, ਇਹੀ ਵਜ੍ਹਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਅਜੇ ਤਕ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਹੀ ਅਤੇ ਇਕ ਬੜਾ ਭਾਰੀ problem ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੱਜ ਅਨਾਜ ਦੀ ਕਿੱਲਤ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮਹਿਸੂਸ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ । Officers ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹਨ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪਟਵਾਰੀ ਤਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਦਮੀ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿਲਾ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਬੜਾ ਭਾਰੀ problem ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹੋ ਕਹਾਂਗਾਂ ਕਿ ਉਹ ਜਿਸ ਨੁਕਤਾ ਨਿਗਾਹ ਤੋਂ ਅੱਜ ਕੰਮ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ, ਸਿਆਸੀ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖ ਕੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕੱਢਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਹੋ policy ਇਖਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਤਾ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਲਗ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ruling party ਦੀ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਹ ਫੁਟ ਵਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਫੁਟ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਪਾਲੀਸੀ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹੀ ਵਜ਼ੀਰ ਜਿਹੜੇ ਲਾਲਚੀ ਹਨ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਤਬਾਹੀ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਨਣਗੇ ਕਿਉਂਕਿ :—

ਜਬ ਤੂਫਾਂ ਮੇਂ ਕਿਸ਼ਤੀ ਹੋ ਤੋ ਕਾਮ ਆਤੀ ਹੈਂ ਤਦਬੀਰੇਂ ।
ਜਬ ਕਿਸ਼ਤੀ ਮੇਂ ਹੀ ਤੂਫਾਂ ਹੋ ਤੋ ਮਿਟ ਜਾਤੀ ਹੈਂ ਤਕਦੀਰੇਂ ।

ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਹੁਣ ਵੀ ਵਕਤ ਹੈ ਸੰਭਾਲੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ । ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਾਲੇ ਤੁਹਾਡੇ ਬਗੈਰ ਫੀਸ ਤੋਂ ਵਕੀਲ ਹਨ ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣੋ । ਮੈਂ ਇਕ ਗੱਲ ਇਮਾਂਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਤੁਹਾਡੀ ਵਜ਼ਾਰਤ 15 ਸਾਲ ਕਾਇਮ ਰਹੇ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਸੂਬੇ ਦੇ ਮਸਲੇ ਹਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ । ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਵਜ਼ਾਰਤ ਦੀ ਕੁਰਸੀ ਦੇ ਆਸ਼ਕ ਹਨ ਆਪਣੇ ਮਾਸ਼ੂਕ ਮਨਿਸਟਰਾਂ ਦੀਆਂ ਦਿਲੀ ਹਸਰਤਾਂ ਨਾਲ ਖੇਲਦੇ ਹਨ ਪਰ ਸਾਡੀ ਇਹ ਰਾਏ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਬਹੁਤੀ ਦੇਰ ਕਾਮਿਆਬੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਅਤੇ ਇਹੋ ਹੋਣਾ ਹੈ ਕਿ :—

ਯੇਹ ਆਸ਼ਕ ਕਾ ਜਨਾਜ਼ਾ ਹੈ ਜ਼ਰਾ ਧੂਮ ਸੇ ਨਿਕਲੇ ।
ਮਾਸ਼ੂਕ ਕੀ ਗਲੀਉਂ ਸੇ ਜ਼ਰਾ ਘੂਮ ਕੇ ਨਿਕਲੇ ।

ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਕਹਿਣੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਾਲਾਤ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹਾਂ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੌਕੇ ਸਿਰ inform ਕਰਦੇ ਹਾਂ । ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਮਨਿਸਟਰੀ ਖੋਹੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਵਜਾਹ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਾਣ ਵਾਸਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹੋ । ਜਦੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਛੋਟੇ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਲਾਉਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਬੰਦੇ ਲਗਣ, ਮਾਰਕਿਟ ਕਮੇਟੀਆਂ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ

ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਲਾਉਣ ਦੇ ਅਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਲਗਣ ਦਿੰਦੇ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰੀ ਦਾ ਮਸਲਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬੰਦੇ ਅੱਗੇ ਲੈ ਆਉਂਦੇ ਹੋ। ਜੇ tu bewell ਲਾਉਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਲਾਉਣ ਦੀ ਮੰਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋ। Agriculture ਦਾ ਮਸਲਾ ਇਕ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਮਸਲਾ ਹੈ ਪਰ ਜਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਹਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਇਹ ਉਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ।

उपाध्यक्ष महोदया: देखिए, यह बड़ा अहम मसला है। आप इधर उधर की बातें कर रहे हैं। मैंने कई बार घंटी बजाई है लेकिन आप असली subject पर नहीं आते और न ही wind up करते हैं। आप जल्दी ही अपनी स्पीच wind up करिये। (The Hon. Member may please listen. This is a very important Demand but he is not speaking relevant to the motion. I have sounded the bell several times but the hon. Member neither speaks on the subject under discussion nor winds up his speech. He may please wind up his speech soon.)

ਸਰਦਾਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਲਾਇਲਪੁਰੀ : ਬਹੁਤ ਅਛਾ ਜੀ, ਮੈਂ ਹੁਣ wind up ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ co-operative basis ਤੇ ਵਾਹੀ ਕਰਾਉਣੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਵੀ ਆਖਿਰ ਵਿਚ ਫਾਇਦਾ ਅਮੀਰਾਂ ਨੂੰ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਨਾਜ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਬੜ੍ਹ ਜਾਵੇ ਪਰ ਇਹ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵੀ ਅਮੀਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ ਗਰੀਬ ਹਨ ਉਹ ਭੁੱਖੇ ਮਰਨਗੇ। ਅਗਰ ਤੁਸੀਂ ਫ਼ਾਰਮ ਬਣਾ ਦਿਤੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਆਦਮੀ ਟਰੈਕਟਰ ਚਲਾ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰ ਲਏਗਾ ਅਤੇ ਟਿਊਬਵੈਲ ਦੇ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਦੇ ਲਏਗਾ। ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਪਏਗਾ ਜਿਹੜੇ ਅਜ ਖੇਤਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਰੋਟੀ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਦਾ ਜ਼ਰੀਆ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਵਿਚ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਹੀ ਇਕ ਬੇਸਿਕ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਨਹੀਂ ਚਲੋਗੇ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੋਕ ਅਗਲੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਦਸਣਗੇ। ਇਸ ਦਫਾ ਵੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਦਸ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਥੇ ਕੁ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਰਾ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਿਆ ਕਰੋ। ਬਸ ਮੈਂ ਇਤਨਾ ਕਹਿ ਕੇ ਤੁਹਾਡਾ ਸ਼ੁਕਰੀਆ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

सरदार गुरदियाल सिंह ढिलों : आज हरिजन जमींदारों के हक में बड़े ज़ोर से बोले लेकिन ज़रूरत से ज्यादा बोल रहे हैं। मुझे 10 साल के तजुरबे के बाद आज देखने में आया है कि हरिजन जमींदारों के हक में बोले हैं और इस ऐग्रीकल्चर की डिमांड पर इतना बोले कि सभी जगह घूम आए और आपने भी खुली छुट्टी दे दी।

उपाध्यक्ष महोदया : अब मैंने बन्द कर दिया है। कोई इधर-उधर जाकर नहीं बोल सकता। अब आप बोलिये, कैप्टन रत्तसिंह! (Now I will not allow irrelevant discussion. No hon. Member will be allowed to speak irrelevant things. Now I call upon Captain Rattan Singh to speak.)

Deputy Minister for Agriculture (Captain Rattan Singh): Madam, Deputy Speaker, we have won freedom from the foreign rule and this has given us an opportunity to develop our country. We have to free ourselves from hunger and this will provide us the means to develop. This, in nut-shell, is the object of the Agriculture Department.

Deputy Speaker : I am sorry to interrupt the hon. Deputy Minister.

उपाध्यक्षा : आप ऐसी ज़बान में बोलें जो ऐग्रीकल्चर वाले भी समझ सकें ।

(The Hon. Deputy Minister may speak in a language which may be understood by an agriculturist even.)

कैप्टेन रत्न सिंह : बहुत अच्छा जी ।

Deputy Minister for Agriculture: Madam, the Leader of the Akali Group took the initiative of speaking in English.

Sardar Garnam Singh: We dont object to the hon. Deputy MInister speaking in English.

Deputy Minister for Agriculture: But it is your ruling that I should speak in Hindi or Punjabi, I will definitely obey it.

Deputy Speaker: It is not a question of my ruling. I have made asuggestion to the hon. Deputy Minister that it would be better if he speaks in either Hindi or Punjabi as there may be many hon. Members connected with agriculture who may not be able to understand his speach in English.

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਉਪ ਮੰਤਰੀ (ਕੈਪਟਨ ਰਤਨ ਸਿੰਘ): ਬਹੁਤ ਅਛਾ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਬੋਲਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ । ਅਜ ਹਾਊਸ ਦੇ ਵਿਚ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਦੇ ਮਸਲੇ ਤੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਤਕਰੀਰਾਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੁਣਿਆ ਹੈ । ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਸਿਰਫ ਦੋ ਆਨਰੇਬਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ constructive criticism ਕੀਤਾ ਹੈ । ਬਾਕੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ irrelevant ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਡੀ ਸੂਬੇ ਦੇ ਵਿਚ ਜੋ ਹਾਲਤ ਸੀ ਉਹ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਭੁਲੀ ਹੋਈ ਨਹੀਂ । ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਵਿਚ ਨਾ ਕੋਈ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਕਾਲਜ ਸੀ, ਨਾ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਨਹਿਰਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਬਾਕੀ ਸਾਡਾ ਪੰਜਾਬ ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘਾਟੇ ਵਾਲਾ ਸੂਬਾ ਸੀ । ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਅਗੇ 1950 ਦੇ ਆਂਕੜੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਗਰ 1960-61 ਦੇ ਆਂਕੜਿਆਂ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਕੇ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਤਨੀ ਕੁ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਸਨ 1949-50 ਦੇ ਵਿਚ ਅਨਾਜ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ 32.47 ਲਖ ਟਨ ਸੀ, ਗੁੜ 4.49 ਲਖ ਟਨ, ਕਪਾਸ 1.39 ਲਖ bales ਤੇਲ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲੇ ਬੀਜ 0.90 ਲਖ ਟਨ ਸੀ । ਇਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ 1960-61 ਵਿਚ ਅਨਾਜ ਦੀ

ਪੈਦਾਵਾਰ 61.65 ਲਖ ਟਨ ਸੀ, ਕਪਾਸ 7.88 ਲਖ ਬੇਲ ਸੀ, oil seeds 2.05 ਲਖ ਟਨ ਸੀ । ਬਾਕੀ ਤੀਸਰੇ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਦੇ ਵਿਚ ਨਰਮੇ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਅਸੀਂ 12 ਲਖ ਬੇਲ ਤਕ ਲੈ ਜਾਣੀ ਹੈ ।

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ: ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੋ । ਜਦੋਂ ਤੀਸਰੇ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਦਾ ਅਖੀਰ ਆਵੇਗਾ ਉਦੋਂ ਫੇਰ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਉਪ ਮੰਤ੍ਰੀ: ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਲੇਕਿਨ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਅਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬੋਲਣ ਦਿਤਾ । ਮੈਂ ਸਾਰੇ points ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੁਆਬ ਮਾਸਟਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਦੇਣਾ ਹੈ । ਏਥੇ ਢਿੱਲੋਂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ research ਵਲ ਤਵੱਜੋ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਬਣਾ ਕੇ ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਸੀਂ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਵਿਚ ਵੇਖ ਕੇ ਆਏ ਹੋ ਉਹ ਏਥੇ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ । ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਫ਼ਖ਼ਰ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਵਿਚ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚ research ਅਤੇ extension, education ਸਾਰੇ ਸੂਬੇ ਲਈ ਹੋਵੇਗੀ । ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਰੁਧਰਪੁਰ ਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਉਹ ਕੁਝ ਥੋੜੇ ਇਲਾਕੇ ਲਈ ਮਹਿਦੂਦ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਸ੍ਰੀ. ਪੀ. ਐਨ. ਥਾਪਰ, ਆਈ. ਸੀ. ਐਸ. ਨੂੰ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ । ਸਾਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਕਾਮਯਾਬੀ ਦੇ ਨਾਲ ਚਲਾਉਣਗੇ । ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰ research scholars ਨੂੰ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਦੇਣਗੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਣਕ ਦਾ ਵਧੀਆ ਬੀਜ 273 ਖੋਜ ਕਰਕੇ ਕਢਿਆ ਹੈ ਔਰ ਉਹ ਅਜ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਫੈਲ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਲਈ ਇਨਾਮ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ । ਅਸੀਂ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਚੰਗਾ ਬੀਜ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਮਿਸਾਲ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਹੀ ਕੀ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ । ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਕਮੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ extension ਦੀ ਹੀ ਹੈ । ਇਸ extension ਦੀ ਜ਼ਿਮੇਂਵਾਰੀ ਜਿਤਨੀ ਸਾਡੀ ਹੈ ਉਤਨੀ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਦੋਸਤਾਂ ਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਹੁਣ ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸੰਮਤੀਆਂ ਤੇ ਜ਼ਿਲਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ । ਇਹ ਹੁਣ ਸਾਰੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਚੈਲੰਜ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹੁਣ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਮੀਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਅਸੀਂ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਛਾਂਗੇ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਤਨੇ ਪੈਸੇ ਦਿਤੇ ਹਨ ਤੁਸੀਂ ਦਸੋ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ loan ਦਿਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਸਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਹੁਣ ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਤਾਂ advise ਕਰਨ ਦਾ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਲੋਕਲ ਬਾਡੀਜ਼ ਨੇ ਹੀ ਕਰਨੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਸਾਰੇ ਦੋਸਤ ਹੋਣੇ ਹਨ । ਜੇਕਰ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਚੰਗੇ students ਬਣਨਗੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵੀ ਚੰਗੇ ਟੀਚਰ ਬਣਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਾਵਾਂਗੇ (Interruptions) ਜੋ ਗੱਲ ਤਰਸਿੱਕਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ hybrid maize ਬਾਰੇ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਅਜ ਕਿਥੇ ਵਸਦੀ ਹੈ. (Interruptions)

ਕਾਮਰੇਡ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਜੋਗਾ: On a point of order, Sir. ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਸਰਦਾਰ ਮਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ ਨੇ ਚੈਲੰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਮੈਂ ਵੀ ਚੈਲੰਜ

[ਕਾਮਰੇਡ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਜੋਗਾ]

ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਬੀਜ ਲਈ 40 ਰੁਪਏ ਮਣ ਮੱਕੀ ਵੇਚੀ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਕ ਹੈ ਤਾਂ enquiry ਕਰਾਓ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਚੈਲੰਜ ਨੂੰ ਮੰਨੋ ।

कृषि उपमंत्री : यह point of order नहीं है ।

5 P. M.

उपाध्यक्षा : इस चीज़ का फैसला करना कि कोई point of order है या नहीं है यह आपका काम नहीं है। यह chair का काम है। (It is not the affair of the hon. Deputy Minister to decide whether a point of order is a point of order or not. It is for the Chair to decide it.) (Addressing Comrade Jangir Singh Joga) This is no point of order. Please resume your seat.

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਉਪ ਮੰਤ੍ਰੀ: ਮੱਕੀ ਦੇ ਮੁਤੱਲਕ ਮੈਂ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ Government of India ਨੇ ਇਹ ਬੀਜ ਬਾਹਰੋਂ ਮੰਗਵਾਇਆ ਸੀ । ਜਦੋਂ ਸਾਨੂੰ ਉਹ ਦਿਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 320 ਰੁਪਏ ਮਣ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਚਾਰਜ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਮੇਰੇ ਇਹ ਦੋਸਤ ਦਸਣ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਘਾਟਾ ਖਾਧਾ ਹੈ ਜਾਂ ਫ਼ਾਇਦਾ ਉਠਾ- ਇਆ ਹੈ ਕਿ 320 ਰੁਪਏ ਮਣ ਲੈਕੇ ਫੇਰ ਉਸ ਤੋਂ ਬੀਜ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ 40 ਰੁਪਏ ਮਣ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਦੋਸਤ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਅਣਪੜ੍ਹ ਹਨ... ....

उपाध्यक्षा : आप provoke न कीजिये । आप interruptions खुद invite करते हैं । (The hon. Deputy Minister should not try to provoke. By doing so he himself is inviting interruptions.)

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਉਪ ਮੰਤ੍ਰੀ: ਪੰਜਾਬ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੇ ਇਸ ਦਫਾ ਮਕੀ ਦਾ ਬੀਜ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ.................

सरदार गुरदियाल सिंह ढिल्लों : On a point of order, मेरा point of order यह है कि जो point यहां एक opposition के hon. Member ने उठाया था उसका ताल्लुक मिनिस्टर concerned से था। मैं यह पूछना चाहता हूँ कि आया उसका जवाब देने का मजाज़ डिप्टी मिनिस्टर है या नहीं ? यह चीज़ तो मिनिस्टर incharge से concern करती है ।

दूसरी बात मैं यह अर्ज़ करूँगा कि मैंने जो यह suggestion दिया था कि research work का काम University के scholars की मदद से किया जाये यह बात मैंने Budget को देख कर कही थी। मैं यह कहना चाहता था कि इस मामला में गवर्नमैंट की policy broad based होनी चाहिए । मैं सरदार गुरबंता सिंह से यह पूछना चाहता हूँ कि क्या इस बारे में उन्होंने कोई जांच कर ली है कि नहीं और कोई policy तै कर ली है कि नहीं की ।

कृषि उपमन्त्री : मुझे हुक्म मिला था मास्टर जी की तरफ से ......

उपाध्यक्षा : आप बैठिये, ; मुझे यह अफसोस से कहना पड़ता है कि क्योंकि आप पहली दफा इस हाउस के मैम्बर बने हैं आप इस चीज़ को follow नहीं कर सके। (The hon. Deputy Minister may resume his seat. I am sorry to point out that since he has been elected to this House for the first time he has not been able to follow this thing).

कृषि उपमन्त्री : मुझे University के मुताल्लिक पूछा गया है इसलिये मैं बताना चाहता हूँ कि University Act पास हो चुका है और उसके मुताबिक यह सब चीज़ें हैं।

उपाध्यक्षा : सरदार गुरदियाल सिंह ढिल्लों ने आपको बहुत अच्छी बात बताई है आप उसको follow करें। (The hon. Deputy Minister should try to follow the very good advice tendered by Sardar Gurdial Singh Dhillon.)

खतीबाड़ी उपमन्त्री : इस बारे म मैं यह अर्ज़ कर रहा था कि अगर हमारे सूबा ने ज़रायत में तरक्की करनी है तो यह काम अकेली गवर्नमैंट नहीं कर सकती। इसकी सारी ज़िम्मेदारी हमारे ऊपर ही नहीं है। हमने तो पंचायती राज कायम कर दिया है जिसका मतलब है कि यह सारा काम अब पब्लिक ने करना है। यह तो people's rule है इसलिये इसकी सारी ज़िम्मेदारी लोगों पर आ जाती है। डिप्टी स्पीकर साहिबा, agriculture का एक बड़ा अहम महकमा है इसलिये इस की तरक्की के लिये हम सब को बड़ी संजीदगी के साथ गौर करना चाहिए ताकि हमारा पंजाब खुशहाल बन सके। हमें यह पक्का इरादा कर लेना चाहिए कि हमारा पंजाब जो पहले खुशहाल बन चुका है इसे हम सब मिलकर और ज्यादा खुशहाल बनायेंगे।

चौधरी रिज़क राम (राये) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, आज यहां agriculture की मद पर बहस हो रही है। पहली पांच साला योजना जब देश के सामने आई तो उसमें सारा ज़ोर agriculture पर दिया गया और उस योजना में यह बात साफ तौर पर वाज़ेह की गई थी कि इन पांच सालों के अर्सा में खेतीबाड़ी की इतनी तरक्की की जायेगी कि देश की खुराक का जो मसला है वह हल हो जायेगा। उसका मकसद यह था कि देश में अनाज इतना पैदा हो कि बाहर से यह न मंगाना पड़े। इसके साथ ही साथ यह भी कहा गया था कि जिन industries पर ज़रायत की तरक्की वाबस्ता है उनको भी बढ़ावा दिया जाये। इस बात में कोई शक नहीं कि हमारे प्रदेश ने पहले पांच साला योजना और दूसरी पांच साला योजना के दौरान अनाज की पैदावार में बड़ी तरक्की की और अब हम तीसरी पांच साला योजना पर काम कर रहे हैं और जहां तक ज़रायत की तरक्की का सम्बन्ध है इस बात से कोई भी इनकार नहीं कर सकता कि इसमें हमारे प्रदेश ने बहुत तरक्की की है। आप पिछले 12 या 13 साल की अनाज की production की figures को देखें

[चौधरी रिज़क राम]

तो पता लगता है कि आज से 14 साल पहले हमारे प्रदेश को बाहर से अनाज मंगवा कर गुजारा करना पड़ता था। यहां पर अनाज का राशन था और foodgrains पर control लागू था और अनाज बाहर से मंगाना पड़ता था लेकिन इस अर्सा में minor irrigation की स्कीमों से, tube wells के लगाने से और बड़ी बड़ी नहरों के निकाले जाने से और दीगर किस्म की irrigation facilities के देने से और consolidation of holdings के किये जाने से यह नतीजा निकला है कि हमारा प्रदेश अनाज के मामला में न सिर्फ self-sufficient ही हुआ है बल्कि यहां से बाहर दूसरे सूबों को अनाज और दूसरी agricultural produce की चीज़ें भेजी जाने लगी हैं। इस चीज़ से कोई भी सियास्तदान इन्कार नहीं कर सकता बल्कि मैं समझता हूँ कि हाउस के हरेक मैम्बर को इस गवर्नमैंट को मुबारिकबाद देनी चाहिए। हां एक दो सुझाव हैं जो मैं इस बारे में गवर्नमैंट के सामने रखना चाहता हूँ और मैं समझता हूँ कि अगर गवर्नमैंट इन पर पूरे तौर पर ध्यान दे तो जो ज़रायत में तरक्की हुई है इस में नुमायां फर्क पड़ेगा और पैदावार और ज्यादा बढ़ेगी। यह बड़े दुख की बात है कि land reforms को करते करते आज बारह तेरह वर्ष हो गये हैं लेकिन अभी तक किसान को यह भी विश्वास नहीं है कि आया वह अपनी ज़मीन पर बैठा भी रहेगा या नहीं। इस अर्से में दस बारह बार कानून लागू किया गया और बदला गया, तरमीमें की गईं लेकिन होता क्या है। एक ही कानून के मानी Financial Commissioner साहिब तो कुछ और लगाते हैं लेकिन हाईकोर्ट उसके मानी कुछ और लगाती है। न तो ज़मींदारों को ही land reforms के सिलसिले में सही कानून का ज्ञान है और न ही तहसीलदारों को है। यहां तक कि गवर्नमैंट को भी मालूम नहीं है कि उसकी clear cut policy land reforms के सम्बन्ध में क्या है। शुरू शुरू में जब कानून बनाया गया तो Financial Commissioner की तरफ से गवर्नमैंट की पालिसी के अनुसार वाज़ेह हिदायत अफसरान को जारी की गई surplus areas के मुताल्लिक भी और मुजारान के मुताल्लिक भी मोटी मोटी बातें (clear) की गईं और सम्बन्धित आदमियों को इस बारे में हिदायत जारी की गई। लेकिन इसके बावजूद भी क्या वजह है कि न तो काश्तकार को यह पता है कि कल को उसकी ज़मीन कहां पर होगी, रहेगी भी या नहीं। ज़मींदारान को भी कुछ पता नहीं है कि उनकी पोज़ीशन क्या होगी और न ही मुज़ारान को पता है कि उनकी क्या पोजीशन है, उनको ज़मीन मिलेगी या नहीं मिलेगी। मैं कहना चाहता हूँ कि जब तक गवर्नमैंट की इस सम्बन्ध में कोई set पालिसी नहीं होगी उस वक्त तक देश की तरक्की नहीं हो सकती। इसके इलावा मैं अर्ज़ करना चाहता हूँ कि ज़मींदारों को अपनी जिस की पूरी कीमत नहीं मिलती। आप देखते हैं कि सब अशया के भाव बहुत बढ़े हुए हैं। जो चीज़ें ज़मींदारों को बाजार से लानी पड़ती हैं उनकी कीमतें उसको पहले से चार पांच गुना ज्यादा देनी पड़ती हैं। जब उसकी अपनी फसल तैयार होती है तो उसकी कीमत बहुत कम उसको मिलती है लेकिन कुछ महीने के बाद वही चीज़ उसको बीज डालने के लिये जब चाहिए तो उसकी कीमत उसको बहुत ज्यादा देनी पड़ती है। ज़रायत के implements हैं, खली है या बिनौले हैं, इन सबके भाव बहुत बढ़े हुए हैं। ज़मींदार को बहुत महंगी कीमत पर यह

चीजें लेनी पड़ती हैं लेकिन इसके उलट जो चीजें गांव से बाहर जाती हैं वह बहुत सस्ते भाव पर बिकती हैं। गवर्नमट को चाहिए कि जो चीजें ज़मींदार को खरीद कर लानी पड़ती हैं उनकी कीमत पर पाबंदी लगाए। साथ ही मैं यह अर्ज करना चाहता हूँ कि गवर्नमैंट ने वेयर हाउस स्कीम पास की थी लेकिन वह स्कीम कागज़ों पर ही रह गई। देहात में कहीं पर भी कोई वेयर हाउस तैयार नहीं किया गया। नतीजा यह होता है कि फसल पकते ही ज़मींदार उसको बेचने के लिये मजबूर हो जाता है और उस वक्त उसको फसल की कीमत बहुत कम मिलती है। चंद महीनों के बाद कीमत बहुत बढ़ जाती है इसलिये किसान अपनी फसल की पूरी कीमत लेने में कामयाब नहीं होता। फिर एक और बात है। जब जमींदारों को और किसानों को तहसीलदारों या S.D.O.s के सामने जाना पड़ता है तो उससे कौल लिये जाते हैं कि Small Savings Scheme के लिये contribute करना होगा। Loans के लिये तो उसे बड़ी बड़ी ज़मानतें देनी पड़ती हैं। सेंट्रल कोआप्रेटिव बैंक और दूसरे बैंक उनको Loans नहीं देते आखरी महीनों में उनको Small Savings Scheme में contribute करने के लिये कहा जाता है। उनको बहुत मुश्किल का सामना करना पड़ता है। इन कारणों से देश की प्रोडक्शन को बढ़ाने में बाधा पड़ती है। इसकी तरफ सरकार को खास ध्यान देना चाहिए और किसान की तकलीफों को दूर करना चाहिए। तभी देश तरक्की की राह पर गामज़न हो सकता है। इन अल्फाज़ के साथ में आपका शुक्रिया अदा करता हूँ।

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ (ਜਗਰਾਉਂ): ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਅੱਜ ਦਾ ਮਜ਼ਮੂਨ ਬੜਾ ਅਹਿਮ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਸਬੰਧ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਬੜਾ ਗਹਿਰਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਰਕੀ ਦੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੇ ਸੀ–ਜ਼ਰਾਇਤ ਤੇ ਜਾਂ ਹੁਣ ਸਮਝ ਲਉ ਇੰਡਸਟਰੀ ਤੇ। 100 ਵਿਚੋਂ 80 ਆਦਮੀ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਸਾਰਾ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਇਸ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਦੁਖ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਜਟ ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਦੋ ਜਾਂ ਸਵਾ ਦੋ ਫੀ ਸਦੀ ਜ਼ਰਾਇਤ ਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਦੇਸ਼ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚ ਦੁਧ ਦੀਆਂ ਨਹਿਰਾਂ ਚਲਦੀਆਂ ਸਨ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚ ਲੋਕ ਬੜੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਸਨ ਹੁਣ ਵੀ ਅਜੇ ਪੁਰਾਣਾ ਅਸਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਪਾਸ ਅਨਾਜ ਹੈ ਅਤੇ ਘਿਉ ਖੁਲ੍ਹਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਲੋਕ ਬਾਕੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਸਿਹਤਮੰਦ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਨ ਪਰ ਅਜ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਗਲਤ ਨੀਤੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਜਿਥੇ ਘਿਉ ਦੁਧ ਦੀਆਂ ਨਹਿਰਾਂ ਚਲਦੀਆਂ ਸਨ ਅਜ ਖੇਤੀ ਤੇ ਭਾਰ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਲੋਪ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਗਲਤ ਨੀਤੀ ਨਾਲ ਅਤੇ ਗਲਤ ਰਸਤਿਆਂ ਤੇ ਤੁਰਨ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਜ਼ਰਾਇਤ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਵਲ ਨਹੀਂ ਜਾ ਰਹੇ। ਮੇਰੀ ਰਾਏ ਵਿਚ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਦੀ ਡੀਮਾਂਡ ਜੋ ਹੈ ਇਸ ਲਈ 2 ਕਰੋੜ 12 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਮੰਗਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਜ਼ਰਾਇਤ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਸਹੀ ਹਥਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਦੇਕੇ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਵਲ ਤਵਜੋ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਗਈ ਜਿਤਨੀ ਤਵਜੋ ਕਿ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਲਈ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਆਪ ਹੀ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹੋ ਕਿ ਇਸ ਇਤਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮੰਗ ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਬੈਂਚਾਂ ਵਲੋਂ ਕਿੰਨੀ ਤਵਜੋ ਦਿਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਜ਼ਿਮੇਵਾਰੀ ਸਾਡੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਤੇ ਹੈ ਜੋ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਰਾਜ ਕੁਝ ਚਿਰ ਹੋਰ ਰਹਿਣ ਦਿਉ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਮੌਕਾ ਦਿਉ। ਪੰਜਾਬ ਇਕ Agricultural State

[ਸ਼ਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ]

ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਹਥਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਅਤੇ ਖੇਤੀਹਰ ਦੇ ਹਕ ਮਹਿਫ਼ੂਜ਼ ਰਹਿਣਗੇ । ਮੈਂ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਮਾਰਫਤ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰੀਏ ਕਿ ਉਹ ਗਲਾਂ ਜੋ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਬਾਹਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਕੀ ਉਹ ਠੀਕ ਹਨ ? ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਪਹਿਲਾ ਕਾਰਨ ਢੂੰਡਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੀਏ । ਕੀ ਵਜਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ ਜੋ ਅੰਨ ਦਾ ਘਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੁਧ ਦੀਆਂ ਨਹਿਰਾਂ ਚਲਦੀਆਂ ਸਨ ਅਜ ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਗਲ ਦੇ ਕਿ ਸਾਇੰਸ ਦਾ ਜ਼ਮਾਨਾ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਕਮੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਪਰ ਕਮੀ ਸਾਰਿਆ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵਡਾ ਕਾਰਨ ceiling of land ਹੈ। ਮੇਰਾ ਭਾਵ ceiling of land ਤੋਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਪਾਸ ਸੈਂਕੜੇ ਜਾਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਹੋਵੇ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਖੁਦ ਕਾਸ਼ਤ ਨਾ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਮੁਨਾਸਿਬ ਹਿਸਾ ਨਾ ਮਿਲੇ ਵੇਹਲੜ ਰਹੇ । ਜੇਕਰ ਐਸੀ ਤਾਕਤ ਜਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਉਸ ਪਾਸ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਖੋਹ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਮਿਆਰ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ 30 ਏਕੜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਇਹ 30 ਏਕੜ ਨਾਕਾਫੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪਹਿਲਾ ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਇਹ ਦਸਦੇ ਹਨ 30 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਜਿਸ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਕਮ ਅਜ਼ ਕਮ ਪੰਜ ਆਦਮੀ ਹਨ ਉਸ ਵਿਚ ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਆਮਦਨ ਸਾਲਾਨਾ 2,400 ਰੁਪਿਆ ਹੈ ਫਿਰ ਇਸ 2,400 ਵਿਚੋਂ 300 ਰੁਪਏ ਨਹਿਰੀ ਮਾਮਲਾ ਅਤੇ ਮਾਲੀਆ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਨਤੀਜੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ 2,100 ਰੁਪਿਆ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਲਈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਘਟੋ ਘਟ 5 ਆਦਮੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਦਮੀ ਨੌਜਵਾਨ ਹਨ । ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਓ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 2100 ਰੁਪਏ ਸਾਲਾਨਾ ਨਾਲ ਅਜ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖ ਕੇ ਜਦ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਹੁਤ ਮਹਿੰਗੀਆਂ ਹਨ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਇਥੇ ਹੀ ਬਸ ਨਹੀਂ 30 ਏਕੜ ਦੀ ਹਦ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਇਕ ਬਾਪ ਦੇ ਚਾਰ ਲੜਕੇ ਹਨ, ਚਾਰੇ ਹੀ ਨੌਜਵਾਨ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਅਲਹਿਦਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਫਿਰ ਹਰ ਲੜਕੇ ਦੀ fiamily ਹੈ ਅਗਰ ਇਸ ਸਾਰੀ 30 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਤਕਸੀਮ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤ ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਸਤ ਸਤ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਰਹੀ । ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਪੰਜਾਂ ਜਾਂ ਦਸਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਕਸੀਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਉਸ ਨਾਲ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਲਗਾ । ਇਸ ਲਈ ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ consolidation ਕੀਤੀ ਹੈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਰੁਪਿਆ ਹੀ ਬਰਬਾਦ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਜ਼ਮੀਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਕਸੀਮ ਕਰ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਕਈ ਹਿਸਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ । ਮੇਰੇ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਮਿਤਰ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ ਨੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਤਵਜੋ ਦਿਵਾਈ ਹੈ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ discipline ਦਾ ਡੰਡਾ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਦਸ ਸਕੇ । ਜ਼ਮੀਨ ਘਟ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤ ਘਟ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਇਹ ਬਣਾ ਦੇਣਗੇ ਅਤੇ ਲੈਜਿਸਲੇਚਰ ਰਾਹੀਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਹ ਇਖਤਿਆਰ ਲੈ ਲੈਣਗੇ । ਉਹ ਮਿਹਨਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਲੀਸੀ ਸਰਕਾਰ ਅਪਣਾ ਰਹੀ ਹੈ ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਜੇਕਰ ਇਹ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਬਹੁਤਾ ਹਿਸਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ੧੦ ਤੋਂ ੧੫ ਏਕੜ ਤੱਕ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਕਾਸ਼ਤ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹਰ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਇਹ ਮੌਕਾ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਦੀ ਆਮਦਨ 3,600

ਤੋਂ ਵਧ ਦੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਦੀ ਤੇ ਟੈਕਸ ਲਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ । ਇਹ ਦੇਸ਼ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਇਕ agriculturist ਮੁਲਕ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਮਹਾਤਮਾਂ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਇਹ ਗਰੰਟੀ ਦਵਾਈ ਸੀ ਕਿ 'ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਦ ਅਸਲ ਫਲ ਉਨ ਆਦਮੀਓਂ ਕੋ ਮਿਲੇਗਾ ਜੋ ਗਾਉਂ ਮੇਂ ਰਹਿਤੇ ਹੈਂ' । ਅੱਜ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਕ ਵੀ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ । ਅਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਖੀਆਂ ਦੇ ਦੁਖੜੇ ਵੀ ਸੁਣੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਰਹੇ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਸਾਡੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਰੱਜ ਕੇ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ ਖਾ ਸਕਦਾ । ਫੇਰ ਜਿਹੜਾ ਏਸ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਮੁਆਮਲਾ ਵਧਾਇਆ ਹੈ ਇਸ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਧੇ ਨੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਤੁਸੀਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਕਿ ਏਥੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੇ 100 ਸਾਲ ਰਾਜ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਮੁਆਮਲਾ ਵਧਾਇਆ ਉਹ ਦੋ ਪੈਸਾ ਰੁਪਿਆ ਤੋਂ ਵਧ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਵਧਾਇਆ ਅਤੇ ਇਸ 100 ਸਾਲ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਵਿਚ ਇਸ ਨੇ ਦੋ ਆਨੇ ਤੋਂ ਵਧ ਮੁਆਮਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਦਲੇਰੀ ਨਾ ਕੀਤੀ । ਪਰ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਜਿਹੜੀ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਕਹਾਉਣ ਦਾ ਦਾਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਬਗੈਰ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਪੁਛੇ, ਛੋਟੀਆਂ-ਛੋਟੀਆਂ ਸੋਸਾਈਟੀਆਂ ਤੋਂ ਪੁਛੇ ਬਗੈਰ ਹੀ ਇਕ ਦਮ 9 ਆਨੇ ਫੀ ਰੁਪਿਆ ਦਾ ਮੁਆਮਲਾ ਵਧਾ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਇਹ ਇਕ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਧੱਕਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਵਾਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਸੈਲਾਬ ਜ਼ਦਾ ਹਨ ਅਤੇ ਸੇਮ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਿਚ ਤਬਾਹੀ ਲਿਆ ਰੱਖੀ ਹੈ । ਚਾਹੀਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ relief ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੁਆਮਲਾ fix ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨੀ 3,600 ਤੋਂ ਘਟ ਹੈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਮੁਆਮਲਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਲੱਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਇਸ ਤੋਂ ਵਧ ਹੈ । ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੁਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਇਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਿਆਰੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅੱਗੇ ਨਾਲੋਂ ਵਧਿਆ ਵੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ । (Interruptions)

यह गारंटी की थी कि गांव में रहने वाले जितने भी आदमी हैं जो जमींदार हैं उनको देश की आज़ादी के बाद आज़ादी का असली फल मिलेगा ।

ਫੇਰ ਇਹ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਝਗੜੇ ਕਾਇਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਚੁਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਓ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈ ਕੇ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਭੜਕਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਮੈਂ ਏਥੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿ ਦੇਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਹਰੀਜਨਾਂ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਨਹੀਂ ਬਚ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਹਰੀਜਨ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਨਹੀਂ ਸਾਰ ਸਕਦੇ । ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਦੀ policy ਹੈ । ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ 15 ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੱਕ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਰਹੇ ਤਾਂ ਵੀ ਜਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਹ ਮਸਲਾ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦਾ ਤੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦਾ ਹਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਜਿਸ ਢੰਗ ਦੀਆਂ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਮੁਲਕ ਦਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਹੈ, agriculture ਦੇ ਵਿਚ ਆਰਾਮ ਹੋਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਨੁਕਸ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਮੁਲਕ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਿਚ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਰੁਕਾਵਟ ਬਣਨਗੇ ।

ਇਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਬੜੀ ਹੀ ਅਜੀਬ ਮੈਂ ਇਥੇ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਡੰਗਰਾਂ ਦੇ ਜਿਤਨੇ ਵੀ

[ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ]

ਹਸਪਤਾਲ ਬਣਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਬਣਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਮੇਰੀ constituency ਵਿਚ ਇਕ ਵੀ ਡੰਗਰਾਂ ਦਾ ਹਸਪਤਾਲ ਨਹੀਂ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੁਵੇਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਵੀ ਜੇ ਕਰਾਉਣਾ ਪਵੇ ਤਾਂ ਲੋਕ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਦੌੜਦੇ ਹਨ । ਆਖਿਰ ਜਿਥੇ ਹਸਪਤਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਓਥੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਵੇਸ਼ੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਲਾਜ ਕਰਨਾ ਹੈ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਪਰ ਜਾਨਵਰ ਤਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਹਨ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਹਸਪਤਾਲ ਕਾਇਮ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਬੰਧਤ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਹਸਪਤਾਲ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਖੋਲ੍ਹਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ । ਜਿਸ ਪਿੰਡ ਵਿਚ 5,000 ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਓਥੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਹਸਪਤਾਲ ਡੰਗਰਾਂ ਦਾ provide ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਪਰ ਜੋ ਚੀਜ਼ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕੀ cold storage ਅਤੇ ਕੀ Warehouse ਇਹ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਜੇ Industry ਰਾਹੀਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਚੰਦ ਉਂਗਲੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਆਦਮੀ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਲੁਟ ਖਸੁਟ ਨਾਲ ਪੈਸਾ ਵਸੂਲ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੁਲਕ ਦਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੰਵਾਰਨਾ । ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਨੇ ਹੀ ਇਸ ਮੁਲਕ ਵਿਚ development ਕਰਨੀ ਹੈ । ਇਹ ਮੁਲਕ ਦੀ wealth ਹਨ ਤੁਹਾਡਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਇਮਦਾਦ ਕਰੋ, ਜਿਹੜੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਹਨ । ਹਸਪਤਾਲ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਬਨਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ । (ਘੰਟੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼) ਮੈਂ ਜਨਾਬ, ਚੰਦ ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ suggestions ਦੇਣੇ ਹਨ । (Interruption)

Deputy Speaker: Please wind up now.

सरदार लछमन सिंह गिल: जनाब, मैं क्या wind up करूँ । औरों को तो 50, 55 मिनट तक बोलने के लिये मिले हैं। यह मजमून मेरी hobby है और मैं इस मामले को हाउस के सामने पूरी तरह से रखना चाहता हूँ ।

इन्होंने जो जमीन लोगों से ली है उसका इन्होंने कोई फायदा नहीं उठाया ।

उपाध्यक्ष महोदया: आप मेरे साथ कोअपरेट (co-operate) करें। वज़ीर साहिब ने भी जवाब देना है उनके लिये वक्त बहुत कम रह जायगा। (The hon. Members should co-operate with me. The hon. Minister has also to give reply to the debate and if they do not do so then he will have been left with little time to speak).

सरदार लछमन सिंह गिल: मैं तो (co-operate) करता हूँ और आपका शुक्रिया अदा करता हूँ कि आपने मुझे याद तो किया।

ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਪਿੰਡਾਂ ਨਾਲ ਹੈ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ । ਜਿਹੜੀ ਫਸਲ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਤੋਂ ਸਾਰਾ ਮੁਲਕ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ facilities ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ

ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਮਿਲਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਫਾਦ ਲਈ ਕੁਝ ਨ ਕੁਝ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਮੰਡੀਆਂ ਤੱਕ ਅਨਾਜ ਪਹੁੰਚਾਣ ਲਈ ਸੜਕਾਂ ਬਣਾਉਣੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਕੋਈ ਵੀ ਐਸੀ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਜਿਥੇ ਕਿ ਇਹ ਆਪਣਾ store ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਾ ਸਕਣ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਫਸਲ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਮੰਡੀਆਂ ਨੂੰ ਭਜਦੇ ਹਨ। ਇਸਦਾ, ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਆਦਮੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਹੀ ਹੈਰਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ exploit ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਫਸਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੰਡੀਆਂ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਫਾਇਦੇ ਲਈ ਭਾ ਗਿਰਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਤੁਸੀਂ ਹੁਣੇ ਹੀ ਵੇਖ ਲਉ ਕਿ ਕਣਕ ਅਜੇ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੀ ਨਹੀਂ ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਭਾ 5 ਰੁਪਏ ਮਣ ਦੇ ਕਰੀਬ ਗਿਰ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਦੇ ਮਾਲ ਦੀ safe guard ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪਾਈ ਲੁਟ ਬੰਦ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਇਹ ਖੁਦ ਜ਼ਰੂਰਤ ਮੰਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਜਿਨਸ ਮਹਿੰਗੇ ਭਾ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਿੰਨੀ ਵੀ ਇਮਦਾਦ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਿਆ ਜਾਏ । ਜੇ grower ਦਾ ਹੀ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਫੇਰ ਮੁਲਕ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇਗੀ । ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ pests ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਜਿਹੜੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਵੀ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਤਾਂ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਕਿਵੇਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਮੌਕੇ ਸਿਰ ਕੋਈ ਇਮਦਾਦ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ । ਇਹ ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਹਿਮ ਮਸਲਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਦੌਲਤ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਹੈ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਜਿਹੜੀ ਮੈਂ ਇਥੇ ਕਹਿਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੀ ਅੱਛੀ ਨਸਲ ਵਲ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਜਿਤਨੇ ਖੇਤੀ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਢੱਗੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿਸਾਨ ਲਈ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੋਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਸ ਲਈ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਹੀ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਜਿਤਨਾ ਕੰਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਉਹ ਕਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ । ਇਹ ਕਿਸਾਨ ਲਈ ਬੁਨਿਆਦੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਲ੍ਹਾ ਤੋਂ ਆਲ੍ਹਾ ਨਸਲ ਦੇ ਪਸ਼ੂ ਮਿਲਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ।

Stray cattle ਦਾ ਮਸਲਾ ਵੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਇਕ ਮੁਸੀਬਤ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਏਧਰ ਵੀ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ । ਅੱਜ ਦੀ Demand ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਹਿਮ ਡੀਮਾਂਡ ਹੈ । ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਵਿਚਾਰ ਸੁਨਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਲਈ ਅੱਜ ਏਥੇ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ । ਸ਼ਾਇਦ ਅੱਜ ਉਹ ਕੁੱਲੂ ਅਤੇ ਲਾਹੌਲ ਸਪੀਤੀ ਦੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦਾ ਮਾਤਮ ਕਰਦੇ ਹੋਣ । ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਹਾਰ ਜਿਤ ਤਾਂ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਆਖਰ ਇਕ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਹੀ ਕਾਮਿਆਬ ਹੋਣਾ ਹੈ । ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਮੈਂ ਕਹੇ ਬਗੈਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਲਾਹੌਲ ਅਤੇ ਸਪੀਤੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦੀ ਇਸ policy ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਜੋ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਸਬੂਤ ਅਜ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਜ਼ਾਹਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਅੱਜ ਮਹਿਫੂਜ਼ ਹਥਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ । (Interruption)

Deputy Speaker: No more speech please. The hon. Member sho... resume his seat now.

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ: ਮੇਰਾ ਮੱਦਾ ਕੋਈ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ......

उपाध्यक्ष महोदया: मैंने इतनी लम्बी घंटी कभी नहीं बजाई जो कि मैं ने आपके लिये तीन दफा बजाई है। आप बैठ जाएं और अब खेतीबाड़ी और जंगलात के मन्त्री अपना भाषण देंगे। (I have never sounded the bell giving such a long ring, as I done thrice have in the case of the hon. Member. He may resume his seat. Now the Minister for Agriculture and forests will speak.)

सरदार लछमन सिंह गिल: मुझे अफसोस है कि मैं सुन नहीं सका।

Deputy Speaker: The hon. Member may please resume his seat. I am not going to give him any more time.

Sardar Lachhman Singh Gill: Madam, I only want one second more in order to thank you.

Deputy Speaker: But I have already called upon the hon. Minister for Agriculture and Forests.

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਅਤੇ ਜੰਗਲਾਤ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ): ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ 5¼ ਵਜੇ ਬੋਲਣਾ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਹੁਣ 25 ਮਿੰਟ ਦੀ ਦੇਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਨੂੰ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ 25 minute ਹੋਰ ਹਾਊਸ ਦਾ time extend ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਮੈਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਵਾਬ ਦੇ ਸਕਾਂ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ: ਤੁਸੀਂ ਅਜੇ ਬੋਲ ਲਓ, ਜੇ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸਮਝਾਂਗੀ ਤਾਂ time ਵੀ extend ਕਰ ਦੇਵਾਂਗੀ (let the hon. Minister continue his speech. The time of the House will be extended, if need be).

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਅਤੇ ਜੰਗਲਾਤ ਮੰਤਰੀ: ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਆਸ ਰਖਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਦੇ ਮੁਤਾਲਿਕ ਕੋਈ ਸੁਝਾਓ ਦੇਣਗੇ, ਲੇਕਿਨ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਬੜੇ ਹੀ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੁਖਾਲਿਫ ਧੜੇ ਦੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਕੰਮ ਦੀ ਗੱਲ ਕਹਿਣ ਦੀ ਕੋਈ ਤਕਲੀਫ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਬਜਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਉਹ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਦੇ ਮੁਤਾਲਿਕ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਏਧਰ ਓਧਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਆਪਣਾ ਵਕਤ ਪੂਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਕ ਦੋਸਤ ਨੇ Betterment Levy ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਕ ਨੇ ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੀ ਛੇੜੀ ਰੱਖੀਆਂ। ਮੈਂ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਤੁਹਾਡੀ ਮਾਰਫਤ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਦਾ ਇਕ ਇਕ ਲਫਜ਼ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਵੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਦਾ ਕਿ ਜਵਾਬ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਸਕਾਂ।

Babu Ajit Kumar: On a point of order, Madam

Deputy Speaker: The hon. Member should please resume his seat.

Babu Ajit Kumar: Madam, I am rising on a point of order. (Interruptions)

Deputy Speaker. No please. The hon. Member should resume his seat.

Chaudhri Inder Singh Malik: On a point of order, Madam.

उपाध्यक्षा: आप बैठ जाइए । आप को पता होना चाहिए कि मैंने पहले ही मिनिस्टर साहब का टाइम curtail कर लिया है और आप लोगों को बोलने की इजाजत दी फिर भी आप अब वक्त लेकर मिनिस्टर साहब को interrupt कर रहे हैं । यह तरीका ठीक नहीं है । आप बैठ जाइए । (He may please resume his seat. He should know that I have already curtailed the time that was to be given to the hon. Minister to speak and allowed some more members to speak but despite this they are interrupting the Minister. This is not fair. The hon. Member should resume his seat.)

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ: ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂਬਰ ਲੁਟ ਮਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਕੀ ਇਹ ਲਫਜ਼ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟਰੀ ਹਨ ?

Deputy Speaker : The hon. Member may please resume his seat.

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਜੰਗਲਾਤ ਮੰਤ੍ਰੀ: ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਏਥੇ ਐਸੀ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਜਿਸ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ 70 ਫੀ ਸਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਦਾਰੋਮਦਾਰ ਹੋਵੇ । ਇਸ ਲਈ ਜੇਕਰ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਨੂੰ ਧੱਕਾ ਲਗੇਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਜਿਹੜੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਠੇਕੇਦਾਰ ਵਸਦੇ ਹਨ, ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਜਾਂ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਸਦੇ ਹਨ ਉਹ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਜਾਣਗੇ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਏਸ ਇੰਡਸਟਰੀ ਨੂੰ ਤਕੜੇ ਹੋ ਕੇ ਮਦਦ ਦੇਣ ਔਰ ਇਸ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਤਾਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਬਣਨ । ਮੇਰਾ ਦੋਸਤ ਜਿਹੜਾ ਜੰਡਿਆਲੇ ਤੋਂ return ਹੋ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪਿਛਲੇ 15 ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਨੇ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਗਲ ਸੁਣ ਕੇ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਉਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਥੇ ਵਸਦੇ ਹਨ । ਮੈਂ 1947 ਦਾ ਸਾਲ ਛਡਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਪਾਰਟੀਸ਼ਨ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਗਿਨਤੀ ਵਿਚ ਆਦਮੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਉਜੜ ਕੇ ਇਧਰ ਆਏ ਸੀ । ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ 1950-51 ਦੇ ਆਂਕੜੇ ਦਸਦਾ ਹਾਂ । ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦਾ 1961-62 ਦੇ ਆਂਕੜਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰ ਕੇ ਦੇਖਣਾ । ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਪਾਰਟੀਸ਼ਨ ਹੋਈ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਖਾਣ ਵਾਲੀਆਂ

[ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਅਤੇ ਜੰਗਲਾਤ ਮੰਤ੍ਰੀ]

ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਾਹਿਰ ਤੋਂ ਮੰਗਾਂ ਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ । 1950-51 ਦੇ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਖਾਣ ਪੀਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ 33·79 ਲਖ ਟਨ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ । ਇਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ 1961-62 ਦੇ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਖਾਣ ਪੀਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ 67 ਲਖ ਟਨ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ 1950-51 ਦੇ ਨਾਲੋਂ ਦੋ ਗੁਣਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਜਿਹੜੇ ਸਜਣ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੋਈ ਤਵੱਜੋ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਉਹ ਵੈਸੇ ਹੀ ਨੁਕਤਾ ਚੀਨੀ ਕਰਨ ਦੀ ਖਾਤਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਖਾਣ ਪੀਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਾਡਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਾਰੋਮਦਾਰ ਕਪਾਹ ਤੇ ਵੀ ਹੈ । 1950-51 ਦੇ ਵਿਚ ਅਸੀਂ 3.1 ਲਖ bales ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਸੀ ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਵਿਚ ਮੌਸਮ ਕੁਝ ਐਸੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕਾਫੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਲੇਕਿਨ ਫਿਰ ਭੀ ਅਸੀਂ 1961-62 ਦੇ ਵਿਚ ਅਸੀਂ 9·19 ਲਖ ਕਪਾਹ ਦੀਆਂ bales ਪੈਦਾ ਕੀਤੀਆਂ । ਇਹ ਕੋਈ ਥੋੜੀ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਇਹੋ ਹਾਲਤ ਗੁੜ ਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹੋ ਹਾਲਤ ਖੰਡ ਦੀ ਹੈ । ਅਸੀਂ 1950-51 ਵਿਚ ਗੁੜ 4·4 ਲਖ ਟਨ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਸੀ ਲੇਕਿਨ 1960-61 ਵਿਚ 9·05 ਲਖ ਟਨ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਹਾਲਾਂਕਿ ਕਮਾਦ ਨੂੰ ਕਈ ਦਫਾ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਮੇਰੇ ਉਹ ਦੋਸਤ ਇਥੇ ਇਸ ਵਕਤ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਜ਼ਮੀਨਦਾਰ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮਹਿਕਮਾ ਜ਼ਰਾਇਤ ਵਾਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਕਲ੍ਹੇ ਇਕਲ੍ਹੇ ਗੰਨੇ ਦੇ ਬੂਟੇ ਨੂੰ ਲੋਦੇ ਕਰਾਉ (ਹਾਸਾ) ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਗੰਨੇ ਨੂੰ ਇਸ ਸਾਲ ਬੀਮਾਰੀ ਬਹੁਤ ਪਈ ਹੈ । ਇਹ ਜੋ ਇਸ ਸਾਲ ਧੁੰਦ ਪਈ ਹੈ ਇਸ ਨਾਲ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਵਿਚ ਤੇ ਹੋਰ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ top borer ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਨਾਲ ਕਮਾਦ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਉਸਦੇ ਇਲਾਜ ਲਈ ਅਸੀਂ ਲਖਾਂ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ spray ਵਗੈਰਾ ਕਾਫੀ ਕੁਝ ਕਰਦੇ ਹਾਂ । ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ ਆਪਣੇ ਮੋਢੇ ਕਮਾਦ ਦੇ ਮੁਢ ਪੁਟ ਕੇ ਜਲਾ ਦੇਵੇਗਾ ਅਸੀਂ ਉਸਨੂੰ ਬੀਜ ਮੁਫਤ ਦੇਵਾਂਗੇ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਜੋ ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਬੜਾ ਰੋਣਾ ਰੋਂਦੇ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸਣ ਕਿ ਬੀਮਾਰੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਤਾਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਨਹੀਂ ਪਰ ਇਥੇ ਨਿਰੋਲ ਨੁਕਤਾ ਚੀਨੀ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਤੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ 1947-48 ਵਿਚ ਸਾਡੇ 10 ਹਜ਼ਾਰ ਟਨ ਖੰਡ ਬਣਦੀ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨਾਲੋਂ 10 ਗੁਣਾਂ ਖੰਡ ਤਿਆਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਗੁੜ ਵਿਚ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਹੁਣ ਇਕ ਲਖ 20 ਹਜ਼ਾਰ ਟਨ ਹੈ । ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜੋ Co-operative sugar ਮਿਲਾਂ ਹਨ ਉਹ ਵੀ ਬੜੀ ਯੋਗਤਾ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਇਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਿਲਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਮਿਲਾਂ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਘਾਟਾ ਵੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਹੜੀ ਤੁਸੀਂ ਭੋਗਪੁਰ ਮਿਲ ਦੇ ਮੁਤਲੱਕ ਗਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸਨੇ ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ 2 ਮਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਘਟ ਕਰਜ਼ਾ ਦੇਣਾ ਹੈ, ਵਧ production ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਿਲਾਂ ਰਾਹੀ 1947-48 ਨਾਲੋਂ 10 ਗੁਣਾਂ ਵਧ ਖੰਡ ਪੈਦਾ

ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਸਾਡੇ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਸਲਾਹ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਚੰਗੇ ਬੀਜ ਤੇ ਖਾਦ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਪਾਣੀ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਬੜੇ ਦੁਖ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਫੇਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫਸਲ ਦਾ ਝਾੜ ਇਤਨਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਤਨਾ ਕਿ ਮਗਰਬੀ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਲੇਕਿਨ ਅਸੀਂ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਝਾੜ ਵੀ ਉਤਨਾ ਹੀ ਨਿਕਲੇ ਜਿਤਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ । ਲੇਕਿਨ ਕੁਛ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਉਤਨੀ yield ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ ਹਾਂ, ਜਿਤਨੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ । ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦੀ production ਦੀਆਂ figures ਨਾਲ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਦੇਸ ਦੇ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦੀ production ਨਾਲ ਕਰੋ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋਵੋਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਅਗੇ ਹਾਂ । ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਇਸ ਵਕਤ ਸਿਰਫ 1960-61 ਦੀਆਂ figures ਹਨ ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ figures ਇਸ ਵਕਤ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਹਨ (At this stage the electricity failed.)

श्री मंगल सैन : यह है पंजाब सरकार की inefficiency और नाकाम्याबी की निशानी (*noise and interruptions*)

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਅਤੇ ਜੰਗਲਾਤ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਇਸ ਵਿਚ ਨਾਕਾਮਯਾਬੀ ਦੀ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਹੈ ਇਹ ਤਾਂ ਕੁਦਰਤੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਜੋ ਸਵਤੰਤਰਾ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਹਨ ਅਤੇ ਪੈਪਸੂ ਵਿਚ ਵਜ਼ੀਰ ਵੀ ਰਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ । ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਲ ਸੁਣ ਕੇ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ ਕਿ ਚੋਰ ਦੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਵਿਚ ਤਿਨਕਾ (cheers) ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਵਿਚ ਤਿਣਕਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸ ਵਕਤ ਪੈਪਸੂ ਦੀ ਮਿਨਿਸਟਰੀ ਵਿਚੋਂ ਹਟੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਕਿਸੇ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦੇ ਕੇਸ ਵਿਚ ਹੀ arrest ਹੋਏ ਸਨ (loud noise and interruptions) ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਉਸੇ ਵਕਤ ਸ਼ਕ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ (*interruptions*)

चौधरी राम सिंह : on a point of order, Sir. वजीर साहब, क्योंकि अनपढ़ हैं इसलिये उन्हें मेरी बात की समझ नहीं आई। मैंने रिश्वत नहीं कहा था बल्कि मैंने तो यह कहा था कि Congress survives on political Rishwat.

उपाध्यक्षा : आप बैठ जाइये। (This is no point of order. The hon. Member should resume his seat. This is no point of order.) (While addressing the Minister) आप मेहरबानी करके यही बताइये कि आपकी गवर्नमैंट ने क्या क्या किया है। आप इस बात को छोड़ दें जो इन्होंने कही है। (The hon. Minister may please leave this topic and only tell what the Government has done in this respect.)

Chaudhri Ram Singh: On a point of personal explanation, Sir.

Deputy Speaker : No personal explanation please. He should resume his seat.

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਅਤੇ ਜੰਗਲਾਤ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ allegations ਮੁਖਤਲਿਫ ਧੜਿਆਂ ਦੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਲਾਈਆਂ ਹਨ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਹਵਾਸ ਕਾਇਮ ਰਖ ਕੇ ਸੁਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਇਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੋਰ ਗਲ ਕਹੀ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਮੁਹਾਵਰਾ ਚੇਤੇ ਆਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਗੁੱਸਾ ਨਾ ਕਰੋ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਹਿ ਦੇਵਾਂ ਕਿ ਰੋਣਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਤੇ ਨਾ ਲੈਣਾ ਕਿਸੇ ਦਾ (*noise*) ਮੇਰੇ ਇਕ ਦੋਸਤ ਜੋ ਜਗਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਆਏ ਹਨ ਅਤੇ ਸਵਤੰਤਰਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ceiling ਲਗਾਈ ਹੈ ਉਸ ਕਰਕੇ production ਘਟੀ ਹੈ । ਇਹ ਰੋਂਦੇ ceiling ਦੇ ਮੁਤੱਲਕ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਨਾ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੇ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਜੋ ਵਡੇ ਵਡੇ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨੂੰ ਜੱਫਾ ਮਾਰ ਕੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੱਫੇ ਨੂੰ ਛੁਡਾਉਣ ਦੀ ਜੋ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸਦਾ ਦੁਖ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਕ ਦੋਸਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਫਾਰਮ ਵਿਚ ਕੋਈ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ । ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਜਿੰਨਾ ਅਸੀਂ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸ ਹਦ ਤਕ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚੇ । ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਥੋੜ੍ਹੀਆਂ ਹਨ । ਅਗਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੇ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਰੋਟੀ ਖੁਆਉਣੀ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਚੰਗਾ ਘਰ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਕੋ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਛੋਟੇ ੨ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹਨ, ਦੋ ਦੋ, ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ, ਚਾਰ ਚਾਰ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹਨ, ਮੇਰੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਦੋ ਦੋ ਏਕੜ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹਨ । ਦੋ ਏਕੜ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਕਦੇ ਆਪਣੇ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਖੁਆ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ਪਾਸੇ ਚਲੇ ਹੋਏ ਹਾਂ । ਸਾਡਾ ਇਕ ਪਰੋਗਰਾਮ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਹਰ ਬਲਾਕ ਵਿਚ ਇਕ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਮੁਕਰਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਸਾਲ ਐਨੇ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਫਾਰਮ ਬਣਾਏ ਜਾਣ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਥੇ ੨ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਫਾਰਮਾਂ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਰੋਡਕਸ਼ਨ ਦੂਜੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਤਕਰੀਬਨ ਦੁਗਣੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਘਟ ਖਰਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਵਕਤ ਘੱਟ ਲਗਦਾ ਹੈ, manual labour ਘਟ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਇਥੇ ਕਈ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਫਾਰਮ ਬਣਾ ਲਈਆਂ ਤਾਂ ਆਦਮੀ ਸਰਪਲਸ ਹੋ ਜਾਣਗੇ । ਇਹ ਗਲ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਆਦਮੀ ਸਰਪਲਸ ਹੋਣਗੇ । ਅਸੀਂ ਇਹ advise ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ ਕਿ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਟਰੱਕਾਂ ਦੇ ਪਰਮਿਟ ਜਾਂ ਠੇਕੇਦਾਰੀ ਕਰਨ ਯਾ ਹੋਰ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਚੰਗੇ ਦਿਨ ਗੁਜ਼ਾਰਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜੇ ਸਰਪਲਸ ਹੋਣਗੇ ਅਸੀਂ ਛੋਟੀਆਂ ੨ ਇੰਡਸਟਰੀਆਂ ਤੇ ਲਾਵਾਂਗੇ, ਕੋਈ ਪੋਲਟਰੀ ਫਾਰਮ, ਕੋਈ ਪਿਗਰੀ ਫਾਰਮ, ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਇੰਡਸਟਰੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਤਵੱਜੁਹ ਦੇਣੀ ਹੈ । ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਤਹਈਆ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਇਹ ਗਲ ਵਸੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦੇ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਾ

6-00 p.m.

ਕੋਈ ਦਸਤਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸਿਖਾਈ ਜਾਵੇਗੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਇਹ ਬੜੀ ਗਲ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਦਸਤਕਾਰੀ ਖੋਲ੍ਹਾਂਗੇ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਦੇਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਕਈ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਦਮੀ ਸਰਪਲਸ ਹੋ ਜਾਣਗੇ । ਇਕ ਦੋਸਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਡਾਕੇ ਮਾਰਨਗੇ, ਪੁਲਾਂ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਰੌਲਾ ਪਾਉਣਗੇ । ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੋਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦਿਆਂਗੇ, ਡਾਕੇ ਨਹੀਂ ਮਾਰਨ ਦਿਆਂਗੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਦਿਆਂਗੇ । (ਸਰਕਾਰੀ ਪੱਖ ਵਲੋਂ ਪਰਸੰਸਾ) ਮੇਰੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਬੜੀ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਕਿੰਨੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ । ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਤੁਸੀਂ ਕਿਤੇ ਜਾ ਕੇ ਤੱਕੋ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗੇ । ਪੰਡਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਇਕ ਦਫਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਪੁਰਾਣੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਹਲ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਅਸੀਂ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਤਹਈਆ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪੁਰਾਣੇ ਹਲ ਨੂੰ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਔਜ਼ਾਰ ਹਨ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਨਵੇਂ ਔਜ਼ਾਰ ਲਿਆਉਣੇ ਹਨ । ਅਸੀਂ ਨੀਲੋਖੇੜੀ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਮੁਲ ਖਰੀਦ ਲਈ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਓਥੇ ਵਿੰਗ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਕਾਲਿਜ ਲੁਧਿਆਣੇ ਨਾਲ ।

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ: ਜੇ ਮਨਿਸਟਰ ਸਰਪਲਸ ਹੋ ਜਾਣ ਫੇਰ ਕੀ ਕਰੋਗੇ?

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਅਤੇ ਜੰਗਲਾਤ ਮੰਤ੍ਰੀ: ਅਸੀਂ ਏਥੇ ਬਣਾਵਾਂਗੇ, ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਙੂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਜਾਵਾਂਗੇ । ਅਸੀਂ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਪੰਜ ਸਤ ਸਾਲ ਵਿਚ ਮੌਡਰਨ ਟਾਈਪ ਦੇ ਹਲ ਅਤੇ ਮੌਡਰਨ ਟਾਈਪ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਅਸੀਂ ਹਰ ਇਕ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚਾਣੀਆਂ ਹਨ । ਅਸੀਂ ਪਹਿਲੀ ਗਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੁਆਲਟੀ ਮਾਰਕਿੰਗ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਰਿਸਰਚ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਆਦਮੀ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤੇ ਹਨ । ਕੋਈ ਫੈਬਰੀਕੇਟਰ, ਸੰਦ ਬਣਾਵੇ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮੰਨਜ਼ੂਰੀ ਲਵੇ । ਕੋਈ ਨਿਕੰਮੀ ਚੀਜ਼ ਨਾ ਬਣਾਵੇ । ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਾਰੇ ਸੂਬਿਆਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਗਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਫਾਇਦੇ ਦੀ ਹੈ । ਜਿਹੜਾ ਸਾਡੇ ਪਾਸੋਂ ਨਵੀਂ ਕਿਸਮ ਦਾ ਹਲ ਲਏਗਾ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ 25 ਫੀ ਸਦੀ ਰਿਆਇਤ ਦੇਵਾਂਗੇ । ਜੇ ਉਸ ਦੀ ਕੀਮਤ ਇਕ ਰੁਪਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਤੋਂ 12 ਆਨੇ ਲਵਾਂਗੇ, 4 ਆਨੇ ਗੌਰਮੈਂਟ ਦੇਵੇਗੀ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਵਾਸਤੇ । ਮੇਰੇ ਇਕ ਦੋਸਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਸਰਵਿਸ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਈਟੀਆਂ ਨੂੰ ਅਖਤਿਆਰ ਦਿਤਾ ਹੈ 10 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਪਰੋਵਾਈਡ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਕਿ ਉਹ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਇੰਪਲੀਮੈਂਟਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਟਾਕ ਵਿਚ ਰਖਣ । ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹਲ ਖਰੀਦ ਲਵੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚੋਂ । ਪਲਾਂਟ ਪਰੋਟੈਕਸ਼ਨ ਵਾਸਤੇ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕ ਸਪਰੇ ਕਰ ਸਕਣ । ਲੋਕ ਆਪਣੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਬਚਾ ਸਕਣ । ਅਸੀਂ ਕਈ ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਰਖਿਆ ਹੈ ਤਾਕਿ ਪਲਾਂਟ ਪਰੋਟੈਕਸ਼ਨ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ । ਜੇ ਆਪ ਕਦੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਰਾਜਪੁਰੇ ਨੂੰ ਜਾਓ ਤਾਂ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਵਟ ਬੰਦੀ ਦੇਖੋ । ਸਾਡੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪਿੰਡਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਤੇ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿਚ ਐਸੇ ਸੈਂਟਰ ਬਣਾਏ ਹਨ । ਅਸੀਂ ਇਸ ਲਈ ਸਰਵੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੜ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਓਥੇ ਵਟ ਬੰਦੀ ਕਰਾਂਗੇ । ਅਛੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਰਵੇ ਕਰਕੇ ਵਟ ਬੰਦੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ, ਇਸ ਪਾਸੇ ਦਿਆਂ ਨੂੰ ਤੇ ਉਸ ਪਾਸੇ ਦਿਆਂ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜ਼ਰਾ

ਰਾਜਪੁਰੇ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਬਨੂੜ ਵਿਚ ਤਕੋ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਖਬਰ ਲਈ ਜਾਓ । ਅਛੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਟ ਬੰਦੀ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਕਿ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦੀ ਫਸਲ ਵਿਚ ਫਾਇਦਾ ਹੋਵੇ । ਸਾਡੇ ਸਾਂਝੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਕ ਲਖ ਕਿੰਨੇ ਹਜ਼ਾਰ ਏਕੜ ਵਿਚ ਬਾਗ ਲਗੇ ਹੋਏ ਸਨ । ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਪੰਜਾਬ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ੫੩,੦੦੦ ਏਕੜ ਬਾਗਾਂ ਦਾ ਰਕਬਾ ਪਾਰਟੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਆਇਆ । ਬਾਗਾਂ ਨੂੰ ਕੱਟ ਦਿਤਾ ਗਿਆ । ਕਈ ਬਾਗ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪੈ ਗਏ । ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਕੰਸੌਲੀਡੇਸ਼ਨ ਵਿਚ ਕਟ ਦਿਤਾ, ਅਸੀਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਪੈਦਾ ਕਰਨੀ ਹੈ । ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਇਕ ਆਦਮੀ, ਕਿਸੇ ਫੈਕਟਰੀ ਵਾਲੇ ਦਾ ਬੱਚਾ ਰੋਟੀ ਨਾਲ ਫਲ ਵੀ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਸਾਨ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਮੁਹਈਆ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਚੇ ਵੀ ਕੋਈ ਫਲ ਖਾ ਸਕਣ, ਕੋਈ ਐਸੀ ਚੀਜ਼ ਖਾ ਸਕਣ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਅਛੀ ਬਣ ਸਕੇ । (ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ ਵਲੋਂ ਵਿਘਨ) ਮਿਸਟਰ ਗਿਲ ਨੂੰ ਤਾਂ ਦਿਲੀ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਤਾਂ ਠੇਕੇਦਾਰ ਹੋਏ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ । 30 ਗੌਰਮੈਂਟ ਨਰਸਰੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ 30 ਪਰਾਈਵੇਟ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਬਣਾਓ । ਲਖ ਸਵਾ ਲਖ ਪਲਾਂਟ, ਪੌਦੇ ਆਪਣੀਆਂ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨਰਸਰੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ । ਐਸ ਵੇਲੇ ਐਨੇ ਝਗੜਿਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਐਨੀ ਖਿਚੋ ਤਾਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਅਸੀਂ ੨੫,੦੦੦ ਏਕੜ ਵਿਚ ਨਵੇਂ ਬਾਗ ਲਾ ਦਿਤੇ ਹਨ । ਸਾਡੇ ਬਾਗਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ । ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਨੇ ਕੁਲੂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਕੁਲੂ ਇਕ ਬਹੁਤ ਪਛੜਿਆ ਹੋਇਆ ਇਲਾਕਾ ਸੀ । ਕੁਲੂ ਵਿਚ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਘਟ ਹੁੰਦੀ ਸੀ । ਇਸ ਕਰਕੇ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕੁਲੂ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਉਥੇ ਹਿੱਲੀ ਏਰੀਏ ਵਾਸਤੇ ਨਵਾਂ ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਲਖ, ਡੇਢ ਲਖ ਸੇਬ ਦੇ ਪੌਦੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਖੇਤੀ ਵਿਚ ਲਾਉਣ । ਅਸੀਂ ਚਾਹ ਦੇ ਬਾਗਾਂ ਨੂੰ ਪਾਲਮਪੁਰ ਦੇ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਤਰੱਕੀ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਸਕੀਮ ਬਣਾਈ ਹੈ ਤਾਕਿ ਉਹ ਲੋਕ ਵੀ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾ ਸਕਣ । ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਫਲ ਕੁਲੂ ਵਿਚ, ਹੋਰ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਯਾ ਸ਼ਿਮਲੇ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਮੇਰੇ ਇਕ ਦੋਸਤ ਨੇ ਕੁਲੂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂ ਕਿ ਕੁਲੂ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਫਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਿਮਲੇ ਵਿਚ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਫਲ ਜ਼ਾਇਆ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਫਲ ਨੂੰ preserve ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ preserve ਕਰਨ ਲਈ ਦੋ units ਅਸੀਂ ਕਾਇਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਇਕ ਸ਼ਿਮਲੇ ਵਿਚ ਤੇ ਇਕ ਕੁਲੂ ਵਿਚ, ਤਾਂ ਜੋ ਫਲ ਖਰਾਬ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ ਅਤੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਇਹ ਦਸ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ Agriculture Department ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਸੀਡ ਫਾਰਮਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਗਰਗ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਬਨੌਲੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ, ਕਪਾਹ ਦੀ ਬੀਜਾਈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਬਨੌਲਿਆਂ ਦੇ ਬੀਜ ਵਕਤ ਸਿਰ ਅਤੇ ਕਾਫੀ ਮਿਕਦਾਰ

ਵਿਚ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤਾ ਜਾ ਸਕੇ । ਅਸੀਂ ਕਪਾਹ ਦਾਂ ਬੀਜ ਤਿਆਰ ਕਰ ਕੇ ਥੈਲੀਆਂ ਭਰਵਾ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੋਹਰ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਮਿਲਾਵਟ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ । ਅਤੇ ਸਹੀ ਬੀਜ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਸਕੇ (ਵਿਘਨ) ਗਿਲ ਸਾਹਿਬ ਤੁਸੀਂ ਜੇ ਕਰ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ । ਤੁਹਾਡੀ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਤਵੱਜੋ ਠੇਕੇਦਾਰੀ ਵਲ ਹੈ । ਅਸੀਂ 50 ਹਜ਼ਾਰ ਮਣ ਕਪਾਹ ਦਾ ਬੀਜ ਵੰਡ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਕੁਝ ਵੰਡਿਆ ਵੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਇਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਦਿਆਂ ਕਿ ਅਸੀਂ 222 ਸੀਡ ਫ਼ਾਰਮਾਂ ਖਰੀਦ ਕੀਤੀਆ ਹਨ । ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ 6 ਸੀਡ ਫਾਰਮਾਂ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਅਜੇ ਤਕ ਸਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ । ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਸਾਂ ਕਿ ਸੀਡ ਫਾਰਮਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਚੰਗੀ ਹੈ ਅਤੇ yield ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਕੁਝ ਵੀਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ yield ਮੰਗ ਭੇਜੀ ਅਤੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਝਾੜ ਕਿਨਾ ਹੈ ਫੀ ਏਕੜ । ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕੁਝ ਸੀਡ ਫਾਰਮਾਂ ਅਸੀਂ 58–59 ਵਿਚ ਕੁਝ 59–60 ਵਿਚ ਕੁਝ 60–61 ਵਿਚ ਖਰੀਦੀਆਂ ਸਨ ਲੇਕਿਨ ਕੁਝ ਫਾਰਮਾਂ ਅਸੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ manage ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ, ਕਿਤੇ Tube well ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਸਕੇ, ਕਿਤੇ reclaim ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਥਾਵਾਂ ਤੇ yield ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਸੀ । ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹੀ ਨਹੀਂ । ਅਸੀਂ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਖਰੀਦੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ test ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕੀਮਤ ਵੀ ਵੇਖੀ ਸੀ । ਤਰੀਕਾ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਜ਼ਮੀਨ acquire ਕਰਨੀ ਹੋਵੇ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਕੀਮਤ ਵੇਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਜਿੰਨੀਆਂ ਸੀਡ ਫਾਰਮਾਂ ਅਸੀਂ ਲਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਪਾਸੋਂ ਕੰਮ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ (ਵਿਘਨ) ਖੂਹ ਲਾਏ ਹਨ, ਸਟੋਰ ਬਣਾਏ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ facilities ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਹਦ ਤਕ ਇਸ ਨੂੰ improve ਕਰ ਪਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਸੁਣ ਕੇ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੋਵੋਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਫ਼ੀ ਏਕੜ ਕਣਕ ਦਾ ਝਾੜ 35-35 ਮਣ ਲਿਆ ਹੈ (ਪ੍ਰਸੰਸਾ) (ਵਿਘਨ) ।

ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸ਼ਕ ਹੋਵੇ ਉਹ ਮੇਰੇ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਆ ਜਾਣ ਤੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਜਰੇ ਅਤੇ ਨਕਸ਼ੇ ਰਖ ਦਿਆਂਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਾਫ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿੰਨੀ ਤਰੱਕੀ ਇਸ ਜ਼ਰਾਇਤ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਥੇ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਣਾ ਸੀ ਪਰ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ light ਨਹੀਂ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਅੰਕੜੇ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਨਹੀਂ ਸੁਣਾ ਸਕਿਆ । ਅਸਾਡੀਆਂ ਸੀਡ ਫਾਰਮਾਂ ਬਹੁਤ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਫਾਰਮਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਕਰ ਪਾਏ ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪਾਣੀ ਨਾ ਮਿਲਣਾ ਸੀ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਘਾਟਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਵਿਚ ਇਸ ਘਾਟੇ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ (ਵਿਘਨ) ਗਿਲ ਸਾਹਿਬ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਿਘਨ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਇਕ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਮਿਤਰ ਦੀ ਸੀਡ ਫਾਰਮ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਲਓ ਪਰ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੰਨੀ ਅਤੇ ਡਰ ਗਿਆ ਸਾਂ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਵਿਘਨ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਵਿਘਨ)

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ : ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਝੂਠ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਕਦੀ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਭੇਜਿਆ । ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਚੈਲੰਜ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਨਹੀਂ ਗਿਆ । ਇਹ ਤਾਂ ਸੁਫ਼ੈਦ ਝੂਠ ਹੈ (ਸ਼ੋਰ) (ਵਿਘਨ)

ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਜੰਗਲਾਤ ਮੰਤਰੀ : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਠੇਕੇਦਾਰ ਇੰਨੀ ਜਲਦੀ ਮੁਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਲਿਖਵਾ ਕੇ ਰਖ ਲੈਂਦਾ (ਹਾਸਾ) (ਵਿਘਨ)

उपाध्यक्ष महोदया : Order please. क्या यह एक मुअज़िज़ हाउस का नमूना है जो आप पेश कर रहे हैं ? (Order please. Is it a specimen of an orderly House which the Hon. Members are presenting) ? (Interruptions).

चौधरी देवी लाल : डिप्टी स्पीकर साहिबा, यह शोर मिनिस्टर साहिबान ही कर रहे हैं । (Interruptions).

सरदार लछमन सिंह गिल : जैसा कि मैंने आपको बताया यह बिल्कुल झूठ बोल रहे हैं । यह झूठ बोल रहे हैं । (Interruptions).

उपाध्यक्ष महोदया : सरदार साहिब, आप अब wind up करें । (Interruptions.) आप खुद ही interruptions invite कर रहे हैं । अन्धेरे का फायदा उठा रहे हैं । पता ही नहीं लगता कि कौन क्या बोल रहा है । मेहरबानी करके शोर मत कीजिये । (The Hon. Minister should now wind up. (Interruptions.) He is himself inviting interruptions. The hon. Members are taking undue advantage of the failure of lights. I am not in a position to make out what is being said by the various hon. Members. I would request them not to make a noise please.)

चौधरी देवी लाल : जो 19 करोड़ का पैकेज प्रोग्राम था क्या वह भी हरियाने में लगाया ? (Interruptions) सर्विसिज के अन्दर उनको क्या हिस्सा दिया ?

ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਜੰਗਲਾਤ ਮੰਤਰੀ: ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਪੰਜਾਬ ਸਟੇਟ ਵਿਚ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਨੇ ਬਹੁਤ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਮੇਰੇ ਇਕ ਦੋਸਤ ਨੇ ਹਵਾਲਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਰੀਜਨ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਰੀਜਨ ਦਾ । ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਇਕ ਕਾਲਜ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ ਕਾਇਮ ਹੈ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਇਕ ਕਾਲਜ ਹਿਸਾਰ ਵਿਚ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਕਲਾਸਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ । ਮੇਰੇ ਕੁਝ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸਵਾਲ ਵੀ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੀ ਰਿਜਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਰਿਜਨ ਨੂੰ ਖਰਚ ਵਧ ਘਟ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੰਕੜੇ ਨਹੀਂ ਵੇਖੇ । ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਇੰਨਾ ਵਕਤ ਨਹੀਂ ਹੁਣ ਰਹਿ ਗਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਹਰ ਗੱਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਵਾਂ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਰਿਜਨ ਨਾਲੋਂ ਹਿੰਦੀ ਰਿਜਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ items ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਰਿਜਨ ਵਿਚ ਘਟ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਰਿਜਨ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਗਲੇ ਸਾਲ

ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ improve ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ ਅਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੀ yield ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ (ਪ੍ਰਸੰਸਾ) । ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧ yield ਹੋਵੇ ਅਤੇ reclamation ਵੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਵੇ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸੂਬਾ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਜ਼ਰਾਇਤ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਅਗਾਂਹ ਵਧੂ ਬਣ ਜਾਵੇ ।

Deputy Speaker : First, I will put the cut motion to the vote of the House.

Deputy Speaker: Question is—

That the demand be reduced by Rs. 100/-.

After ascertaining the votes of the Members present by voices the Deputy Speaker said, 'Noes have it'. This opinion was challenged and Division was claimed.

उपाध्यक्षा: अगर आप अपना ही तमाशा देखना चाहते हैं तो बेशक division करा लीजिये । बिजली तो है नहीं, bells कैसे ring करेंगे । (If the hon. Members want to make a mockery of themselves, then I have no objection to their claiming a division. Electricity has failed. How will the bells ring ?)

एक माननीय सदस्य: यह मातम मनाया जा रहा है । (Interruptions)

उपाध्यक्षा : बिजली का बन्द हो जाना किसी के हाथ में नहीं है ।

(The failure of electricity was not within anybody's control.)

श्री मंगल सेन : घड़ियाल मंगवा लीजिए ।

Deputy Speaker : Question is.

That the demand be reduced by Rs. 100/-.

After ascertaining the votes of the Members by voices, the Deputy Speaker said "I think the Noes have it". This opinion was challenged and division was claimed. The Deputy Speaker after calling upon those Members who were for "Aye" and those who were for "No", respectively to rise in their places and on a count having been taken, declared that the motion was lost.

The motion was declared lost.

Deputy Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs. 100/-.

The motion was lost.

Deputy Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs. 100/-.

The motion was lost.

Deputy Speaker : Now I will put the cut motion of Shri Roop Lal Mehta to the vote of the House.

Shri Roop Lal Mehta : Madam, I withdraw my amendment.

Deputy Speaker : Is it the pleasure of the House that the cut motion be withdrawn.

(**Some hon. Members :** Yes; **Some hon. Members :** No)

Deputy Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re. 1/-.

The motion was lost.

Deputy Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs. 2,11,98,240 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs. 70,66,080 already voted on account in respect of charges under head 31—Agriculture.

The motion was carried.

6.25 P.M.

(*The Sabha then adjourned till* 8 *a.m. on Tuesday, the* 1*st May*, 1962).

605/PVS—23-8-62—380 Copies—C., P. & S., Pb., Patiala.

Punjab Vidhan Sabha Debates

1st May, 1962

Vol. I—No. 28

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Tuesday, the 1st May, 1962

	PAGE
Question Hour (Dispensed with) ..	(28)1
Adjournment Motion ..	(28)1
Calling Attention to a matter of urgent public importance ..	(28)2
Question of Privilege ..	(28)2
Demands for Grants—	
37—Community Development Projects, National Extension Service and Local Development Works ..	(28)3
Point of Order by Chaudhri Hardwari Lal ..	(28)3
37—Community Development Projects, National Extension Service and Local Development Works ..	[Discussed together] (28)6—51
34—Co-operation ..	

P.T.O.

Price Rs. 2.75 nP.

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATES, VOL. I, NO. 28
DATED THE 1ST MAY, 1962

Read	*for*	*on page*	*line*
Societies	Socicities	(28)15	20
off hand	off land	(28)38	13
Read 'in' after	'given'	(28)39	22
read	"M.L.As" after M. Ps	(28)41	13
charges	chargexs	(28)54	5

CONTENTS—(*contd*)

9—Land Revenue. (28)51

10—State Excise Duties. (28)51

11—Taxes on Vehicles. (28)51

12—Sales Tax. (28)52

13—Other Taxes and Duties. (28)52

14—Stamps. (28)52

15—Registration Fees. (28)52

18—Parliament and State Legislatures. (28)52

21—Administration of Justice. (28)52

22—Jails. (28)52

23—Police. (28)53

25—Supplies and Disposals. (28)53

26—Miscellaneous Departments. (28)53

27—Scientific Departments. (28)53

28—Education. (28)53

29—Medical. (28)53

30—Public Health. (28)53

33—Animal Husbandry. (28)54

38—Labour and Employments. (28)54

39—Miscellaneous, Social and Development Organisation. (28)54

42—Multipurpose River Schemes. (28)54

44—Irrigation, Navigation, Embankment and Drainage Works (Non-Commercial), Irrigation Establishment. (28)54

50—Public Works. (28)54

Buildings and Roads Establishment. (28)55

52—Capital Outlay on Public Works. (28)55

57—Road and Water Transport Schemes. (28)55

CONTENTS—(*concld*)

64—Famine Relief. (28)55

65—Pensions and other Retirement Benefits. (28)55

67—Privy Purses and Allowances of Indian Rulers. (28)55

68—Stationery and Printing. (28)55

70—Forests. (28)56

71—Miscellaneous. (28)56

76—Other Miscellaneous Contributions and Assignments. (28)56

78—Prepartition Payments. (28)56

95—Capital Outlay on Schemes of Agricultural Improvement and Research. (28)56

96—Capital Outlay on Industrial Development. (28)56

98—Capital Outlay on Multipurpose River Schemes. (28)56

99—Capital Outlay on Irrigation, Navigation, Embankment and Drainage Works (Commercial). (28)57

103—Capital Outlay on Public Works. (28)57

105—Chandigarh Capital Outlay. (28)57

109—Capital Outlay on Other Works. (28)57

113—Capital Outlay on Rail Road Co-ordination Schemes. (28)57

114—Capital Outlay on Road and Water Transport Schemes. (28)57

120—Payment of Commuted Value of Pensions. (28)58

124—Capital Outlay on Schemes of Government Trading. (28)58

Loans to Local Funds, Private Parties etc.
Loans to Government Servants.

PUNJAB VIDHAN SABHA

Tuesday, the 1st May, 1962

The Vidhan Sabha met in the Assembly Chamber, Sector 1, Chandigarh, at 8·00 a.m. of the Clock. Mr. Speaker (Shri Prabodh Chandra) in the Chair.

QUESTION HOUR (DISPENSED WITH)

Shri Balramji Dass Tandon : Sir, as the guillotine is to be applied one and a half hours before the normal hour of interruption and there will be little time left for discussion of various Demands, I suggest that the Question Hour be dispensed with today.

Mr. Speaker : Either the Question Hour can be dispensed with or the time of today's sitting can be extended.

डाक्टर बलदेव प्रकाश : स्पीकर साहिब, आज Question Hour dispense with किया जाना चाहिये और हाऊस का टाइम extend किया जाना चाहिये ।

गृह मंत्री : Question Hour dispense with कर दिया जाये तो हमें कोई एतराज़ नहीं है ।

Mr. Speaker : Question Hour is dispensed with.

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚਮਕ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, Demands ਬੜੀਆਂ important ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਹਾਊਸ ਦਾ time extend ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

Mr. Speaker : Let us start with the discussion. It will be seen later on.

ADJOURNMENT MOTION

Mr. Speaker : There is an adjournment *motion given notice of by Sarvshri Balramji Dass Tandon, Harnam Singh Chamak and others.

The Appropriation Bill will be coming before the House tomorrow and the hon. Members will have ample opportunities to raise this point during the discussion on that Bill. I, therefore, disallow it.

श्री बलरामजी दास टंडन : स्पीकर साहिब, बड़ी अजीब बात हुई है । स्कूल की managing committee को हटा कर दूसरी कमेटी बना दी गई है । आज तक ऐसी बात नहीं हुई ।

---

*Sarvshri Balramji Dass Tandon, Harnam Singh Chamak, Lakhi Singh Choudhri and Gurnam Singh, M.L.As. to ask for leave to make a motion for the adjournment of the business of the House to discuss a definite matter of urgent public importance, namely, forced occupation by police of the G.G.S. Khalsa Labana Higher Secondary School, Miani, district Hoshiarpur, and harrassment of the management to hand over charge.

Mr. Speaker : I think many supplementary questions were asked on this subject the other day and the information which was given by the Government in reply to those questions is different from that given in the notice of an Adjournment Motion. Now the allegation levelled is that the Police has forcibly occupied the School room.

श्री बलरामजी दास टंडन : जनाब, यह बड़ा अहम मसला है । इस पर बहस की इजाज़त होनी चाहिये ।

Chief Minister : We have no information beyond what was given in reply to supplementary questions.

Mr. Speaker : There was an allegation that the Police attempted to take over a privately-managed school....

Home Minister : Sir, we have no information for the time being. If necessary, we will make a statement.

Mr. Speaker : I will send a copy of the adjournment motion to the Home Minister.

Home Minister : I will make a statement, if necessary.

CALLING ATTENTION TO A MATTER OF URGENT PUBLIC IMPORTANCE

Mr. Speaker : Then, there is a "Call Attention" notice given by Comrade Babu Singh Master, regarding the "Lathi-charge and tear gas shells fired on peaceful citizens of village Lambhwali, district Bhatinda". The notice is incomplete and vague. It does not contain information as to the time and date on which the lathi-charge took place. If these details are given, I will consider the matter.

QUESTION OF PRIVILEGE

Mr. Speaker : Hon. Members will recollect that some time back, I referred the matter regarding the question of privilege sought to be raised by the Leader of the Opposition regarding publication in "The Tribune", dated 31st March, 1962, of a speech made by him on March 30, 1962, in the House, to the Press Gallery Committee. The Committee has explained that:—

"(i) There was no distortion of the speech of the Leader of the Opposition, as it appeared in the "Tribune", dated the 31st March, 1962.

(ii) There was no mal-intention on the part of the Special Representative who reported it.

(iii) The report has not, in any way, undermined or damaged the reputation of the Leader of the Opposition.

(iv) The Privilege Motion relates to a trivial matter.

The Committee has very high regards for the Leader of the Opposition, Chaudhri Devi Lal, and we are confident that in the light of the explanation offered by us, he will be kind enough to reconsider the matter.

We beg to request you that, after consulting and advising the Leader of the Opposition, this matter may be dropped".

I met the Leader of the Opposition and discussed this matter with him. In view of the explanation that has been offered by the Press Gallery Committee, I think that the matter be dropped. I do hope that the Leader of the Opposition agrees to it.

चौधरी देवी लाल : मुझे कोई एतराज नहीं है ।

DEMANDS FOR GRANTS

37—COMMUNITY DEVELOPMENT PROJECTS, NATIONAL EXTENSION SERVICE AND LOCAL DEVELOPMENT WORKS

Community Development Minister (Sardar Darbara Singh) : Sir, I beg to move—

That a sum not exceeding Rs 2,11,03,070 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 70,34,350 already voted on account) in respect of charges under head, "37—Community Development Projects, National Extension Service and Local Development Works".

Mr. Speaker : Motion moved—

That a sum not exceeding Rs 2,11,03,070 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 70,34,350 already voted on account) in respect of charges under head "37—Community Development Projects, National Service and Local Development Works".

POINT OF ORDER BY CHAUDHRI HARDWARI LAL

Chaudhri Hardwari Lal : On point of order, Sir, before I start speaking, I would request you kindly to check me when my voice does not reach you. Sound arrangements in the Hall are so poor.

Mr. Speaker : Yes. There is some defect in the sound system.

Chaudhri Hardwari Lal : I am afraid, Sir, that Demand No. 23, put before the House by the hon. Minister relating to Community Projects, National Extension Service and Local Development Works cannot be properly discussed this morning. Detailed estimates of expenditure relating to this demand appear at pages 517 to 523 of the detailed Estimatess of Revenue and Expenditure. But facts relating to blocks of various categories on which the estimates are evidently based, appear in the Memorandum explanatory of the Budget and Volume I of New Expenditure. Unless the facts are clearly placed before the House, the Demand cannot be discussed at all and the estimates of expenditure cannot be approved. There are a number of obvious mistakes and contradictions in the budgetary documents. I want to draw your attention as also the attention of the House to these mistakes and contradictions.

There is a statement of various categories of blocks on pages 66—69 of the Memorandum explanatory of the Budget. Para 1 of the Statement forms the list of pre-Extension Blocks started from 2nd October, 1960,

[**Chaudhri Hardwari Lal**]

One of the Blocks so started was Fatehgarh Churian in Gurdaspur District. According to para 6 of the same statement, Fatehgarh Churian Block was functioning as a pre-Extension Block on the 1st April, 1961, and was to enter Stage I on 1st October, 1961. But the statement of Blocks on pages 122 onwards of Volume I of New Expenditure of Plan Schemes gives entirely different information about the status of Fatehgarh Churian Block. This block figures in the list of Stage II blocks on Serial No. 25 at page 124. There is obviously no misprint because on page 170 of the same volume we are told that Fatehgarh Churian Block entered stage II with effect from 1st October, 1960, and will run as such during the year 1962-63. How this block avoided one year of pre-extension activity and how it entered Stage II without traversing Stage I, is a different, though important question. There may be a valid explanation. But I am seeking to draw your attention, Sir, only to the fact of different and contradictory information supplied by different budgetary documents and to the certainty of the difference affecting the calculation of estimates of expenditure.

According to the statement of blocks, in the Memorandum explanatory of the Budget, Kassel Block in Amritsar District, started as pre-extension block on 1st April, 1961. But according to information on page 170 of Volume I relating to new expenditure of plan schemes, the block entered Stage II on 1st April, 1961, and would function as such during 1962-63. On which information shall we rely, on what is contained in the memorandum explanatory of the budget or on what is there in the other document I have mentioned ? If we rely on the explanatory memorandum, all calculations of expenditure with regard to this block will seem wrong. Reliance on the other documents would seem out of the question, because how can the block avoid one year of pre-extension activity and the passing through Stage I. Here, again there may be a valid explanation. But the existing picture is marked by contradictions.

There is, then, inexplicable contradiction with regard to Mangat, Sudhar and Pakhowal blocks in Ludhiana District. These blocks find no mention in the list of pre-extension blocks as existing on 1st April, 1961, given on page 66 of the explanatory memorandum. They just do not exist as blocks. But according to information to be got in relation to these blocks from pages 152 and 153 of Volume I relating to New Expenditure, these blocks entered Stage I on 1st and 2nd October, 1961, and expenditure in relation to them for 1962-63 has been calculated on that basis. Either the information in the explanatory memorandum is totally misleading or the information and calculations with regard to these blocks in Volume I of New Expenditure are incorrect.

Mr. Speaker : There appears to be some contradiction in regard to Fatehgarh Churian Block. But I have not got the details with regard to the other blocks mentioned by the hon. Member. The best course would be that the hon. Member should meet the Minister for Community Development and discuss with him personally these contradictions. Mean - while, general discussion on the Demand for Grant relating to Community Development may continue.

Chaudhri Hardwari Lal : I shall certainly do.

(At this stage, Shri Balramji Dass Tandon and some other hon. Members rose on points of Order).

Mr. Speaker : The hon. Member (Chaudhri Hardwari Lal) is already on a point of Order. He has pointed out one or two instances of contradictions.

(Interruption by the Minister for Irrigation and Power.)

Chaudhri Hardwari Lal : Mr. Speaker, Sir, the hon. Minister, who is sitting near me, has said, that it is not proper for me to point out these things on a point of Order and I should have done so during the course of my speech.

Mr. Speaker : I am sorry, I do not know what is happening between the hon. Member and the hon. Minister.

श्री बलराम जी दास टंडन : आखिर Minister incharge की इस बारे में explanation क्या है ? वह भी तो explain करें।

Mr. Speaker : He may have to consult the Officers. Discrepancy can be discussed later on. I would, therefore, request the hon. Member to meet the hon. Minister concerned and ask him to explain the discrepancy to him.

Chaudhri Hardwari Lal : I shall certainly abide by your ruling.

श्री बलरामजी दास टंडन : स्पीकर साहिब, question तो यह है कि contradiction तो बड़ी clear है और जब तक यह contradiction remove नहीं हो जाती either by the Finance Department or by the Minister Incharge, तब तक इस पर कैसे बहस हो सकती है ?

Mr. Speaker : These two items can be discussed. I would like that the proceedings of the House should continue.

(At this stage, the Minister for Community Development and Chaudhri Hardwari Lal rose to speak.)

Mr. Speaker : Let the Minister for Community Development explain the position.

सामूहिक विकास मंत्री (सरदार दरबारा सिंह) : जो एतराज़ मैम्बर साहिबान ने किया है, उसकी बाबत सारी बात मैं Department से पूछ लूंगा । अगर contradiction हुई तो उसको दुरुस्त भी किया जा सकता है । By that time आप इस पर discussion कर लें । जो points उठाए गये हैं, उनका जवाब मैं बाद में दे दूंगा ।

डाक्टर बलदेव प्रकाश : स्पीकर साहिब, स्वाल तो यह है कि इस discussion में कौन सी figures को लें और कौनसी छोड़ें । Which of the two is to be considered as correct?

Mr. Speaker : There are two minor contradictions. I would request the hon. Member to discuss these with the hon. Minister concerned. The general discussion should continue.

डाक्टर बलदेव प्रकाश : स्पीकर साहिब, बड़ी clear position है। इस सम्बन्ध में जो figures Budget Memorandum और बजट के अन्दर हैं, वह अलग अलग हैं। हम किस को correct समझें ? किस को आधार मान कर आगे चलें ?

Mr. Speaker : I would request the hon. Minister for Community Development to see to the objections raised by the hon. Member (Chaudhri Hardwari Lal) and explain these to him.

Home Minister : I would submit that the hon. Member sholud not presume that there is a contradiction. They may raise the points during the course of discussion. Whatever points or contradictions, the hon. Members will point out during the course of discussion, will be explained by the hon. Minister by way of reply. This is the right procedure. There should be no presumption of any contradiction at this stage.

Chaudhri Hardwari Lal : Mr. Speaker, Sir, the suggestion made by the hon. Home Minister, unfortunately, would not appeal to me nor do I hope that the House will agree to this. The question is that when we have got the data on which calculations are made and the data is not reliable......

Mr. Speaker : As I have already suggested, the hon. Member may meet the hon. Minister concerned for half an hour and request him to explain the contradictions.

श्री बल रामजी दास टंडन : On a point of order, Sir. जब सारा मामला House के सामने आ गया है तो अब इसे between the Minister and the hon. Member concerned प्राईवेट तौर पर क्यों settle किया जाये ? Why should it not be settled in the House?

Mr. Speaker : In order to avoid the wastage of time of the House, I would request the hon. Member (Chaudhri Hardwari Lal) to meet the hon. Minister concerned. Meanwhile, general discussion will continue.

Shri Balramji Dass : Sir, I would like to submit......

Mr. Speaker : The hon. Member (Chaudhri Hardwari Lal) has raised certain objections. I have already requested the hon. Member to discuss these personally with the Minister concerned for half an hour in his Chamber. The Minister will explain the contradictions to the hon. Member. This will avoid the wastage of time of the House.

ਸਰਦਾਰ ਜਸਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : On a point of order, Sir, ਜੋ ਟਾਈਮ ਟੇਬਲ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਅਜ ਕੋਆਪਰੇਸ਼ਨ ਦੀ demand ਅਤੇ community project ਤੇ ਬਹਿਸ ਹੋਣੀ ਹੈ। ਐਸ ਵੇਲੇ Community Project ਦੀ ਮਦ ਤੇ ਜੋ ਬਹਿਸ ਹੋਣੀ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ Co-operation ਦੀ demand ਨੂੰ move ਕਰਕੇ ਦੋਹਾਂ ਤੇ ਇਕਠੀ ਬਹਿਸ ਹੋ ਜਾਵੇ।

Mr. Speaker : I think the Demand for Grant relating to Co-operation may also be discussed simultaneously with this Demand. Let the hon. Minister move it.

Community Development Minister (Sardar Darbara Singh) : Sir, I beg to move—

That a sum not exceeding Rs 96,67,200 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 31,27,200 already voted on account) in respect of charges under head "34—Co-operation".

Mr. Speaker : Motion moved—

That a sum not exceeding Rs 96,67,200 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 31,27,200 already voted on account) in respect of charges under head "34—Co-operation".

Notices of cut-motions from the various hon. Members on both these Demands have been received and they will be deemed to have been read and moved—

DEMAND NO. 21

"34—CO-OPERATION"

1. **Babu Ajit Kumar :**

That the demand be reduced by Rs 100.

2. **Sardar Shamsher Singh :**

That the demand be reduced by Rs 100.

3. **Sardar Gurbakhsh Singh :**

That the demand be reduced by Rs 100.

4. **Principal Rala Ram :**

That the demand be reduced by Re 1.

DEMAND NO. 23

37—COMMUNITY DEVELOPMENT PROJECTS, NATIONAL EXTENSION SERVICE AND LOCAL DEVELOPMENT WORKS

1. **Babu Ajit Kumar :**

2. **Sardar Gurbakhsh Singh (Dhariwal) :**

That the demand be reduced by Rs 100.

3. **Comrade Harnam Singh Chamak :**

That the demand be reduced by Rs 100.

4. **Principal Rala Ram :**

That the demand be reduced by Re 1.

5. **Sardar Balwant Singh** :

That the demand be reduced by Re 1.

6. **Pandit Mohan Lal Dutta** :

That the demand be reduced by Rs 100.

7. **Shri Mangal Sein** :

That the demand be reduced by Rs 100.

पंडित मोहन लाल दत्त (अम्ब) : स्पीकर साहिब, Community Development और Co-operation दोनों आपस में मिलते जुलते महकमे हैं ।, इसलिये अगर आप इजाज़त दें तो दोनों पर इकट्ठे बहस कर ली जाये ।

श्री अध्यक्ष : बहुत अच्छा, कर लें । (All right, carry on.)

पंडित मोहन लाल दत्त : स्पीकर साहिब, Community Development की योजना जो हमारे देश में शुरू की गई, यह एक निहायत क्रान्तिकारी योजना है । इस के पीछे विचार धारा यह है कि पहले तो विकास का काम, निर्माण का काम सरकार की तरफ से शुरू किया जाता था और अब यह काम लोगों के initiative से हुआ करेगा । यह Peoples, movement है, लोगों की movement है, इसलिये यह एक महान् क्रान्तिकारी कार्य है, इनक्लाबी कदम है । Community Development के शब्द का अर्थ ही यह है कि लोगों के अन्दर social consciousness पैदा की जाये, सामाजिक भावना का निर्माण किया जाये । आज समाज के अन्दर हर इंसान स्वार्थ में डूबा हुआ है, स्वार्थ की दृष्टि से सोचता है जो कि देश के विकास में बाधा डालने वाली बात है । इस movement का भाव यह है कि बजाये स्वार्थ के समाज की द्रष्टि से ही लोग सोचें और उसी भाव से विकास कार्यों में सहयोग दें । ऐसी दृष्टि से सोचें जिस से सभी लोगों का सामूहिक भला हो । ऐसी भावना का निर्माण करना ही इस योजना का बुनयादी असूल है । अगर यह बुनियाद ही दृढ़ नहीं होती तो ऊपर का जो super structure बनना है, इमारत बननी है वह कोई शानदार चीज़ नहीं बनेगी, मजबूत नहीं होगी । यहां क्या होता है ? यह समझा जाता है कि कुछ रुपये लोगों को Agriculture के लिये, Industries के लिये, गांव के अन्दर नालियां बनाने के लिये , गलियां बनाने के लिये और ऐसे कामों के लिये दिये जाते हैं, लोगों में बांटे जाते हैं और वह उसे खर्च करते हैं । इसी तरह का कुछ सिलसिला चलता है और मैं समझता हूं कि इसे कोई क्रान्तिकारी कार्यक्रम नहीं कहा जा सकता । इस तरह से इस महकमा को खड़ा करने में जो बुनियादी भावना थी वह नहीं पैदा की जा रही । इस बुनियादी भावना को पैदा करने के लिये उस के अनुकूल वातावरण की ज़रूरत है । लेकिन सदियों से यही भावना बनी हुई है कि जो कुछ भी खर्च करना करना है, जो काम करना है वह सरकारी level पर ही किया जाना है । लेकिन सवाल यह है कि जो विचारों में, भावनाओं में क्रान्ति लाने का काम है, मानस को बदलने का काम है, वह कौन करेगा ? मैं महसूस करता हूं कि इस काम को आगे ले जाने के लिये जो कर्मचारी लगाए हुए हैं, जो अफसर हैं उन में यह सद्भावना नहीं आ पाई है । यह तमाम लोग—

नीचे से लेकर ऊपर तक, Development Commissioner तक और मिनिस्टर साहिबान तक इस भावना को नहीं ला सके। मुझे प्रसन्नता है कि इस बार यह महकमा पंजाब कांग्रेस के प्रधान और इस सारी चीज़ को समझने वाले एक व्यक्ति के पास दिया गया है और मैं आशा करता हूं कि अब सही दृष्टिकोण से काम होगा। लेकिन मेरा अब तक का अनुभव यह बताता है कि B.D.Os. और दूसरे कर्मचारी 'साहिब' और 'बाबू' mentality के लोग ही हैं। B.D.Os. 'साहिब लोग' हैं और नीचे वाले छोटे मोटे, Babu mentality और सफेद कालर मनोवृत्ति रखने वाले लोग इस काम को नहीं चला सकते, वह इस में सफल नहीं हो सकेंगे। और अगर आइंदा भी यह चीज़ ऐसी ही रही तो यह तो पैसा ज़ाया करने वाली बात ही होगी। यह लोग तो जिस प्रकार से Industry या दूसरे महकमों को चलाते हैं उसी प्रकार से यह इस को भी चलायेंगे। मगर जो इस काम का उद्देश्य है कि लोगों में कर्तृत्व शक्ति को विकसित करना है, यह नहीं प्राप्त हो सकेगा। इस योजना की सफलता के लिये मुख्य बात यह है कि इस में अच्छे character वाले लोग आयें। इस सम्बन्ध में मैं माननीय मन्त्री महोदय से निवेदन करूंगा कि मेरा एक सुझाव मान लें। खुशक़िस्मती से मेरे हलके गगरेट में भी एक ब्लाक़ बना है मगर अभी वहां पर B.D.O. या दूसरा स्टाफ नहीं लगा। मैं इन से प्रार्थना करूंगा कि वह यहां पर एक नया तजरुबा करके देखें कि इस Block को लोगों के हाथ में सौंप दिया जाये और स्टाफ मुकर्रर न किया जाये। स्टाफ के बारे में अर्ज़ कर दूं, यह मुझे माफ करें, कि स्टाफ merit पर नहीं लगाया जाता, वह तो अपने कुछ आदमियों को, एक पार्टी के लोगों को काम दिलाने के लिये लगाया जाता है। उनको कोई ट्रेनिंग नहीं होती, तजरुबा नहीं होता। कोई graduate हुआ या LL.B. हुआ उसको लगा लिया जाता है। यह लोग जनता में initiative नहीं पैदा कर सकते। सरकार ने इन की तकररी के बारे बहुत कुछ अपने हाथ में रखा हुआ है। मैं दरअसल इस काम को क्रान्तिकारी काम समझता हूं और इस में बड़ी दिलचस्पी रखता हूं। मगर इस काम के रास्ते में सब से बड़ी रुकावट यह है कि इस काम को चलाने वाले लोग उपयुक्त character, calibre और मनोवृत्ति के नहीं होते। महात्मा गांधी के भी विचार ऐसे ही काम को बढ़ाने के थे और अगर हम अपने इस काम को सफल बना सकें तो हम सारी दुनिया के सामने एक बड़ी अच्छी मिसाल कायम कर सकेंगे। यह योजना सही democracy पैदा करने वाली है और अगर centralization को तोड़ कर सारे प्रबन्ध लोगों के हाथ में दे दिये जायें तो यह सही बात होगी। संसार आप से सबक़ हासिल करेगा। यह छोटी बात नहीं है। मगर जैसा कि मैं ने अर्ज़ किया है सरकारी कर्मचारियों को इस कार्य का अनुभव नहीं है। इस लिये यह काम constructive काम करने वाले सर्व-सेवा-संघ के हवाले, कम से कम एक ब्लाक तजरुबा के तौर पर कर दिया जाये। **जिस तरह** से आप खेती-बाड़ी के काम में demonstrations देते हैं—कहीं खाद दे दी, कहीं बीज दे दिया, इसी तरह से एक demonstration यह भी कर के देखें। वह लोग महात्मा गांधी के विचारों में अच्छी तरह से विश्वास रखते हैं, उन को इस सारी चीज़ का अनुभव भी है। इस लिये सुझाव दूंगा कि गगरेट का बलाक उनके सुपुर्द कर दिया जाये। मैं भी इस काम में योग दूंगा। मुख्य मन्त्री जो इस समय यहां बैठे नहीं हैं। जब वह Development के Incharge थे और भार्गव साहिब की वज़ारत थी तो ऐसी योजना बनी थी कि

[पंडित मोहन लाल दत्त]
ऊना का ब्लाक सर्वोदय कार्यकर्त्ताओं को दे दिया जाये। मगर जब Community Project की स्कीम आई तो साथ में पैसा आया। उस के लालच में इन्होंने मुझ से कहा कि पंडित जी आप इस बात को छोड़ो बाहर से पैसा आता है तो उस का लाभ उठाया जाये। इस तरह से वह योजना खत्म हो गई। मगर यह पैसे का सवाल नहीं है, Fetilizer और बीज का सवाल भी नहीं है, यह तो सवाल है इस चीज़ को सही angle से देखने का और यह देखने का कि लोग इस में कहां तक शामिल होते हैं और उन के मन में तरक्की करने की भावना कहां तक पैदा होती है। इस सम्बन्ध में मैं एक बात कहनी भूल गया कि यह काम है आदमी बनाने का, इंसान बनाने का, community के निर्माण का। इस सिलसिले में मैं पूज्य प्रधान मन्त्री जी के कुछ शब्द जो उन्होंने किसी भाषण में कहे, पढ़ कर सुनाना चाहता हूं। यहां पर यह होता है कि इन योजनाओं को बड़े बड़े आदमी बनाते हैं, सड़कें और स्कूल बनते हैं। ठीक है यह महत्व की बातें हैं मगर इस से भी ज्यादा महत्व की बात है समाज का निर्माण, समाज तो disintegrate हो रहा है। यह भाषण पंडित नेहरू ने कलकत्ता में जो मीटिंग A.I.C.C. की हुई, उस में दिया था। इस में उन्होंने कहा है.....

श्री अध्यक्ष : वक्त ज़यादा नहीं है। आप के पास पांच मिनट ही और है (There is not much time at our disposal. The hon. Member can speak for five minutes more.)

पंडित मोहनलाल दत्त :

"......All the big schemes that we have now, whether they are Iron and Steel Plants, River Valley Projects, or Agricultural Co-operatives, are good. We must pursue them. After all, our business is the business of building men and women in this country. It is men and women who do all these things, and it is men and women of character and integrity, it is men and women who have something of idealism in them, something in the widest sense,—shall I say, spirituality and character in them—that make a country great......".

जब तक अच्छे आदमी नहीं बनते तब तक यह काम भी आगे नहीं बढ़ सकता। अध्यक्ष महोदय, कोआप्रेटिव सोसाइटियां तो बहुत बनी हैं मगर दावे से कहता हूं कि चूंकि हम अच्छे इनसान नहीं बना सके वहां कोआप्रेटिव सोसाइटियों का ढांचा तो खड़ा है मगर सही मानों में कोआप्रेशन या सहयोग या आपस में मिल जुल कर काम करने की भावना वहां नाम मात्र में भी नहीं है। यही कारण है कि वह काम नहीं चलता। कितनी ही बड़ी बड़ी कोआप्रेटिव सोसाइटियां बनी हैं, शूगर फैक्टरियां भी लगी हैं मगर हम रोज़ ही यहां पर इस बात का चर्चा सुनते हैं कि उनमें बहुत भ्रष्टाचार चलता है। घाटा पड़ता है जब कि उसके मुकाबले में जो पूंजीपतियों की मिलें हैं वह नफा कमाती हैं। इस की वजह यह है कि हम वह बुनियादी चीज़ पैदा नहीं कर पाये।

इस के साथ साथ मैं यह भी कहूंगा कि अब भी village planning नहीं है। योजनायें दिल्ली या चंडीगढ़ से बन कर उन को चली जाती हैं कि यह यह खर्च करना है, फलां फलां काम करना है मगर गांव वालों की इस में कोई say नहीं होती, सारी चीज़ घड़ी घड़ाई उनके सामने चली जाती है। पंचायतों को कोई नहीं पूछता। यह village समितियां ही सब कुछ करेंगी। Village level पर जो स्कीम बनती है उसको कोई नहीं पूछेगा। अक्सर देखा यह जाता है कि किसी चीज़ के लिये स्कीम बन जाती है और रुपया provide

कर दिया जाता है लेकिन अफसर साल भर सोते रहते हैं । जब अखीर के दिन आते हैं तब देखते हैं कि implementation हुई है या कि नहीं । और उस वक्त काम शुरू होता है, लेकिन समय गुज़र जाता है और रुपया lapse हो जाता है ।

श्री अध्यक्ष : पंडित जी, आप wind up कीजिये । (The hon. Member may please wind-up his speech.)

पंडित मोहन लाल दत्त : बहुत अच्छा जी । यह अच्छी बात है कि यहां सामाजिक तालीम पर कुछ रुपया रखा हुआ है । यह मकसद तो बहुत अच्छा है कि Illiteracy को दूर किया जाये मगर जिस तरह के तरीके अपनाये जाते हैं उनसे यह दूर नहीं की जा सकती। Adult illiteracy को दूर करने के लिये voluntary efforts होने चाहियें और लोगों के अन्दर भावना पैदा करना चाहिये । केवल 10 या 15 दिन कहीं जा कर कुछ नहीं सिखाया जा सकता । वह तो एक निरन्तर प्रयत्न चलते रहना चाहिये । साथ में यह बड़ी ज़रूरी बात है कि लोगों को अपने जीवन को ऊंचा बनाने के लिये सही रहन-सहन की शिक्षा मिलनी चाहिये । जहां तक rural sanitation का सवाल है, मैं समझता हूं कि यह बहुत ही अहम है लेकिन यह कभी कभी time देने से या सफाई करने से पूरा नहीं हो सकता । न B.D.Os. के किसी गांव में जा कर कुछ आदमियों के साथ फोटो खिचवाने से ही इस काम की पूर्ती हो सकती है । यह तो मन्त्री जी स्वयं आदर्श निर्माण करें और गांवों में जाकर 10 या 15 दिन तनदेही से काम करें ताकि लोगों को यह विश्वास हो कि हमारा मन्त्री हमारे लिये इस तरह से काम कर सकता है तो हम स्वयं अपना काम अपने आप क्यों न करें।आज इस आदर्श के निर्मण की ज़रूरत है । रुपया फजूल की बातों में खर्च करने से sanitation नहीं हो सकती।

मैं अब ज्यादा समय न लेता हुआ यह कहना चाहता हूं कि animal husbandry के लिये कुछ काम नहीं हुआ । पशु धन सब से बड़ा धन है लेकिन मुझे अपने area का मालूम है कि एक भी पशुओं की चिकत्सा के लिये हस्पताल वहां पर नहीं खोला गया । जो रुपया पशुओं के दिखावे पर नुमाइश या मेले पर खर्च किया जाता है, उससे पशुचकित्सा के उद्देश्य की पूर्ति नहीं हो सकती । इसलिये मेरी गुज़ारिश यह है कि जितनी जल्दी हो सके Veterinary हस्पताल खोले जाने चाहियें । (घंटी) अब मैं एक ज़रूरी बात कह कर बैठ जाऊंगा —कहने को तो बहुत बातें थीं लेकिन मैं यह महसूस करता हूं जैसे कि मैं दूसरों का टाइम ले रहा हूं , इस लिये अब एक ही बात कह कर बैठ जाऊंगा । और वह यह है कि जो village leadership आप तैयार कर रहे हैं, वह अगर सही न हुई तो काम नहीं चलेगा और देश की व गांवों की उन्नति नहीं हो सकेगी । आप ने जो पंचों और सरपंचों की ट्रेनिंग पर रुपया खर्च किया है वह सब व्यर्थ इस लिये हो गया है कि उनको training सिर्फ 10 या 15 दिन की दी गई है। जिन लोगों की आदतें बर्सों की पड़ी हैं, क्या आप समझते हैं कि वह दस दिन में दूर हो जायेंगी ? कभी नहीं हो सकतीं । इसलिये village leader बनाने के लिये सही मायनों में कदम उठाने चाहियें । (घंटी) । बस जनाब, मैं आप का बहुत धन्यावाद करता हूं, हालांकि वक्त ज्यादा चाहिये था, लेकिन आपने जितना भी टाइम दिया मैं आप का धन्यावाद करता हूं ।

श्रीमती चन्द्रावती (पार्लियामैंट्री सैक्रेट्री) : मान्यवर स्पीकर साहिब, यह जो 21 नवम्बर की demand कोआपरेशन के बारे में यहां प्रस्तुत है, उसके बारे में गवर्नमैंट का धन्यावाद करने के लिये और हाउस से यह request करने के लिये कि इस demand को सब से ज्यादा favour कर के पास कर देना चाहिये, मैं खड़ी हुई हूं ।

कोआपरेशन हमारी society को Socialistic Pattern की तरफ ले जा रही है और इस को और भी ज़्यादा बढ़ाने के लिये यही एक solution है । यों तो हिन्दुस्तान के लिये यह कोई नई बात नहीं है, यह Co-operatives का system बहुत ही पुराना है क्योंकि अगर देखा जाये तो अकाल के दिनों में किसान इस तरह का सिस्टम अपना कर खेती करते थे हालांकि उस वक्त यह सोसाइटियां गवर्नमैंट से recognised नहीं होती थीं । तो मेरे कहने का तात्पर्य यह है कि यह तो पुराने ज़माने से चली आ रही है । लेकिन गवर्नमैंट का जो यह कदम है यह बहुत अच्छा कदम है ।

आज कुछ Section से विरोध होता है लेकिन वह Section, interested section है, इसलिये उनका विरोध सिर्फ विरोध ही है । यह कोआपरेशन बहुत अच्छी बात है । अगर युरोप के देशों को देखा जाये तो वहां पर छोटे छोटे देशों में छोटो छोटे उद्योक धंधे हैं जो सोसाइटियों के ज़रिये चलते हैं और उन्होंने काफी तरक्की की है । यानी यही एक ऐसी सूरत है जिस से तरक्की हो सकती है । किसान जो हिन्दुस्तान के गांवों में ज़्यादा तादाद में रहते हैं उन के लिये यह कोआपरेटिव सोसाइटियां, Co-operative Banks बहुत ही फायदेमन्द साबित होती हैं । इन कोआपरेटिव सोसाइटियों के ज़रिये उस किसान के स्टैंडर्ड को ऊंचा उठने में मदद मिलेगी हमेशा जो महंगा खरीदता है और सस्ता बेचता है ।

मैं इस के हक में बोलती हुई यही दरखास्त करूंगी कि इस demand को पास कर दिया जाये और गवर्नमैंट के हाथों को मज़बूत किया जाये । यही एक तरीका है जिस से समाज में Socialistic Pattern कायम किया जा सकता है ।

स्पीकर साहिब, मैं आप का समय देने के लिये धन्यवाद करती हूं ।

ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ (ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਵਾਲਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ demand No. 21 ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਇਹ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਮੰਗ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਈ ਸਜਣਾਂ ਨੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਰਖੇ ਹਨ । ਅਸੀਂ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਲਹਿਰ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕਾਫੀ ਭਲਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਰਤੀਏ । ਅਸੀਂ ਇਸ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਤਦ ਹੀ ਕਾਮਿਆਬ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਜੇ ਇਸ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਅਖਾੜਾ ਨਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ । ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਆਸੀ ਅਖਾੜੇ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਫੇਰ **ਵੀ** ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਇਸ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਾਨੂੰ Agricultural Co-operative Societies ਦੇ ਅੰਕੜੇ ਦਸੇ ਗਏ ਹਨ, ਇਹ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਭਾਵੇਂ ਨੰਬਰ ਤਾਂ ਪੂਰਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਅਧੂਰੀਆਂ ਹੀ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਅਜ ਕਲ੍ਹ ਸਿਆਸੀ ਅਖਾੜੇ ਹੀ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਹਨ । 1960-61 ਵਿਚ Agricultural Credit Societies ਦੀ ਤਾਦਾਦ 18,448 ਸੀ ਅਤੇ Non-Agricultural Credit Societies ਦੀ 2,203 ਸੀ । ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਪਿੰਡਾਂ

ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇਣ ਦਾ ਮੰਤਵ ਸੀ ਉਹ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ । ਇਹ ਜਿਹੜੇ ਅੰਕੜੇ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋ ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਜੋ ਕਰਜ਼ 1957-58 ਵਿੱਚ 95 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤਿ ਮੈਂਬਰ ਮਿਲਦਾ ਸੀ ਉਹ 1960-61 ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ 89 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤਿ ਮੈਂਬਰ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਜਿਹੜੀ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇਣ ਦੀ ਸ਼ਰਾਹ ਹੈਂ ਉਹ ਲਗਾਤਾਰ ਘਟਦੀ ਹੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹੋ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਇਹ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਉਹ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ । ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅਸੀਂ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਧੜੇ ਬਾਜ਼ੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਐਸੀਆਂ ਕਈ ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟਿਆਂ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੈਂ ਏਥੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਮੈਂ ਏਥੇ ਕੁਝ ਇਕ ਵੱਡੀਆਂ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਦੇ ਮੁਤਾਲਿਕ ਹੀ ਕੁਝ ਇਕ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰ ਦੇਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਅੱਜ ਕਲ੍ਹ ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਅਖਾੜਾ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ । ਇਕ ਤੱਪਾ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਮਾਰਕਿਟਿੰਗ ਸੁਸਾਇਟੀ ਮੰਡੀ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਕੋਈ 800—900 ਮੈਂਬਰ ਹਨ । ਇਸ ਸੁਸਾਇਟੀ ਨੂੰ ਬਣੀ ਨੂੰ ਅੱਜ 2½ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ । ਇਸ society ਦੀ ਕਦੇ ਕੋਈ ਜਨਰਲ ਬਾਡੀ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਦੇ ਕੋਈ ਇਸ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਸੁਸਾਇਟੀ ਵਿੱਚ ਵਿਰੋਧੀ ਮੈਂਬਰ ਹਨ ਜੇ ਕਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਸੁਸਾਇਟੀ ਤੋਂ ਕੋਈ ਕਰਜ਼ਾ ਮੰਗਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸਾਫ਼ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਸਹੂਲਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਸੁਸਾਇਟੀ 1959 ਵਿਚ ਰਜਿਸਟਰ ਹੋਈ ਸੀ । ਹਰ ਸਾਲ ਅਲੈਕਸ਼ਨ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ । ਹੁਣ ਤਕ ਨਾ ਕਦੇ ਅਲੈਕਸ਼ਨ ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਨਾ ਅਜ ਤਾਈਂ ਆਡਿਟ ਰੀਪੋਰਟ ਪੇਸ਼ ਹੋਈ ਹੈ । ਉਥੇ ਇਕ Manager ਰਖਣ ਲਈ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ਇਸ ਸਿਲਸਲੇ ਵਿੱਚ interview ਹੋਇਆ ਉਹ ਸਾਰੇ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਸਰਵ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ Co-operative Department ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ Sub-Inspector ਯਾ Inspector ਨੂੰ on deputation ਲਗਾ ਦੇਣ ਜਿਹੜਾ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦੇ ਕੰਮ ਕਾਰ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲੇ। ਇਹ ਕਾਗਜ਼ ਅਜੇ ਸਬੰਧਤ ਦਫਤਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਿਆ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ rejected ਆਦਮੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਇਕ ਨੂੰ ਮੈਨੇਜਰ ਰੱਖ ਲਿਆ ਗਿਆ । ਅੱਜ 2—2½ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਇਸ ਬਾਰੇ ਮਹਿਕਮੇ ਨੇ ਕੋਈ action ਨਹੀਂ ਲਿਆ । ਉਹੀ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਆਦਮੀ ਅੱਜ ਵੀ ਬਤੌਰ ਮੈਨੇਜਰ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੋਰ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ societies ਨੂੰ ਧੜੇ ਬੰਦਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਭੋਗਪੁਰ Sugar Mill ਨੂੰ ਵੀ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਅਖਾੜਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਾਵ ਭਾਵਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਪੂਰੀ ਨੁਮਾ-ਇੰਦਗੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ; ਮਹਿਜ਼ party policies ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕੰਮ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਤਨਾ ਵਕਤ ਤਾਂ ਹੈ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੈਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗਲਾਂ ਦਸ ਸਕਾਂ ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਚੰਦ ਇਕ ਮੋਟੇ ਮੋਟੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਹੀ ਕਰਾਂਗਾ । ਇਹ ਉਹ ਗੱਲਾਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ record ਵਿੱਚੋਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ । ਜਦੋਂ ਗੰਨਾ ਪੀੜਨ ਦਾ season ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਏਥੇ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਕਰੀਬਨ 5, 6 ਸਾਲ ਤੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਇਕ ਸਰਸਰੀ ਇਕੱਠ ਕਰ ਕੇ ਫੇਰ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਸਾਲ General elections ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਰਸਮੀ ਉਦਘਾਟਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਇਹ ਰਸਮ 14-12-61 ਨੂੰ

[ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ]

ਹੋਈ, ਜਿਸ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਇਸ ਸੂਬੇ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਇਫਤਤਾਹੀ ਰਸਮ ਤੇ ਹੀ ਮਿਲ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ 6,000 ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਆਇਆ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਮਿਲ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਖਰਚ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਏਥੇ ਜੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਹਿਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ ਜਿਹੜੀ Co-operative Mills ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰਖਦੀ ਹੋਵੇ ਪਰ ਏਥੇ ਮਹਿਜ਼ elections ਦਾ ਹੀ ਪਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਕਮਿਉਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਨੂੰ ਭੰਡਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਵਡਿਆਇਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਇਕ Co-operative Sugar Mill ਦਾ ਗੰਨੇ ਪੀੜਨ ਦੀ ਰਸਮ-ਇਫਤਤਾਹ ਦਾ ਹਾਲ ਹੈ। ਏਥੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ ਖਵਾਈ ਗਈ ਨਾ ਚਾਹ ਪਿਆਈ ਗਈ ਸਿਰਫ ਇਕ ਸ਼ਾਮਿਆਨਾ ਲਗਾ ਕੇ ਲੈਕਚਰ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹਾਂ ਗਰੀਨ ਹੋਟਲ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਬੰਦਿਆਂ ਲਈ ਮੁਰਗੇ ਜ਼ਰੂਰ ਮੰਗਵਾਏ ਗਏ ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਖਰਚ 6,031. 98 ਰੁਪਏ ਵਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਰਕਮ ਬਗੈਰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਤੋਂ ਖਰਚ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਆਇੰਦਾ ਵਾਸਤੇ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਏਥੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸ record ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਮੈਂ ਹਾਊਸ ਦੀ ਵਾਕਫੀਅਤ ਲਈ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸਣਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ।

> "The expenditure incurred in connection with the inauguration ceremony of the mills for the season 1961-62, performed by the Chief Minister, Punjab, on 14th December, 1961 (total expenditure Rs 6,031·98) was passed by majority—Shri Kulwant Singh, dissenting. On the suggestion of the Registrar, Co-operative Societies, Punjab, it was, however, decided that in future proper sanction of the Board to the incurring of the expenses of the nature should be obtained in advance",

ਏਥੋਂ ਦੀ managing body ਨੇ ਕਿਤੇ ਇਹ ਵੀ ਸਲਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਕਿ ਰਸਮ ਇਫਤਤਾਹ ਤੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤੇ 6,000 ਰੁਪਏ ਦਾ ਖਰਚ ਹੋਵੇਗਾ। ਅੱਗੇ ਵੀ ਤਾਂ 5—4 ਸਾਲ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਖਰਚੇ ਦੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਰ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰ ਨੂੰ ਜਿਤਾਉਣ ਲਈ ਇਹ ਪਾਪੜ ਵੇਲੇ ਗਏ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਰੁਪਏ ਦੀ ਕੁਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਏਥੇ ਹੀ ਬਸ ਨਹੀਂ, ਜਿਹੜੀ Management ਦੇ ਇਤਨੇ ਗੁਣ ਗਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦੀਆਂ ਮੈਂ ਇਕ ਦੋ ਮਿਸਾਲਾਂ ਆਪ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਏਥੋਂ ਕਿਵੇਂ ਖੰਡ ਦੀਆਂ ਬੋਰੀਆਂ ਚੋਰੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਦੋ ਬੋਰੀਆਂ ਚੋਰੀ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਉਹ management ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ excise ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਫੜੀਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਖਾਲੀ ਬੋਰੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਦੋ ਬੋਰੀਆਂ ਘਟਦੀਆਂ ਸਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਦੀ ਖਾਤਰ ਮਿਲ ਦੇ ਕੁਝ ਜ਼ੁੰਮੇਵਾਰਾਂ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੀ ਬੋਰੀਆਂ ਦੀ ਮੁਹਰ ਮਿਟਾ ਕੇ ਨਵੇਂ ਸਾਲ ਦੀ ਮੋਹਰ ਲਗਾ ਕੇ ਪੂਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ excise ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਫੜ ਲਈਆਂ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਬਗੈਰ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਖੰਡ ਦੀਆਂ ਦੋ ਬੋਰੀਆਂ ਮਿਲ ਤੋਂ ਚੋਰੀ ਹੋ ਕੇ ਬਾਹਰ ਚਲੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਘਾਟਾ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਖਾਤਰ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਖਾਲੀ ਬੋਰੀਆਂ ਬਾਜ਼ਾਰੋਂ ਖਰੀਦ ਕੇ ਨਵੀਆਂ ਮੁਹਰਾਂ ਲਾ ਕੇ ਪੂਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਗਈਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਜ ਵੀ ਮੌਕੇ ਤੇ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ record ਦੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਇਤਨੀ ਗੈਰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ notice ਵਿਚ case ਲਿਆਂਦਾ ਵੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬੜੇ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤੇ ਕੋਈ

ਗ਼ੌਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ enquiry ਹੋਈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ case ਹੀ ਚਲਿਆ ਹੈ ।

9.00 A.M.

ਹੋਰ ਵੀ ਐਸੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਨਾਲ ਇਸ ਮਿਲ ਨੂੰ ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਅਖਾੜਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਥੇ ਬਾਕਾਇਦਾ ਚੋਣ ਹੋਈ ਅਤੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਚੋਣ ਵੇਲੇ ਬੜਾ ਰੌਲਾ ਪਿਆ ਲੇਕਿਨ ਫਿਰ ਵੀ ਜੋ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦਾ ਹਲਕਾ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਕਾਂਗਰਸੀ ਧੜੇ ਦੇ 2 ਉਮੀਦਵਾਰ ਹਾਰ ਗਏ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧੀ ਜਿੱਤ ਗਏ । ਬਜਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਸਬਕ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੋ ਹਾਰੇ ਹੋਏ ਉਮੀਦਵਾਰ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਚੀਆਂ ਵੰਡਣ ਤੇ ਲਾ ਦਿੱਤਾ । ਹੱਕ ਤਾਂ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦਾ ਬਣਦਾ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਚੀਆਂ ਵੰਡਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ । ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਕਾਫੀ ਝਗੜਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਪੁਲੀਸ ਵੀ ਬੁਲਾਈ ਗਈ । ਜਦੋਂ enquiry ਹੋਈ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਹਾਰੇ ਹੋਏ ਗ਼ੈਰ-ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਰਚੀਆਂ ਵੰਡੀਆਂ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦਾ 80 ਫੀ ਸਦੀ ਗੰਨਾ ਮਿਲ ਵਿੱਚ ਆ ਚੁਕਾ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਡਾਇਰੈਕਟਰਾਂ ਨੇ ਪਰਚੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ 10 ਫੀ ਸਦੀ ਗੰਨਾ ਵੀ ਮਿਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਸੀ। ਪੁਲੀਸ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਕੇ ਕਹਿਣਾ ਪਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਲੇਕਿਨ ਜੋ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਵਕਾਰ ਦਾ ਸਵਾਲ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ । ਗੰਨੇ ਦੇ ਕਈ ਗਡੇ ਰੋਕੇ ਗਏ ਅਤੇ ਗੱਡੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੋਕੇ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਿਲ ਨੂੰ ਗੰਨਾ ਦੇਣਾ ਜਾਇਜ਼ ਹਕ ਬਣਦਾ ਸੀ । ਤਕਰੀਬਨ 10 ਗੱਡੇ ਮਿਲ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਨਹੀਂ ਲਏ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਚੀਆਂ ਵਿਰੋਧੀ ਦਲ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ ।

Mr. Speaker : Please wind up now.

ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ : ਮੈਂ ਹੁਣ Labour Construction Socieities ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਾਲੀਸੀ ਬਣਾਈ ਸੀ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂਵਿੱਚ ਜੋ ਦਿਹਾਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਨਹਿਰਾਂ ਦਾ ਮਿਟੀ ਪੁਟਣ ਦਾ ਕੰਮ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜੋ ਸੜਕਾਂ ਵਗੈਰਾ ਦੇ ਕੰਮ ਹਨ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਠੇਕੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹਟਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ । ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਪਾਲੀਸੀ ਤੇ ਅਮਲੀ ਤੌਰ ਤੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਖੁਦ ਹਥ ਨਾਲ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਬਲਕਿ ਠੇਕੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਦਮੀ ਹਨ ਅਤੇ ਹੇਰਾ ਫੇਰੀ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਕੇ ਸਾਰਾ ਮੁਨਾਫਾ ਖਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਕ ਦੋ ਮਿਸਾਲਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ 2 ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਧੂਰੀ ਹਲਕੇ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਗਿਆਤ ਵਿੱਚ ਹਨ । ਇਕ ਮਾਣਕ ਮਾਜਰਾ ਵਿਚ, ਦੂਜੀ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਵਾਲਾ ਤੇ ਜੱਗੂ ਮਾਜਰੇ ਵਿਚ ਹੈ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਅਸਲ ਮਾਅਨਿਆਂ ਵਿਚ ਦਿਹਾਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਸਰਮਾਇਆ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪੇਸ਼ਗੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਿਲਾਂ ਦੀ payment ਵੀ ਰੋਕ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਠੇਕੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ । ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਤੰਗ ਕਰ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ payment ਰੋਕ ਕੇ, ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗਰੀਬ ਮਜ਼ਦੂਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਛਡ ਕੇ ਭੱਜ ਜਾਣ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਰੁਪਿਆ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਜੋ ਆਦਮੀ ਕੰਮ

[ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ]

ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਕਾਇਦਾ ਪੈਸੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਸਕਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਕਬਜ਼ਾ ਨਾ ਕਰ ਸਕਣ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਸੋਸਾਇਟੀ ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਧੂਲਕੋਟ ਵਿਖੇ ਵੀ 8/10 ਸਾਲ ਹੋਏ register ਹੋਈ ਸੀ । ਉਸ ਨੇ ਨਹਿਰ ਤੇ ਮਿਟੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਲੇਕਿਨ ਉਸ ਦੇ ਬਿਲ ਦੀ ਅੱਜ ਤਕ payment ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੁਣ ਆਖਰ ਕਾਰ ਤੰਗ ਆ ਕੇ ਦਰਖਾਸਤ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਦੇਣੇ ਹਨ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਸ ਨੂੰ wind up ਕਰ ਦਿਉ । ਅਤੇ ਹੁਣ ਇਹ ਸੋਸਾਇਟੀ ਤੋੜ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ payment ਅਜੇ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਹੋਈ । ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀਆਂ co-operative farming societies ਹਨ ਉਹ one family ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਕੋ ਟੱਬਰ ਦੇ ਆਦਮੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਕਰਜ਼ੇ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਕ ਦੋ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਹੀ ਐਸੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜੋ ਕਾਮਯਾਬ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਕਹੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ । ਬਾਕੀ ਸਾਰੀਆਂ one family show ਹਨ । ਇਕ ਟਬਰ ਦੇ ਆਦਮੀ ਹੀ ਰਲ ਕੇ ਸੋਸਾਇਟੀ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਲਾਭ ਉਠਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਇਹੋ ਹਾਲ transport co-operative societies ਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਚਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਧੜੇ ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ । ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਧੜੇ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੀਆਂ ਬਣ ਵੀ ਜਾਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਲਣ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੂਟ ਪਰਮਿਟ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ। ਮੈਂ ਮੋਗੇ ਦੀ ਇਕ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਸਾਰੇ ਡਰਾਈਵਰਾਂ, ਕੰਡਕਟਰਾਂ ਤੇ ਮਕੈਨਕਾਂ ਨੇ ਰਲ ਕੇ ਬਣਾਈ ਸੀ । ਉਹ ਸੋਸਾਇਟੀ register ਵੀ ਹੋ ਗਈ ਲੇਕਿਨ ਅਜ ਪੰਜ ਛੇ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਦਾ ਰੂਟ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ । ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਧੂਰੀ ਦੀ ਇਕ co-operative transport society ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਕਰਜ਼ਾ ਵੀ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਰੂਟ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਇਕੋ ਟਬਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ, ਇਹ ਰੂਟ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੇਚ ਛਡਿਆ ਹੈ । ਸੋਸਾਇਟੀ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਕਾਇਮ ਹੈ ਅਮਲ ਵਿਚ ਕੁਝ ਨਹੀਂ । ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਮੈਂ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ Central Co-operative Bank Ltd. ਦੀ ਦੇਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਉਸ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਰਕਮ ਗਬਨ ਹੋਈ ਹੈ । ਉਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਮੈਨੇਜਰ ਤੇ Managing Director ਤੇ case ਵੀ ਰਜਿਸਟਰ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ । ਬਲਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗ਼ਬਨ ਕਰਨ ਬਦਲੇ ਇਹ ਇਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੋਗੇ ਦੇ Land Mortgage Bank ਦੀ ਸ਼ਾਖ ਦਾ ਮੈਨੇਜਰ ਤੇ Managing Director ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਰਾਮਪੁਰਾ ਫੂਲ ਵਗੈਰਾ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਗ਼ਬਨ ਹੋਏ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਉਥੇ ਕੇਸ ਹੀ register ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। (ਘੰਟੀ) ਮੈਂ ਇਕ ਗੱਲ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਬਾਰੇ ਕਰ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ । ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਜੋ ਸੈਕਟਰੀ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਬੁਰੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਪਕੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਉਹ B.D.Os. ਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਰਹਿਮ ਤੇ ਹਨ । ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਟਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜਦੋਂ ਮਰਜ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਰਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਮੇਰੇ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਇਕ ਪੰਚਾਇਤ ਸੈਕਟਰੀ ਹੈ। ਜੋ ਬਟਾਲੇ ਤੋਂ trained ਹੈ, ਪੰਚਾਇਤ ਅਫਸਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਇਕ ਕਰਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਤੋਂ ਕਢਵਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਪੰਚਾਇਤ ਅਫਸਰ ਦੀ ਝੋਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚੁਕਦਾ। ਫੇਰ ਉਸ ਦੀ ਦੋ ਸਾਲ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਉਸ ਨੇ ਕਈ ਵਾਰ representation

ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਪਰ ਬੇਸੂਦ । ਪੰਚਾਇਤ ਸੈਕਟਰੀ ਨੂੰ ਤਨਖਾਹ ਵੀ ਕੁਲ 70 ਰੁਪਏ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਦਸੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ service rules ਵੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਰਾਮ ਸੇਵਕ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਹਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਬਣਾ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਪੱਕੀ ਕਰ ਦਿਉ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਦਾ ਗਰੇਡ ਵੀ ਗਰਾਮ ਸੇਵਕ ਜਿਤਨਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਤਨੀ ਹੀ increment ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਹੀ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ।

श्री रूप लाल मेहता (पलवल) : जनाब स्पीकर साहिब, आप के सामने मन्त्री महोदय ने जो Community Development और Co-operative Department की demand पेश की है। मैं समझता हूं कि सदियों से सोये हुए गांवों को इस department के द्वारा एक नई शक्ति दी जा रही है और जो काश्तकार सैंकड़ों सालों से रो रहा था उस को इस विभाग के द्वारा आज यह महसूस हो रहा है कि हम ने अपने पांव पर खड़ा हो कर अपनी जन शक्ति को आगे बढ़ाना है। यही नहीं, बल्कि Block के बनने से उन में एक नया जीवन पैदा हो रहा है । इस के लिये मैं सरकार का धन्यवाद करता हूं और यह महकमा भी हमारे धन्यवाद का पात्र है । आपोजीशन के भाई जो नुक्ताचीनी करना चाहें करें लेकिन उनको यह बात नहीं भूल जानी चाहिये कि जो भी योजना बनाई जाती है उसकी तकमील के लिये समय लगता है । अभी Blocks के चुनाव हुए, ब्लाक समितियां स्थापित होनी हैं, जिला परिषद् बनने हैं । इस तरह से आप देखें कि एक नई तस्वीर हमारे देश के सामने आ रही है हमारा सब का फर्ज़ है कि हमें इसका स्वागत करना चाहिये । खामियां तो अकसर हर इनसान में होती हैं । हमारे देश में भी अच्छे और बुरे दोनों किस्म के पंच, पटवारी और कार्यकर्त्ता हैं लेकिन सवाल यह है कि यह तजरुबा हम ने किस लिये शुरू किया ? इस लिये कि हम ने इन सभी लोगों की मनोवृत्ति को बदलना है और वह कोई एक दम से नहीं हो सकती है । उसके लिये वक्त चाहिये, समय चाहिये । इस लिये बजाये इस के कि हर कदम पर सरकार की नुक्ताचीनी ही की जाये, हमारे दोस्तों को इस तरह के इकदाम का स्वागत भी करना चाहिये । इस तरह से नुक्ताचीनी करते रहने से जो योजना के अन्दर सही भावना है उसका बुनियादी मक्सद खत्म हो जाता है । मैं उन दोस्तों से अर्ज़ करूंगा कि जिन गांव के अन्दर ब्लाक बने हुए हैं या जिन के अन्दर Shadow Blocks बने हुए हैं आप वहां जा कर तो देखें । अगर आप वहां पर जाएं तो आप को पता लगेगा कि कितनी तरक्की हुई है, लोगों की भावनाओं में,उनके सोचने के तरीके में,अपने कर्तव्यों को जानने में कितनी तरक्की हुई है। जिन गांव में लोग जाना पसन्द नहीं करते थे आज इन्हीं blocks की वजह से वहां का नकशा ही बदल गया है । गांव को सुन्दर बनाने की कोशिश की जा रही है और लोगों को इस बात के लिये तैयार किया जा रहा है कि वह स्वैच्छा से सहायता करके Community Development के ज़रिये अपने गांवों का, अपने राज्य का नकशा ही बदल दें ।

बलाक डिवैलपमैंट अफसरों की बाबत मेरे माननीय दोस्तों ने कई किस्म के एतराज़ किये। ठीक है कि बलाक के अन्दर वही अफसर जाने चाहियें जो कि अच्छे पढ़े-लिखे हों लेकिन इस के साथ साथ यह भी ज़रूरी है कि उन को देहात के सभी मामलों का ज़ाती तौर पर तजरुबा भी

[श्री रूप लाल मेहता]
हो । अगर वह देहात की समस्याओं को समझते होंगे और समझते हुए उन को हल करने के उपाये जानते होंगे तभी वह गांव को ऊपर उठाने में सफल हो सकते हैं । चाहे वह किसी तरफ से भी आये हुए हों उन्होंने देहात की बहबूदी के लिये काम करना है और यही भावना उन के दिल में होनी चाहिये । इस में, जैसा कि सवाल उठाया गया, पार्टी बाज़ी का कोई ख्याल नहीं है । यह महकमा ही एक Social Service के काम का है । इस में जो भी आदमी हो उसे बिला किसी पार्टी के लिहाज़ से काम करना है । हां, एक बात ज़रूर है कि अगर सिर्फ Graduates की जगह Agriculture के Graduates को तरजीह दी जाये तो वह ज्यादा सहायक साबित हो सकते हैं । क्योंकि अगर वह किसान की बातों को समझता हो, खेती-बाड़ी की technique को जानता हो, यह जानता हो कि खेती के लिये किस वक्त किस चीज़ की ज़रूरत होती है, इस की हिफाज़त कैसे की जा सकती है, वगैरा, वगैरा, तो बलाक के विकास का ज्यादा सुन्दर काम हो सकता है । वही लोग देहात के नव निर्माण में सहयोग और सहायता दे सकते हैं । इस के अलावा Block development का पूरा मकसद हासिल नहीं हो सकता जब तक कि ब्लाक डिवैल्पमैंट अफसरों को बाकायदा तौर पर training न मिले ।

इस के अलावा कोआपरेटिव सोसाइटियों की बाबत भी यहां पर ज़िक्र किया गया है । बेशक हमारे प्रांत में कुछ ऐसी कोआप्रेटिव सोसाइटियां होंगी जो ठीक तरह से काम नहीं करतीं, उनको ठीक रास्ते चलाना चाहिये । मैं transport की कोआप्रेटिव सोसाइटियों की बाबत यह कहना चाहता हूं कि उन की वजह से हमारे शहरों और सूबा में transport का एक बड़ा जाल बिछा हुआ है ।

(At this stage Shrimati Parsani Devi crossed the line between the hon. Speaker and the hon. Member in possession of the House.) (Voices)

Mr. Speaker : Order please. The hon. lady Member should not have crossed the floor like this.

श्री मंगल सेन : जनाब, इसी तरह से सारा दिन होता रहा है । मैम्बर साहिबान को rules का पता होना चाहिये और उन्हें इस तरह से floor को cross नहीं करना चाहिये । मैं देख रहा था कि आप watch कर रहे हैं और आप ज़रूर उन को instruct करेंगे ।

Mr. Speaker : Yes, I must point out that the hon. Members should observe the procedure of the House strictly and this sort of thing should not be repeated.

श्री रूप लाल मेहता : तो मैं कोआप्रेटिव ट्रांस्पोर्ट सोसाइटियों की बाबत कह रहा था । लोगों ने यह सोसाइटियां सूबे में बना कर यहां पर transport का जाल बिछाया हुआ है । लेकिन बहुत ही अच्छा हो अगर उन में काम करने वाले कंडक्टरों, ड्राईवरों और दूसरे कर्मचारियों का भी इन कोआप्रेटिव सोसाइटियों में हिस्सा हो ताकि मालिक और मज़दूर के दरम्यान जो इतना भारी फर्क है उसको मिटाया जा सके । मैं आपकी विसासत से मन्त्री महोदय से अर्ज़

करूंगा कि वह इस सिलसिले में पूरी तरह से विचार करके ऐसी स्कीम बनायें जिस से दोनों पार्टियों को फायदा हो सके क्योंकि बाज औकात मालिकों और कर्मचारियों के झगड़े की वजह से सारे जिला के अन्दर यातायात का सिलसिला ही टूट जाता है जिस से यात्रियों को बहुत असुविधा होती है, उन्हें बड़ी मुश्किल का सामना करना पड़ता है । इसलिये मैं उम्मीद करता हूं कि मन्त्री महोदय इस तरफ जरूर ध्यान देंगे ।

ठीक है कि जो कुछ सरकार कर रही है वह हालात के मुताबिक इतना कुछ नहीं है जितना कि होना चाहिये लेकिन मैं समझता हूं कि इतनी जल्दबाजी से भी काम नहीं हुआ करते । आखिर योजना बनाई गई है, उस पर अमल किया जा रहा है और हर साल थोड़ा थोड़ा रुपया प्रान्त के revenue में से निकाल कर इस तरफ खर्च किया जा रहा है । इस में शक नहीं कि हर मुमकिन तरीके से सरकार इस काम को बढ़ावा दे रही है । जो पंचायत अच्छा काम करती है, जिन बलाकों में अच्छी तरक्की होती है नुमायश के वक्त उन को इनाम दिये जाते हैं । बलाकों के अन्दर तरह तरह की योजनाओं से ग्रामवासियों को वाकिफ कराया जाता है । हमें चाहिये कि उन कामों की सराहना करें ताकि विकास के इस महान् काम में लगे हुए लोगों का हौसला बढ़े और वह ज्यादा मेहनत से, ज्यादा तेजी से उस लक्ष्य की ओर आगे बढ़ें ।

(At this stage the Minister of State (Giani Zail Singh) also crossed the floor.) (Voices : Order, Order).

Mr. Speaker : I wish the hon. Ministers were conversant with the procedure of the House. The hon. Minister should not have done like this.

Minister of State (Giani Zail Singh) : I am sorry, Sir.

श्री रूप लाल मेहता : जैसा कि मैंने शुरू शुरू में भी कहा, सरकार पंचायतों के पंचों को और बलाक डिवलपमेंट अफसरों को गांव में किए जाने वाले कामों के सम्बन्ध में training भी दे रही है । लेकिन मैं महसूस करता हूं कि पन्द्रह बीस दिन की training से यह काम पूरा नहीं हो सकता ।

इस के अलावा स्पीकर साहिब, मेरे मोहतरिम दोस्त पंडित मोहन लाल जी दत्त ने अपनी तकरीर के दौरान यह सुझाव दिया था कि सर्व सेवा संघ के कार्यकर्ताओं को भी बलाक के काम में लगाना चाहिए । उन से भी इस सिलसिले में सहायता और सहयोग लेना चाहिए । मैं भी यह महसूस करता हूं कि इस तरह की मिशनरी संस्थाओं को इस विकास के काम में साथ लेकर चलना गावों की तरक्की के लिए बड़ा लाभदायक हो सकता है । मैं आप के द्वारा गवर्नमेंट को अपनी Constituency की ही एक मिसाल देना चाहता हूं । पलवल तहसील के अन्दर एक गांव असावटी है । वहां पर गान्धी घर के सर्वोदय कार्यकर्ताओं के साथ पंजाब के बहुत से worker इकट्ठे हुए । सारे गांव के अन्दर उन्होंने सफाई की, गलियां बनाईं, गढ़े बनाए, गन्दे पानी को बाहर निकालने के लिए नालियां तैयार कीं, गर्जेकि गांव की पूरी तरह से सफाई करके उसे साफ सुथरा बनाने के लिए एक उदाहरण कायम किया । इस से साफ जाहिर होता है कि इस योजना को सफल बनाने के लिए जितना काम Missionary worker कर सकते हैं उतना सरकारी अफसर भी नहीं कर सकते । वह सिर्फ हिदायत ही दे सकते हैं । (घंटी) मैं समझता हूं कि एक दो blocks मिशनरी वर्करों को दे दिए जाएं । उन के काम करने

[श्री रूप लाल मेहता]
के तरीके से लोगों को पता लगेगा कि इस काम को जिस भावना के शुरू किया गया है, वह क्या है और इस लक्ष्य को पूरा करने में जनता का सहयोग कितना अहम part play करता है। अगर Missionary Zeal से काम किया जाए तो कोई वजह नहीं कि गांव के अन्दर नकशा ही क्यों न बदल जाए।

फिर, जनाब, Village Level Workers और Panchayat Secretaries की बाबत अर्ज़ करना चाहता हूं कि उन का Cadre भी मुस्तकिल किया जाना चाहिए ताकि वह भी अपने आप को महफूज़ समझ सकें और discipline से काम करें। उन की तकर्ररी वगैरह अगर Block Development Officers के हाथ में हो तो उस से वह उत्साह के साथ काम नहीं कर सकेंगे। इस demand के अन्दर मन्त्री महोदय ने 2,11,03,070 रुपए की मांग की है। मैं मानता हूं कि यह बहुत थोड़ी रकम है लेकिन जितना revenues इजाज़त दें उतना ही चलना पड़ता है और हमें एक एक कदम बढ़ा कर चलना है। गवर्नमेंट एक दम कदम आगे को नहीं बढ़ा सकती। ज्यूं ज्यूं रुपया मिलता जाएगा, हम आगे को बढ़ते जाएंगे। इस तरह से ज्यूं ज्यूं तरक्की होगी आप देखेंगे कि देहातों और शहरों का किस तरह से नकशा बदलता है। पहले लोग देहात से शहरों की तरफ इस लिए दौड़ते थे कि उन को वहां पर काम नहीं मिलता था। इसके अलावा उन को शहरों में सभी सहूलियतें मिलती थीं, गांव पिछड़े हुए थे। अब पंचायत राज के नतीजा के तौर पर गांव का नव-निर्माण होने जा रहा है। मैं इस महकमा के मन्त्री महोदय और अपनी सरकार को बधाई देना चाहता हूं कि उन्होंने यह कदम उठाए हैं और यह इतना अच्छा काम किया है। आप का धन्यवाद।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ (ਧਾਰੀਵਾਲ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ demand No. 23 ਜਿਸ ਦਾ ਸਬੰਧ community project ਨਾਲ ਹੈ, ਦੇ ਬਾਰੇ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਰੇਸ ਰਕਾਰ ਨੇ 2 ਕਰੋੜ 11 ਲੱਖ 3 ਹਜ਼ਾਰ 70 ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਮੰਗੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਬਹੁਤ ਅੱਛੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ। Community development ਜਾਂ ਸਾਂਝੀ ਉੱਨਤੀ ਰਲ ਮਿਲ ਕੇ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਲਈ 2 ਕਰੋੜ ਦੀ ਰਕਮ ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਕਰ ਇਸ ਲਈ 6 ਕਰੋੜ ਦੀ ਰਕਮ ਵੀ ਰਖੀ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਹਰਜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਕੋਈ ਵੀ democratic House ਇੰਨੀ ਰਕਮ ਦੇਣ ਤੋਂ ਕਦੀ ਗਰੇਜ਼ ਨਾ ਕਰਦਾ। ਕਿਸੇ ਮੁਲਕ ਦੀ, ਅਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਦੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਬੰਧ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨਾਲ ਹੈ, ਛੋਟੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਹੈ, ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਮਿਆਰ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਤੋਂ ਹੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਦਿੱਲੀ, ਕਲਕੱਤਾ ਜਾਂ ਬੰਬਈ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜੋ ਸਾਡੀ ਰੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਭਾਵ ਪਿੰਡਾਂ ਤੋਂ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਸਾਡੀ 80 ਫੀ ਸਦੀ ਆਬਾਦੀ ਵਸਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਕਰ ਸਕੇ ਤਾਂ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ 2 ਕਰੋੜ ਤਾਂ ਕੀ 6 ਕਰੋੜ ਵੀ ਮੰਗ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਵਸਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਰਹਿਣ ਸਹਿਣ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ, ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਹੋਣ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਭ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹੀ

ਸਾਡਾ ਮੁਲਕ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਤਾਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪ ਹੀ 70 ਫੀ ਸਦੀ ਮੰਨੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅੰਕੜਿਆਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ 79.9 ਜਾਂ 80 ਫੀ ਸਦੀ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਵਿਚ 81 ਫੀ ਸਦੀ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦੀ working ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਦੁਖ ਹੋਦਾ ਹੈ । ਜੋ ਰੁਪਿਆ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਿਛਲੇ ਦਸਾਂ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜੇਕਰ ਹਕੀਕਤਨ ਉਸ ਨੂੰ ਅਸਲੀ ਮਾਨਿਆਂ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਕਿੰਨੀ ਹੀ ਤਰੱਕੀ ਹੋ ਜਾਣੀ ਸੀ । ਇਹ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਆਇਆ ਇਹ ਖਰਚ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ । ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਟੀਕਾ ਟਿਪਣੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 12 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚੋਂ major ਖਰਚ ਸਰਕਾਰੀ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਭੱਤਿਆਂ ਤੇ ਤਨਖਾਹਾਂ ਤੇ, ਅਤੇ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ adjust ਕਰਨ ਲਈ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਪੰਡਤ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਦੱਤ ਨੇ ਠੀਕ ਹੀ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਮੈਂ ਦੁਹਰਾਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਪਿਛਲੇ ਦਸਾਂ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮਾਨਸਿਕ ਤਬਦੀਲੀ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਸਕੇ, ਕੋਈ change ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਸਕੇ, ਕੋਈ ਪਰੀਵਰਤਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਪਾਏ ਅਤੇ ਇਸੇ ਲਈ ਅਸੀਂ ਨਾਕਾਮਿਯਾਬ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਅਫਸਰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਚੁਣੇ, ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਇਸ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿਉਂਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਫਸਰ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਲਗਾਏ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੁਛਿਆ ਗਿਆ, ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਤੇ ਫਿਰ ਜਿਤਨੀ ਰਕਮ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭੱਤਿਆਂ ਤੇ ਜਾਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਉਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਕਰ ਇੰਨੀ ਰਕਮ ਜੋ ਇਸ ਕੰਮ ਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਇੰਨੀ ਹੀ ਦੇਖ ਭਾਲ ਰਖੀ ਜਾਂਦੀ ਕਿ ਠੀਕ ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ 10, 12 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਕਣਕ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ 10 ਗੁਣਾ ਵਧ ਜਾਣੀ ਸੀ । ਮੈਂ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕਈ ਮਿਸਾਲਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਬਟਾਲੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਲਾਕ ਅਫਸਰ ਧੋਖਾ ਦੇ ਕੇ target ਪੂਰੇ ਕਰ ਕੇ ਵਿਖਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ, ਅਜ ਕਲ੍ਹ ਇਹ ਬਲਾਕ ਅਫਸਰ ਇਕ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਅਫਸਰ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਇਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਬਟਾਲੇ ਦੇ ਬਲਾਕ ਅਫਸਰ ਸਨ। ਉਥੇ ਫਿਨਾਂਸ਼ਲ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਮੁਲਾਹਜ਼ਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਜਾਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਵਨ-ਮਹਾ-ਉਤਸਵ ਬਾਰੇ ਕੀਤੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਵੇਖਣਾ ਸੀ । ਜਦੋਂ ਉਸ ਬਲਾਕ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਪੁਰਾਣੇ ਅੰਬਾਂ ਦੀਆਂ ਟਾਹਣੀਆਂ ਤੁੜਵਾ ਕੇ 2,000 ਗੜ੍ਹੇ ਪੁਟਵਾ ਕੇ ਟਾਹਣੀਆਂ ਗਡ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਇਹ show ਕੀਤਾ ਕਿ 2,000 ਅੰਬਾਂ ਦੇ ਰੁਖ ਲਗਵਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਫਿਨਾਂਸ਼ਲ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਦਸ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜਨਾਬ ਇਕ ਦੋ ਬੂਟੇ ਪੁਟ ਕੇ ਤਾਂ ਵੇਖੋ ਕਿ ਹੇਠਾਂ ਜੜ੍ਹ ਵੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਬੂਟੇ ਪੁੱਟਣ ਤੇ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਟਾਹਣੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਪਰ ਪਾਣੀ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ । ਕਿਸੇ ਬੂਟੇ ਦੀ ਵੀ ਜੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਅਫਸਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸਜ਼ਾ ਕੀ ਹੋਈ ? ਜੁਰਮਾਨਾ ਕੀ ਹੋਈਆ ? ਇਹ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪੀ. ਸੀ. ਐਸ. ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਆਈ. ਏ. ਐਸ. ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ । ਇਸ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਵੀ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਅਜ ਕਲ੍ਹ ਇਸ ਨੂੰ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਲਗਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ]

ਇਸ ਲਈ ਅਸੂਲ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਇਸ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਵਿਚ ਇਕ fundamental ਨੁਕਸ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇੰਨਾ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕਰ ਕੇ ਵੀ ਕੋਈ ਤਰੱਕੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀ ਇਹ ਤਾਂ ਉਸ ਹਾਂਡੀ ਵਰਗਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਤਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਉਪਰੋਂ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਮਰਜ਼ੀ ਪਾਈ ਜਾਉ ਹੇਠਾਂ ਤਲਾ ਨਹੀਂ ਤੇ ਫਿਰ ਰੇਤ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਮਹਿਕਮਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਖਰਚ ਕਰੀ ਜਾਉ ਜਦ ਤਕ ਇਹ ਬੁਨਿਆਦੀ ਨੁਕਸ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ, ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵਸੋਂ ਦਾ ਨਿਰਭਰ Agriculture ਤੇ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ projects ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨੁਕਸ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ figures ਦੇ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਇੰਨਾ fertilizer ਵੰਡਿਆ, ਇੰਨੇ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿਤੇ ਗਏ ਪਰ ਮੁਢਲੀ ਗਲ ਵਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਜੇਕਰ ਜ਼ਰਾਏ ਠੀਕ ਹੋਣ ਅਤੇ fundamental ਗਲਤੀ ਕੋਈ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਨੀ ਤਰੱਕੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ ਜਿੰਨੀ ਕਿ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਕਹਿਣ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਭਾਰ ਇੰਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨਹੀਂ, ਜਦ ਤਕ ਇਸ ਭਾਰ ਨੂੰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਤੁਸੀਂ Land Administration Manual ਦੀ ਰੀਪੋਰਟ ਵੇਖੀ ਹੋਣੀ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਟਬਰ ਪ੍ਰਤੀ ਜੋ ਕਾਬਲੇ ਕਾਸ਼ਤ ਜ਼ਮੀਨ ਸੀ ਉਹ 5.34 ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਾਰੀ 6.4 ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਆਬਾਦੀ ਦੇਹ ਅਤੇ ਸਾਂਝੀ ਥਾਂ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਵਿਚੋਂ culturable 5.34 ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਜੋ ਅਸਲੀ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੀ ਹੋ ਜੇਕਰ landless ਨੂੰ ਦਿਉ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਕੀਮ ਹੈ ਤਾਂ ਕੇਵਲ 2½ ਏਕੜ ਤੋਂ ਵਧ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਤਕ economic holdings ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ, ਉਤਲੀ ਹੱਦ ਮੁਕਰਰ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ। ਉਪਰਲੀ ceiling ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਲਈ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜਦ ਤਕ ਹੇਠਲੀ ceiling ਮੁਕਰਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ, ਮੇਰਾ ਭਾਵ flooring ਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ceiling ਹੈ ਤਾਂ flooring ਵੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। Statistical Abstract ਵਿਚ 68 ਸਫੇ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ceiling ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਛੋਟੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਿੰਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ, 10 ਏਕੜ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਲਈ ਖੁਦ ਕਾਸ਼ਤ ਦੇ ਅੰਕੜੇ ਨਹੀਂ ਲਿਖੇ। 5 ਏਕੜ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਦਸ ਏਕੜ ਤੋਂ ਉਪਰ ਦੇ ਅੰਕੜੇ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, 10 ਏਕੜ ਤੋਂ ਘਟ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 25 ਲੱਖ 5 ਹਜ਼ਾਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ 100 ਏਕੜ ਤੋਂ ਵਧ ਕੇਵਲ 8 ਹਜ਼ਾਰ ਹੀ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਕਹਿਣ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਜੋ ਹਦ ਹੈ ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿੰਨਾ ਛੋਟਾ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਹੈ ਅਤੇ 10 ਏਕੜ ਵਿਚ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ co-operative farming ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਉਹ co-operative farming ਕੀ ਕਰੇਗਾ ਜਿਸ ਪਾਸ 2½ ਏਕੜ ਤੋਂ ਵਧ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ। ਮੇਰਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ 25 ਆਦਮੀ ਜਾਂ ਟਬਰ ਜੇਕਰ ਰਲ ਜਾਣ ਤੇ ਹਰ ਇਕ ਪਾਸ 10, ਏਕੜ ਹੋਵੇ ਤੇ 250 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਇਕ ਥਾਂ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਵਿਚ ਜਿੰਨੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ investment ਕਰ ਦਿਉ, ਜਿੰਨੀ ਮਰਜ਼ੀ ਰਕਮ ਇਸ ਤੇ ਲਾ ਦਿਉ ਇਸ ਨਾਲ ਕੀ ਬਣੇ ਗਾ ਅਤੇ ਕਿੰਨੀ ਕੁ improvement ਕਰ ਲਉਗੇ। ਜਿਤਨੀ ਮਰਜ਼ੀ investment ਕਰੋ ਉਹ 25 ਖਾਨਦਾਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਾ ਰੋਟੀ ਕਪੜਾ

ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀ ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਤਕ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਇਲਾਜ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਇਲਾਜ ਸਰਦਾਰ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਬੜਾ ਬਿਹਤਰੀਨ ਦਸਿਆ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਉਸ ਪਾਸੇ ਵਲ ਤਵੱਜੋ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਮੈਂ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਫੇਰ ਸੁਝਾਉ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਏਥੇ Japanese Rural Industries ਵਾਲਾ ਤਰੀਕਾ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ Raw material ਸਾਰਾ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਜਿਸ ਕਿਸਮ ਦਾ raw material ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਉਸੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਲਗਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਲਗਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਫਾਇਦਾ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ raw material ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਹੀ ਖਰੀਦਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਗਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਫਾਇਦਾ ਤਾਂ ਹੀ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਉਹੋ ਕਾਰਖਾਨੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ co-operative basis ਤੇ ਲਗਾਉ। ਐਸਾ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਦਮੀ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਲਗ ਸਕਣਗੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਮਿਲੇਗਾ। ਜਿਹੜਾ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਬਹੁਤਾ ਭਾਰ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਘਟੇਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ animal husbandry ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਕੁਝ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤਕ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਮੁਢਲੀ ਪਾਲੀਸੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਉਦੋਂ ਤਕ ਕਿਤੇ 10 ਹਸਪਤਾਲ ਖੋਲ੍ਹਣ ਨਾਲ ਮਸਲਾ ਹਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ family planning ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਲਗੀ ਹੋਈ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਡੰਗਰਾਂ ਦੀ planning ਕਰਨ ਵਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਜੇ ਤਕ ਬਿਲਕੁਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਡੰਗਰਾਂ ਦਾ ਨੰਬਰ ਘਟਾਉਣ ਦਾ ਵੀ ਖਿਆਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਏਸ ਵੇਲੇ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਵਿਚ ਘਟੀਆ ਕਿਸਮ ਦੇ ਡੰਗਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਕੋਈ ਹੱਦ-ਹਿਸਾਬ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਚਾਹੀਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਘਟੀਆ ਡੰਗਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਘਟਾ ਕੇ ਜਿਹੜੇ ਬਹੁਤਾ ਦੁਧ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਡੰਗਰ ਹਨ ਉਹ ਪਾਲੇ ਜਾਣ। ਜਿਹੜਾ ਹਲ ਵਾਹੁਣ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਉਹ ਸਾਰਾ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਜੇ ਹਿਸਾਬ ਲਗਾ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਚਾਰੇ ਦਾ ਤੀਸਰਾ ਹਿੱਸਾ ਨਾਕਾਰਾ ਡੰਗਰਾਂ ਦੇ ਢਿੱਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਅਗਰ ਠੀਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ planning ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਏਸ ਚਾਰੇ ਨੂੰ ਬਚਾ ਕੇ ਚੰਗੇ ਡੰਗਰਾਂ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਦੁਧ ਅਤੇ ਘਿਉ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੇ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਏਸ ਪਾਸੇ ਵਲ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਦੇਵੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਸੇਮ ਦੇ ਮਸਲੇ ਵਲ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਸੇਮ ਏਸ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਚੱਟੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਹਕੂਮਤ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ war basis ਤੇ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਅਗਰ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅਮਲੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਕੋਈ ਠੋਸ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਚੁਕਦੀ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ water-logging ਬੋਰਡ ਬਣਾਇਆ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਜਿਹੜੀ 1960-61 ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਸਫ਼ੇ 14 ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਵੀ ਮੀਟਿੰਗ ਏਸ ਬੋਰਡ ਦੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਜ੍ਹਾ ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਦਸੀ ਹੈ ਕਿ ਚੂੰਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਹੜ੍ਹਾਂ ਵਾਲੇ ਬੋਰਡ ਦੇ ਨਾਲ merge ਕਰਨਾ ਸੀ ਔਰ ਉਸ ਦੀ ਅਜੇ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਏਸੇ ਹੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ 16 ਸਫੇ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਕ Action Committee ਬਣਾਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਕਿ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਕੁਝ ਕਾਰਣਾਂ

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ]

ਕਰਕੇ ਉਸ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਿਆ । ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਹੈ ਕਾਰਵਾਈ ਜਿਹੜੀ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ? ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਧੂੜ ਪਾਉਣ ਲਈ Action Committee ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਹੈ । ਜਿਹੜਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ action ਲਿਆ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਕ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਹੋਰ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਔਰ ਖਰਚਾ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸੇਮ ਦੀਆਂ ਨਾਲੀਆਂ ਕਿਤੇ ਬਣਾਈਆਂ ਵੀ ਹਨ ਉਹ ਵੀ ਕਿਸੇ ਸਕੀਮਾਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਨਹੀਂ ਬਣਾਈਆਂ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਨਾਲ ਤਅੱਲੁਕ ਰਖਣ ਵਾਲਾ ਆਦਮੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦੇਵੇ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਮੰਨ ਕੇ drain ਨੂੰ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਮੋੜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਉਥੇ ਦੀ ਉਥੇ ਹੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸਕੀਮ ਹੋਵੇ ਇਹ ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਬਦਲ ਸਕਦੇ ਲੇਕਿਨ ਡਰੇਨਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਬਦਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਧੂਰੀਆਂ ਹੀ ਰਹਿਣ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਤੇ reservoir ਬਣਾਉ, ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਇਕੱਠਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਉਸ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੱਡੀ ਨਹਿਰ ਵਿਚ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦਰਿਆ ਦੇ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਉ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਵਿਚ ਕੂੰਜਰਾਂ ਦੀ drain ਸਿਰਫ 10 ਮੀਲ ਕਢੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਕੰਮ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਕ ਧਨਾਡ ਆਦਮੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਅਗੇ ਕਢੀ ਜਾਵੇ । ਸਿਰਫ ਇਕ ਆਦਮੀ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਈ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਹ ਬੜੀ ਜ਼ਰੂਰੀ drain ਹੈ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਨਿਕਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁੰਗ ਅਤੇ ਅਲੀ ਨੰਗਲ ਵਾਲੀ drain ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ drain ਤਾਂ ਖੋਦ ਦਿੰਦੇ ਹੋ ਲੇਕਿਨ culvert ਵਗੈਰਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦੇ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਕੇ ਦਸਦਾ ਹਾਂ। ਇਕ ਸੱਦੇਕੇ ਪਿੰਡ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਪੱਕੀ ਸੜਕ ਤੇ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਮਗਰ ਮੂਦੀਆਂ ਪਿੰਡ ਹੈ। ਉਥੋਂ ਅੱਗੇ ਗੱਡੇ ਇਧਰ ਨੂੰ ਆ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸੀ। ਲੇਕਿਨ ਹੁਣ ਉਥੇ drain ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਮਗਰ ਪੁਲ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਜਿਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਉਣ ਜਾਣ ਦੀ ਬੜੀ ਤਕਲੀਫ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਗੱਡੇ ਆਉਣ ਦਾ ਤੇ ਸਵਾਲ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੰਗੋਵਾਲਾ ਅਤੇ ਸਿੰਗੋਵਾਲਾ ਵਾਲੀ drain ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਉਤੇ ਵੀ ਪੁਲ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਉਥੇ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਏਸੇ ਤਕਲੀਫ ਦਾ ਹੀ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉਸ drain ਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਦੀ ਲੰਘ ਕੇ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਠੀਕ planning ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ sanitation ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖਾਸਾ ਰੁਪਿਆ ਰਖਿਆ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਿਚ ਨਾ ਗਏ ਹੋਣ ਲੇਕਿਨ ਇਨ੍ਹਾਂ elections ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਗਏ ਹੀ ਹੋਵੋਗੇ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਦੱਸੋ ਕਿ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਪੱਕੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਲਕੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਉਥੇ ਸਿਰਫ਼ ਦੋ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਪੱਕੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਬਾਕੀ ਸਭ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੋਡੇ ਗੋਡੇ ਚਿਕੜ ਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘ ਕੇ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਡਾ ਜਿਹੜਾ Health ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਹੈ ਇਹ ਵੀ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ Medical aid ਦੇਣ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਕਈ ਪਿੰਡ ਐਸੇ ਹਨ

ਜਿਹੜੇ ਹੜ੍ਹ ਆਉਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਕਸਬਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲੋਂ cut off ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਔਰ ਉਥੇ ਜੇ ਕੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਬੀਮਾਰ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਤੋਂ ਦਵਾਈ ਵਗ਼ੈਰਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਪਿੰਡ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਿਚ ਹਸਪਤਾਲ ਨਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕਮ-ਅਜ਼-ਕਮ mobile ਹਸਪਤਾਲ ਹੀ ਖੋਲ੍ਹ ਲਉ ਅਤੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਚੰਗੇ ਡਾਕਟਰ ਏਸ ਕੰਮ ਲਈ ਰਖ ਲਉ ਜਿਹੜੇ ਪਿੰਡ, ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਵਾਈਆਂ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰ ਸਕਣ। ਮੈਂ ਇਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਸ ਦੇਵਾਂ ਉਹ ਇਹ ਕਿ.........

ਉਪ-ਮੰਤਰੀ (ਚੌਧਰੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ) : On a point of order, Sir. ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ ਮਾਰਫਤ ਇਹ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਜਦੋਂ ਬੋਲਦੇ ਨੇ ਤੁਸੀਂ ਜਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਹਿਕੇ address ਕਰਦੇ ਨੇ। ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰੋਗੇ, ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਕਿਉਂ ਕੀਤਾ, ਮੈਂ ਇਹੀ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਇਆ ਇਹ ਗੱਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਠੀਕ ਹੈ ਉਹ direct address ਕਰਨ ?

Mr. Speaker : This is no point of order.

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ : ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਜੀ, ਮੈਂ ਚੌਧਰੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ Point of Order ਦਾ ਵੀ ਖਿਆਲ ਰੱਖਾਂਗਾ। ਵੈਸੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਮਾਰਫਤ Government ਨੂੰ ਹੀ address ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਆਪਣਾ ਚੇਤਾ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹਰਦੋਸ਼ਮੀ ਰੋਡ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਚੌਧਰੀ ਸਾਹਿਬ ਵਜ਼ੀਰ ਸਨ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਹ ਕਿਤਨੀ ਵਾਰ ਹਟੇ ਤੇ ਕਿਤਨੀ ਵਾਰੀ ਬਣੇ, ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੇਲੇ ਵੀ ਟੁੱਟੀ ਸੀ...........

Mr. Speaker : No aspersions please.

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ : ਬਹੁਤ ਅੱਛਾ ਜੀ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸੜਕ ਮੇਰੇ ਹਲਕੇ ਦੀ ਇਕੋ ਇਕ ਸੜਕ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਤੁੰਗ, ਹਾਲੀਨਰੈਣ, ਆਹਕੀ ਅਤੇ ਹਰਦੋਸ਼ਾਮ ਆਦਿ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਹਰ ਸਾਲ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਦੀ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਜਿਥੇ ਜਾਕੇ ਕੋਈ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿੱਚੋਂ ਦਵਾਈ ਫੜ ਲਿਆਵੇ, ਪਰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਅਜੇ ਤੱਕ ਕੋਈ ਤਵੱਜੋ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਨਾ ਹੀ Community Development ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਕੋਈ ਖਿਆਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਮੈਂ ਬੈਠਦਾ ਹਾਂ।

ਸਰਦਾਰ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਰਿਆਸਤੀ (ਜੈਤੋ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅੱਜ ਇਸ ਮੰਗ ਉਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਪਰਗਟ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ co-operation ਦਾ ਇਕ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮਸਲਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਰਕਮ ਵੇਖੀ ਜਾਵੇ, ਜੋ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਜਿਤਨਾ ਇਸ ਮਦ ਅਧੀਨ ਖਰਚ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਉਤਨਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ, ਇਹ ਲੋੜ ਤੋਂ ਖਾਸਾ ਘਟ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਬਲਾਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅਸੀਂ ਜੋ ਤਜਰੁਬਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਕਾਫ਼ੀ ਹਦ ਤੱਕ ਸਫਲ ਹੋਏ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਕੁਝ ਵੀਰ ਇਹ ਅਲਜ਼ਾਮ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ Block Officer ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਉਹ Block Officers ਭਰਤੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ Political Sufferers ਹਨ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹੁਣ ਤੱਕ ਜਦੋ-ਜਹਿਦ ਕਰਦੇ ਆਏ ਹਨ, ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਜਜ਼ਬਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛਡ ਕੇ ਚੰਦ ਇਕ

[ਸਰਦਾਰ ਤਿਰਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਰਿਆਸਤੀ]
ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਿਥੇ ਨਵੇਂ ਬੰਦੇ ਭਰਤੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਉਥੇ ਇਹ ਤਜਰਬਾ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਥੋੜੀ ਬਹੁਤ ਉੱਨਤੀ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਈ ਹੈ ਪਰ ਜਿਤਨਾ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਉਤਨਾ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ...........

(At this stage Chaudhri Sunder Singh, Deputy Minister crossed the line between the hon. Member in possession of the House and the Speaker.)

Mr. Speaker : The hon. Deputy Minister should not have crossed the floor.

Deputy Minister (Chaudhri Sunder Singh) : I am sorry, Sir.

ਸਰਦਾਰ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਰਿਆਸਤੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਕਿ ਅਸੀਂ ਜੋ ਹੁਣ ਨਵਾਂ ਤਜਰਬਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਹਾਂ, ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅੱਗੇ ਵਧ ਜਾਈਏ। ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਅੱਜ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਔਕੜਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਅਜੇ ਤਕ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਸਰਪੰਚ ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਮਸਲੇ ਹੱਲ ਕਰਨੇ ਹਨ। ਇਹ ਹਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੇ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਜੋ ਆਮਦਨ ਦੇ ਜ਼ਰਾਏ ਹਨ ਉਹ ਬੜੇ ਘਟ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ income ਦੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸਾਧਨ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਜੋ ਕੰਮ ਹੋਣੇ ਹਨ ਉਹ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ grant ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿੱਚ ਪੈਸਾ ਦੇਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਕੁਝ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(At this stage, Shri Ram Kishen, the Minister of State for Housing crossed the line between the hon. Member in possession of the House and the Chair.)

श्री अध्यक्ष : मुझे अफसोस के साथ कहना पड़ता है कि मेम्बर साहिबान वैसे तो अपने हकूक के लिए लड़ते हैं लेकिन वे अपने फरायज़ को नहीं समझते । हाउस का दस्तूर है कि जब कोई मेम्बर बोल रहा हो तो उस वक्त कोई आदमी भी उस बोलने वाले और Chair के बीच में से नहीं गुज़र सकता । मुझे आज भी कई बार टोकना पड़ा है । कभी Treasury Benches से और कभी कोई आपोज़ीशन की तरफ से ऐसी बात हो जाती है । बाबू बचन सिंह जी काफी पुराने Parliamentarian हैं, मैं उन का एहतराम करता हूं । अभी जब सरदार गुरबख्श सिंह स्पीच कर रहे थे तो उस वक्त वह Chair और सरदार गुरबख्श सिंह के दरम्यान में से गुज़र गए । मैं तवक्को करता हूं कि आइंदा जब कोई मेम्बर बोल रहा हो तो Chair और उस के बीच में से कोई साहिब न गुज़रें । (It is a matter for regret that though the hon. Members are very particular about safeguarding their rights they do not realize their duties. The procedure obtaining in this House is that when an hon. Member is making a speech, nobody should cross the line between him and the Chair. Today I had to call so many hon. Members to order. This procedure is violated sometimes by the Members on the Treasury and sometimes on the Opposition Benches.

Babu Bachan Singh is an old parliamentarian and I have great regard for him. Only a short while ago when Sardar Gurbax Singh was speaking he crossed the line between the former and the Chair. I hope that in future when an hon. Member is in possession of the House, no person will cross the line between him and the Chair.)

मुख्य मन्त्री : मेरी अर्ज़ है कि जब कोई मेम्बर इस तरह से Chair और स्पीकर को cross करता है तो उस वक्त कोई न कोई मेम्बर तो उस को देख ही लेता है। उसे उसी वक्त order, order की आवाज़ देनी चाहिए। Cross करने वाले मेम्बर को समझ आ जाएगी और फिर वह इस तरह से Chair और Speaking Member को cross नहीं करेगा।

डाक्टर बलदेव प्रकाश : स्पीकर साहिब, इस तरह से crossing की कार्रवाई, ज्यादातर मिनिस्टरों, स्टेट मिनिस्टरों और डिप्टी मिनिस्टरों की तरफ से ही होती है। इस लिये मेरा सुझाव है कि एक क्लास लगा कर इन को rules की वाकफियत दिलाई जानी चाहिये।

ਸਰਦਾਰ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਰਿਆਸਤੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਹੋ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਜੋ ਵੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਹ ਇਤਨੀ ਆਮਦਨ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਪਿੰਡ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾਲੀਆਂ ਨਹੀਂ, ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਗੰਦੇ ਰਸਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਇਤਨਾ ਪੈਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਖਰਚ ਕੇ ਗਲੀਆਂ ਦੀ ਸਫਾਈ ਕਰਵਾ ਸਕਣ। ਕਿਉਂਕਿ ਮੁਰੱਬਾ-ਬੰਦੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਹਰ ਇਕ ਪਿੰਡ ਲਈ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵਧ 15—20 ਜਾਂ 30 ਏਕੜ ਤੱਕ ਜ਼ਮੀਨ ਪਿੰਡ ਪੰਚਾਇਤ ਲਈ ਰੱਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਤਨੀ ਆਮਦਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਖਰਚ ਨਾਲ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸਫਾਈ ਹੋ ਸਕੇ। ਉੱਨਤੀ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਸਿਰੇ ਲਾ ਸਕਣ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਦਿੱਕਤਾਂ ਹਨ ਜਦੋਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਕੂਲ ਬਣਾਉਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ Education Minister ਸਾਹਿਬ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਤਨਾ ਰੁਪਿਆ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਾਉ, ਸਕੂਲ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿਉ ਜਾਂ Building ਬਣਾਕੇ ਦਿਉ ਫੇਰ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹਣ ਬਾਰੇ ਵੇਖਾਂਗੇ। ਪਰ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾ ਕੁਝ ਮੰਗੇ ਸਾਰੀਆਂ ਰਿਆਇਤਾਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉੱਚੀ ਤਾਲੀਮ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਪਿਛੇ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ। (*Interruption*) ਐਸੇ ਪਿੰਡ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਕੋਈ ਜ਼ਮੀਨ ਨਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਸਕੂਲ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਚਲਾਉਣੀਆਂ ਹੀ ਹਨ ਤਾਂ ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਅਜੇ ਮੁਰਬਾ-ਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਤਾਂ ਉਥੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘਟ 100 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਲਈ reserve ਕਰ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਜੋ ਫੰਡ ਇਕੱਠਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨਾਲ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਚਲਾ ਸਕਣ। ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਨਾਲ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਸਕੂਲ ਬਣਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ play grounds ਬਣਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਮੁਰੱਬੇਬੰਦੀ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ ਉਥੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਘਟ ਜ਼ਮੀਨ ਛਡੀ ਗਈ ਹੈ। ਉਥੇ ਜੋ refugees ਬੈਠੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਦੀ 5 ਏਕੜ, ਕਿਸੇ ਦੀ 7 ਏਕੜ ਫਾਲਤੂ ਜ਼ਮੀਨ ਨਿਕਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਜੋ ਜ਼ਮੀਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਾਲਤੂ ਨਿਕਲੇ ਉਹ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹਲ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਕਈ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ 30 standard ਏਕੜ

[ਸਰਦਾਰ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਰਿਆਸਤੀ]

ਦੀ ceiling ਨਾਲ ਫਾਲਤੂ ਜ਼ਮੀਨ ਬਚਣੀ ਹੈ। ਇਹ ਜੋ ਜ਼ਮੀਨ ਨਿਕਲੇਗੀ ਉਸਨੂੰ ਬੇਜ਼ਮੀਨੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੰਡਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਿਤਨੀ ਜ਼ਮੀਨ ਬਾਕੀ ਰਹੇ ਉਹ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ ਇਕ ਮਸਲਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲਾਤਾਂ ਨਹੀਂ ਛਡੀਆਂ ਗਈਆਂ ਉਥੇ ਜੋ ਹਰੀਜਨ ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਤਾਂ ਮਕਾਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਰੂੜੀ ਰਖਣ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ। ਕਈ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਕੋਲ ਕੋਈ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਉਥੇ ਗੰਦ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਹੈ, ਬਲਾਕਾਂ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਅਫਸਰ ਤੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਹਨ ਉਹ ਬਹੁਤ ਢਿੱਲੇ ਹਨ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਗਲਾਂ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਕਰਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਹ ਪਰਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ ਹਨ। ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਉੱਨਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕੇ ਜਿੰਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਰੂੜੀ ਰਖਣ ਲਈ ਟੋਏ ਪੁਟਣ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਮਹਿਕਮੇ ਦੀ duty ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਟੋਇਆਂ ਵਿਚ ਰੂੜੀ ਰਖਣ ਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਲੇਕਿਨ ਕੋਈ ਪਿੰਡ ਐਸਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ ਜਿਥੇ ਰੂੜੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਟੋਇਆਂ ਵਿਚ ਰਖੀ ਹੋਵੇ। ਰੂੜੀ ਦੇ ਬਾਹਰ ਢੇਰ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਥੇ ਪੰਚਾਇਤ ਸੈਕਟਰੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਪੰਚਾਇਤ ਸੈਕਟਰੀ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਬਹੁਤ ਘਟ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 70 ਰੁਪਏ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਅਲਾਊਂਸ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਉਨਾਂ ਨੂੰ ਦਸ ਦਸ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ; ਜੋ ਗਰਾਮ ਸੇਵਕ ਹਨ ਉਨਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਘਟ ਤਨਖਾਹ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਾ ਨੌਕਰੀ ਪੱਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਤਨਖਾਹ ਮਾਕੂਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਉਤਨੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਨੂੰ ਪਿਛੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ deputation ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਕੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ ਕਿ ਆਇਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਵਧਾਈ ਗਈ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਤਜਵੀਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗਰੇਡ ਘਟੋ ਘਟ 60—4—80 ਦਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਕੂਲ ਤਨਖਾਹ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਉਹ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ proper guidance ਦੇਣ ਤਾਂ ਹੀ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਾਮਿਆਬੀ ਨਾਲ ਚਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਸਾਡੇ ਇਕ ਹੋਰ ਬੜੀ ਘਾਟ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਅਫਸਰ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ appreciation ਅਸੀਂ ਘਟ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਲੇਕਿਨ ਜਿਨਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਤਰੱਕੀ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਅਫਸਰ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੌਸਲੇ ਟੁਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਢਿੱਲੇ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ਅਫਸਰ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ appreciation ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੋਟੋ national heroes ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਫਤਰਾਂ ਵਿਚ ਲਗਾਏ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਣ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਵਰਕਰਾਂ ਦਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਲੜੇ ਸਨ।

Mr. Speaker : Please wind up now.

ਸਰਦਾਰ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਰਿਆਸਤੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੇ ਦੋਸਤ ਰੋੜੇ ਅਟਕਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਰੋੜੇ ਨਾ ਅਟਕਾਉਂਦੇ, ਨਾਅਰੇਬਾਜ਼ੀ ਤੇ ਮੋਰਚਾ ਬੰਦੀ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਜੋ ਪੈਸਾ law and order ਕਾਇਮ ਕਰਣ ਤੇ ਖਰਚ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬਜਾਏ ਇਸਦੇ ਕਿ ਉਹ ਫਜ਼ੂਲ communal ਨਾਅਰੇ ਲਾਉਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਦੇ cons-

tructive ਕੰਮਾਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਉਹ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦੇਸ਼ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਵਧ ਸਕਦਾ। ਜਰਮਨੀ ਨੇ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ spirit ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਲਈ ਸਨ ਤਾਕਿ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਦਬ-ਦਬਾ ਬੈਠ ਜਾਵੇ। ਇਕ ਦਫਾ ਲਾਰਡ ਚੈਂਬਰਲੈਨ, ਉਸਦੀ ਬੀਵੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੁੱਤਾ ਸੈਰ ਲਈ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਹਵਾ ਵਿਚ ਇਕ ਫਾਇਰ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਕੁੱਤਾ ਮਰ ਗਿਆ। ਫੇਰ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ ਕਿ ਚੈਂਬਰਲੈਨ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਮਾਰ ਸਕਦੇ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ warning ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਹਥਿਆਰ ਸੁਟ ਦਿਉ ਵਰਨਾ ਤੁਹਾਡਾ ਹਸ਼ਰ ਵੀ ਇਹੋ ਕੁੱਤੇ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਫੇਰ ਹਿਟਲਰ ਇਕ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਵਿਚ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਇਤਹਾਦੀ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਥਲਿਉਂ ਫਾਇਰ ਕੀਤਾ। ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਯਕਾਯਕ ਖੜਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਕ ਬੰਬ ਸੁਟਿਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਰੀਆਂ ਇਤਹਾਦੀ ਫੌਜਾਂ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਫੇਰ ਇਕ ਦਫਾ ਇਕ ਮੋਰਚੇ ਤੇ ਜਰਮਨੀ ਤੇ ਫਰਾਂਸ ਦੇ ਦੋ ਸਿਪਾਹੀ ਖੜੇ ਸਨ। ਫਰਾਂਸ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਬੜ੍ਹ ਮਾਰੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਐਨੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਕ ਮਸ਼ੀਨ ਬਣਾਈ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਕ ਪਾਸੇ ਸਾਬਤ ਬਕਰਾ ਪਾਉ ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਬਣੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਚਾਂਪਾਂ ਕਢ ਲਉ। ਜਰਮਨੀ ਦਾ ਸਿਪਾਹੀ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਕਿ ਕਿਤਨਾ ਅਰਸਾ ਉਸ ਮਸ਼ੀਨ ਬਣਾਈ ਨੂੰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਕਿ ਹੁਣੇ ਹੀ ਬਣਾਈ ਹੈ। ਜਰਮਨੀ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਮਸ਼ੀਨ 15 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਬਣਾ ਲਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਹੁਣ ਇਹ ਤਰਮੀਮ ਕਰ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਚਾਂਪਾਂ ਵਿਚ ਲੂਣ ਮਿਰਚ ਘਟ ਹੋਵੇ ਤੇ ਠੀਕ ਨਾ ਬਣਨ ਤਾਂ ਚਾਂਪਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਮਸ਼ੀਨ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿਉ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਾਬਤ ਬਕਰਾ ਕਢ ਲਉ। (ਹਾਸਾ) ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਇਹ ਦੋਸਤ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਬਲਾਕਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਦਸਣ ਲਈ ਅੰਬਾਂ ਦੇ ਟਾਹਣੇ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਖੜੇ ਕਰ ਦਿਤੇ। (*Noise and interruptions*)

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ : ਤੁਹਾਡੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਗਲ ਦਰਜ ਹੈ।

Mr speaker: Order, order. Please wind up now.

ਸਰਦਾਰ ਤਿਰਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਰਿਆਸਤੀ : ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਉਸਾਰੀ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਅਤੇ ਫੋਕੇ ਨਾਅਰੇ ਲਾਕੇ ਹੀ ਸਾਰੀ energy waste ਨਾ ਕਰਨ। ਖੈਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਇਹ ਮੋਰਚੇ ਵੀ ਛਡ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਲਾਉਣਾ ਵੀ ਛਡ ਗਏ ਹਨ। (*noise*) ਇਹ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਕਲ ਆਉਣ ਲਗ ਪਈ ਹੈ। (*Interruptions*) ਤੋ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ, ਛਪੜਾਂ ਵਿਚ ਨਾਲੀਆਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗੰਦਾ ਪਾਣੀ ਪੈਣ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਫੈਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਛਪੜਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਪੈਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ।

श्री मंगल सैन (रोहतक) : हाउस के सामने आज बहुत सी demands हैं और उन में से एक demand Community Development के बारे में भी है। मुझे खुशी है कि इस Department के मिनिस्टर incharge भी अब इस हाउस में पहुंच गये हैं हालांकि उन के घर का मामला ऐसा पेचीदा बन गया हुआ है...

श्री अध्यक्ष : हाउस में और जो मर्जी आये इस demand के बारे कहें लेकिन घर का मामला discuss न करें। (The hon. Member

[श्री अध्यक्ष]
is at liberty to discuss anything concerning Demand now under discussion before the House but he should refrain from alluding to domestic matters.)

श्री मंगल सेन : अध्यक्ष महोदय, आज हाउस से मन्त्री महोदय 2,11,03,070 रुपए की रकम इसलिए मंजूर करवाना चाहते हैं ताकि सन् 1962-63 के दौरान इसे Community Development Department पर खर्च किया जाए । मुझ से

10.00 a.m.

पहले हाऊस के सामने इस महकमा के सम्बन्ध में काफी सम्मानित सदस्यों ने अपने विचार रखे हैं । जब यह महकमा शुरू किया गया था तो यह कहा गया था कि चूंकि देहात पिछड़े हुए हैं,backward हैं उन की social और economic backwardness को दूर करने के लिए, उन्हें तरक्की देने के लिए, उनकी physical condition को सुधारने के लिए ऐसे काम किए जाएंगे जिन से उन की उन्नति हो और वह भी आगे बढ़े हुए इलाकों के बराबर आ सकें ।

Chaudhri Hardwari Lal : On a point of Order, Sir. I suppose that the hon. Members who are participating in the discussion now are confining themselves to the demand for Co-operation and that they are not discussing the Demand for the Community Development.

Mr. Speaker : No, please. The House is discussing both the Demands.

Chaudhri Hardwari Lal : Sir, I understand that your decision was that we should first discuss the demand for Co-operation then after the hon. Minister had made a statement about the discrepancy pointed out by me, we might switch over to the demand for Community Development.

Mr. Speaker : As there was not much time, the House wanted to discuss both the demands together and I agreed to it.

Chaudhri Hardwari Lal : I hope that the hon. Minister will clarify the point raised by me earlier.

Mr. Speaker : I do hope so.

श्री मंगल सेन : मैं यह निवेदन कर रहा था कि देहात के अन्दर नई जिन्दगी लाने के लिए, देहात वासियों के दिल और दिमाग में ऐसी रौशनी लाने के लिए जिस से उन का पिछड़ापन दूर हो सके, इस महकमे का निर्माण किया गया था । यह महकमा कई सालों से काम कर रहा है । लेकिन जिस मकसद के लिए इस महकमे को शुरू किया गया था पिछले साल इसी हाऊस के अन्दर एक कानून पास करके सरकार ने उस मकसद को ही defeat कर दिया है । स्पीकर साहिब, पिछले साल यहां पर Compulsory Service का कानून पास किया गया था । पहले तो यह कहा जाता था कि जनता के सहयोग से और सरकार की सहायता से हम देहाती ज़िन्दगी में क्रान्तिकारी परिवर्तन लाना चाहते हैं लेकिन Compulsory Services Act के द्वारा यह पास किया गया कि उन से लाजमी तौर पर और जबरी तौर पर काम लिया जाएगा । इस से सरकार की जो भावना थी कि जनता के विचारों में परिवर्तन करके उन की भावनाओं को बदलकर देहात की उन्नति की जाएगी उस को बहुत

भारी धक्का लगा। इस का मतलब यह हुआ कि यह महकमा जिस मकसद के लिए बनाया गया था, जिस भावना को सामने रख कर बनाया गया था वह चीज खत्म हो गई। इस से बढ़कर रंज की बात और क्या हो सकती है कि आज सरकार जबरदस्ती काम लेने पर तुल पड़ी है।

इस महकमे की हालत क्या है ? आप को पता ही है, स्पीकर साहिब, कि B.D.O.s की appointments किस तरह से होती हैं। यह कोई पब्लिक सर्विस कमिशन या सर्विसिज़ बोर्ड के जरिए नहीं होतीं, यह मुख्य मन्त्री साहिब की मर्ज़ी है कि किस को लगाएं। यह उन की sweet will, उन की discretion पर होती हैं। इस के अलावा वहां blocks में जिन लोगों ने योजनाओं को execute करना होता है, implement करना होता है उन की तरक्कियां भी political whims के अनुसार की जाती है, political considerations को सामने रखकर की जाती हैं। जब उन की recruitments ही इस ढंग से की जाएं तो आप खुद ही अन्दाजा लगाएं कि भला वह काम क्या करेंगे। मैं आप का और आप के द्वारा हाऊस का ध्यान इस बात की तरफ दिलाना चाहता हूं कि बलाक डिवैल्पमेंट अफसर हमेशा इस बात का ध्यान रखते हैं कि उन के bosses का, जो कि ruling party के लोग हैं, इशारा क्या है। वह उन्हीं के इशारे पर नाचते हैं। मैं एक मिसाल आप के सामने पेश करता हूं। टोहाना हलके में जिस बी. डी. ओ. ने सरकार के मिनिस्टर साहिब की इलैक्शन में मदद की और जिस पार्टी के लोगों ने उन्हें वहां पर शिकस्त दी वह बी. डी. ओ. जिस का नाम धर्म चन्द है, आए दिन उन्हें तंग करता है। उन की वहां पर victimisation हो रही है। स्पीकर साहिब, क्योंकि इस हाऊस की convention है कि जो लोग यहां पर अपने आप को defend नहीं कर सकते उन्हें नाम लेकर refer नहीं करना चाहिए इसलिए मैं इस सम्बन्ध में और ज्यादा नहीं कहूंगा। लेकिन इतना अवश्य कहूंगा कि बी. डी. ओ. सारे के सारे कांग्रेसी सरकार का प्रचार करते हैं। जो काम असल में उनके ज़िम्मे लगाया जाता है वह उसको पूरा नहीं करते। स्पीकर साहिब, अगर आपोज़ीशन के लोगों की तरफ से इस प्रकार के अलज़ाम लगाए जाएं तो यह कहा जाता है कि यह बातें ठीक नहीं हैं, लेकिन मैं आप का ध्यान Evaluation Committee की उस रिपोर्ट की तरफ दिलाना चाहता हूं जोकि सरकार ने खुद Community Development के काम का जायज़ा लेने के लिए इसी हाऊस के साबका मेम्बर सरदार राजेन्दर सिंह की अध्यक्षता में बनाई थी। इस कमेटी के ज़िम्मे यह काम लगाया गया था कि वह देखे कि इस डिपार्टमेंट ने अपने वजूद में आने से लेकर अब तक जो काम किया क्या वह ठीक भी किया या नहीं। उन्होंने लगभग 38 जगहों का दौरा किया, 11 बलाकों की चैकिंग की। उन्होंने कोई 70 सफे की रिपोर्ट दी लेकिन बहुत अफसोस के साथ कहना पड़ता है कि उन्होंने भी बजाय इस डिपार्टमेंट की सराहना करने के यही कहा कि जो काम इस के ज़िम्मे लगाया गया था उसमें वह बुरी तरह से फेल हुआ है। उन्होंने इस रिपोर्ट में लिखा है.......

> "......The Committee is of the opinion that it was one of the cruel jokes played on the programme by appointing such officers who had no previous experience and aptitude in development work......".

जो आदमी इस विकास कार्य में तजरुबा नहीं रखते, जो इस काम को जानते नहीं हैं उन को

[श्री मंगल सैन]

बी. डी. ग्रो लगाया गया है । इस रिपोर्ट में बताया गया है कि इस प्रकार लोगों के साथ बड़ा cruel joke किया गया है । यही नहीं, वह सैंकड़ों लोगों को मिले, और उन का यह निश्चित मत है कि यह Department अपने ध्येय में बुरी तरह से फेल हुआ है जिस मकसद के लिए सरकार ने इसे खड़ा किया था उस में से उसे निश्चित तौर पर पराजय मिली है। इस Department के कर्मचारी बस इसी बात की तरफ ध्यान देते हैं कि किस तरह से वह अपने bosses को राज़ी रख सकते हैं इस लिए यह करोड़ों रुपया इस Department के लिए मंज़ूर नहीं किया जाना चाहिए। यह रुपया किसी एक बड़े आदमी या मिनिस्टरों के घरों से नहीं आया। यह पैसा जनता से.....गरीब मज़-दूरों से, किसानों से, छोटे दुकानदारों से और सरकारी मुलाज़मों से टैक्सों द्वारा इकट्ठा किया गया है। यह रुपया इस तरह से अपव्यय नहीं होने देना चाहिए।

इस के अलावा, स्पीकर साहिब, कोआप्रेटिव डिपार्टमेंट के बारे में बड़ा शोर मचाया जाता है। सरकार की तरफ से बड़े ज़ोरदार शब्दों में यह दुहराया जाता है कि producer को और consumer को middle man के ज़रिए exploit नहीं होने दिया जाएगा और कोआप्रेटिव सोसाइटियां बनाकर producer और consumer के बीच में जो middle man की दीवार है उसे खत्म कर दिया जाएगा। लेकिन, स्पीकर साहिब, आप जानते हैं कि ज़्यादातर जो कोआप्रेटिव सोसाइटियां खोली गई हैं वह One Family Show ही हैं। केवल एक ही परिवार के मुफाद को लेकर वह स्थापित की गई हैं। कई बार मिनिस्टर साहिब के नोटिस में यह बातें आईं लेकिन चूंकि वह उन्हीं की पार्टी के होते हैं इस लिए उन्हें ठीक नहीं कर पाते। मुझे बातें तो बहुत कहनी हैं मगर समय थोड़ा है।

स्पीकर साहिब, बार २ कहा जाता है कि चूंकि हमारी एक Welfare State है इसलिये तालीम मुफ्त देंगे। मगर आप हैरान होंगे कि दाखिला शुरू हुआ तो वालदैन बच्चों को दाखिल कराने के लिए पहुंचे मगर वहां पर तो बैठने के लिए जगह भी नही मिलती। मैं कई हैड-मास्टरों और प्रिंसिपलों से मिला हूं। उन को जब कहा गया कि सरकार की तो मुफ्त तालीम देने की पालिसी है, तो वह कहते हैं कि वोट लेते समय यह बात कह गए होंगे मगर हमारे पास तो जगह भी नहीं है। जो प्राइवेट स्कूल हैं.....

Mr. Speaker : May I enquire from the hon. Member as to how it is relevant to the Demands under discussion ? The hon. Member should please confine himself to the Demands for Co-operation and Community Development which are under discussion at the moment.

श्री मंगल सैन : मैं, जनाब, education की बात इस लिए कर रहा था क्योंकि यह भी development में आता है। मैं इनसे कहना चाहता हूं कि जनता के साथ मखौल न करें। शहरों और गावों में हाहाकार मचा हुआ है। जो किताबों के छापने का काम इन्होंने अपने हाथ में लिया है, उस में धांधली मची हुई है। उन की ब्लैक होती है। इस बारे में, अध्यक्ष महोदय, आप के पास भी लोग आए होंगे। तो मैं कहना चाहता हूं कि

यह जो कम्युनिटी डिवलपमैंट का महकमा है इस की ज़रूरत नहीं है। आप के पास जो पहले ही मशीनरी है उसी के जिम्मे यह काम भी कर देना चाहिए। दरअसल काम में खराबी इस लिए होती है कि आप के जो महकमे हैं उन में आपस में co-ordination नहीं है। रिपोर्ट में भी कहा है कि महकमों में आपसी सहयोग नहीं है। इस तरह से सरकार जनता के पैसा को बरबाद करती है। अगर सरकार पंजाब के नकशे को बदलना चाहती है तो इस को चाहिए कि वह इस महकमे को बन्द कर दे। जो मशीनरी सरकारी कामों के लिए और है उसे ही यह काम भी सौंप दे।

कोआपरेटिव के महकमा के बारे में ने अर्ज़ किया है कि लाखों करोड़ों रुपया ruling group अपने साथियों और अपने हवारियों को देता है। आप के नोटिस में यह बात आई होगी कि bogus कोआपरेटिव सोसाइटियां बना रखी हैं जिन के ज़रिए जनता का पैसा लोग खा रहे हैं। मैं चाहूंगा कि सरकार इस बात की तरफ ध्यान दे। हमारी हर बात को गलत ही न समझ लिया करे। वैसे कोई गलती तो हम से भी हो सकती जैसी कि यह भी कई बार करते हैं मगर आम तौर पर हम वही बात करते हैं जो कि जनता के दिल से निकलती है। मुख्य मन्त्री हमेशा ही इस बात का दावा करते रहे हैं कि, अगर कोई जनता की शिकायत हमें बताए तो हम उस को दूर करते हैं। मैं ने कोआपरेटिव और कम्युनिटी डिवैलपमैंट के महकमा के बारे में दो बातें बताई हैं। उम्मीद है उन पर विचार किया जाएगा। इन दोनों महकमों में लूट मची हुई है। करोड़ों रुपया खराब होता है। इस बात को prestige का मामला न बना लें। इस का हल ढूंढें। इतना ही कह कर मैं अपना स्थान लेता हूं।

ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ (ਕਰਨਾਲ) : ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਕੋਆਪ੍ਰੇਟਿਵ ਦੀ ਜਿਹੜੀ movement ਹੈ ਬੜੀ sound ਹੈ! ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਕਿ ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਗਰੀਬ ਆਦਮੀ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ movement ਨੂੰ ਕਾਮਿਆਬ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਅਸੀਂ Socialistic Pattern of Society ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਪਾਸ committed ਹਾਂ, ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਗ਼ਰੀਬ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਜ਼ਰਾ ਉਪਰ ਚੁਕਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਅਮੀਰ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਜ਼ਰਾ ਥਲੇ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅਸੀਂ Socialistic Pattern of Society ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਇਸ movement ਨੂੰ sound ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਅਮਲ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। Land Mortgage Bank ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ ਠੀਕ ਹੈ ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਜ਼ਰਾਇਤ ਨੂੰ ਮਦਦ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਮਦਦ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦਸਦਾ ਹਾਂ —

> "The necessity of long-term credit for increasing production through tube-wells, tractors, etc., etc., need hardly be over-emphasised".

जिन के पास कुछ पैसा है उन को और दे दिया जाता है मगर जिन गरीबों के पास कुछ भी नहीं है, उन को कुछ नहीं मिलता। मैं एक मिसाल देता हूं। मूसली गांव के हरिजनों ने एक कोआपरेटिव सोसाइटी बनानी थी इसी में 6, 7 महीने लग गए फिर भी यह फरमाते हैं कि सब कुछ जल्दी करते हैं। हो सकता है कि Joint Farming सोसाइटियां एक महीने में बन जाती हों और उन को ग्रांट भी साथ ही मिल जाती है। जनाब

[कामरेड राम प्यारा]

मेरा एक सवाल था नम्बर *422 यह 24 अप्रैल को पूछा गया था। उस में बहुत सी Joint Co-operative Farming सोसाइटियों को ग्रांट देने का जिक्र है। उन को सोसाइटी बनने के साथ ही ग्रांट मिल गई थी। एक मिसाल आप के सामने रखता हूं, यह सरहाली ज्वायंट कोआप्रेटिव सोसाइटी है और इस के 13 मैम्बर हैं, हालांकि यह एक किस्म की हिदायत सी है कि मैम्बर ज्यादा होने चाहिएं ताकि यह सोसाइटियां one-man show या two-man show न बन कर रह जाएं। इस को इस तरह से रुपया दिया गया है। Share Capital 2,000 रुपया, medium-term loan 4000 रुपया, godown loan 4000 रुपया, subsidy 1,000 रुपया और managerial expenses 500 रुपया। इस तरह से आप देखें कि 11,500 रुपया इस सोसाइटी को बनते ही मिल गया, बल्कि हो सकता है कि उस से भी पहले ही मिल गया हो। कैथल में मुज़ारों के नाम पर एक सोसाइटी बनाई गई। जनाब मैं आप को बताना चाहता हूं और यह साबित कर सकता हूं कि उस सोसाइटी को रजिस्ट्रेशन का सर्टीफिकेट मिलने से पहले ही grant मिल गई थी। यह हाल है, जनाब यह एक sacred movement है और इस को अच्छी तरह से चलाया जाना चाहिए।

फिर सरकार ने Land Mortgage Bank बनाया है। कितना अच्छा हो अगर tenant जिन ज़मीनों पर काम करते हैं वह मालिकों से वह ज़मीनें खरीद सकें। जो मालिकान अपनी ज़मीन बेचना चाहें उन के tenants की कोआपरेटिव सोसाइटियां बना कर उन को कर्ज़ा दिया जाए। मगर उन बेचारों को कुछ नहीं मिलता। मैं तो समझता हूं कि हम Socialist Pattern की spirit के खिलाफ़ जा रहे हैं, कहा कुछ जाता है मगर किया कुछ जाता है। मैं एक और मिसाल देता हूं। स्पीकर साहिब, हम ने कुछ रुपया for the establishment of co-operative cold storages रखा है। मैं हैरान हूं कि जब गरीब आदमी कर्ज मांगते हैं तो उन को जवाब मिलता है कि पैसा नहीं है मगर किस तरह बड़ी २ रकमें बड़े लोगों को दे दी जाती हैं। मैं बाकी ज़िलों का हाल तो नहीं जानता मगर करनाल बैंक के बारे में जानता हूं। गरीबों की सैंकड़ों सोसाइटियां हैं, उन को बहुत कम कर्ज़ मिलता है। शायद सौ सौ या डेढ़ सौ रुपया एक आदमी के हिस्से कर्ज़ का आता है। मैं यह कह सकता हूं कि अगर यह बात गलत हो तो यह जो चाहें सज़ा मुझे दें, लेकिन अगर यह बात ठीक हो तो इन को इस पालिसी को बदलना चाहिए। गरीबों को पैसा नहीं मिलता मगर cold storage बनाने के लिए बड़े लोगों को लाखों रुपया दे दिया जाता है। इस तरह से यह कुछ बड़े २ लोग सरकारी पैसा खा रहे हैं। जनाब एक मान कोअपरेटिव सोसाइटी है। वह काफी आमदनी दिखाती है। उन को ग्रांट दी गई। और फिर सरकार इस बात में फेल रही कि उन से Audit-fee भी recover नहीं कर सके। उन की आमदनी ज्यादा थी। उन्होंने audit fee कम दी। मैंने शिकायत की, किताबें पेश की गई हैं मगर सात-आठ महीनों से वह enquiry ही पूरी नहीं हो रही। मैं कहता हूं कि सरकार को

तकड़े २ आदमियों से डरना नहीं चाहिए। जब मैं नहीं डरता तो यह क्यों डरें। इन चीज़ों की वजह से लोग आप के साथ co-operate नहीं करते।

इसके बाद स्पीकर साहिब, मुझे कुल्लू और सिराज का result सुनकर बहुत दुःख हुआ है। लाखों रुपया गवर्नमेंट खर्च कर रही है लेकिन उसका असर लोगों पर इसलिए नहीं हो पाता क्योंकि तरीका गलत है, जिसको बदल कर ऐसा तरीका अपनाना चाहिए ताकि जो गरीब आदमी हैं उन की खिदमत हो सके।

स्पीकर साहिब, training के बारे में मुझे यह अर्ज़ करना है कि जब तक हमारा field staff, trained नहीं होता तब तक हम co-operative movement को कामयाब नहीं कर सकते। इसके साथ ही मैं एक बात कहना चाहता हूं कि जो individual कई कई सोसाइटियों के मैम्बर बन जाते हैं, उन पर कोई न कोई पाबन्दी लगनी चाहिए। यह भी कोई consideration नहीं होना चाहिए कि कौन मैम्बर क्या है। मैं इसके लिए अपने मिनिस्टर साहिब से demand करता हूं कि किसी individual को दो सोसाइटियों से ज़्यादा का मैम्बर नहीं होना चाहिए।

स्पीकर साहिब, अब मैं शूगर मिलों के बारे में कुछ अर्ज़ करना चाहता हूं कि पानीपत शूगर मिल में 40,000 रुपए की embezzlement हुई जिसकी enquiry चल रही है। मैंने एक सवाल पूछा था, कि बुद्धसिंह एस० डी० ओ०, जिसके बारे में Vigilance Department ने भी अपनी रिपोर्ट दी थी, के खिलाफ क्या कार्रवाई की ? जिसके जवाब में गवर्नमेंट ने लिख कर यह जवाब दिया था कि enquiry completed, allegations substantiated लेकिन higher level पर वह enquiry file हो गई। मुझे डर है कि वह कहीं file ही न बनी रहे। साथ ही इसके, मैं चाहूंगा कि जहां गवर्नमेंट fairness से काम ले वहां इस डिपार्टमेंट पर rigid control भी रखे ताकि जो legalized लूट हो रही है, उससे हम बच सकें।

Mr. Speaker : Kindly wind up now.

कामरेड राम प्यारा : बस जनाब खत्म ही करता हूं। मैंने एक सवाल 3708 नम्बर में गवर्नमेंट से पूछा था कि कितने हरिजन ब्लाक समितियों के मैम्बर चुने गए हैं तो उसका जवाब मिला कि 5 या 6। अब इससे क्या अन्दाज़ा लगाया जा सकता है ? यही, कि हरिजनों को पूरी नुमाइन्दगी नहीं मिली और न उनको उस वक्त तक मिल सकती है, जब तक कि उनकी माली हालत अच्छी नहीं हो जाती। हरिजन नम्बरदार तो बना दिए लेकिन उनको पच्चोतरा नहीं मिलता। मैं यह साफ तौर पर कहना चाहता हूं कि हरिजन या और जो नीचे का गरीब तबका है उसको फायदा नहीं पहुंच पाता। जिस मकसद के लिए co-operative movement को चलाया गया है अगर वह पूरा न हो तो फिर उसका फायदा भी क्या ? इसलिए मैं यह कहना चाहता हूं कि जो लोग गरीब हैं उनको लाभ पहुंचाने के साधन हमें ढूंढने चाहिए और उसी तरह से स्कीम बनानी चाहिए।

Community development के सिलसिले में भी गवर्नमेंट की यह instructions और policy है कि जो देहात किसी भी काम के लिए जितना रुपया इक्ट्ठा

[कामरेड राम प्यारा]
कर सकें तो उतना ही गवर्नमेंट उनको रुपया देगी। लेकिन इसके लिए, स्पीकर साहिब, मैं protest करता हूं कि यह पालिसी ठीक नहीं है, क्योंकि जो गांव ग्रमीर ग्रादमियों के हैं वे ग्रासानी से रुपया इकट्ठा कर लेते हैं ग्रौर ज़्यादा तादाद में कर लेते हैं जिसका नतीजा यह होता है कि वह ज़्यादा फायदा उठा लेते हैं उन गावों की बनिस्बत जो गरीब ग्रादमियों के हैं ग्रौर बिलकुल ही फायदा नहीं उठा पाते। ग्रगर उन्होंने कुछ इकट्ठा कर भी लिया 1,000 या 500 रुपया तो कोई खास project नहीं बन पाती। यानी कि जो गरीब हैं वह फायदा नहीं उठा पाते ग्रौर जो ग्रमीर हैं, वह पूरा फायदा उठा लेते हैं, जिसका नतीजा यह होता है कि गरीब ग्रौर गरीब होता जाता है ग्रौर ग्रमीर ग्रौर ग्रमीर होता जाता है।

श्री ग्रध्यक्ष : ग्राप wind up कीजिए कामरेड साहब। (The hon. Member may please wind up his speech now.)

कामरेड राम प्यारा : जनाब स्पीकर साहिब, ग्रभी मुझे 10 मिनट पूरे भी नहीं हुए जब कि मुझे 10 मिनट मिले थे ग्रौर श्री मंगल सेन जिनको 5 या 7 मिनट के लिए ग्रापने कहा था उन्होंने 15 मिनट ले लिए.............

Mr. Speaker : No discussion please. Take half a minute more and wind up.

कामरेड राम प्यारा : फिर जनाब मैं बैठ जाता हूं।

Mr. Speaker : (*Addressing the Minister for Community Development*) May I request the hon. Minister to explain the point raised by the hon. Member Shri Hardwari Lal ?

सामुदायिक विकास मंत्री : स्पीकर साहिब, जो points ग्रानरेबल मैम्बर चौधरी हरद्वारी लाल जी ने उठाए थे उनके बारे में मैंने उन्हें बुलाकर बात की है। बात यह है, जनाब, कि जो explanatory memorandum है, उसमें यह item पहले दिखाया है, ग्रौर बजट में उसको second stage पर दिखाया है, ग्रौर second stage पर इसलिए, दिखाया है कि redemarcation हुई है ग्रौर उस redemarcation में वह देहात ग्राए हैं जो पहले ही active थे ग्रौर उनमें काफी काम हो चुका था। Government of India ने हमें लिख कर भेजा है कि second stage पर ही इस item को दिखाया जाए। इसलिए हमने बजट में second stage पर दिखाया है।

मैं, स्पीकर साहिब, जो ग्रर्ज़ करने लगा हूं वह यह है कि हमारे मुग्रज़िज दोस्तों ने बहुत कुछ Community Project ग्रौर Co-operation के बारे में कहा है। इसके पहले कि मैं उन बातों की तरफ जाऊं यह ग्रर्ज़ करना चाहता हूं.. ......

Chaudhri Hardwari Lal : Sir, with your permission, I again wish to rise on a point of Order with regard to the information supplied by the hon. Minister and my Point of Order raised earlier.

Mr. Speaker : Is the hon. Member not satisfied with the discussions that he had with the hon. Minister in this connection ?

Chaudhri Hardwari Lal : He has not satisfied me. I can elaborate my Point of Order. In fact I was going to elaborate it when you suggested that I should discuss this matter with the hon. Minister. But I do so now. What the hon. Minister has said is that there is no mistake except that certain blocks which have been shown in some documents as pre-extension blocks have been shown in other documents as stage II blocks because the Government of India advised that they could be shown as such. That is not the point. The point is , what is the total number of blocks operating in the State during the current year ? The Finance Secretary's memorandum shows that there will be 222 blocks of various categories operating during the current year. When I enquired from the hon. Minister. I was told that the figure of 222 was wrong and the correct figure is 182. I think the hon. Minister will bear me out because this is what I was told when I discussed the matter with him. I, Sir, did not have my papers with me at that time. When I returned to my seat and went through the papers again, I discovered that the figure of 182 is also not correct. Sir, I find that in addition to that there are 15 pre-extension blocks which were to start on the 1st April, 1962 and it is presumed that they have started, for there is a budget provision for those in these documents. Now there are another 14 pre-extension blocks starting from the 2nd of October, 1962. My dispute is about the correct figure of various categories of Community blocks which will be operating in the State during the current year. I am told that the figure is 182 but according to my calculations this figure comes to 211. I want to know which of these figures is correct. There is another point. I am sorry that the Finance Minister is not here because he could have explained it very correctly. I will be glad if the hon. Minister for Community Development explains this point. I do want to know "what importance does the Finance Minister attach to this document Memorandum explanatory of the Budget which has been supplied to us"? Is the information given in this Memorandum correct ? If not, is this document not worth to be torn ? These are the two questions to which I want an answer.

Sardar Gurdial Singh Dhillon : Mr. Speaker, the point raised by the hon. Member, Chaudhri Hardwari Lal is this. Is the Finance Secretary's Memorandum an essential part of the main Budget ? If so, why should there be so much confusion and discrepancy between what is written in the Memorandum of the Finance Secretary and what is stated in the main document of the Budget. Mr. Speaker, it is not the first instance. I kept quiet over another matter which came to my notice during the discussion on the General Administration.

Mr. Speaker : Should I also do the same thing as the hon. Member did ? What is the advice of the hon. Member

Sardar Gurdial Singh Dhillon : It would be seen that the discretionary grant mentioned in the explanatory memorandum of the Finance Secretary was never mentioned in the main document. Any way, when this point has been raised I think it is for the hon. Speaker to decide. It is not for the Finance Minister to explain but for the Chair to decide as to what are the legal implications of the discrepancy that has occurred.

सामुदायिक विकास मंत्री (सरदार दरबारा सिंह) : श्री हरद्वारी लाल जी ने कुछ points उठाए हैं। मैं उन से अर्ज़ करूंगा कि जितने points वे चाहते हैं मुझे लिख कर दे दें मैं महकमा से दरियाफ्त कर के बता दूंगा। इतनी ज़रूर अर्ज़ कर देना चाहता हूं कि

[सामुदायिक विकास मंत्री]

यह discrepancy main Budget को affect नहीं करती । जो बात वे चाहें मैं महकमा से दरियाफ्त कर के बता दूंगा ।

Mr. Speaker : The hon. Minister may kindly explain the points that have been raised by the hon. Members.

Chaudhri Hardwari Lal : Incidentally, I may mention, Sir, that my points are not new ones. These are the same which I raised earlier in the morning. When the data gives incorrect information, the budget cannot inspire confidence at all. That is my point. The data has to be very firm and very clear. It should not be a veritable rigmerole. It should not be full of contradictions.

ਸਮੂਹਿਕ ਵਿਕਾਸ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ, ਜਨਾਬ, ਇਥੇ ਇਹੋ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜੋ ਵੀ points ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਏਥੇ ਉਠਾਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ information ਮਹਿਕਮੇ ਤੋਂ ਪੁਛ ਕੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ off land ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ।

Mr. Speaker : Do the hon. Members want me to postpone further discussion of this Demand ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਚੀਜ਼ ਤਾਂ explain ਹੋ ਹੀ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਕਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਦੂਸਰੀ ਗੱਲ ਜਿਹੜੀ ਹੈ ਉਹ ਸਿਰਫ ਇਤਨੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ mis print ਹੈ ਚੌਧਰੀ ਹਰਦੁਆਰੀ ਲਾਲ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਗਲ ਕਹੀ ਹੈ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ department ਨੇ ਵੀ 193 ਆਖੀਆਂ ਸਨ । ਪਰ ਇਹ ਕੋਈ ਐਸੀ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਨੂੰ seriously ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਉਹ total ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ 211 ਬਲਾਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਸੀਂ planning side, Financial side ਅਤੇ Administrative side ਵੇਖਦੇ ਹੋਏ ਫੇਰ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ। ਬਹਰਹਾਲ ਇਹ ਕੋਈ ਐਸੀ ਗ਼ਲਤੀ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਤਨਾ seriously take up ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ।

There is nothing basically wrong which necessitates its postponement.

Sardar Gurdial Singh Dhillon : The point is whether this Demand should be postponed. I suggest that the matter is not so important that the discussion of the whole demand may be postponed. It is something like an omission. I do not think that this is intentional. But, any way, this is something serious. It should not in any form mislead us. But so far as the postponement of further discussion of the Demand is concerned, I would suggest you not to allow it to be postponed but let the Demand be passed and the matter be kept pending and brought to the notice of the Finance Minister for his future guidance.

डाक्टर बलदेव प्रकाश : On a point of order, Sir. जनाब, मेरा point of order यह है कि जब इस तरह की discrepancy है, confusion है, figures और data नहीं मिल रहे तो हाउस इस को पास कैसे करेगा । पहले मिनिस्टर साहिब इस चीज़ को clear तो कर लें । बाद में हाउस इस को पास भी कर देगा ।

Mr. Speaker : There are some contradictions. But the Government should make a categorical statement that so far as financial implications are concerned, there is no mistake. If this is done, only then I can allow the Demand to be passed. If these contradictions disturb the financial allocations then I would suggest that further discussion of the Demand may be held up.

Chief Minister : Sir, the information given in the Memorandum is a little bit incorrect. We are sorry for it. But what is contained in the Budget is correct. We plan to spend what is provided in the Budget. If on a subsequent examination it is found that some extra amount is required to be spent, that would be included in the Supplementary Budget which is to be brought before the House. But at present, we have no idea to do something else than what is provided in the Budget. The explanation given in the Memorandum is not correct and we are sorry for it. We will ensure that such mistakes do not occur in future.

Chaudhri Hardwari Lal : Sir, out of respect for the Chief Minister, I did not want to interrupt him. But I have not heard a word of what has been said by the Chief Minister. I want to know what the Chief Minister has just now observed because I am slightly interested in the matter.

Mr. Speaker : The Chief Minister has stated that Government is very sorry for the omission in the Memorandum. But so far as figures of amounts as given the Budget are concerned, there is no mistake in them. If on a subsequent examination, it is found that some extra amount is required, it will be included in the Supplementary Estimates.

Chaudhri Hardwari Lal : Thank you very much, Sir.

ਸਮੂਹਿਕ ਵਿਕਾਸ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਕੁਝ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ Cooperation ਅਤੇ Community Projects ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ discussion ਤੇ ਕਹੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਵੀ ਉਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। Community Projects ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਇਤਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਭਵਿਖਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। Community Projects ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਖੜੇ ਹੋਣ ਵਾਸਤੇ, ਸਰਕਾਰ ਜੋ ਸਾਡੀ ਮਦਦ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕੀਏ। ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਇਹ ਸਾਰਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ Community Projects ਦਾ ਮਤਲਬ transformation of social and economic life of the villages ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰੀਏ ਤਾਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਖੜੇ ਹੋ ਸਕਣ। ਇਕਤਸਾਦੀ revolution ਲਿਆਉਣ ਵਾਸਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਜੋ ਊਣਤਾਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ Community Projects ਇਕ ਐਸਾ ਰਸਤਾ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸੂਬੇ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਨਾ ਸਿਰਫ ਅਸੀਂ standard of living ਉੱਚਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਬਲਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜੋ initiative ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਈਏ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਮਦਦ ਆਪ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਆਪਣੀ ਹਿੰਮਤਾ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਵਿਚ self-reliance ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਮੈਦਾਨ

[ਸਮੂਹਕ ਵਿਕਾਸ ਮੰਤਰੀ]

ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਸਭ ਤੋਂ ਅਗੇ ਨਿਕਲ ਜਾਵਾਂਗੇ । ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਹੀ ਇਹ ਸਿਲਸਲਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਪੈਸਾ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰੇ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਸਮਝਣ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਸਾਡੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਹਿੱਸਾ ਲਈਏ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਮਦਦ ਆਪ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਖੜੇ ਹੋਈਏ । ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਹੀ ਇਹ ਸਾਰਾ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਇਹ ਸੋਚਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਸ ਰੁਪਏ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਰੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਤਾਂ ਇਹ ਗਲਤਫਹਿਮੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਰੁਪਿਆ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ mental outlook change ਕਰਨ ਲਈ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ initiative ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਹ spirit ਭਰਨ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਆਪ ਖੜੇ ਹੋਣਾ ਹੈ । ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅਫਸਰ ਤੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਇਸੇ ਉਪਰਾਲੇ ਵਿਚ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹ ਸਭ ਤੁਹਾਡੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਹਨ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਹਿੱਸਾ ਪਾਉਣਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਹੁਣ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦੀ participation ਕਿਤਨੀ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਕਿਤਨਾ initiative ਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ public participation ਦੇ ਅੰਕੜੇ ਲਈਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਕਈ ਗੁਣਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਦਦ ਆਪ ਕੀਤੀ ਹੈ । Welfare ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਰੁਪਏ ਤੇ ਮਿਹਨਤ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਦੀ contribution ਕੀਤੀ ਹੈ । ਅਜ ਜੋ ਸਾਰੀ discussion ਹੋਈ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਹ ਨੁਕਸ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਬਗੈਰ ਸੋਚੇ ਸਮਝੇ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰਾ ਰੁਪਿਆ ਖਾਹਮਖਾਹ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਮਹਿਕਮਾ ਵੀ ਖਾਹਮਖਾਹ ਖੜ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਗਲਾਂ ਉਹ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਵੇਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ਅਤੇ ਉਥੇ ਕਿੰਨੇ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਕੰਮ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ । ਅਜ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਇੰਨੀ ਜਾਗ੍ਰਿਤੀ ਆ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂਬਰਾਨ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸੜਕਾਂ ਬਣਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ, ਸਕੂਲ ਤੇ ਕਾਲਜ ਖੁਲ੍ਹਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਹਸਪਤਾਲ ਖੁਲ੍ਹਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਵਗੈਰਾ, ਵਗੈਰਾ । ਉਹ ਇਹ ਮੰਗਾਂ ਇਸ ਲਈ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜਾਗ੍ਰਿਤੀ ਲਿਆਂਦੀ, ਹੈ । ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਸਾਰੀ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਇਤਨਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹੱਦ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਭਜ ਦੌੜ ਕਰਨ ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ । ਇਹ ਸਾਰਾ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਨੇ ਹੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਆਪਣੇ ਅਣਜਾਣ ਪੁਣੇ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਇਹ ਜਿਤਨੇ ਬਲਾਕ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ 2nd stage ਪੂਰੀ ਕਰ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਜ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰ ਦੇਣੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ । ਤੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ Socialistic Pattern of Society ਦੇ ਦੋ ਬੜੇ ਬੜੇ ਸਤੂਨ ਜੋ ਹਨ ਉਹ co-operation ਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਹਨ । ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ co-operations ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਵੀ ਗਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਤਫਾਕ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਇਹ ਜੋ co-operatives ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਤੇ Community Projects ਹਨ ਇਹ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ 80 ਫੀ ਸਦੀ ਜਨਤਾ ਲਈ ਹਨ । ਪੰਡਤ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਦੱਤ ਜੀ ਨੇ ਕਈ ਚੰਗੀਆਂ ਗਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਕੁਝ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ

ਨੇ ਤਾਂ ਮਹਿਜ਼ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਥੇ Evaluation committee ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

"The Committee have remarked on the failure of District Officers of Development Departments".

ਉਹ Evaluation Committee ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਸੀ। ਸਰਦਾਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ Ex-M.L.A. ਇਸ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦੀ working ਬਾਰੇ ਦਸਿਆ ਹੈ। ਠੀਕ ਹੈ ਜੋ ਕੰਮ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਨੁਕਸ ਵੀ point out ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਬੜਾ ਕੁਝ ਕਿਹਾ। ਜੋ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਉਸ ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ suggestion ਦਿਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਤਅਨ ਨਿਗਾਹ ਨਹੀਂ ਮਾਰੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :—

"M.L.As./M.Ps. to attend the meetings of the Block Development Committees". They have also observed that the questionnaire of the Committee was sent to 224 M.Ps'. and M.L.Cs. but out of them only 2 M.L.A's. and one M.P. replied to the questionnaire."

ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਨਾਲ ਐਨੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਸ ਦਾ ਖੁਦਾ ਹਾਫਜ਼। M.L.A.s ਤੇ M.L.C's. ਵੀ ਉਥੋਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਦੇ ਇਕ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਦੋ ਬਲਾਕ ਹਨ ਤੇ ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਲਾਕਾਂ ਦੀ ਜੋ ਮੀਟਿੰਗ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਉਹ attend ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਇਹ ਰਿਪੋਰਟ ਦਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਘਟ ਤੋਂ ਘਟ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨਵੇਂ ਮੈਂਬਰ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਥੱਲੇ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਝਾਤੀ ਮਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ participate ਕਰਨ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ voting ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ ਪਰ ਇਹ ਉਥੇ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਤਾਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਹਲਕੇ ਨੂੰ represent ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਹਲਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਦਸ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਸ forum ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਪੂਰੇ ਤੌਰ ਤੇ ਰੱਖਣ। ਇਹ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਐਵੇਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਹਿ ਦੇਣ ਜਿਸ ਨਾਲ ਨਾ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਤੇ ਨਾ ਸੂਬੇ ਦੀ ਕੋਈ service ਹੋਵੇ। ਇਹ ਬੜਾ ਨਾਜ਼ਕ ਮਸਲਾ ਹੈ। ਪੰਚਾਇਤੀ ਸਿਸਟਮ, ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਪਰਾਜੈਕਟ ਅਤੇ ਕੋਆਪਰੇਸ਼ਨ ਤੇ ਬੜੇ ਕਟਾਖਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਇਹ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਊਣਤਾਈਆਂ ਦਸੀਆਂ ਜਾਣ। ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਕੁਰੱਪਸ਼ਨ ਹੈ, ਖਰਾਬੀ ਹੈ, ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਐਸੇ remarks ਪਾਸ ਕਰ ਦੇਣੇ reponsibility ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਨਾਲ socialistic pattern ਬਣਨਾ ਹੈ। ਜੋ ਲੋਕ ਮੁਖਾਲਫ ਹੋਣਗੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਦੋ ਸਤੂਨ ਹਨ—ਇਕ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਪਰਾਜੈਕਟ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਸਪੁਰਦਗੀ ਕਰਨੀ ਹੈ ਉਹ ਪੰਚਾਇਤੀ ਸਿਸਟਮ ਰਾਹੀਂ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਗਰ ਦੀ ਆਬਾਦੀ 500 ਹੈ ਉਥੇ ਪੰਚਾਇਤ ਬਣਾਈ ਹੈ। ਬਲਾਕ ਬਣਾਏ ਹਨ। ਬਲਾਕਾਂ ਵਿਚ 'ਬਲਾਕ ਪੰਚਾਇਤ ਸੰਮਤੀ' ਬਣਾਈ ਹੈ, 'ਜ਼ਿਲਾ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ' ਕਾਇਮ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ complete decentralisation ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਸ complete decentralisation ਨੂੰ ਅੱਜ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਪੰਚਾਂ ਸਰਪੰਚਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਤਾਕਤ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਗਈ, ਇਹ ਬੜੀ ਦੂਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਇਹ facts ਅਤੇ ਵਾਕਿਆਤ ਤੋਂ ਦੂਰ ਦੀ

[ਸਮੂਹਿਕ ਵਿਕਾਸ ਮੰਤਰੀ]

ਗੱਲ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਚੁਕਿਆ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਮਕਸਦ ਕੀ ਹੈ। ਜੋ ਪੰਚਾਇਤੀ ਸਿਸਟਮ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਬੜੇ ਚੰਗੇ ਤਰੀਕੇ ਹਨ। ਉਸ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ talent ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ, ਸੁਝਾਓ ਲੈ ਕੇ ਅਗੇ ਤੁਰਨਾ ਹੈ। ਹਰ ਬਲਾਕ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਬਲਾਕ ਸੰਮਤੀ ਬਣਾਈ ਹੈ, ਇਹ ਕੰਮ ਉਸ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰਨ ਲਗੇ ਹਾਂ। ਉਹ taxation ਕਰਨਗੇ, ਸਾਰੇ ਉਸ ਰੁਪਏ ਦੀ ਵੰਡ ਕਰਨਗੇ ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਰਾਂਟ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ agriculture ਦਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ department ਦਾ ਹੋਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਖ ਤਿੰਨ ਕਮੇਟੀਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਕ ਬਲਾਕ ਸੰਮਤੀ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਕਮੇਟੀਆਂ ਹਨ—Accession ਕਮੇਟੀ, ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ, ਅਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਕਮੇਟੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨ ਕਮੇਟੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਚੇਅਰਮੈਨ ਅਤੇ ਵਾਈਸ-ਚੇਅਰਮੈਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਰੁਪਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਆਵੇ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਗੌਰਮਿੰਟ ਪਾਸੋਂ ਗਰਾਂਟ ਮਿਲਣੀ ਹੈ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਖਰਚ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਜੋ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਹੋਣਗੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ preferential ਲਿਸਟ ਬਣਾ ਕੇ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ decentralisation ਹੋਰ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ। 1912 ਵਿਚ ਜੋ ਪੰਚਾਇਤ ਐਕਟ ਬਣਿਆ ਸੀ ਇਹ ਉਸ ਵਰਗਾ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਵਿਚ revolution ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸਾਰੀ economy ਪੰਚਾਂ ਅਤੇ ਸਰਪੰਚਾਂ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤਾਕਿ ਉਹ ਉਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਚਲਾ ਸਕਣ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਕ ਆਨਰੇਬਲ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਟਰੇਨਿੰਗ ਦੇਣ ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਫਜ਼ੂਲ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਟਰੇਨਿੰਗ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰਦੀ ਹੈ, rights ਅਤੇ responsibilities ਦੀ ਸਮਝ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। Responsibilities ਦੀ ਸੂਝ ਦੇਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 10, 15 ਦਿਨ ਉਸ atmosphere ਵਿਚ ਭੇਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਉਹ ਸਮਝ ਸਕਣ ਕਿ as organ of the Panchayat Samiti ਸਾਡੀਆਂ ਕੀ duties ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ duties ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਟਰੇਨਿੰਗ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਗਰਾਂਟ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ ਹੈ। ਉਸ ਨਾਲ ਉਹ ਅਗੇ ਚਲ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਰਹਿਨੁਮਾਈ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। Refresher course ਰਾਹੀਂ ਬਲਾਕ ਸੰਮਤੀਆਂ ਤੇ ਜ਼ਿਲਾ ਪਰੀਸ਼ਦਾਂ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਦੀ ਕਮੀ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਫਿਰ ਟਰੇਨਿੰਗ ਦਿੰਦੇ ਰਹਾਂਗੇ। ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਉਹ 15 ਜਾਂ 20 ਥਾਂ ਜਾ ਕੇ ਦੇਖਣਗੇ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜ਼ਿਲਾ ਪਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਉਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਕੰਮ ਦੀ disposal ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ accounts ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਕ ਇਕ ਬਲਾਕ ਸੰਮਤੀ ਵਿਚ ਕੀ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੇਖਣਾ ਹੈ ਤੇ procedural ਕਮੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ note ਦੇਣਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਿਆਨ ਦੇਣਾ ਹੈ, ਵਾਕਫੀਅਤ ਦੇਣੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤੇ ਦਸਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਐਨੀ ਚੀਜ਼ ਦਰੁਸਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕਾਇਮ ਕੀਤੇ ਹਨ ਤਾਕਿ ਉਹ ਬਲਾਕਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰ ਕੇ ਜੋ ਕਮੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਦੂਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕੋਤਾਹੀਆਂ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ; ਬਲਾਕ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਅਫਸਰ ਅਤੇ ਜੋ ਦੂਸਰੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਦੇਖ ਭਾਲ ਕਰਨ, ਆਇਆ ਉਹ ਬਾਕਾਇਦਗੀ ਨਾਲ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਦੇਖ ਭਾਲ ਕਰਕੇ ਜੋ ਪਤਾ ਲਿਆਉਣ ਅਸੀਂ ਉਸ ਤੇ ਗੌਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਵਿਚ ਪੂਰੇ ਤੌਰ ਤੇ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਪੰਡਤ ਮੋਹਣ ਲਾਲ ਦੱਤ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਇਸ

ਵਿਚ ਕੋਈ wastage ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀ । ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਚਲਣ, ਮੈਂ ਦਿਖਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਜ਼ਿਲਾ ਪਰੀਸ਼ਦਾਂ ਵਿਚ ਐਸੇ ਬੰਦੇ ਆਏ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਮ ਚਲਾ ਸਕਣ। ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਜੋ ਸਾਡੇ ਇਕ ਕੌਮਿਊਨਿਸਟ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਹੀ, ਕਿ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤਾਂ partisan spirit ਵਿਚ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆ ਹਨ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਅਲੈਕਸ਼ਨ ਹੋਏ ਤਾਂ treasury benches ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀਆਂ ਅਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ। ਪਰਦੇਸ਼ ਕਾਂਗਰਸ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਇਹ ਐਲਾਨ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬਤੌਰ ਗੌਰਮੈਂਟ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਤਾਕਿ ਸਾਡੇ ਤੇ ਪਾਰਟੀ-ਬਾਜ਼ੀ ਦਾ ਇਲਜ਼ਾਮ ਨਾ ਲਗ ਸਕੇ। ਸਾਡਾ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਲੋਕ ਆਉਣ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਦਿਲਚਸਪੀ ਰਖਣ ਵਾਲੇ ਬੰਦਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਖਿਆਲ ਦੇ ਬੰਦੇ ਆ ਗਏ ਹੋਣਗੇ। ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਭਰਾ ਮੈਨੂੰ bear out ਕਰਨਗੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਾਰਟੀ ਦਾ mendate ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਫਲਾਣੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਵੋਟ ਦਿਓ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਨੇ point out ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਬੰਦੇ ਉਥੋਂ ਚੁਣ ਕੇ ਗਏ। ਹੁਣ ਜੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਆਦਮੀ ਚੁਣ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਤਾਂ ਇਸ ਉਤੇ ਕੋਈ ਰੋਕ ਨਹੀਂ । ਵੋਟਾਂ ਨਾਲ ਜਿਹੜਾ ਚੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਬਹੁ ਸੰਮਤੀ ਵਾਲਾ ਚੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਵੋਟ ਨਹੀਂ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ, ਲੋਕ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਚੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। Community Projects, ਪੰਚਾਇਤੀ ਸਿਸਟਮ ਅਤੇ ਕੋਆਪਰੇਸ਼ਨ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ representation ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕੋਆਪਰੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਚੁਣਿਆ ਜਾਏ ਜੋ ਲੋਕ ਭਲਾਈ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਣ। ਲੋਕ ਭਲਾਈ ਲਈ ਦੋ ਸਤੂਨ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪੰਚਾਇਤੀ ਸਿਸਟਮ ਨੂੰ decentralisation ਵਲ complete ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। Community Projects ਰਾਹੀਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ initiative ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ initiative ਸੰਭਾਲਣ ਵਾਲੇ ਉਹ ਲੋਕ ਹਨ ਜੋ ਪੰਚ, ਸਰਪੰਚ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਬਲਾਕ ਸੰਮਤੀ ਤੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਜ਼ਿਲਾ ਪਰੀਸ਼ਦ ਹਨ। ਇਹ ਉਹ ਲੋਕ ਹਨ ਜੋ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚੁਣ ਕੇ ਆਏ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ electorate ਪੰਚਾਇਤ ਹੈ

11—00 a. m.

ਅਤੇ ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪੰਚਾਇਤ ਸੰਮਤੀਆਂ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲਾ ਪਰੀਸ਼ਦ ਵਿਚ ਆਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ represent ਕੀਤਾ ਹੈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਪਖ ਤੋਂ ਨਾਵਾਕਫ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇਣਾ ਕਿ ਇਹ ਮੈਂਬਰ ਜੋ ਚੁਣਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਮਤੀਆਂ ਵਿਚ ਆਏ ਹਨ ਜਾਂ ਜ਼ਿਲਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦਾਂ ਵਿਚ ਚੁਣੇ ਗਏ ਹਨ ਦਿਹਾਤੀ ਤਰੱਕੀ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਨਾਵਾਕਿਫ ਹਨ, ਗਲਤ ਬਾਤ ਹੈ। ਪੰਚਾਇਤ ਸਿਸਟਮ ਅਜ ਦਾ ਨਹੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ institutions ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਸਨ । ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਬੋਰਡਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਜ਼ਿਲਾ ਪਰੀਸ਼ਦ ਨੇ ਲੈ ਲਈ ਹੈ। ਇਹ ਹੁਣ ਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣੀਆਂ institutions ਹਨ ਪਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੇ ਸਮੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ suit ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰਦੀਆਂ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਪੰਚਾਇਤ ਸੰਮਤੀਆਂ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲਾ ਪਰੀਸ਼ਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਪੁਰਾਣੀ institution ਨੂੰ revive ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਕੰਮ ਤੇ ਤਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ, ਜਿਹੜੀ ਅਜ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜਨਤਾ ਨੂੰ represent ਕਰਦੀ ਹੈ, ਸਾਰੀ ਸਟੇਟ ਵਿਚ ਜੋ decentralisation ਕਰਨੀ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ complete ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਖਰਚ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜਾਂ ਜੋ ਵੀ ਸਕੀਮ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਉਸ ਲਈ capital ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ, ਜਾਂ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਰਾਹੀਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਅਫਸਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਰੁਪਿਆ ਬਲਾਕ ਸੰਮਤੀਆਂ

[ਸਮੂਹਕ ਵਿਕਾਸ ਮੰਤਰੀ]

ਅਤੇ ਜ਼ਿਲਾ ਪਰੀਸ਼ਦਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਆਪ ਆਪਣੀਆਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆ ਲੋੜਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਖਰਚ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਗਰਾਂਟਾਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸੋਂ collect ਕਰ ਕੇ distribute ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਸੜਕਾਂ, ਜਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਤੇ ਜਾਂ Approach Roads ਤੇ ਜਿਥੇ ਵੀ ਮੁਨਾਸਿਬ ਖਿਆਲ ਕਰਨ ਆਪ ਖਰਚ ਕਰਨ ।

ਸ੍ਰੀ ਮੰਗਲ ਸੈਨ ਨੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ compulsory labour ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾ ਕੇ ਠੀਕ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਅਸੀਂ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਪਰ voluntary efforts ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ curb ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਕੀ ਕੋਈ ਐਸੀ ਮਿਸਾਲ ਦਸ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਤੇ ਅਸੀਂ ਡੰਡੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਲਿਆ ਹੋਵੇ ? ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਉਤਸਾਹ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲਵਰਤਨ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਪਤਾ ਇਸ ਗਲ ਤੋਂ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ voluntary efforts ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਇਹ ਆਈ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਸਾਡੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਸਰਕਾਰ ਹਾਂ । ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਪੰਚਾਇਤੀ ਸਿਸਟਮ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਦੂਜਾ ਸਤੂਨ ਕੁਆਪ੍ਰੇਟਿਵ ਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਥੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਕੁਆਪ੍ਰੇਟਿਵ ਸਾਡੀ ਸਾਂਝੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਹੈ । ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਇਸ ਲਹਿਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸਨ । ਇਸ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਅਜਿਹੇ ਸਨ ਜੋ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਬੈਠੇ exploit ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਇਸ exploitation ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਇਕੋ ਹੀ ਜ਼ਰੀਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਸੀ ਕੁਆਪਟਿਵ ਦਾ, ਤਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਥੀਂ ਕੰਮ ਹੋਵੇ ਜੋ ਗ਼ਰੀਬ ਹਨ । ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ landless tenants ਦੀਆਂ co-operatives ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ due share ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ । ਮੈਂ ਇਸ point ਨੂੰ examine ਕਰਾਂਗਾ, ਮੈਂ ਆਪ ਇਸ ਹਕ ਵਿਚ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਹਿੱਸਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਟ੍ਰਾਂਸਪੋਰਟ ਦੀਆਂ ਕੁਆਪ੍ਰੇਟਿਵਜ਼ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ workers ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਹਕ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਇਕ ਇਤਰਾਜ਼ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਕੁਆਪਟਿਵ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਬਣਾਉਣ ਵੇਲੇ ਮਹਿਕਮੇ ਵਾਲੇ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੁਸਾਇਟੀ ਰਜਿਸਟਰ ਕਰਾਉਣ ਵਿਚ ਸਤ ਸਤ ਮਹੀਨੇ ਜਾਂ ਕਿਤੇ ਸਾਲ ਸਾਲ ਵੀ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਮੈਂ ਦਸ ਦਿਆਂ ਕਿ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਕੰਪਨੀ ਰਜਿਸਟਰ ਹੋ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋਣ, ਤਾਂ ਕੋਈ ਵਜਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰਜਿਸਟਰ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ । ਮੈਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਇੰਦਾ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਕੇਸ ਵੀ ਸਾਡੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਲਿਆਉਗੇ ਜਿਥੇ ਕਿ ਅਰਜ਼ੀ ਦਿੰਦਿਆਂ 2 ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਵਧ ਹੋ ਗਏ ਹੋਣ ਅਤੇ ਸੁਸਾਇਟੀ ਰਜਿਸਟਰ ਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਅਫਸਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ action ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਇਹ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਗਿਲਾ ਕਰਦੇ ਹੋ ਜਾਂ ਉਲਾਂਭਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਸੱਤ ਜਾਂ ਅੱਠ ਮਹੀਨੇ ਲਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਸਾਇਟੀ ਤੁਸੀਂ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੋ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫਾਰਮ ਜੋ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੂਰੇ ਹੋਣ ਇਕੋ ਜਿਲਦ ਵਿਚ ਪੂਰੇ ਤੌਰ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਣ ਤਾਂ ਜੋ ਅਰਜ਼ੀ ਭੇਜਣ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਫਾਰਮਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਫਾਰਮੇ complete ਕਰ ਦਿਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ Department ਇਹ ਵੇਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿ ਇਹ ਜਾਹਲੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਕਿਤੇ

defunct ਤਾਂ ਨਹੀਂ, ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਹੀਲ ਹੁੱਜਤ ਦੇ ਰਜਿਸਟਰ ਕਰ ਦੇਵੇ

ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜੋ credit Societies ਅਸੀਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਰਾਹੀਂ fertilizer ਵੰਡੀਏ ਅਤੇ ਛੋਟੀਆਂ ਮੋਟੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ, ਜੋ necessities of life ਹਨ, ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਉਸੇ ਭਾ ਤੇ ਮਿਲ ਸਕਣ ਜੋ fare rate ਹੋਵੇ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਦੇ share-holder ਬਣਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ facilities ਮਿਲ ਸਕਣ। ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ production ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਾਧਾ ਹੋਵੇ।

Joint farming ਦੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵੀਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਜਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵੀ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਅਫਸਰ ਭੇਜ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਵੇਖਣ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਸਕੀਮ work ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਗ਼ਲਤ ਚੀਜ਼ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸ਼ੰਕਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ misunderstanding ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਦੂਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਇਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਵੰਡ ਇਥੇ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ law of diminishing returns ਲਾਗੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿੰਨਾ ਵੀ ਅਸੀਂ ਯਤਨ ਕਰੀਏ, ਥੋੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚੋਂ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤਾ ਚਿਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੈਦਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਕਢ ਸਕਦੇ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਖਰਚ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਇਹ economics ਦਾ ਇਕ law ਹੈ ਕਿ law of diminishing returns ਕਦੇ ਨਾ ਕਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ Joint Farming ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੀਏ। ਫਿਰ ਇਸੇ ਪੱਖ ਬਾਰੇ ਕਈ ਸਜਨਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖਿਆ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਤਾਂ ਅਹਿਸਤਾ ਆਹਿਸਤਾ ਤੁਹਾਡੀ ਮਲਕੀਅਤ ਖੋਹ ਲਏਗੀ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਆਪਣੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਕਰ ਲਏਗੀ, ਇਸੇ ਗੱਲ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਲੜੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਪਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਦਸ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ Proprietary rights ਨੂੰ pool ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਹਰ ਇਕ ਦੇ shares ਹੁੰਦੇ ਹਨ Labour ਦੇ ਵੀ, ਜੋ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਤਨਖ਼ਾਹਦਾਰ ਆਦਮੀਆਂ, ਦੇ ਵੀ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਹਿਸੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਫੀ ਫਾਇਦਾ ਵੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕਿਤੇ ਵੀ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ element ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ। ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਧੱਕਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਤੇ ਜੇਕਰ ਧੱਕਾ ਹੀ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਕੁਆਪ੍ਰੇਟਿਵਜ਼ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਕੁਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਮਿਲ ਜੁਲ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਸਾਧਨ ਇਖਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਕੱਠਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਿਲ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਸੇ spirit ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਜਨਤਾ ਵਿਚ ਭਰਨਾ ਸੀ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ spirit ਭਰ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਭਾਵਨਾ ਨੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਸਾਡੇ Prime Minister ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਕ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਦੋ ਤਿੰਨਾਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਵਿਚ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬੰਬਈ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ bifurcation ਹੋਈ ਜਾਂ ਮਦਰਾਸ ਅਤੇ ਆਂਧਰਾ ਇਹ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਅਗੇ ਵਧ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ fairly progressive state ਹੈ ਇਸ ਨੇ ਕਾਫੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਮਾਣ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਕਰਜ਼ੇ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਸੂਬੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ; ਪਰ ਇਹ ਗ਼ਲਤ ਬਾਤ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਰੁਪਿਆ ਘਟਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਇਸ ਗ਼ਲ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ। ਇਹ ਕੋਈ ਲਾਜ਼ਮੀ ਨਹੀਂ। ਕਰਜ਼ਾ ਲੈਣ ਵਾਲੇ

[ਸਮੂਹਕ ਵਿਕਾਸ ਮੰਤਰੀ]

ਜੇਕਰ ਵਧਦੇ ਹਨ ਤਾਂ, ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਦੀ membership ਵੀ ਨਾਲ ਨਾਲ ਵਧਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ deposits ਵੀ ਵਧ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਕੁਆਪ੍ਰੇਟਿਵ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਦੀ movement ਜੋਬਨ ਵਿਚ ਆ ਜਾਵੇਗੀ। ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇਤਰਾਜ਼ਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਸੀ ਪਰ ਵਕਤ ਥੋੜਾ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਬਾਰੇ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ...........

Mr. Speaker : I have extended the time of the sitting by half an hour.

ਮੰਤਰੀ : ਸ਼੍ਰੀ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਦੱਤ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਜੋ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ Personnel ਹਨ ਉਹ enthuse ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਅਤੇ ਉਹ ਅਜੇ ਵੀ ਬਾਬੂ ਲੋਕ ਜਾਂ ਸਾਹਿਬ ਲੋਕ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ independence ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਮੋੜ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਸ਼ਾਇਦ ਦੱਤ ਸਾਹਿਬ ਇਨਕਾਰ ਨਾ ਕਰ ਸਕਣ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾ ਵਿਚ ਮੋੜ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਮੀਆਂ ਹੋਣ, ਤੇ ਕਮੀਆਂ ਤਾਂ ਹਰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਸਰਵਿਸਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਰਵਿਸਾਂ ਦਾ outlook change ਹੋ ਜਾਣਾ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਹਿਬ ਲੋਕ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਗਏ ਬਲਕਿ ਕਾਮੇ ਬਣ ਗਏ ਹਨ। ਉਹ ਹੁਣ ਬਾਬੂ ਲੋਕ ਨਹੀਂ ਰਹੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਭੋਗਪੁਰ ਸ਼ੂਗਰ ਮਿਲ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਪੰਡਤ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਦੱਤ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਭੋਗਪੁਰ ਸ਼ੂਗਰ ਮਿਲ ਦੇ ਵਿਚ ਪੁਲੀਟੀਕਲ interference ਬਹੁਤ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਦੋਂ ਵੀ General Administration ਤੇ ਜਾਂ ਬਜਟ ਤੇ ਬਹਿਸ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਏਸ ਮਿਲ ਦਾ ਬਾਕਾਇਦਾ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ 10 ਜਾਂ 11 ਹਜ਼ਾਰ ਹਿੱਸੇਦਾਰ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੋਟਾਂ ਪਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਚੁਣੇ ਸਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਜੇ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਬੰਦੇ ਆਪਣੀ ਉਮੀਦ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਨਾ ਚੁਣੇ ਗਏ ਹੋਣ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਕੀ ਕਸੂਰ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੁਣ ਇਹ ਸਮਝਣਾ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਇਕ ਖਾਸ ਧੜਾ ਤਾਕਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਿਆ ਇਸ ਕਰਕੇ ਮਿੱਲ ਦੀ management ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਮਿੱਲਾਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਤਾਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਗੰਨਾ ਵੇਚ ਕੇ ਚਾਰ ਪੈਸੇ ਮਿਲ ਸਕਣ ਅਤੇ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਵੀ ਮਿਲ ਸਕੇ। ਭੋਗਪੁਰ ਸ਼ੂਗਰ ਮਿੱਲ ਦੇ ਵਿਚ ਕੁਝ ਕੁਰੱਪਸ਼ਨ ਦੇ charge ਵੀ ਲਗਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਮੈਨੂੰ ਲਿਖ ਕੇ ਦੇ ਦਿਉ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਵਾ ਲਵਾਂਗਾ। ਕਮਿਯੂਨਿਸਟ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਥੇ ਗੰਨੇ ਦੇ ਗੱਡੇ ਰੋਕੀ ਰਖੇ ਔਰ ਉਹ ਸੁਕਦੇ ਰਹੇ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਹ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਥੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਭਰਾਵਾਂ ਵੱਲੋਂ ਝਗੜਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਥੇ ਧਰਨਾ ਮਾਰ ਕੇ ਗੱਡੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦਿੱਤੇ। ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ ਕਿ ਬਗੈਰ ਪਰਚੀ ਤੋਂ ਹੀ ਗਡਿਆਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਲੇਕਿਨ ਮਿੱਲ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੱਡਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਗੰਨਾ ਸੁਕਣਾ ਹੀ ਸੀ। ਜੇ ਮਿਲ ਵਾਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਗੈਰ ਪਰਚੀ ਤੋਂ ਅੰਦਰ ਗੱਡਾ ਲੈ ਜਾਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਤਾਂ ਉਥੇ ਗੜਬੜ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਔਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਗੱਡੇ ਅੰਦਰ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿ ਮਿੱਲ crush ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਮਿੱਲ ਨੇ ਇਕ ਰੂਲ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਤਨਾ ਗੰਨਾ ਰੋਜ਼ crush ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਹੀ ਗੰਨਾ ਮੰਗਵਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ

ਤਾਜ਼ਾ ਗੰਨਾ ਮਿਲੇ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰਸ ਨਿਕਲੇ ਔਰ ਉਸ ਦਾ ਸ਼ੇਅਰ ਹੋਲਡਰਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚੇ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਿੱਲ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਕੋਈ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਉਥੇ ਜਿਹੜਾ ਧੱਕਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇਗਾ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿੱਲ ਵਾਲੇ ਰਾਹੇ ਰਾਸਤ ਤੇ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਗੇ। ਪਾਨੀਪਤ ਸ਼ੂਗਰ ਮਿੱਲ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਥੇ 40 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦਾ ਗ਼ਬਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਕੇਸ ਰਜਿਸਟਰ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਾਕ-ਫੀਅਤ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਬਾਤ ਦਸ ਦੇਵਾਂਗਾ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਗਗਰੇਟ ਦੇ ਬਾਰੇ ਪੰਡਤ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਥੇ B.D.O. ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਉਥੇ B.D.O. ਜਲਦੀ ਹੀ ਭੇਜ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਹ ਵੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ 'ਸਰਵ ਸੇਵਾ ਸੰਘ' ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਬਲਾਕ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ 'ਸਰਵ ਸੇਵਾ ਸੰਘ' ਤੋਂ ਘਟ ਨਹੀਂ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਚੁਣ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਹੈ ਔਰ ਉਹ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਇਹ ਆਸ ਰਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਹਾਊਸ ਦੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦਸੀਏ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਇਹ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਸਰਵ ਸੇਵਾ ਸੰਘ ਵਰਗੇ ਕੰਮ ਕਰਨ। ਸਰਵ ਸੇਵਾ ਸੰਘ' ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਅਲਹਿਦਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਘਸੀਟ ਕੇ ਨਾ ਲਿਆਉ ਬਲਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪ 'ਸਰਵ ਸੇਵਾ ਸੰਘ' ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਉ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਕ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ planning from below ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵੋਟਾਂ ਪਾ ਕੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਗੇ ਫੇਰ ਪੰਚਾਇਤ ਸੰਮਤੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਹਨ। ਪੰਚਾਇਤ ਸੰਮਤੀਆਂ ਟੈਕਸ ਵੀ ਲਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਪੈਸੇ ਦੀ distribution ਵੀ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਜਿਹੜਾ ਰੁਪਿਆ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਉਹ ਖਰਚ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ Planning from below ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪੈਸਾ ਸਰਕਾਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਖਰਚ ਉਸ ਨੂੰ ਲੋਕ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਤਨੀ allocation ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਖਰਚੇ ਅਤੇ ਆਮਦਨੀ ਦੇ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਵਿਚ ਹਰੀਜਨ ਜਾਂ ਔਰਤਾਂ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਰਾਹੀਂ ਨਾ ਆ ਸਕਣ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ co-opt ਕਰਕੇ ਮੈਂਬਰ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਦੇਣੀ ਵੀ ਬਹੁਤ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮਹਿਜ਼ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਜਿਹੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਏਥੇ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਭੋਗਪੁਰ ਮਿਲ ਦੇ ਵਿਚ ਖੰਡ ਦੀ ਚੋਰੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਆਦਮੀ ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰ ਹੈ ਉਹ ਸਜ਼ਾ ਬਚ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਫਿਰ ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਸੈਂਟਰਲ ਬੈਂਕ ਦੇ ਬਾਰੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਮੈਂ ਹਾਊਸ ਦੀ information ਲਈ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਮੈਨੇਜਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕੇਸ ਰਜਿਸਟਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਤਹਿਕੀਕਾਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਔਰ ਪੂਰੀ ਤਹਿਕੀਕਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਬਾਕੀ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕਰਕੇ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਮੇਰਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਤਰਾਜ਼ਾਂ ਦਾ ਜੁਆਬ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ, ਜੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਏਥੇ ਇਕ ਹੋਰ ਅਰਜ਼ ਇਹ ਕਰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਵੀ ਪੰਚਾਇਤਾਂ, ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਨਾਲ ਤਅੱਲੁਕ ਰੱਖਣ

[ਸਮੂਹਿਕ ਵਿਕਾਸ ਮੰਤਰੀ]

ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ, ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਸੰਮਤੀ ਜਾਂ ਪਰੀਸ਼ਦ ਨਾਲ ਤਅੱਲੁਕ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਕੁਝ ਖਾਸ ਗਲਾਂ ਦੀ ਵਜਾਹ ਕਰਕੇ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ enquiry ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਨਿਸਚਾ ਰਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਗੱਲ ਭੁਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਕਿ ਮਹਿਜ਼ ਏਥੇ ਹੀ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿਣ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਇਸ ਨੂੰ follow-up ਵੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਫੇਰ ਏਥੇ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗੌਰਮੈਂਟ ਦੀ ਇਹੋ policy ਹੈ ਜਿਥੇ ਵੀ ਕੋਈ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਅਸੀਂ ਬੜੇ ਖੁਸ਼ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸਾਡੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਜੋ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਵਰਤਣ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕਬੂਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਜੋ ਵੀ ਖਰਾਬੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਕਰਾਂਗੇ। (*Interruptions*) ਜੇਹੜੇ ਸੱਜਣ progressive ਖਿਆਲਾਂ ਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰਖਣਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਆਏ ਹਾਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੇ ਨਾ ਤਾਂ Community Development ਦੇ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟਾਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਜਿਤਨੀ ਨਵੀਂ development ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ encourage ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਕੋਈ ਹਥ ਵਟਾਇਆ। ਪਰ ਇਸ ਦਫਾ ਮੈਂ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਪਾਸੇ ਸਹਿਯੋਗ ਦੇਣਗੇ। ਇਸ development ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਉਠਣਾ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਹਿਸਾ ਲੈ ਕੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਿਯੋਗ ਦਿਉ। ਇਹ ਹਿਸਾ ਇਸ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਨਾ ਪਾਉ ਕਿ ਇਹ ਇਕ water-tight compartment ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਂਝਾ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਆਪੋ ਆਪਣੀ politics ਨੂੰ ਅਲਗ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਹੀ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਰਲ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਪਾਈਏ।

ਏਥੇ ਇਕ ਗੱਲ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਵਾਲੇ ਦੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਮੈਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਹਾਊਸ ਤੋਂ ਗ਼ੈਰ ਹਾਜ਼ਰ ਸੀ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਹੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਤਰਦੀਦ ਕਰ ਦੇਂਦਾ। ਮੈਂ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਵਾਲੇ ਇਹੋ ਗੱਲ ਕਹੀ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਹਾਰ ਗਏ ਹਨ, ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ politics ਦੇ field ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਗਏ ਹਨ ਜਾਂ ਹੁਣ ਉਹ ਕੋਈ ਮੁਲਕ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਦਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ development ਦੇ ਹਰ ਕੰਮ ਵਿਚ ਹਿਸਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਮੇਰੀ ਇਸ ਸਿਧੀ ਜੇਹੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੜਾ ਉਛਾਲ ਕੇ ਏਥੇ ਕਿਹਾ, ਕਿ ਨਵੇਂ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼., ਨੇ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਬਲਕਿ ਕੰਮ ਤਾਂ ਪੁਰਾਣੇ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼.' ਨੇ ਹੀ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਇਹ ਦਲੀਲਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਫਜ਼ੂਲ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਮੁਲਕ ਦੀ development ਦੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹਿਸਾ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਕੋਈ hindrance ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਜ ਉਹ ਹੀ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅਗੇ ਵਧਦਾ ਦੇਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਖੁਦ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਏਥੇ ਇਕ ਗੱਲ ਇਹ ਵੀ ਹੋਈ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਮੀਟਿੰਗ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਵਾਲੇ ਹੋਈ ਸੀ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਗੈਰ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ meeting attend ਕਰਕੇ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਮਿਲੇ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਓਥੇ ਪਹੁੰਚੇ। ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਬੁਲਾਇਆ

ਨਹੀਂ ਸੀ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਫਿਰ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਆ ਜਾਣਾ ਸੀ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆ ਜਾਂਦਾ ? (*Interruptions*)

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ : ਇਹ ਗ਼ਲਤ ਬਿਆਨੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਸਮੂਹਿਕ ਵਿਕਾਸ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਸੁਣੀ ਸੁਣਾਈ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੋ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਬਾਤ ਚੀਤ ਹੋਈ, ਏਥੇ ਮੈਂ ਉਹੀ ਬਿਆਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਫੇਰ ਉਹੋ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ candidates ਹਾਰ ਗਏ ਹਨ ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ field ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਉਤਨਾ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ scope ਹੈ (*Interruptions*) । ਏਥੇ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਵੀ ਮੇਰੇ ਲਈ ਗ਼ੈਰ ਵਾਜਬ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਦੁੱਖ ਮੇਰੀ ਮਾਰਫਤ ਕੱਢਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਨਾ ਕਰਨ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦੁੱਖ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ । ਉਹ ਰੋਂਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਗੱਲ ਨੂੰ ਹਨ, ਪਰ ਨਾਂ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ out-look change ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਉਹ Communalism ਤੋਂ ਉਚਾ ਉਠਕੇ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਉਹ development ਦੇ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੇ । Socialistic Pattern of Society ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਗ਼ਲਤ ਗੱਲਾਂ ਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀਆਂ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ sectionalism ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਫਿਰਕਾ ਪਰਸਤੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੂਜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵੀ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਆਮ ਨੁਕਤੇ ਹਨ ਮੈਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ details ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ । ਇਹ ਇਕ ਸੂਬੇ ਦੀ development ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਇਹੋ ਗੱਲ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜੋ ਰੁਪਿਆ ਮੰਗਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਇਹ ਇਸ ਸੂਬੇ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਤੇ ਬਿਹਤਰੀ ਲਈ ਹੈ ; ਇਹ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੂੰ ਮੈਂ ਅਪੀਲ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ out-look change ਕਰਨ । ਸੂਬੇ ਦੀ ਬਿਹਤਰੀ ਵਾਸਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਐਸੇ development ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸੂਬੇ ਦੀ ਬਿਹਤਰੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇਹ ਸੂਬਾ ਅਗਾਂਹ ਵਧੇ ।

Mr. Speaker : Now I will apply the guillotine.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs 100.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs 100.

The motion was lost.

Mr. Speaker : The next cut motion stands in the name of Principal Rala Ram.

Principal Rala Ram : Sir, I beg to withdraw my cut motion.

Mr. Speaker : Is it the pleasure of the House that the cut motion be withdrawn.

Some Voices : Yes.

Some Voices : No.

Mr. Speaker : Since the hon. Member has not the leave of the House to withdraw his cut motion, I will put the cut motion to the vote of the House.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re 1.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re 1.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs 100.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs 100.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is —

That a sum not exceeding Rs 2,11,03,070 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 70,34,350 already voted on account) in respect of charges under head, 37—Community Development Projects, National Extension Service and Local Development Works.

The motion was carried.

34—CO-OPERATION

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs 100.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs 100.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs 100.

The motion was lost.

Mr. Speaker : The next cut motion stands in the name of Principal Rala Ram.

Principal Rala Ram : Sir, I beg to withdraw my cut motion.

Mr. Speaker: Is it the pleasure of the House that the cut motion be withdrawn

Voices : Yes.
Voices : No.

Mr. Speaker: Since the House has refused leave to the hon. Member to withdraw his cut motion, I will put the cut motion to the vote of the House.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re 1.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 96,67,200 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 31,27,200 already voted on account) in respect of charges under head, 34—Co-operation.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Now I will put rest of the Demands for grants entered in the agenda paper to the vote of the House.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 2,25,77,000 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 67,49,200 already voted on account) in respect of charges under head 9—Land Revenue.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 26,26,230 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 8,60,770 already voted on account) in respect of charges under head 10—State Excise Duties.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 5,09,010 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 1,69,670 already voted on account) in respect of charges under head 11—Taxes on Vehicles.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 14,45,110 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 4,81,390 already voted on account) in respect of charges under head, 12—Sales Tax.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 17,83,570 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 5,91,830 already voted on account) in respect of charges under head 13—Other Taxes and Duties.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 4,68,150 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 1,57,050 already voted on account) in respect of charges under head 14—Stamps.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 2,28,970 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 76,330 already voted on account) in respect of charges under head 15—Registration Fees.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 28,61,100 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 9,53,700 already voted on account) in respect of charges under head 18—Parliament and State Legislatures.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 43,20,820 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 14,25,480 already voted on account) in respect of charges under head 21—Administration of Justice.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 62,89,400 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 20,96,500 already voted on account) in respect of charges under head 22—Jails.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 5,71,22,620 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 1,57,07,540 already voted on account) in respect of charges under head 23—Police.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 2,88,800 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 88,000 already voted on account) in respect of charges under head 25—Supplies and Disposals.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 26,16,500 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 8,72,160 already voted on account) in respect of charges under head 26—Miscellaneous Departments.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 2,13,900 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 71,400 already voted on account) in respect of charges under head 27—Scientific Departments.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 11,11,39,800 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 3,70,46,000 already voted on account) in respect of charges under head 28—Education.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 2,73,31,600 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 91,09,000 already voted on account) in respect of charges under head 29—Medical.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 1,69,78,200 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 59,34,730 already voted on account) in respect of charges under head 30—Public Health.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 99,38,100 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 13,97,500 already voted on account) in respect of chargexs under head 33—Animal Husbandry.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 1,45,41,940 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 48,40,640 already voted on account) in respect of charges under head 38—Labour and Employments.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 29,88,310 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 10,06,790 already voted on account) in respect of charges under head 39—Miscellaneous, Social and Developmental Organisations.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 1,15,94,840 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 37,30,410 already voted on acount) in respect of charges under head 42—Multipurpose River Schemes.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 1,34,77,930 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 33,95,870 already voted on account) in respect of charges under head "43—Irrigation, Navigation, Embankment and Drainage Works (Commercial)—44—Irrigation, Navigation, Embankment and Drainage Works (Non-Commercial)".

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 2,23,83,000 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 66,17,200 already voted on account) in respect of charges under head Charges on Irrigation Establishment.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 2,28,57,100 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 76,19,000 already voted on account) in respect of charges under head 50—Public Works.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 1,39,47,300 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 46,49,100 already voted on account) in respect of charges under head Charges on Buildings and Roads Establishment.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 83,14,700 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 27,71,500 already voted on account) in respect of charges under head 52—Capital Outlay on Public Works.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 2,05,13,070 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 68,37,690 already voted on account) in respect of charges under head 57—Road and Water Transport Schemes.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 85,00,000 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 15,00,000 already voted on account) in respect of charges under head 64—Famine Relief.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 1,31,48,500 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 43,82,800 already voted on account) in respect of charges under head 65—Pensions and other Retirement Benefits.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 6,00,840 he granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 2,00,280 already voted on account) in respect of charges under head 67—Privy Purses and Allowances of Indian Rulers.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is —

That a sum not exceeding Rs 88,23,950 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 29,41,320 already voted on account) in respect of charges under head 68—Stationery and Printing.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 1,49,21,670 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 49,73,890 already voted on account) in respect of charges under head 70—Forests.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 3,31,80,500 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 1,37,63,700 already voted on account) in respect of charges under head 71—Miscellaneous.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 8,03,260 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 2,89,580 already voted on account) in respect of charges under head 76—Other Miscellaneous Contributions and Assignments.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 15,00,000 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 5,00,000 already voted on account) in respect of charges under head 78—Pre-partition Payments.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 23,71,290 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 7,90,430 already voted on account) in respect of charges under head 95—Capital Outlay on Schemes of Agricultural Improvement and Research.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 2,98,56,000 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 26,84,300 already voted on account) in respect of charges under head 96—Capital Outlay on Industrial Development.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 7,49,23,810 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 2,74,49,330 already voted on account) in respect of charges under head 98—Capital Outlay on Multipurpose River Schemes.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 3,80,03,680 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 67,13,000 already voted on account) in respect of charges under head 99—Capital Outlay on Irrigation, Navigation, Embankment and Drainage Works (Commercial).

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 6,24,57,900 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 2,08,19,300 already voted on account) in respect of charges under head 103—Capital Outlay on Public Works.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 1,54,49,930 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 25,98,000 already voted on account) in respect of charges under head 105—Chandigarh Capital Outlay.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 1,50,000 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 50,000 already voted on account) in respect of charges under head 109—Capital Outlay on other Works.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 10,13,180 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 3,37,720 already voted on account) in respect of charges under head 113—Capital Outlay on Rail Road Co-ordination Schemes.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 89,03,540 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 29,67,850 already voted on account) in respect of charges under head 114—Capital Outlay on Road and Water Transport Schemes.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 3,37,500 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 1,12,500 already voted on account) in respect of charges under head 120—Payment of Commuted Value of Pensions.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 4,95,51,860 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 2,51,76,340 already voted on account) in respect of charges under head 124—Capital Outlay on Schemes of Government Trading.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 13,82,82,100 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1962-63 (excluding the amount of Rs 4,60,94,000 already voted on account) in respect of charges under head Loans to Local Funds, Private Parties etc., Loans to Government Servants.

The motion was carried.

Mr. Speaker : The House stands adjourned till 8.00 a.m. tomorrow.

11.35 a.m.

(*The Sabha then adjourned till* 8.00 *a.m. on Wednesday, the* 2nd *May*, 1962)

17503 P.V.S. —375—22-10-62—C., P. & S., Pb., Chandigarh.

Punjab Vidhan Sabha Debates

2nd May, 1962

Vol. I—No. 29

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Wednesday, the 2nd May, 1962

	PAGE
Question Hour (Dispensed with) ..	(29)1
Calling Attention to matters of urgent public importance ..	(29)1
Announcement by the Secretary regarding nomination of three Members by the Punjab Legislative Council for association with the Public Accounts Committee for 1962-63 ..	(29)3
Paper laid on the Table ..	(29)3
Bill(s)—	
The Punjab New Capital (Periphery) Control (Amendment) —, 1962 (Leave to introduce) ..	(29)4
The Punjab Appropriation (No. 2) —, 1962 ..	(29)4—61

Price : Rs. 3.80 n.P.

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATES, VOL. 1, NO. 29,
DATED THE 2ND MAY, 1962

Read	*for*	*on page*	*line*
Babu Ajit Kumar	Babu Ajit umar	(29)2	27
shells	shels	(29)2	39
रही	रहा	(29)28	2
हैं	ह	(29)33	6th from below
कचैहरी	कचहरी	(29)34	10th from below

PUNJAB VIDHAN SABHA

Wednesday, the 2nd May, 1962

The Vidhan Sabha met in the Assembly Chamber, Sector 1, Chandigarh, at 8.00 a.m. of the Clock. Mr. Speaker (Shri Prabodh Chandra) in the Chair.

QUESTION HOUR (DISPENSED WITH)

Shri Balramji Dass Tandon : Mr. Speaker, Sir, I propose that the Question hour be dispensed with to-day so that whole of the time may be made available for discussing the Punjab Appropriation (No. 2) Bill.

Mr. Speaker : There is a proposal that Question hour be dispensed with. May I know the views of the Government in this respect ?

Chief Minister :
Home Minister : } Any way you like, Sir.

Mr. Speaker : The Question hour is dispensed with.

कामरेड मक्खन सिंह तरसिक्का : मैं request करता हूं कि आज time कम से कम 2 घण्टे extend कर दिया जाए ।

Voices from the Treasury Benches : No. No.

Mr. Speaker : The hon. Member cannot have both ways.

ਸ਼੍ਰੀ ਬਲਰਾਮਜੀ ਦਾਸ ਟੰਡਨ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਵੈਸੇ ਅਜ ਟਾਈਮ extend ਤਾਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਬਜਟ ਤੇ ਬਹਿਸ wind up ਹੋਣੀ ਹੈ । ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੂੰ ਇਸ ਤੇ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ।

श्री अध्यक्ष : अगर आप पहले मिल कर कह देते तो I would have requested the Government accordingly. (Had the hon. Member seen me in this respect in my Chamber, I would have requested the Government accordingly.)

CALLING ATTENTION TO MATTERS OF URGENT PUBLIC IMPORTANCE

श्री अध्यक्ष : बाबू अजीत कुमार की तरफ से *Call Attention Notice आया है कि privately managed स्कूलों में हरिजनों को दाखिल नहीं किया जा रहा.... (There is a Call Attention Notice from Babu Ajit Kumar that Harijans are not being admitted in the privately-managed schools.)

Note.—Please see footnote on the next page.

आवाजें : स्पीकर साहिब, कुछ भी सुनाई नहीं दे रहा ।

श्री अध्यक्ष : मैं ने यह कहा है कि बाबू अजीत कुमार की तरफ से एक *Call Attention Notice आया है कि privately-managed schools में हरिजनों को दाखिल नहीं किया जा रहा । अगर यह सच है तो I would request the Education Minister to make a statement either today or to-morrow.

(I have stated that a Calling Attention Notice has been received from Babu Ajit Kumar to the effect that admission is being refused to Harijan students in the privately-managed schools. If this is a fact then I would request the Education Minister to make a statement either to-day or to-morrow).

Chief Minister : All right, Sir.

(ਸਰਕਾਰੀ ਪਖ ਵਲੋਂ 'ਗਲਤ' 'ਗਲਤ' ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ)

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਗਲ ਕਹਿ ਦੇਣਾ ਕਿ ਇਹ ਗਲਤ ਹੈ, ਠੀਕ ਨਹੀਂ । ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੇ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਦਾਖਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਬਲਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਅੱਧੀ ਫੀਸ ਮੰਗੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

राज्य मन्त्री (श्री यश पाल) : आप मुझ से मिल लें ।

श्री अध्यक्ष : आप उन से मिल लें । (The hon. Member should see the hon. Minister in this connection.)

There is another **Calling Attention Notice from Comrade Makhan Singh Tarsikka.

यह मुझे अभी अभी मिली है । कल या परसों इस पर मैं अपनी रूलिंग दे दूंगा । (The notice has been received just now. I shall give my ruling on it either tomorrow or day after.)

ਕਾਮਰੇਡ ਮਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮਸਲਾ ਹੈ, ਇਸ ਤੇ ਅੱਜ ਹੀ ਵਿਚਾਰ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ।

Mr. Speaker : There is yet another †Calling Attention Notice.

---

*Babu Ajit umar : To call the attention of the Government to a matter of public importance namely, refusal on the part of the privately-managed recognised schools in the State to admit students, belonging to scheduled castes and other backward classes in the Higher Secondary Classes in contravention of section iz of the Punjab Education Code, so as to avoid the giving of fee concession to such students, which they are required to do under the rules.

**Comrade Makhan Singh Tarsikka : To discuss the matter of forcible occupation of area of Bhadaur House, Ludhiana (Adda of Buses Ludhiana-Jullundur) by the son of well known Minister on 28th April, 1962, for the construction of Cinema Building there. ejecting dozens of families.

†Comrade Babu Singh : To call the attention of the Government to the brutal lathi-charge and tear gas shels fired on peaceful men and women of village Lambhwali, district Bhatinda, at about 5.00 P.M. on 25th April, 1962. Nineteen arrests have been made in this connection.

एक ग्रोर Call Attention Notice मुझे कामरेड बाबू सिंह जी से ग्रभी यहां बैठे बैठे मिला है। मैं पहले गवर्नमैंट का viewpoint इस बारे में ले लूं, फिर एक दो दिन तक ग्रपना रूलिंग दे दूंगा। (Yet another Call Attention Notice has been received here just now from Comrade Babu Singh. Let me first have the viewpoint of the Government in this regard and thereafter either tomorrow or day after I shall give my ruling on it.)

Now the Secretary will make some announcement.

ANNOUNCEMENT BY SECRETARY REGARDING NOMINATION OF THREE MEMBERS BY THE PUNJAB LEGISLATIVE COUNCIL FOR ASSOCIATION WITH THE PUBLIC ACCOUNTS COMMITTEE FOR 1962-63

Secretary : Under rule 2(ii) of the Punjab State Legislature (Communications) Rules, 1959, I have to inform the House that the Punjab Legislative Council, at its meeting held on the 30th April, 1962, has concurred in the motion carried in the Punjab Vidhan Sabha on the 5th April, 1962, 'that this House recommends to the Punjab Legislative Council that they do agree to nominate three members from the Council to associate with the Public Accounts Committee of the Vidhan Sabha for the year 1962-63 and to communicate to this House the names of the Members so nominated by the Council' and has intimated the names of the following three members in this connection —

(1) Mrs. Pritpal Kaur Wasu ;

(2) Shri Virendra ; and

(3) Shri Krishan Lal.

PAPER LAID ON THE TABLE

Minister for Finance (Dr. Gopi Chand Bhargava) : Sir, I beg to lay on the Table of the House Appropriation Accounts of the Government of Punjab for the year 1960-61 and Audit Report, 1962.

Babu Bachan Singh : Sir, we are not hearing anything. We do not know what has been said by the hon. Minister for Finance.

Mr. Speaker : He has laid the Appropriation Accounts of the Punjab Government for the year 1960-61 on the Table of the House.

Voices : Nothing is audible, Sir.

Mr. Speaker : I would request the Home Minister to inform the House loudly through the mike what has been said by the hon. Minister for Finance.

Home Minister : The hon. Minister for Finance has laid on the Table of the House the Appropriation Accounts of the Punjab Government for the year 1960-61 and Audit Report , 1962.

BILLS

THE PUNJAB NEW CAPITAL (PERIPHERY) CONTROL (AMENDMENT) BILL, 1962 (LEAVE TO INTRODUCE)

Capital and Health Minister (Shri Brish Bhan) : Sir, I beg to move for leave to introduce the Punjab New Capital (Periphery) Control (Amendment) Bill.

Mr. Speaker : Motion moved—

That leave be granted to introduce the Punjab New Capital (Periphery) Control (Amendment) Bill.

Mr. Speaker : Question is—

That leave be granted to introduce the Punjab New Capital (Periphery) Control (Amendment) Bill.

The leave was granted.

Capital and Health Minister (Shri Brish Bhan) : Sir, I beg to introduce the Punjab New Capital (Periphery) Control (Amendment) Bill.

THE PUNJAB APPROPRIATION (NO. 2) BILL, 1962 (CONSIDERED)

Finance Minister (Dr. Gopi Chand Bhargava) : Sir, I beg to introduce the Punjab Appropriation (No. 2) Bill.

Finance Minister (Dr. Gopi Chand Bhargava) : Sir, I beg to move—

That the Punjab Appropriation (No. 2) Bill be taken into consideration at once.

जनाबे वाला, हाउस ने तमाम डिमांड्ज़ पास कर दी हैं। वह डिमांड्ज़ बजट के मुताबिक हैं। मैं उम्मीद करता हूं कि हाउस इस बिल को भी पास करेगा। यह बिल गवर्नर साहिब की इजाज़त से पेश किया गया है।

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Punjab Appropriation (No. 2) Bill be taken into consideration at once.

चौधरी इन्द्र सिंह मलिक (सफ़ीदों) : मिस्टर स्पीकर, आज हाउस में Punjab Appropriation Bill पर discussion शुरू हो रही है। मैं अर्ज़ करता हूं कि Treasury Benches की तरफ से जितना पैसा भी मांगा गया है उतना ही हाउस ने sanction किया है। साथ साथ हम गवर्नमैंट से यह आशा रखते हैं कि उस पैसे का इस्तेमाल सही हो, ठीक ढंग से हो। हम चाहते हैं कि discriminatory treatment किसी भी रिजन के साथ न किया जाए। इस सम्बन्ध में मैं बताना चाहता हूं कि हरियाना के साथ बड़ी बे-इनसाफी होती रही है। मैं कोआप्रेटिव के महकमे पर भी बोलना चाहता था लेकिन आप की तरफ से मेहरबानी नहीं हुई। मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि हरियाना के साथ हर बात में discriminatory treatment किया जाता है। मिसाल के तौर

पर आप small-scale industries की development को ले लीजिये। हिन्दी रिजन के लिए 2 लाख 97 हज़ार रुपया रखा गया है लेकिन पंजाबी रिजन के लिए 6 लाख 93 हज़ार रुपया रखा गया है। जहां तक development of handicrafts का सम्बन्ध है, हिन्दी रिजन में 50,000 रुपये और पंजाबी रिजन में एक लाख रुपये का प्रबन्ध किया गया है। इसी तरह से New Plan Schemes के नीचे हिन्दी रिजन के लिए 90,470 और इस के मुकाबले में पंजाबी रिजन के लिए 1,73,020 रुपये की व्यवस्था की गई है। Co-operative Cold Storage की मद के अन्दर हिन्दी रिजन में 2,00,000 रुपये और पंजाबी रिजन में 4,00,000 रुपया यानी हिन्दी रिजन से दुगना खर्च किया जाएगा। फिर आप देखें कि Rickshaw Pullers Societies के लिए हिन्दी रिजन में 20,600 और पंजाबी रिजन में 20,900 रुपया खर्च किया जाना है। Co-operative Farming Societies की मद भी अगर आप मुलाहज़ा फरमाएं तो उसमें भी यही हालत आप देखेंगे, यानी जहां हिन्दी रिजन में इस पर 3,49,000 रुपया खर्च होना है इस के मुकाबले में पंजाबी रिजन में 3,57,000 रुपया खर्च किया जाएगा। Additional Posts of Assistant Registrars के तहत भी जहां हिन्दी रिजन के लिए सिर्फ 1,70,000 रुपया रखा गया है वहां पंजाबी रिजन के लिए 2,16,600 रुपये का provision किया गया है। इसी तरह से Rural Credit Societies के लिए हिन्दी रिजन के लिए 50,000 और पंजाबी रिजन के लिए 62,000 रुपया रखा गया है। इस सारी position से, स्पीकर साहिब, आप बखूबी अन्दाजा लगा सकते हैं कि हिन्दी रिजन के साथ किस कदर बेइन्साफी का सलूक किया जा रहा है। इस के अलावा पंजाब के अन्दर तीन शूगर मिल्ज़ लगाई जा रही हैं। वह तीनों की तीनों पंजाबी रिजन में दी गई हैं। ऐग्रीकल्चर यूनिवर्सिटी भी पंजाबी रिजन में खोली गई है। इसी तरह से दूसरी नई स्कीम्ज़ भी उसी रिजन में ज़्यादा तेज़ी के साथ खोली जा रही हैं। स्पीकर साहिब, हमारे यहां एक कहावत है :

"हरियाना देश पुराना जहां दूध दही का खाना"

लेकिन जो मिल्क सप्लाई स्कीम है वह भी अमृतसर में शुरू की गई है। पैकेज प्रोग्राम भी लुधियाना में जारी किया गया है। क्या इन सभी बातों से साफ ज़ाहिर नहीं होता कि सरकार किस तरह discriminatory सलूक हरियाना के साथ कर रही है ? जहां तक सर्विसिज़ का ताल्लुक है उन में हरियाना को बहुत पीछे रखा गया है। उन का हिस्सा सिफर के बराबर है। हाई कोर्ट के अन्दर कोई भी जज हरियाने का नहीं है। पब्लिक सर्विस कमिशन के अन्दर भी हमारा एक नुमाइन्दा था। उस को भी पहिले वहां से निकाला और बाद में कुरुक्षेत्र यूनिवर्सिटी के वाइस-चान्सलरशिप से इस्तीफा दिला दिया। अब वहां पर भी हमारा कोई हिस्सा नहीं है। वहां अब भी हरियाने की representation का हक बनता था लेकिन अब कल ही खबर निकली है कि पब्लिक सर्विस कमिशन के अन्दर भी जगाधरी के भाई को लगाया गया है। यह भी हमारे साथ एक बहुत भारी बेइन्साफी की गई है। हमारे चीफ मिनिस्टर साहिब बहुत बड़े-बड़े दावे करते हैं और जब भी हरियाने के दौरे पर जाते हैं तो यह एलान किया करते हैं कि जो काम चौधरी छोटू राम अधूरे छोड़ गए हैं, मैं हरियाने में वह सारे काम पूरे कर दूंगा। लेकिन वह सब कुछ बातों में ही रह जाता है। असल में हरियाने की बेहतरी के लिए उसे

[चौधरी इन्द्र सिंह मलिक]
पंजाबी रिजन के बराबर लाने के लिए अमली तौर पर कोई कदम नहीं उठाए जा रहे । ये बातें सिर्फ दिखावे के लिए की जाती हैं ताकि हरियाने के लोगों को ज़ाहिरा तौर पर खुश किया जाए । डाक्टर साहिब ने general discussion of the Budget के मौके पर जवाब देते हुए यह बताने की कोशिश की कि पंजाबी रिजन के मुकाबले में हरियाना के अन्दर कितना कुछ खर्च किया जा रहा है; लेकिन जहां तक असलियत का ताल्लुक है मैं तजरुबे की बिना पर House के अन्दर यह बात कह सकता हूं कि उस area के लिए जो भी छोटी-मोटी schemes बनाई जाती हैं उनको implement ही नहीं किया जाता; आम तौर पर उन की provision lapse ही हो जाती है । जो पैसा हिन्दी रिजन के लिए मखसूस किया जाता है वह पंजाबी रिजन की development schemes के लिए उस तरफ खर्च किया जाता है ।

जहां तक सड़कों का ताल्लुक है वह भी हिन्दी रिजन के अन्दर सिफर के बराबर हैं । एक मिसाल इस सिलसिले में मैं आप के सामने रखना चाहता हूं । Second Five-Year Plan के अन्दर "सफ़ीदों—जागसी" road का provision किया गया था । लेकिन अफसोस के साथ कहना पड़ता है कि उसे Second Five-Year Plan में बनाने की तो बात ही छोड़ो अब तीसरी Five-Year Plan के अन्दर उसका नाम तक भी नहीं दिया गया । मैं आप के द्वारा मन्त्रिमण्डल को साफ शब्दों में बता देना चाहता हूं कि ऐसी हालत को हरियाने की जनता अब और ज्यादा बरदाशत नहीं कर सकती । आज तक हरियाना के लोगों ने मुतहिदा पंजाब के साथ रहने का निश्चय कर रखा है । वह चाहते हैं कि हम पंजाब के साथ रहेंगे, अपनी मेहनत से समूचे पंजाब को खुशहाल बनाएंगे । लेकिन जो रवैया पंजाब गवर्नमैंट ने अपना रखा है, जिस तरह से हरियाना के साथ इस की तरफ से discriminatory treatment किया जा रहा है उसको सामने रखते हुए वह इस बात के लिए मजबूर हो जाएंगे कि वह दूसरी बात को सोचें और एक अलग हरियाना की demand पर आगे से भी मजबूत होकर चलें और विचार करें । (*Hear, hear from the Opposition*) मैं गुज़ारिश करूंगा कि चीफ़ मिनिस्टर साहिब इस बात की तरफ फौरी तौर पर ध्यान दें ।

स्पीकर साहिब, कल Community Development Department पर बहस चल रही थी । मैं उस सम्बन्ध में कुछ तजावीज़ रखना चाहता था और कुछ information मिनिस्टर साहिब से लेना चाहता था । लेकिन कल आप ने इजाज़त नहीं दी इसलिए इस मौके पर उस सिलसिले में दो चार बातें अर्ज़ करना चाहता हूं । Community Development के लिए सरकार ने तीन stages बनाई हैं—एक village level तक है, दूसरी block level तक और तीसरी district level तक; यानी village level पर पंचायतें होंगी, block लैवल पर ब्लाक समितियां होंगी और district level पर ज़िला परिषद् होंगे । इन के ज़रिये यह सारा काम होगा । ज़िला परिषद् के मैम्बरों की बाबत यह provision रखा गया है कि ब्लाक समितियां उन को recall कर सकती हैं और यह recall होगा by bare majority. मैं यह महसूस करता हूं कि यह

एक ऐसा provision है जिस से ब्लाक समितियां साज़िश का अखाड़ा बन जाएंगी। ज़िला परिषद् ever-changing institutions ही रह जाएंगी जिस से वह किसी तरफ से भी फायदामन्द साबित नहीं हो सकेंगी। मैं गुज़ारिश करूंगा कि मन्त्री महोदय इस की तरफ फौरन ध्यान दें और ऐसी हालत पैदा न होने दें जिससे यह ब्लाक समितियां और ज़िला परिषद् नाकाम साबित हों।

इस के अलावा पंचायतों को taxes लगाने की भी powers हैं। पंचायतें आम तौर पर चूल्हा टैक्स लगाती हैं। लेकिन अब तक का यह तजरुबा है कि गांव के गांव में से वह tax वसूल नहीं होता। इसके अलावा पंचायतें जो fines लगाती हैं वह भी मौसूल नहीं होता। इसकी वजह क्या है? इसका कारण यह है कि पंचायत के पास जो recovery agency है उसके पास कोई ताकत नहीं। बावजूद B.D.O., S.D.M. और D.C. को लिखने के वह रक़म वसूल नहीं हो सकी। इस तरह से जब पंचायतों और ब्लाक समितियों को taxes recover करने की powers ही नहीं तो इन पंचायतों, ब्लाक समितियों को बनाने का फायदा ही क्या है? मैं समझता हूं कि Minister concerned को इस तरफ ध्यान देना चाहिए और जिस तरह arrears of land revenue की recovery होती है इसी तरह से उन taxes और fines की recovery का provision किया जाना चाहिए। तभी पंचायतें और ब्लाक समितियां अपने फ़रायज को पूरा कर पायेंगी। इसके अलावा उन की disposal पर और ज्यादा fund रखने की ज़रूरत है क्योंकि बगैर मुनासिब पैसे के कैसे उम्मीद की जा सकती है कि वह अपने-अपने इलाके के विकास के लिए development programmes को चालू कर सकें।

इसके अलावा मैं यह सुझाव देना चाहता हूं कि ब्लाक समितियों और ज़िला परिषदों के areas में जो जो प्राइमरी स्कूल, dispensaries, हस्पताल वगैरह हैं वह उन्हीं local bodies को दिए जाने चाहिएं। उनका इन्तज़ाम उन्हीं के हाथ में दिया जाना चाहिए। इसके साथ जो local funds हैं वह भी सारे के सारे ज़िला परिषद् और ब्लाक समितियों की disposal पर होने चाहिएं।

इसके अलावा एक और बात की तरफ मैं ध्यान दिलाना चाहता हूं। जहां तक animal husbandry, health, rural sanitation, education, social education और arts and crafts वगैरह की institutions के लिए या small scale industries के लिए grants का सम्बन्ध है इसके लिए भी blocks में three stages system चालू किया गया है। पहली stage के लिए 12 लाख रुपये का provision रखा गया है। 12 लाख में से तकरीबन पांच लाख रुपया तो establishment पर ही खर्च हो जाना है। बाकी सात लाख रह गया। उसमें से buildings भी बननी हैं, एक दो health centres भी बनने हैं और दूसरे development के कामों पर भी उस में से खर्च होना है। तो आप अन्दाज़ा लगाएं कि इस थोड़ी सी रकम से उस इलाके की क्या development होगी? ज़रूरी है कि इस grant को बढ़ाया जाए ताकि लोगों का सही मायनों में कोई फायदा हो सके। इसी तरह block की दूसरी stage के लिए पांच लाख रुपया रखा गया है। पांच में

[चौधरी इन्दर सिंह मलिक]
से तीन लाख रुपया establishment पर खर्च हो जाता है। बाकी 2 लाख रुपया रह जाता है जिसे पांच सालों में खर्च किया जाना है। जहां एक-एक ब्लाक में 80, 85 गांव हैं वहां इस दो लाख रुपये की रकम से क्या development होगी, इसकी बाबत भी आसानी से अन्दाज़ा लगाया जा सकता है। Block की तीसरी stage के लिए भी बहुत कम रुपये का provision है। इसलिए इस point पर ज्यादा कुछ न बोलता हुआ यही कहूंगा कि यह भी बहुत थोड़ी रक़म है। इससे कोई फायदा नहीं होगा, इसे ज़रूर बढ़ाना चाहिए।

इसके अलावा, स्पीकर साहिब, यह बताया गया है कि agriculture के सिलसिला में Crop Insurance Scheme चालू की गई है। मैं समझता हूं कि इस से पंजाब को फिलहाल कोई फायदा नहीं होगा क्योंकि एक तो यह Central subject है और दूसरे Parliament ने इस सम्बन्ध में कोई कानून पास नहीं किया। लाखों रुपया इस महकमा को set up करने के लिए खामखाह खर्च किया जा रहा है। इसके अलावा ज़रूरत इस बात की है कि crop insurance के लिए वही जगहें select की जानी चाहिएं जहां waterlogging हो, फसल खराब हो जाती हो। लेकिन गवर्नमैंट ने उन 6 blocks को select किया है जहां पर फसलों के फेल होने का सवाल ही पैदा नहीं होता। इसके लिए अगर काम शुरू करना ही था तो सफ़ीदों, मुनक, हांसी, फ़ाज़िलका जैसे blocks को लिया जाता जहां पर इसका फायदा भी पहुंचता। यहां पर ज़मीदारों पर taxes भी डबल लगाए गए हुए हैं। लेकिन वह block select किए गए हैं जहां पर ज़मींदारों पर कोई additional taxes भी नहीं हैं। इस लिये इस स्कीम पर जो पैसा खर्च किया जा रहा है वह तब तक न खर्च किया जाए जब तक कि सैंटर से ऐक्ट बनकर हमारे सामने न आ जाए। खामखाह इस काम के लिए डायरैक्टर और डिप्टी डायरैक्टर वगैरह लगा कर इस पैसा को ज़ाया न किया जाए। यह तो एक किस्म का ज़मींदारों को नुक्सान हो रहा है।

जनाब, इल्म बहस से बढ़ता है और माल तजारत से बढ़ता है। हिन्दी रिजन के देहात में कोई technical institution नहीं है, हालांकि सारी आबादी का 80 फीसदी हिस्सा गांव में रहता है। हरियाना को कोई technical institution नहीं दिया गया, न medical institution, न इंजनीयरिंग और न ही कोई industrial institution दिया गया है। यह सब पंजाबी रिजन में कायम किए जाते हैं और यह एक किस्म की साजिश है और इन्हें यह खदशा है कि कभी हो सकता है कि हरियाना पंजाबी रिजन से अलग हो जाए। मगर इस पालिसी को छोड़ना चाहिए और हरियाना जो कि पंजाब का ही हिस्सा है उसे population के basis पर यह अदारे दिए जाएं। हरियाना में सिर्फ एक कुरक्षेत्र संस्कृत यूनिवर्सिटी है। वहां पर भी पहले हरियाने का वाइस-चांसलर था मगर उसे हटा कर अब पंजाबी रिजन का ले आए हैं। क्या वहां पर कोई हरियाने में काबिल आदमी नहीं रहा? हर जगह ही हरियाने के साथ यह सलूक किया जा रहा है। पालियामैंट के तीन मैम्बर लिए हैं तीनों पंजाबी रिजन के हैं। कांग्रेस के टिकट पर चार मैम्बर कौंसिल में गए हैं वह चारों के चारों पंजाबी रिजन के हैं और सैनेट के दोनों मैम्बर भी पंजाबी रिजन के लिए

हैं। इस तरह से हरियाना हर जगह नज़रअंदाज़ किया जा रहा है। इस तरफ यह ध्यान दें ताकि हरियाना भी कुछ तरक्की करे।

इस के बाद मैं industries के महकमा का ज़िक्र करता हूं। इस मकहमे में धांधली मची हुई है। कोटा permits merit पर नहीं, बल्कि कांग्रेसी M.L.A.s वगैरह की सिफारिश पर दिए जाते हैं। सफ़ीदों में कोल डिपो और brick-kiln लाइसैंस भी इसी तरीका से दिए जाते रहे हैं। Approach वाले ले जाते हैं। फिर हरियाना में टिड्डी दल आता है तो सिवाए अफसरों को उसे भगाने के लिए कहा जाए और कुछ नहीं होता। लेकिन अगर पंजाबी रिजन में यह आए तो दिल्ली से हवाई जहाज़ भी पहुंच जाते हैं। फिर एक तो है natural टिड्डी दल हमारे पर, इस के अलावा 33 वज़ीरों का एक और टिड्डी दल भी सवार है।

Mr. Speaker: Please, please.

चौधरी इन्द्र सिंह मलिक : यह टिड्डी दल पंजाब का खून चूसता है। मैं सुझाव देता हूं कि सारी वज़ारत में से सिवाए वज़ीरों के और किसी को दौरे पर जाने की इजाज़त नहीं होनी चाहिए, स्टेट मिनिस्टर और डिप्टी मिनिस्टरों को दौरे पर न जाने दिया जाए। इस के अलावा, मुझे डर है कि जो इन की 33 लाख की डिसक्रीशनरी ग्रांट है उस का भी नाजायज़ इस्तेमाल होगा, इस से यह अपनी पार्टी को फायदा पहुंचाएंगे। यह ग्रांट इन से वापिस ले लेनी चाहिए। इस पैसे को पंजाब की तरक्की के लिए इस्तेमाल किया जाए। हम ने चुनाव के दिनों में देखा था कि इंडस्ट्री मिनिस्टर जुलाने की एक ऐसी पाठशाला को दो हज़ार रुपया दे आए जिस का वजूद भी नहीं है। यह फंड इन से वापस लिया जाए और इनके दौरे बन्द किए जाएं।

इस के अलावा यह अर्ज़ करना चाहता हूं कि पुलिस पर जो पैसा खर्च किया जाता है वह हमारी हड्डियां तोड़ने पर न खर्च किया जाए। जेल मन्त्री से कहूंगा कि जींद की जुडीश्यल लाक अप में कैदियों के नहाने के लिए पानी का इंतज़ाम नहीं है। इस का इंतज़ाम होना चाहिए।

सफ़ीदों के इलाके में सेम ने बरबादी मचाई हुई है। वहां पर 50-60 गांवों की ज़रखेज़ ज़मीन को रेह से बचाया जाए। वज़ीर साहिब वहां दौरा कर के उस इलाके की हालत को देखें। ड्रेनेज बारे यह अर्ज़ है कि पिछली दफा रोहतक के तबाह होने की वजह यह थी कि नाई नाला जो ड्रेन है उस में बहादुरपुर ड्रेन, सींख वगैरह ड्रैन्ज उसमें डाल दी गई थीं। और जो असली ड्रेन है उस को चौड़ा नहीं किया गया। इस की सफाई की तरफ जल्दी ध्यान दें। और जो अन्ता साईफन है उस की भी सफाई होनी चाहिए। इस तरह रोहतक और जींद सबडीवीज़न के देहात को बचाया जा सकेगा।

Mr. Speaker: Please wind up.

चौधरी इन्द्र सिंह मलिक : ऐजुकेशन के बारे भी इस में ज़िक्र है। कहा गया कि यह महकमा बड़ा अच्छा काम कर रहा है। इस बारे में मैं यह अर्ज़ करूंगा कि जो वज़ीर साहिबान वादे किया करें उन्हें पूरा भी किया जाना चाहिए। पंडित अमर नाथ जी, जो ऐजुकेशन मिनिस्टर थे, ने एक बार अपने दौरे के वक्त यह वादा किया कि गंडवाली, खेड़ा, गतोली, शंघाना मलाए वगैरह स्कूलों को अपग्रेड किया जायेगा। मेरे पास इन के इस बारे में खत भी हैं कि इस के

[चौधरी इन्द्र सिंह मलिक]

लिए महकमा को लिख दिया गया है । इसी बिना पर वहां के लोगों ने वहां इमारतें बनवा दी हैं । सामान ले आए मगर अभी तक यह वादा पूरा नहीं किया गया । सिर्फ votes लेने के लिए यह बात कह दी गई थी । झूठा एलान कर दिया गया और इसे पाया तकमील तक नहीं पहुंचाया गया । ऐसे एलान नहीं किए जाने चाहिएं जिन पर अमल न किया जाना हो । मैं तो गुज़ारिश करूंगा कि वज़ीरों के अपने दौरे के वक्त किए गए वादों को उन से पूरा करवाने के लिए हाउस की एक कमेटी हो जिस तरह कि Education की कमेटी है । जो बातें प्रापेगण्डा के लिए झूठी कही जाती हैं उन से लोगों का सरकार पर से विश्वास उठ जाता है । (घंटी)

एक गुज़ारिश मैं और करूंगा । सफ़ीदों ब्लाक में शामिल नहीं है, अरबन एरिया है । वहां म्यूनिसपैलिटी है, सिविल हस्पताल है, आयुर्वेदिक डिस्पैंसरी भी है, प्राइवेट डाक्टर भी हैं । मगर इस सब के बावजूद प्राइमरी हैल्थ सैंटर को सफ़ीदों में खोल दिया गया है । ब्लाक समिति ने रैज़ोल्यूशन पास कर के भेजा कि हम जब इस के लिए पैसा देते हैं तो यह होना भी किसी हमारे गांव में चाहिए । अच्छा हो अगर इस को किसी बड़े गांव में shift किया जा सके । अगर यह नहीं करना तो फिर हैल्थ डिपार्टमेंट इस का खर्च दे ।

Mr. Speaker: No more please.

चौधरी इन्द्र सिंह मलिक : आखिर में मैं सरकार से दरखास्त करूंगा कि वह हिन्दी रिजन के साथ जो discrimination हो रही है उस को दूर करें ।

जनाब, पंजाब में तो divide and rule की पालिसी चल रही है । हरिजनों में फूट डाली जा रही है । रामदासियों को दूसरों के मुकाबले में फायदा पहुंचाया जा रहा है । धानकों, बालमीकियों वगैरह को नज़रअंदाज़ किया जा रहा है । आप यहां वज़ारत के अन्दर ही देख लें । इन के पांच वज़ीरों में से सिर्फ एक डिप्टी मिनिस्टर दूसरों का है जबकि चार मिनिस्टर रामदासियों में से हैं । इस divide and rule की पालिसी का कोई फायदा नहीं है । इस से सूबे को नुकसान ही होगा । M.L.A.s की गिनती जो इन की इधर opposition में है सरकार की आंखें इस से खुल जानी चाहिएं । और इनका discriminatory treatment इसी तरह से बना रहा तो इतना मैं कहता हूं कि यह Treasury Benches पर न होंगे और दूसरी पार्टी कोई इनकी जगह ले लेगी । मैं मिनिस्टर महोदय से यह दरखास्त करता हूं कि इस तरफ ध्यान दें और जो पैसा यह हाउस दे रहा है उसका ठीक से इस्तेमाल करें । अन्त में मैं, स्पीकर साहिब, आपका धन्यवाद करता हूं कि आपने मुझे टाइम दिया ।

पण्डित भगीरथ लाल (पठानकोट) : स्पीकर साहिब, मैं आपका धन्यवाद करता हूं जो आपने मुझे इस वक्त बोलने का अवसर दिया क्योंकि मैं बजट के दौरान नहीं बोल सका था । कुछ बातें जो पठानकोट के क्षेत्र से सम्बन्धित हैं, उनके बारे में आपके ज़रिये सरकार का ध्यान आकर्षित कराना चाहता हूं । सबसे पहले जो बात मैं कहना चहूंगा वह यह है कि वहां पर हरिजनों की बहुत आबादी है । आज से 15 साल पहले से बहुत सारे लोग पाकिस्तान से आए हुए हैं और उनकी संख्या काफी ज्यादा है । उनमें से अधिक से अधिक लोग ऐसे हैं कि जिनके पास रहने को कुल्ली भी नहीं है, अगर कोई है तो उन में से कोई झुग्गी ऐसी नहीं है जिसे घर कहा जा सके ।

ग्रौर देखने वाली बात यह है कि उनका ग्राज तक कोई प्रबन्ध नहीं हो पा रहा है । गवर्नमेंट चाहती है कि उनका कुछ प्रबन्ध किया जा सके ग्रौर इसके लिए रिहैबिलीटेशन डिपार्टमेंट से कुछ ज़मीन ली भी गई है लेकिन हुग्रा ग्रभी तक कुछ नहीं । मैं इस लिए यह ग्रर्ज़ करना चाहता हूं कि जल्दी से जल्दी उनका इंतज़ाम किया जाए ताकि उनकी बेचैनी दूर हो सके ।

इसी के साथ मैं बाजीगर ग्रौर सैंसी जातियों को भी सहूलियत देने के बारे में कहना चाहता हूं क्योंकि वह भी स्वतंत्र देश के रहने वाले हैं । ग्रब उनके लिए इस तरह से बिस्तर ले कर घूमते रहना ग्रौर सड़कों पर डेरे लगा कर सोते रहना हमारी सरकार को शोभा नहीं देता । मैं ग्रपनी सरकार से दरखास्त करूंगा कि उनके लिए भी इंतज़ाम होना चाहिए ताकि वह एक जगह रह कर ग्रपने बच्चों को लिखा-पढ़ा कर उन्हें इस देश के ग्रच्छे नागरिक बना सकें ।

स्पीकर साहिब, मैं मानता हूं कि पानी की सप्लाई के लिए उस इलाके के लिए 20 लाख रुपया रखा गया है लेकिन मैं कंडी की हालत ब्यान करना चाहता हूं कि वहां पर पानी की सप्लाई बहुत कम है । वहां के लिए जो स्कीम बनाई गई है वह सिरे नहीं चढ़ी, उसे पूरा करना चाहिए । वहां पर ऐसे देहात मौजूद हैं कि जिन्हें 3, 3 मील से पानी लाना पड़ता है या फिर छप्पड़ों का पानी पीना पड़ता है ।

स्पीकर साहिब, मैं गवर्नमेंट की प्रशंसा करता हूं, कि इसने industry के क्षेत्र में बहुत भारी काम किया है । हमारे सूबे को इस बात का फख्र है कि हमारे यहां की बनी चीज़ें विदेशों को जाती हैं । लेकिन हैरानी यह है कि इतनी तरक्की होते हुए भी पठानकोट के लिए कुछ नहीं किया जाता । उसे ignore किया जा रहा है । पहले गवर्नमेंट वहां एक इंडस्ट्रियल एस्टेट बनाने लगी थी लेकिन ज़मीन खरीदने के बाद भी वह स्कीम drop कर दी गई । मेहरबानी करके वह स्कीम फिर से चालू की जाए ताकि गरीबों को रोटी मिल सके ।

यह ठीक है कि एक-एक पंचायत में दो-दो प्राइमरी स्कूल खुल गए हैं लेकिन पठानकोट की ग्राबादी 80 हज़ार होते हुए भी वहां पर लड़कियों का कोई higher secondary स्कूल नहीं है । यह discrimination गवर्नमेंट को शोभा नहीं देती ।

इसके ग्रलावा पठानकोट के एरिया में कोई ऐसा हस्पताल या डिस्पेंसरीज़ नहीं हैं कि जहां पर accident होने पर इलाज हो सके । जो X-Ray का प्लांट है ग्रौर modern implements हैं या दवाइयां हैं उनका इन्तज़ाम किया जाना बहुत ज़रूरी है ।

इसी तरह पठानकोट ग्रौर डलहौज़ी के बीच 50 मील के फासले पर कहीं भी लड़कों या लड़कियों का हाई स्कूल नहीं है । मैं, स्पीकर साहिब, ग्रापकी मार्फत सरकार को यह कहना चाहता हूं कि उस पिछड़े हुए इलाके की तरफ ख्याल किया जाना चाहिए ग्रौर upgrading होनी चाहिए । ग्रौर जितने मिडल स्कूल हैं उनको हाई स्कूल बना देना चाहिए ।

स्पीकर साहिब, ग्रब मैं सड़कों के बारे में यह ग्रर्ज़ करना चाहता हूं कि वहां पर approach road कोई नहीं है । ग्रौर पहाड़ी इलाके के ग्रन्दर डलहौज़ी के इधर उधर ममदोहा, मसूरी के लिए जाने के लिए कोई इन्तज़ाम नहीं है । छोटे छोटे गांवों तक जाने के लिए इतना भी इन्तज़ाम नहीं है कि साइकिल भी चल सके ग्रौर सवारियों की तो बात ही क्या । यहां तक परेशानी है कि खच्चर ग्रौर घोड़े भी नहीं जा सकते । स्पीकर साहिब, किरोली, धरियाड़ी ऐसे कस्बे हैं जहां मिलिटरी के रिटायर्ड लोग बसते हैं लेकिन वहां तक जाने के लिए

[पण्डित भगीरथ लाल]

कोई इंतज़ाम नहीं है। और यह वह लोग हैं जिन्होंने देश की सेवा की है। वहां पर एक राम सिंह पठानिया देशभक्त ऐसा आदमी था जिसने अंग्रेज़ों के साथ टक्कर ली थी। वह भी यहीं का रहने वाला था। तो मेरे कहने का तात्पर्य यह है कि यहां पर सड़कें बननी चाहिएं।

वह इलाका जिसे डल्ले की धार कहते हैं वह भी बहुत पिछड़ा हुआ है। अभी गवर्नमेंट ने वहां पर शहीदी conference की थी..... (*Interruptions*)

मैं कह रहा था कि वहां के लोग बड़े कौम-प्रस्त हैं और बड़े देशभक्त हैं। इस लिये मैं आप के द्वारा गवर्नमेंट से यह प्रार्थना करूंगा कि वहां राम सिंह पठानिया की यादगार बनाई जाए। वह एक बड़ा भारी शहीद हुआ है। उस ने रावी के किनारे किला बनाया हुआ था और अंग्रेज़ उस से डरते थे। आप वहां जा कर देखें तो आप को पता लगेगा कि वहां कितने ही अंग्रेज़ों की कबरें बनी हुई हैं।

बाबू बचन सिंह : On a point of order, Sir. यह क्या Appropriation बिल पर बहस हो रही है या शहीदी conference हो रही है?

पण्डित भगीरथ लाल : स्पीकर साहिब, मैं आप के द्वारा गवर्नमेंट से कह रहा था कि वहां राम सिंह पठानिया की यादगार बनानी चाहिये ?

श्री अध्यक्ष : पण्डित जी, आप अब राम सिंह पठानिया को छोड़िये और Appropriation Bill पर बहस करिये। (The hon. Member should now say something on the Appropriation Bill and leave discussing Ram Singh Pathania.)

पण्डित भगीरथ लाल : मैं तो यही बता रहा हूं कि वहां के लोग बड़े कौमप्रस्त हैं (*Interruptions*) उनका लगाव किसी खास पार्टी के साथ नहीं रहा फिर भी वे बड़े देशभक्त हैं। (*Interruptions*) मैं कुल्लू के सरहदी इलाके का भी ज़िक्र करूंगा और हिमाचल प्रदेश का भी ज़िक्र करूंगा जहां से कांग्रेस जीती है और कुल्लू से भी श्री हेम राज जीता है।

स्पीकर साहिब, अब मैं वहां के community development के काम के बारे में ज़िक्र करूंगा, वहां के लोग बड़े श्रद्धालु हैं और उन के अन्दर देश सेवा का भाव भरा हुआ है।

जहां पर गवर्नमेंट उन्हें सेवा के लिये लगाये, वे सेवा के काम में लगने के लिए तत्पर रहते हैं। वे सड़कों के बनाने के काम में श्रमदान देने के लिए झट पट तैयार हो जाते हैं। उन्हें तो इस काम में सिर्फ गवर्नमेंट का सहारा मिलना चाहिए। वे चाहते हैं कि देश को बनाया जाये और इस काम के लिये वे अपने जीवन का वक्त लगाना अपना फर्ज़ समझते हैं। लेकिन ऐसा करने के लिये उन्हें गवर्नमेंट की तरफ से थोड़ा सा सहारा मिलना चाहिये। अगर गवर्नमेंट इस तरफ थोड़ा सा ध्यान दे तो वहां पर बड़ा development का काम हो सकता है। यह ठीक है कि गवर्नमेंट ने वहां पर पंचायतें बना कर और पंचायत समितियां और जिला परिषद् बना कर वहां सारे के सारे अख्तियारात उन लोगों के हाथ में दे दिये हैं लेकिन इस काम में भी उन को सहारा मिलना चाहिये। (घंटी की आवाज़) स्पीकर साहिब, मैं ने दो बातें और कहनी हैं। मैं कह रहा था कि वहां के लोग श्रमदान देने के लिए तैयार हैं लेकिन उन्हें गवर्नमेंट का सहारा

होना चाहिए । अभी पिछले दिनों उन्होंनें एक छोटी सी सड़क श्रमदान दे कर बनाई है और वह हाड़ा की सड़क है । उसे उन्होंने अपने परिश्रम से, अपने श्रमदान से बनाया है । इसी तरह से दूसरी भी जो छोटी २ link roads हैं उन के लिये वे लोग ज़्यादा से ज़्यादा परिश्रम करने के लिए तैयार हैं लेकिन उन्हें इसके लिये गवर्नमैंट का सहारा चाहिये ।

इस के साथ ही साथ मैं पीने के पानी क बारे में कहना चाहता हूं । वहां एक झखड़ नाम की एक जगह है जहां पीने के लिए पानी लोगों को नहीं मिलता । इस की वजह से लोगों को बड़ी तकलीफ हो रही है । आज़ादी प्राप्त हो जाने के पश्चात् जब कि लोग हर बात में स्वतंत्रता अनुभव करते हैं, वहां अगर उन्हें पीने का पानी न मिले तो यह कितना बुरा महसूस होता है । इसलिए सरकार को उन लोगों के लिए पीने के पानी का प्रबन्ध करना चाहिये । (घंटी की आवाज़)

इतना कह कर, स्पीकर साहिब, मैं अपनी स्पीच को खत्म करता हूं । कहना तो मैं ने बहुत कुछ था लेकिन अब time न होने के कारण मैं अब और कुछ नहीं कहता ।

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਦਿਤ ਸਿੰਘ ਭੱਠਲ (ਸੰਗਰੂਰ): ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਜ ਇਸ ਬਿਲ ਤੇ ਬਹਿਸ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਆਪਦੇ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਮਦ ਲਈ 14 ਕਰੋੜ 82 ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਾਫ਼ੀ ਰਕਮ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਘਾਟਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੈਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਾਸਤੇ ਮਕਾਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹਨ ਅਤੇ ਮੁੰਡੇ ਬਹੁਤ ਹਨ । ਜਦੋਂ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਹਨੇਰੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਛੁੱਟੀ ਦੇ ਕੇ ਘਰ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਸਾਡੇ ਧਨੌਲੇ ਦਾ ਸਕੂਲ ਹੈ, ਉਸ ਲਈ ਮਕਾਨ ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁੰਡੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਨ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਸਟਰਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਵੀ ਬਹੁਤ ਘਟ ਹੈ । ਇਕ ਇਕ ਮਾਸਟਰ ਕੋਲ ਸੌ ਸੌ, ਛੇ ਛੇ ਵੀਹਾਂ ਮੁੰਡੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਪੜ੍ਹਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਉਸਦਾ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਤਾਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਟੱਟੀ ਪੇਸ਼ਾਬ ਦੀ ਛੁਟੀ ਦੇਣ ਵਿਚ ਹੀ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਪੜ੍ਹਾਈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀ ਬਲਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ । ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ ਕਿ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਧੱਕੇ ਖਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲਭਦੀ । ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਮਾਸਟਰ ਰਖ ਲਉ ਤਾਕਿ ਬੱਚੇ ਵੀ ਪੜ੍ਹਨ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਵੀ ਮਿਲੇ ਤੇ ਬੇਕਾਰੀ ਭੀ ਘਟੇ । ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਅਜੇ ਤਕ ਕਿਤਾਬਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਹੀਆਂ । ਜਦੋਂ ਇਮਤਹਾਨ ਦਾ ਵੇਲਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਦੋ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ੀ ਕਿਤਾਬਾਂ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਤਨੇ ਥੋੜੇ ਅਰਸੇ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਕੇ ਮੁੰਡੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਅਜ ਮੁੰਡੇ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿਚ ਧੱਕੇ ਖਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਤਾਬਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀਆਂ । ਉਧਰ ਮਾਸਟਰ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਤਾਬਾਂ ਲੈ ਕੇ ਆਉ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਹਰਜ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਫੇਰ ਕਿਤਾਬਾਂ ਇਤਨੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਨ ਕਿ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਭਾਰ 20 ਸੇਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦਾ ਭਾਰ 30 ਸੇਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਚੁਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਵੇਲੇ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਵਧ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਘਟਾਈ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਕੀਮਤਾਂ ਵੀ ਘਟ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ । ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਜੋ ਮਿਆਰ ਹੈ, ਉਹ ਘਟਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਪਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਮਾਸਟਰਾਂ ਨੂੰ ਤਨਖਾਹਾਂ ਬਹੁਤ ਘਟ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਰਸੀਦਾਂ ਵੱਧ ਦੀਆਂ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਮਾਸਟਰ

[ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਦਿਤ ਸਿੰਘ ਭੱਠਲ]

ਵੀ ਤਨਖਾਹ ਮੁਤਾਬਕ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਭੱਠਲਾਂ ਦਾ ਜੋ ਸਕੂਲ ਹੈ, ਉਥੇ ਮਾਸਟਰ ਸੁੱਤੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਹੈਡਮਾਸਟਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਉਸਨੂੰ ਬਦਲਿਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਫੇਰ ਸਾਡੇ ਸੰਗਰੂਰ ਵਿਚ ਇਕ ਲੜਕੀਆਂ ਦਾ ਕਾਲਜ ਹੈ। ਉਥੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਨਾ ਬਠਿੰਡੇ ਤੇ ਨਾ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਲੜਕੀਆਂ ਲਈ ਬੋਰਡਿੰਗ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਸਾਡੇ ਸੰਗਰੂਰ ਦੇ ਕਾਲਿਜ ਵਿਚ ਬੋਰਡਿੰਗ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਕਾਲਜ ਹੀ ਚੰਗਾ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਉਸ ਕਾਲਜ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਲਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਣਾਉਣਾ ਤਾਂ ਕੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਉਲਟਾ ਤੋੜਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਬਿਲਡਿੰਗਾਂ ਹਨ ਉਥੇ ਸਕੂਲ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਜਿਥੇ ਨਹੀਂ ਉਥੇ ਸ਼ਫ਼ਾਰਸ਼ੀ ਸਕੂਲ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਬਡਬਰ ਵਿਚ ਬੜਾ ਸੋਹਣਾ ਤੇ ਖੁਲਾ ਮਕਾਨ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਉਥੇ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਧੌਲੇ ਵਰਗੀ ਥਾਂ ਤੇ ਜਿਥੇ ਮਕਾਨ ਹੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ਉਥੇ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਦਿਆ ਵਰਗੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਭੀ ਸਫ਼ਾਰਿਸ਼ਾਂ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸੰਗਰੂਰ ਬੜਾ ਪਛੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਉਥੇ ਰਿਆਸਤਾਂ ਵਿਚ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜ ਸੀ। ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਦਬਾ ਕੇ ਰਖਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਨਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦਿਆ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਨਾ ਸੜਕਾਂ ਬਣਾਉਂਦੇ ਸਨ, ਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਸੇ ਸੂਝ ਦੇਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸੰਗਰੂਰ ਦਾ ਜ਼ਿਲਾ ਬਾਕੀ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਨਾਲੋਂ ਪਛੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਨਾਭਾ, ਪਟਿਆਲਾ, ਮਾਲੇਰਕੋਟਲਾ ਤੇ ਜੀਂਦ ਦੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਸੀ। ਸੰਗਰੂਰ ਜ਼ਿਲਾ ਸਾਰੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦਾ ਪਛੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹਿੱਸਾ ਕਢਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਪਛੜਿਆ ਹੋਇਆ ਇਲਾਕਾ ਸੀ ਉਹ ਰਲਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਭੋਜੋਵਾਲੀ ਜਿਹੜਾ ਲੁਧਿਹਾਣੇ ਤੋਂ 25, 30 ਮੀਲ ਤੇ ਹੈ ਉਥੋਂ ਮਆਮਲਾ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਸਨ, ਤੇ ਉਥੇ ਤਰੱਕੀ ਬਾਰੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ ਸੀ। ਕਰਨਾਲ ਦਾ ਜੋ ਇਲਾਕਾ ਖਡਿਆਲ ਹੈ ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਪਛੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਇਲਾਕਾ ਕਢਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਇਹ ਰਿਆਸਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਪਛੜਿਆ ਹੋਇਆ ਇਲਾਕਾ ਕਢਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਇਕ ਜ਼ਿਲਾ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਇਹ ਜ਼ਿਲਾ ਸੰਗਰੂਰ ਬਣਿਆ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੜਕ ਨਹੀਂ, ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਧੂਰੀ ਹੈ। ਉਥੇ ਕੋਈ ਗੌਰਮੈਂਟ ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਤਕ ਭੀ ਨਹੀਂ, ਪਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲ ਤਿੰਨ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਹਾਲਤ ਭੈੜੀ ਹੈ। ਓਥੇ ਸੇਮ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੈ। ਸੇਮ ਦੇ ਮਸਲੇ ਦਾ ਕੋਈ ਖਾਸ ਹਲ ਨਹੀਂ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਡਰੇਨਾਂ ਕਢੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਉਹ ਬਹੁਤ ਘਟ ਨਿਕਲੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਨਿਕਲੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਹੇਠਲੇ ਪਾਸਿਓਂ ਪੁਟੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਤੇ ਅਗਾਂਹ ਜਾ ਕੇ ਛੱਡ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਮਗਰਲੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਅਗਲੇ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਲ ਖਾਸ ਗੌਰ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ। ਗੌਰਮੈਂਟ ਕਈ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਚੰਗੇ ਹਨ। ਪਰ ਉਹ ਖਾਸ ਪਲੈਨ ਤੇ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੀ, ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰਖ ਕੇ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੀ ਮਾਰਫਤ ਓਹੀ ਇਲਾਕੇ ਚੰਗੇ ਬਣਾ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਥੋਂ ਕਾਂਗਰਸ ਜਿਤੀ ਹੈ। ਏਹੀ ਖਿਆਲ ਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਓਥੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜਿਥੋਂ ਵਿਰੋਧੀ ਜਿੱਤੇ ਹਨ ਘਟ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਤਰੱਕੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਤਕਰਾ ਹੈ। ਗੌਰਮੈਂਟ ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਖਿਆਲ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੌਰਮੈਂਟ ਬਹੁਤਾ ਚਿਰ ਨਹੀਂ ਚਲਦੀ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਅਗਾਂਹ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦੀ ਤੇ ਛੇਤੀ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੇਕ ਨੀਤੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰੇ ਤੇ ਸੋਚੇ ਕਿ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਅਗੇ ਲਿਆਉਣਾ ਹੈ।

ਸੰਗਰੂਰ ਵਿਚ ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਬੜਾ ਭੈੜਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਹੈ । ਉਥੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਅਤੇ ਥਾਣੇ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਡੀ. ਸੀ. ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਬੇਦੀ ਹੈ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਾਉਂ ਲੈ ਕੇ ਨਾ ਕਹੋ । (The hon. Member should not mention anybody's name.)

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਦਿਤ ਸਿੰਘ ਭੱਠਲ : ਉਥੇ ਦਫਾ 144 ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਵਾਸਤੇ ਲਾਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਵਾਕਿਆਤ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਝਗੜਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ । ਜਿਹੜੇ ਜਿਹੜੇ ਪਿੰਡਾਂ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਘਟ ਵੋਟਾਂ ਪਾਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ 107 ਤੇ 151 ਦਫਾ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ । ਉਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫੜ ਫੜ ਕੇ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸੁਟਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮਾਨਤਾਂ ਵਾਸਤੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ 20, 20 ਹਜ਼ਾਰ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਤੇ 20,000 ਰੁਪਏ ਦਾ ਮਚਲਕਾ ਮੰਗਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਲਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਤੇ ਲਖ ਲਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਮਚਲਕਾ ਮੰਗਦੇ ਹਨ । ਫਿਰ ਉਸ ਦੀ ਤਸਦੀਕ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪਟਵਾਰੀ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਭਜਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੂੰ ਮਿਲੀਂ ਨਾ । ਇਹ ਤਰੀਕਾ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਹ ਸਾਰਾ ਤਰੀਕਾ ਡੀ. ਸੀ. ਦਾ ਚਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ 107 ਤੇ 151 ਦਫਾ ਹੇਠ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦੇ ਅਖਤਿਆਰ ਦਿਤੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਇਸ ਦੀ ਜ਼ਿਮੇਂਦਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਹੈ । ਲੌਂਗੋਵਾਲ, ਸ਼ੇਰੋਂ, ਸਾਰੋਂ, ਭੱਠਲ ਤੇ ਫਲਾਹੀ ਵਿਚ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜੇ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੁਲਸੀ ਟਾਊਟਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮਾਨਤਾਂ ਭਰੋ, ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਸਾਨੂੰ ਖਤਰਾ ਹੈ ਪਰ ਪੁਲਿਸ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜ਼ਿਮੇਂਵਾਰ ਹਾਂ । ਗ਼ਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਰੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੇਣ ਲਈ ਤਸਦੀਕ ਕਰਵਾ ਕੇ ਲਿਆਓ ਤੇ ਓਧਰ ਪਟਵਾਰੀ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਭਜਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਗਲਤ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਓਥੋਂ ਦਾ ਡੀ. ਸੀ. ਸਾਹਿਬ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਵਾਂਙੂ ਹੈ । ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਲੋਕ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ ਮੰਨਦੇ ਸਨ । ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਨਾਚ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਸੁਹਣੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਟੋਲ ਕੇ ਲਿਆਉਂਦਾ ਸੀ ਪਰ ਸਾਡੇ ਡੀ. ਸੀ. ਨੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਤ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਉਹ ਖਾਸ ਖਾਸ ਕੁੜੀਆਂ ਤੋਂ ਗਿੱਧੇ ਪੁਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਉਸ ਦੇ ਲਛਣ ਹਨ ਜੋ ਆਮ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਉਸ ਨੇ ਸੰਗਰੂਰ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਕੁੜੀਆਂ ਨਾਲ ਹੋਲੀ ਖੇਡੀ । ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਡੀ. ਸੀ. ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਜੋ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਕਾਲਿਜ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ । ਸੰਗਰੂਰ ਦੇ ਡੀ. ਸੀ. ਨੇ ਆਪਣੇ ਉਤੇ ਕੁੜੀਆਂ ਤੋਂ ਰੰਗ ਪੁਆਇਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਪਾਇਆ । ਇਹ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਗੱਲ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬੀ ਗਲਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । (ਘੰਟੀ) ਜੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਇਮਾਨਦਾਰ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਗਿੱਧੇ ਬਿਲਕੁਲ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਬਿਲਕੁਲ ਸਫਾਈ ਕਰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਡੀ. ਸੀ. ਦਾ ਇਹ ਰਵਈਆ ਹੈ । (ਘੰਟੀ)

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਦੋ ਮਿੰਟ ਹੋਰ ਬੋਲ ਲਓ । (The hon. Member may speak for another two minutes.)

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਦਿਤ ਸਿੰਘ ਭੱਠਲ : ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਓਥੇ ਹੋਰ ਸਮੇਂ ਲਈ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਜ਼ਿਲੇ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ । ਓਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਹੋਣਾ ਪਏਗਾ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਾਸਤੇ ਬੰਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਕੁੜੀਆਂ ਤੋਂ ਗਿੱਧੇ ਪੁਆਉਣੇ, ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਨਾਚ ਤੇ ਕੁੜੀਆਂ ਤੋਂ ਹੋਰ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਬਦਨਾਮੀ ਦੁਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਾਉਣੀਆਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਓਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕ ਨਹੀਂ ਝੱਲ ਸਕਣਗੇ । ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾ ਬਦਲਿਆ ਤਾਂ ਐਜੀਟੇਸ਼ਨ ਚਲੇਗੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੌਰ ਚਲੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜੱਥੇਬੰਦ ਹੋ ਕੇ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪਏਗਾ । ਇਸ ਦੀ ਜ਼ਿਮੇਂਵਾਰੀ ਦਾ ਹਾਊਸ ਗਵਾਹ

[ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਦਿਤ ਸਿੰਘ ਭਠਲ]

ਹੈ। ਜੇ ਉਹ ਓਥੇ ਐਸੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ ਜ਼ਿਮੇਦਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਜ਼ਿਮੇਦਾਰੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਜ਼ਿਮੇਂਦਾਰੀ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਹੋਏਗੀ ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਓਥੇ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਓਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੇਸ ਤੇ ਦਾੜ੍ਹੀਆਂ ਪੁਟਵਾਣੀਆਂ, ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਝੂਠੇ ਕੇਸ ਬਨਾਉਣੇ, ਇਹ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲਾ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਡੀ. ਸੀ. ਨੂੰ ਓਥੇ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਨ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਓਥੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਕਾਇਤਾਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਅਜੇ ਤਕ ਗ਼ੌਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਡੀ. ਸੀ. ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬਦਲਿਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਉਥੇ ਜਾਕੇ ਪੜਤਾਲ ਕਰੋ। ਡੀ. ਸੀ. ਦਫਤਰ ਵਿੱਚ ਘਟ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੰਗਰੂਰ ਤੋਂ ਦੋ ਮੀਲ ਦੂਰ ਇਕ ਲੈਂਡ ਲਾਰਡ ਦੇ ਬਾਗ ਵਿੱਚ ਰੰਗ ਰਲੀਆਂ ਮਾਣਦਾ ਹੈ। (ਘੰਟੀ) ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਹ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਉਥੇ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਬੜਾ ਕੁਛ ਕਹਿ ਚੁਕੇ ਹੋ, ਤੁਹਾਡੀ ਬਜ਼ੁਰਗੀ ਦਾ ਲਿਹਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। (The hon. Member has said enough. I have given him good deal of latitude on account of his age.)

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਦਿਤ ਸਿੰਘ ਭਠਲ : ਜੇ ਉਸ ਡੀ. ਸੀ. ਨੂੰ ਗੌਰਮੈਂਟ ਹੋਰ ਸਮੇਂ ਲਈ ਰਖੇਗੀ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਲੰਕ ਲਾਏਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਕਾਂਗਰਸੀ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਭੱਠਾ ਬਠਾਏਗੀ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਬਦਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਬੋਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿਤਾ ਹੈ।

प्रिंसीपल रला राम (मुकेरियां): अध्यक्ष महोदय, Appropriation Bill पर बोलते हुए मैं निवेदन करना चाहता हूं कि सारे देश में educated unemployment की बड़ी भारी समस्या बनी हुई है। यह समस्या केवल नौकरियों के द्वारा ही हल नहीं हो सकती। हमें पढ़े लिखे नौजवानों को टेक्नीकल काम पर लगाना होगा। यह बड़ी प्रसन्नता की बात है कि इस बजट में पढ़े लिखे नौजवानों को टेक्नीकल और professional education देने के लिए विशेष प्रबन्ध किया गया है। यह बड़ी प्रसन्नता की बात है कि नौजवानों को technical education देने के लिए हमारी सरकार का यह बड़ा ही सराहनीय कदम है कि उस ने सब की सब technical education free कर दी है। इस से पढ़े लिखे व्यक्ति ज़्यादा technical side पर आएंगे। इस पर मैं अपनी सरकार को बधाई देता हूं। यह करना ज़रूरी था भी क्योंकि ऐसा कदम उठाए बिना बेरोज़गारी की समस्या हल नहीं हो

9.00 a.m.

सकती थी। जहां तक general education का सम्बन्ध है, मैं एक दो बातें आप के द्वारा गवर्नमेंट के ध्यान में लाना चाहता हूं। हम सब इस बात के लिए चिन्तित हैं कि विद्यार्थियों के अन्दर हम जो अनुशासनहीनता देख रहे हैं, indiscipline देख रहे हैं उसका जल्दी से जल्दी इलाज किया जाए। इस सम्बन्ध में एक स्टेटमेंट शिक्षा मन्त्री जी ने इस सदन के अन्दर भी दी थी। यह प्रसन्नता की बात है कि जहां तक पंजाब का ताल्लुक है, दूसरे सूबों के मुकाबला में यहां पर विद्यार्थियों में indiscipline की हालत उतनी खराब नहीं, बेहतर ही है। यद्यपि इस बात से इनकार नहीं किया जा सकता किन्तु कुछ बातें ऐसी पैदा हो रही हैं जिन की तरफ अगर ध्यान न दिया गया तो यह स्थिति यहां भी ज्यादा चिन्ताजनक हो जाएगी। पिछले दिनों विद्यार्थियों के अन्दर

कुछ इस प्रकार की बातें हुईं जिन को पढ़कर सारे सूबे को बड़ा अफसोस हुआ। अध्यक्ष महोदय, विद्यार्थियों के अन्दर से indiscipline को दूर करने के लिए भारत की और स्टेट्स की सरकारों की तरफ से कई कमेटियां नियुक्त की गईं। वह सभी कमेटियां एक बात पर मुत्तफिक हैं कि विद्यार्थियों के अन्दर अनुशासनहीनता आ जाने के तीन चार मुख्य कारण हैं। कहने की आवश्यकता नहीं कि उन में से सब से पहला कारण तो सिनेमा है। सिनेमा ने विद्यार्थियों पर बहुत बुरा प्रभाव डाला है। दूसरा कारण यह है कि टीचर्ज़ के अन्दर लालच की भावना धीरे धीरे बढ़ रही है। यह भी विद्यार्थियों के अन्दर indiscipline लाने का एक भारी कारण है। लेकिन जो सब से मुख्य कारण है और जिस की ओर मैं आप के द्वारा सरकार का ध्यान दिलाना चाहता हूं वह यह है और सभी शिक्षक इस बात में सहमत हैं कि स्कूलों के अन्दर इस वक्त जो free education हो गई है उसने भी विद्यार्थियों के अन्दर indiscipline पैदा करने में बड़ी सहायता दी है। सरकार को इस ओर विशेष ध्यान देना चाहिए। सरकार को स्कूलों के अन्दर किसी सूरत में भी overcrowding पैदा नहीं होने देनी चाहिए और अगर हो तो उसे किसी प्रकार भी बरदाश्त नहीं करना चाहिए क्योंकि जिस क्लास को टीचर ठीक प्रकार से manage नहीं कर सकेगा उसमें indiscipline लाज़मी तौर पर पैदा होगा। उसको आप कभी भी नहीं रोक सकते। ठीक है कि मुफ़्त शिक्षा लोगों के लिए एक बहुत बड़ी attraction है। मुफ़्त शिक्षा जारी करके सरकार ने एक बड़े गर्व की बात की है लेकिन इस के फलस्वरूप जब हर क्लास के अन्दर overcrowding हो जाएगी तो indiscipline, जैसा कि मैंने पहले भी निवेदन किया, बहुत ज्यादा बढ़ जाएगा। इस बार इस Department ने भी और यूनिवर्सिटी ने भी इस सम्बन्ध में काफी instructions issue की हैं। उन्होंने यह भी instruction issue की है कि कालेजों में teacher student ratio 1 और 30 की हो, इस से ज्यादा न हो; यानी अगर वहां पर 30 विद्यार्थी हैं तो उन के लिए एक टीचर होना चाहिए और इसी तरह से स्कूलों के अन्दर 1 और 40 की ratio रखी हुई है। मैं समझता हूं कि यह जो सीमाएं मुकर्रर की गई हैं यह निहायत reasonable हैं और department को चाहिए कि इन सीमाओं का उल्लंघन न होने दिया जाए। अगर उल्लंघन होने दिया गया तो पंजाब के अन्दर जो discipline की स्थिति है और जिस पर पंजाब अभी फख्र कर सकता है वह नहीं रहेगी, बिगड़ जाएगी। इस के साथ ही साथ मैं यह भी कह देना ज़रूरी समझता हूं कि free education के सम्बन्ध में भी गवर्नमेंट को बड़ी सोच विचार कर आगे कदम उठाना चाहिए। अगर यह कहा जाए कि गवर्नमेंट स्कूलों में बिला इस लिहाज के कि वहां पर कितनी accommodation है, कितने rooms हैं कितने टीचर हैं धड़ा धड़ admissions की गईं तो इस से अधिक से अधिक overcrowding होगी और हमारी स्टेट के अन्दर indiscipline फैलेगा। हमें समय रहते इस पर विचार कर लेना चाहिए ताकि स्कूलों और कालेजों के अन्दर overcrowding न हो। हमें आने वाले खतरे से सावधान रहना चाहिए क्योंकि इस सम्बन्ध में पीछे जो स्थिति पैदा होगी उस पर काबू पाना सरकार के लिए भी शायद कठिन हो जाएगा।

अध्यक्ष महोदय, एक और बात है जिसकी ओर मैं आप के द्वारा सरकार का ध्यान आकर्षित करना चाहता हूं। मैं कई सालों से examination centres का इन्स्पैक्टर रहा हूं। लेकिन जितना indiscipline जितनी घबराहट, जितने unfair means के केसिज़ इस दफा मेरे

[प्रिंसीपल रला राम]

नोटिस में लाए गए हैं पिछले पन्द्रह बीस सालों में भी नहीं आए। जिस भी सैंटर में मैं इस दफा गया और Superintendent साहिब से मुझे मिलने का मौका मिला उन्होंने यही कहा इक हम बड़े tact के साथ अपना समय गुज़ार रहे हैं। कई सैंटरों में ऐसे वाकियात हुए जिनकी सराहना नहीं की जा सकती। बटाला के अन्दर भी एक बड़ी unpleasant घटना हुई है। उस के मुताल्लिक मैं बहुत ज्यादा नहीं कहना चाहता। वह बहुत ही regrettable वाक्या था। उस पर गवर्नमेंट ने बड़ी prompt कार्यवाही की है। गवर्नमेंट ने जिस तेज़ी के साथ इस सिलसिले में कार्यवाही की मुझे यह देखकर बड़ी प्रसन्नता हुई क्योंकि इस प्रकार के indiscipline को रोकना गवर्नमेंट और पब्लिक दोनों का ही फर्ज़ है। तो मैं आप को बता रहा था कि मैं कई सैंटरों में जब Superintendents को मिला तो उन्होंने मुझे बताया कि हर रोज़ कोई न कोई supervisor हमें आकर यह कहता है कि जब मैं बाहर निलकता हूं तो कई विद्यार्थी आ जाते हैं और कहते हैं कि जब तुम गांव में या शहर के अन्दर गलियों में निकलोगे तो हम भी तुम से निपट लेंगे। यह एक निहायत चिन्ताजनक स्थिति है जिस पर फौरी तौर पर गौर करने की ज़रूरत है। यह बड़ी तशवीश की बात है। अध्यक्ष महोदय, इस का क्या कारण है? मैं ने उन लोगों से बात चीत करने पर या अपने अनुभव से जो कारण देखा है वह मैं आप के द्वारा गवर्नमेंट के नोटिस में लाना चाहता हूं। यह बड़ी काबले तारीफ बात है कि गवर्नमेंट ने आठवीं जमात का इम्तहान जारी किया। इस से पहले मिडल स्टैंडर्ड के टीचरों में बच्चों पर काबू रखने के सम्बन्ध में उदासीनता पाई जाती थी। वह समझते थे कि हम क्यों इस झंझट में पड़ें। जब वह विद्यार्थी दसवीं में जाएंगे या हायर सैकंडरी में जाएंगे तो वहां टीचर लोग उन से माथापच्ची करते फिरेंगे। इसलिए इस तरह की भावना को रोकने के लिए मैं समझता हूं कि आठवीं जमात का इम्तहान शुरू करके गवर्नमेंट ने निहायत काबले तारीफ कदम उठाया है। यह तो बड़ी अच्छी बात है लेकिन इसमें जो कमी रह गई है वह यह है कि इस इम्तहान में सुपरवीज़न की हालत इतनी खराब है और वहां पर इतने वसीह पैमाने पर unfair means का इस्तेमाल होता है कि जिसने पंजाब के अन्दर विद्यार्थीवर्ग में indiscipline पैदा कर दिया है। अगर इस तरह की हालत को वहां पर न रोका गया तो कहना गलत न होगा कि ऐसी आदतों को यूनिवर्सिटी और कालेज के इम्तहानात में नहीं रोका जा सकेगा।

(*At this stage the Deputy Speaker occupied the Chair*)

और वह स्टेज जो है वह आठवीं जमायत की ही है। इस में कोई शक नहीं है कि आठवीं का इम्तहान जो महकमा की तरफ से लिया जाता है यह बड़ी अच्छी बात है। मगर जो इस स्टेज पर unfair means का इस्तेमाल होता है इस को कालिज स्टेज या दसवीं जमात की स्टेज पर रोका न जा सकेगा। हमें इस बात का फख्र रहा है कि हमारे विद्यार्थीयों में discipline की भावना काफी अधिक रही है। मगर यह जो अब बुराई पैदा हो रही है इस की तरफ फौरन ध्यान देने की ज़रूरत है। Supervisor साहिबान जब Intermediate classes के examination hall में पहुंचते हैं तब वह कहते हैं कि यहां हमें पता लगता है कि हम किसी इम्तहान के centre में हैं, जब वह मिडल के सैंटर में हों तो वह कहते हैं कि हमें तो पता ही नहीं लगता कि हम किसी इम्तहान के सैंटर में हैं। यह बात नहीं कि यह बीमारी और जगह पर नहीं है। वहां भी है मगर जिस भयानक रूप में मिडल स्कूल

examination में है उतनी और कहीं नहीं। वहां पर अगर इसे रोक दिया जाए तो हायर स्टेजिज़ पर इसे रोकना आसान होगा। जहां से यह शुरू होती है वहीं से इस को रोकने की कोशिश करनी चाहिए। इस के लिए अगर महकमा को और रुपया भी खर्च करना पड़े तो विद्यार्थियों से फीस के रूप में यह प्राप्त किया जा सकता है मगर सरकार को स्कूलों में over-crowding को lightly नही लेना चाहिए। जहां सिनेमा या उस्तादों का लालच विद्यार्थियों में indiscipline फैलाता है वहां इस के बढ़ाने का एक बड़ा कारण over-crowding भी है। हमें किसी तरह भी इस बुराई को बरदाश्त नहीं करना चाहिए। अगर प्राइवेट स्कूल भी फ्री ऐजुकेशन की नेमत बच्चों को दे सकें तो इस का प्रसार उन स्कूलों तक भी होना चाहिये। मगर सरकारी स्कूलों में overcrowding नहीं होने देनी चाहिए।

दूसरी बात जो मैं कहना चाहता हूं वह यह है कि अधिक जनसंख्या इस समय सारी दुनिया के सामने ही एक समस्या बनी हुई है और इस पर काबू पाना हर एक देश के लिए अवश्यक है। इस के लिए provision हमारे बजट में भी किया गया है मगर जो स्कीम sterilization या लोगों को हीजड़े बनाने की है यह बड़ी खतरनाक है। एक नार्मल व्यक्ति जिस से sexual गल्तियां हो जाती हैं रूहानी तौर पर एक हीजड़े से कहीं ऊपर है। इस का प्रभाव इनसान के मानसिक विकास पर बुरा पड़ता है। हम दूसरे measures adopt करें और करने चाहियें। मैं इस का विरोधी नहीं हूं। अगर किसी से sexual गलती हो जाए तो इस से घबराना नहीं चाहिए। तो भी उस की रूहानी कीमत ज्यादा है। इस चीज़ को रोकने के लिए नर और नारियों दोनों को हीजड़े बनाना एक घटिया किस्म की बात होगी। इस लिए इस ओर कदम बड़ी सावधानी से उठाना चाहिए। Sex instinct एक normal इनसान के जीवन में बड़ा पार्ट play करता है। इसे काबू में कर लेने में बड़ाई है, मगर मसनूई तरीकों से इनसान को हीजड़े बना देना और तमाम जनता को इस तरफ ले जाना ठीक न होगा, यह बुराई पैदा करने वाली बात है। (घंटी) मैं एक और बात कह कर बैठ जाऊंगा।

और वह है waterlogging की। सरकार ने इस समस्या को हल करने के लिए काफी प्रयत्न किए हैं मगर मैं इस बारे में यह कहना चाहता हूं कि इस का proper survey होना चाहिए। Floods बारे भी अभी तक कोई मुनासब survey नहीं हुआ। मेरे हलके मुकेरियां सब-तहसील के अन्दर दरियाए बयास के किनारे पर जितने गांव हैं उन सब को एक भारी खतरा पैदा हो गया है। उन में से बीसियों गांव तो बह गए हैं। दरियाए बयास का रुख मुकेरियां सब-तहसील के गांवों की तरफ खतरनाक तरीके से हो गया है। मुझे मालूम नहीं और मैं देख नही पाया कि floods से बचाने के लिए जो survey सरकार ने किया है क्या यह गांव उस में शामिल हैं या नहीं। गुरदासपुर के ज़िले के अन्दर कुछ गांवों को बचाने के लिए एक धुस्सी बांध बनाया जा रहा है मगर उस का नतीजा यह है कि दरियाए बयास का रुख खतरनाक तौर पर मुकेरियां सब-तहसील के गांवों की तरफ हो गया है। यह बीस के करीब गांव किसी वक्त भी दरिया में तुग़ियानी आने से मिट जाएंगे। इस लिए सरकार को proper survey कर के इन गांवों को बचाने का प्रबन्ध करना चाहिए। (घंटी) यह बड़ा उपजाऊ इलाका है मगर उन लोगों की खुशहाली और ज़िन्दगी को खतरा पैदा हो गया है। इस लिए सरकार से कहता हूं कि floods और waterlogging के लिए proper survey की जाए और जो सेम को रोकने के जरिये हैं उन को इस्तेमाल किया जाए। और जब

[प्रिंसीपल रला राम]
तक उन इलाकों के लिए भी जो कि उपजाऊ हैं और जिनको खतरा पैदा हो रहा है अगर उनको बचाने के लिए ध्यान न दिया गया तो वह मिट जाएंगे । आपका धन्यवाद ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ (ਮੋਗਾ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਹਾਊਸ ਨੇ ਬਜਟ ਦੀਆਂ ਗਰਾਂਟਸ ਪਾਸ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ Appropriation Bill ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਹੈ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਨੂੰ 1962 ਦੀ Audit Report ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਗਈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਅਸੀਂ ਏਥੇ ਬਹਿਸ ਕਰਨੀ ਸੀ । ਇਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ 1962 ਦੀ Audit Report ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਪਹਿਲੇ ਕੋਆਪ੍ਰੇਟਿਵ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ । ਸਾਡਾ ਜਿਹੜਾ ਸੂਬਾ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ 80% ਲੋਕ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਤੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਲੇਕਿਨ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਇਤਨੀਆਂ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰ ਸਕਣ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਤਕ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਨਹੀਂ ਬਣਾਵਾਂਗੇ ਉਦੋਂ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਤ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ । ਅਜ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ 5 ਜਾਂ 10 ਏਕੜ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਤੋਂ ਵਡੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਬਹੁਤ ਥੋੜੇ ਹਨ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਜੇ individual ਤੌਰ ਤੇ ਉਹ ਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਤਾਂ ਉਹ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ । ਇਹ ਗਲ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ targets ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਦਸ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧਾ ਲਈ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਛੋਟੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੇ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਪਿੰਡ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦੀ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚੋਂ ਹਾਂ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਤਜਰਬੇ ਦੀ ਬਿਨਾ ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਛੋਟੇ ਕਿਸਾਨ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕੋਆਪਰੇਸ਼ਨ ਰਾਹੀਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ । ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਕੋਆਪਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਨੇ ਬੜੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਵਾਏ credit ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕੋਈ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੁਸਾਈਟੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਅਗਰ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਹੈ ਵੀ ਤਾਂ ਉਹ ਬਰਾਏ ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ । ਇਹ ਜਿਹੜੀਆਂ credit ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਸਿਰਫ 13% ਲੋਕ ਮੈਂਬਰ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਲ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਬਾਅਦ ਥੋੜੇ ਸੂਦ ਤੇ ਕਰਜ਼ਾ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸਹੂਲਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਕੋਆਪਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਸਹੀ ਤੌਰ ਤੇ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ । ਲੇਕਿਨ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਕਹਾਵਤ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਖੋਤੀ ਦਾ ਪੈਰ ਆਵੇ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਮੁੜਕੇ ਦੀਵੇ ਵਲ ਨਹੀਂ ਝਾਕ ਸਕਦੀ । ਮੇਰਾ ਕਹਿਣ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਡਰ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਦੇ ਵਿਚ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੰਮ ਚਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਤੋਂ ਉਹ ਡਰਦੇ ਹਨ । ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਸਾਡੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਇਕ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਜਿਨਿੰਗ ਫੈਕਟਰੀ ਲਗਾਈ । ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵੀ ਹਿੱਸੇ ਪਾਏ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਵੀ ਕਾਫੀ ਰੁਪਿਆ ਦਿੱਤਾ । (*Interruption*) । ਮੈਂ ਮੋਗੇ ਦੀ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਜਿਨਿੰਗ ਫੈਕਟਰੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਫੈਕਟਰੀ ਤੇ 3/4 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਹੋਇਆ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਅਜ ਤਕ ਉਹ ਇਕ ਦਿਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚਲੀ । ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਕੀ ਹੈ ? ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮਹਿਕਮਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਥ ਵਿਚ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਖੁਦ ਬੇਈਮਾਨੀ ਕਰਵਾ ਕੇ ਖਟਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਲੋਕ ਗਬਨ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਮਗਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਇਹ ਵਜ੍ਹਾ

ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸੂਰਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਚੁਪ ਕਰਕੇ ਬੈਠੀ ਰਹਿਦੀ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਇਸ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਜਿਨਿੰਗ ਫੈਕਟਰੀ ਦਾ ਮੈਂ ਵੀ ਮੈਂਬਰ ਹਾਂ। ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੌ ਸੌ ਰੁਪਿਆ ਹੋਰ ਪਾਉਣਾ ਪਏ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਹਿੱਸੇ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਮਿਲ ਘਾਟੇ ਦੇ ਵਿਚ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਮਿਲ ਅਜੇ ਚਲੀ ਹੈ ਨਹੀਂ, ਲੇਕਿਨ ਘਾਟੇ ਦੇ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਚਲੀ ਗਈ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਗਬਨ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਹੋਰ ਕਿੱਥੇ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਗੁਜ਼ਾਰਿਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਮੇਰੀ ਏਸ ਗਲ ਨੂੰ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਨਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇ ਬਲਕਿ ਇਹ ਸੱਚੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਮੈਂ ਹਾਊਸ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਲਿਆ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਜਦੋਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਦੇ ਨਾਲ ਪੈਸੇ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੌਸਲਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦੇ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੋਗੇ ਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਸੈਂਟਰਲ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਬੈਂਕ ਹੈ। ਉਹ ਇਕ ਤਕੜੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਦੇ ਹਥ ਵਿਚ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਥੇ ਬਹੁਤ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਨਕੁਆਇਰੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਸੈਕਟਰੀ ਹੈ ਔਰ ਕੁਝ ਹੋਰ ਜਿਹੜੇ office bearers ਹਨ ਉਹ ਇਕ defaulter society ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ। ਜਿਹੜਾ ਉਸ ਦਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਦਿਵਾਲਾ ਨਿਕਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਉਥੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਮੈਂ ਇਕ ਹੋਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗਲ ਵਲ ਹਾਊਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਅਜ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਬੈਂਕ ਦੇ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ individual share holder ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ 50 ਰੁਪਏ ਦੇਣੇ ਪੈਂਦੇ ਸੀ। ਉਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਜਾਗ੍ਰਿਤੀ ਆਈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤੀ ਤਾਦਾਦ ਦੇ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਬਣਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਬੋਰਡ ਆਫ ਡਾਇਰੈਕਟਰਜ਼ ਨੇ 50 ਰੁਪਿਆਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਮੈਂਬਰ ਬਣਨ ਲਈ 500 ਰੁਪਿਆ ਫੀਸ ਰਖ ਦਿੱਤੀ ਤਾਕਿ ਕੋਈ ਹੋਰ ਆਦਮੀ ਉਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੀ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ। ਇਹ ਆਪਣੀ ਥੈਲੀ ਦੇ ਵਟਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਉਸ ਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਏਸ ਸ਼ਰਤ ਨੂੰ ਹਟਾ ਕੇ ਮੁੜ ਕੇ 50 ਰਪਏ ਤੇ ਹੀ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਬਲਾਕਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਜਿਹੜੇ ਡੀਵੈਲਪਮੈਂਟ ਬਲਾਕ ਖੋਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਹਨ। ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਢੰਗ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਮੈਂ ਮੁਤਫਿਕ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਕੁਝ ਆਂਕੜੇ ਹਾਊਸ ਦੇ ਟੇਬਲ ਤੇ ਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਉਹ ਲਿਆ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ। ਸਾਡੇ ਹਲਕੇ ਦੇ ਬਲਾਕ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਲ ਦਾ 88 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦਾ ਬਜਟ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਵਿੱਚੋਂ 55 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਸਿਰਫ establishment ਤੇ ਹੀ ਖਰਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਓ ਕਿ ਜਿਸ ਬਜਟ ਵਿੱਚੋਂ ਏਡੀ ਵਡੀ ਰਕਮ ਸਟਾਫ ਅਤੇ ਜੀਪਾਂ ਤੇ ਹੀ ਖਰਚ ਹੋ ਜਾਣੀ ਹੈ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਫੇਰ ਇਹ ਸੋਚਣਾ ਕਿ ਉਸ ਰਕਮ ਨਾਲ ਇਲਾਕਿਆਂ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਦੇਣੀ ਹੈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਵਾਏ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ accommodate ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ adjust ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਬਾਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੈਸਿਆਂ ਨਾਲ ਤਰਕੀ ਦਾ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਮਹਕਮੇ ਵਿਚ ਅਫਸਰ ਨਾਲੋਂ ਉਸਦਾ ਮਾਤਹਿਤ ਵੱਧ qualified ਹੋਵੇ ਜਾਂ, ਦੂਜੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ, ਅਫਸਰ ਦੀ ਕੋਈ qualification ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਤਨੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਇਸਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਹਰ ਕੋਈ ਲਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਬਲਾਕਾਂ ਵਿਚ B.D.Os. ਦੇ ਮਾਤਹਿਤ ਬੜੇ ਬੜੇ qualified ਆਦਮੀ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਰਾਇਤ inspector M.Sc. ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ overseer ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਲੇਕਿਨ

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ]
ਜੋ B.D.O. ਸਾਹਿਬਾਨ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ qualifications ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਕੋਈ ਚੌਥੀ ਪਾਸ ਹੈ ਕੋਈ ਮਿਡਲ ਫੇਲ ਤੇ ਕੋਈ ਮੈਟਰਿਕ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ M.L.As ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਹਾਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ B.D.O. ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਇਨਸਾਫ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ ਕਿ ਐਨੀਆਂ ਵਡੀਆਂ ਪੋਸਟਾਂ ਨੂੰ Public Service Commission ਕੋਲੋਂ ਲੈਕੇ unqualified ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਰਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਵਡੀ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਹ ਜੋ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਦੀ ਵੰਡ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਵਰਨਾ ਇਹ ਜੋ ਰਕਮ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਤੇ ਖਰਚ ਕਰਨ ਲਈ ਰਖੀ ਹੈ ਇਸ ਨਾਲ ਭਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗਾ। (ਘੰਟੀ)

ਮੈਂ ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਮੁਤੱਲਕ ਕੁਝ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜ਼ਿਲਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਤੇ ਜ਼ਿਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਇਕੋ ਜਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੋਨੋਂ ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ ਹਨ। ਲੇਕਿਨ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਜ਼ਿਲਾ ਜੋ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਸਹੀ ਮੈਨਿਆਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ granary ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਪਾਹ ਦਾ ਘਰ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਬੜੇ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ 14 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੋਗਾ ਸਬ-ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਵਿਚ ਇਕ ਵੀ ਸੜਕ ਨਹੀਂ ਬਣਾਈ। ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਵਾਲਾ ਵਿਚ ਜੋ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਵਕਤ ਸੜਕ ਬਣੀ ਸੀ, ਨਾ ਉਸਨੂੰ recondition ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਬਧਣੀ ਦੀ ਸੜਕ ਨੂੰ recondition ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਕੋਈ ਕੱਚੀ ਸੜਕ ਨਹੀਂ ਰਹੀ, ਸਭ ਪਕੀਆਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਨਹਿਰ ਤੇ ਸੂਏ ਦੀ ਪਟੜੀ ਨਹੀਂ ਜਿਸਨੂੰ ਪੱਕਾ ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। (ਘੰਟੀ) ਮੈਂ ਇਕ ਦੋ ਮਿਸਾਲਾਂ ਦੇ ਕੇ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਸਾਡੇ ਡਿਪਟੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਰਦਾਰ ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜੋ ਨਾਗ ਸਰਾਏ ਪਿੰਡ ਹੈ (ਘੰਟੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼)

उपाध्यक्ष महोदया : Wind up please. पहले आप ने इधर उधर की बातें कहने में वक्त ज़ाया कर दिया है और अब और time मांग रहे हैं। यह ठीक नहीं। I would not allow it. (The hon. Member may please now wind up. At first he wasted his time in saying irrelevant things and now he is requesting for more time. This is not proper.) I would not allow that.

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ : ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਸਰਾਏ ਨਾਗਾ ਵਿਚ ਤੇ ਉਸ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਫਰਲਾਂਗ ਫਰਲਾਂਗ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਪੱਕੇ ਕਰ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਜੋ ਸੜਕ ਫਰੀਦਕੋਟ ਤੋਂ ਬਰਨਾਲੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸਤੋਂ ਥਾਨਾ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਵਾਲਾ 6 ਮੀਲ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 10 ਸਾਲ ਪਿਹਲਾਂ ਉਹ ਸੜਕ ਮੰਜ਼ੂਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਅਜੇ ਤਕ ਉਸ ਤੇ survey ਕਰਾਕੇ ਮਿੱਟੀ ਨਹੀਂ ਪਾਈ ਗਈ ਪਰ ਜਿਹੜੀਆਂ ਹੋਰ ਗੈਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੜਕਾਂ ਸਨ ਉਹ ਬਣਾ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੜਕ ਕੱਚੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡੀ ਗਈ। ਇਹ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਇਕ ਦੋ ਗਲਾਂ discretionary fund ਬਾਰੇ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।

उपाध्यक्ष महोदया : पेश्तर इस के कि मैं हाउस के किसी मैम्बर को बोलने के लिए call करूं मैं एक मामले में हाउस की co-operation चाहती हूं। जब मैं घंटी बजाऊं और कोई मैम्बर न बैठे तो बड़ा नामुनासब मालूम होता है। जो बोलने वाले साहिबान हैं मैं उन्हें

बता देना चाहती हूं कि 10 मिनट से ज्यादा किसी को वक्त नहीं मिलेगा। उन की कोशिश होनी चाहिये कि इधर उधर की बातों को छोड़ कर वे मज़मून पर ही बोलें। (Before I call upon some hon. Member to speak, I would earnestly seek the co-operation of House in a matter. It does not look proper when I ring the bell and the Member does not resume his seat. I may, therefore, tell the Members intending to speak on the Bill that at the most they would be given ten minutes each. They should try to speak to the motion and avoid irrelevant things.)

चौधरी रिज़क राम (राये): डिप्टी स्पीकर साहिबा, आज इस साल के बजट के appropriation बिल पर बहस जारी है और इस बजट में decentralization of authority का ज़िक्र किया गया हुआ है। मैं यह कह सकता हूं कि गवर्नमेंट की यह decentralization की policy इस की सारी policy का एक खुशनुमा पहलू है और इस में कोई शुबा नहीं कि गवर्नमेंट ने पिछले सालों में अपने अख्तियारात को बांट कर लोगों तक उन्हें पहुंचाने की कोशिश की है। अब गवर्नमेंट ने अपने ऐसे अख्तियारात जो Deputy Commissioners, S.D.Os., तहसीलदारों और नायब तहसीलदारों के पास होते थे वे सभी अख्तियारात ग्राम पंचायतों, ग्राम समितियों और ज़िला परिषदों तक पहुंचाये हैं। मैं यह समझता हूं कि गवर्नमेंट की यह policy एक बड़ी अच्छी policy है और यह इस के लिए मुबारिकबाद की मुस्तहिक है।

उपाध्यक्ष महोदया: आप सरदार गुरदियाल सिंह ढिलों की seat पर आ जायें और ज़रा ऊंचा बोलिये। (The hon. Member may come and speak from the seat of Sardar Gurdial Singh Dhillon. He may please try to speak a little louder.)

चौधरी रिज़क राम: मैं अर्ज़ कर रहा था कि गवर्नमेंट के जो अख्तियारात थे वे इस ने...............

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ: ਕੀ ਕੋਈ hon. Member ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਮੈਂਬਰ ਦੀ seat ਤੋਂ ਬੋਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

उपाध्यक्ष महोदया: इस चीज़ का फैसला मैं ने देना है या आपने देना है? आप को मालूम होना चाहिये कि with the permission of the Chair special हालात में इजाज़त दी जा सकती है। Please do not waste the time of the House. (Is the hon. Member to decide this or the Chair? He should know that under special circumstances this can be done with the permission of the Chair. He should, therefore, not waste the time of the House.)

चौधरी रिज़क राम: मैं अर्ज कर रहा था कि गवर्नमेंट ने अपनी decentralisation की policy के तहत अपने तमाम अख्तियारात और अफसरान के अख्तियारात लोगों तक पहुंचाये हैं और यही इस की policy का एक बड़ा खुशनुमा पहलू है। मगर मैं एक दो बातें महसूस करता हूं और अगर इन दो बातों की तरफ ध्यान दिया जाय तो खर्च में काफी बचत

[चौधरी रिज़क राम]

हो सकती है। पहली बात इस में यह है कि जहां decentralisation की गई है वहां reorganisation of administrative structure करने की तरफ कुछ भी ध्यान नहीं दिया गया। मिसाल के तौर पर आप देखें कि S.D.O. की, तहसीलदार और माल अफसर की पहले जो duties होती थीं उन में development का काम नहीं होता था और सिर्फ गवर्नमेंट का ही काम होता था। तहसीलदारों को माल का और कुछ फौजदारी का काम भी करना पड़ता था। गर्जेकि इतना ही काम होता था लेकिन S.D.O. का जो काम था वह अब बहुत सारा Resident Magistrate को दे दिया गया है और इस के अलावा कुछ उसे माल के अख्तियारात दे दिये गये हैं और कुछ S.D.O. के काम तहसीलदारों के सुपुर्द कर दिये गये हैं और कुछ उन्हें ज़ाबता फौजदारी का काम दिया गया है। अब पंचायतें बनी हैं और कुछ काम उन के हवाले कर दिया गया है। डिवैल्पमेंट के काम के लिये आप देखेंगे कि कितने ही अफसर मुकर्रर हैं—S.D.Os. हैं, B.D.Os. हैं। S.D.Os. सुबह आते हैं और जल्दी ही अपने काम से फारिग हो जाते हैं। उन को और कोई काम नहीं दिया गया। उन को कोई और ड्यूटी भी assign होनी चाहिये थी। इस तरह से अफसरान का कीमती वक्त जाया जाता है। इसी तरह से पहले तहसीलदार साहिबान के पास ज़मीन की तकसीम का काम होता था लेकिन अब वह Consolidation Officer के पास चला गया है और इस का नतीजा यह हुआ है कि अब तहसीलदारों के पास कोई काम नहीं रहा। डिवैल्पमेंट का काम दूसरे अफसरान के पास है, फौजदारी का बहुत सा काम पंचायतों के पास चला गया है। आप को मालूम होगा कि नायब तहसीलदारों का सारे का सारा काम पंचायतों के सुपुर्द हो गया है। माल के मुताल्लिका भी बहुत सा काम पंचायतों के हवाले हो चुका है। तहसीलदार और नायब तहसीलदार तहसीलों में बैठे हैं। उन के काम को reorganise करने की तरफ कोई ध्यान नहीं दिया गया। मैं सरकार से अपील करूंगा कि उन के काम को reorganise करने की तरफ ध्यान दिया जाना चाहिए ताकि गवर्नमेंट का समय बचे और अखराजात में कमी हो। बहुत ज्यादा अफसरान मुकर्रर हो गए हैं। कितने ही नये महकमे बन चुके हैं। पहले तीन चार देहात के लिए केवल एक पटवारी ही होता था। वही सब से बड़ा अफसर होता था और वही सब से छोटा अफसर होता था। लेकिन आज कल कितने ही B.D.Os., पंचायत अफसर, Gram Sewak और दूसरे अफसर बनाये जा चुके हैं। आप तहसील headquarter पर जाएं आप को कितने ही Inspectors, Sub-Inspectors इंडस्टरीज़ के, कोआप्रेटिव के और कितने ही अफसर हैल्थ डिपार्टमेंट के जो नये बनाए जा चुके हैं, मिलेंगे। Decentralization कर के कितने अख्तियारात उन के हवाले किये गए हैं लेकिन अगर कोई ज़मींदार किसी तहसीलदार से मिलता है तो वह उसे यह भी नहीं बता सकता कि उस की वह क्या मदद कर सकता है। ज़रायत के महकमा में कुछ मदद कर सकता है कि नहीं कर सकता, उसे यह भी मालूम नहीं होता कि इंडस्टरी के महकमा में उस की कोई मदद कर सकता है या नहीं कर सकता। इसी तरह से दूसरे अफसरों के केस में भी यही बात कही जा सकती है। इस लिये मैं यह कहना चाहता हूं कि जहां decentralization के बाद reorganisation

की ज़रूरत है वहां मैं यह भी महसूस करता हूं कि मुख्तलिफ महकमों में co-ordination की भी बहुत ज़रूरत है। एक दूसरे महकमे के साथ जितना ताल मेल होना चाहिए था वह नहीं हुआ। इस काम के लिये एक सब कमेटी मुकर्रर की जानी चाहिए जो कि reorganisation के मुताल्लिक जहां सोच विचार करे वहां पर वह मुख्तलिफ महकमों में co-ordination के बारे में भी सोचे। इस तरह से economy भी हो सकती है और efficiency भी आ सकती है और काम भी तेज़ी से हो सकेगा।

इस से आगे मैं यह कहना चाहता हूं कि एक तरफ तो decentralization पर बहुत ज़ोर दिया जा रहा है लेकिन दूसरी तरफ overcentralisation की जा रही है। मेरा इशारा महकमा तालीम की तरफ है। आप जानते हैं कि स्कूलों की provincialisation से पहले सारा काम Municipal Committees और District Boards सरअंजाम देते थे। Supervision ठीक होती थी और किसी प्रकार की कोई गड़बड़ नहीं होती थी। लेकिन अब सैक्रेटेरियट में मिनिस्टर साहिबान हैं, अफसरान हैं। पहले एक डी० पी० आई० होता था आज कल कितने ही Assistant Directors हैं, डिप्टी डायरेक्टर्ज़ हैं और भी कितने अफसर हैं। हालांकि वज़ीर साहिबान और अफसर साहिबान सराहनीय काम कर रहे हैं, इस के बावजूद भी काम ठीक नहीं हो रहा। जितनी तरक्की होनी चाहिये थी वह इस सम्बन्ध में नहीं हो रही। और कई प्रकार की मुश्किलात पेश आ रही हैं। इन हालात में मैं यह तजवीज़ पेश करता हूं कि प्राईमरी स्कूलों और मिडल स्कूलों की तालीम का बंदोबस्त पंचायतों और ज़िला परिषदों के सुपुर्द कर देना चाहिये। पहले Municipal Committees खर्च करती थी, उन को टीचर लगाने का अख्तियार था और हटाने का भी अख्तियार था। वह अख्तियार तो सारा ही सरकार ने खुद ले लिया है लेकिन खर्च उन संस्थाओं के ज़िम्मे डाल रही है। यह अजीब तरीका decentralisation का है। इस पालिसी में तरमीम की ज़रूरत है। इस से आगे मैं यह अर्ज़ करना चाहता हूं कि गवर्नमेंट को चाहिए कि देहात में छोटी और घरेलू दस्तकारियां कायम की जाएं। सरकार चाहती है कि देहात में बैठे हुए किसान और मजदूर छोटी छोटी दस्तकारियां कायम करें और अपनी रोटी कमा कर खाएं। आप ने भी देखा होगा कि कितने ही लोगों ने छोटे छोटे काम लाखों रुपये कर्ज़ लेकर कायम किये। लेकिन वह सब काम बन्द करने पड़े। कारण यह है कि बड़े बड़े कारखानों के मुकाबले में छोटे छोटे ग्राम उद्योग चल नहीं सकते। इस लिये यह ज़रूरी है कि गवर्नमेंट large scale industries में और small scale industries में integration करे। साईकल के छोटे छोटे पुर्ज़े, ब्रेक्स, पैडल और कैरियर, स्टैंड वगैरह छोटे छोटे दस्तकारों के हवाले करने चाहियें। बड़े बड़े पुर्ज़े बड़े कारखानेदारों के सुपुर्द होने चाहियें। अगर तो इस तरह से छोटी और बड़ी दस्तकारियों में integration हो जाए तो छोटी छोटी दस्तकारियां कामयाब हो सकती हैं वरना नहीं। छोटे छोटे कितने ही ग्रामोद्योग हैं जिन के लिये मार्किट का मिलना बड़ा मुश्किल है। बड़े बड़े उद्योग धंधों के मुकाबले में छोटे छोटे धंधे खड़े नहीं रह सकते। इन दोनों धंधों के लिये अलग अलग मार्किट मुकर्रर होनी चाहिये।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, आखिर में मैं यह कहना चाहता हूं कि दरयाए जमना के आस पास के इलाके को गवर्नमेंट ने 1956 में बैकवर्ड करार दिया था। बैकवर्ड इस लिए करार

[चौधरी रिज़क राम]

दिया था क्योंकि वहां पर लोगों में गुरबत ज़्यादा है और वहां पर न तो कोई अस्पताल है न ही लोगों की ज़रुरत के मुताबिक स्कूल हैं। लोगों को बहुत दिक्कत उठानी पड़ती है। ख्याल यह था कि जब गवर्नमैंट ने उस इलाके को बैकवर्ड करार दिया है तो उस के लिये कुछ और सुविधाएं भी देगी। लेकिन उस इलाके की हालत आज भी वही है जोकि आज से आठ साल पहले थी। आप बजट उठा कर देखें। उस इलाके के लिए कोई स्पैशल सुविधा की provision नहीं की गई है। वहां पर कोई स्पेशल facility लोगों के लिये provide नहीं की गई। मैं सरकार से अपील करूंगा कि इस ने जो इलाके बैकवर्ड करार दिये हैं उन के लिये बजट में ज्यादा रुपया provide किया जाना चाहिये।

डा० बलदेव प्रकाश (अमृतसर शहर पूर्व) : माननीया उपाध्यक्ष महोदया, आज हाउस के अन्दर Appropriation Bill पर बहस हो रही है। पिछले चुनावों के बाद पंजाब की सरकार ने जो बजट तैयार किया उस पर बहस करने का यह आखिरी दिन है। एक बात जो हम सब महसूस करते हैं और जिस की तरफ इन दिनों आपोज़ीशन की तरफ से सरकार का ध्यान दिलाने की पूरी कोशिश की गई है वह यह है कि इस सरकार की नीतियों के सम्बन्ध में आज पंजाब की जनता के अन्दर बड़ा भारी असन्तोष फैला हुआ है। मैं यह समझता हूं कि उस असन्तोष को दूर करने के लिए विधान सभा से बढ़कर और कोई साधन नहीं हो सकता। जब से इस असेम्बली का इजलास शुरू हुआ, विरोधी दल की तरफ से सभी दिशाओं की तरफ सरकार का ध्यान दिलाने की कोशिश की गई। लेकिन, उपाध्यक्ष महोदया मुझे यह कहने में बड़ा दुःख महसूस होता है कि हमारी सरकार ने democracy की पद्धति के ऊपर चलने से ज़ाहिरा तौर पर साफ इनकार कर दिया है। इस का परिणाम यह हुआ है कि प्रान्त के अन्दर बेचैनी बढ़ रही है, जनता के अन्दर discontentment दिन प्रति दिन बढ़ती चली जा रही है लेकिन सरकार उस तरफ से आंखें बन्द किए हुए है। जो जो भी सुझाव विरोधी दल की तरफ से दिए गए सरकार ने उन पर गौर नहीं किया। इसलिए आज जब कि बजट पर बहस का आखिरी दिन है, मैं सरकार को यह warning देना चाहता हूं कि अगर सूबा के अन्दर इसी तरह से असन्तोष बढ़ता रहा तो इस के नतीजे न सरकार के लिए फायदेमन्द होंगे और न ही जनता के लिए। डिप्टी स्पीकर साहिबा, आप किसी भी चीज़ को ले लीजिए। उस के गुण अवगुणों की, उस के फायदे लाभ की जानकारी प्राप्त करने के लिए कोई न कोई तो थरमामीटर होना चाहिए। पंजाब का सारा प्रैस, सभी अखबारें सरकार की कमियों का वर्णन करती हैं, जनता की भावनाओं का वर्णन करती हैं लेकिन सरकार उन सभी बातों से बेबहारा बनी हुई है। डिप्टी स्पीकर साहिबा, अभी अभी कांगड़ा के अन्दर दो सीटों की इलैक्शन हुई। वहां की जनता ने अपने verdict में साफ तौर पर यह ज़ाहिर कर दिया है कि वह इस सरकार के प्रोग्रामों से खुश नहीं है। आप किसी भी पहलू को ले लें, economic पहलू को ले लें, ला ऐंड आर्डर को ले लें, corruption को ले लें, किसी भी चीज़ को ले लें जनता आज हर तरफ परेशान है। इन सब बातों के होते हुए भी सब से ज़्यादा हंसी की बात यह है कि जो सुझाव सूबा के अन्दर सुधार लाने के सिलसिले में विरोधी दल की तरफ से दिए जाते हैं उन की बाबत Treasury Benches की तरफ़ से मखौल उड़ाया जाता है। बार बार इसी बात की रट लगाई

जाती है कि अपोज़ीशन की तरफ से कोई constructive suggestion ही नहीं दी जाती। अगर यह कहा जाए कि 34 आदमियों की वज़ारत बहुत बड़ी है तो कहा जाता है कि यह constructive suggestion नहीं है। शायद जब हमारी तरफ से यह कहा जाए कि 34 वज़ीरों की संख्या बहुत कम है, इस छोटे से पंजाब का राज्य चलाने के लिए कम से कम 50 वज़ीरों की फौज होनी चाहिए तो सम्भव है कि मन्त्री खड़े होकर कह दें कि वाकई यह एक constructive suggestion है और इस पर गौर करने की कोशिश करेंगे ताकि अपनी पार्टी के और लोगों को मन्त्री बनने का chance दिया जाए। डिप्टी स्पीकर साहिबा, हमें तो अभी तक यह बात समझ में ही नहीं आ सकी कि treasury benches पर बैठने वाले साथियों के दिमाग में constructive suggestion की परिभाषा ही क्या है। पहले उन्हें इस बात का निर्णय कर लेना चाहिए कि constructive suggestion क्या होता है और केवल मात्र आलोचना के नीचे क्या क्या बातें आती हैं।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, कौन नहीं जानता कि इस सरकार के राज्य में ला ऐंड आर्डर की हालत कितनी खराब है, कौन नहीं जानता कि आज सूबा के अन्दर discontentment कहां तक पहुंच चुकी है। सरकार के पास कोई ऐसा हथियार नहीं जिसको सामने रखकर वह कोई justification दे सके लेकिन इन बातों को बिल्कुल ignore कर दिया जाता है। बार बार वाक्यात सरकार के नोटिस में लाए जाते हैं लेकिन उन की तरफ से सिर्फ एक फिकरा दोहरा दिया जाता है कि सूबा के अन्दर ला ऐंड आर्डर की हालत बिल्कुल सन्तोषजनक है। इस इतनी लम्बी चौड़ी वज़ारत की बाबत justification देते हुए मुख्य मन्त्री की तरफ से यह बताया जाता है कि यह एक नया experiment सूबा के अन्दर किया जा रहा है। एक नया प्रयोग कर रहे हैं। यह कितनी अजीब बात है कि इतने छोटे से सूबा के लिए 34 आदमियों की वज़ारत कायम की जाए। क्या यह जनता के साथ अन्याय नहीं? इतना ही नहीं, डिप्टी स्पीकर साहिबा, इलैक्शनों के दौरान जो जो irregularities सरकार की तरफ से की गईं उन का एक एक नमूना एक एक बात हाउस के अन्दर पेश की गई। कौन नहीं जानता कि इन इलैक्शनों के अन्दर इतनी irregularities हुई हैं कि जनता का Democracy के अन्दर विश्वास ही खत्म हो गया है। बजाय इस के कि उन इलज़ामात को सही तौर पर लिया जाता यहां पर खड़ा हो कर अकाली पार्टी की तरफ से जारी किए गए posters को पेश किया जाता है और यह कहा जाता कि अकाली पार्टी के सदस्य जब खुद इस तरह के इश्तहार जारी करते रहे हैं तो वह इस बात का दावा नहीं कर सकते कि इलैक्शनों के अन्दर irregularities हुईं। मैं हाउस के अन्दर खड़ा होकर पूरे ज़ोर के साथ यह कहता हूं कि क्या होम मिनिस्टर साहिब पूरी authority के साथ कह सकते हैं कि सरकार की तरफ से इलैक्शनों के दौरान कोई irregularity नहीं हुई? जिन posters की तरफ ध्यान दिलाते हुए उन्होंने हाउस में यह साबित करने की कोशिश की कि अकाली पार्टी की तरफ से इश्तहार वगैरा जारी किए गए, मैं दावे के साथ कह सकता हूं कि इस से बढ़कर कई हज़ार गुना ज़्यादा irregularities कांग्रेस सरकार ने की हैं, सरकार की मशीनरी में सरकार के लिए की हैं। (*Thumping from the Opposition Benches*) डिप्टी स्पीकर साहिबा, इस बात में ज़्यादा न जाता हुआ इस अवसर पर मैं सरकार को

[डा० बलदेव प्रकाश]

इस बात के लिए चेतावनी देना ज़रूरी समझता हूं कि जिस राज्य के अन्दर economic disparity बढ़ रहा हो, corruption बढ़ रही हो, बेरोज़गारी बढ़ रही हो, लोगों के अन्दर अशान्ति और असन्तोष बढ़ रहा हो, उन के साथ इन्साफ न किया जा रहा हो, discontentment बढ़ रही हो, favouritism और nepotism का बोलबाला हो तो लाज़मी तौर पर जनता का असन्तोष agitation की शक्ल अख्तियार कर जाएगा। और सरकार को इस बात के लिए तैयार रहना चाहिए कि आपोज़ीशन भी उस ऐजीटेशन में जनता की नुमायन्दगी करेगी। (*Cheers from the Opposition Benches.*)

डिप्टी स्पीकर साहिबा, जैसा कि मैंने पहले निवेदन किया मिनिस्टरी की expansion की बाबत बोलते हुए चीफ मिनिस्टर साहिब ने फरमाया कि यह एक तजरुबा किया जा रहा है। लेकिन जब यह पूछा गया कि इस फौज को बढ़ाने का तजरुबा कैसा रहा है तो उस के लिए कोई जवाब उन के पास न था। ज़ाहिर है कि यह अपनी पोज़ीशन को कायम रखने का तजरुबा है वरना अगर खर्च की तरफ देखा जाए तो इस से पहले की निस्बत कई गुना खर्च बढ़ेगा। मिनिस्टरों की तनखाहें कम कर देने से खर्च में कमी नहीं हो जाती। आप उन की बाकी items को भी तो देखें। पिछले साल के बजट के अन्दर मिनिस्टरों की कारों के लिए दो लाख और कुछ हज़ार का provision रखा गया था, इस बार वह पांच लाख रखा गया है। यानी यह रकम बढ़कर दुगनी से भी ज़्यादा हो गई। दूसरे खर्च भी इसी हिसाब से बढ़े हैं और उन की तरफ से इस के लिए कोई justification नहीं दी गई। अब एक नया बिल लाया जा रहा है जिस के पास हो जाने के बाद वज़ीरों को नई कारें खरीदने के लिए कर्ज़े दिए जाने हैं ताकि वह कारों पर चढ़ कर सैर कर सकें।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, अब मैं दो चार बातें taxes की बाबत भी निवेदन करना चाहता हूं। इस हाउस के अन्दर बार बार मांग की गई कि जो taxes जनता के ऊपर बोझ बने हुए हैं, एक ही चीज़ पर डबल ही नहीं treble टैक्स लगाए हुए हैं कम से कम वह टैक्स तो सरकार वापिस ले ले। लेकिन उस तरफ भी कोई ध्यान नहीं दिया गया। मिसाल के तौर पर Property Tax को ही आप ले लीजिए। यह सवाल जैनरल डिस्कशन के दौरान भी उठाया गया लेकिन किसी भी वज़ीर की तरफ से उसकी बाबत जवाब नहीं दिया गया। आज पंजाब की जनता Property Tax से तंग आई हुई है। एक रिहायशी मकान के ऊपर, जो किसी ने अपनी सारी उम्र की कमाई खर्च करके बनाया हुआ होता है, तीन चार टैक्स लगे हुए हैं। उस पर हाउस टैक्स है, Property Tax है, इनकम टैक्स है और साथ में मरला टैक्स भी है। तो डिप्टी स्पीकर साहिबा, आप ज़रा विचार करें कि यह तरीका है इनके टैक्स इकट्ठा करने का। जनता के अन्दर कोई क्षेत्र ऐसा नहीं है जिस ने इन टैक्सों के खिलाफ आवाज़ न उठाई हो। मैं आप के द्वारा डैमाक्रेसी के नुमाइन्दों से, जनतन्त्र के ठेकेदारों से पूछना चाहता हूं कि आप किस तरह की आवाज़ को जनता की आवाज़ समझते हो? क्या लोगों की आवाज़ जनता की आवाज़ नहीं, क्या जनता के प्रतिनिधियों की आवाज़ जनता की आवाज़ नहीं, क्या प्रेस की आवाज़ लोगों की आवाज़ नहीं? डिप्टी स्पीकर साहिबा, अगर मैं अखबार "प्रदीप" का नाम लूं या "प्रताप" का नाम लूं तो शायद मेरे सामने बैठे हुए दोस्त मेरा मखौल उड़ाएंगे,

जैसा कि आम तौर पर इन की तरफ से किया जाता है, मैं आप के द्वारा सरकार का ध्यान पंजाब के सब से ज्यादा लोकप्रिय अखबार "ट्रिब्यून" dated 29-4-62 की तरफ दिलाना चाहता हूं जिसे कि किसी पार्टी का अखबार नहीं कहा जा सकता। उस में जो आर्टिकल छपा मैं उसकी दो चार लाइनें ही यहां पर आप के सामने पढ़कर सुनाता हूं। उन्होंने कहा है...

> "....in this regard. Even if the Government is unwilling to give up its claim to Property Tax, the least that its desire to be just to the people calls for is that a reasonable concession be given to persons with average means, specially to those who own a single house which is being lived in by the family of the proprietor himself. A gesture is needed to convince the people of the Government's *bona fides* and we hope that the middle class in Punjab which is already harried with the multiplicity of taxes will not look for it in vain".

मैं इस चीज़ के पेशे नज़र इन जम्हूरियत के ठेकेदारों से पूछना चाहता हूं कि अगर यह public opinion नहीं तो आप के यहां public opinion किसे कहते हैं? जो कुछ यहां पर विरोधी दल के 62 आदमी कहते हैं क्या वह public opinion नहीं है? आखिर आप किस को public opinion कहते हैं? अगर वज़ीर साहिब यही समझते हैं कि पंजाब का एक एक आदमी इस चीज़ की मांग करे तो मैं अपने ऊपर पूरी जिम्मेदारी लेता हूं कि मैं आप को इन टैक्सों के खिलाफ़ जो कि आप ने प्रापर्टी के ऊपर लगाए हुए हैं पंजाब के एक एक आदमी से दस्तखत कराके लाकर दे सकता हूं। जनता पुकार पुकार कर कह रही है कि टैक्सों का बोझ बहुत ज्यादा हो चुका है, इसे अब बरदाश्त नहीं किया जा सकता लेकिन यहां पर वज़ीर साहिबान चुपकर के आराम से बैठे हैं। डिप्टी स्पीकर साहिबा, फिर प्रापर्टी टैक्स की कोई बहुत भारी रकम भी नहीं है। इसे ignore भी किया जा सकता है लेकिन जनता की सही मांगों की तरफ सरकार का ध्यान जाता ही नहीं। उस के उलट ऐसी योजनाओं पर रुपया खर्च किया जाता है जोकि फज़ूल ज़ाया जाता है। मैं इस सम्बन्ध में आप का ध्यान आडिट रिपोर्ट की कुछ lines की तरफ दिलाना चाहता हूं। यह रिपोर्ट हमें देर से मिली इसलिए इसे ज्यादा गौर से तो नहीं पढ़ सका लेकिन फिर भी दो तीन चीज़ें मैं ने देखी हैं। इन से पता चलता है कि किस बेरहमी से सरकार जनता के रुपये को misuse कर रही है! इस सरकार ने ज़िला कांगड़ा के अन्दर एक फार्म खोला। उस के लिए उन्होंने काश्मीर से गाएं मंगवाईं और मेरा मतलब किसी तरह से गलत न समझ लिया जाए, दो सांढ भी मंगवाए। उन पर 40,000 रुपया खर्च किया। लेकिन डिप्टी स्पीकर साहिबा, वह 40,000 रुपया खर्च करने के 6 महीने बाद यह रिपोर्ट आई कि दो गाएं बीमार हो गईं, दोनों सांढ मर गए, और कई गाएं ऐसी हैं जोकि conceive ही नहीं कर सकतीं। हालत ऐसी खराब हो गई कि एक ही साल के बाद सरकार ने वह स्कीम बन्द कर दी और इस तरह से सारे का सारा रुपया ज़ाया हो गया।

मैं आप को बताता हूँ कि कितनी wastage है, कितना infructuous expenditure है। हमारी सरकार ने Tube-wells का काम करने वाले staff के लिए 3.19 लाख रुपये से quarters बनाए मगर आप पढ़ कर हैरान होंगे कि 1955 से लेकर 1960 तक उस में कोई नहीं रहा, न उन से कोई किराया ही वसूल हुआ और ख्याल है कि वहां कोई नहीं रह सकेगा। ऐसी ही चीज़ें

[डा० बलदेव प्रकाश]

अगर और देखी जाएं तो आप पाएंगे कि करोड़ों रुपया की बचत आसानी से की जा सकती है (घंटी)

Corruption के बारे में भी कुछ कहूंगा। यहां पर corruption को political लोगों ने बढ़ावा दिया है, उन्होंने corruption की है। आप जानते हैं कि Public Service Commission और Subordinate Services Selection Board का काम Constitution के मुताबिक लोगों को इनसाफ देना और merit की बिना पर काम देना है। Opposition ने यहां पर यह आवाज़ उठाई कि लोग merit की बिना पर लिए जाएं, favouritism न हो। मगर Chief Minister ने सरदार भाग सिंह को Subordinate Services Selection Board का मैम्बर बना दिया। एक आदमी जिस को जनता ने ठुकरा दिया हो, जिसे कहा गया हो कि तुम हमारी नुमाइंदगी नहीं कर सकते उसे इस प्रकार से back-door से जनता के ऊपर ठोंसना क्या यह political corruption नहीं है। (Opposition की तरफ से तालियां)

Deputy Speaker : Please wind up.

डा० बलदेव प्रकाश : इस से बढ़ कर black market और क्या हो सकती है। जिस शख्स के बारे हर आदमी जानता है कि उस की education क्या है, character क्या है, जिस को M.L.C. बनने के लिए कांग्रेस पार्टी ने टिकट नहीं दिया कि तुम M.L.C. नहीं बन सकते और जो एक political party का known member है उस को इस तरीका से उसी पब्लिक पर ठोंसना जिस ने कह दिया हो कि तुम हमारी नुमाइंदगी के बिलकुल काबिल नहीं हो कहां तक जायज़ है यह इस House ने देखना है। (घंटी) मैं दो मिनट और लूंगा। हम सभी चाहते हैं कि students के अन्दर indiscipline खत्म हो। मगर इन चीज़ों को बढ़ाने की ज़िम्मेदारी हमारे Chief Minister पर आती है जो इस तरह की appointments करते हैं।

अब मैं एक बात excise duties के बारे में कहूंगा। इन taxes की वजह से अमृतसर की small-scale industry खत्म हो रही है। अमृतसर, लुध्याना या और जगह पर जो ऐसी industry लोगों ने बड़ी मेहनत से develop की है वह बड़ी जल्दी खत्म हो जाएगी अगर सरकार ने इस तरफ ध्यान न दिया। इन नए taxes की वजह से बहुत से कारखाने बन्द हो चुके हैं, labour बेकार हो गई है, कारखानेदार बेकार हो गए हैं। अगर यह हालत रही तो यह सारा कारोबार 4 महीने के अन्दर अन्दर खत्म हो जाएगा। हमारी सरकार को फौरन इस के इलाज के लिए कदम उठाना चाहिए। Industry के Minister को फौरन दिल्ली जाकर Central Government से इस बारे में बातचीत करनी चाहिये और इन duties को बन्द कराया जाए।

मैं फिर कहूंगा कि सरकार को इस बजट सैशन से शिक्षा लेनी चाहिये। जो बातें हम ने कही हैं वह गलत हैं या destructive criticism है इतना कह देने से काम नहीं चलेगा।

अगर यह इस तरह इस बात को टालेंगे तो इन को इस की कीमत चुकानी पड़ेगी। हर आदमी को हमेशा बेवकूफ नहीं बनाया जा सकता। (Opposition की तरफ से तालियां)

श्रीमती सरला देवी (बरसड़) : आज हम 1962-63 का बजट पास करने जा रहे हैं। (The Deputy Speaker asked the hon. Lady Member to speak from the seat of Shri Yash Paul, Minister of State for Education, due to some defect in the sound system.) हमने कुछ रकमें Agriculture के बारे में, Industry बारे और Sports वगैरह के बारे में पास की हैं। मैं समझती हूँ कि इन सारी demands को देखते हुए कोई भी आदमी इस बात से इनकार नहीं कर सकता कि पंजाब बहुत तरक्की कर रहा है। यह तभी हो सकती है जब बजट में इस तरह की बड़ी २ रकमें रखी जाएं फिर यह रुपया चाहे अपने resources से इकट्ठा किया जाए या केन्द्रीय सरकार से लिया जाए। इस सारी कोशिश के लिए, मैं अपने मुख्य मन्त्री जी और दूसरे मंत्रियों को भी मुबारकबाद देती हूँ। कल मास्टर गुरबन्ता सिंह जी ने बताया कि पंजाब ने अनाज की पैदावार में बड़ी तरक्की की है। यह बड़ी खुशी की बात है कि हम दूसरे सूबों को अनाज देने के काबिल हो गए हैं। मगर इस के साथ ही यह देख कर दुख भी होता है कि इस लिहाज़ से भी ज़िला कांगड़ा बहुत पिछड़ा हुआ है। जब तक वहां पर अपनी ज़रूरतों को पूरा करने के लिये अनाज पैदा नहीं होता या जब तक दस्तकारी और industry वहां पर कायम नहीं होती तब तक वह ज़िला आगे नहीं बढ़ सकता। अगर वह ज़िला बाहर से अनाज मंगा कर ही खाता रहा तो वह कभी अपने पांव पर खड़ा नहीं हो सकेगा। यह दुःख की बात है कि कांगड़ा ज़िला में tube wells नहीं लग सकते मगर मैं कहना चाहती हूँ कि वहां पानी तो बहुत है जिसे बिजली से खेतों में पहुंचाया जा सकता है। हमारी बदकिसमती से हमारी ज़मीन को बहुत सी खड्डें बरबाद कर रही हैं। यही हाल होशियारपुर का भी है। पिछले दिनों माननीय मुख्य मन्त्री जी ने हमीरपुर Sub Division का दौरा किया। वहां से उन्होंने महकमा को लिख कर भी भेजा कि शुक्र खड्ड बड़ी ज़मीन को तबाह कर रही है। इन सब जगहों पर बांध बना कर इन से लाभ उठाया जा सकता है। वहां पर महंगाई का यह हाल है कि 20 रुपये मन अनाज मिलता है क्योंकि यह सब होशियारपुर और नवांशहर से जाता है। वहां हमीरपुर में सरकार ने अनाज के depot खोले हैं ताकि उन लोगों को सस्ता अनाज मिल सके मगर वहां ऐसी गन्दम मिलती है कि इनसान तो एक तरफ हैवान भी उसे खाने के लिए तैयार न होगा। *interruptions*) (Opposition की तरफ से shame, shame की आवाज़ें) उस में मिट्टी, पत्थर बहुत होते हैं। मगर मैं समझती हूँ इस में पंजाब सरकार का दोष नहीं है। (*interruption.*) उन्होंने तो सस्ता अनाज देने के लिए depots खोले हैं। अनाज की तरफ तो Civil Supplies के महकमा को ध्यान देना चाहिए कि आया वह अनाज खाने के काबिल है या नहीं। तो मैं आपकी तवज्जुह इस बात की तरफ दिलाना चाहती हूं कि इस तरफ सरकार ध्यान दे।

दूसरी बात यह है कि ज़िला कांगड़ा में हमीरपुर डिवीज़न के अन्दर लोगों ने बड़े उत्साह के साथ और दिल्लेरी के साथ सड़कें बनाई हैं लेकिन मुश्किल यह है कि बसें वहां आज तक नहीं चलतीं। वह बनी बनाई सड़क जो कि लोगों ने अपनी लेबर से तैयार की हैं, जब बरसात आती है तो बर्बाद हो जाती हैं इसलिए सरकार को इस बात का ध्यान रखना चाहिए कि वहां पर जितनी

[श्रीमती सरला देवी]

जल्दी हो सके बसें चलाई जाएं। हमारे चीफ मिनिस्टर साहब ने भी डिपार्टमेंट के डाइरेक्टर को कहा था कि वहां पर बसें चलनी चाहिएं लेकिन अभी तक हुआ कुछ नहीं।

इसके बाद मैं, डिप्टी स्पीकर साहिबा, पब्लिक हैल्थ और मैडीकल के सम्बन्ध में कुछ बातें करना चाहती हूं। इस साल के बजट के अन्दर पंजाब सरकार ने कोई भी प्रोवीज़न नहीं रखा कि वहां पर एलौपैथिक डिस्पैंसरीज़ खोली जाएं। और आज यह हालत है कि 56,56 हज़ार की पापुलेशन में भी हमारी तहसील में कोई डिस्पैंसरी नहीं है। मैं यह प्रार्थना करती हूं कि अगले साल के बजट में यह प्रोवीज़न ज़रूर होना चाहिए।

अब मैं पानी के बारे में अपनी तहसील के बारे में बताना चाहती हूं कि पानी की इतनी मुश्किल है कि चुलड़ी एक जगह है वहां पर मैंने जा कर देखा तो मालूम हुआ कि लोग गंदे तालाब का पानी पीते हैं जहां पर कपड़े भी धोए जाते हैं मवैशी भी पानी पीते हैं। मैं ने जब एक गिलास पानी पीने के लिए मांगा तो उसी तालाब का पानी मुझे दिया गया जिसके पीने से मैं ने गुरेज़ किया। यह हालत है जिससे अन्दाज़ा लगाया जा सकता है कि वहां कितनी परेशानी पानी न मिलने से हो रही है। इसलिए पानी का इन्तज़ाम किया जाना चाहिए। किसी भी स्कीम को पूरा करने के लिए जो इस किस्म की हो, जैसे कुएं बनाना या पानी की कोई स्कीम या सड़क की construction वगैरह उस के लिए सरकार ने लोगों को साढ़े बारह per cent हिस्सा रखा है। सात per cent लेबर और 5 per cent नक़द। हमारे इंजीनियर्स ने हालांकि सैंट्रल गवर्नमैंट को बतलाया कि पिछड़े हुए इलाके के लोग नक़द रुपया नहीं दे सकते इसलिए यह condition हटा दो लेकिन उन्होंने नहीं माना। मेरी समझ में नहीं आता कि जब हमारी capacity पैसा देने की नहीं है तो फिर इन स्कीमों से हम क्या फायदा उठा पाएंगे और यह सोशलिस्ट पैटर्न का नारा हमारे लिए क्या मानी रखता है?

एक बात का ज़िक्र मैं यहां करना चाहती हूं जो कि श्री रला राम जी ने कही कि सिनेमा बन्द कर देना चाहिए। मेरा सुझाव यह है कि सिनेमा तो दिखाए जाने चाहिएं लेकिन देश प्रेम के theme के, और निर्माण कार्य के, अच्छे अच्छे चरित्र बनाने के जिस से हमारे बच्चों के दिमाग अच्छे बन सकें। सिनेमा बुरी चीज नहीं है उससे शिक्षा ही मिलती है लेकिन शर्त यही है कि वह अच्छे हों। इस बात पर पाबन्दी लगनी चाहिए।

स्टेट ऐजुकेशन मिनिस्टर ने कहा था कि ज़िला कांगड़ा को काफी स्कूल मिले हुए हैं। मैं मानती हूं कि आज़ादी से पहले जहां सिर्फ एक हाई स्कूल था वहां अब 26 हाई स्कूल हैं लेकिन सरकार को एरिया तो देखना चाहिए और उसके मुताबिक स्कूल देना चाहिए। साथ ही मेरी समझ में समाजवाद की यह बात समझ नहीं आई कि एक चपरासी जिस को कुल 75 रुपए मिलते हैं उसे तो अपने बच्चे की nominal फीस देनी होगी लेकिन एक आदमी जिसकी इनकम 3,000 रुपए माहवार है उसकी लड़की की फीस माफ होगी।

मैं एक सुझाव देना चाहती हूं कि चंडीगढ़ में दो कालेज बने हुए हैं, जहां पर लड़कों के लिए और लड़कियों के लिए साइंस क्लासिज़ का अलग अलग इंतज़ाम है। अगर लड़कों और लड़कियों के लिए एक ही जगह पर साइंस क्लासिज़ हों तो एक कालेज के एपैरेट्स और साइंस

के सामान का खर्चा बच सकता है और वह बचा हुआ सामान और रुपया हमारे कांगड़ा ज़िले के स्कूलों के लिए इस्तेमाल किया जा सकता है। (घंटी) बस डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं आपका बड़ा धन्यवाद करती हूं और आपके ज़रिए सरकार के नोटिस में फिर यह बात लाना चाहती हूं कि हमारा इलाका जो बहुत पिछड़ा हुआ इलाका है उसकी तरफ ध्यान दें और उसकी आर्थिक अवस्था ठीक करने के लिए कोई न कोई ढंग निकालें।

उपाध्यक्ष महोदया : देखिए, अभी तक माइक का इंतज़ाम ठीक नहीं हुआ। मुझे बार बार मैम्बर साहिबान को कहीं इस सीट पर कहीं उस सीट पर बोलने के लिए कहना पड़ता है। इस तरह से टाइम वेस्ट होता है मैं आनरेबल मैम्बर साहिबान से request करूंगी कि वह अपनी सीट पर से ही ज़रा ज़ोर से बोलें। (The hon. Members may please listen. The loud speakers in the House are still not working properly and many a time I have to ask the hon. Members to speak from one seat or the other. In this way a good deal of time is wasted. I would, therefore, request the hon. Members to speak a bit loudly, from their own seats.)

पंडित चिरंजी लाल शर्मा (गनौर) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं आज इस Appropriation Bill पर कुछ कहते हुए हकूमत की तवज्जुह जो defective legislation है, उस की तरफ दिलाना चाहता हूं। यहां देखने में आया है कि जब से हम आज़ाद हुए हैं, जो नई नई amendments आती हैं या नये कानून बनाये जाते हैं उन में कोई न कोई इस किस्म की provision आ जाती हैं कि उन की मुख्तलिफ interpretations की जा सकती हैं। अब मैं इस सिलसिले में ज्यादा समय नहीं लेना चाहता। एक चीज़ ज़रूरी है उस के बारे में मैं हाउस की तवज्जुह ज़रूर दिलाना चाहता हूँ। हमारा जो ग्राम पंचायत ऐक्ट है उस में एक section 8 है। इस section के तहत election petitions की provision की गई थी जिस में कहा गया था कि जो इलाका magistrate होगा वही proper authority election petitions को सुनने के लिये होगी। हाउस को इस का पता है और हकूमत को भी पता है कि हमारी High Court ने इस section 8 को *ultra vires* करार दे दिया है और कहा है कि ग्राम पंचायत कानून में जो यह अख्तियार इलाका Magistrate को election petition सुनने का दिया गया है, यह अख्तियार उस को न हो। हज़ारों रुपये इन election petitions के दायर करने पर लोगों को खर्च करने पड़े हैं क्योंकि हरेक petition के दायर करते वक्त सौ रुपए security जमा करवानी पड़ती है। मैं ने अपने इलाका सोनीपत में देखा है कि हज़ारों रुपये लोगों को इस section 8 के नीचे petitions करने पर खर्च करने पड़े ह। लेकिन जब से High Court ने यह finding दी है तब से उन इलाका Magistrates के फैसलों के ज़रिए कई election set aside कर दी गई हैं और नई election भी करा दी गई हैं और नई पंचायतें भी बना दी गई हैं और इस में चार महीने का अर्सा बीत चुका है लेकिन मेरी समझ में नहीं आता कि क्यों हमारी हकूमत के कानों पर जूं तक नहीं रींगती हालांकि यह तो इस बात का दावा करते हैं कि decentralisation of power की जा रही है पर मैं कहता हूँ कि यह तो democracy के साथ मज़ाक किया जा

[पण्डित चिरंजी लाल शर्मा]

रहा है । जो ग्राम पंचायतों के elections हुए थे उन में से बहुत सी elections को challenge किया गया था और इस section 8 में challenge करने का provision है लेकिन High Court ने इस section 8 को *ultra vires* करार दे दिया हुआ है और गवर्नमैंट की तरफ से अभी तक कोई कदम इस बारे में नहीं उठाया गया । जिला गुड़गांव की Bar Association के President की तरफ से हमें एक circular चिट्ठी आई थी जिस में कहा गया था कि पंजाब सरकार की तवज्जुह हमारी Bar Association की तरफ से भी इस तरफ दिलाई जाये कि जितने नाजायज़ elections पिछले 1½ साल के अर्सा में पंजाब में हुए हैं और जिन elections को challenge किया गया है और उन की election petitions रद कर दी गई हैं और इस section को भी High Court ने *ultra vires* declare कर दिया हुआ है तो गवर्नमैंट को जल्दी कोई कदम इस तरफ उठाना चाहिए। हमारी यह खुशकिस्मती है कि हमारे Home Minister साहिब खुद एक अच्छे वकील हैं इस लिये मैं उनसे मौद्धबाना अर्ज़ करूंगा कि वह जल्दी इस सिलसिला में कोई ठोस कदम उठायें और यह जो Act है इस को जल्द से जल्द तरमीम करने की कोशिश करें । डिप्टी स्पीकर साहिबा, अभी सरदार बचन सिंह जी ने फरमाया है कि मैं दरयाफत करूं कि क्या सरकार ऐसा करने के लिये तैयार भी है या नहीं , मगर मैं उम्मीद करता हूं कि मंत्री महोदय इस तजवीज़ की तरफ जल्दी कदम उठायेंगे ।

दूसरी चीज़, डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं आप की विसातत से सोनीपत के बारे में अर्ज़ करनी चाहता हूं । हमारे सोनीपत में Civil Courts और Criminal Courts में एक मील से ज्यादा फासला है और इसी तरह से तहसील की कचहरी दूसरी तरफ काफी फासला पर वाक्या है । वहां पर जब कभी High Court के किसी hon. Judge ने दौरा किया किसी hon. Minister ने वहां का दौरा किया तो हम ने हर बार उन के सामने वहां का case represent किया और हर बार हमारी representation को जायज़ करार दिया गया है और हमें विश्वास दिलाया जाता रहा है कि वहां की courts के लिए एक जगह पर building बनाने की scheme को जल्दी implement कर दिया जायेगा। इस के लिए एक दफा नहीं बल्कि तीन दफा ज़मीन भी acquire की जा चुकी है और हमें विश्वास दिलाया गया कि एक साल के अन्दर २ जल्दी से जल्दी कचहरी की building एक जगह पर तैयार हो जायेगी लेकिन यह अभी तक नहीं बनाई गई । इस वक्त इस एक जगह पर यह तमाम courts न होने के कारण एक तरफ तो वकीलों को तकलीफ होती है दूसरी तरफ litigant public को तकलीफ होती है और बाज़ दफा उन का भारी नुकसान भी होता है । आप ज़रा अन्दाज़ा लगायें, एक आदमी अगर एक फौजदारी के मुकदमे में पेश हुआ हो और उसी दिन उस की पेशी किसी और case में Civil Court में भी हो और वहां पर आवाज़ पड़े तो फौजदारी अदालत दूर होने की वजह से उसे उस का पता नहीं चल सकेगा और वह वक्त पर पेश नहीं हो सकेगा । इस का नतीजा यह होता है कि उस के खिलाफ यकतरफा कार्यवाही कर दी जाती है। इन हालात में सारी courts का एक ही building में होना निहायत ज़रूरी है । हमें बताया भी जाता है कि सोनीपत के लिए एक स्कीम बनाई

गई है लेकिन उसे implement करने के लिए अभी तक कोई कदम नहीं उठाया गया। इस बारे में मैं मंत्री महोदय से अर्ज़ करूंगा कि इस मामला की तरफ ध्यान दें।

इस के साथ ही साथ मैं एक चीज़ और गवर्नमेंट के notice में लाना चाहता हूं और वह यह है कि कचहरियों में जहां के लोगों को इनसाफ दिया जाता है S.D.O. की court में, इलाका Magistrate की court में और तहसीलदार की court में, वहां चन्दे इकट्ठे किये जाते हैं। कई cases में तो यहां तक देखा गया है कि मुलज़मान को चन्दा देने पर bails पर छोड़ा गया है। In the interest of justice मैं यह appeal करूंगा कि इस चीज़ को खत्म किया जाये। हम बतौर public के आदमी होते हुए और बतौर वकील के कई बार इस बारे में वहां local अफसरान के सामने protest show करते हैं तो वे कहते हैं कि वे इस में मजबूर हैं। आप ऊपर जा कर रोको। इस लिये मैं अर्ज़ करूंगा कि इस किस्म की practice को कतई तौर पर बन्द किया जाये। जो हमारी judicial courts हैं या revenue courts हैं या civil courts हैं उन में लोगों से चन्दे बटोरने और ज़बरदस्ती चन्दे इकट्ठे करने की जो यह practice है इस को खत्म कर दिया जाये। (घंटी की आवाज़)

डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं सिर्फ दो मिनट और लूंगा। अब मैं एक और बात की तरफ हाउस की तवज्जुह दिलाना चाहता हूं। Harijan Welfare Minister भी यहां मौजूद हैं आशा है कि वह भी इस बात की तरफ अपना ध्यान देंगे। यह ठीक है कि हरिजनों की welfare के लिए इस बजट में काफी रुपया reserve किया गया है लेकिन हम देखते हैं कि उन गरीबों की हालत अभी बहुत बुरी है। हम देखते हैं एक हरिजन जो चमड़ा रंगने का काम करता है वह एक हफता भर चमड़ा रंगने और खुरचने का काम करता रहता है तब वह जा कर के 6 या 7 रुपये का काम कर पाता है। इस तरह से वह मुश्किल से एक रुपया रोज़ की कमाई कर पाता। इसी तरह से हम देखते हैं कि एक धानक जो खड्डी का काम करता है वह भी एक हफता भर में तानी खड़ी करता है और कपड़ा बुनता है लेकिन वह 7 दिनों में जितना करता है उसे उस के लिए 2 या 2½ रुपये ही मिलते हैं। इस लिये, डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं आप की विसातत से हाउस को यह बताना चाहता हूं कि चाहे हमारी सरकार यहां socialist pattern of society कायम करने का दावा करती है, लेकिन यह हकीकत है कि यह नज़ाम तब तक कायम नहीं हो सकता जब तक कि उन गरीब हरिजनों के पेट भरने का मसला हल नहीं हो जाता चाहे आप उन्हें नम्बरदार बना दें और सौ कुछ उन की welfare कर लें। जब तक उन की economic हालत ठीक नहीं हो जाती और इन की रोटी का मसला हल नहीं हो जाता तब तक उन के social welfare का काम सरकार कर नहीं सकती। जब तक उन के लिए देहात में छोटी छोटी industries नहीं लगाई जातीं तब तक उन की भूख का मसला हल नहीं होगा।

अगर हकूमत चाहती है कि हमारा देश तरक्की करे, हमारा प्रान्त ऊपर उठे तो उसे गरीबों के पेट की समस्या को हल करना पड़ेगा। गरीबों के टुकड़ों की समस्या को हल करना पड़ेगा।

[पंडित चिरंजी लाल शर्मा]

अगर छोटे पैमाने की दस्तकारियां जारी की जाएं तो यह मसला तभी हल हो सकता है। इतने शब्द कह कर मैं अपने स्थान पर बैठता हूं।

कामरेड राम चन्द्र (नूरपुर) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, बहुत पुराने जमाने की बात है कि अपटन सिंकलेयर ने एक किताब लिखी 'Cry for justice'. उस में एक स्थान पर एक किसान की तस्वीर बनाई और उस के नीचे लिखा था stolid ox. यह मैं ने इस लिए कहा कि आज मैं उस इलाके का ज़िक्र करना चाहता हूं जहां के लोग sub-human life lead कर रहे हैं। मेरी मुराद उस इलाके से है जो कि दरयाए ब्यास के किनारे और दरम्यान में वाक्या है। वहां पर बड़े बड़े मालके ज़मीन हैं। जो मुज़ारे वहां पर काम करते हैं उन का जीवन पशुओं से भी बदतर है। जब वर्षा ऋतु आती है तो उन की हालत वही हो जाती है जो कि रोहतक के किसी गाने में ब्यान की गई है। गाने वाली ने कहा था:

किण मिण बरसे धारा रे,
यहां गोडे गोडे गारा रे,
यहां भैंस बंधे दस बारह रे,
पीठ मेरी ढांसों ने खाई,
आप सोई बंगले में,
रांझे नू टाप दिखाई ।

वहां पर गोडे गोडे कीचड़ हो जाता है। सैलाब आ जाता है और उन का सारा सामान भी भीग जाता है। ढोरों से भी बदतर जीवन उन लोगों का है। मैं खास तौर पर तमोता, धमोता, बटोता, डलहड़ियां और खानपुर पराल गांव का नाम इस सम्बन्ध में लेना चाहता हूं। मैं चूंकि साम्यवादी क्रान्ति का पुजारी हूं मुझे गरीबों से मुहब्बत है इस लिये मैं वहां जाता रहता हूं। यह मुज़ारों के गांव हैं। जिन की तरफ मैं सरकार का ध्यान दिलाना चाहता हूं। उनको बुरी तरह से दबा कर रखा जाता है। यहां पर लंगड़ा Tenancy Act बना। लेकिन जो लंगड़ा ऐक्ट बना, वह भी वहां पर इस्तेमाल नहीं किया जाता। जो पैदावार वहां पर होती है उस का तीसरा हिस्सा नहीं बल्कि आधा हिस्सा लगान का लिया जाता है। इस के अलावा मुज़ारान को रसीदें भी नहीं दी जातीं। इलेक्शन के दौरान वहां पर उन लोगों पर intolerable दबाव डाला जाता है। वहां पर एक बहुत अमीर ज़मींदार है वह कई दोस्तों के इशारे पर वहां चुनाव के लिये मेरे मुकाबले में खड़ा हुआ। उस ने election में साठ हज़ार रुपया भी खर्च किया लेकिन फिर भी मुज़ारान ने मेरे हक में ही वोट दिये। लेकिन जिन लोगों ने मुझे वोट दिये अब उन को तंग किया जा रहा है। एक और तकलीफ यह है जब वहां पर बारिश बरसती है तो मकानों में flood आ जाता है। बरसात में लोग मकानों को छोड़ देते हैं। कई जगह तो ऐसी हैं कि लोग चारपाइयां आमों के साथ लटका कर सोते हैं। आप के द्वारा मैं सरकार का ध्यान इस तरफ दिलाना चाहता हूं और यह प्रार्थना करना चाहता हूं वहां पर जो lawlessness मालिकान ने मचाई हुई है उस को दूर किया जाए। मुज़ारान को पैदावार जो वे देते हैं की बाकायदा तौर पर रसीदें जारी होनी चाहियें। जो मुज़ारे लोग वहां पर तकलीफ में हैं उन को दूसरी जगह पर ज़मीन दी जानी चाहिये ताकि वह उस जगह को छोड़ कर दूसरी

जगह पर जा कर ग्राबाद हो जाएं और अपना जीवन सुख से व्यतीत कर सकें । उसी इलाके में इन्दपुर एक और जगह है । वहां पर अमीर ज़मींदारों के बागात हैं । मालिकान लाखों रुपये सालाना कमाते हैं लेकिन मज़दूर को एक रुपये से ज़्यादा उजरत एक दिन में नहीं देते अगर वे ज़्यादा डिमांड करते हैं तो उन को काम भी नहीं दिया जाता । मैं नहीं जानता कि Minimum Wages Act वहां पर लागू होता है कि नहीं । लेकिन मैं इस महकमें के इन्चार्ज वज़ीर साहिब से दरखास्त करूंगा कि वे इस मामले को देखें कि उन लोगों की उजरत इतनी कम क्यों है । वहां पर साढ़े तीन सौ हरिजनों की आबादी है । सरकार कहती है कि कुछ ज़मीन पसमांदा लोगों को देनी है । मैं अर्ज़ करूंगा कि वह ज़मीन आप उन लोगों को दें । अगर पांच मेम्बर किसी के परिवार के हैं तो एक रुपये में वे किस तरह से गुज़ारा कर सकते हैं । अगर वहां पर कोई प्रबन्ध नहीं हो सकता तो सरकार को चाहिये कि उन को किसी दूसरी जगह पर बैठा दें ।

अगली बात जो मैं आप के नोटिस में लाना चाहता हूं वह एक बड़ी दर्दनाक कहानी है जिस से ज़ाहिर होता है कि पब्लिक का रुपया किस बेदर्दी से ज़ाया किया जा रहा है । मुझे याद है कि 1952 से ले कर सवाल पूछता आ रहा हूं कि Sidathaher Canal पर कितना खर्च आएगा । पहले मुझे बताया गया कि छः लाख रुपया खर्च आएगा । उस के बाद बताया गया कि आठ लाख रुपया खर्च आएगा बाद में वह रकम बढ़ती गई और आठ से चौदह, चौदह से बाईस और बाईस से छब्बीस लाख रुपये का estimate हो गया । लेकिन अब कहा जा रहा है कि वह बन ही नहीं सकती । अगर उसे बनाना है तो 47 लाख रुपया मुरम्मत पर खर्च आएगा । मैं इन गांवों की तरफ सरकार का ध्यान दिलाता रहा मगर मेरे कहने के बावजूद इस सरकार ने समय पर कोई जांच नहीं की छः लाख रुपये से 47 लाख रुपये का estimate हो गया फिर भी नहीं कहा जा सकता कि नहर बन सकेगी या कि नहीं बन सकेगी । पब्लिक के रुपये का कितना दर्दनाक तरीकाए इस्तेमाल है । इस के बारे में मैं तो कुछ नहीं कह सकता आप खुद हीं अन्दाज़ा लगा लें ।

एक चीज मैं आप के सामने और रखना चाहता हूं । पहाड़ी इलाकों में सड़कों की बहुत कमी है । एक ऐसी सड़क है जो कि पठानकोट से डेहरा हमीरपुर को मिलाती है । वह कच्ची सड़क है । इस पर पहले तो बसें बहुत थोड़ी चलती थीं लेकिन अब बसें तो ज़्यादा चलती हैं । मगर बरसात के दिनों में जब बारिश की वजह से वह सड़क बंद हो जाती हैं तो लोगों को बहुत तकलीफ होती है । उन को बहुत लम्बा चक्र लगा कर जाना पड़ता है । मैं अर्ज करूंगा कि इस सड़क को राजा तालाब और हमीरपुर तक पक्की बना दिया जाए ।

एक और बात जिस की तरफ मैं ट्रांस्पोर्ट मिनिस्टर साहिब का ध्यान दिलाना चाहता हूं वह यह है कि पठानकोट ज़िला कांगड़ा में आने जाने और तिजारत का एक बड़ा भारी सैंटर है । पठानकोट से नूरपुर, रेहन धमेटा को सीधी बस जानी चाहिए । इस वक्त पोज़ीशन यह है कि सवारियों को जगह जगह पर बार बार अपना सामान उठाना पड़ता है क्योंकि उन को दो तीन चार जगह पर बस बदलनी पड़ती है। कई बार आगे जाने वाली बसों का वक्त भी आपस में नहीं मिलता जिस से मुसाफिरों को इस पहाड़ी इलाके में तकलीफ का सामना करना पड़ता है । यह तीस,

[कामरेड राम चंद्र]

चालीस या पच्चास मील का टुकड़ा है । इस पर डाइरैक्ट बस चलाने की तरफ भी मैं आशा करता हूं कि मिनिस्टर साहिब ज़रूर ध्यान देंगे ।

इस के अलावा मौहरली-इन्दौरा की सड़क पर बारिश होते ही दलदल हो जाती है और बस वहां पर जाना बन्द कर देती है । नूरपुर, जसूर, गंगत, इन्दौरा के लिए जिस कम्पनी को बस का रूट दिया हुआ है वहां पर बसें नहीं चलाते । ऐसे हालात में या तो वह रूट किसी और कम्पनी को दिया जाए या कम्पनी वालों से मुतालबा किया जाए कि वहां पर बाकायदा तौर पर बसें चलाएं ।

एक बात और अर्ज़ करना चाहता हूं और वह यह है कि बनाने को तो सरकार असूल बना देती है लेकिन कई दफा वह असूल देखने में नज़र नहीं आते । "रे" मेरे इलाके में एक ऐसी जगह है जहां हायर सैकन्डरी स्कूल 14 मील से नज़दीक नहीं है । आप अन्दाज़ा लगाएं कि 14 मील का रास्ता बच्चे वैसे ही तै नहीं कर सकते लेकिन बरसात के दिनों में उन के लिए वहां जाना कितना मुश्किल होता होगा, जब कि आने जाने के सारे रास्ते बन्द हो जाते हैं । ऐसी हालत में वहां मिडल स्कूल को हायर सैकंडरी में तब्दील किया जाए । मैं ने इस सम्बन्ध में चीफ मिनिस्टर साहिब से भी कहा था और श्री यश की तवज्जुह भी इस तरफ दिलाई थी । मैं आशा करता हूं कि वह उस स्कूल को हायर सैकन्डरी बनाने की कोशिश करेंगे । इन शब्दों के साथ मैं आप का धन्यावाद करता हूं ।

श्री जगन नाथ (तोशाम) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, जब से सैशन शुरू हुआ है जो भी मिनिस्टर साहिब या मैम्बर Treasury Benches से खड़े होकर तकरीर करते हैं तो यही कहते हैं कि पंजाब ने हिन्दुस्तान में क्या, सारे संसार में सब से ज़्यादा तरक्की की है । इतना ही नहीं बड़े ज़ोरदार शब्दों में कहा जाता है कि इस अर्सा में हरिजनों ने जो तरक्की की है वह उन्होंने आगे कभी नहीं की थी । डिप्टी स्पीकर साहिबा, क्या मैं उन से पूछ सकता हूं कि सारे पंजाब की तरक्की हुई है या कि कुछ एक ज़िलों की तरक्की हुई है ? क्या सारे के सारे हरिजनों की तरक्की हुई है या कुछ एक आदमियों की तरक्की हुई है ?

डिप्टी स्पीकर साहिबा, हरिजनों को खुश करने के लिए इस सरकार ने सब से पहले उन्हें नम्बरदार बनाया । हरिजन भी खुश हो गए कि आखिर हम को भी नम्बरदार बनाया गया है । लेकिन यह नहीं बताया गया कि आप को बिना पंचोतरे के नम्बरदार बनाया गया है । डिप्टी स्पीकर साहिबा, अगर इस हाउस के अन्दर कुछ मैम्बरों को तो कुर्सियों पर बैठाया जाए और कुछ को नीचे बैठा दिया जाए तो क्या इस चीज़ को कोई पसन्द करेगा ? जब हाउस के मैम्बर इस चीज़ को बुरा महसूस करेंगे तो आप अन्दाज़ा लगाएं कि जब हरिजनों को नम्बरदार बनाया गया तो क्यों न उन को पंचोतरा भी दिया गया ।

हमारे मुल्क को आज़ाद हुए आज 15 साल होने वाले हैं । लेकिन हरिजनों की हालत वैसी ही है जैसी कि सन् 1947 में थी । क्या यही डैमोक्रैसी का नमूना है कि जो आगे ही धनवान थे वह तो और ज़्यादा धनवान होते जा रहे हैं और जो पहले ही ग़रीब थे वह और ज़्यादा गरीब होते जा रहे हैं ?

आज पंजाब के अन्दर कुनबापरवरी हो रही है। वैसे तो यह कानून बनाए जा रहे हैं कि हरेक हरिजन को पांच बिसवे ज़मीन दी जाएगी लेकन असल में यह ज़मीन वालों की मर्ज़ी पर ही छोड़ दिया गया है चाहे वह दें या न दें। डिप्टी स्पीकर साहिबा, जब रहने के लिए मकान के लिए ज़मीन भी न हो, खाने के लिए रोटी न मिले, बच्चों की पढ़ाई वगैरह के लिए कोई इन्तज़ाम न हो, और फिर भी यह कहा जाए कि हरिजनों के लिए बहुत कुछ किया जा रहा है तो कौन इस बात को मानने के लिए तैयार होगा। यह सरासर एक धोका है।

फिर यह कहा जाता है कि हरिजनों को सर्विसिज़ में खास हिस्सा दिया जाता है, लेकिन असलीयत यह है कि वहां पर भी उन की कोई शुनवाई नहीं। पब्लिक सर्विस कमिशन और Subordinate Services Selection Board की तरफ से जो Advertisements निकाली जाती हैं उन में यह लिखा जाता है कि अगर कोई हरिजन योग्य न मिल सका तो किसी और को उन जगहों पर लगाया जायेगा। अगर इम्तहान में कोई योग्यता की सीमा में आ भी जाए तो उस हरिजन को interview के वक्त जवाब दे दिया जाता है। (*Interruptions*) क्या इसी को आप इन्साफ समझते हैं ? (*Interruptions*) पंजाब गवर्नमैंट हरिजनों के लिए बिल्कुल कुछ नहीं कर रही। (*Interruptions*)

(*Deputy Speaker called upon Babu Bachan Singh to speak.*)

बाबू बचन सिंह (लुध्याना—उत्तर) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, Appropriation Bill पर बोलते हुए मैं आपकी विसातत से सरकार का ध्यान लुध्याना की law and order की हालत की तरफ दिलाना चाहता हूं। पिछले दिनों लुध्याना जैसे शहर के अन्दर एक डाका पड़ा। यह जगह कोई ऐसे कोने पर नहीं जो कि पुलिस station से कोई बीस पच्चीस मील की दूरी पर हो बल्कि वहां की म्युनिसिपल कमेटी की चुंगी को लूट लिया गया। पब्लिक में बड़ी सनसनी फैली दहशत फैली।

एक माननीय सदस्य: आप पर भी डाका पड़ा।

बाबू बचन सिंह: हां, जहां पर मुर्दों को जिन्दा और जिन्दों को मुर्दा किया जा सकता है वहां पर यह सब कुछ मुमकिन हो सकता है।

उपाध्यक्ष महोदया : मैं दरखास्त करूंगी कि वक्त थोड़ा रह गया है और बहुत से मेम्बर साहिबान बोलना चाहते हैं इसलिए आप दस मिनट के अन्दर खत्म कर दें और कोई *interruption* न करें (I would request the hon. Member to have his say within ten minutes. The time now is very short and many hon. Members are anxious to speak. There should be no interruption.)

बाबू बचन सिंह : तो डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं बता रहा था कि लुध्याना में डाका पड़ा। लोगों में बड़ी दहशत फैल गई। लेकिन सब से बड़ी हैरानगी की बात तो यह है कि पुलिस उस डाके को trace करने में नाकामयाब हुई जिसका नतीजा यह हुआ कि चार पांच दिन हुए उसी म्युनिसिपल कमेटी की दूसरी चुंगी में डाका पड़ा। ऐन उसी दिन जब कि म्युनिसिपल कमेटी की चुंगी के खज़ाने को लूटा जा रहा था लुध्याना में एक ऐसा वाक्या हुआ कि घंटा घर के पास,

[बाबू बचन सिंह]

in the heart of the city, गुंडों की मदद से कब्ज़ा लेने की कोशिश की गई। पुलिस ने उस मामला में इतनी कोताही की जिस से सारे शहर में सनसनी फैली हुई है। उसका नतीजा क्या हुआ? आज हम देख रहे हैं कि जिन लोगों के हाथ में ताकत है, जो लोग गुंडों को hire कर सकते हैं, जो लाठी और बरछों वालों को ला सकते हैं, जो कृपाण और छवियों वालों को ला सकते हैं वही लोग इस वक्त सूबे पर राज कर रहे हैं। असली मायनों में उन्हीं का राज है, जनता का या जनता की सरकार का नहीं। लुध्याना में गवर्नमैंट लाचार है बल्कि तमाम कर्मचारी लाचार हैं। मैंने देखा, सारे शहर के लोगों ने देखा कि Punjab Roadways की गाड़ियां भी सड़क पर निकाल कर खड़ी कर दीं, सारी Traffic Jam हो गई, उनका चालान किया जाना चाहिए था लेकिन डिप्टी स्पीकर साहिबा, आज लुध्याना का एक एक बच्चा जानता है, सारे शहर में यही चर्चा है कि यह सब कुछ सुरिन्द्र सिंह कैरों का एक सिनेमा बनाने के लिए हुआ है। अगर law and order की यह हालत है तो सरकार किस मुंह से पैसा मांग रही है।

फिर स्कूलों में लाखों बच्चों के दाखले का ऐलान किया गया है। मगर हालत क्या है, अगर building है तो teacher नहीं हैं, अगर teacher है तो building नहीं है। तादाद की यह हालत है कि 100, 100 बच्चे एक एक उस्ताद के पास हैं। वह कैसे पढ़ा सकते हैं? प्राईवेट अदारे जिन्होंने पंजाब की education को बनाया था वह उजड़े जा रहे हैं। यह तालीम फैलाने का उन को सबक मिल रहा है।

इस House के साथ भी सरकार ठीक सलूक नहीं करती। जो बजट हम पास कर रहे हैं उस के मुतालिक जो audit report है वह बजट पर बहस के बाद हमें दी जा रही है। इस में से मैं सिर्फ एक पद का जिक्र करता हूं। Local Bodies को grants दी गई? इन से utilization certificates आने चाहियें थे मगर करोड़ों रुपए की जो grants थीं उन की utilization की certificates 1955 से ले कर आज तक नहीं आए। जिस सरकार की यह हालत हो वह किस मुंह से कहती है कि उसे और रुपया दिया जाए। उसको तो पहले अपने घर की हालत को सुधारना चाहिए।

फिर बार बार ज़ोर दिया जाता है कि सरकार corruption को रोकना चाहती है। मगर जो corruption इस ने यहां आप की आंखों के सामने की है उस की मिसाल नहीं मिलती। कांग्रेस ने फैसला किया कि जिन लोगों ने कांग्रेस उम्मीदवारों की मुखालिफत की है उन को कांग्रेस से निकाल दिया जाए मगर जो इस तरफ से चुने गए उन्हें रिश्वत दे कर अपने साथ मिला लिया।

(Opposition की तरफ से shame, shame की आवाजें.)

एक आवाज़: यह इन का code of conduct है।

बाबू बचन सिंह: इन का code of conduct है मीठा मीठा हड़प, कौड़ा कौड़ा थू।

फिर जनाब, पंजाब में कोयले के सिलसिले में हाहाकार मचा हुआ है। पुराने Industry Minister जानते हैं कि इस बारे में कितनी धांधली मचाई गई। Election से पहले सारे पंजाब में सिर्फ 675 depots थे मगर election के दिनों में जब कोयले की बहुत shortage हो गई तो 1300 depots कर दिये गए। इस में political

corruption कैसे होती है उस की मिसाल देता हूं। रोपड़ के एक डाक्टर कृष्ण वर्मा हैं। उन को कांग्रेस में लाया गया। Chief Minister साहिब उन से बगलगीर हुए और कहने लगे कि तुम कांग्रेस में शामिल हुए हो तो हम तुम्हारे साथ वह सलूक करेंगे जो तुम याद रखोगे। नतीजा यह हुआ कि उसे 5, 6 कोयले के depots दिये गए, कोई उस की बीवी कलावती को, कोई son-in-law शाम लाल को, कोई son-in-law के भाई भोग राज को। कोई राजपुरा में, कोई मोरिंडा में, तो कोई पटियाला में कोयले का depot दिया। इस तरह से 5, 6 कोयले के depots दे कर उसे मिलाने की कोशिश की गई। जब यह सरकार खुद रिश्वत बांटती है तो यह कैसे कह सकती है कि यह रिश्वत दूर कर रही है। मैं यहां एक बयान quote करता हूं जो किसी गैर ज़िम्मेदार आदमी का नहीं है बल्कि Punjab Coal Depot Holders Association के President का है। यह छपा है:-

> "I may be pardoned if I say in the common parlance a licence for a coal depot today is tantamount to a licence for black marketing. The Government should make early amends for the big sin, it has committed for having issued licences in hundreds at this critical juncture of acute shortage of coal when the market is most susceptible to black marketing and dragging even conscientious persons into its mire".

यह हालत है (घंटी) मैं अभी खत्म करता हूं। हर जगह black-market हो रही है। Licenses दे दिये मगर इन्होंने यह नहीं देखा कि कम से कम एक depot में महीने का कोयला 3 wagon आना चाहिये। वहां आज कल एक wagon भी नहीं आता तो black-market कैसे रुक सकती है। अगर वक्त होता तो मैं बताता कि किस तरह से वज़ीर साहिबान सूबे में black-market के काम कर रहे हैं। जो खुद रिश्वत देता हो तो वह इस बुराई को क्या दूर करेगा। History में आता है और मैं महसूस करता हूं कि बिल्कुल यही हालत आज पंजाब की है कि जब रोम जल रहा था तो नीरो बनसरी बजा रहा था। यह 31 वज़ीर बंगलों में ऐश करते हैं और पंजाब तबाह हो रहा है। अगर पंजाब को बचाना है तो यह बंसरी छोड़नी होगी वरना न रोम रहेगा न नीरो। (Opposition की तरफ से तालियां।)

राज्य मन्त्री (श्री राम किशन) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, बजट demands मन्ज़ूर होने के बाद आज हम Appropriation Bill में एक अरब साठ करोड़ से ज़्यादा की रकम मन्ज़ूर करने जा रहे हैं। दूसरा Plan खत्म हुआ और हम ने तीसरे Plan के दूसरे साल में कदम रखा है। Opposition के दो चार दोस्तों ने इस बात पर ज़ोर दिया है कि पंजाब में economic distress है और बेरोज़गारी की तरफ तवज्जुह नहीं दी जा रही है। अभी २ मेरे माननीय मित्र बाबू बचन सिंह जी ने कहा कि पंजाब जल रहा है। मैं जनाब, ज़्यादा वक्त न लूंगा। Economic position के बारे में मैं ने अभी अर्ज़ किया कि हम तीसरे Plan के दूसरे साल में हैं। पिछले 10 साल की economic planning का आम आदमी पर अच्छा असर पड़ा है। दो तीन बातें इस के मुताल्लिक अर्ज़ करूंगा। पहली Plan में कितनी तरक्की हुई है इस बारे में हिन्दुस्तान के बड़े बड़े economists ने लिखा है कि हिन्दुस्तान के तीन Provinces Himachal Pradesh, मध्य प्रदेश और राजस्थान को छोड़ कर सारे हिन्दुस्तान में per-capita income का हिसाब लगाएं तो पता चलता है कि जहां पर केरल के अन्दर 3.2 पर कैपिटा, उत्तर प्रदेश के अन्दर

[राज्य मन्त्री]

11-00 a. m. 3.8, वैस्ट बंगाल के अन्दर 7.7 पर कैपिटा इनकम (per capita income) है वहां पंजाब के अन्दर 16.7 पर कैपिटा इनकम (per capita income) है।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, अगर सैकंड फाइव-ईयर प्लैन को देखा जाए तो पता चलेगा कि उत्तर प्रदेश में 8.1, आसाम में 9.1, वैस्ट बंगाल में 12.4, केरल में 15.3, आल इंडिया 16.3, हिमाचल और उड़ीसा में 28.0, व 27.9 और पंजाब में 27.6 पर कैपिटा इनकम (per capita income) के अन्दर इज़ाफा हुआ है। यानी सारे हिन्दुस्तान में सिर्फ हिमाचल और उड़ीसा के कुछ प्वाइंट के इज़ाफे को छोड़ कर बाकी सारी स्टेटस से पंजाब की पर कैपिटा इनकम (per capita income) बढ़ी है ।

आल-इंडिया नैशनल इनकम की रिपोर्ट को देखने से पता चलता है कि जहां पर 292 .48 रुपए नैशनल इनकम है सारे हिन्दुस्तान की वहां पर वैस्ट बंगाल की 461 रुपए, महाराष्ट्र की 399 रुपए, गुजरात की 391, मद्रास की 399, आसाम की 390, केरल की 395 रुपए लेकिन पंजाब की नैशनल इनकम 432.90 रुपए है । फिर भी कहते जाना कि पंजाब में कुछ नहीं हुआ और पंजाब की हालत दिन प्रति दिन खराब होती चली जा रही है बिल्कुल अनुचित मालूम होता है । मैं अपने साथियों को कहूंगा कि उन्हें facts की study करनी चाहिये । हां, जहां तक unemployment का ताल्लुक है, मैं मानता हूं कि वह है किसी हद तक लेकिन वह criticism से या condemnation से दूर नहीं हो सकती । उसके लिए तो खास प्रोग्राम की ज़रूरत है । लेकिन मैं इतना ज़रूर कहना चाहता हूं कि एक साल के अन्दर अन्दर पंजाब सरकार ने ऐग्रीकल्चर के अन्दर बड़ी नुमायां तरक्की की है । और employment में इज़ाफा हुआ है । क्योंकि unemployment जो देहातों की है वह काफी हद तक दूर हुई है । यह एक कदम है और दूसरा कदम unemployment को दूर करने के लिए यह है कि उद्योग धंधों की तरफ ज्यादा ध्यान दिया जाए । और पंजाब सरकार ने इस के लिए तीन चार बातों की तरफ ध्यान दिया है जो कि देश की तरक्की के लिए बहुत लाज़मी हैं । जैसे पावर की increase, cottage industries और small-scale industries में वृद्धि करना साथ ही इस बात का ध्यान दिया गया है कि इन चीज़ों को आगे तभी ले जाया जा सकता है जब कि टेक्नीकल आदमी मुहैया हों । और उनके लिए डिप्टी स्पीकर साहबा, आपको पता होगा कि पंजाब एक ऐसा सूबा है कि जहां पर हम ने न सिर्फ देश भर से ज्यादा बल्कि कई और देशों के मुकाबले में इस direction में बहुत तरक्की की है । अगर 5 साल की हिस्ट्री को देखें तो पता चलेगा कि पिछले सालों में इंडस्ट्री set up करने के लिए सिर्फ 28 लाइसेंसिज़ दिए गए थे लेकिन इस साल के अन्दर 100 के लगभग लाइसेंसिज़ दिए गए हैं । इन पर 25 करोड़ रुपया invest होगा और 1 लाख 50 हज़ार आदमी employ होंगे । और यहां पर जो इन मे जो मशीनें वगैरह या चीजें बनेंगी उन के ज़रिये जहां हमारा देश इंडस्ट्री के रूप में आगे बढ़ेगा वहां हम फारन एक्सचेंज का खर्च बचा सकेंगे । यानी वह रुपया जो हम दूसरे देशों को दे देते हैं वह और कामों में लगाने के लिए बच रहेगा । यह 100 लाइसेंसिज़ किन किन चीजों के लिए दिए गए हैं वह भी मैं बतलाए देता हूं । यह हैं, न्यूज़ प्रिंट, सीमेंट, cotton textile, steel

structure, पम्प, टेबल, इलैक्ट्रिक फैन्ज़, वगैरह जिस से न सिर्फ पंजाब का भला होगा बल्कि सारे देश का भला होगा।

प्लैनिंग कमीशन की एक रिपोर्ट में यह दर्ज है कि अगर आप इंडस्ट्री को देश के अन्दर चलाना चाहते हैं और फरोग़ देना चाहते हैं तो टेक्नीकल ट्रेनिंग लोगों को देना बहुत ज़रूरी है।

(*At this stage Mr. Speaker occupied the Chair*)

और उसी के मुताबिक हम पंजाब में ट्रेनिंग दे रहे हैं। और इसी साल 880 के करीब ग्रेजुऐट इंजीनियर्ज हम पैदा करने जा रहे हैं। अगर सारे हिन्दुस्तान का नक्शा देखा जाए तो पता चलेगा कि तीसरी फाइव इयर प्लैन में जितने इंजीनियर्स पंजाब पैदा करने जा रहा है उतना और कोई प्रदेश नहीं कर रहा है।

बाबू बचन सिंह : स्पीकर साहब, जब और मैम्बर साहबान को strictly 10 मिनट दिए तो मिनिस्टर साहब को क्यों ज़्यादा वक्त दिया जा रहा है (घंटी)---

राज्य मन्त्री (श्री राम किशन): तो जनाब मैं कह रहा था कि पंजाब ज़्यादा से ज़्यादा trained आदमी पैदा कर रहा है। हम ऐग्रीकल्चर graduates भी ज़्यादा तादाद में पैदा कर रहे हैं। और अगर सारे देश की figures देखें तो तीसरी फाइव इयर प्लैन में जहां कुल 33हज़ार डिप्लोमा होल्डर तैयार होंगे वहां सिर्फ पंजाब से ढाई हज़ार डिप्लोमा होल्डर पैदा होंगे।

अब जहां तक rural industry का ताल्लुक है, मैं यह कहना चाहता हूं कि recently हमने एक Craftsman Committee बनाई है? इसलिए rural areas के अन्दर उस वक्त तक इंडस्ट्री तरक्की नहीं कर सकती जब तक कि artisans और craftsmen पैदा न किए जाएं। हमने टेक्नीकल ऐजुकेशन के लिए 1 करोड़ 22 लाख रुपया रखा है और सैंटर से स्पौंसर की हुई स्कीमज़ पर जहां हमने फस्ट फाइव-इयर प्लैन में 16 परसैंट खर्च किया है वहां अब हम 26 परसैंट खर्च करने जा रहे हैं। इसलिए ही नहीं कि सिर्फ इंजीनियर्स ही पैदा करें, बल्कि artisans और craftsmen भी पैदा कर सकें। हम ऐग्रीकल्चर ग्रेजुएटस, mechanical इंजीनियर्स और इंडस्ट्री की ट्रेनिंग से सम्बन्धित इन सभी चीज़ों पर 1 करोड़ 22 लाख 17 हज़ार रुपया खर्च करने जा रहे हैं।

सिर्फ यही नहीं है। हमारे प्रदेश पंजाब के अन्दर 85 लाख रुपया इस बात पर खर्च किया जा रहा है। यहां पर industrial स्कूल खोले गये हैं ताकि हमारे students तैयार हों और वे industry की तरक्की में शामिल हों।

स्पीकर साहब, मैं बता रहा था कि हम यहां industrialisation करना चाहते हैं और सिर्फ industrialisation का ही सवाल नहीं है और इस के साथ यह भी सवाल है कि जो agriculture पर manpower लगी हुई है उस को हम दूसरी तरफ ले जा रहे हैं।

बाबू बचन सिंह: पिछले सालों के अन्दर यह घटी है या बढ़ी है? (*Interruptions*)

श्री अध्यक्ष : Order please. Please wind up in two minutes.

राज्य मन्त्री : स्पीकर साहब, मैं अर्ज़ कर रहा था ....(*interruptions*)

[राज्य मन्त्री]

मैं आप की विसातत से अपने opposition के दोस्तों से यह अर्ज़ करता हूं कि वह जब अपनी मर्जी की बातें यहां कह लेते हैं तो उन्हें उन का जवाब सुनने की हिम्मत भी रखनी चाहिऐ। जब यहां बजट की general discussion पर speeches हुई और यहां बार-बार elections का जिक्र हुआ तो उस सिलसिले में मैं इन की तवज्जुह इस बात की तरफ दिलाना चाहता हूं कि सिवाये पाकिस्तान के बाकी जितने दुनिया भर के मुल्क हैं उन सब ने हिन्दुस्तान की elections को free election तस्सवर किया है और हमें इस के लिये मुबारिक बाद भी दी है। (*Interruptions*) जो comments उन देशों की तरफ से हमारे election के मुताल्लिक किये गये हैं अगर आप उन comments को देखें तो पता चलता है कि हमारे election के सम्बन्ध में वे क्या राये रखते हैं। सिर्फ इसी बात से आप को पता चल सकता है कि हमारे देश में किस तरह से free election हुए हैं। हमारी संस्था जिस से मैं और मेरे treasury benches पर बैठे हुए दोस्त ताल्लुक रखते हैं, इस ने एक election manifesto तैयार किया और उस manifesto में हमारी party ने बाकायदा programmes बताए और उस manifesto के आधार पर इस ने election लड़े और यह इन पर लोगों का verdict हासल कर के in power आई है। मेरे जनसंघ के दोस्त इस बारे में बहुत कुछ कह रहे थे। इस बारे में मैं उन्हें बताना चाहता हूं कि जनसंघ को सारे हिन्दुस्तान की States में जितने vote मिले हैं उस से कहीं ज्यादा vote हमारी पार्टी को अकेले पंजाब और दिल्ली से मिले हैं। (तालियां) इस की वजह यह है कि हमारी खास economic policy है और हमारी जो social policy है और उस के तहत जो हम ने programme बनाये हुए हैं उन्हें हम पूरा करने जा रहे हैं। जो हमारा यह objective है कि सारे हिन्दुस्तान को हम ने industrialise करना है उस objective को हम पूरा करने जा रहे हैं। यही कारण है कि लोगों ने अपना verdict हमारी पार्टी के हक में दिया है। मैं आप की विसातत से अपने opposition के दोस्तों से यह कहना चाहता हूं कि इस stage पर आप को चाहिये तो यह था कि आप कहें कि जो रुपया इस 1962-63 के बजट में मंजूर किया जा रहा है वह सही तौर पर खर्च हो और 31 March, 1963 से पहले २ जो भी रकम किसी स्कीम के लिये रखी गई है ठीक तरह से खर्च की जाये और सारी स्कीमों को जो हम ने targets बनाये हैं उन्हें पूरा किया जाये....

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : On a point of order Sir, ਸਪੀਕਰ, ਸਾਹਿਬ, ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਤਕਰੀਰ ਕਰਦਿਆਂ ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੋਰਨਾ ਵੀ ਬੋਲਨਾ ਹੈ।

Mr. Speaker : I am asking the hon. Minister to wind up his speech. The hon. Minister may kindly wind up now.

चौधरी राम प्रकाश : On a point of order, Sir. स्पीकर साहिब, मेरा point of order यह है कि मुझे बोलने के लिए time नहीं दिया जा रहा है। हमारे इलाके के representative को बोलने के लिये time नहीं दिया जा रहा। अगर अब भी मुझे time न मिला तो मैं in protest walk out कर जाऊंगा।

Mr Speaker : The hon. Member should not worry. He will also be accommodated.

Home Minister : Sir, I would like to make one request. The guillotin is to be applied at 12 noon. Sir, we wanted one hour for giving reply to the debate and out of that my colleague, Shri Ram Kishan has spoken for 15 minutes or so........

Mr. Speaker : I have extended the time of the sitting of the House by half an hour.

श्री बनवारी लाल (कानीना): स्पीकर साहिब, आज जो appropriation बिल हाउस के सामने पेश है इस के बारे में मैं कुछ अर्ज़ करना चाहता हूं। कांग्रेस पार्टी की इस गवर्नमैंट ने आज तक जो भी खर्च करने के लिये मांगे हमारे सामने रखी हैं वे सब हम ने मंज़ूर कर ली हैं लेकिन बावजूद इस बात के हमें यह देख कर दुख होता है कि हरिजनों के भले के लिये जो भी स्कीम मंज़ूर की गई या जो उन के लिये रुपये मंज़ूर किये गए वह ठीक तरह से इस्तेमाल नहीं किये गये। सो इस के लिये मैं आप के द्वारा हाउस की तवज्जुह इस तरफ दिलाना चाहता हूं और मिनिस्टर साहब जो हरिजन welfare के incharge हैं उन से दरखास्त करता हूं कि वह इस तरफ ध्यान दें और अब जो रुपया इस काम के लिये मंज़ूर किया जा रहा है उसे ठीक तरह से इस्तेमाल करायें।

अब मैं administration के बारे में कुछ बतलाना चाहता हूं कि यह किस तरह से चल रही है और हरिजनों के साथ किस तरह का बर्ताव किया जा रहा है। रीवाड़ी के पास एक गांव लोकरी में हरिजनों को पीने का पानी भी नहीं मिल रहा। वहां के कूओं से उन्हें पीने के लिये पानी तक भी ले े नहीं दिया जा रहा। इस का नतीजा यह हुआ है कि वे बेचारे हरिजन अपने घरों में बन्द रह कर के वहीं कूएं खोद कर पीने के लिये पानी निकालते रहे हैं और यह हालत है वहां के हरिजनों की जब के हरियाना के नेता Harijan Welfare Minister यहां पर आराम से बैठे हुए हैं और वे हरियाना के अन्दर जा कर हरिजन welfare का नारा लगाते रहते हैं और कहते हैं कि हरिजनों को कांग्रेस पार्टी की सरकार घर बनवा कर देगी लेकिन पिछले 15 सालों के अन्दर उन्हें अभी तक मिला कुछ भी नहीं। मैं इन्हें challenge करता हूं कि वे बताएं कि इन पिछले सालों में कोई भी permanent चीज़ दी गई हो। परन्तु यह सरकार केवल exploit ही कर सकती है ताकि इन गरीब भोले भाले हरिजनों के vote मिलते रहें और इन की हकूमत बनी रहे।

महेन्द्रगढ़ एक backward area करार दिया गया हुआ है लेकिन मैं इन को पूछता हूं कि उस backward ज़िला के अन्दर वहां के backward हरिजनों के लिये इस सरकार ने क्या किया है। मैं इन्हें बताना चाहता हूं कि इस ने कुछ भी उन के लिये नहीं किया। न तो वहां पर बिजली गांवों में गई है और न कोई सड़क ही complete बनाई गई है। वहां पर कोई भी ऐसी सड़क नहीं है जो complete हो। आप नारनौल और दादरी की सड़क को छोड़कर देखें तो पता चलेगा कि वहां कोई भी सड़क complete नहीं। फिर agriculture के लिये पानी नहीं मिलता। पानी की इतनी दिक्कत है कि पीने के लिये भी नहीं मिलता। कहा जाता है कि जमीन के अंदर भी पानी नहीं मिलता इस लिये ट्यूबवैल भी नहीं लग सकते ? बोरिंग नहीं की जाती। इस से आगे

[श्री बनवारी लाल]

मैं हैल्थ के बारे में कहना चाहता हूं। जिला महेन्द्र गढ़ में तीन चार अस्पतालों के इलावा वहां पर कोई अस्पताल नहीं है। पन्द्रह-पन्द्रह मील तक दवाई नहीं मिलती। लोग पशुओं की तरह मर जाते हैं। इस लिये यह बहुत जरूरी है कि वहां पर लोगों के लिये medical aid का प्रबन्ध किया जाए। Education के बारे में मैं यह कहना चाहता हूं कि उस ज़िला में कोई कालेज नहीं है। Technical कालेज कोई नहीं है। न कोई वहां पर इंडस्ट्री ही है। हरिजनों के लिये कोई काम नहीं है और उन को भीख मांगने पर मजबूर होना पड़ता है। उन पर दबाव डाल कर उन से वोट लिये जाते हैं। हमारे मोहन लाल जी वहां पर गए अनाज की दुकानें वहां पर खोल दीं (*Interruptions*) उन को वोट लेने के लिये सब कुछ किया (*Interruptions*) मैं आप के द्वारा मिनिस्टरी से कहना चाहता हूं कि अगर ज़िला महेन्द्रगढ़ के लिये कुछ न किया गया तो हम टैक्स देने से इन्कार कर देंगे (*Interruptions*) इस के लिये चाहे हमें जेलों में ही जाना पड़े। अगर सरकार ने इस तरफ तवज्जुह न दी तो हमें कुछ न कुछ करना ही पड़ेगा। (*Interruptions*)

चौधरी राम प्रकाश (मौलाना): स्पीकर साहिब, मुझे कुछ बातें अपने हलके के बारे में कहनी थीं। लेकिन अभी-अभी मेरे हरिजन भाई बोले हैं इस लिये कुछ बातें उन के सम्बन्ध में कहूंगा। आप देखिये कि 1947 से पहले हरिजनों की क्या हालत थी। यह बात किसी से छिपी हुई नहीं है। 1947 के बाद इस थोड़े से अर्से में जितनी तरक्की हरिजनों ने की है वह भी आप लोगों से छिपी हुई नहीं है। 1947 से पहले हरिजनों को शूद्र कहा जाता था। उन के हाथ से कोई भी पानी पीना पसन्द नहीं करता था। लेकिन आज कांग्रेस सरकार ने हरिजनों की इतनी तरक्की की है कि कितने ही अफसर बने हुए हैं, कितने मिनिस्टर लगे हुए हैं। (*Interruptions*)

1947 से पहले शायद ही किसी हरिजन को वोट देने का हक हासिल हो। आज मुझे यह जान कर खुशी होती है कि आपोजीशन के बड़े-बड़े मेम्बर हरिजनों के पास गए और उन की मिन्नत समाजत की कि वोट हमें दो। हरिजनों के वोटों की ही मेहरबानी है कि इतने ज़्यादा आदमी यहां हाउस में आए। इन हालात को देख कर मुझे बहुत खुशी होती है और मैं इस पर अपने सूबे के चीफ मिनिस्टर और बाकी कैबिनेट के मेम्बरान को बधाई देता हूं। यह बात ठीक है कि हर सरकार में कोई न कोई कमी होती है। जब से दुनिया बनी उसी वक्त से कमी चली आई महाभारत के जमाने में भी लड़ाई होती थी, झगड़े होते थे, फसाद होते थे इसी लिये होते थे कि सरकार में कमियां थीं। राम राज्य के ज़माने में भी इस किस्म की कमियां थीं और इस वक्त की सरकार के अंदर भी कमियां हो सकती हैं लेकिन महज गालियां देने से न तो वह कमियां दूर हो सकती हैं और न ही हमारे सूबे का उद्धार हो सकता है। सब को इकटठे मिल कर सूबे को ऊपर उठाने का प्रयत्न करना चाहिये। इस में कोई शक नहीं है कि हमारा सूबा हिन्दुस्तान में तरक्की के रास्ते पर नम्बर एक पर है। फिर भी हमें इस को और आगे बढ़ाने की कोशिश करनी चाहिये। लोग आवाज़ बुलंद करते हैं कि भाखड़ा की तामीर में बहुत भारी गबन हो गया। लेकिन मैं उन लोगों से पूछना चाहता हूं कि पंजाब में अनाज की बढ़ौतरी कितनी ज़्यादा हुई है। भाखड़ा ने पंजाब का नाम सारी दुनिया में रौशन कर दिया है। 1947 से पहले हिन्दुस्तान अनाज गैरमुल्कों से मंगवाया करता था लेकिन आज हमारा सूबा अनाज में एक surplus सूबा है। मेरे भाई उठते हैं और मिनिस्टरी पर तरह-तरह के इल्ज़ाम लगाते हैं। मैं इमानदारी से कहता हूं

कि यह ठीक है कि हमारे सूबे में गरीबी और बेरोजगारी बहुत है लेकिन इस का मतलब यह नहीं है कि कांग्रेस सरकार ने इस को दूर करने के लिये कोशिश नहीं की। इस सम्बन्ध में बहुत ज़्यादा कोशिश हमारी सरकार ने की है। इस सिलसिले में मैं भी कुछ सुझाव देना चाहता हूं। इन बुराइयों को दूर करने के लिये पहले नम्बर पर काश्तकारी है और दूसरे नम्बर पर इंडस्ट्री है। 1952 से ले कर आज तक बहुत से कानून tenancy के मुताल्लिक पास किए गए लेकिन इस के बावजूद मुज़ारान का भला नहीं हुआ। इस बारे में मैं यह अर्ज़ करना चाहता हूं कि हमारे संविधान में लिखा हुआ है कि किसी private property को बगैर मुआविज़े के नहीं लिया जा सकता। अगर कोई ज़मीन सरकार ने acquire करनी हो तो उस का मुआविज़ा मालिक को देना पड़ता है। मुज़ारे अपने लिये ज़मीन एक दम नहीं खरीद सकते क्योंकि उन के पास इतना रुपया नहीं होता। इस लिये मैं यह तजवीज़ रखता हूं कि सरकार को चाहिये कि इस तरह के बैंक खोले, इस तरह के फंड create करे जहां से मुज़ारान को loan मिल जाए और वे ज़मीन खरीद लें और बाद में वे आहिस्ता-आहिस्ता loan की रकम को वापस कर देंगे। इस से मुज़ारान जो landlords के ज़ुल्म का शिकार होते हैं बच जाएंगे। ज़मीन की नीलामी को रोक कर सरकार ने बहुत अच्छा कदम उठाया है मैं इस पर सरकार को बधाई देता हूं। नीलामी में सूबे के बड़े-बड़े अमीर आदमी ज़मीन खरीद लेते थे और गरीब बेचारे खाली रह जाते थे। सरकार ने यह फैसला किया है कि वह ज़मीन मुज़ारान को लम्बे अर्से के लिये lease पर दे दी जाएगी। मैं चाहता हूं कि सरकार मुज़ारों को रुपया दे और वे ज़मीन खरीद लें इस से उन का भला हो सकता है। सरकार ने गरीब लोगों को ऊपर उठाने के लिये बड़ी कोशिश की है लेकिन land utilization के सिलसिले में थोड़ी सी कमी है। जब डी० सी० किसी मुज़ारे को ज़मीन allot करता है तो landlord बड़ा होशियार होता है वह मिल मिला कर stay orders ले लेता है कि मैं खुद ज़मीन काश्त करना चाहता हूं। इसका नतीजा यह होता है कि उन को फाइनैंशियल कमिश्नर के पास जाना पड़ता है, कमिश्नर के पास पेश होना पड़ता है। गवर्नमैंट की ये instructions हैं कि किसी तरह से भी हो वह ज़मीन काश्त होनी चाहिये। मैं सरकार से निवेदन करता हूं कि जब एक दफा डिप्टी कमिश्नर ने किसी को ज़मीन अलाट कर दी हो तो किसी आदमी की हिम्मत नहीं होनी चाहिए कि वह उन मुज़ारों से उस ज़मीन को वापिस ले सकें या उन को बेदखल करवा सकें।

जहां तक दस्तकारी का सवाल है ठीक है कि पंडित मोहन लाल जी के दिल के अन्दर किसी भी गरीब आदमी को नुक्सान पहुंचाने की भावना नहीं है। वह हर एक को फायदा पहुंचाना चाहते हैं। लेकिन मैं अर्ज़ करूंगा कि गरीब आदमी को भी छोटी दस्तकारी चलाने के लिए रुपए की जरूरत है और उन को भी कर्ज़े की शक्ल में रुपया मिलना चाहिए। आप बड़े-बड़े कारखाने वालों को कर्ज़ा देते हैं, ट्रैक्टरों वगैरह के लिए कर्ज़ा देते हैं। बड़ी खुशी की बात है कि गवर्नमैंट ने यह एलान किया है कि तांबा, लोहे वगैरह का जो कोटा पहले सारे का सारा शहरों को दिया जाता था अब वह 50 फीसदी कोटा देहात वालों को भी दिया जाएगा। लेकिन मैं निवेदन करूंगा कि जहां उन गरीब आदमियों को छोटी दस्तकारी शुरु करने के लिए कर्ज़े दिए जाएं वहां जो कोटा देहात में दिया जाना है उस में से आधा हिस्सा खास तौर पर उन तबकों के लोगों को दिया

[श्री राम प्रकाश]

जाए जो कि अब तक बहुत पीछे रहे हैं, जो तरक्की के मैदान में पैसे और दूसरी सहूलियतें न मिलने की वजह से बहुत पीछे रह गए हैं। मेरा मतलब यह है कि अगर 25 फीसदी कोटा हरिजनों के लिए मखसूस कर दिया जाए तो सरकार की बड़ी मेहरबानी होगी। छोटी-छोटी रकमों के जो कर्जे दिए जाते हैं उन को बढ़ाया जाए ताकि गरीब हरिजन कर्जा ले कर दस्तकारी का काम शुरु कर सकें। मैं यकीन दिलाता हूं कि गरीब आदमी बड़ा ईमानदार होता है। (घंटी) तो इस प्वाइंट पर और ज्यादा न कहता हुआ मैं जोरदार शब्दों में गवर्नमैंट से निवेदन करूंगा कि गरीब हरिजनों को ज्यादा से ज्यादा कर्जे दिए जाएं और उन के लिए कोटा बढ़ाया जाए।

अब, स्पीकर साहिब, मैं एक दो बातें अपनी constituency के मुताल्लिक कहकर आप के हुक्म के मुताबिक खत्म करता हूं। मेरे ज़िला में अम्बाला से जगाधरी तक सड़क बनाने का काम दस साल से हो रहा है लेकिन यह सड़क अभी तक मुकम्मल नहीं हो पाई हालांकि उस सड़क का खुद गवर्नमैंट को भी काफी फायदा है। मैं उम्मीद करता हूं कि उस को अब जल्दी से जल्दी पूरा करने के लिए यत्न किया जाएगा।

इस के अलावा मैं पब्लिक वर्क्स के मिनिस्टर साहिब से अर्ज़ करूंगा कि गधौला के नजदीक चुटांक के पुल की तरफ भी फौरी तौर पर तवज्जुह दें। उस पुल के न बनने की वजह से वहां हर साल floods आते हैं और कई गांव पानी में बह जाते हैं। जब तक उस पुल को तामीर नहीं किया जाएगा, उन गांवों को floods से नहीं बचाया जा सकता। मैं उम्मीद करता हूं कि बरसात से पहले पहले सरकार उस पुल को मुकम्मल करने की पूरी कोशिश करेगी। (घंटी)

बस एक बात स्कूलों के मुताल्लिक अर्ज़ करके बैठ जाऊंगा। स्पीकर साहिब, पिछले दिनों जब कि श्री विद्यालंकार जी ऐजुकेशन के मिनिस्टर थे तो मसिम्बल तहसील जगाधरी के मिडल स्कूल को हायर सैकंडरी में तब्दील करने के लिए उन पर ज़ोर दिया गया है। लोगों ने सोलहा साल से मेहनत करके, चन्दा इकट्ठा करके एक बड़ी शानदार बिल्डिंग बनाई। मैं आशा करता हूं कि इस साल उस स्कूल को अपग्रेड किया जाएगा। इस के साथ-साथ तहसील बराढ़ा अम्बाला और हैबतपुर तहसील जगाधरी के प्राइमरी स्कूलों को भी अपग्रेड करके मिडल स्टैंडर्ड तक किया जाए। इन शब्दों के साथ मैं आप का धन्यावाद करता हूं। (*Interruptions*).

चौधरी देवी लाल (फतेहाबाद) : मोहतरिम स्पीकर साहिब, 87 करोड़ रुपए की demands को मंज़ूर करने के बाद आज हम इस appropriation bill के ज़रिए सरकार को यह रुपया खर्च करने की इजाज़त देने चले हैं। मैं बतौर Opposition के leader के चाहता था कि सरकार के सामने कुछ हालात रखता और उससे अर्ज़ करता कि इस रुपए का जायज़ खर्च हो लेकिन अफसोस कि एक तो मुझे आखिर में बोलने का मौका मिला और दूसरे "सरकार" भी इस वक्त यहां मौजूद नहीं है। आप कहेंगे कि सरकार तो बैठी है लेकिन, स्पीकर साहिब, एक मन्त्री महोदय से मैंने बात की। बात बात में उन्होंने कहा कि चौधरी साहिब, हम तो सन्तरी हैं मन्त्री तो सिर्फ एक ही है। तो कुछ भी हो, स्पीकर साहिब, मैं आप की मार्फत सन्तरियों से कहना चाहता हूं कि परमात्मा के लिए अपने मन्त्री महोदय के सामने इतनी अर्ज़ तो कर दीजिए कि जो इतने करोड़ रुपया हम आज मंज़ूर करने जा रहे हैं, वह इस बात का ख्याल रखें कि इसकी misappropriation न हो। मैं समझता हूं कि अब

तक जितना रुपया खर्च हुआ है वह political corruption पर, favouritism और nepotism के basis पर खर्च किया जा रहा है । बजट की discussion के दौरान, general administration और दूसरी demands पर discussion करते वक्त काफी मेम्बर साहिबान की तरफ से constructive suggestions दी गईं इसलिए मैं समझता हूं कि इस मौके पर कोई suggestion देना भैंस के आगे बीन बजाना होगा क्योंकि कोई भी बात उनके कानों तक नहीं पहुंचेगी। स्पीकर साहिब, एक कहावत मशहूर है कि "अन्धे के आगे रोवे आपने नैन खोवे" इस वक्त किस के आगे रोवे जब खुद "सरकार" ही यहां मौजूद नहीं है। जिस ढंग से यहां corruption चल रही है उसका इस house में काफी ज़िक्र हो चुका है, अब मैं उसको repeat करने की ज़रूरत महसूस नहीं करता। मेरे साथी बाबू बचन सिंह जी ने यहां पर political corruption का ज़िक्र किया। स्पीकर साहिब, जिस पंजाब की administration को आज से पहले सिर्फ आठ मिनिस्टर चलाया करते थे, जहां पार्टीशन से पहले सारे पंजाब की Cabinet में सिर्फ 6 मिनिस्टर थे कौन से हालात पैदा हो गए कि आज उससे आधे बल्कि आधे से भी कम पंजाब के लिए 34 मिनिस्टरों की ज़रूरत महसूस की गई? अगर यह Political corruption नहीं तो और क्या है? आखिर हो भी क्यों न? जब democracy में जनता पर "सरकार" का hold निकलता जा रहा हो, public opinion उनके खिलाफ बनती जा रही हो तो सिवाय corruption के इस ढंग के राज चलाने का कोई दूसरा तरीका दिखाई नहीं दे सकता। स्पीकर साहिब, आपने देखा होगा कि पिछले दिनों सरकार की सारी पलटन कुल्लू में गई हुई थी। वहां पर मैंने अपनी आंखों से "अष्टग्रही" को देखा। State Congress की सारी force वहां पर पहुंची हुई थी, Chief of the State Congress उसके General Secretary और सारी की सारी "अष्टग्रही" को मैंने वहां देखा। इतनी दौडधूप होने के बावजूद वहां पर जनता ने यही verdict दिया है कि जिस ढंग से administration को corrupt किया जा रहा है उसकी वजह से वह इस सरकार से खुश नहीं।

स्पीकर साहिब, कामरेड राम किशन ने पंजाब की बड़ी तारीफ की और ऐसा करते हुए पंजाब का बंगाल के साथ मुकाबिला किया। उन्होंने कहा कि जहां पंजाब में refugees को अपने पांव पर खड़ा कर दिया जा चुका है वहां बंगाल में वह अभी भी स्टेशन पर, केम्पों में पड़े हैं। मैं समझता हूं इस मुकाबिले वाली बात की इस वक्त कोई ज़रूरत नहीं थी क्योंकि पंजाब ने तो तरक्की करनी ही थी, आगे बढ़ना ही था। एक पंजाबी में initiative है और drive है। जब उसने आसनसोल, बम्बई और कलकत्ता में जाकर industries चालू कर दी हैं तो अपने घर पर वह क्यों न पांव पर खड़े होने का यत्न करता। उसकी तरक्की अपनी हिम्मत से हुई है, इस corrupt administration की मदद से नहीं हुई जिस में कि सिवाय favouritism और nepotism के कुछ नज़र आता ही नहीं। Corruption का मोटा सा सबूत आज इसी बात से मिल जाता है कि Industries का महकमा मुख्य मन्त्री साहिब ने अपने हाथ में ले लिया है जिन्हें सिवाय agriculture के और किसी बात का पता ही नहीं और आज से पांच रोज़ पहले उन्होंने यह warning दे

[चौधरी देवी लाल]

दी थी कि Transport के Controller को Director of Industries बनाया जा रहा है, । दो से एक director बनाने और Industries के महकमें को अपने हाथों में लेने का मतलब सिवाय इसके और क्या हो सकता है कि किसी न किसी ढंग से करोड़पति से अरब पति बना जाए । पहले करोड़पति बने और अब अरबपति बनने के सुपने देखे जा रहे हैं । उसके लिए planning अभी से की जा रही है । मेरा यह सब कुछ कहने का भाव यह है कि आप देखें कि सूबा के अन्दर corruption किस ढंग से पनप रही है और किस ढंग से बढ़ रही है । और अगर मैं यह कह दूं कि हमारे सूबा के मुख्य मन्त्री "king of corruption" हैं तो बेजा न होगा ।

Mr. Speaker : Please, please.

चौधरी देवी लाल : मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि आज पंजाब में जो असंतोष है उस का इज़हार मैं नहीं कर रहा बल्कि पंजाब की जनता कर रही है । मैं उन सारी बातों को दोहराना नहीं चाहता जो डा० बलदेव प्रकाश जी ने बड़े खूबसूरत ढंग से आप के सामने रखीं । मगर इतना ज़रूर कहूंगा कि अगर यही हालत रही तो पंजाब इस को ज़्यादा देर तक बरदाशत नहीं करेगा victimisation की सैंकड़ों मिसालों में से मैं कौन २ सी आप को बताऊं । सब से बड़ी मिसाल तो सरदार लक्खी सिंह जी की है जिन से इतना बुरा सलूक किया गया है । सब जानते हैं कि किस ढंग से उन का स्कूल बंद किया गया है, मोगे में उन का रूट परमिट खत्म किया गया, पधौड़ हाउस पर कब्ज़ा किया गया कि उस को सिनेमा बना सकें । फिर सिनेमाओं की तो एक chain ही उन्होंने कायम कर ली है । कहीं पटियाले, कहीं अमृतसर कहीं फरीदाबाद । और पटियाले में दो फरलांग बाहर जाइये आप को इन की कुरप्शन पहाड़ की तरह दिखाई देगी ।

Mr. Speaker : Wind up please.

चौधरी देवी लाल : मैं अर्ज़ कर रहा था कि हम इतना ज़्यादा खर्च sanction करने लगें हैं तो इस पर अच्छी तरह से निगाह भी रखी जानी चाहिए । मगर हालत यह है कि यहां से रुपया किसी काम के लिए मन्ज़ूर कराते हैं मगर खर्च उसे किसी और ही काम पर किया जाता है । रुपया मंज़ूर किसी सड़क के लिये करवाया जाता है मगर बन कोई और ही सड़क जाती है । पहली प्लैन में डभवाली सड़क के लिए रुपया रखा गया मगर वह बीच में ही पड़ी है और उस का रुपया डाइवर्ट कर लिया । पिछले बजट में सिरसा की सड़क मन्ज़ूर किया गया था मगर वह पैसा कहीं और ले गए । इसी तरह से हिसार ज़िले में सड़क के लिए रुपया मन्ज़ूर हुआ था उसे यह बहाना लगा कर ले गए कि कांगड़ा ज़िला बहुत ज़्यादा बैकवर्ड है वहां पर सड़क की ज़रूरत है । जनाब जो वहां सड़कों की हालत है वह देखने ही के काबिल है । यह वह इलाके हैं कुल्लू और सिराज के जिन्हें यह हिन्दुस्तान का स्विटज़रलैंड बनाने की बातें लोगों को सुनाते हैं । इत्तफाक से मैं उस गांव में पहुंच गया जहां पर मुख्य मन्त्री जी लैक्चर दे रहे थे । लोगों ने बताया कि वादे तो बड़े करते हैं मगर होता कुछ नहीं । मैं ने उन को बताया कि यह लाराजी साहिब हैं जो कि लारा लप्पा लगाते हैं और लारा लप्पा पंजाबी

में झूठे झांसे देने को कहते हैं। सड़क तो थी हिसार के लिए कह दिया गया कि उधर बदल दी गई है मगर वहां जा कर देखा तो कोई सड़क वहां नहीं है। और तो और मनीकरण जैसी जगह पर भी कोई सड़क नहीं है। कटराई और मनाली के बीच सड़क की जो हालत है वह आप को वज़ीर साहबिान ही बता सकते हैं। मैं यह कहना चाहता हूं कि बजट में कुछ पास किया जाता है मगर दूसरे ही साल उस का कुछ और ही हो जाता है। तो मैं अर्ज़ करूंगा कि जो हम इस साल पास कर रहे हैं इस की misappropriation न हो। कोई victimisation न हो, कोई favouritism न हो और यह corruption पर खर्च न हो। मैं आप का शुक्रिया अदा करता हूं जो आप ने मुझे टाइम दिया है। और भी बहुत सी बातें करनी थीं मगर वक्त नहीं है। चाहे सरकार ने पिछले दिनों कहा था कि तरन तारन पहलवानों को देख लूंगा इलैक्शन पैटीशन के बाद। पहाड़ में तो देख ही लिया है मैदान में भी देख लेंगे। तरन तारन तो इन के घर का मामला है (विघ्न)

Mr. Speaker : No insinuation please.

चौधरी देवी लाल : मैं अर्ज़ कर रहा था कि democracy पब्लिक की राए से चलती है, सरकार भी लोगों की राए से बनती है और इसे उन के सामने जवाबदेह होना पड़ता है। मगर इन्होंने तो शायद सोच लिया है कि अब इन को पब्लिक के सामने जाना ही नहीं है इस लिये जो जी में आए करते हैं। और तरन तारन की ज़रूरत नहीं है किसी भी जगह जा कर देख लें यह कामयाब नहीं हो सकते। आपोज़ीशन ने इस कूड़ राज को खत्म करने के लिये एक मुतहिदा महाज़ बनाया है। इस corrupt राज को खत्म करके इसकी जगह अच्छे राज को कायम करने के लिये यह महाज़ बनाया गया है। (आपोज़ीशन की तरफ से तालियां) आप का शुक्रिया। (विघ्न)

ਰਾਜ ਮੰਤ੍ਰੀ (ਸ਼੍ਰੀ ਹਰਬੰਸ ਲਾਲ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਵਿਚ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੇ ਹਿੰਦੀ ਜ਼ੋਨ ਦੇ ਕੁਛ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸਪੀਚਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ Technical Education ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚ Medical ਅਤੇ Industrial Education ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਹਿੰਦੀ ਜ਼ੋਨ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਵਾਕਿਆਤ ਜਿਹੜੇ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣਾ ਦੇ ਉਲਟ ਹਨ ਮੈਂ ਏਥੇ ਦਸਣੇ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਮਿਲਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ ਸਿਰਫ ਇਕੋ ਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਬਾਅਦ ਪੈਪਸੂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਕ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਵਿਚ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਪੈਪਸੂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ merger ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ Medical Education ਨੂੰ ਬੜ੍ਹਾਵਾ ਦੇਣ ਲਈ ਇਕ ਸਕੀਮ ਬਣਾਈ ਗਈ ਜਿਸ ਦੇ ਤਹਿਤ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਹਿਸਾਰ ਵਿਚ ਇਕ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ ਅਤੇ 500 beds ਦਾ ਇਕ ਹਸਪਤਾਲ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਜਾਵੇ। ਚੁਨਾਂਚੇ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਗਲ ਦੇ ਕਿ ਉਥੇ ਕੋਈ ਬਿਲਡਿੰਗ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ ਦੀ ਪਹਿਲੀ admission ਕੀਤੀ ਗਈ। ਬਾਕੀ ਤੀਸਰੇ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਵਿਚ ਜਨਵਰੀ, 1963 ਤਕ ਉਹ ਬਿਲਡਿੰਗ ਬਣ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਥੇ ਕਲਾਸਾਂ ਲਗਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ Technical Education ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਕਾਫੀ ਪੈਮਾਨੇ ਤੇ ਦਿਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। Engineering College ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿਚ ਇਕ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਦੂਸਰਾ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ

[ਰਾਜ ਮੰਤ੍ਰੀ]

Government of India ਨਾਲ ਗਲ ਬਾਤ ਕਰ.ਕੇ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਇਹਦੇ ਵਾਸਤੇ ਜ਼ਮੀਨ acquire ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

Polytechnics ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ ਹਨ। Overseers ਔਰ Draftsmen ਦੀ training ਦੇ Colleges ਵੀ ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਹਿੰਦੀ ਜ਼ੋਨ ਵਿਚ ਹਨ। ਇਹ ਹਨ ਨੀਲੋਖੇੜੀ, ਅੰਬਾਲੇ ਅਤੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿਚ। ਜਦੋਂ ਤਾਈਂ ਇਹ ਮੌਜੂਦਾ Five-Year Plan ਖਤਮ ਹੋਵੇਗਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤਕ 6 polytechnics ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੋਣਗੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤਿੰਨ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਅਤੇ 3 ਹਿੰਦੀ ਬੋਲਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ। ਜਿਹੜਾ polytechnic ਝਜਰ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਥੇ building ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਸ ਦੀਆਂ classes ਅੰਬਾਲੇ ਲਗਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਹੁਣ ਇਹ building ਮੁਕੰਮਲ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ classes ਝਜਰ ਵਿਚ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਹਨ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮੈਂ ਸੂਬੇ ਦੀ Industrial position ਵੀ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਦਿਆਂ ਕਿ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵੀ ਕਾਫੀ ਤਰੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਜ਼ੋਨ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਿੱਸਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਤੀਸਰੀ ਪੰਜ ਸਾਲਾ Plan ਵਿੱਚ special schemes ਦੇ ਮਾਤਹਿਤ 12 Industrial Institutes ਹਿੰਦੀ ਜ਼ੋਨ ਵਿੱਚ ਖੋਲ੍ਹੇ ਜਾਣਗੇ। ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ seats ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ 400—500 ਲੜਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਲੀਮ ਪਾ ਸਕਣਗੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਲੜਕੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਵੀ Industrial Schools for Girls ਵੀ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਕੁਲ 27 Industrial Institutes ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਖੁਲ੍ਹਣੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 14 ਹਿੰਦੀ ਜ਼ੋਨ ਵਿੱਚ ਹੋਣਗੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ position Medical Education ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਹੈ। ਜੇ ਏਧਰ 2 Institute ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਓਧਰ 5 ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੀ provision ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਿੰਦੀ ਬੋਲੀ ਦਾ area ਕਿਸੇ ਵੀ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦੇ area ਤੋਂ ਘਟ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਬਲਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਵਧ ਹਿੱਸਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਜ਼ਬਾਨੀ ਜਮਾ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ਹੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਫਜ਼ ਕਹੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੇ ਇਲਾਕੇ ਨਾਲ ਸੁਤੀਲੀ ਮਾਂ ਦਾ ਸਲੂਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਅੱਜ ਵੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਹਿੰਦੀ ਜ਼ੋਨ backward ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਇਕ level ਤੇ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

चौधरी देवी लाल : Services में ग्रापके कितने हैं ग्रौर संतरियों में कितने हैं?

गृह मंत्री (श्री मोहन लाल): स्पीकर साहिब, ऐप्रोप्रिएशन बिल पर बहुत से मैम्बर साहबान की तरफ से नए नए प्वाइंटस उठाए गए जिनमें कुछ वज़नदार भी थे ग्रौर उन्होंने उनकी तरफ गवर्नमैंट का ध्यान दिलाया ग्रौर साथ ही ग्रपने ग्रपने हलकों के बारे में बहुत सी बातें कही गई हैं। मेरी खाहिश थी कि मैं सब बातों का जवाब देता लेकिन समय की कमी की वजह से मैं खास खास बातों का जवाब देना चाहता हूं।

जनाब स्पीकर साहिब, मैम्बर साहबान ने जज़बात में ग्राकर बहुत सी बातें यहां पर कीं वहां सरकार को चैलेंजिज भी throw किए। ग्रौर लीडर ग्राफ दी ग्रापोज़ीशन की स्पीच को तो सुनकर मुझे बेहद मायूसी हुई। (शोर) मुझे यह ग्राशा थी कि वे सबसे ग्रखीर में बोलते हुए कुछ constructive suggestions देंगे जिनका मुझे जवाब देना लाज़मी

होगा लेकिन मुझे अफसोस है कि उन्होंने चन्द एक बातें इस सिलसिले में ब्यान करने के अलावा कि उन्होंने एक मुतहिदा महाज़ बनाया है, और कुछ नहीं कहा। मुतहिदा महाज़ ने जो प्रोग्राम बनाया है, वह उनको मुबारिक हो। मैंने उस महाज़ का नमूना भी यहां देख लिया जब front benches पर बैठने वाले कुछ मैम्बर साहबान ने गवर्नमैंट को चैलेंज किया। लेकिन मैं चैलंजिज़ को accept करना अच्छा नहीं समझता और न ही हमें इन का seriously notice लेना भी चाहिए।

एक तरफ तो वे कहते हैं कि वे पंजाब का भला चाहते हैं और दूसरी तरफ ऐसी destructive नुक्ताचीनी होती है, जो चैलंजबाज़ी में खत्म होती है।

बाबू बचन सिंह : आपने क्या कभी आपोज़ीशन को confidence में लेने की कोशिश की ?

Mr. Speaker : Some hon. Member has just now uttered the word "Baimani". It should be withdrawn.

Some Members of the Opposition : No one has uttered that word.

गृह मंत्री : मैं इस चैलंजबाज़ी को seriously नहीं लेना चाहता।

(**आवाज़ें** : आप accept कीजिये)

अगर seriously यह चेलंज देना चाहते हैं तो मैं फिर यही कहूंगा कि यह "बाज़ू हमारे आज़माए हुए हैं" (Thumping from the Treasury Benches) (शोर)-- लेकिन फिर भी मैं यही कहता हूं कि इनको तो ऐसे चैलंजिज़ देने की आदत ही है मैं इनको seriously नहीं लेना चाहता। यह चैलेंज करीब करीब 4 मैम्बर साहबान की तरफ से आई है, मैं गवर्नमैंट की तरफ से यह बात वाज़ह करना चाहता हूं कि गवर्नमैंट कोई चैलेंज throw नहीं करेगी बल्कि गवर्नमैंट को अपना फर्ज़ अदा करना होगा और कोई भी किसी किस्म के challenge की वजह से अगर कोई ऐसे हालात पैदा करने का यत्न किया गया कि जिस से, पंजाब में यहां पर . . . .

12-00 noon

चौधरी देवी लाल : On a point of personal explanation, Sir.

श्री अध्यक्ष : आप यह बाद में कर लेना। (The hon. member may offer his explanation afterwards.)

गृह मंत्री : हमारे leader of the Opposition को इतनी बेताबी अच्छी नहीं लगती।

चौधरी देवी लाल : मैं ने सिर्फ election का challenge दिया था।

Mr. Speaker : This is a point of personal explanation.

गृह मंत्री : मैं आशा रखता हूं कि leader of the Opposition जो हाउस में procedure होता है उस को समझें और उन से जितनी ज़्यादा जिम्मेदारी की आशा हो सकती है उस को अगर वह निभायें तो अच्छा होगा।

शायद leader of the opposition ने यह समझ रखा है कि मैं सिर्फ उन की बातों का जवाब दे रहा हूं लेकिन स्पीकर साहब, यहां पर दो तीन किस्म के chal enges

[गृह मंत्री]

दिये गये थे जिन मैम्बर साहिबान ने challenges दिये हैं उन के नाम मेरे पास note किये हुए हैं लेकिन मैं उन का नाम नहीं लेना चाहता। एक ने तो यह कहा कि अगर यह न हुआ तो हरियाना की तरफ आंदोलन चलाने का प्रयत्न करेंगे। एक तरफ से यह आया कि वे taxes देने से इनकार कर देंगे। एक ज़िला वाले एक मेम्बर साहब की तरफ से यह आया कि अगर ऐसा न हुआ, उन की मर्ज़ी के मुताबक ऐसे हालात पैदा न हुए तो वे सब मिल कर एक ऐसा अन्दोलन या agitation चलायेंगे। खैर मुझे यह सुन कर बड़ा अफसोस हुआ है लेकिन मैं यह बात वाज़ेह कर देना चाहता हूं कि हम नहीं चाहते कि यहां कोई आन्दोलन चले, हम नहीं चाहते कि पंजाब में हर बात को महज़ political रंगत दे कर सोचा जाये या किया जाये क्योंकि गवर्नमैंट पर कुछ ज़िम्मेदारी है। हम तो यह चाहते हैं कि Opposition वालों से मिलकर कोई ठोस काम करें लकिन मैं यह भी साफ बतला देना चाहता हूं कि कोई भी आन्दोलन हो जिस से पंजाब में किसी किस्म का अमन को खतरा पैदा हो जाये हम उसे . . . .

(चौधरी देवी लाल : वह तो आप करेंगे।)

गृह मंत्री : इतनी बर्दाशत तो है नहीं कि इतनी सी बात को भी सुन सकें हालांकि यहां पर इतने सख्त अल्फाज़ कहे गये जो शायद कोई भला आदमी कहना भी न चाहे. . . .

(*Interruption by Shri Mangal Sein*)

Mr. Speaker : The hon. Member, Shri Mangal Sein should behave properly.

गृह मंत्री : मैं इस लिये कह रहा था कि शायद कोई आन्दोलन tax न देने का शुरु किया जाये या कोई आन्दोलन पंजाब के अमन को खतरा में डालने के लिये शुरु किया जाये, या political इंगराज़ हासल करने के लिये कोई गैर कानूनी आन्दोलन चलाया गया तो मैं मज़बूती के साथ कह सकता हूं कि यह गवर्नमैंट ऐसा कभी नहीं होने देगी। (सरकारी बैंचों से तालियां)

श्री मंगल सैन : On a point of order, sir. मैं आप से पूछना चाहता हूं कि कानूनी या गैर कानूनी आन्दोलन क्या होता है ?

चौधरी देवी लाल : मंत्री को सिवाये धमकियां देने के और कोई काम ही नहीं रहा।

गृह मंत्री : तो स्पीकर साहिब, मैं अर्ज़ कह रहा था कि चूंकि मुख्तलिफ quarters से धमकियां दी गई तो गवर्नमैंट को अपने रास्ते पर चलते हुए किसी पार्टी की या सभी पार्टियों की धमकियां रोक नहीं सकतीं और इन की धमकियों का न कोई असर गवर्नमैंट पर पड़ता है और न इन का कोई असर गवर्नमैंट के काम पर पड़ेगा और यह पंजाब की तरक्की के लिये सदा आगे बढ़ती चली जायेगी। (सरकारी बैंचों से तालियां)। वाज़ह तौर पर Opposition के मुतहिदा महाज़ को यह बात समझ लेनी चाहिये कि इन का कोई असर गवनमैंट पर पड़ने वाला नहीं है। (*Interruption by Shri Mangal Sein*)

Mr. Speaker : Would the hon. Member, Shri Mangal Sein please repeat what he has said just now ?

श्री मंगल सैन : स्पीकर साहिब, मैं ने कुछ नहीं कहा । मैं parliamentary तरीकों को भली प्रकार जानता हूं और यह भी जानता हूं कि गैर parliamentary शब्द क्या होते हैं ?

श्री अध्यक्ष : अगर आप जानते हैं तो ऐसी कोई बात न कहिए। (If the hon. Member knows it well then he should avoid saying undesirable things.)

श्री मंगल सैन : मैं नहीं कहूंगा ।

श्री अध्यक्ष : अब आप बैठ जाइये । (Now the hon. Member should resume his seat.)

गृह मंत्री : Finance Minister साहिब ने यहां budget पर discussion के जवाब के तौर पर जो speech की थी उस में उन्हों ने वाज़ेह तौर पर आंकड़े दिखा कर बतलाया था कि हिन्दी रिजन और पंजाबी रिजन की development के लिये कितना २ खर्च हो रहा है। उन्हों ने आंकड़े दे कर बतलाया और यह साबत किया था कि कोई ना इनसाफी हिन्दी रिजन के साथ development के काम में नहीं हो रही। फिर भी जिन मैम्बर साहिबान ने इस चीज़ को दोहराया है उन्हों ने किसी जगह से कोई 50 हज़ार की figure लेकर और किसी दूसरी जगह से 20 या 30 हज़ार की figure ले कर यह साबत करने का यत्न किया है कि देखिये पंजाबी रिजन में यहां पर ज़्यादा रुपया दिया गया है और हिन्दी रिजन में कम दिया गया है। इस तरह का मुकाबला करने के कई ढंग होते हैं। इस के लिये ज़रूरी है कि उन इलाकों की मजमूई तौर पर तरक्की को देखने की ज़रूरत होती है। उस के लिये यह देखना होगा कि हिन्दी रिजन में मजमूई तौर पर कितनी तरक्की हुई और पंजाबी रिजन में कितनी हुई। कुछ ऐसी स्कीमें हुआ करती हैं, किसी में कम provision हो और किसी में ज़्यादा provision हो। इस से यह बात साबत नहीं होती कि किसी इलाका के साथ कोई differential treatment हुआ है। इस सिलसिले में एक बात तो यह कही गई कि High Court के Judges में भी हिन्दी रिजन को मुनासिब नुमायन्दगी हासल नहीं है। मुझे अफसोस हुआ यह सुन कर कि मैम्बर साहिब जो कि एक Advocate हैं उन को तो इस बात का इलम होगा कि High Court में Judges की appointment जो होती है वह Central Government करती है और उसमें Supreme Court की सिफारिश होती है और High Court के Chief Justice की सिफारिश होती है। इसलिये मैं इन से पूछता हूं कि High Court के Judges की appointment में State Government कैसे आ गई। यह ठीक है कि सिर्फ initial stage पर State Government की सलाह ज़रूर ली जाती है लेकिन उन की appointment Central Government ही करती है ? तो यह कहना कि उस में भी proportional representation रिजनों की हो इस से मैं इतफाक नहीं रखता। मेरे ख्याल में High Court के Judges की appointment में merit को Supreme Court और Central Government बहुत हद तक देखती हैं ।

[गृह मंत्री]
इस के साथ ही साथ मैं ने हिन्दी रिजन के एक मैम्बर साहिब से यह बात सुनी कि उन को पब्लिक सर्विस कमिशन के एक मैम्बर की appointment मंजूर इस लिये नहीं है क्योंकि वे जगाधरी के रहने वाले हैं। इस लिये उन को मंजूर नहीं है कि जो सज्जन appoint हुए हैं वे जगाधरी के रहने वाले हैं। अब इस से ज़्यादा महज़क्काखेज़ बात और कौनसी हो सकती है ? उन को तो इस बात पर खुश होना चाहिये था कि वे सज्जन हिन्दी रिजन के रहने वाले हैं। वे एक काबिल व्यक्ति हैं। अब यह कहा जाए कि चूंकि वह जगाधरी के हैं और नारनौल के नहीं या हिसार के नहीं या गुड़गांव या करनाल के नहीं इस लिये वह काबिल नहीं हैं तो इस से ज़्यादा मजहक्का खेज बात और क्या हो सकती है (*Interruptions*) आपोज़ीशन के एक मैम्बर साहिब की तरफ से यह बात कही गई कि वे जगाधरी के रहने वाले हैं, उन की appointment की गई है। (*Interruptions*)

एक आवाज़ : उस की qualification क्या है, He is a matriculate.

गृह मन्त्री : मैं दूसरी बात पर भी आता हूं। जनसंघ के एक मैम्बर साहिब ने यह कहा था कि जहां तक उस appointment का ताल्लुक है वह एक किस्म की political favouritism है। मैं कहता हूं कि इस से ज़्यादा गैर ज़िम्मेदारी की बात कोई और यहां पर नहीं कही जा सकती। जो श्री दरबारी लाल गुप्ता को जानते हैं, जिन्हों ने उन को ईमानदारी से read किया है उन्हें मालूम है कि पिछले दस साल के अरसे में जितनी contribution उस legislator की रही है, पब्लिक लाईफ में, पंजाब को तरक्की में, पंजाब की डिवैल्पमैंट में जितनी उस शख्स की contribution है उस से ज़्यादा किसी और legislator की contribution नहीं है। अगर वे Congress Legislature Party के सेक्रेटरी थे तो क्या उन को सज़ा दी जाए और ऐसी post पर महज़ इसी लिए न लगाया जाय कि इस लिये मैं कह सकता हूं कि न सिर्फ हिन्दी रिजन बल्कि पंजाब भर में उन से ज़्यादा बेहतरीन व्यक्ति कोई नहीं मिल सकता था। (*Cheers from the Treasury Benches*) महज़ इस लिये कि चूंकि उन का अभी अभी कांग्रेस के साथ सम्बन्ध था उन की appointment क्यों की गई है, मैं समझता हूं कि ऐसी गैर ज़िम्मेदारी की बात कहना बहुत बड़ी भारी बे इन्साफी है। (*Interruptions*) सरदार भाग सिंह के बारे में भी यहां पर कहा गया, वह भी उतनी ही गैर ज़िम्मेदारी की बात थी (*Interruptions*) जो पहले पांच साल इस हाउस के मैम्बर रहे हैं वे जानते हैं कि सरदार भाग सिंह कितनी contribution करने वाले, काबिल और competent आदमी हैं। इतना काबिल और पब्लिक लाईफ में contribute करने वाला और कौनसा हरिजन है मुझे बताईये तो सही। सिर्फ इस लिये कि वह कांग्रेस से सम्बन्ध रखता है वह काबिल नहीं है . . . (*Interruptions*) आपोज़ीशन की तरफ से कई ऐसी suggestions भी आई जिन को मैं महज़क्काखेज़ समझता हूं। एक मैम्बर साहिब ने कहा कि मिनिस्टर के सिवाए स्टेट मिनिस्टर और डिप्टी मिनिस्टरों को tour पर जाने की इजाज़त नहीं होनी चाहिये। मैं नहीं समझ सका कि उन्हों ने यह बात सोच समझ कर कही थी, जिम्मेदारी से कही थी या यूंही उन के मुंह से यह बात कही गई। वरना किसी मिनिस्टर या स्टेट मिनिस्टर या डिप्टी मिनिस्टर के टूर पर पाबंदी लगाना मेरी समझ

में यह बात आई नहीं । (*Interruptions*) फिर मिनिस्टरों के Discretionary Funds के मुताल्लिक नुक्ताचीनी की गई । General तौर पर यह बात कह देना कोई बहुत अहमियत नहीं रखती । जिन्हों ने इस फंड के बारे में कहा उन्हों ने सिर्फ एक मिसाल दी । चूंकि वह मिसाल मेरे साथ ताल्लुक रखती है मैं इस बात को जानता हूं । इस लिये मैं समझता हूं कि उन के मन में सिर्फ एक ही मिसाल थी जिस से उन्हों ने सारे Discretionary funds को generalise कर दिया । जिस मेम्बर साहिब ने मिसाल दी वे उसी हल्के से अभी अभी चुन कर आए हैं । शायद उन के मन में कोई तलखी हो बावजूद इस बात के कि वे चुने गए । मैं यह बात तो समझ सकता हूं । लेकिन यहां पर उन्हें personal considerations से ऊपर उठना चाहिये । जौलाना की पाठशाला के मुताल्लिक उन्हों ने कहा कि मिनिस्टर ने discretionary fund दिया । यह बात बिल्कुल वाक्यात के खिलाफ़ है । मैं ने यह रकम किसी और जगह पर बैठ कर नहीं दी । मैं पाठशाला में गया । पाठशाला बहुत पुरानी है । बड़ा useful काम वहां पर हो रहा है, हिन्दी और संस्कृत की classes वहां पर लगती हैं । उन की financial difficulties हैं । मैं ने अपनी आंखों से उन की बिल्डिंग देखी और विद्यार्थियों को देखा पढ़ते और पढ़ाते हुए देखा । एक किस्म का आश्रम बना हुआ है । लेकिन तामीर के लिये पैसे की कमी थी इसलिये मैं ने अपने discretionary fund से दो हजार रुपया उन को दे दिया । मेम्बर साहिब फरमाते हैं कि वहां पर ऐसी पाठशाला है नहीं । इन्हों ने नहीं देखी होगी । इन को वहां के कर्मचारियों के खिलाफ कोई गिला हो कोई तलखी हो तो मैं नहीं कह सकता लेकिन बाकी वाक्यात बिल्कुल गलत हैं कि वहां पर कोई पाठशाला ही नहीं है । संगरूर के मेम्बर हमारे काबले इज्ज़त बजुर्ग हैं उन्हों ने बड़ी कुरबानियां की हैं । हम उन की इज्ज़त करते हैं । मुझे उन की बात पर अफसोस हुआ । शायद उन का legislature में इतना तजरुबा न हो, इस लिये उन्हों ने personal attack संगरूर के डी० सी० पर किये । मुझे इस बात का अफसोस है और मैं जानता हूं कि अगर वह इस प्रोसीजर को समझते तो वह ऐसा न करते । मैं ऐसी आशा रखता हूं कि यहां पर किसी ऐसे अफसर के खिलाफ जो यहां आ कर defence न दे सकता हो, (*Interruptions*) तहकीकात करने या कराने का ढंग होता है । लेकिन यहां पर किसी भी सरकारी कर्मचारी के खिलाफ जो यहां आ कर अपनी defence नहीं दे सकता और मेम्बर साहिब के लगे हुए इल्ज़ामात की तरदीद नहीं कर सकता personal attack करना बिल्कुल गैर मुनासिब है । चूंकि अभी उन को लेजिस्लेचर का तजरुबा नहीं, आहिस्ता आहिस्ता सीख जाएंगे, इस लिये उन्हों ने ऐसी बात कही ।

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ: On a point of order, Sir. ਤਹਿਕੀਕਾਤ ਕਰਾਈ ਜਾਵੇ, ਅਸੀਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗਲਾਂ ਸਾਬਤ ਕਰਾਂਗੇ । (*Interruptions*)

चौधरी राम सिंह: On a point of order, Sir. मैं आप के ज़रिये मिनिस्टर साहिब का ध्यान 'Hand book for members की तरफ दिलाना चाहता हूं जिस में लिखा हुआ है कि he cannot make personal charge against a member in his speech लेकिन हर दफा और हर बार जब वे खड़े होते हैं तो कहते हैं कि मेम्बर साहिबान को experience नहीं है उन की knowledge कुछ नहीं है । इन को ऐसे नहीं करना चाहिये ।

Mr. Speaker: This is not a point of order. (*Interruption*)

गृह मंत्री: जिन मेम्बर साहिब ने अभी अभी point of order उठाया वह बहुत

[गृह मंत्री]
काबिल हैं। वह कभी पैप्सू में मिनिस्टर भी रहे। वहां उनकी काबलियत की धाक बैठी हुई थी और उनके कारनामों की भी। इसलिए मैं उनको बड़ी अच्छी तरह से जानता हूं। (*Interruption*)

चौधरी राम सिंह : On a point of order, Sir. मैं आप से इस बात पर ruling . . . .

श्री अध्यक्ष: यह कोई ऐसी बात नहीं जिस पर point of order raise किया जाए। (There is nothing which calls for any point of order.)

चौधरी राम सिंह: मैं आप की ruling इस बात पर लेना चाहता हूं कि क्या यह personal charge नहीं है ?

गृह मन्त्री : मैंने तो सरसरी बात कही, कोई charge नहीं लगाया।

डाक्टर बलदेव प्रकाश: on a point of order, Sir. मैं आप की ruling इस बात पर चाहता हूं कि किसी मिनिस्टर की तरफ से वह कहा जाना कि फलां आदमी की धाक मची हुई थी। Personal charge है या नहीं। अगर यह personal charge नहीं है तो हम भी इन मिनिस्टर साहिबान की जिन्दगी का सारा इतिहास यहां पेश करेंगे। उन के जीवन चरित्रों को यहां House में पेश किया जाएगा।

ਗ੍ਰਿਹ ਮੰਤਰੀ : ਛਡ ਖਾਂ ਤੈਨੂੰ ਸਾਰੇ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਤੈਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਫਿਕਰ ਕਿਉਂ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ?

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : On a point of order, Sir. ਕੀ ਕੋਈ ਮਨਿਸਟਰ ਜਾਂ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੇ ਆਨਰੇਬਲ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਸਾਰੇ ਜਾਣਦੇ ਹਨ।

ਗ੍ਰਿਹ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਮੈਂ ਇਹ ਲਫਜ਼ ਵਾਪਸ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ। ਕੁਹਾਣ ਵਾਲੇ ਬਦੋ ਬਦੀ ਕਹਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਮੇਰਾ ਨਹੀਂ ਜੀ ਕਰਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਗਲਾਂ ਇਥੇ ਕਹਾਂ।

श्री मंगल सेन: On a point of order, Sir. मिनिस्टर साहिब ने कहा है "तेनूं सारे जाणदें हन' इन्हें यह लफ़ज़ वापिस लेने चाहिएं।

श्री अध्यक्ष: उन्होंने वह लफ़ज़ वापिस ले लिए हैं। (He has already withdrawn those words.)

गृह मन्त्री : स्पीकर साहिब, प्रिंसिपल रला राम जी ने दो तीन बातें कहीं––बड़ी useful बातें कहीं। एक तो उन्होंने schools के अन्दर over crowding का एतराज उठाया। इस के अलावा उन्होंने examinations के अन्दर examinees के द्वारा जो threats दी गईं उनका जिक्र किया। मैं उन को बताना चाहता हूं कि जहां तक examinations का ताल्लुक है। जिस जगह पर भी गवर्नमैंट के notice में ऐसी कोई बात आई गवर्नमैंट की तरफ से पूरी एहतयात के साथ प्रबन्ध किया गया, इन्तजाम किया गया। हम किसी सूरत में यह बरदाश्त नहीं कर सकते कि किसी examination में examinee या उसके किसी और सम्बन्धी की तरफ से कोई threat दी जाए या harassment की जाए। जब कभी किसी के notice में ऐसी बात आए, आप की विसातत से मैं House को विश्वास दिलाता हूं कि वह उसको गवर्नमैंट के notice में लाएं हम जो भी ज़रूरी इन्तज़ाम होगा करेंगे। जो भी action लेना ज़रूरी होगा वह अवश्य लेंगे। जहां तक over-crowding का सम्बन्ध है इस बात से इन्कार नहीं किया जा सकता कि

स्कूलों में over-crowding से indiscipline में कुछ contribution होती है लेकिन प्रिंसिपल साहिब तो सुलझे हुए और समझदार व्यक्ति हैं। वह जानते हैं कि जिस तेज़ी के साथ हम अपने education के प्रोग्राम को expand कर रहे हैं और जब गवर्नमैंट institutions के अन्दर हमने फीसें मुआफ कर दी हैं तो स्कूलों के अन्दर over-crowding एक natural corollary बन जाती है। हम इसको tackle करने की कोशिश कर रहे हैं और मैं आशा रखता हूं कि हम आहिस्ता २ इस पर काबू पा सकेंगे।

एक और बात का ज़िक्र प्रिंसिपल साहब ने किया। शायद वह उसे गलतफ़हमी में कह गए। उन्होंने कहा कि sterilisation के ज़रिए मरदों और औरतों को हीजड़े बनाया जा रहा है। मैं समझता हूं कि शायद उनको इस बात की पूरी वाक्फ़ीयत नहीं है। sterilisation के ज़रिए हीजड़ेपन की कोई अलामत पैदा नहीं होती।

श्री मंगल सेन: आप का personal experience क्या है ?

गृह मन्त्री: मेरा भी ख्याल कुछ ऐसा ही है। इस से किसी किस्म का कोई फर्क operation के बाद इन्सान में नहीं पड़ता। बल्कि जहां तक मैं जानता हूं यह family planning का बहुत effective ढंग है। इसलिये मैं महसूस करता हूं कि इस की प्रिंसिपल साहिब को पूरी वाकफीयत नहीं और उन के मन में कोई पुराना prejudice काम कर रहा मालूम होता है।

श्री रिज़क राम जी ने भी एक बहुत जरूरी बात कही। उन्होंने फरमाया कि large scale industries के साथ साथ ancillary industries के छोटे २ units भी कायम किए जाने चाहिएं। मैं उनकी वाक्फीयत के लिए अर्ज़ करना चाहता हूं कि यह programme गवर्नमैंट के ध्यान में पहले से ही है। और यह एक मानी हुई बात है कि large scale industries के साथ साथ जब तक smaller units को बतौर ancillary units के शामिल न किया जाए तब तक वह industries survive नहीं कर सकती। गवर्नमैंट इस बात के लिये पूरी तरह से conscious है और उन्हें इस बात की वाक्फीयत होगी कि सोनीपत में जहां Atlas Cycle Factory है वहां उसके साथ साथ 29-30 ancillary units बन रहे हैं जहां से छोटे छोटे cycle parts तैयार होकर supply किए जाएंगे। इसके अलावा जो पिंजौर में Machine Tool Factory बन रही है उसके साथ साथ कोई 50, 60 ऐसे ancillary units बनेंगे जहां machine tools के छोटे २ parts बना कर supply किए जाएंगे। इसलिए मैं उन से अर्ज़ करूंगा कि गवर्नमैंट इस की तरफ पहले से ही ध्यान दिए हुए है।

अमृतसर वाले जनसंघ के मेम्बर साहिब ने Property Tax की बाबत कहा कि इस tax को उड़ा दिया जाना चाहिए। *Interruptions*) उन्होंने कहा कि लोग यह tax नहीं चाहते। उन्हों ने यहां तक कह दिया कि अगर लोगों के दस्तखत लाकर भी पेश करने का सवाल हो, उसकी ज़रूरत हो तो वह सारे पंजाब के लोगों के दस्तखत भी करा के दे सकते हैं। स्पीकर साहिब, यह तो कोई बहुत बड़ी बात नहीं है। अगर यह मांग की जाए कि किसी tax की ज़रूरत नहीं, सब tax मुआफ किए जाएं तो सारे पंजाब के लोगों के दस्तखत

[गृह मंत्री]
इस पर कराए जा सकते हैं । यह कोई बड़ी बात नहीं। क्यों? वह इसलिए कि taxes देना बड़ा मुश्किल काम है। लेकिन हमें इस बात को भी समझना होगा कि taxes के बगैर कोई काम नहीं चल सकता। जब House ने 290 करोड़ की schemes को पास करके भेजा था तो उस वक्त House को इस बात का इल्म था कि जब development plans की expansion हो रही है तो उन पर खर्च को meet करने के लिए नए taxes भी लगेंगे। कहां तो नए taxes लगाने का सवाल है और कहां मेम्बर साहिब यह चाहते हैं कि property tax को भी खत्म कर दिया जाए जो कि काफी देर से यहां पर लागू है। आप अन्दाजा लगाएं कि property taxes को छोड़ने से जो revenues में कमी होगी उसे कहां से पूरा किया जाएगा? आप जानते हैं कि property tax उन्हीं पर लगता है जिनकी जायदाद है। उसके लिए rental value की कुछ percentage रखी हुई है। म्युनिसिपल कमेटी house-tax लेती है और गवर्नमैंट property tax लेती है। आखिर इस tax को छोड़ने से जो resources में gap होगा वह कहां से पूरा किया जाएगा?

Mr. Speaker: Please wind up.

श्री बलराम जी दास टंडन : On a point of order, Sir. जनाब साढ़े बारह बज चुके हैं। अब बहस नहीं हो सकती।

श्री अध्यक्ष : आप वाइंड अप करें। (Please wind up.)

गृह मंत्री : बहुत अच्छा जी। हम ने अपनी तीसरी प्लैन में जो resources फर्ज किए थे उन में मौजूदा टैक्स और नए टैक्स भी शामिल हैं। और यह बात सभी जानते हैं कि जब तक हम अपने resources raise नहीं करते हिंद सरकार और प्लैनिंग कमिशन भी अपना हिस्सा नहीं देते। इस लिये हमें यह हिस्सा रेज़ ही करना पड़ेगा। इसलिये किसी टैक्स को छोड़कर नया टैक्स लगाएं ताकि आप नया आंदोलन शुरु कर सकें इस के लिए सरकार आप को oblige करने के लिए तैयार नहीं है।

Points तो और भी उठाए गए थे और मैं उन का जवाब भी देना चाहता था मगर अब मेरे पास वक्त नहीं है। मैं मुआफी चाहता हूं। अब हम इस Appropriation Bill को पास कर रहे हैं। इस साल का बजट सब से बड़ा तरक्की का बजट है और मैं आशा करता हूं कि हम यहां पर जो नुक्ताचीनी कर चलें हैं वह हम भूल जाएंगे और पंजाब की तरक्की के लिए आपोज़ीशन और सरकार सब मिल कर काम करेंगे। (तालियां)

Mr. Speaker : Now, as stated earlier guillotine will be applied for the disposal of the Bill.

Question is—

That the Punjab Appropriation (No. 2) Bill be taken into consideration at once.

The motion was carried.

Mr. Speaker : The House will now take up the clauses of the Bill one by one.

CLAUSE 2

Mr. Speaker : Question is—

That clause 2 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 3

Mr. Speaker : Question is—

That clause 3 stand part of the Bill.

The motion was carried.

SCHEDULE

Mr. Speaker : Question is—

That the Schedule stand part of the Bill.

The motion was carried

CLAUSE 1

Mr. Speaker : Question is—

That clause 1 stand part of the Bill.

The motion was carried.

TITLE

Mr. Speaker : Question is—

That the Title be the Title of the Bill.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That the Punjab Appropriation (No. 2) Bill be passed.

After ascertaining the votes of the Members by voices, Mr. Speaker said, "I think the Ayes have it". This opinion was challenged and division was claimed. Mr. Speaker after calling upon those Members who were for "Ayes' and those who were for "Noes", respectively to rise in their places and on a count having been taken, declared that the motion was carried.

12.37 p.m. *The motion was declared carried.*

(*The Sabha then adjourned till* 8 *a.m. on Thursday, the* 3*rd May,* 1962).

17429PVS— —15-9-62—C., P. and S., Pb., Chandigarh.

PUNJAB VIDHAN SABHA

DEBATES

3rd May, 1962

(Vol. I—No. 30)

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Thursday, the 3rd May, 1962

		Page
Starred Questions and Answers	..	(30) 1
Short Notice Questions and Answers	..	(30) 77
Adjournment Motion	..	(30) 80
Calling Attention to a matter of urgent public importance	..	(30) 81
Visit to Bhakra Nangal	..	(30) 83
Annual Report on the Working of the Punjab Public Service Commission for the year 1960-61 (considered.)	..	(30) 83
Resolution under Clause (5) of Article 320 of the Constitution		(30) 94 –135

Price : 2.70

ERRATA TO THE

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATES

Vol. I No. 30

Dated the 3rd May, 1962

Read	*for*	*on page*	*line*
Municipal	Muncipal	(30) 6	15
official	offical	(30) 9	27
23	32	(30) 12	Last line
अध्यक्ष	अध्मक्ष	(30) 27	4
dealers	dealres	(30) 30	Column head 6 line 1
पैसा	पसा	(30) 33	2
Kangra	Kangara	(30) 37	Serial No. 7
end of	end o	(30) 37	7th from below
are being	being are	(30) 38	11th
allotment	llotment	(30) 38	Last line
construction	r constuction	(30) 77	22
clarification	clerification	(30) 82	26
on	no	(30) 85	Heading
reply	repluy	(30) 86	17th from below
Public Service Commission	Public Commission	(30) 92	16
glancy	glane y	(30) 95	10th from below
respectively	respectlvely	(30) 99	8
inefficient	inefficicnt	(30) 100	21
asset	assets	(30) 105	17
recruitment	recruitrements	(30) 107	6th from below

Read	*for*	*on page*	*line*
cannot	conont	(30) 108	2
Judicial	Judiclal	(30) 108	Last
reason	reasion	(30) 109	3
(30) 110	(30) 011	(30) 110	Heading
ਹੁੰਦੇ	ਰਹਿੰਦੇ	(30) 114	19
ਗੌਰਮਿੰਟ	ਗੌਰਮੈਂਟ	(30) 115	17
पेश की	से पेश की	(30) 115	23
recruitment	recruitmentr	(30) 115	10th from below
different	differen	(30) 116	16
dissatisfaction	disatisfaction	(30) 119	3rd from below
निकालनी	निकालना	(30) 120	10th from below
appointment	appiontment	(30) 122	4
temperament	temepr a ment	(30) 122	13
ਪਿੰਡਾਂ	ਿ ਡਾਂ	(30) 123	4th from below
Delete "ਵੇ" before	में इस तरह	(30) 130	11
Ch. Hardwari Lal	Ch. Hnrdwari Lal	(30) 132	1
Trilochan Singh	Trilochan Sngh	(30) 135	19

PUNJAB VIDHAN SABHA

Thursday, the 3rd May, 1962

The Vidhan Sabha met in the Assembly Chamber, Sector I, Chandigarh, at 8.00 a.m. of the Clock. Mr. Speaker (Shri Prabodh Chandra) in the Chair.

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

DECLINE IN EXPORT OF HOSIERY GOODS

***397. Comrade Harnam Singh Chamak :** Will the Chief Minister be pleased to state whether he is aware of the fact that the export of hosiery goods from the State has recently declined ; if so, the factors responsible therefor; and the steps if any, Government propose to take to check this decline and promote export ?

Sardar Partap Singh Kairon : Yes. The main factors are shortage, high prices and deterioration of the quality of woollen yarn. After making a rapid survey the matter is proposed to be taken up with the Government of India shortly.

कामरेड राम प्यारा : Quality की deterioration की क्या वजूहात हैं ? क्या मिनिस्टर साहब बतलाएंगे ?

मुख्य मंत्री : नोटिस दे दीजिए ।

RAID ON FACTORIES IN AMRITSAR

***496. Dr. Baldev Parkash :** Will the Chief Minister be pleased to state whether it is a fact that some factories in Amritsar were raided in the month of April, 1962 to find out if there were any bogus quota holders among them; if so, the result thereof ?

Sardar Partap Singh Kairon : Factories have not been raided. In fact, only the inspection of the accounts of the factories getting quotas is being carried out. The matter is still under examination.

श्री बलरामजीदास टंडन : क्या चीफ़ मिनिस्टर साहब बतलाएंगे कि जो उन्होंने यह कहा है कि फैसला हो जाएगा तो मैं पूछना चाहता हूँ कि कब तक फैसला हो जाएगा ?

मुख्य मंत्री : The matter is still under consideration.

श्री बलरामजी दास टंडन : इसमें कितनी देर लगेगी ?

मुख्य मन्त्री : यह लम्बा process है। देर लगेगी। It is a lengthy process.

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या मिनिस्टर साहब बतलाएंगे कि क्या action लिया जा रहा है ?

राज्य मन्त्री (शिक्षा) मुनासिब कारंवाई की जा रही है।

TRANSFERS OF HEADMASTERS OF GOVERNMENT SCHOOLS

*362. **Shri Rup Singh Phul.** : Will the Chief Minister be pleased to state —

(a) the number of transfers of Headmasters of Government Schools in the State ordered since 1959;

(b) whether any of the said transfers have not been implemented, if so, their number ?

Shri Yash Paul (Minister of State) :

(a) 232
(b) Nil

GOVERNMENT MIDDLE SCHOOL, OCHHGHAT (SIMLA)

*373. **Shri Gian Chand** : Will the Chief Minister be pleased to state whether he is aware of the fact that the Government Middle School, Ochhghat (Simla) is functioning in a single room and all the eight classes sit in that single room; if so, the steps Government propose to take to remove this inconvenience of the students of the said school ?

Shri Yash Paul (Minister of State): Yes. The Headmaster concerned has been directed to rent a suitable building for the purpose.

TAKING OVER CONTROL OF SCHOOL BUILDINGS FROM PANCHAYATS

*438. **Sardar Pritam Singh Sahoke** : Will the Chief Minister be pleased to state —

(a) whether he is aware of the fact that the condition of school buildings in the State is going from bad to worse for want of repairs by the respective Panchayats;

(b) if the answer to part (a) above be in the affirmative whether Government have formulated any scheme to take over the control of the said buildings to avoid natural loss; if so, when ?

Shri Yash Paul (Minister of State): (a) It is not correct to say generally that the condition of such buildings is going from bad to worse throghout the State, though this criticism may be true in some individual cases.

(b) Under the scheme of Democratic decentralization, Government are contemplating the creation of the Panchayati Raj Public Works Circles for each Panchayat Samiti. The details of the proposal to transfer the work of repairs and maintenance of Primary and Middle School Buildings to these circles are under the consideration of Government and are likely to be finalized early.

CASE REGISTERED AGAINST CHAIRMAN, ROHTAK IMPROVEMENT TRUST

***12. Shri Mangal Sein :** Will the Home Minister be pleased to state whether any case has recently been registered against the Chairman, Rohtak Improvement Trust; if so, the details thereof?

Shri Mohan Lal : (i) No.

(ii) Does not arise.

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या वजीर साहब बताएंगे कि उनके खिलाफ पहले कौन कौन से cases रजिस्टर हुए थे।

मन्त्री : उनके खिलाफ तीन cases register हुए थे। एक 27th May, 1961 को, दूसरा 22nd July, 1961 को और तीसरा 25th September, 1961 को। एक गलत telegram देने के बारे में है, एक Criminal House Trespass का है और एक misappropriation का है।

(*At this stage Shri Mangal Sein rose to speak*)

Mr. Speaker : These cases are sub-judice. No more supplementaries please.

FUNDS FOR CONSTRUCTING QUARTERS FOR POLICE OFFICIALS

***202. Comrade Ram Piara :** Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether any scheme for the construction of quarters for the police officials in the State has been sanctioned by Government during the period from 1959 to date ;

(b) if the answer to part (a) above be in the affirmative, whether any amount has been released for the said construction since 1st January, 1962, if so, what;

(c) if the answer to part (b) above be in the affirmative, the places where the quarters are proposed to be constructed with the

[Comrade Ram Piara]

said amount and the number of quarters proposesd to be constructed;

(d) whether land for the construction of the said quarters has been purchased; if so, the details thereof, district wise ?

Shri Mohan Lal :

(a) Yes,

(b) No amount was released for construction of the works from 1st January, to the end of March, 1962.

(c) Does not arise.

(d) Does not arise.

कामरेड राम प्यारा : इसका part (d) जो है वह part (a) से relate करता है मैंने पूछा है कि अगर part (a) का जवाब 'yes' में है तो फिर उसकी details क्या हैं। वज़ीर साहिब ने details नहीं बताईं।

मन्त्री : इसमें तो आपने specified period के लिये पूछा है। इस अर्से में कोई land purchase नहीं की गई इसलिए सवाल पैदा नहीं होता।

Comrade Ram Piara : Sir, part (d) of my question reads—

"Whether land for the construction of the said quarters has been purchased, if so, the details thereof, district-wise."

Should I presume that the reply is not forthcoming ?

Mr. Speaker : We can postpone the supplementaries on this question till tomorrow.

कामरेड राम प्यारा : मैंने तो यही पूछा था कि 1959 से लेकर आज तक पुलिस के लिये मकान बनाने के लिये कितना रुपया release किया गया है। और आखिर में पूछा था कि मकान बनाने के लिये क्या ज़मीन खरीद की गई है अगर की गई है तो कितने की गई है ?

मन्त्री : आपके सवाल का जो (a) part है उसमें एक specified period के लिये question पूछा गया है —

"sanctioned by Government during the period from 1959 todate."

(b) part में आपने कहा है—

"If the answer to part (a) above be in the affirmative, whether any amount has been released for the said construction since 1st January, 1962......"

इससे मैंने यह समझा है और हमारे Department वालों ने भी यही समझा है कि Ist February, 1962 से आज तक के अर्सा में कोई खर्चा किया गया है या कोई जमीन खरीद की गई है। इसका जवाब तो मैं नें दे दिया है। अगर आपको और कोई information चाहिए तो उसके लिए notice दे दें।

Mr. Speaker : When in reply to part (a) of the question whether any scheme for the construction of quarters for the police officials in the State has been sanctioned by Government, it has been stated that the scheme has been approved by the Government, reply to part (d) of the question "whether land for the construction of the said quarters has been purchased," could not be "It does not arise."

मन्त्री : उसके बारे में मैं information दे दूंगा।

कामरेड राम प्यारा : क्या आप कल तक information दे देंगे ?

श्री अध्यक्ष : आपको जल्दी information मिल जायेगी। (The hon. Member will get the required information early.)

कामरेड राम प्यारा : यह information मुझे परसों तक जरूर मिल जानी चाहिए क्योंकि उसमें से मैं कुछ नतीजे निकालना चाहता हूँ।

ROHTAK IMPROVEMENT TRUST

*13. **Shri Mangal Sein :** Will the Home Minister be pleased to state—

(a) the amount of money received by the Rohtak Improvement Trust from the Government since its inception and the details of the schemes on which the aforesaid amount was expended by the Trust;

(b) whether the schemes mentioned in part (a) above were duly approved by the Government ?

Shri Mohan Lal : (a) & (b) The Rohtak Improvement Trust (now defunct) received a loan of Rs. 1.5 lakhs from the Government for development schemes. As no scheme was approved by the Government, the question of its expenditure on them does not arise.

श्री मंगल सैन : क्या वज़ीर साहब बतलायेंगे कि जो रुपया वहां उन स्कीमों पर खर्च हो चुका है उसका क्या बनेगा ?

मन्त्री : यह तो मैम्बर साहब presume कर रहे हैं कि उन स्कीमों पर कुछ खर्च हो चुका है। मैंने तो नहीं बताया कि रुपया खर्च हुआ था। वह रुपया तो Improvement Trust के पास था।

श्री मंगल सैन : जो रुपया गैर मंजूर शुदा स्कीमों पर खर्च किया जा चुका हो उसके बारे में गवर्नमेंट की क्या policy है ?

मन्त्री : मेरी तो यह information है कि उसमें से कुछ खर्च नहीं हुआ।

कामरेड राम प्यारा : क्या इस चीज को Department देख रहा है या कोई inquiry कमेटी बैठाई है ?

मन्त्री : कायदा यह होता है कि Improvement Trust की जो liabilities या assests होते हैं। उसके टूट जाने पर वह वहां की Municipal Committee को transfer हो जाते हैं। वह ही उस को देखती है।

श्री मंगल सैन : स्पीकर साहिब, मेरी request यह है कि मनिस्टर साहब ने फर्माया है कि १.५ लाख रुपया loan गवर्नमेंट से उस Trust को दिया गया था लेकिन मेरी जानकारी है कि कुछ.......

श्री अध्यक्ष : आप अपनी जानकारी से न बताइये। (The hon. Member need not give information from his personalknowledge.)

श्री मंगल सैन : क्या वजीर साहब बतायेंगे कि गवर्नमेंट के इस 1.5 लाख रुपये के loan के अलावा भी कोई loan Muncipal Committee या और कहीं से उस Improvement Trust को दिया गया था ?

Mr. Speaker : They are being looked into.

Shri Mangal Sein : Sir, part (a) of my question reads—

> "the amount of money received by the Rohtak Improvement Trust from the Government since its inception and the details of the schemes on which the aforesaid amount was expended by the Trust......"

The reply given by the hon. Minister is not clear.

मंत्री : इस सवाल का जो जवाब है वह बड़ा वाजेह है कि जो loan उस Trust ने लिया है वह गवर्नमेंट से लिया है।

ਸਰਦਾਰ ਲਛੀ ਸਿੰਘ ਚੌਧਰੀ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਸ loan ਦਾ balance ਕਿਤਨਾ ਹੈ ?

मंत्री : इसके लिये separate notice चाहिए। I have not got that information with me at present.

WITHDRAWAL OF HOUSE TAX

***265. Shri Balramji Dass Tandon :** Will the Home Minister be pleased to state —

(a) whether in any cities house tax has been withdrawn under the orders of the Government during the last two years;

(b) if the reply to part (a) above be in the affirmative the names of the cities concerned together with the dates when the respective Municipal Committees passed resolutions for the abolition of the house tax and the dates when Government approved those resolutions;

(c) whether any Municipal Committee asked for the grant of some concessions by Government before abolishing the house tax if so their names ?

Shri Mohan Lal : (a) The Government passed no order *suo moto* to abolish House Tax anywhere . However in the case of the following Municipal Committees Government sanctioned withdrawal of the House Tax on their resolution:—

Name of the City	Date of resolution	Date of approval by Govt.
(b) Patiala ..	6-2-62	13-2-62
Sunam ..	21-4-61	27-1-62
Sangrur	22-12-61	30-1-62

(c) No.

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या मन्त्री जी बताएंगे कि क्या सरकार ने यह फैसला कर लिया है कि जो Municipal Committee House Tax abolish करने की सिफारिश करेगी वहां abolish कर दिया जायगा ?

मन्त्री : ऐसा कोई फैसला नहीं हुआ है ।

श्री बलरामजी दास टंडन : अगर सरकार ने ऐसा फैसला नहीं किया है तो तीन कमेटियों के अन्दर जो abolition के orders कर दिये गए वह किस बिना पर किये हैं ?

मन्त्री : हर एक के अपने अपने हालात की बिना पर किए हैं ।

श्री बलरामजी दास टंडन : किन ऐसे हालात की बिना पर सरकार ने मन्जूरी दे दी है ?

मन्त्री : हर एक कमेटी के अलहदा २ हालात होते हैं । उनके बजट को देखा गया है, local conditions को देखा गया है वगैरह वगैरह ।

Shri Ram Partap Garg ; May I know if the Patiala Municipal Committee sent a Resolution passed by it unanimously to the Government for the abolition or reduction of the House Tax ?

Minister : Yes.

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या वजीर साहिब बतायेंगे कि जो पटियाला की कमेटी ने 6 तारीख को प्रस्ताव पास किया और जिसे सरकार ने 23 तारीख को मंजूरी दे दी उसे इतनी जल्दी elections के नज़दीक मंजूर कर लेने के क्या कारण थे ?

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਛੇਹਰਟਾ ਦੀ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਹਾਊਸ ਟੈਕਸ ਹਟਾਉਣ ਦੀ ਕਿਉਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

मन्त्री : इसके लिये separate notice दें ।

श्री बलरामजी दास टंडन : अमृतसर की कमेटी के resources को देखते हुए जो प्रस्ताव पास किया गया था इसे क्यों मंजूर नहीं किया गया है ?

मन्त्री : जहां तक मुझे इल्म है ऐसा कोई प्रस्ताव सरकार के पास नहीं आया है ।

श्री बलरामजी दास टंडन : अगर ऐसा प्रस्ताव आए तो क्या सरकार उसे मंजूर करेगी ?

Minister : I cannot say anything at this stage.

TRANSLATION WORK DONE BY LANGUAGES DEPARTMENT, PUNJAB

***613. Chaudhri Satya Dev :** Will the Minister for Planning be pleased to state —

(a) the names of books translated by the Languages Department, Punjab, from English and other languages into Hindi and Punjabi since its inception;

(b) whether the said department has undertaken any translation work for popularising legal, Accounts and other Technical Terminology in English and Urdu so as to popularize Hindi and Punjabi at District and State level, if so, the details thereof?

Giani Kartar Singh : The requisite information is laid on the Table of the House.

(a) The list of books translated by the Language Department from English and other Languages into Punjabi and Hindi is given below :—

LITERARY WORKS TRANSLATED INTO PUNJABI

1. Short History of the World. (H.G. Wells).
2. How to get what you want (Orison Sweat Moderns)

3. Tess (Hardy)
4. Religion of Man. (Tagore).
5. Towards Universal Man. (Tagore)
6. Collected works of Mahatma Gandhi.
7. Directory of Museums in India.
8. The way we live.
9. The Basis of Indian Culture.
10. Sabha Shastra. (N. V. Gadgil)
11. Indian Archaeology.
12. Hindi Sahit Ka Ithas. (Shukal)·
13. Pracheen Lipi Mala (Ojha)
14. Punjab Men Urdu. (Mahmood Sheerani)
15. Arab Aur Hind Ke Taluqat (Nadvi).
16. Haji Baba Isphani.

LITERARY WORKS TRANSLATED INTO PUNJABI

1. Dewan-i-Galib.
2. Bang-e-Dra. (Iqbal).
3. Bale-Jabril (Iqbal).
4. Kamayni (Jai Shankar Parshad).
5. Gurukul. (Maithali Sharan Gupt)
6. Sur Rachnavli.
7. Meera-Bai-Geet.

GOVERNMENT MATERIAL TRANSLATED INTO PUNJABI FOR INTRODUCTION PURPOSES.

1. Constitution of India.
2. Calendar Reform Committee Report.
3. Offical Language Commission Report.
4. Second Five Year Plan.
5. Amber Charkha Enquiry Committee Report.
6. Decimalisation of Indian Currency.
7. The Punjab Motor Vechicles Taxation Act, 1934.
8. Byelaws of Co-operative Agricultural Service Societies.
9. The Punjab Entertainments (Cinematograph Shows). Tax Act, 1954.
10. Indian Fisheries Act, 1897.
11. Punjab Entertainments Duty Act, 1955.
12. Resumption of Jagirs Act.

[Planning Minister]

13. Punjab Tribes Advisory Council (Election) Rules.

14. Punjab Payment of Wages Rules, 1937.

15. Punjab Government Servants Conduct Rules.

16. The Punjab Departmental Enquiries (Powers) Act, 1958, amended by Act No. 17 of 1958.

17. The Punjab Co-operative Manual.

18. The Punjab Gram Panchayat Act, 1952.

19. The Punjab Betterment Charges and Acerage Rates Act, 1952.

20. The Punjab Khadi and Village Industries Board Act, 1955.

21. Entertainment Duty Rules, 1956.

22. Rules for Extra Supply of Canal Water for Gardens and Orchards.

23. The Punjab Primary Education Act, 1960.

24. The Punjab Primary Education Rules, 1960.

25. The Punjab Land Revenue (Thur, Sem, Chos and Sand) Remission and Suspension Rules, 1960.

26. Notification regarding amendments of the Punjab Security of Land Tenures Rules, 1956 (1st Lot).

27. Punjab Panchayat Samities and Zila Parishad Act, 1961.

28. Punjab Gram Panchayat Election Rules, 1960.

29. Notification regarding amendments of the Punjab Security of Land Tenures Rules, 1956 (2nd lot).

30. Rules for Recognition and Award of grants-in-aid to recognised Industrial Schools/Institutes for women in Punjab.

31. The Punjab Press and Registration of Books (Amendment) Act, 1960.

32. The Punjab Special Powers (Press) Amendment Act, 1960.

33. Rules governing Grants-in-aid to Private Institutions or Organisations or individuals engaged in the task of the development either of Hindi or Punjabi or both.

34. Punjab Panchayat Samities (Primary Members) Election Rules, 1961.

35. The East Punjab Agricultural Pests, Diseases and Noxious Weeds Act, 1949.

36. The Punjab Public Service Commission (Additional Functions) Act, 1956.

37. The Punjab Civil Services (Punishment and Appeals) Rules, 1952.

38. The Punjab General Services Rules, 1930.

39. Rules for Management and Control of the Judical Lock-ups.

40. The Punjab Civil Services (Executive Branch) Rules, 1930.

41. The Punjab Village Panchayat Works Rules, 1952.

42. Police Commission Questionnaire.

43. Orientation Training for Officials and Non-officials in Panchayati Raj Phase-II.

44. Preservation of Scene of Crime.

45. The Role of an Employment Service in Relation to Unemployment.

46. Pepsu Tenancy and Agricultural Land Rules, 1958.

47. Notification amending rule 8 of the Government Servants Conduct Rules, 1955.

48. Public Notice Import Baggage Rules.

49. The Dowry Prohibition Act, 1961.

50. Rules for the award of Stipends to Punjabi Students in Technological Institutions in India.

51. Rules for the award of Punjab Government Scholarships at the Indian School for Mines, Dhanbad.

52. Trade and Merchandise Marks Rules.

53. Police Finger-Print Bureau Manual.

54. The Punjab Requisitioning and Acquisition of Immovable Property Act.

55. The Punjab Requisitioning and Acquisition of Immovable Property Rules.

56. Punjab Security of Land Tenures Act, 1953.

57. The Punjab Village Panchayat Rules, 1939.

58. Education Code.

59. Punjab Village Common Lands Act, 1961.

60. The Punjab Agricultural Produce, Markets Act, 1939.

61. Land Records Manual.

62. The Punjab Passengers and Goods Taxation Act, 1952.

63. The Punjab Livestock Improvement Act.

64. The East Punjab Utilization of Land Act, 49.

65. Punjab Cotton Ginning and Pressing Factories, Act.

66. The Cattle Trespass Act.

67. Rules and Orders of the Punjab High Court Vol. VI.

68. Punjab Cotton Ginning and Pressing Factories, Rules.

69. The Punjab Passengers and Goods Taxation Rules.

70. The Punjab Co-operative Societies Act, 1961.

71. The Punjab Prohibition of Cow Slaughter Act.

72. The Glanders and Farcy Act.

73. The Opium Act.

74. Gram Panchayat (Amendment) Act.

75. East Punjab Ministers Salaries Act.

76. Salaries and Allowances of Deputy Ministers Punjab, Act, 1956.

77. Deputy Speaker's Salaries Act, 1937.

[Planning Minister]

78. Punjab Legislative Assembly (Allowances of Members) Act, 1942.

79. Punjab Legislative Assembly (Offices) Act, 1939.

80. Punjab State Legislature (Prevention of disqualifications) Act, 1952.

81. Standard Forms 3, 421 (in number).

LITERARY WORKS TRANSLATED INTO HINDI

1. Punjab— A book on Punjabi Culture.

LITERARY WORKS TRANSLATED INTO HINDI

1. Mera Walaiti Safar Nama.
2. Bani Guru Arjan Dev.
3. Bani Guru Ram Dass.
4. Punjab De Lok Geet.

GOVERNMENT MATERIAL TRANSLATED INTO HINDI FOR INTRODUCTION PURPOSE.

1. Second Five Year Plan.
2. Industrial Disputes Act, 1947.
3. The Punjab Motor Vehicle Taxation Act, 1924.
4. The Punjab Backward Classes (Grant of Loans) Act.
5. Pepsu Tenancy and Agricultural Land Rules, 1958.
6. The Punjab Village (Gram) Panchayat Rules, 1940.
7. Industrial Disputes Rules.
8. The Punjab Special Powers (Press) Amendment Bill, 1957.
9. Bye-Laws of Co-operative Agricultural Service Societies.
10. The Punjab Khadi and Village Industries Act.
11. The Punjab Primary Education Rules.
12. The Land Revenue (Sem, Thor Sand, Choes) Remission and Suspension Rules.
13. The Punjab Primary Education Act.
14. Amendments to the Punjab Security of Land Tenure Rules, 1956.
15. Government Servants Conduct Rules.
16. The Punjab Entertainment (Cinematograph shows) Act, 1955.
17. Gram Panchayat Election Rules.
18. The Punjab Departmental (Powers) Enquiries Act, 1955.
19. The Punjab Public Service Commission (Conditions of service) Regulations, 1955.
20. The Punjab Public Service Commission (Limitation of Functions) Regulations, 1955
21. The Punjab Land Revenue (Special Assessment) Rules, 1953.
22. Revised Rates of ward Charges.

32. The Punjab Vaccination Act, 1953.

24. Balanced Diet:—Brochure.
25. Draft Rules for Practical Training Stipend Scheme.
26. Syllabi and Regulations for the Junior Basic Teachers Examinations.
27. The Punjab Panchayat Samitee and Zila Parishad Act, 1961.
28. The Punjab Electricity Board General Service conditions.
29. The Punjab State Electricity Board-Abridged and Additional Conditions of Supply.
30. Grant-in-aid to the Recognised Industial Schools and Rules for Recognition.
31. Revenue Department Notification dated 10-8-61.
32. Talking points to village Leaders Training Camp.
33. The Punjab Civil Service (Executive Branch) Rules,1960.
34. Revenue Department Excise and Taxation Notification No. 16.
35. Khadi and Gramudyog Board Act.
36. Excise and Taxation Commissioner's Office (Punjab State Service Class III) Rules.
37. Recognition of Grant-in-aid to Industrial Institutes for Women.
38. Indra Holiday Home.
39. The Punjab Bhoodan Yajana Act.
40. The Punjab Panchayat Samitee and Zila Parishad Lecture, Series, Phase I.
41. Government Institute for the Blind. Panipat (Prospectus 1957-58)
42. Punjab Panchayati Raj Lecture Series, Phase II.
43. The Punjab Entertainment Duty Rules.
44. The Sikh Gurdwara Board (Co-option of members) Rules, 1926.
45. Note on preservation of Crime Scene.
46. Directions for the Superintendents of Exams. (Education).
47. Police Commission Report Questionnaire.
48. Government Servants Conduct Rules (Amendment) Act.
49. District Library Rules, Ambala.
50. Central State Library Rules, Chandigarh.
51. Important Rulings under Excise Act.
52. East Punjab Molasses, Act.
53. Prospectus for Industrial Schools.
54. Policy letter regarding cotton, (Government of India, Ministry of C & I).
55. Achievement of Second Five Year Plan of the Language Department.
56. The Art of Thrift.
57. The Punjab Weights and Measures Act.
58. Rules for the appointment of the Sub-Judges.

[Planning Minister]

59. The Punjab Education Code.

60. The Punjab Village Common Land (Regulation) Act, 1961.

61. Work regarding Panchayat Raj, III Phase.

62. Rules of High Court Issued under Section 6.

63. Essential Commodities Act and Orders.

64. State Electricity Board Pamphlet.

65. The Annual Report of the Punjab Public Service Commission.

66. The Punjab Samitee and Zila Parishad Phase III, Effective and purposeful demonstration.

67. Accounting and Financial set up of the Punjab State Electricity Board.

68. Role of Administration (P.S.E.B.).

69. Construction of Civil Works of the left Power House (P.S.E.B.)

70. Bye-Laws of Municipalities Pehowa and Karnal.

71. Punjab Motor Sprit (Taxation of sales) Rules, 1939.

72. Panchayat Raj Work.

73. Instructions for Electors.

74. The Punjab State Electricity Board-3 Articles.

75. The Punjab Civil Service (Punishment & Appeal Rules).

76. Standard Forms :—3,179 (in number)

(b) Yes; the Department has so far undertaken translation, coinage and finalization of the following legal and technical terminologies in Punjabi and Hindi to popularize these languages at District and State levels:

(i) English-Hindi-Punjabi Glossary of Office Administration (Two editions brought out).

(ii) Administrative Terminology covering 20,000 terms, expressions and phrases (Ready for press).

(iii) The 'Bodh' and the 'Parbodh' two Guide-books each in Punjabi and Hindi for Government employees providing practical instructions for noting, drafting etc. in these languages (in press).

LOANS ADVANCED FOR THE PURCHASE OF TRACTORS

*172. **Sardar Jasdev Singh Sandhu** : Will the Minister for Agriculture and Forests be pleased —

(a) to lay on the Table of the House list of persons in the State with their addresses to whom loans for the purchase of tractors were given during the year, 1961-62;

(b) to state the amount of loans advanced to each of those mentioned in para (a) above ?

Sardar Gurbanta Singh :

(a) & (b) A Statement giving the requisite information is laid on the Table.

Statement showing the names of the persons with their addresses who were given tractor loans during the year 1961-62, *together with the amount of loan in each case.*

S. No.	Name and address of the loanee	Amount of tractor loan
	I—HISSAR DISTRICT	
	TEHSIL HANSI	
		Rs.
1.	Lal Chand Jiwan Das, Nand Lal, Kanshi Ram sons of Uttam Chand of village Khera Rangran ..	8,000
2.	Shri Gian Deva son of Maha Deva Land lord of Hansi ..	8,000
3.	Raghu Nath son of Lachhman Das of Goshi Azima (Moth Karnail) ..	8,000
	TEHSIL HISSAR	
1.	Shri Sant Singh son of Fateh Singh of village Diwana ..	8,000
2.	Shri Bahadur Chand son of Sahib Ditta Mal of village Gangava ..	8,000
3.	Sarvshri Dharam Singh Chatar Singh sons of Toda Singh, of village Siswala	8,000
4.	Shri Bhagwan Dass, Chettan Dass sons of Hari Ram etc. 18 persons of village Shakar pura ..	8,000
5.	Shri Swaran Singh son of Bhabal etc. of village Gajuwala Sub- Tehsil Tohana ..	8,000
6.	Shri Diwan Singh son of Chhelu Ram Jat of village Gaju wala ..	8,000
	TEHSIL SIRSA	
1.	Shri Kesra Ram son of Teja Ram of Village Keharwala ..	8,000
2.	Hira Singh son of Nidhan Singh, Sajan Singh, Jagar Singh sons of Hira Singh of village Desu Malkana ..	8,000
3.	Ram Bhagat son of Nanak Chand of Khereke ..	8,000
	TEHSIL FATEHABAD	
1.	Shri Lachhman, Dewat Ram son of Nankoo Ram of village Dhabi Kalan	8,000
2.	Dhonkal son of Zora of village Nadhori ..	8,000
3.	Ram Dhan son of Lekh Ram, Basti son of Lekh Ram, Bhajan Lal son of Palum, Golu Ram son of Hazari of village Chinder ..	8,000
4.	Shri Chanan Dass son of Jhangi Ram, Chanan Das son of Khushi Ram of village Haroli ..	8,000
5.	Shri Balbir Singh, Mohinder Singh sons of Manphool Singh, Manphool Singh son of Net Ram Chuli Bagrian ..	8,000
6.	Shri Gursharan Singh son of Nand Singh of village Hamzapur ..	8,000
7.	Shri Shamsher Singh son of Bhera Singh of Ratia ..	8,000
8.	Shri Kanwar Bhan, Bodh Raj, Ishwar Dass, Diwan Chand, sons of Lila Ram of village Bosti ..	8,000
	Total ..	1,60,000

[Agriculture and forest Minister]

S. No.	Name and address of the loanee	Amount of tractor loan
	II—ROHTAK DISTRICT	Rs.
1.	Shri Ram Ditta Mal son of Jinda Ram, Katyal of Model Town, Rohtak	10,000
2.	Shri Wazir Chand son of Lurxind Chand, Shrimati Parbati wife of Wazir Chand, Shri Raghbir Chand son of Wazir Chand of village Annal tehsil Rohtak ..	9,000
3.	Shrimati Lila Wati wife of Vishan dass of village Kalanaur Tehsil Rohtak ..	9,000
4.	Shri Takhat Mal Sapra, Advocate and Shri Krishan Lal of Rohtak ..	10,000
5.	Shri Net Ram Son of Tek Chand Mul Chand son of Tek Chand, Ram Mehar son of Net Ram, Rattan, Jug Lal sons of Mul Chand, Mst Ram Kaur wife of Mehar Singh, Jat of Nangal Khurd ..	10,000
6.	Shri Sahj Ram, Ganeshi sons of Khema jat of village Naina Tatarpur ..	9,000
7.	Shrimati Sarja etc. of Garhi Kesri P.O.Ganaur ..	9,000
8.	Shri Sita Ram, Amrit Singh, Sarup Singh sons of Kalu Ram of Yaqubpur ..	10,000
9.	Shri Kurey son of Jhurria, Jat of Yaqubpur ..	10,000
10.	Shri Munshi son of Shankar, Daya Nand sons of Badle Sudan son of Badle of Majri ..	9,000
11.	Kanwar Shiv Saran Singh of Assadpur Khera ..	10,000
	Total ..	1,05,000
	III—GURGAON DISTRICT	Rs.
1.	Shri Brij Singh etc. of village Nanu Kalan Sub- Tehsil Pataudi Tehsil Rewari ..	10,000
2.	Shri Yad Ram etc. of village Bhamber, Rewari ..	10,000
3.	Shri Ram Sarup of Village Ran Singh Pura Tehsil Rewari ..	10,000
4.	Shri Jaswant Singh of Rewari Tehsil ..	10,000
5.	Shri Sis Ram of Village Daultabad, Tehsil Gurgaon ..	10,000
6.	Shri Loku Ram of New Colony ..	10,000
7.	Mohan Lal of Village Durga Pur, Tehsil Palwal ..	10,000
8.	Shri Madan Lal of village Bhorangpur Tehsil Nuh ..	10,000
9.	Shri Bishambar Deyal of Ballabgarh ..	5,000
	Total ..	85,000

S. No.	Name and address of the loanee	Amount of tractor loan
	IV—KARNAL DISTRICT	
	KARNAL TEHSIL	Rs.
1.	Shri Ramji Lal, son of Liek Ram, etc., of Karnal ..	8,500
2.	Shri Rajinder Singh, Gulzar Singh, sons of Pritam Singh of Bairsal ..	8,000
	PANIPAT TEHSIL	
1.	Shrimati Rajain, widow of Harbans Lal, Deep Chand, son of Shankar Dutt of Seenk ..	8,500
2.	Shri Gobind Ram, etc., of Jalpur ..	8,500
3.	Shri Sobha Singh, son of Chandgi Ram ..	8,500
	KAITHAL TEHSIL	
1.	Kartar Singh, son of Bawa Singh of Rasulpur ..	8,500
2.	Jaimal Singh, Fauja Singh, sons of Sucha Singh, of Assandh ..	8,000
3.	Shri Sampuran Singh, Iqbal Singh, etc., of Dhatrat ..	8,500
4.	Shri Budha Ram, son of Nand Lal of Sandholi ..	8,500
5.	Shri Kastur Singh, Charanjit Singh, sons of Anokh Singh, Shrimati Kesar Kaur wife of Amolak Singh of Assandh ..	8,000
6	Shri Rulia Singh, son of Bhola Singh of Tatiana ..	7,500
	THANESAR TEHSIL	
1.	Shri Sadhu Ram, son of Baru Ram, of Ladwa ..	8,500
2.	Sarvshri Punjab Singh Tiwana, Partap Singh, Ajmer Singh, Joginder Singh, sons of Natha Singh of Landhi ..	8,000
3.	Sarvshri Hazura Singh, Mohinder Singh, Surjit Singh, sons of Sant Singh	7,500
	Total ..	1,15,000
	V—AMBALA DISTRICT	Rs.
1.	Shri Pritam Singh, son of Labh Singh, village Sarawan, tehsil Naraingarh	7,700
2.	Sarvshri Bhagwan Singh and Gurdev Singh, sons of Hira Singh, village Rurka, tehsil Kharar ..	7,700
3.	Shri Bodh Raj Chopra, son of Hari Ram and Bhagat Singh, son of Tej Singh, village Naharpur, tehsil Jagadhri ..	7,800
4.	The Ismelpur Large size Coopt. Agricultural Thrift and Credit Society Ltd. Ismelpur, tehsil Jagadhri ..	7,800
5.	Sarvshri Shanti Saroop and Brahm Saroop sons of Harbans Lal village Talakaur, tehsil Jagadhri ..	7,800

[Agriculture and Forests Minister]

S. No.	Name and address of the loanee	Amount of tractor loan
	V—AMBALA DISTRICT—CONCLD.	Rs.
6.	Sarvshri Man Singh, Dyal Singh, Sham Singh, Gurbaksh Singh, Inderjit Singh and Baldev Singh sons of Makhan Singh, village Bara Barech, Tehsil Rupar ..	7,700
7.	Shri Rajpal Singh, son of Mela Ram, village Dhetion, tehsil Ambala ..	7,700
8.	Shri Santokh Singh, son of Telu Ram, village Sadupur, tehsil Ambala ..	7,700
9.	Shri Raja Ram, son of Chambal Singh, village Adhoya, tehsil Ambala ..	7,700
10.	Shri Gulzar Singh, son of Natha Singh, village Barola, tehsil Ambala ..	7,700
11.	Sarvshri Ajmer Singh, Labh Singh, sons of Hans Ram, and Ajit Singh son of Hans Ram, village Amondpur, Jalbera, tehsil Ambala ..	7,700
	Total ..	85,000
	VI—HOSHIARPUR DISTRICT	Rs.
1.	Sarwan Singh, son of Shri Gurmukh Singh of village Harta, tehsil and District Hoshiarpur ..	10,000
2.	Sarvshri Gurcharan Singh son of Naurang Singh and Harnandan Singh, resident of village Parowal, tehsil Garhshankar, District Hoshiarpur ..	10,000
3.	Shri Rikhi Singh, son of Sunder Dass Sarpanch, and Lambardar of village Bohan, Bohan, Tehsil and District Hoshiarpur ..	10,000
4.	Lt. Col. Dina Nath, son of R.S. Mian Isher Dass and Shrimati Bhagwatti Devi, wife of Lt. Col. Dina Nath of village Chhangla, tehsil Dasuya, District Hoshiarpur ..	10,000
5.	Shri Prem Singh Subedar of Mukherian, tehsil Dasuya, Distt. Hoshiarpur	15,000
6.	Shri Kuldip Singh Virk and others of Chhangla, tehsil Dasuya, District Hoshiarpur ..	15,000
7.	Sarvshri Gurbachan Singh, Amar Singh, etc., of village Ramu Thiara, Tehsil and District Hoshiarpur ..	10,000
	Total ..	80,000
	VII—JULLUNDUR DISTRICT	Rs.
1.	Shri Lachhman Singh son of Wadhawa Singh of village Kudowal, tehsil Jullundur ..	10,000
2.	Shri Hakam Singh, son of Jawala Singh, village Killi, tehsil Nakodar ..	10,000
3.	Shri Darshan Singh, son of Kirpal Singh of village Nangal tehsil Phillaur ..	10,000
4.	Shri Gurdas Singh, son of Natha Singh of village Behram tehsil Nawanshahr ..	10,000
5.	Shri Kulbir Singh, son of Surain Singh of village Talwan, tehsil Phillaur ..	10,000
6.	Shri Tarlok Singh, son of Bodu Ram, village Baghpur, tehsil Nakodar	10,000

S. No.	Name and address of the loanee	Amount of tractor loan
	VII—JULLUNDUR DISTRICT—CONCLD.	Rs.
7.	Shri Bhagat Singh, son of Harsa Singh and Dharm Singh, son of Bhagat Singh of village Gane Pind, tehsil Phillaur ..	10,000
	Total ..	70,000
	VIII— LUDHIANA DISTRICT	Rs.
1.	Shri Nirbhai Singh, son of Dalip Singh, village Bholewal Qadeein, tehsil Ludhiana ..	7,000
2.	Shri Pawittar Singh, etc., son of Bakhtawar Singh, village Malmajra, tehsil Samrala ..	7,000
3.	Shri Bachan Singh, son of Maghi Singh, village Koohli Kalan, tehsil Ludhiana ..	9,000
4.	Shri Kartar Singh son of Jata Singh, village Tajpur, tehsil Ludhiana ..	5,000
5.	Shri Avtar Singh, etc., son of Gurbahajan Singh, village Andloo, tehsil Ludhiana ..	7,000
6.	Shri Jagat Singh, son of Hazura Singh, village Kuliawal, tehsil Ludhiana	9,000
7.	Shri Raghbir Singh, son of Kartar Singh, village Gaddapur, tehsil Ludhiana ..	9,000
8.	Shri Ranjit Singh, Niranjan Singh, village Tapperian, tehsil Samrala ..	9,000
9.	Shri Dalip Singh, Jasmer Singh, son of Durlabh Singh, village Samrala, tehsil Samrala ..	8,000
10.	Thakar Singh, Hazura Singh, village Rajooana Khurd, tehsil Jagraon ..	9,000
11.	Sh Santokh Singh, son of Sub. Basant Singh, village Aligarh, tehsil Jagraon ..	8,000
12.	Shri Naginder Singh etc., son of Shri Mal Singh, village Bodalwala tehsil Jagraon ..	8,000
13.	Shri Arjan Singh, son of Attar Singh, village Kuliawal, tehsil Ludhiana ..	10,000
14.	Shri Kishan Singh, son of Khushal Singh, village Halwara, tehsil Jagraon	10,000
	Total ..	1,15,000
	IX—FEROZEPUR DISTRICT	Rs.
1.	Guru Jaswant Singh, son of Guru Bishan Singh, resident Guru Har - Sahai, tehsil Ferozepur ..	8,750
2.	Shri Sukhminder Singh, son of Jagir Singh, villlage Jhoke Hari Har, tehsil Ferozepur ..	8,750
3.	Shri Milkha Singh, son of Bhagwan Singh, village Ghagga, tehsil Muktsar ..	8,750
4.	Sarvshri Gurbux Singh, Bhajan Singh sons of Gajjan Singh, village Tehri Bhai, tehsil Muktsar ..	8,750

[Agriculture and Forest Minister]

S. No.	Name and address of the loanee	Amount of tractor loan
	IX—FEROZEPUR DISTRICT—CONCLD.	
		Rs.
5.	Shri Jagdarshan Singh, son of Ala Singh, village Wattu, P. O. Baru Wali, tehsil Muktsar ..	8,750
6.	Shri Ram Singh, son of Hardit Singh, village Chak Shere Wala, tehsil Muktsar ..	8,750
7.	Shri Nand Lal Punchi Advocate, Ferozepur ..	8,750
8.	Shri Jagdarshan Singh, son of Shri Jaswant Singh, of Waring Khera, tehsil Muktsar ..	8,750
9.	Shri Mohinder Singh son of Rajinder Singh and Avtar Singh son of Sant Singh, village Rahurian Wali, tehsil Muktsar ..	8,750
10.	Shri Ujagar Singh, son of Prem Singh, village Killi Gandhran, tehsil Zira	8,750
11.	Shrimati Durga Devi widow of Sodhi Sarup Singh, through Sodhi Niranjan Singh, son of Sodhi Khushal Singh, Mukhtiar-a-aam of Ferozepur City ..	8,750
12.	Shri Teja Singh, son of Ishar Singh, village Chappian Wali, tehsil Muktsar ..	8,750
13.	Shri Jarnail Singh Harike Kalan, tehsil Muktsar ..	10,000
14.	Sarvshri Jagdev Singh, Hardev Singh, Jasdev Singh, Gurdev Singh, sons of Mahla Singh, village Thandewala, tehsil Muktsar ..	10,000
15.	Shri Hakam Singh, son of Sundar Singh and Gurnam Singh Harnam Singh sons of Hakam Singh of Barkandi, tehsil Muktsar ..	10,000
16.	Shri Surjan Singh, son of Sawan Singh, village Dhaleke, tehsil Muktsar ..	10,000
17.	Shri Sham Singh, son of Phula Singh, village Lobanian Wali, tehsil Muktsar ..	10,000
18.	Shri Gurdial Singh, son of Deva Singh, village Jhotian Wali, tehsil Fazilka ..	10,000
19.	Shri Balram, son of Raja Ram of Panchkosi, tehsil Fazilka ..	10,000
20.	Shri Om Parkash, son of Brij Lal, Maini of Jalalabad, tehsil Fazilka	10,000
	Total ..	1,85,000

S. No.	Name and address of the loanee	Amount of tractor loan
	X—AMRITSAR DISTRICT	
		Rs.
1.	Dr. Upkar Singh, son of Shri Amar Singh and Dr. Prakash Kaur, wife of Shri Upkar Singh of village Dial Bharang, tehsil Ajnala ..	9,500
2.	Shri Karnail Singh, son of Sodagar Singh of village Bahadurpur, tehsil Tarn Taran ..	9,500
3.	Shri Sohan Singh, son of Shri Thakar Singh of village Naushehra Panwan, tehsil Tarn Taran ..	9,500

S. No.	Name and address of the loanee		Amount of tractor loan
	X—AMRITSAR DISTRICT—CONCLD.		
			Rs.
4.	Shri Puran Singh, son of Shri Baghel Singh of village Gilwali, tehsil Amritsar	..	9,500
5.	Sarvshri Balbir Singh Baghel Singh, sons of Shri Dadal Singh and Dadal Singh, son of Shri Jhanda Singh of village Ugar Aulakh, tehsil Ajnala	..	9,500
6.	Sarvshri Hira Singh, son of Shri Jagat Singh, Dhira Singh, son of Jagat Singh, Surjit Singh, son of Dhira Singh, Bhagwan Singh, son of Hira Singh, Baldev Singh of village Narli, Tehsil Patti	..	9,500
7.	Shri Mohinder Singh, son of Shri Gurdip Singh of village Tarn Taran	..	9,500
8.	Shri Ajmer Singh, son of Shri Sohan Singh, House No. 30/5, Patti, tehsil Amritsar	..	9,500
9.	Shri Santa Singh, son of Gopal Singh of village Kandowali, tehsil Ajnala	..	9,500
10.	Shri Kartar Singh, son of Natha Singh, of village Manakpura, tehsil Tarn Taran	..	9,500
	Total	..	95,000
	XI—GURDASPUR DISTRICT		Rs.
1.	Sarvshri Gangu Ram and Braham Datt, Bakhshi of Batala	..	10,000
2.	Shri Natha Singh, son of Wasakha Singh, Jat of Kandiala, tehsil Batala	..	10,000
3.	Shri Tara Singh, son of Gurbax Singh, village Ghaneeke Bet, tehsil Batala	..	9,000
4.	Sarvshri Taja Singh, son of Bhoon Singh, Pritam Singh, son of Asa Singh, Jagir Singh Pritam Singh, Avtar Singh, Gurmej Singh, sons of Assa Singh village Satkoha, tehsil Gurdaspur	..	9,000
5.	Shri Burh Singh, son of Wasawa Singh, village Gill Manj tehsil Gurdaspur		9,000
6.	Shri Mehar Singh and others of village Bharam Kot Bagga, tehsil Batala	..	8,000
7.	Shri Harjant Singh, etc., village Kala Afgana, tehsil Batala	..	6,000
8.	Shri Iqbal Singh, village Chahal tehsil Batala	..	4,000
	Total	..	65,000
	XII—PATIALA DISTRICT		
1.	Charan Dass Chela, Niranjan Dass, village Chaura tehsil Patiala	..	10,000
2.	Shri Bachan Singh, Jangir Singh, Gurbux Singh, Niranjan Singh, minor sons of Mangal Singh, residents of village Sanaur, tehsil Patiala	..	7,500
3.	Shri Avtar Singh, son of Ajmer Singh and Shrimati Kalwant Kaur, wife of Avtar Singh resident of village Kartarpur, tehsil Patiala	..	7,500
4.	Sarvshri Dan Singh, Bhagwan Singh sons of Pritam Singh and Mehar Singh son of Jit Singh, village Nilpur, tehsil Rajpura	..	7,000

[Agriculture and Forest Minister]

S. No.	Name and address of the loanee	Amount of tractor loan
	XII—PATIALA DISTRICT—CONCLD.	Rs.
5.	Shri Jai Singh, son of Waryam Singh and Mst. Ram Piyari mother guardian of minors Jagdish Singh, Joginder Singh, Mohinder Singh, sons of Waryam Singh, residents of village Jhaswan, tehsil Rajpura ..	7,500
6.	Shri Jaswant Singh, son of Dalip Singh and Hazara Singh, son of Mehman Singh, residents of village Bhanri, tehsil Patiala ..	7,500
7.	Shri Karnail Singh, son of Bagg Singh, Bagh Singh, son of Mehma Singh, Sham Singh, son of Mal Singh, Mst. Prem Kaur widow of Natha Singh, residents of village Loj Nisimbly, tehsil Rajpura ..	7,500
8.	Shri Sadda Singh, son of Dhan Singh, village Balangarh, tehsil Patiala ..	7,500
9.	Shri Arjan Singh, son of Partap Singh, and Zora Singh, Baldev Singh sons of Niranjan Singh, village Barkatpur, tehsil Patiala ..	7,500
10.	Sarvshri Gian Nath Nagar, Mahan Dev Nagar, sons of Pt. Shankar Dass Nagar and Pt. Shankar Dass, son of Pt. Bhola Ram of Nabha ..	7,500
11.	Shri Bhagwan Singh Danewalia, I. P.S. Superintendent of Police, Patiala ..	10,000
12.	Shri Ganesh Dass Mahant, Dera Phaloli, tehsil Patiala ..	8,000
13.	Sarvshri Bachan Singh, son of Neta Singh, and as guardian of his minor sons Partap Singh, Daljit Singh, sons of Bachan Singh and Harbhinder Singh, Major son village Gajju Majra, tehsil Patiala ..	5,000
14.	Sarvshri Utam Singh, Bishan Singh, sons of Buta Singh, village Rara tehsil Sirhind ..	10,000
15.	Sarvshri Hardial Singh, Gurdial Singh, Mukhtiar-a-am sons of Shri Mohan Singh, village Aman Nagar, tehsil Patiala ..	10,000
	Total ..	1,20,000
	XIII—KAPURTHALA DISTRICT	Rs.
1.	Sarvshri Atma Singh, Budh Singh, Baint Singh, Bhag Singh, sons of Shiv Singh, of Sidhwan Dona of tehsil Kapurthala ..	10,000
2.	Sarvshri Rattan Singh, Sher Singh, sons of Rakha Singh, Shrimati Paro wife of Sher Singh Sudagar Singh son of Mihan Singh of Nasirabad, tehsil Phagwara ..	10,000
3.	Sarvshri Jatinder Nath, Rajinder Nath, Narinder Nath, sons of Tribhawan Nath of Fateh Bazar, Kapt Kapat ..	20,000
4.	Shri Jawala Singh, son of Nagahia Singh of Dhaliwal Bet Kapt Kapat ..	10,000
	Total ..	50,000
	XIV—BHATINDA DISTRICT	Rs.
1.	Shri Malkiat Singh, son of Parsian Singh of Siblan tehsil Bhatinda ..	10,000
2.	Shri Balbir Singh, son of Gurdit Singh of Jodhpur Romana, tehsil Bhatinda ..	9,000

S. No.	Name and address of the loanee	Amount of tractor loan
	XIV—BHATINDA DISTRICT—CONCLD.	
		Rs.
3.	Shri Nirmal Singh, son of Ram Rakha Singh of Talwandi Sabo, tehsil Bhatinda ..	9,000
4.	Shri Saroop Singh, son of Ujaggar Singh, Sarwan Singh, Son of Amar Singh, Jodhpur, son of Amar Singh of Budhlada, tehsil Mansa ..	9,000
5.	Shri Sucha Singh, son of Natha Singh of Bargari, tehsil Faridkot ..	9,000
6.	Sarvshri Gian Singh and Bhagwan Singh, sons of Kirpal Singh of Rajuana, tehsil Faridkot ..	9,000
7.	Sarvshri Jagdip Singh, son of Kunda Singh, Joginder Singh, son of Jagdip Singh of village Kot Fatta, tehsil Bhatinda ..	9,000
8.	Shri Lt. Col. Gurbax Singh, son of Badan Singh of Bhishiana, tehsil Bhatinda ..	9,000
9.	Sarvshri Gurbachan Singh, son of Mohan Singh, Burpur Singh and Daljit Singh sons of Karnail Singh of Chack Ruldu Singhwala, tehsil Bhatinda ..	9,000
10.	Sarvshri Surjan Singh, Bhagwant Singh, sons of Mahan Singh of Mansa ..	9,000
11.	Sarvshri Bhag Singh, son of Kehar Singh, Baldev Singh Balwinder Singh, sons of Bhag Singh of Bidiwala, Sub-tehsil Nathana ..	9,000
12.	Sarvshri Jagdip Singh, son of Hazura Singh and Hazura Singh, son of Nidhan Singh of Bandi, tehsil Bhatinda ..	10,000
13.	Shri Amar Singh, son of Midhu Singh of village Naruana, tehsil Bhatinda ..	10,000
	Total ..	1,20,000
	XV—MAHENDERGARH DISTRICT	
		Rs.
1.	Sarvshri Kanhi Ram, son of Sukh Dev Ram Chander Sohan Lal, sons of Shri Kanhi Ram of village Dongra Ahir ..	10,000
2.	Sarvshri Bhur Singh, son of Shri Balwant Singh, Shri Sheo Parshad son of Shri Banwari Lal, of village Bassai ..	10,000
3.	Shri Raghbir Singh, son of Shri Balwant Singh of village Basai ..	10,000
4.	Shri Rajkumar Mehta, son of Prabhu Dayal, Vinod Kumar, Shri Suresh Kumar, Narinder Kumar, son of Raj Kumar Mehta of Salarpur Mehta	10,000
5.	Shri Narang Singh, son of Shri Sheo Lal and Shri Ram Kumar, son of Shri Norang Singh of village Khudana ..	10,000
	Total ..	50,000
	XVI—SANGRUR DISTRICT	
		Rs.
1.	Shri Gurnam Singh, son of Ishar Singh of village Tallewal, tehsil Barnala ..	10,000
2.	Sarvshri Ram Mandan Singh, Brahmandan Singh, Gurnandan Singh sons of Shri Ishar Singh of village Nai Wala, tehsil Barnala ..	8,000

[Agriculture and Forest Minister]

S. No.	Name and address of the loanee	Amount of tractor loan
	XVI—SANGRUR DISTRICT—CONCLD.	Rs.
3.	Shri Dalip Singh, son of Mit Singh of village Udhawal, tehsil Sangrur ..	10,000
4.	Shri Hardirt Singh, son of Harchand Singh of village Kotdunna, tehsil Barnala ..	8,000
5.	Shri Rulia Ram, son of Nathu Ram Jat of village Budha Khera, tehsil Jind ..	8,000
6.	Joginder Singh, son of Ram Ditta Singh of village Balian, tehsil Sangrur ..	8,000
7.	Shri Ralla Singh, son of Harnam Singh of Narain Garh, tehsil Sangrur ..	8,000
8.	Sarvshri Kishan Singh, Santa Singh, sons of Jodh Singh, of village Bhojiwalai Sub-tehsil Dhuri ..	8,000
9.	Sarvshri Dhan Singh, son of Khem Singh, Ranbir Singh, etc., of village Kharal, tehsil Narwana ..	8,000
10.	Shri Gurkerat Singh, son of Jagman Singh of village Dhabi, tehsil Narwana	8,000
11.	Molu Ram, son of Shadi Ram of village Uchana Kalan, tehsil Narwana ..	8,000
12.	Sarvshri Jaswant Singh, son of Narain Singh, Inder Singh, son of Dewa Singh of village Changaliwala, Sub-tehsil Sunam ..	8,000
	Total ..	1,00,000
	Grand Total ..	16,00,000

ਸਰਦਾਰ ਜਸਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸ criteria ਤੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਜਿੰਨਾਂ ਰੁਪਿਆ ਕੋਈ ਮੰਗਦਾ ਹੈ ਉਨਾਂ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

चौधरी इन्द्रसिंह मलिक : क्या वज़ीर साहिब फरमायेंगे कि कितने आदमियों ने इस रुपये का misuse किया ?

कामरेड राम प्यारा : वज़ीर साहिब ने फरमाया है कि जितना रुपया कोई मांगता है उतना उसको दिया जाता है, क्या वे बतलाएंगे कि जिन लोगों ने apply किया उन सब को मिल गया ।

मन्त्री : आप नोटिस दें तो बताया जा सकता है कि कितने आदमियों ने apply किया और कितने आदमियों को मिला ?

कामरेड राम प्यारा : वज़ीर साहिब ने फरमाया है कि जितना कोई मांगता है उसको उतना ही loan दिया जाता है, क्या मैं पूछ सकता हूँ कि अगर किसी ने पांच हज़ार रुपया loan का मांगा तो क्या उसको मिल गया ?

मन्त्री : नोटिस दें पता करके बता दिया जाएगा ।

Comrade Ram Piara ; Sir, may I know whether those who got Rs. 20,000/-applied for this amount and those who got Rs. 5,000 applied for Rs, 5,000 ?

चौधरी इन्द्रसिंह मलिक : क्या मिनिस्टर साहिब बतायेंगे कि maximum loan किस को दिया गया ?

Ms. Speaker : This information is given in the statement.

कामरेड राम प्यारा : क्या वज़ीर साहब बताएंगे कि loan देते वक्त कौनसा criteria सामने रखा जाता है ?

मन्त्री : ज़रूरत की जांच की जाती है और उसके मुताबिक loan दिया जाता है ।

कामरेड राम प्यारा : क्या वज़ीर साहिब फरमाएंगे कि इस ज़रूरत को ascertain करने के लिये कौनसी authority है ?

MARKET COMMITTEE SAFIDON

*369. **Chaudhri Inder Singh Malik. :** Will the Minister for Agriculture and Forests be pleased to state—

(a) the total amount of funds available with the Market Commitee Safidon at present;

(b) the total amount spent out of the funds mentioned in part (a) above for the welfare of the producers during the past five years;

(c) whether the said Committee has any project in hand for the current Financial year; if so, the details thereof ?

Captain Rattan Singh (Deputy Minister) : (a) Rs. 66,793.26 (as on 17th, April, 1962)

(b) The question, as it is, is not correct as no amount can be considered to have been spent out of the present funds during the past five years. However, the Committee spent Rs. 30,043.64 during the last five years.

[Deputy Minister]

(c) Yes. There are the following projects of the total value of Rs. 45,000/—

		Rs.
(i)	Construction of Cattle shed and Grower Rest House ..	30,000.00
(ii)	Construction of culverts on approach road and earth work on approach road etc. ..	10,000.00
(iii)	Water arrangement (installation of Pumping set with electric motor and construction of Khols etc.) ..	5,000.00
	Total ..	45,000.00

चौधरी इन्द्रसिंह मलिक : वज़ीर साहिब ने बताया है कि Market Committee Safidon के पास 66,000 रुपये की रकम है। यह पिछले पांच साल में खर्च क्यों नहीं हुई।

उप मन्त्री : अपना सवाल पढ़ें और फिर कहें।

चौधरी इन्द्रसिंह मलिक : जो 20,000 रुपये की land खरीदी गई है इसमें ग़बन है।

CASES REGISTERED IN ROHTAK DISTRICT FOR CONTRAVENING PROHIBITION ORDER

*233. **Shri Mangal Sein :** Will the Minister for Labour and Taxation be pleased to state the total number of cases registered in Rohtak district for contravening the prohibition order since1957 upto date ?

Shri Ram Saran Chand Mittal : 1854, Sir.

श्री मंगलसेन : क्या वज़ीर साहिब बताएंगे कि शराबबन्दी की जो publicity हो रही है उसकी वजह से ऐसे cases में बढ़ोतरी हो रही है या कम होते जा रहे हैं।

मन्त्री : Yearwise figures यह हैं:—

Year	No. of cases
1957	221
1958	250
1959	358
1960	369
1961	455
from 1st January, 1962 to 31st March, 1962	201
Total	1854

श्री मंगल सेन : क्या वज़ीर साहिब बतायेंगे कि हर साल शराब बंदी की जाती है उसके बावजूद इतने cases होते हैं इसकी क्या वजह है ?

श्री अध्यक्ष : शराब बेचनी कम कर देते हैं। (The sale of liquor is reduced)

श्री मंगल सेन : मैं आपके द्वारा पूछना चाहता हूँ कि वह dry area बना रखा है। उस dry area में हर साल cases होते हैं। इसका क्या कारण है ? शराब के cases बढ़ते हैं।

श्री बलरामजीदास टंडन : हर साल cases बढ़ जाने की क्या वजह है ?

मन्त्री : हमारे officials ज्यादा से ज्यादा interest show करते हैं, इसलिय ज्यादा cases पकड़ जाते हैं।

श्री बलरामजी दास टंडन : Dry area में ज्यादा cases पकड़े जाने की क्या वजह है ?

श्री अध्यक्ष : यह presumption है। (It is a presumption.)

कामरेड राम प्यारा : क्या वज़ीर साहिब बताएंगे कि vigilance रखने की वजह से ज्यादा cases Register हुए या नाजायज़ शराब की ज्यादा भट्टियों की वजह से ?

Shri Ram Partap Garg : Since such cases are on the increase, may I know, Sir, what steps the Government is going to take in order to decrease such cases.

Minister : Adequate steps in this connection are already being taken.

SALES TAX PROCEEDS

***67. Comrade Ram Piara :** Will the Minister for Labour and Taxation be pleased to state—

(a) the number of firms, business and industrial concerns in the State, districtwise, which paid more than Rs. 10,000 (Ten thousand) as Sales Tax during the years 1959-60, 1960-61 and 1961-62;

(b) the total amount of Sales Tax paid by the firms etc. referred to in part (a) above ;

(c) the total amount of Sales Tax paid by dealers, Industrial concerns and firms etc., in the State during the years, 1959-60, 1960-61 and 1961-62, yearwise ;

(d) the total number of dealers registered for Sales Tax, districtwise, who have paid the Sales Tax ?

Shri Ram Saran Chand Mittal :
(a to d)

A statement is laid on the Table.

STATEMENT
Year 1959-60

S. No	Name of district		Total No. of firms business and industrial concerns in the State which paid more than Rs. 10,000/- as Sales Tax under the Punjab/Central Sales Tax Acts	Total amount of Sales Tax paid by the firms, etc., referred to in Column 3.	Total amount of Sales Tax paid by the dealers and firms, etc., in the State under the Punjab/Central Sales Tax Acts.	Total No. of dealers registered for Sales Tax who have paid the Sales Tax under the Punjab/Central Sales Tax Act.
1	2		3	4	5	6
				Rs.	Rs.	
1.	Hissar	..	42	8,33,618	33,45,586	4,944
2.	Rohtak	..	38	5,29,641	29,03,262	4,177
3.	Gurgaon	..	16	4,97,224	26,09,983	4,906
4.	Karnal	..	15	2,69,795	23,40,081	5,064
5.	Ambala	..	38	16,62,378	71,89,621	6,209
6.	Simla	..	6	1,15,385	8,12,700	1,156
7.	Kangra	..	4	58,135	4,35,669	778
8.	Hoshiarpur	..	25	4,26,257	20,52,436	1,933
9.	Jullundur	..	47	18,57,708	58,87,483	4,996
10.	Ludhiana	..	58	11,76,981	62,27,088	7,994
11.	Ferozepur	..	48	10,14,575	47,44,632	4,157
12.	Amritsar	..	50	10,27,684	62,47,249	10,382
13.	Gurdaspur	..	34	5,16,591	25,50,714	2,532
14.	Kapurthala	..	9	1,95,156	10,10,432	1,149
15.	Patiala	..	37	7,79,261	38,32,513	4,939
16.	Sangrur	..	18	4,21,289	29,40,030	4,378
17.	Bhatinda	..	60	14,05,205	36,72,606	5,751
18.	Mohindergarh	..	11	3,50,223	9,81,525	1,354
	Total	..	556	1,31,55,106	5,97,83,609	76,799

Year 1960-61

S. No.	Name of district	Total No. of firms business and Industrial concerns in the State which paid more than Rs. 10,000/- as Sales Tax under the Punjab/Central Sales Tax Acts	Total amount of Sales Tax paid by the firms, etc., referred to in Column 3.	Total amount of Sales Tax paid by the dealers and firms, etc., in the State under the Punjab/Central Sales Tax Acts.	Total No. of dealers registered for Sales Tax who have paid the Sales Tax under the Punjab/Central Sales Tax Act.
1	2	3	4	5	6
			Rs.	Rs.	
1.	Hissar ..	32	6,56,892	36,17,846	5,290
2.	Rohtak ..	31	3,77,133	29,38,028	4,486
3.	Gurgaon ..	10	3,27,830	28,89,797	5,212
4.	Karnal ..	14	2,33,640	24,56,847	5,067
5.	Ambala ..	44	21,22,586	80,42,248	6,602
6.	Simla ..	6	1,30,452	9,50,921	1,241
7.	Kangra ..	4	60,342	5,67,549	845
8.	Hoshiarpur ..	31	5,38,258	27,68,349	1,922
9.	Jullundur ..	50	21,72,242	75,04,905	5,517
10.	Ludhiana ..	64	13,08,386	70,79,116	8,696
11.	Ferozepur ..	52	10,69,815	53,96,502	4,191
12.	Amritsar ..	50	11,03,223	70,59,073	10,902
13.	Gurdaspur ..	36	5,39,158	26,75,293	2,857
14.	Kapurthala ..	10	2,57,597	11,58,478	1,275
15.	Patiala ..	42	8,93,807	36,35,549	5,177
16.	Sangrur ..	26	6,16,682	31,60,529	4,583
17.	Bhatinda ..	62	14,26,547	44,51,969	5,898
18.	Mohindergarh ..	9	2,99,194	10,14,547	1,355
	Total ..	573	1,41,33,795	6,73,66,546	81,116

[Labour and Taxation Minister]

Year 1916-62

S. No.	Name of district	Total No. of firms business and industrial concerns in the State which paid more than Rs. 10,000/- as Sales Tax under the Punjab/Central Sales Tax Acts	Total Amount of Sales Tax paid by the firms, etc., referred to in Column 3	Total amount of Sales Tax paid by the dealers and firms, etc. in the State under the Punjab/Central Sales Tax Acts	Total No. of dealres registered for Sales Tax who have paid the Sales Tax under the Punjab/Central Sales Tax Act
1	2	3	4	5	6
			Rs.	Rs.	
1.	Hissar. ..	38	14,24,203	46,57,980	5,511
2.	Rohtak ..	40	3,27,088	34,99,780	4,683
3.	Gurgaon ..	10	3,29,675	33,96,250	4,860
4.	Karnal ..	12	1,91,738	27,57,113	5,288
5.	Ambala ..	49	22,74,483	1,03,21,096	7,089
6.	Simla ..	5	1,13,238	13,31,168	1,191
7.	Kangra ..	4	63,125	6,38,809	811
8.	Hoshiarpur ..	27	4,28,948	26,22,537	1,933
9.	Jullundur ..	56	29,03,138	80,33,381	6,104
10.	Ludhiana ..	60	13,00,000	85,60,184	9,669
11.	Ferozepur ..	44	7,57,024	67,09,699	4,491
12.	Amritsar ..	49	7,64,091	81,32,706	11,549
13.	Gurdaspur ..	36	3,89,455	31,47,017	2,995
14.	Kapurthala ..	15	4,00,371	14,86,524	1,367
15.	Patiala ..	52	9,85,268	41,58,786	4,395
16.	Sangrur ..	22	3,11,078	42,62,076	4,681
17.	Bhatinda ..	62	14,51,029	56,45,565	6,032
18.	Mohindergarh ..	11	3,25,114	12,39,052	1,420
	Total ..	592	1,47,39,066	8,05,99,723	84,069

कामरेड राम प्यारा : Statement में column 3 के नीचे parties का total number 556 बताया गया है । क्या मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि Sales Tax की जो रक्म इन parties ने जमा कराई उसमें वह 76,799 रुपये की रक्म भी शामिल है जो कि column 6 में अलग तौर पर दिखाई गई है ?

मन्त्री : इसके लिये अलग notice दें तभी details बताई जा सकती हैं । (Interruptions)

श्री अध्यक्ष : यह तो details की बात है । (This is a question of details.)

Starred Question No. 189 (Postponed)

श्री बलरामजी दास टण्डन : स्पीकर साहिब, अगर आप इस सवाल का comparison पहले सवाल से करें तो उसकी information इकट्ठा करते वक्त ज्यादा time लगने की बात मानी जा सकती थी लेकिन इसमें तो सिर्फ एक ही थाने सरहाली की बाबत पूछा गया है। यह सवाल पहले भी postpone किया गया था और अब फिर postpone किया जा रहा है । इसकी information इकट्ठा करते हुए कितना वक्त लगेगा; क्यों इसका जवाब नहीं दिया जा रहा ?

श्री अध्यक्ष : मेरा ख्याल है कि वह यह information आपको जल्दी दे देंगे । (I hope that the Government will supply this information to the hon. Member soon.)

श्री बलरामजी दास टण्डन : कब तक दे देंगे ?

श्री अध्यक्ष : मेरा ख्याल है कुछ दिनों में ही दे देंगे । (I hope they will supply it in a few days.)

श्री बलरामजी दास टण्डन : फिर भी कब तक ?

Mr. Speaker : Before the conclusion of the Session.

AMOUNT OF TAX PAID BY GOODS TRANSPORT COMPANIES OPERATING IN AMRITSAR DISTRICT

***547. Shri Balramji Dass Tandon** : Will the Minister for Labour and Taxation be pleased to state —

(a) the total amount paid as tax by the Goods Transport Companies operating in Amritsar District during the last two years, year-wise;

(b) the amount of tax paid by those persons who are holding single route permits in Amritsar District during the period mentioned in part (a) above ?

Shri Ram Saran Chand Mittal :

	1960-61 Rs.	1961-62 Rs.
(a)	35,124.50	37,103.50
(b)	83,619.75	70,423.50

श्री बलरामजी दास टण्डन : स्पीकर साहिब, मैंने अपने सवाल के part "b" में पूछा है कि single route permits holders यानी जिन के पास एक एक route permit है उन्होंने कितना कितना tax दिया है। इसका जवाब नहीं आया।

श्री अध्यक्ष : उन्होंने इकट्ठी information दे दी है। आपके सवाल से यह clear नहीं था कि आप यह information consolidated form में चाहते हैं या individual cases में।

(The hon. Minister has given information in a consolidated form. It was not clear from the question whether the hon. Member wanted separate information in respect of all the cases individually or in a consolidated form.)

CONSTRUCTION OF BRIDGE NEAR VILLAGE KUTARH DISTRICT KARNAL

***133. Shri Fateh Chand Vij :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether Government have received any applications from the inhabitants of village Kutarh, tehsil Panipat, district Karnal, during the last ten years for the construction of a bridge over the canal near the aforesaid village; if so, the action, if any, taken thereon ?

Chaudhri Ranbir Singh : There is no canal near the vicinity of V. Korar, presumably wrongly written as Kutrah, but the main drain No. 2 passes near this village. Applications were received from the inhabitants of this village last year for construction of a bridge at R. D. 98,000. The villagers were advised to contribute 50% of the cost of the bridge, as a bridge at R.D. 1,04,000, which is at a distance of only 1.2 miles from this village, already exists.

श्री फतह चन्द विज : सिंचाई मन्त्री ने फरमाया है कि गांव वालों को कहा गया है कि 50 % दें तो वह कैसे और कितनी रकम दाखल करेंगे ?

मन्त्री : आपने यह तो पूछा नहीं था कि कुल खर्च का क्या अन्दाज़ है। आपने पुल के बारे में पूछा था जिसका जवाब दे दिया गया है जहां तक इस बात का तआलुक है कि कितना रुपया खर्च करना है आप notice देंगे तो आपको पता दे दिया जाएगा।

कामरेड राम प्यारा : क्या सिंचाई मन्त्री बताएंगे कि 50 % कितनी रकम बनती है जो गांव वालों को दाखल करनी होगी ?

मन्त्री : कुल खर्च का अंदाज़ लगा कर आधा कर लिया जाता है। अगर आप notice दें तो बता सकता हूँ।

श्री फतह चन्द विज : क्या यह असूल हर जगह के लिये है कि किसी जगह भी अगर इस तरह का पुल बनाना हो तो आधा पसा गांव वाले लगायें ?

मन्त्री : यह असूल सारी State के लिए है ।

ELECTRIFICATION OF VILLAGES IN THANA GANAUR, DISTRICT ROHTAK

***500. Pandit Charanji Lal Sharma :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state the names of the villages, if any, in Thana Ganaur, district Rohtak, proposed to be electrified in the year, 1962-63?

Chaudhri Ranbir Singh : Village Shahpur Tark, in Thana Ganaur, District Rohtak, is proposed to be electrified during the year, 1962-63.

Pandit Chiranji Lal Sharma : Will the hon. Minister be pleased to deny if I say that there is no village Shahpur Tark in Thana Ganaur ? Sir, wrong information has been supplied.

Mr. Speaker : I would request the hon. Minister to verify it.

Minister : Sir, I will verify it.

पंडित चिरंजी लाल शर्मा : जनाब स्पीकर साहिब, मैं आपके द्वारा सिंचाई मन्त्री, से पूछना चाहता हूँ कि क्या यह ठीक है कि गनौर थाना में शाहपुर तर्क नाम का कोई गांव नहीं है ?

मन्त्री : ऐसी बात हो सकती है कि थाना गनौर का इलाका Karnal से लगता है इसलिये करनाल ज़िले का यह गांव हो और इसके अन्दर लिख कर भेज दिया हो। मैं पता करके आपको बता दूंगा ।

FLOOD RELIEF GRANTED IN AMRITSAR DISTRICT, DURING 1955

***33. Shri Balramji Dass Tandon :** Will the Minister for Revenue be pleased to state the total amount given by the Government to the people of Amritsar District as flood relief, during the calendar year, 1955 ?

Sardar Ajmer Singh : Rs. 74,38,981/8/6

श्री बलरामजी दास टण्डन : क्या वज़ीर साहिब बताएंगे कि इस साल floods का ज़ोर कम होने के बावजूद अमृतसर में ज्यादा क्यों relief दिया गया ?

श्री अध्यक्ष : यह तो नहीं पूछा गया था । (This had not been asked for.)

श्री बलरामजी दास टण्डन : जनाब, 1955 में floods बहुत ज्यादा आए उस वक्त 74 लाख रुपया दिया गया । इस साल मुकाबलतन बहुत कम नुक्सान हुआ मगर फिर भी एक करोड़ से ऊपर रुपया का relief दिया गया । This is known to every one. What are the reasons for that ?

Mr. Speaker : This information was not asked for in the main question.

श्री बलरामजी दास टंडन : जनाब, मैं इन पर बोझ नहीं डालना चाहता था मैं मुकाबला करने के लिये पूछ रहा था ।

चौधरी इन्द्रसिंह मलिक : क्या मन्त्री महोदय बताएंगे कि अमृतसर में किस constituency के अन्दर ज्यादा खर्च किया गया ?

Mr. Speaker : It does not arise out of the main question.

LAND REVENUE PAID TO HOLDERS OF WAR JAGIRS

***85. Shri Rup Singh Phul :** Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) the number of holders of War Jagirs in the State, district-wise;

(b) the amount of land revenue paid to those mentioned in part (a) above, district-wise, during the financial years 1959-60, 1960-61 and 1961-62 ?

Sardar Ajmer Singh : The information is contained in the statement laid on the Table of the House.

Statement showing the number of war jagir holders in the State, district-wise and the amount of land revenue paid to them during the financial years 1959-60, 1960-61 *and* 1961-62.

	Name of District		No. of War Jagir-holders
(a)	1. Hoshiarpur	..	370
	2. Amritsar	..	137
	3. Ferozepore	..	83
	4. Gurdaspur	..	150
	5. Kapurthala	..	37
	6. Jullundur	..	198
	7. Kangra	..	524
	8. Lahaul & Spiti	..	Nil
	9. Ludhiana	..	260
	10. Patiala	..	18
	11. Sangrur	..	26
	12. Bhatinda	..	39
	13. Mohindergarh	..	125
	14. Ambala	..	259
	15. Simla	..	6
	16. Rohtak	..	330
	17. Hissar	..	214
	18. Karnal	..	137
	19. Gurgaon	..	143

(b)

		Amount of land revenue paid		
		1959-60	1960-61	1961-62
		Rs.	Rs.	Rs.
1.	Hoshiarpur	39,380	38,640	38,860
2.	Amritsar	14,540	14,040	12,686.25
3.	Ferozepure	8,030	8,440	8,440
4.	Gurdaspur	13,140	17,952	14,040
5.	Kapurthala	1,715	19,670	14,320
6.	Jullundur	18,670	19,430	16,640
7.	Kangra	75,720	82,319	65,049
8.	Lahaul and Spiti	Nil		
9.	Ludhiana	35,038	37,587	26,075
10.	Patiala	900	1,100	1,500
11.	Sangrur	8,545	7,540	6,435
12.	Bhatinda	3,590	4,290	5,130
13.	Mohindergarh	—	19,290	13,090
14.	Ambala	27,590	26,990	26,380
15.	Simla	630	630	630
16.	Rohtak	35,110	35,210	33,390
17.	Hissar	21,860	21,960	21,660
18.	Karnal	5,648.80	5,648.80	5,448.80
19.	Gurgaon	12,817	12,337	13,235

Shri Rup Singh Phul : May I know, Sir, whether the Government will entertain the applications of those persons who have not as yet applied for this purpose ?

Mr. Speaker : It is a suggestion for action, this cannot form the subject of a supplementary question.

LAND REVENUE COLLECTED IN ERSTWHILE STATE OF PEPSU

***115. Comrade Harnam Singh Chamak :** Will the Minister for Revenue be pleased to state the amount of land revenue collected from the peasants in the erstwhile State of Pepsu in the First, Second, Third, Fourth and Fifth years of the formation of the State ?

Sardar Ajmer Singh :

1st Year	2nd Year	3rd Year	4th Year	5th Year
Rs.	Rs.	Rs.	Rs.	Rs.
62,81,121	62,35,254	63,05,398	65,53,893	66,18,030

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚਮਕ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅਤੇ ਹੁਣ ਦੇ ਮਾਲੀਏ ਵਿਚ ਕੁਝ ਫ਼ਰਕ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਕਈ ਜਗ੍ਹਾ ਮਾਲੀਆ ਘਟਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚਮਕ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਕੀ ਹੁਣ ਕਈ ਨਾਲ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਮਾਲੀਏ ਵਿਚ ਫ਼ਰਕ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਗ਼ਲਤ ਫ਼ਹਿਮੀ ਹੈ, ਜੋ assessment ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਸਹੀ ਮਾਲੀਆ ਲਗਦਾ ਹੈ ।

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚਮਕ : ਅਗਰ ਅਸੀਂ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦੇਈਏ ਕਿ ਕਈ ਇਲਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗ਼ਲਤਫ਼ਹਿਮੀ ਦੂਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ?

Minister: This is a hypothetical question.

OUTSTANDING LAND REVENUE, ABIANA AND TACCAVI LOANS

***173. Sardar Jasdev Singh Sandhu :** Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) the total amount of land revenue, abiana and taccavi loans outstanding, district-wise, in the State at the end of March, 1962;

(b) the action, if any, taken to recover the dues mentioned in part (a) above ?

Sardar Ajmer Singh : A statement is laid on the Table of the House.

STATEMENT

(a) Total amount of land revenue, abiana, and taccavi loans outstanding, district-wise, in the State at the end of March, 1962 :—

District		Land Revenue	Abiana	Taccavi	Total
		Rs.	Rs.	Rs.	Rs.
1. Hissar	..	17,15,959	12,75,025	14,28,663	44,19,647
2. Rohtak	..	6,81,603	2,68,678	35,81,518	45,31,799
3. Gurgaon	..	29,464	3,43,467	7,43,913	11,16,844
4. Karnal	..	5,22,314	13,86,657	24,90,906	43,99,877
5. Ambala	..	3,48,454	1,90,690	11,19,371	16,58,515
6. Simla	..	43,160	—	7,893	51,053
Total Ambala Division	..	33,40,954	34,64,517	93,72,264	1,61,77,735
7. Kangara	..	3,06,626	—	59,636	3,66,262
8. Hoshiarpur	..	4,95,314	1,46,532	9,62,271	16,04,117
9. Jullundur	..	13,28,384	1,69,644	16,90,515	31,88,543
10. Ludhiana	..	54,720	25,715	5,08,484	5,88,919
11. Ferozepur	..	9,24,582	25,21,268	65,87,669	1,00,33,519
12. Amritsar	..	12,63,370	46,07,010	14,77,427	73,47,807
13. Gurdaspur	..	12,93,732	11,46,184	40,11,022	64,50,938
14. Kapurthala	..	8,32,420	1,74,883	12,09,343	22,16,646
Total Jullundur Division	..	64,99,148	87,91,236	1,65,06,367	3,17,96,751
15. Patiala	..	25,91,322	18,05,032	38,05,171	82,01,525
16. Bhatinda	..	5,25,877	19,88,299	8,41,824	33,56,000
17. Sangrur	..	22,59,829	18,32,114	95,48,832	1,36,40,775
18. Mohindergarh	..	1,68,857	1,312	2,50,786	4,20,955
Total Patiala Division	..	55,45,885	56,26,757	1,44,46,613	2,56,19,255
Grand Total	..	1,53,85,987	1,78,82,510	4,03,25,244	7,35,93,748

(b) **The action, if any, taken to recover the dues mentioned in part (a) above.**— (i) Repeated instructions have been issued to all Deputy Commissioners from time to time to devote their personal attention to this important matter.

(ii) Special Recovery Drives were launched by the Deputy Commissioners under the directives of the State Revenue Department.

(iii) The Deputy Commissioners have been specially directed to keep a vigilant eye on the big defaulters (owing Rs. 1000/- or more) with the result that the number which stood at 6907 at the end of the January, 1960 came down to 716 at the end of March, 1962.

(iv) The work of the Deputy Commissioners in this behalf is assessed at the endoı the year. The Deputy Commissioners who have shown poor performance for 1961-62 are being asked to explain the same.

(v) The Financial Commissioner Revenue during the course of his tour in divisions and districts holds meetings on this subject with the Commissioners and Deputy Commissioners and impresses upon them for the special need the expeditious recovery of the outstanding Government dues.

कामरेड राम प्यारा : क्या वज़ीर साहिब बताएंगे कि जो इन्होंने part (b) में कहा है कि instruction जारी की गई तो क्या recovery मे इनका फायदा हुआ ?

मन्त्री : कई जगह हुआ ।

ਸਰਦਾਰ ਜਸਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : ਕੀ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਕੋਈ special scheme recovery ਲਈ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ ?

Minister : This is done every year.

कामरेड राम प्यारा : क्या वज़ीर साहिब बताएंगे कि किस २ जगह Instructions जारी करने का फायदा हुआ ?

Mr. Speaker : This question does not arise.

कामरेड राम प्यारा : मैं तो यह पूछना चाहता था कि जहां Instructions का असर नहीं हुआ वहां सरकार क्या कर रही है ? What steps being are taken there ?

Minister : Instructions are used.

LANDLORDS OWNING MORE THAN 30 STANDARD ACRES OF LAND IN TEHSIL ABOHAR, DISTRICT FEROZEPUR

***427. Comrade Harnam Singh Chamak :** Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) the number of land owners having more than 30 standard acres of land in tehsil Abohar, district Ferozepur, at present together with their names;

(b) the area of land owned by each of the said land owners 5 years prior to the date on which the law regarding fixation of ceiling on land-holdings up to 30 standard acres was enacted;

(c) the total area of land, exceeding the said limit of 30 standard acres, taken over by Government and the manner in which the land thus taken over was distributed;

(d) in case lands exceeding 30 standard acres in the possession of the aforesaid landowners have not been taken over so far, the time by which Government propose to take over the possession of the said surplus lands ?

Sardar Ajmer Singh : (a) Nine hundred and sixty names and particulars shown in the Statement.

(b) As in column (b) of the statement.

(c) 45,995 standard acres and 12 1/2 Units has been declared surplus. This area is to be distributed amongst tenants who have been ejected or are liable to ejectment under Section 9 (1) (i) of the Act. Each such tenant will be given 5 standard acres or the area from which he is ejected, whichever is less. The area has not been utilised.

(d) Utilization is in hand. It is expected that within a year the llotment may be completed.

STATEMENT

Serial No.	(a) Name		Name of the Village	(b) Area owned
1.	Shmt. Gulali, w/o Balwant Singh	..	Sher Garh	32—9
2.	Balwant Singh, s/o Nand Ram	..	Ditto	32—9¾
3.	Loan Karan, s/o Khalli Ram	..	Ditto	105—14½
4.	Nand Ram , son of Dhola Ram	..	Waryam Khera	58—12
5.	Subhash Chand, s/o Balwant Singh	..	Ditto	32—9
6.	Saneet Ram s/o Dhola Ram	..	Ditto	251—1¼
7.	Sahib Ram, s/o Gulab Ram	..	Ditto	84—3½
8.	Raja Ram, son of Gulab Ram	..	Ditto	83—3½
9.	Daulat Ram, s/o Gulab Ram	..	Ditto	83—3½
10.	Lal Chand , son of Gulab Ram	..	Ditto	83—3½
11.	Balram, s/o Gulab Ram	..	Ditto	87—3
12.	Lekh Ram, s/o Ram Chand	..	Ditto	186—11¼
13.	Khiali Ram , son of Ram Chand	..	Ditto	210—11½
14.	Ratti Ram, s/o Ram Chand	..	Ditto	264—1
15.	Anant Ram, son of Ram Chand	..	Ditto	186—10¾
16.	Ram Singh, son of Partap Singh	..	Ditto	81—5
17.	Warn Gopal, s/o Ram Karan	..	Ditto	390—5
18.	Raghbir, son of Devi Lal	..	Ditto	145—4¾
19.	Kali Ram, son of Ganesha Ram	..	Ditto	205—10¾
20.	Pokhar , son of Devi Lal	..	Ditto	123—8¾
21.	Shiv Dayal, son of Ram Jas	..	Ditto	500—00
22.	Lashmi Narain, s/o Kishan Ram	..	Ditto	704—00
23.	Bahadur, s/o Fah Fatha	..	Ditto	258—00
24.	Sultan, son of Fatah	..	Ditto	516—00
25.	Maswah Ram son of Fatha Ram	..	Ditto	69—00
26.	Prithvi Ram, son of Sanot Ram	..	Ditto	34—14¼
27.	Shive Kari, d/o Sanot Ram	..	Ditto	84—3½
28.	Subhan, d/o Sanot Ram	..	Ditto	84—3½
29.	Brij Lal, son of Sanot Ram	..	Ditto	35—00
30.	Sunder Devi, w/o Rati Ram	..	Ditto	52—14½

[Revenue Minister]

Serial No.	(a) Name		Name of the Village	(b) Area owned
31.	Nauran w/o Madan Gopal	..	Waryam Khera	117—¾
32.	Kalo Wati, w/o Khiali Ram	..	Ditto	91—2¾
33.	Gowala, m/o Raghbir Singh	..	Ditto	31—7¾
34.	Hari Singh, s/o Raghbir Singh	..	Ditto	41—12
35.	Ved Parkash, s/o Rati Ram	..	Ditto	48—1½
36.	Shiv Narain, son of Rani Ram	..	Ditto	41—4¼
37.	Smt. Sawar Devi, w/o Raghbir Singh	..	Ditto	41—11
38.	Bakhtawari Mother of Ram Singh	..	Ditto	40—6
39.	Smt. Miran, w/o Lekh Ram	..	Ditto	50—10
40.	Ram Parkash, s/o Pokhar	..	Ditto	37—3¾
41.	Chamni, Mother of Waran Gopal	..	Ditto	38—5¾
42.	Prithvi Raj, s/o Pokhar	..	Ditto	37—3¾
43.	Amar Singh, son of Shiv Dayal	..	Ditto	125—00
44.	Raghbir Singh, son of Shiv Dayal	..	Ditto	125—00
45.	Ajit Singh, son of Lashmi Narain	..	Ditto	176—0
46.	Smt. Kamla, w/o Lashmi Narain	..	Ditto	176—0
47.	Subhash Chander, s/o Lashmi Narain	..	Ditto	176—0
48.	Gauran, w/o Bharu	..	Ditto	86—0
49.	Fateh Singh, son of Bahadur	..	Ditto	86—0
50.	Sangan, w/o Sultan	..	Ditto	129—0
51.	Lal Singh, s/o Sultan	..	Ditto	129—0
52.	Mohinder Singh, s/o Sultan	..	Ditto	129—0
53.	Rameshwari, w/o Shiv Dayal	..	Ditto	125—0
54.	Shiv Karan, s/o Bhagi Ram	..	Degha-Niwali	370—9½
55.	Dhanu Lal, son of Bhagi Ram	..	Ditto	419—2
56.	Lekh Ram, s/o Ram Chand	..	Ditto	120—13½
57.	Sardara, s/o Jag Ram	..	Ditto	126—9
58.	Bhera, s/o Kanu	..	Ditto	36—6½
59.	Sukh Ram, s/o Jetha	..	Ditto	72—13
60.	Prithvi Raj, son of Pokhar	..	Ditto	49—1½

Serial No.	(a) Name		Name of the Village	(b) Area owned
61.	Tulsi, w/o Shiv Karan	..	Degha Niwali	105—6
62.	Arjan, s/o Ram Rakha	..	Ditto	50—6
63.	Rai Singh, s/o Ram Rakha	..	Ditto	60—6
64.	Jashpal Singh, s/o Ram Rakha	..	Ditto	60—6
65.	Sahib Singh, s/o Ram Rakha	..	Ditto	60—6
66.	Ram Rakha, son of Dhanu Lal	..	Ditto	120—12
67.	Hira Singh, son of Lal Singh	..	Kandhwala	50—10¾
68.	Hazari Lal, s/o Ram Sukh	..	Amarkot	181—11½
69.	Gurmukh Dass, Chela Mahant	..	Do	87—7
70.	Ram Chand, s/o Ganpat Rai	..	Do	68—4½
71.	Ganesha, s/o Ramu	..	Do	69—5
72.	Rora Ram, son of Sewa Ram	..	Do	74—½
73.	Sultan Ram, son of Lallo Ram	..	Do	70—13½
74.	Gabha Singh, son of Amar Singh	..	Do	75—½
75.	Gopi, son of Ramu	..	Do	70—2½
76.	Hakam Ram, s/o Chanan Singh	..	Do	66—12¾
77.	Ganga Ram, s/o Amir Chand	..	Do	..
78.	Sant Singh Chaudhri Ram	..	Do	53—4½
79.	Mohan Lal, son of Mohri Ram	..	Do	54—7½
80.	Ram Saran Dass, s/o Nand Lal	..	Do	56—14
81.	Ram Narain, s/o Ram Rakha	..	Kandhu Ram	52—15½
82.	Kharaiti Ram, s/o Ganpat Rai	..	Ditto	87—11
83.	Hans Raj, s/o Ram Chand	..	Ditto	51—½
84.	Raj, s/o Ram Chand	..	Ditto	49—0
85.	Lachhman Das, s/o Ganga Ram	..	Ditto	51—1¾
86.	Bakhar Singh, s/o Maya Dass	..	Ditto	51—4
87.	Mam Raj, s/o Moti Ram	..	Ditto	60—10½
88.	Harnam Singh, s/o Natha Singh	..	Ditto	55—15½
89.	Banwari, s/o Kharaj	..	Rukanpura	57—0
90.	Shera Ram, s/o Lachhman Dass	..	Do	53—0
91.	Partap Kaur, wd/o Ishar Singh	..	Ajimgarh	30—11½

[Revenue Minister]

Serial No.	(a) Name		Name of the Village	(b) Area owned
92.	Nihal Kaur, wd/o Ishar Singh	..	Ajimgarh	36—0
93.	Lekh Raj, s/o Lehmat Rai	..	Do	33—8½
94.	Amin Chand , s/o Surja	..	Do	609—11
95.	Chuni Lal, s/o Daulat Ram	..	Do	79—2
96.	Saganti Devi, wd/o Banwari Lal	..	Do	79—3
97.	Tulsan, wd/o Boota Ram	..	Do	32—8
98.	Munshi Ram, s/o Sardari Lal	..	Do	32—7
99.	Dolgar Ram, s/o Ladhu Ram	..	Alamgarh	177—10¾
100.	Sukh Ram, s/o Ladhu Ram	..	Do	43—10
101.	Chuni, s/o Katura	..	Do	31—7
102.	Jessa Ram, s/o Kastura	..	Do	31—7
103.	Mabi Chand, s/o Gheru Lal	..	Do	31—3
104.	Din Dyal, s/o Jagan Nath	..	Do	31—3
105.	Partap Kaur, wd/o Ishar Singh	..	Do	30—11½
106.	Jas Ram, s/o Dogar Ram	..	Do	43—10
107.	Sukh Ram, s/o Ladhu Ram	..	Do	43—10
108.	Asa Ram, s/o Dangar Ram	..	Do	43—10
109.	Basti Ram	..	Haripura	63—0
110.	Sohan, s/o Kharaj	..	Do	39—00
111.	Khauni wd/o Kahna	..	Do	106—0
112.	Sadasukh, s/o Bhajan	..	Do	33—00
113.	Raja Ram, s/o Kharaj	..	Do	117
114.	Raja Ram, s/o Jita Ram	..	Do	64—0
115.	Om Parkash, s/o Sant Ram	..	Do	39—0
116.	Ram Lal, s/o Megh Ram	..	Do	35—0
117.	Pirthi Ram, s/o Ram Jas	..	Do	39—0
118.	Ram Sarup, s/o Ram Jas	..	Do	39—0
119.	Buggi, w/o Lekal Ram	..	Do	106—0
120.	Ram Kishan, s/o Khanwant Ram	..	Do	52

Serial No.	(a) Name		Name of the village	(b) Area owned
121.	Manphool, s/o Jiwa Ram	..	Haripura	116—0
122.	Ram Jas, s/o Jiwa Ram	..	Do	39—0
123.	Rameshwari, wd/o Birbal	..	Do	48—0
124.	Manno, w/o Birbal	..	Do	68—0
125.	Manohri Devi, w/o Birbal	..	Do	68—0
126.	Kabir Devi, w/o Raja Ram	..	Do	57—0
127.	Gopi Ram, s/o Manphool	..	Do	39—0
128.	Hans Raj, s/o Manphool	..	Do	38—0
129.	Devi Chand, s/o Harcharan Dass	..	Khuian	480
130.	Raj Kanta, w/o Madan Mohan Lal	..	Do	491—0
131.	Tek Chand	..	Do	491—0
132.	Faqir Chand, s/o Ladhu Ram	..	Shedwala	127—0
133.	Chaman Lal, s/o Ladhu Ram	..	Do	127—0
134.	Lambjan, w/o Ladhu Ram	..	Do	127—0
135.	Asa Ram, s/o Taja Ram	..	Do	73—0
136.	Jaimal Ram, s/o Taja Ram	..	Do	63—0
137.	Lakhi Chand, s/o Hanuman	..	Do	53—0
138.	Ishar, s/o Lachhu	..	Sidhwala	32—0
139.	Khewati, wd/o Harji	..	Do	31—0
140.	Bihari Lal, s/o Ganga Ram	..	Do	62—0
141.	Pirthi Raj, s/o Jaimal Rai	..	Do	83—0
142.	Balraj, s/o Jaimal Rai	..	Do	33—0
143.	Balu Ram, s/o Ishar Dass	..	Do	32—0
144.	Teku , s/o Khyan	..	Do	88—0
145.	Hans Raj, s/o Bahadur Chand	..	Do	122—0
146.	Kaly Ram, s/o Khia Ram	..	Do	77—0
147.	Suraj Mal, s/o Khaia Ram	..	Do	112—0
148.	Tara Ram, s/o Rehra Ram	..	Do	75—0
149.	Devi Lal, s/o Kehra	..	Daulat Pura	67—0

[Revenue Minister]

Serial No.	(a) Name		Name of the Village	(b) Area owned
150.	Rami, wd/o Bhira	..	Daulat Pura	157—0
151.	Har Chand, s/o Raju	..	Ditto	64—0
152.	Chanan Singh, s/o Kandha Singh	..	Ditto	49—0
153.	Sehi Ram s/o Saton Ram	..	Ditto	63—0
154.	Sultan, s/o Sawan	..	Ditto	62—0
155.	Khiali Ram, s/o Sawan	..	Ditto	62—0
156.	Halabu Ram, s/o Sawan Ram	..	Ditto	62—0
157.	Ram Chand, s/o Sawan	..	Ditto	62—0
158.	Jagmal, s/o Sawan	..	Ditto	62—0
159.	Balbir Singh, s/o Kundha Singh	..	Ditto	50—0
160.	Jang Singh, s/o Kundha Singh	..	Ditto	46—0
161.	Kohir Singh, s/o Kandha Singh	..	Ditto	51—0
162.	Harchand Singh, s/o Kandha Singh	..	Ditto	50—0
163.	Bega, s/o Nanun	..	Ditto	74—0
164.	Surja, s/o Nanun	..	Ditto	74—0
165.	Phatha Ram, s/o Rutal	..	Mozgarh	31—0
166.	Dalip Singh, s/o Ram Dhun	..	Do	39—0
167.	Raja Ram, s/o Rutal	..	Do	31—0
168.	Shiv Lal, s/o Rutal	..	Do	31—0
169.	Kanshi Ram, s/o Ram Dhun	..	Do	39—0
170.	Ram Dhun, s/o Gora Lal	..	Do	39—0
171.	Harish Chander, s/o Jaswant Rai	..	Do	111—0
172.	Gopi Ram, s/o Ram Dhun	..	Do	39—0
173.	Sajan Singh, s/o Chanan Singh	..	Do	61—0
174.	Tara Chand, s/o Shiv Charan	..	Do	32—0
175.	Lal Chand, s/o Shiv Karan	..	Do	32—0
176.	Chuga, s/o Lackali	..	Do	32—0
177.	Itri, wd/o Bhagirath	..	Do	32—0
178.	Om Parkash, s/o Harish Chander	..	Do	40—0
179.	Manohari, wd/o Harish Chander	..	Do	40—0

Serial No.	(a) Name	Name of the Village	(b) Area owned
180.	Kikar Singh, s/o Phauja Singh ..	Dalmir Khera	67—0
181.	Joginder Singh, s/o Avtar Singh ..	Ditto	221—0
182.	Teja Singh, s/o Arjan Singh ..	Ditto	35—0
183.	Bigra Datt, s/o Juna ..	Ditto	72—0
184.	Teja Ram, s/o Ram Krishan ..	Ditto	58—0
185.	Phusa Ram, s/o Hota Ram ..	Jhur Khera	55—7
186.	Inder Singh, s/o Alha Singh ..	Ditto	34—8¼
187.	Raja Ram, s/o Rati Ram ..	Ditto	83—6
188.	Rasham Singh, s/o Kartar Singh ..	Ditto	39—11
189.	Joginder Singh , s/o Kartar Singh ..	Ditto	56—15½
190.	Dula Singh, s/o Kapur Singh ..	Ditto	79—8½
191.	Ram Narain, s/o Shera Ram ..	Ditto	42—7¾
192.	Dula Singh, s/o Kartar Singh ..	Ditto	37—10¾
193.	Gurcharan Singh, s/o Kartar Singh ..	Ditto	43—14¼
194.	Sunder Singh, s/o Piara Singh ..	Ditto	32—14
195.	Labh Singh, s/o Alha Singh ..	Ditto	31—12¾
196.	Mani Ram, s/o Nand Rup ..	Khalori	43—15¼
197.	Hazari Ram, s/o Nand Rup ..	Do	43—15¼
198.	Hari Ram, s/o Nand Rup ..	Do	43—15¼
199.	Ram Narain, s/o Nand Rup ..	Do	43—15¼
200.	Bhagh Singh, s/o Nanjan ..	Do	42—7—9/4
201.	Hazari, s/o Devi ..	Do	110—3½
202.	Lekh Ram, s/o Sajni ..	Do	42—7¾
203.	Surja Ram, s/o Nand Ram ..	Do	103—3¾
204.	Gobind Ram, s/o Nand Ram ..	Do	103—3¾
205.	Chuni Ram, s/o Devi ..	Do	112—4¼
206.	Ram Jass, s/o Devi ..	Do	112—4¼
207.	Chuni Ram, s/o Nand Ram ..	Do	146—3¾
208.	Bahadur Ram, s/o Jallu Ram ..	Do	146—3¾
209.	Haith Ram, s/o Lakhshman Ram ..	Do	42—1½
210.	Ganpat Ram, s/o Mangla Ram ..	Do	210—3

[Revenue Minister]

Serial No.	(a) Name		Name of the Village	(b) Area owned
211.	Amar Singh, s/o Mam Ran	..	Khalori	103—4
212.	Chanan Singh, s/o Mam Raj	..	Bhav Wala	110—2½
213.	Jhuhar Singh, s/o Persanghe Phag Singh	..	Ditto	69—10
214.	Prithi Singh, s/o Kheta Singh	..	Ditto	52—4
215.	Natha Singh, s/o Hira Singh	..	Ditto	156—10
216.	Ram Chand, s/o Nachitar Singh	..	Ditto	30—4½
217.	Bir Bal, s/o Ranjit Singh	..	Ditto	30—4½
218.	Jawahar Singh, s/o Bhag Singh	..	Ditto	69—10
219.	Balbir Singh s/o Bhag Singh	..	Ditto	53—14½
220.	Raja Ram, s/o Arjan Ram	..	Rajpura	48—9¼
221.	Sultan Ram, s/o Arjan Ram	..	Do	48—9¼
222.	Hazari Ram, s/o Arjan Ram	..	Do	48—9¼
223.	Gopi Ram, s/o Arjan Ram	..	Do	48—9¼
224.	Sahib Ram, s/o Arjan Ram	..	Do	48—9¼
225.	Thakur Ram, s/o Arjan Ram	..	Do	49—9¼
226.	Jivan Ram, s/o Jagraj	..	Do	202—0
227.	Harnam Singh, s/o Maluk Singh	..	Do	53—4
228.	Megha Ram, s/o Rata Ram	..	Do	75—7
229.	Nathu Ram, s/o Hira Ram	..	Do	63—4½
230.	Surja Ram, s/o Nand Ram	..	Do	43—11½
231.	Fatah Chand, s/o Nand Ram, and	..	Do	35—12½
	Het Ram, s/o Nand Ram	..	Do	35—12½
232.	Shiv Pati, d/o Jivan Ram	..	Do	40—8
233.	Soghni, d/o Jivan Ram	..	Do	40—8
234.	Balu Ram, s/o Chiun Ram	..	Do	40—8
235.	Ram Piari, w/o Chiun Ram	..	Do	40—8
236.	Lal Chand, s/o Jivan Ram	..	Do	40—8
237.	Labh Singh, s/o Johri Singh	..	Do	801—3½
238.	Jagraj Singh, s/o Lal Singh	..	Do	33—8
239.	Hardit Singh, s/o Sher Singh	..	Do	41—1¾

Serial No.	(a) Name		Name of the Village	(b) Area owned
240.	Ajmer Singh, s/o Sher Singh	..	Rajpura	41—1¾
241.	Charanjit Singh, s/o Sahib Singh	..	Do	50—3
242.	Manmohan Singh, s/o Sahib Singh	..	Do	30—3
243.	Bagha Singh, s/o Sham Singh	..	Do	42—7
244.	Nachitar Singh, s/o Sham Singh	..	Do	42—4½
245.	Piai Ram, s/o Dhana Ram	..	Gamjal	36—8¼
246.	Nathu Ram, s/o Kanshi Ram	..	Do	36—8¼
247.	Sohan Lal	..	Do	198—0
248.	Ram Partap, s/o Ishwar	..	Do	880—½
249.	Het Ram, s/o Ishwar	..	Do	200—0
250.	Ram Lal, s/o Ishwar	..	Do	200—0
251.	Tulsi, wd/o Sohan Lal	..	Do	99—00
252.	Baldev Singh, s/o Sohan Lal	..	Do	99—00
253.	Hari Ram, s/o Moti Ram	..	Bhagu	62—3
254.	Bashi Ram, s/o Moti Ram	..	Do	62—3
255.	Arjan, s/o Nanoon	..	Do	54—7¾
256.	Bhaga, s/o Nanoon	..	Do	54—7¾
257.	Bhisha, s/o Nanoon	..	Do	54—7¾
258.	Tulsa , s/o	..	Do	173—12
259.	Devi, s/o Kahre	..	Do	62—3
260.	Sohan Lal, s/o Kahna	..	Do	62—3
261.	Surja Ram, s/o Ganga Ram	..	Do	107—15¼
262.	Puran, s/o Ganga Ram	..	Do	107—15¼
263.	Bahadur Ram, s/o Ganga Ram	..	Do.	89—7¾
264.	Ram Partap, s/o Ganga Ram	..	Do	89—7¾
265.	Bhari, wd/o Lekh Ram	..	Do	95—7¼
266.	Gopal Singh, s/o Sher Singh	..	Do	32—11¾
267.	Ram Singh, s/o Khushhal Singh	..	Do	193—5½
268.	Chunni, s/o Tulsa	..	Do	43—7
269.	Gheru, s/o Tulsa	..	Do	43—7
270.	Surja, s/o Tulsa	..	Do	43—7

[Revenue Minister]

Serial No.	(a) Name		Name of the Village	(b) Area owned
271.	Jaswant Singh, s/o Bishan Singh	..	Bhagu	43—5½
272.	Gurtej Singh, s/o Bishan Singh	..	Do	43—5½
273.	Natha Singh, s/o Ram Singh	..	Do	86—11½
274.	Narain Singh, s/o Sunder Singh	..	Do	44—10½
275.	Bishan Singh, s/o Sunder Singh	..	Do	44—10½
276.	Bant Singh, s/o Sunder Singh	..	Do	44—10½
277.	Munshi Ram, s/o Karam Chand	..	Raipur	96—9¼
278.	Karam Chand, s/o Buta Ram	..	Do	96—9¼
279.	Raja Ram, s/o Hukam Chand	..	Do	88—9½
280.	Pirthi Raj, s/o Hukam Cnand	..	Do	88—9½
281.	Madan Mohan, s/o Hukam Chand	..	Do	88—9½
282.	Kewal Krishan , s/o Hukam Chand	..	Do	88—9½
283.	Gamjal Singh, s/o Narain Singh	..	Do	111—12½
284.	Munshi Ram s/o Sardari Lal	..	Do	32—8¼
285.	Prem Kaur, s/o Bahal Singh	..	Do	55—14¾
286.	Ram Rakh, s/o Sarup	..	Raja Jori	444—9¾
287.	Ram Partap, s/o Ala Singh	..	Do	145—9
288.	Brij Lal, s/o Shera	..	Do	36—6¼
289.	Thakur, s/o Bhanna	..	Do	80—13½
290.	Bhokher, s/o Ram Krishan	..	Do	80—13½
291.	Ram Rukh, s/o Ram Krishan	..	Do	80—13½
292.	Ram Murti, s/o Ranjit	..	Do	39—7¼
293.	Krishan, s/o Ranjit	..	Do	39—7¼
294.	Gulu Ram, s/o Ganga Ram	..	Do	188—4
295.	Sukh Ram, s/o Perbhu	..	Do	33—5¼
296.	Raju Ram, s/o Hukma	..	Do	41—8¼
297.	Bhoga Ram, s/o Hukma	..	Do	41—8¼
298.	Pola Ram, s/o Hukma	..	Do	41—8¼
299.	Jamal Singh, s/o Prem Singh	..	Ram Garh	81—13¼
300.	Bhagirath, s/o Prem Singh	..	Do	51—12¼

Serial No.	(a) Name		Name of the Village	(b) Area owned
301.	Prithi Raj, s/o Narain Dass	..	Ram Garh	97—4
302.	Kartar Singh, s/o Harnam Singh	..	Bhanglan	33—9½
303.	Bishan Singh, s/o Harnam Singh	..	Do	33—9½
304.	Jhangir Singh, s/o Ran Singh	..	Do	39—¼
305.	Kaka Singh, s/o Ran Singh	..	Do	38—13¾
306.	Panjab Kaur, wd/o Ran Singh	..	Do	38—13¾
307.	Ram Narain, s/o Ram Rakha	..	Patti Wala Malha	35—10¾
308.	Ram Chand, s/o Rakha Ram	..	Ditto	35—10¾
309.	Bhagirath, s/o Hari Ram	..	Ditto	51—1
310.	Dhonkal Ram, s/o Rakha Ram	..	Ditto	35—10¾
311.	Raja Ram, s/o Hari Ram	..	Ditto	51—1
312.	Hans Raj, s/o Rakha Ram	..	Ditto	35—10¾
313.	Hannu Man, s/o Rakha Ram	..	Ditto	35—10¾
314.	Daulat Ram, s/o Rakha Ram	..	Ditto	35—10¾
315.	Mani Ram, s/o Rakha Ram	..	Ditto	35—10¾
316.	Shankar Lal, s/o Jamuna Ram	..	Ditto	57—5
317.	Ram Singh, s/o Hardit Singh	..	Ditto	35—15¼
318.	Het Ram, s/o Ranjita Ram	..	Ditto	57—5
319.	Jaswant Singh, s/o Hardit Singh	..	Ditto	35—15¼
320.	Chunni, wd/o Pokhar	..	Ditto	53—1
321.	Jia Ram Dharmi Baghrot	..	Ditto	117—12½
322.	Ram Piari, wd/o Brij Lal	..	Ditto	58—14¼
323.	Hazari, s/o Harzi	..	Ditto	58—14¼
324.	Manohar Lal, s/o Shiv Karan	..	Ditto	34—1
325.	Krishan, s/o Noshan	..	Ditto	34—1
326.	Yodhan, s/o Kiran	..	Ditto	34—1
327.	Ram Partap, s/o Ranjit	..	Ditto	57—5
328.	Kulwant Singh, s/o Hardat Singh	..	Patti Wala Mahid	35—15¼
329.	Raja Ram, s/o Birj Lal	..	Ditto	33—11¾
330.	Joginder Singh, s/o Hardat Singh	..	Ditto	35—15¼
331.	Ranjit Singh, s/o Bogha Singh	..	Ditto	53—1

[Revenue Minister]

Serial No.	(a) Name		Name of the Village	(b) Area owned
332.	Brij Lal, s/o Naranjan Singh	..	Patti Wala Mahid	57—1
333.	Jagdish, s/o Hardas	..	Ditto	53—1
334.	Bal Chand, s/o Gharu Lal	..	Bhangir Khera	474—6¾
335.	Budh Singh, s/o Teja Singh	..	Ditto	34—3
336.	Dewan Singh, s/o Maghar Singh	..	Ditto	44—13½
337.	Lachaman Singh, s/o Mahi	..	Ditto	55—14¾
338.	Badan Singh, s/o Vir Singh	..	Ditto	44—13½
339.	Dalip Singh, s/o Gurbakhsh Singh	..	Ditto	39—¼
340.	Jagdev Singh, s/o Gurbakhsh Singh	..	Ditto	39—¼
341.	Sujan Singh, s/o Vir Singh	..	Ditto	44—13¾
342.	Hakik Singh, s/o Gurbakhsh Singh	..	Ditto	35—¾
343.	Kartar Singh, s/o Narain Singh	..	Ditto	38—4¾
344.	Prem Singh, s/o Gurbakhsh Singh	..	Ditto	39—¼
345.	Har Singh, s/o Narain Singh	..	Ditto	38—4¾
346.	Shankar Lal, s/o Bal Chand	..	Ditto	51—2
347.	Dindayal, s/o Gul Nath	..	Ditto	183—11¾
348.	Parshotam Lal, s/o Bal Chand	..	Ditto	51—2
349.	Sarat Kumar, s/o Din Dayal	..	Amarpura	43—1½
350.	Savitri Devi, w/o Din Dayal	..	Do	51—2
351.	Satya Devi, w/o Bal Chand	..	Do	51—2
352.	Lalit Mohan, s/o Balchand	..	Do	51—2
353.	Ram Chand, s/o Ranjit Singh	..	Do	77—11¾
354.	Pari Mal, s/o Ranjit Singh	..	Do	99—13
355.	Shiv Nath, s/o Ala Singh	..	Do	457—6½
356.	Brij Lal, s/o Sagar Singh	..	Do	477—1¼
357.	Ganpat Singh, s/o Vir Singh	..	Do	477—1¾
358.	Chamel Singh, Shivnath Singh	..	Do	199—9¼
359.	Jagmel Singh, s/o Brij Lal Singh	..	Do	158—14¾
360.	Achial Singh, s/o Brij Lal	..	Do	159—1½
361.	Bachan Singh, s/o Shivnath Singh	..	Do	131—6

Serial No.	(a) Name		Name of the Village	(b) Area owned
362.	An Singh, s/o Brij Lal	..	Amarpura	159—1½
363.	Lal Singh, s/o Shivnath Singh	..	Do	126—7¼
364.	Ama Singh, s/o Ganpat Singh	..	Do	238—5
365.	Mul Singh, s/o Ganpat Singh	..	Do	238—5
366.	Mohan Lal, s/o Hanwanta Ram	..	Ram Sara	288—5
367.	Madan Gopal, s/o Hanwanta Ram	..	Ditto	288—5
368.	Jiwni wd/o Natha	..	Ditto	67—6
369.	Har Ram, s/o Dhoankal Ram	..	Ditto	125—5¼
370.	Ganpat, s/o Nathu Ram	..	Ditto	169—10¼
370-A	Puran Ram, s/o Nathu Ram	..	Ditto	169—10¼
371.	Daulat Ram s/o Nathu Ram	..	Ditto	169—10¼
372.	Dajmal Singh, s/o Shivnath Singh	..	Ditto	30—15
373.	Kishana Ram, s/o Hakam Ram	..	Ditto	164—15
374.	Siri Ram, s/o Hakam Ram	..	Ditto	164—15
375.	Gopal, s/o Hakam Ram	..	Ditto	164—15
376.	Varnal Ram, s/o Deosi	..	Ditto	125—5¼
377.	Hans Ram, s/o Madan Gopal	..	Ditto	65—15
378.	Subhash Chander, s/o Sohan Lal		Ditto	93—14¼
379.	Pirthi Ram, s/o Madan Gopal	..	Ditto	66—2½
380.	Dalip Singh, s/o Mohan Lal	..	Ditto	92—14¼
381.	Indraj, s/o Madan Gopal	..	Ditto	66—3
382.	Pirthi Raj, s/o Puran	..	Ditto	105—7½
383.	Lachhmi Ram, s/o Dula Ram	..	Ditto	59—7
384.	Balwant Singh, s/o Ganpat Ram	..	Ditto	44—¾
385.	Jaswant Singh, s/o Ganpat Ram	..	Ditto	44—¾
386.	Kishana, s/o Hari Ram	..	Ditto	40—9
387.	Balwant Ram, s/o Hari Ram	..	Ditto	40—9
388.	Vija Singh, s/o Kishana Singh	..	Ditto	41—3¾
389.	Hardayal, s/o Kishana Ram	..	Ditto	41—3¾
390.	Mohan Lal, s/o Hari Ram	..	Ditto	29—13½
391.	Lal Singh, s/o Sahai Ram	..	Ditto	29—13½

[Revenue Minister]

Serial No.	(a) Name	Name of the Village	(b) Area owned
392.	Ram Singh, s/o Hari Ram ..	Ram Sara	29—13½
393.	Suraj, s/o Kishan Ram ..	Ditto	41—3¾
394.	Het Ram, s/o Kharaj ..	Ditto	30—15
395.	Itra Ram, s/o Daulat Ram ..	Ditto	61—5
396.	Bahal Singh, s/o Narain Singh ..	Kala Tibba	246—15½
397.	Jiwan Singh, s/o Rai Singh ..	Ditto	117—1¼
398.	Jit Singh, s/o Rai Singh ..	Ditto	117—1¼
399.	Sant Singh, s/o Rai Singh ..	Ditto	117—1¼
400.	Ishar Singh, s/o Sundar Singh ..	Ditto	117—1¼
401.	Bhag Singh, s/o Melar Singh ..	Ditto	329—15½
402.	Raghbr Singh, s/o Mehar Singh ..	Ditto	329—15½
403.	Sham Singh, s/o Ran Singh ..	Ditto	317—2½
404.	Lal Singh, s/o Narain Singh ..	Ditto	328—5¾
405.	Sant Singh, s/o Harnam Singh ..	Ditto	117—1¼
406.	Bant Singh, s/o Harnam Singh ..	Ditto	117—1¼
407.	Karnail Singh, s/o Sher Singh ..	Ditto	81—2
408.	Kartar Singh, s/o Sher Singh ..	Ditto	81—2
409.	Chattar Singh, s/o Sher Singh ..	Ditto	81—2
410.	Jagdev Singh, s/o Bahal Singh ..	Ditto	123—8¾
411.	Kartar Singh, s/o Jit Singh ..	Ditto	86—7¼
412.	Jawahar Singh, s/o Jit Singh ..	Ditto	86—7¼
413.	Sada Kaur, w/o Bhag Singh ..	Ditto	52—3½
414.	Naranjan Kaur, s/o Bhag Singh ..	Ditto	52—3½
415.	Kuldip Singh, s/o Sham Singh ..	Ditto	158—9¼
416.	Dhan Kaur, wd/o Sham Singh ..	Ditto	158—9¼
417.	Ajaib Singh, s/o Lal Singh ..	Ditto	109—7¼
418.	Balwant Singh, s/o Lal Singh ..	Ditto	109—7¼
419.	Parduman Singh, s/o Lal Singh ..	Ditto	109—7¼
420.	Kirpal Singh, s/o Bahal Singh ..	Ditto	123—7¾
421.	Karam Singh, s/o Jiwan Singh ..	Ditto	117—1¼

Serial No.	(a) Name		Name of the Village	(b) Area owned
422.	Makhan Singh, s/o Chet Singh	..	Kala Tibba	58—8
423.	Bakhan Singh, s/o Chet Singh	..	Ditto	58—8
424.	Ishar Singh, s/o Hardit Singh	..	Kundal	37—2¼
425.	Davinder Singh, s/o Pakher Singh	..	Do	51—2¼
426.	Bakhshi Singh, s/o Fathe Singh	..	Do	39—9¾
427.	Arjan Singh, s/o Dhun Singh	..	Do	36—11½
428.	Kartar Singh, s/o Joginder Singh	..	Do	51—2½
429.	Karnail Singh, s/o Jukarn Singh	..	Do	51—2½
430.	Ishar Singh, s/o Hardeep Singh	..	Do	37—2¼
431.	Dalvinder Singh, s/o Gobind Singh	..	Do	51—2¼
432.	Inder Singh, s/o Fateh Singh	..	Do	39—9¼
433.	Govind Singh, s/o Dhanna Singh	..	Do	76—6¾
434.	Dilo w/o Lakha Singh	..	Do	33—4
435.	Panjaor Singh, s/o Ugagar Singh	..	Do	45—15¾
436.	Jagjit Singh, s/o Ujagar Singh	..	Do	45—8
437.	Ram Rakh, s/o Mallu Ram	..	Garar Dob	30—1¾
438.	Rajinder Singh, s/o Mahar Singh	..	Ditto	30—3
439.	Sohan Lal, s/o Gobind Lal	..	Ditto	59—3½
440.	Bhagwan Dass, s/o Gobind Lal	..	Ditto	59—3½
441.	Nahar Singh, s/o Sunder Singh	..	Ditto	74—2
442.	Dhanna Ram, s/o Dillu Ram	..	Ditto	37—7¾
443.	Mani Ram, s/o Mola Ram	..	Ditto	37—7¾
444.	Waryam Singh, s/o Gurbant Singh	..	Ditto	37—7¾
445.	Puran Singh, s/o Arjan Singh	..	Ditto	59—15
446.	Kapur Singh, s/o Inder Singh	..	Ditto	70—1¾
447.	Ala Singh, s/o Sunder Singh	..	Ditto	49—4½
448.	Thakar Singh, s/o Bhagel Singh	..	Panawa	51—4½
449.	Amarwati wd/o Jagat Singh	..	Do	99—1½
450.	Tulsa Ram, s/o Narhan	..	Do	58—12½
451.	Baghirath, s/o Hanwanta Ram	..	Dalwan Khera	74—9¾
452.	Ram Rakh, s/o Hanwanta	..	Ditto	99—¾

[Revenue Minister]

Serial No.	(a) Name		Name of the Village	(b) Area owned
453.	Ram Ditta, s/o Dhanpat Rai	..	Dalwan Khera	51—9½
454.	Ram Chand, s/o Sohan Lal	..	Ditto	80—4¾
455.	Hari Ram, s/o Satu Ram	..	Ditto	56—1½
456.	Ram Bihari, s/o Maghi Ram	..	Ditto	53--13¾
457.	Sudagar Mal, s/o Amar Chand	..	Ditto	55—¾
458.	Shiv Karan, s/o Ram Karan	..	Ditto	99—15¾
459.	Ruldu, s/o Karam Chand	..	Gidar Tori	65—8¼
460.	Ranjit Singh, s/o Jitu Singh	..	Ditto	52—14¾
461.	Balwant Singh, s/o Jitu Singh	..	Ditto	52—14¾
462.	Jaswant Singh, s/o Jitu Singh	..	Ditto	52—14¾
463.	Ram Singh, Bhag Singh	..	Ditto	51—6¾
464.	Bansi Ram, s/o Mori Lal	..	Mianwali	83—10
465.	Parma Nand, s/o Mori Lal	..	Do	83—10
466.	Ved Parkash, s/o Mori Lal	..	Do	83—10
467.	Narangi Lal, s/o Mori Lal	..	Do	83—10
468.	Som Lal, s/o Mori Lal	..	Do	83—10
469.	Darbari Lal, s/o Hira Lal	..	Do	96—00
470.	Hardas Lal, s/o Hira Lal	..	Do	96—00
471.	Subhash Chander, s/o Hira Lal	..	Do	96—00
472.	Om Parkash Barkash, s/o Hira Lal	..	Do	96—00
473.	Inder Mohan , s/o Hira Lal	..	Do	96—00
474.	Abnash Chander, s/o Behari Lal	..	Do	90—00
475.	Madan Lal, s/o Behari Lal	..	Do	90—06
476.	Sohan Lal, s/o Behari	..	Do	90—00
477.	Sardari Lal, s/o Bannu Lal	..	Do	95—8
478.	Mathuara Dass, s/o Bannu Lal	..	Do	84—10½
479.	Hikbant Ram, s/o Bannur Ram	..	Do	30—0
480.	Manohar Lal, s/o Sardari Lal	..	Patti Bela	46—0
481.	Bhas Chander, s/o Sardari Lal	..	Ditto	46—0
482.	Sham Lal, s/o Sardari Lal	..	Ditto	46—0
483.	Chuni Lal, s/o Lachhman Dass	..	Ditto	72—0

Serial No.	(a) Name		Name of the village	(b) Area owned
484.	Chaman Lal, s/o Lachhman Dass	..	Patti Bela	72—0
485.	Pirthi Lal, s/o Lachhman Das	..	Ditto	72—0
486.	Jugal Kishore, s/o Lachhman Dass	..	Ditto	72—0
487.	Ishar Dass, s/o Radha Krishan	..	Ditto	98—0
488.	Bag Ram, s/o Radha Krishan	..	Ditto	105—0
489.	Munshi Ram, s/o Khem Chand	..	Ditto	112—0
490.	Sahib Ram, s/o Kahan Ram	..	Dharampura	204—13½
491.	Dev Datt, s/o Kanshi Ram	..	Do	65—0
492.	Lal Chand, s/o Kanshi Ram	..	Do	68—12¾
493.	Om Parkash, s/o Suraj Mal	..	Do	98—0
494.	Atti Ram, s/o Ratti Ram	..	Do	38—0
495.	Prem Chand, s/o Ratti Ram	..	Do	38—0
496.	Hari Chand, s/o Ratti Ram	..	Do	38—0
497.	Hanuman Dass, s/o Chanan Ram	..	Do	115—0
498.	Pirthi Raj, s/o Hanuman Dass	..	Do	38—0
499.	Thakar Dass, s/o Ishar Dass	..	Do	209—0
500.	Dalip Chand, s/o Birbal	..	Do	211—0
501.	Mohinder Singh, s/o Ghumanda Singh		Kikar Khera	84—13¼
502.	Hardit Singh, s/o Gulab Singh	..	Ditto	87—12¾
503.	Jagbir Singh, s/o Gurdit Singh	..	Ditto	58—12
504.	Balbir Singh, s/o Anokh Singh	..	Ditto	37—10¼
505.	Gurdial Singh, s/o Mann Singh	..	Ditto	59—1½
506.	Gobind Singh, s/o Gurdial Singh	..	Alwar	32—½
507.	Dalip Singh, s/o Gurdial Singh	..	Do	32—½
508.	Ajit Singh, s/o Gurdial Singh	..	Do	32—½
509.	Ranjit Singh, s/o Gurdial Singh	..	Do	32—½
510.	Bishan Singh, s/o Sundar Singh	..	Do	121—¼
511.	Narain, s/o Mandar Singh	..	Do	127—8½
512.	Balwant Singh, s/o Sundar Singh	..	Do	115—14¾
513.	Khushi Ram, s/o Shigal Ram	..	Do	197—3
514.	Megh Ram, s/o Lal Chand	..	Do	29—7¼

[Revenue Minister]

Serial No.	(a) Name		Name of the village	(a) Area owned
515.	Gurgulab Singh, s/o Narain Singh	..	Alwar	38—1½
516.	Gurpartap Singh, s/o Narain Singh	..	Do	38—1½
517.	Chanchal Singh, s/o Buta Ram	..	Do	54—12
518.	Prem Nath, s/o Karam Chand	..	Do	40—3
519.	Suraj Parkash, s/o Karam Chand	..	Do	40—3
520.	Som Nath, s/o Karam Chand	..	Do	40—3
521.	Hans Raj, s/o Karam Chand	..	Do	40—3
522.	Chaman Lal, s/o Thakar Dass	..	Do	69—9
523.	Dharam Chand, s/o Thakar Dass	..	Do	69—9
524.	Karam Chand, s/o Thakar Dass	..	Do	69—9
525.	Jagan Nath, s/o Jila Ram	..	Do	10—8½
526.	Mathura Dass, s/o Gila Ram	..	Do	12—1¼
327.	Laehhman Dass, s|o Buta Ram		Do	58—10¼
528.	Kundan Lal, s/o Hakam Rai	..	Do	147—5¾
529.	Sila Ram, s/o Siru Ram	..	Do	57—13½
530.	Shanti Parkash, s/o Tirath Ram	..	Do	59—6¼
531.	Sukhram Dass, s/o Lakhan Ram	..	Do	55—3¼
532.	Bidi Singh, s/o Bhagwan Dass	..	Do	27—5¾
533.	Ram Lal, s/o Ganga Ram	..	Do	104—7½
534.	Bhola Singh, s/o Chanchal Singh	..	Do	56—6
535.	Megh Ram, s/o Khurshi Ram	..	Do	98—9½
536.	Wazir Singh, s/o Sahib Singh	..	Do	98—9½
537.	Surja, s/o Baldev	..	Chandwala	40—11½
538.	Sansar Ram, s/o Pokhar	..	Do	53—9
539.	Hanuman, s/o Teja	..	Do	53—9
540.	Chanan Ram, s/o Hari Ram	..	Do	43—6½
541.	Kalu Ram, s/o Rupa	..	Do	34—8
542.	Shingari, s/o Jagram	..	Do	67—13¼
543.	Chando, w/o Dhana Ram	..	Do	39—0
544.	Dhali, w/o Dhana Ram	..	Do	39—0

Serial No.	(a) Name		Name of the village	(b) Area owned
545.	Ratti Ram, s/o Hari Ram	..	Chandwala	44—0
546.	Shiv Lal, s/o Gharu	..	Do	57—0
547.	Miran, w/o Shiv Lal	..	Do	34—9¾
548.	Harpal Kaur, w/o Santa Singh	..	Do	42—0
549.	Gurdev Singh, s/o Bishan Singh	..	Do	42—0
550.	Mula , s/o Arju	..	Do	40—11
551.	Buta Singh, s/o Ghumanda Singh	..	Do	62—13¼
552.	Mohan Lal, s/o Budh Ram	..	Kalar Khera	216—13¾
553.	Bansi Ram, s/o Sohan Lal	..	Ditto	42—00
554.	Nanak Chand, s/o Kanshi Ram	..	Ditto	51—0
555.	Chaman Rup, s/o Mohan Lal	..	Ditto	45—0
556.	Kishan Lal, s/o Surma Ram	..	Ditto	52—0
557.	Hari Chand, s/o Chaman Lal	..	Ditto	48—0
558.	Kanshi Ram, s/o Lachman Dass	..	Ditto	54—0
559.	Narotam Lal, s/o Mohan Lal	..	Ditto	45—0
560.	Nischint Rai, s/o Madan Lal	..	Ditto	45—0
561.	Jas Ram, s/o Hari Ram	..	Ditto	38—0
562.	Kundan Lal, s/o Madan Lal	..	Ditto	45—0
563.	Narinder Pal Singh, s/o Nehmat Singh	..	Ditto	62—14¼
564.	Mohinder Pal Singh, s/o Bhagat Singh	..	Ditto	62—14¼
565.	Hanuman, s/o Kishora	..	Ditto	38—0
566.	Surma, s/o Bishna	..	Ditto	7—0
567.	Hari Ram, s/o Kishora	..	Ditto	38—0
568.	Ladho, w/o Bidi Lal	..	Sarsara	40—10
569.	Reshmi, wd/o Ram Chand	..	Do	45—8
570.	Ram Rakha, s/o Jawana	..	Do	38—9¼
571.	Ram Rakha, s/o Sunder Singh	..	Do	44—2
572.	Joth, s/o Rikhia	..	Sukh Chaman	34—5
573.	Mallu, s/o Girdhari	..	Ditto	44—0
574.	Rupa, s/o Raja Ram	..	Ditto	30—0

[Revenue Minister]

Serial No.	(a) Name		Name of the village	(b) Area owned
575.	Ladhu Ram, s/o Ganga Ram	..	Sukh Chaman	64—0
576.	Ganpat, s/o Sohan Lal	..	Ditto	78—0
577.	Kanshi Ram, s/o Labhu Ram	..	Ditto	33—0
578.	Ram Jas, s/o Mangla	..	Ditto	40—0
579.	Durkaki Ram, s/o Bhajan Ram	..	Ditto	35—0
580.	Bishnu, s/o Lakhman	..	Ditto	35—0
581.	Amin Chand, s/o Ganpat Ram	..	Duttar Nwan	50—0
582.	Ganga Bishan, s/o Ram Rattan	..	Ditto	45—8
583.	Bansi Ram, s/o Ram Rattan	..	Ditto	45—8
584.	Lal Chand, s/o Pola	..	Ditto	36—4½
585.	Sahi Ram, s/o Bishan Ram	..	Ditto	4—9½
586.	Hiru Ram, s/o Bishan	..	Ditto	30—0
587.	Hazari Ram, s/o Ram Karan	..	Ditto	32—0
588.	Larja Ram, s/o Ram Karan	..	Ditto	32—0
589.	Bigra Datt, s/o Boga	..	Ditto	35—15
590.	Balram Karan, s/o Boga	..	Barna Anman	35—15
591.	Bhajan Lal, s/o Om Rattan	..	Ditto	40—8
592.	Hans Raj, s/o Mallu	..	Ditto	104—0
593.	Rai Sahib, s/o Thakar	..	Ditto	52—0
594.	Om Parkash, s/o Thakar	..	Ditto	52—0
595.	Mudat Singh, s/o Udhe Singh	..	Ditto	114—0
596.	Pritpal Singh, s/o Balwant Singh	..	Jalwana	13—12
597.	Bhula Ram, s/o Sudagar Chand	..	Do	76—8
598.	Prem, w/o Bhajan Singh	..	Do	65—5½
599.	Sham Singh, s/o Kishan Singh	..	Do	78—15
600.	Munshi Ram, s/o Karam Chand	..	Do	62—14½
601.	Manmohan, s/o Amin Chand	..	Do	146—6½
602.	Harnam Kaur, wd/o Gurdit Singh	..	Do	87—12
603.	Darbari Lal, s/o Bahadur Chand	..	Do	50—14¾
604.	Sewa Singh, s/o Buta Singh	..	Do	50—5

Serial No.	Name	Name of the village	Area owned
605.	Amolak Chand, s/o Gokal	Phin Khera	55—14½
606.	Jai Chand, s/o Soba Ram	Ditto	82—2½
607.	Barfi Chand, s/o Buta Chand	Ditto	60—3
608.	Ram Bhai, s/o Milkhi Ram	Ditto	102—1
609.	Ram Bhaya, s/o Mangat Rai	Ditto	62—8¾
610.	Ram Narain, s/o Gobind	Ditto	50—6¾
611.	Nand Lal, s/o Sohna Ram	Ditto	75—8¾
612.	Hari Krishan, s/o Mangat Rai	Ditto	64—13
613.	Ram Chand, s/o Ganpat Rai	Ditto	76—0
614.	Mul Raj, s/o Devi Sain	Ditto	60—13½
615.	Dev Ram, s/o Devi Sain	Ditto	77—10¾
616.	Jagan Nath, s/o Dila Ram	Kamira Khera	65—2
617.	Chanan Singh, s/o Tara Singh,	Ditto	89—2¼
618.	Maghat Singh, s/o Buta Singh	Ditto	57—11¼
619.	Mohinder Singh, s/o Ghamanda Singh	Ditto	113—6¼
620.	Nathu Ram, s/o Kirpa Ram	Ditto	70—9¾
621.	Mehar Singh, s/o Lakha Singh	Ditto	61—7
622.	Ganga Ram, s/o Maghi	Bahawalbas	58—8¼
623.	Anokh Singh, s/o Ganda Singh	Do	85—10¾
624.	Kirpal Singh, s/o Lal Singh	Do	43—9½
625.	Amar Singh, s/o Jawala Singh	Do	43—2½
626.	Ram Fere Rattan, s/o Tara Chand	Setu Gannu	562—1¾
627.	Brij Lal, s/o Tara Chand	Ditto	562—1¾
628.	Sohan Lal, s/o Labhu	Ditto	497—2¼
629.	Mani Ram, s/o Ram Karan	Ditto	166—14½
630.	Krishan, s/o Ram Karan	Ditto	167—13¾
631.	Ram Parna, s/o Ram Karan	Ditto	166—11½
632.	Boga, s/o Mehkam	Ditto	488—9½
633.	Bhambi Lal, s/o Bhoga	Ditto	211—4¼
634.	Ram Partap, s/o Ram Raj	Ditto	145—4¼
635.	Mam Raj, s/o Mangla	Ditto	31—3

[Revenue Minister]

Serial No.	Name		Name of the village	Area owned
636.	Lal Chand, s/o Mangla	..	Setu Gannu	31—3
637.	Chaman, s/o Mangla	..	Ditto	31—3
638.	Bet Lal, s/o Lal Chand	..	Ditto	497—12
639.	Ganga Bishan, s/o Ram Rakha	..	Ditto	189—11
640.	Khyal Ram, s/o Ram Rakha	..	Ditto	199—11
641.	Ram Chand, s/o Ram Rakha	..	Ditto	189—11
642.	Mani Ram, s/o Ram Rakha	..	Ditto	189—11
643.	Suraj Mal, s/o Brij Lal	..	Ditto	35—3
644.	Banwari Lal, s/o Ram Karan	..	Binu Laggu	80—3
645.	Bhup Chand, s/o Ram Narain	..	Ditto	80—3
646.	Krishan, s/o Ram Narain	..	Ditto	80—3
647.	Inderjit, s/o Brij Lal	..	Ditto	80—3
648.	Vishnu Dutt, s/o Brij Lal	..	Ditto	80—3
649.	Ram Partap, s/o Brij Lal	..	Ditto	80—3
650.	Ganet Rai, s/o Sohan Lal	..	Ditto	82—2¼
651.	Raj Lal, s/o Sohan Lal	..	Ditto	82—2¼
652.	Rur Lal, s/o Ganpat Rai	..	Ditto	63—6
653.	Shmt. Devi Dharam Patni Ganpat	..	Ditto	62—2½
654.	Subhash Chander, s/o Raja Ram	..	Ditto	49—9¾
655.	Rami Devi, w/o Raja Ram	..	Ditto	63—½
656.	Mani Ram, s/o Ram Karan	..	Ditto	41—13½
657.	Vishnu Ram, w/o Ram Karan	..	Ditto	124—13¾
658.	Ram Partap, s/o Ram Karan	..	Ditto	83—4¼
659.	Vij, s/o Ram Partap	..	Ditto	79—7¼
660.	Banwari, s/o Boga	..	Ditto	166—14½
661.	Siri Ram, s/o Boga	..	Ditto	166—14½
662.	Raji Lal, s/o Boga	..	Ditto	42—13½
663.	Rai Sahib, s/o Ramji Lal	..	Ditto	40—½
664.	Ram Kumar, s/o Ramji Lal	..	Ditto	40—½
665.	Ram Singh, s/o Bhajan Singh	..	Ditto	92—8¾

Serial No.	Name	Name of the village	Area owned
666.	Raja Ram, s/o Bhajan Lal	.. Binu Laggu	42—3¾
667.	Bhup Singh, s/o Phuman Lal	.. Ditto	42—8¼
668.	Ram Partap, s/o Bhajan Lal	.. Ditto	41—14¼
669.	Hari Singh, s/o Bhajan Lal	.. Ditto	41—14¼
670.	Krishan, s/o Ram Partap	.. Ditto	72—12¼
672.	Mani Ram, s/o Ram Rakha	.. Ditto	189—11
673.	Lekh Ram, s/o Jag Ram	.. Maharajpura	155—6½
674.	Jam Raj, s/o Jug Ram	.. Do	155—6½
675.	Jagardat, s/o Jag Ram	.. Do	155—6½
676.	Ruga, s/o Bhoba	.. Do	35—9½
677.	Shiv Karan, s/o Pohla	.. Do	35—3½
678.	Ram Swroop, s/o Lekh Ram	.. Do	35—5¼
679.	Ram Partap, s/o Lekh Ram	.. Do	33—5¼
680.	Raja Ram, s/o Jagardut	.. Do	30—¼
681.	Shankar Lal, s/o Jagardut	.. Do	30—½
682.	Raj Sahib, s/o Jagardut	.. Do	30—½
683.	Surja Ram, s/o Jagardut	.. Do	30—½
684.	Lahu, s/o Ghamanda	.. Do	68—8½
685.	Juni, s/o Mukh Ram	.. Khairpura	34—10½
686.	Bhup, s/o Gwana	.. Do	35—9½
687.	Krishan, s/o Ranjit	.. Do	68—6½
688.	Ram Murti, s/o Ranjan	.. Do	68—6½
689.	Mukh Ram, s/o Jyoti	.. Do	34—10½
690.	Banwari Lal, s/o Sardari Lal	.. Dhaban	30—12½
691.	Tirlok Chand, s/o Sardari Lal	.. Kokrian	38—7½
692.	Tek Chand, s/o Bhagwan Dass	.. Do	70—11
693.	Rulia Ram, s/o Rangu Ram	.. Do	211—4
694.	Buta Ram, s/o Nain Ram	.. Do	40—4¼
695.	Zan Singh, s/o Ram Singh	.. Bahadur Khera	60—12
696.	Kartar Singh, s/o Gurdit Singh	.. Ditto	52—10
697.	Gajjar Singh, s/o Kandhara Singh	.. Ditto	37—04

[Revenue Minister]

Serial No.	Name		Name of the village	Area owned
698.	Didar Singh, s/o Gurdit Singh	..	Bahadur Khera	37—7
699.	Dil Singh, s/o Gurdit Singh	..	Ditto	37—7
700.	Gulab Singh, s/o Bishan Singh	..	Ditto	62—8¼
701.	Chanan Lal, s/o Fateh Chand	..	Ditto	69—12½
702.	Amar Singh, s/o Bishan Singh	..	Ditto	64—7
703.	Jagir Singh, s/o Khem Singh	..	Ditto	58—12
704.	Gurdit Singh, s/o Khem Singh	..	Ditto	58—12
705.	Sardari Lal, s/o Dangar Dass	..	Jodhpur	90—8½
706.	Sucha Singh, s/o Dhannu Lal	..	Do	36—15½
707.	Ghamanda Ram, s/o Jhantha Ram	..	Malek Pura	198—11
708.	Jwala Ram, s/o Jhatha Ram	..	Ditto	198—11
709.	Ram Partap, s/o Chanda Ram	..	Ditto	77—10
710.	Kundan Lal, s/o Chanda Ram	..	Ditto	77—10
711.	Charan Dass, s/o Chanda Ram	..	Ditto	77—10
712.	Kashmiri Lal, s/o Dhanda Ram	..	Ditto	37—07
713.	Watjan Lal, s/o Ghanda Ram	..	Ditto	37—07
714.	Ram Parkash, s/o Chanda Ram	..	Ditto	70—10
715.	Rattan Lal, s/o Dinath Nath	..	Dharangwala	44—1½
716.	Jaswant Kaur, wd/o Gurnam Singh	..	Do	82—11½
717.	Surjit Kaur, wd/o Dalip Singh	..	Do	37—13¾
718.	Gurpartap, s/o Raghbir	..	Do	37—13
719.	Viram Singh, s/o Kishan Singh	..	Do	41—1½
720.	Mehboob Singh, s/o Hazoora Singh	..	Do	34—6½
721.	Shakeek Singh, s/o Keyora Singh	..	Do	40—12
722.	Lal Singh, s/o Amrik Singh	..	Do	40—12
723.	Harpal Singh, s/o Harnam Singh	..	Do	172—3¾
724.	Jasmer Singh, s/o Kishan Singh	..	Do	30—14½
725.	Sharotam Singh, s/o Kishan Singh	..	Do	50—12
726.	Sohna Singh, s/o Mansa Singh	..	Do	36—10
727.	Jagir Singh, s/o Sewa Singh	..	Do	46—10

Serial No.	Name		Name of the village	Area owned
728.	Balwant Singh, s/o Raghbir Singh	..	Dharangwala	37—13
729.	Inder Singh, s/o Kishan Singh	..	Do	50—12
730.	Arjan Singh, s/o Dooma	..	Patti Naja	92—14½
731.	Brij Lal, s/o Hira Lal	..	Ditto	40—15½
732.	Shiv Dutt, s/o Brij Lal	..	Ditto	40—15½
733.	Om Parkash, s/o Brij Lal	..	Ditto	40—15½
734.	Gokal, s/o Chitru	..	Ditto	309—8¾
735.	Ram Lal, s/o Bhagwan	..	Ditto	50—12
736.	Hari Ram, s/o Bachan Ram	..	Ditto	32—15½
737.	Prem Singh, s/o Sher Singh	..	Gobindgarh	912—03
738.	Kartar Singh, s/o Sher Singh	..	Do	912—03
739.	Hakam Singh, s/o Sher Singh	..	Do	38—12
740.	Jun Singh, s/o Karam Singh	..	Do	38—12
741.	Inder Singh, s/o Karam Singh	..	Do	38—12
742.	Jit Singh, s/o Bachan Singh	..	Do	38—8½
743.	Basant Kaur, wd/o Prem Singh	..	Do	140—11¼
744.	Ujagar Singh, s/o Prem Singh	..	Do	140—11¼
745.	Harcharan Singh, s/o Prem Singh	..	Do	140—11¼
746.	Harbans Singh, s/o Prem Singh	..	Do	140—11¼
747.	Kartar Singh, s/o Sher Singh	..	Do	360—7½
748.	Mohinder Singh, s/o Kartar Singh	..	Do	88—05
749.	Teja Singh, s/o Kartar Singh	..	Do	88—05
750.	Balbir Singh, s/o Kartar Singh	..	Do	88—05
751.	Jaspal Kaur, d/o Prem Singh	..	Do	49—2½
752.	Sahib Kaur, w/o Kartar Singh	..	Do	88—05
753.	Rajinder Singh, s/o Kartar Singh	..	Do	68—05
754.	Gurpal Kaur, d/o Prem Singh	..	Do	49—2½
755.	Sukhjit Kaur, d/o Harcharan Singh	..	Do	41—3¼
756.	Majit Kaur, d/o Harcharan Singh	..	Do	41—3¼
757.	Hakam Singh, s/o Bachan Singh	..	Do	38—8½
758.	Bishan Dutt, s/o Dulla Ram	..	Bazidpur	161—00

[Revenue Minister]

Serial No.	Name		Name of the village	Area owned
759.	Dhan Ram, s/o Sardara	..	Bazidpur	161—00
760.	Hira Ram, s/o Ganga Ram	..	Do	190—00
761.	Mam Raj, s/o Ganga Ram	..	Do	190—00
762.	Baghrawat Singh, s/o Sa Ram	..	Do	150—00
763.	Chuni Ram, s/o Jia Ram	..	Do	150—00
764.	Ganga Bishan, s/o Ram Lal	..	Do	101—00
765.	Dhanna Ram, s/o Sarwan	..	Do	101—00
766.	Krishan, s/o Sarwan	..	Do	102—00
767.	Jia, s/o Ram Sukh	..	Do	103—00
768.	Ram Karan, s/o Ram Sukh	..	Do	103—00
769.	Sheli Ram, s/o Jwana		Do	103—00
770.	Kishan Lal, s/o Ram Karan	..	Do	34—00
771.	Prithi Ram, s/o Ram Karan	..	Do	34—00
772.	Ram Narain, s/o Ram Karan	..	Do	34—00
773,	Jita, s/o Jwana	..	Do	103—00
774.	Mam Raj, s/o Ganga Ram	..	Do	250—00
775.	Rakhi, wd/o Pohla	..	Do	215—00
776.	Reshmi, wd/o Pohla	..	Do	215—00
777.	Devinder Kumar, s/o Bishan Dutt	..	Do	32—2¼
779.	Laxmi, w/o Bishan Dutt	..	Do	32—2¼
780.	Surinder Kumar, s/o Bishan Dutt	..	Do	32—2¼
781.	Mohan Lal, s/o Halla Ram	..	Do	59—5¼
782.	Ram Partap, s/o Hira Ram	..	Do	50—4½
783.	Het Ram, s/o Hira Ram	..	Do	50—5¾
784.	Pirthi Rai, s/o Ram Karan	..	Do	85—4
785.	Ram Partap, s/o Gheroop	..	Do	50—11¾
786.	Ganga Ram, s/o Jab Ram	..	Do	52—11
787.	Birj Lal, s/o Jia Ram	..	Do	52—11
788.	Thakur, s/o Sada Sukh	..	Do	32—15½
789.	Ram Kumar, s/o Dhan Rai	..	Do	31—½

Serial No.	Name	Name of the village	Area owned
790.	Om Kumar, s/o Dhan Rai	.. Bazidpur	31—1½
791.	Gurdit, w/o Wa Ram	.. Do	31—1½
792.	Bishan Bhagwan, s/o Chanan Ram	.. Do	31—1½
793.	Birj Lal, s/o Sada Sukh	.. Do	33—0
794.	Dhanna, s/o Rupa	.. Burj Bahar	44—12
795.	Arjan Singh, s/o Harnam Singh	.. Ditto	42—2
796.	Verma, s/o Rupa	.. Ditto	34—15
797.	Banwari Lal, s/o Mukh Ram	.. Himat Pura	34—15
798.	Bansi Ram, s/o Sukh Ram	.. Ditto	34—0
799.	Hanuman, s/o Thakur	.. Ditto	37—3¼
800.	Reshmi, wd/o Boga Ram	.. Ditto	87—5¼
801.	Bait Ram, s/o Lal Chand	.. Bishan Pura	60—0
802.	Sat Pal, s/o Bait Ram	.. Ditto	60—0
803.	Ubhe Lal, s/o Bait Ram	.. Ditto	60—0
804.	Vijay Lal, s/o Bait Ram	.. Ditto	60—0
805.	Lasri Devi, w/o Sab Ram	.. Ditto	60—0
806.	Hira, w/o Bait Ram	.. Ditto	60—0
807.	Baro, m/o Bait Ram	.. Ditto	60—0
808.	Gurdit Singh, s/o Sarmakh	.. Ditto	240—0
809.	Kundan Lal, s/o Duni Chand	.. Khoban	67—4
810.	Dalautar, s/o Kundan Lal	.. Do	67—4
811.	Surinder Mohan, s/o Kundan Lal	.. Do	67—4
812.	Satish Kumar, s/o Kundan Lal	.. Do	67—4
813.	Parma Nand, s/o Goli Chand	.. Do	189—7
814.	Parkash, s/o Goli Chand	.. Do	189—1
815.	Hari Krishan, s/o Gopi Chand	.. Do	265—6
816.	Fargi Lal, s/o Lal Chand	.. Do	69—6
817.	Raja Ram, s/o Lal Chand	.. Do	69—12
818.	Hari Krishan, s/o Lal Chand	.. Do	53—0
819.	Chaman Lal, s/o Muk Chand	.. Do	48—0
820.	Hans Raj, s/o Tek Chand	.. Do	103—7½

[Revenue Minister]

Serial No.	Name	Name of the village	Area owned
821.	Des Raj, s/o Tek Chand	.. Khoban	99—13½
822.	Thakur Das, s/o Tara Chand	.. Do	94—3¼
823.	Jai Lal, s/o Sunder Dass	.. Do	33—13½
824.	Jawahar Lal, s/o Sunder Dass	.. Do	33—13½
825.	Jagan Nath, s/o Sunder Dass	.. Do	33—13½
826.	Chuni Mal, s/o Sunder Dass	.. Do	64—3¼
827.	Mulkh Raj, s/o Narain Dass	.. Do	58—¼
828.	Resham Lal, s/o Narain Dass	.. Do	58—10½
829.	Mukand Chand, s/o Mool Chand	.. Do	114—7
830.	Mathura Dass, s/o Mukand Lal	.. Do	103—½
831.	Jagdish Rai, s/o Mukand Lal	.. Do	103—½
832.	Mubin Lal, s/o Sarwan Lal	.. Do	67—12
833.	Vishwa Mittar, s/o Sarwan	.. Do	67—12
834.	Satish Kumar	.. Do	67—12
835.	Ramiyat Rai, s/o Sadhu Lal	.. Do	165—7¾
836.	Bhupinder, s/o Sadhu Lal	.. Do	153—13¾
837.	Hazara Rai, s/o Madan Lal	.. Do	153—12½
838.	Dasi Rai, s/o Devta Mal	.. Do	35—12½
839.	Kundan Lal, s/o Devta Mal	.. Do	35—5½
840.	Hakam Rai, s/o Devta Mal	.. Do	68—8
841.	Labhu Rai, s/o Ger Ram	.. Do	50—2½
842.	Murari Lal, s/o Kanahayia Ram	.. Do	45—13½
843.	Banwari Lal, s/o Kanahayia Ram	.. Do	50—4
844.	Ruh Pal, s/o Sardari Lal	.. Do	67—12
845.	Banwari Lal, s/o Mool Chand	.. Mudhi Khera	197—7
846.	Farengi Lal, s/o Mool Chand	.. Ditto	198—1
847.	Girdhari Lal, s/o Ishar Dass	.. Ditto	58—14
848.	Banwari Lal, s/o Mohan Lal	.. Ditto	97—5
849.	Hakam Rai, s/o Dakar Dass	.. Ditto	97—5
850.	Khem Chand, s/o Mudat Rai	.. Ditto	121—13

Serial No.	Name		Name of the village	Area owned
851.	Kishan Chand, s/o Kanahayla Lal	..	Mudhi Khera	121—13
852.	Gobind Lal, s/o Saudagar Chand	..	Ditto	478—1
853.	Murari Lal, s/o Hukam Rai	..	Ditto	89—2
854.	Rajinder Nath, s/o Hakam Rai	..	Ditto	89—2
855.	Devi Chand, s/o Hakam Rai	..	Ditto	59—2
856.	Balwant Chand, s/o Banwari Lal	..	Ditto	62—12
857.	Rahaish Chand, s/o Banwari Lal	..	Ditto	54—3
858.	Udas Kumar, s/o Murgi Lal	..	Ditto	54—3
859.	Ramesh Lal, s/o Murgi Lal	..	Ditto	59—0
860.	Ram Kumar, s/o Banwari Lal	..	Ditto	32—7
861.	Surinder Kumar, s/o Banwari Lal	..	Ditto	32—7
862.	Ram Chander Kumar, s/o Banwari Lal	..	Ditto	32—7
863.	Harbans Lal, s/o Khem Chand	..	Ditto	40—9
864.	Gobind Parkash, s/o Khem Chand	..	Ditto	40—9
865.	Kartar Singh, s/o Kabba Singh	..	Ratwala	178—0
866.	Jaswant Singh, s/o Jiwan Singh	..	Do	197—0
867.	Balwant Singh, s/o Jiwan Singh	..	Do	197—0
868.	Ranjit Singh, s/o Jiwan Singh	..	Do	197—0
869.	Dharam Kaur, wd/o Buta Singh	..	Do	217—0
870.	Partap Kaur, wd/o Buta Singh	..	Do	217—0
871.	Narain Singh, s/o Sujan Singh	..	Do	104—0
872.	Sher Singh, s/o Sujan Singh	..	Do	193—0
873.	Jagir Singh, s/o Kishan Singh	..	Do	61—0
874.	Kanda Singh, s/o Sahib Singh	..	Do	250—0
875.	Sher Singh, s/o Sahib Singh	..	Do	250—0
876.	Gurbax Singh, s/o Narain Singh	..	Do	235—0
877.	Naginder Singh, s/o Narain Singh	..	Do	42—0
878.	Jodh Singh, s/o Narain Singh	..	Do	43—0
879.	Gurdit Singh, s/o Kalan Singh	..	Do	49—0
880.	Harbax Singh, s/o Kala Singh	..	Do	50—0
881.	Hukam Singh, s/o Kalan Singh	..	Do	49—0

[Revenue Minister]

Serial No.	Name		Name of the village	Area owned
882.	Amar Singh, s/o Sher Singh	..	Ratwala	59—0
883.	Gurmit Singh, s/o Sher Singh	..	Do	37—0
884.	Ajmer Singh, s/o Sher Singh	..	Do	48—0
885.	Sunder Singh, s/o Sher Singh	..	Do	37—0
886.	Naib Singh, s/o Bhaor Singh	..	Do	46—0
887.	Pirthi, s/o Kishan Singh	..	Do	62—0
888.	Partap Singh, s/o Mukand Singh	..	Do	36—0
889.	Amar Singh, s/o Gurdit Singh	..	Kalia Niwasi	237—0
890.	Bharpur Singh, s/o Narain Singh	..	Ditto	237—0
891.	Dhanu Lal, s/o Joga Ram	..	Ditto	189—0
892.	Fateh Singh, s/o Sujan Singh	..	Ditto	254—0
893.	Kesar Singh, s/o Sujan Singh	..	Ditto	354—0
894.	Punjab Kaur, Sarna Kaur	..	Ditto	325—0
895.	Thakur Ram, s/o Lajju Ram	..	Ditto	286—0
896.	Balwant Kaur, w/o Devi Chand	..	Ditto	81—0
897.	Shamsher Singh, s/o Mehar Singh	..	Ditto	51—0
898.	Balwinder Singh, s/o Jawarjang Singh	..	Ditto	46—0
899.	Mani Ram, s/o Dhu Lal	..	Ditto	39—0
900.	Amraoj Singh, s/o Gurbax Singh	..	Ditto	43—0
901.	Baldev Singh, s/o Gurbax Singh	..	Ditto	44—0
902.	Jagdeep Singh, s/o Gurbax Singh	..	Ditto	43—0
903.	Balwant Kaur, w/o Dhu Lal Singh	..	Ditto	39—0
904.	Surrinder Singh, s/o Dhu Lal Singh	..	Ditto	39—0
905.	Bhoop Singh, s/o Dhu Lal Singh	..	Ditto	38—0
906.	Harkirtan, s/o Ranjit	..	Ditto	51—0
907.	Shivdayal, s/o Ram Dass	..	Tabkosi	199—0
908.	Shiv Karan, s/o Ram Dass	..	Do	199—0
909.	Bala Ram, s/o Raja Ram	..	Do	274—0
910.	Gheru Ram, s/o Narauta	..	Do	282—0
911.	Amar Ram	..	Do	225—0
912.	Chuni Ram, s/o Jia Ram	..	Do	301—0

Serial No.	Name	Name of the village	Area owned
913.	Laxmi Narain, s/o Shiv Dayal ..	Tabkosi	50—0
914.	Balram, s/o Shiv Dayal ..	Do	49—0
915.	Sudh Ram, s/o Shiv Dayal ..	Do	50—0
916.	Anant Ram, s/o Shiv Dayal ..	Do	49—0
917.	Oma, w/o Shiv Dayal ..	Do	48—0
918.	Ramjit Lal, s/o Shiv Narain ..	Do	55—0
919.	Sahib Ram, s/o Shiv Karan ..	Neem Kaus	55—0
920.	Shiv Lal, s/o Maglu Ram ..	Kalalan	378—4
921.	Manphool, s/o Lekh Ram ..	Do	180—0
922.	Hanuman, s/o Dhan Raj ..	Do	378—4
923.	Salhi Ram, s/o Hanmant Ram ..	Do	430—1½
924.	Jagdish Rai, s/o Telu Ram ..	Do	134—12½
925.	Madan Lal, s/o Shiv Lal ..	Do	134—12½
926.	Vijay Singh, s/o Hanuman ..	Do	134—12½
927.	Krishan Lal, s/o Shiv Lal ..	Do	134—12½
928.	Jassan, wd/o Dhan Rai ..	Do	36—4¾
929.	Jyoti, wd/o Jetha ..	Do	46—11
930.	Jagdish, s/o Manphool ..	Do	31—8½
931.	Daulat Ram, s/o Amrit Ram ..	Do	50—6
932.	Sohan Lal, s/o Ganpat Ram ..	Do	39—3½
933.	Bhagirath, s/o Pirthi ..	Do	31—9
934.	Girdhari, s/o Chuni ..	Bhagir	205—0
935.	Sultani, s/o Ramu ..	Do	500—0
936.	Birbal, s/o Siya Ram ..	Do	250—0
937.	Jaimal, s/o Siya Ram ..	Do	250—0
938.	Mam Raj, s/o Girdhari ..	Do	47—8¾
939.	Banwari Lal, s/o Sahib Ram ..	Do	51—½
940.	Birbal, s/o Girdhari ..	Do	36—15
941.	Saloraja, s/o Dalip Singh ..	Do	40—0
942.	Khushi Ram, s/o Girdhari ..	Do	51—8¾
943.	Cheetah, s/o Moti ..	Do	44—15

[Revenue Minister]

S.No.	Name		Name of the village	Area owned
944.	Pirthi, s/o Heeraji	..	Bhagir	43—14
945.	Banwari Lal, s/o Heeraji	..	Do	43—13
946.	Seeti, wd/o Jiu Ram	..	Do	36—3
947.	Krishan, s/o Jaimal	..	Bhagir	58—6½
948.	Manphool, s/o Loi	..	Do	40—12½
949.	Mani Ram, s/o Sultan	..	Do	40—0
950.	Birbal, s/o Shiv Ram	..	Do	43—13
951.	Manphool, s/o Raja Ram	..	Do	75—13¾
952.	Ram Partap, s/o Jagroop	..	Rampura	150—0
953.	Chuni, s/o Girdhari	..	Do	125—0
954.	Hira, s/o Ganga Ram	..	Do	112—0
955.	Ram Singh, s/o Jagroop	..	Do	50—11¾
956.	Reshmi, wd/o Pobla	..	Do	33—4½
957.	Khiali, s/o Godhu Ram	..	Turkanpura	224—10
958.	Shola Ram, s/o Khiali Ram	..	Do	56—2½
959.	Bhoop Singh, s/o Khiali Ram	..	Do	56—2½
960.	Het Ram, s/o Khiali Ram	..	Do	56—2½

APPLICATION OF LANDLESS HARIJANS FOR LAND

***524. Sardar Kulbir Singh :** Will the Minister for Revenue be pleased to state whether Government received an application signed by landless Harijans of village Naurang-ke-Syal, district Ferozepur, on 16th November, 1961, through the Secretary, Baba Jiwan Singh Dal, for giving them lands; if so, the action taken thereon ?

Sardar Ajmer Singh : The representative of the landless Harijans of village Naurang-ke-Syal, district Ferozepur, was called by the Deputy Commissioner, Ferozepur, and the entire position regarding the allotment of Banjar Lands and Surplus Land was explained to him. He was advised to apply for land on the prescribed form to the prescribed authority.

ਸਰਦਾਰ ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਇਹ ਤਰੀਕਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਦੋਂ ਸਮਝਾਇਆ ਗਿਆ ?

DRINKING-WATER FACILITIES FOR RESIDENTS OF KANDHI AREA IN TEHSIL GARHSHANKAR

***539. Chaudhri Baloo Ram :** Will the Minister for Public Works be pleased to state —

(a) whether there is any scheme under the consideration of Government to supply drinking-water facilities to the residents

of the Kandhi Area in tehsil Garhshankar, district Hoshiarpur; if so, the details of the scheme explaining the sources of water supply together with the estimated cost;

(b) whether villages have been placed in separate groups for the said scheme; if so, the number of such groups and the names of villages in each group;

(c) the approximate time by which the said scheme is expected to be taken up for implementation ?

Sardar Niranjan Singh Talib : (a) Yes. A scheme estimated to cost Rs 4,39,318 is under consideration of the Government. The scheme will be supplied water from 'Choe' in Kakarsuha Khud. Water will be made available by gravity from this source.

(b) This scheme will cover a group of 11 villages. A list of these villages is placed on the Table of the House.

(c) The scheme will be taken up after it has been administratively approved and necessary funds made available.

(A) **Name of Villages covered by this Scheme:**

(1) Kakar Suha, (2) Majhot, (3) Chamalri of Majhot, (4) Mahipur, (5) Chamalri of Mahipur, (6) Mangupur, (7) Mukhupur, (8) Chandani Khurd, (9) Khurdan, (10) Taprian and (11) Basti Adharmian.

(B) **Source.**

The source of supply is choe in Kukarsuha Khud. Water will be made available to the villages by gravity from this source.

(C) **Other Technical Data :**

Water through no-fine concrete pipes will be collected in a collecting well and will be supplied to the villages. Distribution system is designed at **15** gallons *per capita* per day. Cost per head Rs 98.72.

श्री सुरिंदरनाथ गोतम: क्या वज़ीर साहिब बतायेंगे कि यह scheme कब तक मुकम्मल हो जायेगी ?

राज्य मन्त्री : यह scheme अभी February में ही approve हुई है । इसकी administrative approval पहले होगी, फिर काम शुरू किया जायेगा ।

ਸਰਦਾਰ ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਕਦੋਂ ਤਕ ਫੈਸਲਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ।

श्री अध्यक्ष : इसका पता hon. Member को जल्दी ही दिया जायेगा ।

(The hon. Member will be supplied information very soon.)

APPLICATION OF LANDLESS HARIJANS OF VILLAGE NAURANG-KE-SYAL, DISTRICT FEROZEPUR, FOR ALLOTMENT OF EVACUEE LAND

***253. Sardar Kulbir Singh :** Will the Minister for Revenue be pleased to state whether Government have recently received any application from landless Harijans of village Naurang-Ke-Syal, tehsil and district Ferozepur, through Secretary, All-India Shiromani Baba Jiwan Singh Dal, Ferozepur, for allotment of evacuee land; if so, the action taken thereon.

Sardar Ajmer Singh : (a) Yes.

(b) The application is under the consideration of the Deputy Commissioner.

ROADS/BRIDGES CONSTRUCTED IN AMRITSAR DISTRICT

***149. Comrade Makhan Singh Tarsikka :** Will the Minister for Public Works be pleased to state —

(a) the names of the roads in Amritsar District which have been metalled during the last five years and the amount spent on each;

(b) the names of the contractors who constructed the roads mentioned in part (a) above;

(c) the cost of construction of the bridge on the Patti Nallah on Tarn Taran-Harike Road and the name of the contractor who constructed the said bridge;

(d) the cost of construction of the bridge on the Patti Nallah on Tarn Taran-Goindwal Road and the name of the contractor who constructed the said bridge ?

Sardar Niranjan Singh Talib : (a) & (b) A statement containing the required information is laid on the Table of the House.

(c) The cost of the construction of the bridge on Patti Nallah on Tarn Taran-Harike Road is Rs 92,089 and the Bridge was constructed by M/s Hari Chand-Hans Raj, Contractors.

(d) The cost of construction of the Bridge on Patti Nallah on Tarn Taran-Goindwal Road is Rs 84,885 and it was constructed by Shri Kirpal Singh, Contractor.

Statement showing the names of the roads constructed in Amritsar District during the last five years

Serial No.	Name of Road	Amount spent up to 28-2-1962
1	2	3
		Rs
1.	Fatehabad—Chola Sahib—Gandhiwind Road ..	5,47,044
2.	Chabal—Attari Road ..	7,54,843
3.	Patti—Khem Karan Road ..	3,85,639
4.	Jandiala—Verowal Road ..	5,52,461
5.	Ajnala—Fatehgarh Churian Road ..	8,57,110
6.	Chogwan—Ajnala Road ..	5,65,365

	Name of Contractor.	
Item No. 1	Earthwork	.. By various Co-operative Societies
	Bricks	.. Shri Kirpal Singh
	Stone Metal	.. Shri Waryam Singh
	Bridges and Culverts	.. Shri Sohan Lal
	Consolidation	.. 1. Shri Sain Dass 2. Amritsar Modern Co-operative Labour and Construction Society
Item No. 2	Earth work	.. Various Co-operative Societies
	Bricks	.. 1. Waryam Singh 2. Shri Didar Singh
	Stone Metal	.. M/s Kartar Singh Beant Singh
	Bridges and Culverts	.. Shri Didar Singh
	Consolidation	.. Various Co-operative Societies
Item No. 3	Earthwork	.. Various Co-operative Societies
	Bricks	.. Shri Waryam Singh
	Bridges and Culverts	Shri Rajinder Singh
	Stone Metal	1. Shri Didar Singh 2. M/s Kuldep Singh—Dalep Singh 3. Shri Joginder Singh 4. M/s Gokal Chand and Brothers
	Consolidation	Shri Sohan Lal
Item No. 4	Bricks	.. Tahel Co-operative Labour and Construction Society
	Bridges and culverts	.. Shri Swaran Singh
	Consolidation	.. Shri Swaran Singh
	Stone Metal	.. C. L. Mehra
	Earthwork	.. Various Co-operative Societies
Item No. 5	Earthwork	.. Various Co-operative Societies
	Stone Metal	.. Shri K. C. Joshi
	Bridges and Culverts	1. M/s Sur Singh, Co-operative Labour and Construction Society 2. Shri Mela Ram
	Bricks	.. Shri Waryam Singh
	Consolidation	.. Various contractors and co-operative societies

[Minister of State]

Item No. 6	Earthwork	.. Various Co-operative Societies
	Bricks	.. Shri Behari Lal
	Stone Metal	.. M/s Hari Chand-Hans Raj
	Bridges and Culverts	.. Shri Amar Nath
	Consolidation	.. 1. Shri Ganga Singh
		2. Shri Swaran Singh

ਕਾਮਰੇਡ ਮਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿਕਾ : ਜਿਹੜੀ ਰਕਮ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਸੀ ਹੈ ਆਇਆ ਇਸਦੇ ਵਿਚ ਦੋ ਟਨ ਲੋਹਾ ਵੀ ਜੋ ਚੋਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਰਕਮ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ?

ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਚੋਰੀ ਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੀ ਪਤਾ ਹੋਵੇਗਾ । Government ਦੇ notice ਵਿਚ ਇਹ ਗਲ ਨਹੀਂ ਆਈ ।

COPIES OF TRANSLATION OF "ADI GRANTH" PURCHASED BY GOVERNMENT

***561. Comrade Makhan Singh Tarsikka** : Will the Chief Minister be pleased to state —

(a) whether Government have recently purchased any copies of the English version of the "Adi Granth" translated by Dr. Gopal Singh Dardi; if so, their number ;

(b) the price, per copy, of the book referred to in part (a) above;

(c) whether Government were given any reduction in the price of the said book, if so, what ?

Shri Yash Paul (Minister of State) : (a) Yes, 500 sets of 3 volumes each—Fourth volume is yet to be purchased.

(b) Rs 100 per set.

(c) No

कामरेड मक्खनसिंह तरसिक्का : क्या वज़ीर साहब बतलाएंगे कि इस को खरीदते वक्त कोई discount जो कि मार्केट में मिलता है वह लिया गया है ?

राज्यमंत्री : ऐसा कोई सिस्टम नहीं ।

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या वज़ीर साहब बतलायेंगे कि 500 कापियां खरीदने की क्या ज़रूरत पड़ी ?

राज्य मंत्री: : हर लाइब्रेरी को एक एक भेजनी थी ।

श्री बलरामजीदास टंडन ; क्या State के अन्दर 500 लाइब्रेरीज़ काम कर रही हैं ?

राज्य मंत्री : बहुत सी libraries हैं ।

Shri Ram Partap Garg : May I know whether the Government has got any system according to which they can receive discount from the publishers while purchasing books etc. ?

राज्यमंत्री. नहीं जी ।

Comrade Ram Piara : May I know, Sir, whether this book was published at the initiative of the Government ?

Minister of State : Yes, Sir.

OFFICE OF CONTROLLER OF DEFENCE ACCOUNTS, WESTERN COMMAND

*648. **Comrade Shamsher Singh Josh** : Will the Chief Minister be pleased to state whether Government made any efforts to get the offices of the Controller of Defence Accounts of the Western Command located in the Punjab instead of Meerut where they are located at present; if so, the details thereof ?

Sardar Partap Singh Kairon : No. This is a Central Government subject.

MINIMUM WAGES FOR EMPLOYEES IN PUNJAB ROADWAYS

*639. **Shri Om Prakash Agnihotri** : Will the Minister for Labour and Taxation be pleased to state —

(a) whether the minimum wages fixed by Government for the motor transport industry under the Minimum Wages Act and Gazetted on the 12th February, 1960, have been made applicable to the Punjab Roadways; if not, the reason therefor;

(b) whether any case for the non-application of the said decision to the Punjab Roadways has been filed in the Labour Court; if so, the result thereof ?

Sardar Harchand Singh (Deputy Minister) : (a) Government have since decided to make applicable the minimum wages as recommended by the Committee and necessary sanction would issue shortly.

(b) No.

श्री ओमप्रकाश अग्निहोत्री : 12-5-60 से जब से यह फ़ैसला हुआ है कि यह कानून पंजाब रोडवेज़ के मुलाज़मीन पर लागू होगा तो क्या तब से उनको arrears भी दिये जायेंगे ?

राज्य मंत्री (सरदार निरंजन सिंह तालिब) : जी हां ।

चौधरी इन्दर सिंह मलिक : क्या यह कानून पैप्सू रोडवेज़ के मुलाज़मीन पर भी लागू किया जाएगा ?

राज्य मंत्री : वह तो autonomous body है, हम उसमें दखल नहीं दे सकते ।

श्री सागर राम गुप्ता : Minimum wages 12-5-60 से मुकर्रर हुए थे । क्या मैं पूछ सकता हूँ कि Government इसे आज तक क्यों postpone करती आई है और पंजाब सरकार ने Minimum Wages Act की इस contraventions के बारे में क्या steps लिए हैं ।

लोक कार्य मन्त्री : वजह यह है कि पहले Finance Department ने मंजूरी नहीं दी थी क्योंकि उनको consult नहीं किया गया था । अब उन्होंने मंजूरी दे दी है ?

GHAGGAR DAM

*647. **Comrade Shamsher Singh Josh :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether any proposal to construct Ghaggar Dam near Surajpur factory is under the consideration of Government; if so, the estimated cost thereof with the total area of land it is likely to cover ?

Chaudhri Ranbir Singh : (1) Yes.

(2) Estimated cost according to the preliminary project is Rs 9.21 crores.

(3) According to the preliminary project report it will provide irrigation facilities to the extent of 23,000 acres (New area) and protection to about 29,000 acres of old areas of Banaur Canal. The lake formed by the Dam shall submerge an area of 3,420 acres.

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਜਿਹੜਾ 23 ਹਜ਼ਾਰ ਏਕੜ ਰਕਬਾ ਨਵਾਂ irrigate ਹੋਣਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਖਰੜ ਤਹਿਸੀਲ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਵੀ ਪਾਣੀ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ?

ਮੰਤਰੀ : Notice ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

CONSTRUCTION OF BRIDGE ON RIVER GHAGAR AT TATIANA, SUB-TEHSIL GULAH, DISTRICT KARNAL

*584. **Sardar Piara Singh:** Will the Minister for Public Works be pleased to state whether the construction of the bridge which has been sanctioned on river Ghagar at Tatiana in sub-tehsil Gulah, district Karnal, has been started; if so, the time by which it is likely to be completed ?

Chaudhri Tayyab Hussain Khan (Deputy Minister): Yes, in the middle of 1963 subject to availability of funds.

REPAIRING BRIDGE AT JALBEHRA SITUATED ON AMBALA-HISSAR ROAD

***585. Sardar Piara Singh :** Will the Minister for Public Works be pleased to state whether Government propose to repair the bridge at Jalbehra situated on Ambala—Hissar Road, in sub-tehsil Gulah, district Karnal; if so, when ?

Chaudhri Tayyab Hussain Khan (Deputy Minister): Yes, during III Five-Year Plan subject to the availability of funds.

ਸਰਦਾਰ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਉਸ ਪੁਲ ਦੀ repair ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ?

ਲੋਕ ਕਾਰਜ ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ : ਉਹ ਪੁਲ ਸਾਰਾ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਬਣਨਾ ਹੈ ਜੀ ।

BRIDGE OVER THE RAILWAY CROSSING NEAR HISSAR JUNCTION RAILWAY STATION

***627. Shri Hunna Mal :** Will the Minister for Public Works be pleased to state —

(a) whether it is a fact that the gates of railway crossing near Railway Junction Hissar remain closed for most of the time due to Railway shunting resulting in great inconvenience to the public;

(b) whether it is also a fact that the Railway Department accorded sanction for the construction of a new bridge on the said crossing in the year 1960-61;

(c) whether it is also a fact that rconstuction work is held up for want of contribution of the share of the expenditure by the State Government ;

(d) if reply to part (c) above be in the affirmative, the reasons, if any, for not contributing the share of expenditure for the construction of the bridge referred to in part (a) above ?

Chaudhri Tayyab Hussain Khan (Deputy Minister) : (a) Yes.

(b) No such intimation was received from the Railway Department.

(c) It is proposed to construct a bye-pass round Hissar to avoid level crossing.

(d) Question does not arise.

SHORT NOTICE QUESTIONS AND ANSWERS

COMPULSORY RETIREMENT OF TEHSILDARS AND NAIB-TEHSILDARS BY FINANCIAL COMMISSIONERS

***757. Shri Balramji Das Tandon :** Will the Minister for Revenue be pleased to state whether it is a fact that Commissioners and Financial Commissioners have recently been empowered to order the compulsory retirement of Tehsildars and Naib-Tehsildars; if so, the reasons therefor ?

9. a.m.

Sardar Ajmer Singh : No. The Commissioners of the Divisions and the Financial Commissioner, Revenue, are already empowered to order compulsory retirement of Naib-Tehsildars and Tahsildars, respectively, under Rule 25(2) of the Punjab Tahsildari Rules, 1932.

CRITERIA FOR SELECTION OF VILLAGES FOR ELECTRIFICATION

***754. Chaudhri Hardwari Lal :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleasd to state the criteria for the selection of villages, or whole areas, for electrification ?

Chaudhri Ranbir Singh : The criteria for selection of villages for electrification is the load potentiality of the village which depends primarily on the following factors: —

(a) Population or size of the village ;

(b) Irrigation potentiality by tube-wells or shallow pumping depending on whether the area is canal irrigated or otherwise; and

(c) Demand for other industrial and/or agricultural power loads.

The selection of new areas for electrification is likewise governed by load potentiality of the area as a whole and the number of important or large villages in any area is generally a guiding factor in its selection. Areas offering irrigation pumping loads because of absence of canal irrigation, or having special needs such as anti-waterlogging measures through shallow pumping normally receive priority. Technical feasibility is, of course, an over-riding consideration.

Chaudhri Hardwari Lal : Would the hon. Minister kindly state as to whether the criteria was framed before or after the formation of the State Electricity Board ?

Minister : I am not ready with an answer to this question. I may, however, state that it is the decision of the State Electricity Board and that of the Government prior to the constitution of the Board.

Chaudhri Hardwari Lal : May I know whether there has been any noticeable deviation from this criteria during the last three or four years?

Minister : I do not think there has been any deviation. If the hon. Member brings any concrete case of this type to the notice of the Government, we will look into that.

Chaudhri Hardwari Lal : Suppose there were deviations. Will those deviations be made up by the State Electricity Board or by the Government or by both ?

Minister for Irrigation and Power : I stated the other day that the function of the State Electricity Board is to guide and execute a scheme. As regards the State Government, they can issue directives to and elicit information from the Board.

Chaudhri Hardwari Lal : Suppose, if some of us brought certain cases of deviations to the notice of the Government, will it take any action on them ?

Minister : Yes, certainly.

कामरेड राम प्यारा : वज़ीर साहिब ने electrification के लिये population का criteria बताया है। मैं पूछना चाहता हूँ कि किसी गांव की कितनी population हो तब उसे electrification के लिये consider किया जाएगा ?

मन्त्री : मैंने केवल population का ही criteria नहीं बताया है बल्कि और भी कई criteria होते हैं। मिसाल के तौर पर बिजली की कितनी ज़रूरत है, कितनी खपत है, substation कितनी दूर है, वहां 11 k.V. line जाती है या नहीं वगैरा वगैरा। आबादी भी एक criteria उनमें से है।

राम्रो निहाल सिंह : मैं पूछना चाहता हूँ कि जो criteria आपके predecessors प्रोफैसर शेरसिंह, राम्रो बीरेन्द्र सिंह और राड़ेवाला साहिब ने मुकर्रर किया था उसी पर आप चलेंगे या नया criteria बनायेंगे ?

मन्त्री : जहां तक जो criteria प्रोफैसर शेर सिंह और चौधरी लहरी सिंह ने मुकर्रर किया था वह criteria आम तौर पर उन वजीरों की रिशतेदारियों का ही था और .... (*Noise and Interruptions*)

Mr. Speaker : I will not permit any reflections to be cast on the predecessor Ministers.

चौधरी इन्दर सिंह मलिक: क्या वज़ीर साहिब बतायेंगे कि जो Minister concerned होता है उसका अपना criteria होता है ?

मन्त्री : बोर्ड के बनने से पहले तकरीबन वज़ीर साहिबान guide करते थे अब बोर्ड के मशविरे से बनता है।

Sardar Gurdial Singh Dhillon : May I ask whether while applying the criteria, the case of only one village or a group of villages is kept in view ?

Minister : A Project is prepared and examined. After it has been sanctioned, the work starts. But there is always room for 10% increase in the project. If some village has been omitted by mistake, that can be included.

Mr. Speaker : What the hon. Member wants to know is whether while applying the criteria, the case of only one village or a number of villages is kept in view ?

मंत्री : मैंने अर्ज़ किया है कि यह जो projects बनते हैं इनको बोर्ड बनाता है। हां अगर कोई गल्ती से रह जाय और उसे नोटिस में लाया जाए तो उस गांव की भी consideration हो सकती है।

Sardar Gurdial Singh Dhillon : I was informed by the Superintending Engineer that in Amritsar District the Chief Minister approved about 100 villages for elcetrification. How did the Chief Minister apply that criteria when there is a separate criteria ?

Minister : I suppose, Sir.......

Mr. Speaker : There is no question of supposition. If the hon. Minister has got a definite reply only then he may give it.

Minister : My point is that the Government has the right to issue directives to the State Electricity Board. I do not know whether it is a case of issuing directive or it is a case of conjecture. It is for the hon. Member to give that information.

Sardar Gurdial Singh Dhillon : Has the Government any authority to over-ride the suggestion about the number of villages covered by the criteria ?

Minister : Well, Sir, I have just submitted that a project is framed by the State Electricity Board and after it has been sanctioned, the work starts. If by mistake some villages are left out then any hon. Member including the Minister or the Chief Minister can point out that mistake and that can be rectified .

कामरेड राम प्यारा : क्या वज़ीर साहिब फरमायेंगे कि जो criteria बोर्ड मुकर्रर करता है क्या वह गवर्नमेंट directive के मुताबिक करता है ?

मन्त्री : वैसे तो इसकी कोई ज़रूरत नहीं महसूस होती कि directive issue किया जाए लेकिन सरकार directive issue कर सकती है ।

Shri Ram Partap Garg : While applying this criteria for rural electrification does the Government also keep in view the element of proportionate electrification in each district ?

Minister : Yes, Sir.

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या सरकार बोर्ड को general तौर पर directive दे सकती है या किसी individual case में ?

मन्त्री : सरकार बोर्ड को directive दे सकती है और पूछ भी सकती है और बोर्ड को जवाब भी देना होगा । अगर कोई indivdual cases नोटिस में आए तो उसके बारे में भी पोजीशन पूछी जा सकती है ।

ADJOURNMENT MOTION

Mr. Speaker : There is an adjournment motion given notice of by Sarvshri Shamsher Singh Josh and Gurbakhsh Singh, M.L.As. It runs—

> "......to ask for leave to make a motion for the adjournment of the business of the House to discuss a definite matter of urgent public importance namely the week long hartal by 250 woollen factories of Amritsar and 150 units of the Screen Printers' Association".

I have not been able to look into it, as the notice has been received very late. I shall give my ruling tomorrow.

CALLING ATTENTION TO A MATTER OF URGENT PUBLIC IMPORTANCE

कामरेड मक्खन सिंह तरसिक्का : स्पीकर साहिब, मैंने कल calling attention का नोटिस दिया था। यह बड़ा important मसला है..... (विघ्न)

Mr. Speaker: A call-attention notice from Comrade Makhan Singh Tarsikka regarding forcible occupation of area of Bhadaur House, Ludhiana, (Adda of Buses, Ludhiana-Jullundur) by the son of a well-known Minister on 28th April, 1962 for the construction of Cinema Building there, ejecting dozens of families was received and kept pending yesterday.

Since this deals with a private matter, there are other remedies available to the aggrieved parties for the redress of their grievances. They can go to a court of law.

कामरेड मक्खन सिंह तरसिक्का : पंजाब का बड़ा important मसला है.......

Home Minister : With your permission, Sir, I do not mind taking the House into confidence. The facts of the case that are available with me are that the Bhadaur House area was under the tenency of one Sarwan Singh who had a motor stand there. Raja Ram Partap Singh of Bhadaur, owner of the building sought eviction of the tenants in the civil court and the matter went up to the High Court. The suit was decreed in favour of the owner, Raja Ram Partap Singh, and he was delivered possession on the 29th of Apr 1962 by the civil court. There is for the present no proposal to construct a cinema in the land or area under dispute nor the Deputy Commissioner has received any request or application from the owner in this behalf. These, Sir, are the details of the case that I have with me.

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਕਿਤ ਸਿੰਘ ਭੱਠਲ : On a point of Order, Sir. ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਿਆ ਪੰਜਾਬੀ, ਵਿਚ ਦਸ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ।

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : Call-Attention ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਜਵਾਬ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਹੈ। (The call attention notice was given in English, and therefore, the reply has also been given in English.)

कामरेड मक्खन सिंह तरसिक्का : स्पीकर साहिब, एक बड़े वज़ीर के लड़के ने वहां पर गुंडों की मदद से कब्ज़ा कर लिया है...........(विघ्न)

Mr. Speaker : Sardar Makhan Singh, I will not allow this House to be used as a propaganda platform against any person. The possession of the house was delivered in accordance with the decision of the civil court. Nobody comes into the picture.

Sardar Gurdial Singh Dhillon : Sir, according to the Rules, a matter which is of urgent public importance and of recent occurrence can be the subject-matter of an adjournment motion. Can a matter between two persons assume the shape of a matter of public importance?

(*Interruptions by Sardar Jai Inder Singh*)

कामरेड मक्खन सिंह तरसिक्का : यह तो गवर्नमैंट का चम्चा है......................
(*Interruptions*)

Mr. Speaker : Sardar Makhan Singh, by doing so you are lowering the dignity of the party to which you belong. I will not permit such things. The hon. Member should withdraw what he has said.

कामरेड मक्खन सिंह तरसिक्का : जनाब, मैं लफज़ चमचा वापस लेता हूँ ।

सरदार गुरदयाम सिंह ढिल्लों : मुझे अभी उन्होंने बताया है कि Adjournment motion नहीं बल्कि उन्होंने call-attention का नोटिस दिया था । इसलिये यह झगड़ा ही खड़ा नहीं होता । उस बिल्डिंग में सरदार कपूर सिंह, चेयरमैन कौंसिल रहते हैं ।

बाबू बचन सिंह : मैंने कल भी यह point raise किया था ....

Mr. Speaker : There is another 'calling attention' notice from Sardar Babu Singh. I have not been able to verify the facts. I am unable to admit the notice without verifying the facts. The hon. Member may see me in my Chamber.

ਮਾਸਟਰ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਕਾਮਰੇਡ : ਜਨਾਬ ਇਸ ਵਿਚ verification ਵਾਲੀ ਕਿਹੜੀ ਗਲ ਹੈ ?

श्री अध्यक्ष : जो कुछ आपने इसमें लिखा है इससे मेरी तसल्ली नहीं हुई । मैं आपसे कुछ और information और clarification लेना चाहता हूँ। इसलिये आप मुझे मेरे chamber में मिल लें (I am not satisfied with what is written in this call-attention notice by the hon. member. I want to seek further information and clerification from him. He may, therefore, please see me in my Chamber.)

बाबू बचन सिंह : स्पीकर साहिब, मैं अर्ज कर रहा था कि कल जो मैंने कहा था कि गुण्डों की मदद से कब्ज़ा लिया गया उसकी तहकीकात होनी चाहिए ।

श्री अध्यक्ष : वह civil court के फैसले की ज़रिये लिया गया । जिस पर कोई ज्यादती हुई हो वह court में जा सकता है । (The possession was taken under a decree from the Civil Court. The aggrieved party can seek redress in the Court.)

VISIT TO BHAKRA NANGAL

श्री बलरामजी दास टंडन : स्पीकार साहिब, कल चीफ पार्लियामेंटरी सैक्रेटरी साहिब ने एक circular सभी मैम्बर साहिबान को circulate किया था कि 8 तारीख को सभी आनरेबल मैम्बर साहिबान ने भाखड़ा नंगल देखने जाना है। उसके लिये टाईम 2.00 बजे का रखा गया है। मैं समझता हूँ कि दो तीन घंटे वहां जाने में और दो तीन घंटे ही वहां से वापिस आने में लग जायेंगे। वहां पर भी कुछ वक्त लगेगा। इसलिये यह टाईम suit नहीं करेगा। मैं आपसे request करता हूँ कि या तो सात तारीख को दो sittings रख ली जाएं या उस दिन sitting का टाईम बढ़ा दिया जाए और आठ तारीख को हम सुबह ही यहां से भाखड़ा नंगल देखने के लिए जा सकें।

श्री अध्यक्ष : यह फैसला आप आपस में ही कर लीजिये। (The hon. Members may decide this matter amongst themselves).

श्री बलरामजी दास टंडन : आपकी इजाजत भी तो चाहिए।

श्री अध्यक्ष : आप आपस में जो चाहें फैसला कर लीजिये, मुझे इसमें कोई एतराज नहीं। (The hon. Members may decide this matter amongst themselves. I have no objection.)

Shri Amar Nath Sharma : On a point of information Sir, ...

Mr. Speaker : No please. I will not permit this.

ANNUAL REPORT ON THE WORKING OF THE PUNJAB PUBLIC SERVICE COMMISSION FOR THE YEAR 1960-61

Mr. Speaker : Chaudhri Hardwari Lal.

Chaudhri Hardwari Lal : (Bahadurgarh) · Mr. Speaker, Sir I am grateful to you that you have admitted my motion.

Mr. Speaker : The hon. Member should please move his motion first.

Chaudhri Hardwari Lal : Sir, I beg to move—

> That the Annual Report on the working of the Punjab Public Service Commission for the year 1960-61 which was laid on the Table of the House on the 2nd April, 1962, be considered.

Sir, I am very grateful to you that you have admitted my motion and have enabled this House to discharge one of its important functions mentioned in the Constitution itself. I put in the motion the other day not without some hesitation. I was once a member of the Commission myself and I wondered for a while if I could speak on the subject with propriety.

Mr. Speaker : Did the hon. Member take the oath of secrecy ?

Chaudhri Hardwari Lal : I am coming to that. In fact, I have made a pointed reference to this for that reason. I discovered that the Report laid on the Table of the House on the 2nd of the last month was prepared long after I had left. I then decided to submit the motion. Simultaneously, I decided to confine myself to the subject of relationship between the Government on the one hand and the Commission on the other and not to speak on the internal working of the Commission. I shall, therefore, be speaking, Sir, under a natural handicap, under a self-imposed restriction as it were. I hope, Sir, those who will reply to the discussion will also impose some restrictions on themselves, in the interest of propriety which we, as the House, should greatly value. I have in my mind my last speech on General Administration and Subordinate Services Selection Board. I have also in my mind the manner in which my suggestions were brushed aside with the remarks that I was new to political life. As a matter of fact, Sir, one of the senior Ministers went to the extent of holding out a kind of threat. To say that it was not in good taste would be to put it too mildly. It all indicated a tone, a temper and an approach which one would not associate with senior Ministers of Government. I do not say this, but it was also being uncharitable.

Chief Minister : Sir, I am not hearing anything. There appears some defect in the mike and it should be set right.

Mr. Speaker : I would request the hon. Member to speak from some nearer seat. He may speak from any of the seats which are near the seat of the Leader of the Opposition.

(*At this stage Chaudhri Hardwari Lal went to the seat which was near to the seat of Shri Nihal Singh and said that this seat would be convenient to him.*)

Chaudhri Hardwari Lal : Sir, I was submitting that it was also being a little uncharitable. Quite often new-comers are able to see things further than the old hands because they can be more objective. They would have a clearer vision . But all this, Sir, should be neither here nor there. The important thing is that we should have an objective approach to everything said or suggested on the Floor of this House. Nothing else will matter. As a matter of fact, we cannot blunt the force of arguments of one another by calling one another names. By doing this, we shall only import into the House an atmosphere of the market place. We can counter one another's arguments effectively only if we are careful about the choice of our words.

Now, Sir, coming to the Report, I submit that the Commission has been enjoined by the Constitution to produce an Annual Report on its working. The Constitution also requires the Government to explain to this House the reasons for any disagreement with advice tendered by the Commission in any matter. The Government has added a 3-4 page Explanatory Memorandum with regard to the cases in which it had disagreed with the Commission. I am afraid the Explanatory Memorandum covers only one category of cases and leaves unexplained a good many matters mentioned in the Commission's Report. I shall come to the cases explained by the Government in a moment. Let me first refer, Sir, to the cases in which the Commission was consulted, in which its advice was disregarded and which have not been mentioned in the Memorandum. The

Commission was consulted, Sir, about the service rules of a dozen services. The advice of the Commission in one of these cases was communicated to the Government thirteen years ago; in two cases six years ago; in one case four years ago; and, Sir, in the remaining eight cases two to three years ago. For all that the Commission knows , their advice has neither been accepted nor rejected. The result is that the services in question are without proper service rules.

Now, Sir, apart from the value that we may attach to the advice of the Commission, we are here in a situation under which the Commission will be seriously handicapped in giving advice in promotion cases, in giving advice even with regard to the methods of recruitment concerning these twelve recognised services and the result will be that the Government will have an amount of discretion which the Constitution does not intend it to have.

As regards the services, their personnel will not know as to where they stand. Let us not dismiss this, Sir, as a small matter. I have got a copy of the Constitution here. Articles 309, 310 and 311 are among the most important Articles of the Constitution. These are the Articles which have a bearing on the subject.

Mr. Speaker : What about Article 320 of the Constitution ?

Chaudhri Hardwari Lal : That Articles does not concern the services at all. Article 320 concerns the Public Service Commission. I will be coming to that shortly.

So, Articles 309, 310 and 311 have a bearing on the subject of services, i.e., the conditions, service and such like matters and I am seeking to draw your attention, Sir, to the fact that the matter of service rules is not a matter which we can dismiss lightly. These Articles of the Constitution are important. It was slightly inaccurate on my part to say that these are among the most important Articles. In fact all Articles of the Constitution are very important and these Articles are as important as any other Articles are.

As a matter of fact, Sir, the Commission was consulted with regard to the service rules of the Punjab District Attorneys also. The Commission advised but their advice was not accepted.

Mr. Speaker : Articles 309, 310 and 311 relate to the conditions of service of State services. Have these been abused and violated by the Government in any case ?

Chaudhri Hardwari Lal : Sir, the Commission is consulted but the Government refuses to accept their advice. Government is the final authority. The Commission is only an advisory body.

Mr. Speaker : Article 320 clearly lays down that the Commission is only to advise. It is for the Government either to accept the advice or not to accept the advice of the Commission.

Chaudhri Hardwari Lal. Quite right, Sir. I do not go beyond that at all. But I am prepared to clear any doubts that you may have.

Mr. Speaker : Has the Government violated any of these Articles of the Constitution referred to by the hon. Member ?

Chaudhri Hardwari Lal : Sir, there are a number of matters on which the Commission is consulted unless the Government frames regulations limiting the functions of the Commission in regard to those matters. Now, the Commission is to advise . It is for the Government to decide whether the advice tendered by the Commission should be accepted or should be rejected. This is provided in the Constitution. But the Constitution, however, detailed it might be, does not provide for everything. The intention of the framers of the Constitution was that conventions would grow and I should say that the expectation was that the advice of the Commission would be normally accepted.

So, Sir, I was pointing out that the Commission was consulted with regard to service rules of the Punjab District Attorneys. The Commission gave its advice and that advice was not accepted, and yet there is no mention about the reasons why it was not accepted, in the memorandum added by the Government to the Annual Report submitted by the Commission. In fact the Commission has not been heeded at all in the matter of service rules of various recognised services and they have had to repeat their earlier complaint that different departments are either not framing the service rules or are not initiating the revision of rules, which are out of date.

Mr. Speaker, there is another case about which the Memorandum is totally silent. It is rather a bad case. It is a case relating to the Transport Department and I cannot do better than to quote from the report of the Commission.

Mr. Speaker : What is the page number ?

Chaudhri Hardwari Lal : It is on page 17 and it reads like this —

> "Government in the Transport Department appointed in February, 1959, a certain gentleman as one-man Motor Accident Claims Tribunal. As this appointment had been made without reference to the Commission, an enquiry was made why it was not considered necessary to consult them. In repluy Government stated that as the appointment had been made under the provisions of the Motor Vehicles Act, 1939, it was not covered by the provisions of Article 320 of the constitution of India and accordingly, no consultation with the Commission was necessary. The Commission, however, felt that this was a civil post appointment to which was referable to them. An enquiry was, therefore, made from Government on the 30th December, 1959, how the provisions of Article 320 of the Constitution of India were held to be not applicable to this case, but no reply has so far been received from Government despite reminders".

Sir, coming to the disciplinary cases in which the Commission's advice has been rejected during the year under report, their No. is 6 out of 51. Now, Sir, paradoxical though it may sound, 6 out of 51 is very alarming number. I say it deliberately that it is an alarming number. At the Centre the number of cases referred to the Union Public Service Commission is incomparably larger. There is no comparison at all, Sir. But the Union Government, Sir, seldom rejects the advice of the Union

Public Service Commission. You will recall, Sir, the famous case in which the Union Finance Minister and a few top civilians were involved. It was the case concerning 'Mundra deal', Sir, in that case the Union Public Service Commission was consulted in regard to the conduct of civilian officers. The Commission gave its advice. As it happened, the advice of the Commission differed from the views of the Government and this was made clear in so many words, if I correctly remember, by the Prime Minister himself or by the then Union Home Minister. But the Government accepted the advice of the Union Public Service Commission, making it clear that it was their policy to establish and to stick to the convention that the executive should almost invariably accept the advice of the Union Public Service Commission, in all service matters referred to them for advice. I have got with me the last four Annual Reports of the Union Public Service Commission. I find that only in one case out of hundreds examined by the Union Public Service Commission during the last four years was there a disagreement between the Union Government and the Union Public Service Commission. Only in this case was the Commission's advice rejected. That, Sir, is the correct view of the spirit of the Constitution and this was the point I was coming to. You were enquiring if under Article 320 of the Constitution, the Commission had any functions beyond advisory functions. According to the written provisions of the Constitution, Sir, the Commission has no function at all beyond advisory functions. Sir, we have a Constitution which is very detailed, a written Constitution. At the same time, we know that the intention of the framers of the Constitution was that there would be scope for conventions to grow. Even the Central Cabinet is an advisory body to the President. But, Sir, you know so well that it is more than an advisory body. So, my point is that the executive should regard it necessary to bother about the spirit of the Constitution and not about the letter of the Constitution.

Now I come to the cases which have been mentioned in the explanatory memorandum. To save the time of the House, I will not go into the details of those cases. I must point out that all the cases have not been mentioned in the memorandum. I said a moment ago that the number of cases in which the Commission's advice was rejected is rather alarming and I shall take them one by one. There are the cases of two officers, a P. C. S. Officer and a D. S. P. There were certain charges against them. They were exonerated by the Sessions Judge, by the High Court and by the Public Service Commission but the Council of Ministers still punished them. These cases appear at pages 1 and 2 of the explanatory memorandum and on page 15 of the Annual Report of the Commission. There is another case, Sir, of a certain employee. It appears at page 3 of the memorandum and on page 16 of the Report of the Commission. In this case, Sir, the Enquiry Officer and the Public Service Commission agreed in their findings and said that the employee concerned should not be dismissed. But the Council of Ministers dismissed the employee. There is yet another case appearing on pages 3 and 4 of the explanatory memorandum and on page 16 of the Commission's Report. It turned out to be a very very protracted case. Sir, I should have liked to go into the details but the time is short and I will not do that. In this case the Enquiry Officer, the Head of the Department and the Public Service Commission, all agreed that the man must be dismissed. In spite of the agreed opinion of all of them, the Government retains this man in service.

[Chaudhri Hardwari Lal]

There are two other cases which appear to me to be very bad, possibly because I am not very executive minded. But I am not referring to them. You may go through those cases mentioned in the Memorandum submitted by the Government along with the comments made by the Commission.

Now, Sir, I come to the exclusion of posts from the purview of the Commission. It is stated in the Commission's Report that there has been a decrease in their work. I shall quote from the Report itself—

> "....There has been decrease in the correspondence handled by the Commission during the year under report as compared to that handled by them during the previous year as would appear from the following table. This is mainly due to the amendment of regulation 3 (a) of the Punjab Public Service Commission (Limitation of Functions) Regulations, whereby recruitment to posts carrying an initial salary of Rs. 150 to 159 per mensem has also been excluded from the purview of the Commission and entrusted to the Subordinate Services Board."

The exact amount of decrease is like this. In 1959-60 the number of receipts handled by the Commission—this is the only way of measuring the decrease or increase and the Commission has done it correctly—the number of receipts handled by the Commission amounts to 63,247 in 1959-60. The number of receipts handled in 1960-61, i.e., the year under report came down to 50,945. As a matter of fact, Sir, the Commission commented on the exclusion of these posts . I will read from the Report—

> "The Punjab Public Service Commission regret that they are unable to appreciate the limit from Rs. 149 to Rs 159 for purposes of excluding posts from their purview and entrusting them to the Subordinate Services Selection Board. It will be recalled that before Subordinate Services Selection Board was set up in 1953, the Commission were asked to undertake the work relating to recruitment to all posts carrying a salary of Rs. 50 or above. The Commission then consisted of three Members; and as the amount of additional work involved was such that the Commission could not cope with conveniently, they expressed their inability to undertake this work. It was in these circumstances that the Subordinate Services Selection Board was constituted and the work then outside the purview of the Commission was entrusted to it. Since then the strength of the Commission has gone up from three to five. They have never objected to any work that has come to them even as a result of the revision of pay-scales. On the other hand, they have taken objection to the very existence of the Board and in spite of Government view to the contrary, they still regard it as an encroachment on their legitimate functions under the Constitution. In these circumstances the Commission consider that there was no occasion, much less a justification, for curtailing the functions of the Commission and extending the sphere of the Subordinate Services Selection Board.
>
> As regards your argument that 'the Board has now acquired considerable experience of arranging recruitment to these posts I am to say that the Commission have not been able to appreciate the argument. All recruitment work necessarily involves the same steps or procedure, viz, issue of advertisements, scrutiny of applications, holding of written examination and/or interviews, etc. The Commission do not understand what specialization or special merit the Board could have acquired during its six years' existence, which the Commission have not been able to do during their 22 years standing."

Sir, this is the history how the posts carrying initial salary of Rs. 150 to 159 were taken out of the purview of the Commission. But this is not all, Sir.

The Commission's lengthy comments on the manner in which fourteen posts of District Public Attorneys were taken out of their purview would make a most depressing reading. A new service of District Attorneys was to be created. As it appears from the Commission's Report, even before the case was referred to the Commission, the Government had decided that in order to accommodate persons who had been as Public prosecutors in service on a particular date, their posts would be excluded from the purview of the Commission.

Up to this point the whole thing was completely all right, and thoroughly understandable. They were temporary hands. But we have to accommodate even temporary people. The Commission understood this . But then the Commission insisted that the question of suitability, the question of records of service and the question of final selection of the Officers must be decided by the Commission and not by the Government. The Government replied that the Legal Remembrancer and the Home Secretary to Government, Punjab, under whom these Officers had worked would be in a better position to make the selection. Sir, a graver reflection on a statutory and expert body and a more presumptuous attitude on the part of the executive would be difficult to imagine. It is to the credit of the Commission..........

Mr. Speaker : They just protested and kept silent.

Chaudhri Hardwari Lal : No, Sir, it is to the credit of the Commission that they registered a strong and dignified protest. I cannot do better Sir, than to read out a few lines from the Report of the Commission itself. It reads—

> "The Punjab Public Service Commission observe that 'Public Service Commissions' are set up under the Constitution of India, and are intended to serve a definite and positive purpose. They are intended to ensure a uniformity of standard and also a high degree of fairness in all cases of recruitment, promotion, disciplinary action, etc., free from any political consideration. This Commission has been entrusted by Government with the recruitment of Class I Officers in various departments by competition, promotion and selection. The grade carried by the two categories of the District Attorneys would not justify their exclusion, nor would it justify the implied inference that the Committee appointed by Government would be in a better position to make the selection. After all, it is the record of the officer as also his personality and legel attainments that should count in such selections; and the Commission find no arguments in the letter under reference, or on general consideration, as to why the Committee could make a better or a fairer selection. Personal knowledge of the candidates by the members of the Committee, unless it is consistent with the reports obtained by the officer from his immediate superiors, should not be in all fairness, used for or against any candidate. It is in the interest of Government itself to entrust such matters to the Commission and not to exclude these from their purview, to avoid allegation of favouritism, etc., howsoever unfounded, being levelled against them by the persons who are not selected by the Committee.
>
> In view of the foregoing, and the arguments already advanced in the correspondence with the Home Secretary to Government, Punjab, the Commission see no justification for the exclusion of 7 posts of District Attorneys, Grade I, and 7 posts of District Attorneys, Grade II, from their purview.
>
> Government, however, issued orders in October, 1960, excluding these posts from the purview of the Commission."

Then I come to another case, Sir.

Sardar Gurdarshan Singh : On a point of Order, Sir. Is any hon. Minister allowed to practise his talent for drawing when one hon. Member is speaking?

Mr. Speaker : No, please. The hon. Minister is concentrating on the points being made out by the hon. Member speaking.

Chaudhri Hardwari Lal : May I resume my speech, Sir ? Now I come to another case which is still worse. The Government wanted to appoint a particular person as dairy engineer, in class I. A proposal was sent to the Commission and the Commission was told in effect, "approve this man or this post will be taken out of your purview". The Commission protested. Eventually better counsels prevailed and the post was not taken out of the purview of the Commission. But I want to draw your attention to the manner in-which the Commission was addressed in the first instance. This is not the manner in which a statutory body and an expert body, a body established in the State by the Constitution should be addressed.

There was yet another case in which the Commission's approval was necessary for making the appointment. The appointment was made in the first instance without their approval. After the appointment had been made, it was excluded from the purview by the Council of Ministers. Later on it was sent to the Commission with the remarks that it should be regularised and that if the Commission did not do so, the post would have to be taken out of the purview of the Commission. For reasons best known to the Commission they regularised that appointment.

Sir, then I come to a large number of posts relating to the Sports Department that were excluded from the purview of the Commission, without dealing with the points which the Commission had made. I shall only quote the relevent portion from the Report of the Commission.

> "The only ground advanced by Government for their exclusion from the purview of the Commission was that in view of the good work done by the persons already appointed against four of the posts on temporary basis on the recommendations of the Departmental Screening Committee consisting of Minister for Revenue and Sports,the Planning and Development Commissioner and the Director, Social Welfare, it was proposed to retain them on regular basis and to fill the remaining posts again on the recommendations of the aforesaid Committee as the Government felt that it would be possible for them to make selection of right type of persons. The Commission regretted their inability to appreciate the argument advanced in this case. The Commission were a statutory body created by the Constitution for the specific purpose of making recruitment to posts in connection with the affairs of the State and any attempt to take away the post from their purview for the reason that any other body or an *ad-hoc* Committee alone could select really suitable person, defeated the very purpose for which the Commission has been set up and cast a reflection on the Government for trying to bye-pass the Commission and consequently exposed them to unnecessary criticism. The Commission added that the proviso to Article 320(3) of the Constitution was intended to be invoked only in exceptional cases and for posts of political and emergent nature. It could certainly not be the intention of the framers of the Constitution that post should be removed from the purview of the Commission on such inadequate considerations and entrusted to parallel bodies like the *ad-hoc* Committees. In their opinion any other interpretation would have the effect of nullifying the main provision as well as the spirit of the Constitution....".

Sir, before I deal with the implications of the exclusion of various posts from the purview of the Commission, I once again draw your pointed attention to the manner of relationship subsisting between the executive and the Commission, to the manner in which the executive choses to address the Commission. I do not know, Sir, what you will say to my description of this manner. To me the manner appears to be gross, crude and even provocative and insulting at times. As regards the exclusion of posts, this House has to make up its mind whether it should continue to allow to the Government the latitude that it has allowed to it so far. The Commission does not exist as a matter of courtesy of this House, much less as a matter of courtesy of the Government. It has a firm place and precise functions in the Governmental set-up, assigned to it by the Constitution of the country. One of the theories underlying the Constitution is that a neutral, efficient and contented civil service is one of the most essential ingredients of democratic processes. Sir, may I also add that the Public Service Commission along with an independent Judiciary and independent Audit are among the main pillars of the democratic edifice. If we constantly go on hammering at these pillars, if we go on tampering with these pillars, in course of time, we shall damage these pillars. We shall no doubt pull down these pillars and also, Sir, one day we shall pull down the edifice itself. The edifice will not be able to stand without the support of these pillars. (*Cheers from the Opposition benches.*)

Sir, coming to details again, the Commission reports that apart from a number of brief periodic meetings, it met only on 170 days for interviewing the candidates. On the average, they met for 14 days in a month. It is obvious that they could not do any thing else. With countless posts gone to the Subordinate Services Selection Board, hundreds of posts gone to the newly created Electricity Board, numerous posts gone to the Sports Department, a fair number of development posts gone to Development Department, a good number of posts relating to Public Relations Department gone to the Government again and an indefinite number of miscellaneous posts being excluded year after year from their purview, the Commission has begun to look a superfluous burden on the exchequer of the State and may I also add, Sir, an unnecessary thorn in the side of the State Government. Wind up the Commission we cannot. That will look like an open subversion of the Constitution. But we do appear to be telling the Commission "You a mere creature of the Constitution, sit back and relax or sulk if you like.". Sir, may I plead for a change in this policy ?

10 a. m. | The Commission needs to be vitalised and may I give, Sir, a few specific suggestions. My first suggestion is—

Repeal of all previous Regulations limiting the functions of the Commission and enactment of fresh Regulations on the broad lines approved by the Union Parliament with regard to the Union Public Service Commission.

Sir, I have got a copy of the Report of the Union Public Service Commission for the year 1958-59. It will be best if I read out from that Report. After long deliberations, the Parliament approved these regulations with appropriate amendments. Now with the regulations they have

[Chaudhri Hardwari Lal]

appended a Schedule in which are detailed posts which will not be referred to the Union Public Service Commission. There are 11 categories of posts, almost all posts which, as remarked by the Punjab Public Service Commission, are posts either of an emergent nature or of political nature. And Clause 12 of this Schedule says—

> "Any Service or post or class of posts in respeet of which the Commission has agreed that it shall not be necessary for it to be consulted".

We are here producing regulations after regulations limiting the functions of the Commission year after year. They never do that kind of thing at the Centre. Certain posts of political or emergent nature have been detailed in the Schedule. They have added only one sentence—

> "Any Service or post or class of posts in respect of which the Commission has agreed that it shall not be necessary for it to be consulted".

and since 1959 the Commission has not commented on the exclusion of posts. During the last three or four years, there has been no exclusion of posts from the purview of the Union Public Commission.

My second suggestion is—

> Wholesale adoption of conventions which have come to govern the relationship between the Union Government and the Union Public Service Commission.

There is no harm, Sir, in adopting these conventions. At the Centre, they have more experience. They have studied the working of the Commissions abroad. They have copied things from there. Sir, we can, with advantage adopt their conventions wholesale.

My third suggestion is—

> Retention of the Public Service Commission in the State as the only recruiting agency for State Services, including services under the State Electricity Board and other Statutory Corporation.

I will submit, Sir, that this is necessary for another reason. The Commission will not be able to improve its methods of recruitment and its methods of interviews or its system of examinations unless it has ample work and ample staff. They do need to modernise their methods. But they can be modernised only if we provide to them ample staff. We can do all this easily.

My fourth suggestion is—

> Association of outside experts and specialists with the interview work of the Commission.

Sir, this is of the utmost importance because after all, the Members of the Commission will always be, by and large, laymen, educated but laymen. Also the Departmental Heads who go to assist the Commission from the

Secretariat are laymen with regard to many subjects. Take for example Science, Agriculture, Engineering, Medicine, etc. There are so many branches of these subjects because there is so much specialisation these days. The Head of the Department, such as Director of Health Services, Director of Public Instruction—will be knowing nothing about certain subjects in which they will be trying to dabble at the time of interviews and they will only be making the Public Service Commission a laughing stock for the candidates. (*Cheers from the Opposition Benches*) I have studied the Report of the Commission. It says that on the 170 days the Commission met for interviewing, they interviewed about 2,500 candidates. Now this will give an average of 10—12 minutes per candidate. Now these laymen—obviously the Members of the Commission are laymen and also the Departmental Heads in many cases are laymen—interviewed candidates for Class I, Class II and Specialist Posts. How can they suitably assess the worth of those candidates during a brief interview of say 4, 10 or 12 minutes. But what can they do ? They will not know how to question the candidates. It is only if we have specialists, if we copy the Union Public Service Commission and if we have a number of one-man boards—all assisted by specialists—that we can be fair to the candidates and the administration. It is after all for the administration that we are recruiting persons.

My fifth suggestion is—

Appointment of Educationists, Engineers, Medical men, etc., as Members of the Commission.

In view of the technical nature of the bulk of the Commission's work in the field of recruitment, such appointments are necessary. We can easily accommodate one or two experts. We can abolish the Subordinate Services Selection Board and can add to the number of the Members of the Commission. We can increase the Membership of the Commission to seven. There will be no increase in expenditure. Sir, we must have technical men as members of the Commission.

An Hon. Member : What about politicians ?

Chaudhri Hardwari Lal : The Commission should not be a dumping ground for the politicians. In a Member of the Commission you need very much more than the ability to contest an election, than the ability to serve a political party or to please the Government of the day or to impress a subordinate Court. You need for the Commission men with trained minds and with experience of some significant kind of work successfully done. There are definite Constitutional provisions regarding appointment of Members and conditions of their service and the whole intention of those provisions is that the Members should be ensured some kind of independence. They must not be too junior in age because in that case they cannot afford to be independent. Sir, if a man is appointed at the age of forty, he retires at the age of 46. He will have another 14 years to go judging by our death rates. Then what will he do after retirement ? To appoint him at the young age is unfair to him. It is unfair to the administration and it is unfair to the Constitution which we are trying to work.

[Chaudhri Hardwari Lal]

Only one word more, Sir, and I have done. The Report of the Commission contains a review of the examinations held by them. Sir, if you go through this review, you will feel utterly depressed. The review contains abundant evidence of the fact that deterioration in Civil Services has set in. We need to do two things .We need to enable the Commission to establish closer contacts with the Universities in the State. We also need to review the educational policies of the State. Sir, some of us here may offer certain suggestions to the Government and may I now, suggest to the Government, through you, Sir, that they should, at an early date, provide a suitable opportunity for a fulldress debate on its educational policies during the next session. It has not been possible to get an opportunity for such a debate during this session. We spend nearly sixteen or seventeen crores of rupees every year on our education and I shall be leaving the session with a feeling of regret that it has not been possible during this session to discuss our educational policies. This is all what I wanted to say. I wish to make a special appeal to the hon. Chief Minister, who, I know through a long contact, is a person always capable of rising to the occasion. I hope, Sir, he will give his earnest consideration to the suggestions that I have made. Thank you, Sir. *(Cheers)*

Mr. Speaker : Motion moved —

That the Annual Report on the working of the Punjab Public Service Commission for the year 1960-61, which was laid on the Table of the House on the 2nd April, 1962, be considered.

RESOLUTION UNDER CLAUSE (5) OF ARTICLE 320 OF THE CONSTITUTION

Mr. Speaker : There is another motion on the same subject. I would like both the motions to be discussed by the House together. Therefore, I would request Dr. Baldev Parkash to move his motion.

Dr. Baldev Parkash ((Amritsar City, East) . Sir, I beg to move—

That the Order of the Governor relating to the additions to Schedules 'A' and 'B' referred to in regulations 3 (b) and 5 (f), respectively, of the Punjab Public Service Commission (Limitation of Functions) Regulations, 1955, namely:—

'SCHEDULE A

(35) Junior and Senior specialists appointed in India including Indians recruited abroad, on contracts for period not in excess of five years, in connection with the Beas Project.

SCHEDULE B

(29) Junior and Senior specialists appointed in India including Indians recruited abroad, on contract s for period not in excess of five years, in connection with the Beas Project.'
be repealed.

स्पीकर साहिब, जो प्रस्ताव मैंने हाऊस के सामने रखा है उसका भाव यह है कि गवर्नमेंट की तरफ से पब्लिक सर्विस कमिशन के purview से जो नई services निकालने का आर्डर जारी किया गया है उसको रद कर दिया जाए। इससे पहले कि मैं अपने प्रस्ताव पर आऊं मैं हाऊस में पब्लिक सर्विस कमिशन को नियुक्त करने का जो लक्ष्य है

उसकी भूमिका रखना चाहता हूँ। स्पीकर साहिब, पब्लिक सर्विस कमिशन गवर्नमेंट से ऊपर है और इसको बनाने में हमारे देश के विधान में एक निश्चित लक्ष्य रखा गया है कि जहां तक सरकारी नौकरियों का सवाल है उनकी recruitment में fairness रखी जाए और उनकी recruitment करने में पूरे तौर पर uniformity लाई जाए, लोगों को न्याय मिल सके और किसी के साथ कोई बेइन्साफी न हो। इस लक्ष्य को सामने रखते हुए हमारे विधान की धारा 315 के अन्तर्गत राज्य पब्लिक सर्विस कमिशन और यूनियन पब्लिक सर्विस कमिशन की स्थापना की गई और जिस तरह इलैक्शन कमिशन सरकार के अधीन नहीं उसी तरह से पब्लिक सर्विस कमिशन भी किसी तरह से सरकार के नीचे नहीं आती। अगर पब्लिक सर्विस कमिशन के किसी मैम्बर को हटाना भी हो तो गवर्नमेंट को किसी प्रकार का कोई अधिकार नहीं है कि वह उसे हटा सके। उसे हटाने के लिये सुप्रीम कोर्ट का आर्डर चाहिए। मैं यह सब कुछ इसलिये बता रहा हूँ कि विधान के निर्माताओं का भी यही ख्याल था कि जिस तरह से भी हो सके सर्विसिज़ को political corruption और favouritism आदि दूसरी चीज़ों से ऊपर रखा जा सके। लेकिन अगर सरकार यह कोशिश करे कि विधान द्वारा दिये गये अधिकारों को भी वह जनता से छीन ले और इस तरह से victimisation करने की कोशिश करे, आए दिन पब्लिक सर्विस कमिशन के अधिकारों को सीमित करती जाए, दिन प्रतिदिन नए नए regulation जारी करती रहे तो मैं समझता हूँ कि इससे बढ़कर उसके लिए बुरी बात और कोई नहीं हो सकती। स्पीकर साहिब, मैं आपके द्वारा हाऊस के नोटिस में वह तमाम services लाना चाहता हूँ जोकि सरकार ने धीरे धीरे पब्लिक सर्विश कमिशन के purview से निकालीं। अगर मैं उन सभी services को आपके सामने रखूं और उनकी details में जाऊँ तो समय बहुत लग जायगा। इसलिये मैं उनको जल्दी जल्दी पढ़ कर यह बताना चाहता हूँ कि कोई पचास किसम की ऐसी services होंगी जोकि सरकार न अब तक पब्लिक सर्विस कमिशन के purview में से निकालीं। Work-charged appointments in the Public Work Department को निकाला, भाखड़ा नंगल प्राजैक्ट के सम्बन्ध में काफी posts को Commission के purview में से निकाला और अब Beas Dam की बाबत भी यही सिलसिला जारी किया जा रहा है। Private Secretary (Political) to the Cheif Minister, Chairman and Members of Subordinate Services Selection Board, all posts of B.D.O.s को निकाला। Assistant Demonstrators in the Glaney Medical College, Amritsar, को Commission की purview में से निकाला और Chief Instructor and two Assistant Instructors for the Home Economics Department; Fire Officers in the Civil (Home Defence) Department; State Press Liaison Officer at Delhi; Technical Organiser in the Industries Department; Officer Incharge, National Discipline Scheme in the Education Department; Organisers in the Public Relations Department; all posts of Block Development Officers created or to be created in the National Extension Service Blocks in the Lahaul and Spiti Area; all posts in the Food and Supplies Department; Editor in the Public Relations Department;

[Dr. Baldev Parkash]

Youth Welfare Officer for Girls in the Education Department; all posts in all Departments with initial salary of Rs. 160 per mensem and above, created or to be created in the Lahaul and Spiti area; Supervisor for the Cafeteria in the New Secretariat building; Staff Officer in the Civil (Home) Defence Department; Advocate-General, Deputy Advocate General and Assistant Advocate General, etc. etc. को Public Service Commission के perview से निकाला, इस के अलावा और भी हैं। उनमें कुछ important posts भी आती हैं जैसे Improvement Trusts के Chairmen हैं, District Attorneys हैं, Sports की posts हैं, यह सब Public Service Commission के purview से निकाल ली गई हैं। इनको निकालने का एक ही मतलब है कि अपने लोगों को यहां पर लगाया जा सके या political considerations की बिना पर यह posts भरी जाएं । सरकार कहेगी कि हमारे पास कई वजुहात हैं। जनाब, हमारे पास हर साल Public Service Commission की report आती है। इसमें दर्ज है कि सरकार ने जितनी शर्तें रखीं Public Service Commission ने वह सारी पूरी करने का विश्वास दिलाय। सरकार ने कई posts को इसलिये ले लिया क्योंकि यह चाहती थी कि हमने तीन महीने के अन्दर अन्दर इन को भरना है मगर Commission ने कहा कि हम इससे भी कम वक्त में recruit कर के देंगे मगर इसके बावजूद सरकार ने ले लीं। फिर इन्होंने कहा कि हमें खास specialists चाहिएं जोकि इन्होंने कहा कि Commission recruit नहीं कर सकेगा। Commission ने कहा जिस तरह के सरकार आदमी चाहती है हम वैसे ही भर्ती करके देंगे। मगर सरकार न मानी। District Attorneys के बारे सरकार ने कहा कि चूंकि यह Public Prosecutors में से लेने हैं इसलिये Home Secretary और Legal Remembrancer जो उनसे deal करते हैं वह ज्यादा अच्छी selection कर सकेंगे। Commission ने जवाब दिया कि अगर यह बात है तो हम इन दोनों ही अफसरों की राए से यह recruitment कर लेंगे। इस पर सरकार को कोई objection नहीं होनी चाहिए थी मगर वह तो सिर्फ take over करने का बहाना ही था ताकि कैसे भी लायक या नालायक अपने आदमियों को वहां पर लगाया जा सके। विधान के makers को Public Service Commission बनाते वक्त यह ख्याल नहीं आया कि जो कोई वज़ीर होंगे, Chief Minister होंगे वह बेईमानियां करेंगे —

Mr. Speaker : Please, please.

डा० बलदेव प्रकाश : I am sorry, I withdraw. उनको यह ख्याल नहीं आया कि इस तरह की कमज़ोरियां भी आ सकती हैं वरना वह भ्रष्टाचार को कम करने के लिये ऐसे provision न बनाते। इस provision का नतीजा यह है कि—जैसा कि Public Relations Department में है—वहां उन लोगों को भर दिया है जो इनके चहेते थे। उनकी लियाकत का तो सवाल ही पैदा नहीं होता। यही हाल इन के दिल्ली के liaison officer का है। उस बारे audit report पढ़ कर सुनाता हूँ।

हमें कहते हैं कि हम गलत allegations लगाते हैं मगर यह सुनिये Auditor क्या कहते हैं :

"A person was appointed as State Press Liaison Officer at Delhi in June, 1957. The maximum age limit for entry in service and the recruitment of production of medical certificate of fitness were waived in his case. He was also granted four advance increments in the grade of Rs. 500—25—650/30—800 initially with effect from the 4th September, 1957 but in January, 1958 these were allowed retrospectively from the date of his appointment plus a conveyance-cum-entertainment/sumptuary allowance of Rs. 200 per mensem. In March, 1959, the conveyance-cum-entertainment/sumptuary allowance was increased to Rs. 400 per mensem.

The officer was granted extraordinary leave from the 21st November 1959 to 9th May, 1960, during which period he would have been entitled to pay of Rs. 650 per mensem only (plus allowances) had he remained on duty. While on................"

Chief Minister : Mr. Speaker, is the hon. Member discussing the Report of the Public Service Commission ?

डा० बलदेव प्रकाश : Chief Minister साहिब को गलती लग गई है मैं दूसरी motion पर बोल रहा हूँ। Agenda देखें। मैं बता रहा हूँ कि जो services पहले Commission के purview से निकाली गई हैं उनका क्या हश्र हुआ है और जो निकाली जायेंगी उनके साथ भी यही बात होने वाली है।

"......While on extraordinary leave he was allowed to take up employment with a private newspaper at a consolidated monthly remuneration of Rs. 1,500 inclusive of dearness, conveyance and other allowances. *Ex-post facto* sanction to his employment with the private newspaper was accorded in August, 1961".

Shri Balramji Das Tandon : It is a matter of shame.

डा० बलदेव प्रकाश : स्पीकर साहिब, यह कहां तक जायज़ है कि सरकार Constitution के provisions को इस तरह से flout करे, services को Commission के purview से निकाले और वहां ऐसे आदमियों को लगाये जो medical certificate न produce कर सकें, जिनमें लियाकत न हो और जो छुट्टी चले जाएं और उसी अर्सा में दूसरी जगह नौकरी कर लें और तनखाह सरकार से भी लेते रहें ? Finance Department तो इनके under है उसको दबा कर उससे कोई भी post sanction करवाई जा सकती है। फिर Improvement Trusts के chairmen की posts Public Service Commission के purview से निकाली गई।

Mr. Speaker : The hon. Member is going off the track.

डाक्टर बलदेव प्रकाश : उसके अन्दर इतनी ज्यादा political corruption है जिसकी इन्तिहा हो गई है। अमृतसर इम्प्रूवमेंट ट्रस्ट का चेयरमैन एक आदमी लगाया गया था जिसकी कोई लियाकत नहीं थी, सिर्फ मुख्य मंत्री साहब उससे खुश थे। लेकिन जब उसने धांधली की और वह पकड़ी गई तो यहां तक नौबत आ गई कि उसे telegraphically remove किया गया।

इसी तरह एक ऐसे आदमी की appointment की गई जो चेयरमैन बनने से पहले तक स्वतंत्र पार्टी का District President था। वह चूंकि 1952 के

[डाक्टर बलदेव प्रकाश]

जनरल इलैक्शन में खड़ा हुआ था, और उसके बाद 1957 के जनरल इलैक्शन में खड़ा हुआ था। अब 1962 के जनरल इलैक्शन में खड़ा होने वाला था इसलिये इस डर से कि अगर वह खड़ा हो गया तो जीत जायगा, उसको चेयरमैन इम्प्रूवमैंट ट्रस्ट अमृतसर बना दिया गया। इसका मतलब यह है, स्पीकर साहब, कि यह posts अपने हाथ में गवर्नमैंट ने इस तरह के purpose सिद्ध करने के लिये रखी हैं। हालांकि जो आदमी यह रखते हैं वह इतने नाअहल हैं, कि जैसा कि मैम्बर साहब ने फरमाया कि रोहतक में misappropriation हुआ और जगाधरी में भी गड़बड़ी हुई। इन्होंने अपने नाअहल आदमियों को provide करने के लिए और अपना political मकसद पूरा करने के लिए यह सर्विसिज़ कमिशन के purview से निकाल कर अपने हाथ में रखी हुई हैं। अगर सरकार का यही हाल रहा तो वह दिन दूर नहीं जब कि कमिशन के पास कोई काम शेष नहीं रहेगा। इन्होंने जो B. D. O. की posts निकाली हुई हैं, उनका, स्पीकर साहब, हाल देखने के काबिल है। कहीं यह शिकायत आती है कि कोई B. D. O. किसी लड़की को भगा ले गया, कहीं और कोई और गड़बड़ी करके चला गया......

Mr. Speaker : No such remarks please.

डाक्टर बलदेव प्रकाश : मैं, जनाब, इनकी नीति की बात कर रहा हूँ कि यह करते क्या हैं और इसका हशर क्या होता है। एक आदमी अमृतसर में है जिसने कांग्रेस का काम किया है, उसको यह कहा गया कि ज़रा ठहरो तुम्हें B. D. O. बना देंगे जबकि उस आदमी की कोई qualification नहीं है। और अगर कोई सवाल पूछा जाता है तो मुख्य मंत्री साहब कहते हैं कि वह B. D. O. तो ऐसा आदमी है कि किसी भी यहां के मैम्बर से अच्छा भाषण दे सकता है। मैं इन्हें कह देना चाहता हूँ कि अगर यह हरकतें चलती रहीं तो देश कहां जाएगा ? इस पर यह विचार करें। (घंटी)

मैं, स्पीकर साहब, एक बात appointments के बारे में कहना चाहता हूँ। पंडित मोहन लाल गृह मंत्री साहब ने सबोरडीनेट सर्विसिज़ सिलेक्शन बोर्ड के मैम्बरान की appointment justify की थी। यह चाहे जितनी justification दें लेकिन मैं यह समझता हूँ कि किसी भी कमीशन को political approaches से दूर रखना चाहिए। जो defence उन्होंने दी है—

the defence is more objectionable than the offence itself.

अगर वह defence न देते तो अच्छा था। मैं, जनाब, फिर यह कहना चाहता हूँ कि सबोरडीनेट सर्विसिज़ सिलैक्शन बोर्ड के अन्दर जो appointment की है' वह हर आदमी महसूस करता है कि justified नहीं है। जहां तक उनकी मिनिस्टर साहब के ज़रिए की गई इस justification का सवाल है, कि वह बहुत दयानतदार, और नैशनलिस्ट आदमी है, वह तो इसी से साबित होता है कि उनको न तो कांग्रेस का टिकट मिला और न ही लोगों ने उन्हें स्वीकार किया। और यही नहीं वह शख्स चोरी के अन्दर involved रहा। (घंटी) मैं, स्पीकर साहब, साफ तौर पर यह कहना चाहता हूँ कि यह सरकार आज

public esteem से गिरती जा रही है, इसलिये इसको public esteem बनाए रखने के लिये यह चाहिए कि वह पब्लिक सर्विस कमिशन को इतना ऊंचा उठाए कि उसकी तरफ कोई आक्षेप न कर सके। न ही यह कह सके कि सरकार ऐसे मामले में favouritism से काम लेती है। इन शब्दों के साथ में यह कहना चाहता हूँ कि यह हाउस इस रेज़ोल्यूशन को पास करे और इस आर्डर को repeal करे।

Mr. Speaker : Motion moved —

That the Order of tne Governor relating to thc additions to Sehedules 'A' and 'B' referred to in regulations 3 (b) and 5 (f) respectlvely of the Punjab public Service Commission (Limitation of Functions) Regulatıons, 1955, namely :—

SCHEDULE A

(35) Junior and Senior specialists appointcd in India including Indians recruited abroad, on contracts for period not in excess of five years, in connection with the Beas Project.

SCHEDULE B

(29) Junior and Senior specialists appointed in India including Indians recuited abroad, on contracts for period not in excess of five years, in connection with the Beas Project,

be repealed.

राज्य मंत्री (श्री हरबंसलाल) : स्पीकर साहब, आनरेबल मेम्बर ने, जिन्होंने पहले मोशन पेश की इस बात पर बार बार ज़ोर दिया कि पब्लिक सर्विस कमिशन की जो सिफारीशात हों वह गवर्नमेंट को invariably मान लेनी चाहिएं। यह एक convention होना चाहिए। साथ ही बार बार इस बात का हवाला दिया कि पब्लिक सर्विस कमिशन किसी के रहम पर नहीं बनाया गया, बल्कि Constitution ने यह status दिया। इसी सिलसिले में बोलते हुए आनरेबल मैम्बर ने उस बात को भी quote किया कि 51 कैसिज़ में से 6 केसिज ऐसे हैं जिनके बारे में गवर्नमेंट ने पब्लिक सर्विस कमिशन की राय को नहीं माना। उन्होंने यह कहा था कि कोई भी केस ऐसा नहीं होना चाहिए था। मैं अर्ज़ करूँगा कि Constitution में जहां बहुत तफसील में बातें दी गई हैं वहां, पब्लिक सर्विस कमिशन के बारे में और गवर्नमेंट के functions के बारे में कुछ चीज़ें convention पर छोड़ी गई हैं। और हमारी tradition इस बात का तकाज़ा करती है, कि convention बने और पब्लिक सर्विस कमिशन व गवर्नमेंट के दरम्यान ऐसे relations हों जिससे यह न मालूम हो कि दोनों में किसी तरह की jealousy है। मैं यह समझता हूँ कि जहां 51 केसिज़ में 45 केसिज़ ऐसे हों जिनमें कमिशन और गवर्नमेंट के बीच कोई difference of opinion न हो, वहां यह ऐतराज़ात और इलजामात गवर्नमेंट पर नहीं आ सकते।

जहां यह हो कि 607 posts fill up हुई हों और जो फैसला उनके लिये Public Service Commission ने किया हो वही गवर्नमेंट ने माना हो तो

[राज्य मंत्री]

यह कहा नहीं जा सकता कि गवर्नमेंट Public Service Commission की recommendations को नहीं मानती। इस लिये बेहतर होता अगर मेरे फाज़ल दोस्त यहां जो cases quote करना चाहते थे, जिन cases का उन्होंने हवाला दिया है वह तफसील में देते। Punishment के cases में भी ordinarily Public Service Commission की तरफ से जो recommendations आई हैं गवर्नमेंट ने उनको मंजूर किया है। हां, कभी कभी मजबूरी के हालात में Public Service Commission की राये नहीं मानी गई और यह 6 cases ऐसे हैं जिन का ज़िक्र इस report में किया गया है। इस सिलसिले में हाउस में काफी बातें कही गई हैं और यह कहा गया है कि इनसे गवर्नमेंट के right decision और इसकी propriety पर reflection होती है। मैं कहता हूँ कि अगर आप इन cases की details को देखें तो आपको पता लगेगा कि गवर्नमेंट ने इन तमाम cases में ठीक फैसले किये हैं। क्योंकि अब यह चीज़ हाउस के सामने आ गई है तो अब perforce मुझे इन cases की details भी हाउस के सामने रखनी पड़ी है। जिन अफसरान को ज़िम्मेवारी की posts पर लगाया गया हो वे अगर अपनी जिम्मेवारी पूरी तरह से न निभायें या उनके काम में corruption पाई जाये तो ज़रूरी है कि उन्हें सज़ा दी जाये और उन्हें क्या सजा दी जानी चाहिए यह तो गवर्नमेंट को देनी चाहिए ताकि services यह महसूस करें कि अगर किसी के खिलाफ corruption का या negligence का charge साबत हो जाये तो उन्हें सजा मिलेगी। अगर वह यह भी महसूस न करें तो मैं समझता हूँ कि इस तरह तो administration चल भी नहीं सकेगी। आपने यह देखा होगा कि बजट पर बहस करते हुए Opposition के मैम्बरों ने बहुत से अलज़ाम लगाये—administration corrupt है और inefficient है और इसको ठीक करने के लिये कुछ न कुछ कदम उठाये जाने चाहिएं। आप देखिए कि जब कोई cases पकड़े जाते हैं तो हमारे Constitution के Article 311 और 320 के तहत सरकारी मुलाज़मों को कुछ protection मिली हुई हैं। अगर कोई चीज़ किसी मुलाज़म के खिलाफ साबत हो जाये तो फिर सवाल आता है कि उसे सज़ा कितनी दी जानी चाहिए। इसके लिये Public Service Commission की राये ली जाती है और अगर उसमें Public Service Commission और गवर्नमेंट की राये में कुछ मतभेद हो तो गवर्नमेंट जो ठीक समझती है वह वही करती है क्योंकि उस ने तो administration चलानी होती है। अगर इन्हीं 6 cases के facts को देखा जाये तो मैं समझता हूँ गवर्नमेंट का फैसला इन तमाम cases में ठीक था और अगर गवर्नमेंट यह action न लेती तो इसके खिलाफ यहां हाउस में यह charge लगाया जाता कि यह corruption को बन्द नहीं करती और negligent officers को यह सज़ा नहीं देती। (बाबू बचन सिंह : आखिरी case का भी ज़िक्र कर दीजिये।)

मैं तमाम cases का ज़िक्र करूँगा। पहला case X. E. N., Rohtak का है जिसके खिलाफ charge यह था कि वहां एक नहर में breach हुई थी लेकिन उसे बन्द

करने के लिये उस ने timely action नहीं लिया था जिस के कारण लोगों का बहुत नुकसान हुआ था। इसका case Public Service Commission को refer किया गया था और उसके मुतल्लिक Public Service Commission के comments आये थे। उनमें उन्होंने यह नहीं कहा कि उस officer के खिलाफ case साबत नहीं हुआ और कोई reason नहीं दिया। इस से पहले उसके खिलाफ inquiry हुई थी और 6 Engineers ने यह inquiry की थी और inquiry report में तीन Engineers एक तरफ थे और तीन एक तरफ थे। असल में उसकी negligence साबत हो गई थी और फैसला यह हुआ था कि इस officer को censure किया जाये और increment stop न की जाये लेकिन Public Service Commission की तरफ से यह सिफारिश की गई कि उसे censure भी न किया जाये। मैं यह कहना चाहता हूँ कि जिस अफसर के खिलाफ negligence साबत हो गई और उसकी negligence की वजह से लोगों का बहुत नुकसान हुआ उसे अगर censure भी न किया जाता तो यह गवर्नमेंट के खिलाफ एक और charge Opposition के दोस्तों की तरफ से लगाया जाता।

दूसरा case बरनाला के एक P.C,S. officer का है जिसके खिलाफ finding यह थी कि उसने एक Police Officer की favour करने के लिये अपनी inquest report में ठीक फैसला नहीं दिया था। इस पर गवर्नमेंट इस नतीजा पर पहुंची कि उस officer की दो increments stop की जायें लेकिन commission की तरफ से यह सिफारिश आई कि उसकी increments बन्द नहीं होनी चाहिएं। उसी case में High Court का भी फैसला आया था। इस बारे में यह महसूस करता हूँ कि जो judicial courts हैं वे तो evidence को देख कर बाज़ दफा benefit of doubt देकर मुलज़म को बरी कर देती हैं। जहां ज़रा भी शक पैदा हुआ कि मुलज़म ने जुर्म किया या नहीं किया वह उसे बरी कर देती हैं क्योंकि उन्होंने jurisprudence पर फैसला देना होता है लेकिन गवर्नमेंट ने जिसने administration को चलाना है उसने तो फैसला और नज़रिये से करना होता है। उसने benefit of doubt देकर या किसी evidence की किसी interpretation की बिना पर नहीं करना होता। गवर्नमेंट की बिना तो public है। उसने तो यह देखना है कि जो power किसी अफसर को दी गई है उसने उसको कहीं misuse तो नहीं किया। इस case में गवर्नमेंट ने यह महसूस किया कि उस अफसर ने अपनी power को misuse किया है और इसने इसलिये उस की सिर्फ दो increments बन्द कीं।

तीसरा case एक D. S. P. का था। एक murder हुआ रात के एक बजे, उस को सुबह इतलाह हुई और वह मौका पर शाम के चार बजे गया और न उस वक्त तक कोई report ही दर्ज की गई। उसके खिलाफ जब यह charge हो कि उसने personal interest नहीं लिया और duty में negligence show की तो क्या उसे सज़ा न दी जाये और खास करके जब उसके खिलाफ यह charge साबत हो जाये? तो मैं समझता हूँ कि ऐसे अफसर को थोड़ी बहुत सज़ा ज़रूर दी जानी चाहिए।

[राज्य मंत्री]

चौथा case एक Technical Supervisor का था। उस case में एक P. C. S. Officer ने inquiry की। उसके खिलाफ charge यह था कि वह यह साबत नहीं कर सका कि Pipe line कहां गई। उसकी report पर Public Service Commission के अपने जो comments हैं वह मैं आपके सामने रखना चाहता हूँ—

"The Commission after considering the record of the case and other relevant papers came to the conclusion that the only charge enstablished against the officer was that he could not account for certain quantity of pipeline for which he did not also maintain a proper account".

न वह साबत कर सका कि Pipe line कहां गई और न ही उसने कोई account ही रखा था। जब यह charge किसी official के खिलाफ साबत हो और Commission भी यह मानता हो कि charge साबत हुआ है और इसी reason पर गवर्नमेंट यह फैसला करे कि उसकी services terminate होनी चाहियें क्योंकि उसके खिलाफ corruption का charge साबत हो गया है तो इसके सिवा गवर्नमेंट और क्या कर सकती थी। अगर वह Public Service Commission की recommendation को मान लेती तो हाउस गवर्नमेंट पर यह charge लगाता कि यह corruption को रोकना नहीं चाहती।

पांचवां case एक overseer के मुताल्लिक है। उसके खिलाफ यह charge था कि एक सड़क बनी थी और उसकी जितनी measurement होनी चाहिए थी उसने उस से ज्यादा की थी और excessive measurement का नतीजा यह हुआ कि 19 हज़ार रुपया की payment ठेकेदार को ज्यादा हुई। इस case की light में गवर्नमेंट ने यह फैसला किया कि उसको dismiss किया जाये। लेकिन Public Service Commission यह चाहती थी कि वह dismiss नहीं होना चाहिए। इन हालात को देख कर हाउस खुद फैसला कर सकता है कि उस overseer को dismiss करना चाहिए था या कि न किया जाना चाहिए था। चार पांच केस ऐसे थे जिनमें corruption के charges लगे थे और गवर्नमेंट ने फैसला किया था कि Government servants concerned को dismiss किया जाए लेकिन पब्लिक सर्विस कमिशन चाहती थी कि उनको dismiss न किया जाए। उसके मुकाबले में Printing and Stationery के महकमे का एक store keeper था जिसके खिलाफ corruption का कोई चार्ज नहीं था। यह बात कमिशन ने मानी है कि उसके खिलाफ कुरप्शन का कोई चार्ज नहीं था। उसके खिलाफ यह charges थे :

"(i) disobedience of the orders of the superior authority and doing no work for a pretty long period;

(ii) indiscipline and grave misconduct;

(iii) carrying false and malicious propaganda against the officers of the department; and

(iv) removing Government record in an unauthorised manner. The Store keeper was, therefore, dismissed from service on the 22nd May, 1959."

यह चार charges उसके खिलाफ थे। यह नहीं कि unauthorized तरीके से record ले गया। Indiscipline का चार्ज था। Controller, Govt Printing Press ने enquiry की थी। उसके साथ store keeper के ताल्लुकात अच्छे नहीं थे। गवर्नमेंट इस नतीजे पर पहुँची कि जो enquiry हुई, चूंकि उनके ताल्लुकात अच्छे नहीं थे, उसमें जो balance होना चाहिए था, वह नहीं हुआ। उसको दूसरे डिपार्टमेंट को भेजा, censure किया, जितनी देर वह under suspension रहा उतनी देर के लिये उसको subsistence allowance दिया, बाकी तनखाह नहीं दी। यह छः केस हैं। दो केस clear corruption के हैं जिनमें गवर्नमेंट ने dismissal के लिये कहा Public Service Commission ने कहा कि dismissal नहीं होनी चाहिए। एक केस था indiscipline का। उसको गवर्नमेंट ने कहा कि censure करो, दूसरे डिपार्टमेंट को भेज दो। इन cases में गवर्नमेंट honestly administration के interest में, efficiency के interest में फैसला करती है कि इस किस्म की कोई deterrent punishment होनी चाहिए। अगर नहीं होती तो administration के लिये खराब traditions होतीं, और लोगों की तरफ से जो duty हमारे ऊपर लगी है, constituents की तरफ से जो फर्ज हमारे ऊपर लगाया गया है उसको हम पूरा न कर पाते। अगर गवर्नमेंट को अपना फर्ज पूरा करने के लिये मजबूरी की हालत में Public Service Commission से अलग राए रखने पर मजबूर होना पड़ता है तो यह नहीं समझना चाहिए कि गवर्नमेंट पब्लिक सर्विस कमिश्न की राए को मानना नहीं चाहती। गवर्नमेंट ने administration को चलाना है, services को tone up करके रखना है। ठीक traditions को कायम करने की हालत में कई दफा Public Service Commission की राए से मतभेद भी रखना पड़ता है with due respect to the Public Service Commission, तो इसका मतलब यह नहीं है कि इस से unhealthy convention आती है या गवर्नमेंट का कोई ऐसा मनशा है कि उनकी राए को न माना जाए। फिर इस बात पर ज़ोर दिया गया कि बहुत सी पोस्टें Public Service Commission के purview से निकाल ली गईं। 1960-61 की जो रिपोर्ट ज़ेरे बहस है उसमें दो चीज़ें आती हैं। एक तो District Attorney, Sports Officers और Coaches के बारे में है। पहले पंजाब में और पैप्सू में जो District Attorney और Public Prosecutors होते थे। उनकी जगह पर सरकार ने फैसला किया कि District Attorney बना कर uniform service बना देनी चाहिए। पहले मुलाज़मीन जिनको लेना था उनका रिकार्ड देखना था। जिनका इनके साथ सम्बन्ध था, होम सेक्रेटरी और L. R. की कमेटी बनाई गई। यह purely technical बात थी। Public Service Commission कहती थी की नए काडर की जो भी नई मुलाज़मतें हैं उनमें Public Service Commission आनी चाहिए। गवर्नमेंट कहती थी कि पुराने मुलाज़मीन हैं इनका रिकाड हमारे सामने है। उसको देख कर फैसला कर लिया जाएगा उस में भी Public Service Commission की राए को न मानने का कोई मनशा नहीं थी। कोई नई recruitment नहीं थी, पुराने मुलाज़मीन को interview करके रखना था। Interpretation की बात थी। इससे आगे sports officers और coaches

[राज्य मंत्री]

के सिलसिले में अर्ज़ करना चाहता हूँ। पब्लिक सर्विस कमिश्न की रिपोर्ट में मौजूद है। जब posts के लिये advertise किया गया तो यह महसूस किया गया that there is an acute shortage of research and technical personnel.

कई Departments का ज़िक्र उन्होंने किया कि personnel नहीं मिलते, technical knowledge और specialized knowledge के आदमी नहीं मिलते। Adver- tisement के ज़रिये लोग नहीं आते हैं। इसका कोई कारण हो सकता है। state के बाहर से जब तक बात चीत करके न लाया जाय लोग apply नहीं करते। Coaching Officers और Sports Officers की technical posts हैं। Advertisement करने से नहीं आए। हम sports का standard बहुत ऊंचा ले जाना चाहते हैं। इसलिये बातचीत करके उनको रखने की कोशिश की गई ताकि हिन्दोस्तान के किसी भी हिस्से से उनको निकाल कर लाया जाए। मनशा हमारा यह था कि best material हमारे पास आए। मनशा यह नहीं था कि पब्लिक सर्विस कमिश्न को परे रखा जाए और उनकी राए पर न चला जाए। हज़ारों पोस्टें पब्लिक सर्विस कमिश्न के पास जाती हैं। एक या दो फीसदी पोस्टें अगर गवर्नमेंट भरती है तो इससे यह अंदाज़ा लगाया जाय कि कमिश्न के purview से निकालने का मनशा है तो this is injustice to the Government. कुछ मैम्बरान ने ज़िक्र किया कि पब्लिक सर्विस कमिश्न और Subordinate Services Selection Board के जो मेम्बर रखे गए हैं वे पोलिटिकल बिना पर रखे गए हैं। इसी बात पर कल भी ज़ोर दिया गया था। उसके मुताल्लिक मैं अर्ज़ करना चाहता हूँ कि अगर कोई आदमी politics में हिस्सा लेता है, उसकी contribution constructive है और वह साबित करता है कि वह काबिल है, efficient है तो उसको क्यों इस बात से debar किया जाए ? कल श्री दरबारी लाल जी गुप्ता का ज़िक्र आया। मुझे Resources and Retrenchment Commit- tee के मेम्बर होने के नाते उनके साथ काम करने का मौका मिला है। जो contribution उन्हों ने as chairman की है वह हाउस में भी आई थी। उनकी capacity के बारे में उनकी काबलियत के बारे में दो राए नहीं हो सकतीं। Academic qualification पर बड़ा ज़ोर दिया गया। अगर आज यह बात कही जाए कि Public Service Commission और Subordinate Services Selection Board के मेम्बर बनने के लिये सिर्फ academic qualification ही मयार होना चाहिए तो यह ग़लत फैसला है। बार बार यह कहा जाता है कि academic qualification कोई बहुत ज्यादा sure test नहीं है। (*Interruptions*)

आज जब हम रिपोर्ट पर बहस करने चले हैं और यह राए देने चले हैं कि कमिश्न के साथ relationship क्या होना चाहिए तो यह बात हमें ध्यान में रखनी चाहिए कि यह गवर्नमेंट कोई irresponsible Government नहीं है। इसको लोगों ने चुन कर भेजा है और यह लोगों के सामने जवाबदेह है। यह गवर्नमेंट लोगों के सामने गई है और लोगों ने इसका पिछला पांच साल का रिकार्ड देख कर इसको दोबारा return किया है। जो

लोग पिछले पांच साल में कुछ और बातें करते रहे हों और चुनाव के वक्त कुछ और बातें करते हों, लोगों को धोखा देने के लिये आज वह अगर यह advice दें कि Public Service Commission की इज्जत होनी चाहिए, उन के decisions की पूरी consideration होनी चाहिए तो मैं समझता हूँ कि यह सरकार जो कि लोगों की चुनी हुई सरकार है वह abdicate नहीं कर सकती, लोगों के mandate के साथ धोखा नहीं कर सकती।

लोगों के best interest को देखते हुए गवर्नमेंट ने पूरी कोशिश की है कि पब्लिक सर्विस कमिश्न के साथ ज्यादा से ज्यादा अच्छे ताल्लुकात रखे जायें और उनकी राए को respect किया जाए। लेकिन स्पीकर साहिब, कई बार मजबूरी की हालत में सरकार को अपनी duties पूरी करने के लिये भी cases का फैसला करना होता है। इन अलफाज़ के साथ मैं आप का बहुत शुक्रिया अदा करता हूँ।

Sardar Gurnam Singh (Raikot) : Mr. Speaker, Sir, the hon. Member from the Treasury Benches who has moved the motion has brought out the deplorable state of affairs as far as public services are concerned. Sir, I do not propose to go into the details of various cases. As you know, Sir, public services are the backbone of the Administration. Honest, competent, efficient, satisfied and contented public officers are an assets, to every State. No democracy can survive unless we have contented services. You have seen, Sir, that some people who are not efficient, who are not honest, who are otherwise corrupt, always try to take shelter behind discriminatory treatment and consequent victimization. Therefore, Sir, we have to see that the services we recruit, are really efficient, competent and this is particularly necessary in a State where we want to establish a welfare State. Sir, I will not further expand this point except quoting an eminent man—

11.00 a.m.

> "Socialism plays providence to the community. Its essential spirit cannot be implemented except through the instrumentality of very highly evolved Government officials imbued with immense benevolence and an examplary sense of justice and integrity. Public servants of indifferent calibre cannot fulfil the wide functions and exercise the vast powers inseparable from socialist planning to the satisfaction of any large body of men outside a narrow circle of favourites. When Ministers themselves distribute largesse under various administrative guises to partymen who have helped in the elections, there is an end of fairness and security to the common man."

Sir, this is the type of public services we should have amongst us if we want really our democracy to succeed. I illustrate my point. You know, Mr. Speaker, we had Indian Civil Service during the British period. If I remember rightly it was called by Mr. Churchill the 'Steel Frame' of the services. Why was it 'steel frame' and why was it praised so much ? It was so because it consisted of honest, efficient, competent and judicious officers who came generally through competitive examinations. This is the type of service we had and which has really proved so successful after the attainment of Independence. I.C.S. personnel have proved their worth even inside and even outside the country. I do not mean to say for a moment that the services we have now do not have such efficient men. We have got able men. But the fact is that the I.C.S. personnel were very successful because they were protected by fool-proof rule. I would, therefore, Sir, say that our services, specially in a democracy, should be protected by such fool proof rule.

[Sardar Gurnam Singh]

Now, Sir, I come to the Public Service Commission. All civilised countries, at any rate, democratic countries have found a method of recruiting services. That method is through the Public Service Commission. In fact, Sir, I was ignorant up til to day about the qualifications of the personnel of the Public Service Commission. I am thankful to the hon. Member from Bahadurgarh who has moved this motion for his having informed the House that there is no academic qualification laid down for the Members of the State Public Service Commission except that nearly half the Members should be such persons who have held civil posts either under the State or the Union Government. For the rest of the Members, no qualification is laid down.

Sir, I don't know why the framers of the Constitution did not think it necessary to lay down the qualifications for appointment of Chairman and Members of the Commission, I think it is high time and I will appeal to the Leader of the House to move in this matter, to get the Constitution amended so that a certain principle is laid down for the recruitment of members of the Public Service Commission. At present, as the Constitution tells us, any one—illiterate, literate, educated, half educated, corrupt and honest, any type of man can be appointed and there is no bar to his recruitment as member of the Commission, Public Service Commission is a body which should consist of highly qualified men, men of honesty, men of integrity and men who are beyond political influence of the party in power. This is the type of men that we should have on the Public Service Commissions. But unfortunately, Sir, the Constitution gives right to the Government to select any and every uneducated man they choose to appoint Now if there is no binding force to select particular type of men, I may humbly say that the Government will fall into the temptation to recruiting their own men with a view to favouring them. I want to save the Government from that temptation. It is for the good of the Government itself. After all one party cannot remain in power for ever. There are other political parties which may come into power. It is for the Government or for the party which is at present in power to see that so long as the Constitution is not amended, men who are appointed to serve on the Public Service Commission would hold certain academic qualifications. If this is not done, Sir, I am sure that we will always fall into this temptation, whichever party may be in power. It is likely that if the Opposition comes into power they may also fall into the same temptation in which the present ruling party is falling.

(*Interruptions by Deputy Minister for Harijan Welfare— Sardar Harchand Singh*)

The hon. Deputy Minister, Sardar Harchand Singh is again interrupting. I would request the hon. Leader of the House to give him the portfolio of interruptions only, for he is incapable to answer even a single question on the floor of the House (*Cheers*).

So, Sir, it is not with a view to criticizing those who are today occupying the Treasury Benches that I am suggesting this but I am saying this with a view to saving from temptation those, whoever they may be, who are in power. If the Public Service Commission of that type is constituted I

am sure, the Government will not take away any posts from their (Commission's) purview. It may be that the Government is taking away certain posts from the purview of the Commission, without any reflection to the Public Service Commission or the Members who are holding that office, under the genuine impression that the Commission may not be able to select a proper person.

Mr. Speaker, I am not concerned with those who are holding the office of Chairman or Member of the present Commission but I am concerned with the fundamental principle and that fundamental principle is that the Constitution has given us an independent Public Service Commission. For its working we must look to the spirit of the Constitution and not its letter. I am aware of the fact that a proviso is there which gives discretion to the Government to take away certain posts from the purview of the Public Service Commission. But those are the type of posts the Public Service Commission have themselves agreed for their being taken away from their purview. For instance there are temporary posts or the service which is not to continue for more than three months or some such service where some emergency has arisen. These exceptions are there . I do not for a moment believe that the spirit of the Constitution permits the Government to take away from the Commission permanent posts, responsible posts and technical posts. The Constitution does not permit such posts to be taken away from the purview of the Commission.

I have already requested the Leader of the House, and with these remarks I again request him to see that the Constitution is amended on that point and that certain academic qualifications are laid down for the appointment of members to serve on the Public Service Commission. I personally strongly feel on this point and I propose to write to the Prime Minister of India to this effect because I know that no Public Service Commission is worth the name unless eminent men adorn it.

As far as the Union Public Service Commission is concerned we know that very eminent men are appointed on that body. We should follow their example. The difficulty is that in our case we have some half literate, illiterate and uneducated people as members of the Commission. Now, Sir, you see that the Government will be calling for appointment highly technical men in the field of engineering, in the field of medicine, in the field of agriculture and other highly technical men who draw very big salaries and then they (Government) want a set of members to constitute the Public Service Commission, who even would not know or could not appreciate the qualifications of the officers to be recruited. I know the Government will say that they appoint some experts to sit with the Commission. That means it is those experts who make the appointments and not the Public Service Commission. In that case I feel, Sir, that there is no use for having such a body. The Government can, then, ask the Director of Health Services to appoint doctors and, similarly, they can ask the Directors of other departments to make the necessary recruitrement. Therefore, I submit, Sir, that it is the mind of the Commission which has to be exercised in making appointments and not that of the expert alone. For highly technical posts for the future industrialisation of the country, you need highly technical men. You would expect the Members of the Commission to appoint proper persons in those places. Therefore, I would suggest and appeal

[Sardar Gurnam Singh]

through you, Mr. Speaker, to the Government that they should see that in fututre—I am making this suggestion because I know that they canont do away with the present incumbents—if any post falls vacant only an eminent person is appointed who could judge the qualifications of people for the posts and who could really add good officials to our State.

Now I will take up certain cases. I will not go into the details of those cases because the mover of the motion and the other hon. Members who have spoken after him have given sufficient details. But it has become necessary for me to refer to two or three cases to which the hon. Minister who spoke a moment ago has referred. There is a case of an Executive Engineer mentioned at page (i) of the Memorandum of the Report. In this case the Commission advised that there was no case even for censuring the Executive Engineer and that his memorial might be accepted and punishment already awarded to the officer might be set aside. The only reason which the Government has given for not accepting the advice of the Commission is that the Commission did not give any reasons in support of their advice. Sir, it is a lame excuse because the Commission had said "We have considered the memorial submitted by him and other relevant papers connected with the case." Now, Sir, commonsense says that a memorial submitted by the officer in defence of his case must contain reasons and the Public Service Commission has accepted those reasons. But the Government says in one sentence that the Public Service Commission did not give any reasons in support of their recommendations. I would, Sir, say that no public servant will be safe if the Government punishes an official in spite of contrary advice given by the Commission—an independent body—after thorough examination of his case.

Then again, Sir, the hon. Minister who defended the action of the Government said that six Chief Engineers were appointed to consider the case and three out of them held him to be innocent. I think that if he was found innocent by three Chief Engineers, the benefit of doubt should have been given to him. But here in this case, the benefit of doubt has been taken by the Government. Mr. Speaker, the argument given by the hon. Minister that as the three Chief Engineers found in favour of his innocence the Government reduced the quantum of punishment is very funny. Sir, if the recommendations of the three Chief Engineers weigh with them, they should exonerate him and not merely reduce the quantum of punishment. If the Government feels that he is guilty, he should be given full punishment. But if the three Chief Engineers of eminence have held him to be innocent, he should be exonerated. This is, Sir, the case of an Executive Engineer.

Then, Sir, there is a case of a P. C. S. Officer. The Memorandum submitted by the Government in this case does not make it clear whether any regular enquiry was held against this officer, S.D.M. Barnala. If I am now told that a regular enquiry was held in this case I will not go into the details. If the Government is not prepared to give that information, I would say, as it appears from the memorandum, no regular enquiry was held against him. It appears that he was asked to submit his explanation. That explanation was considered by the Public Service Commission in the light of judicial findings given by the Sessions Judge in that case and later

on confirmed by the High Court. As far as I can see the note in the memorandum is not in detail. If an officer is exonerated by a highest judicial tribunal, I see no reasion why the Government should punish him. If they wanted to punish him, they should have held a regular enquiry in that case. We could then know what happened in that enquiry and whether that officer was justly or unjustly punished. Therefore, it appears to me that the advice of the Public Service Commission was very sound so far as this Officer was concerned.

Then we take the case of D.S.P. Similar remarks apply to him. It appears that in his case also no regular enquiry was held. I am not sure if Police Rules require a D.S.P. to go at once to a place where investigation is being carried on by an Officer incharge of the Police Station. But I think that it is not obligatory for him. He may go, if he likes. In this case, again, the Public Service Commission found that there was no material against this Officer. They accepted his explanation and came to the conclusion that there was no blame attached to his action. It is said on behalf of the Government that the P.C.S. Officer did not examine the witnesses he should have examined. I am not sure whether the Government produced those witnesses in that trial. This fact is not mentioned in the Report. If the Government did not produce those witneses, then I will come to the irresistible conclusion that those witnesses were not essential.

The leader of the House can tell me if they were produced.

Chief Minister : I will tell.

Sardar Gurnam Singh : Sir, if the Government adds to my information now, I will cut short my argument.

Mr. Speaker : The Government will reply at the proper time.

Sardar Gurnam Singh : All right, Sir. I take it that the Government does not want to tell me the true position now. I was saying that if those witnesses were not examined at the trial by the Government or at the instance of the Government or the Public Prosecutor who was conducting the trial, then it means that they were never considered as vital witnesses. Then the argument of the State Government that the Officer was punished because he did not examine the witnesses in order to save the Police is not justified.

Mr. Speaker : The hon. Member may please wind up his speech.

Sardar Gurnam Singh : All right, Sir. Then, there are three other cases which follow this. I would say in fairness to the Government that substantial justice has been done in all those cases. One of the cases showed that there was real corruption and it was proved. So, there was no justification for recommending that that case should not be taken notice of. I think substantial justice was done in these three cases. But this reminds me of an incident. If you permit, Sir, I will relate it here. There was a District and Sessions Judge who used to write peculiar judgments. The High Court asked for his explanation. He remarked that judgments written by him in summer were considered by the High Court in winter and those written in winter were considered by the High Court in summer. These cases are of similar type. Where the Public Service Commission considers that

[Sardar Gurnam Singh]

punishment should not be given, the Government thinks that it is a fit case for punishment, and where the Commission considers that punishment should be given, the Government thinks that no punishment should be given. There is something fundamentally wrong either with the Government or with the Constitution of the Public Service Commission. I leave that for you to judge and for the Leader of the House to reply.

Mr. Speaker : The hon. Member may please wind up his speech.

Sardar Gurnam Singh : Sir, with these words, I conclude my speech. I thank you for the consideration that you have shown.

Mr. Speaker : I extend the time of the sitting by half an hour.

Minister for Revenue (Sardar Ajmer Singh): Mr. Speaker, Sir, some hon. Members from the Opposition Benches and one from the Treasury Benches have raised certain objections about the constitution of the Commission as well as that of the Board.

Sardar Gurnam Singh : I did not refer to the State Subordinate Services Selection Board at all in my speech.

Minister for Revenue : Mr. Speaker, Sir, the hon. Member from Raikot raised an objection that there are no qualifications prescribed for the Members of the Public Service Commission. I do not want to say anything on this subject. I will only say that it was thought proper and for good reasons that this thing be left at that. If we take up this question, I think it will not be proper. I would submit, Mr. Speaker, that I do not think Government can be blamed for this.

Sardar Gurnam Singh : But the Government has the authority to appoint good men on the Commission.

Minister for Revenue : Mr. Speaker, the other three things which have been said by the hon. Member from Raikot are these. Firstly, with respect to appointments of some persons as Members of the Commission and the Board, certain things have been said here by my hon. Friends. Secondly, it was said that in a large number of cases, the Government did not accept the verdict of the Commission and, therefore, the Government has to be blamed for this. The third thing, Mr. Speaker, which has been said is that the Government has taken certain types of posts out of the purview of the Public Service Commission and the Government is to be blamed for it. A lot has been said about these things. My hon. Friends have come to the conclusion, I think, Sir, hastily and they have said very wrongly, I should say, that the Government has done this out of ulterior motives. Now, Mr. Speaker, I am sorry to say that the Opposition Members have been criticising the Government on all sorts of matters—whether it is a question of Budget or any Development Schemes. They have been saying, Sir, that all these things have been done by the Government either to favour the Punjabi region or to harm the interests of the Hindi Region, so on and so forth. I do not want, Sir, to enter into arguments on that point. But my respectful submission before you, Mr. Speaker, is that the Opposition is not justified in imputing motives. They should say things as they are.

Mr. Speaker, Sir, if you refer to this Report of the Public Service Commission, you will find that various types of services are enrolled by the Commission. If you refer to columns 6 and 7 of Appendix 'B' at pages 22—68 of the Report, you will find that out of 258 cases, the recommendations of the Commission in most of the cases were invariably accepted and in some of the cases it is stated that the decisions of the Government are still awaited. My hon. Friends have not said a word about the fact that so many types of services—and very important services—are enrolled through the Public Service Commission and invariably all personnel selected by them have been accepted. Not only that, Mr. Speaker, all types of cases of promotions, punishments or of advice were referred to the Public Service Commission and the Government accepted their verdict as it was. Now, what has happened ? in the case of six persons it is said that the Government did not accept the Commission's opinion. Mr. Speaker, I would submit before you that it is wrong for the Opposition to say that simply because the Government has not accepted any conclusion arrived at by the Commission the Government is to be blamed for it. Mr. Speaker, the Opposition is not in possession of all the data or evidence on which they can make out or form their opinion whether a particular decision is correct or not. It is with the Government all right and it was probably with the Commission. There could be scope for honest difference of opinion. In support of my contention, Sir, I would quote Sardar Gurnam Singh who said that out of these six cases, Government was right so far as the question of imposition of punishment in three cases was concerned. It is an honest difference of opinion. As he knows full well, cases are decided by Magistrates, Sessions Judges, etc., on the basis of evidence. A person is sentenced to death by a Lower Court but the High Court comes to the conclusion that this man should not be executed and he is acquitted. It does not necessarily mean that the Officer who decided the case in the Lower Court was actuated by dishonest motives or ulterior motives. He may have acted rightly. That is what I submit before you, Mr. Speaker. I know of rules of some Government Departments where benefit of doubt is given to the Government. It is used against the Officers whenever integrity of a public servant is doubted. There may be material with the Government to doubt the integrity and honesty yet it may not be sufficient to prove the case against him in a court of law, and on the basis of that this Government can take action which a judicial officer may not be in a position to take. Similarly, it may be that on the Commission there are certain officers who are retired judicial officers. They may arrive at a conclusion adopting a different line of thinking whereas the Government may be thinking otherwise. So my submission, Mr. Speaker, is that the allegation or the accusation that the Government is to be blamed and therefore, the heavens are going to fall because the Government has not accepted the recommendation of the Commission in six cases, is not correct. It is not a correct attitude of the Opposition Members, howsoever, harsh words they may use or loud they may speak. The Government have their own responsibility. They have got the responsibility to run the Government and they have got to see that certain officers of theirs come up to a certain standard. So if they do like this or if they come to a conclusion on valid grounds then my submission, Mr. Speaker, would be that the Opposition cannot say with force that whatever is done and whatever decision is arrived at by the Government is wrong. The second thing is that certain posts, a fewer number

(Minister for Revenue)

of posts, have been taken out of the purview of the Public Service Commission, not with a view to favouring certain persons, as alleged but because of exigencies of the situation. I think my other colleagues will reply in detail about it as to why certain posts were taken out of the purview of the Public Service Commission and why in certain cases, in disregard of the opinion of the Commission, certain Officers were appointed. The Leader of the House or perhaps the Home Minister will reply to whatever has been said with regard to these three things. In fact, while making appointments the Government have to see and that has been done with a view to ensuring that certain officers are appointed who know their job. Let us take the case of Block Development Officers. I know there are certain non-officials who have a bent of mind for serving the people. They may not be highly educated as M.A.s or B.A.s and yet for the service of the people they may be the fittest persons. They may be political-sufferers. There may be other considerations and very good considerations. On account of these considerations certain officers are to be appointed for the development of the country's economy and to ensure that all the people may share the benefits of development schemes. Mr. Speaker, I would request the hon. Members sitting on the Opposition benches, through you, Sir, that they should not jump to that conclusion or try to accuse the Government in that way, because everything, we have been doing, is for the service of the people. If responsible people like my friends opposite, who can change places, allege that those who sit on Treasury benches are actuated by ulterior motives then the people outside will always say that whoever sits on these benches and does certain things, does them with certain motives. It is only a question of responsibility and certain Members feel that they have no responsibility. They can say anything they like. Therefore, Mr. Speaker, I submit that these three allegations levelled by certain hon. Members are not correct.

Now, Mr. Speaker, certain hon. Members have desired that certain qualifications be prescribed for appointment as a member of the Commission. It is true that in the case of a judge certain qualifications have been prescribed but in other cases such a condition may not be necessary. If my hon. Friend Sardar Gurnam Singh is appointed tomorrow to do some other job on the development side or act as an officer of some other department, he may not be in a position to work there efficiently, howsoever highly qualified he may be. So to criticise the Government by saying these things is not correct. What I would say is that all this has been said with a certain motive by certain persons who have levelled allegations against the Treasury benches.

Thank you, Sir.

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚਮਕ (ਮਹਿਲ ਕਲਾਂ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਵਕਤ ਜਿਹੜੀ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਿਪੋਟ ਆਈ ਹੈ ਉਸ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚੌਧਰੀ ਹਰਦਵਾਰੀ ਲਾਲ, ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਡਾਕਟਰ ਬਲਦੇਵ ਪਰਕਾਸ਼ ਨੇ ਜੋ ਖ਼ਿਆਲਾਤ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੇ ਹਨ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਕੁਝ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਲ ਆਪਦੀ ਰਾਹੀਂ ਹਾਊਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦਿਲਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਪਹਿਲੀ ਚੀਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਵੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਦਸੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਉਂ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ

ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਪਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਜੋ ਮਕਸਦ ਸੀ ਉਹ ਫੌਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡਾ ਮਕਸਦ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਯੋਗ ਆਦਮੀ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਚੰਗੇ ਤੋਂ ਚੰਗੇ experts ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਨਾਲ ਚੁਣਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂਕਿ ਜਿਸ ਜਿਸ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਵੀ ਉਹ ਜਾਣ ਉਸ ਵਿਚ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਣ ਅਤੇ ਤਕੜੀ ਨਾਲ ਤੋਲ ਕੇ ਇਨਸਾਫ਼ ਵੰਡ ਸਕਣ। ਜੇਕਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਨਾਲ ਯੋਗ ਆਦਮੀਆਂ ਦਾ ਚੁਣਾਉ ਕਰਨਗੇ ਤਾਂ ਹੀ services ਵਿਚ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਹਾਕਮ ਧੜੇ ਦੀ ਮਦਾਖਲਤ ਰੁਕ ਸਕੇਗੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ services ਦਾ standard ਵੀ ਉਚਾ ਰਹਿ ਸਕੇਗਾ।

ਇਹ ਮਸਲਾ ਸਾਡੇ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਜਾਪਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ਾਂ ਮੰਨੀਆਂ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਪਾਸੋਂ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਤਾਕਤ ਖੋਹੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਪੋਸਟਾਂ ਕਢੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਜੇ ਏਹੀ ਰਵੱਯਾ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਹਥ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀਆਂ ਚੁਨਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੋਸਟਾਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਥੋੜੀਆਂ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਣ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਮਨਿਸਟਰੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪੋਸਟਾਂ ਆਪਣੇ ਹਥ ਵਿਚ ਲੈ ਲਏ ਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਅਸਲ ਮਕਸਦ ਫੌਤ ਹੋ ਜਾਏ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ। ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚੋਂ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਖੋਹਣਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ। ਡਾਕਟਰ ਬਲਦੇਵ ਪਰਕਾਸ਼ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਬਿਆਸ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਵਾਸਤੇ ਸਪੈਸ਼ਲਿਸਟਾਂ ਦੀਆਂ ਪੋਸਟਾਂ ਲਈ ਚੋਣਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਲਈਆਂ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ interview ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਯੋਗਤਾ ਦਿਖਾਉਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੋਰਡ ਬੈਠਦਾ ਹੈ। ਬੋਰਡ ਬੈਠ ਕੇ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੁਣਿਆ ਤੇ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਆਦਮੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਚੰਗਾ ਸਿਆਣਾ ਬੰਦਾ ਹੋਏਗਾ। ਜਿਹੜਾ ਤਰੀਕਾ ਸਾਡੀ ਗੌਰਮੈਂਟ ਦੇ ਮਨਿਸਟਰਾਂ ਨੇ ਰਖਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਨਾ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਦੇਣਾ, ਨਾ ਬੋਰਡ ਬੈਠਣਾ ਤੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਯੋਗਤਾ ਦਸਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਰੀਕਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਪਹਿਲਾ point ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।

ਦੂਸਰੇ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਸਟੈਂਡਰਡ ਡਿਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਸਾਡੇ ਬੰਦੇ competition ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਉਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਵਿਦਿਆ ਦਾ standard lower ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਵਿਦਿਆ ਦਾ standard ਬਹੁਤ ਨੀਵਾਂ ਹੈ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਇਸਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ। ਜੇ ਪੋਸਟਾਂ ਗੌਰਮੈਂਟ ਕੋਲ ਚਲੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਇਹ ਹੋਰ ਵੀ ਨੀਵਾਂ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਜੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਬੰਦੇ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਤਾਂ better ਚੁਣੇ ਜਾਣਗੇ। ਜੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਮੌਕਾ

[ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚਮਕ]

ਦਿਤੇ ਬਗੈਰ Council of Ministers ਆਪਣੇ ਆਪ ਕਰੇਗੀ ਤਾਂ ਚੰਗੇ ਬੰਦੇ ਘਟ ਆਉਣਗੇ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਵਿਦਿਆ ਦੇ standard ਉਤੇ general discussion ਵੇਲੇ ਬੋਲਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੀ quantity ਵਧੀ ਹੈ, quality ਨਹੀਂ ਵਧੀ । ਜੇ ਇਸ ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿਆਂਗੇ ਤਾਂ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਜੋ ਚੰਗੇ ਬੰਦੇ ਚੁਣਨੇ ਹਨ ਉਸ ਵਿਚ ਬੜੀ ਰੁਕਾਵਟ ਪਏਗੀ । ਇਸ ਪਾਸੇ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਦਿਤਾ ਜਾਏ । ਮੈਂ ਚੌਧਰੀ ਹਰਦੁਆਰੀ ਲਾਲ ਜੀ ਦੀ motion ਦੇ ਹਕ ਵਿਚ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਦੋ ਤਰੀਕੇ ਦਸੇ ਹਨ । ਇਕ ਵਿਦਿਆ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਹੈ । ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਨੁਕਸਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਬਜਾਏ Council of Ministers ਪੋਸਟਾਂ ਨਾ ਭਰੇ ।

ਤੀਸਰੀ ਚੀਜ਼ ਜਿਹੜੀ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ । ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਆਦਮੀ ਚੁਣੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ਾਂ ਤੇ ਅਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ । ਇਸ ਨੁਕਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਏ । ਉਹ ਆਪਣੀ expert ਰਾਏ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਲੋਂ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਅਮਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਗੌਰਮੈਂਟ ਕਈ ਕਈ ਸਾਲ ਤਕ ਉਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਲਟਕਾਉਂਦੀ ਰਹੇ ।

ਜਿਹੜਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣਨ ਦਾ ਢੰਗ ਹੈ ਇਹ ਗ਼ਲਤ ਹੈ । ਇਸ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਟੋਕਾ ਟੋਕੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ । ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਮੰਨਣ ਭਾਵੇਂ ਨਾ ਮੰਨਣ । ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਆਦਮੀ ਸਰਗਰਮ politician ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਰਾਤੋ ਰਾਤ ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ । ਜਿਹੜੇ ਅਜਿਹੇ ਆਦਮੀ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਯਾ ਕੌਂਸਲ ਯਾ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਚੁਣੇ ਜਾਂਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ political adjustment ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿਚ ਕਰ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਰਵਾਇਤਾਂ ਭੈੜੀਆਂ ਹਨ । ਅਜ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਭੈੜਾ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ । ਜਦੋਂ political adjustment ਨਾਲ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਲਾਏ ਜਾਣਗੇ ਤਾਂ ਜਿਹੜੇ ਆਦਮੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੁਣਨੇ ਹਨ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਨੁਕਤਾ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਵੇਖਣਗੇ । ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ । ਜਿਹੜੇ points ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖੇ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਠੋਸ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਦੇਣੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵਕਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਇਹ points ਹਨ (1) ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਤੋਂ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੋਹਣੇ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੇ । ਐਸਾ rule ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਨਾ ਘਟਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਉਹ ਨਿਰਪੱਖ ਤੇ ਨਿਡੱਰ ਹੋ ਕੇ ਚੰਗੇ ਬੰਦੇ ਚੁਣ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਣ । (2) ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਸਟੈਂਡਰਡ ਉੱਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਠੋਸ ਕਦਮ ਉਠਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ remarks ਸਾਫ਼ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡਾ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਮਿਆਰ ਡਿਗਿਆ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲ ਹਕੂਮਤ ਸੰਭਾਲਿਆਂ ਹੋ ਗਏ ਹਨ । ਜੇਕਰ ਇਤਨੇ ਅਰਸੇ ਤੋਂ

ਬਾਅਦ ਵੀ ਸਾਡੀ ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਭੈੜੇ remarks ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਹਾਲਤ ਦਾ ਰੱਬ ਹੀ ਰਾਖਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ ਅਗੇ ਵਾਸਤੇ ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਉਨਤੀ ਉਤੇ ਵੀ ਮਾੜਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। (3) ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਨਾਲ ਅਮਲ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਮਿਲਵਰਤੋਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਜਵਾਬ ਹੀ ਨਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਮਿਲਵਰਤੋਂ ਦੇਵੇ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਵੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ਾਂ ਉਹ ਗੌਰਮੈਂਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਜਵਾਬ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਛੇਤੀ ਅਮਲ ਹੋ ਸਕੇ। (4) ਗਵਰਨਰ ਨੇ ਬਿਆਸ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਉਤੇ ਸਪੈਸ਼ਲਿਸਟ ਲਗਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਜਿਹੜਾ ਆਰਡੀਨੈਂਸ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕੰਮ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਕਿ ਉਹ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਣ। (5) ਜਿਹੜੇ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਲਈ ਚੋਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਤੋਂ ਖੋਹੇ ਗਏ ਹਨ, ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਲਏ ਹਨ ਉਹ ਮੁੜ ਕੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਗੌਰਮੈਂਟ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਸਾਰੇ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਲਈ ਬੰਦੇ ਲਾਉਣ ਦਾ ਹੱਕ ਕਮਿਸ਼ਨ ਕੋਲੋਂ ਖੋਹ ਰਹੀ ਹੈ। ਚੰਗੀਆਂ ਗਲਾਂ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਵੀ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨਾਲ ਮੁਤਫ਼ਿਕ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। (6) ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ political adjustment ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। (7) ਜੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਰਾਹੀਂ ਬੰਦੇ ਰਖਣ ਵਿਚ ਦੇਰ ਲਗਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਦੋ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਵਾਸਤੇ ਗੌਰਮੈਂਟ ਰਖ ਲਵੇ, ਪੱਕੇ ਤੌਰ ਤੇ ਰਖਣ ਲਈ ਇਹ ਕੰਮ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਹੋਵੇ। ਇਤਨੀਆਂ ਗਲਾਂ ਕਹਿ ਕੇ ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ।

गृह मन्त्री (श्री मोहन लाल) : स्पीकर साहिब, मैं इस वक्त बहस में हिस्सा नहीं लेना चाहता था लेकिन चूंकि एक केस, जिस पर Public Service Commission ने अपनी report में बहुत जोर दिया और जिस मैम्बर साहिब ने इस report पर Consideration Motion से पेश की उन्होंने भी उस पर काफी ज़ोर दिया, वह मेरे department से सम्बन्ध रखता है इसलिये House की इत्तलाह के लिये इस पर दो चार लफ्ज़ कहना ज़रूरी समझता हूँ और वह है District Attorneys की recruitment के सिलसिले में। सात District Attorneys की Posts Grade I की और सात District Attorneys की Posts Grade II की Public Service Commission के purview से निकाली गईं और इनकी recruitmentr के सिलसिले में Home Secretary और Legal Remembrancer की एक कमेटी बनाई गई। पेश्तर इसके कि मैं कुछ तफसील में जाऊं, मैं उसी चिट्ठी का हवाला देना चाहता हूँ जोकि इस सिलसिले में Chief Secretary ने Public Service Commission को लिखी और जिसका जिक्र इस report के सफा 4 और 5 में आता है। मैं उसमें से सिर्फ relevant हिस्सा ही पढ़ना चाहूँगा। वह है सफा 5 पर Method of recruitment के सम्बन्ध में—

"Method of recruitment.—Posts in the service shall be filled in as under :—

(a) In the case of District Attorneys.—(1) The first appointments to such number of posts as Government may determine shall

[गृह मंत्री]

be made by Government by selection, on the advice of a Committee consisting of the Legal Remembrancer and the Home Secretary to Government, Punjab, from among those Public Prosecutors who were in the employment of the erstwhile States of Punjab and Patiala and East Punjab States Union immediately before the 1st November, 1956.

(b) *In the case of District Attorneys, Grade II.*—By selection by the Government from amongst the Public Prosecutors in the employment of the erstwhile State of Pepsu immediately before 1st November, 1956."

यह सब पढ़ कर सुनाने का मेरा मकसद सिर्फ यह है कि मैम्बर साहिबान की तवज्जोह इस बात की तरफ दिलाऊं कि यह selection उस कमेटी ने उन्हीं personnel में से करनी थी जो 1-11-1956 से पहले हमारे पंजाब में Public Prosecutors थे और Erstwhile Pepsu area में Public Prosecutors थे ।

एक माननीय सदस्य : उनमें difference था ।

गृह मन्त्री : ठीक है दोनों का pattern differen था । जहां तक पंजाब के Public Prosecutors का सम्बन्ध था उनका pattern different था और Erstwhile Pepsu के Public Prosecutors whole-timers थे । हमारे पंजाब के area के Public Prosecutors wholetimers नहीं थे । उन दोनों को एक ही pattern पर लाने का सवाल था । इसके अलावा कुछ ऐसे कारण थे कि हम District Attorneys की permanent service create करना चाहते थे । फिर हमारा जो public prosecution का सिलसिला था वह कुछ ज्यादा तसल्लीबख्श नहीं था । इसलिये इन सभी बातों को सामने रखते हुए यही फैसला किया गया कि District Attorneys की Pepsu के pattern पर एक permanent, wholetimers की service create की जाए । जब गवर्नमेंट ने इस चीज़ पर गौर किया कि यह scheme जारी की जाए तो हमारी Public Prosecutors Association की तरफ से Government के पास representations की गईं, उन्होंने resolutions पास किए, तहरीरी representations कीं और उसके साथ साथ deputations की शक्ल में गवर्नमेंट को, Minister incharge को और चीफ मिनिस्टर साहिब को मिले । उनकी सबसे बड़ी मांग यह थी कि अगर आप इस service के pattern को change करना चाहते हैं तो इस वक्त जो Public Prosecutors के तौर पर बड़ी देर से काम कर रहे हैं, competent हैं, जिनका काम तसल्लीबख्श है, उनके लिये safeguard रख लें । उन्होंने इस बात के लिए शक जाहिर किया कि अगर गवर्नमेंट ने उनकी recruitment या selection का कोई नया system चालू किया और अगर उनको सैंकड़ों की तादाद में दूसरे candidates के साथ compete करना पड़ा तो मुमकिन हो सकता है कि वह selection में throw out हो जाएं । उन्होंने कहा कि हमने सालहा साल लगातार आपकी service की है इसलिये हमारी security of service ensure होनी चाहिए । (*At*

this stage the Deputy Speaker occupied the Chair) डिप्टी स्पीकर साहिबा, उनकी इस बात में वज़न था जब सिर्फ service के pattern को ही change किया जा रहा है, उन्हें whole-timers बनाया जा रहा है तो इसी basis पर उन्हें क्यों दूसरे सैंकड़ों applicants के साथ compete करने के लिए मजबूर किया जाए। चुनांचि उनकी इन representations पर ध्यान देते हुए गवर्नमेंट ने इस सम्बन्ध में जो rules of service बनाए उसमें एक clause रखी गई कि जहां तक first recruitment का सवाल है– first recruitment का subsequent recruitments का नहीं जो कि Public Service Commission की मार्फत होंगी—और वह भी उस हद तक जिस हद तक हमारे मौजूदा Public Prosecutors competent साबत हों, जिनका record satisfactory हो, उनको सिर्फ इसी purpose के लिये Committee recruit करेगी। अब House खुद ही इस बात का विचार कर ले कि क्या उस वक्त गवर्नमेंट का यह फर्ज़ नहीं था कि existing Public Prosecutors की जायज़ मांग को मान कर एक special Committee appoint करती ? यह हमने इसलिये किया क्यों कि हम Public Service Commission के दायरा अख्तियार को महदूद नहीं कर सकते थे। अगर वह इस सम्बन्ध में applications invite करते तो सैंकड़ों की तादाद में applications आतीं और existing Public Prosecutors को भी उनके साथ compete करना पड़ता। Public Service Commission की राए ज़रूरी तौर पर उसमें अच्छी होती, इसमें मुझे कोई शक नहीं और ना ही Public Service Commission की जो राए होती है उस पर हमें किसी किस्म का शक या एतराज़ करने की गुंजायश है। लेकिन हर बात में difference of opinion हो सकता है। उनकी honest opinion और कुछ हो सकती है और गवर्नमेंट की राए दूसरी हो सकती है। यह हमारी position है।

Ex-Justice सरदार गुरनाम सिंह जी ने अपनी राए की बड़ी fair assessment दी है। मैं उनकी दाद देता हूँ। उनकी राए में तीन ऐसे cases हैं जिनकी बाबत Public Service Commission की recommendations पर गवर्नमेंट का फैसला गलत हुआ और तीन ऐसे cases हैं जहां गवर्नमेंट का फैसला दुरुस्त था। तो कहने का मतलब यह है कि ऐसा honest difference of opinion हमारे और Public Service Commission के दरम्यान हो सकता है। शायद आगे भी हो लेकिन जहां तक Public Service Commission की राए का सम्बन्ध है हम उसकी पूरी इज्ज़त करते हैं, पूरी कदर करते हैं और जो भी फैसले हम करते हैं हमारी कोशिश यही होती है कि उनकी राए को हम ज्यादा से ज्यादा अहमियत दें। मैं मानता हूँ कि Public Service Commission और Government के दरम्यान राए में इत्तफाक होने की healthy convention होनी चाहिए। जिस तरह Public Service Commission इस बात की मुशताक है इसी तरह गवर्नमेंट भी चाहती है कि Public Service Commission की हर राए की कदर करते हुए जिस हद तक मुमकिन हो सके उसको ज़रूर मंजूर करे लेकिन कई दफा गवर्नमेंट की अपनी difficulties होती हैं। कई बार जो मामला

[गृह मंत्री]

Public Service Commission के सामने हो उसे उस case की पूरी वाकफियत नहीं होती। गवर्नमेंट के सामने उस सम्बन्ध में सारे वाक्यात होते हैं जैसा मैंने इस Public Prosecutors के case में ब्यान किया। मैं बड़े अदब से गुजारिश करना चाहता हूँ कि शायद इस सिलसिले में Public Service Commission गैर जरूरी तौर पर sensitive हुई। उनको इस case में इतना sensitive नहीं होना चाहिए था जबकि हमारी इस कमेटी का दायरा इतना महदूद था कि सिर्फ existing personnel में से ही उन्होंने selections करनी थीं। और फिर वह कमेटी भी L.R. और Home Secretary की है जो कि इस department से direct deal करते हैं।

Chaudhri Hardwari Lal : On a point of Order, Madam That was not the point that I made.

Home Minister : That is not a point of Order.

Deputy Speaker : It is for me to decide whether that is a point of Order or not.

Chaudhri Hardwari Lal : That was not the point that I made. What I said was........

Deputy Speaker : This is not a point of Order.

Chaudhri Hardwari Lal : Madam, I would like to take only 5 minutes. I will refer to the points which have been touched upon by the hon. Minister for Home. Madam, he has said——

12 noon

Deputy Speaker : No speech please.

गृह मन्त्री : तो मैं अर्ज कर रहा था कि जो effected persons थे, Public Prosecutors, उन्हीं ने represent किया, resolution पास किया कि सरकार एक Committee appoint करे जिसके ज़रिये उनकी appointment के लिये selection हो। उनके मन में यह बात क्यों आई इसका जवाब देता हुआ मैं अच्छा नहीं लगता, न यह जरूरी है। मगर इतना ज़रूर है कि वह कहते थे कि हमें risk में न डालिये और उनके deputation की consent से उनकी मौजूदगी में कमेटी बनाने का फैसला हुआ। इससे ज्यादा justification इसकी क्या हो सकती है। इसलिये मैं कहता हूँ कि Public Service Commission बगैर वजह के इतना sensitive हुआ। हमारे मैंबर साहिबान sensitive हो जायें तो और बात है मगर सिर्फ designation change करने पर, जहां कि existing recruitment उसी तरह रहनी थी Commission इतना sensitive हो गया।

जहाँ तक Pepsu personnel का ताल्लुक है उनकी हिफाजत के लिये इन्तजाम किया गया कि वह service में रहें वरना पंजाब के मुकाबले में उनके grades

lower थे और open competition में वह throw out हो जाते । इसलिये उनकी security के लिये, उन्हीं की मांग पर यह कमेटी appoint की गई थी। (घंटी) इसलिये आशा रखता हूं कि मेम्बर साहिबान हमारे साथ इस बात को देखते हुए सहमत होंगे कि इस सारी कार्यवाही को करने में सरकार पूरी तरह हक बजानब थी, जिस बारे में कि Public Service Commission ने सरकार पर इतना बड़ा एतराज़ किया है ।

बाबू बचन सिंह : डिप्टी स्पीकर साहिबा, इस Annual Report के para 33, सफा 13 पर इस तरह दर्ज है :

> "In paragraph 37 of the Report for the year 1959-60, it was pointed out that there were either no rules for various recognised services or those existing at present were framed long ago and were, therefore, out of date. In spite, however, of the fact that Government have been impressing upon their Departments from time to time the need for framing or revising rules of the services under their control, the Commission regret to point out that progress made in this respect has been insignificant. The Commission would again suggest that Government Departments may be asked to finalize the Rules without any further delay."

ਫੇਰ ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ Public Service Commission ਕਿਸੇ ਦੀ recruitment ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕੋਈ promotion ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਲਈ ਕਿਹੜਾ ਤਰੀਕਾ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਸਮਝਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬਗੈਰ Rules and Regulations ਦੇ ਕੰਮ ਚਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ Public Service Commission ਲਈ set rules ਹਨ, ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਆਪਣਾ office ਨਹੀਂ ਚਲਾ ਸਕਦਾ । ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਇਕ, Audit Report, 1962, ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

> "All important irregularities and defects noticed during local inspections are included in Inspection Reports which are sent to departmental officers for necessary action. The points included therein are expected to receive special attention for speedy settlement and avoiding similar defects in future. However, 6,389 Inspection Reports involving 23,321, items issued up to the 31st March, 1961, were outstanding at the end of June/July, 1961. Some of these have been outstanding since 1947-48."

इस हालत में, डिप्टी स्पीकर साहिबा, आप अन्दाज़ा लगायें कि जहां 23000 cases ऐसे हों जिन पर audit reports हुई हुई हों और outstanding हों और सरकार के महकमों की तरफ से कोई ध्यान उन पर न दिया गया हो और जहां Public Service Commission यह कहता हो कि इनके कोई rules ही नहीं हैं तो उस सूरत में हम किस नतीजे पर पहुंचेंगे । हम कुदरती तौर पर इस नतीजे पर पहुंचेंगे कि हालत satisfactory नहीं है । इसलिये हमें ऐसे तरीके evolve करने होंगे जिनसे लोग satisfy हों । आज देखें जहां सारे पंजाब में हर तरफ disatisfaction है वहां High Court के बारे में बहुत ही कम dissatisfaction है बल्कि लोग इतमीनान ज़ाहिर करते हैं । यह इसलिये कि High Court के Judges की integrity मसलम्मा है, लियाकत बारे शक नहीं

[बाबू बचन सिंह]

क्योंकि कुछ rules हैं जिन के मुताबिक कोई आदमी जज बन सकता है। या तो उसने खास तरक्की हासिल की हो, Sessions Judge के दर्जे का हो या कम से कम दस साल की standing का वकील हो। मगर हमारे हां हमारी गवर्नमैंट कोई ऐसी convention कायम करने की कोशिश नहीं कर रही। यहां तो यह है कि कुछ ऐसे आदमियों को Public Service Commission में लिया जाता है जिन की political अहमियत होती है और जिनकी qualification सिवाए इस के और नहीं होती। मैं जानता हूँ कि जत्थेदार मोहन सिंह को, सरदार भाग सिंह को और श्री दरबारी लाल को Board और Commission में किस बात के लिये लिया गया है। इस बात के लिये कि public satisfied हो क्या सरकार के पास ऐसी कोई दलील है कि वह higher calibre के आदमी हैं....

श्रीमती सरला देवी : On a point of Order, Madam. बाबू बचनसिंह जी बार बार इस बात को दुहरा रहे हैं कि कमिशन में जो मैम्बर साहब appoint किए गए हैं वह लायक नहीं है या political consideration से लगाये गए हैं। क्या मैं पूछ सकती हूँ कि जब कांगड़ा के श्री भगतराम शर्मा कमीशन के मैम्बर बनाये गए थे तो सच्चर साहब के ज़रिये उन्हें मैम्बर बनाते वक्त बाबू बचन सिंह ने यह point raise किया था ?

बाबू बचन सिंह : हां, ऐसे आदमियों का मैं स्वागत करता हूँ। वह एक Law Graduate थे और उनकी higher qualification थी। वह निहायत काबल आदमी थे। मेरा कहना तो यह है कि जिसकी कोई qualification न हो उसको appoint करने से पब्लिक satisfy नहीं होती।

किसी भी post की ठीक तरह से पूर्ति करने के लिये, उस post पर जो आदमी लगाया जाना है, उसकी जांच करने के लिये कमिशन के आदमी ही ठीक होते हैं क्योंकि वह लायक आदमियों को इम्तिहान के लिए appoint करते हैं और बोर्ड में काबिल आदमी होते हैं। इसलिये Government को पब्लिक सर्विस कमिशन के purview से कोई पोस्ट नहीं निकालना चाहिए। हमारे चीफ मिनिस्टर उस देश में रहे हैं जहां पर Democracy का यह हाल रहा है कि अगर एक पार्टी election में जीत गई तो उस पार्टी के ही आदमी सर्विस में रहेंगे पुरानी पार्टी की सरकार के लोग बदल दिये जायेंगे। इसको spoil system कहते हैं। उसी देश की बातें यह हमारे चीफ मिनिस्टर साहब करते हैं। लेकिन सरदार गुरनाम सिंह रहे हैं England में जहां कि Democracy बहुत अच्छे ढंग से चल रही है, तो वह जो बात करते हैं वह उस country की करते हैं। लेकिन हमारे वज़ीर साहब सिर्फ spoil system की ही बात जानते हैं।

सरकार यह कहती है कि हम पब्लिक सर्विस कमिशन से वही पोस्टें निकालते हैं जो technical hands की हों लेकिन मैं पूछना चाहता हूँ कि अगर यही बात है तो B.D.O. की कौन सी technical post है ? मैं डिप्टी स्पीकर साहिबा, आपके ज़रिये हाउस को यह

बतलाना चाहता हूँ कि हमारी गवर्नमेंट ने जिस ढंग का attitude अख्तियार किया है उससे हमारी political life को polute किया गया है। इन्होंने बड़े बड़े अफसरों को रिश्वत दी है। मैं ज्यादा बातों का जिक्र नहीं कर रहा लेकिन latest Audit Report को पढ़ कर बतलाना चाहता हूँ कि—

"Extra Expenditure—On the 19th May, 1958 Government revised the scale of pay of the post of Deputy Chief Electoral Officer from Rs. 300-850 to Rs. 800-1000 as personal to the incumbent of the post. In November, 1959, the normal scale of the post was also revised from Rs. 300—850 to Rs. 300-1000 with retrospective effect, viz., 19th May, 1958 and the Officer was allowed to come over to this scale with effect from the 9th May, 1959.

The pay scale was further revised to at Rs. 1,000—1,500 as personal to the officer with effect from the 1st July. 1960 when he was drawing only, Rs. 880 per mensem and his pay was fixed at Rs. 1,250 per mensem instead of at Rs. 1,000 per mensem in relaxation of the rules. It was stipulated in the Government's orders revising the scale that the normal scale of the post would continue to be Rs. 300-1,000. This was, however, again revised to Rs. 800-1,000 with effect from the 18th May, 1961.

The Finance Department justified the grant of personal scale of Rs. 1,000—1,500 to the officer and the fixation of his pay at a stage higher than that admissible under the rules on the following grounds"—

(i) The post held by the officer was not borne on any cadre as the officer had reached the maximum of the pre-revised scale, he had little or no incentive for promotion.

(ii) The old scale was not commensurate with the nature and duties attached to the post.

(iii) His pay was fixed at a higher stage in view of the efficient and long service of high calibre rendered by him.

On the date of third revision of the scale, the officer had not actually reached the maximum of the scale as stated by Government. The grant of a personal scale of Rs. 1,000—1500 when the normal scale of Rs. 300—1,000 (subsequently revised to Rs. 800—1,000 from the 18th May, 1961) was considered to remunerate appropriately an officer for discharging the duties and responsibilities of the post, was an unusual concession.

यह पंजाब गवर्नमेंट ने unusual concession दिया है और उस आदमी को जिससे election में काम लेना था। अगर इस अफसर की promotion का सवाल पब्लिक सर्विस कमिशन के पास जाता तो उसको किसी सूरत में promotion नहीं मिल सकती थी लेकिन गवर्नमेंट अपनी मर्ज़ी से काम लेना चाहती थी और उस आदमी को तबाह करना चाहती थी। इसलिये उसकी तनखाह पर तनखाह बढ़ाते हुए 12,00 रुपये तक ले गए। मैं यह कहना चाहता हूँ कि इस तरह की favouritism नहीं चलनी चाहिए और Constitution का जो असली मकसद है उसको कोई भी सरकार हो सही मायनों में पूरा करना चाहिए। और High Court, Supreme Court, पब्लिक सर्विस कमिशन या बोर्ड जैसी institutions को आज़ादी से काम करने देना चाहिए। क्योंकि अगर गवर्नमेंट इनके काम में दखल देगी और नोकरियों को अपने हाथ में लेगी तो पब्लिक के अन्दर बेचैनी बढ़ती रहेगी। इसलिये गवर्नमेंट को यह चाहिए कि सिवाये किसी exceptional

[बाबू बचन सिंह]

हालात के उनकी सिफारिशात को रद्द नहीं करना चाहिए। और जहां तक पब्लिक सर्विस कमीशन और Subordinate Services Selection Board का सवाल है उनमें ऐसे आदमी रखे जाएं जिनकी तरफ कोई अंगुली उठाकर भी न देख सके। किसी तरह का political consideration नहीं होना चाहिए क्योंकि अगर ऐसी appiontment हुई तो वह लोग वहां जाकर political consideration से काम लेंगे और मुलाज़मीन को Justice नहीं मिल सकेगी। (घंटी)—आखिर में मैं फिर एक बार यही कहना चाहता हूँ कि गवर्नमेंट पब्लिक सर्विस कमीशन की सिफारिशात को सिवाये किसी exceptional cases के कभी रद्द न करे।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : (ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ) ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਦਫਾ 320 ਨੂੰ ਪੜ੍ਹੀਏ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਸਾਫ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ Public Service Commission ਲਈ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਜਿਸ ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਤੇ ਰਾਏ ਮੰਗਣ ਉਹ ਦੇਣ। ਇਹ ਕਿਤੇ ਵੀ mandatory ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਰ ਇਕ ਰਾਏ ਨੂੰ ਮੰਨ ਹੀ ਲੈਣਾ ਹੈ। ਵੈਸੇ ਅਸੀਂ ਇਹ convention ਬਣਾਈ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਇਹ ਦੇਖੀਏ ਕਿ ਕਿਤੇ ਧੱਕਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ administration ਨੂੰ ਸੱਟ ਨਹੀਂ ਵੱਜਦੀ ਉਥੇ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਏ ਮੰਨ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਜੋ 6 cases ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ dispassionately ਵੇਖ ਲੈਣ ਕਿ ਆਇਆ ਅਸੀਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਏ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਉਸ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਕਿਤਨਾ ਵਜ਼ਨ ਸੀ। ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲਾਤ ਇਸ ਬਾਰੇ ਦਸੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ਉਸਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਹੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ opinion ਬਣਾਈ ਹੈ। ਜੋ ਕੁਝ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਵਜੂਹਾਤ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ। ਜੋ ਕੁਝ ਦਿਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸਦੇ basis ਤੇ ਹੀ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ judicial temeprament ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਅਸੀਂ ਜੋ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ administrative point of view ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਤਿੰਨ cases ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪੂਰਾ justice ਕੀਤਾ ਹੈ। ਤੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜੇ ਤਿੰਨ cases ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਾਂਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਹੀ agree ਕਰਨਗੇ। ਰੋਹਤਕ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਨਹਿਰ ਟੁਟੀ ਉਸ ਵਕਤ ਪਰੋਫੈਸਰ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ Irrigation and Power Minister ਸਨ। ਉਹ ਨਹਿਰ ਖਾਸ 30/35 ਮੀਲ ਤੋਂ ਜਿਸ ਸਰਕਲ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦੀ ਸੀ ਉਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ X.E.N. ਦੇ ਮਾਤਹਿਤ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਨਹਿਰ ਟੁਟੀ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਵਕਤ ਜੋ X.E.N. ਮਿਸਟਰ ਚੌਧਰੀ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸੇ ਵਕਤ ਤਾਰਾਂ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਕਿ ਪਾਣੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਉ ਅਤੇ ਖੁਦ ਮੌਕੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਜਿਤਨੇ ਚਿਰ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਣ ਤੋਂ ਰੁਕਿਆ ਉਤਨੇ ਚਿਰ ਵਿਚ ਉਸ ਸ਼ਿਗਾਫ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦਾ। ਲੇਕਿਨ ਉਹ ਇੰਜਨੀਅਰ ਸਾਹਿਬ ਨਹਿਰ ਟੁੱਟਣ ਦੇ 49 ਘੰਟੇ ਬਾਅਦ ਜਿਥੇ ਪਾਣੀ ਟੁੱਟਿਆ ਪਹੁੰਚੇ ਹਨ।

ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਅਫਸਰ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮਹਿਜ਼ ਇਸ ਲਈ ਚੁਪ ਬੈਠਾ ਰਹੇ ਕਿ ਚੂੰਕਿ ਰੂਲਜ਼ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਾਣੀ ਬੰਦ ਕਰਨਾ S. D. O. ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ? ਜੇਕਰ ਪਾਣੀ ਬੰਦ ਕਰਨਾ S.D.O. ਦਾ ਕੰਮ ਸੀ ਤਾਂ ਕੀ X. E. N. ਦਾ ਕੰਮ supervision ਕਰਨ ਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਅਤੇ ਜੇਕਰ S. D. O. ਪਾਣੀ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਬਤੌਰ superior ਅਫਸਰ ਦੇ ਖੁਦ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਸਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਦਾ । ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਕਿਤਾਬਾਂ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਵਾਲੀ ਸੀ ਉਹ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਵੇਖ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਲੇਕਿਨ ਉਸ ਵਕਤ ਮਸਲਾ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦਾ ਸੀ । ਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਾਲੇ ਜਿਸ ਆਦਮੀ ਦਾ ਬਚਾਉ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਉਹ technical ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਤੇ ਰੂਲਾਂ ਦੇ ਹੇਰ ਫੇਰ ਨਾਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਲੇਕਿਨ ਅਸੀਂ administrative ਢਿਲ ਨੂੰ ਵੇਖਣਾ ਸੀ । ਉਸ ਵਕਤ I.P.M. ਰਾੜੇਵਾਲਾ ਸਾਹਿਬ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਕਿ technical grounds ਤੇ ਇਤਨੀ ਵਡੀ ਅਣਗਹਿਲੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ । ਜੇਕਰ technical ਨੁਕਤਿਆਂ ਤੇ ਹੀ administrative machinery ਵਿਚ ਢਿਲ ਪੈਦਾ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਫੇਰ ਜਨਤਾ ਦਾ ਕੰਮ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ represent ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕੌਣ ਕਰੇਗਾ । ਇਕ ਪਾਸੇ ਪਰੋਫੈਸਰ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ, ਰਾੜੇਵਾਲਾ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ Cabinet ਵਾਲੇ ਸਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਨ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਵੀ ਲੈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਸ੍ਰੀ ਅਨੂਪ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰੀ ਅੱਛਰਾ ਸਿੰਘ, ਪਰੋਫੈਸਰ ਅਬਦੁਲਮਜੀਦ ਖਾਂ, ਸ੍ਰੀ ਪੀ. ਐਸ. ਜੈਨ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰਦਵਾਰੀ ਲਾਲ । ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ ਕਿ ਕਿਹੜਾ ਕਿਸਦਾ ਆਦਮੀ ਹੈ ਬਲਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸਦੀ ਕਿਤਨੀ ਗਲਤੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਹ ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ ਹੀ ਗਲ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ Irrigation ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ party factions ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਚਲਦੇ ਆਏ ਹਨ । ਲੇਕਿਨ ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਪਰੋਫੈਸਰ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣਾ independent view ਰਖਿਆ, ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਰਾੜੇਵਾਲਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣਾ independent view ਰਖਿਆ ਅਤੇ Cabinet ਦੀ ਰਾਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲੀ । ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸਚੀ ਗੱਲ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤਫਸੀਲ ਨਾਲ ਦਸਣਾ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਡੇ ਲਈ ਤਾਂ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਜਨਤਾ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਜਨਤਾ ਦੀ ਭਲਾਈ ਦੇ ਨੁਕਤੇ ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਗਲ ਬਾਤ ਕਰਨੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਇ ਹ ਲਿਖਣੀਆਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਸੀ । ਤੁਸੀਂ ਦਸੋ ਕਿ ਇਕ ਪਾਸੇ ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਤਬਾਹ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਕ ਅਫਸਰ 49 ਘੰਟਿਆਂ ਬਾਅਦ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੰਜਨੀਅਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ S.D.O. ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ ਤੇ S. D. O. ਇੰਜਨੀਅਰ ਨੂੰ ਕਹਿਦਾ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਕਿ ਇਸ ਜਨਤਾ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਡੋਰ ਢਿਲੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਜਾਂ ਡੋਰ ਨੂੰ ਜ਼ਰਾ ਕੱਸ ਕੇ ਫੜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ । ਪਰੋਫੈਸਰ ਸ਼ੇਰ ਸਿਘ, ਰਾੜੇਵਾਲਾ ਸਾਹਿਬ ਤੇ Cabinet ਨੇ ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤਾ ਤਾਕਿ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਢਿਲੀ ਨਾ ਪਵੇ । ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਪਾਣੀ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਨੂੰ ਫੱਟੇ, ਸ਼ਹਿਤੀਰੀਆਂ, ਬੋਰੀਆਂ ਲੈਕੇ ਭਜਦੇ ਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਇਕਠੇ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ । ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਜਿਥੇ ਪਬਲਕ ਦਾ ਤਅਲੁੱਕ ਹੈ ਉਥੇ ਕੋਈ ਢਿਲ ਵਰਤੀ ਜਾਵੇ ।

ਮੈਂ ਹੁਣ ਦੂਜੀ ਮਿਸਾਲ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੋ ਅਫਸਰ ਹਨ । ਮੈਂ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ

[ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ]

Sessions Judge ਨੇ ਵੀ ਫੈਸਲਾ ਦੇ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਵੀ ਫੈਸਲਾ ਦੇ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਫੈਸਲਿਆਂ ਤੇ ਟੀਕਾ ਟਿਪਣੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਲੇਕਿਨ ਜੋ ਅਸਲ ਗੱਲ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਸਣ ਲਗਾ ਹਾਂ ਉਸਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਰੌਂਗਟੇ ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ । ਬਰਨਾਲੇ ਦੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਪਿੰਡ ਹੈ ਉਥੇ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਰ raid ਕੀਤਾ ਕਿ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਸ਼ਰਾਬ ਪਕੜਨੀ ਹੈ । ਜਿਸ ਘਰ ਵਿਚ raid ਕੀਤਾ ਉਸ ਘਰ ਦਾ ਇਕ ਆਦਮੀ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਹਥੀਂ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ । ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਉਹ ਆਦਮੀ ਮਾਰ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਫਿਰ encounter ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਕਿ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ........

Sardar Gurnam Singh : This is usual with the police.

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਜੇਕਰ usual ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਸਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ? ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਦਮੀ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਕੜ ਕੇ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਚਾਲਾਨ ਕਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੁਲੀਸ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ । ਉਸ ਲਈ Inquest Officer ਵੀ ਮੁਕਰਰ ਹੋ ਗਿਆ ਲੇਕਿਨ D.S.P. ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਚਾਰ ਬਜੇ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚਿਆ । ਉਸਨੂੰ ਇਤਲਾਹ ਵੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਜਾਂਦਾ ਨਹੀਂ; ਦਲੀਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਜਾਵਾਂ inquest ਹੋ ਹੀ ਜਾਣੀ ਹੈ । S. D. O. ਪੈਪਸੂ ਦੇ ਇਕ ਵਡੇ ਘਰਾਣੇ ਦਾ ਸੀ ਅਤੇ D.S.P. ਵੀ ਪੈਪਸੂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਵਡੇ ਘਰਾਣੇ ਦਾ ਸੀ । ਉਸ ਅਫਸਰ ਨੇ D. S. P. ਦਾ favour ਕਰ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਮਾਮਲਾ ਰਫਾ ਦਫਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕੀ ਵਾਕਿਆ ਹੈ । ਸਾਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸਦਾ ਲੜਕਾ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਉਸਨੇ ਸਾਨੂੰ ਖਬਰ ਪਹੁੰਚਾਈ ਕਿ ਇਕ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਲੜਕਾ ਮਾਰ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਝੂਠਾ ਮੁਕਦਮਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਉਸ ਨੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਬਾਤ ਦਸੀ ਕਿ ਇਹ ਇਹ ਗੱਲ ਹੋਈ ਹੈ, ਸਾਡਾ ਆਦਮੀ ਮਾਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਫੇਰ ਝੂਠਾ case ਵੀ encounter ਦਾ ਸਾਡੇ ਤੇ ਹੀ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਦੇ ਦਿਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਜਾਇਜ਼ ਤੇ reasonable ਗਵਾਹ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਉਹ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਦੱਬਕਾ ਮਾਰ ਕੇ ਭਜਾ ਦਿਤੇ ਹਨ........

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਜੰਡਿਆਲੇ ਵਿਚ ਕੀ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਦਸ ਦਿਉ (interruption).

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਤੁਸੀਂ ਐਨੇ ਔਖੇ ਨਾ ਹੋਵੋ, ਜਦੋਂ ਜੰਡਿਆਲੇ ਦੀ ਗੱਲ ਆਵੇਗੀ ਤਾਂ ਉਸ ਵਕਤ ਉਹ ਵੀ ਕਹਾਂਗਾ ਅਜੇ ਇਹ ਗਲ ਹੀ ਸੁਣ ਲਉ । ਇਹ ਪਬਲਿਕ ਦੇ ਹਿਤ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਇਸਨੂੰ ਸਬਰ ਨਾਲ ਸੁਣੋ ਵਰਨਾ ਪਬਲਿਕ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਬਾਹਰ ਕੀ ਮੂੰਹ ਦਸੋਗੇ । ਤੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਵਕਤ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਸਾਰੇ facts ਆਏ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਸਦੀ ਛਾਣ ਬੀਨ ਕਰਕੇ ਫੌਰਨ inquest report ਨੂੰ ਛਡ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਜਿਤਨੇ ਪਕੜੇ ਹੋਏ ਆਦਮੀ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛਡ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦਾ ਚਾਲਾਨ ਕਰ ਦਿਤਾ । ਹੁਣ ਇਹ ਕੇਸ court ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਕੇਸ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਖਰਾਬ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ । ਪੁਲੀਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਜਾਇਜ਼ ਗਵਾਹੀਆਂ ਭਜਾ ਦਿਤੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਝੂਠੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ

inquest ਅਫਸਰ ਸਾਹਮਣੇ ਭੁਗਤਾ ਦਿਤੀਆਂ ਸਨ । ਜਦੋਂ ਕੇਸ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਗਿਆ ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਦੇ ਗਵਾਹ ਵੀ ਆਉਣੇ ਸਨ । ਕੋਰਟ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੋਹਾਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਵਿਚ ਫਰਕ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਕਿਹੜੀ ਮੰਨੀਏ ਤੇ ਕਿਹੜੀ ਨ ਮੰਨੀਏ। ਲੇਕਿਨ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਫ਼ਰਜ਼ ਵਿਚ ਕੋਤਾਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਚਾਲ੍ਹਾਨ ਕੀਤਾ । ਜੇਕਰ Sessions Judge ਨੇ ਛਡ ਦਿਤੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਘਬਰਾਏ ਨਹੀਂ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ ਹਾਂ ।

Material ਸੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਗਵਾਹ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਦੋਵੇਂ Courts ਕੋਲ ਗਏ । ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਹਕ ਬਜਾਨਬ ਸਨ । ਇਹ ਵੀ ਸਾਡੇ ਤੇ ਜ਼ਿਮੇਂਵਾਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੇਸ ਖਰਾਬ ਕਿਉਂ ਹੋਇਆ । ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਇਕ inquest ਅਫਸਰ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਡੀ. ਐਸ. ਪੀ. ਹੈ । ਸਾਡੀ ਨਿਗਾਹ ਵਿਚ ਇਹ ਆਦਮੀ ਵਡੇ ਘਰਾਣੇ ਦੇ ਨੇ, influential ਆਦਮੀ ਹਨ। ਲੇਕਿਨ ਜਨਤਾ ਪਿਆਰੀ ਹੈ । ਜਨਤਾ ਦਾ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਕੋਈ ਤਕਲੀਫ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਅਸੀਂ ਐਸ.ਡੀ.ਐਮ. ਤੇ dismissal, retrenchment ਯਾ reversion ਦਾ action ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੈ ਸਕਦੇ । ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ discipline ਦੇ rules ਥਲੇ ਆਖ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਬੀਬੀ ਪੰਜਾਬ ਕੌਰ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸਦਿਆ ? ਨਥਾ ਸਿੰਘ ਮੌਕੇ ਦਾ ਗਵਾਹ ਸੀ । ਕੀ ਉਸ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਪੁਛਿਆ ਗਿਆ ? ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਉਸ ਨੂੰ ਭਲਕੇ ਲਿਆਵਾਂਗੇ । ਐਸਾ ਗਵਾਹ ਫੌਰਨ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਪੁਲਿਸ ਤੋਂ ਪੁਛਿਆ ਗਿਆ । ਕੀ ਇਹ ਐਸ.ਡੀ.ਐਮ. ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ? ਪੁਲਿਸ ਯਾ inquest ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਠੀਕ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ dead body ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਛੇੜਿਆ, ਪੁਲਿਸ ਰਾਤੋ ਰਾਤ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਧਰੇ ਹੋਰ ਲੈ ਗਈ । ਡੀ. ਐਸ. ਪੀ. ਨੇ ਆਉਣਾ ਸੀ, inquest ਅਫਸਰ ਨੇ ਉਥੇ ਆਉਣਾ ਸੀ । ਉਹ ਮੌਕਾ ਦੇਖਦੇ । ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ circumstancial evidence ਦੀਆਂ ਹਨ । ਐਸ.ਡੀ.ਐਮ. ਨੂੰ charge sheet ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ explanation ਮੰਗੀ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਸੈਸ਼ਨ ਕੋਰਟ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਛਡ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਗਵਾਹ ਪੱਕੇ ਨਹੀਂ ਸਨ । ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਹਥੋਂ ਗਲਤੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਜਜ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਡੀ.ਐਸ.ਪੀ. ਨੇ favour ਲੈ ਲਈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਿਆ ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਜਾ ਕੇ dead body ਦੇਖਿਆ, ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਖਿਆ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਕੌਰ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਵੇ, ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਖਿਆ ਕਿ ਮੌਕੇ ਦੇ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਲਿਆਵੋ ? ਕੀ ਡੀ.ਐਸ.ਪੀ. ਯਾ ਐਸ.ਡੀ.ਐਮ. ਹਕ ਬਜਾਨਬ ਸਨ ? ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਾਲੇ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਖਿਆਲ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਸੈਸ਼ਨ ਜਜ ਯਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਛਡ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਡਿਊਟੀ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ । ਉਸ ਡਿਊਟੀ ਨਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਛਡ ਸਕਦੇ ਹਾਂ । ਅਸੀਂ ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ Enquiry Committee ਦੇ minor ਤੋਂ minor punishment ਜ਼ਰੂਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਾਂ । ਅਸੀਂ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ approve ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, disapprove ਕੀਤਾ ਹੈ । ਕੀ ਵਿਗੜੇ ਹੋਏ ਮੁਕਦਮੇ ਦੀ ਵਜਾਹ ਕਰਕੇ ਸਜ਼ਾ ਦਿਤੀ ?

ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਐਸੀਆਂ ਦੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਤੇ ਬਾਕੀ ਹਾਊਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਵਧਾਈ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਜ਼ਰਾ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਗਲ ਕਰਨੀ ਹੈ । ਐਵੇਂ criticize ਨਾ ਕਰੋ । ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਉਸ ਵਿਚ Ph. D., M.A.LL.B.,M.A., ਪਰੋਫੈਸਰ ਤੇ ਇਕ retired Justice ਹੈ । ਇਕ

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]

hon. Member ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਲਾਇਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਉਂ ਕਿਹਾ ਜਾਏ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਲਾਇਆ ਹੈ ? ਉਹ M.A.L.L.B. ਹੈ । ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਸਰਵਿਸ ਦਾ ਤਅਲੁਕ ਹੈ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੇ ਸ਼ਰਤ ਰਖੀ ਹੈ ਕਿ ਐਨੇ ਸਾਲ ਦੀ ਸਰਵਿਸ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਮੈਂਬਰ ਲਿਆ ਜਾਏਗਾ। ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਏਥੇ ਬੋਲਦਿਆਂ ਸਾਰੇ ਕਾਗਜ਼ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕਦਾ। ਸ਼ਰਤ ਹੈ ਕਿ ਸਰਵਿਸ ਵਿਚ ਐਨੇ ਸਾਲ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ । ਐਸ ਵੇਲੇ ਜਿਹੜੇ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ ਉਹ ਇਹ ਹਨ– ਸ੍ਰੀ ਬਸੂਰ, ਜਿਹੜੇ ਸਾਡੇ ਫਿਨਾਂਸ ਸੈਕਟਰੀ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਸ੍ਰੀ ਪਲਟਾ, ਜੋ A class ਅਫਸਰ ਹੈ, ਸ੍ਰੀ ਪੀ. ਐਸ. ਜੈਨ ਸੈਸ਼ਨ ਜਜ ਰਹੇ ਹਨ।

Sardar Gurnam Singh : What about the other half of the Public Service Commission ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ: ਭੀਮ ਸਿੰਘ ਵਰਗਾ ਇਕ ਵੀ ਅਫਸਰ ਤਕ ਲਓ ਜਿਸ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਉਸ ਵਰਗਾ ਹੋਵੇ । ਉਸ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਹੈ । ਇਹ A Class ਪੁਲਿਸ ਸੁਪਰਡੰਟ, ਅਫਸਰ, ਰਿਹਾ ਹੈ । ਜਿਥੇ ਨੌਕਰੀਆਂ ਭਰਨੀਆਂ ਹੋਣ ਉਸ ਲਈ ਸਰਵਿਸ ਵਾਲਾ ਆਦਮੀ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ । ਉਸ ਨੂੰ ਈਮਾਨਦਾਰ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ । ਕੀ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਹੈ ? ਉਹ ਸੱਚਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵੇਲੇ ਦੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਤੇ ਜਨਤਾਂ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਜਥੇਦਾਰ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਹੈ । ਉਸ ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਜਥੇਦਾਰ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਇਕ ਆਦਮੀ ਹੈ ਜਿਹੜਾ 17 ਸਾਲ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦਾ ਜਥੇਦਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਸਿਖਾਂ ਦੀ highest seat ਹੈ । ਉਸ ਆਦਮੀ ਦੀ integrity ਹੈ । ਇਸ ਤੇ ਨਹੀਂ ਘਬਰਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ । (ਵਿਘਨ) ਉਹ ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਪਰੇਜ਼ੀਡੈਂਟ ਵੀ ਰਹਿ ਚੁਕਾ ਹੈ । ਪਾਰਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਓਨਾ ਚਿਰ ਤਕ ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਰਿਕਾਰਡ ਨਾ ਹੋ ਜਾਣ । ਜਦੋਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਰੀਕਾਰਡ ਹੋਣ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।

Deputy Speaker: **Please address the Chair.**

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ address ਕਰਾਂਗਾ ਤਾਂ ਏਧਰ ਕਿਵੇਂ ਦੱਸਾਂਗਾ। Opposition for opposition's sake ਨਹੀਂ ਫਬਦੀ । ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ । ਜਥੇਦਾਰ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਉਸ ਵੇਲੇ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਓਥੇ ਇਕ ਕੌਡੀ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਉਸ ਨੇ ਹਿੰਮਤ ਕਰਕੇ ਦੁਕਾਨਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਤੇ ਮੰਡੀ ਬਣਾਈ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ। ਸਰਦਾਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਇਹ socialist ਹੈ । ਹਰੀਜਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੇਖ ਕੇ ਇਕ ਨੌਜਵਾਨ pick up ਕਰ ਲਿਆ, ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਹੜੀ ਗਲ ਹੈ ? ਇਕ ਹਰੀਜਨ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਓਥੇ 10 ਸਾਲ ਰਖਿਆ । ਉਸ ਨੂੰ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਾਲੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਉਸ ਦੀ ਓਧਰ promotion ਹੋਣੀ ਸੀ । ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਛਡਣਾ ਪੈਣਾ ਸੀ । ਕਿਹੜਾ ਅਫ਼ਸਰ ਹੋਰ ਲਾਉਂਦੇ ? ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੀ ਨਿਗਾਹ ਵਿਚ, ਗੌਰਮੈਂਟ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਵਿਚ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਸੀ । (ਸਰਕਾਰੀ ਪਖ ਵਲੋਂ ਪਰਸੰਸਾ) ਇਹ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੱਦੇ ਮੁਕਾਬਲ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ। ਇਹ political ਆਦਮੀ ਦੇ character ਨੂੰ ਉਚਾ ਨਹੀਂ ਗਿਣਦੇ । ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਆਦਮੀ

ਦਾ character ਜਿੰਨਾ ਉਚਾ ਹੈ ਓਨਾ ਹੋਰ ਕਿਸੇ profession ਵਿਚ ਨਹੀਂ । ਉਹ ਜੇ ਅਜ ਹੱਸ ਕੇ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਲ ਘੂਰ ਕੇ ਬੋਲਦਾ ਹੈ । ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਭਜਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਪਬਲਿਕ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਆਦਮੀ ਦਾ ਕਰੈਕਟਰ splendid ਤੇ supreme ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਚੌਧਰੀ ਦੇਵੀ ਲਾਲ: ਅਜਿਹੇ ਆਦਮੀ independent ਆਏ ਹਨ, ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ । ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ political corruption ਹੈ ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ: Political corruption ਤੁਸਾਂ ਹੀ ਸਿਖਾਈ ਹੈ । ਜ਼ਰਾ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣੋ ਕਿ ਕੀ ਕੁਝ ਕੀਤਾ । ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਆਖੋ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ Judge ਕਰਨ ਬਰਨਾਲੇ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਕੇਸ ਅਸੀਂ ਕਿਸ ਹਦ ਤਕ ਠੀਕ ਕੀਤੇ । ਮੇਰਾ ਆਪਣਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਅਗਰ ਸੈਸ਼ਨ ਕੋਰਟ ਯਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਨਾ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ dismiss ਕਰ ਦਿੰਦੇ । ਰਾਈਫਲ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਗਵਾਹ ਨਹੀਂ ਭੁਗਤਾਇਆ । D.S.P. ਤੇ S.D.M. ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਆਖਿਆ । ਜਿਸ ਨੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾਈ ਸੀ D.S.P. ਤੇ S.D.M. ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਛਡ ਦਿਤਾ ਸੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਸਜ਼ਾ ਦਿਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ fair ਨਹੀਂ ਰਹੇ । ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਦੁਖ ਦੀ ਗਲ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਸਾਂ । ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਸਮਝ ਲਉ । ਇਕ P.W.D. ਵਿਚ ਕੇਸ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਹੋਰੀਂ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਕਹਿਣਗੇ ਨਹੀਂ । ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

Deputy Speaker: Please address the Chair.

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ: ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੁਖ਼ਾਤਬ ਕਰਕੇ ਕਹਿਣ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਜਿਸ ਵਕਤ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰੋਗੇ ਮੈਂ ਬੈਠ ਜਾਂਵਾਂਗਾ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਇਹ ਨਾ ਕਰੋ ਉਹ ਨਾ ਕਰੋ । ਇਸ ਨਾਲ ਸੈਂਟਰ ਦੀ ਬਦਨਾਮੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਗਲਤ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਸ਼ਰਤ ਨਹੀਂ ਰਖੀ ਹੋਈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ calibre ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਤਾਂ ਪਬਲਿਕ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਲੁਕਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਮੈਂ ਹਾਉਸ ਵਿਚ ਇਹ ਗਲ ਦਾਅਵੇ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਸਬਾਰਡੀਨੇਟ ਸਰਵਿਸਿਜ਼ ਸੀਲੈਕਸ਼ਨ ਬੋਰਡ ਬਣਾ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਗੋਂ ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਕਰਨੀ ਹੈ (ਪ੍ਰਸੰਸਾ) ।

ਫਿਰ hon. Member ਨੇ ਇਹ ਗਲ ਆਖੀ ਕਿ ਅਜਿਹੀਆਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਵੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ 150 ਤੋਂ 159 ਤਕ ਸੀ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਬੋਰਡ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਘਟ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸਟਾਫ ਨੂੰ ਘਟਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਜਿਸ period ਦਾ ਇਹ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ

[ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ]

ਇੰਨੀ ਹੀ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਦੇਵਾਂ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਕਿ ਇਸੇ ਹੀ Hon. Member ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ approach ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸਟਾਫ ਵਧਾਉ ਤੇ ਹੁਣ ਇਹ ਆਪ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਟਾਫ ਘਟਾਉ । ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਘਟਣਾ । ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਤਨਖਾਹ ਹੀ 150 ਤੋਂ 160 ਕਰ ਦਿਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਇਹ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਆਦਮੀ ਜੋ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਘਟਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੋ ਨਵੇਂ ਆਦਮੀ ਰਖਣੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਘਟਣਾ ਸੀ । ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਖੇ ਹੋਏ ਆਦਮੀ ਨਹੀਂ ਕਢੇ । ਇਹ ਤਾਂ ਤਸੀਲਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਨਾਇਬ ਤਸੀਲਦਾਰਾਂ ਦਾ ਝਗੜਾ ਸੀ । ਇਹ ਪੋਸਟਾਂ ਸਨ ਜੋ ਅਸੀਂ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਪਾਸੋਂ ਲੈਕੇ ਬੋਰਡ ਨੂੰ ਦਿਤੀਆਂ ਸਨ ।

ਇਥੇ ਮੈਂ ਇਹ ਗਲ ਜ਼ਰੂਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਬਾਰਡੀਨੇਟ ਸਰਵਿਸਿਜ਼ ਸੀਲੈਕਸ਼ਨ ਬੋਰਡ ਵਿਚ ਜਿੰਨੇ ਆਦਮੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਕਲੇ ਕਲੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਰਖਦੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਮਹਿਕਮੇ ਵੰਡੇ ਹੋਏ ਹਨ ਕਿ ਤੂੰ ਇਹ ਮਹਿਕਮੇ ਲੈ ਲੈ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮਹਿਕਮ ਲੈ ਲਏ ਅਤੇ ਤਿੰਨੋਂ ਹੀ ਮੈਂਬਰ ਹਰ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੂੰ ਇਕਠੇ ਬੈਠ ਕੇ ਪਰਖਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫਿਰ ਚੁਣਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿਚ ਮਹਿਕਮੇ ਵੰਡ ਲਏ ਗਏ ਹਨ । ਤਿੰਨ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਪਾਸ ਤੇ ਚਾਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਕੀਆਂ ਪਾਸ ਵੀ । ਇਹ ਮੈਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਕ ਗਲਤ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਜੋ ਜਾਰੀ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਹਰ ਆਦਮੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਅਸੀਂ 150 ਦੀ ਹਦ ਨੂੰ 160 ਤਕ ਵਧਾ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਪਾਸ ਤੇ ਹੇਠਾਂ ਸਬਾਰਡੀਨੇਟ ਸਰਵਿਸਿਜ਼ ਸੀਲੈਕਸ਼ਨ ਬੋਰਡ ਪਾਸ ਸਰਵਿਸਾਂ ਰਹਿਣ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਸਬਾਰਡੀਨੇਟ ਸਰਵਿਸਿਜ਼ ਸੀਲੈਕਸ਼ਨ ਬੋਰਡ ਪਾਸੋਂ ਖੋਹ ਕੇ ਪੋਸਟਾਂ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣ । ਮੈਂ ਇਥੇ ਬਿਨਾਂ ਝਿਜਕ ਦੇ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗੌਰਮੈਂਟ ਕਿਤੇ ਵੀ ਪਖ ਪਾਤ ਤੋਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਲੈ ਰਹੀ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਠੀਕ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ । ਫਿਰ ਇਕ ਹੈਰਾਨੀ ਪਰਗਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ 1958 ਵਿਚ ਟ੍ਰਾਂਸਪੋਰਟ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ advise ਕੀਤਾ ਸੀ ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ advise ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ Comments ਭੇਜੇ ਸਨ । ਪਰ 1961 ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ final report ਨਵੰਬਰ ਵਿਚ ਆਈ ਸੀ । ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਕਾਗਜ਼ ਹਨ ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਹੀ ਸਹੀ ਤਾਰੀਖ ਦਸਦਾ ਹਾਂ । ਇਹ ਗਲ 10 ਨਵੰਬਰ 1961 ਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਾਇਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹਰ ਇਕ ਪਾਸੋਂ Comments ਮੰਗੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, A. G. ਤੋਂ, Finance ਤੋਂ, ਚੀਫ ਸੈਕਟਰੀ ਤੋਂ ਅਤੇ Heads of Departments ਤੋਂ । A. G. ਪੰਜਾਬ ਨੇ 12-10-54 ਨੂੰ ਭੇਜੇ ਤਾਂ ਦਸੋ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ? ਤੁਸੀਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹੋ, ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਵਿਚ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ਕਿਉਂਕਿ ਰੂਲਜ਼ ਸਰਵਿਸਾਂ ਦੇ ਬਣਨੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਲਾਸ ਵਾਸਤੇ ਹੋਣ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਹਰ ਮਹਿਕਮੇ ਰਾਹੀਂ ਫੂਕਾਂ ਮਾਰਕੇ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਤੇ ਗਲਤੀ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇ, ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਧਕਾ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ । ਇਸ ਲਈ ਇੰਨੀ ਜਲਦੀ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਸਨ ਹੋ ਸਕਦੇ । 1958 ਦੀ ਥਾਂ 1961 ਵਿਚ ਰੀਪੋਰਟ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਦਸੋ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰੂਲਜ਼ ਬਣ ਸਕਦੇ ਸਨ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰਨਾਂ

ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਘਲੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਸੈਂਟਰਲ ਗੌਰਮੈਂਟ ਤੋਂ ਰਾਏ ਪੁਛੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਰੀਸਰਚ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਨੂੰ consult ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। (ਵਿਘਨ) ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਰੂਲਜ਼ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬਣੇ। ਇਹ ਕੋਈ ਇਕ ਦਿਹਾੜੀ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਕੋਈ ਅਲਾਦੀਨ ਦਾ ਚਿਰਾਗ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਬਣ ਜਾਣ, ਪਰ ਕੰਮ ਚਲਾਣ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਦਸ ਦੇਵਾਂ ਕਿ ਇਕ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ rules ਦੂਜੇ ਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਕਾਹਲਾ ਹਾਂ ਕਿ ਰੂਲਜ਼ ਬਣਾ ਦਿਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਇਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਰੁਝੇ ਹੋਏ ਸਾਂ ਤਾਂ 21-1-62 ਨੂੰ ਮੈਂ ਲਿਖ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਰੁਝੇ ਹੋਏ ਹਾਂ ਉੱਨਾਂ ਚਿਰ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਰੂਲਜ਼ ਬਨਾਣ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦਿਉ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਸਿਰ ਉਚਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਦਾ ਉਚਾ ਰਹੇਗਾ। ਇਸ ਨੇ ਕਦੀ Administration ਵਿਚ ਪੱਖਪਾਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਤੁਸੀਂ ਦਸੋ ਕਿ ਫਲਾਂ ਥਾਂ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜਾਪਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਕੋਈ ਪੱਖਪਾਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿਆਂਗਾ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕ ਵੀ ਮਿਸਾਲ ਅਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗੀ। (ਪ੍ਰਸੰਸਾ) (ਵਿਘਨ) ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਰਹਿਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਕਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਬੈਠੋਗੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਵੀ ਬਦਲ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਹੋਰ ਭਾਵਨਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖੋਗੇ। ਮੈਂ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਜੋ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਦਾਨਾਈ ਨਾਲ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਪਰ ਬਾਕੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਗਲ ਕਰਨੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। (ਵਿਘਨ) (ਸ਼ੋਰ)।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ : On a point of order, Madam. ਕੀ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਹਾਊਸ ਤੇ ਇਕ slur ਹੈ। (ਵਿਘਨ) (ਸ਼ੋਰ)

Deputy Speaker: Order, Order.

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਜਨਾਬ, C. M. ਦੀ ਤਾਂ ਆਦਤ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਇਕ ਲਈ ਤੂੰ ਜਾਂ ਤੈਨੂੰ ਕਹਿਕੇ ਐਡਰੈਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। (ਵਿਘਨ) (Noise)

Deputy Speaker : Order Please.

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਇੰਨੇ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੇ ਵੀਰਾਂ ਦੇ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਸੀਂ ਛੱਡੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਲਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ wind up ਕਰੋ, ਦਸ ਮਿੰਟ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ। (The Hon. Chief Minister should leave it now and try to wind up as there are only ten minutes left.)

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ : On a point of order, Madam ਕੀ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਦੂਜੇ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਗਲ ਕਰਨੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ?

Deputy Speaker : Order, order. (Noise)

(ਵਿਰੋਧੀ ਦਲ ਦੇ ਕੁਝ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ ਖੜੇ ਹੋਏ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਦੀ ਵੀ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ ।)

डाक्टर बलदेव प्रकाश : On a point of order, Madam. मैं आपकी ruling इस बात पर मांगना चाहता हूँ कि जो शब्द मुख्य मंत्री जी ने कहे क्या वह parliamentary हैं या unparliamentary ?

(*Interruptions*) (*Noise*).

On a point of order, Madam. क्या किसी माननीय सदस्य के बारे हैं में इस तरह के इलफाज़ कहे जा सकते हैं। क्या यह unparliamentary नहीं । अगर unparliamentary हैं तो इन्हें withdraw किया जाए ।

Deputy Speaker : This is not unparliamentary.

(*Noise*)

ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਚਮਕ : ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਹਤਕ ਹੈ, ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੀ ਹਤਕ ਹੈ ।

(ਸ਼ੋਰ)

(*Voices from Opposition Benches* : Withdraw, Withdraw.)

(*Noise*).

चौधरी देवी लाल : On a point of order, Madam. मैं इस बात पर Chair की ruling चाहता हूँ कि "सिवाय सरदार गुरनाम सिंह के opposition के किसी दूसरे मैम्बर को बात करनी नहीं आती" कहना parliamentary है या unparliamentary ?

उपाध्यक्ष महोदया : अगर आप को एतराज़ है तो यह उन लफ्ज़ों को वापस ले लेंगे । (If the hon. Members have any objection, then the Chief Minister will withdraw these words.)

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਜੇਕਰ ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਹ ਲਫਜ਼ ਵਾਪਸ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਬਾਰੇ ਇਹ ਲਫਜ਼ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਹੇ । ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ । (ਵਿਰੋਧੀ ਪੱਖ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ)

ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਆਖ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗਲ ਕਰਨ ਦੀ ਜਾਚ ਹੈ ਬਾਕੀ ਇਸ ਦੀ implication ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਸਮਝ ਲਓ।

(ਸਰਕਾਰੀ ਪੱਖ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ)

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ: On a point of order Madam. Chief Minister ਨੇ ਜਿਹੜੀ ਇਹ ਗਲ ਕਹੀ ਹੈ, ਕੀ ਇਸ ਨੂੰ ਏਥੇ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੈ, ਇਹ ਲਫਜ਼ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਦੀ ਮੈਂ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ

(Interruptions)

Deputy Speaker: Silent please, I don't like such noise.

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ: ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ.......

(ਇਕ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ: ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ !)

ਹਾਂ, ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ 'ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ' ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਤਾਂ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕਢਦਾ ਹੈ। (Interruptions) ਮੈਂ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਆਪਦਾ ruling ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜਾ Chief Minister ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਵਾਏ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਗਲ ਕਰਨ ਦੀ ਜਾਚ ਨਹੀਂ, ਕੀ ਇਹ ਸਾਰੇ ਹਾਊਸ ਤੇ reflection ਨਹੀਂ ?

उपाध्यक्ष महोदया : आप जैसे सुल्झे हुए legislator को ठीक ज़बान इस्तेमाल करनी चाहिए। (A legislator of the hon. Member's calibre should use proper language.)

Chaudhri Hardwari Lal (Bahadurgarh): Madam, originally I had thought that I would require only five minutes. But after hearing the hon. Chief Minister I think I will require about ten minutes. Anyway I shall try to be very brief. I made only four points in my speech, viz.,—

1. Curtailment of the functions of the Commission;
2. Manner of relationship between the Government and the Commission;
3. Rejection of the advice of the Commission; and
4. my suggessions for improvement.

So far as the 4th point is concerned, noboby has even touched it.

As regards the point relating to the curtailment of functions, two of the hon. Ministers—the Chief Minister himself and the Home Minister-have tried to answer it. The Home Minister said that it was necessary to

[Chaudhri Hnrdwari Lal]

have a separate service of District Attorneys. Nobody has disputed that point. Even the Public Service Commission did not dispute it. He said that it was necessary to accommodate the persons who were in service on a certain date. Again nobody disputed that. The Commission did not dispute it. The only point with regard to the District Attorneys which was under dispute was whether the records of service of the officers to be accommodated should be examined by the Commission or by a separate Committee to be appointed by the Government. I maintain that the view taken by the Public Service Commission was absolutely appropriate. This is my answer to the Home Minister.

Now, the hon. the Chief Minister also spoke about the curtailment of functions and referred to posts carrying initial salaries between Rs 150 and Rs 159 All the Reports of the Commission are here. The background of the case is given in these Reports. The posts of naib-tahsildars were within the purview of the Board. With the revision of their grade they fell within the purview of the Commission. But the Government wanted these posts to remain with the Board. The Commission protested that the posts of naib-tehsildars should no longer remain with the Board. The Government decided that the Commission will lose not only the posts of naib-tahsildars but all posts carrying initial salary of Rs 150 to Rs 159. This was the background of the case and it is given in these Reports. The whole thing started with the question whether the posts of naib-tahsildars should remain with the Board or should go to the Commission.

Deputy Speaker : I would request the hon. Member to please wind up his speech.

Chaudhri Hardwari Lal : Then, Madam, the Chief Minister also referred to the Transport Department case. Well, I have nothing to add. I do not know the Commission might have made a mistake. There might be a misprint. But it does not seem to be a case of misprint. It cannot be a misprint. I read out from the Commission's Report. There is obviously no time to read out from the Report again and it will also not be very necessary to do so. But what I quoted and what the Commission has said seems to be all right. For two-and-a-half years there was no reply from the Transport Department to the communications from the Commission. It was a little derogatory that a statutory body should not be receiving even a reply to its enquiries.

So far as my suggestions for improvement of the working of the Commission are concerned they have been totally ignored.

Thank you, please.

Deputy Speaker : Question is—

p. m. | That the Order of the Governor relating to the additions to Schedules 'A' and 'B' referred to in regulations 3 (b) and 5 (f), respec-

tively, of the Punjab Public Service Commission (Limitation of Functions) Regulations, 1955, namely:—

'SCHEDULE A

(35) Junior and Senior specialists appointed in India including Indians recruited abroad, on contracts for period not in excess of five years, in connection with the Beas Project.

SCHEDULE B

(29) Junior and Senior specialists appointed in India including Indians recruited abroad, on contracts for period not in excess of five years, in connection with the Beas Project.'

be repealed.

The House then devided.

Ayes ...48

Noes ..78

AYES

1. Ajaib Singh Sandhu, Sardar
2. Ajit Kumar, Babu
3. Amar Singh, Shri
4. Babu Singh Master, Comrade
5. Bachan Singh, Babu
6. Baldev Parkash, Dr.
7. Bhan Singh Bhaura, Comrade
8. Chiranji Lal Sharma, Pandit
9. Dalip Singh, Sardar
10. Didar Si ngh Comrade
11. Devi Lal, Chaudhri
12. Fakiria, Shri
13. Fateh Chand Vij, Shri
14. Gurmej Singh, Sardar (Fatehgarh)
15. Gurbux Singh Dhaliwal, Comrade (Nihalsinghwala)
16. Gurbakhsh Singh, Sardar (Dhariwal)
17. Gurbakhshish Singh, Sardar
18. Gurcharan Singh, Sardar
19. Gurnam Singh, Sardar
20. Hardit Singh, Sardar
21. Hardit Singh Bhathal, Comrade
22. Hari Singh, Sardar
23. Harkishan, Chaudhri
24. Harnam Singh Chamak, Comrade
25. Hunna Mal, Shri
26. Jagan Nath, Shri
27. Jangir Singh Joga, Comrade
28. Jagjit Singh Tikka (Naraingarh)
29. Jagjit Singh, Sardar (Zira)

[Deputy Speaker]

30. Kartar Singh Dhillon, Sardar
31. Kulbir Singh, Sardar
32. Kultar Singh, Sardar
33. Lakhi Singh Chaudhri, Sardar
34. Makhan Singh Tarsikka, Comrade
35. Makhan Singh, Sardar
36. Mangal Sein, Shri
37. Manphul Singh, Chaudhri
38. Mukhtiar Singh Malik, Chaudhri
39. Net Ram, Chaudhri
40. Om Parkash Agnihotri, Shri
41. Ram Sarup, Chaudhri
42. Satya Dev, Chaudhri
43. Shamsher Singh Josh, Comrade
44. Shamsher Singh, Sardar
45. Surjit Singh Theri, Sardar
46. Tara Singh Layallpuri, Sardar
47. Tej Singh, Sardar
48. Tek Ram, Chaudhri

NOES

1. Ajmer Singh, Sardar
2. Amar Nath Sharma, Shri
3. Bal Krishan, Dr.
4. Baloo Ram, Chaudhri
5. Balwant Singh, Sardar
6. Benarsi Dass, Shri
7. Bhagirath Lal, Pandit
8. Bhag Singh, Lieut.
9. Bhagwat Dayal, Shri
10. Brish Bhan, Shri
11. Chandi Ram Verma, Shri
12. Chand Ram, Shri
13. Chandrawati, Shrimati
14. Dasondhi Ram, Chaudhri
15. Dilbagh Singh, Sardar
16. Dina Nath Agarwal, Shri
17. Gian Chand, Shri
18. Gian Singh Rarewala, Sardar
19. Gulab Singh, Sardar
20. Gurmej Singh, Sardar (Amritsar Sadar)
21. Guran Dass Hans, Bhagat
22. Gurbanta Singh, Sardar
23. Gurdarshan Singh, Sardar
24. Gurmail, Shri
25. Harbans Lal, Shri
26. Harcharan Singh Brar, Sardar
27. Harchand Singh, Sardar
28. Hardwari Lal, Chaudhri
29. Hari Ram, Chaudhri
30. Hira Lal, Shri
31. Jagat Ram, Chaudhri

32. Jagir Singh Dard, Sardar
33. Jai Inder Singh, Sardar
34. Jasdev Singh Sandhu, Sardar
35. Kanhiya Lal Poswal, Shri
36. Karam Singh, 'Kirti', Sardar
37. Kartar Singh Gyani, Sardar
38. Kesra Ram, Shri
39. Khurshed Ahmed, Chaudhri
40. Mohan Lal, Shri
41. Multan Singh, Shri
42. Narain Singh Shahbazpuri, Sardar
43. Nihal Singh, Shri
44. Niranjan Singh 'Talib', Sardar
45. Om Prabha Jain, Shrimati
46. Parkash Kaur, Shrimati Dr.
47. Parsani Devi, Shrimati
48. Partap Singh Kairon, Sardar
49. Partap Singh Bakshi, Shri
50. Piara Singh, Sardar
51. Prem Singh 'Prem', Sardar
52. Pritam Singh Sahoke, Sardar
53. Rala Ram, Principal
54. Ram Chandra, Comrade
55. Ram Dhari Gaur, Pandit
56. Ram Kishan, Shri
57. Ram Pal Singh, Kanwar
58. Ram Partap Garg, Shri
59. Ram Piara, Comrade
60. Ram Rattan, Chaudhri
61. Ram Saran Chand Mital, Shri
62. Ranbir Singh, Chaudhri
63. Ran Singh, Chaudhri
64. Rattan Singh, Capt.
65. Rizaq Ram, Chaudhri
66. Roop Lal Mehta, Shri
67. Rulia Ram, Lala
68. Rup Singh 'Phul', Shri
69. Sagar Ram Gupta, Shri
70. Sarla Devi, Shrimati
71. Satnam Singh Bajwa, Sardar
72. Sumitra Devi, Rajkumari
73. Sunder Singh Chaudhri
74. Trilochan S ı gh Riasti, Sardar
75. Ujagar Singh, Sardar
76. Yash Paul, Shri
77. Yusuf Zaman Begum, Her Highness
78. Zail Singh Giani, Sardar

The motion was declared lost.

Deputy Speaker : The House stands adjourned till 8 a.m. tomorrow

1.00 p.m. | (*The Sabha then adjourned till* 8.00 *a.m. on Friday, the 4th May*, 1962).

Punjab Vidhan Sabha Debates

4th May, 1962

Vol. I No.—31

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Friday, the 4th May, 1962

	PAGE
Supplementaries on Starred Question No. 627	.. (31)1
Starred Questions and answers	.. (31)1
Unstarred Questions and answers	.. (31)39
Oath or Affirmation by a Member	.. (31)68
Adjournment Motion	.. (31)68
Bill (s)—	
The Payment of Wages (Punjab Amendment)—, 1962	.. (31)69
The East Punjab Cement Control (Repealing)—, 1962	.. (31)106
The Punjab University (Amendment)—, 1962	.. (31)107
The Punjab Laws (Extension No. 11)—, 1962	.. (31)110
The Punjab Agricultural University (Amendment)—, 1962	.. (31)113—119

Price : Rs. 6.05 nP.

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATES VOL. I, NO. 31,

DATED THE 4TH MAY, 1962

Read	*for*	*on page*	*line*
therefor	therefore	(31)1	21
Amritsar-Khem Karan	Amritsar-Kherm Karan	(31)2	S.No. 13
starred	started	(31)6	9
Attendant	Attendent	(31)12	35
(31)13	(13)13	(31)13	page No.
Workers	Workes	(31)13	12
vide	wide	(31)13	7th from below
definite	dafinite	(31)17	8th from below
conferment	conferrment	(31)20	12
Society	Socity	(31)25	2
policy	policiy	(31)36	9
provision	provlsion	(31)36	11
ਸਾਹਿਬ	ਸਾਾਹਬ	(31)38	32
ਕਹਿੰਦੇ	ਕਹਿਦੇ	(31)38	32
ਪੁੱਛਦਾ	ਪਛਦਾ	(31)38	35
[Minister for Planning]	[Minister Planning]	(31)50, 52, 54	1
ਪਾਲੀਵਾਲ	ਪਲੀਵਾਲ	(31)68	40
money	mony	(31)70	7
ਸੌਂਪਣਾ	ਸੌਂਪਦਾਣਾ	(31)70	37
ਬਿਲ	ਬਿਲ	(31)70	38
Indian	Indaian	(31)72	last

Read	*for*	*on page*	*line*
जाएगी	जाएजी	(31)76	13
ज़िक्र	ज़िफ्र	(31)78	19
Comrade Ram Piara	Comrade Ram Paira	(31)85	11
श्री मंगल सैन	श्री मंगल सन	(31)87	6th from below
ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ	ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ	(31)106	1
Minister of State for Education	Minister for Education	(31)107	3rd from below
Minister of State for Education	Minister for Education	(31)108	1
Delete the words	*"The motion was carried"*	(31)108	22
ਤੇ	ਦੇ	(31)114	27
ਨਾਲ	ਨਾ	(31)118	6
ਦੀ	ਦਾ	(31)119	2

PUNJAB VIDHAN SABHA

Friday, the 4th May, 1962

The Vidhan Sabha met in the Assembly Chamber, Sector 1, Chandigarh at 8.00 *a.m. of the Clock. Mr. Speaker (Shri Prabodh Chandra) in the Chair.*

SUPPLEMENTARIES ON STARRED QUESTION NO. *627

श्री हुक्म मल : वज़ीर साहब ने बताया था कि पुल बनाया जाएगा । मैं पूछना चाहता हूं कि वह कब तक बन जाएगा ?

श्री अध्यक्ष: यह सवाल ही पैदा नहीं होता । (This supplementary does not arise.)

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

BUS ROUTES IN AMRITSAR DISTRICT

***590. Comrade Makhan Singh Tarsikka :** Will the Minister for Public Works be pleased to state—

(a) the names of the routes in Amritsar District on which buses of the Punjab Roadways are plying at present and the number of buses being run on each route ;

(b) the number and the names of the routes in the said district on which private buses and Government buses are plying on a 50 : 50 basis ;

(c) whether there is any route in Amritsar district on which only private operators are plying buses, if so, what and the reasons therefore ?

Sardar Niranjan Singh Talib : (a) As per list 'A' laid on the Table.

(b) As per list 'B' laid on the Table.

(c) As per list 'C' laid on the Table. Operation of Punjab Roadways is yet to be commenced on these routes on 50 : 50 basis.

**Note.*—Starred Question No. 627 alongwith its reply appears in the Punjab Vidhan Sabha Debates Vol. I, No. 30, dated 3rd May, 1962.

[Minister of State]

LIST 'A'

List of routes with No. of services in Amritsar District or touching Amritsar, on which buses of Punjab Roadways are plying

Serial No.	Name of route		No. of trips
1	Amritsar-Chandigarh	..	1
2	Amritsar-Chandigarh (Deluxe)	..	1
3	Amritsar-Delhi	..	1
4	Amritsar-Ajnala	..	16
5	Ajnala-Fatehgarh-Churian	..	1
6	Amritsar-Dera Baba Nanak	..	5
7	Amritsar-Jandiala 2	..	11
8	Amritsar-Wagha border	..	14
9	Amritsar-Bhikhiwind	..	6
10	Amritsar-Khalra	..	7
11	Amritsar-Harike *via* Khalra Patti	..	1
12	Amritsar-Harike *via* Bhikiwind	..	3
13	Amritsar-Kherm Karan	..	2
14	Amritsar-Kapurthala	..	6
15	Amritsar-Taran Taran	..	30
16	Tarn Taran-Naushera	..	3
17	Tarn Taran-Sarhali	..	2
18	Tarn Taran-Pakhupura	..	3
19	Amritsar-Harike	..	2
20	Amritsar-Majitha	..	17
21	Amritsar-Wachoha	..	2
22	Amritsar-Sorian	..	1
23	Amritsar-Lopoki	..	5
24	Amritsar-Jhander	..	1
25	Amritsar-Chogawan	..	11
26	Amritsar-Sarangra	..	2
27	Amritsar-Kakar	..	2
28	Tarn Taran-Jandiala	..	15
29	Tarn Taran-Jandiala-Railway Station	..	3

Serial No.	Name of route		No. of trips
30	Amritsar-Patti	..	4
31	Tarn Taran-Patti	..	4
32	Amritsar-Ferozepur	..	6
33	Amritsar-Ferozepur *via* Patti	..	1
34	Amritsar-Moga	..	6
35	Moga-Amritsar *via* Patti	..	1
36	Tarn Taran-Gandiwind	..	13
37	Amritsar-Sangatpura-Fatehgarh Churian	..	1
38	Amritsar-Pathankot	..	30
39	Amritsar-Chandigarh *via* Moga	..	1
40	Amritsar-Gurdaspur *via* Dera Baba Nanak	..	1
41	Amritsar-Faridkot	..	1
42	Amritsar-Naushera Dhalla	..	2
43	Tarn Taran Patti-Sabhra	..	1
44	Tarn Taran-Verowal	..	1
45	Tarn Taran-Dera Sahib	..	1
46	Amritsar-Mehta	..	1
47	Tarn Taran-Kot Budha	..	1
48	Ajnala -Lopoke	..	1
49	Amritsar-Goindwal	..	1
50	Amritsar-Bhatinda	..	2
51	Patti-Fatehbad	..	1

LIST 'B'

Number and the names of routes in Amritsar District on which private buses and Government buses are plying

Serial No.	*Name of route*
1	Amritsar-Moga *via* Patti
2	Amritsar-Ferozepur
3	Amritsar-Ferozepur *via* Patti
4	Amritsar-Moga
5	Amritsar-Naushera Dhalla

[Minister of State]

Serial No.	Name of route
6	Amritsar-Pathankot
7	Amritsar-Tarn Taran
8	Tarn Taran-Dehra Sahib *via* Seron-Dhotian
9	Peti-Fatehabad
10	Amritsar-Goindwal
11	Amritsar-Harike
12	Amritsar-Goindwal *via* Khandur Sahib
13	Amritsar-Bhatinda
14	Amritsar-Mehta *via* Baba Bakala
15	Amritsar-Vairowal
16	Amritsar-Majitha
17	Amritsar-Wachoha
18	Amritsar-Mehta
19	Fatehgarh-Churian-Ajnala
20	Amritsar-Dera Baba Nanak
21	Amritsar-Ajnala
22	Amritsar-Naushera Dhalla
23	Ajnala-Lopoki
24	Amritsar-Ajnala-Bhindisaidan
25	Amritsar-Khemkaran
26	Amritsar-Harike *via* Bhinkiwind
27	Khalra-Harike *via* Patti
28	Tarn Taran-Sahbra *via* Patti

LIST 'C'

Names of the routes in Amritsar District on which only private Operators are plying buses

Serial No.	*Name of route*
1	Amritsar-Chavinda-Devi-Tahli Sahib
2	Amritsar-Preetnagar *via* Rangarh
3	Amritsar-Bachiwind
4	Amritsar-Sarai Amanat Khan
5	Amritsar-Dhand Kasel
6	Tarn Taran-Fetehbad
7	Amritsar-Sirihargovindpur *via* Baba Bakala
8	Amritsar-Sathiala *via* Beas
9	Amritsar-Vairowal *via* Khadur Sahib
10	Amritsar-Jalalabad
11	Amritsar-Dera Baba Jaimal Singh (Beas)
12	Amritsar-Balarwal
13	Amritsar-Sorian *via* Kotli
14	Amritsar-Saurian *via* Chogawan
15	Amritsar-Mehta-Sirihargobindpur

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਮਹਿਤਾ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਮਹਿਤਾ via ਬਾਬਾ ਬਕਾਲਾ routes ਤੇ ਬਸ service ਕਦੋਂ ਤਕ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ?

ਰਾਜ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਇਸ ਵਿਚ ਦੇਰ ਲਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਦਰਖਾਸਤ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪਾਸ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ route permit ਲਈ R.T.A. ਨੂੰ ਦਰਖਾਸਤ ਦੇਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਕੀ ਇਹ ਸਚ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ routes ਬਾਰੇ ਪਹਿਲੇ ਫੈਸਲਾ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ G.M. ਨੂੰ deputation ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਮਿਲੇ ਸੀ।

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਤੁਸੀਂ information ਦੇ ਰਹੇ ਹੋ। (The hon. Member is giving information.) This cannot be allowed.

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਸਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਉਥੇ ਬਸਾਂ ਨਹੀਂ ਚਲੀਆਂ। ਪਰ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਰਾਜ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਸਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ।

BUS STOP FOR MODEL TOWN, HISSAR

***628. Shri Hunna Mal :** Will the Minister for Public Works be pleased to state—

(a) whether Government is aware of the fact that the buses plying from Hissar City and passing by the Model Town, Hissar do not pick up passengers going and coming from Model Town to Hissar City resulting in great hardship and inconvenience to the residents of the Model Town ;

(b) if reply to part (a) above be in the affirmative, whether Government is considering any proposal to provide the Model Town, Hissar with a Bus stop to redress the grievances of the public ?

Sardar Niranjan Singh Talib : (a) No.

(b) Question does not arise.

INDIAN LANGUAGES FOR P.C.S. (EXECUTIVE) COMPETITIVE EXAMINATIONS

***653. Comrade Shamsher Singh Josh :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether it is a fact that Punjabi alongwith some other Modern Indian Languages e.g. Urdu and Hindi have been included in the list of optional subjects for the competitive examination for the P.C.S. (Executive) conducted by the Punjab Public Service Commission ;

(b) if the answer to part (a) above be in the affirmative, whether it is also a fact that candidates offering Hindi and Urdu may write their answers in the language which they offer but those offering Punjabi are required to write their answers in English ; if so the reasons therefor ?

Professor Yashwant Rai (Deputy Minister) : (a) Yes.

(b) No. The candidates are required to answer the papers in English unless otherwise directed.

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਕੀ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ categorically ਜਵਾਬ ਦੇਣਗੇ ਕਿ ਪਿਛਲੇ P.C.S. ਦੇ ਇਮਤਿਹਾਨ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਚੇ ਦਾ ਜਵਾਬ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ?

उपमन्त्री : जी हां कहा गया था ।

STARRED QUESTION NO. 655. POSTPONED

Mr. Speaker : The next started question i.e. No. 655 is postponed.

Comrade Ram Piara : Sir, should I expect the reply to this question during this very session ?.

Mr. Speaker : I cannot say. I cannot force the Government.

कामरेड राम प्यारा : क्या इस session मे इस सवाल का जवाब मिल जायेगा ?

Mr. Speaker: It would take at least one year to answer this question.

इस में आप ने smuggling के मुताल्लिक पूछा है । (It would take atleast one year to answer this question. The hon. Member has asked for information regarding smuggling.)

Comrade Ram Piara : Sir, I have only asked for cases relating to the smuggling of foodgrains, which are not more than fifty or sixty in number. Further, I don't think it will require a long time for collecting the necessary information.

Mr. Speaker : We have received intimation that the Government is not ready with the reply and that the question may be postponed.

INCLUSION OF LABOUR COLONY, GOBINDGARH IN NAGAR SABHA

*661. **Comrade Harnam Singh Chamak** : Will the Home Minister be pleased to state whether any memorandum for the inclusion of the Labour Colony, Gobindgarh, within the limits of the Nagar Sabha was recently received by him or the Deputy Commissioner, Patiala ; if so, the action taken thereon ?.

Shri Mohan Lal : No Sir. Government have, however, asked the Municipal Committee, Gobindgarh, to bring the Labour Colony within the Municipal limits and it is actively considering the matter.

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ . ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੋਰਮਿੰਟ ਨੇ municipal committee ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਕੀ ਉਹ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਇਹ ਕਦੋਂ ਤਕ ਹੋਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ।

मंत्री : दरअसल जितनी भी labour colonies बनी हैं, पंजाब में सब के मुताल्लिक यह action लिया जा रहा है कि जहां २ municipal Committees मौजूद हैं उन्हें उन की limits में लाया जाये क्योंकि यह देखा गया है कि उन colonies के अन्दर सफाई वगैरह की हालत अच्छी नहीं है और वहां services की ज़रूरत है ।

STARRED QUESTION NO. 656

Mr. Speaker : The starred question No. 656 is postponed, please.

कामरेड राम प्यारा : इस का, जवाब, यहां Secretariat से ही इकट्ठा होना है । इसमें कोई दिक्कत नहीं थी लेकिन इसकी information purposely नहीं दी गई है ।

Mr. Speaker : I would request the hon. Member not to cast aspersions. He could have said that it is a simple question and does not require much time to collect the necessary information.

Comrade Ram Piara : Sir, it is not a simple matter, It is a complicated case and the information has to be supplied from within the Secretariat.

Mr. Speaker : I don't think this question requires much time for collecting the information. The reply could have been given. I don't see any reasons why its postponement has been asked for. This question may be treated as unstarred one and the information may be supplied to the hon. Member.

Comrade Ram Piara : Sir, I would request that it be treated as a postponed question so that it may come next week. इसके इलावा मेरी submission यह है कि मैं ने अपनी तकरीर में एक डिप्टी मनिस्टर के खिलाफ on the floor of the House definite allegations लगाए हैं लेकिन उसका जवाब न डिप्टी मनिस्टर साहिब ने और न ही चीफ मनिस्टर साहिब ने debate का जवाब देते हुए दिया है ।

Mr. Speaker : I would make a personal request to the hon. Member to kindly avoid such remakrs in the House. It is better if he can see the Minister or the Chief Minister privately and bring it to their notice.

Comrade Ram Piara : Sir, the complainant has already met the Chief Minister in his room and the Chief Minister assured that Social Lady worker,

Mr. Speaker : I would again request the hon, Member not to make a mention of that here. However, I would request the hon, Minister to supply the information asked for in this question early so that it may be passed on to the hon. Member.

COMPLAINTS FROM LADY SOCIAL WORKERS IN HARIJAN WELFARE DEPARTMENT

*656. **Comrade Ram Piara :** Will the Minister for Planning be pleased to state—

(a) the total number of applications, complaints or representations received by the Chief Minister, the Harijan Welfare Minister, or the Director for the Welfare of the Scheduled Castes from the Lady Social Workers of the Harijan Welfare Department, during the period from 1st July, 1961, todate together with the contents of the complaints ;

(b) whether any enquiries have so far been conducted into the complaints referred to in part (a) above ; if so, when, by whom and with what result ?

Giani Kartar Singh : (a) Eight. A copy of each representation is placed on the Table of the House.

(b) A note containing the requisite information is placed on the Table of the House.

Copies of the Representations

To

(1) S. Partap Singh Kairon.
Chief Minister, Punjab.
Chandigarh.

(2) S. Gian Singh Rarewala,
I.P.M., Chandigarh.

(3) Shri A.N. Kashyap, I.A.S.,
Home Secretary to Government, Punjab,
Chandigarh

(4) The Director.
Scheduled Castes Welfare, Punjab.
Jullundur,

Subject.—Application regarding the grievances against Shrimati Miss Raj Chopra, Lady Welfare, Punjab.

Sir.

Most humbly and respectfully, I beg to submit my grievances against Miss Raj Chopra, the Lady Welfare, Punjab, as under —

(1) That I am serving the Harijan Welfare Department, Punjab, since 1st May. 1957, I joined as Lady Attendant, in the District of Amritsar, Centre, Rokha.

(2) That I was promoted by Miss Raj Chopra, in September last as a Social Worker and before my promotion. she sent for at the Head Office, Jullundur, in her office. And she began to give me happy news of my promotion in case I should give her some lump sum in the form of a loan.

(3) That I considering my superior Officer did not hesitate to advance her a loan if I could be able to arrange the amount for her.

(4) That, however, I could able to advance her a sum of Rs 350 and taking a trust in her and considering her an officer of dignity did not demand any writing from her. And, taking in view of my promotion at her hands did not dare to speak boldlyin this connection.

(5) That as a matter of fact, she (Miss Chopra) has an intention to draw some lump sum from me in the form of a gratuity which I now understand.

(6) that further more after my posting as a Social Worker she often demanded from me for pure Ghee and Eggs, etc. which could be available from my place of posting in the pure form and as such she got from me 11/12 seers of pure ghee and eggs, etc. for which bills she promised me payment later on and post-poning the same.

(7) that after this she sent me to District Welfare Officer, Karnal to demand money from him on my behalf. But the District Welfare Officer, Shri Sarup Chand, Malhotra did not pay me any amount inspite of my persistent demands from him as representative of Miss Raj Ji, at her instructions. At last he enquired from me the definition of amount of demands which Miss Chopra said that it is required by her to go to Delhi. Then Mr. Malhotra, District Welfare Officer, asked me to get a writing from her. But Miss Chopra above named did not give me any writing. And at the last Mr. Malhotra did not pay any amount and flatly refused to pay on mere demand.

(8) That I conveyed the flat refusal of Mr. Malhotra to Miss. Chopra Ji, and she was very much teased by hearing so. She at the very moment took from me the sum of Rs 15 which I had saving her burning need at that time.

(9) That after that she sent to me to Shri Sultan Singh, Tehsil Welfare Officer, then at Karnal, to call him at the Railway Station, Karnal on the visit of Miss Chopra at Karnal and twicely at my house. The said Sultan Singh obeyed her order, every time and met her every times. I remained busy in feeding them as guests and in this time I noted that Miss Chopra demanded some from Shri Sultan Singh. After even these occasions she sent me again to call Sultan Singh. I regret to submit that I am an Government employee, but not a private messenger, kindly enquiry in this matter be done.

(10) That I bring to your kind information that I am made a loanee and heavy debits stand upon me, as she has taken a lot of money from me.

(11) That not only this much, she also tried to degrade my moral by asking me to set fire to the wives of (i) Professor Deputy Minister, Punjab Shri Yashwant Rai Ji, (ii) Shri Sarup Chand Malhotra, District Welfare Officer, Karnal and (iii) the wife of Shri Bhagat Sahib former Director Welfare, Punjab by sprinkling the Kerosine oil on the above stated persons.

(12) That last of all as above stated she was awfully teased with Shri Sarup Chand Malhotra, District Welfare Officer, Karnal, who flatly refused to meet her false demands of money asked me to play a plot against her. The plot is that she asked me to blame Shri Sarup Chand Malhotra, and complain to Professor Yashwant Rai Ji, Deputy Minister, Punjab, under section 354 I.P.C. for handling me with bad mentality.

(13) That in the end it is prayed that my conscience do not allow me to play at the hands of above named Chopra and do not want to do the above stated misconducts, I have thus brought these things to light and necessary action in this matter may kindly be taken.

(14) That I approach your benign self with folded hands that I am a very poor widow lady being helpless and no support and no means of livelihood except my present service. So I may kindly be sheltered of person and property at the hands of above, named Miss Chopra who has also threatened to dismiss me and to put an end to my life.

(15) So last of all I again pray to take immediate action in this matter, as I am at the stake at her hands. In the end, I have sanguine hope that justice will be done with me and I shall be completely sheltered.

Thanking your honour.

Yours faithfully,
Sd/-
KUSHALYA DEVI, L.S.W.,
Sumana.

Dated : 27th July, 1961
Full Address—
Kushalaya Devi L.S.W.
Sumana Bahu

[Planning Minister]

To

The Director,
Scheduled Castes Backward Classes,
Welfare, Punjab, Jullundur.

Through.—The District Welfare Officer, Karnal.

ShrimanJi,

Jai Hind.

In connection with my application submitted to the Lady Welfare Officer , Punjab on 27th July, 1961 by hand and 3 applications of the same matter submitted to the High Authorities by registered post on 31st July, 1961, the Lady Welfare Officer, Punjab and the Hon'ble Deputy Minister Punjab came to Karnal District and still they are in Karnal District. I sent a telegram to Shri Rarewala and one telegram to the Director on 3rd August, 1961 in this connection. On 4th August. 1961 I sent another telegram to Director and one telegram to District Welfare Officer, Karnal to the purpose that the Lady Welfare Officer and the Hon'ble Deputy Minister used to threaten me calling in Rest House. Consequently on 3rd August, 1961 at 9/10 P.M. night Lady Welfare Officer, and the Hon'ble Deputy Minister called me in the rest House and gave me some threatenings. I wrote according to the sayings of Lady Welfare Officer but instead I have been threatening Lady Welfare Officer and the Hon'ble Deputy Minister are now compelling me that the applications which I gave on 27th July, 1961 was typed by Ajit Singh, Clerk, Karnal without my consent and knowledge and got my signatures on it but this is quite wrong. I myself had submitted the said application and Ajit Singh has no hand in it. They want Ajit Singh to name falsely from me which I am not prepared to do. Now the Lady Welfare Officer and the Hon'ble Deputy Minister ask me that I should give my statement to this purpose that all this was done with the conspiracy of Shri Sultan Singh, Tehsil Welfare Offi cer, Panipat and Ajit Singh, Clerk, Karnal but this is quite wrong, and I do not wish to put this false charge on them. They are quite innocent.

It is therefore requested that my previous application of 27th July, 1961 is quite correct and action be taken on it. They may kindly be treated as very urgent and immediate steps be taken otherwise my life is in danger what to say of my service.

Yours faithfully,

Dated 4-8-1961.
Home address :—

Sd/-Kushalaya Devi, L.S.W.
(KushalayaDevi)
Lady Social Worker,
Welfare Centre Samana Bahu.

House No. 13, Prem Nagar,
Karnal
C/o Kishori Lal.

To

The Director,
Scheduled Caste, Backward Classes, Punjab, Jullundur.

Through :—The District Welfare Officer, Karnal.

Respected Sir,

I attended the office at Jullundur, yesterday on 9th August, 1961, the Lady Welfare Officer asked me to hear her. She politely detained me up to the present date and showed such moods that I should change my views and I should say that my complaint under enquiry was given at the instigation of Sardar Nirmal Singh, Deputy Director, Head Office at Jullundur, but whereas Shri Nirmal Singh, Deputy Director Sahib did not at all instigate me in this matter and whatever I have stated in my application, dated 28th 31st July, 1961 is correct.

Sir, I am not at all going to frame a false blame against the Deputy Director, Shri Nirmal Singh at the instigation of Miss. Raj Chopra, Lady Welfare Officer, Punjab, Jullundur. Shri Nirmal Singh is not at fault.

I pray that an immediate enquiry in my above-stated complaint of dated 28th/31st July, 1961 may please be taken up and justice may kindly be done with me. The delay in this connection may not affect in any way the moulding by Miss Raj Chopra, Lady Welfare Officer, Punjab, Jullundur.

I am at present on without pay leave from the 1st, July, 1961, I am a poor Lady having no source of liveli hood and in the present circumstances my conscience does not allow me to attend my duty. I there fore, request to get up the enquiry most urgently and the justice and equity done with me, so as to enable me to discharge my duties peacefully and bodily.

I again request that I cannot go on my duty in such affairs and further more I am very much tightened in financial affairs, therefore, an early decision please done.

I have been made to play at the hands of Lady Welfare Officer Miss Raj Chopra, for this present post, from the last eight months, but I have how fed up with her foul and unfair ways and instigated me for vagabondship.

My conscience does not allow me to mould in her wrong guidance I have, therefore, brought up this matter in the kind information of the Officers so as to do justice with me.

Miss. Raj Chopra, Lady Welfare Officer is also threatening me in different ways and also says that the Deputy Minister Sahib, Professor Yashwant Rai Ji, is visiting today here at Jullundur and he will mend me, when I refused her to follow her improper guidance.

Please do the needful and oblige.

Yours faithfully,

KUSHALYA DEVI, L. S. W.,
Samana Bahu Centre.

Dated the 10th August, 1961.

COPIES TO :—

(1) Shri Partap Singh Kairon, Chief Minister, Punjab, Chandigarh ;

(2) Shri Gian Singh Rarewala, Irrigation and Power Minister, Chandigarh ;

(3) Shri A. N. Kashyap, I.A.S., Home Secretary to Government, Punjab, Chandigarh ;

(4) The Director, Welfare of Scheduled Castes and Backward Classes, Punjab Jullundur ;

(5) District Welfare Officer, Karnal.

Shriman Ji,

Jai Hind.

Respectfully I beg to lay down the following few lines for your favourable and sympathetic consideration and early action :—

That I put my case to the Lady Welfare Officer, Karnal on 28th July, 1961 but no action has so far been taken on my case. After this I put many applications and telegrams but to no consideration I had written that my case is true and there is no fact which is not to the point.

That the Lady Welfare Officer,Punjab has been taking money from me only for promoting me to higher grade and as thus I have come under heavy debt. I have met with great injustice and tyranny. My condition is now very pitiful. She in order to take undue advantage of my financial weak position ordered me to give unfair statement before Shri Yashwant Rai, Deputy Minister. She asked me the following unfair question. She asked me to go to Shri Sarup Chand Malhotra, District Welfare Officer , Karnal and bring money for her as she is badly in need of money. Consequently I went to Shri Malhotra several times and asked him for the money and he always questioned me that for what purpose she is demanding money from me. He further asked me that if she has urgent need of money then she may give receipt of the money and then he can give her money. In the presence of this unfair doings she questioned me (2). That I should ask the hon'ble Deputy Minister about Shri Sarup Chand Malhotra District Welfare Officer, Karnal that he is doing unlawful Acts with me on this I asked why I should say

[Planning Minister]

this wrong thing. She then replied that she is intended to dismiss him. I refused to frame untrue charge on him. The third question which she asked me that I should set fire by putting kerosene oil the wife of Shri Yashwant Rai, Deputy Minister, wife of Shri Bhagwan Ex-Director, wife of Shri Sarup Chand Malhotra District Welfare Officer, Karnal and I refused to do this thing. On my refusal she threatened me that she will degrade me or would get me degraded from Shri Yashwant Rai, Deputy Minister.

I am compelled to bring these facts before your kind honour on the above two irrelevant and false questions which she put before me.

I presented on 14th August, 1961 at my centre Samana Bahu with the kind orders of Director, Scheduled Caste, Punjab. Now I have been teasing by the debtors which I have come under heavy debt which I had taken for Lady Welfare Officer. Now I am asked by the Lady Welfare Officer that I should give resignation otherwise your life is not safe. I have no money to clear debt and if I give resignation how can I pull on myself.

I, therefore, humbly request your kind honour that I may kindly be saved from this anxiety and justice be done to me. My case may kindly be settled within a week. I am ready to give resignation if your honour asked me for the same.

Your faithfully,
KUSHALYA DEVI, L. S. W.,
Welfare Centre, Samana Bahu, district Karnal

25/26th August, 1961.

Copy of telegramme, dated 3rd August, 1961, from Shrimati Kaushalya Devi, Lady Social Worker, Samana, (Karnal) to the address of the Director, Welfare Backward Classes, Punjab, Kothi No. 449-L, Jullundur.

OFFICER LADY WELFARE PUNJAB WITH DEPUTY MINISTER REACHED KARNAL CONDITION BADLY

To

Shri A. N. KASHYAP, I. A. S.,
Home Secretary to Government, Punjab, Deputy Minister, Local, Chandigarh.

Sir,

I beg to submit that I am at present posted as Lady Social Worker at Community Centre, Bhaure, district Ludhiana. Shrimati Jaswant Kaur has been posted as Lady Attendant in this Centre. She was employed by Shri Mohan Singh the District Welfare Officer, Ludhiana.

It is an open secret that Shri Mohan Singh has got illicit connections with the Lady Attendent. He often visits her in the Bhaure Colony where the Centre has been set up.

I made a complaint to the Director against the D. W. O., that he visits the quarter of the Lady Attendant very frequently under the pretext of attending to completion of the colony work. In fact he has not carried out any repairs to the colony. This enquiry was made by the Deputy Director who is prejudiced against me as he always stays with Mohan Singh who serves him with meals etc. The Deputy Director had made enquiries twice into these allegations but it appears that he has not recommended any punishment to the D. W. O., Deputy Director informs Mohan Singh about contents of the complaint and he pre-arranges evidence to deceive the Deputy Director. Even my personal enquiry has been entrusted to the Deputy Director. I shall feel grateful if the enquiry is made by the Director or some other officer.

Shri Mohan Singh has now played another cruelty to me. I was paying a rent of Rs 11 for the quarter in the colony. Shri Mohan Singh instigated the owner who threw away my luggage from the quarter yesterday and also created many hinderances in the working of the community centre. He generally takes Jaswant Kaur to the cinema and sometimes calls her to the District Office where she stays for night. As I protested against this behaviour of the Lady Attendant, both Mohan Singh and Jaswant Kaur have hatched a plot to defame me in the eyes of public. It is not possible for me to work in this community centre or under such a scounderal, District Welfare Officer. The M. S. W. also generally remains in the District Office and works not as a social worker but as a messenger between Jaswant Kaur and Mohan Singh.

In such circumstances I shall feel highly obliged if I am transferred to the new Community Centre, Khambara and some other Lady Social Worker is posted over here at Bhaure.

I have applied for leave to the Director pending decision on this representation as Shri Mohan Singh has let loose goondas after me and I do not feel safe at this centre. He openly told me that only those Lady Social Workers can stay in his district who submit themselves to the wild thirst of him.

In the end I may submit that it was Shri Mohan Singh who spoiled the chastity of Kailash Kumari at Barewal. It was Shri Mohan Singh who ruined the brilliant carreer of Bhagwanti my predecessor Again it was Mohan Singh who used to visit Gurnam Kaur in village Mohi in Ludhiana District. There are numberless instances where he is responsible for the spoiling of the honours of the Lady Social Workes. But since he is sheltered by the Deputy Director he feels humiliation at his blackest record.

I shall therefore feel grateful if proper, enquiry is held against his conduct. I may kindly be transferred to Khambara in Jullundur District as I belong to Jullundur proper and my husband would be in a position to protect me in such circumstances.

Yours faithfully,

PARKASH WATI,

The 5th October, 1961.

Lady Social Worker,
Bhaure, district Ludhiana.

Subject.—Transfer of Lady Social Worker from Barewal, district Ludhiana to C. C. Bhaure, district Ludhiana.

Reference—

(i) Order No. 44, dated 4th February, 1961 ;

(ii) Order No. 561-62/A/5/585.

Sir,

Most respectfully I pray as under :--

(i) Last year I was transferred from C. C. Talwan (Jullundur) to C. C. Barewal (Ludhiana) ;

(ii) I had hardly taken charge of C. C. Barewal (Ludhiana) when a week later two persons saw me into drunked plight and asked about where abouts of the first L. S. W. I politely told them in negative, so they threatened me to insult me.

(iii) I reported the whole matter to my immediate officer and also to the concerned Police.

(iv) When they came to know the whole matter they also showed to disgrace me. So I intended to get myself transferred under special grounds to the nearest Community Centre of Ludhiana. So I was transferred from C. C., Barewal (Ludhiana) to C. C. Bhaure, District Ludhiana wide Order No. 44, dated the 4th February, 1961.

(v) As per order I relinquished my charge and joined duty at C. C., Bhaure.

(vi) I could not get charge and attend my duty there. I was ordered to proceed on leave,—*vide* No. a/5/1402, dated the 28th January, 1962 unless the necessary orders of the Government ;

(vii) I got leave with effect from 13th February, 1962. ;

[Planning Minister]

(viii) Now the transfer has been cancelled and I have been transferred to Mohi Centre, district Ludhiana,—*vide* Order No. 5 (61-62)-A/5/585, which is far of from Ludhiana town and thus I cannot fight my case. Moreover, my son is reading in sixth Class in Malwa Khalsa Higher Secondary School, Ludhiana. His examination is at hand.

In the light of the above I request your honour that the order of the transfer may kindly be cancelled and I may be transferred to C. C. Bhaure and redress my grievances.

Thanking you in anticipation.

Yours Faithfully,

Dated 10th March, 1962. Daljit Kaur (Bhaure).

सेवा में

श्रीमान् डिस्ट्रिक्ट वैलफेयर ग्राफिसर
हिसार ।

सविनय प्रार्थना यह है कि मैं ग्राज ग्रपनी जिन्दगी में एक ग्रनोखी घटना बीती हुई सुनाना चाहती हूं । ग्राशा करती हूं कि ग्राप मेरी इस विनय पर जरूर ध्यान देंगे । ग्रौर मेरे जैसी तुच्छ ग्रौर ग्रबला लड़की पर सहानुभूति कर के दया हस्त रहेंगे ।

ग्राप जैसे महान् ग्रफसर के ग्रागे ऐसे शब्द प्रयोग करते मेरे जैसी तुच्छ लड़की की हिम्मत तो नहीं पड़ती । परन्तु मरता क्या नहीं करता । किसी भी चीज़ की सीमा होती है । जब मनुष्य सीमा से बाहिर चला जाता है या यूं कहो जब मनुष्य इतना दुखी ग्रौर लाचार हो जाता है तो वह ग्राप जैसों से प्रार्थना करता है । जिस प्रकार भगवान का भक्त ग्राखिरी समय भगवान पर भरोसा कर के उसी के सहारे सब कुछ ग्रर्पण करता है । उसी प्रकार मनुष्य का भक्त भी ग्रपने मनुष्य रूपी भगवान् से प्रार्थना करता है ।

जिस प्रकार किसी राज्य प्रदेश में गरीबों को, ग्रबलाग्रों को ग्रौर ग्रनाथों को दु:खी किया जाये । या ग्रनेकों बे कसूरों को कुचला जाए फिर उस देश का शासन कभी सफल नहीं होता वहां की ग्रवस्था बुरी हो जाती है । इस प्रकार किसी विभाग में छोटे कर्मचारी, छोटे कर्मचारियों को जुर्म करते हैं उन की दबाव से इज्जत छिनी जाती है । तथा ग्रबलाग्रों को सताया जाता है । फिर उस विभाग का भी चलना मुश्किल है । मैं भी एक ऐसी ग्रबला तथा ग्रनाथ लड़की हूं जो पेट के लिये ग्राप के विभाग में ग्राई थी ग्रौर प्रत्येक ग्रादमी ग्रपनी इज्ज़त रखने के लिये नौकरी करता है ग्रौर वह चाहता है कि मेरी इज्जत बनी रहे । परन्तु यूं ही लिखते समय कुछ शर्म ग्राती है कि ग्राप की भी हमारे जैसी बहिनें होंगी । ग्राप के विभाग में काम करने की वजह से मेल सोशल वरकर एल. एस. डब्ल्यू की इज्ज़त छीनना चाहता है ।

भाई साहिब, मैं ने यह पत्र बहुत तंग ग्रा कर लिखा है । ग्राप हमारे रक्षक हैं ग्राप हमारे मालिक हैं कोई भी ग्रादमी जब तक उस की इज्ज़त बनी रहे तब तक वह ग्रपनी इज्जत रखना चाहता है । बेबस हो कर ग्राखिर मनुष्य या तो ग्रपनी इज्ज़त खोता है या ग्रपनी पोल ग्रौर लोगों की पोल लोगों के ग्रागे या ग्रपने या ग्रपने ईश्वर ग्रफसर के ग्रागे खोल देता है। ग्रगर ग्रफसर लोग भी ध्यान न दें तो ग्रपनी जिन्दगी खो बैठता है ।

मैं ग्रपनी कहानी सुनाने लगी हूं । ग्राशा है ग्राप ध्यान पूर्वक सुनोगे । मैं संस्कार केन्द्र, मुढाल में लेडी सोशल वर्कर लगी हुई हूं । यह सैन्टर जिला हिसार तहसील में शामिल है । यहां

का जो मेल सोशल वर्कर लाल चन्द है। दो तीन दिन से हमारा चौकीदार छुट्टी में जाने के कारण वह सैन्टर में अच्छी प्रकार सोता रहा तीसरे दिन चपड़ासन एक दिन की छुट्टी पर चली गई। तारीख 5-2-62 रात के 11 बजे दरवाजे बन्द थे उस ने मुझे इतनी बुरी तरह घायल किया कि मैं आप को लिख नहीं सकती। पहिले मुझे मजबूर करता रहा लेकिन उस का कहना न मानने पर मेरी इतनी बुरी दशा की जिस का मैं आप के आगे वर्णन नहीं कर सकती। आगे आप खुद समझदार हैं। जो आदमी इतने बुरे काम भी आप के विभाग में करे बताओ उस का क्या होना चाहिए। भाई साहिब, आप अपनी बहिन के नाते से आप अपना कर्तव्य समझ कर मेरी इस घटना पर जरूर कुछ न कुछ कहेंगे। अगर, भाई साहिब, मेरा कोई होता तो मेरी ऐसी दशा न होती फिर भी मैं आशा करती हूं कि इस दुष्ट का कुछ न बना तो मैं अपनी जिन्दगी को खत्म कर दूंगी। मैं आशा करती हूं कि आप मेरी जरूर सहायता करेंगे। यह पत्र मैं बहुत दुखी हो कर लिख रही हूं।

आप की दुखिया बहन,
रमेश कुमारी,
एल० ऐस० डब्ल्यू,
कम्युनिटी सैन्टर,
गांव मुढाल तहसील हांसी।

NOTE IN REPLY TO PART (B) OF THE QUESTION..

(a) The complaints made by Shrimati Kaushalya Devi are under enquiry with the Police and their report is still awaited.

(b) Immediately on receipt of complaint from Shrimati Parkashwati, an enquiry into the matter was held by the Director, Welfare of Scheduled Castes and Backward Classes, Punjab, Jullundur. As a sequal, explanation of Shri Mohan Singh, District Welfare Officer has been called which is still awaited.

(c) As requested by Shrimati Daljit Kaur, she has since been transferred to Community Centre, Bhaure, district Ludhiana.

(d) On 11th March, 1962, the Lady Welfare Officer, conducted an enquiry into the complaint made by Shrimati Ramesh Kumari. She reported that Shri Lal Chand, Male Social Worker, was guilty of making an attempt to molest the Lady Social Worker. Consequently, his services were terminated.

CONSTRUCTION OF BRIDGE AT R. D. 32,400, RANA DISTRIBUTARY

***652. Shri Hunna Mal** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) whether any instructions have been issued by Government for the construction of bridges over canals and distributaries at the cost of the Government in cases where the distances between two bridges exceeds 1½ miles ;

[Shri Hunna Mal]

(b) whether Government are aware of the difficulties of the villagers in the neighbourhood of R. D. 32,400 on the Rana Distributary taken from the Barwala Branch (Bhakra) owing to the non-existance of a bridge there ;

(c) if the reply to part (b) above be in the affirmative, the steps, if any, taken by the Government to construct a bridge at the said place and the date by which it is likely to be completed ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) Yes. The minimum distance should be 2.5 miles in case of main canals and branches and 1.5 miles in case of distributaries.

(b) Yes.

(c) A bridge is proposed to be constructed at R. D. 32,400 on the Rana Distributary at Government cost under a phased programme during the year 1963-64.

CULVERT ON THE SIRHIND -RUPAR RAILWAY LINE

***654. Comrade Shamsher Singh Josh :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) whether he is aware of the fact that the continuous over-flow of water during the rainy season through the culvert meant for the drainage of water between village Chararin and village Atall Garh (Nawan Graon) on the Sirhind-Rupar Railway line, has damaged thousands of Bighas of lands of villages Santpur, Chupki, Lehari, Brahman Majra, Attal Garh, Selkhian Behrampur etc., situated on the Western side of the Railway line ;

(b) whether he is also aware of the fact that the said rainy water from the villages situated on the eastern side of the Railway line can easily be diverted into the Ranagilpur Nadi by closing the said culvert and digging a drain about 1½ mile long on the eastern side of the railway line thereby saving the valuable lands of the agriculturists ;

(c) if the answers to part (a) and (b) above be in the affirmative whether there is any proposal under the consideration of Government to close the said culvert ; if so, the time by which it is likely to be finalised and implemented ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) Yes, The damage in the villages in question is of very ordinary nature because the catchment area is only .4 sq. mile up stream of the culvert.

(b) Proposals of the diversion of the water is not economical ; as regards closing of the Railway culvert is not technically sound as it will expose the Railway line to danger in heavy rain.

(c) Does not arise.

कामरेड राम प्यारा : मिनिस्टर साहिब ने फरमाया है कि जितना नुकसान माननीय सदस्य सोचते हैं उतना नहीं हुआ, तो क्या वे बता सकते हैं कि उन्होंने कितना नुक्सान assess किया है ?

मंत्री : इस के लिए समय अपेक्षित है ।

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬੜਾ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ area ਹੈ ਜਿਹੜਾ water-logged ਹੈ । ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਚੂੰਕਿ ਥੋੜਾ ਇਲਾਕਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਉਹ waterlogged ਹੀ ਰਹੇ ?

मंत्री : वास्तव में जितना नुकसान माननीय सदस्य समझते हैं उतना वहां नहीं हुआ ।

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਜੇ ਕਰ ਲੋਕ voluntary service ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਣ ਤਾਂ ਕੀ ਸਰਕਾਰ ਕੋਈ plan ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ ?

मंत्री :सरकार के ज़ेरे गौर एक स्कीम है जिस के मातहत ब्रह्मपुर link drain का पानी नदी में डाल दिया जाएगा । यह काम लोगों की तरफ से voluntary service के ज़रिये किए जाने की तजवीज़ है ।

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਜੇਕਰ voluntary service ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਕੀ contribution ਕਰੇਗੀ ?

मंत्री : सरकार निशानदेही कर देगी और technical guidance भी देगी ।

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ culvert ਬੰਦ ਕਰਨ ਨਾਲ railway line ਨੂੰ ਖਤਰਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਗਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹੜੀ technical advice ਉਪਰ ਕਹੀ ਹੈ ?

मंत्री : माननीय सदस्य मानेंगे कि culvert को बंद करना हमारी ministry के लिए मुमकिन नही है यह Central government का है ।

श्री अध्यक्ष : पहले आप कहते थे कि culvert को बन्द करने से रेलवे लाइन को नुकसान होगा । अब आप कहते हैं कि यह काम पंजाब सरकार का नहीं है । आप definite जवाब दें । (At first the hon. Minister replied that the closing of the culvert will endanger the railway line. Now he says that this is not the work of the Punjab Government. He should give a dafinite reply.)

मंत्री : मैं ने जो अर्ज़ की वह यह है कि culvert बन्द करने से नुकसान होगा लेकिन उस को बन्द करने का काम भी पंजाब गवर्नमेंट के बस का नहीं है, वह सैंट्रल गवर्नमेंट की सलाह के बगैर नहीं हो सकता ।

कामरेड राम प्यारा : वज़ीर साहिब ने फरमाया है कि यह बात बताने के लिए उन को समय चाहिए कि कितना नुकसान वहां पर हुआ है, मैं पूछना चाहता हूं कि अगर उन्होंने work out नहीं किया तो यह बात किस बिना पर कह रहे हैं कि उतना नुकसान नहीं हुआ जितना कि मेम्बर साहिबान कह रहे हैं ?

CONFERRING PROPRIETARY RIGHTS ON CERTAIN CATEGORIES OF TENANTS

*657. **Comrade Ram Piara** : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) whether there is any proposal under the consideration of Government for conferring proprietary rights on tenants who have been cultivating lands for more than six years ; if so, the terms and conditions thereof, if finalised ; if not finalized the time by which it is expected to be finalized ;

(b) whether Government have taken any decision to stop the further ejectment of tenants from lands which they have been cultivating for the last two/three years ; if so, the details thereof together with the time by which the said decision is expected to be implemented ;

(c) whether there is any proposal to set up an independent machinery on the lines of the Labour Courts and Labour Tribunals for settling disputes between land owners and the tenants ; if so, the time by which the same is expected to be finalised ?

Sardar Ajmer Singh : (a) (i) There is no proposal under consideration of the Government that mere completion of six years on a tenancy shall entitle the tenant to purchase proprietary rights thereof. Both the Tenancy Laws of the State prescribe conditions and the procedure under which proprietary rights are purchased by the tenants. No change in the Law is contemplated.

(ii) Question does not arise.

(iii) Question does not arise.

(b) (i) Tenants whose tenancies were created in the reserved area for self-cultivation by big landowners or by small landowners during the last two/three years are protected by the existing provisions of the Law and no ejectment orders can be passed against them. However, tenancies created in the surplus area of big landowners after 15th April, 1953 are ignored because creation of such tenancies is a method of evading the provisions of Law relating to surplus area. No change in the existing provisions of the Law is contemplated.

(ii) Question does not arise.

(c) (i) No.

(ii) Question does not arise.

कामरेड राम प्यारा : वजीर साहिब ने फरमाया है कि 15-4-53 के बाद के जो मुजारे हैं उनको यह हक नहीं दिया गया । मैं पूछना चाहता हूं कि क्या गवर्नमेंट ने उस area को surplus declare कर दिया है ?

मंत्री : बहुत सारा कर दिया है । The arrangements there are quite sufficient and are working satisfactorily.

कामरेड राम प्यारा: वज़ीर साहिब ने बताया है कि 15-4-53 के बाद के जो मुज़ारे हैं उन्हें मालकी के हक नहीं दिए हैं । गवर्नमेंट के रास्ते में उन्हें यह हक देने में कौन सी रुकावट है ?

Minister : "There is no proposal under consideration of the Government that mere completion of six years on a tenancy shall entitle the tenant to purchase proprietary right thereon."

कामरेड राम प्यारा : क्या ६ साल की लगातार tenancy के इलावा और भी ऐसी चीज़ें हैं जिन के पूरा किए बगैर tenants को proprietary rights नहीं दिए जाते ?

ਮੰਤਰੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ permission ਨਾਲ ਅਨਰੇਬਲ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ becuase he is labouring under some wrong impression. The position is that for six years the tenants of the surplus areas could not be ejected and after the completion of six years of their tenancy, they could acquire the proprietary rights by paying reasonable price in instalments. Again the tenants of the reserved areas of the small land-holders have also got the protection in the way that in the case of dispossession he will be given another five standard acres of land. In this way we want to protect all the tenants.

कामरेड राम प्यारा : वज़ीर साहिब ने फरमाया है कि जो मुज़ारे ज़मींदार की ज़मीन पर 6 साल से ज्यादा अर्सा से काबज़ हो वह proprietary rights ले सकता है, उसको eject नहीं किया जा सकता, 5 standard acres तक ज़मीन उसके पास रहेगी । कौन सी वजह है कि एक तरफ तो यह कहा जा रहा है और दूसरी तरफ tenants को eject किया जा रहा है ?

Mr. Speaker : This does not arise out of the main question. Therefore, I cannot allow it.

Shri Ram Partap Garg : May I know from the Government whether they are aware of the fact that tenants who have not completed six years of their tenancy are being ejected by the landlords ?

Mr. Speaker : The hon. Member is giving information rather than seeking it.

Shri Ram Partap Garg : Are the tenants who are sitting on surplus areas liable to ejectment ?

Minister : Yes, please. Those tenants are also liable to ejectment, if they commit faults provided for in the Act. Supposing they do not pay the dues or do some other such like thing then they are liable to ejectment.

Shri Ram Partap Garg : Is it a fact that the tenants are being ejected by the land-lords without any fault on their part ?

Minister : If there are any such cases, I would request the hon. Member to bring them to my notice.

श्री बाबू दयाल शर्मा :वज़ीर साहिब ने फरमाया है कि जो ज़मीन tenants के पास होती है उसकी price fix कर लेते हैं। मैं यह जानना चाहता हूं कि इस price से क्या मतलब है। क्या वह reasonable price है। क्या उसकी price देने के बाद उसे owner बना दिया जाता है? क्या ऐसी scheme नहीं बनाई गई है ?

Minister : That is provided for in the Act itself.

श्री बाबू दयाल शर्मा : क्या मन्त्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि reasonable price का क्या मतलब है ?

श्री अध्यक्ष : Rules को देखिए (The hon. Member should see the rules please.)

Comrade Ram Piara : The hon. Minister has stated that they can purchase land. May I know whether the tenants are required to apply to the Government for the confernment of proprietary rights ?

Minister : My dear friend, they have to apply and put up a regular application for that according to rules.

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : On a point of order, sir. ਕੀ ਕੋਈ ਮਨਿਸਟਰ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਵੇਲੇ ਕਿਸੇ ਆਨਰੇਬਲ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ "My dear" ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ? (laughter)

ROUTE PERMITS AMRITSAR—MEHTA—SRI GOBINDPUR ROADS

*591. **Comrade Makhan Singh Tarsikka :** Will the Minister for Public Works be pleased to state—

(a) whether it is a fact that three or more route permits have been sanctioned for the Punjab Roadways on the Amritsar-Mehta Road ; if so, the date on which they were sanctioned ;

(b) whether it is a fact that no buses are plying on the said routes ; if so, the reasons therefor ;

(c) whether it is a fact that a route permit for the Amritsar-Sri Gobindpur Road was also sanctioned for the Punjab Roadways ; if so, when ;

(d) whether it is a fact that no buses are plying on the route referred to in part (c) above ; if so, the reasons therefor ;

(e) whether there is any proposal under the consideration of Government for running private buses and Government buses on the Amritsar-Mehta-Sri Hargobindpur roads on a 50:50 basis ; if so, when ;

(f) the rate of fare per mile being charged by the Punjab Roadways buses on the Amritsar-Jullundur Road ;

(g) whether it is a fact that certain route permits were granted to the Punjab Roadways on the Amritsar-Verowal (Via Jandiala) Road ;

(h) whether the plying of buses on the routes referred to in part (g) above has since been discontinued ; if so, the reasons therefor ?

Sardar Niranjan Singh Talib : (a) One permit with permission to operate one return trip was sanctioned on 1st July, 1961.

(b) The Service is running since 2nd July, 1961.

(c) No.

(d) No service of Punjab Roadways operates. Private companies are plying services.

(e) Approved scheme of 50:50 is applicable to these routes. On Amritsar-Mehta route, services are being already operated on 50:50 basis. Punjab Roadways buses will also be put on Amritsar-Srihargobindpur route under the 50:50 scheme which is being gradually extended.

(f) Six pies per mile per passenger exclusive of passenger tax.

(g) Yes. A temporary permit was granted on 18th April, 1962.

(h) No.

FORMING COMPANIES BY TRANSPORT OWNERS

*660. **Comrade Harnam Singh Chamak** : Will the Minister for Public Works be pleased to state—

(a) whether Government issued any instructions to the transport owners in the State asking them to form themselves into compaines before 13th April, 1962 ;

(b) if the answer to part (a) above be in the affirmative names of those who have complied with the said instructions and the action proposed to be taken against those who have not complied with those instructions ?

Sardar Niranjan Singh Talib : (a) Yes. Instructions were issued to the transport operators of Patiala Division only as the Transport Operators of Ambala and Jullundur Divisions are already in the form of companies and transport societies.

(b) As per list laid on the Table. Requests for extension of time limit on others are under consideration.

[Minister of State]

List of permit-holders of Patiala Region who have applied for forming viable Units

Serial No.	No. of permit	Name of route	Name of the permit holder	Name of the company/ Co-operative Society in which the permit is to be dissolved
1	337	Bassi-Malerkotla ..	S. Randhir Singh Grewal	Grewal Transport Co. Ltd., Raipur
2	339 and 342	Ditto	M/s Pritam Bus Services Regd., Ahmadgarh	M/s Fatehgarh Sahib Bus Service, Sirhind
3	341	Ditto	Shri Dalip Singh Grewal of Qila Raipur	Grewal Transport Co., Raipur
4	340	Ditto	M/s Mohinder Singh-Bachittar Singh of Rauni	Ditto
5	338	Ditto	S. Dalip Singh of Qila Raipur	Ditto
6	199	Rampura Bhodipura	Nanak Singh of Rampura Phul	M/s Bhairupa Bus Service Regd., Rampura Phul
7	256 and 251	Patiala-Sunam-Sangrur	S. Mastan Singh ..	The Patiala Roadways Regd., Patiala
8	257	Ditto	S. Sadhu Singh ..	Ditto
9	248	Ditto	S. Balwant Singh ..	Ditto
10	262-A	Ditto	S. Uttam Singh ..	Ditto
11	241	Ditto	The Khalsa Bus Service Regd., Patiala	Ditto
12	151/50	Sunam-Dirba ..	M/s Mukand Ram-Durga Ram, Sunam	Patiala Bus Service (P) Ltd., Sirhind
13	260 243 255	Patiala-Sunam-Sangrur	Tarsem Chand and Brothers, Patiala	Kushal Bus Services, Regd., Patiala
14	187	Rajpura-Machhli ..	Jai Karan, Village Biru Majra	Lok Sewak Bus Service (P) Ltd., Sirhind
15	465	Nabha-Gobindgarh	S. Hari Singh ..	The Gobindgarh Roadways, H. O., Gobindgarh
16	455 and 447	Ditto	M/s Atma Ram Tara Chand	Ditto

Serial No.	No. of Permit	Name of route	Name of the Permit Holder	Name of the company/ Co-operative Society in which the permit is to be dissolved
17	468	Nabha-Gobindgarh	Harchand Singh ..	The Gobindgarh Roadways, H. O., Gobindgarh
18	450	Ditto	M/s Gurdev Singh Gurprit Singh	Ditto
19	439	Ditto	Chanan Ram ..	Ditto
20	467	Ditto	Jhanda Singh ..	Ditto
21	313-A	Patiala-Ghuram ..	Maghi Ram of Patiala	The National Roadways, H. O. Patiala
22	313	Ditto	Relu Singh, Patiala	Ditto
23	313-D	Ditto	Shri Mohan Lal, Patiala	Ditto
24	95/50	Patiala-Dharamheri	Hakam Singh of Patiala	Ditto
25	89	Ditto	Mohinder Singh of Patiala	Ditto
26	94/50	Ditto	Narata Singh of Patiala	Ditto
27	336	Bassi-Malerkotla ..	M/s Ajaib Singh-Sadhu Singh of Rauni	Grewal Transport Co., (P) Ltd., Raipur
28	335	Ditto	Nachhettar Singh of Rauni	Ditto
29	908	Rampura-Talwandi Sabo	Bhatinda Transport Co., (P) Ltd., Bhatinda	Phul Bus Service Ltd., Ltd., Rampura Phul
30	299	Sangrur-Kakrala	Chuhar Ram of Sirhind	Sardar Bus Service Regd., Sangrur
31	153/50 162/50	Sunam-Dirba ..	Ujagar Singh of Kalipur	Ditto
32	246 and 242	Patiala-Sunam-Sangrur	Shri Surinder Kumar	Kushal Bus Service Regd., Patiala
33	284	Sangrur-Nabha-Dhuri	S. Ranjit Singh ..	M/s Paul Bus Service Regd., Sangrur
34	288	Sangrur-Nabha-Dhuri	S. Harjit Singh ..	M/s Paul Bus Service Regd., Sangrur
35	289	Ditto	Giani Bhagwan Singh ..	Ditto
36	489 487	Dhuri-Kurard Chappa	M/s Puran Singh, Kartar Singh	They are seeking for the Registration of Co-operative Society

[Minister of State]

Serial No.	No. of Permit	Name of route	Name of the Permit Holder	Name of the company/ Co-operative Society in which the permit is to be dissolved
37	488	Dhuri-Kurarad Chappa	M/s Bachint Singh-Harbhajan Singh	They are seeking for the Registration of Co./Co-operative Society
38	120/50	Ditto	Shri Shamsher Singh	Ditto
39	121/50	Ditto	Chand Singh ..	Ditto
40	424	M. Kotla-Raikot ..	Atma Singh ..	Ditto
41	618/51	Raikot-Sehana ..	Hardit Singh ..	Ditto
42	621/51	Ditto	M/s Chand Singh-Sucha Singh-Inder Singh	Ditto
43	622/51	Ditto	M/s Pritam Singh-Vir Singh	Ditto
44	617/51	Ditto	Bhag Singh-Bachittar Singh	Ditto
45	645	Narnaul-Kuniana ..	Shri Raghu Nath of Dadri	The Hariana Roadways Charkhi Dadri
46	41/50	Dadri-Mohindergarh	Ditto	Ditto
47	700-A	Dadri-Narnaul ..	Roshan Lal Chuniaria	Ditto
48	599/C	Dadri-Kuniana ..	Hira Singh Chuniaria	Ditto
49	538	M.garh-Narnaul ..	M/s Jangli Ram-Mohar Singh	Ditto
50	40/50	Dadri-Mohindergarh	Ch. Abey Ram ..	Ditto
51	536-A	M.garh-Narnaul ..	Onkar Parshad-Brij Lal	Ditto
52	767/56	Bhiwani-Dadri ..	Janta Bus Service Dadri	Ditto
53	545 and 545-A	Dadri-Loharu ..	Seth Mool Chand of Birhi Kalan	Sewa Sadan Free General and Eye Hospital, Birhikalan
54	93/56	Patiala-Dharamheri	Jagdev Singh, Patiala	Bilbir Bus Service Regd., Patiala
55	259	Patiala-Sunam-Sangrur	Ditto	Ditto
56	94/50	Patiala-Dharamheri	Shri Nauratia Singh, Patiala	Ditto
57	96/54	Ditto	Shri Dalip Singh, Patiala	Ditto

Serial No.	No. of Permit	Name of route	Name of the Permit Holder	Name of the company/ Co-operative Socity in which the permit is to be dissolved
58	183	Patiala-Masighan	M/s Warriam Singh Huzzura Singh, Chanarthal	Bilbir Bus Service Regd., Patiala
59	430-A	Patiala ..	Ghanaur ..	Inder Singh
59	430-A	Patiala-Ghanaur ..	Inder Singh ..	Ditto
60	659	Sunam-Bhaike Peshour	Nehar Singh, P.T.A.	Ditto
61	211	Sunam-Longowal	Modho Singh, Sunam	Ditto

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਕਿਤਨੇ ਕਿਤਨੇ permits ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ notice issue ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ?

ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ : ਨੋਟਿਸ ਦਿਓ ਪਤਾ ਕਰਕੇ ਦਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਇਹ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦੀ policy ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੇ ਖਾਸ number of permits ਨਾ ਹੋਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ companies ਨੂੰ exist ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ ?

ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ notice ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ companies form ਕਰ ਲਉ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ extension ਮੰਗੀ ਹੈ। Merit ਤੇ ਥੋੜਾ ਥੋੜਾ time ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ companies form ਕਰਨ ਲਈ ਦੇ ਦਿਤਾ ਹੈ।

AMOUNT COLLECTED FROM CLASS IV EMPLOYEES UNDER NATIONAL SAVINGS SCHEME

***658. Comrade Ram Piara :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the total amount collected from class IV employees, district-wise, in the State under the National Savings Scheme during the period from 1st April, 1950 to 31st March, 1962, together with the number of employees, district-wise, from whom it was collected ;

(b) whether collection from class IV employees in the National Savings Scheme is accepted on voluntary basis or is binding on them ?

Professor Yashwant Rai (Deputy Minister) : (a) The time and labour involved in collecting the information will not be commensurate with any possible benefit to be obtained.

(b) *First part* : Collections from class IV employees towards National Savings Scheme are on voluntary basis ;

Second part : No.

कामरेड राम प्यारा : स्पीकर साहिब, मैं ने सिर्फ इतनी information पूछी है कि class IV employees से district-wise कितनी amount इकट्ठी की गई ।

Deputy Minister : Sir, I have already stated that the time and labour involved in collecting this information will not be commensurate with any possible benefit to be obtained.

Comrade Ram Piara : In this case, Sir, I request that my question may be treated as an unstarred one. I will not mind if the reply is given to me even after two months.

Mr. Speaker : If the hon. Minister agrees to it, I have no objection.

Comrade Ram Piara : The hon. Deputy Minister agrees to it, Sir.

REPRESENTATION FROM CLASS IV EMPLOYEES UNION, KARNAL

***659. Comrade Ram Piara** : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether the Deputy Commissioner, Karnal, Commissioner, Ambala Division, or the Chief Secretary to Government, Punjab have received any resolutions or copies of resolutions passed by the Class IV Employees Union, Karnal, on 11th March, 1962 ; if so, the date when these were received, the contents thereof together with the action, if any, taken thereon ;

(b) whether the Chief Secretary has also received any complaints from the Class IV employees regarding the private work being taken from them by the officers ; if so, the number of complaints received ;

(c) whether any enquiries into the complaints mentioned in part(b) above were made ; if so, the result thereof ?

Professor Yashwant Rai (Deputy Minister) : (a) Copies of the resolutions were received only in Deputy Commissioner's office, Karnal on the 26th March, 1962. The Union has demanded raising of pay to Rs 100 per mensem, free accommodation, free supply of uniforms, ban on the use of class IV employees for private work, free education to their children etc.

(b) Yes. Two.

(c) One filed. Second under investigation in the Education Department.

कामरेड राम प्यारा : क्या Deputy Minister साहिब बताएंगे कि जो case file कर दिया गया है उसमें वज़न नहीं था या enquiry नहीं की गई ?

उप-मंत्री : इस complaint में वज़न नहीं था ।

कामरेड राम प्यारा : क्या यह enquiry उसी अफसर ने की जिसके खिलाफ यह शिकायत थी ।

उप-मंत्री : यह application vague थी । किसी के खिलाफ कोई बात नहीं बनती थी ।

कामरेड राम प्यारा : शिकायत यह थी कि अफसरान Class IV employees से private काम लेते हैं। I want to know whether the enquiry was made by the same officer against whom complaint was lodged ?

उप-मंत्री : इस में किसी का नाम दर्ज नहीं था ?

कामरेड राम प्यारा : जनाब, जो resolution आया था क्या इस पर enquiry की गई है ?

श्री अध्यक्ष : आपने ही तो resolutions भिजवाए हैं और आपको पता होगा। (The hon. Member himself has got the resolutions sent and he might therefore be in the know of it.)

कामरेड राम प्यारा : जनाब मैं ने नहीं भिजवाए। यह resolutions तो लोगों की तरफ से आए। Conference हुई और तहसीलदार ने भिजवाए, तो जनाब, it is for the Government and not for me to reply.

उप-मंत्री : जहां तक resolutions का सवाल है Deputy Commissioner साहिब खुद फैसला करेंगे। कुछ को Commissioner साहिब के पास भेज दिया गया है। एक Resolution Education Department का था जो उन्हें भेज दिया गया है।

कामरेड राम प्यारा : इस resolution में एक यह बात थी कि Class IV employees से officers private काम लेते हैं तो क्या इस की enquiry की गई और अगर की गई तो इसका नतीजा क्या निकला ?

उप-मंत्री : मैं ने जवाब दिया है कि एक को file कर दिया गया और दूसरे को Education Department को भेज दिया गया है।

कामरेड राम प्यारा : क्या एक ऐसा resolution आया है कि Class IV employees से कई officers private काम लेते हैं ? क्या कोई instructions जारी की गई हैं ?

उप-मंत्री : जहां तक resolutions की इस बात का सम्बन्ध है Government ने June, 58 में instructions जारी की थीं कि Class IV employees से private काम न लिया जाए।

कामरेड राम प्यारा : अगर Government की June, 58, की instructions stand करती हैं तो जो 1962 में complaint आई कि private काम लिया जा रहा है तो इसका क्या बना ?

उप-मंत्री : कोई ऐसी complaint नहीं आई। एक आई थी वह file कर दी गई है क्योंकि वह vague थी।

कामरेड राम प्यारा : जनाब, मेरे सवाल का जवाब नहीं आ रहा।

Mr. Speaker : Can the Deputy Minister make any addition to what he has already said ?

उप-मंत्री : मैं ने, जनाब, बताया है कि जहां तक complaint का सवाल है D.C. साहिब फैसला करेंगे । Demands Commissioner के पास भेज दी गई हैं । Scrutiny कर के उसका फैसला होगा । और एक resolution का सम्बन्ध Education Department से था उन्हें भेज दिया है for necessary action.

कामरेड राम प्यारा : क्या कोई resolution सरकार के पास आया है?

उप-मंत्री : D.C. has received it. The Government has not received it.

Comrade Ram Piara : D.C. is a part of the Government तो जो in contravention of Government instructions private work. लिया जाता है इसके बारे में क्या enquiry की जा रही है ?

उप-मंत्री : यह enquiry D.C. की तरफ से की जा रही है ।

FUNDS ALLOTTED FOR CONSTRUCTION OF GOVERNMENT SCHOOL BUILDINGS IN AMRITSAR DISTRICT

***596. Comrade Makhan Singh Tarsikka** : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the amounts sanctioned for each of the Government High and Higher Secondary Schools for boys and girls in Amritsar district for the construction of their buildings or for the purchase of their equipment during the last five years ;

(b) the names of the schools referred to in part (a) above in respect of which the said amounts were sanctioned ?

Shri Yash Paul (Minister of State) : (a) and (b) : A statement is laid on the Table.

Statement showing the funds allotted for the construction of Government Higher Secondary High Schools buildings and for the purchase of eguipment and furniture in Amritsar District during the last five years

Serial No.	Name of the School	Amount allotted for Building (additional accommodation)	Amount allotted for furniture and equipment
		Rs	Rs
1	Government Higher Secondary School, Amritsar	53,226	84,000
2	Government Girls Higher Secondary School, The Mall, Amritsar	1,01,359	40,000
3	Government High School, Lopoke ..	53,200	27,350
4	Government Girls Higher Secondary School, Mahan Singh Gate, Amritsar	..	27,350

Serial No.	Name of the School	Amount allotted for Building (additional accommodation)	Amount allotted for furniture and equipment
		Rs	Rs
5.	Government Higher Secondary School, Tarn Taran	..	27,350
6.	Government Higher Secondary School, Jandiala Guru	..	27,350
7.	Government Higher Secondary School, Kang ..	..	27,350
8.	Government Higher Secondary School, Mehta Nangal	..	27,350
9.	Government High School, Patti ..	..	27,350
10.	Government High School, Chole Sahib ..	..	25,000
11.	Government High School, Chheharta ..	..	2,350
12.	Government High School, Ram Bagh Gate, Amritsar	..	2,350
13.	Government High School, Mianwind ..	..	2,350
14.	Government High School, Chhajalwadi ..	..	2,350
15.	Government High School, Butala ..	..	2,350
16.	Government High School, Verpal ..	..	2,350
17.	Government High School, Attari ..	..	2,350
18.	Government High School, Kachapucca ..	..	2,350
19.	Government High School, Sursingh ..	..	2,350
20.	Government High School, Sahhara ..	..	2,350
21.	Government High School, Khemkarn ..	..	2,350
22.	Government High School, Fatehabad ..	..	2,350
23.	Government High School, Naushehrapanuan ..	..	2,350
24.	Government High School, Ram Dewali ..	..	2,350
25.	Government High School, Raja Sansi ..	..	2 350
26.	Government High School, Vadala Viran ..	..	2,350
27.	Government High School, Vachhoa ..	..	2,350
28.	Government Girls High School, Tarn Taran ..	..	2,350
29.	Government Girls High School, Patti ..	..	2,350
	Total ..	2,07,785	3,85,100

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਮੈਨੂੰ ਜੋ list ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ 10, 11 ਨੰਬਰ ਤੇ ਜੋ ਸਕੂਲ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ grant ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਦਕਿ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਘਟ grant ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ discrimination ਦੇ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹਨ ?

राज्य मन्त्री : अगर वह ध्यान से इसे देखेंगे तो पता चलेगा कि High Schools की निसबत higher secondary schools को ज़्यादा grant दी गई है क्योंकि उन को ज़्यादा मदद की ज़रूरत है।

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਮੈਂ list ਪੜ੍ਹੀ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਨੰਬਰ 9 ਅਤੇ 10 ਤੇ ਤਾਂ ਪੱਟੀ ਤੇ ਚੋਲਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ high schools ਹੀ ਹਨ ?

ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ : ਇਹ higher secondary ਹੋਏ ਹੋਏ ਹਨ।

ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ higher secondary ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ grant ਦੇ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ ?

ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ : ਹਾਂ ਜੀ।

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਕੀ ਚੋਲਾ ਸਾਹਿਬ ਦਾ high school ਵੀ higher secondary ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ?

ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ : ਹਾਂ ਜੀ।

GANG MEN AND GANGMATES IN IRRIGATION DEPARTMENT

*595. **Comrade Makhan Singh Tarsikka** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) the scales of pay of the Gangmen and Gangmates working in the P.W.D., Irrigation Branch ;

(b) the period of service after which they are confirmed ?

Chaudhri Ranbir Singh :
Scales of pay of the Gangmen and Gangmates—

(a) Gangmen Rs 30—½—35.

Gangmates Rs 32—1—37.

(b) There is no limit of time for confirmation of Gangmen and Gangmates. They are confirmed as and when any vacancy occurs in the permanent cadre, according to seniority and fitness.

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿਕਾ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ gangmen ਅਤੇ gangmates ਨੂੰ living wage ਦਿਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ?

Mr. Speaker : This is a suggestion.

मंत्री : उन को इस के अलावा Dearness Allowance भी मिलता है।

GANGMEN AND GANGMATES IN P.W.D. (B&R)

*594. **Comrade Makhan Singh Tarsikka** : Will the Minister for Public Works be pleased to state—

(a) the scales of pay of the gangmen and gangmates working in the P.W.D. (Buildings and Roads Branch) in the State ;

(b) the period of service after which they are confirmed ?

Chaudhri Tayyab Hussain Khan (Deputy Minister) (a) The pay scale of gangmen is Rs 30—½—35 and that of gangmates Rs 35—1—45.

(b) The gangmen and most of the gangmates are borne on work-charged establishment and are not eligible for confirmation. Some of the gangmates have been brought on to regular establishment and they will be confirmed when their posts are made permanent. No period of service for confirmation has been prescribed.

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ gangmates Irrigation Department ਔਰ gangmate P.W.D. ਦੇ pay scale s ਵਿੱਚ ਇਤਨਾ ਫਰਕ ਕਿਉਂ ਹੈ ?

ਸਰਦਾਰ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਤਾਲਿਬ (ਰਾਜ ਮੰਤ੍ਰੀ) : ਇਹ ਦੋਵੇਂ different departments ਹਨ ਜੀ।

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ minimum wages ਔਰ dearness allowance ਮਿਲਾ ਕੇ ਕਿਤਨੀ amount ਬਣਦੀ ਹੈ ?

ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ : Minimum wage 30 ਹੋਵੇ ਤਾਂ 35 dearness allowance ਮਿਲਾ ਕੇ 65 ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

श्री बलरामजी दास टंडन: जैसा कि वज़ीर साहिब ने कहा है कि अगर minimum wage इस में मिला दिया जाये तो यह 100 बन जाते हैं। क्या वज़ीर साहिब बतायेंगे कि यह 100 कैसे बन जाते हैं ?

राज्य मंत्री : नहीं, जनाब, मैं ने 100 नहीं कहा मैंने तो यह कहा है कि minimum wage 30 हो तो 35 dearness Allowance मिला कर कुल 65 हो जाते हैं।

INTRODUCING TECHNICAL AND COMMERCIAL SUBJECTS IN HIGHER SECONDARY SCHOOL, AT PALWAL

*675. **Shri Roop Lal Mehta** : Will the Chief Minister be pleased to state whether Government propose to start technical and commercial subjects in the recently started Higher Secondary School at Palwal ; if so, the time by which teachers for the purpose are proposed to be appointed ?

Shri Yash Paul (Minister of state) : No.

श्री रूप लाल मेहता : क्या वज़ीर साहिब बतायेंगे कि आया पलवल के इलावा technical and commercial subjects कहीं और भी start किये गये हैं ?

राज्य मंत्री : अगर आप कोई information किसी और स्कूल के मुताल्लिक चाहते हैं तो इसके लिये notice चाहिए ।

श्री रूप लाल मेहता : क्या पलवल स्कूल में कोई ऐसी proposal है ?

राज्य मंत्री : अभी कोई ऐसी proposal नहीं है ।

FORMATION OF NEW SUB DIVISIONS AT BALLABGARH AND FEROZEPORE-JHIRKA IN GURGAON DISTRICT

***690. Chaudhri Har Kishan** : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether there is any proposal under the consideration of Government for the formation of new Sub-Divisions at Ballabgarh and Ferozepur-Jhirka in Gurgaon district ;

(b) if the answer to part (a) above be in the affirmative, the steps so far taken to implement the said proposal and the time by which the same is expected to be implemented ?

Sardar Ajmer Singh (Revenue Minister) : Part (a) Yes.

Part (b) The construction of the Sub-Divisional Officer's Office and residence at both places in progress. As soon as these buildings are ready for occupation, the Sub-Divisions at Ballabgarh and Ferozepore-Jhirka will be opened.

ARRESTS IN CONNECTION WITH SMUGGLING OF GOLD ETC.

***599. Comrade Makhan Singh Tarsikka** : Will the Home Minister be pleased to State—

(a) the number of arrests, if any, made by the Police for smuggling of gold, opium and other articles, separately, on the border of the State during each of the last five years ;

(b) the number of persons arrested mentioned in part (a) above who were convicted by the Courts during each of the said years ;

(c) the details of the articles seized by the Police from each of the said persons at the time of making the arrests together with the value of such articles ?

Shri Mohan Lal : Time and labour involved in collecting the information will not be commensurate with any possible benefits to be derived therefrom. However, if the hon. Member wants information in respect of a particular case that will be supplied.

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਬ, ਇਹ ਇਕ ਬੜਾ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਵਾਲ ਹੈ ਜੇ ਇਸ ਦਾ ਹੁਣ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਜਾ ਸਕਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ unstarred treat ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਜ਼ਰੂਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ।

ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਪਿਛਲੇ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਦੀ information ਮੰਗਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਸਾਰੀ ਇੱਕਠੀ ਕਰਕੇ ਦੇਣੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ । ਇਹ ਕਿਸੇ ਖਾਸ point ਤੇ information ਮੰਗ ਲੈਣ ਉਹ ਮੈਂ ਜ਼ਰੂਰ ਦੇ ਦਿਆਂਗਾ ਜੀ ।

SETTING UP CO-OPERATIVE SUGAR MILL AT RUNDHI SHOLAKA, TEHSIL PALWAL

***674. Shri Roop Lal Mehta** : Will the Minister for Community Development be pleased to state —

(a) whether there is any proposal under the consideration of Government for setting up a Sugar Mill at Rundhi Sholaka in tehsil Palwal, district Gurgaon, during the Third Five-Year Plan period ;

(b) if the reply to part (a) above be in the affirmative, the time by which the Co-operative Society is expected to be formed for the purpose ?

Sardar Darbara Singh : (a) No.

(b) Question does not arise.

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਸ਼ਖਸ਼ ਨੇ plots ਦਾ ਮੁਲ ਪੂਰਾ ਅਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਤੇ restrictions ਲਾਉਣ ਦਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਉਹ sale ਹੀ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ ?

मन्त्री : यह restriction इस लिये लगाई है ताकि plot holders plots जल्दी बना लें और speculation न हो ।

RE-SALE OF PLOTS BY PLOT-HOLDERS AT CHANDIGARH

***667. Sardar Gurcharan Singh** : Will the Minister for Capital and Health be pleased to state—

(a) whether there are any restrictions on the re-sale of plots by the plot-holders at Chandigarh who have made full payments therefor ;

(b) if the answer to part (a) above be in the affirmative, whether the said restrictions have been imposed by rules or by an executive order ;

(c) whether there is any proposal under the consideration of Government to remove the restrictions referred to in part (a) above ?

Shri Brish Bhan : (a) Yes.

(b) The restrictions have been imposed by an executive order.

(c) No.

ENQUIRY AGAINST DEPUTY DIRECTOR OF AGRICULTURE, NABHA

*663. **Sardar Gurcharan Singh** : Will the Minister for Agriculture and Forests be pleased to state whether any enquiry is pending against the present Deputy Director of Agriculture, Nabha ; if so, the date on which it was ordered and the date by which it is expected to be completed ?

Sardar Gurbanta Singh : There is an enquiry pending against the present Deputy Director of Agrculture, Nabha. The enquiry relates to the period when he was working as District Agricultural Officer, Gurdaspur. The enquiry was ordered on 11th February, 1959 and is now in its final stage.

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣ ਦੀ ਖੇਚਲ ਕਰਨਗੇ ਕਿ 1959 ਦੀ enquiry 1962 ਤਕ ਕਿਉਂ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਅਤੇ ਮੁਕੰਮਲ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਹਣ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ।

कामरेड राम प्यारा : मुकम्मल होने की क्या कोई time limit है ?

(No reply)

Chaudhri Hardwari Lal : Will the Minister kindly state as to what the enquiry is about ?

ਮੰਤਰੀ : ਇਹ enquiry Gurdaspur ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ seed farm ਖਰੀਦੀ ਸੀ ਉਸਦੇ ਮੁਤਾਲਿਕ ਹੈ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ: ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਜਿਹੜੀ seed farm ਗਲਤ ਖਰੀਦੀ ਗਈ ਸੀ ਉਸਦੇ ਬਾਰੇ ਵੀ enquiry ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਇਸ seed farm ਦੇ ਨਾਲ ਜਿਹੜਾ Deputy Director concerned ਸੀ ਉਸ ਦੀ enquiry ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या वज़ीर साहिब बतलाएंगे कि इस enquiry की final stage कब होगी ?

मंत्री : Enquiry तकरीबन complete हो चुकी है ।

श्री बलराम जी दास टंडन : क्या मिनिस्टर साहिब, उस enquiry की report House में पेश करेंगे ?

मंत्री : नहीं करेंगे ।

कामरेड राम प्यारा : क्या वज़ीर साहिब बतलाएंगे कि enquiry के दौरान वह शख्स District Agriculture Inspector से Deputy Director promote नहीं कर दिया गया ?

मंत्री : बात यह हुई कि Public Service Commission ने post advertise की और वह Deputy Director select कर लिया गया ।

श्री बलराम जी दास टंडन : यह जो मिनिस्टर साहब ने कहा है कि report हाउस में नहीं बताएंगे इसकी वजह क्या है ?

Mr. Speaker : Reports of all Enquiry Committees are not placed before the House. The Government will inform the House of the result of that enquiry.

RAJBAHA NEAR BANBHAURA IN DISTRICT SANGRUR

*665. **Comrade Bhan Singh Bhaura** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether it is a fact that no water runs in the Rajbaha dug from the Banbhaura to Babanpur side in district Sangrur; if so, the reasons therefor ?

Chaudhri Ranbir Singh : Yes, the Rajbaha in question named "Sangrur Link" was constructed in 1952-53 to serve as feeder link for Sangrur Distributary in time of Erstwhile Pepsu State. The supply in Sangrur Distributary is satisfactory from the present source and, therefore, the necessity has not arisen so far to open Sangrur Link for feeding Sangrur Distributary.

ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਸ ਰਜਬਾਹੇ ਦੇ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੇਣਾ ਤਾਂ ਉਹ ਕਢਿਆ ਕਿਉਂ ਗਿਆ ਸੀ ?

मन्त्री : यह Pepsu Government के officers ने survery किया था और उस वक्त ही निकाला गया था । हम इस की enquiry कर रहे हैं ।

GOVERNMENT TUBE-WELLS

*670. **Comrade Ram Piara** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) the total expenditure incurred on and the total income derived from the Government tubewells in the State during the period from 1959 to March, 1962 giving the amount of net profit ;

(b) the percentage of tubewells, if any, which remained idle during the period referred to in part(a) above ;

(c) whether Government intend to install more tube-wells in the State; if so, the details thereof ;

(d) whether the water courses of the Tube-wells mentioned above have been made pucca ; if so, when and if not, the reasons therefor ?

Chaudhri Ranbir Singh :

	Rupees in lacs
(a) Expenditure	.. 114·22
Income	.. 79·11
Net profit	.. (—) 35·11

[Irrigation and Power Minister]

These figures are upto 28th February, 1962, as the figures for March, 1962 are not yet available.

		Per cent
(b) 1959-60	..	2·2
1960-61	..	0·48
1961-62	..	0·57

(c) No, except 22 tube-wells in the Rewari area.

(d) The total length of lined water-courses is 742 miles. The policiy now is to line only those Tube-well Water Courses which are at hig h filling or where the area is sandy, at the cost of the irrigators under the provl-sion of Northern India Canal and Drainage Amendment Act, 1958. Neary 266 miles of lining is proposed to be undertaken under the above policy.

कामरेड राम प्यारा : वज़ीर साहब ने सवाल के जवाब में बताया है कि इतना घाटा सरकार को पड़ रहा है । क्या वह बतायेंगे कि घाटे की वजूहात क्या हैं और इस घाटे को पूरा करने के लिए क्या कोई कोशिश की जा रही है ?

सिंचाई तथा विद्युत मंत्री : इस घाटे के कई कारण हैं । पहला कारण यह है कि कुछ tube-wells लगाये गये थे उन को बिजली के connections नहीं मिल सके । इस लिये कुछ घाटा तो बिजली के connections देर से मिलने की वजह से पड़ा है और इस के अलावा एक वजह यह थी कि कुछ tube-wells ऐसे भी हैं जो flood-affected areas और कुछ सेमज़दा इलाके में लगाये गये हैं और कुछ tube-wells का पानी जो है वह नाकस है और वह ज़मीन को खराब करता है । जहां तक इस घाटे को बन्द करने का ताल्लुक है, इस बारे में सरकार कोशिश कर रही है और उम्मीद है कि यह घाटा आगे नहीं होगा ।

कामरेड राम प्यारा : वज़ीर साहिब ने बताया है कि कुछ घाटा बिजली के connections देरी से मिलने की वजह से हुआ है तो मैं पूछना चाहता हूं कि जब यह tube-wells instal हुए थे उस वक्त इस बात का ख्याल नहीं रखा गया था कि यहां बिजली जल्दी मिल सकेगी कि नहीं मिल सकेगी ?

श्री अध्यक्ष : यह सारी चीज़ वह कैसे बता सकते हैं । How does it arise from this question ? (How is it possible for the hon. Minister to give all this information. ? How does it arise from this question ?)

कामरेड राम प्यारा : मैं ने 1959 से लेकर अब तक के लिये information मांगी हुई है ।

मंत्री : जहां तक tube-wells के लगाने का ताल्लुक है यह दो तीन प्रोग्रामों के तहत लगाये गए थे और अगर इन तमाम के मुताल्लिक माननीय सदस्य information लेना चाहते हैं तो notice दे दें जवाब दे दिया जायेगा ।

Shri Ram Partap Garg : May I know if it is a fact that the loss is due to the fact that tube-wells were lying idle for a long time and were defective ?

Minister : This may be true about a few tube-wells but not in respect of all.

Mr. Speaker : This is not the correct way of giving replies. The hon. Minister should say that that is right or wrong.

Minister : I say it is true about some Tube-wells.

Mr. Speaker : The hon. Minister has, in reply to the main question stated that there was a net profit of minus Rs 35.11 lakhs. Why does he feel shy of admitting that there was a loss ?

मंत्री : उन्होंने profit श्रौर loss दोनों के बारे में सवाल नहीं किया है। लेकिन श्रगर श्राप कहते हैं कि सीधा loss कहूं तो मैं ऐसा कह देता हूं।

सरदार गुरचरण सिंह : वज़ीर साहिब ने कहा है कि जहां tube-wells लगाए गये थे वहां पानी खड़ा हो गया है जिस से सरकार को घाटा पड़ रहा है। क्या वह बतायेंगे कि जब सरकार tube-wells पर इतना खर्च करती है तो यह लगाने से पहले उस ज़मीन को test क्यों नहीं करा लेती कि वहां वह successful भी होंगे कि नहीं होंगे ?

मंत्री : कुछ tube-wells का पानी खराब है। वह पैप्सू के वक्त में लगाये गये थे। यह ठीक है कि गलती हुई है पर यह मैं इस वक्त नहीं बता सकता कि यह गलती किस सरकार के वक्त में हुई थी।

कामरेड राम प्यारा : वज़ीर साहिब ने फरमाया है कि पक्की नालियां बनाने की तजवीज़ है तो मैं पूछना चाहता हूं कि कब तक यह काम शुरू कर दिया जायेगा श्रौर यह कब finalize हो जायेगा ?

मंत्री : यह काम कभी का शुरू हो जाता लेकिन कोयले की कमी की वजह से नालियां पक्की बन नहीं सकीं। श्रब यह काम शुरू हो जायेगा। वैसे हम ने यह कर दिया है कि जो लोग tube-wells का पानी इस्तेमाल करते हैं वह श्रगर नालियां पक्की करना चाहें तो पक्की बना सकते हैं।

Shri Ram Partap Garg : Is it a fact that most of the tube-wells are defective due to the negligence and inefficiency of the officials ?

Minister : That is not correct. Some of the tube-wells are working with some defects.

कामरेड राम प्यारा : वज़ीर साहिब ने फरमाया है कि 22 tube-wells रिवाड़ी में लगाए गए। मैं पूछना चाहता हूं कि यह पीने के पानी के लिए लगाए जा रहे हैं या irrigation के लिए ?

मंत्री : यह खेती को पानी देने के लिए लगाए जा रहे हैं।

SUSPENSION OF HONORARY SUB-REGISTRAR

*671. **Comrade Ram Piara** : Will the Minister for Revenue be pleased to state with reference to the reply to starred question No. 7256 printed in the list of questions for 25th September, 1961, whether any final decision has been taken in respect of the Honorary Sub-Registrar ; if so, what and when ; if not, the time by which it is expected to be taken ?

Sardar Ajmer Singh : Yes, the services of Shri Gurbax Singh, Honorary Sub-Registrar, Karnal, were terminated on the 18th December, 1961.

कामरेड राम प्यारा : क्या वज़ीर साहिब बताएंगे कि उनके पहले जवाब में दिया हुआ है कि उसके खिलाफ दफा 420 का केस दर्ज था और अब बताया है कि उसकी services terminate कर दी हैं तो इसका मतलब है कि उनके खिलाफ जो केस था withdraw कर लिया गया है । उसकी क्या वजह है ?

ਮੰਤਰੀ : ਕੇਸ ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਚਲਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਔਰਤ ਨੇ ਹੀ support ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਇਸ ਲਈ ਪੁਲੀਸ ਚਲਾਨ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾ ਕਰਦੀ। ਜੋ ਸਾਡੇ ਵਸ ਦੀ ਗੱਲ ਸੀ ਉਹ ਅਸੀਂ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ ।

कामरेड राम प्यारा : मैं ने यह पूछा है कि उसी आदमी के खिलाफ जो 420 का केस Revenue Department ने दर्ज कराया था वह महकमे ने withdraw कर लिया है ?

ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੇ ਹੀ ਉਸ ਕੇਸ ਦੀ support ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਪੁਲੀਸ ਕੀ ਕਰਦੀ ।

कामरेड राम प्यारा : जिस registration की बिना पर 420 का केस दर्ज हुआ था और registrar की services terminate हुई क्या उस आदमी के खिलाफ भी कोई action लिया गया है जिस ने रजिस्टरी bogus कराई थी ?

ਮੰਤਰੀ : ਸਾਡੇ ਅਖਤਿਆਰ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ?

कामरेड राम प्यारा : यह केस तीन आदमियों के खिलाफ इकट्ठा था और लगातार $2\frac{1}{2}$ साल तक चलता रहा । मैं पूछना चाहता हूं कि जिस पार्टी की बिना पर हुआ उसके खिलाफ सरकार क्या action ले रही है ?

ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ ਇਸ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ । ਜਿਹੜਾ ਆਦਮੀ ਸਾਡੇ ਕਾਬੂ ਆ ਸਕਦਾ ਸੀ ਉਸਦੇ ਖਿਲਾਫ action ਲੈ ਲਿਆ ਹੈ।

ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਬ ਕਹਿਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ ਇਸ ਲਈ ਚਾਲਾਨ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਸੇ ਹਾਉਸ ਵਿਚ ਜਵਾਬ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੋਰਟ ਨੇ ਕੇਸ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਉਸਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ compromise ਹੋਇਆ। ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਿਹੜਾ ਜਵਾਬ ਦਰੁਸਤ ਹੈ ?

Mr. Speaker : Is the hon. Member asking the supplementary question on the basis of a reply given by the Government earlier ?

Comrade Ram Piara : Yes, sir.

Mr. Speaker : The hon. Member may please give a fresh notice.

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

PROPOSAL FOR RAIL LINK BETWEEN CHANDIGARH AND LUDHIANA

114. Comrade Shamsher Singh Josh : Will the Minister for Public Works be pleased to state whether Government have sent any proposal to the Union Government for making a rail link between Chandigarh and Ludhiana ; if so, the details thereof and the action, if any, taken thereon ?

Shri Brish Bhan : Yes. All efforts are being made for the establishment of a rail link between Chandigarh and Ludhiana. At the time of formulation of the Second Five-Year Plan, the State Government requested the Union Government for the inclusion of this rail link in the Plan on a priority basis, but the Government of India expressed their inability to do so due to paucity of funds. The Government of India were again approached to include the proposal in the Third Five-Year Plan. The Minister and the Deputy Minister for Public Works personally pleaded this case with the Central Minister for Railways. The Chief Minister, Punjab, also wrote to the Prime Minister of India and to the Defence Minister, emphasizing the nececssity of the rail link in question in view of the establishment of an air base and cantonment near Chandigarh. So far no positive reply has been received from the Government of India.

SETTING-UP COLONY FOR PRINTING PRESSES AT CHANDIGARH

115. Comrade Shamsher Singh Josh : Will the Minister for Capital and Health be pleased to state—

(a) whether there is any proposal under the consideration of the Government for setting-up of a colony for printing presses at Chandigarh and the facilities proposed to be given to them ;

(b) if the answer to part (a) be in the affirmative, the basis on which sites are proposed to be allotted to the press proprietors in the said colony ;

(c) whether the Government have invited any applications from the press proprietors of Chandigarh for allotment of sites etc; if so, the names of the presses which have so far applied for the same?

Shri Brish Bhan : (a) Yes. It has been decided by the Capital Project Control Board that newspapers willing to shift to Capital should not be given any preferential treatment. They should be treated at par with commercial establishments.

(b) This has not yet been decided.

(c) No.

CONSTRUCTION OF ROADS IN AMBALA DISTRICT

116. Comrade Shamsher Singh Josh : Will the Minister for Public Works be pleased to state—

(a) the names of the roads proposed to be constructed in Ambala District during the Third Plan period and the mileage thereof in each case ;

(b) the time by which each of the said roads is expected to be completed ?

Sardar Niranjan Singh Talib : (a) The proposals (for roads) of the III Five-Year Plan are yet under approval of the Governent.

(b) In the III Five-Year Plan subject to the availability of funds.

APPOINTMENTS MADE IN THE POLICE DEPARTMENT

118. Sardar Kultar Singh : Will the Home Minister be pleased to state—

a) the total number of D.S.Ps., Inspectors, Sub-Inspectors, A.S.Is., Head Constables and Constables of the Police Department appointed during January, 1956 to December, 1961 with the name and address of each ,

(b) the number and names of those belonging to the Scheduled Castes among those mentioned in part (a) above with their addresses ?

Shri Mohan Lal : (a) The total number of D.S.Ps., Inspectors, A.S.I.s, and Constables appointed in the Police Department from Ist January, 1956 to 31st December, 1961, is 91,284, and 12,419 respectively. No direct appointments are made in the rank of S.Is. and H.Cs. The labour and time involved in collecting the names and addresses of police officers and men appointed in the various ranks mentioned above is not commensurate with the advantage to be derived from the information sought.

(b) The number of those belonging to the Scheduled Castes amongst those mentioned in part (a) above is 2,318 and 2,249 for ranks of D.S.P., Inspector, A.S.I., and Constable respectively.

APPOINTMENTS MADE IN THE PUNJAB ROADWAYS

119. Sardar Kultar Singh : Will the Minister for Public Works be pleased to state—

(a) the number of drivers, conductors, checkers and persons incharge of Addas appointed in the Punjab Roadways during the period from January, 1956 to December, 1961 separately district wise with the name and address of each ;

(b) the number of those belonging to the Scheduled Castes amongst those mentioned in part (a) above ?

Sardar Niranjan Singh Talib : (a) & (b) : Time and labour involved in collecting the information will not be commensurate with any possible benefit to be obtained.

TRANSPORT CO-OPARATIVE SOCIETIES

120. **Sardar Kultar Singh** : Will the Minister for Community Development be pleased to state—

(a) the number of Transport Co-operative Societies registered during January, 1956 to December, 1961, districtwise, in the State with the names of the routes for which permits have been issued to them ;

(b) the number of societies mentioned in part (a) above which have been formed by those belonging to the Scheduled Castes ?

Sardar Darbara Singh : (a) & (b) A statement is enclosed. Information pertaining to the circles of Assistant Registrars of Co-operative Societies at Hissar, Sirsa and Mohendragarh is being collected and will follow in due course.

STATEMENT

Serial No.	Name of District	Number of transport Co-operative Societies regd. from January, 1956 to December, 1961	Names of routes for which permits have been issued to them	Number of societies out of item No. 3 which have been formed by the schedu-led castes members	REMARKS
1	2	3	4	5	6
1	Jullundur	14	9 permits for trucks 8 permits for Punjab and one for Punjab to Delhi 3 permits for Buses 1 Hoshiarpur to Bara, 2. Miani to Rampur 3. Hariana to Kartarpur	..	
2	Amritsar	8	..	..	
3	Gurdaspur	5	Three route permits were issued to two transport societies i.e., Jullundur, Ambala, Patiala regions excluding hilly, closed and contribution roads	2	
4	Ferozepore ..	26	Not available	4	
5	Ludhiana ..	4	..	..	
6	Kapurthala ..	7	Only one society has been granted route permit for all Punjab to Delhi except hilly areas	..	

[Community Development Minister]

Serial No.	Name of District	Number of transport Cooperative society regd. from January, 1956 to December, 1961	Name of routes for which permits have been issued to them	Number of society out of item No. 3 which have been formed by the scheduled castes members	Remarks
1	2	3	4	5	6
7	Hoshiarpur	5	Ten route permits were issued to two societies. 1. Hoshiarpur to Nadawan. 2. Hoshiarpur to Dhaveta. 3. Hoshiarpur to Jawala Ji. 4. Nangal to Sujanpur Tehra 5. Jawala Mukhi to Jahu Road. 6. Mukerian to Jawalaji. 7. Hamirpur to Awah Devi. 8. Mukerian to Jawala Mukhi. 9. Mukerian to Talwara . 10. Harsa Mansar to Talwara	..	
8	Dharamsala ..	5	5 route permits were granted as under : 1. Chakki to Baijnath. 2. Manali to Keylong. 3. Manali to Pathankot. 4. Banar to Pathankot. 5. Manali to Pathankot.	1	
9	Ambala ..	15	3 route permits were issued : 1. One route permit of whole Punjab. 2. Bassi to Patiala. 3. Whole of Punjab (Station Wagon)	3	
10	Rohtak ..	44	Only two societies received one route permit each. Names of routes not available	6	
11	Hissar ..	..	Reports of Assistant Registrars, Hissar and Sirsa are still awaited	..	
12	Karnal ..	20	One Route permit from Karnal to Kunjpura	..	
13	Gurgaon ..	20	..	2	
14	Patiala ..	4	..	..	
15	Sangrur ..	6	..	..	
16	Mohindergarh	..	Report awaited	..	
17	Bhatinda	16	Not available	2	
	Grand Total	199		20	

HARIJAN COLONIES

121. Sardar Kultar Singh : Will the Minister for Planning be pleased to state—

(a) the number of Harijan Colonies set up during 1958-59 ;

(b) the names of places where Harijan Colonies are proposed to be set up up to December, 1962 ?

Giani Kartar Singh : (a) 57.

(b) Necessary information for the period 1954-55 to 1961-62 (March 31, 1962) is given in the enclosed statement. No decision has yet been arrived at for the period from April to December, 1962.

STATEMENT

CONSTRUCTION OF HOUSING COLONIES DURING 1ST PLAN PERIOD

ERSTWHILE PEPSU

Scheduled Caste
1954-55

District	Village	Tehsil	No. of Houses
1	2	3	4
Sangrur ..	Dhuri ..	Dhuri ..	79
Kapurthala ..	Phagwara ..	Phagwara ..	74
	Scheduled Castes 1955-56		
Patiala ..	Sanaur ..	Patiala ..	105
Sangrur ..	Dhanaula ..	Barnala ..	142
Kapurthala ..	Sheikhupura ..	Kapurthala ..	90
Bhatinda ..	Bhatinda ..	Bhatinda ..	63
	ERST WHILE PUNJAB STATE **Scheduled Castes** *Jullundur District* *(1955-56)		
Jullundur ..	Nurpur ..	Jullundur ..	1
Do ..	Chiti ..	Do ..	3
Do ..	Ram Nagar ..	Do ..	1
Do ..	Khurla Kingra ..	Do ..	1
Do ..	Garha Camp ..	Do ..	1

[Planning Minister]

District	Village	Tehsil	No. of Houses
Jullundur	.. Sodhian	.. Nawanshehar	.. 1
Do	.. Nijjar	.. Do	.. 2
Do	.. Belsian	.. Do	.. 1
Do	.. Khanpur	.. Do	.. 1
Do	.. Mukand Pur	.. Do	.. 2
Do	.. Dodanjh Kalan	.. Phillaur	.. 1
Do	.. Tehong	.. Do	.. 1
Do	.. Nangal	.. Do	.. 2
Do	.. Littarn	.. Nakodar	.. 3
Do	.. Moton	.. Phillaur	.. 1
Do	.. Haveli	.. Nakodar	.. 1
Do	.. Salkiana	.. Do	.. 1
Do	.. Sabhoo	.. Phillaur	.. 1
Do	.. Sarhal	.. Do	.. 1
Do	.. Malsian	.. Nakodar	.. 1
Do	.. Ramdaspura	.. Do	.. 1
	Vimukat Jatis		
Jullundur	.. Garha	.. Jullundur	 1
Do	.. Camp	.. Phillaur	.. 9
	DISTRICT GURGAON **Scheduled Caste** (1955-56)		
Gurgaon	.. Jhirka Siroli	.. Ferozepur Jhirka	.. 1
Do	.. Nawalgarh	.. Do	.. 1
Do	.. Chelar	.. Rewari	.. 3
Do	.. Nuh	.. Nuh	.. 2
Do	.. Alawalpur	.. Palwal	.. 1
Do	.. Palwal	.. Do	.. 1
Do	.. Ahrawan	.. Do	.. 1
Do	Anangpur	.. Balabhgarh	.. 2
Do	.. Dubwa	.. Do	.. 1

District	Village	Tehsil	No of Houses
Gurgaon	Manai	Gurgaon	1
Do	Bassi	Do	1
Do	Jhanjranla	Do	1
	Vimukat Jatis		
Gurgaon	Narhana	Rewari	1
Do	Mandhola	Do	2
Do	Chaghat	Palwal	1
Do	Palawal	Do	1
Do	Chaghat	Do	1
Do	Palwal	Do	4
Do	Korali	Balabhgarh	1
Do	Tilpat	Do	1
Do	Harsru	Gurgaon	1
	DISTRICT GURDASPUR **Scheduled Castes**		
Gurdaspur	Talwandi	Batala	4
Do	Batala	Do	1
Do	Charuala	Gurdaspur	1
Do	Seengowal	Do	2
Do	Prem Nagar	Do	1
Do	Hardo Chhshi	Do	1
Do	Phanganian	Pathankot	2
Do	Baisna	Do	1
Do	Khanpur	Do	1
Do	Khalespur	Do	1
	Vimukat Jatis		
Gurdaspur	Chhal	Batala	1
Do	Qezampur	Do	2
Do	Raiall	Do	1
Do	Bidpur	Gurdaspur	1
Do	Allowal	Do	2
Do	Jogwal	Do	1

[Planning Minister]

District		Village		Tehsil		No. of Houses
Gurdaspur	..	Ghasit	..	Ambala	..	1
Do	..	Khanuwan	..	Do	..	1
Do	..	Sahari	..	Do	..	1
Do	..	Mellgan	..	Do	..	1
Do	..	Tabber	..	Do	..	1
Do	..	Chorota	..	Pathankot	..	1
Do	..	Dhsngoo	..	Do	..	4
		DISTRICT AMBALA Scheduled Castes 1955-56				
Ambala	..	Kardhani	..	Do	..	
Do	..	Shapur Muchand	..	Do	..	1
Do	..	Brahman Mahra	..	Do	..	1
Do	..	Jarian	..	Jagadhri	..	1
Do	..	Mchlanwali	..	Do	..	1
Do	..	Karher Khur	..	Do	..	1
Do	..	Madeher	..	Do	..	1
Do	..	Kalawal	..	Kharar	..	1
Do	..	Monthan Kalan	..	Do	..	1
Do	..	Jhirgrar	..	Do	..	1
Do	..	Majat	..	Do	..	1
Do	..	Methanpur	..	Rupar	..	1
Do	..	Dugree	..	Do	..	1
Do	..	Chakina	..	Do	..	1
Do	..	Dumna	..	Do	..	1
Do	..	Naraingarh	..	Naraingarh	..	2
Do	..	Balopyr	..	Do	..	1
Do	..	Baroli	..	Do	..	1
		Vimukat Jatis				
Ambala	..	Ambala	..	Ambala	..	1
Do	..	Chataul	..	Kharar	..	4
Do	..	Sahauran	..	Do	..	2
Do	..	Sumana Kalan	..	Do	..	

District	Village	Tehsil	No. of Houses
District Hissar			
Scheduled Castes			
1955-56			
Hissar	.. Hissar	.. Hissar	.. 1
Do	.. Dabra	.. Do	.. 2
Do	.. Bahgalpur	.. Do	.. 1
Do	.. Nehala	.. Fatehabad	.. 1
Do	.. Mondpur Rehi	.. Do	.. 1
Do	.. Ratia	.. Do	.. 1
Do	.. Bhooderwag	.. Do	.. 1
Do	.. Bamla	.. Bhiwani	.. 1
Do	.. Dodan	.. Do	.. 1
Do	.. Bapera	.. Do	.. 1
Do	.. Hansi	.. Hansi	.. 2
Do	.. Umra	.. Do	.. 2
Do	.. Bhambeer	.. Sirsa	.. 4
Vimukat Jatis			
Hissar	.. Hissar	.. Hissar	.. 5
Do	.. Dabra	.. Do	.. 1
Do	.. Jhalrian	.. Fatehabad	.. 5
Do	.. Mehdpur	.. Do	.. 8
Do	.. Fatehabad	.. Do	.. 2
Do	.. Bhiwani	.. Bhiwani	.. 8
Do	.. Hansi	.. Hansi	.. 7
Do	.. Umra	.. Do	.. 1
Do	.. Raman	.. Do	.. 1
Do	.. Dhander	.. Do	.. 1
Do	.. Khawaja Khera	.. Sirsa	.. 14
District Ferozepur			
scheduled castes			
Ferozepur	.. Kot Kerar Kalan	.. Ferozepur	.. 3
Do	.. Machhianwali	.. Zira	.. 2
Do	.. Badowal	.. Do	.. 1
Do	.. Ghaloti	.. Do	.. 1
Do	.. Burj Mohar Wala	Fazilka	.. 1
Do	.. Burj Moharwala	.. Do	.. 1

[Planning Minister]

District	Village	Tehsil	No. of Houses
Ferozepur	.. Gadan Deli	.. Ferozepur	.. 1
Do	.. Abohar	.. Do	.. 1
Do	.. Wahabwala	.. Do	.. 1
Do	.. Hiraj	.. Muktsar	.. 1
Do	.. Dehak	.. Do	.. 2
Do	.. Ketli Sanghar	.. Do	.. 1
Do	.. Cherewan	.. Do	.. 1
Do	.. Giljiwala	.. Do	.. 1
Do	.. Singhwali	.. Moga	.. 1
Do	.. Baghapurana	.. Do	.. 1
Do	.. Daulatpura	.. Do	.. 3
Do	.. Bunde	.. Do	.. 1
Do	.. Begipura	.. Do	.. 1
	Vimukat Jatis		
Ferozepur	.. Bhinderklan	.. Zira	.. 3
Do	.. Bukainwala	.. Fazilka	.. 11
Do	.. Khete	.. Do	.. 1
Do	.. Deda	.. Muktsar	.. 2
Do	.. Kanianwali	.. Do	.. 10
Do	.. Mukan Singh Wala	.. Do	.. 1
Do	.. Sesir Wali	.. Do	.. 2
Do	.. Man SinghWala	.. Do	.. 1
Do	.. Sham Singh Wala	.. Do	.. 1
Do	.. Isher Singh Wala	.. Do	.. 1
Do	.. Basti Gujranwali	.. Do	.. 1
Do	.. Bhageka	.. Moga	.. 1
Do	.. Machhike	.. Do	.. 1
Do	.. Buttar	.. Do	.. 1
Do	.. Mechna	.. Do	.. 1
Do	.. Bharke	.. Do	.. 1

District		Village		Tehsil		No. of Houses
		District Karnal 1955-56 **Scheduled Castes**				
Karnal	..	Kaliana	..	Karnal	..	
Do	..	Sharifgarh	..	Do	..	1
Do	..	Landi	..	Do	..	1
Do	..	Tangori	..	Do	..	1
Do	..	Tathlena	..	Do	..	1
Do	..	Karod	..	Paniapt	..	1
Do	..	Kurana	..	Do	..	1
Do	..	Abar	..	Do	..	1
Do	..	Phapbrana	..	Kaithal	..	1
Do	..	Assandh	..	Do	..	1
Do	..	Kaithal	..	Do	..	2
Do	..	Kotwal	..	Do	..	1
Do	..	Tathlang	..	Do	..	1
Do	..	Rainpur	..	Karnal	..	1
Do	..	Rainpurtatan	..	Do	..	1
Do	..	Garhi Birbal	..	Do	..	1
		Vimukat Jatis				
Karnal	..	Shahabad	..	Karnal	..	6
Do	..	Baholi	..	Panipat	..	1
Do	..	Khori Roowali	..	Panipat	..	7
Do	..	Monaka	..	Karnal	..	20
Do	..	Kherakhri	..	Do	..	7
Do	..	Bir Badalwa	..	Do	..	5
Do	..	Sbeikhpur	..	Do	..	6
Do	..	Bir Badalwa	..	Do	..	10
Do	..	Manak	..	Do	..	2
		District Hoshiarpur 1955-56 **Scheduled Castes**				
Hoshiarpur	..	Abadi Behlu	..	Hoshiarpur	..	2
Do	..	Pabarpur	..	Do		1
Do	..	Behbe	..	Do	..	1

[Minister Planning]

District	Village	Tehsil	No of Houses
Hoshiarpur	.. Santokhgarh	.. Hoshiarpur ..	1
Do	.. Thang	.. Do ..	1
Do	.. Panan	.. Garhshanker ..	1
Do	.. Mahindpur	.. Do ..	2
Do	.. Heveli	.. Do ..	1
Do	.. Galonbat	.. Do ..	1
Do	.. Bala Chaur	.. Do ..	1
Do	.. Mohdpur Mandere	Do ..	1
Do	.. Arron	.. Do ..	1
Do	.. Ademwal	.. Hoshiarpur ..	1
Do	.. Chak Gupran	.. Do ..	1
Do	.. Sahri	.. Do ..	1
Do	.. Suigriwal	.. Do ..	1
Do	.. Talwandi Kanugoan	Do ..	1
Do	.. Khalwana	.. Do ..	1
Do	.. Fatehullapur	.. Dassuya ..	1
Do	.. Changla	.. Do ..	1
Do	.. Colara	.. Do ..	1
Do	.. Bija Chak	.. Do ..	1
Do	.. Barchbab	.. Do ..	1
Do	.. Devidass	.. Do ..	1
	Vimukat Jatis		
Hoshiarpur	.. Denowal	.. Garhshanker ..	3
	District Ludhiana 1955-56 **Scheduled Castes**		
Ludhiana	.. Kheri Nanak	.. Samrala ..	2
Do	.. Bawb	.. Do ..	1
Do	.. Sobar	.. Do ..	1
Do	.. Dulman	.. Do ..	—
Do	.. Bhuparai	.. Jagraon ..	1
Do	.. Saikh Kutab	.. Do ..	1
Do	.. Jagraon	.. Do ..	1
Do	.. Nathowal	.. Do ..	1
Do	.. Ghuman	.. Do .	1

District	Village	Tehsil	No. of Houses
Ludhiana	.. Praiu	.. Jagraon	.. 1
Do	.. Bimmi	.. Ludhiana	.. 1
Do	.. Bhaini Bringan	.. Do	.. 1
Do	.. Ayali Khurd	.. Do	.. 1
Do	.. Rashini	.. Do	.. 1
Do	.. Sohawan	.. Do	.. 1
Do	.. Mangarh	.. Do	.. 1
Do	.. Ayali Kalan	.. Do	.. 1
	Vimukat Jatis		
Ludhiana	.. Samrala	.. Samrala	.. 1
Do	.. Pawesria	.. Do	.. 1
Do	.. Raraur	.. Do	.. 3
Do	.. Lillan Meghand	.. Jagraon	.. 2
Do	.. Raikah	.. Do	.. 1
Do	.. Athur	.. Do	.. 2
Do	.. Ramgarh	.. Ludhiana	.. 1
Do	.. Talwandi Kalan	.. Do	.. 3
Do	.. Dhaka	.. Do	.. 1
Do	.. Dhalwan	.. Do	.. 2
	District Amritsar		
	1955-56 **Scheduled Castes**		
Amritsar	.. Bhani Gurmak Singh	Patti	.. 4
Do	.. Khale Rajput	.. Do	.. 1
Do	.. Khola	.. Do	.. 1
Do	.. Durapur	.. Do	.. 1
Do	.. Sultanwind	.. Amritsar	.. 1
Do	.. Fathepur	.. Do	.. 1
Do	.. Bundala	.. Do	.. 1
Do	.. Butter Kalan	.. Do	.. 1
Do	.. Pheruman	.. Do	.. 1
Do	.. Bagoria	.. Tarn Taran	.. 1
Do	.. Kallah	.. Do	.. 1
Do	.. Kotli Rotani	.... Do	.. 1
Do	.. Rataul	.. Do	.. 1

[Minister Planning]

District		Village		Tehsil		No. of Houses
Amritsar	..	Kaonke	..	Tarn Taran	..	1
Do	..	Pidi	..	Do	..	1
Do	..	Hotan	..	Do	..	1
Do	..	Dujowal	..	Ajnala	..	2
Do	..	Testerwal	..	Do	..	2
Do	..	Fatehwal	..	Do	..	2
Do	..	Nanoke inther	..	Do	..	1
		Vimukat Jatis				
Amritsar	..	Manakpura	..	Patti	..	1
Do	..	Sathab Kalan	..	Do	..	1
Do	..	Nathu Chek	..	Do	..	1
Do	..	Sultanwind	..	Amritsar	..	1
Do	..	Makboolpura	..	Do	..	1
Do	..	Dhulka	..	Do	..	1
Do	..	Mohand Singh Gate		Do	..	1
Do	..	Bhowa	..	Do	..	1
Do	..	Putlighar	..	Do	..	1
Do	..	Guru Wala	..	Tarn Taran	..	1
Do	..	Naushehra Panuan		Do	..	2
Do	..	Chohla	..	Do	..	1
Do	..	Rataul	..	Do		1
Do	..	Thasu	..	Do	..	1
Do	..	Govindwal	..	Do	..	1
Do	..	Bhala Pind	..	Do	..	1
Do	..	Jegdevkala	..	Do	..	2
Do	..	Mamadpura	..	Do	..	1
Do	..	Ball	..	Do	..	1
Do	..	Vachod	..	Do	..	1
Do	..	Chetenpura	..	Do	..	1
Do	..	Bhala pur	..	Do	..	1

District	Village	Tehsil	No. of Houses
Amritsar	.. Raipur Kalan	.. Tarn Taran ..	1
Do	.. Changwan	.. Do ..	1
Do	.. Mohamd Pur	.. Do ..	1
Do	.. Bal Lali Darya	.. Do ..	1
Do	.. Kaller	.. Do ..	1
Do	.. Chamyari	.. Do ..	1
Do	.. Bhittewaod	.. Do ..	1
	District Rohtak 1955-56 **Scheduled Castes**		
Rohtak	.. Kilvi	.. Rohtak ..	2
Do	.. Bhidla	.. Do ..	2
Do	.. Karer	.. Do	1
Do	.. Chalna	.. Gohana ..	1
Do	.. Jeli	.. Do ..	1
Do	.. Bhanimaharajpur	.. Do ..	1
Do	.. Riwara	.. Do ..	1
Do	.. Bheriebhaini	.. Do ..	1
Do	.. Basti Khatikan	.. Sonepat ..	1
Do	.. Kalupur	.. Do ..	1
Do	.. Thanabara	.. Do ..	1
Do	.. Bhararasul Pur	.. Do ..	1
Do	.. Bayanpur	.. Do ..	1
Do	.. Matan Hail	.. Jhajjar ..	1
Do	.. Ladab	.. Do ..	1
Do	.. Jahaizgarh	.. Do ..	1
Do	.. Issar Heri	.. Do ..	1
Do	.. Nagawan	.. Do ..	1
Do	.. Mandana Kalan	.. Do ..	1
	Vimukat Jatis		
Rohtak	.. Banyani	.. Rohtak ..	1
Do	.. Rohtak	.. Do ..	1
Do	.. Chandi	.. Gohana ..	1

[Minister Planning]

District		Village		Tehsil		No. of Houses
Rohtak	..	Garwal	..	Gohana	..	1
Do	..	Ajinb	..	Jhajjar	..	1
Do	..	Rohtak	..	Do	..	1
Do	..	Chhochakwas	..	Do	..	2
		District Kangra				
		1955-56				
		Scheduled Castes				
Kangra	..	Greh	..	Kangra	..	1
Do	..	Dadeli	..	Do	..	1
Do	..	Palampur	..	Palampur	..	1
Do	..	Tika Umrali	..	Do	..	1
Do	..	Paraur	..	Do	..	1
Do	..	Nadaun	..	Haripur	..	3
Do	..	Jangal Beri	..	Do	..	1
Do	..	Nadaun	..	Do	..	1
Do	..	Kinja	..	Kulu	..	1
Do	..	Ushar	..	Do	..	1
Do	..	Talyal	..	Nurpur	..	1
Do	..	Akhrota	..	Do	..	1
Do	..	Nurpur	..	Do	..	1
Do	..	Dhuala	..	Dehra Gopipur		1
Do	..	Mangwal	..	Do	..	1
Do	..	Bhatoli	..	Do	..	1
		Vimukat Jatis				
Kangra	..	Sidhbari	..	Kangra	..	2
Do	..	Palampur	..	Palampur	..	1
Do	..	Mulkhand	..	Do	..	1
Do	..	Beli Mahantan	..	Nurpur	..	4
Do	..	Nirhana	..	Do	..	2
Do	..	Mangwal	..	Do	..	1

SECOND N. S. PLAN

Housing Construction of new (Places where houses were sanctioned for the Members of Scheduled Castes/Backward Classes) at Rs 600 each

Year	District	Tehsil	Village	No. of Houses
		Scheduled Castes		
		1956-57		
	Jullundur ..	Jullundur ..	Samipur ..	26
		Nawanshahr ..	Kotpalwan ..	48
	Ferozepur	Moga ..	Mandhi Ram ..	36
	Gurdaspur ..	Pathankot ..	Sailaikurian ..	43
	Kangra ..	Nurpur ..	Sohlda ..	24
	Ambala ..	Jagadhri ..	Damara ..	25
	Hissar ..	Hansi ..	Rajpura ..	25
	Karnal ..	Panipat ..	Nurwara ..	30
	Hoshiarpur	Garhshanker ..	Asron ..	27 } 35
			Pandori ..	8 }
	Ludhiana ..	Samrala ..	Bhinwan ..	34
	Amritsar ..	Tarn Taran ..	Jaura ..	30
	Gurgaon ..	Rewari ..	Tohna ..	22
	Rohtak ..	Sonepat ..	Gathi Gulman ..	10
			Total ..	400
		Vimukat Jatis		
	Jullundur ..	Jullundur ..	Kingra Chowala ..	20
	Ferozepur ..	Moga ..	Bhagike ..	15
	Gurdaspur ..	Pathankot ..	Sujabpur ..	5
	Kangra ..	Nurpur ..	Beli Mehantan ..	20
	Ambala ..	Ambala ..	Ambala City ..	20
	Hissar ..	Hissar ..	Fatehabad ..	16
	Karnal ..	Karnal ..	Deputywala Dittawala	20
	Gurgaon ..	Rewari ..	Dahri ..	17
	Kapurthala	Kapurthala ..	Mansurwala ..	14
	Patiala ..	Amloh ..	Amloh ..	14
	Mohindergarh ..	Narnaul ..	Manwan ..	10

[Minister for Planning]

Year	District	Tehsil	Village	No. of Houses
	Sangrur ..	Barnala	Barnala ..	13
	Bhatinda ..	Mansa ..	Barah ..	12
			Total ..	196
		Scheduled Castes		
		1957-58		
	Gurgaon	Nuh ..	Sari ..	19
	Hissar ..	Gurgaon ..	Shamaspur ..	2
		Bhiwani ..	Lohani ..	27
	Rohtak ..	Rohtak ..	Dawala ..	29
	Karnal ..	Thanesar ..	Sarifgarh ..	24
	Kangra ..	Palampur ..	Darang ..	21
	Amritsar ..	Ajnala ..	Rokha ..	36
	Hoshiarpur	Una ..	Kotla ..	16 }
		Hoshiarpur ..	Pandori ..	19 } 36
			Bahla ..	1 }
	Sangrur ..	Narwana ..	Kaivat ..	26
	Mohindergarh ..	Narnaul ..	Adbarour Roman ..	6
			Mirzapur Bachod ..	22
	Gurdaspur ..	Gurdaspur ..	Dinanagar ..	20
	Ludhiana ..	Ludhiana ..	Bhaure ..	26
	Bhatinda ..	Faridkot ..	Chandbhan ..	28
	Kapurthala ..	Phagwara ..	Bhularai ..	13
	Ambala ..	Kharar ..	Daun ..	27
	Jullundur ..	Jullundur ..	Maqsudan ..	17 }
		Nakodar ..	Mudh ..	13 } 41
		Nawanshahr ..	Sundh ..	11 }
	Patiala ..	Patiala ..	Lalru ..	28
	Ferozepur ..	Muktsar ..	Saraingarh ..	32
			Total ..	463

Year	District	Tehsil	Village	No. of Houses
		Vimukat Jaties		
		1957-58		
	Gurgaon ..	Rewari ..	Hararo ..	4
	Hissar ..	Hissar ..	Sirsa ..	21
	Rohtak ..	Gohana ..	Garhwal ..	4
	Karnal ..	Karnal ..	Samana Bahu ..	26
	Kangra ..	Kangra ..	Gurkori ..	4
	Amritsar ..	Amritsar ..	Wazirbhular ..	15
	Hoshiarpur ..	Dasuaya ..	Ghasitpur ..	2
	Sangrur ..	Sangrur ..	Sahoke ..	12
	Mohindergarh ..	Mohindergarh ..	Nemehra ..	12
	Gurdaspur ..	Gurdaspur ..	Kangsansi ..	6
	Ludhiana ..	Ludhiana ..	Gill ..	7
	Bhatinda ..	Mansa ..	Bhiki ..	13
	Kapurthala ..	Kapurthala ..	Mahatabgarh ..	6
	Ambala ..	Ambala ..	Ambala City ..	3
	Jullundur ..	Nawanshahr ..	Jabdiara ..	3
		Jullundur ..	Kingrawala	
	Patiala ..	Rajpura ..	Lalru ..	6 } 13
		Amloh ..	Amloh ..	7
	Ferozepur ..	Ferozepur ..	Haraj ..	17
			Total ..	169
		Centrally-Sponsored Scheme		
		1956-57		
	Sangrur ..	Sangrur ..	Sangrur ..	100 At the rate of Rs 750 each.
	Kapurthala ..	Phagwara ..	Dhak Balolon ..	48
			Chaehoke ..	27
	Bhatinda ..	Faridkot ..	Sandhwan ..	50
			Total ..	225
		Centrally-Sponsored Schemes		
		1957-58		
	Patiala ..	Sarhind ..	Rajgarhi ..	66
		Patiala ..	Chaga ..	54
	Sangrur ..	Malerkotla ..	Kalsian ..	35
		Jind ..	Jind ..	30
	Mohindergarh ..	Dadri ..	Loharwara ..	40
			Total ..	225
		Scheme		
		1958-59		
	Bhatinda ..	Mansa ..	Mansa ..	50

[Planning Minister]

New Schemes sanctioned during 1958-59 at Rs 600 each.

	District	Place with Tehsil	No. of Houses		Place with Tehsil	No. of Houses
		SCHEDULED CASTES			VIMUKAT JATIS	
1.	Amritsar ..	Nathuchak, tehsil Tarn Taran	40		Sarhali Kalan, tehsil Tarn taran	18
2.	Jullundur ..	(1) Bambianwala, tehsil Jullundur	20	46	Butter, tehsil Jullundur	4
		(2) Nurmahal, tehsil Phillaur	20		Ganepind, tehsil Phillaur	6
		(3) Phillaur	1			
		(4) Sund, tehsil Nawanshahar	5			
3.	Hoshiarpur ..	(1) Behdala, tehsil Una	18	41	Gasitpur, tehsil Dasuya	2
		(2) Zahura, tehsil Dasua	20			
		(3) Allahabad, tehsil Hoshiarpur	1			
		(4) Dada Kalan, tehsil Garhshankar	1			
		(5) Kotli, tehsil Una	1			
4.	Gurdaspur ..	(1) Sarna, tehsil Pathankot	20		Sohal, tehsil Gurdaspur	7
		(2) Dinanagar, tehsil Gurdaspur	4			
5.	Kangra ..	(1) Dhalpur, tehsil Kulu	10		Panpur, tehsil Palampur	5
		(2) Baldownjarat, tehsil Dehra	5			
		(3) Katrain, tehsil Dehra	1			
		(4) Angodhobi, tehsil Dehra	4			
		(5) Manali, tehsil Dehra	2			
		(6) Sanogi, tehsil Dehra	1			
		(7) Birha Ujjain, tehsil Dehra	9			
		(8) Hamirpur ..	1			
		(9) Shanshi (Kulu) ..	3			
		(10) Pini (Kulu) ..	1			
6.	Ferozepur ..	(1) Barra Saida n, tehsil Ferozepur	24		Phullewali, tehsil Moga	20
		(2) Dagru, tehsil Moga	11			
7.	Ludhiana ..	Jugiana, tehsil Ludhiana	29		Mogawalian, tehsil Jagraon	8
8.	Ambala ..	Narayangarh ..	30		Khairah ..	4

	District	Place with tehsil	No. of Houses	Place with tehsil	No. of Houses
		SCHEDULED CASTES		VIMUKAT JATIS	
9.	Karnal ..	(1) Nidhur, tehsil Karnal	20	Bidawala, tehsil Karnal	15
		(2) Badwala, tehsil Karnal	8		
10.	Rohtak ..	Kundana, tehsil Rohtak	33	Jahangarh	4
11.	Gurgaon ..	Bhagola, tehsil Palwal	25		
12.	Hissar ..	Bebbalpur, tehsil Rohtak	32	Bawani ..	10
				Magoke ..	15
					25
13.	Patiala ..	Rara, tehsil Sirhind	33	(1) Bhati Ganesh, tehsil Majra	7
				(2) Asa Majra, tehsil Patiala	8
14.	Narnaul ..	Bawonia, tehsil Mohindergarh	33	Dihali, tehsil Narnaul	15
15.	Sangrur ..	Lidhran, tehsil Sangrur	31	Sehour, tehsil Barnala	15
16.	Bhatinda ..	Dhullewala	33	Ramesarai, tehsil Bhatinda	15
17.	Kapurthala ..	Maqsudpura, tehsil Kapurthala	15	(1) Mohtabgarh, tehsil Kapurthala	2
				(2) Sarai Jattan ..	5
		Total	545	Total ..	200

New Houses sanctioned during 1959-60 @ Rs 750 each

District	Place with tehsil	No. of Houses	Place with tehsil	No. of Houses
	SCHEDULED CASTES		VIMUKAT JATIS	
Ludhiana ..	Machhiwara, tehsil Ludhiana	21	Halwara, tehsil Jagraon	6
Narnaul ..	(1) Bawnian, tehsil Mohindergarh	11	Bandhora, tehsil Mohindergarh	12
	(2) Nuni, tehsil Narnaul	13		
Hoshiarpur ..	Hariana, tehsil Hoshiarpur	24	Raipur, tehsil Hoshiarpur	1
	Singariwala, tehsil Hoshiarpur	1	Tanda, tehsil Dasuya	1
	Nazain, tehsil Hoshiarpur	1		
	Athwan, tehsil Una	1		
	Mukerian (Ghasitpur), tehsil Dasuya	1		
	Jandauri, tehsil Garhshanker	1		
	Rampur, tehsil Garhshanker	1		

[Planning Minister]

District	Place with tehsil	No. of Houses	Place with tehsil	No. of Houses
	SCHEDULED CASTES		VIMUKAT JATIS	
Ambala ..	Khant, tehsil Rupar	22	Ambala ..	3
Sangrur ..	Barnala, tehsil Barnala	10	Cawara, tehsil Malerkotla	7
			Khanpur, tehsil Malerkotla	5
Gurdaspur ..	Batala, tehsil Batala	19	Batala, tehsil Batala	5
Rohtak ..	Chirana, tehsil Gohana	25	Sawanamal, tehsil Gohana	3
Kangra ..	Solda, tehsil Nurpur	1	Gagil, tehsil Kangra	1
	Koka Twat Bakhli Chari, tehsil Kangra	1	Palampur, tehsil Palampur	2
	Dudhiara	1		
	Ludhret	1	Beli Mahantan, tehsil Nurpur	2
	Khatnaur, tehsil Dehra	3		
	Chandpur, Tehsil Palampur	1		
	Rahlu, tehsil Kangra	1		
	Rahlu, tehsil Kangra	1		
	Dharamsala, tehsil Kangra	15		
	Kulu, tehsil Kulu	12		
	Siraj, tehsil Kulu	12		
Kapurthala ..	Didwindi	6	Mohalla Mehtab-garh, tehsil Kapurthala	2
	Kapurthala	1		
	Begowal	2		
	Nihalgarh	1	Dhilwan, tehsil Kapurthala	3
	Hamira	1		
	Maqsudpur, tehsil Kapurthala	1		
Karnal ..	Kasselgate, tehsil Kaithal	9	Rawanhera, tehsil Kaithal	15
	Panipat, tehsil Panipat	7	Isarana, tehsil Panipat	5
	Baldi, tehsil Karnal ..	5	Shahbad, tehsil Thanesar	5
Hissar ..	Balsmand, tehsil Hissar	24	Durajanpur, tehsil Hansi	14
			Rampur	6
Patiala ..	Badungar, tehsil Patiala	24	Langoroi, tehsil Patiala	12
Bhatinda ..	Sangat Kalan, tehsil Bhatinda	25	Gill Patti, tehsil Bhatinda	12
Gurgaon ..	Prithala, tehsil Palwal	20	Jodhpur, tehsil Palwal	4
Jullundur ..	Bahmniwala, tehsil Jullundur	12	Pasala, tehsil Phillaur	4
	Maqsudan, tehsil Jullundur	22		
Ferozepur ..	Mandar, tehsil Zira	20	Bukainwala, tehsil Fazilka	16

District		Place with tehsil	No. of houses	Place with tehsil	No. of houses
		SCHEDULED CASTES		VIMUKAT JATIS	
Amritsar	..	Beas, tehsil Amritsar	30	Verowal, tehsil Taran Taran	14
Simla	..	..	13		
		Total ..	449	Total ..	160

Places where the construction of new houses was sanctioned for the Scheduled Castes/Backward Classes for the year 1960-61 at the rate of Rs 750 each

District		SCHEDULED CASTES		VIMUKAT JATIS	
Gurgaon	..	Raoli, tehsil Ferozepur Jhirka	20	Harsat, tehsil Gurgaon	4
		Ganchi, tehsil Ballabgarh	14		
Rohatk	..	Bhatgoan, tehsil Sonepat	25	Khanpur, tehsil Gohana	3
		Rohtak, tehsil Rohtak	44		
Ambala	..	Natwal, tehsil Naraingarh	10	Rupar, tehsil Rupar	3
Simla	..	Ahaunt, tehsil Kandaghat	1		
		Domehar, tehsil Kandaghat	1		
		Dharki Ber, tehsil Kandaghat	2		
		Dharmpur, tehsil Kandaghat	1		
		Sabathu, tehsil Kandaghat	1		
		Mahi, tehsil Kandaghat	1		
		Kandaghat, tehsil Kandaghat	3		
		Binu, tehsil Kandaghat	1		
		Dharampur, tehsil Kandaghat	11		
		Chowahi, tehsil Kandaghat	3		
Ludhiana	..	Chimna, tehsil Jagaraon	21	Harian Khurd, tehsil Samrala	6
Bhatinda		Jaitu, tehsil Faridkot	35	Bhiki Mansa, tehsil Mansa	12
Sangrur	..	Sunam, tehsil Sunam	25	Kalyat, tehsil Narwana	12
Kapurthala	..	Kirpalpur, tehsil Phagwara	12	Dhilwan, tehsil Kapurthala	2
				Kapurthala City	2
				Kirpalpur, tehsil Phagwara	1

[Planning Minister]

District	Village and Tehsil	No. of Houses	Village and Tehsil	No. of Houses
	SCHEDULED CASTES		VIMUKAT JATIS	
Narnaul ..	Suraini, tehsil Narnaul	24	Nasowal, tehsil Mohindergarh	12
	Kamod, tehsil Dadri	14		
	Seaset, tehsil Mohindergarh	6		
	Santori, tehsil Dadri	20		
	Narnaul	20		
Patiala ..	Chanpur, tehsil Rajpura	24	Paharpur, tehsil Patiala	12
Ferozepur ..	Bagapurana, tehsil Moga	12	Kot Isa Khan ..	14
	Ferozeshah, tehsil Ferozepur	9	Phulowal, tehsil Moga	2
	Ferozeshah, tehsil Ferozepur	5	Rania, tehsil Moga	6
Hoshiarpur ..	Lambra, tehsil Hoshiarpur	12	Hoshiarpur ..	2
	Hoshiarpur City	5		
	Dhadakalan, tehsil Garhshankar	6		
	Loli Kanank, tehsil Hoshiarpur	7		
Karnal ..	Panipat, tehsil Panipat	16	Birbadwal, tehsil Karnal	8
	Panipat	5	Bastara, tehsil Karnal	4
			Badrah, tehsil Kaithal	13
			Isarana, tehsil Panipat	5
Hissar ..	Kanri, tehsil Hissar	24	Surkhi, tehsil Hansi	18
	Narnaund, tehsil Hansi	5	Hissar, tehsil Hissar	2
			Siwani Bolan, tehsil Fatehbad	2
			Fatehbad, tehsil Fatehbad	3
Jullundur ..	Jandiala, tehsil Phillaur	15	Kartarpur, tehsil Jullundur	5
	Jadala, tehsil Nawan-sher	15	Banga, tehsil Nawan-Shahar	
	Shahkot, tehsil Nakodar	4		
Gurdaspur ..	Halla, tehsil Gurdas-pur	17	Charota, tehsil Pathankot	3
	Dunera, tehsil Pathankot	1	Dida, tehsil Gurdas-pur	4
	Shahpur kandi, tehsil Pathankot	1	Jandwal, tehsil Pathankot	1
Kangra ..	Chamarri, tehsil Hamirpur	1		
	Dhundla	1		
	Togubehra, tehsil Kulu	1		
	Togubehra, tehsil Kulu	1		
	Malipother	1		

District	Place with tehsil	No. of Houses	Place with tehsil	No. of Houses
	SCHEDULED CASTES		VIMUKAT JATIS	
18. Kangra—*contd*	Dhalpur ..	1		
	Dori ..	1		
	Dakhli ..	1		
	Kulu ..	1		
	Buhard ..	1		
	Bafan ..	1		
	Bafan ..	1		
	Saini, tehsil Seraj ..	1		
	Kharaga, tehsil Seraj	1		
	Carshalla ..	1		
	Soti (Binogi) ..	1		
	Harar Naned, tehsil Palampur	1		
	Lohana ..	1		
	Lohana ..	1		
	Thakar Dwara ..	1		
	Palampur ..	1		
	Baijnath ..	1		
	Alampur ..	1		
	Chhachotra	1		
	Bhagwana ..	1		
	Baggal (V.J.) ..	1		
	Chogan, tehsil Palampur	1		
	Paproli, tehsil Palampur	1		
	Balikhothi, tehsil Palampur	1		
	Palampur, tehsil Palampur	1		
	Passu ..	1		
	Thagaorti ..	1		
	Sirpur ..	1		
	Dharmsala ..	1		
	Hatwal ..	1		
	Tharu ..	1		
	Bassal ..	1		
	Hoddal ..	1		
	Zol ..	1		
	Haldra ..	1		
	Cutlar, tehsil Dehra ..	1		
	Batkanda ..	1		
	Bhoru ..	1		
	Dhawala ..	1		
	Sikra ..	1		
	Dhanta Khurd ..	1		
	Dhalwala ..	1		
	Sanhot ..	1		
	Amipur ..	1		
	Gogan ..	1		
	Bhor ..	1		
	Baloon, tehsil Nurpur	1		
	Belimehantan ..	1		
	Bhagora ..	1		
	Nurpur ..	1		
	Panjara ..	1		
	Tehnan ..	1		
	Sailai ..	1		
	Loharwara, tehsil Hamirpur	1		

District	Place with tehsil	No. of Houses	Place with tehsil	No. of Houses
	SCHEDULED CASTES		VIMUKAT JATIS	
18. Kangra—*concld*	Budmin ..	1		
	Ropi ..	1		
	Annu ..	1		
	Hamirpur ..	1		
	Maduna ..	1		
	Batran ..	1		
	Julher Bahi ..	1		
	Sangrur Tiran ..	1		
	Jassortappa ..	1		
	Hatrol ..	1		
	Anu ..	1		
	Jashotappa ..	1		
	Nawa ..	1		
	Chhammari ..	1		
Amritsar ..	Assalautar, tehsil Patti	30	Nangal Sohal, tehsil Ajnala	17
	Tarantaran, tehsil Tarn Taran	20		
	Total ..	631	Total ..	187

District-wise list of Colonies sanctioned during 1961-62

	SCHEDULED CASTES Name of Colony		VIMUKAT JATIS Name of Colony	No. of Houses
1. Amritsar ..	(1) Bhikhi Wind, tehsil Patti	9	Verowal, tehsil Tarn Taran	10
	(2) Ditto	5	(2) Botala, tehsil Amritsar	7
	(3) Harike, tehsil Patti	10	(3) Patti, tehsil Amritsar	11
	(4) Amritsar, tehsil Amritsar	107		
2. Ambala ..	(1) Sagiti, tehsil Ambala	6	(1) Farakhpur, tehsil Jagadhri	2
	(2) Kalasor, tehsil Jagadhri	3	(2) Samana, tehsil Rupar	4
	(3) Jairampura, tehsil Jagadhri	11	(3) Khuda Khera, tehsil Jagadhri	2
	(4) Chandigarh ..	4		
	(5) Kalasor, tehsil Jagadhri	1		
	(6) Chandigarh ..	6		
3. Bhatinda ..	(1) Gumti Kalan, tehsil Bhatinda	6	(1) Machaki Kalan, tehsil Faridkot	6
	(2) Ditto	11		
	(3) Kot Kapura, tehsil Faridkot	3		
4. Ferozepur ..	(1) Nathuwala, tehsil Moga	9	(1) Piareana, tehsil Ferozepur	6
	(2) Thandawala, tehsil Muktsar	1	(2) Mari Mustafa, tehsil Moga	6
	(3) Muktsar, tehsil Mukatsar	1	(3) Bukairwala, tehsil Fazilka	6

Name of District	Name of colony	No. of Houses	Name of colony	No. of Houses
	SCHEDULED CASTES		VIMUKAT JATIS	
4. Ferozepur—*concld*	(4) Zira tehsil Zira	1		
	(5) Bhaga Purana	2		
	(6) Lakhoke Behram tehsil Ferozepur	5		
	(7) Bhullar, tehsil Mukatsar	5		
	(8) Ferozepur	30		
5. Gurdaspur ..	(1) Ferozepur Kunda, tehsil Pathankot	5	(1) Mari Buchian, tehsil Batala	1
	(2) Dunera, tehsil Pathankot	1	(2) Dhapai, tehsil Batala	1
	(3) Qadian, tehsil Batala	1	(3) Tamrai, tehsil Gurdaspur	1
	(4) Dhaliwal, tehsil Gurdaspur	1	(4) Sidhwan, Jmita, tehsil Gurdaspur	1
	(5) Dokhmiali, tehsil Pathankot	1	(5) Jandwal, tehsil Pathankot	1
6. Gurgaon ..	(1) Ankhir, tehsil Balabhgarh	6	(1) Jindipar, tehsil Palwal	4
	(2) Quatapur, tehsil Rewari	1	(2) Harearu, tehsil Gurgaon	4
	(3) Punhana, tehsil Ferozepur Jhirka	10	Bhmini Khera, tehsil Palwal	1
	(4) Sarai Khoje, tehsil Balabhgarh	1		
	(5) Sohna, tehsil Gurgaon	1		
	(6) Gurgaon	2		
7. Hoshiarpur	(1) Badla, tehsil Hoshiarpur	3	(1) Mahalpur, tehsil Garhshankar	1
	(2) Dhada Kala, tehsil Garhsankar	2	(2) Gillzian, tehsil Dasuya	1
	(3) Singhpur, tehsil Garhshankar	1	(3) Harta, tehsil Hoshiarpur	1
	(4) Shergarh, tehsil Hoshiarpur	1	(4) Nangli, Raipur Tehsil	1
	(5) Singriwala, tehsil Hoshiarpur	1		
	(6) Talwandi Kalan, tehsil Dasuya	1		
	(7) Pambra, tehsil Una	6		
	(8) Nazian, tehsil Hoshiarpur	4		
	(9) Pambra, tehsil Una	3		
8. Hissar ..	(1) Ahmadpur, tehsil Sirsa	8	(1) Pabra, tehsil Fatahbad	16
	(2) Bangaon, tehsil Fatehbad	11		
	(3) Boprara, tehsil Bhiwani	4		
9. Jullundur ..	(1) Nurmahal, tehsil Phillaur	5	(1) Langrau, tehsil Nawanshehar	5
	(2) Malsian, tehsil Nakodar	6	(2) Kartarpur, tehsil Jullundur	3
	(3) Massania, tehsil Jullundur	10	(3) Bange, tehsil Nawanshehar	1

[Minister of Planning]

Name of district	Name of colony	No. of Houses	Name of colony	No. of Houses
	SCHEDULED CASTES		VIMUKAT JATIS	
9. Jullundur—*concld*	(4) Basti Danshamindan, tehsil Jullundur	1		
	(5) Dhaleta, tehsil Phillaur	1		
	(6) Warasa, tehsil Jullundur	1		
	(7) Rahon, tehsil Nawanshehar	2		
	(8) Garcha, tehsil Nawanshehar	4		
	(9) Jullundur	10		
	(10) Bhur Mandi tehsil Jullundur	1		
10. Kapurthala	(1) Khera Doney, tehsil Kapurthala	4	Mahour Wal, tehsil Kapurthala	2
	(2) Sahni, tehsil Phagwara /	2		
11. Kangra ..	(1) Chadhiar, tehsil Palampur	9	(1) Sihouni Tappa, tehsil Harmirpur	2
	(2) Loahana, tehsil Palampur	1	(2) Bharat Khad, tehsil Palampur	1
	(3) Panuari, tehsil Palampur	1	(3) Chahoara, tehsil Nurpur	1
	(4) Shamir, tehsil Kangra	1		
	(5) Galian Mahan Ghalur, tehsil Dera	1		
	(6) Bagrorare, tehsil Hamirpur	1		
	(7) Gurdawara Road, Dharamsala	1		
	(8) Majra, tehsil Nurpur	3		
	(9) Chari, tehsil Kangra	1		
	(10) Bhadiara, tehsil Kangra	1		
	(11) Dohar Kalan, tehsil Hamirpur	1		
	(12) Tapa Bajuri, tehsil Hamirpur	1		
	(13) Majhog, tehsil Hamirpur	1		
	(14) Barn Har Mausa, tehsil Nurpur	1		
	(15) Bagroli Tika Halti, tehsil Dehra	1		
	(16) Dhameta, tehsil Dehra	1		
	(17) Bhalwani, tehsil Hamirpur	1		
	(18) Johi, tehsil Kangra	1		
	(19) Tika Bjarai Thikhi Bhawarana, tehsil Palampur	1		

	Name of district	Name of colony	No. of House	Name of colony	No. of House
		SCHEDULED CASTES		VIMJUKAT JATIS	
11.	Kangra—*concld*	(20) Akhara Basar Kulu, tehsil Kulu	1		
		(21) Tharan Kothi Bhullan, tehsil Kulu	1		
		(22) Larji Kothi Durga tehsil Kulu	1		
		(23) Shahpur, tehsil Kangra	1		
		(24) Bangoli, P.O. Hamirpur, tehsil Dehra	1		
12.	Karnal ..	(1) Thol, tehsil Thanesar	6	(1) Rawanhera, tehsil Kaithal	7
		(2) Niwarai, tehsil Thanesar	4	(2) Samana. Bahu, Kaithal	7
		(3) Indri, tehsil Karnal	5	(3) Pakha Khera tehsil Karnal	5
		(4) Samana Bahu tehsil Karnal	5	(4) Kheri Raowali, tehsil Kaithal	4
13.	Ludhiana ..	(1) Samrala, tehsil Samrala	10	(1) Talwandi, Kalan	1
		(2) Jogiana, tehsil Ludhiana	1	(2) Kanewal, tehsil Ludhiana	1
		(3) Jugiana, tehsil Ludhiana	6	(3) Hanewal, tehsil Ludhiana	1
		(4) Jogiana, tehsil Ludhiana	4	(4) Halwara, tehsil Jagraon	1
		(5) Jugiana, tehsil Ludhiana	1		
14.	Mohindergarh	(1) Mandi, tehsil Narnaul	3	(1) Gauni, tehsil Narnaul	2
		(2) Charkhi Dadri, tehsil Dadri	2		
15.	Patiala ..	(1) Padiala, tehsil Sirhind	6	(1) Khori Gorian, tehsil Patiala	8
		(2) Padiala, tehsil Sirhind	3		
		(3) Padiala, tehsil Sirhind	10		
16.	Rohtak ..	(1) Amadalpur, tehsil Jhajjar	8		
		(2) Amdalpur, tehsil Jhajjar	4		
17.	Sangrur ..	(1) Ubha, Sunam ..	10	(1) Locheb, tehsil Jind	1
		(2) Khansauri, tehsil Sunam	4		
18.	Simla ..	(1) Khalini, tehsil Simla	1	Dharampur, tehsil Kandaghat	2
		(2) Khalini, tehsil Simla	1		

PAYMENTS MADE TO CONTRACTORS DURING, 1961-62

123. **Comrade Ram Piara :** Will the Minister for Public Works be pleased to state—

(a) the total amount paid to the contractors in the State, Division-wise, during the period from 1st April, 1961 to 28th February, 1962 and from 1st March to 31st March, 1962 ;

(b) whether the payments relating to March, 1962 mentioned in part (a) above were made for completed or incompleted works ;

(c) whether Government have recently received any complaints from the contractors that the payments due before March, 1962, have not been made to them ; if so, the number of the said complaints, division-wise, with the reasons, if any, therefor ?

Sardar Niranjan Singh Talib : The question is not very clear as the Public Works Department keeps on making payments of running bills of Contractors. The No. of such bills is so large that it will be very difficult to collect this information. Moreover the time and labour involved in collecting the information will not be commensurate with any possible gain to be obtained. The Member may kindly specify the name of Sub-Division/Division or Contractor for which information is required.

9.00 a. m.

Oath or Affirmation by a Member

Lala Bansi Ram, a member elected from the Seraj (S.C.) Constituency was sworn in.

(*Cheers from the Opposition Benches.*)

Adjournment Motion

Mr. Speaker : In regard to the adjournment motion given notice by Sarvshri Shamsher Singh Josh and Gurbakhsh Singh Dhaliwal, 'asking for leave to make a motion of the adjournment of the business of the House to discuss a definite matter of urgent public importance, namely, the week-long 'Hartal' by 250 woollen factories of Amritsar and 120 units of the Screen Printers' Association'. I have to inform the House that there is a convention in the Lok Sabha that adjournment motions on the subject of Hartals' and strikes particularly in the Budget Session are not admitted. Keeping in view that convention of the lok Sabha, I disallow the adjournment motion. However, the Government may, if they so desire, make a statement in this respect.

ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਲੀਵਾਲ : ਇਹ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮਸਲਾ ਹੈ ।

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਇਹ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮਸਲਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ small scale industry, silk ਤੇ wollen industry ਨਾਲ ਹੈ। Central Government ਨਾਲ ਗਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ । ਮਾਮਲਾ ਬੜਾ serious ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਹਜ਼ਾਰ ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ ਹੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿੰਨੀਆਂ ਵੀ associations ਹਨ, silken

private association, shoddy manfacturing association ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਿਖ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਛੋਟੀ ਸਨਅਤ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ centre ਨੂੰ move ਕਰੇ। ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਮੁਲਕ ਦੀ ਇੰਡਸਟਰੀ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚਾਏ।

Mr. Speaker : I have disallowed the adjournment motion keeping in view the convention of the Lok Sabha.

कामरेड मक्खन सिंह तरसिक्का : मैं आप से दरखास्त करता हूं कि अमृतसर का बड़ा important मसला है। मैं उम्मीद करता हूं कि आप उस शहर को जरूर बसाएंगे............

Mr. Speaker : I am sorry, I cannot create wrong conventions. I can create healthy conventions.

कामरेड मक्खन सिंह तरसिक्का : मैं आप के जरिये मुख्य मंत्री से अर्ज़ करूंगा.....

Mr. Speaker : I have requested the Government that if they want, they can make a statement.

BILL (S)

The Payment of Wages (Punjab Amendment) Bill, 1962

Labour and Taxation Minister (Shri Ram Saran Chand Mittal) : Sir, I beg to move—

> That the payment of wages (Punjab Amendment) Bill as passed by the Punjab Legislative Council, be taken into consideration.

ਸਰਦਾਰ ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : On a point of order, sir. ਇਸ ਬਿਲ ਤੇ ਸਾਡੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਗੌਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਇਹ ਐਕਟ 1936 ਵਿਚ Centre ਨੇ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਾਸਤੇ ਪਾਸ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਦਫਾ 1 ਦੀ subclause 2 ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਹੈ। Subclause 5 ਵਿਚ ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਅਖਤਿਆਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ official gazette ਰਾਹੀਂ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਕਿਤੇ ਵੀ ਅਖਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕੋਈ ਸੂਬਾਈ ਗੌਰਮੈਂਟ ਆਪਣੀ legislative powers ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ amend ਕਰ ਸਕੇ। ਚੂੰਕਿ ਇਹ ਸਾਡੇ ਅਖਤਿਆਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਇਸ ਨੂੰ amend ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ।

Labour and Taxation Minister : Sir, this relates to an item which is included in the Concurrent List in respect of which both the Union Parliament and the State Legislatures can legislate. Therefore, this Legislature has the power to legislate in respect of this item.

Mr. Speaker : Yes, it is within the competence of the State Government to sponsor legislation in regard to this item.

Labour and Taxation Minister : Mr. Speaker, the Bill which I have placed before the House for consideration is a very simple one. Its provisions are brief and simple. The Bill will enable the investment of half the bonus above Rs 100 of wage-earners which are governed by the Princi-

[Labour and Taxation Minister]

pal Act in the National Plan Savings Certificates. Sir, the Bill is beneficial both to the wage-earners and the finances of the State. Sir, as we all know, the wage-earners generally spend their income within the month they earn but through this Bill they will be able to invest something in the National Plan Savings Certificates and they will be able to use the mony so saved in difficult times. This Bill, Sir, will also enable the wage-earners to cultivate the habit of making savings and the amount so accumulated will be useful in times of difficulty. Let me, Sir, make it clear to the House that it is not a tax. The money so accumulated will be the private property of the wage-earners and they will also earn interest. The Bill enables to the State Government to have some finances. We are having a drive for the Small Savings Scheme. This Bill will help the finances to be collected. So the Bill, Sir, as I have already said, is beneficial both to the wage-earners and the State Government. Sir, there is also a precedent to this effect. A legislation, though slightly different but some what on the same lines, has been passed by the Maharashtra Legislature. The Principal Act is confined to those persons whose income is Rs 400. We are also contemplating to bring forward legislation which will cover persons whose income is more than Rs 400. Of course, it will take sometime. But we intend to cover those persons as well. I hope, Sir, that the House will appreciate that the measure is for the welfare of all concerned and there is nothing objectionable in it inherently. The National Advisory Body on small savings has also given advice to the same effect. In view of these observations, Sir, I hope that the House will pass this Bill which I have placed before them for consideration.

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Payment of wages (Punjab Amendment) Bill, as passed by the Punjab Legislative Council, be taken into consideration.

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ (ਰੋਪੜ) : ਮਾਨਯੋਗ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਸ ਸੋਧਨਾ ਬਿਲ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਕਈ ਇਕ ਕਾਰਨ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ ਸੋਧਦਾਨਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਸੋਧਨਾ ਬਿਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਇਸ ਗਲ ਦੀ presumption ਕਰ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਇਤਨਾ ਰੁਪਿਆ ਬਚ ਰਹੇਗਾ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਰੁਪਿਆ 100 ਤੋਂ ਵਧ bonus ਦਾ ਮਿਲੇ ਉਹ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਰੁਪਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੀ ਲੋੜ ਤੋਂ ਵਾਧੂ ਹੂੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ surplus ਰਕਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਅਜਿਹਾ amount ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਬਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ presumption ਤੇ ਅਤੇ ਇਕ ਗਲਤ ਆਧਾਰ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਸੋਧਨਾ ਬਿਡ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਗਲ ਕਈ ਹੈ ਕਿ National Saving Scheme ਨੂੰ promote ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਇਸ ਲਈ ਜੇਕਰ bonus 100 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਉਤੇ ਹੋਵੇ ਤਾਂ automatically ਉਸ ਨੂੰ National Saving Scheme ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਇਸ ਗਲ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ presumption ਨਿਰ-ਅਧਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਰਮੂਲ ਹੈ ਕਿ ਮਜਦੂਰ ਦੇ ਪਾਸ ਇੰਨਾਂ ਰੁਪਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਬੋਨਸ ਮਿਲੇ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਉਹ ਇਸ ਪਾਸੇ invest ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਮੈਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਗਾਂ ਕਿ bonus ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, bonus ਇਕ deferred wages ਹੈ। Bonus ਇਕ ਤਰਾਂ ਦੀ ਉਸ ਉਜਰਤ ਦੀ ਕੀਮਤ ਹੈ ਜੋ **ਅਸਲ** ਉਜਰਤ ਕਰਕੇ ਮਜਦੂਰ ਨੇ ਕਮਾਈ

ਹੈ। ਜਿਤਨਾ ਕਿਸੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਨੂੰ ਉਸ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮੁਨਾਫਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਹਿਸਾ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ bonus ਰਾਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੁਕੀ ਹੋਈ wage ਹੈ, ਇਕ deferred wage ਹੈ। ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੀ ਇਹ ਕਮਾਈ ਹੈ ਅਤੇ bonus ਇਕਠਾ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਸ ਨੇ ਸਾਲਹਾ, ਸਾਲ ਦੀ struggle ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੀ hard won labour ਹੈ ਜੋ ਮਜ਼ਦੂਰ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਕਈ ਮਿਲਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਬਹੁਤ ਥੋੜੀਆਂ ਜਗ੍ਹਾਂ ਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਜੱਦੋ ਜਹਿਦ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਹਕ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਤੇ ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਬੋਨਸ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਇਹ ਗਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਘਰ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਬਚਿਆਂ ਲਈ ਸਰਦੀਆਂ ਦੇ ਕਪੜੇ ਬਣਾਨੇ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਰਖ ਦਿਆਂ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਤਾਲੀਮ ਦਿਆਂਗਾ, ਕਈ ਘਰ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਰਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਤਾਂ ਕਈ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ long standing demand ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਬੋਨਸ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਵੀ ਹਕੂਮਤ ਪਾਸ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ bonus ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਪਖ ਵਿਚ ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ Government of India ਨੇ ਇਕ bonus Commission ਵੀ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰਿਆਂ ਇੰਡਸਟ੍ਰੀਅਲ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਵਿਚ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਬੋਨਸ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਦੇਣੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਿੰਡ ਵਸਿਆ ਨਹੀਂ ਤੇ ਉਚੱਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆ ਗਏ (ਹਾਸਾ) Bonus Commission ਨੇ ਆਪਣਾ verdict ਦੇਣਾ ਹੈ ਕਿ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ bonus ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਕਿੰਨਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਆਪਣਾ verdict ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ implementation ਵਿਚ ਕੋਈ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਉਸ ਬਿਲ ਦੀ ਤਾਈਦ ਕਰਦੇ, ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਉਨਤੀ ਦੇ ਕੰਮ ਲਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਿਲ ਦੀ ਅਸੀਂ ਉਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਵਿਰੋਧਤਾ ਨਾ ਕਰਦੇ। ਕੋਈ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ National Savings Scheme ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਪਰ ਇਕ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੀ 14 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਜਦੋ ਜਹਿਦ ਪਿਛੋਂ ਕਮਾਈ ਹੋਈ ਆਮਦਨ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਨਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੇ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਲੈ ਲੈਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ।

ਮੈਂ ਇਸ ਪੱਖ ਵਿਚ ਕੁਝ ਅੰਕੜੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਿਛਲੇ 14 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਕੌਮੀ ਆਮਦਨ ਵਿਚ 50 ਫੀ ਸਦੀ ਦਾ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਮਜ਼ਦੂਰ ਨੇ ਹਡ ਭਨ ਕੇ ਕਮਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੌਮੀ ਆਮਦਨ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕੀ ਇਹ ਥੋੜੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ ? ਅਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਜਬਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜੋ ਰੁਪਿਆ ਮੰਗਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਹ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਮੁਨਾਸਿਬ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਰੁਪਿਆ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਲੈਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪਰਚਾਰ ਕਰੋ, ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ਪਬਲਿਕ ਰੀਲੇਸ਼ਨ ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਉਨਤੀ ਲਈ ਬਚਤ ਕਰਨ, ਘਰ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਪਿੰਡ ਪਿੰਡ ਫਿਰ ਕੇ ਪਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਰੁਪਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਬਚੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁਲਕ ਦੀ ਤਰਕੀ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦਿਉ। National Savings Scheme ਪੱਖ ਵਿਚ ਪਰਚਾਰ ਕਰੋ। Bonus Commission ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਸੋਧਨਾ ਬਿਲ ਲਿਆ ਕੇ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਲੇਬਰ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ

[ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿਘ ਜੋਸ਼]

ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ Bonus Commission ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦ ਕਿ ਉਹ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਛਪ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ implementation ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ। ਹੁਣ ਇਹ out of date ਗਲ ਹੈ।

ਹੁਣ ਇਕ ਹੋਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ ਬੋਨਸ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਵਾਧੂ ਰੁਪਿਆ ਕਿੰਨਾਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹਕੀਕਤ ਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਹਕੀਕਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ 1939 ਵਿਚ ਇਕ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੀ earning 100 ਰੁਪਏ ਸੀ ਪਰ ਇਹ 1945 ਵਿਚ 73 ਤਕ ਚਲੀ ਗਈ, ਫਿਰ ਇਹ earning ਹੁਣ 100 ਰੁਪਏ ਤਕ ਆ ਗਈ ਹੈ। ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੀ earning ਇਸ ਵੇਲੇ 1939 ਦੀ ਪਧਰ ਤੇ ਆ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਮੁਲਕ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੀ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ? 1953 ਵਿਚ 1121 ਲਖ ਦੀ ਮਾਲੀਅਤ ਦਾ ਮਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਇਹ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੁਲ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਵਿਚ ਤਿਆਰ ਹੋਇਆ, 1958 ਵਿਚ 1924 ਲਖ ਦਾ ਮਾਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 1958 ਵਿਚ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਦਾ ਮਾਲ ਵਧ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ 32 ਫੀ ਸਦੀ ਵਧ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਬੰਨੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੀ ਉਜਰਤ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਕਿੰਨਾਂ ਰੁਪਿਆ ਮਿਲਿਆ ? ਕਿੰਨੀ earning ਇਕ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੀ ਹੋਈ ? ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਮਾਲੀਅਤ ਅਤੇ ਕੌਮੀ ਆਮਦਨ ਵਿਚ 32 ਫੀ ਸਦੀ ਦਾ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਉਥੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਿਚ ਕੇਵਲ 2 ਫੀ ਸਦੀ ਦਾ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਭਾ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਕਿ 1949 ਵਿਚ ਜੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਭਾ ਸੀ ਉਹ 125 ਫੀ ਸਦੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਥੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਭਾ 25 ਫੀ ਸਦੀ ਵਧਿਆ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਿਚ ਜੋ 2 ਫੀ ਸਦੀ ਦਾ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਹ ਤਾਂ ਇਸ 25 ਫੀ ਸਦੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਭਾ ਨੇ ਖਾ ਲਿਆ ਜਦ ਕਿ ਉਸ ਦੀ actual wage 1939 ਦੇ ਪਧਰ ਤੇ ਹੈ। Living wage ਦੇ ਬਾਰੇ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਿਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਇਕ ਗਲ ਕਹੀ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਐਨਾਂ ਧੰਨ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹ ਕਿ ਕਿਸ ਪਾਸੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਲੋਕ ਗਰੀਬ ਹੁੰਦੇ ਚਲੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਵੀ ਬਣਾਈ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵੇਖੇ ਕਿ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿੰਨਾਂ ਵਾਧਾ labour ਦੀ income ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਹੁਣ ਜੇਕਰ living index ਨੂੰ ਵੇਖੋ ਤਾਂ 469 ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਤਾਂ 500 ਤਕ ਪੁਜ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਸਭ ਸਰਕਾਰੀ basis ਅਤੇ fact ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਜੋ ਇਹ presumption ਹੈ ਗਲਤ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਰਾਧਾਰ ਹੈ। ਜੇ ਕਰ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਇਸ ਗਲਤ presumption ਤੇ ਪਾਸ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਨਿਕਲੇਗਾ ਕਿ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਵਿਚ ਅਸੰਤੋਸ਼ ਫੈਲੇਗਾ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਹੁਣੇ ਹੀ ਮਈ ਦਿਵਸ ਗੁਜ਼ਰਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਿਵਸ ਤੇ ਕਈ ਜਲਸੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਕਈ ਸੈਂਕੜਿਆਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਵਿਚ ਮਤੇ ਪਾਸ ਕਰ ਕੇ Labour Minister ਨੂੰ ਅਤੇ Chief Minister ਨੂੰ ਭੇਜੇ ਗਏ। ਕਈ ਜਲਸੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਸੋਧਨਾ ਬਿਲ ਲਿਆ ਰਹੀ ਹੈ ਜੋਕਿ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਹਕਾਂ ਤੇ ਇਕ ਛਾਪਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲਿਆਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬੜੇ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਭੇਜੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਕਿਥੋਂ ਕਿਥੋਂ ਇਹ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਆਏ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜਗਜੀਤ ਕਪੜਾ ਮਜ਼ਦੂਰ ਯੂਨੀਅਨ ਫਗਵਾੜਾ, Indaian woollen textile mills, ਛੇਹਰਟਾ . . . . .

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਨਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਕੋ ਲੋੜ ਹੈ। ਤੁਹਾਡਾ time ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। (The hon. Member need not read out the names. He has taken his time)

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਹਨ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਇਹ plan ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਤੇ ਮੁਤਫਿਕ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ . . . . .

बाबू बचन सिंह : On a point of order, Sir, बिल के principal पर जब बहस हो रही हो तो क्या कोई time limit मुकर्रर की जा सकती है ?

श्री अध्यक्ष : हां की जा सकती है। (Yes, time limit can be fixed.)

ਉਪ-ਮੰਤਰੀ (**ਕੈਪਟਨ ਰਤਨ ਸਿੰਘ**) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰਾ ਇਕ point of order ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਕਿ ਕੀ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਆਪਣੀ seat ਤੋਂ ਬਾਹਿਰ ਬੈਠ ਕੇ ਕੋਈ information seek ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਨਹੀਂ ਜੀ। (The hon. Member raised his point of order from his seat. (No please. The hon. Member raised his point of order from his own seat.)

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੇ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਸੋਧਨਾ ਇਸ ਨੂੰ ਲਾਜ਼ਮੀ ਬਨਾਣ ਵਾਸਤੇ ਲਿਆਂਦੀ ਹੈ ਇਹ ਤਾਂ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੀ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਹੱਤਕ ਹੈ, ਇਹ ਮਰਜ਼ੀ ਦਾ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਬਲਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਇਕ compulsion ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਕੋਈ credit ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਕੀ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਕਾਬਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ national Savings Certificates ਖਰੀਦਣ ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਸਕੇ ਕਿ ਲੋਕ ਆਪ ਆਉਣ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਹਿੱਸਾ ਪਾਉਣ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਇਹ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤਾਂ ਲਈ ਬੜਾ ਹੀ ਹੱਤਕ ਭਰਿਆ ਰਵਈਆ ਇਖਤਿਆਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਨੂੰ ਜਿਹੜੀ ਰੋਟੀ ਦੀ ਬੁਰਕੀ ਮਿਲਣੀ ਸੀ ਉਹ ਵੀ ਉਸ ਤੋਂ ਖੋਹਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ। ਇਕ ਪਾਸੇ industrialist ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਦੇ ਮੁਨਾਫੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਦਾ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਤੇ ਕੋਈ checking ਨਹੀਂ ਪਰ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਇਕ ਮਜ਼ਦੂਰ ਤਬਕਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ force ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ savings certificate ਖਰੀਦੇ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਵੀ compulsion ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੋਵੇ, ਦਿਹਾਤ ਵਿਚ labour ਲੈਣੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਬਰੀ ਬੇਗਾਰ ਲੈਣ ਨੂੰ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਹੁਣ Small Savings Certificate ਦੇ ਵੇਚਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਆਇਆ ਤਾਂ ਫੇਰ compulsion ਦਾ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾ ਕੇ ਲਿਆ ਦਿੱਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਥੋੜੀ ਬਹੁਤ ਬੁਰਕੀ ਮਿਲਦੀ ਵੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਮਜ਼ਦੂਰ ਤਬਕੇ ਤੋਂ ਇਸ ਬਹਾਨੇ ਖੋਹ ਲਈ ਜਾਵੇ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬਾਂ ਤੋਂ ਕਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੈਸਾ ਇੱਕਠਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਰਜਿਸਟਰੀ ਕਰਾਉਣ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ Stamp Act ਰਾਹੀਂ ਵਸੂਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ

[ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼]

ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਉਤਸ਼ਾਹ ਵਧੇ ਪਰ ਇਹ ਉਹ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਕੋਈ ਕੰਮ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਕੇ ਕਰਨ। ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਹ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੁਸ਼ਮਣ ਕੰਮ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ **unjustified** ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ **Bonus Commission** ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ, ਨਾਂ ਹੀ ਜੋ **Bonus** ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਹੈ ਉਹ ਤੈ ਹੋ ਸਕਿਆ, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮੱਲੋ ਮੱਲੀ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆ ਕੇ ਇਕ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਦਾ ਸਬੂਤ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਜੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਉਸ ਵਕਤ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦੇ ਜਦੋਂ ਕਿ **Bonus Commission** ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਆ ਜਾਂਦੀ। ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜੇ ਹੁਣ ਵੀ ਇਹ ਇਸੇ ਬਿਲ ਨੂੰ ਪਾਸ ਹੀ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਹੋ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਜੋ ਮੈਂ **amendment** ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਲਫਜ਼ **"shall"** ਇਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਸੈਕਸ਼ਨ 6 ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ **"may"** ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ **compulsion** ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇ।

Sardar Gurdial Singh Dhillon (Tarn Taran): Mr. Speaker, Sir, so far as the principle of the Bill is concerned, there can be no two opinions. The only question raised is whether the contribution should be compulsory or optional. I think this is not only a duty, but a patriotic approach that every citizen of India should contribute something towards the National Savings Scheme. Now my hon. Friend, Mr. Josh has objected to the word "shall" used in the Bill. The primary object of this Bill is the conversion of a part of the wages of the labourers into National Savings Certificates—the wages that you may term as bonus and that too when the bonus is received something more than Rs 100 for a year. But I think, Sir, the doubts expressed by the hon. Member, Shri Josh are immature or I may say, unfounded. Sir, the words used in the last lines of the proviso to the proposed Section 6 are—

> "..............the amount of bonus in excess of one hundred rupees shall be paid or invested in the manner prescribed."

and we are not sure at this stage as to what shall be the manner that will be prescribed. The hon. Minister while introducing the Bill said that one of the objects of the Bill was to inculcate the habit of saving. The words mentioned in the Statement of Objects and Reasons are—

> 'It is felt that in order to popularise the National Savings Scheme, section 6 of the Payment of Wages Act, 1936, may be amended so as to make a statutory provision for automatic conversion of a part of the bonus payable to an employee into National Plan Savings Certificates......"

But in the expression "to inculcate the habit of saving" used by the hon. Minister in his speech while introducing the Bill, there is a clear indication that there shall be an element of option and not compulsion. At the same time, Sir, from the word "shall" used in the last, but one line of the proviso I still smell some sense of compulsion and if it is so, then I would suggest that this compulsion to invest certain part of ones wages should be made applicable not only to the bonus being paid to the labourers, but in all fields of our economy, i.e., it should be made applicable to the salaries of the officers as also to the salaries and allowances of the hon. Ministers and the Legislators.

Sir, I do not know what ultimate policy with regard to this matter is in the mind of the Government, but still I would advise them that whenever they decide to frame Rules and prescribe the manner in which the provisions of this Bill are to be applied, they should rest on the willingness and patriotic sense of the labourers rather than putting it to compulsion The question of inculcating a habit does not come in if, as I have already stated, the Rules prescribe the manners which are a complete compulsion rather than an option.

This is all what I wanted to make out. Thank you very much.

ਸਰਦਾਰ ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ (ਫ਼ੀਰੋਜ਼ਪੁਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਬਿਲ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਜਬਰੀ ਤੌਰ ਤੇ small saving ਲਈ ਪੈਸੇ ਲੈਣ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਜ ਜਦੋਂ ਇਤਨੀ ਮਹਿੰਗਾਈ ਦਾ ਜ਼ਮਾਨਾ ਹੈ, ਟੈਕਸ ਦਿਨ ਬਦਿਨ ਵਧ ਰਹੇ ਹਨ, ਕੀਮਤਾਂ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਇਤਨੀਆਂ ਵਧਦੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿਤੇ ਰੁਕਣ ਦੀ ਹਦ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਤਾਂ ਇਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਇਕ ਮਜ਼ਦੂਰ ਕੋਲੋਂ ਜਿਸ ਦੀ ਆਮਦਨ ਮਹਿਦੂਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਪੈਸੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਖੋਹ ਕੇ small saving ਦੇ ਵਿਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰ ਲੈਣੇ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਮੁਨਾਸਬ ਗਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ National Small Saving Scheme ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਲੇਕਿਨ ਅਸੀਂ ਵੇਖਣਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੌਣ ਆਦਮੀ ਪੈਸੇ ਦੇਣ ਦੇ ਕਾਬਿਲ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਹੜਾ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ। ਜਿਹੜਾ ਮਜ਼ਦੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਜਿਹੜੇ ਪੈਸੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਆਪਣੀ ਤਨਖਾਹ ਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਬਚਾ ਕੇ ਕਿਸੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮ ਤੇ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਬਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਕੁਝ bonus ਵਗੈਰਾ ਦੇ ਪੈਸੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਉਹ ਪੈਸੇ ਜਬਰੀ ਖੋਹਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਵਡੀਆਂ ਵਡੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਕੇ ਛੋਟਿਆਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜਬਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਵਡੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਜਾਂ ਬਹੁਤੀ ਆਮਦਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਕੋਲੋਂ compulsory ਤੌਰ ਤੇ small saving ਲਈ ਪੈਸੇ ਲੈਣ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਅਲਹਿਦਾ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਦੇਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਅਗਰ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਲੇਕਿਨ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕੋਲੋਂ ਕੁਝ ਦੇਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਤੇ ਮਹਿਜ਼ ਇਸ ਕਰਕੇ ਜਬਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਉਹ ਛੋਟੇ ਤਬਕੇ ਦੇ ਲੋਕ ਹਨ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਉਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਕਾਬਲੇ ਰਹਿਮ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਉਹ ਪੈਸੇ ਵੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੋ ਜਾਣੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਸੂਦ ਸਣੇ ਵਾਪਸ ਮਿਲ ਜਾਣੇ ਹਨ। ਇਹ ਗਲ ਠੀਕ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਅਸੀਂ ਵੇਖਣਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੇਣ ਦੇ ਕਾਬਲ ਵੀ ਹਨ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਹੀ ਪੂਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ, ਜਦੋਂ Bonus Commission ਨੇ ਆਪਣੀ ਰੀਪੋਰਟ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਔਰ ਇਹ ਗਲ ਤੈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ ਕਿ bonus ਕਿਤਨਾ ਮਿਲਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਕੋਲੋਂ ਜਬਰੀ ਤੌਰ ਤੇ Small Saving Scheme ਲਈ ਪੈਸੇ ਲੈਣ ਦਾ ਬਿਲ ਕਿਉਂ ਹਾਊਸ ਦੇ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਖਿਲਾਫ protest ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਜਬਰੀ ਲਾਗੂ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਤਰਮੀਮ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਉਹ ਠੀਕ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

है कि सरकार को देश के निर्माण के लिए जो भी source हो उससे रुपया मुहैया करना चाहिए । लेकिन आप देखेंगे कि मज़दूरों के bonus में से जो रुपया कट कर के जमा होना है उसके पीछे देखना यह है कि वह रुपया किस बड़ी जद्दोजहद के बाद उनके पास आया है । आप अध्यक्ष महोदय जानतें हैं कि मालिक कभी नहीं चाहते कि वह अपने profit में से रुपया निकाल कर मज़दूरों को दें लेकिन मज़दूरों ने काफी संघर्ष किया कि उनको भी profit का share दिया जाए और वह bonus के रूप में उन्हें मिला । यह बोनस लेकर वे अपना standard raise करना चाहते हैं क्योंकि उनकी माहवारी तनख्वाह 100 रुपया के लगभग उनके खाने पीने के लिए भी पूरी नहीं होती । अगर सरकार इस रुपए में से कटौती कर लेगी तो उनको hardship हो जाएजी । इसलिए मैं यह सुझाव देता हूं कि उन लोगों की तनखाहों में से भी जितनी तनखाहें बड़ी हैं काट की जाए । सिर्फ मज़दूरों की तनखाह में से कटौती करवाने से उन लोगों में यह भावना पैदा होती है कि उनके साथ एक सा न्याय नहीं किया जा रहा है । कल एक आनरेबल मैम्बर साहब ने बोलते हुए कहा था कि एक अफसर की तनख्वाह, 300 थी फिर 500 हुई और फिर एक ही साल में 1,000 हो गई तो मेरा कहना यह है कि ऐसे आदमियों की तनखाहों में से cut किया जाना चाहिए क्योंकि यह windfall है । मैं मानता हूं कि सरकार की नीयत ठीक है लेकिन टैक्स का तरीका ऐसा होना चाहिए कि जिनको पहले ही उजरत कम मिलती है उनसे कटौती करके रुपया न ले कर बड़े बड़े कारखानादारों के ऊपर टैक्स लगाना चाहिए ।

अभी मेरे माननीय दोस्त सरदार गुरदयाल सिंह ने कहा था कि वज़ीरों और दूसरे बड़े लोगों की तनखाहों पर भी पाबन्दी लगानी चाहिए । अगर यह चीज़ सरकार करे तो मैं समझता हूं कि सारे लोग welcome करेंगे ।

यह बिल तो जरूर पास किया जाए लेकिन कोई न कोई रास्ता ऐसा निकालें कि बड़े बड़े आदमियों के ऊपर भी पाबन्दी लगाएं और यह देखें कि classes and masses में equality किस तरह से हो ।

मैं इस बिल का विरोध न करते हुए यह बात सरकार से कहूंगा कि जहां इस बिल को पास करें वहां दूसरी side को भी देखने की कोशिश करें ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ (ਧਾਰੀਵਾਲ) : ਇਹ ਜੋ ਬਿਲ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਤੇ ਜਬਰ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਬੈਂਚਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਇਸ ਜਬਰ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ National Saving Scheme ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਜੋ ਰੁਪਿਆ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੋਣਾ ਹੈ ਇਹ ਰਿਆਸਤੀ ਸਕੀਮਾਂ ...

ਤੇ ਜਬਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੋ ਵਕਤ ਦੀ ਰੋਟੀ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜੋ pressing ਅਖਰਾਜਾਤ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਕ ਨਵਾਂ ਪੈਸਾ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਰੋਟੀ ਕਪੜੇ ਵਿਚ ਹੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਜਬਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਰੁਪਏ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਹੈ, ਕਾਰਾਂ ਹਨ, business ਹੈ ਤੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਮਿੱਲਾਂ ਹਨ। ਇਹ ਇਕ ਐਸਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਜਿਸਤੇ ਗੌਰ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਜਬਰ ਲਾਣਾ ਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਵਡੀ income ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਇਸ socialistic pattern ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਗਰੀਬਾਂ ਤੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੋਟੀ ਹੀ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ welfare State ਦੇ ਤੁਸੀਂ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਜਿਸ socialistic pattern of society ਦੇ ਤੁਸੀਂ ਨਾਹਰੇ ਲਾਉਂਦੇ ਹੋ ਉਸ ਦੀਆਂ ਜੜਾਂ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਕਰਕੇ ਕੁਲਹਾੜਾ ਮਾਰ ਰਹੇ ਹੋ। ਇਕ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਿਸਨੂੰ ਢਾਈ ਤਿੰਨ ਰੁਪਏ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਉਸ ਨਾਲ ਰੋਟੀ ਕਪੜਾ ਨਹੀਂ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਉਸਨੂੰ ਚਾਰ ਪੈਸੇ bonus ਦੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸਨੇ ਆਸ ਲਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬਾਕੀ ਦੇ ਜੋ ਅਖਰਾਜਾਤ ਹਨ ਉਹ ਪੂਰੇ ਕਰਨੇ ਹਨ, ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਅੱਧੇ ਪੈਸੇ ਇਸ ਸਕੀਮ ਲਈ ਭਾਵੇਂ ਉਸਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਕੱਟ ਲੈਣੇ ਹਨ। ਇਹ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਧਕਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ 300 ਰੁਪਿਆ bonus ਦਾ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਰਕਮ ਬਹੁਤ ਥੋੜੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਉਸਨੇ ਜੋ ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਖਰਾਜਾਤ ਕਰਨੇ ਹੋਣ ਇਸ ਰਕਮ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਕਾਫੀ ਇਮਦਾਦ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੀ ਸਕੀਮ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਉਸਨੂੰ 100 ਰੁਪਿਆ ਛਡ ਦਿਉਗੇ ਅਤੇ ਬਾਕੀ 200 ਵਿਚੋਂ 100 ਰੁਪਿਆ ਇਸ ਸਕੀਮ ਲਈ ਜਬਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਕੱਟ ਲਉਗੇ। ਜਦੋਂ ਉਸਦੀਆਂ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ pressing demands ਹਨ ਤਾਂ ਉਸਦੇ bonus ਤੇ ਜਬਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਕੱਟ ਲਾਣਾ ਉਸਨਾਲ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਧੱਕਾ ਹੈ। ਇਹ ਤੁਸੀਂ saving ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਬਲਕਿ ਉਸ ਨਾਲ ਜਬਰਦਸਤੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ। ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਮਜ਼ਦੂਰ afford ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਇਹ saving ਕਰ ਲਵੇ ਲੇਕਿਨ ਉਸਤੇ ਜਬਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ "shall" ਦੀ ਥਾਂ "may" ਇਸ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿਉ। ਜਿਹੜਾ ਮਜ਼ਦੂਰ ਆਪ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਪਰੇਰਨਾ ਦਿਉ ਲੇਕਿਨ ਜਿਹੜੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਖੁਦ ਮੁਸ਼ਕਲਾਤ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਰੁਪਏ ਦੀ ਭਾਰੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਵਿਚ ਹੈ ਉਸਤੇ ਜਬਰ ਕਿਉ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਜਿਸ ਮਜ਼ਦੂਰ ਨੂੰ ਖੁਦ ਰੁਪਏ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਕੀ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਰੁਪਿਆ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਸੂਦ ਤੇ ਰੁਪਿਆ ਕਰਜ਼ ਲਵੇ। ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ 12 ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਰਕਮ ਵਾਪਸ ਕਰਨੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੀ ਉਹ 12 ਸਾਲ ਤਕ ਸੂਦ ਦਿੰਦਾ ਰਹੇ। ਇਹ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਧੱਕਾ ਉਸ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਜਬਰ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਵਡੇ ਵਡੇ ਆਦਮੀ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕਰੋ। ਸਿਨਮੇ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਇਹ ਸ਼ਰਤ ਲਾ ਦਿਉ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਇਤਨੀ daily income ਜੇ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅੱਧੇ ਪੈਸੇ ਇਸ ਸਕੀਮ ਵਿਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਾਉ। ਫੇਰ transporters ਤੇ, ਕਾਰਖਾਨੇ ਦਾਰਾਂ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਲੰਬੀਆਂ ਲੰਬੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਂ ਤੇ ਇਹ ਸ਼ਰਤ ਲਾ ਦਿਉ। ਫੇਰ ਜੋ 1000 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵਧ ਤਨਖਾਹ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਜਬਰੀ ਕਰ ਦਿਉ, ਲੇਕਿਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਉ ਤੰਗ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਇਹ ਚੀਜ਼ ਤੁਹਾਡੇ socialistic pattern of society ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਤੇ ਜਬਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਬ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲੈਣਗੇ।

श्री बाबू दयाल शर्मा : On a point of order, Sir. मेरा point of order यह है कि rules of procedure में time लेने के लिए यह लिखा हुआ है कि 'The hon. Member should catch the eye of the speaker.' तो मैं यह अर्ज करना चाहता हूं कि जब से यह सैशन शुरू हुआ है और जिसे अब लग भग दो महीने हो गये हैं मैं तब से सदा बोलने के लिए खड़ा होता रहा हूं लेकिन मुझे आज तक बोलने के लिए time नहीं दिया गया। क्या मैं ने आज तक स्पीकर साहिब की eye catch नहीं की। मैं तो बैठता भी आप के बिल्कुल सामने हूं।

Mr. Speaker : The hon. Member should not cast reflections on the Chair. He should please resume his seat.

श्री बाबू दयाल शर्मा : यह मेरे साथ बड़ी बे इनसाफी हो रही है। क्या मैं अस्तीफा दे दूं। मैं सदा खड़ा होता हूं लेकिन हैरान हूं कि मुझे बोलने के लिए time नहीं दिया जाता। मुझे भी मेरे हल्का के voters ने यहां चुन कर भेजा है। अगर इस rule के अलावा कोई और rule है तो बता दीजिए...........

श्रम तथा सहकारिता राज्य मंत्री (श्री भगवत दयाल): स्पीकर साहिब, मजदूरों के bonus के लिये यह बिल पेश किया गया है। इस पर बोलते हुए एक माननीय communist सदस्य ने दो तीन एतराज़ किए हैं। मैं भी आप की मार्फत कुछ चीजें इसी सिलसिले में सदन के सामने रखना चाहता हूं। पहली चीज़ है socialistic pattern जिस के बारे में माननीय सदस्य ने ज़िक्र किया है। Socialistic pattern जो हिन्दुस्तान में लागू हो रहा है और जिस के लिये हम सभी प्रयत्नशील हैं वह world के इतिहास में एक नया परीक्षण है, वह एक नया तजरुबा है इस सारे के सारा तजरुबा को अमली जामा मज़दूर की खातर ही पहनाना है। जो actually parasites हैं वे इसे नहीं समझ सकते। आज तक हम socialistic निज़ाम के ढांचे का अन्दाजा रूस के revolution और China के revolution से लगाते रहे। यह ठीक है कि socialism का जो ख्याल है वह Marx ने दिया और Engels ने उसे develop किया और Lenin ने उस को अमली जामा पहनाया। इस से पहले वही नजरिया हमारे सामने रहा है और इन का जो आधार है वह dilectical materialism है। पर मैं अपने socialistic pattern के बारे में बात करूंगा जिसकी बिना पर bonus के काटने और उस के अन्दर savings को लाना निहायत ज़रूरी साबत हुआ है। Marx ने इनकलाब का नारा दिया। यह उस ने Europe के उस वक्त के circumstances के मुताबिक दिया लेकिन thought जो है वह हमेशा विकास करता है और वह static नहीं है। जो socialistic pattern हिन्दुस्तान ने चलाया है और जिसे हम चला रहे हैं वह non-violent और peaceful तरीका के साथ और persuasion से लाना चाहते हैं और इस तरीका से हम सारे देश में वही चीज़ लाना चाहते हैं जो communist

देशों के अन्दर लाई गई है। वह कोई नई चीज़ नहीं है बल्कि Marx ने जो ख्याल दिया था, जिस को Lenin ने अमली जामा पहनाया जब कि उस ने कहा कि मज़दूर ही इनकलाब लायेगा और Lenin ने उस के साथ peasantry को भी साथ लगाया था और माओ ने intelligentsia और progressive capitalists को भी साथ जोड़ दिया है लेकिन महातमा गांधी जी ने हिन्दोस्तान के अन्दर एक नया तरीका अपनाया है और peaceful ढंग से सभी वर्गों का आपसी ताल मेल और सहकार है। Peaceful ढंग से socialistic pattern of society कायम करने के लिये जो कदम हिन्दोस्तान उठा रहा है यह एक नया तजरुबा है और हम देख सकते हैं कि इस में हिन्दोस्तान काफी हद तक कामयाब हो रहा है। ज़िमींदारी को खत्म किया गया है, रजवाड़ों को खत्म किया गया है, यह सब कुछ peaceful means से हुआ है। इस के मुकाबले में हम देखें तो communist countries में यही pattern कायम करने के लिये करोड़ों आदमियों को कत्ल किया गया लेकिन यहां पर यह सारी की सारी चीज़ peaceful तरीके से हो रही है। मैं इस बिल पर बोलने की ज़रूरत तो महसूस नहीं करता था लेकिन जब जोश साहिब ने मुखालिफत की तो मेरे बोलने की ज़रूरत पड़ी। इस बिल में दो तीन बातों को मद्देनज़र रखा गया है। पहले तो इस में यह कोशिश की गई है कि मज़दूरों को यह अहसास हो कि हम केवल शारीरिक परिश्रम ही नहीं दे रहे बल्कि देश के निर्माण में हमारा आर्थिक हिस्सा भी है। उन की थोड़ी बहुत उजरत में से जो deferred wage है थोड़ा सा हिस्सा डालने की कोशिश की गई है ताकि वे महसूस करें कि industry के निर्माण में वे सही मानों में सांझीदार हैं। कारखानेदारों पर भी काफी ज्यादा टैक्स लगे हुए हैं। रुपये में साढ़े पन्द्रह आने टैक्स के लिये जाते हैं। Small Savings के लिये भी काफी रुपया लोगों से लिया जाता है। लेकिन हमारे देश में तो ऐसा नहीं किया जा रहा। यह तो केवल इस लिये किया गया है कि वे महसूस करें कि industry के निर्माण में, देश के निर्माण में उन का शारीरिक श्रम ही नहीं है बल्कि आर्थिक सहयोग भी है। दूसरी compulsory saving है। जो मज़दूर उस तरह से नहीं बचा सकते, वे अच्छी तरह से अपना जीवन निर्वाह कर सकेंगे और अपनी ज़रूरयात को पूरा कर सकेंगे।

बोनस के बारे में जिक्र करते हुए उन्होंने कहा कि जिस को deferred wage कहा गया है वह दरअसल deferred wage नहीं है। इस बारे में मैं अर्ज़ करूंगा:

The principles for the grant of bonus were discussed and a formula was evolved by the Full Bench of the Labour Appellate Tribunal in Mill-owners Association, Bombay *versus* Rashtriya Mill Mazdoor Sangh, Bombay, 1950— 2 Labour Law Journal 1247 : "As both labour and capital contribute to the earnings of the industrial concern, it is fair that labour should derive some benefit if there is a surplus after meeting prior or necessary charges" and the following were prescribed as the first charges on gross profits—

(1) Provision for depreciation.

[राज्य मंत्री]

(2) Return at 6 per cent on the paid up capital, etc. etc.

It is, therefore, clear that the claim for bonus can be made by the employee only if as a result of the joint contribution of capital and labour the industrial concern has earned profits. If in any particular year, the working of the industrial concern has resulted in loss there is no basis nor justification for a demand for bonus. Bonus is not a deferred wage.

जहां तक Bonus Commission का सवाल उठाया गया है मैं सदन को बताना चाहता हूं कि मैं भी Bonus Commission का सदस्य हूं। जिस रिपोर्ट को आधार मानना चाहिए वह कोई ऐसी चीज़ नहीं है जिस का मतलब यह हो कि bonus काटना चाहिये बल्कि यह कि क्या principles होने चाहियें जिस से बोनस मिले। आज देश के अन्दर bonus की demand उठी। कुछ एक labour organisations इस तरह की हैं जो कि मज़दूरों की भावना को जागृत कर के भड़काना चाहती हैं। (*Interruptions*) वास्तव में उन को industry का ज्ञान नहीं होता। उस के लिये यह Bonus Commission बना। बोनस कमिश्न की रिपोर्ट का जिक्र किया गया। इस सम्बन्ध में मैं इतना ही बताऊंगा कि किस industry पर कितना बोनस और किस basis पर मिलना चाहिये– यह काम कमिश्न अभी complete नहीं कर सका है। उस की दो तीन बैठकें हुई हैं अभी काम पूरा नहीं हुआ है। जहां तक wages का ताल्लुक है मुझे खुशी है कि मेरे काबिल दोस्तों ने कबूल किया है, उन्हों ने इस चीज़ को माना है कि हमारे देश में national wealth बढ़ी है, industry ने तरक्की की है और wages भी बढ़ी हैं। हमारे देश में national wealth 34 per cent बढ़ी है, इस बात को ignore नहीं कर सकते कि मज़दूरों की मजदूरी भी साथ ही बढ़ी है। चालीस वाले पच्चास, पच्चास वाले साठ और साठ वाले पैंसठ लेने लगे हैं। लेकिन यह बात सत्य है कि rising of prices के साथ उनकी तनखाह इतनी नहीं बढ़ी है जितनी कि बढ़नी चाहिये थी. यह मैं कबूल करता हूं। यह बात नहीं कि मजदूरों का standard बिल्कुल ही नहीं बढ़ा। हर एक बात में थोड़ी बहुत compulsion करनी ही पड़ती है। अगर compulsion न की जाए तो दिक्कत पेश आती है क्योंकि ऐसा element भी होता है जो कि राष्ट्र के हित के विरुद्ध चलता है। इन्हों ने compulsory labour की बात की। हालांकि इस तरह का ऐक्ट उस वक्त पास किया जाता है जब कि देश में कोई संकट हो। लेकिन उस का मेरे भाई विरोध करते हैं। कल को अगर हम compulsory भरती भी शुरू करेंगे तो भी यह पोज़ीशन को exploit करेंगे। यदि कल को चाईना हमारे देश पर आक्रमण करता है तो सारे देश को मुकाबले में खड़ा होना चाहिये लेकिन मेरे भाई उस पर भी आपत्ति करेंगे। हमारे देश में तो सब काम persuasion से होता है। Russia और China में मज़दूरों को slaves बना कर इस्तेमाल किया जाता है लेकिन हम तो इस pattern को persuasion से लागू कर रहे हैं। इस बिल में केवल यही कोशिश की गई है कि मज़दूरों के अन्दर अहसास पैदा किया जाए कि society की development में, socialistic pattern of society

में उन का केवल शारीरिक श्रम ही नहीं है बल्कि आर्थिक contribution भी है और दूसरी चीज़ में मज़दूरों का बहुत बड़ा हित है जिस से उन को वह रुपया consolidated sum की शकल में मिल जाएगा । इस लिये मैं सदन से प्रार्थना करता हूं कि वह शीघ्र ही इस बिल को पास करें।

पंडित मोहन लाल दत्त (अम्ब) : अध्यक्ष महोदय, इस सम्बन्ध में कोई दो राएं नहीं हो सकतीं कि देश के निर्माण के लिये हर व्यक्ति को अपना कुछ न कुछ बलिदान देना चाहिये. अपनी कमाई में से कुछ न कुछ देश के निर्माण के लिये अर्पण करना चाहिये। मगर बचत के मामले में सरकार को प्रेरणा से काम लेना चाहिये। अहिंसा के मानने वाली कांग्रेस सरकार को यह शोभा नहीं देता कि मज़दूरों पर इस सम्बन्ध में जबर किया जाए। अर्थ मन्त्री जी ने अपने भाषण में communist देशों की यह आलोचना की है कि वे जबर से काम लेते हैं। इस सिलसिले में तो कांग्रेस सरकार भी जबर कर रही है इस लिये उन की यह अलोचना उचित मालूम नहीं देती।

आजकल की इतनी ज़बरदस्त महंगाई के ज़माना में जब डेढ़ सौ रुपये में मुश्किल गुज़ारा होता है, बल्कि जीवन बसर करना ही मुश्किल है; बोनस के ज़रिए मज़दूरों की कलील आमदनी में जो मामूली सा इज़ाफा होना है उसे इस बिल के ज़रिए छीना जा रहा है। मैं समझता हूं कि एक हाथ से जो कुछ उन्हें दिया जा रहा है दूसरे हाथ से उन गरीबों से वापिस लिया जा रहा है। जैसा कि मेरे दूसरे दोस्तों ने अपने ख्यालात का इज़हार किया मौजूदा हालत में यहां एक पूंजीवादी व्यवस्था चल रही है, पूंजीवादी ढांचा चल रहा है, उसमें बड़े २ लोगों को कोई पूछ ताछ नहीं करता; revenues की leakage हो रही है, उसको tap नहीं किया जाता, लोग income-tax पूरा अदा नहीं करते, बड़े २ जागीरदारों को कोई नहीं छूता, बड़े २ अफसरों को कोई पूछ ताछ नहीं करता, मन्त्रियों के बारे में क्या कहा जाए वह तो अपने लिए खुद ही कानून बनाने वाले हैं अपनी तरफ तो वह देखते ही नहीं कि कितनी फज़ूल खर्ची कर रहे हैं, किस कदर मन्त्रिमंडल का विस्तार किया गया है इन बातों की तरफ कोई ध्यान नहीं दिया जाता लेकिन जब देश के निर्माण के लिए पैसा पैदा करने का सवाल आता है तो गरीबों पर कुल्हाड़ा चलाया जाता है यह बड़ी शोचनीय बात है। मैं समझता हूं कि देश के लिए रुपया बचाने की गर्ज़ से हमारे सामाजिक जीवन में सादगी और संयम आना चाहिए और खास तौर पर जिन कांग्रेस के leaders के हाथ में सूबा की, देश की बागडोर है उन्हें बाकियों के सामने मिसाल पेश करनी चाहिए। मुझे बड़े दुख के साथ कहना पड़ता है कि देश आज़ाद होने के बाद हम महात्मा गान्धी जी की सादगी और संयम को बिल्कुल भूल गए हैं और जो गैर ज़रूरी चीज़ों पर इतना अपव्यय हो रहा है उस तरफ ध्यान नहीं देते और इसके उलट जोर ज़बरदस्ती करके गरीब आदमियों से पैसा वसूल करने की योजनाएं बनाकर बिल पेश किए जा रहे हैं। मैं सरकार की इस प्रावृति का कड़ा विरोध करता हूं। आप जाकर तो देखें कि मज़दूरों की हालत क्या है, उनकी स्थिति क्या है और वह किस किस ढंग से रहते हैं। स्पीकर साहिब, मैं अपने साथियों—Treasury Benches पर बैठे हुए दोस्तों से पूछना चाहता हूं कि क्या आप ने कभी जा कर देखें कि

10-00 a.m.

[पंडित मोहन लाल दत्त]

ये मज़दूर किस तरह से अपना जीवन व्यतीत करते हैं? चाहे public sector में काम कर रहे हों या private sector में मज़दूरों की हालत बहुत ही भयंकर है। थोड़ी आमदनी का क्या नतीजा होता है? जब वह लोग भूखों मरते हैं, उन्हें अपने और अपने बाल-बच्चों के लिए भरपेट रोटी भी नसीब नहीं होती तो उसका क्या परिणाम होता है? उनमें भ्रष्टाचार फैलता है। देश के निर्माण में वह अपना काम पूरे दिल से, पूरे उत्साह से नहीं करते। इस लिए मानना पड़ेगा कि आज छोटे कर्मचारियों में, छोटे तबके में भ्रष्टाचार का सब से बड़ा कारण भूख है। यह बिल जो आप लाए हैं यह उस भूख को कम करने का नहीं; उसे बढ़ाने का प्रयत्न है; इसलिए भी मैं इसका कड़ा विरोध करता हूं। मेरी समझ में नहीं आता कि इस small saving scheme का हथौड़ा सिर्फ मज़दूरों और गरीब आदमियों पर ही क्यों चलाया जाता है। आप को मालूम होगा, स्पीकर साहिब, कि देहात के लोगों पर भी इस तरह से जब्र किया जाता है। सरकारी कर्मचारी, बड़े २ अफसर जनता में जाते हैं और अपना असरी-रसूख इस्तेमाल करके रौबदाब से नाजायज़ तौर पर गरीब लोगों से, co-operative societies से, किसानों से छोटे तबके के लोगों से small savings का रुपया इक्ट्ठा करते हैं। यह सारा सिलसिला गरीबों के प्रति बिल्कुल उदासीनता है, सरकार की तरफ से उनके प्रति बिल्कुल लापरवाही का रवैया अख्तियार किया गया है। अपनी तरफ नहीं देखते कि हम क्या कर रहे हैं, किस कदर फजूल खर्ची हो रही है, बड़े २ सरमायादारों, बड़े २ landlords, जागीरदारों के प्रति सरकार की सहानुभूति की policy है। पुराने राजे महाराजों को कितना कुछ दिया जा रहा है, pensions दी जा रही हैं। यह सब फज़ूल खर्ची और पैसे का अपव्यय है। देश की दरिद्रता को दूर करने की तरफ सरकार का कोई ध्यान नहीं है। हमारे देश के applied economics में research करने वाले अदारे ने बताया है कि आज देश में 13% लोगों के पास 50% से भी ज्यादा दौलत है। आप देखें कि यह है हमारे देश की आर्थिक हालत। बड़े २ लोगों को छुआ नहीं जाता। उसका कारण है power politics, party politics. पार्टी की सरकार चलाने के लिए पैसे की ज़रूरत होती है इसलिए वह लोग पूंजीपतियों के पास जाते हैं। इससे एक vicious circle बन गया है जिसमें socialistic pattern को प्राप्त करना असम्भव बात है। जब हमारे मानस की मनोवृत्ति ऐसी है और हम इस ढंग से सोचते हैं तो बचत करते वक्त गरीबों पर ही कुल्हाड़ा चलता है और चलता रहेगा। इतना ही कह कर मैं अपना वक्तव्य समाप्त करता हूं।

Deputy Minister (Sardar Harchand Singh) : Sir, I beg to move—

That the question be now put.

Mr. Speaker : Question is—

That the question be now put.

बाबू बचन सिंह : On a point of order. Sir, यह एक बिल है। इस पर अभी और मैम्बर बोलना चाहते हैं। Repetition तो हो नहीं रहा। इसलिए जब तक काफी मैम्बर बोल न लें तो closure कैसे move हो सकता है? (*Interruptions*)

श्री अध्यक्ष : तीन चार इधर से बोल चुके हैं और तीन चार उधर से बोले हैं । (Three or four hon. Members have spoken from the Treasury Benches and an equal number of them have participated in the discussion from the Opposition side.)

बाबू बचन सिंह : जो नहीं बोले मैं उनकी बाबत कह रहा हूं ।

श्री अध्यक्ष : बाबू जी, do not shout आप तेजी में क्यों आ गए ? (I would request the hon. Member not to shout. Why is he loosing his temper ?)

बाबू बचन सिंह : इसलिए कि आप को closure motion put नहीं करनी चाहिए ।

श्री अध्यक्ष : Closure move करने का उनका right है । How can I ask him not to move it ?

आप इस की clause by clause stage पर भी बोल सकेंगे और पास करने की stage पर भी बोल सकेंगे । आप को अभी काफी मौका मिलेगा (It is the right of the hon. Member to move the closure. How can I ask him not to move it ? The hon. Members will get ample opportunity to speak at the time of the consideration of the Bill clause by lause as well as at third stage of the Bill.)

बाबू बचन सिंह : हम ने तो principle पर बोलना है ।

श्री अध्यक्ष : पास करते वक्त भी आप यह कह सकेंगे कि मैं इस के principle से agree नहीं करता इस लिये इसे पास न किया जाए । (The hon. Member would be able to say even at the passage stage that he does not agree to the principle of the Bill, so it may not be passed.)

Mr. Speaker : Question is—

That the question is now put

After ascertaining the votes of the Members by voices, Mr. Speaker said, "I think the Ayes have it". This opinion was challenged and division was claimed. Mr. Speaker after calling upon those Members who were for "Aye" and those who were for "No" respectively to rise in their placses and on a count having been taken declared that the motion was carried.

The motion was declared carried.

बाबू बचन सिंह : यह स्पीकर के बस की बात है कि वह चाहे closure motion की इजाज़त दे या न दे ।

कामरेड राम चन्द्र : जब एक मैम्बर कोई motion पेश कर दे तो वह उसे कैसे रोकेंगे ?

Mr. Speaker : There are certain things which are not in my power. When a motion is moved, I have to put it to the vote of the House. I have to do what I am directed by the House to do.

Labour and Taxation Minister (Shri Ram Saran Chand Mittal) : Sir, what was an economic measure has been more or less debated as if it was a political weapon generally being used against Labour. As I have already stated, it is a very simple measure. The investments which are to be made from the bonus of the wage-earners will be their property. Some Members have argued that the wage-earners are being taxed. It is not a fact at all. It is a very simple proposition. They are to make contributions out of their bonus which is an uncertain figure and which is over and above their monthly income.

Generally, the budget of a person is based on his monthly income and if one were to argue that even the bonus is taken into consideration by him while preparing his budget, I might as well say that people probably take into consideration the income from Prize Bonds, which may not accrue at all.

If a person earns more, he is likely to spend more. That is a different thing. But so far as the bonus is concerned, it is over and above his monthly income and it is uncertain. Some factories make profit and give bonuse while others may not make profit. So, it is more beneficial to the workers. themselves. I think the hon. Members should, instead of having turned it into a political issue, have welcomed it. I am sorry the hon. Members have misunderstood it. As regards the discontentment amongst the labourers, I do not think that they will be discontented in the long run. There are people who excite discontentment and disaffection amongst the labourers.

Comrade Shamsher Singh Josh : We never excite the labourers.

Labour and Taxation Minister : Why do you suspect yourself ?

I am sure, Sir, that our labourers will realise that it is a measure intended for their benefit. The hon. Minister of State Shri Bhagwat Dayal has replied to most of the points raised here by the various hon. Members.

In the end, Sir, I would point out that it was contended by some hon. Members that big wage-earners are being left out. I have already said in my opening remarks that we are examining the position and we shall try to bring forward legislation in this regard. But so far as salaries are concerned, they are not touched in this Bill at all. If the hon. Members are so anxious that the salaries be taxed then they are at liberty to bring forward a measure of this kind. For the present, we are not touching the salaries. I am sure that the persons who receive salaries have to contribute in some form or another towards the National Savings Scheme. Sir, I won't like to take more time of the house and, therefore, close my observations here.

Mr. Speaker : Question is—

That the Payment ot Wages (Punjab Amendment) Bill, as passed by the Punjab Legislative Council, be taken into consideration.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Now the House will proceed to consider the Bill Clause by Clause. Clause 2 is before the House.

CLAUSE 2

Mr. Speaker : There are notices of amendments from various hon. Members to this clause. These will be deemed to have been read and moved—

1. **Sardar Gurbakhsh Singh** (Dhariwal) :

In the proviso to the proposed section 6, line 4, for "shall" substitute "may"

2. **Comrade Ram Piara :**

In the proviso to the proposed section 6, line 3, for "fifty" substitute "five".

3. **Comrade Ram Paira :**

In part (2) of the explanation to the proposed section 6, lines 2-3, *delete* "under any award or settlement or order of a court".

4. **Shri Sagar Ram Gupta :**

In the proviso to the proposed section 6, line 3, for "fifty" substitute "twenty five".

5. **Shri Sagar Ram Gupta :**

In the proviso to the proposed section 6, line 5, between "prescribed" and "." insert "and the employer shall also pay or invest in the same manner an equivalent amount".

6. **Shri Sagar Ram Gupta :**

In part (2) of the explanation to the proposed section 6, lines 1-2, *delete* "the terms of employment or under."

7. **Sardar Kulbir Singh :**

In the proviso to the proposed section 6, for "one" substitute "four" wherever it occurs.

8. **Sardar Kulbir Singh :**

In the proviso to the proposed section 6, line 4, for "shall" substitute "may".

9. **Shri Mangal Sein :**

In the proviso to the proposed section 6, line 2, for "one hundred" substitute "one thousand".

10. **Shri Mangal Sein :**

In the proviso to the proposed section 6, line 4, for "shall" substitute "may".

11. **Comrade Shamsher Singh Josh :**

In the proviso to the proposed section 6, line, 4, for "shall substitute "may.

श्री मंगल सैन (रोहतक) : जनाब मेरी यह amendment है ।

In the proviso to the proposed section 6, line 2, for 'one hundred' substitute 'one thousand

जनाब, मंत्री महोदय ने अभी जवाब देते हुए इतनी boring और unconvincing speech की है जिसकी कोई इन्तहा नहीं । यह ठीक है कि वह बैकवर्ड इलाके से आए हैं । मैं आशा करता था कि वह बोलते समय ऐसी बात करते जो House की समझ में आ सकती लेकिन मुझे अफसोस हुआ कि उन्होंने सिर्फ नासमझनेवाली बातें कहीं हैं ।

[श्री मंगल सैन]

इस amending Bill के जरिए यह चाहते हैं कि जो मज़दूर रात दिन मेहनत करते हैं और उनको साल के बाद अपनी कमाई हुई तनखाह के इलावा जो bonus के रूप में रुपया मिलता है उसका 50 फीसदी रुपया compulsorily small saving certificates की खरीद के रूप में जमा करवाया जाए।

स्पीकर साहिब, देखने वाली बात यह है कि यह bonus मज़दूर को कब मिलता है। उस वक्त जब कि मालिक हर तरह की हेरा फेरी करने के बाद मजबूर हो जाता है कि अपने profit में से मज़दूर को share दे। जनाब, जितने सरमाएदार हैं, आप मुझे माफ करेंगे वह इस पार्टी, जो ruling party है, के ज़रिए पल रहे हैं, शील्ड हो रहे हैं। यह वह सरमाएदार हैं जो मजदूर का खून चूस कर अपनी capital दिन प्रति दिन बनाते चले जा रहे हैं—

श्री अध्यक्ष : आप relevant बोलिए। (The hon. Member should please speak relevant.)

श्री मंगल सैन : जनाब, जितने कारखानेदार हैं उनकी कोशिश यह होती है कि मज़दूर को पैसा न मिल पाए। और यह कारखानेदार वह है जिनके पास चुनाव में पंडित मोहनलाल जी जैसे लोग रुपया मांगने गए।

Mr. Speaker : I will not allow the hon. Member to say such things. He should please confine himself to the Clause.

श्री मंगल सैन : जनाब, मैं मज़दूरों के बारे में और खास तौर पर बोनस की कटौती के बारे में कहना चाहता हूं। वह कटौती जो कि कारखानेदार को रुपया न देने की हर कोशिश के बावजूद मिले हुए रुपए में से की जाती है। और उसी कारखानेदार को यह सरकार protect करती है। और वह इस तरह से, स्पीकर साहिब कि वह अपने accounts बदल कर दिखाते हैं जिसमें कोई profit show नहीं होने देते लेकिन यह गर्वनमेंट है कि गलत अकांउटस का पता होते हुए भी कोई action नहीं लेती।

Mr Speaker: : The hon. Member should please confine himself to the clause under discussion.

श्री मंगल सैन : जो चालाक कारखानेदार हैं वह रुपया बचा लेते हैं और मज़दूर को नहीं देते।

(At this stage the Deputy Speaker occupied the Chair.)

डिप्टी स्पीकर साहिबा : पंजाब का कोई नागरिक ऐसा न होगा जो यह न चाहता हो कि पंजाब की तरक्की न हो। लेकिन कोई भी खुददार आदमी देश के निर्माण के नाम पर हो रही लूट को बर्दाशत नहीं कर सकता। यह certificate जो हैं वह tehsildar बेचता है, sub-registrar बेचता है, Income Tax Officer और Sales Tax Officers वगैरा बेचते है। इसमें बड़ी सख्ती और ज़बरदस्ती होती है। जिन लोगों के पास कुछ भी नहीं है उनको भी certificate लेने पड़ते हैं। और तो और, डिप्टी स्पीकर साहिबा, बाढ़ पीड़ित आदमियों को जब सरकार ने relief दिया तो जिसको 100 रुपया दिया उससे 20 रुपया जमा करा लिये। इस तरह से रुपया वसूल करके जमा कराया जाता है।

यही नहीं जो लोग कोर्ट में जाते हैं और जिनका मुकदमा होता है तो मजिस्ट्रेट भी यह कहता है कि अगर तुम small savings certificates खरीदो तो हम तुम्हें माफ कर देंगे।

Labour and Taxation Minister: On a point of order, Madam. The conduct of the Judicial Officers has no concern with the Bill under discussion in the House. I therefore, object to the observation made by the hon. Member.

उपाध्यक्षा : आप रैलेवेंट बोलिए, मंगल सैन जी । judical officer का conduct discuss न करें । (The hon. Member should not discuss the conduct of the judical officers. He should be relevant.)

Shri Mangal Sain: Madam, I am not discussing the conduct of judical officers. मैं तो जनरल बात कर रहा था और आप को भी मालूम है जब रोहतक में तशरीफ रखती थीं।

उपाध्यक्षा: देखिए मुझे बीच में न ले आइए। आप रेलैवेंट बोलिए । (The hon. Member should not bring the Chair in this matter. He should be relevant.)

श्री मंगल सैन : तो डिप्टी स्पीकर महोदया बात असली यह है कि savings certificates खरीदने के लिए लोगों के अन्दर सरकार को एक भावना पैदा करना चाहिए और वह भावना लाठियों से गोलियों, से और ज़बरदस्ती करने से पैदा नहीं हो सकती । यही मैं कह रहा हूं। जनाब, महात्मा गांधी का चित्र जो हाउस में लगा हुआ है, उन्होंने भी अपने जीवन में यही सिद्धान्त अपनाया था कि लोगों का हृदय परिवर्तन करो। लेकिन क्या ज़बर्दस्ती करके यह सरकार समझती है लोगों का हृदय परिवर्तन होता है। कभी नहीं होगा डिप्टी स्पीकर साहिबा। उल्टी लोगों के अन्दर सरकार के प्रति विद्रोह और रोष की भावना उत्पन्न होगी।

उपाध्यक्ष महोदय, इस में क्या justification है कि एक तरफ तो पंजाब में गरीब भूखे मर रहे हैं और उन्हें गावों में दो समय भोजन भी न मिलता हो और यहां 31 आदमियों का मंत्रिमण्डल बना दिया जाये। हमारे जो बेचारे सरकारी मुलाज़म हैं यह जब इस तरह की हेरा फेरी होती देखते हैं तो इन के मन में. . . .,

उपाध्यक्षा : The hon. Member अपने आप को मुफ्त सेवा के लिये पेश कर दें । (The hon. Member may volunteer himself for honrary services.)

श्री मंगल सन: मेरी services तो हमेशा हाज़िर हैं। मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि आखिरकार क्या कारण है जो लोग अब सरकार से नफरत करते हैं। यह इसलिए नफरत करते हैं क्योंकि इनके कहने और करने में फर्क है। महात्मा गांधी जी के पीछे क्यों लोग लग जाते थे उस का कारण यही था कि वह जो कहते थे वही वह करते थे। जिन लोगों ने उनके चरणों में रह कर सेवा की है उन्हें पता है कि जो आदर्श उपस्थित करता है उस के पीछे सारा हिन्दुस्तान लग जाता है और उस के लिये लोगों के

[श्री मंगल सेन]
मन में एक तरह का विश्वास सा पैदा हो जाता है लेकिन यहां इस सरकार के लिये कैसे लोगों में confidence पैदा हो सकता है जब यह खुद तो national savings के लिये contribute करते और contribute करने के लिये किन लोगों को कहा जा रहा है । Contribute करने के लिये कहा जा रहा है गरीब आदमियों को जो रात दिन factories में मेहनत करते हैं । मैं मन्त्रिमण्डल से पूछता हूं कि आज के महंगाई के युग में एक 65 रुपये वेतन पाने वाला जो अपने परिवार का पेट भी नहीं पाल सकता वह कैसे इस के लिये contribute कर सकता है । आज जब कि इतनी महंगाई बढ़ती जा रही है उन मजदूरों को इस के लिए contribute करने के लिये कहना बड़ी भारी बेइन्साफी करनी है। अगर आप यही चीज़ कारखानेदारों के लिये जो इतनी भारी लूट मचा रहे हैं, लाते तब तो ठीक था। मुझे खुशी है कि हमारे Labour Minister साहिब यहां बैठे हैं जिन्होंने Marx की socialism की theory पर आज लम्बा-चौड़ा भाषण दिया और कहा कि socialism की theory तो Marx ने पेश की थी और Lenin ने उसे अमली जामा पहनाया, मैं इस के साथ ही यह कहूंगा कि उसी socialism का इन्होंने खातमा कर दिया है....

सरदार जयइन्द्र सिंह : On a point of order, Madam. मेरा point of order यह है कि hon. Member क्या किसी amendment पर बोल रहे हैं या बिल पर बोल रहे हैं।

उपाध्यक्षा : मैं ने पहले भी कहा है कि वह बार बार वही बातें कह रहे हैं। (I have already pointed out to the hon. Member that he is repeating his arguments over and over again.)

श्री मंगल सैन : डिप्टी स्पीकर साहिबा, इन पहलवान जी को क्या पता कि क्या चीज़ relevant होती है और क्या irrelevant होती है।

Deputy Speaker: Order, please, withdraw the words 'Pehlwan'. I would not allow the hon. Member to use such words.

श्री मंगल सैन : मैं withdraw करता हूं। मैं तो यह निवेदन करना चाहता हूं कि हमारे जो Labour Minister हैं उन्होंने आज इसलिए बिल पर हो रही बहस में हिस्सा लेते हुए फरमाया था कि Europe में socialism के विचार Marx ने दिये थे और Lenin ने उन विचारों को अमली जामा पहनाया था और उन विचारों का भारत के अन्दर परीक्षण किया जा रहा है....

उपाध्यक्षा : जब मैं आप को wind up करने के लिए कह रही हूं तो फिर आप Marx और Lenin की बातें कर रहे हैं । (I have asked the hon. Member to wind up but he is again discussing the socialism of Marks and Lenin.)

श्री मंगल सैन : मैं संशोधन पर बोलते हुए निवेदन करना चाहता हूं कि मजदूरों पर यह बला ज़बर्दस्ती थोपी जा रही है और उन पर यह अत्याचार किया जा रहा है। ऐसा सरकार को नही करना चाहिए। क्यों नहीं करना चाहिये? यह कहते हैं कि

हमारा socialistic pattern बनने जा रहा है लेकिन यह socialistic pattern तीन लोक से न्यारा है। अब मैं socialism की बात करता हूं और बताता हूं कि यह socialism में कितना विश्वास रखते हैं यह मेरा . . . .
(घंटी की आवाज़)।

उपाध्यक्षा : बस अब wind up करें। That is all. (Please wind up now. That is all).

श्री मंगल सैन : यह बहुत बुरी बात है। इस का मतलब है कि आप मुझे बोलने नहीं देना चाहतीं।

उपाध्यक्षा : हां बुरी बात ही सही। (Let it be so.)

कामरेड राम प्यारा (करनाल) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मेरी दो amendments हैं। यहां पर दो बातें कही गई हैं। एक तो यह कहा गया है कि हम गरीबों में बचत की habit inculcate करना चाहते हैं और दूसरी यह कही गई है कि हमें अपनी nation की development के लिये national savings की जरूरत है। यह ठीक है और मैं दोनों चीज़ों से इतफाक रखता हूं लेकिन थोड़ा सा हम ने देखना है कि कौन इस position में है जो दे सकता है और कौन इस position में है जो नहीं दे सकता। देखना यह है कि partition से पहले या आज से पांच सात साल पहले अमीरों और गरीबों की income में जो gap था वह अब बढ़ा है या कम हुआ है। अगर यह कम हुआ है तो मैं सफारिश करूंगा कि इस बिल को पास-कर दीजिये और अगर यह gap बढ़ गया हो तो मैं कहूंगा कि इस बिल को with-draw करिये। पहली बात जो यहां कही गई है वह यह कही गई है। National income जो है वह बहुत बढ़ गई है। यह सोचने की बात है। यह ठीक है कि national income तो बढ़ी है पर वह चन्द आदमियों के हाथों में आई है मैं यह कहता हूं। that the wealth has been accumulated in the hands of very few. जहां तक common man का ताल्लुक है उस की income बढ़ी नहीं बल्कि घटी है और State Minister साहिब ने अपनी speech में खुद माना है कि जितनी तनखाहें हम ने बढ़ाई हैं उन के मुकाबला में आम चीज़ों की कीमतों में ज्यादा इज़ाफा हुआ है। एक तो उन्हों ने बताया है कि इस बिल से जो intellectual parasite हैं वे घबराते हैं शायद वे घबराते हों पर मैं नहीं घबराता। मैं तो गरीबों के लिये कहूंगा और यह कहने में गुरेज़ नहीं करूंगा कि यह जो बिल है यह गरीब मज़दूरों पर लागू न किया जाये। क्योंकि 50 या 60 रुपये की माहवारी आमदनी वाले को 20 या 30 रुपये चार या पांच महीने का bonus मिलता है वह कैसे उस में से 10 या 15 रुपये बचा सकता है। वह नहीं बचा सकता आज कल बचत तो वह लोग कर सकते हैं जिन्हें 10, 10 या 12, 12 industries के licence दिये जाते हैं। Income तो उन की बढ़ती है। मज़दूर को तो सिर्फ bonus ही मिलता है लेकिन जो income in-dustrialisation से बढ़ी है वह तो common man तक नहीं पहुंचती वह तो indust-rialists ही bogus हिसाब दिखा कर आप खा जाते हैं। आप सुन कर हैरान होंगे कि भिवानी की P. I. P. मिल का bonus निकालने का case जब Industrial

[कामरेड राम प्यारा]

Tribunal के पास पहुंचा तो मिल मालिकों ने जो उन के accounts की असली copies थीं वह पेश न कीं और bogus हिसाब दिखाया जिस में घाटा show किया गया था। इस तरह से उन्होंने मजदूरों के bonus का case बिगाड़ दिया लेकिन मजदूरों ने असली हिसाब-किताब जिस में मुनाफा था, की photostat copy Tribunal के साहमने पेश कर दी। लेकिन मुझे अफसोस के साथ कहना पड़ता है कि किसी की जुर्रत नहीं पड़ी कि industrialists के खिलाफ कोई action लेता हालांकि वह हिसाब-किताब जो उन्होंने पेश किया वह bogus था और गलत था। तो इस लिए मैं गवर्नमैंट की खिदमत में अर्ज करूंगा कि . . . .(*Interruptions*)

मैं ने एक सवाल के जबाब में गवर्नमैंट से यह पूछा कि class IV Government Servants से National Saving certificates compulsory लिये जाते हैं या वह voluntary लेते हैं। जवाब तो मिलता है voluntary लेकिन उन के representation आए हैं, complaints है उन का रोना और चीखना गवर्नमैंट के knowledge में है कि उन को मजबूर किया जाता हैं। दूसरा मेरा सवाल था कि एक हजार से ऊपर तनखाह लेने वाले अफसरों को कितने savings certificates दिये गए तो जवाब मिला कि time and labour will not be commensurate etc. मैं हैरान हूं कि बड़ी तनखाह वालों को touch नहीं किया जाता हालांकि आठ सफों का circular था जो कि गवर्नमैंट नें advice की शकल में भेजा था। बड़ी बड़ी तनखाह लेने वालों को, जागीरदारों को और बड़े बड़े industrialists को सरकार touch भी नहीं करती। सिविल सप्लाई विभाग से आज एक आदमी कोयले की बीस गाड़ियां ले जाता है और कल ब्लैक में बेच देता है। उस से क्यों नहीं रुपया लिया जाता। लुधियाना में silk industry चलती है वहां पर इतनी black होती है, उन से क्यों नहीं इस काम के लिये रुपया लिया जाता, उन पर क्यों नहीं सरकार जबर करती। इस तरह से कई जगह हैं जहां से सरकार रुपया ले सकती है लेकिन नहीं ले रही। Opposition के मेम्बर साहिबान ने एतराज किया था कि honorary Sub-Registrars के दफतर में national savings certificates इक्ट्ठे किये जाते हैं। मैं इस एतराज को refute करता हूं। पिछले sessions में यह चीज यहां आई थी, instructions issue हुई थीं कि रुपया इस तरह से इक्ट्ठा न किया जाए। मेरी इतलाह के मुताबिक तो रुपया इकट्ठा नहीं किया जाता। अगर उन के पास कोई ऐसा सबूत है तो वह गवर्नमैंट के नोटिस में लाया जाना चाहिये। लेकिन मैं यह बात जरूर कहूंगा कि जब class IV Government employees के बारे में पूछा जाता है कि तनखाह कुछ बढ़ाई गई तो जबाब मिलता है कि जेरे गौर है, अभी फैसला नहीं हुआ, कुछ देंगे। लेकिन ऊपर की तनखाह वालों की तनखाह में इजाफा किया जा रहा है। अगर जुर्रअत है तो कह दें कि बड़ी बड़ी तनखाह लेने वालों की तनखाह में इजाफा नहीं हुआ। पब्लिक का रुपया है, लोगों से रेवेन्यू इकट्ठा किया जाता है लेकिन वह चन्द आदमियों को pay कर दिया जाता है। इधर-उधर से रुपया इकट्ठा करके सरकार चन्द आदमियों पर लगादे, चन्द बड़े बड़े अफसरों

या industrialists के benefit के लिये खर्च कर दे, यह बात मैं appreciate नहीं करता। गवर्नमैंट से कहना चाहता हूं कि वह इस मामले पर गौर करे और कोई ऐसा तरीका सोचें कि थोड़ी तनखाह लेने वाले जो लोग हैं, जिन की आमदनी बहुत थोड़ी है जो afford नहीं कर सकते, उन से यह रुपया न लिया जाए। जिस आदमी की आमदनी बहुत थोड़ी है, तनखाह और bonus मिला कर भी सौ रुपया नहीं बनता तो आज की महंगाई में वह किस तरह से गुजारा कर सकता है? लेकिन मुकाबले में बड़े बड़े businessmen हैं, हज़ारों नहीं बल्कि लाखों रुपये उन की आमदनी है, उन पर कोई compulsion नहीं है। अगर इस तरह से गवर्नमैंट इन बड़े बड़े लोगों से डरती रहेगी तो socialistic pattern of society कायम नहीं कर सकेगी। अगर गवर्नमैंट बड़े बड़े आदमियों पर टेक्स लगाए तो I will be the first man to support them. I will be the first man to face the masses. लेकिन उस सूरत में जब कि टैक्स तगड़े आदमियों पर लगें, जो लोग underhand means से कारंवाई करते हैं उन पर लागू होने चाहियें। आज हमारे देश में अमीर और गरीब में gap इतना बढ़ गया है कि वह हमारी सोसायटी पर एक slur है credit नहीं है। मुझे शर्म से कहना पड़ता है कि वह gap बहुत ज्यादा बढ़ गया है। इस के जिम्मेदार हम ही हैं। हमारी गवर्नमैंट को इस बात पर गौर करना चाहिये। जिन की आमदनी ज्यादा है उन को पहले टच करना चाहिये। अभी मनिस्टिर साहिब ने अपनी तकरीर में कहा था कि जिन की आमदनी ज्यादा है उन पर भी लगा रहे हैं। इस assurance को पूरा होते होते पांच साल लग जाएंगे। आज ही क्यों नहीं शुरू किया जाता। जिन की तनखाह ज्यादा है, जिन पर बड़ा बड़ा प्रापर्टी टैक्स लगता है सरकार को उन से रुपया लेने की कोशिश करनी चाहिये। मैं ने एक सवाल पूछा था कि कितनी firms ऐसी हैं जो कि दस हजार से ऊपर टैक्स देती हैं तो जवाब मिला कि सारे पंजाब में 572 firms ऐसी हैं। आठ हज़ार के करीब firms ऐसी हैं जिन का total टैक्स डेढ़ करोड़ के करीब बनता है। इन का business चन्द आदमी कंट्रोल करते हैं। Industry के जो licences दिये जाते हैं वह घुमा २ कर उसी आदमी को दिये जाते हैं। एक ही आदमी बदल कर दूसरे नाम से आ जाता है। पांच पांच, सात सात नाम और रखे हुए हैं। मेरे इल्म में हैं। अगर गवर्नमेंट चाहेगी तो मैं नाम बता भी दूंगा। Government of India की instructions हैं कि अगर कोई पार्टी licence को utilize नहीं करती तो उस को licence issue नहीं करना चाहिये। मैं समझता हूं कि national income के नाम पर कुछ आदमियों का पेट भरा जा रहा है। कुछ आदमियों की ही income बढ़ी है। सारे common men की income नहीं बढ़ी। मैं तो यही कहूंगा कि अगर गरीब आदमी बचा सकता है उस को बचत लेना चाहिये। मैं ने पचास की बजाए पांच फीसदी कर दिया है। गरीब आदमियों से तो रुपया वसूल होगा लेकिन बड़ी बड़ी firms जो कि import licences लेते हैं, आज एक लाख रुपये का licence लिया और कल दो लाख रुपये का बेच दिया, उन से कुछ नहीं लिया जाता। मजदूरों से पचास की जगह पर पांच कर दिया है। जहां तक रुपया

[कामरेड राम प्यारा]

इकट्ठा करने का सवाल है मैं ने अपनी amendment में दिया है कि Delete "Under any award or settlement or order of a court,—"

मुझे पता है कि गरीब आदमी कम्पनियों के या firms के bonus के लिये apply करते हैं तो कई सालों तक फैसला ही नहीं होता। मुझे कई केसिज़ का पता है, करनाल का भी और दूसरी जगह का भी, कि छ: छ: साल तक फैसला ही नहीं हो पाता। जितना उनको बोनस मिलना होता है उस से ज्यादा उन का ऊपर खर्च हो जाता है। वे इस लिये केस लड़ते हैं कि असूली तौर पर फैसला हो जाए ताकि बोनस मिलता रहे। अगर उन का account देखा जाए तो जो उन को actual bonus मिलता है उस से ज्यादा उन का खर्च हो गया होता है। इसलिये पांच फीसदी मेरी amendment के मुताबिक उस बोनस पर लिया जाए जो कि without any dispute, without any मेहनत और झगड़े के मिलता है। अगर कोर्ट में जाना पड़े हाई कोर्ट में जाना पड़े, सुप्रीम कोर्ट में जाना पड़े तो उस के लिये गवर्नमैंट को चाहिये कि उन के खर्च का भी प्रबन्ध करे और बोनस पर न चार्ज किया जाए। जितनी उन की वसूली होती है उस से ज्यादा उन का खर्च हो गया होता है इस लिये उन को खुशी नहीं होती। इन इल्फाज़ के साथ मैं मनिस्टर साहिब से प्रार्थना करूंगा कि वे इस बात पर गौर करें और मेरा सुझाव मान लें।

श्री सागर राम गुप्ता : On a point of order, Madam मैं यह पूछना चाहता हूं कि जिन्होंने amendments दी हैं इस stage पर उन के अलावा दूसरे मेम्बर साहिबान को भी बोलने का time दिया जा सकता है?

उपाध्यक्षा : आप की amendments की तरफ मेरा ख्याल है। आप को भी time दिया जाएगा। (The amendments of the hon. Member are before me. He will also be given an opportunity to speak.)

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ (ਲੁਧਿਆਣਾ—ਉਤਰ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਜਿਹੜੀ ਤਰਮੀਮ ਡਾਕਟਰ ਮੰਗਲ ਸੈਨ ਵਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤਲਕ ਮੈਂ ਕੁਝ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਤਰਮੀਮ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਿਤੀ ਹੈ ਕਿ clause 6 ਵਿਚ ਲਫਜ਼ shall ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਲਫਜ਼ may ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ ਇਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਲਫਜ਼ਾਂ shall ਅਤੇ may ਵਿਚ ਤਾਂ ਦਰਿਆ ਕੁਜ਼ੇ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਭੇਦ ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੈ। ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਤੋਂ ਸਰਕਾਰ ਬੋਨਸ ਦਾ ਹਿਸਾ National Saving Scheme ਲਈ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। Central Government ਨੇ ਤਾਂ ਇਸ ਪੱਖ ਵਿਚ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਅਛੇ ਨਤੀਜੇ ਵੀ ਕਢੇ ਹਨ ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਤਕਲੀਫ ਗਵਾਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਸਅਨਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ਜੇਕਰ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਦੀ ਤਾਂ ਇਨਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਸਨਅਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰ 90 ਫੀ ਸਦੀ ਕਰਜ਼ਾਈ ਹਨ। ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੋ day to day ਖਰਚ ਹੈ ਰੋਟੀ-ਕਪੜਾ ਹੈ ਜਾਂ

ਹੋਰ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਹਨ ਉਹ ਕਰਜ਼ਾ ਲੈ ਕੇ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਹੜੀ ਸਅਨਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਨੂੰ ਤਨਖਾਹ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਖਰਚ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਦੇਣਦਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਤਨਖਾਹ ਪਿਛੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਜਾਂ ਲੈਣਦਾਰ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੀ ਕਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਗਲ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ? ਮੈਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬਿਲਕੁਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

ਸਅਨਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦੀ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵਡੀ ਸਮਸਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਝੌਂਪੜੇ ਬਣਾ ਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਇਹ ਕਿਸੇ ਵਡੇ ਮਕਾਨਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਛੇ ਮਕਾਨਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਕੁਦਰਤੀ ਹਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਪੱਕੇ ਮਕਾਨਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿ ਸਕਣ। ਕੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿੰਨੇ ਫੀ ਸਦੀ ਪਾਸ ਝੌਂਪੜੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿੰਨੇ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਹਨ ਜੋ ਸੜਕਾਂ ਕੰਢੇ ਹੀ ਰਹਿਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਬਚੇ ਤਾਲੀਮ ਕਨੀਓ ਮਾਜ਼ੂਰ ਹਨ, ਦਵਾ ਕਨੀਓ ਵਿਲਕਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਆਪਣੇ ਬਚਿਆਂ ਲਈ ਤਾਲੀਮ ਦੇਣ ਲਈ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਦਵਾ ਦਾਰੂ ਕਰਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਤਾਕਤ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਬਾਜ਼ ਦਫਾ ਅਨਪੜ੍ਹ ਰਹਿ ਕੇ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਕੇ ਬੇਮੌਤ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਮੰਨਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਸਰਕਾਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਮਤ ਅਤੇ ਦਲੇਰੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਬੋਨਸ ਦਾ ਹਿਸਾ ਲੈਣ ਦੀ। ਜਦੋਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਨੂੰ ਬੋਨਸ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਕਰਜ਼ ਉਤਾਰ ਸਕਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਲਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਹ ਸਕਾਂ ਜਾਂ ਕਈ ਹੋਰ ਜੋ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਸਕਾਂ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਪਾਸੋਂ ਉਸ bonus ਦਾ ਹਿਸਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ।

ਪੇਸ਼ਤਰ ਇਸ ਗਲ ਦੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਤੇ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰ ਕਰੀਏ National Savings Scheme ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਚਲਾਈ ਹੈ ਇਸ ਦੀ background ਕੀ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਮੁਲਕ ਇਕ ਗਰੀਬ ਦੇਸ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ development ਕਰਨੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। Development ਕਰਨ ਦੇ ਦੋ ਤਰੀਕੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਇਕ ਤਰੀਕਾ taxation ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਕਰਜ਼ੇ ਲੈਣ ਦਾ ਜਿਥੋਂ ਤਕ taxation ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਹੈ ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਵਧਾ ਵਧਾ ਕੇ ਇਸ ਪਧਰ ਤੇ ਲੈ ਆਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਮਰ ਤੋੜ taxes ਬਣ ਗਏ ਹਨ। ਸੂਬੇ ਤੇ ਹਰ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਟੈਕਸ ਲਗਾ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਹੇਠਾਂ ਲੋਕੀਂ ਦਬੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਸਵਾਲ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਰਜ਼ ਲੈਣ ਦਾ, ਕਰਜ਼ੇ ਲੈਕੇ capital account ਵਿਚ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵਿਆਜ ਵੀ ਦੇਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਰਜ਼ਾ ਇਸ ਲਈ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ capital account ਵਿਚ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤੇ ਵਿਆਜ ਲਿਆ ਵੀ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਦਿਤਾ ਵੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਪਰ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਅਤੇ ਟੈਕਸ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵਡਾ ਫਰਕ ਹੈ। ਉਹ ਇਹ ਕਿ ਟੈਕਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਜਿਨਾ ਵੀ ਟੈਕਸ ਲਗਾਇਆ ਜਾਵੇ ਉਹ ਮਜਬੂਰਨ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਚੂੰ ਕਰੇ ਚਰਾਂ ਕਰੇ ਟੈਕਸ ਉਸ ਨੂੰ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਅਦਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਟੈਕਸ ਨਾ ਦੇਵੇ ਉਸ ਤੇ ਗੌਰਮੈਂਟ ਕਾਨੂੰਨੀ ਚਾਰਾਜੋਈ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਸੂਲ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ

[ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ]

ਦੀ ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਲਗਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਕਰਜ਼ੇ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਇਹ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕੀਂ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਦੇਣ ਉਨਾਂ ਪਾਸੋਂ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ persuade ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਰਕੀ ਲਈ ਜਾਂ ਕੌਮ ਨੂੰ build ਕਰਨ ਲਈ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਕਰਜ਼ੇ ਨੇ capital account ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਮੁਲਕ ਦੀ development ਤੇ ਖਰਚ ਹੋਣਾ ਹੈ ਪਰ ਜੋ ਬਿਲ ਅਜ ਜ਼ੇਰੇ ਬਹਿਸ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ loan ਸਰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਲੈ ਰਹੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ persuasion ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਸਗੋਂ ਜਬਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੇ ਬੜੀ ਮੇਹਨਤ ਨਾਲ ਕਮਾਏ ਬੋਨਸ ਦੇ ਇਕ ਹਿਸੇ ਨੂੰ confiscate ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਬੋਨਸ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੀ ਕਮਾਈ ਹੈ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ confiscate ਕਰਕੇ ਜਾਂ compulsion ਕਰਕੇ ਰਕਮ ਇਕਠੀ ਕਰਨੀ ਗੈਰਮੁਨਾਸਿਬ ਹੈ। ਕੀ ਸਰਕਾਰ ਛਾਤੀ ਤੇ ਹਥ ਰਖਕੇ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬਿਨਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ confiscation ਦੇ ਜਾਂ compulsion ਦੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਰਕਮ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕੀ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਉਠ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਤਰਕੀ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ compulsion ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦੀ। ਕਰਜ਼ਾ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਪਾਸੋਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਉਸ ਪਾਸ ਫਾਲਤੂ ਰੁਪਿਆ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਖਰਚ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਚ ਜਾਵੇ। ਅਜ ਜਿਥੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੇ ਇਖਰਾਜਾਤ ਵਧੇ ਹਨ ਉਥੇ ਲੋੜਾਂ ਵੀ ਵਧ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮਾਲੀ ਹਾਲਤ ਅਜਿਹੀ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਫਾਲਤੂ ਰਕਮ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇਣ ਲਈ ਕਢ ਸਕੇ। ਸਰਕਾਰ persuade ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੁਲਕ ਦੀ ਤਰਕੀ ਲਈ ਜੋ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਹਨ ਉਨਾਂ ਵਿਚ ਮਦਦ ਮਿਲੇ ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ compulsion ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਲੁਧਿਆਨੇ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਆਪ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹਨ ਉਥੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਮਕਾਨ ਬਣਾ ਲੈਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਰੁਪਿਆ ਆਪ ਇੱਕਠਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਤਰਲਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਾਊਸਿੰਗ ਦੀ ਇਕ ਕੁਆਪ੍ਰੇਟਿਵ ਬਣਾਈ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੁਝ ਕਰਜ਼ਾ ਤੇ ਕੁਝ subsidy ਦਿਤੀ ਹੈ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਲੀ ਹਾਲਤ ਇਤਨੀ ਪਤਲੀ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ 20 ਦੀ ਥਾਂ 30 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਕਰਜ਼ਾ ਵਾਪਸ ਮੋੜਨ ਦੀ ਸ਼ਰਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ 20 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਕਰਜ਼ਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਮੋੜ ਸਕਦੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਹ 20 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਕਰਜ਼ਾ ਵਾਪਸ ਨਾ ਕਰ ਸਕਣ ਅਤੇ ਹਰ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਕਰਜ਼ਾਈ ਹੋਣ ਉਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿਸਾ ਬੋਨਸ ਵਿਚੋਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਮਿਆਦ ਵਧਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ subsidy ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਮੋੜ ਸਕਦੇ ਤੇ ਫਿਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨਾ ਕਿ ਉਹ ਬੋਨਸ ਵਿਚੋਂ ਸਮਾਲ ਸੇਵਿੰਗ ਸਕੀਮਾਂ ਵਿਚ ਰਕਮ ਲਗਾਣ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਬੋਨਸ ਕਟਵਾ ਦੇਣ ਇਹ ਸਰਾਸਰ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਹੈ। (ਘੰਟੀ)

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਮੈਂ irrelevant ਨਹੀਂ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਕਿ ਮੈਂ ਬੈਠ ਜਾਵਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਕੋਈ time-limit ਮੁਕਰਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। I contest this point. ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਬਿਲ ਤੇ relevant ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹੋਵਾਂ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ 5 ਦਿਨਾਂ ਤਕ ਬੋਲਦਾ ਰਹਾਂ।

उपाध्यक्षा : ठीक है कि आप relevant भी हो सकते हैं और सारा दिन भी बोल सकते हैं। लेकिन आप एक सुलझे हुए parliamentarian हैं बिल की और stages भी रहती हैं। इसलिए मुनासिब यही है कि आप जल्दी खत्म कर दें। Unlimited time के लिए आप नहीं बोल सकते। (It is true that the hon. Member can be relevant throughout and can speak for the whole day. But the hon. Member is a seasoned parliamentarian and he knows that the bill has to pass through other stages also. It is therefore desirable that he should now wind up. He cannot be permitted to go on speaking for an unlimited time.)

11.00 A.M.

श्री बलरामजी दास टंडन : On a point of order, Madam. मैं जानना चाहता हूं कि जब कोई मैम्बर एक बिल पर बोल रहा हो और वह relevant हो और repeat न कर रहा हो तो क्या उस पर time-limit लगाई जा सकती है ?

उपाध्यक्षा : मैं ने कब कहा है कि वह relevant नहीं बोल रहे ? (When did I say that he was not relevant ?)

श्री बलराम जी दास टंडन : मैं ने पूछा है कि क्या रूल्ज़ के मुताबिक उन पर वक्त की पाबन्दी लगाई जा सकती है ?

उपाध्यक्षा : Unlimited time की इजाज़त नहीं दी जा सकती। आप बैठिए (The hon. member cannot be permitted to speak for an unlimited time. He may please resume his seat.)

श्री बलरामजी दास टंडन : मैं point of order पर बोल रहा हूं। जब कोई मेम्बर principle of the bill पर बोल रहा हो और relevant हो तो उसे किस rule के तहत बोलने से रोका जा सकता है ?

उपाध्यक्षा : वह स्पीकर की इजाज़त से ही बोल सकते हैं और उन को unlimited time नहीं दिया जा सकता। (The hon. Member can speak with the permission of the Speaker, and unlimited time cannot be given to him.)

बाबू बचन सिंघ : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਕੀ ਪਈ ਹੈ। ਇਹ ਦੀ back ground ਵੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ। ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ compulsion ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਕਰ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵੇਖ ਲਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਜ ਫੇਰ ਇਸ ਬਿਲ ਰਾਹੀਂ ਸਭ ਤੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਤਬਕਾ ਜਿਹੜਾ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਵਸੂਲੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਰਜਿਸਟਰੀ ਕਰਾਉਣ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਰਜਿਸਟਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ small saving certificate ਵੀ ਖਰੀਦਣੇ ਪੈਂਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਸ਼ੋਰ ਮਚਾਇਆ ਗਿਆਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ

[ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ]

ਸਰਕੂਲਰ ਰਾਹੀਂ ਸਬ-ਰਜਿਸਟਰਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਕਰਨੀ ਪਈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਨਾ ਕਰਨ। ਪਰ ਅਜ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰਾਂ ਨੂੰ, ਬੀ. ਡੀ. ਓਜ਼. ਨੂੰ ਬਾਕਾਇਦਾ ਹਦਾਇਤਾਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਰਾਉਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ small savings certificate ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। (*Interruptions*) ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ small saving certificate ਦੇ ਸਿਲਸਲੇ ਵਿਚ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਕੁਝ cases ਹੋਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਜਬਰੀ ਵਸੂਲੀ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ small savings certificates loans ਦਾ 48 ਲਖ ਰੁਪਿਆ debit side ਵਲ ਵਿਖਾਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਪਿਛਲੇ 9 ਮਹੀਨੇ ਦੀਆਂ ਜਨਵਰੀ ਤਕ ਦੀਆਂ figures ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਬਾਦ 1800 ਰੁਪਿਆ ਜਿਹੜਾ credit ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਹ ਵੀ debit side ਵਲ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹੋ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲਾਇਕ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਕੀ ਕੀ ਫਾਇਦੇ ਹਨ, ਹਾਂ ਇਤਨਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਬਰੀ ਪੈਸੇ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਆਦਮੀ 100 ਰੁਪਏ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ 4 ਰੁਪਏ ਦਾ ਘਾਟਾ ਉਸ ਦੇ ਪੂੰਜੀ ਖਾਤੇ ਵਿਚੋਂ ਜ਼ਰੂਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਉਹ ਕਢਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਆਜ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ .....

श्री बाबू दयाल शर्मा : On a point of order, Madam. क्या कोई मेम्बर सरकार को 'नालायक' कह सकता है ? (विघ्न)

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਹਾਂ ਮੈਂ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ inefficient ਦੇ ਮਾਨਿਆਂ ਵਿਚ ਲਿਆ ਕਿਉਂਕਿ inefficient ਦੇ ਮਾਇਨੇ ਨਾਲਾਇਕ ਹੀ ਹਨ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ this government is inefficient.

उपाध्यक्षा : नालायक का लफ्ज़ कोई बहुत अच्छा लफ्ज़ नहीं है। (The word नालाइक is not a very proper word to be used here.)

श्री बाबू दयाल शर्मा : इन का मतलब नाकाबिल से है या नालायक से ?

उपाध्यक्षा : मैं ने कह दिया है कि यह लफ्ज़ अच्छा नहीं है। (I have already ruled that this is not a proper word to be used here.)

बाबू बचन सिंह : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं नालायक का लफ्ज़ नहीं इस्तेमाल करता और इस की जगह नाअहल का लफ्ज़ इस्तेमाल करता हूं। इस नाअहल सरकार ने सरकारी मुलाज़मों को मजबूर किया कि वह लोगों से जबरन कर्ज़े लें। मगर इस जबर का नतीजा यह है कि जिन लोगों ने इस तरह से कर्ज़ दिया उन्होंने अगले साल के अगले ही दिन निकलवा लिया। मैं एक मिसाल देता हूं एक आदमी जो सोसाइटी में बहुत बड़ी position रखता है, जिस का लड़का पहले यहां पर एक ज़िले का Deputy Commissioner था और जो आजकल दूसरे सूबे में Deputy Director of Industries है, उस ने मकान बनाने के लिए कर्ज़े के लिए दरखास्त दी

जब वह कर्ज लेने गया, रजिस्ट्री कराने के लिये गया तो उस को कहा गया कि पांच सौ रुपया small savings में दाखिल करो । उस ने कहा कि मैं तो कर्ज ही इसलिये ले रहा हूं कि मेरे पास पैसा नहीं है मैं तुम्हें कहां से कर्ज दूं। मैं तुम से कर्ज मांगता हूं और तुम मेरे से मांगते हो। भला कोई आसामी भी शाह हो सकता है? उन्होंने कहा जाओ २ निकलो यहां से। इस के बाद वह Deputy Commissioner के पास गया और उस से कहा कि क्यों जनाब कोई आसामी भी शाह बन सकता है । Deputy Commissioner ने कहा कि हमें तो order है अगर आप पांच सौ नहीं दे सकते तो एक सौ ही दे दीजिए। जनाब चूंकि वह बड़ा आदमी था उस के लिए वह एक सौ रह गया अगर उस की जगह कोई और छोटा आदमी होता तो उस से डंडे के ज़ोर से पांच सौ ही लिया जाता। इस तरह से यह डंडे के ज़ोर से ले तो लेते हैं मगर इस सिलसिले में एक कायदा है कि कर्ज देने वाला जिस के पास यह certificate हों अगर वह चाहे तो अपना रुपया एक साल के बाद वापस ले सकता है। Penalty उस पर यह लगेगी कि उस को उस एक साल का कुछ ब्याज नहीं मिलता। मगर लोग समझते हैं कि चलो किसी अहलमद या सरिश्तादार को रिश्वत न दी small savings वालों को ही दे दी (विघ्न)

कृषि उप-मंत्री (कैप्टन रतन सिंह) : आप ने कितना रुपया जमा कराया है?

बाबू बचन सिंह : मैं आप को बता दूं कि अगर खुदा भी मुझ से जबरदस्ती कोई काम लेना चाहे तो नहीं ले सकता।

कृषि उप मंत्री : मैं ने कहा कि आप ने कितना रूपया willingly जमा कराया है?

बाबू बचन सिंह : जिस आदमी नें अपनी सारी जिंदगी कौम पर निसार कर दी हो उस से ज्यादा कौन दे सकता है। मैं ने अपनी सारी जवानी अपनी सारी जिंदगी कौम को दी है ।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं कह रहा था कि मज़दूरों को तंग न किया जाए क्योंकि वह तो पहले ही मुसीबत ज़दा हैं। उन्हें न तो पूरा खाने को मिलता है, न पहनने को मिलता है। अगर आपने लेना है तो जिन की 1,000 रुपए या इससे ऊपर bonus मिले उनसे कटौती करनी चाहिए न कि उन लोगों से जिनकी मुश्किल से 100 रुपया मिले और 50 सरकार काट ले। यह मुनासिब चीज़ नहीं है। आप को वही काम करना चाहिए, जो मुनासिब हो और अगर आप नहीं कर सकते तो सूबे में बेचैनी होगी।

Labour and Taxation Minister (Shri Ram Saran Chand Mittal): Madam, I beg to move—

That Question be now put.

Deputy Speaker : I have already called Shri Sagar Ram Gupta to speak.

श्री सागर राम गुप्ता : डिप्टी स्पीकर साहिबा, जिस spirit के साथ और जिस मकसद को ले कर यह बिल यहां पर हाउस के सामने आया है मैं उसका स्वागत करता हूं लेकिन एक बात का मुझे दुख है कि Punjab Government ने वह तरीक

[श्री सागर राम गुप्ता]

नहीं अपनाया जैसा कि Central Government अपनाया करती है। वह पहले Tripartite Board जिस में सरकार, लेबर और employers represented होते हैं को consult करते हैं फिर कोई बिल लाते हैं। Punjab State Labour Advisory Board में casual leave, sick leave और व्यक्तिगत झगड़ों के लिए 40 per cent की लिमिट को हटाने के बारे में कानून बनाने का जो फैसला हुआ है वह बिल अभी तक लाये नहीं गए हैं। और यह बिल जिस का कोई फैसला नहीं हुआ वह यहां पर आ गया। मैं समझता हूं कि पंजाब गवर्नमैंट अगर State Labour Advisory Board consult कर लेती तो ज्यादा अच्छा रहता। गवर्नमैंट के सामने सारी बातें आ सकती थीं।

जैसा कि यहां पर कहा गया कि workers की pay बहुत कम है यह ठीक है। नन्दा जी ने भी लोक सभा में यह कहा था कि workers की real wages में कोई increase नहीं हुई है। इसलिए जब हालत यह है तो मैं समझता हूं कि 50 परसेंट का बोझ मज़दूरों पर एक भारी बोझ है। मेरा यह सुझाव है कि इस को 25 फीसदी कर दिया जाए और जो 25 per cent की reduction हो वह amount employer small savings में जमा करे।

एक बात जिसे मैं discrimination समझता हूं वह यह है कि एक हिस्से पर तो compulsion की जाए और समाज के दूसरे हिस्से को ऐसे ही छोड़ दिया जाए यह अच्छा नहीं है। इससे लोगों में dissatisfaction फैलती है। ताकि मज़दूरों पर एक दम ज्यादा बोझ न पड़ जाए। मेरी amendment यह है कि 50 per cent की जगह 25 per cent कर दिया जाए और मज़दूरों के बराबर की रकम मालिकों से भी जमा कराई जाया करे।

मेरी amendment का एक मकसद यह भी है कि जैसा हम चाहते हैं labour और capital में compromising spirit रहनी चाहिए। सरकार की कई स्कीमें जैसे Provident Fund Scheme, Employees State Insurance Scheme ऐसी हैं जिन में दोनों मज़दूर और मालिक अपना हिस्सा जमा कराते हैं उसी प्रकार यहां भी हमें दोनों से पैसे जमा कराना चाहिए।

जहां तक Opposition के भाईयों ने इस measure का विरोध किया है, मैं इस सिलसिले में एक मिसाल उन की जानकारी के लिए देना चाहता हूं। मैं यहां असैम्बली में चुने जाने से पहले एक टैक्सटाइल मिल में काम करता था। जब Government of India की prize bond की स्कीम आई तो इसका विरोध हमारे भाई यानि A.I.T.U.C. वालों ने किया। वहां मिल में दो साल का bonus बन रहा था। हम ने यह फैसला किया कि जिन मज़दूरों को 100 रुपया तक बोनस मिलता है वह पांच रुपए का एक प्राइज़ बौंड खरीदें और जिनको 150 रुपया तक मिलता है वे पांच रुपये के दो बौंड्ज़ खरीदें व जिनको 200 रुपया मिला है उन्हें चाहिए कि वे तीन बौंड खरीदें। मज़दूरों ने हमारी बात को मान कर बौंड खरीदे। हालांकि हमारे विरोधियों ने इस की सख्त मुखालफत की। परन्तु bond में जब एक मज़दूर के नाम 1000 रुपये का इनाम आ गया तो जो

कम्युनिस्ट भाई आपोज़ करते थे वह चुप रह गए और उनके पास कोई जबाब नहीं रहा । मैं समझता हूं कि इन लोगों का तो एक तरीका ही बन गया है कि जो भी चीज़ हो उसे criticise करें ।

जहां तक बोनस की payment का सवाल है, वह bonus कई तरीके का होता है जो मज़दूरों को मिलता है । कोई efficiency bonus कोई attendance bonus और कोई profit bonus होता है । यहां पर सरकार ने जो कटौती करने का इरादा बनाया है वह इन सब तरह के bonuses के ऊपर लागू हो जाती है । इसलिए मेरा दूसरा amendment यह है कि जहां पर मज़दूरों को एक efficiency पर इस का बोनस मिलता है उस पर यह कटौती न की जाए क्योंकि वह साल की नहीं बल्कि रोज़ की मिलने वाली चीज़ है । साल के आखिर में जो प्राफिट बोनस मिलता है उस पर ही केवल कटौती होनी चाहिए ।

Minister for Labour के नोटिस में मैं, डिप्टी स्पीकर साहिबा, आपके ज़रिए यह बात और लाना चाहता हूं वह यह है कि जो labour bonus साल के बाद मज़दूरों को मिलता है वह आसानी से नहीं मिल जाता या बिना तकलीफ उठाए नहीं मिल जाता । बहुत ज्यादा time लग जाता है । पहले conciliation में time लग जाता है उस के बाद लेबर कमिश्नर साहब के दफतर में फिर Secretariat में फिर Tribunal में साल दो साल case चलता है । इसी बीच में employers High Court से writ ले आते हैं और साल दो साल High Court में लग जाते हैं । फिर Tribunal proceed करता है । तब फिर एक साल के लगभग लग जाता है । उस के बाद मालिक case को Supreme Court में ले जाता है और वहां दो तीन साल लग जाते हैं । इस तरह एक साल के bonus का फैसला होने में लगभग 6 या सात साल का अर्सा लग जाता है । इस से आप अन्दाज़ा लगायें कि मज़दूरों की तकलीफ का और खास कर तब जब तक कि bonus की मांग हर साल करनी पड़ती है । चार चार आने या छः छः आने चन्दा इक्ट्ठा करके employers के साथ अपने bonus का case fight करते हैं तो उन्हें कितनी मुश्किलात का सामना करना पड़ता है फिर आम तौर पर यह practice सी हो गई है कि Employers जो होते हैं उन की तरफ से सही account पेश नहीं किये जाते । आप को भिवानी की T.I.T. मिल के case का तो पता ही है कि वहां इस बात का सबूत पेश किया गया कि employers ने झूठे accounts पेश किये हैं । आज तक सरकार ने इस बारे में मालिकों के खिलाफ कोई कदम नहीं उठाया हालांकि मुझे कुछ साथियों के साथ इस के लिए हवालात की सैर करनी पड़ती थी । आम तौर पर bogus accounts बना कर पेश किये जाते हैं और उन को हम question भी नहीं कर सकते क्योंकि कानून ऐसा है और फिर सबूत देना पड़ता है । सबूत देना कोई आसान बात नहीं । इस से आप अन्दाजा लगायें कि मज़दूर को bonus लेने के लिये किन किन हालात का मुकाबला करना पड़ता है । एक साल का bonus लेने के लिये 8 साल मुकदमा लड़ते लगाने पड़ते हैं और कितनी ही खून-पसीने की कमाई खर्च करनी पड़ती

[श्री सागर राम गुप्ता]

है। इस लिये मैं Labour Minister साहिब और पंजाब सरकार से appeal करूंगा कि, जैसा मेरी जमायत I.N.T.U.C. हमेशा मांग करती रही है, जब employers उस mill की आमदनी में से मुकदमा लड़ने के लिये रुपये खर्च कर सकता है जो कि 10 या 20 हज़ार रुपये तक हो जाता है तो मज़दूर को जो उसी mill में काम करता है उसे अपना bonus वसूल करने के लिये मुकद्दमा लड़ने के लिये उसी mill की कमाई में से खर्च करने की इजाज़त क्यों नहीं दी जाती। इस तरह के खर्च की इजाजत अदारे की आमदनी में से employers और employees दोनों को होनी चाहिये इस लिये इस किस्म का कानून लाया जाय जिस में employers और employees दोनों का जो ऐसे cases पर खर्चा हो वह सारे का सारा उस मिल या factory के पैसे में से meet करने की इज़ाजत हो। मैं ज्यादा न कहता हुआ गवर्नमैंट से दरखास्त करूंगा कि इस बिल के लिये मेरी जो amendment है उन्हें मंजूर किया जाए।

Labour and Taxation Minister (Shri Ram Saran Mittal) : Madam, I beg to move—

That Question be now put.

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ (ਰੋਪੜ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਇਕ ਗਲ ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇਹ ਖੁਦ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਕੌਮੀ ਆਮਦਨ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਲੇਕਿਨ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਿਚ ਉਸ ਤਨਾਸਬ ਨਾਲ ਵਾਧਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਤਨਾਸਬ ਨਾਲ ਕੌਮੀ ਆਦਸ ਤੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ justified ਹਨ ਕਿ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਜੋ bonus ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਇਮਦਾਦ ਮਿਲਣੀ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਅੱਧੀ ਰਕਮ ਕਟ ਕੇ savings scheme ਵਿਚ ਲਾ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ। ਸਾਰੇ ਮੁਲਕ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਅਜ ਮੰਗ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ (*Interruptions*) ਮੇਰੀ amendment ਇਹ ਹੈ ਕਿ....................

उपाध्यक्षा : यह पहले हो गई है। तमाम amendments जो थीं वे पढ़ी गई हैं और move हो गई हैं। अगर आप ज़रूर ही बोलना चाहते हैं तो बाद में पांच मिन्टों के लिये बोल लेना। (This has already been done. All the amendments have been read and moved. If the hon. Member must speak he may do so for five minutes afterwards.)

Comrade Shamsher Singh Josh : On a point of order, Madam.

Deputy Speaker : What is your point of order ?

Comrade Shamsher Singh Josh : My point of order is that I have given notice of amendment to this clause and I should be given time to speak on them.

उपाध्यक्षा : (कामरेड शमशेर सिंह जोश से) अब आप पांच मिन्टों के लिये अपनी amendment पर बोल सकते हैं।

(Addressing S. Shamsher Singh) (Now the hon. Member may speak on his amendment for 5 minutes only).

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੁਲ ਮੁਲਕ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਇਹ ਮੰਗ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਉਜਰਤਾਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ production ਦੀ ਪਧਰ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖ ਕੇ ਅਤੇ ਮਹਿੰਗਾਈ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖ ਕੇ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਮੰਗ ਵਲ ਤਾਂ ਹਮਦਰਦੀ ਨਾਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੀ ਉਸ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇਹ ਇਕ ਨਵਾਂ amending ਬਿਲ ਲੈ ਆਏ ਹਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਬੜੇ ਝਗੜਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ struggle ਕਰ ਕੇ tribunal bonus ਮੰਨ ਲਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਹਿੱਸਾ ਵੀ ਇਤਨਾ ਕਿ 100 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵਧ ਜੇ ਕਰ ਬੋਨਸ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ 50 ਫੀ ਸਦੀ ਸਰਕਾਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਜਬਰ ਦਾ ਜੋ element ਹੈ ਉਹ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਹਕ ਤੇ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਚੋਟ ਹੈ । ਇਥੇ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਬੋਲੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਥੇ marxism ਤੇ socialism ਤੇ ਬੜਾ ਲੰਬਾ ਚੌੜਾ ਲੈਕਚਰ ਝਾੜਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਸਹੀ ਮਾਇਨਿਆਂ ਵਿਚ socialism ਲਿਆ ਰਹੀ ਹੈ । ਲੇਕਿਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਜਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ socialism ਦੀ ਨਾਮ ਲੇਵਾ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ socialism ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਕਾਰਖਾਨੇਦਾਰਾਂ, ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਂ ਤੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਉਸ ਦੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਜੇ ਕਰ ਮੈਂ ਦੇਵਾਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਇਹ ਕਹਿਣ ਦੀ ਜੁਰੱਅਤ ਨਾ ਪਵੇ ਕਿ ਉਹ ਇਥੇ socialism ਲਿਆ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਸੇ socialistic pattern ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਸਾਲ ਦੇ ਬਜਟ ਵਿਚ 9 ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ privy purses ਦੇਣ ਲਈ ਰਖਿਆ ਹੈ । ਮੈਂ socialism ਦਾ ਢੰਡੋਰਾ ਪਿਟਣ ਵਾਲੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਹੜੀ socialism ਦੀ dictionary ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜਿਆਂ, ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਤਕਸੀਮ ਕੀਤੇ ਜਾਣ । ਜੇਕਰ ਸ਼੍ਰੀ ਭਗਵਤ ਦਿਆਲ ਜੀ ਇਹ ਗੱਲ ਦਸ ਦੇਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਭਾਰੀ contribution ਹੋਵੇਗੀ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ socialism ਕਾਇਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ socialism ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਵੇਖੋ । 1951 ਵਿਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ 1,070 industrial disputes ਹੋਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 7 ਲੱਖ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ affect ਕੀਤਾ ਫੇਰ ਇਸ socialism ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ 1955 ਵਿਚ 1,166 industrial disputes ਹੋਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 8 ਲੱਖ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ affect ਕੀਤਾ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 1957 ਵਿਚ 1,524 industrial disputes ਹੋਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ 9 ਲੱਖ ਮਜ਼ਦੂਰ affect ਹੋਏ । ਇਹ ਇਕ ਐਸੀ ਕਿਸਮ ਦਾ socialism ਕਾਇਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ disputes ਕਾਰਖਾਨੇਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਵਧ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ socialism ਦੇ ਨਿਜ਼ਾਮ ਵਿਚ ਮਜ਼ਦੂਰ ਹੜਤਾਲਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਹੜਤਾਲਾਂ ਕਰਨ ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਰੇਲਾਂ ਤੇ ਡਾਕ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਹੜਤਾਲਾਂ ਕਰਨ ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਹੋਏ ਹਨ । ਇਸੇ socialistic pattern ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਤੇ ਲਾਠੀਆਂ ਚਲੀਆਂ ਅਤੇ ਲਖਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜੇਲਾਂ ਵਿਚ ਗਏ । ਕੋਈ ਕਾਰਖਾਨਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਥੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੇ ਬਗੈਰ struggle ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਹਕ ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਹੋਣ । ਇਹ ਜੋ amending ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇਹ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੇ ਹਕਾਂ ਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਚੋਟ ਹੈ ਅਗੇ ਹੀ ਬਥੇਰੀਆਂ ਚੋਟਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਇਸ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ । ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸੂਬੇ ਵਿਚ unrest ਫੈਲੇਗੀ, ਸਨਅਤੀ ਤਰੱਕੀ ਰੁਕੇਗੀ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ

[ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼]

ਵਿਚ ਬੇਚੈਨੀ ਫੈਲੇਗੀ । ਇਸ ਦੀ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਿਰ ਹੋਵੇਗੀ । ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਅਗੇ ਹੀ ਮਜ਼ਦੂਰ protests ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਮੇਰੇ ਕੋਲ 12 unions ਦੇ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਹੋਏ resolutions ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਪੜ੍ਹ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ।

श्रम तथा कर मंत्री : On a point of order Madam. इन resolutions का इस amendment के साथ क्या ताल्लुक है ।

Comrade Shamsher Singh Josh : I am speaking on amendments. (*Interruptions*). These interruptions will not stop me. (*Interruptions*)

श्री भगवत दयाल (राज्य मन्त्री) : On a point of order, Madam. उन को amendment का तो कुछ ख्याल ही नहीं है अपनी दलील बार बार दुहरा रहे हैं। (*Interruptions*) अगर ऐसी बातें न करें तो गोलियां क्यों चलें । (*Interruptions*)

Deputy Speaker : This is no point of Order. The hon. Minister has tried to guide the hon. Member as to how he should speak.

Labour and Taxation Minister : On a point of Order, Madam. The hon. Member made a speech on these lines earlier when he spoke on the consideration motion. Now this is a mere repetition. Moreover, it has no relevance to the clause under consideration.

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਮੈਂ ਬਿਲਕੁਲ to the point ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹਾਂ (ਘੰਟੀ) ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਇਹ ਗਲ ਕਹਿਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਇਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ । ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਦੇ ਨੁਕਤਾ ਨਿਗਾਹ ਤੋਂ ਇਹ ਗਲਤ ਹੈ। ਇਨਸਾਨੀ ਨੁਕਤਾ ਨਿਗਾਹ ਤੋਂ ਗਲਤ ਹੈ । ਇਹ Amending Bill ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ।

Labour and Taxation Minister (Shri Ram Saran Chand Mittal) : Madam, while speaking on the amendments, some hon. Members have made observations which are irrelevant. All the amendments except one have got no bearing on the subject. That amendment relates to the point whether the investment should be made as expressed in the Bill or it should be left to the option of the wage-earner. We have discussed it at length. I do not find myself in agreement with any of the amendments. My submission would be that the Bill, as it is, should be passed. The hon. Member from Rohtak, made some observations regarding myself. He said that I belong to a backward class. Probably he thinks that there is no difference between a backward class and a backward area. I do come from a backward area, but not from a backward class. And still if he does not understand it, I cannot help it.

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : On a point of order, Madam ਇਹ backward classes ਦੀ definition ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਜਾਂ Amending Bill ਤੇ ਬੋਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ?

Deputy Speaker : No interruption please.

Labour and Taxation Minister : The hon. Member from Rohtak, while speaking on his amendment, observed that I come from a backward class and I am replying to that. Is it irrelevant ?

Babu Bachan Singh : It was only a passing remark.

Labour and Taxation Minister : Madam, I have already observed that the Bill in question is a very simple measure and I am afraid some hon. Members have gone astray. The entire labour policy of the Government,

all sorts of industrial disputes and many other things have been discussed today. All these questions would have been relevant if these had been taken up during the course of discussion on the Budget or the Governor's Address. But they have been discussed today.

It is an economic measure and, as I have already observed, it relates simply to the cultivation of the habit of making savings by the labourers, and the investment thereof in the National Plan Savings Certificates. That would benefit the Society and the workers themselves. This was the only thing that was relevant, but some hon. Members traversed from one end of the labour field to the other. The accounts, the Deputy Commissioner's behaviour, Housing Schemes, the indebtedness of the labourers, etc., have been brought under discussion. Those who brought this Bill had already these considerations before them. The housing problem or the indebtedness of the labour will not be affected by the Bill now before the House. The other problems are to be dealt with separately and I do not want to take more time of the House. I, therefore, request that all the amendments should be rejected and the Bill, as it is, be passed.

Deputy Speaker : Question is—

In the proviso to the proposed section 6, line 4, for "shall" substitute "may".

The motion was lost.

Deputy Speaker : Amendments at Nos. 2 and 3 stand in the name of Comrade Ram Piara.

Comrade Ram Piara : Madam, I beg to withdraw my amendments.

Deputy Speaker : Has the hon. Member leave of the House to withdraw his amendments.

(*Voices :* Yes and No.)

Deputy Speaker : Question is—

In the proviso to the proposed section 6, line 3, for 'fifty" substitute "five".

The motion was lost.

Deputy Speaker : Question is—

In part (2) of the Explanation to the proposed section 6, lines 2-3, delete "under any award or settlement or order of a Court".

The motion was lost.

Deputy Speaker : The next three amendments (Nos. 4, 5 and 6) are from the hon. Member, Shri Sagar Ram Gupta.

Shri Sagar Ram Gupta : Madam, I beg to withdraw my amendments.

Deputy Speaker : Is it the pleasure of the House that the hon. Member be allowed to withdraw his amendments.

Some hon. Members : Yes.

Some hon. Members : No.

Deputy Speaker : Then I will put the amendments one by one to the vote of the House.

Deputy Speaker : Question is—

In the proviso to the proposed section 6, line 3, for "fifty" substitute "twenty-five".

The motion was lost.

Deputy Speaker : Question is—

In the proviso to the proposed section 6, line 5, between "prescribed" and "." insert "and the employer shall also pay or invest in the same manner an equivalent amount".

The motion was lost.

Deputy Speaker : Question is—

In part (2) of the Explanation to the proposed section 6, lines 1-2, delete "the terms of employment or under".

The motion was lost.

Deputy Speaker : Question is—

In the proviso to the proposed section 6, for "one" substitute "four" wherever it occurs.

The motion was lost.

Deputy Speaker : Question is—

In the proviso to the proposed section 6, line 4, for "shall" substitute "may".

The motion was lost.

Deputy Speaker : Question is—

In the proviso to the proposed section 6, line 2, for "one hundred" substitute "one thousand".

The motion was lost.

Deputy Speaker : Question is—

In the proviso to the proposed section 6, line 4, for "shall" substitute "may".

The motion was lost.

Deputy Speaker : Question is—

In the proviso to the proposed section 6, line 4, for "shall" substitute "may".

The motion was lost.

Deputy Speaker : Question is—

That Clause 2 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 1

Deputy Speaker : Question is—

That Clause 1 stand part of the Bill.

The motion was carried.

TITLE

Deputy Speaker : Question is—

That Title be the Title of the Bill.

The motion was carried.

Labour and Taxation Minister : Madam, I beg to move that the Payment of Wages (Punjab Amendment) Bill, as passed by the Punjab Legislative Council be passed.

Deputy Speaker : Motion moved—

That the Payment of Wages (Punjab Amendment) Bill, as passed by the Punjab Legislative Council be passed.

Deputy Speaker : Question is—

That the Payment of Wages (Punjab Amendment) Bill, as passed by the Punjab Legislative Council, be passed.

The motion was carried.

(*Cheers from the Treasury Benches*)

बाबू बचन सिंह : आप ने इस बिल को पास करने की motion पर बोलने के लिए वक्त ही नहीं दिया । जब बिल पास करने की मोशन move की जाए तो उस पर बोलने के right को छीना नहीं जा सकता ।

गृह मन्त्री : उन्होंने motion move करने के बाद कुछ time दिया लेकिन आप में से कोई भी बोलने के लिए खड़ा नहीं हुआ । (*Interruptions*)

उपाध्यक्षा : बड़ा अफसोस है कि आप इस झगड़े में पड़ गए । मैंने जब मोशन को put किया तो आपोज़ीशन या Treasury Benches पर से कोई भी मेम्बर बोलने के लिए नहीं उठा । अगर आप में कोई बोलना चाहता होता तो लाज़मी तौर पर उठ कर अपनी खाहिश को ज़ाहिर करता । इस लिए यह कहना गलत है कि मैंने आप को बोलने के लिए टाईम नहीं दिया । (I am very sorry that the hon. Members have entered into a controversy. When I put the motion to the vote of the House no Member either from the Opposition or the Treasury Benches rose to speak. Had anybody been desirous of speaking he would have certainly expressed his desire by rising in his seat. Therefore, it is wrong to say that I did not give them time to speak.)

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਸੀਂ ਇਹ record ਕਰਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਾਂ ਕਿ ਕੌਣ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਹੱਕ ਤੇ ਕੌਣ ਇਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ, ਕੌਣ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਹਕ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਕੌਣ ਨਹੀਂ, ਇਹੀ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਾਉਣਾ ਹੈ ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਬਾਬੂ ਜੀ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਹੈ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਹੈ । (The hon. Member and myself are both in the know of it.)

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਇਹ ਬਾਹਰ ਪਬਲਿਕ ਦੇ ਲਈ ਹੈ ।

उपाध्यक्षा : अगर आप ने इरादा किया है कि टाईम बढ़ाना है तो खुशी से बढ़ाइये और division करवाते जाइये । (If the hon. Members in Opposition have a mind to get the sitting of the House extended then they can claim division after division.)

बाबू बचन सिंह : हम बताना चाहते हैं कि मज़दूरों के हक में कौन है और उन के खिलाफ कौन है ।

उपाध्यक्षा : यह बिल तो अब पास हो चुका है । (The Bill has already been passed.)

THE EAST PUNJAB CEMENT CONTROL (REPEALING) BILL, 1962

Home Minister (Shri Mohan Lal) : Madam, I beg to move—

> That the East Punjab Cement Control (Repealing) Bill, as passed by the Punjab Legislative Council, be taken into consideration.

डिप्टी स्पीकर साहिबा, यह बड़ा साधारण सा बिल है । इसे हम गर्वनमेंट आफ इंडिया की खाहिश के मुताबिक यहां पेश कर रहे हैं । Cement के control और distribution के सम्बन्ध में इस वक्त मुख्तलिफ राज्यों में मुख्तलिफ प्रबन्ध चल रहा है । Government of India की खाहिश थी कि सारे देश में एक ही किस्म का control order लागू हो चुनाचि Government of India ने खुद एक cement control order बनाया । वह States को भी भेजा और साथ में हिदायत दी कि वह order हर State Government अपनी अपनी State में लागू करे । उसी uniformity को introduce करने के लिए यह बिल लाया गया है कि जो इस वक्त Cement Control Act है उसको मंसूख करके Government of India का दिया हुआ cement control order लागू किया जाए । मैं आशा रखता हूं कि इसमें House को किसी किस्म का एतराज़ नहीं होगा, House उस बिल को consider करके पास कर देगा ।

Deputy Speaker : Motion moved—

> That the East Punjab Cement Control (Repealing) Bill, as passed by the Punjab Legislative Council, be taken into consideration.

Deputy Speaker : Question is—

That the East Punjab Cement Control (Repealing) Bill, as passed by the Punjab Legislative Council, be taken into consideration.

The motion was carried.

Deputy Speaker : The House will now proceed to consider the Bill Clause by Clause.

CLAUSE 2

Deputy Speaker : Question is—

That Clause 2 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 1

Deputy Speaker : Question is—

That Clause 1 stand part of the Bill.

The motion was carried.

TITLE

Deputy Speaker : Question is—

That Title be the Title of the Bill.

The motion was carried.

Home Minister (Shri Mohan Lal) : Madam, I beg to move—

That the East Punjab Cement Control (Repealing) Bill, as passed by the Punjab Legislative Council, be passed.

Deputy Speaker : Motion moved—

That the East Punjab Cement Control (Repealing) Bill, as passed by the Punjab Legislative Council, be passed.

Deputy Speaker : Question is—

That the East Punjab Cement Control (Repealing) Bill, as passed by the Punjab Legislative Council, be passed.

The motion was carried.

THE PUNJAB UNIVERSITY (AMENDMENT) BILL, 1962

Minister for Education (Shri Yash Paul) : Madam, I beg to move—

That the Punjab University (Amendment) Bill, as passed by the Punjab Legislative Council, be taken into consideration.

[Minister for Education]

डिप्टी स्पीकर महोदया, यह भी एक साधारण सा बिल है और इसका मकसद सिर्फ इतना ही है कि हिमाचल प्रदेश के किसी education officer को Senate और Syndicate में representation दी जाए। चूंकि हिमाचल प्रदेश के schools Punjab University के साथ affiliated हैं इसलिए जरूरी समझा गया कि बाकायदा तौर पर कानून के ज़रिए उन की Senate और Syndicate में representation दी जाए। एक मकसद तो इस बिल का यह है कि इस तरमीम के ज़रिए हिमाचल प्रदेश का Director of Education Senate और Syndicate का मेम्बर होगा।

दूसरी बात यह है कि पंजाब गवर्नमैंट और हिमाचल प्रदेश के जो *ex-officio* representatives होते हैं उन को by designation Act में include किया गया हुआ है। कई बार उनके designations में तब्दीली हो जाती है और उसके पेशे-नज़र दिक्कत आ पड़ती है कि आया उस हालत में वह मैम्बर के तौर पर रह सकते हैं या नहीं। उस दिक्कत को दूर करने के लिए पंजाब गवर्नमैंट यह अख्तियार लेना चाहती है कि अगर इस किस्म की कोई alteration उन designations में होगी तो उसे by notification ज़ाहिर कर दिया जाएगा और वह सभी Members को भेज दी जाएगी। इस तरह यह एक बड़ा साधारण सा बिल है और उम्मीद करता हूं कि House इसे पास करेगा।

Deputy Speaker : Motion moved—

That the Punjab University (Amendment) Bill, as passed by the Punjab Legislative Council, be taken into consideration.

The motion was carried.

कामरेड राम प्यारा (करनाल) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, जैसा कि Statement of Objects and Reasons में बताया गया है इस बिल का मकसद बिल्कुल साफ है। मैं सिर्फ अपनी amendments के ज़रिए मनिस्टर साहिब से यही assurance चाहता हूं कि जो amendments की जा रही हैं उनका सिर्फ designations की alteration पर असर पड़ेगा। इससे गवर्नमैंट को इस बात का हक नहीं मिलेगा कि वह किसी की membership को रद्द कर सके। अगर educationists की बजाए कोई और आया तो यह मुनासिब नहीं होगा। अगर मिनिस्टर साहिब इस बात की assurance दे दें तो मेरा ख्याल है कि बिल पर ज़्यादा बहस की ज़रूरत नहीं होगी

शिक्षा राज्य मन्त्री (श्री यश पाल) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं ने सारी पोज़ीशन वाज़या तौर पर बयान कर दी है। अब मैं नहीं समझता कि किसी गलत फहमी की गुंजायश भी है या किसी assurance की ज़रूरत है। यह list Schedule में छपी है इस में Chief Minister, Chief Justice, Director of Public Instructions वगैरह छे designations दर्ज हैं। अब अगर किसी वक्त इन में से किसी designation में कोई तब्दीली कर दी जाए तो उस की वजह से वह officer disqualify न हो जाए। आज अगर किसी officer का designation

Director of Public Instruction है तो यह कल को बदल कर Directress भी हो सकता है। सिर्फ इस बात को मद्देनजर रख कर यह बिल लाया गया है और कोई बड़ी बात नहीं है।

Deputy Speaker : Question is—

That the Punjab University (Amendment) Bill, as passed by the Punjab Legislative Council, be taken into consideration.

The motion was carried.

Deputy Speaker : Now the House will proceed to consider the Bill Clause by Clause.

CLAUSE 2

Deputy Speaker : Question is—

That Clause 2 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 3

Deputy Speaker : Question is—

That Clause 3 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 4

Deputy Speaker : Question is—

That Clause 4 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 1

Deputy Speaker : Question is—

That Clause 1 stand part of the Bill.

The motion was carried.

TITLE

Deputy Speaker : Question is—

That Title be the Title of the Bill.

The motion was carried.

Minister of State for Education (Shri Yash Paul) : Madam, I beg to move—

That the Punjab University (Amendment) Bill, as passed by the Punjab Legislative Council, be passed.

Deputy Speaker : Motion moved—

That the Punjab University (Amendment) Bill, as passed by the Punjab Legislative Council, be passed.

सरदार गुरदियाल सिंह ढिल्लों (तरन तारन) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, बात यह है कि बात तो गुजर गई है। तो भी मैं इतना अर्ज करूंगा अगर्चि पहले मैं आप की इजाजत बोलने के लिए हासिल न कर सका—कि अगर हम इस वक्त यह amendment मान लें कि Director की बजाए Directress हो जाए तो हो सकता है कि किसी वक्त आप को "स्पीकरेस" ही कहना पड़े। (हंसी) डायरेकटर में ही डायरेकट्रेस भी आ जाती है।

Deputy Speaker : Question is—

That the Punjab University (Amendment) Bill, as passed by the Punjab Legislative Council, be passed.

The motion was carried

THE PUNJAB LAWS (EXTENSION No. 11) BILL, 1962

Home Minister (Shri Mohan Lal) : Madam, I beg to move—

That the Punjab Laws (Extension No. 11) Bill, be taken into consideration at once.

डिप्टी स्पीकर साहिबा, जैसा कि आप जानती हैं कि erstwhile Pepsu area और erstwhile Punjab area में laws को एक जैसे बनाने के लिए एक act बना था और उस में कई दफा amendments की गईं। इस बिल से भी कुछ laws जो कि schedule में दिए गए हैं Pepsu area में लागू करना मतलूब है। यह बड़ा साधारण सा बिल है और मैं आशा रखता हूं कि हाउस इसे मनजूर करेगा।

उपाध्यक्षा : इस बिल पर बहस की जरूरत नहीं है।

Deputy Speaker : Motion moved—

That the Punjab Laws (Extension No. 11) Bill be taken into consideration at once.

Deputy Speaker : Question is—

That the Punjab Laws (Extension No. 11) Bill be taken into consideration at once.

The motion was carried.

Deputy Speaker : The House will now proceed to consider the Bill Clause by Clause.

SUB-CLAUSE (2) OF CLAUSE 1

Deputy Speaker : Question is—

That Sub-clause (2) of Clause 1 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 2

Deputy Speaker : Question is—

That Clause 2 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 3

Deputy Speaker : Question is—

That Clause 3 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 4

Deputy Speaker : Question is—

That Clause 4 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 5

Deputy Speaker : Question is—

That Clause 5 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 6

Deputy Speaker : Question is—

That Clause 6 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 7

Deputy Speaker : Question is—

That Clause 7 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 8

Deputy Speaker : Question is—

That Clause 8 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 9

Deputy Speaker : Question is—

That Clause 9 stand part of the Bill.

The motion was carried.

SCHEDULE I

Deputy Speaker : Question is—

That Schedule I stand part of the Bill.

The motion was carried.

SCHEDULE II

Deputy Speaker : Question is—

That Schedule II stand part of the Bill.

The motion was carried.

SCHEDULE III

Deputy Speaker : Question is—

That Schedule III stand part of the Bill.

The motion was carried.

SUB-CLAUSE (1) OF CLAUSE 1

Deputy Speaker : Question is—

That sub-clause (1) of Clause 1 stand part of the Bill.

The motion was carried.

TITLE

Deputy Speaker : Question is—

That Title be the Title of the Bill.

The motion was carried.

Home Minister (Shri Mohan Lal) : Madam, I beg to move—

That the Punjab Laws (Extension No. 11) Bill be passed.

Deputy Speaker : Motion moved—

That the Punjab Laws (Extension No. 11) Bill be passed.

Deputy Speaker : Question is—

That the Punjab Laws (Extension No. 11) Bill be passed.

The motion was carried.

THE PUNJAB AGRICULTURAL UNIVERSITY (AMENDMENT) BILL, 1962

Agriculture and Forests Minister (Sardar Gurbanta Singh) : Madam, I beg to move—

> That the Punjab Agricultural University (Amendment) Bill, be taken into consideration at once.

12.00 noon

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, Punjab Agricultural University ਦਾ Bill ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਪਾਸ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਅਸੀਂ ਹੁਣ Amending Bill ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਤਰਮੀਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ university ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਪਹਿਲਾ Vice Chancellor ਹੋਵੇ ਉਹ board of management ਦਾ member ਵੀ ਹੋਵੇ ਤਾਕਿ university ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਨਾਲ ਖੜਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਦੂਸਰੀ ਅਸੀਂ ਇਹ ਤਰਮੀਮ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ Vice Chancellor, board of management ਦਾ working chairman ਹੋਵੇ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਉਸ vice chancellor ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰਖਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜਾ ਪਹਿਲਾਂ appoint ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਬਾਅਦ ਅਗਰ ਕੋਈ ਹੋਰ appoint ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਫੇਰ board of management ਵਾਲੇ ਆਪੇ ਹੀ ਚੁਣਿਆ ਕਰਨਗੇ। ਤੀਸਰੀ ਚੀਜ਼ ਇਸ ਵਿਚ age ਦੀ relaxation ਲਈ ਲਿਆਂਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਸਾਨੂੰ 60 ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਜਾਂ ਕੋਈ ਦੋ ਚਾਰ ਸਾਲ ਹੋਰ ਵਡੇਰੀ ਉਮਰ ਦਾ ਕਾਬਲ ਆਦਮੀ ਮਿਲੇ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਇਸ ਨਵੀਂ ਬਣ ਰਹੀ university ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਦੀ ਰਾਹ ਤੇ ਲੈ ਜਾਣ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ appoint ਕਰ ਸਕੀਏ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਉਮਰ relax ਕਰਨ ਦੀ ਵੀ ਅਸੀਂ House ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਇਤਨਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਮੈਂ House ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

Deputy Speaker : Motion moved—

> That the Punjab Agricultural University (Amendment) Bill, be taken into consideration at once.

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ (ਲੁਧਿਆਣਾ, ਉਤਰ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ ਮੈਂ ਇਕ ਖਾਸ ਹਦ ਤਕ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਅਜ ਕਲ ਏਸ ਗਲ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਰੀਟਾਇਰ ਹੋ ਕੇ ਪੈਨਸਨ ਤੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੇਰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਦੇ ਨਾਲ employ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਬਰ ਵਿਚ ਲੱਤਾਂ ਲਮਕਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹੋਣ ਖਾਸ ਜ਼ਿਮੇਦਾਰੀਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਕੰਮਾਂ ਤੇ ਲਾਇਆ ਜਾਵੇ।

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਉਪ-ਮੰਤਰੀ (ਕੈਪਟਨ ਰਤਨ ਸਿੰਘ): ਬਾਬੂ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਜਵਾਨ ਹੋ ?

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਮੈਂ ਕੋਈ ਤੁਹਾਡਾ ਨੌਕਰ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ elected ਨੁਮਾਇੰਦਾ ਹਾਂ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਥੋੜੇ ਦਿਨ ਹੋਏ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਕ 80 ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਬਢੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਇਸ agricultural university ਦਾ Vice Chancllor ਬਣਾਇਆ ਹੈ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਬਾਬੂ ਜੀ ਤੁਸੀਂ relevant ਬੋਲੋ।

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਭੈਣ ਜੀ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ baekground ਦਸਣ ਲਗਾ ਹਾਂ।

ਕੈਪਟਨ ਰਤਨ ਸਿੰਘ (ਉਪ ਮੰਤਰੀ) : ਇਥੇ ਤੁਸੀਂ ਭੈਣ ਜੀ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਕਹਿ ਕੇ ਐਡਰੈਸ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ: ਠੀਕ ਹੈ ਜੀ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਤਸਲੀਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ ਹੀ ਕਹਾਂਗਾ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਦੇਖਣਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਇਆ ਜਿਹੜੇ ਆਦਮੀ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮਤ ਦੇ ਵਿਚੋਂ unfit ਹੋ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕੀ ਇਹ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਮੁਹਈਆ ਕਰਨ ਲਈ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਬਿਲਕੁਲ fit ਅਤੇ energetic ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆ ਹਨ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਨਾਲ ਹਰਗਿਜ਼ ਇਤਫਾਕ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਜਿਹੜੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੁਢੇ ਆਦਮੀ ਜੋ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ fit ਨਾ ਹੋਣ ਇਕ ਨਵੀਂ ਬਣ ਰਹੀ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਦੇ ਵਿਚ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਇਕ young energetic ਆਦਮੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਗਰ ਇਸ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ build ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਲਈ ਐਸਾ ਆਦਮੀ ਲਗਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ office hours ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਹੋਵੇ। ਲੇਕਿਨ ਜਿਹੜਾ ਇਕ ਦਫਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ unfit ਕਰਕੇ ਕਢ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਫਿਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਤੇ ਲਗਾ ਦੇਣਾ ਕੋਈ ਅਕਲਮੰਦੀ ਦਾ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਜ਼ਾਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਬਲਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਆਦਮੀ ਇਸ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਦੇ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਲਾਏ ਗਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਜ਼ਾਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇੱਜ਼ਤ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਦੇ ਨਾਲ ਤਕਦਾ ਹਾਂ ਔਰ ਅਗਰ ਮੈਨੂੰ ਮੌਕਾ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਨੀ ਹੱਥ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਵੀ ਤਿਆਰ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਬਜ਼ੁਰਗ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ। ਲੇਕਿਨ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਇਸ ਗਲ ਦੇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਉਮਰ ਤੇ ਵਿਚ ਐਸੀ ਡੀਊਟੀ ਦੇ ਲਾਇਆ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਕੰਮ ਨੂੰ build ਕਰਨ ਦਾ ਹੋਵੇ। ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਦਾ ਖੇਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਹੈ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਿੰਮਤੀ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਇਹ ਮੰਗ ਹੈ ਕਿ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ build ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ ਬਲੰਦੀ ਤੇ ਲੈ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਲਈ ਇਕ ਤੰਦਰੁਸਤ ਅਤੇ young ਆਦਮੀ ਲਗਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ superannuation ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਆਦਮੀ 55 ਜਾਂ 60 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਵਿਚ ਰੀਟਾਇਰ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਬਹੁਤ ਚਰਚਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ਪਰਾਂਤੀ ਸਰਕਾਰਾਂ ਕਈ ਬੁਢੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਵਿਸਜ਼ ਨੂੰ extend ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਮੁਖਤਲਿਫ ਖਿਆਲ ਰਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੇ ਅਤੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਮੁਜ਼ੰਮਤ ਕੀਤੀ

ਸੀ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ junior officers ਹਨ ਅਤੇ ਕਾਬਲ ਤੋਂ ਕਾਬਲ ਅਫਸਰ ਹਨ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਕ ਮਾਰਦੀ ਹੈ। ਐਸੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ , ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਸੋਚਣ ਵਾਲੀ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਇਆ ਇਸ ਅਸੂਲ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਅਪਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਕਈ ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਲੈਜਿਸਲੇਟਰਜ਼ ਵੀ ਬੁਢੇ ਹਨ। ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਕ ਲੈਜਿਸਲੇਟਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰਾ ਦੇਣ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਔਰ ਵੈਸੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿਮੇਦਾਰੀ ਉਸ ਦੀ ਬਹੁਤ ਕਮ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ ਚਾਹੇ ਉਹ ਵਡੇ ਤੋਂ ਵਡਾ ਅਫਸਰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਜਿੱਥੇ ਨਵੀਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਉਥੇ fit ਆਦਮੀ ਲਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਪੁਰਾਣੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੇ ਵਿਚ ਐਸਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਮਨਜ਼ੂਰੇਨਜ਼ਰ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਮਰਨ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਹੋਣ ਉਹ ਗੱਦੀਆਂ ਨਾਲ ਚੰਬੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸੀ। ਏਸੇ ਤਰੀਕੇ ਦੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੈ। ਉਹ ਬਾਵਜੂਦ ਕਬਰ ਵਿਚ ਲੱਤਾਂ ਲਮਕਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹੋਣ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰੀ ਛਡਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਹੋਰ ਕਈ ਜਗ੍ਹਾ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਵਜ਼ੀਰੀ ਦੀ ਗੱਦੀ ਨਾਲ ਲੋਕ ਚਿਮੜੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਕਬਰ ਵਿਚ ਲੱਤਾਂ ਹੋਣ ਗੱਦੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੇ। ਇਹ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਰਗਾ ਮੁਲਕ ਹੀ ਸੀ ਜਿਥੇ Sir Stafford Cripps ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਅਜੇ 55 ਜਾਂ 56 ਸਾਲ ਦੀ ਹੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਬੀਮਾਰ ਹੋਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸੇ ਵਕਤ ਵਜ਼ੀਰੇ ਖਜ਼ਾਨਾ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦਿਤਾ। ਲੇਕਿਨ ਸਾਡੀ democracy ਦਾ ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸੁਣੇ ਜਾਂ ਨਾ ਸੁਣੇ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸੁਝੇ ਨਾ ਸੁਝੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਬੋਲ ਹੋਵੇ ਨਾ ਬੋਲ ਹੋਵੇ ਲੇਕਿਨ ਗੱਦੀ ਨਾਲ ਚਿਮਟਿਆ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦਾ ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ retired ਅਫਸਰ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਹ spirit ਕਿਉਂ ਨਾ ਆਵੇ (*Interruptions*) ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ ਅਸੀਂ ਜਦ ਐਸੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਜਿਹੜਾ civilised ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਦਾਵ੍ਹਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ advanced ਮੁਲਕਾਂ ਨਾਲ ਰਲਣ ਲਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਖਿਆਲ ਰਖਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਖਿਦਮਤ ਲਈ ਜਾਵੇ ਜਿਹੜੇ ਖਿਦਮਤ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਬਲ ਹੋਣ। ਲੇਕਿਨ ਜੋ ਆਦਮੀ ਇਨਾਮੀ ਘੋੜੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਹਾਰੀ ਚਾਰਨਾ ਚੰਗੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, Punjab Agricultural University ਦੀ Vice Chancellorship ਕੋਈ ਐਸੀ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਨਾਮ ਵਿਚ ਦੇਣੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਨਾਮ ਹੀ ਦੇਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਦਿਉ, ਜਾਗੀਰ ਦੇ ਦਿਉ, ਉਸਦੀ pension ਵਧਾ ਦਿਉ ਅਤੇ ਹੁਣ ਕੋਟੇ ਲਾਈਸੰਸਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਕੋਟੇ ਲਾਈਸੈਂਸ ਹੀ ਦੇ ਦਿਉ ਲੇਕਿਨ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਕੌਮ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਨਾਲ ਤਾਂ ਖਿਲਵਾੜ ਨਾ ਕਰੋ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੰਮਾਂ ਤੇ ਜੋ fittest persons ਹੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਗਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਜਿਹੜਾ ਆਦਮੀ ਰੂਲਜ਼ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ retire ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਜਾਕੇ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦੀ ਉਮਰ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ ਕਿ ਉਹ ਹੋਰ ਮਿਹਨਤ ਕਰੇ ਲੇਕਿਨ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਚੋਰ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਲਿਆ ਕੇ ਰਾਹੀਂ ਇਕ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰ ਕੰਮ ਤੇ ਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਪਬਲਕ ਨਾਲ, ਸੂਬੇ ਨਾਲ ਤੇ administration ਨਾਲ ਨਾਇਨਸਾਫੀ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਇਹ ਇਕ ਧਰੋ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨਸਲਾਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਇਸ ਵਕਤ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਚੰਗੀਆਂ conventions ਕਾਇਮ ਕਰੀਏ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਅਜੇ ਨਿਆਣੀ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਰਾਜ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ

[ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ]

ਚੰਗੀਆਂ conventions set ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਹ ਇਕ ਖਾਸ convention ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਾਇਮ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ retirement age ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੋਈ ਵੀ ਆਦਮੀ ਭਾਵੇਂ ਕਿਤਨਾ ਕਾਬਲ ਹੋਵੇ ਉਸਨੂੰ ਨਾਂ ਤਾਂ extension ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਚੋਰ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਰਾਹੀਂ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇ। ਸਾਡੇ ਕਾਫੀ retired ਕਾਬਲ ਤੋਂ ਕਾਬਲ Judges ਹਨ, Financial Commissioners ਹਨ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ Secretaries ਹਨ । ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਬਲੀਅਤ ਤੇ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਬਲੀਅਤ ਦੀ ਦਾਦ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਲੇਕਿਨ ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦੇ ਰੂਲਜ਼ ਬਣੇ ਹਨ ਕਿ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਇਕ ਖਾਸ ਉਮਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ retire ਹੋ ਜਾਵੇਗਾਂ ਤਾਂ ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਉਨਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਚੋਰ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਰਾਹੀਂ ਲਿਆਂਦੇ ਹੋ। ਕੀ ਹੋਰ ਆਦਮੀ services ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿ ਹਕ ਬਣਦਾ ਹੈ ? ਉਹ ਵੀ ਕਾਬਲ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਾਬਲੀਅਤ ਨਾਲ ਨਿਭਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀਆਂ lame excuses ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ ਉਹੋ ਹੁਣ ਇਹ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। 1917 ਤੋਂ ਪਹਲਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਹਿਦੁਸਤਾਨੀ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਬਣਨ ਦੇ ਕਾਬਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਤੇ ਕੋਈ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ I.C.S. ਅਫਸਰ ਬਣਨ ਦੇ ਕਾਬਲ ਨਹੀਂ ਲੇਕਿਨ ਤੁਸੀਂ ਅੱਜ ਵੇਖੋ ਕਿ ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਬੜੇ ਬੜੇ ਕਾਬਲ ਜਰਨੈਲ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਕਿਸ ਕਾਬਲੀਅਤ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖਿਦਮਾਤ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਸ ਕਾਬਲੀਅਤ ਨਾਲ ਗੈਰ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਨਾਮ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ I.A.S. ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਕਿਤਨਾ ਦਖਲ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਬਲੀਅਤ ਦੀ ਦਾਦ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਮੁਲਕ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ serving ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਛਡ ਕੇ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋਏ ਬੁੱਢੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਐਸੀਆਂ ਪੋਸਟਾਂ ਤੇ ਲਾਣਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕਿ service ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦਾ ਹਕ ਬਣਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ energetic services ਨਾਲ ਸਵਾਏ ਮਖੌਲ ਕਰਨ ਦੇ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ। 1947 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਡੀਆਂ services ਨੇ ਉਜੜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਸਾਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਉਜੜੇ ਹੋਏ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁਕਿਆ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ services ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਕਾਬਲੀਅਤ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਵਜਹ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਬੁਢੇ ਆਦਮੀ ਦੇ ਆਰਾਮ ਵਿਚ ਖਲਲ ਪਾਕੇ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਪੋਸਟ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ।

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਅਤੇ ਜੰਗਲਾਤ ਮੰਤਰੀ : ਉਹ ਤੁਹਾਡੀ ਉਮਰ ਦਾ ਹੀ ਹੈ।

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ: ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਉਸਦੀ ਜ਼ਾਤ ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਉਸਦੀ ਪੂਰੀ ਪੂਰੀ ਇਜ਼ੱਤ ਹੈ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਪੁਰਾਣੇ ਵਾਕਫਕਾਰ ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਅਸੂਲ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਸਾਨੂੰ good conventions ਕਾਇਮ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿਚ favouritism ਦਾ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਬਲਕਿ ਕਿਸੇ ਜਾਨਦਾਰ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਵਡਾ ਕੰਮ ਸਾਂਭਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਹਰ ਪਾਸੇ favourites ਨੂੰ ਹੀ ਦਾਖਲ ਕਰੋਗੇ ਤਾਂ ਇਸਦੇ ਨਤਾਇਜ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਨਗੇ। ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੀ 80 ਫੀਸਦੀ ਆਬਾਦੀ ਨੇ ਜਿਹੜੀ ਖੇਤੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਇਸ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਤੇ ਬਹੁਤ ਉਮੀਦਾਂ ਲਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਇਕ ਐਸਾ ਸੂਬਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ minerals ਬਹੁਤ ਘਟ ਹਨ, ਕੋਲਾ, ਲੋਹਾ ਤੇ ਹੋਰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਧਾਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਇਥੇ light industries ਹੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, heavy industries ਘਟ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ

ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੌਰ ਤੇ ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਸੂਬਾ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸੂਬੇ ਦੇ agriculturists ਨੇ ਜੋ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਤੇ ਅਸੀਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸਾਰਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਮਾਣ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਐਸੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਸਤੇ ਸਾਰਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਫ਼ਖਰ ਕਰ ਸਕੇ। ਲੇਕਿਨ ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਕ ਉਮਰਰਸੀਦਾ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਜੋ retire ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ...........

ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ : ਬੁਢੇ ਹੋਕੇ ਸਗੋਂ ਅਕਲ ਪੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਕਲ ਪੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਜਿਸਮ ਕੱਚਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਇਆ ਇਕੱਲੀ ਅਕਲ ਹੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਜਿਸਮ ਤੇ ਹਿੰਮਤ ਵੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਕਲ ਪਕ ਗਈ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਕਲ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਬਲਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਿਸਮ ਨੂੰ ਹਿਲਾਕੇ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰੋਲ adviser ਹੀ ਮੁਕਰਰ ਕਰਨਾ ਹੈ.........

ਸਰਦਾਰ ਜੈਇੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਟਰੈਕਟਰ ਥੋੜੇ ਚਲਾਣੇ ਹਨ।

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਟਰੈਕਟਰ ਚਲਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਚਲਾਣਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵਡੇ ਕੰਮ ਨੂੰ organise ਕਰਨਾ ਹੈ.........

ਸਰਦਾਰ ਜੈਇੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਚੌਧਰੀ ਦੇਵੀ ਲਾਲ ਨੂੰ ਲਾ ਦੇਈਏ ?

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਚੌਧਰੀ ਦੇਵੀ ਲਾਲ ਤੁਹਾਡੇ ਰਹਿਮ ਤੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਹ ਆਪਣੀ ਹਿੰਮਤ ਨਾਲ ਮੈਂਬਰ ਬਣੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਪਣੀ ਹਿੰਮਤ ਨਾਲ Leader of the Opposition ਬਣੇ ਹਨ......

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਅਤੇ ਜੰਗਲਾਤ ਮੰਤਰੀ : ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਆਪਣੀ ਕਾਰਾਗਿਰੀ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂਬਰ ਬਣੇ ਹੋ (ਹਾਸਾ)

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਤੁਹਾਡੀ ਕਾਰਾਗਿਰੀ ਵੀ ਸਭ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪਈ ਤਾਂ ਦਸ ਦੇਵਾਂਗੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਨੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਹੋ।)(ਹਾਸਾ) ਤੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋਮ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਕਲ ਪੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜਿਸਮ ਵੀ ਪੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕੰਮ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਕਲ ਤੇ ਤਜਰੂਬੇ ਤੋਂ ਫ਼ਾਇਦਾ ਉਠਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਜੇਕਰ ਫ਼ਾਇਦਾ ਉਠਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਕਲ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਹੀ ਕਿਉਂ ਫ਼ਾਇਦਾ ਉਠਾਂਦੇ ਹੋ ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਇਸ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਅਨਗਿਣਤ ਪੱਕੀ ਹੋਈ ਅਕਲ ਤੇ ਤਜਰੂਬੇ ਵਾਲੇ retired ਆਦਮੀ ਬੈਠੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਹੀ ਫ਼ਾਇਦਾ ਉਠਾਉ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਭਰਤੀ ਕਰਨ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ। Age limit ਕਿਉਂ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ? ਜੇ age limit ਮੁਕਰਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਖ਼ਾਸ ਉਮਰ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਆਦਮੀ unfit ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

उपाध्यक्षा : आप इतने पुराने Parliamentarian हैं। आप को तो Chair को address करना चाहिये। (The hon. Member is a seasoned Parliamentarian. He should address the Chair.)

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਹਿਬਾ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਸ਼ੁਕਰੀਆ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਐਸੀ ਤਵੱਜੁਹ ਦਿਲਾਉਣ ਲਈ। ਮੈਂ ਤਹਾਨੂੰ ਹੀ ਮੁਖ਼ਾਤਬ ਕਰਾਂਗਾ। ਅਜ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਆਦਮੀ ਅਕਲ ਅਤੇ ਤਜਰੁਬਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰਖਦੇ ਹੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕੋਈ age limit ਨਹੀਂ ਲਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ

[ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ]

Service ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਤਸਲੀਮ ਕਰ ਚੁਕੇ ਹਾਂ, rules ਅਤੇ regulations ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਭਰਤੀ ਕਰਨ ਅਤੇ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋਣ ਦੀ age limit ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ limits ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ observe ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਗਰ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ limits ਨੂੰ observe ਕਰਾਂਗੇ ਅਤੇ rules ਤੇ regulations ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਚਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਮੌਕਾ ਦਿਆਂਗੇ ਜਿਹੜੇ service ਵਿਚ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਸਾਡੀ ਜ਼ਿਆਦਾ service ਕਰਨ, ਆਪਣੀ ਹਿੰਮਤ ਅਤੇ ਤਾਕਤ ਨਾ serve ਕਰਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਮੌਕਾ ਮਿਲੇ। ਜੋ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੀ ਬਾਬਤ ਪੜ੍ਹਿਆ ਤੇ ਸੁਣਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਕੁਛ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਵਾਕਫੀਅਤ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ ਜੋ ਆਦਮੀ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ social service ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਲਕ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਮਲਕ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ retired ਆਦਮੀ social service ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਮੁਲਾਜ਼ਮਤ ਵਿਚ ਚਿਮਟਿਆ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਰੁਪਏ ਤਨਖਾਹ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮੁਲਕ ਤੇ ਬੋਝ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ social service ਕਰੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਲਾਂ ਨਾਲ ਮੁਲਕ ਤੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਕੋਈ ਭਲਾਈ ਨਹੀਂ। ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਸੂਲ ਤੇ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। Retired ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪੋਸਟ ਤੇ ਨਹੀਂ ਲਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਕਾਬਲ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰੀਆ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿਲੋਂ (ਤਰਨ ਤਾਰਨ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆ ਕੇ Agricultural University ਦਾ ਕੁਛ ਲਾਭ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਕੁਛ ਅਸੂਲੀ ਗਲਾਂ ਤੇ ਬਹਿਸ ਹੁੰਦੀ, ਪਰ ਬਾਬੂ ਜੀ ਬੁਢਿਆਂ ਦੇ ਮਗਰ ਪੈ ਗਏ। ਮੈਂ ਬਾਬੂ ਜੀ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬੁਢੇ ਬੁਢੇ ਵਿਚ ਫਰਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਉਹ ਬੁਢੇ ਵੀ ਵੇਖੇ ਹਨ ਜੋ 50 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਤੁਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਡੰਗੋਰੀ ਨਾਲ ਚਲਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਵੀ ਵੇਖੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ 70 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਵਿਆਹ ਕਰਾ ਕੇ ਬਚੇ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਘੋੜੇ ਤੇ ਨਰ ਕਦੇ ਬੁਢੇ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ। (ਹਾਸਾ) ਕਿਸੇ ਵਡੇਰੀ ਉਮਰ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਤੂੰ ਨਿਕਾ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ ਬੁਢਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈਂ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬੁਢਾ ਆਖਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਮਗਰ ਪੈ ਗਿਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਕਿ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਉਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈਂ। ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਕਈ ਦਫਾ ਐਸੀ ਵਰਤੀ ਹੋਏਗੀ (ਹਾਸਾ)। ਇਕ ਗਲ ਮੈਂ ਜ਼ਰੂਰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਐਨਾ ਅਹਿਮ ਕਦਮ ਉਠਾਇਆ ਹੈ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ Agricultural University ਬਨਣੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦੇਖ ਲਉ। ਕੋਈ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਕੋਈ ਪਟਿਆਲੇ ਵਿਚ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ Agricultural University ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਬੜੇ matured ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਸਿਆਣੇ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਵਾਲੇ ਅਫਸਰ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, ਐਨਾ ਜ਼ਰੂਰ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬਤੌਰ ਅਫਸਰ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬੜੇ ਬੜੇ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ, ਉਲਝੇ ਹੋਏ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਲਈ ਇਹ ਬੜੇ ਜ਼ਿੰਮੇਂਵਾਰ ਸਨ। ਪੁਰਾਣੇ ਸਿਵਲ ਸਰਵਿਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ ਅਤੇ ਫਿਨਾਨਸ਼ਲ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤਕ ਗਏ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਕਾਬਲੀਅਤ ਦੀ ਬਿਨਾ ਤੇ ਸੈਂਟਰ ਤਕ ਪਹੁੰਚੇ। Agricultural University ਜੇ ਤੁਸਾਂ ਬਣਾਈ ਹੈ ਤਾਂ ਬੁੜਾਪੇ ਦਾ ਖਿਆਲ ਕੁਛ ਚਿਰ ਲਈ ਛਡ ਦਿਉ। ਮੈਨੂੰ ਬੜਾ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਸਰਵਿਸਿਜ ਵਿਚੋਂ ਇਹੋ ਜਿਹੇ

ਬੜੇ ਘਟ ਆਦਮੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਚੀਜ਼ਾਂ ਐਸੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਉਹ ਬੜਾ ਲਾਇਕ ਬੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਬਨਾਉਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ set up ਕਰਨੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਕੰਮ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਇਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਓਥੇ ਭੇਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਨਾਮਜ਼ਦਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਯਾ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਦੂਸਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਭੇਜਦੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਜ਼ਾਤੀ ਗਲਾਂ ਕਰਕੇ ਕਈ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਚਲਣ ਲਗ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੋਈ ਬਜ਼ੁਰਗ ਹੀ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਚਲਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਥਾਪਰ ਸਾਹਿਬ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਬੁਢੇ ਆਦਮੀ ਨਹੀਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਮੁਲਕ ਨੇ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਉਣਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਹਿਸਟਰੀ ਨੂੰ ਵੇਖਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਦਮੀ ਹੋਰ ਵੀ ਹਨ Agriculture science ਵਾਲੇ ਲਈ ਵੀ ਇਹ ਛੋਟ ਦਿਤੀ ਹੈ। mature ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ administration ਅਤੇ science ਦੀ knowledge ਹੋਵੇ, technical study ਹੋਵੇ। ਮੇਰਾ ਆਪਣਾ ਜ਼ਾਤੀ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਬੰਦੇ ਅਖੀਰ ਦਮ ਤਕ ਬੜੇ ਮੁਫੀਦ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹਡੀਆਂ ਵੀ ਕੰਮ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਿਆਕਤ ਕਾਬਲੇ ਕਦਰ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਕ ਐਸਾ ਢਾਂਚਾ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਕੁ ਵਡਾ ਬਜ਼ੁਰਗ ਹੋ ਜਾਵੇ ਉਸ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦੀ ਇਜ਼ਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਐਨੀਆਂ ਹੀ ਗਲਾਂ ਆਖਣੀਆਂ ਸਨ। ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆ ਕੇ ਠੀਕ ਹੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੀ ਬੜੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

12.30 p.m.

The Sabha then adjourned till 11 a.m. on Monday the 7th May, 1962.

17509 PVS—380—29-10-62—C., P. and S., Pb., Chandigarh

Punjab Vidhan Sabha Debates

7th May, 1962

Vol. I—No 32

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Monday, the 7th May, 1962

		PAGE
Starred Questions and Answers	..	(32)1
Unstarred Questions and Answers	..	(32)31
Short Notice Question and Answer	..	(32)67
Adjournment Motion	..	(32)67
Calling Attention to a matter of urgent public importance	..	(32)69
Papers laid on the Table	..	(32)69
Bill (s)—		
The Punjab Agricultural University (Amendment)—1962 (Resumption of consideration)	..	(32)70
The Punjab Professions, Trades, Callings and Employments Taxation (Amendment)—, 1962	..	(32)84
The Punjab Land Revenue Special Assessment (Exemption)—, 1962		(32)91—(32)116
Annexure	..	

Price: Rs 7.35 nP.

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATES, VOL. I, NO. 32,

DATED THE 7TH MAY, 1962

Read	*for*	*on page*	*line*
तो	केतो	(32)3	22
Comrade Makhan Singh Tarsikka	Comrade Makhan Singh Tarsikha	(32)23	7th from below
A nritsar	Amritsr	(32)25	14
Delete line	15	(32)26	15
standing	staindíng	(32)32	17
rainfall	reainfall	(32)32	25
DISTRICT	DISTIRICT	(32)40	5
houses	houser	(32)49	3
Bhatinda	Bathinda	(32)50	Serial No. 16
so	s,	(32)62	14th from below
discharge	dischrge	(32)65	10
comrade Makhan Singh Tarsikka	comrade Makhan Singh Tariskka	(32)69	8th from below
फिकरे	फिकर	(32)75	10
मैं	म	(32)88	15
छुरे	छरे	(32)94	11th from below
छुरा	छरा	(32)94	11th from below

PUNJAB VIDHAN SABHA

Monday, the 7th May, 1962

The Vidhan Sabha met in the Assembly Chamber, Sector 1, *Chandigarh, at* 11.00 *a.m. of the Clock. Mr. Speaker (Shri Prabodh Chandra) in the Chair.*

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

METALLING OF ROADS DURING THIRD PLAN PERIOD

*597. **Comrade Makhan Singh Tarsikka** : Will the Minister for Public Works be pleased to state—

(a) the names of the roads in the State which are proposed to be metalled during the Third Five-Year Plan period ;

(b) the criteria kept in view in selecting the roads mentioned in part (a) above ?

Sardar Niranjan Singh Talib : (a) The detailed proposals for roads to be provided in III Five-Year Plan are under consideration of the Government. These will be published after the requisite approval has been accorded.

(b) The information is given in the enclosed sheet which is laid on the table of the House.

Statement

Broadly speaking, the following principles are kept in view while selecting a road for construction :—

(i) It should serve the maximum population of the area through which it passes ; if possible the alignment should touch important towns or villages (particularly Mandis and Industrial Centres) in the area commanded by the roads ;

(ii) it should make up a missing link between the terminus of two existing roads.

(iii) it should serve the area hither to deficient in the means of communication, preference being given to the tracts which are rich in agricultural produce.

(iv) it should meet the administrative and strategic needs of the State.

(v) it should provide an inter-State connection to afford travelling and trade facilities between two adjacent States.

(vi) local needs of the area concerned are ascertained through the District Development Committees which represent various interests concerned with the development works.

WITHDRAWAL OF POLITICAL PENSIONS

*733. **Sardar Lakhi Singh Chaudhri** : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether Political pensions were withdrawn from certain pensioners who took part in the recent Akali agitation in the State ; if so, their number, district-wise ;

[Sardar Lakhi Singh Chaudhri]

(b) whether any notice was given or explanation called for before withdrawing the said political pensions ;

(c) the conditions, if any, attached to the grant of political pensions and the instructions/orders for their withdrawal ?

Sardar Gulab Singh (Chief Parliamentary Secretary) : (a) Yes. Payment of financial assistance was stopped in the case of those political sufferers who indulged in anti-national and communal activities, in accordance with a decision of the State National Workers (Relief and Rehabilitation) Board. As some of the cases are pending enquiry, Government is not able to disclose their number districtwise.

(b) No.

(c) No.

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਕੀ ਚੀਫ਼ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟਰੀ ਸਕੱਤਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸੱਣਗੇ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ political sufferers ਨੂੰ pension ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਇਹ ਸ਼ਰਤ ਲਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ political sufferers ਅਕਾਲੀ agitation ਜਾਂ Communist agitations ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਲੈਣਗੇ ਔਰ ਜੇ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣਗੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ pension withdraw ਕਰ ਲਈ ਜਾਵੇਗੀ ?

ਚੀਫ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟਰੀ ਸੈਕਰੇਟਰੀ : Pension ਕਿਸੇ ਸ਼ਰਤ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਇਹ relief according to rules ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੂੰ show cause notice issue ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਕੀ ਇਹ fact ਨਹੀਂ ਕਿ Akali ਸਤਿਆਗ੍ਰਹੀਆਂ ਦੀਆਂ pensions wholesale withdraw ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ?

ਚੀਫ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟਰੀ ਸੈਕਰੇਟਰੀ : wholesale withdrawal ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਬਾਕਾਇਦਾ reports ਆਈਆਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ reports ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਹੀ action ਲਿਆ ਗਿਆ। ਵੈਸੇ ਗੌਰਮੈਂਟ ਦੁਬਾਰਾ ਗੌਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ reports ਠੀਕ ਹੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ relief ਦੁਬਾਰਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਕੀ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਾਰੇ Communist workers ਦੀਆਂ pensions withdraw ਕਰ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ?

ਚੀਫ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟਰੀ ਸੈਕਰੇਟਰੀ : ਤੁਸੀਂ ਦੁਬਾਰਾ ਸਵਾਲ ਕਰਕੇ ਪੁਛ ਲਉ, ਪਤਾ ਕਰਕੇ ਦਸ ਸਕਾਂਗਾ।

MERGER OF PHAGWARA SUB-DIVISION IN JULLUNDUR DISTRICT

*787. **Shri Om Parkash Agnihotri** : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether there is any proposal under the consideration of Government to take out the Phagwara Sub-Division out of Kapurthala District and merge it in Jullundur District ;

(b) if the answer to part (a) above be in the affirmative whether the said proposal envisages the inclusion of the neighbouring Zails of Bharenmazare and Pharala of Nawanshehr Tehsil in the Phagwara Sub-Division.

Sardar Ajmer Singh (Revenue Minister) : (a) and (b) The question of territorial adjustments of divisions, districts and tehsils in the State is being considered by Government.

RECOVERY OF PERMITS MISSING FROM INDUSTRIES OFFICE, LUDHIANA

*662. **Comrade Ram Piara** : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether the documents/permits found missing some time ago from the office of the District Industries Officer, Ludhiana, have been recovered ; if so, their number ;

(b) if the answer to part (a) above be in the affirmative, the date when the said documents/permits were recovered, from whom and from where ;

(c) whether the permits mentioned above were signed permits ; if so, by whom and the number thereof ;

(d) whether any of the said permits has been honoured ; if so, by whom and on what firm in each case ?

Sardar Partap Singh Kairon : Some of the permits (quota certificates) found missing, have been recovered. The investigation of the case is in progress. It is not in public interest to disclose at present any further details at this stage, as the case is *sub-judice*.

कामरेड राम प्यारा : मैं ने जनाब न तो party के बारे में पूछा है और न ही *sub-judice* cases बारे में । मैं केतो factual information मांग रहा हूं । क्या मुझे यह बताया जा सकता है कि जितने permits recover किए गए उन पर किस के दस्तख्त थे ?

मुख्य मंत्री : इस वक्त मेरे पास इतलाह नहीं क्योंकि case *subjudice* था इस लिए सारी details देने की कोशिश नहीं की ।

कामरेड राम प्यारा : क्या चीफ मिनिस्टर साहिब बतायगे कि ऐसी कोई हदायत हैं कि जिन अफसरान के खिलाफ शिकायत है उन्हें arrest करने से पहले ज़मानत पर रिहा कर दिया जाए ?

मुख्य मंत्री : जी नहीं ।

Mr. Speaker : Since the case is *sub-judice*, the hon. Member will not be able to get any more information from the Government.

Comrade Ram Piara : Sir, it is an insult of the House that the information which has reached the common man in the street through the Press is being denied to it. I have only asked the factual information. I do not want the details. What I want to know is this—

(a) who was responsible for the misplacement of those permits ;

(b) from whom those permits have been recovered ; and

(c) the number of such permits that have been recovered.

Chief Minister : I am not in a position to disclose the information at this stage.

कामरेड राम प्यारा : जहां पर सब लोगों के पास information हैं तो हाउस में वह information देने में क्या एतराज़ है । It is an insult offered to the House.

Mr. Speaker : The Government cannot issue any instructions which are in contravention of any law.

कामरेड राम प्यारा : क्या चीफ मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि Government के पास कुछ instructions हैं कि जब तक किसी आदमी को arrest न किया जाए उसकी bail नहीं हो सकती ?

Mr. Speaker : It is for the Government to decide.

Comrade Ram Piara : But the Courts have to act on the policy of the Government.

Mr. Speaker : Courts do not act on the policy of the Government.

कामरेड राम प्यारा : जब तक किसी आदमी को गिरफ्तार नहीं किया जाता उसे bail out कैसे किया जा सकता है ?

STARRED QUESTION NO. 672 (POSTPONED)

Mr. Speaker : Question No. 672 is postponed.

Comrade Ram Piara : My submission is that the information can be collected from the Secretariat itself and it is not to be collected from anywhere else.

Chief Minister : We do not give this information.

Comrade Ram Piara : Sir, a new complication has arisen. The reply now given by the hon. Chief Minister is that "we do not give this information" while previously you said that the "Question is postponed".

Chief Minister : For the present we have asked for the postponement of the question. Later on we will decide whether the information is to be supplied or not.

Comrade Ram Piara : I want to know whether this information will be supplied to me or not.

Mr. Speaker : The Government has not yet been able to make up its mind in this connection.

Comrade Ram Piara : Sir, I have not asked the names of the persons. I have only asked about the number of firms that have been black-listed.

Chief Minister : I have not been able to get the information as yet. After getting it I will decide what to do.

Comrade Ram Piara : Mr. Speaker, the information is available with the Industries Department in the Civil Secretariat.

Chief Minister : It may be with that department but it has not yet been supplied to me. I am again asking them to do so.

कामरेड राम प्यारा : जनाब, यह तो काफी अरसे का पुराना सवाल है और information जो मांगी गई थी वह कहीं बाहर से collect नहीं करनी थी। Secretariat में मौजूद है।

Mr. Speaker : Please do not beat about the bush. The hon. Chief Minister has already stated that he has not been able to get the information so far.

Comrade Ram Piara : Sir, some of the black-listed firms have been granted quotas. I want to know how many of them have been favoured with quotas. It is an important policy matter.

Chief Minister : I have no information as yet.

Comrade Ram Piara : Should I presume that it will be supplied to me later.

Mr. Speaker : When a question is postponed, it is again taken up on a day reserved for postponed questions.

कामरेड राम प्यारा : इस सैशन में फिर तो यह सवाल नहीं आना। क्या यह information मुझे घर पर मिल जायगी ?

INDUSTRIALISATION OF GURGAON DISTRICT

*718. **Shri Babu Dayal Sharma** : Will the Chief Minister be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government for the industrialisation of Gurgaon District ?

Sardar Partap Singh Kairon : Yes. There has been considerable industrial development in Gurgaon District as a result of various measures taken by the Government. In addition it is proposed to establish an Industrial colony in Gurgaon District during 1962-63, an Industrial Estate with 50 sheds in 1963-64 and intensive rural industrialisation programme during Third Plan.

श्री बाबू दयाल शर्मा : क्या मन्त्री महोदय बताएंगे कि ज़िला गुड़गांव कब तक industrialise हो जायगा ?

मुख्य मंत्री : यह काम तो तब तक चलता रहेगा जब तक देश है।

BRICK-KILN LICENCE FOR VILLAGE DIGHOT IN PALWAL, SUB-DIVISION

*732. **Shri Har Kishan** : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether he is aware of the fact that a brick-kiln licence was granted for village Dighot in Palwal Sub-Division during 1960-61 and also that the required quantity of coal was supplied to the licensee ;

(b) whether he is also aware of the fact that the said kiln has not yet started functioning ;

(c) if the answers to parts (a) and (b) above be in the affirmative, whether Government intend to renew the licence of the said kiln for the current year ?

Shri Banarsi Dass (Deputy Minister) : (a) Yes. The licence was issued, however, on 22nd May, 1961 and not in 1960-61.

(b) Yes.

(c) The renewal of a licence can be refused only if it remains unoperated for a period of a year and a half preceding the date of last validity of the licence. In this case the licence was issued on 22nd May, 1961 and, therefore, the prescribed period of $1\frac{1}{2}$ years has not yet expired.

STARTING ENGINEERING COLLEGE IN GURGAON DISTRICT

*719. **Shri Babu Dayal Sharma** : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether there is any scheme under the consideration of Government to start an Engineering College in the Gurgaon District ; and

(b) if so, when ?

Shri Harbans Lal (Minister of State) : (a) No.

(b) Does not arise.

UPGRADING OF MIDDLE SCHOOL, BHOJAWAS, DISTRICT MOHINDERGARH

*755. **Shri Banwari Lal** : Will the Chief Minister be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to upgrade the Middle School, Bhojawas, district Mohindergarh to a Higher Secondary School ; if so, when ?

Shri Yash Paul (Minister of State) : No.

श्री बनवारी लाल : क्या वज़ीर साहिब यह बतायेंगे कि आया Middle School, Bhojawas के मुताल्लिक कोई पंचायत का resolution भी उन को मिल गया है या कि नहीं ?

राज्य मंत्री : मुझे ठीक तरह से याद नहीं लेकिन यह बात ज़रूर है कि सभी पंचायतों की तरफ से अक्सर इस तरह के Resolution आते ही रहते हैं ।

POLICE OFFICERS IN AMRITSAR DISTRICT

*602. **Comrade Makhan Singh Tarsikka** : Will the Home Minister be pleased to state—

(a) the names of those Inspectors, Sub-Inspectors and Assistant Sub-Inspectors of the Police Department in Amritsar District who have remained posted at the same place for more than three years ;

(b) the home addresses of each of those mentioned in part (a) above ?

Sardar Niranjan Singh Talib (Minister of State) : (a) and (b) A list of officers (Sub-Inspectors and Assistant Sub-Inspectors) who have remained posted at the same place in Amritsar District for more than three years as on 4th May, 1962 is placed on the table of the House. This list also gives their home addresses.

There is no Inspector in district Amritsar who has remained posted at one place for more than three years.

List of Sub-Inspectors and Assistant Sub-Inspectors of Amritsar District, who have remained posted at the same place for more than three years as on 4th May, 1962

Serial No.	Name and designation	Date of posting	Place of posting	Home Address
1	Lady Sub-Inspector Raj Vasudeva	3-11-52	Kotwali ..	C/o Pt. Dhani Ram Vasudeva, village and post office Dasuya, district Hoshiarpur
2	Mounted Sub-Inspector Balwant Singh, No. B/63	21-5-58	Amritsar ..	Village Nathewala, police station Bagha Purana, district Ferozepur
3	Sub-Inspector Naubat Rai (Accountant)	1-4-57	S.S.P's. Office ..	Village Nogcan, police station Saudhara, district Ambala
4	Sub-Inspector Munsha Singh, 110/B	5-5-57	Reader to S.S.P.	Village Dasgrain, police station Anandpur Sahib, district Hoshiarpur
5	Sub-Inspector Sohan Singh, No. 45/B	12-6-58	Interrogation Centre	House No. 466, Baharampur Road, Gurdaspur
6	Assistant Sub-Inspector Sowarn Singh 241/B	29-6-58	Civil Lines ..	Village Sidhwan, police station Kahnuwan, district Gurdaspur
7	Assistant Sub-Inspector, Amar Singh (Band Master)	14-7-49	Band Staff ..	Village Patta, police station Ajmerpur, district Simla

कामरेड राम प्यारा : क्या वज़ीर साहिब यह बतायेंगे कि आया अमृतसर ज़िले के अंदर कोई ऐसा Sub-Inspector भी है जिस को तीन साल से ज्यादा अर्सा के लिए किसी एक ही Station पर रखा गया हो ?

राज्य मंत्री : Administrative purpose के लिये किसी को तीन साल से ज्यादा भी रखा जा सकता है और कम भी रखा जा सकता है। यह तीन साल का period कोई ज़रूरी नहीं है।

कामरेड राम प्यारा : क्या वज़ीर साहिब यह बतायेंगे कि आया police rules के मुताबिक किसी को एक station पर तीन साल से ज्यादा भी रखा जा सकता है ?

राज्य मंत्री : इस के लिये आप notice दें ताकि police rules पढ़ कर आपकी जवाब दे सकूं ।

DEPOSITING OF ARMS IN MALKHANA, AMRITSAR

*743. **Sardar Kulbir Singh** : Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether any single-barrelled and double-barrelled guns, pistols and revolvers were deposited with the Civil Nazir, Amritsar or any other authority by licensees after the cancellation of their arms licenses during 1956, 1957 and 1961 in district Amritsar ; if so, the names of such licensees ;

(b) whether any of the arms referred to in part (a) above were sold by Government during the said period or thereafter ; if so, the date of sale and the price charged in each case ;

(c) whether the owners of the said arms were paid any share of the price referred to in part (b) above ; if so, how much in each case ?

Sardar Niranjan Singh Talib (Minister of State) : (a), (b) (c). The time and labour involved in collecting the information will not be commensurate with benefits sought to be derived by the member. However, an enquiry will be made by Government into any particular case that the member may wish to bring to their notice.

ਸਰਦਾਰ ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਿਹੜੀ ਇਹ information ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਆਇਆ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ Civil Nazir, Amritsar ਤੋਂ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾ ਕੇ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ? ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਇਕ ਸਿਧੀ ਜਹੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਸਿਵਲ ਨਾਜ਼ਰ ਦੇ ਪਾਸ ਬਾਕਾਇਦਾ ਰਜਿਸਟਰ ਲਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਉਸ ਤੋਂ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ information ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤਨੀਆਂ Single barrelled and double barrelled guns, pistols and revolvers deposit ਹੋਈਆਂ ।

ਰਾਜ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਇਬ ਇਹ ਇਕ ਬੜੀ ਲੰਮੀ ਚੌੜੀ information ਹੈ, ਸਾਰੀ ਮਿਲਣੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ ਜੇ ਇਹ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਕੇਸ ਦੇ ਮੁਤਾਲਿਕ ਇਤਲਾਹ ਲੈਣੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ information ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ।

ਸਰਦਾਰ ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਇਹ ਕੋਈ ਇਤਨੀ ਮੇਹਨਤ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ; ਜੇ ਜਵਾਬ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਸੀ ।

TRANSFERS OF POLICE OFFICIALS OUTSIDE THEIR HOME DISTRICTS

*784. **Comrade Shamsher Singh Josh** : Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether Government have issued any orders for the immediate transfers of Constables, Head Constables and Assistant Sub-Inspectors to places away from their Home Districts ;

(b) if the answer to part (a) above be in the affirmative, the reasons for such over all transfers ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Government have issued no such orders. However, Inspector-General of Police issued orders in August, 1961, to the effect that Constables and Head Constables belonging to the villages within five miles of the headquarters of the districts to which they are posted should be transferred to other districts, preferably the neighbouring districts. Such transfers were to take place in March/April, 1962, as in accordance with Government policy, transfers should ordinarily take place during these months. As regards Assistant Sub-Inspectors orders on the above lines were not issued as they are generally not posted to their home districts.

(b) The reasons for issuing instructions mentioned at (a) above are that policemen posted in their home districts, especially when their native villages are within five miles from district headquarters, have a tendency to run frequently to their homes to attend to their domestic affairs at the cost of official work as well as to allow themselves to be dragged in local party politics and factions, which naturally tells upon their loyalty and efficiency as Police Officers.

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ (b) ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਗਲ ਦਸੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ overall transfer ਇਸ ਕਰਕੇ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕਿ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਠੀਕ ਡਿਊਟੀ ਅੰਜਾਮ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਅਤੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਅਸੂਲ ਵਡੇ ਅਫਸਰਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ D.S.P ਅਤੇ S.P. ਹਨ ਬਾਰੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ?

Mr. Speaker : It does not arise out of the main question. If the Government want, they can throw some light on this point.

कामरेड राम प्यारा : क्या वज़ीर साहिब बताएंगे कि जो मुलाजिम अपने area से 15 या 20 मील दूरी पर depute किए गए हैं, उनके लिए भी यह कायदा लागू है ?

मुख्य मंत्री : लिख कर दो तो मैं बता दूंगा । एक बार मैं ने कांगड़े के लिए यह relax कर दिया था लेकिन बाद में तजुर्बा ठीक नहीं मालूम हुआ तो फिर policy बदलनी पड़ी ।

कामरेड राम प्यारा : क्या यह कायदा highest officers पर भी लागू है ?

मुख्य मंत्री : नहीं ।

Comrade Ram Piara : Sir, my supplementary question was whether these instructions are also applied to higher officials or not.

Chief Minister : If these instructions have been issued for Constables and Head Constables, how can these be applied to S.P.s, and D.I.G.s?

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या मुख्य मंत्री साहिब बताएंगे कि यह order D.S.P.s और Police Inspectors के cases में लागू होता है या नहीं ?

मुख्य मंत्री : मुझे पक्का पता नहीं, अगर notice देंगे तो पता कर के बता दूंगा। लेकिन मेरा अपना ख्याल है कि बड़े officers के लिए ज्यादा strict policy नहीं है।

Mr. Speaker : The information has been asked for in regard to Constables and Head Constables only. I cannot force the Government to give the reply. If they want, they can give the information.

ABDUCTION AND MURDER CASES IN PHAGWARA TEHSIL

*786. **Shri Om Parkash Agnihotri :** Will the Home Minister be pleased to state—

(a) the number of cases of abduction and murder registered in Phagwara Tehsil of Kapurthala District from 1st January, 1962 to 31st March, 1962;

(b) whether the accused in the cases mentioned in part (a) above have been arrested ;

(c) whether in the said abduction cases any minor girls were involved ;

(d) if the answer to part (c) above be in the affirmative, whether such girls have been recovered ; if not, the steps being taken for their recovery ?

Shri Mohan Lal : (a) Three cases of abduction and none of murder.

(b) No.

(c) Yes. In 2 cases.

(d) Not so far. Vigorous efforts are in progress for the recovery of the girls.

NOTIFIED AREA COMMITTEE, RAJPURA TOWNSHIP

*701. **Shri Balramji Dass Tandon :** Will the Home Minister be pleased to state—

(a) the date when the Notified Area Committee, Rajpura Township, was gazetted, the names and addresses of the persons nominated as its members and the criteria kept in view while nominating them ;

(b) the period for which the said Committee is nominated ;

(c) whether there is any proposal under the consideration of Government to establish a Municipal Committee at Rajpura Township, if so, when ?

Sardar Niranjan Singh Talib (Minister of State): A statement containing the requisite information is as follows :—

STATEMENT

(a) 25th August, 1961.

The names and addresses of the persons nominated as its members are—

1.	Sub-Divisional Officer (Civil), Rajpura ..	President (*ex-officio*) of the Notified Area Committee, Rajpura Township
2.	Administrator Pepsu Township Development Board, Rajpura	Member (*ex-officio*)
3.	Health Officer, Pepsu Township Development Board, Rajpura	Member (*ex-officio*)
4.	Shrimati Vimla Devi, a Harijan Social Worker, Rajpura	Member
5.	Shri Shanti Parkash, resident Mandal Congress Committee, Rajpura	Member
6.	Shri G. R. Kamlanti, General Secretary, Indian National Trade Union, Rajpura	Member
7.	Shri H.C. Goel, Roadmaster Industries of India, Rajpura Township	Member
8.	Master Devi Dayal, President, S.D. Sabha, Rajpura	Member
9.	Shri Hardev Singh, Advocate, President, Gobind Colony Welfare Association, Rajpura	Member
10.	Shri Bhiwani Dass, President, Cloth Merchants Association, Rajpura	Member
11.	Shri Behari Lal Bhushan, General Secretary, Mandal Congress Committee, Rajpura	Member

No criteria is prescribed, but the general reputation and extent of representative character of an individual is taken into consideration, at the time of nomination of members to the Notified Area Committee.

(b) No period is prescribed.

(c) No, Sir.

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या मंत्री महोदय बताएंगे कि यह committee कब constitute हुई थी ?

राज्य मंत्री : 5th August, 1951 को constitute हुई थी।

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या वज़ीर साहिब बताएंगे कि इस committee के अन्दर Congress Party के सिवाए किसी और party के आदमी nominate न करने की क्या वजह है?

मंत्री : यह बात ग़लत है। हम ने Cloth Merchants Association के President को लिया है और इसी तरह कई और आदमियों को भी लिया है।

श्री बलरामजी दास टंडन : स्पीकर साहिब, यह जो जवाब दिया गया है इस में जो आदमी इन्होंने nominate किए हैं उन के आगे किसी के आगे President, Mandal Congress Committee, लिखा है और किसी के आगे active

[श्री बलरामजी दास टंडन]

congress worker लिखा हुआ है । बाकी जितनी parties हैं सब को नजरअंदाज किया गया है । इस की क्या वजह है ? क्या आप को किसी दूसरी party में कोई जिम्मेदार आदमी नज़र ही नहीं आता ?

मंत्री : अगर आप हमें किसी के नाम भेजते तो हम ज़रूर consider करते ।

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या मंत्री महोदय बताएंगे कि उन्होंने किसी party को कहा था कि अपने आदमियों के नाम भेजो ?

मुख्य मंत्री : इस बात का तो मुझे अच्छी तरह से पता नहीं । अगर कोई party ही किसी शहर में न हो तो वहां क्या हो सकता है ।

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या मुख्य मंत्री साहिब बताएंगे कि एक ही party के लोगों को उस Notified Area Committee में nominate करना मुनासिब है ?

मुख्य मंत्री : नहीं, हम तो सब parties को consider करने के लिए तैयार रहते हैं लेकिन अगर कोई party किसी शहर में exist न करती हो तो उस सूरत में हम कुछ नहीं कर सकते ।

Shri Balramji Dass Tandon : They do exist. They got more votes.

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या मिनिस्टर साहब बतायेंगे कि जैसे कि उन्होंने सवाल के part (b) में बताया है कि no period is prescribed, क्या कारण है कि इस के लिये कोई period नहीं रखा गया ?

राज्य मंत्री : Notified area और Municipal Committee को आपस में merge करने के लिये बातचीत चल रही है और उम्मीद की जाती है कि इन दोनों को merge कर दिया जायेगा ।

श्री बलरामजी दास टंडन : सवाल के पार्ट (c) का जवाब देते हुए वज़ीर साहिब ने कहा था 'नहीं' लेकिन मेरे supplementary का जवाब देते हुए अभी बताया है कि इस बात के लिए कि उस notified area कमेटी के Municipal कमेटी में तब्दील कर दिया जाये, बात चल रही है तो क्या मैं पूछ सकता हूं कि कौन सा जवाब ठीक है ?

मंत्री : इस में तबदील करने का सवाल नहीं है उन दोनों को merge करने का सवाल है जिस पर बात चीत चल रही है ।

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या इन दोनों की एक notified area कमेटी बनाई जायेगी या एक Municipal Committee बनाई जाएगी ?

मंत्री : इस के लिए आप notice दे दीजिए । जवाब दे दिया जायेगा।

COMPLAINT AGAINST PRESIDENT, HALLEY MANDI MUNICIPAL COMMITTEE.

*717. **Shri Babu Dayal Sharma :** Will the Home Minister be pleased to state whether Government have recently received any complaint from any member of the Hailey Mandi Municipal Committee in Gurgaon District against the President of the said Committee, if so, the nature of the complaint and the action taken thereon ?

Sardar Niranjan Singh Talib (Minister of State) : Yes. The complaint is regarding alleged abuse of his position as a President of the Committee. The same is being enquired into.

श्री बाबू दयाल शर्मा : क्या मिनिस्टर साहिब बतायेंगे कि उन के खिलाफ कितने दिनों तक action ले लिया जायेगा ?

राज्य मंत्री : दिन तो आप ने पूछे नहीं । इस के लिये notice दे दें ।

श्री बाबू दयाल शर्मा : क्या वज़ीर साहिब बतायेंगे कि कितनों के खिलाफ action लिया जायेगा ?

CONSTRUCTING HARIJAN COLONY IN MOHINDERGARH DISTRICT

*715. **Shri Banwari Lal** : Will the Minister for Planning be pleased to state whether any amount has been sanctioned by Government for the construction of a Harijan Colony in district Mohindergarh, if so, what ?

Shri Chand Ram (Minister of State) : Yes. A provision of Rs 6,750 has been made during the current year.

श्री बनवारी लाल : क्या मंत्री महोदय बतायेंगे कि यह जो कुछ हज़ार रुपये की रकम महिन्द्रगढ़ के लिये रखी गई है क्या इस रकम से हर एक हरिजन के लिये मकान बन जायेगा?

श्री अध्यक्ष : इस के लिए आप अलहदा notice दे दें वह जवाब दे देंगे । जो information मांगी गई थी वह तो इन्होंने दे दी है । (The hon. Member may give a separate notice for it and the hon. Minister will supply you the information. The information asked for in the question has already been furnished by the hon. Minister.)

Minister of State : I agree that the amount is inadequate to meet the needs of the District and we are thinking of adjusting the allocation,

Mr. Speaker : Is the hon.Minister in a position to state just now as to how the amount is to be distributed?

राज्य मंत्री : बात यह है कि state basis पर जो रुपया allocate होता है वही districtwise allocate कर दिया जाता है ।

श्री बनवारी लाल : मेरा सवाल यह है कि जितना रुपया ज़िला महिन्द्रगढ़ के लिए allocate किया गया है क्या उस से वहां के तमाम हरिजनों के लिए मकान बन जायेंगे ?

राज्य मंत्री : हर जगह के लिए एक *ad hoc* कमेटी बनी हुई है । उस की recommendations के मुताबिक यह रुपया बांटा जाता है ।

श्री बनवारी लाल : मेरा सवाल यह है कि इस रकम से कितने हरिजनों के मकान बन जायेंगे ? क्या यह amount इस मतलब के लिये बहुत थोड़ा नहीं है ?

राज्य मंत्री : यह ठीक है कि यह amount सब के लिए काफी नहीं लेकिन जितना रुपया proportionately किसी ज़िला के हिस्सा में आता है उस के लिए उतना allocate कर दिया जाता है ।

CONSTRUCTION OF WELLS FOR SUPPLYING DRINKING WATER TO HARIJANS IN MOHINDERGARH DISTRICT

*716. **Shri Banwari Lal** : Will the Minister for Planning be pleased to state whether any amount has been sanctioned by Government for the construction of wells for supply of drinking water to the Harijans in district Mohindergarh in the current year ; if so, how much ?

Shri Chand Ram (Minister of State) : (i) Yes. (ii) Rs 2,500.

श्री बनवारी लाल : मैं पूछना चाहता हूं कि क्या इस 2,500 रुपए से कुआं बन भी सकता हैं और यह रुपया किस तरह खर्च होगा ?

Minister of State : A separate notice is required.

कामरेड राम प्यारा : वजीर साहिब ने बताया है कि सारे ज़िला महेन्द्रगढ़ के लिए 2,500 रुपया कुओं के लिए दिया है । क्या वह बताएंगे कि यह $2\frac{1}{2}$ हज़ार रुपया देने से पहले गवर्नमेंट ने verification की थी कि इस रुपए से कितने कुएं बन सकते हैं ?

राज्य मंत्री : जितने पैसे ज़िला के हिस्सा में आए हैं उसी हिसाब से दे दिए हैं ।

श्री बनवारी लाल : इस 2,500 रुपए से सारे ज़िला में एक भी कुआ नहीं बन सकता तो मैं यह भी पूछना चाहता हूं कि यह रुपया ज़िला में किस हिसाब से बांटना चाहिए? वहां पर झगड़े हो रहे हैं कि किस को दें और किस को न दें ।

कामरेड राम प्यारा : क्या वज़ीर साहिब बताएंगे कि यह जो रुपए की allocation होती है वह बराबर बराबर districtwise हो जाती है या हर ज़िला की ज़रूरत को मद्दे नज़र रख कर allocation की जाती है ?

राज्य मंत्री : आबादी के हिसाब से होती है ।

सरदार गुरदयाल सिंह ढिल्लों: क्या मंत्री जी बताएंगे कि यह रुपया सारे कुएं की cost price का दिया जाता है या aid के तौर पर दिया जाता है ?

राज्य मंत्री : यह तो repair and construction of wells के लिए subsidy दी जाती है ।

सरदार गुरदयाल सिंह ढिल्लों : यह बात आप पहले ही बता देते तो इतने सवाल पैदा ही न होते ।

LAND ALLOTTED TO HARIJANS IN DISTRICT HOSHIARPUR

*777. **Shri Ram Rattan :** Will the Minister for Planning be pleased to state whether any land has so far been allotted to Harijans under the Harijan Welfare Scheme in district Hoshiarpur ; if so, how much and to whom ?

Shri Chand Ram (Minister of State) : 468 acres and 2 kanals of land has been allotted to 67 Harijan beneficiaries as per statement laid on the Table of the House.

Statement

Serial No.	Area of Land	Place of Allotment	Name of the beneficiaries
1	Acre Kanal Marla 66 4 12	Shergarh, tehsil Hoshiarpur	(1) Tota Ram, son of Gulaba Ram (2) Bhagwana, son of Rulla Ram (3) Banka Ram, son of Lekhu Ram (4) Mehenga Ram, son of Labhu Ram (5) Gurbachan Singh, son of Sadhu Singh (6) Pritam Dass, son of Gulaba Ram (7) Rattana Ram, son of Jawala Ram (8) Harbans Ram, son of Batna Ram (9) Parkash Ram, son of Jagar Ram (10) Ujjagar Ram, son of Magu Ram (11) Girdhari Lal, son of Labhu Ram (12) Atma Ram, son of Baru Ram
2	105	Harmoya, tehsil Hoshiarpur	(1) Tara Singh, son of Megenga Singh (2) Batan Singh, son of Inder Singh (3) Sohan Lal, son of Daulat Ram (4) Amar Singh, son of Narayan Singh (5) Chanan Singh, son of Mall Singh (6) Baboo Ram, son of Chuhr (7) Santa Singh, son of Amar Singh (8) Bhagat Singh, son of Santa Singh (9) Sohan Singh, son of Gurdas Singh (10) Tarsem Lal, son of Khushi Ram (11) Sadhu Ram, son of Ralla Singh (12) Nand Lal, son of Tota Ram (13) Daulat Ram, son of Nandu Ram
3	113 4 15	Bharowal, tehsil Garshankar	(1) Chanan Singh, son of Natha Singh (2) Nagina Singh, son of Harnam Singh (3) Bhagat Singh, son of Suba Singh (4) Chanan Singh, son of Mangal Singh (5) Udham Singh, son of Natha Singh (6) Namdev , son of Biru (7) Jit Singh, son of Amin Singh (8) Piara Singh, son of Budh Singh (9) Sewa Singh, son of Harnam Singh (10) Gonda Singh, son of Hardial Singh
4	122 5 6	Chak Gujran, tehsil Hoshiarpur	(1) Thakar, son of Mangal (2) Pritam Singh, son of Bhulla (3) Mazara Ram, son of Khushala Ram (4) Dheru Ram, son of Bhulla (5) Piara Ram, son of Manga Ram (6) Hazara Ram, son of Gurditta Ram (7) Gurditta, son of Ganesha (8) Dogar Singh, son of Kura Singh

[Minister of State]

Serial No.	Area of land	Place of Allotment	Name of the beneficiaries
4		Chak Gujran, tehsil Hoshiarpur	(9) Harnam Singh, son of Ajit Singh (10) Ram Rakha, son of Sangat Ram (11) Pritam Chand, son of Masat Ram (12) Dula, son of Mela Ram (13) Nasiba Ram, son of Tokha Ram (14) Logar Ram, son of Bhulla Ram (15) Sant Ram, son of Sunder Dass (16) Telhal Dass, son of Palla Ram (17) Baboo Ram, son of Sibu Ram (18) Mehnda Ram, son of Dogar Dass (19) Mehenga Ram, son of Ishar Dass (20) Lachhman Dass, son of Ralla Ram
5	60 3 12	Lame, tehsil Hoshiarpur	(1) Tarsem Lal, son of Khushi Ram (2) Rullia Ram, son of Bhagtu (3) Chanana Ram, son of Rura Ram (4) Milkhi Ram, son of Phuman (5) Rakha Ram, son of Phagu (6) Ajit Singh, son of Biru (7) Puran Chand, son of Rulda Ram (8) Moti Ram, son of Chuhr Ram (9) Sada Ram, son of Dheru Ram (10) Sant Ram, son of Attra (11) Nasib Chand, son of Khushi Ram (12) Khushia, son of Mangu

ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਰਤਨ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਇਸ ਸਕੀਮ ਦੇ ਤਹਿਤ ਜੋ ਸਾਲਬਸਾਲ ਰਕਮ ਮੰਜੂਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰੀਦ ਕੇ ਦੇ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ?

राज्य मंत्री : ज़मीन जैसे available होती है वैसे खरीद ली जाती है। अब कोशिश की जा रही है कि जितने हरिजन select किए गए हैं उनके लिए ज़मीन खरीदी जाए ?

श्री राम रत्न : क्या जिस भाव पर सरकार ज़मीन खरीदना चाहती है उस भाव पर मिल भी रही है ?

राज्य मन्त्री : इस के लिए नोटिस दें बता देंगे।

GRANTS GIVEN TO DISTRICT SPORTS ASSOCIATION, KARNAL

*673. **Comrade Ram Piara :** Will the Minister for Planning be pleased to state with reference to the reply to starred question No. 66 printed in the list of starred questions for 30th March, 1962—

(a) whether any application for the special grant was received from the District Sports Association, Karnal ; if so, when and a copy of the said application be placed on the Table of the House ;

(b) whether the special grant of Rs 1,000 as shown in the said reply was passed on by the Deputy Commissioner, Karnal, for crediting in the District Sports Association, Karnal's account ; if so, when ; if not, the reasons therefor ;

(c) whether the said special grant was spent by the said District Sports Association or by some other agency ;

(d) whether it is a fact that utilisation certificate in respect of the said special grant was submitted to the authorities at Chandigarh by Deputy Commissioner, Karnal ; if so, when and for how much ;

(e) whether the grant of Rs 1,500 as indicated in the said reply has since been released and disbursed to the District Sports Association, Karnal ; if so, when; if not, the reasons therefor ?

Giani Kartar Singh : (a) Honorary Secretary, District Sports Association, Karnal passed on application of their affiliated body District Hockey Association,Karnal in duplicate to Deputy Commissioner, Karnal, with the request to recommend the same for grant for levelling, seating, etc.,of the ground. But Deputy Commissioner in his forwarding letter recommended the grant for District Sports Association, Karnal (affiliating body) and not for District Hockey Association, Karnal. Hence it was sanctioned accordingly. A copy of the same is attached herewith.

(b) The grant was received by the President, District Sports Association, Karnal (Deputy Commissioner),and was passed on to the Vice-President (Superintendent of Police) for the purpose for which it was meant. According to President, District Sports Association, Karnal, the grant was fully and properly utilised by them.

(c) The grant of Rs 1,000 was utilised by the Senior Vice President of District Sports Association, Karnal.

(d) No utilisation Certificate in respect of the grant of Rs 1,000 was received from Deputy Commissioner, Karnal. Only an attested copy of the certificate was sent by the Deputy Commissioner. It was found defective since F.D. and A.G. do not entertain such documents. Accordingly Deputy Commissioner was addressed in this connection and it was pointed out to him that the utilisation certificate was required to be furnished in the prescribed form duly signed by Chartered Accountant and the grantee. But no such certificate has so far been received.

(e) The grant of Rs 1,500 was released through Punjab Olympic Association on 28th March, 1962, as soon as F.D. concurred to it. Accountant General was requested to issue telegraphic instructions to the Treasury Officer, Ambala. Secretary, Punjab Olympic Association also received the telegraphic information in the morning of 31st March, 1962, from Accountant-General, Punjab about it. The Treasury Officer refused payment on some technical ground,etc.,which is neither in the knowledge of Department nor the Department is concerned after it is issued by the Asccountant General, Punjab, and so the grant lapsed.

[Planning Minister]

Copy of letter No. 355/*Dev., dated Karnal, the* 28*th January,* 1960 *from the Deputy Commissioner, Karnal to the Financial Commissioner, Development and Secretary to Government, Punjab, Social Welfare, Sports Department, Chandigarh.*

Subject.—Release of grants-in-aid for setting up play grounds in the State.

Reference.—Your memorandum No. 1823-DSW(Sports)-59/16758, dated 20th November, 1959.

Memorandum

The application of the District Sports Association, Karnal in duplicate duly recommended by the Punjab Hockey Association and the undersigned for grant-in-aid for setting up of play ground at Karnal is sent herewith.

Copy of letter No. GL/23/59, *dated December* 2, 1959 *from Shri S.P. Kapur, Honorary, Secretary, District Sports Association, Karnal to the Deputy Commissioner, Karnal.*

I am enclosing application for grant-in-aid of the District Hockey Association, Karnal. This is the only Association which is functioning since 1950.

They are holding the maximum hockey matches during the year and it is due to this association that International Hockey Matches had been played in Karnal.

This association had organised two big All India Hockey Tournaments in Karnal in 1954-55 and 1956-57 where important hockey teams from other States participated. No other association has arranged so much important tournament. The activities of this association are at the top in the state.

They will set right the police lines hockey ground where all these important matches are played and it is very important this town must have a very good hockey ground.

They have more than two thousand rupees in the account of the association in Punjab National Bank Ltd., Karnal. They can easily collect 50 per cent matching contribution of the grant.

I request you to recommend the application for the grant to the State Government.

Thanking you.

Sd./

Copy of letter No. GL/4/59, *dated December* 2, 1959 *from Shri S.P. Kapur, Honorary Secretary, District Hockey Association, Karnal to the Punjab State Sports Department Chandigarh through District Sports Association, Karnal.*

Subject.—Grant-in-aid for the play ground and equipment in Karnal.

With reference your endorsement, we are submitting our application for the grant-in-aid for the levelling of hockey ground in Karnal.

The police department has given us the use of hockey ground. We had already invested Rs 2,000 for the construction of steps around the ground. The ground needs levelling and more steps and unbarbed wire around it.

It also needs good sitting place. We will collect 50 per cent as matching contribution. This ground is being used for hockey tournaments and coaching camps in Karnal. I assure you that this will be one of the good grounds in Punjab.

I am sure that you will recommend our application to Punjab Government for the grant-in-aid for putting the ground in order. This will solve a big problem.

Copy of list of office bearers of District Hockey Association, Karnal for the year 1959-60.

President	..	Mr. J.S. Bawa, I.P.S., Superintendent of Police, Karnal
Vice-President	..	Sardar Ujjagar Singh Pasricha, Arms Dealer, Chairman, the Karnal Co-operative Transport, Society, Karnal
		Ch. Partap Singh Bhatia, Reis, Land Lord, Karnal
Honorary Secretary	..	Mr. Suraj Parkash Kapur, Arms Dealer, Land Lord, Karnal
Honorary Joint Secretary	..	Mr. Radha Sham, Employment Exchange, Karnal
Honorary Treasurer	..	S. Mohan Singh, Retired Head Clerk, P.W.D. (B. and R.), 212-F, Miranghati, Karnal.

Members of Committee—

(1) Amar Nath Kalra, Nilokheri.

(2) Mr. S.S. Uppal, Panipat.

(3) Mr. Ved Parkash Kalra, Karnal

(4) Principal P. Sroup, Kaithal.

PUNJAB HOCKEY ASSOCIATION

KARNAL

Ref. No.———— Dated, January, 11 - 1960

District Hockey Association, Karnal is affiliated with the Hockey Association. This is the only body which is working and its activities are at the top in the state.

They are very much regular in holding District Hockey Championships. They had organised thrice All-India Hockey Tournament under the name of Punjab Hockey Championship.

They had spent three thousand rupees in constructing galleries around the Police Hockey Ground, Karnal. Their bank balance is Rs 2,200 and the account of the association is in the Punjab National Bank Ltd., Karnal. S.P., Karnal is the president of the association.

I strongly recommend the case of the association.

Sd/- (S.P. KAPUR,
Honorary Secretary,
Punjab Hockey Association.

DIRECTORATE OF SOCIAL WELFARE PUNJAB

Application for grant-in-aid for sports programmes for the year 1959-60

A. GENERAL

(1) Name and full address of the applicant institution		Disrict Hockey Association, 85—Model Town, Karnal
(2) Date of establishment	..	30th December, 1950

[Planning Minister]

(3) Is the Institution Registered under the Registration of Societies Act of 1860; if so, since when, a copy of registration certificate be enclosed	No
(4) Management of the Institution whether run by an individual or by a managing committee elected or non-elected. Give details of its constitution with names of members	The management of the institution is run by elected Executive Committee. The names of the members of Executive Committee and office bearers are attached
(5) Aims and objects of the Institution with its rules and regulations framed for day today's functions	To organise game of Hockey in District of Karnal. Copy of the constitution attached
(6) Is the Institution :—	
(a) a Branch/Section of any present organization; if so, the name of the parent organisation	Affiliated with the Punjab Hockey Association
(b) Open to all sections and communities under the constitution	It is open to all communities and sections of people
(7) Description of the building/grounds - occupied by Institution— (a) Whether owned, or (b) rented	We are occupying ground of District Police Lines, Karnal and it is maintained by us. It needs lot of repairs. It is given for hockey to all institutions
(8) Is the Institution apply for the first time or is already getting grants from this Department; if so, since when ?	We got one grant in 1956-57 Rs 4,000 for organisising Punjab Hockey Championship

B. PROGRAMME AND ACTIVITIES

(1) Details of the :—	
(a) activities/programmes already undertaken	The organize District Hockey Championships in league and knock out basis. To coach players. Copy of last championships attached
(b) plans, programmes, if any, proposed to be sponsored during the current year justifying their need	Coaching Camps
(2) Mention about the socio-economic back grounds of beneficiaries and also give No. of persons with their age groups already being benefited by the present activities including those who are likely to be benefiated by the new programme, if any	Every year about 200 players play matches and learn hockey from our senior players. This is being done since 1950

11—15	16—21	22—35	above 36	Total of beneficiaries Male	Female	Students	Non-students

(3) Criteria and procedure for admission in the institution and extending of benefits	All inteested hockey players of college schools, and private clubs are registered and admitted in the institution
(4) Details of the : —	
(a) Staff already working (b) Additional staff required	Purely Honorary workers and no paid staff.

Programme		Supervisory	Technical	Non-technical/ Clerical
Honorary	..	2	6	10
Paid	..	..	..	..

C. FINANCIAL POSITION

(1) Details of the opening balance left over with the Institution out of last years income	At present we have Rs 2,197.82 in Punjab National Bank Ltd., Karnal
(2) Has the Institution opened its bank accounts. Is this Bank account in the name of an individual person or institution. By whom it is being operated.	In Punjab National Bank, Karnal. The account is in the name of District Hockey Association, Karnal. It is operated by the President and Honorary Secretary.
(3) Details of income and expenditure of the institution for the past two years including the current financial year.	

Income			Expenditure	Deficit or surplus with reasons therefor
1. 1957-58	..	Rs 500	Rs 550	deficit
2. 1958-59	..	Rs 500	Rs 450	Surplus
3. 1959-60	..	(estimated) 550	Rs 500 450	surplus

(4) (a) Full details of annual income/grant if any, received from any of the sources during the past two years including the current financial years :—

		1957-58	1958-59	1959-60
		Rs	Rs	Rs
(a) Central Government	..	..	..	..
(b) State Government	..	We received Rs 4,000 in 1956-57 for running Punjab Hockey Championship in Karnal		
(c) Punjab Olympic Association Body		..	..	..
(d) Local Bodies	..	..	..	..
(e) Donations	..	200	200	200
(f) Subscriptions	..	..	..	..
(g) Gatemoney/saleproceeds	..	..	..	..
(h) Miscellaneou	..	..	..	..

(b) Indicate the regular source(s) of income on which the Institution depends with annual amount	Donations, Entry Fees, Annual Subscriptions and grant of Rs 200 from District Sports Association, Karnal
(c) Estimated annual capacity of the Institution for raising matching contribution in addition to maintaining the present level of activities and meeting expenditure thereon	We will collect 50 per cent of the grant.

[Planning Minister]

(d) Has the Institution raised matching contribution during the current year ; if so, how much and for what programmes or schemes	No.
(5) Assets and Liabilities, if any ..	Hockey ground, equipment and cash mentioned above
( ) Method of control in matter of sanctioning expenditure, operation of the Bank account, cheking and maintenance of accounts etc.	The Honorary Secretary can sanction bills upto Rs 30 beyond this the president is competent to sanction upto any limit. Bank account is operated by the President and Honorary Secretary. The accounts are passed by the Executive Committee and then the balance sheets approved by general meeting.

(7) *Budget.*—At present none. At present we earned and spend Rs 1,000 annual.

(a) Give the estimates showing how the ependiture on the various programmes both old and new is proposed to be met during the current year.

Name of Scheme/ programme for which grant is sought	Total estimated cost	COST CONCERNING		DETAILS OF EXPENDITURE	
		Recurring	Non-Recurring	Required to be met by State Government	What the institution would be able to share as its matching contribution

(b) Give details of the matching contribution proposed to be added by the Insitution.

(i) In Cash ..	In cash upto 50 per cent of the grant, Machine Rs 3,000.
(ii) In kind ..	Levelling and Seating Rs 3,000
(iii) Voluntary service ..	Yes, Voluntary service too.
(c) Details of equipments be purchased with their estimated cost	Seating accommodations around the ground, Levelling of ground, grassy machine etc. etc. Estimated cost of the above would be Rs6,000.
(2) In case of grant-in-aid for play ground/ stadium a copy of detailed estimates and sketch, plan prepared by a registered Engineer or Architect be supplied	Yes, will be supplied if grant is sanction.

(3) Please supply attested copies (in duplicate) of the—

(a) Audited statement of account pertaining to last year.	Our accounts are so small that no audit is done. Every voucher is passed in by the General House. Copy of draw enclosed.
(b) Progress reports on the various programmes and activities including those for current year	
(4) Will the Institution be able to utilise the State Government grant within the current financial year in the event of its being sanctioned.	Yes, if given in time.

(5) Any other information which may be useful to the Department ? — The grant will be utilised on the Police Lines Hockey ground, Karnal

Sd/- S.P. KAPUR,
Honorary Secretary,
District Hockey Association,
Karnal.
December 2, 1959

Signature,
President/Secretary of the Institution

N.B.—In case the applicant Institution is affiliated to the Punjab Olympic Association, then the proforma is required to be sent in duplicate through that Association, otherwise the proforma be sent through the Deputy Commissioner concerned.

(2) In case of application from the Panchat the proforma is required to be spent through the Panchayats Department and in respect of Educational Institutions, through the Director, Public Instructions, Punjab.

(3) The Institutions are advised to send their application in duplicate.

CONFIDENTIAL—

(Recommendations of the District authorities. The recommending authority is requested to kindly indicate specifically the programmes and the amount of grant which in its opinion is considered absolutely essential in this case keeping in view the size of Play-ground and the actual need of the area.

CONFIDENTIAL—

Recommendations of the District Authorities.—

(The recommending authority is requested to kindly indicate specifically the programmes and the amount of grant which in its opinion is considered absolutely essential in this case keeping in view the size of the playground and the actual need of the area.

The grant is required for the following purposes :

(1) Levelling of ground.

(2) Seatingarrangements.

(3) Purchase of Machine and necessary equipment for this purpose.

The estimated cost of this scheme is Rs 6,000. The undersigned, therefore, recommends a grant-in-aid of Rs 3,000 (Rs Three thousand only). The remaining expenditure of Rs 3,000 will be borne by the Institution.

Sd/-
for Deputy Commissioner,
Karnal.

Chief Minister : Sir, it is a long reply. It should have been laid on the Table of the House.

Mr Speaker : The supplementaries can be asked on this question to-morrow.

PATIENTS IN VICTORIA JUBILEE HOSPITAL, AMRITSAR

***601 Comrade Makhan Singh Tarsikha** : Will the Capital and Health Minister be pleased to state—

(a) the number of out-door and indoor patients in the Victoria Jubilee Hospital, Amritsar, during the year 1961-62, monthwise ;

(b) the cost of medicines supplied to the Hospital, mentioned in part (a) above during 1961-62 ;

[Comrade Makhan Singh Tarsikka]

(c) the number of Pencilline injections supplied to the said Hospital to be used, for patients during 1961-62 ;

(d) the names of the doctors of the said Hospital and of Professors of the Medical College at Amritsar, who are permitted private practice at present ?

Shri Brish Bhan : A statement has been laid on the Table of the House.

Serial No.	Month		Outdoor patients	Indoor patients
1	January, 1961	..	15,472	7,873
2	February, 1961	..	13,992	4,673
3	March, 1961	..	18,219	6,413
4	April, 1961	..	16,031	6,352
5	May, 1961	..	26,251	6,333
6	June, 1961	..	19,697	5,922
7	July, 1961	..	20,431	6,233
8	August, 1961	..	20,566	4,969
9	September, 1961	..	19,987	7,624
10	October, 1961	..	22,297	8,541
11	November, 1961	..	17,874	8,146
12	December, 1961	..	16,288	7,839

(b) The cost of medicines supplied to V. J. Hospital, Amritsar, during the year 1961-62 is Rs 3,78,542.00 nP.

(c) 23,462 Vials of Pencilline-G Injections 10 Lac Units were consumed in the V. J. Hospital, Amritsar, during the year 1961-62.

(d) (I) Names of the Professors of Medical College, Amritsar, who are allowed private practice in their own specialities—

(1) Dr. R. P. Malhotra, Professor of Medicine.

(2) Dr. Y. S. Bawa, Professor of Cl. Medicine.

(3) Dr. Yudhvir Suchdeva, Professor of Cl. Surgery.

(4) Dr. Shiv Kumar, Professor of Physiology.

(5) Dr. Inderjit, Professor of Anatomy.

(6) Dr. K. N. Gurg working against the post of Professor of Pharmacology.

(7) Dr. Nand Lal, Chitkara, Professor of Pathology.

(8) Dr. Sant Ram Dhall, Professor of Midwifery.

(9) Dr. Man Singh Narankari, Professor of Opthalmology.

(10) Dr. Pritam Singh, Professor of Anasthesia.

(11) Dr. M. L. Aggarwal, Professor of Radiology.

(12) Dr. S. R. Sadana, Assistant Professor and Head of Department Skin and V. D. Department.

(13) Dr. S. S. Manchanda, Professor of Paediatrics.

(14) Dr. Vidya Sagar, Professor of Psychiatry.

(15) Dr. Gurdas Mall, Taneja, Professor of E.N.T.

(16) Dr. Karam Singh Grewal, Professor of Orthopaedics.

(17) Dr. G. C. Gulati, Associate Professor of Opthalmology.

(18) Dr. J. L. Bhatia, Associate Professor of T. B.

(19) Dr. M. L. Chugh, Associate Professor of Social Preventive Medicine.

(20) Dr. H. S. Narang, Associate Professor of Forensic Medicine.

(d) (II) Names of the doctors of the V. J. Hospital, Amritsr, who are allowed private practice -

(1) Dr. Kartar Singh, Clinical Pathologist.

(2) Dr. Y. P. Bhandari, Assistant Radiologist.

(3) Dr. Hari Vir Singh, Senior Anaethetist.

ਕਾਮਰੇਡ ਮਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿਕਾ : ਕੀ ਇਹ ਗਲ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਮਰੀਜ਼ ਉਥੇ ਦਾਖਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ injection ਬਾਹਰੋਂ ਲਿਆਉਣ ਵਾਸਤੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

Minister : Sir, I have no information. I need notice. इस सवाल में से यह supplementary तो पैदा नहीं होती ।

डाक्टर बलदेव प्रकाश : क्या मिनिस्टर साहिब फरमाएंगे कि यह दवाइयां वहां पर सारे साल के लिए काफी होती हैं या साल के दौरान में ही खत्म हो जाती हैं ?

मंत्री : सारे साल के लिए काफी होती हैं । अगर खत्म हो जाएं तो और दी जाती हैं ।

डाक्टर बलदेव प्रकाश : क्या वजीर साहिब के इल्म में यह बात है कि वी० जे० अस्पताल के अन्दर जो मरीज़ दाखिल होते हैं उन को दवाइयां बाहर से लाने के लिए कहा जाता है ?

श्री अध्यक्ष : आप इत्तलाह दे रहे हैं । (The hon. Member is giving information.)

डाक्टर बलदेव प्रकाश : वहां पर मरीज़ों को मुफ्त दवाइयां देने के लिए क्या criteria रखा हुआ है, क्या सब को ही दवाइयां मुफ्त दी जाती हैं ?

मंत्री : इस के लिये अलग नोटिस दें ।

Minister : Sir, there are certain rules for it.

श्रीमती सरला देवी : क्या सरकारी मुलाज़मों को भी वहीं से दवाइयां मिलती हैं या कि उन के लिए अलग फंड रखा हुआ है ?

मन्त्री : मुझे पूरी इत्तलाह तो नहीं है, गालबन वहां से मिलती है ।

श्री बलराम जी दास टंडन : दवाइयां फ्री देने के लिए क्या criteria रखा हुआ है ?

मंत्री : अमूमन गरीब आदमियों को फ्री दवाइयां मिलती हैं। मेरे पास पूरी information नहीं है।

कामरेड राम प्यारा : क्या मिनिस्टर फरमाएंगे कि दवाइयों के लिये funds की allocation मरीजों की तादाद को मद्दे नजर रख कर की जाती है या किसी और बात का ख्याल रखा जाता है ?

मंत्री : इस इत्तलाह के लिए अलग नोटिस दें।

कामरेड राम प्यारा: क्या गवर्नमेंट के नोटिस में ऐसी बात आई है कि दवाइयों की सपलाई मरीजों की गिनती के मुताबिक नहीं होती ?

मन्त्री : मेरे पास इत्तलाह नहीं है। आप अलग नोटिस दें।

Minister : Sir, I have no information in this respect.

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या उन के नोटिस में यह बात आई है कि वहां पर accommodation indoor patien s के लिए जितनी चाहिए उस से कहीं कम है ?

Minister : Again I have no information on this point.

Minister : Sir, I again submit that I have no information.

सरदार गुरदयाल सिंह ढिल्लों : अगर यह allocation साल खत्म होने से पहले ही exhaust हो जाए तो उस सूरत में क्या किया जाता है ?

मन्त्री : काम चलाने के लिये आगे और रियायत रखी हुई है। अगर यह allocation जल्दी खत्म हो जाए तो supplementary grants से additional fund दे दते हैं।

AYURVEDIC DISPENSARY FOR VILLAGE DATARPUR, TEHSIL DASUYA

*713. **Principal Rala Ram** : Will the Capital and Health Minister be pleased to state—

(a) whether any Ayurvedic dispensary has recently been sanctioned for village Datarpur in Dasuya Tahsil ;

(b) if the reply to part (a) above be in the affirmative whether a contract for the construction of the building for the said dispensary has been given, if so, the time by which the construction thereof is expected to start.

Shri Brish Bhan : (a) No. A 10-bedded Ayurvedic Circle Hospital is however, being established.

(b) The contract has not yet been given.

BUILDING FOR RUPAR CIVIL HOSPITAL

*759 **Comrade Shamsher Singh Josh** : Will the Capital and Health Minister be pleased to state—

(a) whether there is any proposal under consideration of Government to construct a new building for the Rupar Civil Hospital ;

(b) if the answer to part (a) above be in the affirmative, the amount, if any, sanctioned for the purpose together with the time by which the building for the said hospital is expected to be completed ;

(c) whether any area for the building referred to in part (a) above has been selected ; if so, the details thereof ?

Shri Brish Bhan : (a) No.

(b) & (c) Question does not arise.

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਹੈਲਥ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ੧੩ ਅਪਰੈਲ ਨੂੰ ਓਥੇ ਗਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ inadequate accommodation ਹੈ। ਕੀ ਉਸ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਇਹ ਆਪਣੇ ਜਵਾਬ ਤੇ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਉਂ ਗੌਰ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਨ ?

Mr. Speaker : It is a suggestion for action.

MILK DAIRY AT VERKA, DISTRICT AMRITSAAR

*600 **Comrade Makhan Singh Tarsikka** : Will the Minister for Agriculture and Forests be pleased to state—

(a) the date when the foundation stone of the building for the Milk Dairy at Verka, district Amritsar was laid ;

(b) the date when the said building was completed and the date when the machinery was installed therein ;

(c) the expenditure incurred on the said building and on the machinery mentioned above ;

(d) the quantity of milk received in the said dairy ;

(e) the quantity of bye products manufactured in the said dairy and the amount of income derived therefrom ;

(f) whether any bracnhes of Verka Dairy at Mehta and Fatehgarh Churian are also functioning ?

Giani Zail Singh (Minister of State) : (a) 20th August, 1959.

(b) The buildings of the factory excepting the flooring and drainage work were completed upto 31st March, 1962. The drainage work is in progress and would be got completed in about three months' time. The machinery is still in the process of installation.

[Giani Znil Singh]

(c) The expenditure incurred on machinery and buildings upto 31st March, 1962 is as under :—

(i) Buildings .. Rs 16.34 lacs
(ii) Machinery .. Rs 34.26 lacs
(d) (e) & (f) Nil.

ਕਾਮਰੇਡ ਮਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿਕਾ : ਕੀ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਐਨਾ ਚਿਰ ਕੰਮ ਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਦੇ ਕੀ ਕਾਰਨ ਸਨ ?

ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ 1960 ਵਿਚ ਇਟਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕੀਆਂ ਅਤੇ ਕੁਛ delicate wire ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕੀ ।

EXCISE AUCTIONS IN DISTRICT BHATINDA

*802 **Dr. Baldev Parkash** : Will the Labour and Taxation Minister be pleased to state—

(a) whether Government received any representation against the excise auctions held during 1961-62 in district Bhatinda ;

(b) if the answer to part (a) above be in the affirmative whether any enquiry was held on the said representation ; if so, the result thereof ;

(c) whether any of the said Contracts was reauctioned ; if so, the increase in revenue, if any ;

(d) whether any action was taken against any officer responsible for auctioning the said Contracts at low bids ; if so, what ?

Shri Ram Saran Chand Mittal : (a) Yes.

(b) The matter is under enquiry.

(c) Yes. Rs 1,27,580.

(d) The matter is under enquiry.

डाक्टर बलदेव प्रकाश : वज़ीर साहिब ने part (c) के जवाब में बताया है कि दोबारा auction हुई यानी part (c) का जवाब दिया है 'yes' Part (b) के जवाब में उन्होंने कहा है कि मामला under enquiry है । इसका क्या मतलब है ? जब enquiry हो रही है तो re-auction कैसे कर दी ?

मन्त्री : Representation में और कई बातें थीं जो under enquiry हैं ।

डाक्टर बलदेव प्रकाश : Part (b) के जवाब में कहा गया है कि मामला under enquiry है । अगर enquiry हो रही है तो re-auction गलत हुई । Part (b) के जवाब का मतलब तो यह है कि अभी re-auction करनी है ।

Mr . Speaker : The hon. Member wants to know the reasons for the reauction of the contracts.

डाक्टर बलदेव प्रकाश : इस में clear होना चाहिए ।

सरदार गुरदयाल सिंह ढिल्लों : Re-auction की क्या वजह थी ?

मन्त्री : Irregularities पाई गई थीं ।

सरदार गुरदयाल सिंह ढिल्लों : क्या irregularities इतनी serious थीं कि re-auction करना पड़ा और officer को suspend किया गया ?

मन्त्री : इसके मुताल्लिक inquiry चल रही है ।

डाक्टर बलदेव प्रकाश : क्या मन्त्री महोदय यह बतायेंगे कि क्या यह मामला court of law में गया है ?

मन्त्री : जी हां, part of re-auction के मुताल्लिक writ की गई है ।

डाक्टर बलदेव प्रकाश : High Court का क्या फैसला है ?

मन्त्री : High Court ने writ मंजूर कर ली है । Appeal का सवाल ज़ेरे गौर है ।

डाक्टर बलदेव प्रकाश: जो यह officer के खिलाफ inquiry हो रही है, क्या मन्त्री महोदय बताएंगे कि **वह** कब तक complete होगी ?

मन्त्री : कोशिश की जा रही है कि जल्दी complete हो जाए लेकिन time limit तो नहीं हो सकती । .

Dr. Baldev Parkash : May I know who is conducting that enquiry ?

Minister : The Department is conducting the enquiry.

डाक्टर बलदेव प्रकाश : Department के against जब allegations हैं, तो department खुद ही अपने खिलाफ कैसे enquiry hold कर रहा है ।

मन्त्री : Departmental enquiry हो रही है । जिस अफसर के खिलाफ allegations हो उसके अलावा उसके ऊपर वाले भी अफसर होते हैं जो enquiry करते हैं । (*Interruptions*)

Dr. Baldev Parkash : May I know the Officer who is conducting the enquiry ?

Minister : Either the Head of the Department himself is conducting the enquiry or he may have detailed somebody else to do it.

LABOUR INSPECTORS AND WAGE INSPECTORS

***785 Shri Om Parkash Agnihotri :** Will the Labour and Taxation Minister be pleased to state whether there is any difference between the duties and pay of a Labour Inspector and those of a Wage Inspector ; if so, the reasons therefor ?

Shri Ram Saran Chand Mittal : The powers delegated to the Labour Inspectors and Wage Inspectors under different Laws are the same , but their duties vary from Circle to Circle according to the industrial importance in their respective jurisdiction. The grades of the posts of Labour Inspector and Wage Inspector are Rs 200—10—300/15—450 and Rs 120—10—230/ 15—380/20—400, respectively. The Labour Inspectors are posted to Circles where greater industrial development has taken or is taking place. Hence the duties of the Labour Inspector are more arduous and responsible. The Wage Inspectors are posted to Circles where lesser industrial development has taken place.

श्री ओम प्रकाश (अग्निहोत्री) : क्या वज़ीर साहिब बताएंगे कि कुछ Wage Inspectors को तीन साल तक Labour Inspectors के काम पर लगाया जाता रहा है ?

मन्त्री : आप ने जैनरल तौर पर जो सवाल पूछा था उसका जवाब दे दिया गया है। अगर आप के notice में कोई individual case हो तो बताएं; पता कर के जवाब दिया जा सकता है ।

श्री ओम प्रकाश अग्निहोत्री : क्या इन लोगों की appointments के वक्त qualifications का कोई फर्क होता है ?

Minister : I require notice.

CONSTRUCTION OF DRAINS IN PANIPAT AND KARNAL TEHSILS

*727 **Lala Rulya Ram :** Will the Irrigation and Power Minister be pleased to state the number of drains proposed to be constructed in Panipat and Karnal tehsils during the year 1962-63 ?

Chaudhri Ranbir Singh : Work is proposed to be carried out on eight drains during the year 1962-63 in Panipat and Karnal Tehsils.

लाला रुलिया राम : मिनिस्टर साहिब ने बताया है कि पानीपत और करनाल के खद्दर areas को floods से बचाने के लिए इन्तज़ाम किए जा रहे हैं। क्या वह बताएंगे कि जहां पर पांच छः महीनों से पानी खड़ा है उन areas के लिए भी कोई scheme बनाई गई हैं ?

Mr. Speaker: This question does not arise.

कामरेड राम प्यारा: क्या Irrigation मिनिस्टर साहिब फरमाएंगे कि जिन schemes को चालू करने का इरादा है वह कब तक शुरू हो जाएंगी ?

मन्त्री : कुछ के ऊपर काम शुरू हो गया है और कुछ के ऊपर शुरू होने वाला है ।

FLOOD AFFECTED KHADAR AREAS IN PANIPAT AND KARNAL TEHSILS

*728 **Lala Rulya Ram :** Will the Irrigation and Power Minister be pleased to state the steps, if any, proposed to be taken by the Government to save the Khadar areas in Panipat and Karnal Tehsils from the floods in Jamuna during the years 1962 and 1963 ?

Chaudhri Ranbir Singh : The following steps were previously taken to save the area from inundation :—

(i) Construction of Kunjpura Bund in tehsil Karnal ;

(ii) Protection works near village Babail and Nagla in tehsil Panipat ;

(iii) Spurs and bunds near village Dhansauli in tehsil Panipat.

Repairs to these works have been carried out and further strengthening, where necessary, has also been done to prevent any mishap during the floods of 1962-63. A proposal to construct a revetment to the Kunjpura Bund is also under consideration.

लाला रुलिया राम : क्या वज़ीर साहिब बताऐंगे कि कुंजपुरा में जो बांध बनाया गया है और उस की मुरम्मत की जा रही है क्या इसके साथ का जो इलाका तबाह हो रहा है उसके लिए भी कुछ किया जा रहा है ?

मन्त्री : दरिया का रुख बदल रहा है, इसका इन्तजाम करने के लिए हमने एक दो Schemes Central Government को भेजी थीं । क्योंकि जमना नदी की एक कमेटी बनी हुई है। U. P. Government ने हमारी schemes पर एतराज किया और वह Central Government ने कबूल नहीं कीं । छोटी-छोटी schemes ज़ेरे गौर हैं ।

Mr. Speaker : I would request the hon. Minister that the reply that he gives should be definite.

कामरेड राम प्यारा : वज़ीर साहिब ने बताया है कि जमुना कमेटी बनी हुई है तो क्या मैं जान सकता हूं कि U. P. Government के बांध बनाने की वजह से पानी करनाल और पंजाब की तरफ आ गया है ।

मन्त्री : यह technical सवाल है अगर आप notice देंगे तो जवाब दे दूंगा ।

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

VILLAGES AFFECTED BY G.H.K. DRAINAGE SYSTEM NEAR KARNAL

96 **Comrade Ram Piara :** Will the Irrigation and Power Minister be pleased to state—

(a) with reference to the reply to part (d) of unstarred question No. 3664 printed in the list of questions for 20th September, 1961, whether any proposal for icreasing the capacity of the G. H. K. Drainage system has been prepared, if so, the details thereof and the approximate time by which it is expected to be finalized, if no proposal has been prepared, the reasons therefor ;

(b) whether any funds have been earmarked for the implementation of the proposal mentioned in part (b) above ; if so, how much ;

[Comrade Ram Piara]

(c) whether the amount of the loss sustained by villages mentioned in the said reply has been estimated or assessed by the Revenue Department if so, the details thereof villagewise ;

(d) whether any measures have so far been taken to avoid excessive discharge which resulted in spilling at six places as referred to in the said reply ; if so, the details thereof ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) Scheme for increasing the capacity of G.H.K. Drainage system is under preparation· It will be useful to take up work on this scheme only when the remodelling of Main Drain No. 2 is carried out which will take about two years if the requisite funds become available.

(b) No.

(c) The loss sustained by each village as assessed by the Revenue Department is given against the name of the village as under :

Name of village	*Percentage of loss*	*Estimated amount*
Kheri Naru ..	70 per cent loss to stainding crops	87,500
Ghogripur ..	20 Ditto ..	4,000
Dadupur ..	12 Ditto ..	2,310
Pingli ..	20 Ditto ..	4,000
Jundla ..	10 Ditto ..	4,000
Jani ..	40 Ditto ..	65,200

(d) No measures can be taken to avoid excessive discharge as the same depends on the intensity of reainfall in the catchment area of the drain which is beyond control It is, however, proposed to increase the capacity from 2 Cs. to 4 Cs. The scheme for the same is under preparation as mentioned above. However, the construction of the Barota Syphon would provide further relief.

ABOLITION OF MUNICIPAL COMMITTEES IN AMRITSAR DISTRICT

97 **Shri Balramji Dass Tandon** : Will the Home Minister be pleased to state—

(a) the names of Municipal Committees, if any, abolished in district Amritsar, during the period 1st March, 1955 to 31st March, 1957, the date when they were abolished and the reasons therefor in each case ;

(b) the total amount of funds of each of the said Municipal Committees as on the date when they were abolished ;

(c) whether the funds referred to in part (b) above were passed on to the respective Gram Panchayats of the localities ; if so, when, if not, the reasons therefor ?

Shri Mohan Lal (a) (i) Sur Singh ;
(ii) 1st August, 1956 ;
(iii) On account of meagre resources and weak financial position.

(b) Rs 2,853.75 (cash).

(c) (i) No.

(ii) All assets and liabilities of abolished Municipal Committees are transferred to the State Government under section 10(2) of the Punjab Municipal Act, 1911.

HARIJAN COLONIES

125. Shri Amar Singh : Will the Planning Minister be pleased to state—

(a) the names of the Harijan Colonies so far set up in the State ;

(b) the names of the beneficiaries with their addresses and sub-castes who have now settled in the said colonies ;

(c) the total amount spent in connection with the settlement of beneficiaries mentioned in part (b) above ?

Giani Kartar Singh : (a) Necessary information is given in the attached statement.

(b) the number of such beneficiaries is 5,720. Time and labour involved in collecting the information about their names, addresses, sub-castes, etc., will not, however, be commensurated with any benefit to be obtained.

(c) Rs 37,64,240 upto the end of 1961-62.

CONSTRUCTION OF HOUSING COLONIES DURING 1ST PLAN PERIOD

ERSTWHILE PEPSU

1954-55

Scheduled Castes.

District	Village	Tehsil	Number of houses
1	2	3	4
Sangrur	.. Dhuri	.. Dhuri	.. 79
Kapurthala	.. Phagwara	.. Phagwara	.. 74

[Planning Minister]

District	Village	Tehsil	Number of Houses
	1955-56		
Scheduled Castes—			
Patiala ..	Sanaur ..	Patiala ...	105
Sangrur ..	Dhanaula ..	Barnala ..	142
Kapurthala ..	Sheikhupura ..	Kapurthala ..	90
Bhatinda ..	Bhatinda ..	Bhatinda ..	63

JULLUNDUR DISTRICT
ERSTWHILE PUNJAB STATE
(1955-56)

District	Village	Tehsil	Number of Houses
	Scheduled Castes		
Jullundur ..	Nurpur ..	Jullundur ..	1
Do ..	Chiti ..	Do ...	3
Do ..	Ram Nagar ..	Do ..	1
Do ..	Khurla Kingra ..	Do ..	1
Do ..	Garha Camp ..	Do ..	1
Do ..	Sodhian ..	Nawanshehar ..	1
Do ..	Nijjar ..	Do ..	2
Do ..	Belsian ..	Do ..	1
Do ..	Khanpur ..	Do ..	1
Do ..	Mukand Pur ..	Do ..	2
Do ..	Dodanjh Kalan ..	Phillaur ...	1
Do ..	Tehong ..	Do ..	1
Do ..	Nangal ..	Do ..	2
Do ..	Littarn ..	Nakodar ...	3
Do ..	Moton ..	Phillaur ...	1
Do ..	Haveli ...	Nakodar ...	1
Do ..	Salkiana ...	Do ...	1
Do ..	Sabhoo ...	Phillaur ...	1
Do ..	Sarhal ...	Do ...	1
Do ..	Malsian ...	Nakodar ...	1
Do ..	Ramdaspura ...	Do ...	4
	Vimukat Jatis		
Do ..	Garha ...	Jullundur ..	1
Do ..	Camp ...	Phillaur ..	9

DISTRICT GURGAON
1955-56

District	Village	Tehsil	Number of Houses
	Scheduled Castes		
Gurgaon ..	Jhirka Siroli ..	Ferozepur-Jhirka ..	1
Do ..	Nawalgarh ..	Do ..	1
Do ..	Chelar ..	Rewari ..	3
Do ..	Nuh ..	Nuh ..	2
Do ..	Alawalpur ..	Palwal ..	1
Do ..	Palwal ..	Do ..	1
Do ..	Ahrawan ..	Do ..	1
Do ..	Anangpur ..	Balabhgarh ..	2
Do ..	Dubwa ..	Do ..	1
Do ..	Manai ..	Gurgaon ..	1
Do ..	Bassi ..	Do ..	1
Do ..	Jhanjranla ..	Do ..	1
	Vimukat Jatis		
Do ..	Narhana ..	Rewari ..	1
Do ..	Mandhola ..	Do ..	2
Do ..	Chaghat ..	Palwal ..	1
Do ..	Palwal ..	Do ..	1
Do ..	Chaghat ..	Do ..	1
Do ..	Palwal ..	Do ..	4
Do ..	Korali ..	Balabhgarh ..	1
Do ..	Tilpat ..	Do ..	1
Do ..	Harsru ..	Gurgaon ..	1
	DISTRICT GURDASPUR		
Gurdaspur ..	Talwandi ..	Batala ..	4
Do ..	Batala ..	Do ..	1
Do ..	Charuala ..	Gurdaspur ..	1
Do ..	Seengowal ..	Do ..	2
Do ..	Prem Nagar ..	Do ..	1

[Planning Minister]

District	Village	Tehsil	Number of Houses
Gurdaspur	.. Hardo Chhshi	.. Gurdaspur ..	1
Do	.. Phangahian	.. Pathankot ..	2
Do	.. Baisna	.. Do ..	1
Do	.. Khanpur	.. Do ...	1
Do	.. Khalespur	.. Do ...	1
	Vimukat Jatis		
Do	.. Chhal	.. Batala ...	1
Do	.. Qezampur	.. Do ...	2
Do	.. Raiall	.. Do ...	1
Do	.. Bidpur	.. Gurdaspur ...	1
Do	.. Allowal	.. Do ...	2
Do	.. Jogwal	.. Do ...	1
Do	.. Khanuwan	.. Do ...	1
Do	.. Sahari	.. Do ...	1
Do	.. Mellgan	.. Do ...	1
Do	.. Tibber	.. Do ...	1
Do	.. Chorota	.. Pathankot ...	1
Do	.. Dhangoo	.. Do ...	4
	DISTRICT AMBALA 1955-56		
	Scheduled Castes		
Ambala	.. Ghnsit	.. Ambala ...	1
Do	.. Kardhani	.. Do ..	1
Do	.. Shapur Muchand	. Do ...	1
Do	.. Brahaman Mehra	Do ...	1
Do	.. Jarian	.. Jagadhri ...	1
Do	.. Mchlanwali	.. Do ..	1
Do	.. Karher Khurd	.. Do ..	1
Do	.. Madeher	.. Do ..	1
Do	.. Kalawal	.. Kharar ..	1
Do	.. Monthan Kalan	.. Do ..	1
Do	.. Jhirgrar	.. Do ..	1

District	Village	Tehsil	Number of Houses
Ambala ..	Majat ..	Kharar ..	1
Do ..	Methanpur ..	Rupar ..	1
Do ..	Dugree ..	Do ..	1
Do ..	Chakina ..	Do ..	1
Do ..	Dumna ..	Do ..	1
Do ..	Naraingarh ..	Naraingarh ..	2
Do ..	Balopyr ..	Do ..	1
Do ..	Baroli ..	Do ..	1
	Vimukat Jatis		
Do ..	Ambala ..	Ambala ..	1
Do ..	Chataul ..	Kharar ..	4
Do ..	Sahauran ..	Do ..	2
Do ..	Sumana Kalan ..	Do ..	1

HISSAR DISTRICT
1955-56

Scheuled Castes

District	Village	Tehsil	Number of Houses
Hissar ..	Hissar ..	Hissar ..	1
Do ..	Dabra ..	Do ..	2
Do ..	Bahgalpur ..	Do ..	1
Do ..	Nehala ..	Fatehabad ..	1
Do ..	Mondpur Rehi ..	Do ..	1
Do ..	Ratia ..	Do ..	1
Do ..	Bhooderwag ..	Do ..	1
Do ..	Bamla, ..	Bhiwani ..	1
Do ..	Dodan ..	Do ..	1
Do ..	Bapera ..	Do ..	1
Do ..	Hansi ..	Hansi ..	2
Do ..	Umra ..	Do ..	2
Do ..	Bhembeer ..	Sirsa ..	4
	Vimukat Jatis		
Do ..	Hissar ..	Hissar ..	5
Do ..	Dabra ..	Do ..	1

[Planning Minister]

District		Village		Tehsil		Number of Houses
		DISTRICT HISSAR 1955-56—CONCLD *Vimukt Jatis*				
Hissar	..	Jhalrian	..	Fathehabad	..	5
Do	..	Mehdpur	..	Do	..	8
Do	..	Fathehabad	..	Do	..	2
Do	..	Bhiwani	..	Bhiwani	..	8
Do	..	Hansi	..	Hansi	..	7
Do	..	Umra	..	Do	..	1
Do	..	Raman	..	Do	..	1
Do	..	Dhander	..	Do	..	1
Do	..	Khawaja Khera	..	Sirsa	..	14
		DISTRICT FEROZEPUR 1955-56 *Scheduled Castes*				
Ferozepur	..	Kot Kerar Kalan		Ferozepur	..	3
Do	..	Machhianwali	..	Zira	..	2
Do	..	Badowal	..	Do	..	1
Do	..	Ghaloti	..	Do	..	1
Do	..	Burj Moharwala	..	Fazilka	..	1
Do	..	Burj Moharwala	..	Do	..	1
Do	..	Gadan Deli	..	Do	..	1
Do	..	Abohar	..	Do	..	1
Do	..	Wahabwala	..	Do	..	1
Do	..	Hiraj	..	Mukatsar	..	1
Do	..	Dehak	..	Do	..	2
Do	..	Ketli Sanghar	..	Do	..	1
Do	..	Cherewan	..	Do	..	1
Do	..	Giljiwala	..	Do	..	1
Do	..	Singhwali	..	Moga	..	1
Do	..	Baghapurana	..	Do	..	1
Do	..	Daulatpura	..	Do	..	3
Do	..	Bunde	..	Do	..	1
Do	..	Begipura	..	Do	..	1

District		Village		Tehsil		Number of Houses
		DISTRICT FEROZEPUR—CONTD				
		Vimukat Jatis				
Ferozepur	..	Bhinder kalan	..	Zira	..	3
Do	..	Bukainwala	..	Fazilka	..	11
Do	..	Khete	..	Do	..	1
Do	..	Deda	..	Mukatsar	..	2
Do	..	Kanianwali	..	Do	..	10
Do	..	Mukan Singh Wala		Do	..	1
Do	..	Sesir Wali	..	Do	..	2
Do	..	Man Singh Wala	..	Do	..	1
Do	..	Sham Singh Wala		Do	..	1
Do	..	Isher Singh Wala		Do	..	1
Do	..	Basti Gujran Wali		Do	..	1
Do	..	Bhageka	..	Moga	..	1
Do	..	Machhike	..	Do	..	7
Do	..	Buttar	..	Do	..	2
Do	..	Mechna	..	Do	..	1
Do	..	Bharke	..	Do	..	1
		DISTRICT KARNAL 1955-56				
		Scheduled Castes				
Karnal	..	Kaliana	..	Karnal	..	1
Do	..	Sharifgarh	..	Do	..	1
Do	..	Landi	..	Do	..	1
Do	..	Tangori	..	Do	..	1
Do	..	Tathlena	..	Do	..	1
Do	..	Karod	..	Panipat	..	1
Do	..	Kurana	..	Do	..	1
Do	..	Abar	..	Do	..	1
Do	..	Phapbrana	..	Kaithal	..	1
Do	..	Assandh	..	Do	..	1
Do	..	Kaithal	..	Do	..	2
Do	..	Kotwal	..	Do	..	1

[Planning Minister]

District	Village	Tehsil	Number of Houses
	DISTIRICT KARNAL—CONCLD 1955-56 *Scheduled Castes*		
Karnal ..	Tathlang ..	Kaithal ..	1
Do ..	Rainpur ..	Karnal ..	1
Do ..	Rainpurtatan ..	Do ..	1
Do ..	Garhi Birbal ..	Do ..	1
	Vimukat Jatis		
Karnal ..	Shahabad ..	Karnal ..	6
Do ..	Baholi ..	Panipat ..	1
Do ..	Khori Roowali ..	Panipat ..	7
Do ..	Monaka ..	Karnal ...	20
Do ..	Kherakhri ..	Do ...	7
Do ..	Birbadalwa ..	Do ...	5
Do ..	Sheikhpur ..	Do ...	6
Do ..	Bir Badalwa ..	Do ...	10
Do ..	Manak ..	Do ...	2
	DISTRICT HOSHIARPUR 1955-56 *Scheduled Castes*		
Hoshiarpur ..	Abadi Behlu ..	Hoshiarpur ...	2
Do ...	Pabarpur ..	Do ...	1
Do ..	Behbe ..	Do ...	1
Do ..	Santockgarh ..	Do ...	1
Do ..	Thang ..	Do ...	1
Do ..	Panan ..	Garhshankar ...	1
Do ..	Mahindpur ..	Do ...	2
Do ..	Heveli ..	Do ...	1
Do ..	Galonbat ..	Do ...	1
Do ..	Bala Chaur ..	Do ..	1
Do ..	Mohdpur Mandere	Do ..	1
Do ..	Arron ..	Do ...	1
Do ..	Ademwal ..	Hoshiarpur ..	1
Do ..	Chak Gupran ..	Do ..	1
Do ..	Sahri ..	Do ..	1

District		Village		Tehsil		Number of Houses
		DISTRICT HOSHIARPUR—CONCLD				
		1955-56				
		Scheduled Castes contd				
Hoshiarpur	..	Suigriwal	..	Hoshiarpur	..	1
Do	..	Talwandi Kanugoan		Do	..	1
Do	..	Khalwana	..	Do	..	1
Do	..	Fatehullapur	..	Dassuya	..	1
Do	...	Changla	..	Do	..	1
Do	...	Colara	..	Do	..	1
Do	...	Bija Chek	..	Do	..	1
Do	..	Barchbab	..	Do	..	1
Do	...	Devidass	..	Do	..	1
		Vimukat Jatis				
Hoshiarpur	...	Denowal	..	Garhshanker	..	3
		DISTRICT LUDHIANA				
		1955-56				
		Scheduled Castes				
Ludhiana	...	Kheri Nanak	..	Samrala	..	2
Do	...	Bawb	..	Do	..	1
Do	..	Sobar	..	Do	..	1
Do	..	Dulman	..	Do	..	1
Do	...	Bhuparai	..	Jagraon	..	1
Do	..	Shaikh Kutab	..	Do	..	1
Do	..	Jagraon	..	Do	..	1
Do	...	Nathowal	..	Do	..	1
Do	...	Ghuman	..	Do	..	1
Do	..	Praiu	..	Do	..	1
Do	..	Bimmi	..	Ludhiana	..	1
Do	...	Bhaini Bringan	..	Do	..	1
Do	..	Ayali Khurd	..	Do	..	1
Do	..	Rashini	..	Do	..	1
Do	..	Sohawan	..	Do	..	1
Do	..	Mangarh	..	Do	..	1
Do	..	Ayali Kalan	..	Do	..	1

[Planning Minister]

District	Village	Tehsil	Number of Houses
	DISTRICT LUDHIANA—CONCLD		
	Vimukat Jatis		
Ludhiana	.. Samrala	.. Samrala	.. 1
Do	.. Pawesria	.. Do	.. 1
Do	.. Pbaraur	.. Do	.. 3
Do	.. Lillan Meghand	.. Jagraon	.. 2
Do	.. Raikah	.. Do	.. 1
Do	.. Athur	.. Do	.. 2
Do	.. Ramgarh	.. Ludhiana	.. 1
Do	.. Talwandi Kalan	.. Do	.. 3
Do	.. Dhaka	.. Do	.. 1
Do	.. Dhalwan	.. Do	.. 2
	DISTRICT AMRITSAR		
	1955-56		
	Scheduled Castes		
Amritsar	.. Bhani	.. Patti	.. 4
Do	.. Gurmak Singh Khale Rajput	Do	.. 1
Do	.. Khola	.. Do	.. 1
Do	.. Durapur	.. Do	.. 1
Do	.. Sultanwind	.. Amritsar	.. 1
Do	.. Fathepur	.. Do	.. 1
Do	.. Bundala	.. Do	.. 1
Do	.. Butter Kalan	.. Do	.. 1
Do	.. Pheruman	.. Do	.. 1
Do	.. Bagoria	.. Tarn Taran	.. 1
Do	.. Kallah	.. Ditto	.. 1
Do	.. Kotli Rotani	.. Ditto	.. 1
Do	.. Rataul	.. Ditto	.. 1
Do	.. Kaonke	.. Ditto	.. 1
Do	.. Pidi	.. Ditto	.. 1
Do	.. Hotan	.. Ditto	.. 1

District	Village	Tehsil	Number of Houses
	DISTRICT AMRITSAR—CONTD 1955-56 *Vimukat Jatis*		
Amritsar ..	Manakpura ..	Patti ..	1
Do	Sathab Kalan ..	Do ..	1
Do ..	Nathu Chek ..	Do ..	1
Do ..	Sultanwind ..	Amritsar ..	1
Do ..	Makboolpura ..	Do ..	1
Do ..	Dhulka ..	Do ..	1
Do ..	Mohand Singh Gate	Do ..	1
Do ..	Bhowa ..	Do ..	1
Do ..	Putlighar ..	Do ..	1
Do ..	Guruwala ..	Tarn Taran ..	1
Do ..	Naushehra Panuan	Ditto ..	2
Do ..	Chohla ..	Ditto ..	1
Do ..	Rataul ..	Ditto ..	1
Do ..	Thasu ..	Ditto ..	1
Do ..	Govindwal ..	Ditto ..	1
	TEHSIL AJNALA *Scheduled Castes*		
Amritsar ..	Dujowal ..	Ajnala ..	2
Do ..	Testerwal ..	Do ..	2
Do ..	Fatehwal ..	Do ..	2
Do ..	Nanoke Sinther ..	Do ..	1
	Vimukat Jatis		
Amritsar ..	Bhala Pind ..	Ajnala ..	1
Do ..	Jegdevkala ..	Do ..	2
Do ..	Mamadpura ..	Do ..	2
Do ..	Ball ..	Do ..	1
Do ..	Vachod ..	Do ..	1
Do ..	Chetenpura ..	Do ..	1
Do ..	Bhalapur ..	Do ..	1
Do ..	Raipur Kalan ..	Do ..	1

[Planning Minister]

District	Village	Tehsil	Number of Houses
Amritsar	.. Changwan	.. Ajnala ..	1
Do	.. Mohamdpur	.. Do ..	1
Do	.. BalLali Darya	.. Do ..	1
Do	.. Kaller	.. Do ..	1
Do	.. Chamyari	.. Do ..	1
Do	.. Bhittewaod	.. Do ..	1
	DISTRICT ROHTAK 1955-56 *Scheduled Castes*		
Rohtak	.. Kilvi	.. Rohtak ..	2
Do	.. Bhidla	.. Do ..	2
Do	.. Karer	.. Do ..	1
	Vimukat Jatis		
Rohtak	.. Banyani	.. Rohtak ..	1
Do	.. Rohtak	.. Do ..	1
	TEHSIL GOHANA		
Rohtak	.. Chalna	.. Gohana ..	1
Do	.. Jeli	.. Do ..	1
Do	.. Bhanimaharajpur	Do ..	1
Do	.. Riwara	.. Do ..	1
Do	.. Bheriebhaini	.. Do ..	1
	Vimukat Jatis		
Rohtak	.. Chandi	.. Gohana ..	1
Do	.. Garwal	.. Do ..	1
	TEHSIL SONEPAT *Scheduled Castes*		
Rohtak	.. Basti Khtikan	.. Sonepat ..	1
Do	.. Kalupur	.. Do ..	1
Do	.. Thanabara	.. Do ..	1
Do	.. Bhararasulpur	.. Do ..	1
Do	.. Bayanpur	.. Do ..	1

District		Village		Tehsil		Number of Houses
		DISTRICT ROHTAK—CONCLD				
		1955-56				
		TEHSIL JHAJJAR				
		Scheduled Castes				
Rohtak	..	Matan Hail	..	Jhajjar	..	1
Do	..	Ladab	..	Do	..	1
Do	..	Jahaizgarh	..	Do	..	1
Do	..	Issar Heri	..	Do	..	1
Do	..	Nagawan	..	Do	..	1
Do	..	Mandana Kalan	..	Do	..	1
		Vimukat Jatis				
Rohtak	..	Aajinb	..	Jhajjar	..	1
Do	..	Rohtak	..	Do	..	1
Do	..	Chhochakwas	..	Do	..	2
		KANGRA DISTRICT				
		1955-56				
		Scheduled Castes				
Kangra	...	Grehh	..	Kangra	..	1
Do	..	Dadeli	..	Do	..	1
Do	..	Palampur	..	Palampur	..	1
Do	...	Tika Umrali	..	Do	..	1
Do	...	Paraur	..	Do	..	1
Do	..	Nadaun	...	Haripur	..	3
Do	...	Jangal Beri	...	Do	...	1
Do	...	Madaun	...	Do	..	1
Do	...	Kinja	..	Kulu	...	1
Do	...	Ushar	...	Do	...	1
Do	...	Talyal	...	Nurpur	..	1
Do	...	Akhrota	...	Do	...	1
Do	...	Nurpur	...	Do	...	1
Do	...	Dhuala	..	Dehra Gopipur	...	1
Do	...	Mangwal	...	Do	...	1
Do	...	Bhatoli	..	Do	...	1

[Planning Minister]

District	Village	Tehsil	No. of houses
	DISTRICT KANGRA—CONCLD		
	1955-56 *Vimukat Jatis*		
Kangra	Sidhbari	Kangra	2
Do	Palampur	Palampur	1
Do	Mulkhand	Do	1
Do	Beli Mahantan	Nurpur	4
Do	Nirhana	Do	2
Do	Mangwal	Do	1

SECOND PLAN

Housing construction of new (places where houses were sanctioned for the Members of Scheduled Castes/Backward Classes) at Rs 600

Year	District	Tehsil	Village	No. of houses
		Scheduled Castes		
1956-57	Jullundur	Jullundur	Samipur	26
		Nawanshahr	Kotpalwan	48
	Ferozepur	Moga	Mandhi Ram	36
	Gurdaspur	Pathankot	Sailaikurian	43
	Kangra	Nurpur	Sohlda	24
	Ambala	Jagadhri	Damara	25
	Hissar	Hansi	Rajpura	25
	Karnal	Panipat	Nurwara	30
	Hoshiarpur	Garhshanker	Arson	27 } 35
			Pandori	8
	Ludhiana	Samrala	Bhinwan	34
	Amritsar	Tarn Taran	Jaura	30
	Gurgaon	Rewari	Tohna	22
	Rohtak	Sonepat	Gathi Gulman	10
			Total	400

Year	District	Tehsil	Village	No. of houses
		Vimukat Jatis		
1956-57	Jullundur ..	Jullundur ..	Kingra Chowala ..	20
	Ferozepur ..	Moga ..	Bhagike ..	15
	Gurdaspur ..	Pathankot ..	Sujabpur ..	5
	Kangra ..	Nurpur ..	Beli Mehantan ..	20
	Ambala ..	Ambala ..	Ambala City ..	20
	Hissar ..	Hissar ..	Fatehabad ..	16
	Karnal ..	Karnal ..	Deputywala Dittawala	20
	Gurgaon ..	Rewari ..	Dahri ..	17
	Kapurthala ..	Kapurthala ..	Mansurwal ..	14
	Patiala ..	Amloh ..	Amloh ..	14
	Mohindergarh	Narnaul ..	Manwan ..	10
	Sangrur ..	Barnala ..	Barnala ..	13
	Bhatinda ..	Mansa ..	Barah ..	12
			Total ..	196
		Scheduled Castes		
1957-58	Gurgaon ..	Nuh ..	Sari ..	19
	Hissar ..	Gurgaon ..	Shamaspur ..	2
		Bhiwani ..	Lohani ..	27
	Rohtak ..	Rohtak ..	Dawala ..	29
	Karnal ..	Thanesar ..	Sarifgarh ..	24
	Kangra ..	Palampur ..	Darang ..	21
	Amritsar ..	Ajnala ..	Rokha ..	36
	Hoshiarpur ..	Una ..	Kotla ..	16 } 36
		Hoshiarpur ..	Pandori ..	19 }
			Bahla ..	1 }
	Sangrur ..	Narwana ..	Kaivat ..	26
	Mohindergarh ..	Narnaul ..	Adbarour Roman ..	6
			Mirzapur Bachod ..	22
	Gurdaspur ..	Gurdaspur ..	Dinanagar ..	20
	Ludhiana ..	Ludhiana ..	Bhaure ..	26
	Bhatinda ..	Faridkot ..	Chandbhan ..	28
	Kapurthala ..	Phagwara ..	Bhularai ..	13
	Ambala ..	Kharar ..	Daun ..	27

[Planning Minister]

Year	District	Tehsil	Village	No. of houses
	Jullundur ..	Jullundur ..	Maqsudan ..	17 } 41
		Nakodar ..	Mudh ..	13
		Nawanshahr ..	Sundh ..	11
	Patiala ..	Patiala ..	Lalru ..	28
	Ferozepur ..	Muktsar ..	Saraingarh ..	32
			Total ..	463
		(Vimukat Jatis)		
	Gurgaon ..	Rewari ..	Hararo ..	4
	Hissar ..	Hissar ..	Sirsa ..	21
	Rohtak ..	Gohana ..	Garhwal ..	4
	Karnal ..	Karnal ..	Samana Bahu ..	26
	Kangra ..	Kangra ..	Gurkori ..	4
	Amritsar ..	Amritsar ..	Wazirbhular ..	15
	Hoshiarpur ..	Dasuaya ..	Ghasitpur ..	2
	Sangrur ..	Sangrur ..	Sahoke ..	12
	Mohindergarh	Mohindergarh	Namehra ..	12
	Gurdaspur ..	Gurdaspur ..	Kangsansi ..	6
	Ludhiana ..	Ludhiana ..	Gill ..	7
	Bhatinda ..	Mansa ..	Bhiki ..	13
	Kapurthala ..	Kapurthala ..	Mahatabgarh ..	6
	Ambala ..	Ambala ..	Ambala City ..	3
	Jullundur ..	Nawanshahr ..	Jabdiala ..	3
		Jullundur ..	Kingrawala ..	3
	Patiala ..	Rajpura ..	Lalru ..	6 } 13
		Amloh ..	Amloh ..	7
	Ferozepur ..	Ferozepur ..	Haraj ..	17
			Total ..	169
		Centrally Sponsored Scheme (1956-57)		
	Sangrur ..	Sangrur ..	Sangrur ..	100 (At the rate of Rs 750 each)
	Kapurthala ..	Phagwara ..	Dhak Balolon ..	48
			Chachoke ..	27
	Bhatinda ..	Faridkot ..	Sandhwan ..	50
			Total ..	225

Year	District	Tehsil	Village	No. of houser
		Centrally Sponsored Schemes (1957-58)		
	Patiala ..	Sarhind ..	Rajgarhi ..	66
		Patiala ..	Chaga ..	54
	Sangrur ..	Malerkotla ..	Kalsian ..	35
		Jind ..	Jind ..	30
	Mohindergarh	Dadri ..	Lonarwara ..	40
			Total ..	225
		Scheme (1958-59)		
	Bhatinda ..	Mansa ..	Mansa ..	50

New Schemes sanctioned during 1958-59 at Rs 600 each

	District	*Scheduled Castes* Place with Tehsil	No. of houses	*Vimukat Jatis* Place with Tehsil	No. of houses
1.	Amritsar ..	Nathuchak, tehsil Tarn Taran	40	Sarhali Kalan, tehsil Tarn Taran	18
2.	Jullundur ..	(1) Bambianwala, tehsil Jullundur	20	Butter, tehsil Jullundur	4
		(2) Nurmahal, tehsil Phillaur	20	Ganepind, tehsil Phillaur	6
		(3) Phillaur ..	1	Total ..	10
		(4) Sund, tehsil Nawanshahar	5		
		Total ..	46		
3.	Hoshiarpur ..	(1) Behdala, tehsil Una	18	Gasitpur, tehsil Dasuya	2
		(2) Zahura, tehsil Dasuya	20		
		(3) Allahabad, tehsil Hoshiarpur	1		
		(4) Dada Kalan, tehsil Garhshankar	1		
		(5) Kotli, tehsil Una	1		
		Total ..	41		
4	Gurdaspur ..	(1) Sarna, tehsil Pathankot	20	Sohal tehsil Gurdaspur	7
		(2) Dinanagar, tehsil Gurdaspur	4		

[Planning Minister]

	District	Scheduled Castes — Place with Tehsil	No. of houses	Vimukat Jatis — Place with Tehsil	No. of houses
5.	Kangra ..	(1) Dhalpur, tehsil Kulu	10	Panpur, tehsil Palampur	5
		(2) Baldownjarat, tehsil Dehra	5		
		(3) Katrain, tehsil Dehra	1		
		(4) Angodhobi, tehsil Dehra	4		
		(5) Manali, tehsil Dehra	2		
		(6) Sanogi, tehsil Dehra	1		
		(7) Birha Ujjain, tehsil Dehra	9		
		(8) Hamirpur ..	1		
		(9) Shanshi (Kulu) ..	3		
		(10) Pini (Kulu) ..	1		
6.	Ferozepur ..	(1) Barra Saidan, Ferozepur	24	Phullewali, tehsil Moga	20
		(2) Dagru, tehsil Moga	11		
7.	Ludhiana ..	Jugiana, tehsil Ludhiana	29	Mogawalian, tehsil Jagraon	8
8.	Ambala ..	Naraingarh ..	30	Khairah ..	4
9.	Karnal ..	(1) Nidhur, tehsil Karnal	20	Bidwala, tehsil Karnal	15
		(2) Badwala, tehsil Karnal	8		
10.	Rohtak ..	Kundana, tehsil Rohtak	33	Jahangarh ..	4
11.	Gurgaon ..	Bhagowal, tehsil Palwal	25	..	
12.	Hissar ..	Bebbalpur, tehsil Rohtak	32	Bawani ..	10
				Magoke ..	15
				Total ..	25
13.	Patiala ..	Rara, tehsil Sirhind ..	33	(1) Bhati Ganesh, tehsil Majra	7
				(2) Asa Majra, tehsil Patiala	8
14.	Narnaul ..	Bawonia, tehsil Mohindergarh	33	Dihali, tehsil Narnaul	15
15.	Sangrur ..	Lidhran, tehsil Sangrur	31	Sehour, tehsil Barnala	15
16.	Bathinda ..	Dhullewala ..	33	Ramesarai, tehsil Bhatinda	15
17.	Kapurthala	Maqsudpura, tehsil Kapurthala	15	Mohatabgarh, tehsil Kapurthala	2
				Sarai Jattan ..	5
		Total ..	545	Total ..	200

New houses sanctioned during 1959-60, at Rs 750 each

District	Scheduled Castes: Place with Tehsil	No. of houses	Vimukat Jatis: Place with Tehsil	No. of houses
Ludhiana ..	Machhiwara, tehsil Ludhiana	21	Halwara, tehsil Jagraon	6
Narnaul ..	Bawnian, tehsil Mohindergarh	11	Bandhora, tehsil Mohindergarh	12
	Nuni, tehsil Narnaul	13		
Hoshiarpur ..	Hariana, tehsil Hoshiarpur	24	Raipur, tehsil Hoshiarpur	1
	Singariwala, tehsil Hoshiarpur	1	Tanda, tehsil Dasuya	1
	Nazain, tehsil Hoshiarpur	1		
	Athwan, tehsil Una	1		
	Mukerian (Ghasitpur), tehsil Dasuya	1		
	Jandauri, tehsil Garhshanker	1		
	Rampur, tehsil Garhshanker	1		
Ambala ..	Khant, tehsil Rupar	22	Ambala ..	3
Sangrur ..	Barnala, tehsil Barnala	10	Cawara, tehsil Malerkotla	7
			Khanpur, tehsil Malerkotla	5
Gurdaspur ..	Batala, tehsil Batala ..	19	Batala, tehsil Batala	5
Rohtak ..	Chirana, tehsil Gohana	25	Sawanamal, tehsil Gohana	3
Kangra ..	Solada, tehsil Nurpur	1	Gagil, tehsil Kangra	1
	Koka Twat Bakhli Chari, tehsil Kangra	1	Palampur, tehsil Palampur	2
	Ludhiara ..	1		
	Ludhret ..	1	Beli Mahantan, tehsil Nurpur	2
	Khatnaur, tehsil Dehra	3		
	Chandpur, tehsil Palampur	3		
	Rahlu, tehsil Kangra	1		
	Rahlu, tehsil Kangra	1		
	Dharamsala, tehsil Kangra	15		
	Kulu, tehsil Kulu ..	12		
	Siraj, tehsil Kulu ..	12		
Kapurthala ..	Didwindi ..	6	Mohalla Mehtabgarh, tehsil Kapurthala	2
	Kapurthala ..	1		
	Begowal ..	2		
	Nihalgarh ..	1	Dhilwan, tehsil Kapurthala	2
	Hamira ..	1		
	Maqsudpur, tehsil Kapurthala	1		

[Planning Minister]

District	Scheduled Castes: Place with Tehsil	No. of houses	Vimukat Jatis: Place with Tehsil	No. of houses
Karnal ..	Kasselgate, tehsil Kaithal	9	Rawanhera, tehsil Kaithal	15
	Panipat, tehsil Panipat	7	Isarana, tehsil Panipat	5
	Baldi, tehsil Karnal ..	5	Shahbad, tehsil Thanesar	5
Hissar ..	Balsmand, tehsil Hissar	24	Durajanpur, tehsil Hansi	14
			Rampur ..	6
Patiala ..	Badungar, tehsil Patiala	24	Langoroi, tehsil Patiala	12
Bhatinda ..	Sangat Kalan, tehsil Bhatinda	25	Gill Patti, tehsil Bhatinda	12
Gurgaon ..	Prithala, tehsil Palwal	20	Jodhpur, tehsil Palwal	4
Jullundur ..	Bahmniwala, tehsil Jullundur	12	Pasala, tehsil Phillaur	4
	Maqsudan, tehsil Jullundur	22		
Ferozepur ..	Mandar, tehsil Zira ..	20	Bukainwala, tehsil Fazilka	16
Amritsar ..	Beas, tehsil Amritsar	30	Verowal, tehsil Tarn Taran	14
Simla ..	District ..	13		
	Total ..	449	Total ..	160

Places where the construction of new houses was sanctioned for the Scheduled Castes/ Backward Classes for the year 1960-61, at the rate of Rs 750 each

District	Scheduled Castes: Village and Tehsil	No. of houses	Vimukat Jatis: Village and Tehsil	No. of houses
Gurgaon ..	Raoli, tehsil Ferozepur Jhirka	20	Harsat, tehsil Gurgaon	4
	Ganchi, Tehsil Balabgarh ..	14		
Rohtak ..	Bhatgoon, Tehsil Sonepat ..	25	Khanpur, Tehsil Gohana	3
	Rohtak, Tehsil Rohtak ..	44		3
Ambala ..	Natwal, Tehsil Naraingarh ..	10	Rupar, Tehsil Rupar ..	
Simla ..	Bhaunt, Tehsil Kandaghat	1		
	Domehar, Tehsil Kandaghat	1		
	Dharki Ber, Tehsil Kandaghat	2		
	Dharmpur, Tehsil Kandaghat	1		
	Sabathu Tehsil Kandaghat ..	1		
	Mahi tehsil Kandaghat ..	1		
	Kandaghat tehsil Kandaghat ..	3		
	Binu tehsil Kandaghat ..	1		
	Dharampur tehsil Kandaghat ..	11		
	Chowahi tehsil Kandaghat ..	3		

District	Scheduled Castes		Vimukat Jatis	
	Village and Tehsil	No. of houses	Village and Tehsil	No. of houses
Ludhiana ..	Chimna, tehsil Jagraon ..	21	Hariankhurd, tehsil Samrala	6
Bhatinda ..	Jaitu, tehsil Faridkot ..	35	Bhiki Mansa, tehsil Mansa	12
Sangrur ..	Sunam, tehsil Sunam ..	25	Kalyat tehsil Narwana ..	12
Kapurthala ..	Kirpalpur, tehsil Phagwara ..	12	Dhilwan, tehsil Kapurthala	2
			Kapurthala City ..	2
			Kirpalpur, tehsil Phagwara	1
Narnaul ..	Suraini, tehsil Narnaul ..	24	Nasowal, tehsil Mohindergarh	12
	Kamod, tehsil Dadri ..	14		
	Seaset, tehsil Mohindergarh	6		
	Santori, tehsil Dadri ..	20		
	Narnaul ..	20		
Patiala ..	Chanpur, tehsil Rajpura ..	24	Paharpur, tehsil Patiala	12
Ferozepur ..	Bagapurana, tehsil Moga ..	12	Kot Isa Khan ..	14
	Ferozeshah, tehsil Ferozepur	9	Phulowal, tehsil Moga ..	2
	Ferozeshah, tehsil Ferozepur	5	Rania, tehsil Moga ..	6
Hoshiarpur ..	Lambra, tehsil Hoshiarpur	12	Hoshiarpur ..	2
	Hoshiarpur City ..	5		
	Dhadakalan, tehsil Garhshankar	6		
	Loli Kanahk, tehsil Hoshiarpur	7		
Karnal ..	Panipat, tehsil Panipat ..	16	Birbadwal, tehsil Karnal	8
	Panipat ..	5	Bastara, tehsil Karnal ..	4
			Badrah, tehsil Kaithal ..	13
			Isarana, tehsil Panipat ..	5
Hissar ..	Kanri, tehsil Hissar ..	24	Surkhi, tehsil Hansi ..	8
	Narnaud, tehsil Hansi	5	Hissar, tehsil Hissar ..	2
			Siwani Bolan, tehsil Fatehabad	2
			Fatehabad, tehsil Fatehabad	3
Jullundur ..	Jandiala, tehsil Phillaur ..	15	Kartarpur, tehsil Jullundur	5
	Jandiala, tehsil Nawansher	15	Banga, tehsil Nawansher ..	
	Shahkot, tehsil Nakodar ..	4		
Gurdaspur ..	Halla, tehsil Gurdaspur ..	17	Charota, tehsil Pathankot	3
	Dunera, tehsil Pathankot ..	1	Dida, tehsil Gurdaspur ..	4
	Shahpurkandi, tehsil Pathankot	1	Jandwal, tehsil Pathankot	1
Kangra ..	Chamarri, tehsil Hamirpur	1	..	
	Dhundla tehsil Hamirpur ..	1		
	Togubehra, tehsil Kulu ..	1		
	Togubehra, tehsil Kulu ..	1		
	Malipother tehsil Kulu ..	1		
	Dhalpur tehsil Kulu ..	1		
	Dori tehsil Kulu ..	1		
	Dakhli tehsil Kulu ..	1		
	Kulu tehsil Kulu ..	1		
	Buhard tehsil Kulu ..	1		

[Planning Minister]

District	Scheduled Castes		Vimukat Jatis	
	Village and Tehsil	No. of houses	Village and Tehsil	No. of houses
Kangra—*contd* ..	Bafan tehsil Kulu ..	1		
	Bafan tehsil Kulu ..	1		
	Sainj, tehsil Seraj ..	1		
	Kharaga, tehsil Seraj ..	1		
	Carshalla tehsil Seraj ..	1		
	Soti (Binogi) tehsil Seraj	1		
	Harar Naned, tehsil Palampur	1		
	Palampur tehsil Palampur	1		
	Lohana tehsil Palampur ..	1		
	Lohana tehsil Palampur ..	1		
	Thakar Dwara tehsil Palampur ..	1		
	Palampur tehsil Palampur ..	1		
	Baijnath tehsil Palampur ..	1		
	Alampur tehsil Palampur ...	1		
	Chhachotra tehsil Palampur ..	1		
	Bhagwana tehsil Palampur ..	1		
	Baggal (V.J.) ..	1		
	Chogan, tehsil Palampur ..	1		
	Paproli, tehsil Palampur ..	1		
	Balikhothi, tehsil Palampur	1		
	Palampur, tehsil Palampur	1		
	Passu tehsil Palampur	1		
	Thangaorti tehsil Palampur ..	1		
	Sirpur tehsil Palampur ..	1		
	Dharamsala tehsil Palampur	1		
	Hatwal tehsil Palampur	1		
	Tharu tehsil Palampur ..	1		
	Bassal tehsil Palampur ..	1		
	Hoddal tehsil Palampur ..	1		
	Zol tehsil Palamrpu ..	1		
	Haldra tehsil Palampur ..	1		
	Cutlar, tehsil Dehra ..	1		
	Batkanda tehsil Dehra ..	1		
	Bhoru tehsil Dehra ..	1		
	Dhawala tehsil Dehra ..	1		
	Sikra tehsil Dehra ..	1		
	Dhanta Khurd tehsil Dehra	1		
	Dhalwala tehsil Dehra ..	1		
	Sanhot tehsil Dehra ..	1		
	Amipur tehsil Dehra ..	1		
	Gogan tehsil Dehra ..	1		
	Bhor tehsil Dehra ..	1		
	Baloon, tehsil Nurpur ..	1		
	Belimehantan tehsil Nurpur	1		
	Bhagora tehsil Nurpur ..	1		
	Nurpur tehsil Nurpur ..	1		
	Panjara tehsil Nurpur ..	1		
	Tehnan tehsil Nurpur ..	1		
	Sailai tehsil Nurpur ..	1		
	Joharwara tehsil Hamirpur	1		
	Budmin tehsil Hamirpur ..	1		
	Ropi tehsil Hamirpur ..	1		
	Annu tehsil Hamirpur ..	1		
	Hamirpur tehsil Hamirpur	1		
	Naduna tehsil Hamirpur ..	1		
	Batran tehsil Hamirpur ..	1		

District	Scheduled Castes		Vimukat Jatis	
	Village and tehsil	No. of houses	Village and tehsil	No. of houses
Kangra—concld	Julher Bahi tehsil Hamirpur	1		
	Sangrur Tiran tehsil Hamirpur ..	1		
	Jasortappa tehsil Hamirpur	1		
	Hatrol tehsil Hamirpur ..	1		
	Anu tehsil Hamirpur ..	1		
	Jashotappa tehsil Hamirpur	1		
	Nawa tehsilHamirpur ..	1		
	Chhammari tehsil Hamirpur	1		
Amritsar ..	Assalautar, tehsil Patti ..	30	Nangal Sohal tehsil Ajnala	17
	Tarn Taran, tehsil Tarn Taran	20		
	Total ..	631	Total ..	187

Districtwise list of colonies sanctioned during 1961-62

Serial No.	Name of District	Scheduled Castes		Vimukat Jatis	
		Village and tehsil	No. of houses	Village and tehsil	No. of houses
1	Amritsar ..	Bhikhiwind, tehsil Patti	9	Verowal, tehsil Taran Taran	10
		(2) Bhikhiwind, tehsil Patti	5	(2) Botala, tehsil Amritsar	7
		(3) Harike, tehsil Patti	10	(3) Patti, tehsil Amritsar	11
		(4) Amritsar, tehsil Amritsar	107		
2	Ambala ..	(1) Sagiti, tehsil Ambala	6	(1) Farakhpur, tehsil Jagadhri	2
		(2) Kalasor, tehsil Jagadhri	3	(2) Samana, tehsil Rupar	4
		(3) Jairampura, tehsil Jagadhri	11	(3) Kunda Khera, tehsil Jagadhri	2
		(4) Chandigarh ..	4		
		(5) Kalasor, tehsil Jagadhri	1		
		(6) Chandigarh ..	6		
3	Bhatinda ..	(1) Gumti Kalan, tehsil Bhatinda	6	(1) Machaki Kalan, tehsil Faridkot	6
		(2) Gumti Kalan, tehsil Bhatinda	11		
		(3) Kot Kapura, tehsil Faridkot	3		
4	Ferozepur	(1) Nathuwala, tehsil Moga	9	(1) Piareana tehsil Ferozepur	6
		(2) Thandewala, tehsil Mukatsar	1	(2) Mari Mustfa, tehsil Moga	6
		(3) Mukatsar, tehsil Mukatsar	1	(3) Bukainwala, tehsil Fazilka	6
		(4) Zira, tehsil Zira	1		
		(5) Bhaga Purana ..	2		
		(6) Lakhoke Behram, tehsil Ferozepur	5		
		(7) Bhullar, tehsil Mukatsar	5		
		(8) Ferozepur ..	30		

[Planning Minister]

Serial No.	Name of District	SCHEDULED CASTES Name of Colony	No. of houses	VIMUKAT JATIS Name of Colony	No. of houses
5	Gurdaspur ..	(1) Ferozepur Khunda, tehsil Pathankot	5	(1) Mari Buchian, tehsil Batala	1
		(2) Dunera, tehsil Pathankot	1	(2) Dhapai, tehsil Batala	1
		(3) Qadian, tehsil Batala	1	(3) Tamrai, tehsil Gurdaspur	1
		(4) Dhaliwal, tehsil Gurdaspur	1	(4) Sidhwan Jmita, tehsil Gurdaspur	1
		(5) Dokhniali, tehsil Pathankot	1	(5) Jandwal, tehsil Pathankot	1
6	Gurgaon	(1) Ankhir, tehsil Balabhgarh	6	(1) Jindipar, tehsil Palwal	4
		(2) Qutabpur, tehsil Rewari	1	(2) Harearu, tehsil Gurgaon	4
		(3) Punhana, tehsil Ferozepur Jhirka	10	(3) Bhmini Khera, tehsil Palwal	1
		(4) Sarai Khoje, tehsil Balabhgarh	1		
		(5) Sohna, tehsil Gurgaon	1		
		(6) Gurgaon ..	2		
7	Hoshiarpur	(1) Badla, tehsil Hoshiarpur	3	(1) Mahalpur, tehsil Garhshankar	1
		(2) Dhada Kala, tehsil Garhshankar	2	(2) Gillzian, tehsil Dasuya	1
		(3) Singhpur, tehsil Garhshankar	1	(3) Harta, tehsil Hoshiarpur	1
		(4) Shergarh, tehsil Hoshiarpur	1	(4) Nangli, tehsil Raipur	1
		(5) Singhriwala, tehsil Hoshiarpur	1		
		(6) Talwandi Kalan, tehsil Dasuya	1		
		(7) Pambra, tehsil Una	6		
		(8) Nazian, tehsil Hoshiarpur	4		
		(9) Pambra, tehsil Una	3		
8	Hissar ..	(1) Ahmadpur, tehsil Sirsa	8	Pabra, tehsil Fatehbad	16
		(2) Bangaon, tehsil Fatehbad	11		
		(3) Bopara, tehsil Bhiwani	4		
9	Jullundur ..	(1) Nurmahal, tehsil Phillaur	5	(1) Langrau, tehsil Nawanshhar	5
		(2) Malsian, tehsil Nakodar	6	(2) Kartarpur, tehsil Jullundur	3
		(3) Massania, tehsil Jullundur	10	(3) Banga, tehsil Nawanshhar	1
		(4) Basti Danshamindan, tehsil Jullundur	1		
		(5) Dhaleta, tehsil Phillaur	1		
		(6) Warana, tehsil Jullundur	1		

Serial No.	Name of District	Scheduled Castes — Name of Colony	No. of houses	Vimukat Jatis — Name of Colony	No. of houses
	Jullundur—*concld*				
		(7) Rahon, tehsil Nawanshahr	2		
		(8) Garcha, tehsil Nawanshahr	4		
		(9) Jullundur ..	10		
		(10) Bhur Mandi, tehsil Jullundur	1		
10.	Kapurthala	(1) Khera Doney, tehsil Kapurthala	4	(1) Manourwal, tehsil Kapurthala	2
		(2) Sahni, tehsil Phagwara	2		
11.	Kangra ..	(1) Chadhiar, tehsil Palampur	9	(E) Sihouni Tappa, tehsil Hamirpur	2
		(2) Loahana, tehsil Palampur	1	(2) Bharat Khad, tehsil Palampur	1
		(3) Panuari, tehsil Palampur	1	(3) Chaboara, tehsil Nurpur	1
		(4) Shamir, tehsil Kangra	1		
		(5) Galian Mahan Ghalur, tehsil Dera	1		
		(6) Bagrorare, tehsil Hamirpur	1		
		(7) Gurdawara Road, Dharamsala	1		
		(8) Majra, tehsil Nurpur	3		
		(9) Chari, tehsil Kangra	1		
		(10) Bhadiara, tehsil Kangra	1		
		(11) Dobar Kalan, tehsil Hamirpur	1		
		(12) Tapa Bajuri, tehsil Hamirpur	1		
		(13) Majhog, tehsil Hamirpur	1		
		(14) Barn Har Mausa, tehsil Nurpur	1		
		(15) Bagroli Tika Halti, tehsil Dehra	1		
		(16) Dhameta, tehsil Dehra	1		
		(17) Bhalwani, tehsil Hamirpur	1		
		(18) Johi, tehsil Kangra	1		
		(19) Tika Bjari Thakhi Bhawarana, tehsil Palampur	1		
		(20) Akhara Basar Kulu, tehsil Kulu	1		
		(21) Tharan Kothi Bhullan, tehsil Kulu	1		
		(22) Larji Kothi Durga, tehsil Kulu	1		

[Planning Minister]

		Scheduled Castes		Vimukat Jatis	
	Name of District	Name of Colony	No. of houses	Name of Colony	No. of houses
	Kangra—*concld*	(23) Shahpur, tehsil Kangra	1		
		(24) Bangoli, post office Hamirpur, tehsil Dehra	1		
12.	Karnal ..	(1) Thol, tehsil Thanesar	6	(1) Rawanhera, tehsil Kaithal	7
		(2) Niwarai, tehsil Thanesar	4	(2) Samana Bahu, tehsil Karnal	5
		(3) Indri, tehsil Karnal	5	(3) Pakha Khera, tehsil Karnal	2
		(4) Samana Bahu, tehsil Karnal	5	(4) Kheri Raowali, tehsil Kaithal	4
13.	Ludhiana ..	(1) Samrala, tehsil Samrala	10	(1) Talwandi Kalan	1
		(2) Jagiana, tehsil Ludhiana	1	(2) Kanewal, tehsil Ludhiana	1
		(3) Jugiana, tehsil Ludhiana	6	(3) Hanewal, tehsil Ludhiana	1
				(4) Halwara, tehsil Jagraon	1
		(4) Jogiana, tehsil Ludhiana	4		
		(5) Jugiana, tehsil Ludhiana	1		
14.	Mohindergarh	(1) Mandi, tehsil Narnaul	3	Gauni, tehsil Narnaul	2
		(2) Charkhi Dadri, tehsil Dadri	2		
15.	Patiala ..	(1) Padiala, tehsil Sirhind	6	(1) Khori Gorian, tehsil Patiala	8
		(2) Padiala, tehsil Sirhind	3		
		(3) Padiala, tehsil Sirhind	10		
16.	Rohtak ..	(1) Amadalpur, tehsil Jhajjar	8		
		(2) Amadalpur, tehsil Jhajjar	4		
17.	Sangrur ..	Ubha, tehsil Sunam	10	(1) Locheb, tehsil Jind	8
		(2) Khansauri, tehsil Sunam			
18.	Simla ..	(1) Khalini tehsil Simla ..	1	(1) Dharampur tehsil Kandaghat	2
		(2) Khalini tehsil Simla ..	1		

ELECTRIFICATION OF VILLAGES IN AMBALA DISTRICT

128. **Comrade Shamsher Singh Josh** : Will the Irrigation and Power Minister be pleased to state —

(a) the names of the villages, tehsilwise, in Ambala District, proposed to be electrified in 1962.

(b) the criteria for the selection of said villages ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) The following villages are proposed to be electrified tehsilwise during 1962-63 in district Ambala.

(1) Tehsil Rupar:—

(1) Salempur, (2) Bara Makrona, (3) Chhota Makrona, (4) Pipal Mazra, (5) Rangian, (6) Bangian, (7) Panjokha, (8) Krnauli, (9) Khalota, (10) Tikra, (11) Ditna, (12) Tikra.

(2) Tehsil Kharar—

(1) Santa Mazra, (2) Chhoti Chapar Cheri, (3) Landran, (4) Lakhnaur, (5) Mataur, (6) Sohana, (7) Kumbra, (8) Burail (9) Hassanpur, (10) Ramgarh, (11) Bahlolpur, (12) Jhungian.

(3) Tehsil Naraingarh—

(1) Amli, (2) Shahpur, (3) Nanhera, (4) Naushora, (5) Sultanpur, (6) Ismalipur.

(4) Tehsil Jagadhri—

(1) Bilaspur, (2) Bhil Chappar, (3) Chota Marwa, (4) Choli (5) Mujratpur, (6) Suikhera, (7) Changauli, (8) Malakpur, (9) Charauli, (10) Aharwala, (11) Kotarkhas, (12) Mori, (13) Baramarwa, (14) Machhrauli, (15) Nagal,(16)Kakrauniam, (17) Khera Brehmana, (18) Makour, (19) Shahpur, (20) Dhar,-kote, (21) Daryapur, (22) Bisationwala, (23) Sandhel (24) Piruwala, (25) Rainwala, (26) Milak, (27) Munda Khera, (28) Bhiwanipur, (29) Rapauli, (30) Sisauli, (31) Chandpur, (32) Chhapal, (33) Mansurpur, (34) Bhambauli, (35) Gobindpura, (36) Panjeto, (37) Munda Khera, (38) Rapauli.

(5) Tehsil Ambala—

(1) Bihta, (2) Daomazra, (3) Landi, (4) Dinarpur, (5) Landa, (6) Kesri (7) Khanpur, (8) Sabaga, (9) Pusiala, (10) Chudiala (11) Nagla, (12) Harioli, (13) Kesri Railway Station, (14) Haldari, (15) Langear Chanaini, (16) Bharaula, (17) Ghasitopur, (18) Harihara, (19) Bhankarpur, (20) Jai Singh Pura, (21) Mankan, (22) Mirpur Haibatpur, (23) Kheri.

(b) The criteria for selection of villages for electrification is the load potentiality of the village which depends primarily on the following factors;—

(1) Population or size of the village ;

[Irrigation and Power Minister]

(2) Irrigation potentiality by tubewells or shallow pumping, depending on whether the area is canal irrigated or otherwise ; and

(3) Demand for other industrial and/or agricultural power loads.

The selection of new areas for electrification is likewise governed by load potentiality of the area as a whole and the number of important or large villages in any area is generally a guiding factor in its selection. Areas offering irrigation pumping loads because of absence of canal irrigation, or having special needs such as anti-waterlogging measures through shallow pumping normally receive priority.

IRRIGATION FACILITIES IN CERTAIN VILLAGES OF AMBALA DISTRICT

129. **Comrade Shamsher Singh Josh** : Will the Irrigation and Power Minister be pleased to state —

(a) whether any representation has been received by Government from the residents of villages Kishenpura, Kakron, Kalalinaji Shemajra, Singh Bhagwantpur, Bhagomajra, Chararian, Santpura Chupki, Chaklan, Salalpur Khabran Solkian Behrampur Zemandari, Rodmajra Assampur and others in Ambala District for setting up tubewells for irrigation or for making a provision for the supply of water from the Bhakra canal which passes through the said villages ;

(b) if the answer to part (a) above be in the affirmative, the action taken or proposed to be taken thereon ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) No.

(b) Does not arise.

CASES REGISTERED DURING PUNJABI SUBA AGITATION DURING 1960 AND 1961

130. **Sardar Kulbir Singh** : Will the Home Minister be pleased to state —

(a) whether any cases were registered at the various police stations of Amritsar City under section 188 I.P.C. for violating the ban imposed under section 144 Cr. P. C. on account of the Punjabi Suba Agitation in the State during the year 1960 and 1961; if so, the number of cases registered at each of these police stations ;

(b) whether any of the cases referred to above were withdrawn under orders of the Government after the withdrawal of the said agitation ; if so, the number of the cases withdrawn ;

(c) whether any of the cases referred to in part (a) above were not withdrawn ; if so, the list of these cases together with the reasons therefor ;

(d) the list of the persons involved in each of the said cases ;

(e) the date when the investigation of each of the cases referred to in part (c) above was completed by the Police ;

(f) the date when each of the cases referred to in part (c) above were put up in courts for trial ;

(g) whether in any of the cases referred to in part (c) above punishments have been awarded by the Courts ; if so, their number ;

(h) the full home addresses of the accused involved in each of the cases referred to in part (c) above ?

Shri Mohan Lal : The time and labour involved in collecting the information will not be commensurate with any possible benefit to be obtained. If, however, information on any specific case is required by the Hon'ble Member that will be supplied.

COLLECTIONS UNDER SMALL SAVINGS SCHEME

131. Sardar Kulbir Singh : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether any amount under the Small Savings Scheme was collected in the State during the years 1956-57, 1957-58, 1958-59, 1959-60, 1960-61 and 1961-62, respectively, if so, the total amount collected and deposited in the Government Treasury during each of these years ;

(b) whether any commission was paid for the collection of the amount referred to in part (a) above each year, if so, the amount of commission paid every year during the period from 1st April, 1956 to 31st March, 1962.

(c) whether any withdrawals were made by the depositors, if so, the amount withdrawn during each of the years referred to in part (a) above ;

(d) the amount referred to in part (a) above collected by Government employees and private persons or private institutions separately during each of the said years ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a), (b) & (c) A statement containing the requisite information is laid on the Table of the House.

(d) No information as to the amount collected separately by Government employees and private persons or private institutions is available. The collections are made through authorised agents.

[Chief Minister]

Statement showing the amount deposited in S.S.S. Securities and withdrawn and commission paid to Authorised Agents during the year 1956-57, 1957-58, 1958-59, 1959-60, 1960-61 *and* 1961-62 *in the Punjab State*

Year	Amount deposited	Amount withdrawn	Net collection	Commission paid to A/Agents
	Rs	Rs	Rs	Rs
1956-57 (audited figures) ..	25,77,57,000	17,74,98,000	8,02,59,000	1,91,490.00
1957-58 (audited figures) ..	27,36,40,652	21,58,92,012	5,77,48,640	2,55,514.00
1958-59 (audited figures) ..	29,39,62,066	22,91,27,801	6,48,34,265	4,53,962.00
1959-60 (audited figures) ..	33,27,19,889	25,68,28,386	7,58,90,503	5,26,728.00
1960-61 (audited figures) ..	33,55,60,695	27,55,44,928	6,00,15,767	4,54,590.72
1961-62 (unaudited figures) ..	33,38,40,474	29,37,61,018	4,00,79,456	3,99,594.00

PRISONERS ADMITTED IN JULLUNDUR AND AMRITSAR CIVIL HOSPITALS DURING 1961

133. Sardar Kulbir Singh : Will the Minister for Jails be pleased to state —

(a) whether any prisoners were sent by the authorities of Jullundur Jail and Amritsar District Jail to the Civil Hospitals, Jullundur and Amritsar, respectively, during 1961; if s, their names;

(b) whether diet was supplied to the said prisoners by the respective Jail authorities or by the hospitals, if so; their names ?

Giani Zail Singh (Minister of State) : (a) Yes. The requisite information is given in the statement attached herewith.

(b) (i) In respect of prisoners of District, Jail, Jullundur, the diet was supplied by the Jail Authorities.

(ii) In the case of District Jail, Amritsar the diet was supplied by the Hospital Authorities and the cost thereof would be re-imbursed by the Jail Department on receipt of the bills.

Statement showing the names of prisoners which were sent to the Hospital, Jullundur in the year 1961

1. Viroo, son of Wazira.
2. Niranjan Singh, son of Hem Singh,

3. Mst. Amar Kaur, w/o Karam Singh.
4. Mit Singh, son of Madou Singh.
5. Masu, son of Bagu Singh.
6. Gurbachan Singh, son of Diwan Singh.
7. Dooger, son of Kartara.
8. Sain Dass, son of Prem Nath.
9. Kashmira Singh, son of Ujjagar Singh.
10. Baggu, son of Sardhu.
11. Ruldu Ram, son of Chajju Ram.
12. Dhanna Singh, son of Narain Singh.
13. Tarlok Singh, son of Lachhman Singh.
14. Mst. Jeetu, w/o Tara Singh.
15. Mst. Basant Kaur, w/o Kartar Singh.
16. Mst. Nirmal Kaur, w/o Om Parkash.
17. Mst. Bachni, w/o Gurmez Singh.
18. Kaka, son of Basant Kaur (Infant).
19. Chanan Singh, son of Ganda Singh.
20. Mohinder, son of Arjan.
21. Joginder Pall, son of Narain Dass.

Names of prisoners admitted in the Civil Hospital, Amritsar during the year 1961

1. Shrimati Kisso.
2. Sohail Singh.
3. Tehal Singh.
4. Dalip Singh.
5. Kashmira Singh.
6. Kapur Singh.
7. Harbans Lal.
8. Gian Singh.
9. Harbans Lal.
10. Virsa Singh.
11. Chanan Singh.
12. Gopal Singh.
13. Sodagar Singh.
14. Shangara Singh.

[Minister of State]

15. Altaf Ahmad.

16. Gurdial Singh.

17. Abdul Karim.

CONSTRUCTION OF A CANAL MINOR THROUGH VILLAGES AKHARPURA AND MARGINDPURA

134. Sardar Kulbir Singh : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether Government are considering any proposal to construct a new canal minor through the areas of village Akharpura and Margindpura, tehsil Patti, district Amritsar, if so, the list of the areas of different villages which this minor is expected to irrigate together with the estimated cost thereof ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) Yes.

(b)List of villages alongwith the areas to be benefitted in each village is attached herewith.

(c) Approximate cost of entire scheme is Rs 1.32 lacs.

Statement Showing Villages /Area proposedto be irriga'ed through new minor (Mahneke Minor)

Serial	Name of village	Area to be irrigated in acres C.C.A.	REMARKS
1	Gharyala ..	994	Already being irrigated from Rasulpur Distributary and proposed to be included Mahneke Minor
2	Maan ..	220	
3	Vernala ..	886	
4	Ram Khera ..	376	
5	Mohneke ..	998	
6	Mahneke ..	627	New are a proposed to be irrigated from Mahneke Minor
7	Jand ..	643	
	Total	4,744	acres

UNDER-TRIAL PRISONERS IN BHATINDA SPECIAL JAIL

135. Sardar Kulbir Singh : Will the Minister for Jails be pleased to state—

(a)whether any railway passes were issued by the Bhatinda Special Jail authorities to any undertrial prisoners from Bhatinda Railway Station to Khem Karan Railway Station on 15th November 1960; if so, the names of such prisoners, the names of their fathers and the place to which they belonged ;

(b) the date when each of the undertrial priosners mentioned in part (a) above was admitted to the said special Jail, and the offence with which he was charged ;

(c) whether ordinary undertrial prisoners are given any railway pass or motor bus journey expenses by the Jail authorities on their discharge or release from jail, if not, the reasons therefor ?

Gyani Zail Singh (Minister of State) : (a) & (b) Yes. The requisite information is given in the statement attached herewith.

(c) No. Undertrial prisoners are ordinarily released from court on bail, dischrge, or acquittal, when they are produced in the courts in the custody of police. No provision exists in the Punjab Jail Manual for the issue of such passes to the undertrials.

Particulars of the undertrials prisoners who were issued railway passes by the Bhatinda Special Jail authorities from Bhatinda Railway Station to Khem Karan Railway Station on 15th November, 1960

	Name	Father's name	Residence	Date of admission	Offence with which charged
1.	Dara Singh	Fateh Singh ..	Gharala	12-8-60	188 I.P.C.
2.	Dara Singh	Chet Singh ..	Vernala	12-8-60	188 I.P.C.
3.	Rur Singh ..	Bhagat Singh ...	Do	12-8-60	Ditto
4.	Waryam Singh	Kahan Sing ..	Do	12-8-60	Ditto
5.	Sajjan Singh	Surain Singh ..	Do	12-8-60	Ditto
6.	Maghar Singh	Jag Singh ...	Ratak	12-8-60	Ditto
7.	Buta Singh	Labh Singh	Vernala	12-8-60	Ditto
8.	Subag Singh	Vir Singh	Do	12-8-60	Ditto
9.	Teja Singh ..	Thakar Singh ...	Do	12-8-60	Ditto
10.	Jermeja Singh	Bagher Singh ...	Do	12-8-60	Ditto
11.	Avtar Singh	Gurcharan Singh	Nados	12-8-60	Ditto
12.	Chanan Singh	Inder Singh	Valtoha	12-8-60	Ditto
13.	Kehar Singh	Mehal Singh	Vernala	12-8-60	Ditto
14.	Harbans Singh	G.G.Singh	Chati Wind	12-8-60	Ditto

Note.—All these prisoners were arrested in connection with the Punjabi Suba Movement and were transferred to the Special Jail, Bhatinda on administrative grounds. They were given railway passes from the place of their release to the station where they were arrested or the station nearest to their place of residence whichever is nearer as a special case.

WATERLOGGING OF LANDS IN TEHSIL RUPAR

136. Comrade Shamsher Singh Josh : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state:

(a) whether Government are aware of the fact that the lands of a number of villages of tehsil Rupar, such as Rangilpur, Badi Gandhen, Chotti Gandhen. Ghallian , Lakhmipur etc., are getting waterlogged as a result of the construction of a bridge on the Bhakra Canal and the lands of villages Bara, Salaura, Pathrerian, Bandemehal Khurd and Kalan in the said tehsil are blocked by flood waters which pass through these villages;

(b) whether any representations in connection with waterlogging referred to in part (a) above have recently been received by Government, if so, the action taken thereon ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) No. Villages Rangilpur, Badi Gandhen, Chhotti Gandhen, Ghallian, Lakhmipur etc lie on the right side of Budki Nadi upstream of its crossing with the Bhakra Main Line, whereas villages Bara, Salaura Patherian, Bandemehal Khurd and Kalan lie on the left side of Budki Nadi downstream of its crossing. The waterlogging of the area is not caused by the inadequate capacity of the cross drainage work across Bhakra Main Line and consequent flooding.

(b) Yes, a representation has been received from villagers of Rangilpur, Badi Gandhen, Chotti Gandhen, etc. etc., and it is proposed to connect the borrowpits lying along the canal and thus to construct a ditch drain which will outfall into the Budki Nala.

WATERLOGGED BET AREA IN TEHSIL RUPAR

137. Comrade Shamsher Singh Josh : Will the Irrigation and Power Minister be pleased to state :

(a) whether Government are aware of the fact that a number of villages in Rupar tehsil, particularly in the Bet Area, have been waterlogged for the last many years ;

(b) if the answer to part (a) above be in the affirmative, whether there is any scheme under the consideration of Government to remove this water logging ; if so, the time by which it is expected to be implemented ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) Yes, a number of villages in the Bet Area lying mainly on the right side of the Sirhind Canal in Rupar Tehsil are water-logged.

(b) A number of surface -cum-seepage drains have been put in operation to improve the drain ability of the area. Further proposals for combating water logging in worst affected pockets are under investigation in the Irrigation and Power Research Institute, which when complete, would be included in the future programme.

Note :—Replies to-Unstarred Questions Nos. 126, 127, 132, 138 were received late from the Goverment and are printed as Annexure at the end of this debate.

SHORT NOTICE QUESTION AND ANSWER

FINANCIAL STATEMENT OF STATE ELECTRICITY BOARD FOR CURRENT YEAR

*827. **Shri Balramji Dass Tandon** : Will the Irrigation and Power Minister be pleased to state the time by which Government propose to lay the annual financial statement of the State Electricity Board for the current year on the Table?

12-00 noon

Chaudhri Ranbir Singh : Since the present Session is soon coming to an end, it is proposed to lay the statement before the Houses of the Legislature in the next Session.

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या वज़ीर साहिब बताएंगे कि मई का महीना आ जाने तक भी यह Financial statement क्यों सदन में नहीं रखी गई ?

मंत्री : यह स्टेटमेंट Electricity Board से फरवरी के अंत तक आनी चाहिए थी मगर वहां से यह आई मार्च में। वहां से आने के बाद फिनांस डिपार्टमैंट ने ग़ौर करना होता है। उन के comments के साथ यह रिपोर्ट Council of Ministers के सामने जाती है। उस के बाद ही यह सदन के मेज़ पर रखी जाती है।

सरदार गुरदयाल सिंह ढिल्लों : इस के लिए यह तजवीज़ ज़ेरे ग़ौर लाई जा सकती है। जितना वकफा दूसरे सैशन के दर्म्यान है अगर उस में यह रिपोर्ट तैयार हो जाए तो बजाए दूसरे सैशन तक इंतजार करने के पहले ही मैम्बर साहिबान को भेज दी जाए। हमें ऐसा कोई procedure adopt कर लेना चाहिए ताकि जितनी जल्दी हो सके यह मैम्बरान के सामने आ सके।

मन्त्री : अगर आप की इजाज़त होगी तो मुझे कोई एतराज न होगा।

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या वजीर साहिब बताएंगे कि इतना समय यह रिपोर्ट Council of Ministers के सामने फिनांस डिपार्टमैंट द्वारा न पेश किए जाने के क्या कारण हैं ?

मंत्री : इस के लिए नोटिस चाहिए।

श्री बलरामजी दास टंडन : इस हाउस की यह convention है और इस के लिए एक दिन रखा जाता है कि यहां पर वह स्टेटमैंट discuss हो। तो इस से जो यह हाउस वंचित रहा है तो क्या मन्त्री महोदय इस चीज़ को expedite करा के सदन को इसी सैशन में बहस का मौका देंगे ?

मंत्री : मैं ने निवेदन किया है कि यह रिपोर्ट हमें देर से आई है। इसे देखने के लिए हमें समय चाहिए। आगे के लिए हम ने हिदायात जारी कर दी हैं। मगर इस वक्त जब तक इस पर जरूरी कार्यवाही पूरी न हो जाए उस वक्त तक मैं इसे हाउस के मेज़ पर नहीं रख सकता।

ADJOURNMENT MOTION

Mr. Speaker : There is an adjournment *motion given notice of by Shri Balramji Dass Tandon. The hon. Members are aware that there is a convention which is also followed in the Lok Sabha that adjournment

***Shri Balramji Dass Tandon, M.L.A.** : To ask for leave to make a motion for the adjournment of the business of the House to discuss a definite matter of urgent public importance, namely, complete hartal observed by the textile industrialists in Amritsar.

[Mr. Speaker]
motions on the subject of 'hartal' and strikes are not admitted particularly in the Budget Session. Further the matter of tax against which the 'hartal' is being observed is a Central subject. Therefore, I disallow the adjournment motion.

श्री बलरामजी दास टंडन : जनाब, हम यह नहीं कहते कि वह टैक्स अच्छा है या बुरा है मगर पंजाब सरकार के ध्यान में इस का असर जो टैक्सटाइल इंडस्ट्री पर होगा वह हम लाना चाहते हैं। इस के असर से जो यह इंडस्ट्री तबाह होने वाली है और जो लाखों मजदूर बेकार होने वाले हैं, गरीब आदमी को जो शौडी का सस्ता कपड़ा मिलना बन्द होनें वाला है....

Mr. Speaker: Government knows all about it.

श्री बलरामजी दास टंडन : हम यह बात सरकार के नोटिस में लाना चाहते हैं और यह जानना चाहते हैं कि आया पंजाब सरकार इस पोज़ीशन को समझती है और हिन्द सरकार से यह मामला take up करने को तैयार है कि पंजाब की इस इंडस्ट्री को बचाया जाए।

Mr. Speaker : I am sorry, I cannot admit it as an adjournment motion.

श्री मंगल सेन : इस मामले पर अगर चीफ मिनिस्टर साहिब कोई स्टेटमेंट दें तो अच्छा हो।

मुख्य मंत्री : जनाब, मैं समझता हूं कि इस बात का यहां पर डिसकस किया जाना इस सूबे के हक में नहीं होगा। जब तक हम इस बारे में डेसाई साहिब से मिल कर सारी बात न कर लें तब तक इस चीज़ को यहां पर take up करना कुछ ज्यादा फायदामंद न होगा। Government is seized of this matter and I will have no hesitation if my hon. Friends want to represent to the Centre in the form of a deputation.

डाक्टर बलदेव प्रकाश : यह Adjournment Motion इस लिए लाई गई है कि इस सिलसिले में डेसाई साहिब को इस हाउस के विचारों का पता चल सके और उन को यह भी पता चल सके कि पंजाब की जनता इस विषय में क्या सोचती है। इस से चीफ मिनिस्टर साहिब के हाथ मजबूत ही होंगे जब वह बात चीत के लिए दिल्ली जाएंगे। इस लिए हम चाहते हैं कि यह चीज़ यहां पर डिसकस हो जाए।

Sardar Gurdial Singh Dhillon : Mr. Speaker, Sir, this discussion appears to be very important but I do not know what is the subject matter of the adjournment motion that is before the House. Some hon. Members have spoken on it and the hon. Chief Minister has also stated something but we are totally unaware about the subject matter under dicsussion. Therefore, Sir, will it be possible for you to let us know the subject that is being discussed?

Mr. Speaker : The hon. Member, Shri Balramji Dass Tandon, has given notice of an adjournment motion in connection with the 'hartal' observed by the textile industrialists against the levy imposed by the Union

Government and the situation created thereby. The hon. Chief Minister has stated that the Government is fully seized of the serious situation and it may not be in the interest of anyone to discuss this matter here before he meets the Finance Minister, Government of India, in this connection.

Dr. Baldev Parkash : Sir, by discussing this motion we will only convey our feelings to the Central Government.

श्री बलराम जी दास टंडन : इस बारे में मैं एक बात ज़रूर कहना चाहता हूं कि डैसाई साहिब ने बजट की discussion का जवाब देना है और उस में अगर उन्होंने flatly refuse कर दिया तो उस के बाद इस चीज़ को revise कराने का सवाल ही पैदा नहीं होता इस लिए मैं चीफ मनिस्टर साहिब से कहूंगा कि वह पंजाब की हालत उन के पास अच्छी तरह से रखें ताकि जो हाउस के फीलिंग्ज़ हैं वह वहां तक पहुंच सकें। इस से इन के अपने हाथ इस मामले में मजबूत होंगे और सारी तसवीर उन के सामने आ सकेगी। यहां पर इस से जो बेकारी पैदा होने वाली है, जो पावर लूम्ज़ जिन को आप प्रोत्साहित करते हैं सवा ग्यारह फीसदी से दस फीसदी तक duty घटा कर.......

Mr. Speaker: No speech please.

श्री बलराम जी दास टंडन : जो छोटे छोटे कारखाने हैं उन को बन्द होने से बचाया जाना चाहिए। जो उन के अन्दर मजदूर काम करते हैं उन को तहफ्फज़ मिलना चाहिए। यह सारी बात सैंटर तक पहुंचनी चाहिए।

मैं समझता हूं कि अगर यह मौका हाउस को इस पर विचार करने का मिलता है तो इस से चीफ मिनिस्टर साहिब के हाथ मजबूत होते हैं और सैंटरल गवर्नमेंट को पता चल जायगा कि हमारे विचार क्या हैं ?

मुख्य मंत्री : जो साहिबान इस बारे में कोई विचार रखते हों वह मुझे मिल लें। इस तरह मुझे उन सब के विचारों का पता चल जाएगा और मैं उन को वैसे ही नहीं रहने दूंगा बल्कि सैंट्रल गवर्नमेंट तक पहुंचा दूंगा। मगर इस चीज़ को इस तरह न लें जिस तरह कि आप यहां पर ले रहे हैं। सारी बात मिल कर करनी ठीक रहेगी।

CALLING ATTENTION TO A MATTER OF URGENT PUBLIC IMPORTANCE

Mr. Speaker : There is a 'Calling Attention' notice given by Comrade Makhan Singh Tariskka. I have not been able to examine that as yet. Therefore, decision on this motion is deferred till tomorrow.

Now, there are certain papers to be laid on the Table of the House.

PAPERS LAID ON THE TABLE

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : Sir, I beg to lay on the Table the Nangal Township (Periphery) Control Rules, 1962, as required under section 16 of the Nangal Township (Periphery) Control Act, 1958.

Minister for Agriculture and Forests (Sardar Gurbanta Singh) : Sir, I beg to lay on the Table the following Rules as required under section 115(4) of the Punjab Panchayat Samitis and Zila Parishads Act, 1961 :—

(i) The Punjab Panchayat Samitis and Zila Parishads Non-official Members (Payment of Allowances) Rules, 1961.

(ii) The Punjab Panchayat Samitis (Primary Members) Election Rules, 1961.

(iii) The Punjab Zila Parishads Election Rules, 1961.

(iv) The Punjab Panchayat Samitis and Zila Parishads Chairman and Vice-Chairman (Election) Rules, 1961.

(v) The Punjab Panchayat Samitis (Co-option of Members) Rules, 1961.

(vi) The Punjab Zila Parishads (Co-option of Members) Rules, 1961.

(vii) The Punjab Panchayat Samitis and Zila Parishads (Election Petition) Rules, 1961.

(viii) The Punjab Panchayat Samitis and Zila Parishads (Conduct of Business) Rules, 1961.

Mr. Speaker : The House will now resume discussion on the motion that the Punjab Agricultural University (Amendment) Bill, be taken into consideration at once.

BILLS

THE PUNJAB AGRICULTURAL UNIVERSITY (AMENDMENT) BILL, 1962 (RESUMPTION OF CONSIDERATION)

सरदार ज्ञान सिंह राड़ेवाला : जनाब स्पीकर साहिब, हाउस के सामने जो Punjab Agricultural University (Amendment Bill) है उस को पढ़ने से यह मक़सद मालूम होता है कि वाइस-चांसरल को बोर्ड का मैम्बर बना दिया जाए और सिर्फ मैम्बर ही नहीं उसे उसके बाद चेयरमैन बना दिया जाए ।

(*At this stage the Deputy Speaker occupied the Chair*)

हाउस के पुराने मैम्बरों को मालूम होगा कि जब यह बिल हाउस में पेश हुआ था तो दूसरी यूनिवर्सिटियों के ऐक्ट से रोशनी ली गई थी और यह पाया गया था कि वाइस-चांसलर जो होता है वह यूनिवर्सिटी का मुलाज़िम होता है और यूनिवर्सिटी के मुलाज़मीन को बोर्ड से खास तौर पर बाहर रखा गया है । पहले सैक्रेटरी कम्युनिटी डिवलपमैंट, सैक्रेटरी, ऐग्रीकल्चर डिपार्टमैंट, सैक्रेटरी, फाइनेनशल डिपार्टमैंट को purposely मैनेजमेंट के अन्दर रखा गया था लेकिन discussion होने के बाद withdraw कर लिया गया । तो अब यह जो amendment की जा रही है मैं समझता हूं कि यह Original Act के खिलाफ है । जो वाइस-चांसलर यूनिवर्सिटी का मुलाज़िम है और जिसके काम को supervise करने के लिए बोर्ड बनाया जा रहा है अगर उसी बोर्ड का चेयरमैन वही वाइस-चांसलर बन जाएगा तो फिर इस बोर्ड का जो मकसद है वही फौत हो जाएगा ।

और एक बात यह है कि वाइस-चांसलर की टर्म 5 साल रखी गई है । तो पांच साल तो यह चेयरमैन रहेगा ही अगर उसकी सेहत इजाज़त दे जैसा कि प्रावीज़न है तो और पांच साल

उसे ऐक्सटैंशन मिल जाएगी और इस तरह से वह दुबारा फिर चेयरमैन nominate हो जाएगा या बन जाएगा । और स्टेटमैंट ग्राफ ग्राबजैक्ट्स एंड रीज़ंस में कोई explanation नहीं दिया गया कि क्यों पहली स्कीम के खिलाफ उसको चेयरमैन रखा जा रहा है । मैं समझता हूं कि यह बात इस ऐक्ट की स्पिरिट के खिलाफ है । जहां तक मेरी राय है मैं कहता हूं कि इस चीज़ का बजाए फायदे के उल्टा नुकसान होगा इसलिए गवर्नमेंट को चाहिए कि इस पर दुबारा गौर करे ।

प्रिंसिपल रलाराम (मुकेरियां): उपाध्यक्ष महोदया, मुझे इस बात की प्रसन्नता है कि original बिल के अन्दर जो नुक्स रह गया था उसे इस amending बिल के ज़रिए दूर करने का यत्न किया गया है । मैं सरदार राड़ेवाला के साथ मुतफिक नहीं हूं कि यूनिवर्सिटी के अन्दर वाइस-चांसलर जो चीफ ऐक्जैक्टिव होता है वह बोर्ड का चेयरमैन न बने । यूनिवर्सिटी के मामले में कई ऐसी अड़चनें खड़ी हो जाती हैं जिन्हें सिर्फ वाइस-चांसलर ही समझ सकता है इसलिए उसका होना हर हालत में ज़रूरी है । इसलिए यह बड़ी प्रसन्नता की बात है कि सरकार ने original बिल की गल्ती को amend करके हाउस में बिल पेश किया है । जो नुक्स था वह दूर हो गया है लेकिन मैं यह समझता हूं कि इस के अन्दर यह खामी रह गई थी जिस की तरफ अभी सरदार ज्ञान सिंह राड़ेवाला जी ने ध्यान दिलाया है कि Vice-Chancellor का जो term of office है उस के लिए Vice-Chancellor चेयरमैन होगा और उस के बाद इस का जो Board of Management है वह अपना चेयरमैन खुद चुनेगा । यह गलती सरदार ज्ञान सिंह जी के कहने के मुताबिक रह गई है कि वह जो चेयरमैन है वह हर साल elect होगा और इस साल का जो चेयरमैन है वह अगले साल के लिये elect होने के लिए eligible नहीं होगा । इस लिये उन का जो यह खदशा है कि Vice-Chancellor जो होगा वह 10 साल के लिये चेयरमैन बना रहेगा यह निराधार है क्योंकि इस amending Bill में यह स्पष्ट लिखा हुआ है :—

> "......shall elect from amongst themselves every year a Working Chairman who shall not be eligible for re-election for the succeeding year".

वह तो नहीं होगा । इस लिये यह खदशा निराधार है लेकिन मैं समझता हूं कि चाहे वह इस में एक अच्छाई समझ रहे हैं लेकिन मैं समझता हूं कि University को ठीक ढंग से चलाने के लिये यह आवश्यक है कि Vice-Chancellor जो हो वह Board of Management का *ex-officio* चेयरमैन रहे क्योंकि अगर वह नहीं रहेगा तो हर साल चेयरमैन बदलता रहेगा और हर साल चेयरमैन नया आयेगा तो इस का नतीजा यह होगा कि उस नये चेयरमैन को पहले तीन या चार महीने काम के समझने में लग जायेंगे और उस के बाद जब वह काम समझ कर 7 या 8 महीने काम करेगा तो फिर उस को वहां से बदल जाना पड़ेगा और उस की जगह नया चेयरमैन आयेगा। यह ठीक नहीं क्योंकि यह एक बहुत बड़ी संस्था का काम है जिसे समझने में देर लग जाती है । इस लिए Vice-Chancellor की prestige कायम रखनी चाहिए । मैं समझता हूं कि इस के अन्दर यह ज़रूर होना चाहिए कि जो Vice-Chancellor

[प्रिंसिपल रला राम]

हो वह Board of Management का चेयरमैन हो। इस से University के Board of Management के जो मैंबर होंगे, वे बड़े सुभीते से काम कर सकेंगे।

मैं समझता हूं कि इस बिल में एक खामी अभी रह गई है जिस को दूर करना बहुत ज़रूरी है क्योंकि अगर यह खामी दूर न की गई तो नित प्रति के काम में बड़ी अड़चनें पड़ेंगी। मैं इस बात के लिए तो वज़ीर महोदय को बधाई देता हूं जो उन्होंने Vice-Chancellor को Board of Management का working Chairman बनाने के लिए यह amending Bill लाया है। अगर Vice-Chancellor Board का elected मेम्बर हो तो उस की prestige बनी रहती है और काम सुभीते से चलता है और एक आदमी जिस ने तीन चार साल University को run करना है अगर वह *ex-officio* Chairman बन जाये तो वह ज्यादा सुभीते के साथ और पूरी attention के साथ काम कर सकेगा। इस लिये, उपाध्यक्ष महोदया, मैं आप के द्वारा मंत्री महोदय से प्रार्थना करूंगा कि वह इस तरह की amendment लायें तो यह University के हित में होगा कि जो भी Vice-Chancellor हो वह Board of Management का चेयरमैन बने ताकि काम जो है वह ज्यादा सुभीते के साथ चल सके। मैं यह चाहूंगा कि मंत्री महोदय इस खामी को दूर करेंगे ताकि University में ज्यादा efficiency के साथ और सुभीते के साथ काम चल सके।

श्री मंगल सैन (रोहतक) : उपाध्यक्ष महोदया; इस amending बिल के द्वारा मंत्री महोदय यह चाहते हैं कि Agricultural University के Board of Management का चेयरमैन, उस के Vice-Chancellor को शुरू से बना दिया जाये। जब Agricultural University बिल पहली बार इसी सदन में October, 1961, में आया था तो उस पर यहां सरकार की ओर से विश्वास दिलाया गया था कि हम नये pattern की यह University बनाना चाहते हैं इस लिये इस के Board of Management में जो मेम्बर होंगे उन में यह लोग भी शामिल होंगे--

1. Finance Secretary, Government, Punjab,
2. Secretary for Agriculture,
3. Director of Agriculture, वगैरा, वगैरा।

इन के साथ और लोग भी थे जोकि उस बोर्ड के मेम्बर बनने थे लेकिन इस University के Vice-Chancellor को इस बोर्ड का मेम्बर नहीं बनाया गया था। अब पता नहीं over night क्या बात हो गई है जो अब यह amending बिल लाया गया है जिस के द्वारा यह चाहते हैं कि जो University की administration को चलाने वाला है वह अपने आप इस बोर्ड का भी मैम्बर हो जायेगा और सिर्फ मेम्बर ही नहीं होगा बल्कि वह उस बोर्ड का चेयरमैन भी होगा। तो मैं यह निवेदन करना चाहता हूं कि क्योंकि यह चाहते हैं

कि यह democratic ढंग से न चल सके इस लिये यह amending बिल लाये हैं। अभी पहले बिल को पास हुए 6 महीने भी नहीं हुए, और इस के लिये यह amending बिल भी ले आये हैं और इस बिल से यह चाहते हैं कि जो आदमी इस University का मुलाज़म है, जो इस का employee है उसे यह उस के management बोर्ड का चेयरमैन भी बना रहे हैं। यह बड़ा undemocratic कदम है और यह सरकार चाहती है कि इस University के Board of Management पर जो अक्लमन्द और योग्य आदमी काम करे वह इस Chairman के नीचे करे। इस हाऊस के अन्दर प्रिंसिपल रला राम जी ने इस बिल का स्वागत करते हुए कहा है कि Vice-Chancellor की prestige कायम रहनी चाहिए। मुझे उन की इस बात की समझ नहीं आई। जब यह बिल पहले पास किया गया था तो उस वक्त इस चीज़ की ज़रूरत महसूस नहीं की गई थी और अब 8 महीने बाद इस की ज़रूरत समझी गई है। मुझे इन की इस बात की समझ नहीं आई और यह दलील बिल्कुल convincing नहीं है। मैं यह समझता हूं कि इस तरह से Vice-Chancellor को उस बोर्ड का चेयरमैन बना देना, उस बोर्ड के जो दूसरे अक्लमन्द सदस्य होंगे उन की समझ को challenge करने वाली बात है। लिहाज़ा मैं समझता हूं कि मंत्री महोदय मेरे संशोधन को स्वीकार करेंगे और इस amending बिल को वापस ले लेंगे। इन्हें अपनी ग़लती को महसूस करना चाहिए और इस बिल को वापस ले लेना चाहिए।

श्री बल राम जी दास टंडन (अमृतसर शहर, पश्चिम) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, जहां तक इस बिल की clause दो का ताल्लुक है इस के बारे में मिनिस्टर साहब का ध्यान दिलाने के लिये इस बात को कहना पड़ता है कि एक तरफ position यह है, कि जो आदमी योग्यता रखते हैं उन को जगह नहीं मिलती, उन के लिये कोई स्थान खाली नहीं होता। बहुत से लोग agriculture के बारे में अच्छे जानकार हैं, बाहर से दूसरे देशों से agriculture की ट्रेनिंग ले कर आए हैं, उन को लेने की बजाए सरकार इस बिल के ज़रिये पहले आदमियों को ही साठ साल की retirement की age-limit से exemption देना चाहती है। आप के नोटिस में भी ऐसी मिसालें होंगी जिन में कि हमारे देश में technical आदमियों को इसी कारण से suicide करना पड़ा। पार्लियामेंट के अंदर भी सवाल उठाया गया कि उन के लिये स्थान नहीं मिलते। उन्होंने इतनी qualifications प्राप्त की, इतना technical knowledge हासिल किया लेकिन उस के बावजूद भी उन को अच्छे स्थान नहीं दिये जाते। चाहिये तो यह था कि सरकार उन के लिये स्थान मुहय्या करती, उन के expert knowledge की दाद देते हुए उन को किसी काम पर लगाती लेकिन इस बात का अफसोस है कि उन को काम पर नहीं लगाया जा रहा। उन को काम देते हुए साल हा साल लग जाते हैं और इस बात के बावजूद उन को अच्छा काम नहीं दिया जाता, अच्छा स्थान नहीं दिया जाता लेकिन इस के उल्ट जो लोग खड़े हो कर बात चीत भी नहीं कर सकते, जिन को दिखाई नहीं देता, जिनको सुनाई नहीं देता उन को रिटायर करने के लिए तैयार नहीं होती। जो नौजवान हिम्मत के साथ काम कर सकते हैं, जुरअत के साथ काम कर सकते

[श्री बलराम जी दास टंडन]

हैं, intelligent हैं और विदेश से qualification प्राप्त कर के आए हैं सरकार उन को ऊपर उठाने की बजाए ऐसे बिल ला कर साठ साल की age-limit बढ़ा रही है। पहले ही इस में साठ साल की लिमिट रखी हुई है लेकिन अब इस को और भी बढ़ाया जा रहा है। I.C.S. और I.A.S. को तो 55 साल की उम्र में ही रिटायर कर दिया जाता है लेकिन यहां पर age limit और भी extend की जा रही है। यह सरकार नहीं चाहती कि young blood आगे आ कर काम करे। वह नये talent से काम नहीं लेना चाहती। उन को काम मुहैया नहीं किया जा रहा। यह कितने दुख की बात है। जब University बनी तो इस सदन में जवाब देते हुए वज़ीर मुताल्लिका ने कहा था कि हम नहीं चाहते कि यह University पंजाब तक ही सीमत रहे, दूसरे सूबों के लोग भी यहां आ कर फायदा उठाएं। पंजाब को विशेष तौर पर और बाकी प्रदेशों को आम तौर पर इस का फायदा पहुंचे। लेकिन इन सब बातों के बावजूद सरकार यह नहीं चाहती कि लोग इस University में काम करने के लिये आएं। सरकार expert आदमियों के knowledge से फायदा नहीं उठाना चाहती। जो लोग रिटायर होने के योग्य हैं उन को छुट्टी देने के लिये तैयार नहीं है। पहले जो लिमिट हाउस ने विचार कर के मुकर्रर की थी उस को भी आगे बढ़ाने के लिये सरकार यह बिल ले आई है। मैं आप के द्वारा सरकार से कहना चाहता हूं कि जो expert आदमी इस field में available हैं उन की services का ज़रूर फायदा उठाया जाए। उन की खिदमात से पंजाब प्रदेश को भी फायदा पहुंचना चाहिये और इरद गिर्द के सूबों को भी फायदा पहुंचना चाहिये। मैं आशा करता हूं कि अगर वज़ीर साहिब यह चाहते हैं कि पंजाब में Agricultural University की development हो तो यह मेरी प्रार्थना पर अवश्य गौर करेंगे। लेकिन अगर वे चाहते हैं कि बेशक इसी तरह से काम चलता रहे तो बात अलग है। मैं चाहता हूं कि सरकार इस बारे में पुनः विचार करे और सोच विचार के बाद और amending Bill लाए और इस को वापस लेने की कोशिश करे ताकि Agricultural University असली मानों में तरक्की करे।

चौधरी देवी लाल (फतेहआबाद) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं Agriculture Amendment Bill की मुखालिफत करने के लिए खड़ा हुआ हूं। इस में यह जो लिखा हुआ है कि age limit को बढ़ाया जाए, मैं इस चीज़ को अच्छा नहीं समझता। बिल बनाते वक्त अगर नीयत अच्छी न हो तो बिल कामयाब नहीं हुआ करता। मैं ने इस खदशे को Appropriation Bill की बहस के वक्त भी ज़ाहिर किया था कि हाउस इस खर्च को करने की इजाज़त तो दे रहा है लेकिन मुझे खतरा है कि इस में misappropriation होगी। मैं ने उस समय भी कहा था कि सब कुछ इस नीयत से हो रहा है कि कुरप्शन हो, favourtism हो और victimisation हो। यह जो age limit को बढ़ाने की provision है इस में सीधी corruption है, सीधी favouritism है, और सीधी victimisation है। बहर हाल Agriculture Department का कोई आदमी होगा जिस का चांस

आ रहा होगा उस की victimisation की जा रही है और जिस को रखा जा रहा है उस की favouritism हो रही है । कुरप्शन भी हो रही है । इस लिये मैं यह मुनासिब नहीं समझता कि बिल बनाते वक्त किसी आदमी की favour करने या किसी को नुकसान पहुंचाने का विचार मन में रखा जाए। इस लिये मैं आप की मार्फत सरकार से दरखास्त करूंगा कि इस बिल की नीयत को सामने रखते हुए सरकार इसे वापस ले ले। मैं इस से ज्यादा वक्त इस बिल पर नहीं लेना चाहता ।

कामरेड राम प्यारा (करनाल) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, यह जो बिल हमारे सामने पेश है इस की statement of objects and reasons में लिखा हुआ है कि The age-limit of 60 years provided under section 26 of the Act also needs to be relaxed. आखिरी फिकर में लिखा हुआ है : To attract experienced and distinguished scientists and technicians......जहां तक Administrators का ताल्लुक है, इस बात को तो हम welcome करते हैं ताकि ऐसे आदमियों की services को avail करके पंजाब की development की जाए लेकिन मुझे थोड़ा सा डर लगता है कि कहीं इस बिल की आड़ में जो लोग 55 साल की उम्र में retire हो जाते हैं उन को extension देनी न शुरू कर दी जाए। कुछ ऐसी मिसालें मिलती हैं। चाहे पुलिस का महकमा हो या कोई और जहां पर दो चार आदमी ऐसे मिल जायेंगे जिन को extensions मिल गईं हालांकि वह कोई खास technicians नहीं थे। यह भी डर है कि कहीं इस किस्म के आदमियों को encourage न किया जाए। जहां तक scientists का और technicians का ताल्लुक है कुछ contract के नाम से भी डर ही लगता है क्योंकि इस सम्बन्ध में ऐसी मिसालें हैं जहां मजबूर हो कर भी गवर्नमेंट को वह contract निभाना पड़ा। राज भवन की construction को आप जानती हैं, डिप्टी स्पीकर साहिबा, कि हमेशा के लिए postpone कर दिया गया लेकिन मिस्टर कारबुज़ियर को 80,000 रुपया commission देनी पड़ी हालांकि वह commission भी instalments में देनी थी। इस तरह से स्कीम के सिरे न चढ़ने की हालत में भी contract को पूरा करना State exchequer पर बोझ हो जाता है। इन चीज़ों को avoid करने के लिये मैं गवर्नमेंट से प्रार्थना करूंगा कि अगर किसी technician या scientist को encourage करना हो तो बेशक करें, अगर वह State की development के लिए हो तो बेशक करें लेकिन किसी की undue favour करने के लिए किसी ऐसे आदमी को ignore न किया जाए जिस की ability और integrity का इस्तेमाल किया जा सकता हो । किसी ऐसे आदमी को ignore करके दूसरे को oblige न किया जाए; यही assurance मैं मनिस्टर साहिब से लेना चाहता हूं । अगर वह यह assurance दे दें कि इस किस्म की irregularity नहीं होगी तो मैं समझता हूं कि इस बिल को पास किया जाना चाहिए ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ (ਰਾਏਕੋਟ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਇਹ ਜਿਹਾ ਇਤਰਾਜ਼ ਸਰਦਾਰ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਬਿਲ ਤੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਹ ਇਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ । Parent Act ਬਜ਼ਾਤੇ ਖੁਦ ਇਕ ਮੁਕੰਮਲ ਐਕਟ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ authority ਅਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਦੇ functions ਦਿਤੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਇਹ ਤਰਮੀਮ ਇਸ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਵਾਇਸ ਚਾਂਸਲਰ ਨੂੰ ਬੋਰਡ ਵਿਚ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਕ ਪਾਸੇ Board of Management ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਅਫਸਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ—ਦੋਹਾਂ ਦੇ functions ਜੁਦਾ ਜੁਦਾ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਜੋ Parent Act ਹੈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਮੁਕਮਲ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਦਰਜ ਹੈ ਕਿ Board of Management ਹਰ ਸਾਲ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਟ ਚੁਣੇ। ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ Board of Management ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਨੂੰ ਉਧਰੋਂ ਬਦਲ ਕੇ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ Working Chairman ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਅਸੂਲਨ ਗਲਤ ਹੈ। ਐਕਟ ਵਿਚ provision ਹੈ ਕਿ Board of Management ਦਾ President ਹਰ ਸਾਲ ਬਣੇ ਪਰ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ Board of Management ਵਿਚ ਲਿਆਉਣਾ ਤੇ ਫਿਰ ਇਸ ਨੂੰ working Chairman ਬਣਾਉਣਾ ਜਿਸ ਦਾ tenure 5 ਸਾਲ ਤਕ ਰਹਿਣਾ ਹੈ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੌਰ ਤੇ ਗਲਤ ਹੈ। ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦਾ principal paid Executive Officer ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ Vice-Chancellor ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ Board of Management ਦਾ working Chairman ਬਣਾ ਦੇਣਾ ਗਲਤ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਸ ਪਾਸ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਖਤਿਆਰ ਹਨ control ਕਰਨ ਦੇ ਜਾਂ University ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਨੂੰ administer ਕਰਨ ਦੇ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਗਲਤ ਅਸੂਲ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਤਹਿਤ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਜ਼ਾਤ ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਜੋ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਪਦਵੀ ਤੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਹਨ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਇੱਜ਼ਤ ਅਤੇ ਕਦਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਲਾਇਕ ਹਨ ਅਤੇ ਇਕ ਉੱਚੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹਨ ਪਰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਅਸੂਲ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਨੂੰ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦਾ paid officer ਹੈ Board of Management ਵਿਚ ਲਿਆਦਾਂ ਜਾਵੇ ਤੇ ਫਿਰ Board of Management ਵਿਚ ਲਿਆ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ working Chairman ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। Parent Act ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ ਕਿ Board of Management ਵਿਚ ਕੌਣ ਕੌਣ ਸੱਜਨ ਹੋਣਗੇ। ਉਸ ਵਿਚ ਬੜੇ respectab'e Scholars, Scientists ਅਤੇ Industrialists ਹੋਣਗੇ। ਇਸ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ Parent Act ਦੇ ਸਫਾ 7 ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ Board of Management ਵਿਚ ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਸਜਨ ਹੋਣਗੇ—

"(i) Secretary to Government, Punjab, Community Development ;

(ii) Secretary to Government, Punjab, Agriculture Department ;

(iii) Secretary to Government, Punjab, Finance Department ;

(iv) Seven persons, not being officials to be appointed by the State Government as follows—

(a) one eminent agricultural scientist having background of agricultural research or education ;

(b) two progressive farmers or livestock breeders having experience of and interest in scientific farming and livestock improvement ;

(c) one distinguished industrialist, businessman, manufacturer, or trader, having interest in agricultural development ;

(d) one outstanding woman social worker preferably having background of rural advancement ; and

(e) two elected members of the Punjab Panchayat Samitis and Zila Parishads ;

(v) two persons to be elected by the registered graduates of the University from amongst themselves.

That the Punjab Agricultural University (Amendment) Bill, be taken into consideration at once.

ਜਿਹੜੀ constitution Board of Management ਦੀ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ eminent ਆਦਮੀ ਰਖੇ ਗਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ working Chairman ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਅਸੂਲ ਭੰਗ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ Board of Management ਵਿਚ ਲਿਆਉਣਾ ਤੇ ਫਿਰ ਇਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਉਸ ਦਾ working Chairman ਬਣਾ ਦੇਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਇਸ ਅਸੂਲੀ ਗਲਤੀ ਦੀ ਜੋ ਕਿ ਹੁਣ ਇਸ ਬਿਲ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਗਲਤੀ ਨੂੰ ਸੋਧ ਕੇ ਬਿਲ ਪੇਸ਼ ਕਰੇਗੀ।

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਅਤੇ ਜੰਗਲਾਤ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਵਿਰੋਧੀ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਅਸੂਲ ਨੂੰ ਗਲਤ ਕਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਇਹ ਅਸੂਲਨ ਗਲਤ ਬਾਤ ਹੈ ਕਿ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ Board of Management ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਇਸ ਨੂੰ workg Chairman ਮੁਕਰਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਗਲ ਲਿਖੀ ਗਈ ਹੈ, ਵੇਖ ਕੇ ਇਹ ਸਮਝ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਕਿ ਇਹ ਗਲ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਗਲ ਨਾ ਜਚਦੀ ਹੋਵੇ। ਪਰ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਇਹ ਗਲ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਠੀਕ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅਸੀਂ Agricultural University ਬਣਾਉਣ ਲਗੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਯੂ. ਪੀ. ਵਿਚ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਇਸ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਬਣਾਨ ਤੇ ਮਾਣ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਅਸੀਂ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਅਗਾਂਹ ਹਾਂ ਉਥੇ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਵੀ ਅਸੀਂ ਬਾਕੀ ਸੂਬਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਅਗਾਂਹ ਨਿਕਲ ਗਏ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਅਜਿਹੀ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਬਨਾਉਣ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਸ ਨੂੰ ਬਨਾਉਣ ਲਗਿਆਂ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕ ਆਦਰਸ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਕਰਨ ਦੇ ਨਵੇਂ ਰਾਹ ਮਿਲਣਗੇ ਅਤੇ ਉਹ ਜ਼ਰਾਇਤ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਕਰਨਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਹ ਯਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਨੂੰ ਹਰ ਹਾਲ ਵਿਚ ਕਾਮਿਯਾਬ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਦੇਖਣ ਵਾਲੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਅਤੇ ਸਿਆਣੇ ਸੱਜਨ ਲਗਾਏ ਜਾਣ। ਕਲ ਜਦੋਂ ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਤਕਰੀਰ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੇਹਰੇ ਵਲ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਪਖ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਸਜਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। (ਹਾਸਾ) (ਵਿਘਨ) ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਕਲ ਜੇਕਰ ਢਿਲੋਂ ਸਾਹਿਬ ਉਠ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੈਂਚਾਂ ਤੇ ਬੈਠੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਹੌਸਲਾ ਨਾ ਦਿੰਦੇ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਜ਼ਰਾ

[ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਤੇ ਜੰਗਲਾਤ ਮੰਤਰੀ]

ਵਡੇਰੀ ਉਮਰ ਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗਏ ਗੁਜ਼ਰੇ ਹੀ ਸਮਝਣ ਲਗ ਪੈਂਦੇ। ਮੈਂ ਢਿਲੋਂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਮਸ਼ਕੂਰ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਿਆਣੀ ਉਮਰ ਦੇ ਆਦਮੀ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਔਸਤ ਉਮਰ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ 32 ਸਾਲ ਸੀ ਹੁਣ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਉਨੱਤੀ ਨਾਲ, ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਆ ਜਾਣ ਨਾਲ ਇਸ ਦੀ average 32 ਤੋਂ 47 ਸਾਲ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੀ ਉਮਰ ਵਧਦੀ ਗਈ ਤਾਂ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ ਕਿ ਸਰਵਿਸਾਂ ਵਿਚ 55 ਸਾਲ ਜਾਂ ਕਈ ਅਫਸਰ 60 ਸਾਲ ਤਕ retire ਕਰ ਦਿਤੇ ਜਾਣ ਵਿਚ ਤਰਮੀਮ ਲਿਆਣੀ ਪਵੇ ਕਿ ਜਿੰਨੀ ਸਿਆਣੀ ਉਮਰ ਹੋਵੇ ਤਾਕਤ ਵਧਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੇਰੇ ਕੁਝ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਇਕ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਚੌਧਰੀ ਦੇਵੀ ਲਾਲ ਜੀ ਵੀ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ Vice-Chancellor ਦੀ appointment ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਮਸ਼ਕੂਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਡਾਕਟਰ ਮੰਗਲ ਸੈਨ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਆਦਮੀ ਦੀ ਰਿਆਇਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ Vice-Chancellor ਦੇ ਲਾਉਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਤਾਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਈ ਆਦਮੀ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਨੂੰ appoint ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀਆਂ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਥਾਈਂ ਬਣੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਯੂ. ਪੀ. ਵਿਚ Mr. John ਨੂੰ Vice-Chancellor ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਦੇਸ਼ ਮੁਖ ਨੂੰ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਡਿਪਈ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਔਖ ਤਾਂ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਚੰਗੇ ਅਤੇ ਸਿਆਣੇ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਆਦਮੀ ਮਿਲਦੇ ਨਹੀਂ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਅਸੀਂ Medical Research Institution ਬਨਾਉਣ ਲੱਗੇ ਸੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਗੱਲ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਵੇਲੇ Health Department ਦਾ ਵਜ਼ੀਰ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਦੋ ਦਫਾ ਇਕ retired ਡਾਕਟਰ ਦੇ ਪਾਸ ਗਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੰਮ ਸੰਭਾਲ ਲਓ ਪਰ ਉਹ ਨਹੀਂ ਮੰਨੇ ਸਨ। ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਇਕ ਸਿਆਣੇ ਅਤੇ ਤਜਰ-ਬਾਕਾਰ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਇਹ ਕੰਮ ਸੌਂਪਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਨ ਮੰਨੇ! ਅਸੀਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸ੍ਰੀ ਬੀ. ਐਨ. ਉਪਲ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲੇ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਦੇ ਮਾਹਰ ਹਨ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਅਸੀਂ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। Government of India ਨਾਲ ਵੀ ਅਸੀਂ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਇਹੋ ਇਕ ਤਜਰਬਾਕਾਰ ਆਦਮੀ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲੇ ਹਨ। ਇਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਥਾਪਰ ਸਾਹਿਬ ਰੀਟਾਇਰ ਹੋਏ ਆਦਮੀ ਹਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਾਕਫੀਅਤ ਲਈ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਦਿਆਂ ਕਿ ਆਪ retired ਨਹੀਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ Government of India ਦੀ Service ਵਿਚ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ request ਕੀਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜਾਕੇ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਉਹ ਇਕ ਬੜੇ ਹੀ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਆਦਮੀ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਸਾਲ ਦੇ ਵਾਸਤੇ Atomic Energy Commission ਵਿਚ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਰਤ ਦੀ ਇਕ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ organisation ਹੈ। ਅਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸੋਂ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਹ ਇਸ ਸੂਬੇ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਤਜਰ-ਬਾਕਾਰ I. C. S. ਅਫਸਰ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਪਾਰਟੀਸ਼ਨ ਹੋਈ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ

ਨੇ Relief and Rehabilitation ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ organise ਕੀਤਾ। ਇਹ 4 ਸਾਲ ਤੱਕ Government of India ਦੇ Agriculture Ministry ਵਿਚ ਸੈਕਟਰੀ ਰਹੇ ਹਨ। ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਨੇ Agricultural Farms ਵੇਖਣ ਵਾਸਤੇ ਇਨਾਂ ਨੂੰ ਚੀਨ ਔਰ ਰੂਸ ਭੇਜਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ farms ਵੇਖੇ, Agricultural Universities ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਨੋਟ ਬਣਾ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਬੜਾ ਹੀ useful ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਇਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਮੁਲਾਹਜ਼ੇ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਖਿਆਲ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਗਲਤ ਹੈ। ਇਹ ਬੜੇ ਸਿਆਣੇ ਅਤੇ ਸੁਲਝੇ ਹੋਏ ਆਦਮੀ ਹਨ, ਪੁਰਾਣੇ ਆਈ. ਸੀ. ਐਸ. ਅਫਸਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 10/12 ਸਾਲ ਦਾ Government of India ਦੇ ਦਫਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਬੜੀਆਂ key posts ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਥੇ ਬੜੀ ਸਿਆਣਪ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਇਸ ਸੂਬੇ ਦਾ ਬੜਾ ਨਾਉਂ ਰੋਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਿਸ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਦਾ ਅਸੀਂ Vice-Chancellor ਬਨਾਣ ਲੱਗੇ ਹਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਨਾ ਸਿਰਫ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਹੀ ਨਾਉਂ ਉਚਾ ਹੋਣਾ ਹੈ ਬਲਕਿ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਉਂ ਉਚਾ ਹੋਵੇਗਾ (ਇਕ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ ਬੁਢੇ ਆਦਮੀ ਲਾਕੇ ਨਾਉਂ ਉਚਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕੀਂ ?) ਅੱਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹੌਸਲਾ ਹੈ, ਜੁਰਤ ਹੈ, ਟੰਡਨ ਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਵਧ ਤਾਕਤ ਹੈ। ਇਹ world fame organization ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਹਿਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਸਾਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਲਾਉਣਾ ਇਕ ਬੜੇ ਮਾਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਪੂਰਾ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਅਸੀਂ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਇਹ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਕਰਨਗੇ। ਇਕ ਇਤਰਾਜ਼ ਇਹ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਦਾ ਲਈ Chairman ਬਣਾ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਾਕਫੀਅਤ ਲਈ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਇਹ ਮਹਿਜ਼ ਇਕ ਸਾਲ ਲਈ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ, ਸਦਾ ਲਈ ਨਹੀਂ। ਇਥੇ ਇਕ ਗੱਲ ਇਹ ਵੀ ਕਹੀ ਗਈ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ retired hand ਨੂੰ ਲਿਆਉਣਾ, ਇਹ ਮਾੜਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਅਰਜ ਕਰਾਂ ਕਿ retired hand ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਤਜਰਬੇ ਦੀ ਬਿਨਾ ਤੇ ਹਰ ਕੰਮ ਚਲਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਉਹ ਕੰਮ ਛੇਤੀ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਇਕ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਤੇ Agriculture ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿੱਚ ਅਗਾਂਹ ਵੱਧੂ ਖਿਆਲਾਂ ਦਾ ਆਦਮੀ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿੱਚ ਅਗੇ ਲੈ ਆਂਦਾ ਹੈ। ਸਰਦਾਰ ਅਰਜਨ ਸਿੰਘ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ Director ਸਨ ਅਜ ਕਲ੍ਹ Government of India ਵਿਚ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਆਕੇ Agriculture ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਹੱਥ ਵਟਾਉਣ। ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਹੋਰ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਵਹਿਮ ਹੈ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਢਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਹੜੇ ਸਜਣ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗੇ ਕਿ ਇਹ ਨਾ ਸਿਰਫ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਹੀ ਇਕ ਨਮੂਨਾ ਹੈ ਬਲਕਿ ਇਹ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਇਕ ਆਲਾ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਬਣੇ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਮੁਲਕ ਨੇ ਤਰਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਦਮੀ ਅਸੀਂ ਲਿਆ ਕੇ ਲਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਤਜਰਬੇਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅਗੇ ਲਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬੜੇ ਬੜੇ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਸੀਂ ਵੀ ਬੜੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਨਾਲ, ਬੜੇ ਉਪਰਾਲਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਥਾਪਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਸੂਬੇ ਦਾ ਭਲਾ ਹੋਵੇ। ਅਸੀਂ ਲਿਹਾਜ਼ ਮੁਲਾਹਜ਼ੇ

[ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਤੇ ਜੰਗਲਾਤ ਮੰਤਰੀ]

ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਗਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਅਸੀਂ ਇਕ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਲਭਕੇ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ। ਅਜ ਜਿਵੇਂ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗਲ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਇਹ ਤਜਰਬਾਕਾਰ ਹਨ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਕੋਈ ਸਿਆਣੀ ਗਲ ਕਰਨਗੇ। ਜਿਵੇਂ ਕਹਾਵਤ ਹੈ ਕਿ ਸਿਆਣੇ ਨੂੰ ਤਾਂ ਭੜੋਲੀ ਵਿਚ ਪਾਕੇ ਰਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਤ ਲਈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਡੀ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਤਜਰਬਾਕਾਰ ਅਤੇ ਸਿਆਣੇ ਆਦਮੀ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲ ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਅਦਲਾ ਬਦਲੀ ਦੇ ਪਾਸ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

Deputy Speaker : Question is—

That the Punjab Agricultural Uuiversity (Amendment) Bill, be taken into consideration at once.

After ascertaining the votes of the Members present by voices, Deputy Speaker gave an opinion. The opinion was challanged. The bells were sounded. The question was put again and carried by a voice vote.

The motion was declared carried.

Deputy Speaker : The House will now proceed to consider the Bill clause by clause. Clause 2 is before the House.

CLAUSE 2

Deputy Speaker : Question is—

That Clause 2 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 3

Deputy Speaker : Question is—

(At this stage Sardar Lakhi Singh Chaudhari rose to ask the leave of the House to move the new Clause).

Deputy Speaker : The hon. Member should please resume his seat. He did not get up at the proper time.

Deputy Speaker : Question is—

That Clause 3 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 1

Deputy Speaker : Question is—

That Clause 1 stand part of the Bill.

The motion was carried.

TITLE

Deputy Speaker : Question is—

That Title be the Title of the Bill.

The motion was carried.

Minister of Agriculture and Forests (Sardar Gurbanta Singh) : Madam, I beg to move—

That the Punjab Agricultural University (Amendment) Bill be passed.

Deputy Speaker : Motion moved—

That the Punjab Agricultural University (Amendment) Bill be passed.

1-00 P.M.

श्री मंगल सैन (रोहतक) : उपाध्यक्ष महोदया, इस बिल के मुताल्लिक कुछ objections अपोजीशन की तरफ से और Treasury Benches की तरफ से हुए। एक माननीय सदस्य के objections के जवाब में मिनिस्टर साहब ने जो स्पीच दी है वह बहुत ही unconvincing है और यह एक न समझ में आने वाली स्पीच थी।

डिप्टी स्पीकर महोदया, इतनी बात तो बिलकुल सत्य है कि जो लोग बूढ़े हो चुके हैं, घिस गए हैं, काम नहीं कर सकते जैसे कि हमारे ही मंत्रिमंडल में एक आनरेबल वज़ीर साहब हैं जिन्हें सुनाई नहीं देता, ठीक से बोल नहीं सकते, चल नहीं सकते लेकिन उन्हें कुर्सी पर बैठाया हुआ है, ऐसे आदमी किसी भी संस्था के हैड नहीं बनाए जाने चाहिएं। और फिर यूनिवर्सिटी का वाइस चांसलर बनाना जिसे बहुत काम रहता है और देश के नौजवानों को आगे ले जाना रहता है, यह तो बिलकुल भी ठीक नहीं है। लेकिन यह सरकार, डिप्टी स्पीकर साहिबा, उन लोगों को जो हाइली क्वालिफाइड आदमी हैं और विदेशों से बड़ी ऊंची शिक्षा ले कर आए हैं उनको तो मौका नहीं देती उन्हें आत्म हत्या करनी पड़ती है और दूसरी ओर जो बूढ़े हो गए हैं जिनकी काम करने की शक्ति खत्म हो गई है, उन को कहीं चेयरमैन कहीं कुछ लगाया जाता है। पंडित जवाहर लाल नेहरू अकसर यह कहते हैं कि हम ऐडमिनिस्ट्रेशन में नया ब्लड लाना चाहते हैं और वह लाए भी हैं हालांकि वह नया ब्लड कुछ दूसरे देशों की नीति से प्रभावित है—खैर हमें क्या यह उनके अपने ऐडमिनिस्ट्रेशन की बात है, अपने घर की बात है—तो मैं उपाध्यक्ष महोदया, कहना यह चाहता हूं कि बूढ़े आदमियों को जो disabled हैं, उन्हें नहीं लगाना चाहिए। वह अपने कमरे में ही एक कमोड सा रख लेते हैं और वहीं पर टटी पेशाब के लिये जाते हैं...

उपाध्यक्षा : आप ठीक ज़बान में बोला करें। यहां पर असभ्य भाषा में बोलना ठीक नहीं लगता। (The hon. Member should try to use decent language while speaking here. It does not look proper to use unrefined language in the House.)

श्री मंगल सैन : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं तो हमेशा ठीक ज़बान में बोलता हूं और अब भी ठीक भाषा का प्रयोग कर रहा हूं।

उपाध्यक्षा : आप ऐसी बातें न किया करें । हमेशा अच्छी ज़बान में बोलें। (The hon. Member should avoid saying such things. He should try to use refined language.)

श्री मंगल सैन: डिप्टी स्पीकर महोदया आप मुझे बतायें कि मैं ने कौन से अपशब्दों का प्रयोग किया है। आप अपने reporter से proceedings पढ़वा कर देख लें मैं ने कोई ऐसा शब्द नहीं कहा जिस पर कि आक्षेप किया जा सके । आप मुझे और कुछ कहने पर मजबूर न करें। मेरी language तो सदा ठीक रहती है।

उपाध्यक्षा : चलो आप इसी तरह की language में बोलते जायें। आप को इजाज़त है। (All right, let the hon. Member go on speaking like that. He is at liberty to do so.)

श्री मंगल सैन: तो डिप्टी स्पीकर महोदया, मैं निवेदन कर रहा था कि इस तरह से बूढ़े लोगों को ऐसी posts पर न लगाया करें बल्कि उन की जगह नवीन रक्त को स्थान देना चाहिये। कोई कारण मालूम नहीं देता कि उन नौजवानों को जो बहुत कम उम्र के भी न हों और बूढ़े भी न हों और जो strong भी हों उन को ऐसी जगह पर न लगाया जाये। (*Interruptions*)

Deputy Speaker : Order, please.

श्री मंगल सैन: तो डिप्टी स्पीकर महोदया, मैं आपके द्वारा सदन से यह निवेदन करना चाहता हूं कि इस बिल में यह जो संशोधन किया जा रहा है कि Management Board के अन्दर Vice-Chancellor को सदा के लिये चेयरमैन बनाया जायेगा, मैं इस का विरोध करता हूं क्योंकि यह undemocratic चीज़ है। जिस समय इस Legislation को पास किया गया था तो उस समय Treasury Benches पर बैठने वाले इन्हीं लोगों ने कहा था कि गवर्नमैंट उस बिल के पास कराने में जल्दी कर रही है। जल्दी न की जाये और आप ने यह note किया होगा कि press में भी यह बात आई थी कि दो दिनों के अन्दर दो University बिल पास कर दिये गये थे। Bill की consideration की stage में जल्दी करने से गलती हो जानी स्वाभाविक है। पर यहां undemocratic ढंग से Vice-Chancellor को Management Board का चेयरमैन बनाया जा रहा है हालांकि सरकार के जितने बड़े-बड़े अच्छे ओहदेदार हैं वे उस बोर्ड के मैम्बर होंगे। यह उन लोगों के साथ ज्यादती है यह इस तरीका से वहां भी अपने political आदमी भेजना चाहते हैं जिन के द्वारा यह सरकार उस University के काम में interfere करना चाहती है और इस ने हमेशा administration के हर काम में interfere किया है। ये चाहते हैं कि यहां भी इन की interference बनी रहे । मैं कुछ ज्यादा न कहते हुए Minister for Agriculture साहब से यह निवेदन करना चाहता हूं कि हमारी इस छोटी सी बात को, sound बात को मान लें और इस बिल को वापस ले लें और democracy की हत्या न करें बल्कि democracy को save करें।

Sardar Gurdial Singh Dhillon (Tarn Taran) : Madam, Deputy Speaker, I have listened with rapt attention to the reply given by the hon

Minister-in-charge, of the Bill while winding up discussion on the consideration motion. I thought he had taken regular notes of the Debate and will reply to all points and objections. But he has by-passed all the objections. Two or three points have been raised, i.e., whether the Vice-Chancellor should be nominated as Member of the Board and the other is after having nominated him as Member of the Board or *vice versa*, he should be allowed to act as Chairman of that Board.

My esteemed Friend Shri Rala Ram has, in the course of his speech, stated that it would be in the interest of the University to have the Vice-Chancellor *ex-officio* Chairman of the Board of Management, on the ground that if it was not done it would create difficulties in the way of the working of the University. Presence of the Executive Head on the Board will prove very helpful. While justifying his argument, he quoted the instance of other Universities in India. But in the present case, the Agricultural University is technical and is based on the pattern of U.S.A. This University is entirely different from those which are already in existence in India. In other cases, the Vice-Chancellor is appointed by the Chancellor who happens to be the Governor. But in this Agricultural University, the appointing authority is the Board. Madam, in this connection, I would like to invite your attention to Section 11 of the Principal Act which reads—

> "The Vice-Chancellor shall be a whole-time officer of the University and shall be appointed by the Board in the manner prescribed."

It will be seen that firstly the Vice-Chancellor is an Officer of the University and secondly he is to be appointed by the Board. But through this Bill, it is being provided that he should be the Chairman of the Board. It means that the appointee has been made the appointing authority. Who will call for his explanation or take any other action if any need arises? If it is done, the very spirit and idea underlying Section 11 would be defeated It is objectionable. I, therefore, through you, Madam, request the hon. Minister to clarify this point while giving his final reply. Thank you, Madam.

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਤੇ ਜੰਗਲਾਤ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਰਾੜੇਵਾਲਾ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਢਿਲੋਂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ point raise ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ Vice-Chancellor ਨੂੰ Board of Management ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ Board of Management ਦਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਵੀ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਲਾਜ਼ 11 ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਦਸੀ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਵੀ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਜੋ Board of Management ਹੈ ਉਸਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਵੀ ਹੋਣਗੇ। Board of Management ਦੀ function ਵਖਰੀ ਤੇ ਜਿਹੜੇ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ function ਵਖਰੀ ਐਕਟ ਵਿਚ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਇਹ ਗਲਾਂ ਮਾੜੀਆਂ ਜਾਪਦੀਆਂ ਹਨ ਇਹ ਮਾੜੀਆਂ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਪਹਿਲੀ ਦਫਾ ਬਣਨੀ ਹੈ। ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ, ਕੰਮ ਅਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਢੰਗ ਨੂੰ ਆਸਾਨ ਬਣਾਉਣ ਵਾਸਤੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਬਣਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਪਹਿਲੇ Vice-Chancellor ਲਈ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ Board of Management ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਵੀ ਹੋਵੇ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ term ਖਤਮ ਹੋ

[ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਤੇ ਜੰਗਲਾਤ ਮੰਤਰੀ]

ਜਾਏਗੀ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ Board of Management ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਆਪਣਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਚੁਣ ਲਿਆ ਕਰਨਗੇ। ਇਸ ਤਰਮੀਮ ਰਾਹੀਂ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਤਬਦੀਲੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤਾਕਿ ਅਸੀਂ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਦੇ ਨਿਜ਼ਾਮ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਕਰ ਸਕੀਏ। ਪਹਿਲੀ ਦਫਾ ਇਹ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਬਣਾਈ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਦਫਾ ਐਗਰੀਕਲ-ਚਰ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਬਨਣ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਨੂੰ ਕੁਝ ਚੰਗੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ ਤਾਕਿ ਉਹ ਦੋਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਬਣਾ ਸਕਣ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਲਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਟਰਮ 10 ਸਾਲ ਕਰ ਦੇਣ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਹ 10 ਸਾਲ ਹੀ ਚੇਅਰਮੈਨ ਰਹਿਣ, ਜਦੋਂ ਇਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਟਰਮ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਏ, 4 ਸਾਲ ਬਾਅਦ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਅਸੀਂ ਸਾਰਾ ਨਿਜ਼ਾਮ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਐਕਟ ਵਿਚ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਪਹਿਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਬਨਣੀ ਹੈ ਤੇ ਬਣਾਈ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਦੇ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਤਬਦੀਲੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤਾਕਿ better ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ, ਅਛੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਹ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਚਾਲੂ ਹੋ ਸਕੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਤਰਮੀ-ਮਾਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦਾ ਕੰਮ ਚੰਗਾ ਚਲਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਚਾਲੂ ਹੋ ਜਾਏਗੀ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਐਕਟ ਵਿਚ ਦਿਤਾ ਹੈ ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਏ।

Deputy Speaker : Question is—

That the Punjab Agricultural University (Amendment) Bill be passed.

The motion was carried.

THE PUNJAB PROFESSIONS, TRADES, CALLINGS AND EMPLOYMENTS TAXATION (AMENDMENT) BILL, 1962

Minister of State for Technical Education (Shri Harbans Lal) : Madam, I beg to move—

That the Punjab Professions, Trades, Callings and Employments Taxation (Amendment) Bill, be taken into consideration at once.

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਇਸ ਬਿਲ ਰਾਹੀਂ ਦੋ ਤਰਮੀਮਾਂ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਤਰਮੀਮ ਰਾਹੀਂ total gross income ਦੀ ਜੋ definition Principal Act ਵਿਚ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਫ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਕ assessee ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਕੇਸ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਦਿਤਾ ਕਿ total gross income ਜਿਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਪਰਿੰਸੀਪਲ ਐਕਟ ਦੀ ਸੈਕਸ਼ਨ 2 ਵਿਚ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ income ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਦੀ income ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋਵੇ, profession ਅਤੇ ਟਰੇਡ ਦੀ ਉਹ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਸਾਫ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿ total gross income ਦਾ ਭਾਵ ਕੀ ਹੈ ਤਰਮੀਮ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਪਰਿੰਸੀਪਲ ਐਕਟ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਵੀ ਇਹੀ ਇਰਾਦਾ ਸੀ ਕਿ total gross income ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਜੋ ਆਦਮੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਟਰੇਡ, ਬਿਜ਼ਨੈਸ ਯਾ ਪਰੋਫੈਸ਼ਨ ਕਰਦਾ

ਹੈ ਉਸ ਤੇ ਟੈਕਸ ਲਗੇਗਾ ਅਤੇ ਇਹ ਫੈਲਸਾ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ ਕਿ ਕਿੰਨਾ ਟੈਕਸ ਲਗੇਗਾ। ਉਸ ਦੀ ਸਾਰੀ income ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੀ ਯਾ ਬਾਹਰ ਦੀ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਟੈਕਸ ਲਗੇਗਾ। ਪੰਜਾਬ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਸਾਫ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਪਹਿਲੀ ਤਰਮੀਮ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਸਾਫ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਦੂਸਰੀ ਤਰਮੀਮ rule making power ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਹੈ। Principal Act ਦੀ ਸੈਕਸ਼ਨ 11 ਵਿਚ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੂੰ ਰੂਲ ਬਣਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਅਖਤਿਆਰ ਹਨ। ਸਬ ਸੈਕਸ਼ਨ 2 ਦੀ ਕਲਾਜ਼ (h) ਵਿਚ ਅਖਤਿਆਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਰੂਲਜ਼ ਬਣਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਅਪੀਲਾਂ ਅਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਦੀਆਂ ਦਸਖਾਸਤਾਂ ਵਾਸਤੇ ਜ਼ਾਬਤਾ ਬਣਾਇਆ, ਰੂਲ ਬਣਾਏ ਗਏ। ਰੂਲ 17 ਵਿਚ ਇਹ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਜੋ ਅਪੀਲ ਯਾ ਨਿਗਰਾਨੀ ਦੀਆਂ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ-ਗੀਆਂ ਉਸ ਦੀ ਕੁਝ ਫੀਸ ਵਗੈਰਾ ਹੋਵੇਗੀ। Documents ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਤੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਕਿੰਨੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਪੀਲ ਜਾਂ ਨਿਗਰਾਨੀ ਦੀ ਦਰਖਾਸਤ ਦਿਤੀ ਜਾਏਗੀ। ਬਿਹਤਰ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ rule making power ਦੀ ਸੈਕਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸਾਫ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ ਤਾਕਿ ਕੋਈ ਸ਼ੁਭਾ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਦੂਸਰੀ ਤਰਮੀਮ ਇਸ ਬਾਰੇ ਹੈ।

ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਤਰਮੀਮਾਂ ਪਰਿੰਸੀਪਲ ਐਕਟ ਦੇ ਮਕਸਦ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਉਮੀਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਾਊਸ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰੇਗਾ।

Deputy Speaker : Motion moved—

That the Punjab Professions, Trades, Callings and Employments Taxation (Amendment) Bill be taken into consideration at once.

ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ (ਕਰਨਾਲ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਜਿਹੜਾ Amending Bill ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਖਰਚ ਹੋਰ ਵਧ ਜਾਏ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਹੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ Principal Act ਵਿਚ ਕੁਝ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ lacuna ਹੈ ਜਿਸ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਕੁਝ ਆਦਮੀਆਂ ਨਾਲ fair treatment ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ, ਗੌਰਮੈਂਟ ਇਸ ਤੇ ਗੌਰ ਕਰੇ। ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਗਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਆਮਦਨ 6001 ਰੁਪਏ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ 320 ਰੁਪਏ ਪਰੋਫੈਸ਼ਨ ਟੈਕਸ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਅਗਰ ਕਿਸੇ ਦੀ income 5,999 ਰੁਪਏ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪਰੋਫੈਸ਼ਨ ਟੈਕਸ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ। ਜਿਸ ਦੀ income 6001 ਰੁਪਏ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚੋਂ 320 ਰੁਪਏ ਕਢਣ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ income 320 ਰੁਪਏ ਘਟ ਹੋ ਗਈ। 5,999 ਰੁਪਏ ਆਮਦਨ ਵਾਲਾ ਫਾਇਦੇ ਵਿਚ ਰਹੇਗਾ, 6001 ਰੁਪਏ ਆਮਦਨ ਵਾਲਾ ਘਾਟੇ ਵਿਚ ਰਹੇਗਾ, ਹਾਲਾਂਕਿ 5999 ਰੁਪਏ ਆਮਦਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਰਿਬੇਟ ਦਿਤਾ ਹੈ। income tax ਵਾਲੇ ਲਿਮਿਟ ਤੋਂ ਉਪਰ ਦੀ ਆਮਦਨ ਤੇ income tax ਚਾਰਜ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੀ ਕਿ exemption ਦੀ ਲਿਮਿਟ ਹੈ ਤਾਕਿ income ਉਸ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਤਰਾਂ ਘਟ ਨਾ ਜਾਵੇ। ਲੇਕਿਨ ਸਾਡੇ ਮੌਜੂਦਾ ਪਰੋਫੈਸ਼ਨਲ ਟੈਕਸ ਬਿਲ ਜੋ ਇਸ ਵਕਤ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਦੇ ਮੁਤਲਿਕ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੇ ਹਾਲਾਂਕਿ 6000 ਤਕ ਐਗਜ਼ੈਂਪਸ਼ਨ ਦਿਤੀ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ 6001 ਰੁਪਏ ਜਾਂ 6002 ਰੁਪਏ ਆਮਦਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਹੈ। *(At this stage Sardar Gurnam Singh A Member of the Panel of Chairmen occupied the Chair.)* ਉਸ ਦੀ income 319 ਰੁਪਏ ਘਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਨਾਲ unfairness ਹੈ, ਜ਼ਿਆਦਤੀ

[ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ]

ਹੈ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਡਿਊਟੀ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਐਸੀ income ਲਈਏ ਜੋ ਚੰਗੇ ਥਾਂ ਖਰਚ ਕਰੀਏ। ਅਗਰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਸਟੇਜ ਤੇ ਯਾ ਸਾਡੇ ਬਿਲ ਰਾਹੀਂ ਗ਼ਲਤ ਚੀਜ਼ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਉਸ ਗ਼ਲਤ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਸਾਡਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ, ਗੌਰਮੈਂਟ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਉਮੀਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਗਰ ਗੌਰਮੈਂਟ ਹੁਣੇ ਕਰੇ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ ਵਰਨਾ ਅਗੇ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਵਿਚ ਤਰਮੀਮ ਕਰੇ ਤਾਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਨਾਲ ਧਕਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਹ ਧਕਾ ਨ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਕਿ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਸਲੂਕ ਹੋ ਸਿਰਾ ਹੈ। ਇਸ lacuna ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਵਰਤਾਉ ਤੇ ਸਲੂਕ ਹੋਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਹੈ। ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਹੀਂ ਮੈਂ ਗੌਰਮੈਂਟ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਮਸਲੇ ਤੇ ਗੌਰ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਮੁਨਾਸਬ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ ਲਿਆਵੇ।

डाक्टर बलदेव प्रकाश (अमृतसर शहर—पूर्व) चेयरमैन साहिब, Professions Tax 6,000 रुपए सालाना gross income पर State Government वसूल करती है। इसके इलावा उसी income पर Central Government, 4200 रुपए की exemption दे कर, Income Tax लेती है। जो Income Tax वसूल किया जाता है उसमें से State Government को Central Government से share मिलता है। उसी Income पर पंजाब गवर्नमैंट दुबारा tax लगाए यह बात मेरी समझ में नहीं आई। मैं तो यह आशा रखता था कि पंजाब की जनता को taxes से relief देने के लिए यह सरकार इस Professions Tax को खत्म करने के लिये repealing bill लाएगी। लेकिन इसके उलट यह amending Bill पेश किया गया है जिससे और भी ज्यादा complications पैदा होने वाली हैं। आप सोचें चेयरमैन साहिब, कि इससे कितना रुपया इक्टठा होता है। सिर्फ 24 लाख रुपया इस tax से वसूल होता है। बेहतर होता कि income पर tax की इस duplication की बजाए पंजाब गवर्नमैंट केन्द्रीय सरकार से बातचीत करके Income Tax में से ज्यादा रुपया, ज्यादा share हासिल करती। Exact figures तो मुझे याद नहीं 8,9 करोड़ रुपया Income Tax का share पंजाब को Centre से मिलता है। उसके मुकाबला में 24 लाख रुपए की रकम negligible है और फिर, मेरा ख्याल है कि वज़ीर साहिब इस बात पर भी रौशनी डालेंगे कि चार पांच लाख रुपया तो Tax वसूल करने की agency पर ही खर्च हो जाता होगा। वह House को बताएं कि यह सारा खर्च करने के बाद actually कितना रुपया बचता है। अगर वही रुपया हम अपने Income Tax के share में बढ़वा सकें तो मैं समझता हूं कि Professions tax की जरूरत ही नहीं रहती। लोग पहले ही Income Tax देते हैं उस पर 120 रुपया और लगा दिया। यह जनता के साथ एक बड़ी ज़बरदस्त बेइन्साफी है।

इसके साथ साथ एक बात और है। इस amending bill के मुताबिक सभी कर्मचारियों के ऊपर चाहे वह State के हों या किसी मिल्ज़ के अन्दर काम करते हैं, private concerns में काम करते हों या Central Government के हों Professional

Tax लागू होगा। Original Act के मुताबिक जो person on leave है वह भी in employment गिना जाएगा। इसमें लिखा है :

"Provided that for the purpose of this Section a person on leave shall be deemed to be a person in employment."

मान लीजिए कि एक आदमी U.P. के अन्दर काम करता है, वहां नौकरी करता है, 6,7 सौ रुपए माहवार पर नौकरी करता है और एक दो महीने की छुट्टी लेकर पंजाब के अन्दर आता है तो इस Act के मुताबिक —

That a person on leave will be deemed as a person in employment.

यानी इसके मुताबिक चाहे वह किसी दूसरी State के अन्दर employment में हो, यहां आने पर उसको भी यह tax देना पड़ेगा। तो कहने का मतलब यह है कि यह amending bill इतना innocent या simple नहीं जितना कहा जा रहा है। इस के मुताबिक साफ है—

"Whether such profession or calling is followed, trade is carried on or employment is, within or outside the State of Punjab".

यानी वह पंजाब State के अन्दर employed है या बाहर, उसपर tax लगेगा, अगर वह आदमी एक महीने की छुट्टी भी लेकर आएगा तो for purposes of this Act यह समझा जाएगा कि he is not on leave. उसको भी tax देना पड़ेगा। इससे लाजमी तौर पर complications पैदा होंगी। जो आदमी कुछ दिन की छुट्टी लेकर बाहर से इस सूबे में आता है उसपर इस tax को लागू करना fundamentally और principally गलत बात होगी। जैसा कि मैंने पहले निवेदन किया, इसमें administrative point of view से भी बड़ी complications पैदा होंगी। जिनका सरकार मुकाबला नहीं कर सकेगी। तो मैं यह निवेदन करूंगा कि बजाय इस Act के द्वारा 24 लाख रुपया इकटठा करने के सरकार को चाहिए कि Income Tax का अपना share बढ़वाने के लिए Centre को approach करे। यह भी मन्त्री महोदय ने ही बताया कि इस Amending Bill से सरकार को क्या आमदनी होने वाली है। बहरहाल जो कुछ भी हो, अगर Income Tax में $\frac{1}{2}$ per cent या $\frac{1}{4}$ per cent की भी increase कराने में सरकार कामयाब हो जाए तो इस 24 लाख रुपए के professional tax को उड़ाया जा सकता है। इसलिए सरकार से मैं प्रार्थना करूंगा कि जब कि जनता पहले ही taxes के बोझ के नीचे दबी हुई है, इस 24 लाख रुपए के tax को withdraw किया जाए। इससे सरकार को कोई नुक्सान नहीं होगा। बजाए इस amending Bill के सरकार को Original Act को repeal करने का बिल लाना चाहिये। इन शब्दों के साथ में इस बिल का विरोध करता हूं।

चौधरी रिज़क राम (राए): चेयरमैन साहिब, जहां तक Professional Tax का ताल्लुक है, District Boards जो कि अब ज़िला परिषद बन रही हैं, वसूल करती है और पंजाब गवर्नमैंट भी करती है। पंजाब गवर्नमैंट जो Professional Tax लेती है यह किसी अलग Income पर नहीं होता, किसी extra Income पर नहीं लेती बल्कि

[चौधरी रिज़क राम]

उसी आमदन पर लेती है जिसपर पहले District Boards ने Professional Tax ले लिया होता है। यह एक तस्लीम शुदा अमर है कि इस वक्त एक आदमी को उसी Income पर तीन-तीन-चार-चार, टैक्स देने पड़ते हैं। Central Government उसी पर Income Tax भी वसूल करती है। अब जो तरमीम पेश की गई है इस से और भी ज्यादा complications पैदा हो जाएंगी। वह यह कि चाहे वह शख्स इस State का न भी रहने वाला हो, किसी बाहर की State का रहने वाला हो लेकिन यहां पर कारोबार करने के लिए आया हुआ हो उसे भी यह tax अदा करने पर मजबूर किया जाएगा। मैं समझता हूं कि इस सिलसिला में हिसाब किताब लगाने में बहुत ज्यादा complications पैदा हो जाएंगी। एक ही आमदन पर तीन चार जगह पर tax लगना मेरे ख्याल में बहुत ज्यादती है। जो मुख्तलिफ मेम्बर साहिबान ने House के सामने अपने विचार रखे हैं; मैं उम्मीद करता हूं कि उनके बारे मन्त्री साहिब ज़रूर गौर फरमाएंगे। यह गैर मुनासिब बात है कि एक ही शख्स पर म्यूनिसिपल कमेटी भी tax लगाए, ज़िला परिषद भी tax लगाए, पंजाब गवर्नमेंट भी लगाए और Central Government भी लगाए। इसलिए म समझता हूं कि इस बिल के scope को enlarge करना मुनासिब नहीं।

ਸਰਦਾਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਲਾਇਲਪੁਰੀ (ਨਾਗੋਕੇ S.C.) : ਮਾਨਯੋਗ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਟੈਕਸਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਜੋ Government ਦੀ policy ਹੈ ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭੈੜੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਬਜਟ ਤੇ ਵੀ ਕਾਫੀ ਬਹਿਸ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ Government ਦੀ ਇਹ ਜਿਹੜੀ taxes ਲਾਉਣ ਦੀ ਪਾਲਿਸੀ ਹੈ ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗਲਤ ਹੈ। ਜਿਸਦੀ ਆਮਦਨ 6,000 ਰੁਪਏ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਤੇ Professional Tax ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਹੋਰ ਕਈ ਬੜੇ ਬੜੇ ਆਦਮੀ ਜਿਹੜੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਗੁਮਰਾਹ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਛੁਟਕਾਰਾ Taxes ਤੋਂ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਆਮ ਜਨਤਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਗਰੀਬ ਲੋਕ ਹਨ ਉਹ ਇਸ policy ਦੇ ਤਹਿਤ ਪਿਸਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਇਸ ਦਾ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਅਸਰ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ Government ਨੂੰ ਇਕ ਸੁਝਾਉ ਦਿਆਂਗਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ Tax ਲਾਉਣ ਦੀ policy ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਤਬਦੀਲੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਤਨੇ ਵੀ Taxes ਲਗਾਏ ਜਾਣ ਉਹ Single Tax ਲਗਾਏ ਜਾਣ, ਇਹ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੂਹਰਾ ਅਸਰ ਪਵੇ। ਇਹ ਜਿਹੜਾ Professional Tax ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਗਰੀਬ ਜਨਤਾ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਇਕ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਬੋਝ ਹੈ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗਰੀਬ ਹਨ। Excise duty ਦੇ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦਾ ਜਦੋਂ ਸਵਾਲ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਬੋਝ ਵੀ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਹੀ ਪਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਜੇਬਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਵਸੂਲ ਹੋਇਆ। ਇਹ Ruling party ਦੀ policy ਹੈ ਕਿ ਜਿਤਨੇ ਵੀ Taxes ਵਸੂਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਉਹ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਵਸੂਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਨਮਕ ਤੇ Tax ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜਾ Tax ਹੈ ਇਹ ਖਾਣੇ ਦੀ ਸਾਡੀ ਇਕ ਇਕ ਬੁਰਕੀ ਤੇ ਟੈਕਸ ਹੈ। ਅਜ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜੋ ਪਾਲਿਸੀ ਅਖਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਲੋਕ ਆਪਣਾ ਪੇਟ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਭਰ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹੋ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਬਜਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਇਹ

ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਹੀ Taxes ਦੇ ਭਾਰ ਹੇਠਾਂ ਦਬਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

ਟੈਕਨੀਕਲ ਵਿਦਿਆ ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ (ਸ੍ਰੀ ਹਰਬੰਸ ਲਾਲ) : ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਇਤਰਾਜ਼ਾਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਸਮਝ ਕੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਬਿਲ ਇਥੇ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਬਿਲ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਇਹ ਇਕ ਤਰਮੀਮੀ ਬਿਲ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਸਿਰਫ ਦੋ ਤਰਮੀਮਾਂ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਇਥੇ ਬਹਿਸ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਇਹ ਬਿਲ ਦੇ scope ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ । ਇਹ Tax ਲੱਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਲਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਇਥੇ ਇਹ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ । ਇਸ Tax ਦੇ ਲੱਗਣ ਦਾ ਜੋ ਅਸੂਲ ਹੈ ਉਹ ਤਾਂ ਉਸ ਵਕਤ ਹੀ ਇਸ ਹਾਊਸ ਨੇ ਮੰਨ ਲਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿੱਚ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਸੀ । ਹੁਣ ਤਾਂ ਸਵਾਲ ਸਿਰਫ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੋ gross income ਤੇ Tax ਲੱਗਣਾ ਹੈ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਉਹੋ income ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਉਹ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਇਥੇ ਇਕ hon. Member ਨੇ ਇਹ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਿਆਦਾ complications ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ Tax ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਲੱਗਣਗੇ ਜਿਹੜੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਹਨ । ਇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਇਹ ਗੱਲ ਮੈਂ ਇਥੇ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਇਕ misconception ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਭੁਲੇਖਾ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣਾ ਸੀ ਜੇ ਉਹ ਇਸ ਦੀ Section 3 ਵੇਖ ਲੈਂਦੇ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਾਫ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸ ਕਿਸ ਤੇ ਲੱਗੇਗਾ । ਇਥੇ Section 3 ਵਿੱਚ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ :

> "Every person who carries on trade, either by himself or by an agent or representative, or who follows a profession or calling, or who is in employment either wholly or in part, within the State of Punjab ...."

ਇਸ ਤੋਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਾਫ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮਹਿਜ਼ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਇਹ Tax ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਲੱਗੇਗਾ ਜੋ ਆਦਮੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਉਹ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਹੈ ਉਸ ਤੇ ਇਹ Tax ਨਹੀਂ ਲੱਗੇਗਾ । ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਔਰ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਜਿਤਨੀ ਆਮਦਨ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਇਸ ਤੇ ਲੱਗੇਗਾ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ hon. Members ਨੇ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਇਹ Section 3 ਦੀ scope ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹਨ । **ਕਾਮਰੇਡ** ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਇਥੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਕਿ Slab System Income Tax ਲੱਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦੇਣ ਅਸੀਂ ਜੋ ਵੀ ਇਸ ਤੇ ਮੁਨਾਸਿਬ ਕਦਮ ਉਠਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹੋਣਗੇ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਾਂਗੇ ।

ਇਕ ਗੱਲ ਦਾ ਇਹ ਵੀ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਇਥੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ Taxes ਹਨ Income Tax ਹੈ, Professional Tax ਹੈ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ Taxes ਹਨ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਬੋਝ ਹੈ, ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ scope ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਤਾਂ Taxes ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਲਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਦਮਨ ਘਟ ਤੋਂ ਘਟ 6 ਹਜ਼ਾਰ ਹੋਵੇ ਜਾਂ

[ਟੈਕਨੀਕਲ ਵਿਦਿਆ ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ]

ਇਸ ਤੋਂ ਵਧ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਵੀ ਇਤਰਾਜ਼ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਕਿਸੇ ਤੇ ਬੋਝ ਪੈਣਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਮੈਂ ਇਥੇ ਇਹੋ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲ consider ਕਰਕੇ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

Mr. Chairman : Question is—

That the Punjab Professions, Trades, Callings and Employments Taxation (Amendment) Bill be taken into consideration at once.

The motion was carried.

Mr. Chairman : The House will now take up the Bill clause by clause.

CLAUSE 2

Mr. Chairman : Question is—

That clause 2 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 3

Mr. Chairman : Question is —

That clause 3 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 1

Mr. Chairman : Question is—

That clause 1 stand part of the Bill.

The motion was carried.

TITLE

Mr. Chairman : Question is—

That Title be the Title of the Bill.

The motion was carried

Minister of State (Shri Harbans Lal) : Sir, I beg to move—

That the Punjab Professions, Trades, Callings and Employments Taxation (Amendment) Bill be passed.

Mr. Chairman : Motion moved—

That the Punjab Professions, Trades, Callings and Employments Taxation (Amendment) Bill be passed.

Mr. Chairman : Question is—

That the Punjab Professions, Trades, Callings and Employments Taxation (Amendment) Bill be passed.

After ascertaining the votes of the Members by voices, Mr. Chairman said "I think the Ayes have it". This opinion was challenged and division was claimed. Mr. Chairman after calling upon those Members who were for "Ayes" and those who were for "Noes" respectively to rise in their places and on a count having been taken declared that the motion was carried.

The motion was carried.

THE PUNJAB LAND REVENUE SPECIAL ASSESSMENT (EXEMPTION) BILL, 1962

Revenue Minister (Sardar Ajmer Singh) : Sir, I beg to move—

That the **Punjab Land Revenue Special Assessment** (Exemption) Bill be taken into consideration at once.

ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਈ controversy ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਕਿਉਂ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਨੂੰ concession ਦੇਣਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਪਹਾੜੀ ਹਨ ਜਾਂ ਜਿਹੜੇ sub-mountainous ਹਨ। ਇਸ ਦੀ ਵਜਾਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਨਾ ਤਾਂ ਥਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਹੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਥੇ ਵਸਣ ਵਾਲਿਆ ਵਿਚ payment ਕਰਨ ਦੀ ਤਾਕਤ ਹੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ ਉਥੇ ਜ਼ਮੀਨ ਟੈਕਸ ਲਈ ਨਾ assess ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਦੂਸਰੇ ਆਪਣੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਸਨਅਤ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਦੇਣ ਲਈ ਅਸੀਂ ਬੜੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਯੋਗ ਕਲਾਜ਼ ਬਣਾਈ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਫੈਕਟਰੀ ਲਗੇ ਉਸ ਏਰੀਏ ਨੂੰ ਕਮ ਅਜ਼ ਕਮ ਦਸ ਸਾਲ ਲਈ ਟੈਕਸ ਤੋਂ ਮਬੱਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਸੈਕਸ਼ਨ 3 ਦੀ sub-clause 2 ਦੇ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਅਖਤਿਆਰ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਸਰਕਾਰ ਪਬਲਿਕ ਇੰਟਰੈਸਟ ਦੇ ਵਿਚ ਇਹ ਸਮਝੇ ਉਥੇ ਨੋਟੀਫਾਈ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ site ਨੂੰ ਏਸ ਐਕਟ ਦੀ ਜ਼ਦ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਿਰ ਕਢ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਏਸ ਐਕਟ ਰਾਹੀਂ ਅਸੀਂ ਸਮੁਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੱਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ relief ਦੇਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਔਰ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਟੈਕਸ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ। ਅਸੀਂ ਬਲਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਬੋਝ ਹਲਕਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਤੇ ਗੌਰ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਪਾਸ ਕਰ ਦੇਵੇ।

Mr. Chairman : Motion moved—

That the Punjab Land Revenue Special Assessment (Exemption) Bill be taken into consideration at once.

श्री बलरामजी दास टंडन (अमृतसर शहर, पश्चिम): चैयरमैन साहिब, यह जो Amending बिल हाउस के अन्दर Revenue Minister साहब ने पेश किया है यह पंजाब की जनता की expectation के मुताबिक नहीं है।

2. 00 p.m.

जैसा कि चीफ मिनिस्टर साहब, और पंजाब सरकार ने मौका २ पर इस के बारे में बहुत सी बातें कही हैं। और यहां तक कहा है कि जो अखबारात हैं उन के अन्दर भी पंजाब की जनता को देखने का मौका मिला है और इस के मुताल्लिक लोगों के अन्दर काफी दिलचस्पी रही है। जो मौके २ पर बातें कही गई हैं उन के बारे में यहां तक भी comments होते रहे हैं वह यह है कि वह tax जिस को लोग मरला tax के नाम से पुकारते हैं वह सरकार ने वापस ले लिया है।

[श्री बलरामजी दास टण्डन]

इस में कहा गया है कि जो mountainous regions हैं उन से हमेशा के लिये यह tax मनसूब कर दिया गया है और यह भी लिखा है कि जहां तक factories का ताल्लुक है उन के ऊपर बिना किसी limitation of time के सरकार ने इस tax से उन्हें exempt कर दिया है। इस के बाद यहां तक अखबारात के अन्दर देखने को मिला है कि किसी भी जगह कोई मकान बना हुआ हो, उस मकान के अन्दर भी, रिहायशगाह के अन्दर भी जो courtyard हैं सरकार उसे भी इस tax से exempt करेगी और इस के अलावा जो रिहायश के कमरे है उनके अलावा जो kitchen, बाथ रूम वगैरह हैं उन्हें भी सरकार ने exempt कर दिया है। यह भी अखबारात में देखने को मिला है कि सरकार ने इस tax के बारे मे यह फैसला कर दिया है कि जो सरकार के इस tax के वसूल करने की percentage थी उस percentage को इस ने इतना कम कर दिया है जितना कि सरकार ने पहले लगाया हुआ है उस का अब $\frac{1}{64}$ हिस्सा रह जायेगा। इस पर सारे पंजाब ने और पंजाब की जनता ने और पंजाब के अखबारात ने editorial comments किये हैं और यह कहा है कि मन्त्री मण्डल ने पंजाब की जनता की बात सुनने की कोशिश की है और हरेक आदमी ने इस चीज़ को सराहा है और इस के लिये उस ने सरकार से कहा है कि जो थोड़ा सा हिस्सा इस के अन्दर रहने दिया है चाहे वह $\frac{1}{64}$ है चाहे छोटा सा area हो चाहे एक कमरे की कोठी हो उस पर भी इस सरकार ने जो यह tax रहने दिया है यह चीज़ हमारी समझ में नहीं आ सकी। उन लोगों ने कहा है कि सरकार क्यों इस के लिये अपने ऊपर बदनामी लेने को तैयार होती है कि सरकार की taxation policy अच्छी नहीं --इसलिए इसे यह tax हटा देना चाहिये। लेकिन आज हाऊस के अन्दर जिस तरीका के साथ यह बिल पहले circulate किया गया और जिस शक्ल के अन्दर इसे मिनिस्टर साहब ने introduce किया है उस से मैं यह समझता हूं कि पंजाब की जनता से एक बहुत बड़ा धोखा हुआ है और उस को यह धोखा उस वक्त देने की कोशिश की गई जिस वक्त तीसरे general elections होने जा रहे थे। उस वक्त उन लोगों को यह बताने की कोशिश की गई कि सरकार जनता की आवाज़ को सुनती है। The Government is alive to the voice of the people.

मैं यह अर्ज़ करना चाहता हूं कि यह सरकार जनता की है और जनता की मांग को सुन कर इस ने काम करना शुरू किया है लेकिन आज जिस शक्ल में यह बिल यहां discuss हो रहा है मैं समझता हूं कि यह लोगों के साथ मज़ाक करने वाली बात है। चेयरमैन साहब, यह कोई छिपी हुई बात नहीं है कि आज हरेक property पर पहले ही कितने taxes लागू हो रहे हैं। Municipal कमेटियां House Tax लगा कर बैठी हैं, पंजाब की सरकार जनता से Property Tax वसूल कर रही है और देश में और इस प्रान्त में socialistic pattern की society बना रही है। मैं इन के pattern की बात को आगे चल कर रखना चाहता हूं। जो Centre की हकूमत है वह जो property की आमदन होती है उस के मुताबिक उस आमदनी पर Income Tax लेती है। इस के अलावा यह जो tax है पंजाब की हकूमत अपने पंजाब की जनता के लिये एक अजूबा बना कर दे रही है जो बाकी के taxes के अलावा होगा। हैरानी तो इस बात की है कि एक तरफ

तो यह कहा जाये कि हमारी Centre की सरकार और पंजाब की सरकार जो Five-Year Plan चला रही है और इस को top priority दे कर चल रही है और पंजाब सरकार भी इस चीज़ को सामने रख कर चल रही है वह यह है कि किसी ढंग से यहां buildings बननी चाहियें। जनता जो है, आम आदमी जो हैं, वे भगवान की नीली छत्री के नीचे रात को सोते हैं क्योंकि उन के पास सिर ढांपने के लिये भी जगह नहीं है। सर्दी के अन्दर हज़ारों की तादाद में——

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : On a point of Order, Sir. ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ scope ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਵਿਆਖਿਆਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਬਿਲ ਰਾਹੀਂ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਇਤਨੀ ਤਰਮੀਮ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ..............

Sardar Lachhman Singh Gill : Is it a point of order ?

Revenue Minister (Sardar Ajmer Singh) : On a point of Order, Sir. This discussion is not relevant to the Bill under consideration, it is being said that the Government should do this or that. The hon. Member is attacking the Government's policy of assessment of land revenue. He is going far beyond the scope of the Bill. I request that he should be asked to confine himself to the Bill.

श्री बलरामजी दास टंडन: : मैं यह समझता हूं कि इस के ऊपर कुछ कहने की जरूरत नहीं क्योंकि इस से ज्यादा और relevant क्या चीज़ हो सकती है कि सरकार property पर tax लगाये जा रही है जिस में मकान भी आते हैं और फिर मैं ने जो amendment दी हुई है और मैंने इस बारे में बताया है कि आज हालत क्या है। अगर यह relevant नहीं है तो और किसे relevancy कहते हैं ?

चेयरमैन साहिब, मैं बता रहा था कि आज लाखों नहीं करोड़ों आदमी ऐसे हैं जो इस सूबा के अन्दर और इस देश के अन्दर रात को भगवान की नीली छत्री के नीचे सोते हैं। उन के पास मकान नहीं। कई लोग आसमान के नीचे सोते हैं या कई लोग एक ही कमरा की छत के नीचे गुज़ारा कर रहे हैं, उसी एक कमरा में माता पिता रहते हैं और उसी में नौजवान शादी शुदा लोग रहते हैं और उसी कमरा में उन्हें अपना खाना वगैरह बनाना पड़ता है क्योंकि उन्हें और मकान किराया पर नहीं मिलता। हमारी पंजाब की हकूमत एक तरफ तो यह प्लान बना रही है कि ज्यादा से ज्यादा मकान बनें और इस के लिये यह लोगों को incentive देती है कि लोग मकान यदि इस से लें तो उस की कीमत वे तीन सालों में सालाना किश्तों में दे सकते हैं और अगर मकान बनाने के लिये loan लेना चाहें तो वह loan ले सकते हैं जो कि वह तीस सालों में collect करती है। चेयरमैन साहिब, जहां पर एक तरफ तो सरकार लोगों को ज्यादा से ज्यादा building बनाने के लिये incentive दे रही है क्योंकि पंजाब के लाखों लोग आज वे सरो समान हैं और वे आसमान के नीचे सोते हैं, उन के लिये सरकार खुद भी मकान construct कर रही है लेकिन दूसरी तरफ आप देखिए हमारी सरकार ने ज्यादा से ज्यादा house tax लगाया हुआ है दूसरी तरफ इस ने Municipal कमेटियों को order करके यह उन से enhanced rates पर house tax वसूल करा रही है और फिर इस ने property tax लगाया हुआ है। वहां उन से ज्यादा से ज्यादा house tax और property tax वसूल किया जाता है

[श्री बलरामजी दास टण्डन]

वहां उन को उसी property की income पर income tax भी देना पड़ता है। इस के अलावा मरला टैक्स लागू किया गया। अगर सारे हालात को सामने रख कर गौर करें तो आदमी यह सोचने पर मजबूर होता है कि किस तरह से इन टैक्सों से छुटकारा हासिल किया जाए। थोड़ी थोड़ी देर के बाद Municipal Committee नोटिस देती है कि फलां जगह पर टैक्स नहीं जमा करवाया तो आप को penalty देनी पड़ेगी और अगर फिर भी गफ़लत हुई तो कोर्ट में जाना पड़ेगा। सम्बन्धित आदमी परेशानी से इधर उधर भागता है। मैं पिछले नौ दस सालों से Municipal Committee का मैम्बर होने के नाते जानता हूं कि उन को किन हालात का सामना करना पड़ता है। कभी वे Municipal Committee के दफ्तर के चक्कर लगाते हैं कभी मैम्बरों के घरों के चक्कर लगाते हैं। मैं जानता हूं कि विधवा स्त्रियों को किन मुश्किलात का सामना करना पड़ता है। यतीम बच्चे, जिन के सिर पर मां बाप का साया नहीं रहा और जिन का केवल मात्र आश्रय उन की property ही होती है, नोटिस ले कर मारे मारे भागते फिरते हैं। उन को कायदे कानून का भी पता नहीं होता। वे रुलते फिरते हैं कोई उन को सही guidance नहीं देता। वहां पर एक टैक्स का रोना नहीं है। कई प्रकार के टैक्स हैं जिन के बारे में इधर उधर भागना पड़ता है। नोटिस आते हैं। अगर वक्त पर जमा न करवाया जाए तो 90 रुपये और बढ़ जाते हैं। अगर फिर भी नहीं दिया जा सका तो penalty और बढ़ गई। अगर इस के बावजूद भी वह पैसे नहीं जमा करवा सकते तो सरकार जिस तरह चाहे वसूल कर सकती है। पिछले दिनों मरला टैक्स के सिलसिले में लोगों को नोटिस मिले। लोग चीखे, चिल्लाये और कई जगहों पर जलसे हुए, जलूस निकले। जगह जगह पर demonstrations हुई और कई जगहों पर हड़तालें भी हुई। सारे शहरों में छोटी से छोटी दूकान से ले कर बड़ी से बड़ी दूकान के मालिकों ने unanimously आवाज़ उठाई कि इतने heavy taxes को बंद करना चाहिये। यह गवर्नमैंट अपने आप को Government of the people, for the people, by the people कहती है लेकिन मैं हैरान हूं कि यह जनता की हकूमत तरीके सोचती है कि किसी तरह से जो आखरी कतरा खून का लोगों के अंदर बच रहा है उस को भी चूसा जाए। ऐसे तरीके यह गवर्नमैंट सोचती है। इतनी सेवा गवर्नमैंट कर रही है कि छुरा अपने पास से दे रही है। आप को इतनी तकलीफ नहीं देती कि आप खुद छुरे को ढूंढते फिरो। छुरा देने के सिवा खुद यह सरकार करती है कि अपने पेट में घोंप लो और अपने आप को खत्म कर लो। फिर अगर बाद में चार आदमी उठा कर शमशान में लेजाने के लिये नहीं मिलते तो वह आदमी भी सरकार मुहैया कर देगी कि उठा कर शमशान में पहुंचा आओ। इतने heavy taxes हैं कि Property Tax लेने के लिये स्टेट गवर्नमैंट आती है और Income Tax लेने के लिये Central Government आती है। After all there is a limit to every thing. यह जो टैक्स लगे हैं हम इन को बंद करवाना चाहते हैं। (*Iterruptions*) सरकार इस मामले में political purposes को सामने रखती है। Political ढंग से सोचती है कि किस को exemption देनी है और कहां और किस वक्त देनी है। ये सारी बातें सरकार इस ढंग से तय करती है जिस से elections में ज्यादा से ज्यादा फायदा उठाया जाए। Fundamental Principles पर बात को आधारित नहीं करती। आप को शायद

मालूम होगा कि इसी हाउस के अंदर Local Bodies के Minister ने बताया था कि 6 फरवरी, 1962 को Municipal Committee, Patiala, हाउस टैक्स खत्म करने के लिये इजाज़त मांगती है। 13 फरवरी, 1962, यानी सात दिन के वक्फे से सरकार हाऊस टैक्स खत्म करने के लिये Notification कर देती है। (*Interruptions*) Municipal Committee ने 6 दिन पहले इजाज़त मांगी। (*Interruptions*) मैं हैरान होता हूं कि छोटी २ Municipal Committees, सुनाम, संगरूर, पटियाला, रामपुरा फूल, कितनी ही कमेटियां है जिन्होंने resolutions पास किये, दूसरी पार्टियों के लोगों ने resolutions move किये, और वह पास हुए relief ज्यादा देने के बारे में, total exemption of House Tax देने के बारे में, लेकिन सरकार ने एक बात नहीं सुनी और taxes वैसे के वैसे चलते रहे। निहायत अफसोस की बात है कि elections में कांग्रेस पार्टी नुमाइंदों को किसी न किसी बहाने से ज्यादा वोट दिलवाने के लिये यह सरकार tactics इस्तेमाल करती है। वे कहेंगे कि सरकार ने टैक्स लगा रखे हैं देखो कि कितनी तनदेही से काम कर के आप को बचाने के लिये मसीहा बन कर आ रहे हैं, आप को relief देने के लिये हम आ रहे हैं। जनता को किसी न किसी तरीके से बेवकूफ बना कर वोट लेना चाहते हैं। चाहे झूठ बोलना पड़े या सच बोलना पड़े किसी न किसी तरीके से वोट मिलें। यह इन का असूल है। मोरार जी देसाई ने पंजाब का दौरा किया तो उन्हों ने जगह जगह पर कहा कि हम taxes लगाएंगे लेकिन यह relief देने चले हैं। Finance Minister और दूसरे Ministers ने इस हाउस के अंदर कहा कि हम मानते हैं कि taxes बहुत ज्यादा हैं। यह भी जानते हैं कि Local Bodies के resources बहुत कम हैं, ज्यादा करने की ज़रूरत है। अगर इस के बावजूद सरकार political purposes को सामने रख कर ऐसा काम करे तो मैं नहीं समझता कि इस से ज्यादा और भी कोई गिरावट की बात हो सकती है। सरकार को fundamental बात का फैसला करना चाहिये। क्या सरकार चाहती है कि एक ही property पर चार चार जगह टैक्स लगाया जाए, अगर वह नहीं चाहती तो इस बिल में तब्दीली की जो मैं ने amendment की है वह इसी लिये की है कि Property Tax पहले ही लागू है, House Tax पहले ही लागू है, सरकार को ग़ौर करना चाहिये कि आखिर किस ढंग से यह टैक्स वसूल करने हैं। मुझे अफसोस के साथ कहना पड़ेगा कि जो नारा democracy का लगाया जाता है कि 'Instead of 'Government of the people', it will be 'Government off the people'. Instead of 'Government by the people', it will be Government buy the people'. Instead of 'Government for the people', it will be 'Government far the people'. इतने heavy taxes जनता के सामने रखें और फिर कहें कि जनता की सरकार है। जनता चीखती है, चिल्लाती है लेकिन इस के बावजूद सरकार नहीं सुनती। Elections के मौके पर political tactics किये जाते हैं। यह कहते हैं कि हम मरला टैक्स आधा कर देंगे, Property Tax हटा देंगे या हाउस टैक्स बंद कर देंगे, सब के सब exempt कर देंगे। इन सब बातों से पंजाब की जनता को मायूस होना पड़ेगा।

2.20 p.m.

[*At this stage Mr. Speaker occupied the Chair*]

[श्री बलरामजी दास टण्डन]

पंजाब के लोगों की आंखों से आंसू बहेंगे । इस बात के लिये वह कहां पर जाकर फरियाद करें ? इस House से बढ़कर उनके लिए और कौन सा साधन हो सकता है जहां से वह अपनी आवाज़ गवर्नमैंट के कानों तक पहुंचाएं । स्पीकर साहिब, खुद Treasury Benches पर बैठे हुए लोग भी इस बात को महसूस करते हैं कि गवर्नमैंट अब बेजा तौर पर taxes लगा रही है, उनके लिए उसके पास कोई justification नहीं । जब tax का बिल उन के पास पहुँचता है तो वह भागे २ department के अफसरों के पास यह पूछने के लिए जाते हैं कि कैसे exemption हो सकती है । आखिर यह बातें क्यों होती हैं ? अगर यह सरकार अपने आप को जनता की सरकार समझती है तो उसे इस बात पर गम्भीरता से विचार करना चाहिए कि एक एक व्यक्ति पर different names से, भिन्न २ नामों से कितने tax लगे हुए हैं, उसे सोचना चाहिए कि क्या अब उसमें और शक्ति है कि new taxes का बोझ बर्दाशत कर सके ? स्पीकर साहिब, अगर आज हालत यह होती कि Government के revenues बहुत कम हैं तो इस बात के लिए justification हो सकती थी कि किसी न किसी ढंग से taxes लगाकर सारा इक्टठा किया जाता लेकिन जब कि सन् 1948-49-50 में गवर्नमैंट के revenues लगभग 20 करोड़ रुपए के थे आज बढ़कर 90 करोड़ के करीब हो गए हैं । ऐसी हालत में चाहिए तो यह था कि जो unnecessary taxes जनता पर लगे हुए हैं, जिन taxes की दो तीन stages पर overlapping होती है उन को हटाया जाता । जैसे property tax है । म्युनिसिपल कमेटी भी वह लेती है, गवर्नमैंट भी लेती है और फिर उसी income पर Income Tax भी लगता है । लेकिन इन taxes में relief देने की बात तो सोची ही नहीं जाती । स्पीकर साहिब, अगर 7000 मील की दूरी से आए हुए अंग्रेज़ों की सरकार होती तो और बात थी । मैं आप के द्वारा गवर्नमैंट को इसकी इस नीति पर चेतावनी देते हुए यह बता देना चाहता हूं कि लोग इस बात की उम्मीद करते थे कि उन पर taxes का भार कम करने के लिए सरकार कोई repealing bill लाएगी मगर बजाए repealing bill लाने के इस तरह के amending bills के द्वारा उन के ज़ख्मों पर नमक छिड़कने की कोशिश की जा रही है और वह भी ग़लत ढंग से । Elections के वक्त लोगों को विश्वास दिलाया गया था कि taxes का भार 1/64 कर दिया जाएगा लेकिन बड़े अफसोस के साथ कहना पड़ता है कि सरकार अब अपने उन वायदों की तरफ से बिल्कुल silent है । उसकी बजाय यह तोहफा पंजाब की सरकार उन्हें दे रही है । स्पीकर साहिब, मैं आप के ज़रिए Ministerial गदि्दयों पर बैठे हुए लोगों को इतना ज़रुर कहना चाहता हूं कि वह इन बातों को सोचें और अगर उनके दिल के अन्दर यह ख्याल हो कि आपोज़ीशन की तरफ से जो तजवीज़ पेश की जाती है उसको मानने से credit Opposition को चला जाएगा तो मैं साफ तौर पर कहता हूं कि Opposition इस बात की कायल नहीं कि उसने credit लेना है । आप खुद अपने initiative पर इस unnecessary burden of taxes को कम करने के लिए repealing bills लाएं, Professional Tax को withdraw करें, Property Tax को हटा दें । मैं आप के द्वारा गवर्नमैंट को विश्वास दिलाता हूं कि आपोज़ीशन का एक एक आदमी जनता के बीच जाकर उन को बताएगा,

इस बात का ढंढोरा पीटेगा कि सरकार की फय्याज़ी के कारण आप को यह relief मिला है। Let a good thing be done any day by any person.

किसी भी तरह से हो, हम यह चाहते हैं कि सरकार जनता की रोती हुई आंखों को देखे, उसकी सिसकती हुई आवाज़ को सुने। अगर वह जनता की पुकार को नहीं सुनेगी तो उसे नहीं भूलना चाहिए कि जिस जनता ने अंग्रेज़ों के राज को यहां से उखाड़ फैंका जिनके अहदे हकूमत में सूर्य भी नहीं छुपता था; वह कांग्रेस की इस corrupt और उनकी तकालीफ से बेबहरा हकूमत को किसी भी कीमत पर यहां नहीं रहने देगी (*cheers from Opposition*) मैं ही नहीं कहता Central Government द्वारा नियुक्त Taxation Enquiry Commission ने इस बात को माना कि लोगों में अब किसी नए tax को बर्दाशत करने की शक्ति नहीं रही। उन्होंने सभी प्रान्तों का दौरा किया, सारा taxation का ढांचा देखा। सभी बातों का, सभी पहलुओं से अध्ययन करने के बाद Centre की हकूमत को इस बात के लिए advice दी कि property पर दो अलग २ taxes नहीं होने चाहिएं। खास तौर पर उन्होंने पंजाब का हवाला दिया। अगर किसी Opposition के आदमी ने यह बात कही तो जैसा कि Government का रवैया है, वह उसको ignore कर दे लेकिन वह तो ऐसे experts थे जिन को Central Government ने Taxation Enquiry Commission पर नामज़द किया। उन में थे :—

(1) Dr. John Mathai, Ex-Finance Minister,

(2) Shri Vaikunth L. Mehta, Former Finance Minister of Bombay.,

(3) Dr. V.K.R.V. Rao, Director, Delhi School of Economics,

(4) Shri K.R.K. Menon, Secretary, Ministry of Finance,

(5) Shri B. Venkatappiah, I.C.S. Executive Director, Reserve Bank of India, Bombay,

(6) Dr. B.K. Madan, Economic Adviser, Reserve Bank of India, Bombay, and

(7) Sardar Inderjit Singh, Commissioner of Income Tax, Delhi.

अव्वल दरजे के experts को इस Commission में लिया गया। उन्होंने advise किया, खास तौर पर advise किया कि पंजाब में property पर दोनों tax at a time नहीं होने चाहिएं। मैं हैरान हूं कि अगर उनकी report को भी रद्द ही करना था तो इस कदर बड़ी २ तन्खाहों वाले experts का वह Commission नियुक्त करने का फायदा ही क्या था ? यह तो वही बात हुई कि "सैय्यां भए कोतवाल अब डर काहे का" अगर इतने बड़े-बड़े आदमियों की कमिशन बैठानी थी, पांच २ सात-सात हज़ार रुपया तन्खाह देने के बाद भी उन की रिपोर्ट को रद्दी की टोकरी के स्पुर्द करना था तो इन सब बातों को क्यों लोगों के सामने लाया गया, क्या यह सब जनता की आंखों में धूल डालने के लिए ही किया गया? यह वह Commission थी जो कि Central Government ने पंजाब सरकार की सलाह से कायम की। इसलिए मैं उम्मीद करता हूं कि पंजाब सरकार जनता की उस आवाज को, जिस की पुष्टि इस Commission की रिपोर्ट ने भी की है, ज़रूर सुनने की कोशिश करेगी।

[श्री बलरामजी दास टंडन]

इस बिल पर बोलते हुए मेम्बर साहिबान की तरफ से जिन ख्यालात का इजहार किया गया है सरकार उनको नज़र अन्दाज़ नहीं करेगी और जो amendments मैं ने House के सामने रखी है उनको मंज़ूर करके जनता की आवाज़ को सही रूप में मानने का सबूत देगी। मैं आशा रखता हूं कि जनता की आवाज़ का एहतराम करते हुए न सिर्फ मरला टैक्स को समाप्त करेगी बल्कि property के ऊपर एक ही tax रहने देगी। मैं समझता हूं कि इन बातों की तरफ ध्यान दिया जाएगा और जिस ढंग से मैं ने इस बिल को modify करने की तजवीज़ दी है उसको सरकार स्वीकार करने की कोशिश करेगी।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿਲੋਂ (ਤਰਨ ਤਾਰਨ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਬਿਲ ਤੇ ਗੌਰ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕਮ ਅਜ਼ ਕਮ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਦਫਾ ਸਾਰਾ ਹੀ ਟੈਕਸ ਮਾਫ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਪਰ ਥੋੜੀ ਬਹੁਤ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਚੰਗਿਆਈ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਸੇ ਵੀ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਚੰਗਾ ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਇਲਾਕੇ ਲਈ ਰਿਆਇਤ ਜਾਂ ਇਲਾਕਾਈ ਇਮਤਿਆਜ਼ ਰਖਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀ ਸਮੁਚੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਬਿਲ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਜ ਕਲ੍ਹ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਟੈਕਸ ਲਗਾਉਣ ਜਾਂ ਹਟਾਉਣ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜਨਤਾ ਵਿਚ ਬੇਚੈਨੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਐਜੀਟੇਸ਼ਨਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਇਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਰਵੱਈਆ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗਲਾਂ ਦਾ ਇਕੋ ਹੀ ਜਵਾਬ ਦੇ ਕੇ ਠੱਪ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਉੱਨਤੀ, ਨਿਰਮਾਣ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਲਾਜ਼ਮੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਅਸੀਂ ਅਗਾਂਹ ਚਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਤੇ ਇੰਨੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਦੌੜ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਕਿ ਜਨਤਾ ਦੀ ਸਹਿਨ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾ ਰਹੇ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਰਫਤਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਾਲ ਨਾਲੋਂ ਤੇਜ਼ ਹੋ ਜਾਵੇ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਕਈ taxes ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਹੀ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ taxes ਕਈ ਸਜਣਾਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਇਖਤਰਾਹ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ Machiavelli ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਪੜ੍ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ ਉਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਆਸੀ ਤਾਕਤ ਲੈਣ ਦਾ ਢੰਗ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਜਾਚ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਖੈਰ, ਮੈਂ ਏਥੇ Machiavelli ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਮੈਂ ਏਥੇ Marshal ਦੀ ਨੀਤੀ ਹੀ ਕਹਿਣੀ ਮੁਨਾਸਬ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਇਸ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਮੋਟੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਪਿੰਡ ਦਾ ਸਰਪੰਚ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਹ ਮਿਉਂਸਪਲ ਕਮੇਟੀ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਤਕਰੀਰ ਕਰਨ ਦਾ ਰੰਗ ਢੰਗ ਹੀ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਪਹਿਲਾਂ ਇਤਨੀ ਬੁਰੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ political shape ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਕੇ ਉਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ nationalism ਦੇ ਨਾਉਂ ਹੇਠ ਲਿਆ ਕੇ ਬੁਰੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਇਥੇ ਵਾਜ਼ੇਹ ਕਰ ਦਿਆਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਨੀਅਤ ਤੇ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਪਰ politics ਵਿੱਚ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ Legislation ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਕਰੀਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਅੱਜ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ Ministerial Benches ਤੇ ਆ ਬੈਠੇ ਹਨ ਤੇ

ਅੱਜ ਇਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬਹਰਹਾਲ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨੀਅਤ ਤੇ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਏਸੇ position ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਪੈਣੇ ਹਨ।

ਏਥੇ ਟੰਡਨ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੁਣ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਬਦਲ ਗਈ ਹੈ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜੀ Government ਪਹਿਲਾਂ Government by the people, for the people and of the people ਸੀ ਉਹ Government ਹੁਣ buy the people, far the people and off the people ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਟੰਡਨ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਭੁਲੇਖਾ ਲੱਗਾ ਹੈ। Government ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਇਸ ਦੀ ਨੀਅਤ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪਿਆ। ਉਹ ਜੇ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਅਜ਼ਮਾਣਾ ਹੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਇਧਰ ਆ ਕੇ ਵੇਖਣ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਹਿੱਸਾ ਦਿਆਂਗੇ।

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਲਉ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੀ ਦਿਵਾਉਂਦੇ ਹੋ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿਲੋਂ : ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਇਸ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਭੁਲੇਖਾ ਹੈ। ਉਹ ਆ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੇ ਬੈਂਚਾਂ ਤੇ ਜ਼ਰਾ ਬੈਠ ਕੇ ਹੀ ਵੇਖਣ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ outlook ਹੀ ਬਦਲ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਇਕ ਖੁਲ੍ਹਮ ਖੁਲ੍ਹੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਰਾ ਏਧਰ ਆ ਕੇ ਵੇਖੋ ਅਤੇ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਅਜ਼ਮਾ ਕੇ ਵੇਖੋ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗੇਗਾ ਕਿ ਇਹ Government by the people, for the people and of the people ਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਨਹੀਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲੇਖਾ ਲਗਾ ਹੈ।

ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਜਿਹੜਾ amending Bill ਏਥੇ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਜ਼ਰੂਰ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਉਹ ਇਹ ਕਿ ਇਕ ਖਾਸ ਤਬਕੇ ਲਈ ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰਿਆਇਤ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਇਕ ਆਦਮੀ ਦਾ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਮਕਾਨ ਹੈ ਔਰ ਉਹ ਉਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਥੋੜ੍ਹਾ ਬਹੁਤ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਚਲਾਣ ਦੀ ਖਾਤਰ ਕੋਈ ਕਾਰਖਾਨਾ ਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਫੈਕਟਰੀ ਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜਦੋਂ ਕਿ ਹੋਰ ਸਾਰੀ ਸ਼ਹਿਰੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦੇ taxes ਹਨ ਫੇਰ ਕੀ ਵਜ੍ਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ Special Assessment ਰਾਹੀਂ tax ਵਸੂਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਜਦੋਂ ਇਕ ਆਦਮੀ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ already taxes ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਤੇ ਮੁੜ tax ਲਾਉਣਾ ਇਹ ਗੱਲ ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਸਮਝ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਹਰ ਸਾਲ ਹੜ੍ਹ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਮੇਰੀ constituency ਦਾ ਹੀ ਹਾਲ ਨਹੀਂ, ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਾਫੀ area ਹੈ ਜਿਹੜਾ specially flood affected ਹੈ, ਇਸ ਲਈ special ਰਿਆਇਤ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਜਿਹੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਜੋ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਮਕਾਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਛੋਟੀ ਮੋਟੀ ਫੈਕਟਰੀ ਲਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਇਹ ਰਿਆਇਤ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਇਕ ਗੱਲ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ clause 3(1) ਦੀ sub-clause (b) ਦੇ ਵਿੱਚ ਇਹ provision ਜ਼ਰੂਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ before or after such commencement it shall apply for a period of ten years from the date the factory starts working. ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਮੈਂ ਸਰਾਹਨਾ

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿਲੋਂ]
ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਲੇਕਿਨ ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਛੋਟਾ ਮੋਟਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਰਵਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਮਕਾਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਜੇ ਕੋਈ ਛੋਟੀ ਮੋਟੀ ਫੈਕਟਰੀ ਲਾਈ ਹੋਈ ਹੈ ਮਹਿਜ਼ ਆਪਣਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਖਾਤਰ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ Revenue Minister ਸਾਹਿਬ ਧਿਆਨ ਰਖਣਗੇ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦਾ ਇਹੋ ਨਕਸ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ masses ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਉਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਉਹ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ। ਖੈਰ, ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ criticise ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਇਥੇ ਇਕ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ ਦਾ clause 3(2) ਦੇ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਕਿ :

> "The State Government, if it is of opinion that it is in public interest so to do may by notification exempt any class or classes of sites or any areas to be specified in the notification from liability to special assessment."

ਇਸ clause ਦੇ ਵਿੱਚ ਇਤਨੀ power ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ public interest ਕਹਿ ਕੇ ਉਹ ਜਿਸ area ਨੂੰ ਚਾਹੇ exempt ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ policy ਉਤੇ ਆਏ ਦਿਨ agitations ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਐਸਾ ਮਾਹੌਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਾਫੀ ਨੁਕਸਾਨਦਿਹ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਵੇਂ ਬਜ਼ਾਤੇ ਖ਼ੁਦ ਖਤਰਨਾਕ ਨਹੀਂ ਲੇਕਿਨ ਐਸੇ ਹਾਲਾਤ ਜ਼ਰੂਰ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ Central Finance Committee ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਦੇਖ ਕੇ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਏ ਹੋਵੋਗੇ ਲੇਕਿਨ ਮੈਨੂੰ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਬਿਹਤਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਤ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਏਸ ਬਿਲ ਦੇ ਨਾਲ ਗਹਿਰਾ ਸਬੰਧ ਹੋਵੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਦੇਖ ਲਉ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੁਸੀਂ ਏਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਬੇਸ਼ਕ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਲੈ ਆਉ। ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹਰਜ ਵਾਲੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬਸ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇੰਨਾ ਕਹਿ ਕੇ ਆਪਦਾ ਸ਼ੁਕਰੀਆ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ (ਰੋਪੜ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮਰਲਾ ਟੈਕਸ ਬਿਲ ਦੇ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਤਰਮੀਮ ਮਾਲ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਲਿਆਂਦੀ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਚੰਗੇ ਪੱਖ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਗਲ ਮੰਨੀ ਹੈ ਕਿ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਛੋਟ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਇਸ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਕਿਤੇ ਕਾਰਖਾਨਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਉਥੇ ਦਸਾਂ ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਛੋਟ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਤੀਸਰੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੋਰ ਮੋਰੀ ਰਖ ਲਈ ਹੈ। ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਸਰਕਾਰ ਚਾਹੇ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਇਸ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੋਵੇ ਉਹ ਛੋਟ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਲਾਜ਼, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਮਿਉਂਨਿਸਪਲ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵੋਟਾਂ ਲੈਣ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਰਖੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੋੜ ਹੋਇਆ ਕਰੇਗੀ ਉਦੋਂ ਇਹ ਅਖਤਿਆਰ ਵਰਤ ਕੇ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਿਆ ਕਰਨਗੇ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਤਰਮੀਮ ਲਿਆ ਰਹੀ ਹੈ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ ਹੈ। ਇਹ ਟੈਕਸ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਬਿਲਕੁਲ justified ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਕਿਸਾਨ ਤੇ 8 ਕਿਸਮ ਦੇ ਟੈਕਸ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾ ਹੈ Land Revenue, ਦੂਸਰਾ Local Rate, ਤੀਸਰਾ Surcharge ਚੌਥਾ Special Surcharge, ਪੰਜਵਾਂ ਆਬਿਆਨਾ, ਛੇਵਾਂ Betterment Levy, ਸਤਵਾਂ Profession Tax ਅਤੇ ਅਠਵਾਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦਾ ਟੈਕਸ ਹੈ। ਇਹ ਅਠ ਟੈਕਸ ਏਸ ਵੇਲੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਹ ਨੌਵਾਂ ਟੈਕਸ ਲਗਾਉਣ ਦੀਆਂ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ Property Tax, Profession Tax , ਆਮਦਨ ਟੈਕਸ ਅਤੇ Urban

ਟੈਕਸ ਲਗਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ that whereas a woman can conceive ten to twelve children in all her youth the Kairon Government has conceived nearly fifty children in the shape of taxes in the last seven or eight years. ਜਦੋਂ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਇਤਨੇ ਟੈਕਸ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ ਤਾਂ ਫੇਰ ਮਰਲਾ ਟੈਕਸ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਕੋਈ justification ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੀ । ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਕਹਾਵਤ ਹੈ

This is a last straw on the camel's back.

ਔਰ ਹੁਣ ਇਕ ਹੋਰ 8 ਕਰੋੜ ਦੇ ਟੈਕਸ ਦਾ ਬੱਚਾ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਜੰਮਣ ਵਾਲੀ ਹੈ । ਉਹ ਅਜੇ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿਚ ਹੈ । ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸ਼ਾਇਦ ਹਾਊਸ ਨੂੰ extend ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਪਛੋਕੜ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਇਹ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ relief ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ ਇਸ ਦੀ ਕੋਈ ਮਹੱਤਤਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਦੇ ਟੈਕਸ ਇਹ ਹੋਰ ਲਗਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਤੁਸੀਂ ਛੋਟ ਵੀ ਦੇ ਰਹੇ ਹੋ ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜਨਤਾ ਆਪਣੀ ਹਿੰਮਤ ਦੇ ਨਾਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ । ਪਿਛਲੀ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ 22 ਮਾਰਚ, 1961 ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ 25 ਹਜ਼ਾਰ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਮੁਜ਼ਾਹਰਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਮਰਲਾ ਟੈਕਸ, ਸਰਚਾਰਜ ਟੈਕਸ, ਅਤੇ ਰਜਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਫੀਸ ਹਟਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਤੋਂ ਚਾਰ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਕ ਆਰਡੀਨੈਂਸ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚ ਮਰਲਾ ਟੈਕਸ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਛੋਟਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ । ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜੱਦੋਜਹਿਦ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸੀ ਔਰ ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਅਜ ਏਥੇ ਇਹ legislation ਲਿਆਂਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਅਜ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਮਰਲਾ ਟੈਕਸ ਐਕਟ ਨੂੰ repeal ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹਿਤ ਇਸ ਗਲ ਦੇ ਵਿਚ ਸੀ । ਅਜ ਜਿਹੜੇ ਟੈਕਸ ਲਗਾਏ ਹੋਏ ਹਨ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜਨਤਾ ਦਾ ਕਚੂਮਰ ਕੱਢ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ Centre ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵੱਲੋਂ 21 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਰੇਲਾਂ ਦੇ ਕਰਾਇਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 79 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਹੋਰ ਟੈਕਸ ਲਗਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਅਜ ਜਿਹੜਾ ਛੋਟੀ Industry ਵਾਲਾ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਰੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਗਰੀਬ ਲੋਕ ਵੀ indirect tax ਦੇ ਹੇਠ ਆ ਕੇ ਦਬੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਦੇ ਪੇਸ਼ੇਨਜ਼ਰ ਮਰਲਾ ਟੈਕਸ ਲਗਾਉਣਾ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਹੈ । ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਕਿਸੇ ਵੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਲਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਟੈਕਸ ਤੁਸੀਂ ਲਗਾ ਰਹੇ ਹੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜਨਤਾ ਹੁਣ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ । It is a last straw on camels' back. ਇਹ ਤੁਸੀਂ ਊਂਟ ਦੀ ਕਮਰ ਤੇ ਆਖਰੀ ਤਿਨਕਾ ਰਖਣ ਵਾਲੀ ਗਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ । ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹੜੇ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦਾ ਲਕ ਟੁਟ ਜਾਵੇ । ਜਦੋਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਲਕ ਤੋੜਨ ਤੋਂ ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਕੇ ਤੁਹਾਡਾ ਲਕ ਤੋੜਨਾ ਪੈਣਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਮਨਿਸਟਰੀ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਨਿਤ ਨਵੇਂ ਟੈਕਸ ਲਗਾਉਣੇ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਉ । ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਬਾਜ਼ ਨਾ ਆਏ ਅਤੇ ਏਸੇ ਨੀਤੀ ਤੇ ਚਲਦੇ ਰਹੇ ਤਾਂ it will dig your grave. ਤੁਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਦੁਖੀ ਜਨਤਾ ਦੇ sentiments ਦੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰੋ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਤਰਸ ਖਾਉ ।

[ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼]

ਤੁਹਾਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਖਰਚੇ ਘਟਾਉ । ਤੁਸੀਂ 31 ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ 14,13 ਜਾਂ 12 ਕਰ ਲਉ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਢਿੱਲੋਂ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਰਾੜੇਵਾਲਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਛੁੱਟੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਛੁੱਟੀ ਦੇ ਦਿਉ । ਇਹ ਕੰਮ ਤਾਂ ਚਲਦਾ ਹੀ ਰਹੇਗਾ । ਇਸ ਕਮ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਹੋਰੀ ਇਕੱਲੇ ਵੀ ਚਲਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਬੜੇ ਹਿੰਮਤ ਵਾਲੇ ਹਨ । ਏਥੇ ਪਹਿਲੇ ਵੀ ਤਾਂ ਇਕ ਆਦਮੀ ਦੀ ਹੀ ਹਕੂਮਤ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ । ਬਾਕੀ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਬਰਾਏਨਾਮ ਹੀ ਹਨ । ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੋਰ ਆਮਦਨ ਵਧਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਰੀਆ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਸ ਸਕਦੇ ਹਾਂ । ਤੁਸੀਂ ਸਿਨਮਿਆਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਨੂੰ ਨੈਸ਼ਨੇਲਾਈਜ਼ ਕਰ ਲਉ । ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕਾਫੀ ਆਮਦਨ ਵਧ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਜਿਹੜੀ Resources and Retrenchment Committee ਬਣੀ ਸੀ ਉਸਦੀਆਂ ਜੋ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਤ ਹਨ ਜੇ ਕਰ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰੇ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਮਿਲ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਟੈਕਸ ਲਗਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪਵੇਗੀ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਬ, ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜਨਤਾ ਵਲੋਂ, ਜਿਹੜੀ ਅਜ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਤਨੇ ਟੈਕਸਾਂ ਦੇ ਬੋਝ ਕਰਕੇ ਹਾਹਾਕਾਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਗ਼ਰੀਬ ਜਨਤਾ ਨਾਲ ਕੋਈ ਹਮਦਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ criticism ਦੇ responsive ਹੋ ਤਾਂ ਇਸ ਐਕਟ ਨੂੰ repeal ਕਰ ਦਿਉ ਅਤੇ ਜੋ ਹੋਰ ਟੈਕਸਾਂ ਦੀਆਂ proposals ਲਿਆ ਰਹੇ ਹੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਲਿਆਉ । ਤੁਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਹੁਣ ਰਹਿਮ ਕਰੋ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਮਰ ਅੱਗੇ ਹੀ ਟੁੱਟ ਚੁਕੀ ਹੈ । ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਐਨੇ heavy taxation ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਬਲਕਿ ਟੈਕਸਾਂ ਵਿਚ ਛੋਟ ਦੇਣ ਨਾਲ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਕਿ ਗਰੀਬ ਜਨਤਾ ਵਿਚ ਉਤਸ਼ਾਹ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ । ਤੁਸੀਂ ਆਮਦਨ ਵਧਾਉਣ ਦੇ ਹੋਰ ਵਸੀਲੇ ਪੈਦਾ ਕਰੋ ਅਸੀਂ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਲੈ ਜਾਣ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵਾਂਗੇ । ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਪੂਰਾ ਹਿੱਸਾ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਪਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਜੋ ਤਿਨਕੇ ਤੁਸੀਂ camel ਦੀ back ਤੇ ਰਖ ਰਹੇ ਹੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰੋ । ਸਾਨੂੰ ਇਥੇ ਜਨਤਾ ਨੇ ਭੇਜਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਡਾ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਸਾਰੇ ਮਿਲ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰੀਏ । ਬੇਸ਼ਕ ਅਸੀਂ ਵਿਰੋਧੀ ਹਾਂ ਲੇਕਿਨ ਲੋਕਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਕਈ ਐਸੇ ਮਸਲੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਲ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਬਹਿਬੂਦੀ ਲਈ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਚਲ ਸਕਦੇ ਹਾਂ । ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅੰਦਰ ਚੰਗਾ ਰਾਜ ਪਰਬੰਧ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਟੈਕਸ ਵਾਪਸ ਲਉ ਅਤੇ ਇਸ ਐਕਟ ਨੂੰ repeal ਕਰੋ । ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ, ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਸੂਬਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਪੂਰਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਵਾਂਗੇ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਜਨਤਾ ਦੀ ਕਮਰ ਟੈਕਸਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਤੋੜੋ ਗੇ ।

श्री निहाल सिंह (महेन्द्रगढ़): जनाब स्पीकर साहिब, यह जो बिल Revenue Minister साहब ने पेश किया है यह बड़ा अच्छा बिल है क्योंकि आज कल जितने भी बिल पास होते हैं उन के ज़रिये कितने ही नये taxes लगाये जाते हैं और नये नये taxes के बिल पेश होते हैं । इस लिये मैं मनिस्टर साहब को बधाई देता हूं जो उन्हों ने एक ऐसा बिल पेश किया है जिस से लोगों पर कोई tax नहीं लगेगा बल्कि इस से उन्हें कुछ relief ही मिलेगा ।

इस सिलसिले में मैं यह अर्ज़ करनी चाहता हूं कि कई इलाके ऐसे हैं जहां के लोगों की हालत किसी से छिपी हुई नहीं है । वहां के लोगों के पास कोई खास आमदनी के ज़रिये नहीं और न ही उन का रहन सहन अच्छा है । उन को इस बिल से काफी relief मिलेगा ।

इस के अलावा मैं थोड़ी सी अर्ज़ करना चाहता हूं कि कुछ ऐसे इलाके भी पंजाब में हैं जहां के चन्द कस्बों में कोई तरक्की नहीं हुई जैसा कि हमारे ज़िले महेन्द्रगढ़ में महेंदरगढ़ और नारनौल के दो कसबे हैं, मैं हाउस का ध्यान उन दो कस्बों की तरफ दिलाना चाहता हूं। इस बिल का जो मकसद है वह यही है कि जिन कस्बों में तरक्की हुई है वहां लोगों के मकानों और दुकानों की ज़मीनों पर land revenue में special surcharge लगा कर उन से यह tax वसूल किया जाये। लेकिन हमारे सूबा में कुछ ऐसे कस्बे भी हैं जिन का मैं ने अभी यहां ज़िक्र किया है यानी नारनौल और महेन्द्रगढ़ जिन्हों ने कोई तरक्की नहीं की। अगर वहां की आबादी को देखा जाये या वहां की पिछली back ground को देखा जाये तो साफ पता लगता है कि उन कस्बों ने ज़रा भी तरक्की नहीं की। स्पीकर साहब, मैं census report की बिना पर अर्ज़ करनी चाहता हूं कि महेन्द्र गढ़ town की आबादी जहां 1901 में 9984 थी तो 1921 में यह 8580 रह गई थी और 1941 में यह 7961 रह गई थी और 1961 में यह फिर 9 हज़ार हो गई थी। इस से यह साफ नज़र आता है कि वहां पर किसी किस्म की development का काम नहीं हुआ और वहां के लोगों की इकतसादी हालत गिरती जा रही है; इसी तरह से आप मेरे ज़िले के दूसरे कस्बे नारनौल की हालत को देखिये। नारनौल town की आबादी 1941 में तो 23,063 थी लेकिन 1961 में यह 23,943 हो गई। तो इस से साफ ज़ाहर होता है कि वहां पर कोई तरक्की नहीं हुई। अगर वहां पर तरक्की का कोई काम हुआ होता तो वहां के लोग वहां से बाहर न चले जाते और वहां की ज़मीनों की कीमतें बढ़तीं और वहां के लोगों को कोई रोज़गार मिलता और उन्हें रोज़गार के लिये बाहर न जाना पड़ता। लेकिन ऐसा नहीं हुआ है। 30 या 40 साल गुज़र जाने के बाद भी वहां की आबादी वहीं खड़ी रही है और अगर बढ़ी है तो मामूली सी बढ़ी है। इन figures से हम देखते हैं कि वहां की आबादी stationary रही है। जहां इतने साल पहले 9 हज़ार थी वहां अब भी 9 हज़ार और कुछ सौ है और जहां पहले 23 हज़ार थी वहां अब 23 हज़ार 9 सौ हुई है। यह तो वहां की हालत है जिसे हम ने इस level पर कायम रखा है वरना वहां के लोग भारी तादाद में वहां से भाग जाते। इन के मुकाबला में दूसरे भी बड़े बड़े शहर हैं वहां पर ... ...

डा० बलदेव प्रकाश : On a point of order, Sir. क्या hon. Member आबादी के बढ़ाने में मंत्री मण्डल की जो contribution है वह बता रहे हैं? (हंसी)

राओ निहाल सिंह : तो मैं अर्ज़ कर रहा था कि जहां industrialisation बढ़ी है वहां पर आबादी भी बढ़ी है और जिन कस्बों की तरफ इस बारे में कोई तवज्जुह नहीं दी गई वहां की आबादी पहले से घटती जा रही है। इस लिये मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि ऐसे कस्बों में जहां की अबादी घटती जा रही है वहां के लिये यह सोचने की बात है जैसा कि मैंने पहले दो ऐसे कस्बों का ज़िक्र किया है वहां पर आप देखेंगे कि वहां अगर एक घर आबाद है तो उस के साथ दो मकान गैर आबाद हैं। वे इस किस्म के कस्बे हैं। तो ऐसे कस्बों के लोगों को अगर सरकार इस tax से exempt करने को तैयार नहीं तो यह और किस बात के लिये तैयार हो सकती है। खैर इस बिल में एक ऐसी clause है

[राम्रो निहाल सिंह]

जिस में यह लिखा हुआ है कि जहां सरकार मुनासब समझे और reasonable समझे तो उस case में वह उस जगह को इस tax से मुस्तसना कर सकेगी। उस के पेशे नज़र मैं उम्मीद करता हूं कि नारनौल और महेन्द्रगढ़ के दो towns को भी इस tax की ज़द से मुस्तसना कर दिया जायेगा।

श्री मंगल सैन (रोहतक) : अध्यक्ष महोदय, यह जो amending बिल पिछले Act की कुछ clauses को repeal करने का हमारे हाउस के सामने लाया गया है इस पर तो मुझे प्रसन्नता हुई है लेकिन मुझे एक बात का रंज है कि हमारे Minister for Revenue इस amending Bill के द्वारा कुछ इलाकों की exemption चाहते हैं कि जो sub-mountainous areas हैं, hilly areas हैं वहां पर यह special assessment tax न लगे। साथ ही आप ने कुछ factories को छूट दी है, दस साल के लिये छूट दी है और amending Bill में यह भी कहा है कि public interest में यह छूट दी है और साथ ही यह कि किसी भी क्लास या क्लासेज़ को यह छूट दी जा सकती है। स्पीकर साहिब, विचार करने की बात है कि हमारे मन्त्री महोदय जब जनता में गए होंगे और जनता को दोबारा यहां पर पहुंचाने के लिये कहा होगा तो जनता की आवाज़ भी उन्होंने सुनी होगी। जनता का जो standard of living, जो उन की economic condition है वह इन की आंखों से ओझल नहीं है। हम अच्छी तरह से जानते हैं कि पंजाब का जो एक आम आदमी है उस की आमदनी बहुत कम है। यह सरकार जो जनता की सरकार है, और दावा करती है कि हम peoples representatives हैं लोगों के benift के लिये, welfare के लिये हम यहां पर बैठ कर legislation करते हैं और उन के हित के लिये बातें करते हैं और कानून बनाते हैं, ऐसी सरकार को जनता के दिलों की धड़कन को भी ज़रूर सुनना चाहिये। आज पंजाब के सामान्य व्यक्ति की हालत बड़ी खराब है। पंजाब की सरकार और भारत की सरकार ने उस पर कितने बोझे लाद रखे हैं। अभी अभी जोश साहिब बोले तो उन्होंने देहात में आठ टैक्स गिनवाये। उन्होंने बताया कि इनकम टैक्स, हाउस टैक्स, प्रापर्टी टैक्स, मरला टैक्स और भी कितने ही टैक्स सरकार ने लगा रखे हैं। शहरों में कितने ही प्रकार के टैक्स Municipal Committees को देने पड़ते हैं। अब सरकार सोच रही है कि पिछड़े हुए लोगों को मकान मुहैया करने के लिये आठ करोड़ रुपये का टैक्स लगाएंगे। अब पिछड़े हुए भाइयों का नाम ले कर और पीड़ित भाइयों का नाम ले कर दोबारा टैक्स

(*At this stage the Deputy Speaker occupied the Chair.*)

लगाना चाहते हैं। लेकिन मैं आप के ज़रिये हाउस को कहना चाहता हूं कि आठ करोड़ छोड़ 20 करोड़ रुपये भी इक्ट्ठे कर लें तो भी यह सरकार उन के लिये मकान मुहैया नहीं कर सकेगी। Elections से पहले लोगों के दिल लुभाने के लिये और उन से वोट लेने के लिये उन को exploit करते हैं उन को तरह तरह के सब्ज बाग दिखाते हैं। यह जो classes को छूट देने वाली बात है, दर असल यह लोगों को चकमा देने वाली बात है, धोखा देने वाली बात है। 10 साल के लिये छूट देने से मकसद हल नहीं होता।

3. p. m.

दस साल में तो आदमी अपने पैरों पर खड़ा भी नहीं हो पाता। सरकार को जनता की आवाज़ का पास करते हुए यह बिल withdraw कर लेना चाहिये। स्पीकर साहिब, आप कहेंगे कि हमारी आदत है कि हम criticise करते हैं। लेकिन आप ने देखा होगा कि जब से इन के हाथ में power आई है यह लोग कदम कदम पर गड़बड़ करते हैं, अपनी कुर्सी का नाजायज़ फायदा उठाते हैं। हमें मजबूर हो कर कहना पड़ता है कि इन की कोई चाल है, हेरा-फेरी है इसीलिये legislation पास कर के अपना मकसद पूरा करना चाहते हैं। मैं कहता हूं कि मन्त्री महोदय को बड़ी फराखदिली से और दलेरी से हमारी बात मान लेनी चाहियें। Special Assessment Land Revenue Act लागू कर के चुनाव के दिनों में क्यों बंद कर दिया। अगर मरला टैक्स लगाना था, पैसे वसूल करने थे, लोगों की discontentment दूर करने के लिये .... (*Interruptions*) इस हाउस में Opposition की तरफ से बार बार कहा गया, Treasury Benches के स्याने आदमियों ने यह बात कही कि अपनी अपनी constituency में जाएंगे तो लोग क्या कहेंगे कि Treasury Benches पर बैठ कर नया टैक्स लगवा आए हो तो हम क्या जवाब देंगे। जनता समझती है कि आप की पार्टी ने बेइमानी करनी है, हेराफेरी करनी है इस से माहौल खराब होता है। जब देश आज़ाद हुआ तो कहते थे कि पांच सौ रुपये से ज्यादा तनखाह किसी को नहीं देंगे लेकिन आज कल आठ सौ रुपया तनखाह है, कोठियां हैं और भत्ते इलावा लिये जाते हैं। जनता पर नाजायज़ टैक्स लगाए जा रहे हैं जो कि उन की परेशानी का कारण बनते हैं। आप जानते हैं कि गरीब आदमी अपना पेट काट कर अपने और अपने बच्चों के मुंह को लगाम देकर पैसे बचा कर जायदाद खड़ी करता है। लेकिन उस पर प्रापर्टी टैक्स लगा दिया जाता है। Municipal Committee वाले हाउस टैक्स लेने के लिये पहुंच जाते हैं। मरला टैक्स अलग वसूल किया जाता है। ताज्जुब की बात यह है कि political हेरा-फेरी चलती है। कोई नेक काम नहीं करते। वोट लेने के मकसद से लोगों को धोखा दिया जाता है। इस प्रकार का हमारी सरकार का रवैया अच्छा नहीं है। Victimisation की वजह से हमारे ज़िला रोहतक में हर साल बाढ़ आती है, पानी मारता है और करोड़ों रुपयों का नुक्सान करता है। देहात में फसलों और मकानों को बहुत नुक्सान पहुंचता है। मन्त्री महोदय को चाहिये कि उन की तरफ भी ध्यान दें। उन्होंने कहा कि मामूली सी बात है, innocent सा बिल है।

सरदार लछमन सिंह गिल : On a point of order, Madam. आपने यकीन दिलाया था कि हाउस में बैठ कर कोई वज़ीर file work नहीं करेगा। इस के बावजूद वज़ीर साहिब (सरदार गुरबंता सिंह) file work कर रहे हैं। इस बारे में मैं आप का फैसला जानना चाहता हूं।

डा० बलदेव प्रकाश : On a point of order, Madam. अगर आप उन को मना करेंगे तो वे गलत बयानी पर मजबूर होंगे कि मैं फाईल वर्क नहीं कर रहा बल्कि असैम्बली का एजंडा देख रहा हूं।

[डा० बलदेव प्रकाश]

इसलिए मैं आप से गुज़ारिश करूंगा कि बजाय इन्हें इस बात से रोकने के आप इन्हें इजाज़त दे दें कि यह हाउस में बैठकर फाईलें देख लिया करें। दो बातें नहीं होनी चाहिएं कि फाइलें भी देखें और फिर इस बात को न मानें। अगर फाइलों को देखते हैं तो इन में moral courage होनी चाहिए कि वह इस बात को मानें कि जो काम करना है वह करना ही है। इस तरह से गलत बयानी करना ठीक नहीं है।

उपाध्यक्ष महोदया : मैंने पहले भी आप को कहा था और with all seriousness मैं फिर दरख्वास्त करूंगी कि न तो आप मनिस्टरों को अपने कामों के सिलसिले में हाउस में मिला करें और न ही वह उन फाइलों को यहां पर देखें। जब आप उन के पास जाते हैं तो लाज़मी तौर पर उन्हें उन फाइलों को देखना पड़ता है। (I have already pointed out and today again I would request in all seriousness that the hon. Members should refrain from going to the Ministers in connection with their work in the House and the Ministers are also well advised not to attend to such files here. When the Members go to them for their work then naturally they have to examine such files.)

डा० बलदेव प्रकाश : हम तो कभी नहीं जाते।

श्री मंगल सैन : उपाध्यक्ष महोदया, जिस तरह से यहां पर पक्षपात की नीति को अपनाया जाता है उस की एक मिसाल मैं आप के नोटिस में लाना चाहता हूं। पटियाला की म्युनिसिपल कमेटी ने Property Tax को हटाने के लिए 7 फरवरी को प्रस्ताव पास किया और उसको 16 फरवरी को मंजूर भी कर लिया गया लेकिन इस के उलट रामपुरा फूल की कमेटी ने उस से तीन महीने पहिले इस तरह का प्रस्ताव पास करके भेजा था जिसे अभी तक मंजूर नहीं किया गया हालांकि श्री बृषभान और दूसरे मन्त्री वहां पर जाकर जनता को विश्वास दिला आए थे कि उन की इस प्रार्थना को स्वीकार कर लिया जाएगा। (आवाजें : गलत, बिल्कुल गलत)।

उपाध्यक्ष महोदया : आप कैसे relevant हैं ? ((How is the hon. Member relevant ?)

श्री मंगलसेन : मैं आप को यह बात बताना चाहता था कि सरकार किस प्रकार से पक्षपातपूर्ण नीति का प्रयोग कर रही है। मैं प्रार्थना करता हूं कि इस तरह का भेद-भाव सरकार को नहीं करना चाहिए।

इस के अलावा इस बिल के अन्दर यह लिखा गया है कि इसको सरकार वहां पर ही लागू करेगी जहां पर public interest में होगा। लेकिन सवाल यह है कि इस public interest का निर्णय कौन करेगा? यह भी तो इन्होंने खुद ही करना है। जो इन की बात मानने वाले होंगे अगर वह कहेंगे कि अमुक जगह पर मरला टैक्स न लगे तो वहां पर exemption दे देंगे और अगर आपोज़ीशन के लोग होंगे तो वहां पर यह मंजूरी नहीं देंगे। मैं समझता हूं कि यहां पर clearly define होना चाहिए कि सरकार अपने इन अधिकारों का दुरुपयोग नहीं करेगी क्योंकि इनका इतिहास इस बात की

गवाही देता है कि पक्षपात के बगैर यहां पर कोई काम किया ही नहीं जाता। इस बात को यहां पर पूर्ण रूप से स्पष्ट किया जाना चाहिए क्योंकि यह उन के साफ दामन के ऊपर एक बदनुमा धब्बा होगा। आखिर में मैं पूरे ज़ोरदार शब्दों में मनिस्टर साहिब से निवेदन करूंगा कि Treasury Benches और Opposition की तरफ से जो constructive suggestions आई हैं उन पर गौर करें और सोचें कि जनता के हित में कौन सी बात है और उस के हित के खिलाफ क्या किया जा रहा है। आज पंजाब की जनता पहिले ही टैक्सों के बोझ के तले दबी हुई है। पंजाब का किसान, मजदूर दूकानदार, सरकारी मुलाज़िम सब तंग आए हुए हैं। एक के बाद दूसरे टैक्स के द्वारा जनता का खून निचोड़ा जा रहा है। इसलिए मैं उम्मीद करता हूं कि दलेरी के साथ, हिम्मत के साथ मन्त्री महोदय इन बातों पर विचार करेंगे। ठीक है कि उन के लीडर इन बातों को मानने के लिए तैयार नहीं होंगे लेकिन जो जनता के भले की बात हो उसे किसी भी हालत में दबाया नहीं जाना चाहिए। बजाय इस के उन्हें चाहिए कि यह ऐक्ट ही रीपील कराएं। इन शब्दों के साथ मैं आप का धन्यवाद करता हूं।

ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ (ਕਰਨਾਲ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜਿਹੜਾ ਬਿਲ ਪੇਸ਼ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਥਾਵਾਂ ਲਈ exemption ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਰ ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਟੈਕਸ ਲਗਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੇ ਲੋਕੀਂ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੋਈ ਟੈਕਸ ਮਾਫ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਛੋਟ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਾਲੇ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਕਿਉਂ ਘਟਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜ਼ਰੂਰਤ ਤਾਂ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਸੀ ਕਿ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੇ ਇਹ ਗਲ ਮੰਨ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਬਜਟ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਬਚਤ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਖਰਚ ਘਟ ਹੋਵੇ ਤਾਂ exemption ਦਿਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਗਲ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲਗ ਪਈ ਹੈ ਕਿ exemption ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਇਸ ਪਖ ਤੋਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਜੋ leakage ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਜਾਂ ਜੋ wasteful expenditure ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰੋਕ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਇਹ exemption ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਕਦਮ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਕਿਥੋਂ ਤਕ ਇਸ ਬਿਲ ਤੇ ਬਹਿਸ ਕਰਦੇ ਕਰਦੇ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਅਸੂਲ ਤੇ ਇਖਤਲਾਫ ਹੋਵੇ ਪਰ ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼. ਬਸਾਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਿਆਇਤ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਚਾਰ ਸੀਟਾਂ ਰਾਖਵੀਆਂ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੀਟਾਂ ਨੂੰ occupy ਕਰਨ ਜਾਂ ਨਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕਈ ਵੇਰ ਉਹ ਸੀਟਾਂ ਖਾਲੀ ਹੀ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ instructions ਵੀ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਕਿਤੇ ਕਿਸੇ ਦਿੱਕਤ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਇਖਤਿਆਰ ਸਰਕਾਰ ਲੈ ਲਏ ਤਾਂ ਇਸ ਤੇ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ (ਹਾਸਾ)। ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੀ ਬਿਲਡੰਗ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ। ਕਈ ਵੇਰ ਅਸੀਂ ਆਪ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਲੈ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਕੋਟੇ ਅਤੇ ਪਰਮਿਟਾਂ ਵਾਸਤੇ ਕਈਆਂ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਨੂੰ ਹਲ ਕਰਨ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ common man ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਹੀ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਆਦਮੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸਾਡੇ personal ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਿਛੇ ਜਿਹੇ ਜਗਾਧਰੀ ਵਿਚ ਇਕ ਕੇਸ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੇਠੋਂ ਜਜ ਨੇ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਸੈਸ਼ਨ ਜਜ ਨੇ ਵੀ ਸਜ਼ਾ

[ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ]

ਬਹਾਲ ਰਖੀ ਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਵੀ ਅਪੀਲ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਕੁਝ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼. ਰਲ ਕੇ ਇਕ ਡੈਪੂਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਗੌਰਮੈਂਟ ਪਾਸੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਕਰਵਾ ਲਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ $1\frac{1}{2}$ ਸਾਲ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੀ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੇਵਲ 26 ਦਿਨ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਭੁਗਤੀ। ਇਸ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਕਿਉਂ ਅਹਿਸਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਸਿਨਮਾ ਬਣਵਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਗਲ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ (ਵਿਰੋਧੀ ਦਲ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਸੰਸਾ)। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਤਾਂ ਥੋੜੀਆਂ ਬਹੁਤ ਹੋ ਹੀ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ mind ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਮੈਂ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੂੰ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ exemption ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਨਾਲ ਨਾਲ ਇਹ ਵੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਹੋਰ ਬਚਤ ਕਰਕੇ ਵਿਖਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਬਾਕੀ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਅਤੇ ਸਮੁਚੀ ਜਨਤਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾ ਸਕੇ। ਟੈਕਸ ਤਾਂ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਗਾਂਹ ਵੀ ਲਗਾਏ ਜਾਣਗੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ 8 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ State ਨੂੰ develop ਕਰਨਾ ਹੈ, industry ਨੂੰ develop ਕਰਨਾ ਹੈ, ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਉਤਾਂਹ ਉਠਾਣਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਤਾਂਹ ਲਿਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਟੈਕਸ ਲਗਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ face ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਗਿਲਾ ਨਹੀਂ ਜੇਕਰ ਸਮਾਜ ਦੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਉਤਾਂਹ ਲਿਜਾਣ ਲਈ ਟੈਕਸ ਲਗਾਣੇ ਪੈਣ ਪਰ ਮੇਰਾ ਗਿਲਾ ਤਾਂ ਇਕੋ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਲਗਿਆਂ ਕੋਈ ਸਕੈਂਡਲ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਜਿਨਾਂ ਟੈਕਸ ਤੁਸੀਂ collect ਕਰੋ ਉਸ ਦੇ ਖਰਚ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਦੀ ਨਾਲ justify ਕਰੋ। ਇਹ ਵੇਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨਾਂ ਖਰਚ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ justify ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਇਸ point ਤੇ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦਲੀਲ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ, ਸੁਝਾਵ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਤਰਮੀਮ ਰਾਹੀਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੁਝ exemptions ਦੇਈਏ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇਗੀ ਕਿ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਸਕੈਂਡਲ ਨਾ ਨਿਕਲੇ। ਜਿੰਨਾ ਟੈਕਸ collect ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਉਸ ਨੂੰ justify ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਅਸੀਂ industry ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਈਏ ਜਿਹੜੇ ਕਿ backward areas ਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਸਹੂਲੀਅਤ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ, backwards ਨੂੰ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਟੈਕਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਹੀ ਲੱਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ afford ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਰਾਏ ਹੈ ਕਿ ਇਹ taxes ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਲੱਗਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਬਹੁਤ ਕਾਫੀ ਹੈ। ਇਹ ਖਾਸ ਖਾਸ industries ਤੇ ਲਗਾਏ ਜਾਣ, cinema shows ਤੇ ਇਹ taxes ਲਗਾਏ ਜਾਣ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ import licenses ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਲਗਾਏ ਜਾਣ ਜਾਂ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਲਗਾਏ ਜਾਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ 500-1,000 ਰੁਪਏ ਮਾਹਵਾਰ ਤੱਕ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਰਕਾਰ subsidies ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ ਇਹ taxes ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਲਗਾਏ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਗਰੀਬ ਆਦਮੀ ਯਾ ਜਿਹੜੇ ਕਿਸੇ ਕੁਦਰਤੀ ਮੁਸੀਬਤ ਦੇ ਨਾਜ਼ਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਤਕਲੀਫ ਵਿੱਚ ਹਨ, ਇਹ taxes ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣੇ ਚਾਹੀਦੇ। ਜੇ ਸਰਕਾਰ taxes ਲਗਾ ਕੇ ਹੀ ਆਪਣੀ ਆਮਦਨ ਵਧਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਰਾਏ ਵੀ ਦਿਆਂਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ Revenue ਦੀ leakage ਤੇ control ਕਰਕੇ ਰੁਪਏ ਦੀ ਬਚਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜਿਤਨੀ ਵੀ ਫਜ਼ੂਲ ਖਰਚੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਾਫੀ ਬਚਤ Administration ਦੇ ਖਰਚੇ ਘਟਾ ਕੇ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ estimates ਜਿਹੜੇ ਬਣਦੇ ਹਨ ਉਹ ਵੀ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ।

ਏਥੇ ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮ ਚੰਦਰਾ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਗੱਲ ਕਹੀ ਸੀ ਕਿ ਇਕ building ਦੇ estimate ਪਹਿਲਾਂ 11 ਲੱਖ ਦੇ ਬਣਾਏ ਗਏ, ਫੇਰ 22 ਲੱਖ ਦੇ ਬਣਾਏ ਗਏ, ਪਰ ਫੇਰ ਇਹੀ estimate 47 ਲਖ ਦੇ ਬਣੇ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਅੱਛੀ building ਬਣਾਉਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਤੇ 47 ਲਖ ਹੀ ਲੱਗੇ ਗਾ। ਮੇਰਾ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ estimates ਬਣਾ ਲਏ ਜਾਇਆ ਕਰਨ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕਾਫੀ ਬਚਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ unjustified resources ਵਿੱਚੋਂ ਕਾਫੀ wasteful expenditure ਬਚਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਥੇ ਗਰੀਬ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਇਮਦਾਦ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਜਿਥੇ 15 ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਹੈ ਇਹ ਜੇਕਰ 20—25 ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਗਰੀਬਾਂ ਦਾ ਕਾਫੀ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਭਲਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਚਤ ਕਰਕੇ ਇਹ ਪੈਸਾ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਉਚਾ ਚੁਕਣ ਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ Opposition ਇਹ ਕਹਿਣ ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਬਹੁਤਾ ਪੈਸਾ wasteful expenditure ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ Government ਨੂੰ ਮਬਾਰਕਬਾਦ ਦਿੰਦਾਂ ਹਾਂ ਕਿ ਅਗੇ ਲਈ ਉਹ ਕੋਈ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਜਾਰੀ ਰਖਣਗੇ।

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ (ਜੰਡਿਆਲਾ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਸਾਡੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਚੱਪੇ ਚੱਪੇ ਉਤੇ ਮਰਲਾ ਟੈਕਸ ਲਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੋਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਖਿਆਲਾਤ ਰੱਖੇ ਹਨ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਨਵਾਂ ਟੈਕਸ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ।

उपाध्यक्ष महोदया : आप रुकिये नहीं, अपनी बात को जारी रखिए। (Please carry on your speech.)

ਕਾਮਰੇਡ ਮਖੱਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿਕਾ : ਟੈਕਸਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਅੱਗੇ ਹੀ ਦੁਖੀ ਸਨ। ਉਹ ਵਿਚਾਰੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੇ ਰਾਜ ਤੋਂ ਹੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਆਏ ਹਨ। ਅੱਜ ਆਪਣਾ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਹੋਏ ਨੂੰ ਵੀ 15 ਸਾਲ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹਨ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਟੈਕਸ ਕਮ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਹਰ ਸਾਲ ਨਵਾਂ ਟੈਕਸ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਏਥੇ ਬੈਠੇ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਉਹ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹਮਦਰਦ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਗੱਲ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ 26 ਜੁਲਾਈ, 1938 ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨ ਤੇ ਮਾਮਲਾ ਇਕ ਪੈਸਾ ਰੁਪਿਆ ਦੀ ਬਜਾਏ 2 ਪੈਸਾ ਰੁਪਿਆ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਕ ਅੰਦੋਲਨ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ General Secretary ਮੌਜੂਦਾ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਸਨ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਿਕੰਦਰ ਦੇ ਗੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਸਾਡਾ ਲਾਠੀਆਂ ਨਾਲ ਸੁਆਗਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਪਰਧਾਨ ਜੀ ਦੇ ਗੋਡੇ ਵੀ ਸੇਕੇ ਸਨ। ਸਰ ਸਿਕੰਦਰ ਨੇ ਜਨਤਾ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਦਬਾਉ ਪਾਣ ਵਾਲੀ ਸਰਕਾਰ ਬਾਰੇ ਯਕੀਨ ਜਾਣੋ ਕਿ ਜੇ ਅੱਜ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੀ ਤਾਂ ਇਹ ਕਲ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਅਸੀਂ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਇਹ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਇਕ tax ਹੋਵੇਗਾ। ਪਰ ਏਥੇ ਤਾਂ ਹਰ ਸਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਟੈਕਸ ਵਧਦਾ ਹੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, । ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮਾਲੀਆ, Local Rate, ਆਬਿਆਨਾ, Water-Charges Tax, ਖੁਸ਼ ਹੈਸੀਅਤੀ ਟੈਕਸ, Surcharge, Special Surcharge,

[ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ]

Professional Tax, ਪੰਚਾਇਤ Tax, ਮਿਊਂਸਪੈਲਟੀ ਟੈਕਸ, ਚੁੰਗੀ ਟੈਕਸ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਕੀ taxes ਹਨ ਕਿ ਹਰ ਸਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੀ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਖ਼ੂਨ ਪਸੀਨੇ ਦੀ ਕਮਾਈ ਨੂੰ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਟੈਕਸਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਗੁਲਛਰਰੇ ਉੜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਹਾਸਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮੈਂ 21 ਮਾਰਚ, 1951 ਦੀ debate ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹਾਂ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਡਾਕਟਰ ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਜੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਬੋਲਦਿਆਂ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਭਾਵੇਂ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਵਸਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ ਪਰ ਮੈਂ ਪੇਂਡੂਆਂ ਦੇ ਦੁਖੜੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਵਸਣ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਵਧ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਪੇਂਡੂਆਂ ਦੀ ਕੀ ਤਕਲੀਫ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਬੀਆਨਾ ਇਕ ਰੁਪਏ ਪਿਛੇ -/9/- ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਅੰਦੋਲਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਹਰਾ ਲਗਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਕੋ ਇਕ tax ਦਿਆਂਗੇ। ਪਰ ਏਥੇ ਤਾਂ ਹਰ ਸਾਲ ਨਵੇਂ ਟੈਕਸ ਲਗਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ taxes ਲਗਦੇ ਹਨ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਨਵੀਆਂ posts ਵੀ ਬਣਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ 7 ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਵਜ਼ੀਰ ਮੰਡਲੀ ਸੀ, ਸੱਤਾਂ ਤੋਂ 13 ਹੋਏ, ਫੇਰ 13 ਤੋਂ 34 ਹੋ ਗਏ, ਹੁਣ 34 ਆਦਮੀਆਂ ਤੋਂ 63 ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਹਰ ਸਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਸਰਕਾਰੀ ਖਜ਼ਾਨੇ ਤੇ ਭਾਰ ਪਾਉਂਦੇ ਚਲੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਹੀਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅੱਜ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਿਸਾਨੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਇਤਨੀ ਦੀਗਰਗੂੰ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਸੇਮ ਦੇ ਨਾਲ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਔਰ ਟੈਕਸਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਕਮਰ ਟੁਟਣ ਦੇ ਕਰੀਬ ਹੈ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਸੰਨ 1948 ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਬਜਟ 7 ਕਰੋੜ 23 ਲਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਹੁਣ 1962 ਦੇ ਵਿਚ 87 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵੀ ਉਪਰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸੈਸ਼ਨ ਦੇ ਕੁਝ ਦਿਨ ਹੋਰ ਵਧਾ ਕੇ 8 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੇ ਹੋਰ ਟੈਕਸ ਲਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। (ਸ਼ੋਰ)। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜੇ ਰੌਲਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਦੇ ਦਿਉ। ਵਜ਼ੀਰ ਦਸ ਹੋਰ ਵਧਾ ਲਉ ਕਿਉਂਕਿ ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਗੱਦੀਆਂ ਕਾਇਮ ਰਹਿ ਸਕਣ। ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਜੋ ਬੀਤੇਗੀ ਅਸੀਂ ਦੇਖ ਲਵਾਂਗੇ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਸਾਡੇ ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਬੜੇ ਹੰਕਾਰੇ ਹੋਏ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਏਥੇ 22 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਮੁਜ਼ਾਹਰਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮਰਲਾ ਟੈਕਸ ਬੰਦ ਕਰੋ। ਉਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਾਠੀ ਚਾਰਜ ਕਰਵਾਈ ਸੀ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਸਾਡਾ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਜੱਟਾਂ ਦਾ ਪੁਤ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਹੁਣ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਦਾ ਬਣਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਸ ਨੇ ਜੱਟਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕਿਉਂ ਨੀਤੀ ਬਣਾ ਲਈ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਮੁੜ ਆਪਣੀ ਏਸ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਬਦਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਅਸਲੇ ਤੇ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਤਰਸਿੱਕਾ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਸੀਂ ਬੋਲਦੇ ਬੋਲਦੇ ਕਈ ਨਾਮੁਨਾਸਬ ਲਫਜ਼ ਵਰਤ ਜਾਂਦੇ ਹੋ ਜੋ ਨਹੀਂ ਵਰਤਣੇ ਚਾਹੀਦੇ।

(Addressing Comrade Makhan Singh Tarsikka.) (The hon. Member sometimes uses very undignified words which he should avoid.)

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਅਛਾ ਜੀ, ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਵਾਪਸ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਹੀਂ ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਜਾਏ ਹੋ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੋਧਨਾ ਲਿਆਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵਸਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਰੀਲੀਫ ਮਿਲਦਾ। ਜਿਹੜੇ ਤੁਸੀਂ ਹੋਰ ਟੈਕਸ ਲਗਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੋਰ ਵੀ ਭੈੜੀ ਹੋਵੇਗੀ।

Sardar Gurdial Singh Dhillon : Madam, may I know what is the hour of interruption, today?

Deputy Speaker : It is 4 p. m.

सरदार गुरदयाल सिंह ढिल्लों : डिप्टी स्पीकर साहिबा, क्या मैं जान सकता हूं कि हाउस का टाइम साढ़े तीन बजे से भी आगे बढ़ा दिया गया है ? मैं इस लिए पूछ रहा हूं कि हाउस 11 बजे से ले कर साढ़े तीन तक था लेकिन इस वक्त साढ़े तीन से ऊपर हो चुका है ?

उपाध्यक्ष महोदय : 11 से 4 बजे तक का फैसला पहले ही हो चुका था। (It had already been decided to meet from 11.00 a.m. to 4.00 p.m.)

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿਕਾ : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਿਸਾਨੀ ਦਾ ਕੇਸ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਦਸ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਏ ਸਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਤੇ ਨਵੇਂ ਟੈਕਸਾਂ ਦਾ ਭਾਰ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਤੇ ਜਿਹੜੇ ਟੈਕਸ ਲਾਏ ਗਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਬੜੀ ਦਰਦਨਾਕ ਹੈ। ਏਸ ਵੇਲੇ ਅਸੀਂ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਨਹਿਰੀ ਪਾਣੀ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਜਿਹੜਾ ਆਬਿਆਨਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਚਾਹੇ ਹਾੜ੍ਹੀ ਬੀਜੀਏ ਜਾਂ ਸੌਣੀ ਉਹ 6·3 ਰੁਪਏ ਹੈ। ਸੰਨ 1872 ਦੇ ਵਿਚ ਸੌਣੀ ਲਈ 3.6 ਆਨੇ ਸੀ ਅਤੇ ਹਾੜ੍ਹੀ ਲਈ 4 ਆਨੇ ਸੀ । ਸੰਨ 1896 ਦੇ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਫਸਲ ਦਾ ਆਬਿਆਨਾ assess ਕੀਤਾ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਤਰਸਿੱਕਾ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਸੀਂ ਬੈਠ ਜਾਉ ਹੁਣ।

(Addressing Comrade Makhan Singh Tarsikka.) (The hon. Member may please resume his seat now.)

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਅੱਜ ਏਸ ਬਿਲ ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਜਿਤਨੀਆਂ ਤਕਰੀਰਾਂ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੇ ਦੋਸਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਗੈਰਮੁਤੱਲਕਾ ਸਨ। (ਵਿਘਨ) ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਸੀ ਔਰ ਇਸ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਪਹਾੜੀ ਅਤੇ sub-mountainous ਇਲਾਕਿਆਂ ਜਾਂ ਕੁਝ ਹੋਰ areas, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਪਰੋਂ ਇਹ ਟੈਕਸ ਹਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ exclude ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਆੜ ਦੇ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਜਿਤਨੀ ਟੈਕਸੇਸ਼ਨ ਦੀ ਪਾਲਿਸੀ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ discuss ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਏਥੇ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਆਫਤ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਬਾਰੇ ਇਕ ਲਫਜ਼ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਮਿਸਟਰ ਟੰਡਨ, ਜਿਹੜੇ ਕਾਫੀ ਸਿਆਣੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੇ ਸਾਲ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਸਪੀਚ ਸੁਣ ਕੇ ਬੜਾ ਅਫਸੋਸ ਹੋਇਆ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਿਚ ਸਕੂਲ, ਹਸਪਤਾਲ, ਸੜਕਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਅਸੀਂ ਜਦੋਂ ਜਾਇਜ਼ ਟੈਕਸ ਲਗਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਕਰਨ ਲਈ ਪੈਸਾ ਇਕਠਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਬਿਲ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਮੁਖ਼ਾਲਫਤ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਵਧ ਚੁਕੀਆਂ ਹਨ ਅਗਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਰੁਪਿਆ ਲੈ ਕੇ ਡੀਵੈਲਪਮੈਂਟ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਅਨਿਆਏ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਾਊਸ ਟੈਕਸ, ਪਰਾਪਰਟੀ ਟੈਕਸ ਵਗੈਰਾ ਜਿਤਨੇ ਹਨ ਸਭ ਛਡ ਦਿਉ। ਏਥੇ ਸਰਦਾਰ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤੇ ਜਿਹੜੇ 8 ਟੈਕਸ ਲਗਾਏ ਹਨ ਉਹ ਵੀ ਛਡ ਦਿਉ। ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ

[ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ]

ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਅਲਾਹਮੇ ਦਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਏਥੇ ਸੜਕਾਂ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀਆਂ, ਸਕੂਲ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ, ਹਸਪਤਾਲ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਸਾਰੇ ਟੈਕਸ ਮੁਆਫ ਕਰ ਦਿਉ । ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਦੇ ਵਿਚ ਪੈਸਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਹਈਆ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ । ਅਜ ਜਿਹੜਾ ਅਸੀਂ ਅਮੈਂਡਿੰਗ ਬਿਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਟੈਕਸ ਘਟਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੀਤੀ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਜਾਂ ਜਾਨਣ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਏਥੇ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਸਪੀਚਾਂ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲੇਖਾ ਪਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਮਕਾਨ ਦਾ 3 ਸੌ ਰੁਪਿਆ ਸਾਲਾਨਾ ਕਰਾਇਆ ਆਵੇਗਾ ਉਸ ਤੇ ਇਹ ਟੈਕਸ ਨਹੀਂ ਲਗਣਾ । ਜਦੋਂ 25 ਰੁਪਏ ਮਹੀਨੇ ਕਰਾਏ ਵਾਲੇ ਮਕਾਨ ਤੇ ਇਹ ਟੈਕਸ ਨਹੀਂ ਲਗਣਾ ਤਾਂ ਫੇਰ ਇਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਬੋਝ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ ਹਾਊਸ ਟੈਕਸ ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਲਗਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਮ ਅਜ਼ ਕਮ 3,600 ਰੁਪਿਆ ਆਮਦਨ ਹੋਵੇ । ਜੇ ਇਤਨੀ ਆਮਦਨ ਵਾਲੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਮਕਾਨ ਦਾ ਕਰਾਇਆ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਉਂਦਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਕੁਝ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਟੈਕਸ ਲੈ ਲਵੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਕੀ ਬੁਰੀ ਗਲ ਹੈ । ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਟੈਕਸੇਸ਼ਨ ਇਨਕੁਆਇਰੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰੀਪੋਰਟ ਪੜ੍ਹੀ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਨੋਂ ਟੈਕਸ ਇਕੋ ਥਾਂ ਤੇ ਲਗਦੇ ਹਨ ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ Local Body ਦੇ ਔਰ ਸਟੇਟ ਗੌਰਮੈਂਟ ਦੇ ਵਿਚਵੰਡਿਆ ਜਾਵੇ । ਮੈਨੂੰ ਦੁਖ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤਨੀਆਂ ਭੁਲੇਖੇ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਇਥੇ ਕਹੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ । ਮੇਰੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਦੋਸਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਤੇ 8 ਕਿਸਮ ਦੇ ਟੈਕਸ ਲਾ ਦਿਤੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਬਿਆਨੀ ਹੈ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । (*Noise*) ਜ਼ਰਾ ਸਬਰ ਨਾਲ ਸੁਣੋ । ਜਿਹੜੀ Special Sur-charge ਦੀ ਗਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹੈ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਵੀ limit ਮੁਕਰਰ ਹੈ । ਜੋ ਆਦਮੀ 56 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਉਪਰ Land Revenue ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਉਸਦੇ ਉਪਰ ਹੀ Special surcharge ਲਗਦਾ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਪਾਣੀ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਤੇ ਹੀ ਪਾਣੀ ਦਾ ਟੈਕਸ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਬਾਕੀਆਂ ਤੇ ਨਹੀਂ । ਇਹ ਜੋ 8 ਟੈਕਸ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਿਣੇ ਹਨ ਇਹ ਵਖਰੇ ਵਖਰੇ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਲਗਦੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਾਂ 8 ਟੈਕਸ ਗਿਣ ਦਿਤੇ ਕਿ ਸਾਈਕਲ ਟੈਕਸ, Professional Tax (*Interruptions*) ਇਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਟੈਕਸ ਕਿਸਾਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਸਾਰੇ ਟੈਕਸ ਮੁਆਫ ਕਰ ਦਿਉ ਅਤੇ ਜੋ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਾਲੇ ਟੈਕਸ ਹਨ ਉਹ ਵੀ ਮੁਆਫ ਕਰ ਦਿਉ.........

ਸ੍ਰੀ ਬਲਰਾਮਜੀ ਦਾਸ ਟੰਡਨ : On a point of order, Madam ਇਹ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਬੋਲ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਮਾਸਟਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿਘ ਜੀ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਬ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਵਿਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰ ਗਏ ਹਨ । ਕੀ ਇਹ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ ? (*noise and interruptions*)

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ : ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੱਲਾਂ ਰੰਗਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ । (*noise*)

ਸ੍ਰੀ ਬਲਰਾਮ ਜੀ ਦਾਸ ਟੰਡਨ : On a point of order. ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚੋਂ cross ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ?

उपाध्यक्ष महोदया : यह point of order नहीं है । मैं ने देखा नहीं है । (This is no point of order. At least I have not seen it.)

श्री उपाध्यक्षा : सुनियें ..... (Please listen.....)

माल मंतरी : ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗਿੱਲ ਸਾਹਬ ਨੇ ਹੁਣੇ ਇਥੇ ਇਕ ਬੜੀ ਕਮੀਨੇ ਤੇ ਘਟੀਆ ਗੱਲ ਮਾਸਟਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਮੁਤੱਲਕ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਹ... ...। (*loud noise*)

आवाज़ां : ਇਹ ਅਲਫਾਜ਼ ਵਾਪਸ ਲਉ। (*noise and interruptions*)

Comrade Makhan Singh Tarsikka : On a point of Order, Madam ....

Deputy Speaker : There should be no point of order, when I am speaking.

सरदार अजमेर सिंह जी, मुझे बड़े अफसोस के साथ कहना पड़ता है कि आप को ऐसे शब्द इस्तेमाल नहीं करने चाहियें। आप के साथ बड़े मुहज़्ज़ब लोग बैठे हैं, आप को ऐसे शब्द इस्तेमाल नहीं करने चाहिये। आप यह लफज़ वापस लें। (I am very sorry, the hon. Minister for Revenue should not have used such words. He should refrain from using such words in the presence of cultured people sitting here. He should please withdraw these words.)

माल मंतरी : ਮੈਂ ਬੜੇ ਅਦਬ ਨਾਲ ਤੇ ਨਿਹਾਇਤ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟਰੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਹ ਗੱਲ ਤੁਹਾਡੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੀ ਹੈ ਕਿ..............(*noise*)।

उपाध्यक्ष महोदया : आप अपने लफ्ज़ वापस लें। (Please withdraw these words.) (शोर) मुझे बड़े अफसोस से कहना पड़ता है कि आप जैसे सयाने आदमी भी ऐसे लफ्ज़ वापस नहीं ले रहे। (I am sorry to say that such a prudent man like the Revenue Minister is not willing to withdraw such words.)

माल मंतरी : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਇਕ ਗੱਲ ਤੁਹਾਡੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੇ ਹੋ। ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਸੁਣ ਲਉ ਕਿ ਮੈਂ ਕੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ। (*noise*)

उपाध्यक्ष महोदया : मुझे बड़े अफसोस से कहना पड़ता है कि आप मेरी बात मानने को तैयार नहीं हैं। (I am pained to point out that the hon. Minister for Revenue is not acceeding to my request.)

माल मंतरी : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਸਿਆਣਪ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ। ਮੈਂ ਪਿਛਲੇ 10 ਸਾਲ ਤੋਂ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੈਂ ਕਦੇ ਕੋਈ ਐਸੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। (*noise*) ਲੇਕਿਨ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਤਾਂ ਸੁਣੋ। (*noise*) ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਤੁਹਾਡੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਲਿਆ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੇ ਮੁਤੱਲਕ ਗਿਲ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ "ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੱਲਾਂ ਰੰਗਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ"। (*loud noise and interruptions*) ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਲਫ਼ਜ਼ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਲਈ ਕਹੋ (*noise*).........

उपाध्यक्ष महोदया : आप अपने लफ्ज़ वापस लें। (The hon. Minister should withdraw his words.) (*noise*) Order please.

माल मंतरी : ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਅਲਫਾਜ਼ ਵਾਪਸ ਲੈਣ। (*noise*)

Voices : Withdraw, withdraw.........(noise)

सरदार गुरदयाल सिंह ढिल्लों : डिप्टी स्पीकर साहिबा, शोर हम दोनों तरफ से सुन रहे हैं। पता नहीं कि झगड़ा किस बात पर है। यह भी पता नहीं कि सरदार लछमन सिंह गिल ने क्या बात कही थी। इस तरफ से मनिस्टर साहब जवाब दे रहे हैं। उन्हों ने कुछ कहा है। वह पहले आप के notice में लायें तो आप declare करें। यह कोई तरीका नहीं कि बात का पहले पता भी न लगे कि बात क्या है ....

उपाध्यक्ष महोदया : Order please, आखर कोई हाउस की भी dignity है। कुछ पता नहीं लग रहा। कुछ इधर से बोल रहे हैं और कुछ उधर से बोल रहे हैं, यह तो मजाक ही बन गया है। मैं दोनों तरफ के मैम्बर साहिबान से दरख्वास्त करूंगी कि आप सब चुप रहें और मैं उम्मीद करती हूं कि जिस किसी ने कोई unparliamentary लफ्ज़ कहा होगा वह उसे खुद बखुद वापस ले लेगा। (Order please. At least some standard of the dignity of the House must be maintained. There is a complete confusion in the House. The hon. Members on both the sides of the House are shouting. They have reduced the House to a mockery. I would appeal to the hon. Members sitting on both the sides of the House to maintain order. I would expect that whosoever has made any unparliamentary remarks in the House will himself withdraw them.)

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਲਫਜ਼ 10 ਬਾਰ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ ਲੇਕਿਨ ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਗਿਲ ਸਾਹਬ ਨੇ ਕਹੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਉਹ ਬਦਸਤੂਰ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ। ਉਹ ਲਫਜ਼ ਵੀ ਤਾਂ ਵਾਪਸ ਕਰਾਉ......... (*noise*)

चौधरी इंदर सिंह मलिक : On a point of order, Madam. आप ने ruling दी है कि hon. Minister अपने लफज़ वापस लें तो क्या आप की ruling दिये जाने पर भी वह लफज़ वापस नहीं ले सकते ?

उपाध्यक्ष महोदया : आप मेरी ruling पर भी ruling देना चाहते हैं? (Does the hon. Member want to give ruling upon my ruling ?)

चौधरी इन्दर सिंह मलिक : नहीं जी, आप ने ruling दी है कि वह लफज़ वापस लें......

ਭਗਤ ਗੁਰਾਂਦਾਸ ਹੰਸ : On a point of Order, Madam. ਕੀ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਕਿਸੇ ਮਿਨਿਸਟਰ ਜਾਂ ਮੈਂਬਰ ਦੀ ਜ਼ਾਤ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਚਮੜਾ ਰੰਗਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ?............(*noise*)

उपाध्यक्ष महोदया : आप अपने लफ़ज़ वापस ले लें। (The hon. Minister should withdraw his words.)

श्री रूप लाल मेहता : On a point of order, Madam. मेरे साथी सरदार अजमेर सिंह ने कहा है कि वह अपने लफ़ज़ withdraw करने को तैयार हैं लेकिन पहले जो लफ़ज़ सरदार लछमन सिंह ने सरदार गुरबन्ता सिंह के मुतल्लिक कहे हैं वह withdraw करें। पहले आप उन से withdraw करायें जो......

Deputy Speaker : This is no point of order .

(*Addressing the Minister for Revenue*) : आप से मेरी दरखास्त है कि आप अपने लफ्ज़ वापस ले लें और हाउस की dignity को कायम रखें । (I would request the hon. Minister to withdraw his words and maintain the dignity of the House.)

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਗਿਲ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਲਫਜ਼ ਕਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਉਹ ਵਾਪਸ ਲੈਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ।

उपाध्यक्ष महोदया : आप ने जो unparliamentary लफज़ कहे हैं आप उन्हें क्यों withdraw नहीं करते ? (Why is the hon. Minister for Revenue not withdrawing the unparliamentary remarks made by him ?)

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਤਾਂ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਵਾਂਗਾ, ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਤਾਂ ਸੁਣ ਲਓ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ unparliamentary ਲਫਜ਼ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਵਾਪਸ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹੋ ।

उपाध्यक्ष महोदया : सरदार लछमन सिंह, आप ने क्या कहा था ?

सरदार लच्छमन सिंह गिल : मैं ने कुछ नहीं कहा । अगर यह समझते हैं कि मैं ने कोई unparliamentary लफ्ज़ इस्तेमाल किया है तो मैं उसे वापस लेता हूं ।

उपाध्यक्ष महोदया : आप " अगर " क्यों इस्तेमाल करते हैं । आप को वह लफज़ वापस लेने चाहियें । (Why should the hon. Member use the word "if." He must withdraw his words.)

सरदार लच्छमन सिंह गिल : जनाब, मैं ईमानदारी से कहता हूं कि मैं ने कुछ नहीं कहा । अगर फिर भी यह कहते हैं तो मैं वापस लेता हूं ।

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਵਾਪਸ ਲੈ ਚੁਕਾ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਵਾਪਸ ਲਏ ਵੀ ਹਨ, ਆਪ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਨਹੀਂ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ unparliamentary ਲਫਜ਼ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਕਰਵਾਓ । ਮੈਂ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਿਆ ਹੈ ।

ਉਪ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ) : ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਜਾਹਲਾਂ ਨਾਲ ਵਾਸਤਾ ਪਿਆ ਹੈ । (ਸ਼ੋਰ)

चौधरी देवी लाल : On a point of order, Madam. सरदार हरचंद सिंह, डिप्टी मिनिस्टर ने अभी अभी कहा है कि "किहो जहे ज़ाहलां नाल वास्ता पिया है" इन को यह लफज़ वापस लेने चाहियें ।

उपाध्यक्ष महोदया : आप ज़रा ख्याल फरमायें कि सैंकड़ों आदमी गैलरीज़ में बैठे हुए हैं और आप ने हाउस को तमाशा बना रखा है । बड़े अफसोस की बात है । (Please maintain the dignity of the House. The hon. Members should keep it in mind that hundreds of persons are sitting in the galleries and the hon. Members have reduced the House to a mockery. It is really lamentable.) Please maintain the dignity of the House.)

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਬਿਲ ਤੇ ਕੋਈ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੋ ਐਸੀ ਨੁਕਤਾ ਚੀਨੀ ਕਰਨ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਹੁੰਦੀ। ਐਸੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਤਾਂ ਬਜਟ ਦੀ ਜਨਰਲ ਡਿਸਕਸ਼ਨ ਤੇ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਚੀਜ਼ ਤੇ ਤਾਂ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਵਕਤ ਲਗਣਾ ਸੀ। ਇਸ ਹਾਉਸ ਦੇ ਵਕਤ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਇਕ ਦੋਸਤ ਨੇ ਇਹ ਗਲ ਆਖੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਮੁਆਫ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। Courtyards ਵਗੈਰਾ ਦੀ ਗਲ ਆਖੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਗਲ ਗਲਤ ਹੈ। ਇਹ ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਕਮੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ kitchens ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ। Kitchens ਤੇ gardens ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਸੀ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਇਹ ਬਿਲ ਪਾਸ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

Deputy Minister (Sardar Harchand Singh) : Madam, I request that the time of the sitting be extended.

Voices from the Opposition Benches : No, no.

आवाजें : (From the Treasury Benches) टाईम आधा घंटा और extend कर दिया जाए।

आवाजें : (From the Opposition Benches) No, no.

उपाध्यक्ष महोदया : जो रवैया आप ने अख्तियार कर रखा है उस के मद्देनज़र कोई रियायत नहीं की जा सकती। (In view of the attitude adopted by the Members, no consideration can be shown to them.)

Deputy Speaker : Question is—

That the Punjab Land Revenue Special Assessment (Exemption) Bill, be taken into consideration at once.

(*After ascertaining the votes of the Members by voices, Deputy Speaker said, "I think the Ayes have it". This opinion was challenged and division was claimed. Deputy Speaker after calling upon those Members who were for "Aye" and those who were for "No", respectively, to rise in their places and on a count having been taken, declared that the motion was carried*).

The motion was carried.

Deputy Speaker : The House will now proceed to consider the Bill clause by clause.

4.00 p.m.

(*The Sabha then adjourned till* 8.00 *a.m. on Tuesday, the* 8*th May*, 1962).

17546 P.V.S.—380—29-11-62—C., P. & S., Pb., Chandigarh.

ANNEXURE

Note : Please see foot note at page (32) 66 of this debate, dated 7-5-62 Vol. I No 32

Collections under Small Savings Scheme

132. Sardar Kulbir Singh : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether any Government employees were appointed as agents for the collections of funds under the Small Savings Scheme in the district of Amritsar during 1961-62; if so, their names with their full addresses ;

(b) the rate of commission paid per hundred rupees to the agents referred to in para (a) above ;

(c) the total amount collected by each of the said agents during 1961-62 and the total amount of commission received by each of them ;

(d) whether any staff officers other than the agents referred to in para (a) above were appointed by Government in the said district for collections; if so, their names and the posts held by them ;

(e) the total amount collected directly by the persons referred to in para (d) above during 1961-62 ;

(f) the total amount withdrawn by the depositors in the said district during 1961-62?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) The following Government employees were appointed as agents for the collection of funds under Small Savings Scheme in the district of Amritsar during 1961-62 :—

Serial No.	Names	Addresses
1.	Shri Nathu Ram ..	Teacher, Government Primary School, Naushera Punuan, tehsil Tarn Taran
2.	Shri Suresh Kumar ..	Teacher, Government High School, Dhand, tehsil Tarn Taran
3.	Shri Madan Mohan Anand	Teacher, Government High School, Lopoke, tehsil Ajnala
4.	Shri Sudershan Singh ..	Office of the District Inspectress of Schools, Amritsar
5.	Shri Karam Singh ..	Branch Post Master, Kadgil, tehsil Tarn Taran

Vol. I, No. 32.

Serial No.	Names		Addresses
6.	Shri Maya Ram	..	Branch Post Master, Thati Khara, tehsil Tarn Taran
7.	Shri Bua Singh	..	Branch Post Master, Kala Ghanu Pur, tehsil Amritsar
8.	Shri Sat Pal	..	Branch Post Master, Mehta, tehsil Amritsar
9.	Shri Shyam Sunder	..	Teacher, Government Middle School, A. G. Depai, tehsil Amritsar

(b) *Security*		*Rate of Commission per hundred*
		Rs nP.
For the sale of 12 Yr. N.P.S.Cs.	..	1.25
For the sale of 10 Yr. N.P.S.Cs.	..	1.00

(c) The commission earned by the agents noted in part (a) above is indicated against each :—

Serial No.	Name		Amount collected	Commission received
			Rs nP.	Rs nP.
1.	Shri Nathu Ram	..	900.00	11.25
2.	Shri Suresh Kumar	..	..	..
3.	Shri Madan Mohan Singh	..	..	..
4.	Shri Sudarshan Singh	..	..	..
5.	Shri Karam Singh	..	..	..
6.	Shri Maya Ram	..	1,720.00	21.50
7.	Shri Bua Singh	..	4,600.00	57.50
8.	Shri Sat Pal	..	15,145.00	189.31
9	Shri Shyam Sunder	..	..	..
	Total	..	22,365.00	279.56

(d) No.

(e) Nil.

(f) Security	Amount withdrawn during 1961-62
	Rs
N.P.S.Cs. ..	34,09,077
P.O.S.B. Accounts ..	2,22,79,776

LEGAL ASSISTANCE FOR PERSONS BELONGING TO SCHEDULED CASTES

126. Shri Amar Singh : Will the Minister for Planning be pleased to state—

(a) the list of cases districtwise in the State in which legal assistance was given to the members of the Scheduled Castes during 1961-62.

(b) the list of Legal Practitioners districtwise, as approved by the Government for conducting the said cases and the number of those among them belonging to Scheduled Castes?

Giani Kartar Singh : (a) and (b) The requisite information is laid on the table. The legal practitioners appointed to conduct cases are selected from the approved State list for each District. Five of the practitioners engaged belonged to the Scheduled Castes.

Statement Districtwise list of legal practitioners and cases conduted by them, during 1961-62, under the Legal Aid to Scheduled Castes (Punjab) Rule, 1960.

Name of District	Name of the case	Name of the legal practitioner appointed to conduct the case
1. Amritsar ..	(1) Surain Singh *versus* Gunna Ram, Appeal (Schedule A of Legal Aid Rules)	Shri Sham Lal, Malhotra, Pleader
	(2) Dharam Chand *versus* Teja Singh, Ejectment application under section 13 of Rent Act.	Ditto
	(3) Ghunna Ram *versus* Surain Singh. Ejectment application under section 13 of Rent Act	Ditto
	(4) Natha Singh *versus* Buta Singh. Ejectment application, under section 14 A(2)	Ditto
	(5) Bhagat Singh, son of Mangal Singh, village Rakhdevidaspura. Miscellaneous application to the S. O. regarding issue of stay order for ejectment	Ditto

Name of District	Name of the case	Name of the legal practitioner appointed to conduct the case
Amritsar—contd	(6) Mohan Singh *versus* Tara Singh. Appeal against ejectment	Shri Sham Lal Malhotra Pleader
	(7) Banti, Tej Ram *versus* Sampuran Kaur etc. Suit for permanent injunction against forcible ejectment	Ditto
	(8) State *versus* Polha etc. Security proceedings under section 107/151, Cr.P.C.	Ditto
	(9) Jagat Singh *versus* Sant Singh. Complaint under section 7, Untouchability Offences Act	Ditto
	(10) State *versus* Tej Ram etc. Security Proceedings under section 107/151 Cr.P.C.	Ditto
	(11) Harnam Kaur *versus* Mohan Singh. Suit for arrears of rent in default of ejectment	Ditto
	(12) Sohan Singh *versus* Bela Singh etc. Complaint under section 448, I.P.C.	Ditto
	(13) Niranjan Singh *versus* Mehnga Singh. Complaint under section 323, I.P.C.	Ditto
	(14) State *versus* Boota Singh. Security proceedings under section 107/151, Cr. P.C.	Ditto
	(15) Soman *versus* Kanshi etc. Complaint under section 323/452, I.P.C.	Ditto
	(16) Madan Mohan Lal *versus* Muna Lal. Ejectment Case	Ditto
	(17) Ram Dass *versus* Thakar Singh. Appeal under Punjab Tenancy Act	Ditto
	(18) Ram Dass *versus* Achhar Singh. Appeal under Punjab Tenancy Act	Ditto
	(19) Ram Dass *versus* Bachan Singh. Appeal under Punjab Tenancy Act	Ditto
	(20) Karnail Singh *versus* Jagir Singh etc.. Complaint under section 352/504 I.P.C.	Ditto
	(21) Aror Singh *versus* Tara Singh. Suit for recovery of rent and ejectment of Tara Singh	Ditto
	(22) Pritam Kaur *versus* Teja Singh etc. Camplaint under section 354/380, I.P.C.	Ditto
	(23) Harnam Singh *versus* Gurmej Singh. Camplaint under section 7 of Untouchability Offences Act	Ditto

Name of District	Name of the case	Name of the legal practitioner appointed to conduct the case
1. Amritsar—*contd*	(24) Tara Singh *versus* Jai Singh. Complaint under section 447, I.P.C.	Shri Sham Lal Malhotra, Pleader
	(25) Fauja Singh *versus* Sarup Singh. Appeal under Punjab Tenancy Act	Ditto
	(26) Parmpal Singh *versus* Tara Singh. Ejectment of land	Shri Mohinder Singh Pleader
	(27) Malla Singh *versus* Avtar Singh. Restoration of possession of land	Ditto
	(28) Salig Ram *versus* Gian Nath. Ejectment of land	Ditto
	(29) Dev Raj etc. *versus* Sardara. Ejectment of House	Ditto
	(30) Ujagar Singh *versus* Parmpal Singh. Appeal against ejectment under section 14-A(ii)	Ditto
	(31) Tara Singh *versus* Parampal Singh. Appeal against ejectment under section (14-A(ii)	Ditto
	(32) Ghogee *versus* Gurdial Singh. Appeal against the decree for arrears of land	Ditto
	(33) Babu Ram *versus* Ganpat Ram. Ejectment of house	Ditto
	(34) Mukha Singh *versus* Karam Singh. Ejectment of land under section 14-A (iii)	Ditto
	(35) Ishar Singh *versus* Jasbir Kaur. To avoid ejectment under section 14-A(iii)	Ditto
	(36) Surju *versus* Buta Singh. Rents of land	Ditto
	(37) Surju *versus* Buta Singh. Rents of land	Ditto
	(38) Teju, son of Jasbir Kaur. Ejectment of land	Ditto
	(39) Balbir Singh *versus* Surinder Kaur. Ejectment of land under section 14-A (iii)	Ditto
	(40) Munsha Singh *versus* Karnail Singh. Restoration of possession of land	Ditto
	(41) Bachan Singh *versus* Arror Singh. Appeal for getting possession of land by way of redemption	Ditto
	(42) Veer Singh *versus* Nanak Chand. Ejectment of House	Ditto

Name of District	Name of the case	Name of the legal practitioner appointed to conduct the case
1. Amritsar—contd	(43) Surju *versus* Buta Singh. Ejectment of land	Shri Mohinder Singh, Pleader
	(44) Dev Raj *versus* Sardara. Recovery of rent (Schedule A)	Ditto
	(45) Surju *versus* Boota Singh. Appeal against the ejectment order of R. A. Form (L) Schedule A	Ditto
	(46) Surju *versus* Boota Singh. Ejectment order of Naib-Tehsildar 14-A(ii) Schedule A	Ditto
	(47) Mangal Singh *versus* Gurdial Singh. Complaint under section323/504, I.P.C. (Schedule A)	Ditto
	(48) Swaran Kaur *versus* Joginder Singh. Private Complaint under section 323/504, I.P.C. (Schedule A)	Ditto
	(49) Bachan Singh *versus* Ram Dass. Case under section 50, Tenancy Act of Restoration of Possession. (Schedule A)	Ditto
	(50) Achhar Singh *versus* Ram Dass. Case under section 50 Tenancy Act for restoration of possession (Schedule A)	Ditto
	(51) Thakar Singh *versus* Ram Dass. Case under section 50, Tenancy Act	Ditto
	(52) Arror Singh *versus* Puran Singh. Case under section 50, Tenancy Act	Ditto
	(53) Girdhari Lal *versus* Thakar Singh. Recovery of rents of land. (Schedule A)	Ditto
	(54) Karnail Singh *versus* Munsha Singh. Recovery of rent of land. (Schedule A)	Ditto
	(55) Paramjit Singh *versus* Shingara Singh. Suit for ejectment from house (Schedule A)	Ditto
	(56) Gulzara Singh *versus* Jawando etc. Ejectment from house site (Schedule A)	Ditto
	(57) Parampal Singh *versus* Tara Singh. Ejectment from land. (Schedule A)	Ditto
	(58) Parmpal Singh *versus* Kishan Singh. Ejectment from land (Schedule A)	Ditto
	(59) Malla *versus* Rur Singh etc.. Restoration of land dispossessed	Ditto
	(60) Kanso *versus* Piara Singh. Complaint under section 49, I.P.C. (Schedule A)	Ditto

Name of District	Name of the case	Name of the legal practitioner appointed to conduct the case
1. Amritsar—*contd*	(61) Mohinder *versus* Kaka. Complaint under section 494 I.P.C. (Schedule A)	Shri Mohinder Singh, Pleader
	(62) Bahadur, son of Dara Singh, village But. Application for correction of Khasra Girdawari	Ditto
	(63) Amar Nath *versus* Capt. Narain Singh. Complaint under section 323/504 I.P.C. (Schedule A)	Ditto
	(64) Swaran Kaur *versus* D. R. and M. O., Amritsar. Ejectment from house	Ditto
	(65) Mohinder Singh *versus* Gura Singh. Revision against the order of Gram Panchayat (Schedule A)	Ditto
	(66) Ram Dass *versus* Bachan Singh. Appeal Case	Ditto
	(67) Ram Dass *versus* Achhar Singh. Appeal Case	Ditto
	(68) Ram Dass *versus* Thakar Singh. Appeal Case	Ditto
	(69) Parampal Singh *versus* Ujagar Singh. Ejectment from land (Schedule A)	Ditto
	(70) Harnam Singh *versus* Pritam Dass. Complaint under section 420 I.P.C. (A)	Ditto
	(71) Surta Singh *versus* Bhan Singh. Complaint under section 447 I.P.C. (Schedule A)	Ditto
	(72) Bhan Singh *versus* Harnam Singh. Complaint under section 107 Cr.P.C. (Schedule A)	Ditto
	(73) Achhar Singh, son of Ganga Singh, village Balwava. Application for correction of Mutation filed in the Court of Tehsildar (Schedule A)	Ditto
	(74) Thakar Singh, son of Mangal Singh of village Balbawa. Application for correction of Mutation filed in the Court of Tehsildar (Schedule A)	Ditto
2. Bhatinda ..	(1) Kartar Singh *versus* Piara Lal and others. Application for fixation of fair rent under section 4 of Punjab Rent Restriction Act	Shri S. S. Suaandha, Advocate
	(2) Piare Lal *versus* Kartar Singh. Application for ejectment from shop under section 13, Punjab Rent Restriction Act	Ditto

Name of District	Name of the case	Name of the legal practitioner appoined to conduct the case
2. Bhatinda—*concld*	(3) Dhan Singh *versus* Pali. Appeal relating to correction of Khasra Girdawaris	Shri Khem Singh, Advocate
	(4) Dhan Singh, son of Mall Singh *versus* Pali Singh. Under section 107/151 Cr.P.C.	Ditto
	(5) Dhan Singh, son of Mal Singh *versus* Pali Singh. Under section 145 Cr.P.C.	Ditto
	(6) State through Pali Singh *versus* Dhan Singh, etc. etc., Under section 107/151 Cr.P.C.	Ditto
	(7) Harijan Co-operative Society (Agrl), Abloh. Application for restoration of excess amount recovered from the Society	Ditto
	(8) Mst. Basant Kaur *versus* Hamir Singh. Mutation appeal	Ditto
	(9) State *versus* Kartar Singh, etc. etc. Under section 107/151 Cr.P.C.	Ditto
	(10) State *versus* Sohan. Ejectment from land	Shri Surinder Singh, Advocate
	(11) State *versus* Ujagar Singh. Ejectment from land	Ditto
	(12) State *versus* Kartar Singh. Ejectment from land	Ditto
	(13) State *versus* Kehar Singh. Ejectment from land	Ditto
3. Ferozepur ..	(1) Jamna Dass, son of Karam Chand. Correction of Khasra Girdawari	Shri Hari Chand, Advocate
	(2) Babu Ram *versus* Karam Chand. Under section 45 Cr.P.C.	Ditto
	(3) Inder Singh *versus* Gurcharan Singh. Ejectment from land	Ch. Salig Ram, Advocate
	(4) Kartar Singh of village Fatehgarh. Ejectment from land	Ditto
	(5) Gokha of Kot Karar. Declaratory suit, regarding house	Shri S. S. Bali
	(6) Hira Lal *versus* Bishan Dass. Ejectment from house	Shri Chander Mohan, Advocate
	(7) Lal Singh of village Charik. Case against dispossession of land	Shri Gurbux Rai, Advocate

Name of District	Name of the case	Name of the legal practitioner appointed to conduct the case
3. Ferozepure—*concld*	(8) Shri Lachhman Dass *versus* Mohan Lal. Complaint under section 342, 504 I.P.C.	Shri Shiv Charan Singh, Pleader
	(9) Lachhman Dass *versus* Dhuni Dass. Complaint under section 406 I.P.C.	Ditto
4. Gurdaspur ..	(1) Ram Lal *versus* Achhar. Ejectment from land	Shri Tirath Nath, Advocate
	(2) Bishan Dass *versus* Bihari Lal. Ejectment from land	Ditto
	(3) Surinder Kumar *versus* Munshi Ram. Ejectment from land	Ditto
	(4) Surinder Kumar *versus* Munshi. For retention of the possession of land	Ditto
	(5) Gian Singh *versus* Punnu Ram. Ejectment from land	Ditto
	(6) Raghbinder Nath *versus* Nanak, Amar Nath, etc. Ejectment from land	Ditto
5. Gurgaon ..	(1) Puran, son of Ram Lal *versus* Tolni. Eviction from land	Shri Hari Har Lal
	(2) Udha, son of Gopal. Eviction from land	Shri Panna Lal
	(3) Lekh Ram, son of Har Lal. Eviction from land	Shri Mangal Singh
	(4) Parbhati, son of Chander. Eviction from land	Shri A. N. Sharma
	(5) Sampat Ram, son of Budh Ram, village Jaisinghpura. Eviction from land	Shri Hargopal
	(6) Har Lal, Lambardar. Eviction from land	Shri Harbans Lal
6. Hissar ..	(1) Bachan Singh *versus* Ram Rakha (Appeal). Revenue appeal against order of S.D.M., Bhiwani, as a Collector	Bhagat Hans Raj, Advocate
	(2) Mukand Lal *versus* Bhopal (Ejectment)	Ditto
	(3) Mukand Lal *versus* Bakhtawar (Ejectment)	Ditto
	(4) Muga *versus* Munya (Purchase of land application in the Court of S.D.O., Bhiwani)	Shri Mani Ram, Pleader
	(5) Matu *versus* Munya (Purchase of land application in the Court of S.D.O.. Bhiwani)	Ditto
	(6) Jamam *versus* Munya. (Purchase of land application in the Court of S.D.O., Bhiwani)	Ditto

Name of District	Name of the case	Name of the legal practitioner appointed to conduct the case
6. Hissar—*concld*	(7) Bishan Dass *versus* Rulia (Ejectment)	Shri Mani Ram, Pleader
	(8) Bishan Dass *versus* Har Lal (Ejectment)	Ditto
	(9) Suraj Baksh *versus* Sheo Karam (Ejectment)	Ditto
	(10) Suraj Baksh *versus* Jee Ram (Ejectment)	Ditto
	(11) Suraj Baksh *versus* Shish Pal (Ejectment)	Ditto
	(12) Rana Mal *versus* Harlal (Ejectment)	Ditto
	(13) Puran Chand *versus* Ramji Lal. (Case of arrear of land)	Ditto
	(14) Parma Nand *versus* Budh Ram (Ejectment)	Shri Inder Nath, Pleader
	(15) Perbh Dyal *versus* Budh Ram (Ejectment)	Ditto
	(16) Gurbaksh *versus* Buta Singh (Ejectment)	Ditto
	(17) Ram Datta Mal etc. *versus* Pat Ram (Ejectment)	Ditto
	(18) Ram Ditta *versus* Mohru Deepa (Ejectment)	Ditto
	(19) Sube Singh *versus* Jee Ram (Ejectment)	Ditto
	(20) Mai Dia of village Dhamian *versus* Trebeas Sahai (Under section 18 of the Punjab Security of Land Tenure Act)	Shri Daya Nand, Advocate
	(21) Mam Chand *versus* Trebeas Sahai (Under section 18 of the Punjab Security of Land Tenure Act)	Ditto
	(22) Sita *versus* Trebeas Sahai (Under section 18 of the Punjab Security of Land Tenure Act)	Ditto
	(23) Harchand *versus* Trebeas Sahai (Under section 18 of the Punjab Security of Land Tenure Act)	Ditto
	(24) Mam Chand *versus* Trebeas Sahai (Under section 18 of the Punjab Security of Land Tenure Act)	Ditto
	(25) to (41) (Details not available)	Shri K. C. Sharma, Advocate
	(42) to (91) (Details not available)	Shri Prem Chand, Pleader

Name of District	Name of the case	Name of the legal practitioner appointed to conduct the case
7. Karnal ..	(1) Net Ram, village Kachhwa. Suit to acquire proprietary rights	Shri Amar Nath, Pleader
	(2) Shiv Ram, village Ijrana Kalan. Suit against a declaratory decree declaring the appointment of Chela of Kabir Panthi Dera at Thanesar void	Ditto
	(3) Ramman of village Indri. Suit to acquire proprietary rights of land	Ditto
	(4) Bhagta of village Geond. Suit regarding retention of possession of land ejected forcibly	Ditto
	(5) State through Shri Ram Kishan of Karnal. Retention of possession of property of the Society	Shri Balsaran Singh, Pleader
	(6) Jumman of village Kaithal. Shri *versus* Badri Dass. Restoration of possession	Shri Jagan Nath, Advocate
	(7) Jumman of village Kaithal. Badri Dass Dewan *versus* Shri Jumman. Ejectment from land	Ditto
8. Ludhiana ..	(1) Inder Singh. Ejectment from holding	Shri Madan Mohan, Rai
	(2) Biroo, son of Nikku. Kidarnath *versus* Biroo. Under section 14(1), Security of Land, 1953	Shri S. S. Dhillon
	(3) Masthan Singh. Ejectment from land	Shri Sudarshan Singh Advocate
	(4) Dalip Singh. Case under the Urban Rent Restriction Act	Ditto
	(5) Puran Ram alias Punnu. Case for permanent injunction	Shri Shanti Sarup
	(6) Kidar Nath *versus* Biroo. Suit for ejectment	Shri Avtar Singh, Advocate
9. Patiala ..	(1) Rania, son of Sahib Singh, Shahbazpur. Appeal under section 43 of Tenancy Act	Shri Avtar Singh, Advocate, Patiala
	(2) Basanta and Pritam, sons of Sahib Singh, Shahbazpur. Appeal under section 43 of Tenancy Act	Ditto
	(3) Harnam Singh, son of Malan Singh. Appeal under section 4 of Tenancy Act	Ditto
	(4) Chhota, son of Mandal. Appeal under section 43 of Tenancy Act	Ditto

Name of District	Name of the case	Name of the legal practitioner appointed to conduct the case
	(5) Mehtab, son of Sahib. Appeal under section 43 of Tenancy Act	Shri Avtar Singh, Advocate, Patiala
	(6) Rania Ram (7) Basanta (8) Pritam (9) Chhota ;and (10) Mehtab } Appeals under section 39 of Tenancy Act 1955	Ditto
	(11) to (16) Appeals against Rania, Basanta, Pritam, Chhota, Harnam and Mehtab. Under section 39 of the Tenancy Act, 1955	Ditto
	(17) Mange Ram, son of Jiwan. Ejectment from land	Shri Nirmal Singh, Pleader
	(18) Balkar Singh, son of Sohan Singh. Allotment of house (Appeal and Eviction from E. House)	Ditto
	(19) Mst. Sobhi, w/o Dogar. Complaint under section 107 Cr.P.C.	Ditto
	(20) Budha Singh, son of Maghar Singh. Complaint under section 7 of the Untouchability Offences Act, 1955 and under section 504 I.P.C.	Ditto
	(21) Payara Ram, son of Dewan Chand. Complaint under section of the Untouchability Offences Act, 1955 and under section 504 I.P.S.	Ditto
	(22) Balkar Singh, son of Sohan. Regarding Stay Order from Eviction from Evacuee House	Ditto
	(23) Dial Singh, Lehna Singh, sons of Rur Singh. Appeal under section 43 of the Pepsu Tenancy Act, 1955	Ditto
	(24) Lehna Singh, son of Rur Singh. Appeal against the order of Collector, Patiala	Ditto
	(25) Bachna Ram, son of Bhola Ram. Complaint under section 107 Cr.P.C.	Ditto
	(26) Piara Lal, son of Kurro Ram. Under section 7 Untouchability Act, 1955	Ditto
	(27) Piara Lal, son of Kurro Ram. Under section 7 Untouchability Act, 1955. Instituted on 12th August, 1961	Ditto

Name of District	Name of the case	Name of the legal practitioner appointed to conduct the case
	(28) Lena Singh, son of Rur Singh. Appeal under section 528, Rule 58 C.P.C.	Shri Nirmal Singh Pleader
	(29) Lehna Singh, son of Rur Singh. Appeal against Lehna Singh before the Collector	Ditto
	(30) Basanta, Pritam, sons of Sahib Singh. Application for ejectment by the Land lord	Ditto
	(31) Lehna, son of Rura. Appeal under section 39 of Pepsu Tenancy Act	Ditto
	(32) Dial Singh, son of Rura. Appeal under section 39 of Pepsu Tenancy Act	Ditto
	(33) Lehna Singh, son of Rura. Application under section 43 of the Pepsu Tenancy Act	Ditto
	(34) Lehna Singh, Dyal Singh, sons of Rura. Appeal under section 39 of the Pepsu Tenancy Act	Ditto
	(35) Jawala Singh, Mela Singh, sons of Amar Singh and Sowar Singh	Ditto
	(36) Sawan Singh, son of Bagga. Under section 39 of the Pepsu Tenancy Act	Ditto

ADDITIONAL LAND REVENUE

127. Sardar Kultar Singh : Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether it is a fact that Government charged additional land revenue from the farmers in 1961-62 for the supply of uniforms to the watchmen in the villages; if so, how much district-wise ;

(b) the number of watchmen, with their names and addressess, appointed so far, and the number to whom uniform were issued district-wise, separately?

Shri Mohan Lal (Home Minister) : (a) No.

(b) The time and labour involved in collecting and consolidating the information will not be commensurate with any possible benefit to be derived.

GOVERNMENT ADVERTISEMENTS GIVEN TO CERTAIN NEWSPAPERS PUBLISHED FROM LUDHIANA DISTRICT

138. Shri Ram Piara : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the number and names of daily, weekly, bi-weekly, monthly, and fortnightly newspapers being published from Ludhiana District and the circulation of each during the period from 1st January, 1960 to date ;

(b) the total amount paid to each of the said newspapers for Government advertisements and the amount yet to be paid to each for the said period ;

(c) the criteria which has been kept in view for giving Government advertisements to each of the above mentioned newspapers?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) and(b) A statement containing the requisite information is laid on the Table.

(c) Advertisements were released within the frame work of language percentage fixed by the Government and keeping in view the tone, circulation, status and regularity in publication of the newspapers and periodicals.

STATEMENT

Serial No.	Name of Newspaper	Periodicity	Circulation	Amount paid during the period from 1st January, 1960 to 30th April, 1962	Amount yet to be paid for the period 1st January, 1960 to 30th April, 1962
1	2	3	4	5	6
	ENGLISH			Rs nP.	Rs nP.
1	New Passage ..	Weekly	250	..	..
2	Punjab Cycle Samachar ..	Do	1,000	..	..
3	Student Guide ..	Fortnightly	250	..	..
4	Hosiery and Textile Journal	Monthly	600	..	..
5	Indians Wool Journal ..	Do	200	..	..
6	Sarva-Dashik Sood Samachar	Do	500	..	..
7	Agrical News ..	Do	1,000	..	..

Serial No.	Name of Newspaper		Periodicity	Circulation	Amount paid during the period from 1st January, 1960 to 30th April, 1962	Amount yet to be paid for the period 1st January, 1960 to 30th April, 1962
1	2		3	4	5	6
8	Pharmacy News	..	Monthly	3,713	..	..
9	Industrial Voice	..	Do	200	..	..
10	Sutlej Rotary Bulletin	..	Do	100	..	..
11	Zeenat	..	Do	2,200	..	..
12	Here-in-Ludhiana	..	Do	600	..	..
13	Sutlej	..	Quarterly	1,500	..	..
14	Deepika	..	Do	1,500	..	..
15	Gurusar	..	Do	500	..	..
16	Alok-Stamba	..	Do	1,500	..	..
17	Aryan	..	Three times a year	600 to 800	..	..
18	Gyan Anjan	..	Half Yearly	800	..	..
19	Christianos Medico	..	Annual	500	..	..
20	Ujjagar Kiran	..	Do	500	..	..
21	Punjab Industries	..	Special Number	..	125.00	..
	URDU					
1	Rohjan	..	Daily	1,900	1,995.75	60.00
2	Sadaquat	..	Do	2,000	3,464.75	15.00
3	Samaj	..	Do	1,700	1,738.00	..
4	Tarjman	..	Do	4,011	2,699.05	36.00
5	Hindu Sandesh	..	Do	1,000	..	..
6	Mazdur Sandesh	..	Weekly	1,100	..	..
7	Muhafiz	..	Do	400	..	..
8	Sada-i-Waqat	..	Do	1,800	..	..
9	Rafiq-i-Hayat	..	Do	400	..	..
10	Amar Punjab	..	Do	675	..	..
11	Raaz-I-Hayat	..	Do	300	..	..

Serial No.	Name of Newspaper	Periodicity	Circulation	Amount paid during the period from 1st January, 1962 to 30th April, 1962	Amount yet to be paid for the period 1st January, 1962 to 30th April, 1962
1	2	3	4	5	6
12	Sachi Sada ..	Weekly	120	104.00	..
13	Mazdoor-Ithad ..	Do	250	..	..
14	Master ..	Do	1,000	..	..
15	Dada ..	Do	250	..	..
16	Lok Pattar ..	Do	60	..	..
17	Sachi Sada ..	Do	600	..	..
18	Upkar ..	Do	500	..	..
19	Azem ..	Do	200	..	..
20	Ludhiana Samachar ..	Do	1,300	..	..
21	Hakayat ..	Do	200	..	..
22	Shikva ..	Do	200	..	..
23	Young-Blood ..	Do	1,300	..	..
24	Nazrana ..	Do	300	..	..
25	Desh Punjab ..	Do	5,000	..	..
26	Al-Habib ..	Bi-weekly	300	..	..
27	Nai Umang ..	Fortnightly	400	..	..
28	Purbia Sansar ..	Do	1,500	..	..
29	Wafa ..	Do	499	..	..
30	Hosiery News ..	Monthly	450	..	..
31	Peyam-E-Chandan ..	Do	100	..	..
32	Vishva Shakti ..	Do	300	..	..
33	Farishta ..	Do	500	..	..
34	Kharam ..	Do	500	..	..
35	Sud Jagat ..	Do	500	..	..
36	Pujari ..	Do	150	..	..
37	Purwaz ..	Do	400	..	..

Serial No.	Name of Newspaper	Periodicity	Circulation	Amount paid during the period from 1st January, 1962 to 30th April, 1962	Amount yet to be paid for the period from 1st January, 1962 to 30th April, 1962
1	2	3	4	5	6
38	Pharmacy News ..	Do	306	..	..
39	Hatt-Ki-Lakirain ..	Do	500	..	..
40	Rehnumai-Pan-Forshan ..	Do	100	..	..
41	Maha Punjab ..	Do	..	28.00	..
	HINDI PAPERS				
1	Aggarwal Patrika ..	Monthly	650	..	..
2	Artti ..	Do	300	..	..
3	Ghar Sansar ..	Do	700	..	..
4	Pharmacy Samachar ..	Do	2,102	..	..
5	Bal Lilla ..	Do	200	300.00	..
6	Sahiet Samachar ..	..	..	20.00	3.33
7	Janta ..	Weekly	..	66.00	..
	PUNJAB PAPERS				
1	Nia Sama ..	Weekly	1,000	3,613.00	100.00
2	Panch Parmeshwar ..	Do	1,250	660.00	..
3	Punjabi Rattan ..	Do	500	..	..
4	Panjabi Patrika ..	Do	1,950	831.00	42.00
5	Amar ..	Do	800	..	..
6	Nirbha-Yodha ..	Do	300	48.00	..
7	Sukh Jiwan ..	Do	400	2,373.50	48.00
8	Nirmal Parkash ..	Fortnightly	600	..	..
9	Taranjan ..	Monthly	1,300	..	..
10	Pharmacy News ..	Do	2,242	..	..
11	Alochana ..	Do	400	126.75	2.00
12	Bal Darbar ..	Do	300	1,770.00	..

17546/PVS—380—11-12-62—C., P. and S., Pb., Chandigarh

Published under the authority of Punjab Vidhan Sabha
by the Controller, Printing & Stationery, Punjab, Cha